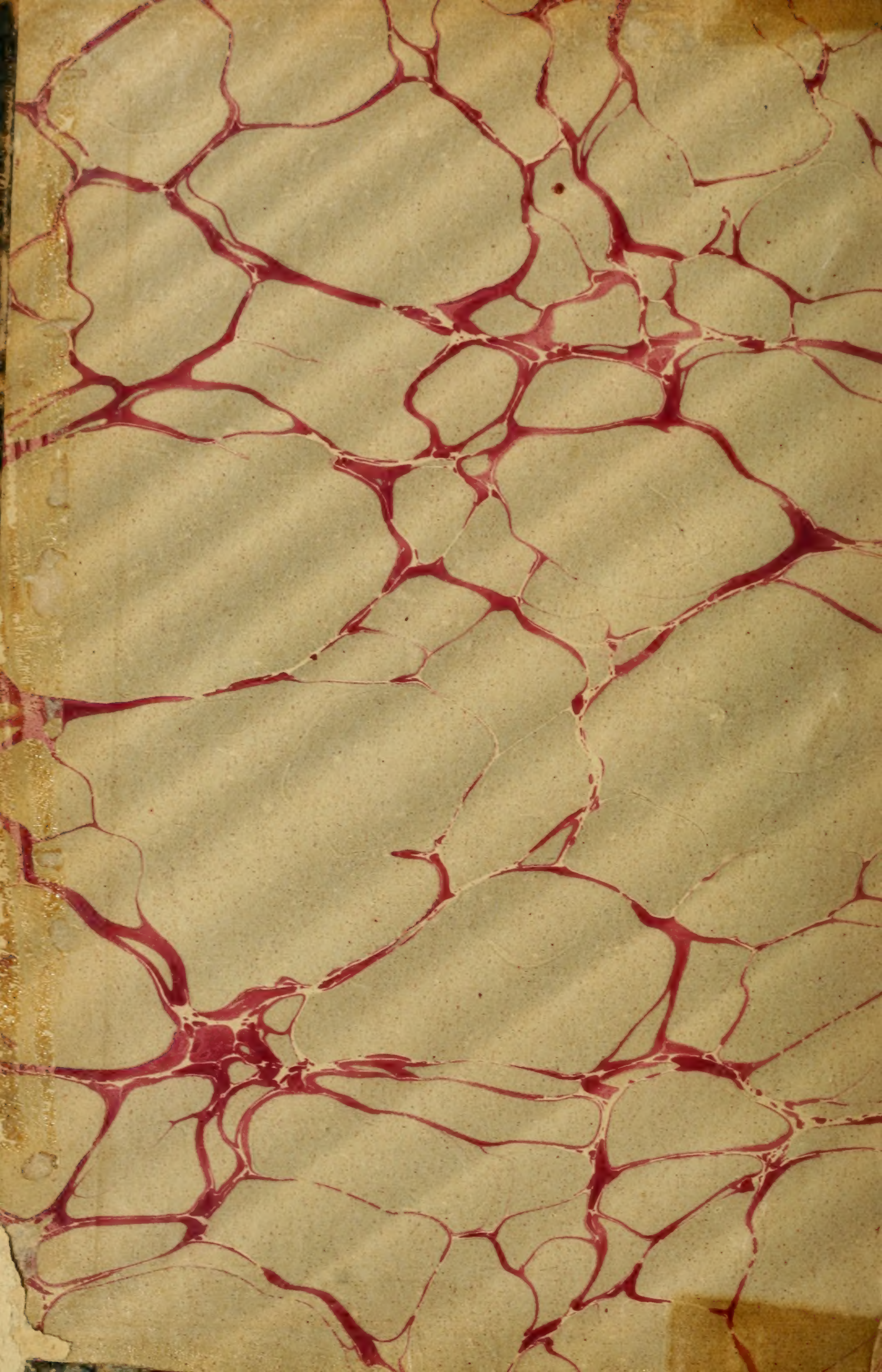
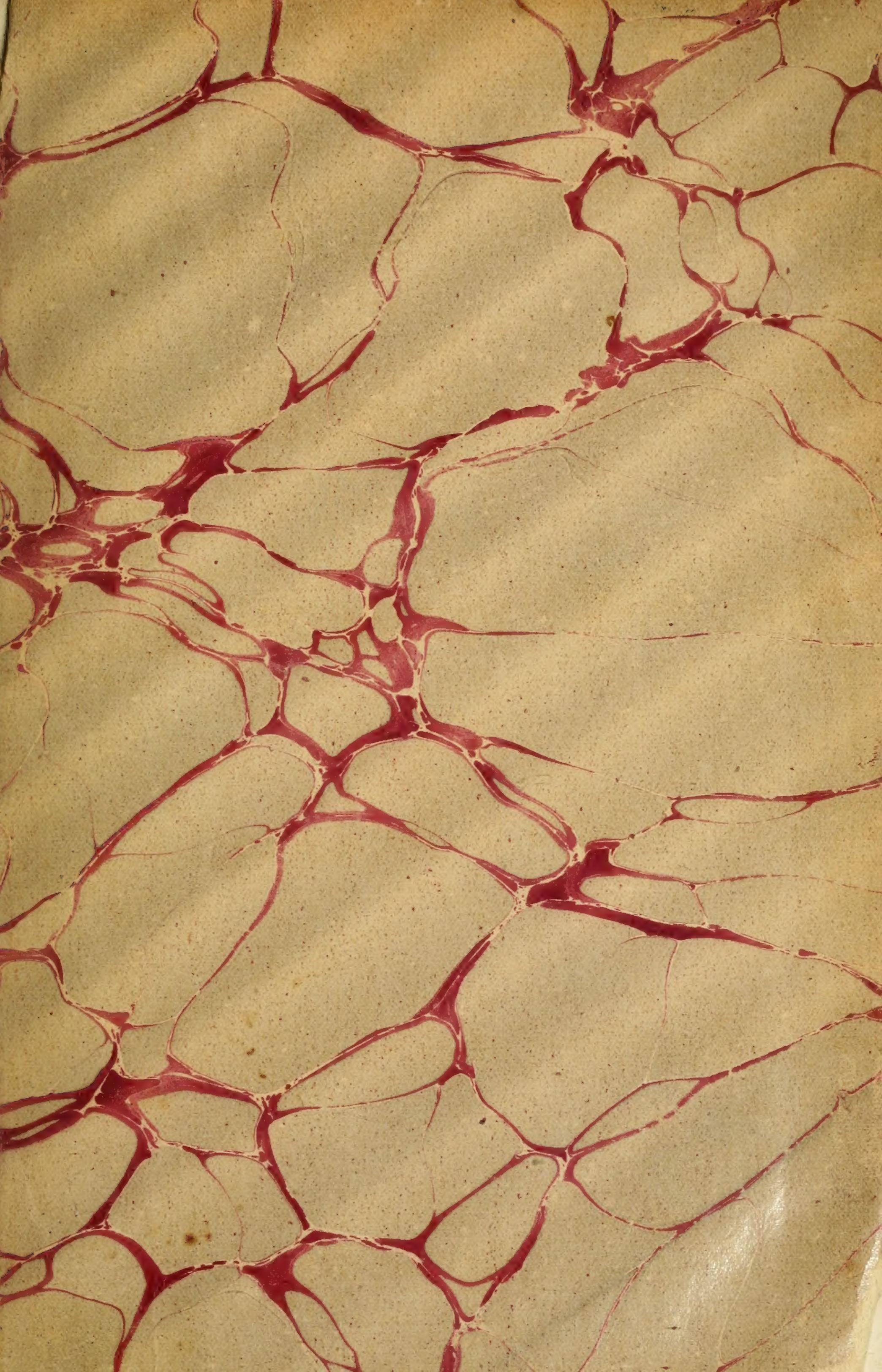

3 1761 05362735 2

St. Louis Mo.: B. Herder, 17 South Broadway.

Oeniponte, Typis Wagnerianis.

THEOLOGIAE DOGMATICAE
COMPENDIUM

IN USUM STUDIOSORUM THEOLOGIAE.

TOMUS I.

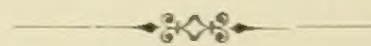
EDIDIT

H. HURTER S. J.

S. THEOLOG. ET PHILOS. DOCTOR, EJUSDEM S. THEOLOG. IN C. R. UNIVERSITATE OENIPONTANA PROFESSOR P. O.

CUM APPROBATIONE CELSISSIMI ET REVERENDISSIMI EPISCOPI BRIXINENSIS ET FACULTATE SUPERIORUM.

EDITIO DECIMA EMENDATA.

OENIPONTE.

LIBRARIA ACADEMICA WAGNERIANA.

1900.

THEOLOGIA GENERALIS

COMPLECTENS

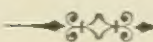
TRACTATUS QUATUOR.

AUCTORE

H. HURTER S. J.

S THEOLOG. ET PHILOS. DOCTORE, EJUSDEM S. THEOLOG. IN C. R. UNIVERSITATE OENIPONTANA PROFESSORE P. O.

EDITIO DECIMA RECOGNITA.

OENIPONTE.

LIBRARIA ACADEMICA WAGNERIANA.

1900.

St. Louis Mo.: B. Herder, 17 South Broadway.

Oeniponte, Typis Wagnerianis.

N.B. Satisfacturus desiderio quorundam, qui cum theologiae dogmaticae studio lectionem scriptorum ss. patrum jungere optant, horum opuscula a me hactenus edita, quae singulis disputationibus respondeant, designabo, ut ea quae inter studendum prae ceteris sint consulenda utiliterque legenda, cognoscant.

Pro disp. I. de apologia religionis christianae consulantur:

S. Augustini l. de utilitate credendi et l. de fide rerum quae non videntur opusc. t. VI. — S. Cypriani l. ad Demetrianum t. I. — Minucii Felicis Octavius, S. Joan. Chrysostomi demonstratio quod Christus sit Deus, Epistola ad Diognetem t. XV. — Tertulliani Apologeticum t. XIX. — S. Aurelii Prudentii Apotheosis, Sedulii carmen paschale t. XXXIII. et s. Athanasii orat. duae t. XLIV.

Pro disp. II. de divinae revelationis fontibus:

Vincentii lirin. commonitorium, Tertulliani l. de praescriptionibus t. IX.

Pro disp. III. de Ecclesia (et de romano pontifice):

S. Cypriani l. de unitate Ecclesiae t. I. — S. Augustini opuscula selecta de Ecclesia t. XXVII. — Romanorum pontificum epistolae t. XVII. XVIII. XXV. XXVI; s. Bernardi ll. 5 de consideratione t. XLVII. — S. Optati milevitani ll. 7 de schismate donat. t. X.

Pro disp. V. de Deo uno et trino:

S. Anselmi monologium t. XXVIII. — S. Joan. Chrysostomi or. 5 de incomprehensibili, S. Greg. Nazianzeni or. 5 theologicae t. XXIX. — S. Ambrosii ll. 5 de fide t. XXXIII. — S. Basilii l. de Spiritu s. t. XXXI. — S. Fulgentii l. de fide ad Petrum t. XVI. — S. Augustini de Trinitate ll. 15 t. XLII. et s. Jo. Damasceni de fide orthodoxa ll. 4 t. XLI; s. Hilarii ll. XII de Trinitate t. IV. ser. II.

Pro disp. VII. de incarnatione:

Cassiani ll. 7 de incarnatione t. XXXII. — S. Leonis M. sermones t. XIV. — S. Augustini de fide et symbolo, S. Thomae expositio in symb. t. VI; s. Aug. Enchiridion t. XVI.

Pro Mariologia:

SS. Patrum opuscula de gloriosa Dei Genitrice t. XII. et XXXIV.

Pro disp. VIII. de gratia:

Auctoris anonymi ll. 2 de vocatione omnium gentium, Auctoris anonymi Epistola ad Demetriadem t. III. — S. Prosperi carmen de ingratis t. XXIV. — S. Augustini et s. Prosperi de gratia opuscula selecta t. XXXV. et XXXVI.

Pro disp. IX. de sacramentis:

S. Cypriani l. de lapsis t. V; epistolae in causa lapsorum t. XXI; ep. 63 de sacramento dominici calicis, ib. Tertulliani l. de baptismo t. VII; l. de poenitentia tom. V. — S. Cyrilli hieros. catecheses 5 mystagogicae t. VII. — S. Ambrosii l. de mysteriis t. VII; ll. 6 de sacramentis t. XXXVII: ll. 2 de poenitentia t. V. — S. Paciani ep. 3 ad Sympronianum et paraenesis ad poenitentiam t. XXXVII. — S. Augustini l. unicus de baptismo t. XXXVII. — Algeri de sacramentis corporis et sanguinis dominici ll. 3 t. XXIII. — Guitmundi et Gregorii bergom. l. de verit. corporis Christi, Flori lugd. exp. missae t. XXXVIII. et XXXIX.

Reliqua opuscula cursu studii theologici pro opportunitate legi poterunt scil. Vitae s. Augustini t. IX. s. Ambrosii t. VII. et s. Cypriani t. I: s. Severi opuscula de s. Martino t. XLVIII; — Acta ss. martyrum t. XIII. — S. Hieronymi epistolae selectae t. XI; s. Cypriani epistolae selectae t. XXI. — S. Cypriani, Tertulliani et s. Thomae expositio orationis dominicae t. II. Augustini l. de doctrina christiana t. X. — S. Cypriani et Tertulliani opuscula ascetica t. IV. — S. Victoris vitensis historia persecutionis vandalicae, Lactantii l. de mortibus persecutorum t. XXII. — S. Gregorii M. l. regulae patoralis t. XX. — S. Gregorii naz. or. apolog. de fuga sua et s. Joan. Chrysostomi de sacerdotio ll. 6 t. XL.; epistolae s. Fulgentii t. XLV. et XLVI; s. Augustini tr. 124 in s. Joan. Evang. t. I. et II; Cassiani collationes XXV t. III; s. Bernardi serm. in cantica cant. t. V. et hom. s. Gregorii M. in Ev. t. VI. seriei alt.

Prolegomena.

I. *Theologiae notio.* — Theologia ex ipso nominis etymo est sermo seu doctrina de Deo: non tamen doctrina quaelibet, sed quae ad scientiae normam sit expressa. Significationem hanc etiam penes patres habet, quibus theologia est doctrina sive de Deo uno secundum naturam, sive de ss. Trinitate, sive etiam de singulis in Trinitate personis. Saepe tamen theologiae nomine intelligitur doctrina et scientia non tantum de Deo, sed aliorum etiam, quae divina revelatione continentur, atque ita est scientia revelationis seu fidei (objectivae) probatio, explicatio, defensio. Porro revelatio christiana complectitur credenda et agenda, seu quae spectant ad fidem et ad mores, ut solent theologi distinguere cum conc. tridentino sess. 4. Objecta credenda seu fidei ad theologiam spectant dogmaticam, quae jam per excellentiam et simpliciter theologia dici consuevit: eaque significatione nomine hoc in sequentibus utemur; mores vero seu agenda spectant ad theologiam, quam dicunt practicam (quae complectitur theologiam moralem et pastoralem, liturgicam, ex parte jus canonicum etc.). Quarta tandem significatione, eaque latissima theologia complectitur etiam omnes disciplinas auxiliares, quae connexae sunt cum revelationis objecto juvantque ad fidem christianam tuendam atque illustrandam, ideoque melius disciplinae theologicae quam theologia vocantur [1]). Hujusmodi sunt v. gr. introductio biblica, hermeneutica, archaeologia biblica vel christiana, patrologia, historia ecclesiastica etc.

II. Ut autem sacrae theologiae ratio, indoles et amplitudo accuratius perspiciatur, tria praesertim consideranda sunt, ejus scil. fons, unde

[1]) Cf. Scheeben Handbuch der kath. Dogm., Einleitung. Speciatim de theologiae dogmaticae notione bene disserit Heinrich Kirchenlex. III, 1886—1903 et theol. dogm. I § 16.

suas haurit cognitiones; objectum, quod contemplatur, et modus quo circa illud versatur. **1.** Ratione fontis et luminis distingui potest in theologiam naturalem, quae philosophiae est pars, si scil. sola ratio fons est cognitionis; et revelatam seu supernaturalem, si revelatione utitur duce et magistra: quae proinde non solum circa Deum versatur, sed et a Deo ipso docetur et ad Deum ducit. De hac nobis erit sermo.

2. Theologiae objectum est, ut diximus, Deus, sed pro magis vulgata et laxiori acceptione universum fidei (seu revelationis) christianae objectum, unde ratione objecti dici posset scientia fidei (seu revelationis). Potest tamen universum fidei objectum revocari ad Deum, adeo ut Deus non solum sit objectum hujus scientiae princeps, verum etiam, ut loquuntur theologi scholae, subjectum attributionis [1]: „nam omnia pertractantur in sacra doctrina sub ratione Dei, vel quia sunt ipse Deus, vel quia habent ordinem ad Deum, ut ad principium et finem,“ ut inquit s. Thomas [2]; vel omnis revelatio refertur „ad Deum secundum se et ut assequibilem a nobis [3];“ vel ea exhibet nobis Deum secundum se aut secundum suas ad extra communicationes; et quia communicationes Dei ad extra suum attigerunt fastigium et consummationem in incarnatione, in Christo Jesu, subjectum attributionis dici poterit Deus et J. Christus, quo non inepte referuntur verba Christi: *Haec est autem vita aeterna: Ut cognoscant te solum verum Deum et quem misisti Jesum Christum* [4]. Eatenus autem tantum aliquid ad Deum spectans est objectum theologiae, quatenus ex revelatione, quem ejus fontem esse supra diximus, est demonstrabile: hinc haec demonstrabilitas ex revelatione vocatur objectum formale theologiae. Quare ad rem Pesch prael. dogm. I n. 7 theologiam definit, scientiam eorum, quae de Deo ex revelatione sunt demonstrabilia.

3. Triplici autem praesertim modo versari potest theologus circa revelationis objectum. Potest enim singulas veritates revelatas et credendas seu fidei dogmata e revelationis fonte eruere, erutas defendere adversus fidei hostes eorumque refellere errores, statutas et propugnatas pro viribus illustrare: pro quo triplici munere theologia, quae circa dogmata versatur seu dogmatica, distinguitur in positivam, polemicam et scholasticam [5]. Theologia vero positiva pro varietate fontis seu

---

[1]) *Subjectum attributionis* seu simpliciter subjectum in aliqua scientia illud dicitur, cui omnia subjiciuntur, et ad quod omnia, quaecunque disseruntur exponunturque, referuntur atque respiciunt. Attributum vero seu objectum, ut alii loquuntur, dicitur omne id, quod ad illud subjectum refertur seu in illa scientia attingitur. Cf. Schrader in commentario de theologia generatim n. 2 ss.: Mazzella de virtutibus infusis disp. 2 a. 2; Scheeben § 51 praesertim n. 953. 958.

[2]) 1. p. q. 1 a. 7 coll. a. 3. [3]) Ita Lugo de fide disp. 3 s. 1 n. 15.

[4]) Joan. 17, 3; cf. Kleutgen Theol. der Vorzeit t. ult. n. 296 ss.

[5]) Per se autem patet hos tres disputandi modos non esse ab invicem sejungendos, sed optimum illum foro theologum, qui eos apte conjungat iisdemque pro oppor-

canalis, quo revelationis depositum continetur et ad nos derivatur, unde sua argumenta depromit ad singula dogmata ponenda seu probanda, distingui iterum poterit in biblicam [1]) seu exegeticam (cui tamquam disciplinae auxiliares subjiciuntur introductio, archaeologia, hermeneutica etc.), patristicam [2]), synodicam, symbolicam, liturgicam [3]), monumentalem etc.

III. *Theologiae scholasticae notio.* — Quod vero theologiam attinet scholasticam [4]), falluntur vehementer, qui putent, hujus veluti essentiam consistere **a.** in ordine systematico, quem in exponendis dogmatibus sequitur: nam etsi ordo systematicus et cohaerens eam plurimum juvat vel etiam sponte sua consequitur, non tamen in eo consistit ejus ratio et essentia; ordinem enim quilibet theologus prudens vel vir scientiae alicujus studiosus sectabitur. Neque **b.** ea consistit in usu frequenti philosophiae aristotelicae, dialecticae praesertim, quamvis haec aptum ad illam excolendam sit medium; nedum, ut multi calumniantur, in philosophiae abusu foedaque hinc aborta commixtione veritatum rationis et revelationis; neque **c.** in usu syllogismi, quo nil ineptius, cum quilibet, qui fruatur ratione, ratiocinio, quod ad syllogismi formam reduci possit.

---

tunitate accurate utatur. Prouti tamen una vel altera disserendi methodus penes aliquem praevalet, denominabitur ejus disputatio vel scholastica, polemico-scholastica, dogmatico-scholastica etc.

[1]) Alii tamen nomine theologiae exegeticae eam intelligunt, quae simpliciter verum s. Scripturae sensum investigat, eamque dividunt in docentem, quae regulas verum s. Scripturae sensum inveniendi tradit et hermeneutica dicitur, et utentem, quae regulas illas applicat. Quod si theologia exegetica exponit vaticinia, theologia prophetica ab iisdem dicitur: typica, si in scrutandis et explicandis rerum futurarum typis et symbolis occupatur. Cf. Wiest. instit. theol. t. 1 § 18.

[2]) A theologia patristica, quae ex scriptis ss. patrum eruit ad fidem moresque et disciplinam spectantia eaque in justum redigit ordinem, distingui solet patrologia, qua designatur disciplina exhibens omnia ea, quae ad sanctorum patrum rectum in theologia usum requiruntur.

[3]) Ceterum theologiae liturgicae nomine frequentius ea solet theologiae practicae pars intelligi, quae docet modum cultum divinum rite peragendi. Aliam theologiae symbolicae acceptionem cf. infra adnot. ad n. VI. Eruditionis gratia addemus et aliam theologiae divisionem, qua ea ratione subjecti distinguitur in theologiam archetypam, quae est scientia, quam Deus de se ipso habet; et ectypam, quae est in creaturis: haec vero iterum distinguitur in theologiam patriae et theologiam viae, quae potest esse vel divinitus infusa, qualis fuit in apostolis, vel studio acquisita, qualis solet esse communiter in theologis.

[4]) „Si jam quaeris de ipso nomine *scholasticae* theologiae, apud antiquos scholastici vocabantur, qui doctrina clari essent. Quapropter cum a sec. XII. nonnulli viri praeeunte Petro *Lombardo* . . . universas theologiae institutiones in doctrinae corpus redegissent, qui has publico profitebantur honoris causa scholastici vocabantur. Itaque principio scholastica theologia idem significabat quod theologia erudita, ut quam nemo assequi posset, nisi qui magistro duce in scholis didicisset.“ Kleutgen instit. theol. I n. 41. Cf. Kihn Encyclopädie und Methodologie der Theol. Freiburg 1892.

sane utatur; neque **d.** in quaestionum subtilitate[1]); neque **e.** in conatu demonstrandi veritates revelatas ex earundem cum rationis principiis consonantia. Quibus falsis notionibus rejectis, theologiam scholasticam, quae modo speculativa vocatur, ita ex ejus scopo describimus cum Genér[2]): „Equidem mera fidei dogmata, quae ex munere suo dogmatico-polemica theologia asserit, urget, ac vindicat, scholastica ex proprio instituto quaestionibus suis amplissime explicat nitideque elucidat. Illa nimirum mysteriorum fidem unice respicit, haec autem eorundem intelligentiam, et quantum fas est penetrationem; illa fidem gignit, haec ipsam nutrit, roborat, illustrat, amplificat; efficit illa ut credas; haec ut quae credis, capias ac lubentius teneas." Hinc theologia scholastica a conclusionibus theologiae positivae tamquam a principiis[3]) progreditur ad alias conclusiones eliciendas, ut quae in sacris literis apostolorumque traditionibus abdita continentur, ea in lucem quasi e tenebris eruantur; veritates quas considerat analysi subjicit, inter se et cum veritatibus rationalibus comparat: qua comparatione in multiplicis relationis et nexus cognitionem pervenit, unde veritates revelatas confirmare, analogiis illustrare, ad ordinem harmonicum revocare, adversariorum cavillationes ex idearum confusione, dogmatum ignoratione vel perversione fere obortas diluere etc. potest. Hinc praestabit, quod conc. *vaticanum* sess. 3 cap. 4 promittit: „Ratio, fide illustrata, cum sedulo, pie et sobrie quaerit, aliquam Deo dante mysteriorum intelligentiam eamque fructuosissimam assequitur, tum ex eorum, quae naturaliter cognoscit, analogia, tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo." Quare paucis dici potest ex principiis revelatis et fide creditis discursiva scientia.

---

[1]) Ita minus bene Liebermann Instit theolog. proleg. 1 § 4: „Quando vero artificiose magis quam theologice de divinis disserit (theologia), et nimia curiositate quaestiones sectatur, subtiles magis quam utiles, altissimarum rerum omnium sinus penetrare cupiens, ut nihil sit, cujus non velit rationem reddere, tunc scholasticae nomen obtinet.". Neque melius a Wiest l. c. § 20 theologia scholastica dicitur „ratio disciplinam religionis ex praescripto philosophiae aristotelicae tradendi et explicandi."

[2]) Theologia dogmatico-scholast. I. prodromi I. c. 2 n. 7. Cum utilitate legere poteris ib. c. I., in quo theologiae scholasticae historia paucis describitur. Eundem fere in sensum scribit Kleutgen l. c. n. 12: „Die Scholastik beginnt erst dort, wo die positive Theologie aufhört; indem sie den Inhalt, welchen die positive Theologie . . . aus den Quellen der Theologie ermittelt hat, mit der Speculation bearbeitet, sowohl um weitere Erkenntnisse zu gewinnen, als auch um die schon gewonnenen tiefer und vollständiger aufzufassen.". Cf. Thomas quodlib. 4 a. 18.

[3]) Thomas 1. p. q. 1 a. 8: „Sicut aliae scientiae non argumentantur ad sua principia probanda, sed ex principiis argumentantur ad ostendendum alia in ipsis scientiis: ita haec doctrina non argumentatur ad sua principia probanda, quae sunt articuli fidei, sed ex eis procedit ad aliquod ostendendum, sicut Apostolus 1 ad Cor. 15 ex resurrectione Christi argumentatur ad resurrectionem communem probandam." Cf. a. 2; in l. Boethii de Trin. q. 2 a. 2 ad 5: Melch. Canus de locis theolog. l. 8. c. 2.

Ex hac theologiae scholasticae adumbratione facile explicantur frequens philosophiae, nominatim dialecticae, et syllogismi usus, subtilitas quaestionum, analogiarum copia et splendor, in quibus nonnulli, immerito tamen, ut diximus, theologiae scholasticae rationem constituunt.

IV. Quaeritur autem, *num theologia* vere *dici possit scientia*. Non desunt, qui id negent[1]), vel distinguant ita, ut dicant, eam esse scientiam quoad se, sed non quoad nos[2]). Verum haec quaestio magis est de nomine, quam de re. Si enim ad scientiae rationem non certitudo solum, sed etiam evidentia principiorum postuletur, theologia dici nequit scientia. Si vero sufficit harmonica dispositio partium, vi cujus ad unitatem revocetur, solida demonstratio ex certis principiis, a quibus dependent conclusiones, ut in variis disciplinis humanis, nulla est ratio, cur theologiae dignitas scientiae denegetur. Imo sensu vero theologia dici potest scientia omnium nobilissima, scientiarum regina, scientia transcendentalis, quae merito appellanda sit simpliciter sapientia. De ratione enim sapientiae prae primis sunt objecti sublimitas, cognitionis perfectio per investigationem altissimarum causarum atque fructuum nobilitas. Atqui theologia superat omnem aliam scientiam nobilitate, sublimitate et amplitudine objecti; eminet perfectione cognitionis, nam innititur principiis certissimis ex scientia Dei per fidem in nos derivatis, scrutatur rerum omnium altissimas causas, illarumque ad Deum earum A et Ω relationes; nobilitatur fructu, nam hominem perficit theoretice, practice et in ordine ad finem: est enim quaedam praelibatio visionis beatificae[2]). Propterea etiam theologiae competit praerogativa judicandi „de principiis aliarum scientiarum: quidquid enim in aliis scientiis invenitur veritati hujus scientiae repugnans, totum condemnatur ut falsum", ut docet s. Thomas[3]); et de ejus in primis studio intelligi debent, quae idem s. doctor c. gentes I, 2. de sapientiae studio pronunciat: „Inter omnia studia hominum, sapientiae studium est perfectius, sublimius et utilius et jucun-

---

[1]) Quos cf. apud Denzinger, Vier Bücher von der religiösen Erkenntnis II, 578. Cf. Thomas 1. p. q. 1 a. 2: „Duplex est scientiarum genus. Quaedam enim sunt, quae procedunt ex principiis notis lumine naturali intellectus, sicut arithmetica, geometria et hujusmodi: quaedam vero sunt, quae procedunt ex principiis notis lumine superioris scientiae, sicut perspectiva procedit ex principiis notis per geometriam. Et hoc modo s. doctrina est scientia, quia procedit ex principiis notis lumine superioris scientiae, quae scil. est scientia Dei et beatorum. Unde sicut musicus credit principio tradito sibi ab arithmetico, ita s. doctrina credit principio revelato sibi a Deo." Cf. Schrader l. c. n. 89; Scheeben § 49 ss.

[2]) Cf. Maurus qq. theol. l. 1 q. 6: Tanner theol. schol. I disp. 1 q. 1 dub. 2.

[3]) Cf. s. Thomas I q. 1 a. 6, in primis Scheeben § 52; Hettinger der Organismus der Universitätswissenschaften und die Stellung der Theologie in demselben.

[4]) 1. p. q. 1 a 6 ad 3. Cf. Kleutgen Theol. der Vorz. t. ult. d. 5 c. § 1.

dius. Perfectius quidem, quia in quantum homo sapientiae studio dat se, in tantum verae beatitudinis jam aliquam partem habet. Unde Sapiens dicit (Eccli. 14, 22): *Beatus vir, qui in sapientia morabitur.* Sublimius autem est, quia per ipsum homo ad divinam similitudinem praecipue accedit, qui omnia in sapientia fecit. Unde quia similitudo causa est dilectionis, sapientiae studium praecipue Deo per amicitiam conjungit: propter quod dicitur, quod *sapientia est infinitus thesaurus hominibus, quo qui usi sunt, facti sunt participes amicitiae Dei* (Sap. 7, 14). Utilius autem est, quia per ipsam sapientiam ad immortalitatis regnum pervenitur: *Concupiscentia autem sapientiae deducet ad regnum perpetuum* (ib. 6, 21). Jucundius autem est, quia *non habet amaritudinem conversatio illius, sed laetitiam et gaudium* (ib. 8, 16)."

V. *Discrimen* vero *inter theologiam revelatam* et *naturalem* ex dictis facile intelligitur. Differt enim illa ab hac non solum fonte, unde suas haurit cognitiones (n. II), sed etiam amplitudine objecti: nam illius objectum centrale est Deus unus, hujus Deus trinus eaque longe plura speculatur, quam ratio ex sese vel attingere vel conjicere possit; differt certitudine, nititur enim summa Dei auctoritate; nec non dignitate interna, cum theologia nostra in fide fundetur, et a fide pendens hujus characterem supernaturalem participet; quae praerogativae abunde compensant evidentiae defectum, qua philosophia theologiam praecellit, sed in paucis tantum veritatibus, cum haud multas tuto et pure attingat.

VI. *Differt theologia a fide* quoque, sicut scientia a cognitione ejusdem objecti vulgari et rudi: quocirca scribit s. Augustinus de Trin. XIV, 3 (opusc. XLII, 567): „Qua scientia non pollent fideles plurimi, quamvis pollent ipsa fide plurimum: aliud est enim scire tantummodo, quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam ... aliud autem scire, quemadmodum hoc ipsum et piis opituletur et contra impios defendatur." Latius scil. patet theologia fide ratione objecti, cum attingat etiam veritates e veritatibus fidei deductas; distinguitur quoque motivo, fides enim soli nititur auctoritati divinae, theologia evidentiae illationis principiorumque illorum, quibus ad concludendum utitur. Quare Kleutgen [1] statuta propositione: „Objectum theologiae formale est verum demonstrabile ex verbo Dei;" in ejus explicatione ita prosequitur: „Ad fidem pertinet, ea, quae tamquam a Deo dicta rite proponuntur, firmo assensu suscipere: ad theologiam tum haec eadem ex verbo Dei, tum ex his alia demonstrare. Unde divinitus revelata fidei objetum sunt, quatenus propter Dei aucto-

[1] Instit. theol. introd. q. 1 a. 2; fusius Theol. der Vorz. t. ult. s. 5 c. 1, ubi n. 295 statuit: „Wollen wir das Princip der Theologie in Kürze und mit einem gebräuchlichen Ausdruck bezeichnen, so dürfen wir sagen, dass es die vom Glauben erleuchtete Vernunft ist."

ritatem creduntur: theologiae autem, quatenus ex divina revelatione demonstrantur." Hinc differunt etiam certitudine, quae longe major est in assensu fidei quam in conclusionibus theologicis: in illo enim innititur unice auctoritate Dei, in his vero etiam veritate principiorum rationalium et bonitate illationis. Ex dictis autem patet, tantum esse nexum inter theologiam et fidem, ut nisi illa in hac radicetur, vel accuratissima revelationis cognitio non tam sit theologia proprie dicta christiana, quam potius scientia quaedam historica, archaeologica, critica etc., qualis haberi poterit de quovis systemate religioso ex. gr. manichaeorum, buddhistarum, mohammedanorum [1]) etc.

VII. *Dispositio ad theologiae studium.* — Quo vero praestantior est theologia atque uberior ejusdem fructus [2]), eo melior quoque animi dispositio et praeparatio requiritur. Praetermissa ea dispositione, quae intellectus cultura per sanam philosophiam continetur, plurimum ad ejus studium conducunt viva fides: nam „tanto quisque facilius, inquit s. Augustinus de agone christ. c. 13, aliquid proficiendo cognoscit, quanto religiosius, antequam cognosceret, Deo credidit;" fervens oratio, nam *si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter* (Jac. 1. 5); humilitas, Deus enim, qui *humilibus dat gratiam* [3]).

[1]) Ea disciplina, quae ex libris symbolicis historice et critice exponit, quid de dogmatibus integri coetus statuerint publiceque professi sint, a nonnullis vocatur theologia symbolica.

[2]) Qui diligenter et ut par est studuerit theologiae, repetere poterit verba Sapientis Sap. 7, 11 s.: *Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa et innumerabilis honestas per manus illius. Et laetatus sum in omnibus: quoniam antecedebat me ista sapientia, et ignorabam, quoniam horum omnium mater est . . . Infinitus enim thesaurus est hominibus: quo, qui usi sunt, participes facti sunt amicitiae Dei, propter disciplinae dona commendati.* Cf. etiam Eccli. 4, 12 ss.

[3]) Jac. 4, 6; Matth. 11, 25. Multiplex vero est ratio, quare humilitas optima simul et necessaria sit ad theologiae studium dispositio: tam quia theologia praesupponit firmam vivamque fidem: talis vero fides humilem exigit animum, qui libenter captivet intellectum sub Dei auctoritate: tum quia theologus pendere debet ab ore Ecclesiae, cujus custodiae concreditum est revelationis depositum, de quo excolendo theologus est sollicitus: hinc belle Origenes hom. 20 in Luc. respiciens Luc. 2, 46: „Ubicunque magistri fuerint, inquit, in medio magistrorum invenitur Jesus: si tamen magister sedeat in templo (i. e. in Ecclesia cf. hom. 18) et nunquam egrediatur ex eo:" tum propter mysteriorum sublimitatem, ne contingat illud: *Qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria* Prov. 25. 27. Cf. Hugo a s. Victore eruditionis didascalicae l. 2 c. 14 (Migne patrol. 176, 773); Ruiz de scientia Dei disp. 30 sect. 2. Et revera theologiae historia ostendit, summos theologos, ut Gregorium nazianzenum, Augustinum, Thomam, Bonaventuram, Suarium etc., viros fuisse plane humiles: contra superbiam esse radicem fecundam haeresum atque errorum. Unde scribit Augustinus de vera relig. c. 25: „Si superbia non esset, non essent haeretici neque schismatici;" et s. 46 n. 18: „Diversis locis sunt diversae haereses; sed una mater superbia omnes genuit; sicut una mater nostra Catholica omnes christianos fideles toto orbe diffusos." Huc quoque referri possunt ejusdem aurea verba ep. 147 n. 1: „Qui didicerint a Domino Jesu Christo mites esse et humiles corde, plus cogitando et orando

mysteria divinae suae sapientiae abscondit alta sapientibus et superbis, eaque revelat parvulis i. e. humilibus; denique puritas cordis secundum illa Christi verba: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*[1]. Quae cordis puri necessitas haud inepta illustratur analogia, oculi scil. corporis, qui vel parum pulvere inquinatus clare videre nequit. Neque mirum, theologia enim cum altissima mysteria speculetur, animum exigit innubem et serenum, ideoque liberum a passionum abjectarum tumultu, quas in primis cohibet atque comprimit cordis puritas.

VIII. Jam *ad varias theologiae partitiones* accedamus. Theologia est, ut diximus, acceptione vulgatiori scientia fidei, vel laxius etiam accepta, scientia revelationis seu eorum, quae revelatione continentur. Antequam vero singulae revelationis veritates sive dogmata considerentur, necesse est, ut theologus quaestiones quasdam magis generales, praevias atque fundamentales, quae ipsam spectant revelationem, attingat, expendat et quam accuratissime tractet: factum scil. revelationis fontesque ejusdem, ex quibus deinde singulorum dogmatum notitiam, arma ad ea tuenda, lumina etiam ad ea declaranda hauriat. Hinc sponte sua consequitur partitio theologiae in theologiam specialem, quae specialia considerat dogmata ex revelatione hausta, et in theologiam quae versatur circa ipsum revelationis factum, quod fundamentum est theologiae specialis: unde haec pars, quam theologia specialis necessario praesupponit, jam

---

proficiunt, quam legendo et audiendo.“ S. Thomas lect. 1 in 1. Cor. 9 has recenset dotes boni studii theologici: „Notandum est hic, quod ad hoc quod aliquis sciat, quemadmodum oporteat scire, novem sunt necessaria: **1.** humiliter sine inflatione... **2.** sobrie sine praesumptione ... **3.** certitudinaliter sine haesitatione ... **4.** veraciter et sine errore ... **5.** simpliciter sine deceptione ... **6.** salubriter cum caritate et dilectione ... **7.** utiliter cum proximorum aedificatione ... **8.** liberaliter cum gratuita communicatione ... **9.** efficaciter cum bona operatione ... Primum scil. humilitas scientiae arguit sapientes superbos, sobrietas curiosos, certitudo dubiosos, veritas haereticos, simplicitas advocatos, salubritas magos, utilitas iniquos, liberalitas avaros, efficacia otiosos.“ Cf. etiam in Boëthium de Trin. q. 2 a. 1. Sed prae primis Chrysostomus de sacerd. IV, 4 qualitates candidati theologiae opusc. XL, 223 bene describit. Cum magna utilitate leges Scheeben § 54.

[1]) Matth. 5, 8. Cf. Athanasius or. de hum. natura a Verbo assumpta n. 57 (opusc. XLIV, 217). Egregie de dispositione requisita disserit s. Anselmus de fide Trinit. c. 1., ubi inter alia scribit: „Nullus christianus debet disputare quomodo quod Ecclesia catholica corde credit et ore confitetur, non sit; sed semper eandem fidem indubitanter tenendo, amando et secundum illam vivendo, humiliter quantum potest, quaerere rationem quomodo sit. Si potest intelligere, Deo gratias agat; si non potest, non immittat cornua ad ventilandum, sed submittat caput ad venerandum. Citius enim potest in se confidens humana sapientia impingendo cornua sibi evellere, quam vi nitendo petram hanc evellere ... Prius ergo fide mundandum est cor, sicut dicitur de Deo: *Fide mundans corda eorum* (Actus 15, 9); et prius per praeceptorum Domini custodiam illuminandi sunt oculi, quia *praeceptum Domini lucidum illuminans oculos* (Ps. 18, 8): et prius per humilem obedientiam testimoniorum Dei debemus fieri parvuli, ut discamus sapientiam, quam dat *testimonium fidele, sapientiam praestans*

ab aliquo tempore theologia [1]) fundamentalis vel generalis vel demonstratio christiana et catholica vel apologia religionis christianae et catholicae audit.

IX. Cum autem theologiae (specialis) objectum, ut supra diximus, sit Deus secundum se aut secundum suas ad extra communicationes, quae apte revocantur ad creationem, redemptionem et sanctificationem cum consummatione finali: haud inepte illa dispertitur in tractatus de Deo uno et trino, de Deo creante et elevante, de Verbo incarnato et de redemptione, de Deo sanctificatore et consummatore.

X. *Theologiae generalis divisio.* — Theologiae speciali quatuor quaestiones principales praemitti possunt, quae cum revelationem ipsam attingant atque fundamentales dici mereantur, materiam constituent theologiae generalis seu fundamentalis. Quaestiones praeviae porro hae sunt: **1.** Num exstet aliqua revelatio? cui respondebit apologia religionis christianae. Cum vero Christus, auctor hujus revelationis (ut patebit ex ipsa disputatione), non amplius visibilis in terris degat, sponte sua oritur quaestio **2.** quem sibi substituerit ad suam doctrinam coelitus allatam ad posteras generationes aliosque populos transfundendam? cui respondebit disputatio altera de Ecclesia [2]). Quaeres **3.** quomodo in ipsa

---

parvulis (Ps. 18, 8). Unde Dominus: *Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et terrae, qui abscondisti haec a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis* (Matth. 11, 25). Prius, inquam, ea, quae carnis sunt postponentes, secundum spiritum vivamus, quam profunda fidei dijudicando discutiamus; nam qui secundum carnem vivit, carnalis sive animalis est, de quo dicitur: *Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei;* qui vero spiritu facta carnis mortificat, spiritualis efficitur; de quo legitur, quia ***spiritualis omnia judicat, et ipse a nemine judicatur*** (1. Cor. 2, 14 s.)« etc.

[1]) Ea si proprie loqui velimus non est theologia, sed propaedeutica philosophica ad theologiam. Haec enim ex revelatione progreditur ad suas statuendas assertiones; theologia vero, quam dicunt fundamentalem, ratione seu philosophia et historia nititur, hominem enim ratione ducere debet ad revelationem agnoscendam. Cf. Hettinger Lehrb. der Fundamental-Theol. t. 1 introd. § 2; Gutberlet Lehrb. der Apologetik, introd. qui bene inculcat discrimen inter apologiam, cujus nomine intelligi potest quaelibet defensio, et apologeticam, qua designatur theoria docens modum probandi et defendendi revelationem christianam seu ipsa systematica et scientifica defensio praeambulorum fidei et motivorum credibilitatis. Haec innitens philosophiae ducit ad agnitionem revelationis et ita fidei viam sternit et ipsi theologiae speciali.

[2]) Verum quidem est tractatum de Ecclesia etiam ad theologiam specialem haud immerito referri posse, cum de ea plura speciatim credenda doceat revelatio: quocirca non desunt, qui, ut accurate plane in tradenda theologia procedant omnemque circuli vitiosi umbram caveant, duplicem instituunt de Ecclesia disputationem, praeviam alteram et spectantem ad theologiam fundamentalem, stricte dogmaticam alteram et spectantem ad theologiam specialem. Nos compendii gratia conjunximus utramque; quod si contra incredulos vel protestantes instituetur disputatio, haud difficile erit prudenti theologo ita procedere, ut circuli vitiosi ne umbra quidem admittatur.

Ecclesia transfundatur de generatione in generationem revelationis depositum, per quos veluti canales ad nos usque decurrat aqua doctrinae coelestis? Respondebit disputatio tertia de locis theologicis [1]), in qua ostenditur hos canales vel si vis fontes esse Scripturam et traditionem. Denique 4. quaerere licet, quinam sit habitus inter rationem et revelationem, quae genesis illius actus, quo homo rationalis revelationem Dei loquentis in se suscipit atque amplectitur, quique fides dicitur? quam quaestionem solvet disputatio de fidei genesi et regula.

XI. *Apologiae revelationis momentum.* — Incipiemus a religionis christianae apologia. Haud necessarium erit diutius immorari in depraedicanda hujus apologiae necessitate. Si enim singuli fideles parati semper esse debent juxta monitum s. Petri 1. ep. 3, 15 ad satisfactionem omni poscenti eos rationem de ea, quae in ipsis est, spe: quanto magis theologum animarumque pastorem ita in fide instructum esse oportet, ut suae fidei rationem reddere possit aliosque docere, quam firma sint fidei christianae fundamenta, quam rationabile obsequium fidei nostrae, quam infirmae omnes adversariorum contra illam exceptiones [2]). Eadem necessitas innotescit dein maxime ex ipsis, in quibus vivimus, adjunctis: cum manifestum plane sit, omnes impetus hostium fidei nostrae non amplius dirigi adversus singularia dogmata, sed contra ipsum fidei fundamentum, adversus revelationis factum; quo verso evertetur omnis Christi Ecclesia et religio sequeturque ruina magna. Quam ob rem non amplius de eo agitur, utrum quis sequi debeat Ecclesiae catholica dogmata, an opiniones erroresque Arii, Nestorii, Pelagii, Lutheri, Calvini, Socini etc.,

---

[1]) *Locorum theologicorum* nomine veniunt argumentorum sedes ac veluti domicilia, ex quibus theologi argumentationes suas omnes sive ad confirmandum sive ad refellendum inveniunt. Ita Canus tractatus de locis theologicis quasi parens. Cum ergo theologia nostra non humana ratione, sed ipsa nitatur divina intelligentia, quae per revelationem nobis communicatur, et cui per fidem conjungimur: Deus autem non singulis per se ipsum mysteria revelet, sed olim patribus in prophetis, novissime vero apostolis in Filio locutus sit, doctrinaque ita revelata per Ecclesiam a Christo institutam omnibus gentibus annuncianda Scriptura et traditione, ut diximus, contineatur, Scriptura et traditio loci theologici erunt. Traditio vero multiplici veluti canali transmittitur, ut infra ostendemus, hinc traditionis locus in plures dividitur: et quia theologus in probandis vindicandisque dogmatibus non sine causae catholicae commodo aliis quoque juvari potest disciplinis, quae ratione nituntur: idcirco praeter locos theologiae internos, proprios et necessarios, qui etiam inartificiales dicuntur, loci quidam subsidiarii et externi seu artificiales admitti solent. Quamvis autem circa rem omnes theologi conveniant, in designandis, distinguendis et enumerandis locis theologicis inter se subinde dissentiunt, nam alii pauciores, plures alii, decem scil. vel tredecim imo viginti ut Tanner theol. schol. I. d. 1 q. 5 dub. 1 assignant.

[2]) Cf. Scheeben, qui § 60 praeeunte conc. vaticano in prooemio constit. dogm. sess. 3 egregie exponit, quid theologus nostra aetate in primis in tradenda theologia prae oculis habere debeat, quod sit ejus munus.

sed utrum esse debeat fidelis et Christi discipulus, an incredulus ejusque hostis. Praeterierunt jam fere singularium haeresum tempora: successit protestantismus, qui impugnavit ipsam Ecclesiam, magistram divinitus institutam ad docendam veritatem revelatam; ulterius progressi sunt rationalismus, deismus et pantheismus, qui evertere nituntur ipsam revelationem christianam; imo materialismus et atheismus modo grassans quamlibet vel religionem funditus auferre conantur. Quare jam de summa agitur, de fide vel incredulitate totali, quique constantes esse et in ratiocinando cohaerere sibi velint, urgentur vel ad Ecclesiam catholicam, in qua Christi doctrina plene reperitur, vel ad incredulorum castra, qui abjecta omni fide evanuerunt in cogitationibus suis. Qui medii inter utrosque bona fide haereant, jam rari sunt. Cum vero increduli nullum non moveant lapidem ad fidei christianae fundamenta concutienda, armaque sua undequaque, ex omnibus nempe disciplinis mutuentur: patet, quam excultum apologetam, quam instructum ad retundendos illorum impetus esse orporteat [1]). Versatus autem sit necesse est prae primis in logicae usu, imbutus sana philosophia, cum hac maxime destituantur fidei adversarii, nullaque in re forte tam saepe, quam adversus logicam peccent: adeo ut suspicio sit, ita eos a ratione nuncupari rationalistas, sicut lucum a non lucendo [2]). Magnum fidei nostrae encomium est praecellensque fidelium praerogativa, nonnisi rationis abusum causam esse incredulitatis, rationis vero usum hominem ope revelationis et gratiae ad fidem conducere.

---

[1]) Hinc Leo XIII. in ep. 22. Aug. 1897 de studio anagnino a se munificentissime condito inter alia hortantur: „Est praeterea luctandum pro fidei sanctae integritate cum adversariis apparatissimis, versutis, callidis, persaepe ingeniosis ac doctis, qui undecunque libeat ex philosophia, ex historia, ex rerum physicarum scientia, ex recentioribus hominum repertis arma mutuari consueverunt. Atqui sacerdotes, quibus hac in re priores sustinendae sunt partes, qui possunt dimicationi esse pares, nisi in aciem descendant eodem instructu, ornatuque comitati? Itaque doctrinae opus est dedant se totos, et nullam humanitatis artem contemnere, sed omnes habere comites ac ministras ab adolescentia assuescant.“

[2]) Acute Schelling (praef. ad opp. Steffens): Die sogenannten Rationalisten irren sich, wenn sie meinen, es zürne Jemand über den Gebrauch, den sie von ihrer Denkfreiheit machen. Eher könnte man geneigt sein, ihnen vorzuwerfen, dass sie unter Denkfreiheit die Freiheit nicht zu denken verstehen, und dass sie von dieser einen ungebührlichen Gebrauch machen.

Theologia generalis.

Tractatus I.

Revelationis christianae Apologia.

1. *Disputationis partitio.* — Sufficeret ad refellendos incredulos, contra quos in primis instituitur haec disputatio, demonstrasse, per Christum factam esse nobis revelationem vere divinam. Hoc enim comprobato sponte sua consequitur, revelationem et possibilem et utilem et convenientem esse. Non una tamen de causa de his aliisque revelationis dotibus data opera disseruisse haud erit inutile. Duas proinde in sectiones disputationem distinguimus. In priori agemus de quibusdam revelationis dotibus, in altera de ipso revelationis facto.

Sectio I.

De nonnullis revelationis divinae proprietatibus.

2. Quatuor de revelatione divina quaeri possunt, quae etiam in dubium vocari solent ab incredulis [1]), scil. num ea sit possibilis; utrum necessaria an saltem utilis; dignoscine possit; quare paucis demonstranda nobis est revelationis possibilitas, necessitas, utilitas et cognoscibilitas.

Caput I.

De revelationis possibilitate et convenientia.

3. **Thesis I.** ***Praeter veritates, quas homo solo rationis lumine cognoscere potest, aliae admitti debent, quae rationis captum excedunt quaeque mysteria dici solent.***

Declaratio. *Mysterii notio et partitiones.* — Mysterium in genere dici potest veritas quaelibet arcana, secreta, quae nos latet et cujus cognitionem

---

[1]) Cf. horum errores apud Denzinger 4 Bücher von der religiösen Erkenntniss, et apud Wiest demonstratio relig. christ. § 5 ss.

per nos vel nullatenus vel non nisi magno cum labore et studio assequi possumus. Atqui veritas aliqua quadruplici modo latere nos potest:

1. Fieri potest, ut ipsa veritas per se facile possit intelligi, nos tamen lateat ex defectu propositionis seu manifestationis: quae quidem manifestatio vires naturae non superat, cum aut verbis aut removendo manifestationis obstacula fieri queat. Ita consilia cogitationesque nostrae non manifestae sunt aliis mysteria; hoc sensu terrae vel maris sinus multa recondit mysteria.

2. Contingere potest, ut veritas sit ordinis naturalis, quam etiam facile assequimur quoad ejus existentiam, sed modum, quo res sit vel fit, non assequimur; quo sensu vel ipsa natura plena est mysteriis.

3. Sunt veritates, ad quarum cognitionem indigemus revelatione divina, qua tamen facta eae facile intelliguntur (veritates praeter rationem); ut Ecclesiam regendam esse ex voluntate Christi ab uno praeposito supremo.

4. Vel denique veritas ita excedit rationem, ut **a.** neque ejus exsistentia sine revelatione cognosci, neque **b.** ipsa, facta ejusdem revelatione, conceptibus propriis apprehendi, neque **c.** modus quo se habeat perspici, neque **d.** ex principiis humanae rationi propriis demonstrari, seu, cur ita sit, intelligi possit (veritas super rationem). Ejusmodi veritates in primis dicuntur mysteria: quae conc. vaticanum sess. 3 cap. 4 ita describit: »Divina mysteria suapte natura intellectum creatum sic excedunt, ut etiam revelatione tradita et fide suscepta, ipsius tamen fidei velamine contecta et quadam quasi caligine obvoluta maneant, quamdiu in hac mortali vita peregrinamur a Domino.« Quare »in mysteriis, inquit em. card. Franzelin tr. de Deo trino th. 17, tam notitia apprehensionis quam cognitio consensionis seu tam idea quidditatis, quam judicium veritatis est supra vires rationis.« Unde facile intelliguntur variae mysteriorum partitiones, **1.** scil. in relativa quae tantum relate ad certum quendam intellectum ex gr. humanum sunt mysteria; et absoluta, quae mysteria sunt cuilibet intellectui creato; **2.** in naturalia, si veritates latent primo vel secundo modo; et supernaturalia, quae quidem **3.** dicuntur primi ordinis, si latent quarto modo; secundi ordinis, si latent tantum tertio modo. Mysteria secundi ordinis dici possunt supra rationem veritate exsistentiae; mysteria primi ordinis supra rationem tum veritate exsistentiae tum essentiae [1]).

Quod statum quaestionis in hac thesi attinet, notamus **a.** mysteriorum primi ordinis exsistentiam plene demonstrari ex ipsa revelatione christiana: qua demonstratione modo nondum uti possimus. **b.** Illorum pro quovis intellectu naturali exsistentiam solo rationis lumine seu a priori probare, non carere difficultate [2]). Nobis **c.** interim sufficere, quo viam sternamus demonstrationi de revelationis necessitate vel convenientia, ut probemus esse veritates, quae rationis nostrae in hac vita mortali captum excedant, quaeque nobis sint mysteria. Hoc evidenter probant argumenta, quae adducemus.

4. **Demonstratio. 1.** Utemur argumento a fortiori. Inductione enim et quotidiana experientia constat, in rerum natura visibili, creata, finita, quamque manibus palpamus, plurima esse, quae nos lateant no-

---

[1]) Cf. Scheeben Mysterien des Christenthums § 2; Kleutgen Theologie der Vorzeit, tom. ult. n. 403 ss.; falsas notiones cf. apud Denzinger 2, 80.

[2]) Cf. Granderath, Zeitschrift für kath. Theol. 1886 p. 497—521; 595—603.

-trumque captum excedant [1]). Hinc Sap. 9, 16 legimus: *Et difficile aestimamus quae in terra sunt: et quae in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quae autem in coelis sunt, quis investigabit?* A fortiori ergo in natura invisibili, increata, infinita erunt plurima, quae ingenii aciem fugiant captumque superent.

Quod argumentum adversus rationalistas duplici de causa sufficit. Nam quidquid est de futuro, probat illud, saltem fuisse et modo esse plura mysteria, quorum revelatio admodum utilis, imo et necessaria esse possit. Praeterea si illud undique expendatur, non tantum suadet, sed forte etiam demonstrat, haec mysteria non solum relativa scil. relate ad statum humani generis minus excultum, non solum nunc et de facto esse mysteria, sed absolute et natura sua vim aciemque excedere intellectus nostri. Ratio enim humana si per tot annorum millia omni adhibito conatu non potuit rimari tot naturae creatae secreta nullumque fecit in plurimorum consideratione profectum: quanto minus in scrutanda natura divina a sensibus creatisque rebus tam remota adeo proficiet, ut clareant omnia? Imo ratio, quo magis proficit in consideranda natura creata, in eo plura quoque incidit mysteria, quae ibi solent incipere, ubi desinit experientia, succedit mediatio. A fortiori ergo circa Deum, qui nulli obnoxius est experientiae.

2. Ita egregie ratiocinatur s. Thomas c. gentes I, 3: „Duorum enim, quorum unus alio rem aliquam intellectu subtilius intuetur, ille cujus intellectus est elevatior, multa intelligit, quae alius omnino capere non potest: sicut patet in rustico, qui nullo modo philosophiae subtiles considerationes capere potest. Intellectus autem angeli plus excedit intellectum humanum, quam intellectus optimi philosophi intellectum rudissimi idiotae . . . Multoque amplius intellectus divinus excedit angelum, quam angelicus humanum. Ipse enim intellectus divinus sua capacitate substantiam suam adaequat . . . Unde non omnia, quae in seipso Deus intelligit, angelus naturali cognitione capere potest; nec ad omnia quae angelus naturali sua virtute intelligit, humana ratio sufficit capienda. Sicut igitur maximae amentiae esset idiota, qui ea, quae a philosopho proponuntur, falsa esse assereret propter hoc, quod ea capere non potest: ita et multo amplius nimiae stultitiae esset homo, si ea, quae divinitus angelorum ministerio revelantur, falsa esse suspicaretur ex hoc, quod ratione investigari non possunt". Cf. etiam IV, 1.

3. Nisi id quod asserimus concedatur, sequitur vel hominem posse esse omniscium, qua assertione nihil praesumptiosius, vel Deum non amplius esse Deum. Deus enim, quem homo intellectu suo admodum finito adaequate cognoscere, dimetiri, perscrutari potest, non est infinitus.

---

[1]) Cf. philosophorum confessiones apud Hettinger, Apologie des Christenthums, t. 1 diss. 2 et 10.

Ad rem Chrysostomus in Ps. 115 n. 1: »Qui enim ratione contendit res ad illum (Deum) spectantes invenire, nequaquam eum gloria afficit, ut qui ratiocinii sui humilitati velit ineffabilia ejus oeconomiae consilia subjicere.« »Veritas, inquit Lactantius in praef. divin. institut., i. e. arcanum summi Dei, qui fecit omnia, ingenio ac propriis non potest sensibus comprehendi: alioqui nihil inter Deum hominemque distaret, si consilia et dispositiones illius majestatis aeternae cogitatio assequeretur humana.« Hinc praeclara ejusdem sunt verba: »Neque te omnia scire putes, quod est Dei; neque omnia nescire, quod est pecudis. Est enim aliquod medium, quod sit hominis i. e. scientia cum ignoratione conjuncta et temperata (l. 3 c. 6).«

4. Quod si argumentum ex rei natura deductum postuletur, illud ita formari poterit: Rei cognitio pendet a cognitione essentiae ejusdem; quo igitur perfectius hanc cognoscimus, eo perfectior erit rei cognitio. Atqui Dei essentiam imperfecte admodum et analogice tantum cognoscimus: nam eam cognoscimus **a.** non immediate, sed tantum mediate; neque **b.** mediante aliqua ejusdem manifestatione, sicut corpora per eorum qualitates et accidentia, sed per ejusdem opera seu effectus, eosque non univocos, sed aequivocos tantum, qui infinite a divina distant perfectione; et ipsa haec opera **c.** imperfecte admodum et minima ex parte cognoscimus. Si ergo Deum ex operibus cognoscimus, opera vero Dei vix ex parte mente assequimur, et ea Dei naturam non exhibeant, sed tenuissime tantum quasdam Dei perfectiones adumbrent; quanta erunt in Deo, quae nos plane lateant, ingenii cujusvis creati aciem effugiant, captum superent, i. e. mysteria? Quapropter acute jam Aristoteles advertit Metaph. l. 1 c. 1: „Intellectus noster sic se habet ad ea, quae naturaliter sunt notissima (i. e. propter suam perfectionem objective maxime intelligibilia), sicut oculi vespertilionis ad solem.“

5. Aliud argumentum ex reì natura ita proponi potest: Mysteria admitti debent, quoties sunt objecta, quorum conceptus tantum analogicos habere possumus. Atqui ex natura rei liquet, multa esse objecta, quorum tantum habemus conceptus analogicos. Ergo circa illa erunt multa mysteria involuta.

5. **Thesis II.** ***Mysteriorum revelatio est possibilis.***

Declaratio. Revelationis (divinae) nomine intelligitur manifestatio veritatum per Deum: eaque distinguitur in naturalem, quae fit creaturis, operibus: haec tamen improprie dicitur revelatio; et supernaturalem seu positivam, qua Deus ipse directe hominibus veritates seu suas cognitiones communicat modo naturae humanae indebito, ita ut cognitionis motivum non sit evidentia veritatis, sed loquentis auctoritas. Haec iterum est vel immediata vel mediata, si scil. Deus iis, quibus veritates aliquas immediate revelavit, tamquam legatis utitur ad eas aliis communicandas. Porro revelatio immediata esse potest vel interna vel externa [1]). Veritatem thesis asseruit adversus

[1]) De revelationis notione bene disserit Scheeben Handb. l. 1 § 1, qui tri-

pantheistas, deistas, rationalistas, quibus ipsa ratio fons omnis veritatis. conc. vaticanum sess. 3 revel. can. 1. (n. 3) et 3: „Si quis dixerit, hominem ad cognitionem et perfectionem, quae naturalem superet, divinitus evehi non posse, sed ex seipso ad omnis tandem veri et boni possessionem jugi profectu pertingere posse et debere A. S.

6. **Demonstratio.** Ex duplici capite impugnari posset possibilitas revelationis mysteriorum, vel ex eo quod Deo desit modus manifestandi homini mysteria, vel ex eo quod homo sit incapax ea percipiendi. Quare ad thesim evincendam probare sufficit et Deo non deesse modum ea manifestandi et hominem ejusmodi revelationis esse capacem. Deo non deesse modum mysteria, quae captum nostrum excedant, manifestandi, per se patet. Si enim jam homo potest alteri manifestare suas cognitiones, a fortiori id poterit Deus, qui homini ejusmodi facultatem concessit. Eoque magis quod Deus hominum est dominus, pater, magister; non deerit ergo omnipotenti in sua sapientia modus [1]), quo tamquam dominus homini servo omnem suam voluntatem manifestare, tamquam pater filio bonitatis suae consilia communicare, tamquam magister discipulum varias utilesque veritates docere possit.

Hominem vero revelationis eorum, quae ejus superant captum, non esse incapacem, constat **1.** ex facto. Quotidie enim magistri (illi etiam, qui mysteria religionis maxime aversantur) discipulos suos docent et quidem non absque fructu et utilitate veritates, quae horum captum excedunt, quaeque post omnem explicationem manent ipsis obscurae et analogicis tantum conceptibus cogitari possunt. Non est igitur homo incapax institutionis, qua ipsi traduntur ea, quae ejus excedunt captum. **2.** Ratio est, quia in veritatis alicujus cognitione varii gradus, plura distingui possunt elementa, quae singillatim et gradatim cognoscantur: in primis factum seu rem ita se habere (vel subjecto convenire praedicatum), et modum, quo res se habeat. Quamvis autem ad perfectam veritatis cognitionem requiratur, ut factum et modum cognoscamus eamque apprehendamus undique ideis claris et non tantum analogicis; tamen sicut melius est aliquid quam nihil possidere, ita majoris semper pretii, utilitatis, jucunditatis est, aliquid saltem nosse, quam crassa ignorantia

---

plicem revelationis velut gradum distinguit: revelationem naturae (per opera creationis), gratiae per verba legatorum divinorum (quae etiam immedita, positiva, supernaturalis dicitur), et gloriae (qua Deus se manifestat per essentiam suam, per semetipsum), cui in homine respondet triplex lumen, quo illius fit capax, lumen scil. rationis, gratiae seu fidei et gloriae. Hi tres gradus invicem connectuntur et sibi subordinantur, adeo ut lege ordinaria secundus priorem praesupponat et ad tertium praeparet (n. 635 ss.) Cf. Gutberlet Lehrb. der Apologetik p. 2 s. 1.

[1]) Varios modos, quibus Deus alloqui possit creaturam, recenset Augustinus serm. 11 al. 16 de div. n. 4.

laborare. Ita astronomi summopere gaudent, si alicujus novi sideris vel solam exsistentiam cognoscant, etiamsi ejus naturam et proprietates plane ignorent. Per revelationem autem mysteriorum aliquid saltem innotescit, eorum scil. exsistentia, quamvis non modus, quo se habeant. „De rebus nobilissimis, inquit s. Thomas c. gentes I, 5, quantumcunque imperfecta cognitio maximam perfectionem animae confert, et ideo quamvis ea quae supra rationem sunt, ratio humana plene capere non possit, tamen multum sibi perfectionis acquiritur, si saltem ea qualitercunque teneat fide.“ Cf. IV, 54. Et jam s. Augustinus de genesi ad lit. l. 5 n. 34 statuit, esse „incomparabili felicitate praestantius Deum ex quantulacunque particula pie mente sentire, quam illa universa (creata) comprehendere.“ Hanc capacitatem **3.** probat ipse nisus et aviditas humani generis in supernas revelationes: avidissime enim illas excipit, quoties cum aliqua veri specie ipsi proponuntur.

7. **Thesis III.** ***Revelatio veritatum tam rationalium quam superrationalium multiplici ex capite conveniens et utilis censeri summaque animi gratitudine excipi debet.***

Demonstratio p. I. 1. Quaelibet institutio veritatis debet censeri utilis; atqui revelatio est quaedam veritatis institutio; ergo est utilis.

2. Eoque majoris utilitatis est aliqua institutio, quo sapientior is, qui docet; quo majoris momenti sunt ea, quae tradit; quo aptior magisque ad omnium captum accomodata est methodus, qua in docendo utitur. Atqui revelatione docet ipse Deus, et docet ea quae summi sunt momenti pro humano genere; methodus autem, qua utitur in hac institutione, exigendo scil. fidem propter suam auctoritatem, talis est, ut nulla magis sit accommodata generi humano. Quod ut perspiciatur, haec ante oculos habeantur: **a.** duplici via generatim hominem acquirere veritatis cognitionem, ratione et auctoritate; **b.** homines omnes sine ulla exceptione plurima, imo pleraque discere via auctoritatis, cui vel unice vel magna ex parte innituntur omnes fere disciplinae, innititur omnis ordo socialis; **c.** majorem hominum partem propter defectum sive ingenii sive temporis vel propter alia adjuncta praecipuas veritates proprio assequi non posse studio, ideoque nisi eas velit ignorare, auctoritate innixam eas credere debere. Atqui profecto **d.** auctoritas eo aptior est ad conciliandum sibi assensum et fidem, quo major est quoque magis ab errore immunis, ut est revelatio divina. Patet ergo humano generi accommodatissimam esse institutionem per auctoritatem eamque divinam [1]). Quare

[1]) Cf. de hoc argumento, quo invicte retunditur incredulorum spernentium fidem vana temeritas et arrogantia, s. Augustinus de utilit. credendi n. 24. 28. 34. 35. et de moribus Ecclesiae l. 1 n. 11. 12 opuss. a nobis editorum t. VI. cum annot. p. 59. et XXVII pag. 49; Origines c. Celsum l. 1 n. 19 s.; s. Thomas 2. 2. q. 2 a. 4.

revelatio est admodum utilis, ut omnes homines facili via et tuto absque errore veritates sibi adeo necessarias cognoscere queant. Merito ergo reprobavit Pius IX. prop. 6 syllabi: „Christi fides humanae refragatur rationi, divinaque revelatio non solum nihil prodest, verum etiam nocet hominis perfectioni."

8. **Demonstratio p. II.** Etiam revelatio mysteriorum utilis est.

1. Utilis est negative, ea siquidem clare discimus rationem nostram limitibus esse circumscriptam, qua cognitione nil salubrius.

2. Utilis est ejusmodi revelatio positive, quatenus per eam cognitio nostra augetur atque perficitur; solvuntur plurima dubia et problemata maximi momenti, quorum solutio lumen diffundit in alia cognitionum genera, ad ingenium acuendum, excitandum discendi studium; praecipue vero quia multum confert ad sublimiorem de Deo ideam suggerendam. „Necessarium est, inquit Thomas c. gentes I, 5, hujusmodi veritatem ad credendum hominibus proponi ad cognitionem Dei veriorem habendam. Tunc enim solum vere Deum cognoscimus, quando ipsum esse credimus supra omne id, quod de Deo cogitari ab homine possibile est."

3. Utilis denique practice est, tum ad fovendam hominis cum Deo familiaritatem, amicis enim secreta manifestantur [1]); tum ad nobilissimum Deo obsequium exhibendum subjiciendo intellectum nostrum auctoritati divinae, qua subjectione profitemur nostram a Deo etiam in ordine intellectuali dependentiam; tum ad augendum Dei cultum, quo enim nobiliori de Deo sensu imbuimur, eo reverentius eum colemus, alacrius ejus exsequemur mandata, cautius coram eo ambulabimus. Merito ergo conc. vaticanum sess. 3 de revel. can. 2 statuit: „Si quis dixerit, fieri non posse aut non expedire, ut per revelationem divinam homo de Deo cultuque ei exhibendo edoceatur, A. S." Imo divina revelatio manifestatione mysteriorum maxime se commendat; hanc velut exigit, ut Deo, qui est ipsa veritas, sit condigna; hanc exspectat genus humanum a revelatione: hinc forte illa vis magica, quae inest mysterio et qua homines allicit, quia mysterium habetur ut manifestatio altioris virtutis.

9. **Scholion.** *Rationis autonomia rejicitur.* — Contra mysteriorum revelationem urgent adversarii autonomiam et independentiam rationis, quae evidentiae tantum lumine pascitur, ideoque mysteriorum tenebris consentire nequit. Verum si nomine autonomiae rationis intelligitur ejus praerogativa, qua independens est a qualibet externa vi et coactione solaque apprehensione veri-

---

[1]) Hinc Christus Joan. 15, 15: *Jam non dicam vos servos: quia servus nescit, quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecunque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Cf. s. Thomas c. gentes IV, 22; Kleutgen Theol. der Vorz. t. ultimi n. 153 ss.; 428 ss. Scheeben Mysterien des Christenth. § 22.

tatis immediata vel mediata seu non absque motivo rationabili ad assensum moveri possit: eam libenter admittimus, quippe quae nullatenus adversetur mysteriorum revelationi; neque enim fides in hanc exigitur absque sufficiente motivo; ipsaque revelationis christianae apologia demonstratio est, quam rationalis sit fides christiana [1]). Eo autem sensu rationis autonomiam plane respuimus, quo ratio statuitur prorsus exlex in admittenda dijudicandaque veritate, immunis a quavis altiori norma et auctoritate. Nam **1.** ejusmodi praerogativa adversatur inductioni universali: omnes enim universi partes, quin imo facultates hominis omnes suis reguntur legibus. Censeri ergo nequit sola ratio humana exlex. Neque mirum **2.** cum exlegem et autonomum esse illi soli competat, qui est a se, plane independens, sibi in omnibus sufficiens, fons omnis veri atque ipsa indefectibilis rectitudo: quod nullatenus est rationis humanae, quae undequaque dependet. Et sane **3.** pendet ratio quaevis creata a suo objecto, a legibus dialecticae, quas sibi non ipsa imposuit: a ratione increata, cujus est tantum ectypus et adumbratio tenuis; pendet a fonte omnis veritatis, neque enim ipsa veritatis est fons, sed illius tantum speculum sat languidum. Quare explodenda est quam increduli nescii quid dicant jactare solent rationis autonomia, quae omnis institutionis omnisque fidei ipsi veritatis fonti exhibitae sit impatiens. Jure ergo statuit concilium vaticanum sess. 3 de fide can. 1: „Si quis dixerit, rationem humanam ita independentem esse, ut fides ei a Deo imperari non possit, A. S.“ et cap. 3: „Cum homo a Deo tamquam a Creatore et Domino suo totus dependeat, et ratio creata increatae Veritati penitus subjecta sit, plenum revelanti Deo intellectus et voluntatis obsequium fide praestare tenemur.“

Caput II.

De revelationis necessitate.

10. Revelationem **1.** mysteriorum esse necessariam in hypothesi, quod ea ipsa mysteria sint cognoscenda, patet ex notione mysterii (n. 3), quod est veritas, cujus ne existentiam quidem sola rationis acie assequi possumus.

Necessaria **2.** est aliqua revelatio in hypothesi quoque elevationis hominis ad finem supernaturalem i. e. ad finem, qui ejus naturam excedat eique plane sit indebitus. Hac enim in hypothesi homo debet saltem nosse **a.** eum finem, ut modo naturae suae rationali consentaneo i. e. per actus meritorios ad tantum finem adipiscendum disponere se possit; **b.** voluntatem Dei ipsum in illum destinantis, alioquin serio eum appetere nequit: cum eo ipso quod supernaturalis est, omnem hominis exigentiam excedat; **c.** media et conditiones illum assequendi. Atqui haec, cum pendeant a libera Dei voluntate, nullo modo a priori cognosci possunt, sed nonnisi per revelationem; si enim libera hominis

---

[1]) Cf. Lactantius divin. instit. l. 5 c. 10. Plura hac de re dicemus disserentes de fidei genesi tr. IV. sect. 1 et 4 praesertim th. 85 cf. Storchenau Philosophie des Christenthums t. 4 sect. 1. 2. 3.

consilia sine ipsius hominis manifestatione a priori cognosci nequeunt. a fortiori libera Dei consilia circa supernaturalem hominis destinationem absque speciali revelatione nobis innotescere non possunt. Quare revelatio hac in hypothesi est necessaria necessitate consequenti rerum naturas. Hinc statuit conc. vaticanum sess. 3 cap. 2: „Huic divinae revelationi tribuendum quidem est, ut ea, quae in rebus divinis humanae rationi per se impervia non sunt, in praesenti quoque generis humani conditione ab omnibus expedite, firma certitudine et nullo admixto errore cognosci possint. Non hac tamen de causa revelatio absolute necessaria dicenda est, sed quia Deus ex infinita bonitate sua ordinavit hominem ad finem supernaturalem, ad participanda scil. bona divina, quae humanae mentis intelligentiam omnino superant [1]."

Specialis autem 3. est quaestio, num etiam veritatum rationalium revelatio humano generi sit necessaria: cui respondebit

11. **Thesis IV.** ***Ad cognoscendas omnes ordinis moralis veritates aliquod Dei adjutorium divinaque revelatio necessaria est humano generi.***

Declaratio. In primis status quaestionis est declarandus. Non loquimur **1.** de singulari aliquo homine, sed de humano genere. Etiamsi enim concedamus, singularem aliquem hominem eximio praeditum ingenio felicissimis in adjunctis omnes naturalis ordinis veritates discere posse, non propterea sequitur idem posse genus universum. Non loquimur **2.** de singulis veritatibus, quarum aliquae saltem omnibus solo rationis lumine sunt perviae: sed de toto complexu veritatem rationalium, quae necessariae sunt ut homo vivat vitam homine dignam, moralem, religiosam, qualem exigit ordo naturalis. Non loquimur **3.** de cognitione quacunque, dubia, probabili, conjecturali, quae ad vitam moralem constanter agendam non sufficit, sed de certa firmaque. Non affirmamus **4.** hominem carere facultate physica ad cognoscendam illarum veritatum summam, sed dicimus, facultatem quam habet tot praepediri difficultatibus et obstaculis, ut nunquam ex se actuetur, seu ut nunquam homines proprio studio atque industria actu omnes cognoscant [2]. Non

---

[1] Cf. c. 4. cum egregiis annot. primi schematis constit. in coll. lacensi VII; s. Thomas 2 2. q. 2 n. 3; Franzelin in append. tr. de trid. et Script. c. 3 § III; Scheeben Handb. § 3.

[2] Impotentia hominis ad cognoscendas has veritates, quam statuimus, in aliis quidem est moralis, in aliis physica, in quibus tamen physica impossibilitas non oritur ex intrinseca natura facultatis, quae potestatem physicam habet ad actum, ut bene advertit Palmieri de gratia th XIX, sed ex defectu physicae conditionis, quae postulatur ad actum; quare dici potest impotentia physica per accidens et ab extrinseco. Talis est impotentia in pueris ex imperfectione organorum, a quorum ministerio activitas intellectus extrinsecus saltem pendet, ex defectu cognitionum

contendimus 5. Dei revelationem esse necessariam, sed tantum aliquem Dei interventum, aliquod Dei adjutorium: divinae enim omnipotentiae plura praesto sunt media, quibus huic difficultati possit succurrere; cum vero Deus, ut ex eventu patet, inter succurrendi media elegerit revelationem, jam ipsa revelatio dici poterit necessaria. Loquimur 6. modo praescindendo ab elevatione ad finem supernaturalem: hac enim supposita „omnes hujusmodi veritates, inquit card. Franzelin l. c., quatenus jam referuntur ad finem hominis supernaturalem, cognoscendae sunt modo proportionato fini adeoque cognitione supernaturali. Quia vero modus proprius supernaturalis cognitionis in via est fides vel saltem habet fidem pro fundamento; ideo etiam hae veritates fide credendae sunt, ac proinde ut modus cognitionis nostrae responderet fini, etiam harum revelatio erat necessaria." Asserimus ergo 7. ut omnia paucis complectamur, revelationis harum veritatum necessitatem **a.** relativam, quae alia atque alia sit pro diversis hominibus et circa varias veritates; **b.** moralem ortam non ex absoluta impotentia, sed ex difficultatibus et impedimentis externis veritates illas cognoscendi; **c.** hypotheticam, in hypothesi scil. quod Deus alio modo noluerit succurrere humano generi.

12. **Demonstratio. 1.** Historia teste constat, homines revelatione destitutos per tot annorum millia praecipuas ignorasse ordinis moralis socialisque veritates, vel saltem de illis dubitasse non obstante multorum studio et inquisitione. Hinc incredibilis oblivio sui finis suaeque destinationis ac jugis effusio ad res externas sensuumque objecta, tristissima familiae conditio filiorumque institutio, durissimae relationes sociales inter dominos et servos, reges et subditos, inter nationes ad invicem [1]. Unde liquet, cognitionem veritatum illarum, quibus ordo moralis et socialis regitur, ita esse impeditam, ut sine Dei interventu nequeat haberi.

2. Accedit ratio a priori, quam suggerit s. Thomas c. gentes I, 4. Nam ad cognitionem harum veritatum certam requiruntur plures conditiones, tempus scil., otium, studium, ingenium, institutio apta etc. Atqui major hominum pars hisce destituitur: plures enim moriuntur in juventutis flore, cum jam oportet veritates has novisse [2]; nam a primo rationis usu quilibet cogitare debet de altera vita, servare legem naturae.

---

praeambularum, ex brevitate vitae; organorum enim perfectio, cognitiones praeviae, tempus et otium conditiones sunt physicae et necessariae, ut intellectus humanus has veritates possit actu cognoscere.

[1]) Cf. insigne opus A. M. Weiss Apol. des Christenth. vom Standpunkte der Sitte und Cultur t. I; Mach die Nothwendigkeit der Offenbarung nachgewiesen aus Geschichte und Vernunft; Gutberlet Lehrbuch der Apol. p. 11 s. 1 § 6; Cathrein Moralphil. 1 p. 1 a. § 1-

[2]) Ad rem Lactantius div. institut. l. 3 c. 14: „Ipsi doctores antea fuerant senectute ac morte contecti, quam constituerint, quomodo vivere deceat."

instituere vitam homine dignam. Alii carent otio, laborant ingenii tarditate, praepediuntur a discendo occupationibus domesticis.

3. Etiamsi vero omnia haec adessent, ratio sibi relicta non satis clare dignoscere potest **a.** quo cultu Deus sit colendus; **b.** num et qua via et quibus conditionibus possit impetrari venia peccatorum; **c.** qualis sit altera vita, quae sanctio legis naturalis: quorum tamen cognitio non solum utilis, sed prorsus necessaria est ad vitam ethicam et religiosam ducendam.

13. *Exceptioni satisfit.* — Neve quis dicat, haec tantum probare majorem hominum partem has veritates discere debere via auctoritatis, quae humano generi adeo est accommodata: rudes igitur eas discere posse et debere sapientium institutione, sicut tot alias disciplinas hac addiscunt via: neque statim recurrendum esse ad Dei interventum, cum ipse Deus velit hominibus consulere per homines. Cui exceptioni respondemus, institutionem humanam sufficere ad alias quidem disciplinas ediscendas, non vero ad certam tutamque omnium ordinis moralis veritatum cognitionem. Quare cum homines neque per se, neque per alios in illam pervenire possint, recurrendum esse ad Dei interventum.

1. Et revera constat philosophos veteres (idem dicatur de recentioribus incredulis) vel dubios haesisse vel dissensisse de praecipuis ordinis moralis veritatibus. Ita de Dei exsistentia. „Plerique, inquit Cicero[1], deos esse dixerunt: dubitare se Pythagoras: nullos esse omnino Diagoras Melius et Theodorus Cyrenaicus putaverunt. Qui vere deos esse dixerunt, tanta sunt in varietate et dissensione, ut eorum molestum sit dinumerare sententias." Ita de animi immoralitate: quapropter de libro Platonis, qui fuse alioquin de hoc disserit argumento, canit Paulinus nolanus carm. 41 ad Antonium seu adv. paganos v. 39:

Qui praeter titulum nil certi continet intus.

Etiam Cicero quest. tuscul. l. 2 c. 11 de se fatetur: „Evolvi ejus librum, sed nescio quomodo dum lego assentior: dum posui librum et mecum ipse de animarum immortalitate cogitare coepi, assensio omnis ista elabitur." Et l. 11 generatim affirmat: „Harum sententiarum (de anima) quae vera sit, deus aliquis viderit: quae vero similis, magna quaestio est." Paucis philosophorum dubia et professiones de sua ignorantia complectitur Lactantius div. instit. epitome c. 40: „Innumerabilia sunt philosophorum dicta factaque, quibus eorum insipientia redargui possit. Itaque quoniam cuncta enumerare non possumus, pauca suffecerint. Satis est intelligi, philosophos neque

[1] De natura deorum l. 1 c. 1. Hinc Arnobius adversus gentes l. 2 c. 20: „Sed sapientibus vos viris omnibus instructis disciplinarum generibus creditis? Nempe illis qui nihil sciscunt, nec pronunciant unum: qui pro suis sententiis bella cum adversantibus conserunt et pervicacia gladiantur semper hostili, qui cum alterius labefactant, destruunt convelluntque decreta, cuncta incerta fecerunt, nec posse aliquid sciri ex ipsa dissensione monstrarunt." Praeclare Chrysostomus h. 7 in 1 Cor. n. 5: „Vidistine diaboli malitiam? Sicubi illos (philosophos) aliquid corruptum dicere vidit, id effecit, ut omnes consentirent; sicubi vero aliquid sanum proferre, alios contra ipsos concitavit, ut absurda non exciderent consensu confirmata, et utilia diffluerent, varie intellecta."

justitiae, quam ignorabant, neque virtutis, quam mentiuntur, esse doctores. Quid enim doceant, qui suam saepe ignorantiam confitentur? Mitto Socratem, cujus est nota sententia („Quod supra nos, nihil ad nos.“ cf. opusc. XV, 35. annot.): Anaxagoras omnia circumfusa tenebris esse pronunciat. Empedocles angustas ad inveniendam veritatem sensuum semitas esse. Democritus in profundo quodam puteo demersam veritatem jacere testatur, quam quia nusquam reperiunt, idcirco affirmant neminem adhuc exstitisse sapientem. Quoniam igitur nulla est (apud Platonem Socrates dicit) humana sapientia, sequamur ergo divinam Deoque gratias agamus, qui eam nobis et revelavit et tradidit, ac nobis gratulemur, quod veritatem ac sapientiam coelesti beneficio tenemus, quam tot ingeniis, tot aetatibus requisitam philosophiam (f. philosophorum) nemo potuit invenire.«

Abstinemus in facto evidenti ab aliorum testimoniis [1]. Jam vero magisterium dissonum et dubium de praecipuis veritatibus, quas docere debet, aptum non est ad gignendam in aliis firmam persuasionem et fidem.

2. Philosophi etiamsi inter se consensissent, non fuissent idonei ad alios instituendos, quia eorum vita dissona plane erat a doctrina. Qua de re conqueritur jam ipse Cicero (l. c. 1, 4): »Quotus quisque philosophorum invenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac vita constitutus, ut ratio postulat, qui disciplinam suam non ostentationem scientiae, sed legem vitae putet? qui obtemperet ipse sibi et decretis suis pareat? Videre licet alios tanta levitate et jactatione, eis ut fuerit non didicisse melius: alios pecuniae cupidos, gloriae nonnullos, multos libidinum servos, ut cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio, quod mihi videtur turpissimum.« „Qui autem docent tantum, subdit Lactantius l. c. c. 16, nec faciunt, ipsi praeceptis suis detrahunt pondus: quis enim obtemperet, cum ipsi praeceptores doceant non obtemperare?«

3. Ponamus philosophos inter se de praecipuis ordinis moralis veritatibus consensisse conspirasse eorum vitam quoque cum praeceptis: „sed nihil ponderis, notat Lactantius ib. c. 27, habent illa praecepta (ab ipsis tradita), quia sunt humana et auctoritate majori, id est divina, illa carent. Nemo igitur credit, quia tam se hominem putat esse qui audit, quam est ille qui praecipit;« carebant scil. authentica missione et autoritate, qua vulgus movere potuerint: nam philosophi qua tales non auctoritate, sed ratione tantum argumentisque docent, qui docendi modus generi humano in cognitione tam practica, a qua pendet tota vitae humanae institutio, non est accommodatus. Quod si addas, philosophos sat exosos fuisse populo eosque vicissim contempsisse profanum vulgus: manifestum est, eos non fuisse pares ad docendum humanum genus illudque revocandum ex universali, in quam prolapsum erat, corruptione. Hinc etiam nullibi eos aliquid praestitisse ad suorum emendationem vel ad Dei unius cognitionem promovendam legimus. Quare necessarius plane fuit specialis Dei interventus seu revelatio divina. Merito ergo Pius IX. reprobavit Syllabi prop. 3: „Humana ratio, nullo prorsus Dei respectu habito, unicus est veri et falsi, boni et mali arbiter, sibi ipsi est lex et naturalibus suis viribus ad hominum ac populorum bonum curandum sufficit;« et 4: „Omnes religioni-

---

[1]) Cf. in opusculis a nobis editis Minutius Felix in Octavio n. 5 ss. et n. 16 t. XV; **Tertullianus in Apologetici c. 37 n. 149 t. XIX; Lactantius** div. instit. III, 15 s.; IV, 13; V, 18; **Theodoretus** serm. 11 de graec. affect. curat. etc. Cf. **Hettinger** d. 11; **Perrone** prael. theol. t. 1 p. 1 c. 1.

veritates ex nativa humanae rationis vi derivant: hinc ratio est princeps norma, qua homo cognitionem omnium cujuscunque generis veritatum assequi possit atque debeat.«

14. **Scholion.** *Aliis exceptionibus satisfit.* — Contra thesim praeterea **1.** excipi potest: Revelatio est medium supernaturale. Atqui dici nequit medium supernaturale necessarium ad cognoscendas veritates ordinis naturalis. Resp. Concedimus in praesenti ordine revelationem, etiam quatenus complectitur veritates rationales, esse supernaturalem: nam ea modo constituit elementum religionis christianae, fundamentum est fidei, quae est supernaturalis, et illarum veritatum cognitio refertur ad finem hominis supernaturalem: sed etsi medium, quod Deus selegit in hoc ordine ad succurrendum hominis impotentiae, est supernaturale, non tamen inde sequitur, medium, quo uti posset in alio ordine ex. gr. in statu naturae purae, debere etiam esse supernaturale. Alius enim tunc fuisset providentiae ordo, quo Deus moraliter possibilem reddidisset legis naturalis cognitionem observationemque, et qui naturae exigentiam non excessisset: ideoque diximus n. 11 necessitatem hanc esse tantum hypotheticam. Cf. Franzelin l. c. § IV.

Unde **2.** sponte sua solvitur altera exceptio: Revelatio si est necessaria, erit debita: quod dici nequit. Respondemus ex eo, quod in praesenti ordine Deus hoc selegerit medium, ratione praesertim habita elevationis hominis ad finem supernaturalem, ut juvaret homines ad tuto et secure cognoscendas omnes veritates rationales: non sequi revelationem etiam in alio ordine ex. gr. in statu naturae purae fore necessariam ideoque debitam, neque Deum posse alio medio, quod non excederet illius ordinis exigentiam, moraliter possibilem reddere illarum cognitionem. Erit ergo debitum aliquod medium, sed non praecise hoc, quod revelatione continetur.

3. Excipitur si revelatio est necessaria, non poterunt imputari paganis revelatione destitutis tot errores superstitionesque et finalis demum interitus. Negamus illationem, tum **a.** quia revelationis seu auxilii alicujus divini necessitas oritur non ex impotentia physica, sed ex morali, aucta quam plurimum peccatis propriis et aliorum; tum **b.** quia revelationis seu interventus divini defectio ratio esse poterit majoris minorisve quidem ignorantiae, non autem tam turpium errorum et vitiorum, quibus gentes ignorantiam suam foedarunt. Sane non obstante revelatione christiana in quot errores etiam absurdos incidunt nostri philosophi rationis abusu. Accedit **c.** nos revelationis necessitatem non tam ad finis naturalis consecutionem, quam ad perfectam religionis naturalis cognitionem statuere: nam in quocunque demum ordine versabitur homo, vigebit certissima illa regula: Facienti quod est in se Deus nunquam deerit in iis, quae necessaria sunt ad finem ei praestitutum consequendum. Insuper **d.** gentes revelationem sibi saltem in suis parentibus factam, ut mox dicemus, oblivioni tradiderunt, macularunt, corruperunt.

4. Si excipiatur, quare Deus optimus veritates homini adeo necessarias nonnisi post secula revelaverit, respondemus **a.** revelationem per Christum esse post nonnulla quidem annorum millia factam, cujus rationem aliquam dabimus in tract. de incarnatione: verum **b.** ex illa nos discere, Deum providisse humano generi in protoparentibus, atque postea iterum in altero humani generis parente Noë; revelationem vero hanc **c.** quae hereditatis instar ex parentibus in filios erat derivanda, hominum culpa periisse vel fuisse corruptam. Sicut enim in corpore organico membrorum sanitas et valetudo, ita et in fa-

milia, imo in omni ordine sociali non solum physica filiorum subditorumque salus, sed et spiritualis quam plurimum pendet a parentibus praepositisque; sapientissima lege divinae providentiae, quae homines in societatem vult conjungere. Quare sicut modo plurimi privantur aliorum culpa revelatione christiana, ita plurimi privati fuere revelatione primordiali. Quo vero pacto haec concilientur cum divina bonitate vel justitia, fatemur esse mysterium: sed memores semper simus Deum neminem injuste damnare, eumque nemini suo auxilio deesse, ut infra ostendemus in tract. de gratia p. 1 c. 2 a. 3. Cf. Mendive Instit. theol. dogm. tr. 1 c. 2.

15. **Corollarium.** *Obligatio hominis inquirendi revelationem.* — Homo sane jure naturae obligatur ad religionem i. e. ad servandum in sua agendi vivendique ratione eum ordinem, qui viget inter ipsum et Deum [1]. Porro hic est triplex: est enim Deus **a.** principium totius sui esse, cui omnia debet; hinc **b.** supremus Dominus, a quo prorsus in omnibus pendet et cujus undique est: unde merito Deus sibi illi usurpat verba Mal. 1, 6: *Filius honorat patrem et servus Dominum suum. Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? et si dominus ego sum, ubi est timor meus?* Insuper **c.** Deus est omnium finis, in quo solo homo perfectionem beatitudinemque suam reperire potest. Quare ut suam assequatur beatitudinem, vitam suam in eum dirigere atque ordinare, conditionesque ad eam assequendam adimplere, in necessitatibus ad eum recurrere debet. Per se autem patet, hominem teneri ad religionem veram, quae scil. fideliter exprimat relationes revera Deum inter et hominem vigentes sive ex rei natura sive ex supremi omnium conditoris voluntate vigentes. Ostendimus vero rationem humanam sibi non sufficere atque nunquam suffecisse ad tuto ac certo cognoscendas omnes ordinis moralis ideoque et religionis naturalis veritates; unde inferimus aliquem Dei interventum esse necessarium. Tenebitur ergo homo, si sibi consulere velit, inquirere, num Deus aliquo modo providerit humano generi atque aliquam forte dederit revelationem, ut pro officio suo illam amplectatur atque secundum eam suam instituat vitam. „Si enim Dei providentia, inquit ad rem Augustinus de util. cred. c. 16 n. 34, non praesidet rebus humanis, nihil

---

[1]) Cf. Stöckl Lehrbuch der Apologetik t. 1, qui rejectis falsis religionis definitionibus § 22 eam ita definit: Die Religion ist die ihren gegenseitigen Verhältnissen entsprechende lebendige Communikation zwischen Gott und dem Menschen, insofern sie die Vereinigung des Menschen mit Gott in Zeit und Ewigkeit zum Zwecke hat. Cicero vocabulum religionis derivata relegere. „Dicendum, inquit s. Thomas 2. 2 q. 81 a. 1, quod ‚religiosus, (ut) ait Cicero, a relectione appellatus est, quia retractat et tamquam relegit ea, quae ad cultum divinum pertinent;' et sic religio videtur dicta a relegendo ea, quae sunt divini cultus, quia hujusmodi sunt frequenter in corde revolvenda." Alii ut Lactantius, Ambrosius, Hieronymus etc. malunt illud derivare a verbo religare. Hinc s. Augustinus de vera relig. c. 55: „Religet nos religio omnipotenti Deo! Uni Deo religantes animas nostras, unde religio dicta creditur." Wilmers de religione rev. l. 1. proleg.

est de religione satagendum. Sin vero et species rerum omnium, quam profecto ex aliquo verissimae pulchritudinis fonte manare credendum est, et interior nescio quae conscientia Deum quaerendum Deoque serviendum meliores quosque animos quasi publice privatimque hortatur: non est desperandum ab eodem ipso Deo auctoritatem aliquam constitutam, quo velut gradu certo innitentes, attollamur in Deum [1]." Eoque magis tenebitur sub periculo amittendae salutis aeternae quilibet homo inquirere in divinam revelationem, quod communis viget apud gentes persuasio de extraordinaria quadam divina manifestatione circa religionem, et quod revera aliqua religio se ipsi offert omni credibilitatis specie refulgens.

Cum vero tot errorum portenta revelationis sibi nomem usurpent et jura, opus erit criteriis, quibus Dei loquelam a spuriis revelationibus discernamus.

Caput III.

De revelationis divinae criteriis.

16. *Criteriorum necessitas.* — Ut revelatio agnosci, a falsa dignosci eique tuto credi possit, criteria quaedam necessaria esse, non solum non negant fideles, sed ultro incredulis concedunt, atque etiam data opera tuentur. Ita Pius IX. rationis jura asserens docet lit. encycl. 9. Nov. 1846: „Humana ratio, ne in tanti momenti negotio decipiatur et erret, divinae revelationis factum diligenter inquirat oportet, ut certo sibi constet, Deum esse locutum ac eidem, quemadmodum sapienter docet Apostolus (Rom. 12, 1), rationabile obsequium exhibeat." Et ipse Christus testatur (Jo. 15, 24): *Si opera non fecissem in eis, quae nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Quare de hoc postulato rationis nulla est contentio cum incredulis. Hoc ipso vero quod sola religio christiana huic rationis postulato satisfacit, imo ultro homines vel maxime criticos provocat ad sollicitam suae veritatis inquisitionem nec rationis examen veretur, qua confidentia omnes superstitiones et sectas praecellit: praejudicium praebet efficax genuinae originis suae id est divinae.

17. *Revelationis criteria.* — Criteria autem haec, quae etiam dicuntur notae, quatenus revelationem manifestant seu innotescere faciunt, vel credibilitatis motiva, quia illam credibilem reddunt, multiplicis sunt generis. Alia sunt interna, externa alia. Criteria interna sunt characteres quidam, notae atque praerogativae ipsi doctrinae inhaerentes, eaque partim sunt negativa, partim positiva. Criterium internum negativum illud est, cujus praesentia probat tantum propositam doctrinam posse esse revelatam, et cujus defectus evidenter probat, doctrinam propositam non esse revelatam, uti esset harmonia cum sana ratione vel cum morum honestate: si enim haec deesset i.

[1] Totus hic libellus (opusc. t. VI.) huc spectat. Cf. etiam de moribus Ecclesiae cath. c. 7 opusc. t. XXVII.

e. si doctrina proposita pugnaret cum rationis vel moralitatis principiis, ea censeri non posset revelata. Criterium vero internum positivum illa est doctrinae propositae dos et excellentia, quae sua praesentia originem prodit coelestem: cujusmodi esse potest doctrinae sublimitas, sanctitas, mira efficacia. Criteria externa consistunt in quibusdam factis sensibilibus, quae doctrinam propositam comitantur, quaeque cum sint originis divinae, ipsam etiam doctrinam, quam veluti stipant, divinae originis esse declarant, ut ex. gr. miracula et vaticinia.

18. *Criteria externa internis praeferenda.* — Porro inter criteria eminent externa, miracula scil. et vaticinia. Nam quamvis non spernamus criteria interna, multum, enim juvare et prodesse possunt iis, qui vel sagacis sunt ingenii vel jam credunt, ut magis magisque confirmentur in fide, ea tamen minus sunt opportuna et apta ad tuto cognoscendam veram revelationem. Sunt enim **1.** satis ambigua et incerta; nam quis determinabit sublimitatis gradum, qui requiratur, ut aliqua doctrina non sit amplius inventionis humanae, sed revelationis tantum divinae? Sunt **2.** subjectiva, ideoque sat arbitraria: quod enim uni videtur sublime, alteri videbitur vulgare et quotidianum, imo absurdum et contradictorium; ita religionis christianae mysteria, quae fidelibus videntur sublimia, visa sunt judaeis scandalum, gentibus autem stultitia (1. Cor. 1, 23). Eadem criteria **3.** paucis sunt accommodata, cum exculto tantum ingenio plerumque innotescant; revelatio autem est pro omnibus. Criteria vero externa, cum in oculos incurrant a manibus veluti palpentur, omnibus sunt accommodata magisque certa. Quam ob rem videmus populos quovis tempore miraculis praesertim aliisque criteriis externis ad fidem fuisse inductos. Denique **4.** criteria interna ut vim suam exserant fidem plerumque jam supponunt [1]). Merito igitur conc. vaticanum sess. 3 cap. 3 de fide docet: „Ut fidei nostrae obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritus s. auxiliis externa jungi revelationis suae argumenta, facta scil. divina atque in primis miracula et prophetias, quae cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commonstrent, divinae revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiae accommodata". Hinc subjecit can. (3): „Si quis dixerit, revelationem divinam externis signis credibilem fieri non posse, ideoque sola interna cujusque experientia aut inspiratione privata homines ad fidem moveri debere, A. S."

19. **Thesis V.** ***Miracula et vaticinia sunt possibilia.***

Declaratio. De miraculis statuit conc. vaticanum sess. 3 de fide can. 4: „Si quis dixerit, miracula nulla fieri posse, proinde omnes de iis narrationes etiam s. Scriptura contentas inter fabulas vel mythos ab-

---

[1]) Cf. Kleutgen n. 196 ss.; Heinrich dogmatische Theol. t. 1 § 39; Gutberlet p. II s. 1 § 10; Wilmers de relig. revel. l. 1 c. 3 a. 4.

legendas esse, aut miracula certo cognosci nunquam posse, nec iis divinam religionis christianae originem rite probari, A. S." Miraculum a s. Thoma [1]) definitur: „Effectus, qui divinitus fit praeter ordinem communiter servatum." Duo sunt in primis miraculi characteres. Debet illud esse **1.** effectus supernaturalis, qui scil. excedat vires et exigentiam naturae [2]), unde in divinis literis miracula saepe dicuntur virtutes, portenta; **2.** debet esse effectus, qui sit extraordinarius scil. praeter ordinem communiter servatum i. e. praeter leges, quibus praesens rerum ordo regitur. Non dicimus praeter leges naturae, quia praesens ordo regitur non solum legibus naturalibus, sed et supernaturalibus: quapropter si quid fit secundum has leges, miraculum non dicitur. Ex defectu prioris characteris terrae motus quamvis eventus extraordinarius, non est miraculosus: ex defectu alterius conditionis justificatio per baptismum, transubstantiatio, etsi sint effectus supernaturales, non dicuntur miracula, quamvis et alia ratio (secundaria) reddi possit. Exigunt enim **3.** plures theologi, ut miraculum sit eventus sensibilis in oculos incurrens, ratione habita ejusdem finis, qui est, excitare attentionem, admirationem (unde et miraculi nomen) esse signum divinum [3]). Quod si opus aliquod superat quidem naturae vires, sed naturae leges non respicit ideoque eas non derogat mirabile proprie, non miraculum, dici potest, ut ex. gr. incarnatio.

[1]) Contra gentes III, 101. Cf. 1 p. q. 105 et 110; de potentia q. 9.

[2]) Dicimus vires *et exigentiam* naturae: hinc quia naturae ordo exigit in hypothesi creationis conservationem et generatio creationem animae, ideo conservatio et animae humanae creatio, quamvis a solo Deo fieri possint, inter miracula non censentur. Quod paulo secus ita expressit s. Thomas 1. q. 105 a. 7 ad 1: „Creatio et justificatio impii etsi a solo Deo fiant, non tamen proprie loquendo miracula dicuntur, quia non sunt nata fieri per alias causas, et ita non contingunt praeter ordinem naturae, cum haec ad ordinem (al. facultatem) naturae non pertineant." Cum insuper supernaturalis notio sit relativa, supponit enim ordinem naturalem, qui praesupponit creationem: creatio generatim neque est, neque dicitur operatio supernaturalis.

[3]) Ad hunc miraculi finem respicit Augustinus, cum scribit tract. 24 in Joan. n. 1: „Miracula, quae fecit D. N. J. Christus, sunt quidem divina opera, et ad intelligendum Deum de visibilibus admonent humanam mentem. Quia enim ille non est talis substantia, quae videri oculis possit, et miracula ejus, quibus totum mundum regit universamque creaturam administrat, assiduitate viluerunt, ita ut paene nemo dignetur attendere opera Dei mira et stupenda in quolibet seminis grano: secundum suam misericordiam servavit sibi quaedam, quae faceret opportuno tempore praeter usitatum cursum ordinemque naturae, ut non majora sed insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viluerant. Majus enim miraculum est gubernatio totius mundi, quam saturatio quinque millium hominum de quinque panibus; et tamen haec nemo miratur; illud mirantur homines, non quia majus est, sed quia rarum est." Triplici nomine virtus (portenta, prodigia), miraculum θαυμάσιον, signum, triplex momentum harum operationum significatur, ontologicum. psychologicum et teleologicum.

Miraculorum varia species. — Ratione prioris characteris distinguuntur miracula **1.** in ea, quae naturae vires superant aut ratione sui, aut ratione subjecti in quo fiunt, aut ratione modi quo patrantur, quam distinctionem s. Thomas l. p. q. 105 a. 8 ita explicat: »Excedit aliquid facultatem naturae tripliciter; uno modo quantum ad substantiam facti, sicut quod duo corpora sint simul, vel quod sol retrocedat, aut quod corpus humanum glorificetur, quod nullo modo natura facere potest. Secundo aliquid excedit facultatem naturae non quantum ad id, quod fit, sed quantum ad id, in quo fit. Sicut resuscitatio mortuorum et illuminatio coecorum et similia. Potest enim natura causare vitam, sed non in mortuo, et potest praestare visum, sed non coeco. Tertio modo excedit aliquid facultatem naturae quantum ad modum et ordinem faciendi. Sicut cum aliquis subito per virtutem divinam a febre curatur absque curatione et consueto processu naturae in talibus, aut cum statim aër divina virtute in pluvias densatur absque naturalibus causis . . . et hujusmodi tenent infimum locum in miraculis.« Cf. de pot. q. 6 a. 2 ad 3. — Ratione alterius characteris, vi cujus miracula sunt effectus praeter ordinem communiter servatum, distinguuntur **2.** in ea, quae sunt vel supra, vel contra, vel praeter leges ordinis nunc vigentis. Miraculum est supra praesentis ordinis leges, si excedit omnes ejus vires, ut cum Josue solem jussit stare; est contra ejusdem leges, si effectus est plane contrarius illi, qui in hisce adjunctis secundum leges sequi deberet, ut cum tres pueri non comburebantur in fornace ardenti; est praeter leges naturae, si effectus viribus seu mediis naturalibus obtinerit possit, obtinetur vero sepositis mediis naturalibus, ut sanatio infirmi sola invocatione nominis Jesu effecta. — Distinguuntur **3.** miracula in absoluta et relativa: illa sunt effectus, qui superant vires omnis naturae creatae; haec vero sunt effectus, qui superant naturae quidem inferioris, non vero naturae creatae superioris ut angelicae.

Vaticinium vero solet definiri: praesensio et praedictio certa futuri alicujus eventus, qui in causis naturalibus praesciri non potest.

20. **Demonstratio.** Admissa semel Dei exsistentia, quam in hac disputatione supponimus, miraculorum possibilitas absurde negatur. Nam

1. quo potentior est aliqua causa, eo plura efficere poterit, quae superent effectus causarum inferiorum. Atqui Deus potentia infinite excedit omnem naturae virtutem. Poterit ergo pro libito facere quae sunt supra vel contra consuetum naturae ordinem i. e. miracula; nam ad hoc sufficit, naturae vires elidere vel vincere; qua ratione vel homo plura potest, quae sunt supra vel contra naturam se inferiorem. Quare sicut propter infinitam Dei eminentiam supra quamlibet naturam rationalem admitti debent in ordine logico mysteria seu veritates superrationales: ita haud immerito in ordine dynamico possibiles censendi sunt effectus, qui superent vires naturae i. e. miracula: quod enim sunt mysteria prae ratione, sunt miracula prae natura.

2. Sane miracula eatenus tantum impossibilia affirmari possunt, quatenus negatur vel **a.** omnipotentia Dei; vel **b.** Deus asseritur dependens a legibus naturae; vel **c.** praesens ordo naturae statuitur unice pos-

sibilis. Atqui quaevis harum hypothesium est absurda. Ergo cum Deus sit omnipotens, cum rerum ordo ab ipso sit plane dependens, cum alii ordines sint possibiles: poterit independenter a legibus naturae praeter et supra eas agere i. e. patrare miracula.

3. Homines omnium gentium, aetatum et locorum in necessitatibus constituti ad Deum precibus recurrunt, ut pericula avertat, in adversis juvet, beneficia conferat. Natura ergo ipsa duce censent, Deum non ita obnoxium esse hujus universi legibus, ut non pro libito praeter et supra consuetum naturae ordinem possit efficere quidquid velit, ideoque etiam patrare ejusmodi opera, quibus miraculi characteres conveniant.

21. *Exceptiones contra miracula.* Et revera argumenta, quae magno eruditionis apparatu increduli, duce in primis Spinoza, afferre solent contra miraculorum possibilitatem, sunt admodum infirma et futilia; innituntur enim omnia vel pantheismo vel atheismo vel quod idem est fatalismo. Excipi vero in primis solet, miracula idcirco fieri non posse, tum quia **a.** naturae leges sunt immutabiles, tum quia **b.** si fierent, ea Deum arguerent in suis consiliis mutabilem ejusque **c.** opus imperfectum, quod emendatione veluti indigeat. Respondemus, omnia, quae fiunt praeter vel supra naturae leges, leges ipsas non mutare: quae vero contra leges ordinis naturalis contingunt, non legum mutationem, sed ejusdem summum in singulari casu suspensionem supponere: poterit autem creator leges a se positas suspendere, qui subtracto concursu et conservatione posset efficere, ut illae penitus cessent. Imo plurima miracula neque legum naturalium suspensionem exigunt. Si enim homo persaepe potest virium naturalium impetum elidere atque impedire potentia sua quantulacunque et prudentia, qua illas moderatur et dirigit, noxium earum effectum: quanto magis poterit idem sua omnipotentia Deus. Quo in casu effectus ratione tantum modi erit miraculosus, cum Deus ordinario causis naturalibus permittat cursum suum. Ceterum neque verum est, omnes leges naturae ita esse immutabiles, ut sint plane necessariae ac propterea independentes a creatoris nutu. Non enim omnes consequuntur rerum essentias, adeo ut nulla alia ratione se habere possint; sed fundatur etiam in virtute activa et passiva substantiarum primorumque elementorum, quam aliter atque aliter pro summa sapientia creator naturae distribuere poterit. Quod alteram exceptionis partem spectat, inepte affirmatur Deus mutabilis, si patret miracula. Eodem enim decreto aeterno, quo hunc rerum statuit ordinem, decrevit quoque, se praeter illum quod sibi videretur patraturum. Multiplex vero sapientissimaque assignari potest ratio, quare Deum deceat patrare miracula, scil. **a.** ut suam a naturae legibus indepententiam ostendat: »nullo enim modo, inquit s. Thomas c. gentes III, 99, melius manifestari potest, quod tota natura divinae subjecta est voluntati, quam ex hoc, quod quandoque ipse praeter ordinem naturae aliquod operatur;« **b.** ut homines quibus quotidiana viluerint excitet (cf. verba Augustini p. 26 a): **c.** ut auctoritatem suis concilicet legatis; **d.** ut mysteriorum revelationem apposito veluti sigillo communiat; ut **e.** homines excitet ad fiduciam et orationis studium.

22. Facilius etiam probatur vaticinorum possibilitas. Haec enim tantum Dei praevisionem actuum futurorum liberorum supponit, quam

Deo competere vel ipsa sana ratio docet, testatur populorum consensus. qui se oraculorum consultatione prodidit.

23. **Thesis VI.** ***Miracula et vaticinia sunt revelationis criteria, eaque si non semper singillatim, saepe tamen, praesertim si plura concurrunt, tuto ab effectibus mere naturalibus possunt dignosci.***

Demonstratio p. I. Miracula et vaticinia eventu completa, si in alicujus doctrinae confirmationem eduntur, criteria esse seu sigilli rationem habere, quo divina illius origio et veritas comprobetur. ita

1. evincitur: Nequit Deus testimonio suo doctrinam confirmare mendacem. Atqui si ipse ad invocationem illius, qui doctrinam mendacem tamquam divinam proponit, patraret miraculum i. e. effectum, qui ordinem a se constitutum excedit, ideoque ab ipso solo potest produci, vel futurum liberum praediceret: eo ipso concurreret opere plane divino ad confirmandum mendacium. Ergo si qua doctrina miraculo confirmatur, miraculum censeri debet testimonium ipsius Dei pro illius doctrinae veritate: sicut sigillum diplomati regio appositum huic conciliat auctoritatem regiamque manifestat originem. Ad rem s. Thomas 3 q. 43 a. 1: „Quia ea, quae sunt fidei humanam rationem excedunt, non possunt per rationes humanas probari: sed oportet, quod probentur per argumentum divinae virtutis, ut dum aliquis facit opera, quae solus Deus facere potest, credantur ea, quae dicuntur esse a Deo: sicut cum aliquis defert literas annulo regis signatas, creditur ex voluntate regis processisse quod illis continetur.“ Cf. contra gentes III, 99. Eoque magis

2. quod homines communi sensu miraculum pro Dei habent testimonio. Hinc judaei ad Christum dixerunt Jo. 6, 30: *Quod ergo tu facis signum, ut videamus et credamus tibi?* Hoc idem colligitur

3. ex ipsa agendi ratione adversariorum. Ideo enim miracula fieri non posse adeo urgent, quia perspiciunt, miraculorum, quae ad probandam religionis christianae originem divinam adduci solent, exsistentia semel concessa, non posse ejusdem originem divinam negari.

24. **Declaratio p. II.** Majoris momenti est altera pars. Non deerunt forte, qui concedant, miracula esse et possibilia et revelationis divinae criteria: sed contendant, nunquam nos posse tuto distinguere verum miraculum ab effectu mere naturali, ideoque nunquam nos tuto ex miraculis dignoscere posse doctrinam revelatam. Neque ipsis ad suum assertum suadendum ratio videtur deesse. Miraculum enim ex dictis effectus est, qui et naturae vires excedit atque praeter consuetas contingit leges. Atqui ut possimus cognoscere effectum, qui naturae vires excedit quique praeter consuetum naturae ordinem contingit, nosse debemus et omnes naturae vires et omnes ejusdem leges, quod nulli mortalium est

datum. Ergo nunquam tuto possumus cognoscere miraculum. Et sane ex virium legumque naturalium ignoratione factum est, ut plura haberentur olim pro miraculis, quae modo naturaliter explicantur. Contingere ergo potest, ut aliquid in praesenti ex simili ignorantia judicetur superare vires legesque naturae atque idcirco esse miraculum, quod tamen posteritas magis exculta effectibus naturalibus accensebit.

Verum hac speciosa exceptione non obstante contendimus, tuto nos posse discernere miracula ab effectibus mere naturalibus, si non singula, saltem si plura concurrunt: si non omnibus in adjunctis, saltem certis in adjunctis, praesertim si in confirmationem alicujus doctrinae fiunt. Dicimus, si non singula, saltem si plura concurrunt. Fatemur enim saepe difficile, imo impossibile esse, certo affirmare, miram aliquam sanationem esse miraculosam; sed quo plura concurrunt, eo facilius redditur judicium, excluditur errandi periculum, clarius manifestatur interventus divinus. Dicimus, si non omnibus in adjunctis, saltem certis in adjunctis. Nam non est semper necesse, ut miraculum certo innotescat; nullumque profecto imminet damnum, etiamsi aliquis effectus naturalis, cujusmodi potest esse mira aliqua et subitanea sanatio, quandoque judicetur miraculosus. Hisce igitur in casibus Deus non tenetur impedire errorem; teneretur tamen si agitur de eo casu, de quo hic in primis loquimur, si quis in confirmationem doctrinae mira opera patraret.

26. **Demonstratio p. II. 1.** Ut assertum nostrum probemus, juverit prius ad propositam respondere exceptionem, ostendentes eam esse captiosam. Necesse scil. non est, omnes vires et leges naturae positive cognoscere, ut tuto affirmare possimus, eventum aliquem esse supra vel contra easdem; persaepe sufficit cognoscere, quoadusque naturae vires non pertingant, et legem illam seu cursum naturae, qui hisce in adjunctis semper solet servari. Ita nescimus accurate, quantum oneris portare possit homo, sed certo scimus, montem ab illo non posse transferri; nescimus accurate limites noctem inter atque diem, utramque tamen ab invicem tuto discernimus; ignoramus forte totum legum codicem alicujus reipublicae, nihilominus saepe certo scimus hunc vel illum actum esse contra ejusdem legem. Ita constanti experientia tenemus, ignem comburere, neque homines in eo posse servari: si ergo videmus, tres juvenes in fornace babylonica non comburi, sed servari incolumes: manifestum est, aliquid fieri contra naturae legem. Hinc etiamsi aliquod opus non excedat per se omnes naturae creatae ex. gr. angeli vires, dummodo ostendatur, illud hic et nunc esse contra constantem naturae cursum, sufficit ad probandum specialem Dei interventum sive immediatum, sive mediatum per angelos suos bonos, qui citra specialem ejus permissionem nequeunt turbare vet praepedire consuetum naturae ordinem: ideoque

saepe etiam sufficeret ad confirmationem doctrinae propositae, si scil. concurrant adjuncta mox indicanda.

Ceterum **2.** nostrum non est demonstrare, miracula universim, semper, quibusvis in adjunctis discerni posse ab effectibus naturalibus: sed tunc tantum, cum criteria sunt vel esse dicuntur doctrinae revelatae, ut in casu singulari, cum agitur scil. de iis eventibus, quibus stipatur religio christiana. Quaestione ita circumscripta, probatio haud difficilis est. Facta enim illa omnem testimonii divini rationem evidenter continent, ut opportunius infra, cum de Christi miraculis agemus, ostendemus. Ideo nunc argumento tantum a priori probabimus, miracula divina in confirmationem doctrinae patrata ab effectibus mere naturalibus et fraudibus distingui posse. Id enim exigit ipsa divina majestas, bonitas et providentia. Sicut enim indignum foret rege, si nunquam ejus sigillum posset distingui a sigillis confictis: ita a fortiori indignum esset Deo, si ejus opera in confirmationem doctrinae a se propositae patrata ab operibus naturae vel seductoris alicujus praestigiis nunquam tuto possent secerni.

3. Et revera omnem fraudis suspicionem excludunt haec adjuncta: si is, qui nomine Dei proponit doctrinam, **a.** vitae sanctimonia, modestia praesertim, humilitate, zelo gloriae Dei, abstinentia commendetur; si **b.** doctrinam proponat, quae fugam peccati virtutumque culturam serio et efficaciter promoveat; si **c.** testetur diserte vel aequivalenter, se opera mira ad doctrinae suae confirmationem in Dei nomine patrare; si **d.** naturam sibi ad nutum veluti famulantem habeat; si **e.** in patrandis miraculis decorem servet, neque ea ad lucrum capiendum vel solum ad pascendam curiositatem operetur; si **f.** ea quae proponit certae revelationi non adversentur [1]. Si enim vel hisce in adjunctis opera, quae (ex hypothesi) nullo modo cognosci possunt tamquam effectus naturales [2], essent miracula fallacia, ideoque institutio illius, qui Dei legatum se jactaret, esset mendax: Deus censendus foret auctor erroris invincibilis in re

[1] Haec dicimus propter verba Christi (Matth. 24. 24): *Surgent pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* Nam horum pseudoprophetarum opera mendacia etsi per se non possent cognosci ut effectus mere naturales, ideo non deberent haberi pro veris miraculis, cum adversarii sint Christi, quem verum esse Dei legatum mox demonstrabimus. Etiamsi ergo hoc in casu deessent criteria interna, quibus dignosceremus signa mendacia pseudoprophetarum, non deesset tamen criterium externum, vox scil. Christi nos hac de causa praemonentis. Certa enim revelatio praecedens norma est tuta ad dignoscendam originem diabolicam praestigii facti pro doctrina opposita. Utinam ad hoc criterium attenderent animae nonnullae alioquin bonae voluntatis, quae spiritismi phaenomenis et doctrinis mendacibus coece inhaerent.

[2] Supponimus nulla diligentia humana opera illa posse naturaliter explicari. Quam primum enim naturaliter explicari possunt, nullum in iis specialem Dei interventum locum habere innotescit, ideoque quaestio jam est soluta.

summi momenti, quod nequit admitti. Cum enim homines teneantur Deo revelanti credere, cum revelationis criteria sint miracula et habeantur ab hominibus pro Dei loquela et testimonio: si in adjunctis supra enumeratis opera (ex hypothesi) non possent cognosci tamquam naturalia, sed speciem prae se ferrent operum Dei: homines, quo magis pii suaeque salutis memores, eo promptius propter reverentiam Deo debitam ejusmodi institutioni tamquam Dei revelationi crederent, atque ita pietas erga Deum causa efficax esset erroris.

26. Facilius autem vera vaticinia a conjecturis humanis naturalibusque praesensionibus discerni possunt, si scil. non dubitanter sed certa asseveratione; non aequivoce sed clare; non indefinite sed determinate proponuntur; si versantur circa eventus non propinquos sed remotos; non necessarios sed liberos; non simplices sed complexos; non circa unum tantum sed circa multos. Si ejusmodi habetur praedictio eaque accurate adimpletur: concludendum erit, Deum haec praenunciasse.

Propter aequivocationem seu sensus ambiguitatem famosa erant veterum oracula. Quam ob rem scribit Cicero de divinatione l. 2 c. 56: »Jam ad te venio sancte Apollo . . . tuis enim oraculis Chrysippus totum volumen implevit partim falsis, ut ego opinor, partim casu veris, ut fit in omni oratione saepissime, partim flexiloquis et obscuris, ut interpres egeat interprete et sors referenda sit ad sortes, partim ambiguis et quae ad dialecticam deferenda sint [1].«

27. *Exceptioni satisfit.* Contra ea, quae hucusque disputavimus, excipitur: Omnis religio, etiam falsa, sua jactat miracula; id autem, ad quod omnes provocant, nequit esse verae religionis nota: vel saltem inde sequi videtur, miracula vera a falsis non satis discerni. Verum **1.** retorquemus argumentum: nam omnis schola philosophica, imo error omnis vindicat suis assertis evidentiam: neque tamen propterea quis infert, evidentiam non esse veritatis criterium, vel evidentiam sinceram dignosci non posse a spuria. Sequitur tantum **2.** opus esse attentione et examine, etiam in discernendis miraculis veris a falsis. Imo **3.** ex hoc ipso facto potius sequitur, omnium gentium consensu miracula esse revelationis criteria: neque enim communi conspiratione ad illa provocarent, nisi de hoc principio prorsus constaret. Ceterum **4.** si inspiciuntur facta, quae subinde jactabant gentiles tamquam prodigiosa, primo obtutu omnis in iis evanescit miraculi et criterii divinae revelationis species: vel quod nutet eorum veritas historica, vel quod non referantur in doctrinae cujuspiam confirmationem patrata, vel denique quod virtutem divinam non exigant, cum a daemone fieri potuerint [2].

---

[1]) Cf. de gentilium oraculis et vaticiniis prophetarum Theodoretus serm. 10 de graec. affect. curatione et Eusebius demonstr. evang. l. 5 c. 1, ac generatim de hoc argumento Heinrich dogmat. Theologie t. 1 § 43; Hettinger § 25: Apol. des Christenth. I. diss. 13; Becker die Weissagung als Kriterium der Offenbarung, Mainz 1890; Wilmers op. cit. prop. 41 ss.

[2]) Cf. ejusmodi miracula, quibus gloriabantur gentiles, apud M. Felicem in Octavio n. 7 col. n. 26 s. in nostra edit. opusc. t. XV. cum annot. subjectis; et Ori-

Sectio II.

De revelationis divinae exsistentia.

28. Ne in quaestione, quae modo sponte sua oboritur, num exsistat aliqua revelatio divina, incerti vagemur, demonstremus, religionem christianam originis esse divinae in eaque revelationem divinam contineri. Hac enim comprobata sponte sua consequetur omnis alterius religionis falsitas. Originem autem divinam religionis christianae duplici ex capite evincemus, scil.

1. ex ejusdem auctore; si enim Christus est legatus divinitus missus, doctrina, quam Dei nomine proposuit, divina est;

2. ex ejusdem religionis adjunctis historicis, quae si specialem Dei interventum exigant, ejus originem divinam manifestant. Quare in duo capita sectionem dividemus.

Caput I.

De divina Christi missione.

29. **Lemma.** Supponimus non gratis, sed propter facti evidentiam, *Christum Jesum exstitisse* saltem quoad substantiam talem, qualem illum describunt evangelia, *eumque religionis christianae esse auctorem.*

1. Sane de quo facto constabit vel constare poterit, si hoc negetur, vel solum vocetur in dubium? Hoc negato historia 18 seculorum explicari nequit: paganismi enim imperio successit regnum Christi; scholis philosophorum Christi schola; vitae corruptissimae vita ad doctrinam Christi expressa. Atqui omnis effectus exigit causam et quidem adaequatam, omnis motus principium motui proportionatum. Hujus autem effectus adeo universalis, hujus motionis atque commutationis orbis, hujus novae creationis causa esse nequit fraus, mendacium, ignorantia, Christus non exsistens, mythicus et confictus, sed tantum Christus vere exsistens et quidem talis, qualem illum sistunt evangelia. Quare Christus vere exstitit veraque est saltem quoad substantiam evangelica historia. Huic testimonio reali adde

2. suffragium totius nominis christiani, quod non minori evidentia profitetur Christi exsistentiam, quam lutherani, mohammedani, ariani etc. testantur exsistentiam Lutheri, Mohammedis, Arii, de qua nemo unquam dubitavit.

3. Accedit testimonium sive disertum sive aequivalens judaeorum, ethnicorum aliorumque hostium religionis christianae, quibus nunquam visa dubia Christi exsistentia, imo semper certa fuit et indubia: et tamen nihil perniciosius fuisset religioni christianae quam demonstratio, J. Christum nunquam exstitisse.

---

genes adv. Celsum l. 3 n. 26 ss.; l. 4 n. 92 et l. 8 n. 46; de ipsa quaestione Storchenau Philos. der Religion V, 1 ss.; Perrone prael. t. 1 p. 1 c. 3 a. 1; Gutberlet § 12. 13; in primis Bonniot le miracle et ses contrefaçons etc. Parisiis 1889 in 8. ed. 3.

4. Accedit novitas impii illius systematis, quod Christi exsistentiam vel negat vel in dubium revocat. Prodiit enim primum aetate nostra, nulli innixum testimonio vel documento historico antiquitatis, sed tantum hypothesibus et conjecturis pro arbitrio et a priori confictis et pro opportunitate mutabilibus. In re autem facti primum consulenda sunt testimonia et monumenta historica, quibus silentibus licebit forte indulgere conjecturis. Huc denique referantur omnia, quae dicemus thesi sequenti.

30. Omnis missio authentica, qua quis pro altero legatione fungitur, publico testimonio est communienda: quare et missio divina Christi. Jam vero non uno, sed triplici eoque maxime solemni et authentico testimonio ea confirmatur: testimonio scil. prophetarum praecedente, testimonio ipsum Christum comitante, et testimonio apostolorum, imo ipsius historiae universalis subsequente. Cum vero in hac demonstratione praecipuum habeant momentum evangelia, quibus fere omnia quae de Christo scimus, innituntur, ut eadem firma consistat, paucis saltem Evangeliorum genuinitatem et authentiam comprobabimus. Longiorem hac de re tractationem merito relinquimus introductioni in s. Scripturam.

31. **Thesis VII.** ***Genuinitas et authentia historica Evangeliorum saltem quoad substantiam nullatenus possunt in dubium revocari.***

Declaratio. Non agimus hic de evangeliorum inspiratione, quae nonnisi ex revelatione, cujus exsistentiam nondum demonstravimus, innotescit: sed de illorum genuinitate, ea scil. esse vere ab illis conscripta, quorum nomina prae se ferunt, non illis supposita; agimus, quod majoris etiam momenti est [1]), de illorum authentia, ea scil. circa facta et dicta Christi esse veracia tantamque habere auctoritatem historicam, ut fidem mereant saltem illam, quam testibus veracibus adhibemus. Quocirca huic assertioni non adversaretur, etiamsi quis demonstraret, evangelia inter se in rebus minoribus dissentire [2]). Hic enim dissensus adversaretur inspirationi, non vero officeret authentiae: nam credimus scriptoribus historicis, etiamsi circa facta vel factorum adjuncta minora inter se discrepant.

[1]) Evangelia enim, etiamsi aliorum essent auctorum, possent tamen esse fide digna, quod nobis in hac controversia plane sufficeret. Quamvis fatendum sit, haud paulum moraturum esse demonstrationis nostrae cursum, si quis evincere posset, ea esse spuria; sicut multum juvat authentiae probationem evangeliorum genuinitas.

[2]) Ad rem Chrysostomus hom. 1 in Matth. n. 2 objicienti: ‚Saepe inter se dissentire deprehenduntur (Evangelia)' respondet: »Certe illud ipsum magnum est pro veritate argumentum. Si enim omnia accurate consonassent et quantum ad tempus et quantum ad loca et quantum ad ipsa verba, ex inimicis nemo crediturus erat, sed ex mutuo humanoque consensu haec scripta fuisse putassent, atque hujusmodi consonantiam non ex simplicitate sinceritateque procedere. Jam vero illa, quae in exiguis rebus deprehendi videtur diversitas, omnem ab ipsis suspicionem depellit scribentiumque fidem clare vindicat. Quod si quid circa tempora et loca varietatis protulerint, id nihil officit veritati narrationis.« Quae animadversio est omnino egregia. Cf. Gutberlet Lehrbuch der Apologetik partis II. sect. 2 § 2 ss.

32. **Demonstratio p. I.** Si vel minima pars illius sinceritatis adhiberetur, quae in dijudicanda genuinitate librorum profanorum veterum adhiberi solet, nullum unquam motum esset dubium de evangeliorum genuinitate. „Quae unquam literae, inquit ad rem s. Augustinus c. Faustum XXXIII, 6, habebunt pondus auctoritatis, si evangelicae, si apostolicae non habebunt? De quo libro certum erit cujus sit, si literae, quas apostolorum dicit et tenet Ecclesia ab ipsis apostolis propagata et per omnes gentes tanta eminentia declarata, num apostolorum sint, incertum est?“ Horum enim genuinitati suffragatur

1. consensus loco et tempore plane universalis, nunquam interruptus, interpolatus nunquam, nullo unquam interturbatus dubio; quovis enim seculo, si a nostro ad priora retrocedimus, jam seculo IV., jam III. et II. illum reperimus, imo jam seculo II. vergente ad primum. Suffragantur praeterea **a.** versiones omnes, etiam vetustissimae, ut syriaca Peschito dicta et itala, quae saltem est sec. II., aliaeque sec. III. et IV: **b.** codices omnes (circa mille) quotquot supersunt, quorum duo sunt sec. IV., duo V., alii sec. VI. etc.; celebre fragmentum a Muratorio repertum (fere medii sec. II.), in quo Hermae Pastor ut nuper conscriptus opponitur libris N. T. tamquam jam vetustis; **c.** scriptores christiani omnes vetustissimi, qui evangeliis usi sunt, ita Origenes († 253 vel 254), qui apud Eusebium H. E. VI. 25 provocat ad traditionem et consensum universae Ecclesiae, quae sub coelo est; Tertullianus († ante medium sec. III.) traditionum adversus Marcionem (fl. c. a. 140) propugnator IV, 2: „Nobis fidem ex apostolis Joannes et Matthaeus insinuant, ex apostolicis Lucas et Marcus instaurant;“ cf. et de praescr. c. 36. 38; Clemens alexandrinus († haud multo post a 217), qui ea jam ex traditione repetit Strom. III. 13 coll. I, 21; II, 15; Paedag. I. 8; Irenaeus († c. a. 202), qui iis in suo adversus haereses op. quadringenties circiter utitur; ecclesiae viennensis et lugdunensis (c. a. 177) in sua ep. (opusc. XIII, 89. 91), acta martyrum scyllitanorum, qui passi sunt a. 180; Theophilus antiochenus († 181) suo commentario in Evangelia, Tatianus Justini sectator suo diatessaron; saepissime vero iis utitur Justinus, qui scripsit a. 138 vel 150 ut apol. I. n. 66. 67; dial. cum Tryph. n. 103 etc., et Papias (fl. c. a. 140), apostoli Joannis discipulus vel saltem discipulorum apostolicorum aequalis, apud Eusebium H. E III, 39. Imo possumus provocare ad testes etiam antiquiores, ad s. Polycarpum, cujus epistola est a. 107 vel 108, Ignatium M. († 107); s. Clementem, qui scripsit vel mox a morte Neronis (a. 68) vel saltem a. 96; auctor ep. Barnabae (p. a. 79). Hi enim in suis epistolis utuntur uno vel altero ex evangeliis. Ita etiam auctor τῆς διδαχῆς τῶν Ἀποστόλων (ineuntis sec. II, si non jam I).

2. Consensus vero hic eo pluris est faciendus, quod non est tantum personarum singularium, privatarum, rudium nullaque auctoritate praeditarum, sed virorum doctorum, publica fungentium auctoritate. ipsius societatis, quae in admittendis evangeliis fuit admodum cauta et provida, ut liquet ex reprobatione tot evangeliorum, quae fidelibus obtrudebantur. Hic consensus praeterea non versatur circa libros nullius momenti, privatos, theoreticos, sed circa libros publicos, fundamentales religionis christianae. Atqui circa ejusmodi libros error longe est difficilior. Hinc solvitur exceptio, quae petitur ex universali et diuturna conspiratione circa libros Pseudo-Dionysii Areopagitae: haec enim non fuit fere coaeva ipsi Dionysio Areopagitae; fuit tantum theologorum, non populorum; privata, non solemnis; non confirmata consensu vel hostium Ecclesiae; versabatur circa libros non publicos, fundamentales vitae christianae; diligenti indagini nunquam subjecta; in qua error non est tanti momenti.

3. Crescit conspirationis hujus pondus **a.** ex consensu saltem tacito ipsorum judaeorum et gentilium (ut ex. gr. Celsi, qui in suo Ἀληθὴς λόγος a. 178 bene novit Evangelia iisque abutitur ad impugnandos christianos), quorum sane maximi interfuisset evincere hos libros esse spurios, si genuini non fuissent, quod tamen nunquam praestiterunt; **b.** diserto consensu tot haereticorum, qui religionis catholicae alioquin acerrimi erant hostes, ut Marcionis, Valentini (sec. II), Basilidis († 130), pseudoevangelii Petri, quod ineuntis est sec. II., cum eo jam utatur Justinus [1]) etc.: hinc Irenaeus jam seculo II. scribere potuit l. 3 c. 11 n. 7: „Tanta est autem circa evangelia haec firmitas, ut et ipsi haeretici testimonium reddunt eis, ut ex ipsis egrediens unusquisque eorum conetur suam confirmare doctrinam." Genuinitatem **c.** confirmant ipso facto adversarii, novitate scil. suarum opinionum, inauditae enim sunt ad nostra usque tempora; mutabilitate et varietate, in dies enim alias excogitant: contradictione, nam se mutuo impugnant et exsibilant [2]), et argumentorum quibus illam impugnant imbecillitate: neque enim ea sunt historica, sed philosophica et a priori petita, ex miraculorum scil. impossibilitate.

Atqui critici paucorum codicum testiumque veterum auctoritate innixi confidenter de librorum genuinitate sententiam ferunt. Et revera pro genuinitate auctorum classicorum, de quibus nemo dubitat, raros admodum possunt invocare testes eosque fere uno, imo saepe pluribus ab auctoribus seculis distantes; paucos codices eosque ad summum sec. IX. vel VIII., unius tantum vel alterius sec. V. vel IV., nullas ver-

---

[1]) Cf. Kihn Katholik 1893. I, 297 ss.

[2]) Cf. specimina, quae exhibet Pesch prael. dogm. I prop. 5.

siones. Quanto magis ergo nobis tali tantaque sibi succedentium testium contestatione continua, codicum multitudine, versionum celebritate fretis pronunciare licet, evangelia esse genuina[3])? Quod si tantum parvipenditur testimonium, omnes sanae artis criticae regulae conculcantur universalisque inducitur scepticismus.

4. Evangeliorum genuinitas vel saltem origo Christo synchrona confirmatur argumentis quoque internis. Narrationis enim adjuncta ita locis, moribus, tempori Christi respondent, ut scriptor nullus posterior adeo accurate omnia potuerit describere: praesertim quae spectant ad topographiam et rem numismaticam. Referuntur deinde vaticinia de delenda urbe et templo, nihil vero de eorum eventu, et praedictio de excidio urbis adeo est nexa cum praedictione finis mundi, ut manifestum sit, eam ante illud excidium fuisse scriptam, alioquin distinctius quae ad hoc quaeque ad mundi finem pertinent, evangelistae narrassent.

33. **Demonstratio p. II.** Evangeliorum authentia clare probatur

1. ex comperta veracitate scriptorum, qui verum scire potuerunt, ut per se patet, cum referant facta plerumque publica, quae in omnium oculis sunt gesta et ad quae narranda requiruntur tantum oculi, aures, memoria; iique verum etiam dicere voluerunt. Hanc veracitatem testantur **a.** animi candor, qui ex omni relucet narratione; **b.** ipsum scribendi genus ab omni fuco, affectione, phantastica exaggeratione quam maxime remotum; narrant miracula maxima sine stupore, iniquissimas in Christum prolatas calumnias, quin eum vindicent, injurias ei illatas sine animi commoti significatione etc.; **c.** sinceritas, qua et propriam vilem conditionem, suos defectus tardi ingenii, timiditatis, aemulationis, reprehensiones sibi a Christo datas, etc. referunt, nec ea quae in dedecus sui magistri vergere poterant, silentio premunt. „Iidem ipsi, ait ad rem Chrysostomus[1]), qui narrarunt crucifixum et colaphis caesum, illi etiam haec (miracula) dixerunt. Cur ergo fide dignos in illis putas, in istis vero reprehendis quasi gesta non sint? Atqui si ad magistri gratiam haec scripserunt ac temere frustraque jactitarunt, ea tacuissent, quae

---

[1]) Quae est argumentatio s. Augustini l. supra c. Ita enim habet: „Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis aliorumque ejusmodi auctorum libros unde noverunt homines, quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibi succedentiam contestatione continua? Unde constat quid cujusque sit, nisi quia his temporibus, quibus ea quisque scripsit, quibus potuit, insinuavit atque edidit, et inde in alios atque alios continuata notitia latiusque firmata ad posteros etiam usque ad nostra tempora pervenerunt, ita ut interrogati, cujus quisque liber sit, non haesitemus, quid respondere debeamus.“ Cf. Pawlicki Der Ursprung des Christenth. p. 57 ss.; Tischendorf Wann wurden unsere Evang. verfasst? Lipsiae 1865.

[2]) Quod Christus sit Deus n. 17 opusc. t. XV; cf. hom. 1 in Matth. n. 4; hom. 30 al. 31 n. 1; Storchenau Philosophie der Religion IV. 229–377.

tristia ignominiosaque apud multos habebantur. Jam vero illi horum veritatem declarantes in illis maxime immorati sunt, omniaque diligenter copioseque tractarunt, nec parvo nec magno quopiam praetermisso, sed in signis et miraculis plurima tacuerunt." Eandem **d.** veracitatem testatur eorum inter se consensus absque ulla conspiratione, alioquin argumentum narrationis magis inter se divisissent, non eadem diverso referrent modo, qui quandoque antilogiae speciem prae se ferre videtur; maxime vero **e.** testatur confidentia, qua facta narrant coram judaeis, quibus nota erat Christi vita, quique idcirco facile illos mendacii redarguere potuissent, si falsa retulissent: idque eo certius fecissent, quo magis id profuisset suae causae adversus gentem ipsis adeo invisam i. e. christianam. Quare haec confidentia non potest repeti nisi ex factorum veritate. Accedit **f.** narrationis fructus, nam evangelistae suis scriptis plurimos ex aequalibus vel supparibus Christi ad ejusdem attraxerunt fidem adeo difficilem, naturae vitiatae adeo contrariam, quod incredibile, si narrassent ficta, non facta. Denique **g.** nulla sufficiens ratio assignari potest, cur evangelistae voluerint mentiri sine ulla spe lucri: siquidem nemo gratis mendax, nemo mendacium suum vita laboribus periculisque obnoxia, imo et sanguine solet confirmare. Ejusmodi ratio certe non fuit vana gloria, nam tunc gloriosa tantum de Christo scripsissent. Quare de evangelistarum veracitate nullus relictus est ambigendi locus.

2. Probatur evangeliorum authentia inde, quod evangelistae, etiamsi voluissent, non potuissent evangelia confingere; haec enim **a.** continent doctrinam tum theoreticam tum practicam adeo sublimem, qualem nec Plato nec Socrates unquam excogitavit, nedum viri rudes atque illiterati, quales fuerunt evangelistae, potuerunt excogitare. Exhibent **b.** virtutis exemplar nunquam antea visum, quod idcirco a rudibus concipi non poterat; **c.** Messias, quem describunt, adversatur plane judaeorum indoli; judaei enim erant literae tenacissimi, angusti cordis, Messiamque exspectabant mundanum atque gloriosum; Messias evangeliorum est pauper et humilis, latissimi cordis, qui ubique legis spiritum rimatur atque sectatur. Quare evangeliorum confictio evangelistis plane erat impossibilis [1]).

---

[1]) Nota, sed praeclara, sunt verba J. J. Rousseau, qui in op. *Emile* t. 3 l. 4 ita ad rem nostram scribit: „Quelle douceur (J. Christi), quelle pureté dans ses moeurs, quelle grâce touchante dans ses instructions! Quelle élévation dans ses maximes! Quelle profonde sagesse dans ses discours! Quelle présence d'esprit, quelle finesse et quelle justesse dans ses réponses! Quel empire sur ses passions! Où est l'homme, où est le sage, qui sait agir, souffrir et mourir sans ostentation? . . . Oui, si la vie et la mort de Socrate sont d'un sage, la vie et la mort de Jésus sont d'un Dieu. Dirons nous que l'histoire de l'évangile est inventée à plaisir? Mon ami, ce n'est pas ainsi qu'on invente . . . Au fond, c'est reculer la difficulté sans la détruire; il serait plus inconcevable que plusieurs hommes d'accord eussent fabriqué ce livre, qu'il ne

3. Probatur eadem authentia ex eo, quod adversarii, quamvis nulli pepercerint diligentiae et labori, nullum unquam mendacium, nullam fraudem, nullum in sacris evangeliis errorem reperire potuerunt.

„Quod si mendacia haec erant, inquit ad rem Eusebius (Dem. ev. III. 5), quae illi ex composito finxissent, operae pretium erit admirari, quonam pacto tantus numerus consensum illum inter se in rebus fictis vel usque ad mortem servaverit, neque ullus unquam earum rerum formidine, quae illis, qui prius sublati erant, accidissent, a societate desciverit, neque reliquis publice contradixerit, prodens ea, quae inter ipsos composuissent etc.“ Unde merito infert: „Sane commode mihi dictum videtur: aut prorsus credere oportet Jesu discipulis, si reliquis quoque scriptoribus, aut si non his, ne reliquis quidem . . . Aut si dicit aliis quidem credere aequum esse, at his solis non credere, cur non hoc plane ad invidiam referatur?“ Ceterum et illud adverte, innumeros convictos fuisse de Evangeliorum authentia et genuinitate, defecisse vero a fide christiana neminem, quod illorum agnoverit suppositionem et falsitatem, sed aliis omnino de causis!

4. Denique cum mendacium, fraus, iniquitas nequeat esse ratio propagatae ubique terrarum veritatis, virtutis, sanctitatis: religione autem christiana, quae tota innititur factis dictisque in Evangelio relatis, propagata fuerit saltem multiplex veritas, morum probitas et vitae honestas: dicta illa factaque evangelica nullo pacto conficta sunt.

Inducit Augustinus, ut ipsius verbis disputationem absolvamus, adversarium contra Christi effatum ex Evangelio depromptum excipientem „falsum esse scriptum.“ „Quid hoc sacrilegio, reponit s. doctor indignabundus de mor. Eccl. cath. l. 1 n. 60, magis impium reperiri potest? quid ista voce impudentius? quid audacius? quid sceleratius? Simulacrorum cultores, qui Christi etiam nomen oderunt, nunquam hoc adversus Scripturas illas ausi sunt dicere. Consequetur namque omnium literarum summa perversio, et omnium qui memoriae mandati sunt librorum abolitio, si quod tanta populorum religione roboratum est, tanta hominum et temporum consensione firmatum, in hanc dubitationem adducitur, ut ne historiae quidem vulgaris fidem possit gravitatemque obtinere. Postremo quid de scripturis ullis proferre poteris, ubi mihi uti hac voce non liceat, si contra meam ratiocinationem intentionemque proferatur? [1])“

34. **Scholion.** *Evangelia mansisse incorrupta*, saltem quoad substantiam, pariter adeo est evidens, ut ad rem Augustinus contra manichaeos notet de util. cred. c. 3 n. 7: „Nihil mihi videtur ab eis impudentius dici, vel, ut mitius loquar, incuriosius et imbecillius, quam Scripturas divinas esse corruptas,

---

l'est qu'un seul en ait fourni le sujet. Jamais des auteurs juifs n'eussent trouvé ni ce ton, ni cette morale; et l'évangile a des caractères de vérité si grands, si parfaitement inimitables que l' inventeur en serait plus étonnant que le héros.“

[1]) Cf. Petrum v. c. sectam sarac. l. 1 n. 28 Mig. 189, 695 s.; Hettinger Apologie des Christenth. t. 1 disp. 14; Lehrbuch der Fundamentaltheologie p. 1 § 28 s.; Vigouroux de l'authenticité des évang. prouvée par l'étude critique du langage in Revue des quest. hist. XLVI. 355—99; Böse, die Glaubwürdigkeit unserer Evangelien, Freiburg 1895.

cum id nullis in tam recenti memoria exstantibus exemplaribus possint convincere.« Cur autem corrumpi non potuerint, hanc contra Faustum XXXII, 16 peremptoriam rationem reddit: »Quisquis enim hoc primitus ausus esset, multorum codicum vetustiorum collatione confutaretur, maxime quia non una lingua, sed multis eadem Scriptura contineretur.« Et iterum (ib. XXX, 6): »Quis tandem, inquit, tanto furore caecatur . . . qui dicat hoc mereri non potuisse apostolorum Ecclesiam, tam fidam, tam numerosam fratrum concordiam, ut eorum scripta fideliter ad posteros trajicerent, cum eorum cathedras usque ad praesentes episcopos certissima successione servaverint, cum hoc qualiumcunque hominum scriptis sive extra Ecclesiam sive in ipsa Ecclesia tanta facilitate proveniat?«

Quibus praemissis jam ad primum, quo missio Christi divina comprobatur, testimonium accedamus, scil. ad testimonium praecedens prophetarum.

Articulus I.

De vaticiniis messianis.

35. **Thesis VIII.** ***Factum est indubium, judaeos jam diu ante Christi nativitatem Salvatorem quendam seu Messiam exspectasse.***

Demonstratio. Judaeos Messiam quendam i. e. magnum Dei legatum exspectasse et prophetam, qui eos ad nobiliorem felicioremque proveheret conditionem et statum, dubio caret. Haec enim

1. exspectatio et spes est nota hujus populi propria, cujus plurima reperiuntur vestigia et argumenta in evangeliis, ut liquet ex Zachariae cantico Luc. 1, 76 ss., tum ex responso dato magis quaerentibus: *Ubi est qui natus est rex judaeorum?* Herodes enim a congregatis principibus sacerdotum et scribis populi immediate omissis aliis quaestionibus sciscitabatur, *ubi Christus nasceretur?* Adventus ergo cujusdam Messiae tunc temporis nemini erat dubius; quo factum est, ut doctiores in populo locum nativitatis, unde exspectaretur, illico assignaverint (Matth. 2, 2 ss.). Eandem exspectationem supponunt canticum Simeonis Luc. 2, 25 ss., legationes judaeorum ad Joannem (Joan. 1, 19 ss.) et Joannis ad Christum quaerentis per discipulos (Matth. 11, 2 ss.): *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* Qua de causa judaei videntes ingens Christi miraculum multiplicationis panum inferebant Joan. 6, 14: *Quia hic est vere propheta* (ὁ προφήτης), *qui venturus est in mundum:* et alia occasione (ib. 7, 31) quaerebant: *Christus cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quae hic facit?* Huc spectat eorundem responsum (ib. 12, 34): *Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in aeternum;* et quod Christo interroganti: *Quid vobis videtur de Christo? cujus Filius est?* illico responderint, *David* Matth. 22, 42; cf. Luc. 2, 38; Marc. 15, 43; Act. 26, 6 s. etc. Merito ergo s. Paulus Christum i. e. Messiam vocat Act. 28, 20, *spem Israel.*

Hanc vero exspectationem non tunc primum esse ortam, sed eo ipso, quod fuerit tam universalis, tam indubia, tam recepta, ex majorum traditione esse repetendam liquet. Cf. 1 Mach. 4, 46; 14, 41.

2. Eadem apud samaritanos reperitur; nam mulier samaritana Christo dixit (Jo. 4, 25): *Scio, quia Messias venit.* Illi porro eam non hauserunt a judaeis post suam ab ipsis divisionem, sed ex communi fonte, ex communibus Scripturae libris separatione facta retentis.

3. Hinc explicatur, cur tot pseudomessiae tantas judaeorum turbas excitaverint; altas enim haec spes in eorum mentibus egerat radices [1].

36. **Thesis IX.** ***Hujus porro exspectationis fundamentum sicut et alimentum fuere prophetarum vaticinia eaque genuina, quibus Messias non solum promittebatur, sed et magna adjunctorum varietate delineabatur.***

Demonstratio p. I. Judaeos prophetarum vaticiniis innixos Messiam exspectasse, patet ex testimoniis, quae n. praec. adduximus ut Luc. 1, 70; Matth. 2, 2 ss. etc.; patet ex eorum confessione, ita enim ex. gr. in Talmude legimus [1]: „Omnes prophetae non vaticinati sunt nisi de diebus Messiae;“ Maimonides ad art. 12 inter articulos 13 fidei dicit: „Mendacem facit totam Scripturam, qui negat articulum de adventu Messiae.“ Et sane ejusmodi spes beneficii a sola liberrima Dei gratia pendentis tam late diffundi, tam altas agere radices, tamdiu conservari non potuisset, nisi divino quodam promisso seu vaticinio (vero vel ficto) inniteretur. Quo factum est, ut tam Christus quam apostoli eorumque successores contra judaeos disserentes confidenter ad prophetarum vaticinia provocarent, indeque probarent jam venisse Messiam. Utrique ergo parti persuasum fuit, ejusmodi vaticinia exstare.

37. **Demonstratio p. II.** Haec vero vaticinia esse genuina vel saltem diu ante Christum edita, non quidem contra judaeos, qui id ultro

---

1) Neque olim solum ante deletam urbem hierosolymitanam cum templo, sed etiam posteris seculis, ut liquet ex n. 36, imo et diu post Christum fuerunt qui se pro Messia venditarent magnasque turbas excitarent, ut ostendit Granderath diss. die Trümmer des jüd. Volkes als Zeugen für den göttlichen Ursprung des Christenthums in fasc. lacens. 1879 t. 17 p. 42 ss.; 181 ss. Cum vero jam omnis spei umbra adventus Messiae secundum judaeorum opiniones evanuerit plurimique ipsorum castra incredulorum sectentur, mirum esse non debet, quod nostra aetate haud pauci publicis etiam documentis hanc spem abjecerint vel rationalistarum more illam in longe alium sensum interpretentur. Cf. de thesi Perrone praelect. theol. t. 6 p. 1 c. 1 prop. 1; Bade Christologie Einleit. § 4. Vestigia ejusdem exspectationis apud gentes quoque reperiuntur; Haneberg KL. 6², 1967. Cf. Hettinger l. s. § 35. 36; et Apol. in append. ad diss. 16; Hengstenberg Christol. Introd. c. 1 etc.

2) Tr. Sanhedrin cap. Chelek, in Ugolini thes. antiquit. hebr. t. 3 p. 666 et in Carpzovii disput. acad. p. 490 s.

concedunt, sed adversus incredulos probandum est. Pro qua probatione sufficit provocare ad testimonium synagogae, quod hac in quaestione omni exceptione est majus, sive spectatur **a.** qualitas, numerus, conspiratio testium [1]; sive **b.** notissima eorundem tenacitas et religio in sacris libris conservandis; sive **c.** quod testimonium ferunt contra seipsos, cum illud mirum in modum promoveat causam christianam ipsis exosam, detrimentum vero inferat propriae.

38. Qua occasione non possunt non mirari patres sapientissimum Dei consilium, quo populum judaeorum adeo ingratum non deleverit, sed per orbem disperserit, ut iidem testimonio suo certe non suspecto genuinitatem confirment vaticiniorum, unde confundantur ipsi, convincantur gentiles de religionis christianae veritate. Ex innumeris effatis unum audiatur Augustini in Ps. 56 n. 9: „Dispersi sunt per omnes gentes nusquam habentes stabilitatem, nusquam certam sedem. Propterea autem adhuc judaei sunt, ut libros nostros portent ad confusionem suam. Quando enim volumus ostendere prophetatum Christum, proferimus paganis istas literas. Et ne forte dicant duri ad fidem, quia nos illas christiani composuimus, et cum Evangelio, quod praedicamus, finxerimus prophetas: hinc eos convincimus, quia omnes ipsae literae, quibus Christus prophetatus est, apud judaeos sunt, omnes ipsas literas habent judaei. Proferimus codices ab inimicis, ut confundamus alios inimicos . . . Codicem portat judaeus, unde credat christianus. Librarii nostri facti sunt, quomodo solent servi post dominos codices ferre, ut illi portando deficiant, illi legendo proficiant . . . Sic enim apparent judaei de Scriptura sancta quam portant, quomodo apparet facies coeci de speculo: ab aliis videtur, ab ipso non videtur.“ Similia leguntur apud Justinum, Eusebium, Chrysostomum, Severianum Gabalorum epis., Theodoretum etc., quae cf. in opusc. VI, 111 ss. et XV, 154 annot.

39. *Exceptioni satisfit.* — Neque objiciatur cum rationalistis, haec quae dicuntur vaticinia messiana antiquiora quidem esse Christo, sed non esse proprie dicta vaticinia: esse tantum quaedam populi vota et desideria liberationis sponte sua periculis et calamitatibus expressa atque forma prophetica enunciata. Nam obstat **a.** quod saltem plura fuerunt accurate adimpleta; quod **b.** prophetae vaticiniorum genuinitatem passionibus propter ipsa toleratis confirmaverunt; quod **c.** plura vaticinia praecesserunt tempus calamitatum; quod **d.** Messiam praedicunt patientem, ut Is. 53, proprii populi rejectionem et dispersionem, urbis templique destructionem Dan. 9, 26; quod **e.** tam expressa vaticinia solum apud judaeos reperiuntur: si vero calamitates tantum essent illorum origo, apud omnes fere populos similia exstarent; quod **f.** post Christi adventum judaei, etsi in graviorem diuturnioremque inciderunt calamitatem, ejusmodi carent vaticiniis [2].

---

[1] Plura hic repeti possunt ex iis, quibus probavimus evangeliorum genuinitatem. Ceterum probationem vix innuere possumus; eam evolvere, confirmare et adversus omnes tueri exceptiones spectat ad introductionem in s. Scripturam V. T.

[2] Cf. Reinke, Beiträge zur Erklärung des A. T. t. 2 introd. § 1 introd. § 12; Storchenau Zugaben zur Philosophie der Religion X, 77—195.

40. **Demonstratio p. III.** In prophetarum vaticiniis Messiam non utcunque promitti sed multiplici adjunctorum varietate delineari, manifestabit attenta illorum lectio. Ut tantum aliqua innuamus,

1. praedicitur Messias fore ex progenie Abraham, Isaac et Jacob: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae* Gen. 22, 18 etc.: quibus promittitur magna benedictio redundatura ex semine horum patriarcharum in omnes gentes. Qamvis vero dubitari forte possit, si hoc vaticinium per se et seorsum ab aliis clarioribus, quae ejus sensum magis determinant et declarant, spectatur, utrum hoc semen de singulari aliqua persona, an de subjecto collectivo sit intelligendum: in lumine tamen subsequentium vaticiniorum patet, eatenus tantum in semine et per semen horum patriarcharum benedicendas esse omnes gentes, quatenus vel ipse Messias auctor benedictionis refundendae in populos est illud semen, vel ex illo semine oritur. Praedicitur ejus origo ex domo et familia David: *Et egredietur virga de radice Jesse et flos de radice ejus ascendet. Et requiescet super eum Spiritus Domini* Is. 11, 1 coll. Jer. 23, 5. Quod adeo verum est, ut cum Christus sciscitaretur a pharisaeis: *Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est*, illi incunctanter responderint Matth. 22, 42: *David*; et cum aliqui putarent Jesum esse Messiam, reposuerint alii Joan. 7, 41: *Numquid a Galilaea venit Christus? Nonne Scriptura dicit: Quia ex semine David et de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?*

2. Praedicitur nativitatis locus, quod sicut patet ex verbis modo citatis, ita luculenter constat ex ipsa judaeorum confessione. Cum enim magi inquirerent regem judaeorum et Herodes sciscitaretur a principibus sacerdotum et scribis populi, *ubi nasceretur Christus*, fidenter responderunt: *In Bethlehem Judae; sic enim scriptum est per prophetam* (Mich. 5, 2): *Et tu Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel* Matth. 2, 6.

3. Praedicitur tempus ejus adventus, ut mox accuratius ostendemus; ejus praecursor: *Ecce ego mitto angelum meum et praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quaeritis; et angelus testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum* Mal. 3, 1 coll. Is. 40, 3 ss. Praedicuntur adventus indicia Is. 35, 4 ss.: *Dicite pusillanimis: Confortamini et nolite timere: ecce Deus vester ultionem adducet retributionis, Deus ipse veniet et salvabit vos. Tunc aperientur oculi coecorum et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus et aperta erit lingua mutorum, quia scissae sunt in deserto aquae et torrentes in solitudine* etc. Ipsos vero judaeos habuisse miracula tamquam signa venientis Messiae, inde liquet, quod ex miraculo multiplicationis panum a Christo patrato statuerunt Jo. 6, 14: *Quia hic est vere propheta* (ὁ προφήτης), *qui venturus est in mundum*; et Joan. 7, 31.

quaerunt: *Christus cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quae hic facit?*

4. Praedicitur ejus munus Is. 2, 2 ss.: *Et erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles et fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi et dicent: Venite et ascendamus ad montem Domini et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas et ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex et verbum Domini de Jerusalem.* Et ib. 55, 4 praedicitur Messias futurus in testem, ducem et praeceptorem gentibus. Cf. 61, 1; Deut. 18, 15 ss. Quapropter judaei exspectabant magnum *prophetam* Jo. 6, 14.

5. Praedicitur conditio Messiae humilis omnem excludens fastum: *Exsulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem; ecce rex tuus veniet tibi justus et salvator: ipse pauper et ascendens super asinam et super pullum filium asinae* Zach 9, 9; item Messiae passio et mors Ps. 21; Zach. 12, 10, praesertim Is. 53, quod caput esse messianum vetustiores ipsi judaei fatebantur: quam ob rem ad illud Christi discipuli saepe et admodum confidenter provocabant [1]).

6. Praedicitur passim gentium conversio, urbis et templi destructio et rejectio populi, de quibus vaticiniis agemus thesi XVI.

41. **Thesis X.** ***Comparatione inter vaticinia relata et J. Christi vitam instituta rite inferre possumus et debemus cum Philippo Joan. 1, 45: Quem scripsit Moyses in lege et prophetae, invenimus Jesum Filium Joseph a Nazareth. Ergo J. Christus censeri debet Messias seu legatus divinitus promissus.***

Demonstratio. Ad probandam assertionem sufficit conferre evangelia cum prophetarum vaticiniis, et liquido apparebit, ea in Christo mirum in modum fuisse adimpleta. Sane nemo hucusque negavit

1. Christum esse ex semine Abrahae, Isaac et Jacob: et per ipsum ejusque religionem magna beneficia redundasse in nationes omnes, is tantum negabit, cui generatim religio omnis est exosa; neque alius, qui sit ex illo semine, assignari poterit, ex quo tot commoda, spiritualia in primis, redundaverint in nationes et personas singulas, quot ex Christo ejusque religione in illas ubique locorum effusa sunt.

2. Eum fuisse de domo et familia David, evincunt tabulae genealogicae Matthaei et Lucae; probat iter s. Josephi *in civitatem David, quae*

---

[1]) Act. 8, 33 ss.; 1 Petr. 2, 21 s.; Matth. 8, 17; Marc. 15, 28 coll. Luc. 22, 37. Judaeorum testimonia collegerunt plures exegetae protestantes, quos cf. apud Perrone t. 6 de incarn. p. 1 c. 3, prop. 1 et 2, ubi ostendit, unicum tantum promissum esse Messiam; Raym. Martini in pugione fidei p. 2 cc. 9. 11. 12. Cf. generatim de hoc argumento ex scriptoribus veteribus Eusebius dem. evang. III, 1 s.; V, 3; VI. 13. 25; VIII; et praep. evang. passim; Huetius dem. ev. prop. 7; Bade Christologie, Münster t. 2.

vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo et familia David Luc. 2, 4 occasione descriptionis a praeside Syriae Cyrino factae: probant acclamationes, quibus passim *filius David* a populo salutabatur. cf. Matth. 9, 27; 15. 22; 21, 9. 15; Marc. 10, 47; Rom. 1. 3; 2. Tim. 2, 8. Non immerito provocare licet ad Luc. 1. 26 s.: *Missus est angelus . . . ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, et nomen virginis Maria.* Admodum probabile enim est. illud appositum *de domo David* esse referendum ad virginem, non ad Joseph [1].

3. Christum natum esse in Bethlehem Judae testatur Evangelium [2].

4. Eum habuisse praecursorem. tantae sanctitatis virum, ut plures suspicati sint. ipsum esse Messiam. pariter colligitur ex Evangelio. Tempus nativitatis praeclare vaticiniis respondere, sequens th. manifestabit; miraculis vero refulsisse ejus adventum infra uberius ostendemus.

5. Messiae muneri divinitus praedicto Christus omnino satisfecit: verbo enim et opere, tam per se quam per suos legatos cursu jam XIX seculorum doctrinam et legem coelesti sapientia refertam promulgavit atque eos. qui in tenebris et in umbra mortis sedebant. docuit et illuminavit atque docere et illuminare pergit.

6. Humilis Messiae in urbem Jerusalem ingressus a Zacharia praedictus 9, 9 (n. 40 [5]) ad literam adimpletus fuit in Christo Jesu (Joan. 12. 15; Matth. 21, 5 etc.). Item quod Zacharias 12. 10 praedixit: *Et effundam super domum David et super habitatores Jerusalem spiritum gratiae et precum: et aspicient ad me, quem confixerunt, et plangent eum planctu quasi super unigenitum* (ubi bene vertit vulgatus interpres dictionem daqaru *confixerunt*. cum hic sit hujus verbi sensus: minus bene LXX interpretes *insultaverunt*, qui sensus est inusitatus): et quae cum ipse Deus loquens dicatur *confixus*, referre (sive immediate, sive saltem mediate) licet ad Messiam: impleta videmus in Christo Jo. 19. 33 ss.; ejus autem confixionem secutae sunt magna poenitentia et effusio charismatum hic

---

[1]) Cf. Chrysostomus in h. l.; Keller in fasc. Pastor bonus VII. 86 ss.

[2]) Ad rem Eusebius demonstr. evang. l. 6 c. 13 occasione vaticinii Michaeae 5. 2 (n. 40 [2]): „Si quis est. qui oraculum referre possit ad alium quempiam, ne cunctetur, prodat sane hunc. quisnam sit. Sed si alius praeter Salvatorem N. J. Christum inveniri non potest, qui solus post talem prophetiam inde profectus celebratur: quid tandem impedimenti superest. ne una cum ipsa prophetia veritatem fateamur. quae in unum illum suam dirigit praedictionem? Nam solus ille omnium. qui unquam exstiterint. ex eo Bethlehem loco . . . manifeste post ejus prophetiae tempora humanam subiens formam progressus est, atque illico una cum ejus adventu ea. quae jam praedicta fuerant. completa sunt. Itaque e vestigio sine mora quaecunque tristia et infesta judaicae genti praedicta fuerant. evenerunt: ac rursus ceteris gentibus oraculis consentanea, atque ipse hic Salvator et D. N. in Bethlehem progressus ejus Israel princeps. qui ad intelligentiam refertur. declaratus est etc." Cf. Scheeben § 210.

praedicta Act. 2, 37. — Passio vero atque mors Christi accurate respondet Ps. 21 et Is. c. 53. ac si hi prophetae non rem praedixerint futuram, sed testes oculati hujus lugubris spectaculi factum narrarint praeteritum.

7. Post gloriosam a mortuis resurrectionem Christus populos mirum in modum ad se convertit atque ad cognitionem cultumque veri Dei attraxit, ideoque adimplevit vaticinia de gentium conversione; verum de hac sicut et de gentis judaicae reprobatione accuratius infra in th. XVI disputabimus [1]).

42. **Thesis XI.** ***Diligenter expensis Gen. 49, 10, Dan. 9, 14 ss. et Aggaei 2, 7 s. patebit 1. tempus adventus Messiae jam esse elapsum; ideoque 2. eum jam advenisse: cum vero 3. in nullum praeter Jesum filium Mariae horum aliorumque vaticiniorum adjuncta quadrent: concludendum est, Jesum Christum esse Messiam divinitus promissum.***

Demonstratio p. I. Ex innumeris vaticiniis messianis tria tantum seligimus accuratius expendenda, quae cum ipsum tempus adventus Messiae determinent, ad solutionem quaestionis, num jam advenerit et quis ille sit, magis sunt opportuna. Primum continetur verbis Jacobi benedicentis Gen. 49 filiis suis benedictionibus propriis et annunciantis quae ventura ipsis essent (v. 1—29). Ex quibus ad Messiam spectant in primis quae legimus v. 10: *Non auferetur sceptrum de Juda et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est,* šilo, *et ipse erit exspectatio gentium.*

43. Supponimus autem **1.** hoc vaticinium esse *genuinum,* quod sicut generatim iis omnibus probatur, quibus evincitur Pentateuchi genuinitas, ita nominatim ex confessione judaeorum (adversus quos in primis instituitur disputatio ex vaticiniis messianis), qui hoc ultro tuentur. Critici quidem investigatores Pentateuchi benedictionem Jacobi integram (Gen. 49, 1—27) posteriori aetati esse vindicandam opinantur, ceterum non consentientes, cuinam praecise aetati certo sit attribuenda. Attamen **a.** propter characterem in dies mutabilem istarum opinionum (aliter enim sentit Dillmann, aliter Reuss, aliter Wellhausen, aliter sentient horum discipuli, ut conjicere fas est); **b.** propter effrenam licentiam et levitatem, qua sacro textui vim inferunt eumque pro lubitu mutant et ex. gr. in hac benedictione de Juda, ipsum hunc v. 10 delent (Stade Geschichte des Volkes Israel I, 150); **c.** propter fundamentum eorum falsum, quo negant ductum extraordinarium populi Israel et generatim ordinem supernaturalem: supersedemus ab exponendis singulorum criticorum hoc de vaticinio novis opinationibus [2]). Veteres rationalistae ut

[1]) Cf. Chrysostomus l. quod Christus sit Deus n. 2 ss. opusc. t. XV. Storchenau l. c. pag. 288—355; Hettinger l. c. disp. 16; Schanz KL. 8², 1339 ss.; Wilmers de relig. revel. l. 3 prop. 87 ss.

[2]) Qui his plura desiderat cf. Hummelauer comment. in Gen. 585 — 604. Circa internam benedictionis jacobaeae veritatem satis superque disserunt Calmet, Corn. a Lapide. Tappehorn, prae primis Bened. Pererius in suis in Genesim

Heinrichs, Vater, de Wette, Friedrich, Justi, Bleeck etc. excipiebant contra vaticinii genuinitatem, Jacobum naturaliter non potuisse praescire futurum. Sed et nos hoc concedimus: negamus vero eum naturaliter praedixisse filiis ventura, siquidem ea praedixit ex inspiratione divina, ut eventus probat: nam quod hoc versu enunciatur, adimpletum est per Christum. Dicunt deinde, Jacobum describi moribundum, moribundum vero non esse amplius capacem loquelae tam poëticae. At forte **a.** haec vaticinatus est Jacobus non in ipso mortis articulo, sed aliquot diebus ante mortem. Neque **b.** rarum est, ut parentes in ipso mortis articulo praeclara verba ad filios loquantur. Nulla vero **c.** est difficultas supposita inspiratione divina. Urgent. Moysen Jacobi verba tantum ex traditione orali potuisse cognoscere, traditione vero orali dicta solere corrumpi. Sed seposita inspiratione potuit Moyses Jacobi vaticinium et testamentum ex fontibus et monumentis scriptis haurire: dein facto ipso constat populos, qui literis carent, tenacis admodum memoriae esse, atque hanc ob vitae longaevitatem traditionem fidelem non ita fuisse difficilem: quare haud impossibile est, Jacobi testamentum ejus filiis certe pretiosum ab iisdem fideliter fuisse conservatum.

2. Contendimus illud esse *messianum*, ut patet **a.** ex luculenta et antiquissima judaeorum traditione, cujus vestigia quoadusque pertingunt antiquitatis monumenta reperimus. Hoc enim nobis concedunt recentiores et antiquiores rabbini; patet ex Talmude babylonico, ubi in Tr. Sanhedrin quaeritur: »Quodnam est nomen Messiae?« et respondetur: »Schiloh est nomen ejus, sicut dictum est Gen. 49: *Donec veniat Schiloh;*« ex Targum hierosol. et Pseudojonathanis (sec. forte VII), in quo legimus h. l. ita redditum: *Donec veniat rex Messias;* et ex paraphrasi chaldaica Onkelosi (aetatis apostolorum), qui horum verborum sensum ita expressit: *Donec veniat rex Messias:* et ad eum obedient vel congregabunt se populi vel gentium nationes [1]« **b.** ex ipsis verbis; neque enim alius poterit dici *exspectatio gentium* quam legatus divinitus missus in omnium gentium salutem; **c.** ex opportuna collatione cum Gen. 12, 3 hujusque locis parallelis. Neque enim verosimile est, splendidissimam omnium promissionem Abrahae factam et in Jacobi posteris adimplendam a Jacobo praedicente, quae filiis suis in novissimis diebus ventura essent, fuisse omissam.

3. *De notionibus* praecipuorum terminorum, qui in hoc vaticinio occurrunt, haec notanda sunt: **a.** Vox šebet designat sceptrum seu insigne potestatis, ideoque principatum Judae sive in Juda generatim et indefinite sub quacunque regiminis forma, hinc autonomiam; vel secundum alios ipsam tribum seu formam tribulem [2]), cui acceptioni favet usus loquendi biblicus: nam šebet fere centies et quadragies in divinis literis accipitur ad significandam tribum, septies tantum sonat insigne dominii et potestatis. Huic tamen acceptioni magis favent septuaginta interpretes, Symmachus, Theodo-

---

prolixis commentariis; et monographias copiosas et solidas de hoc vaticinio in Tüb. Qtlschr. prolixas 1866, 41—160 auctore Himpel, et Reinke die Weissagung Jacobs über das zukünftige Loos des Namens Juda und dessen grossen Nachkommen Schilo, Münster 1849.

[1]) Cf. Raym. Martini in pugione fidei p. 2 c. 4.

[2]) Hanc sententiam tuetur Patritius de interpretat. ss. Scripturarum l. 2 q. 6. Cf. de variis sententiis Huetius prop. 9 § 5.

tion, Onkelos, talmudistae babylonici, plures rabbini, patres plures graeci etc., qui vocem illam velut insigne potestatis et dominii interpretati sunt; quamvis nonnulli putent, ea significari tantum potestatem aliquam determinatam, scil. vel regiam, vel sacram etc. **b.** Nomen Juda in V. T. significat α. Jacobi filium natu quartum ex Lea susceptum; β. tribum israeliticam ex eo ortam; γ. Salomone mortuo et schismate in Israel orto, nomen hujus tribus, quae inde a Davide regia tribus facta est, alteri parti seu regno meridionali cessit, quod Judaeos et Benjaminitas cum aliqua Simeonitarum et Danitarum parte complectens Jerosolymam metropolim habebat, inde Roboam ejusque posteri appellabantur reges Judae. Denique δ. decem tribubus deportatis et post exsilium babylonicum nomen Judae ad universam terram israeliticam translatum est. Cf. Ag. 1, 14; 2, 2. **c.** Vocem m^echoqeq designatur vel princeps in genere sub quacunque regiminis forma, proinde subjectum sceptri, non vero praecise sive legislator, sive dux bellicus, sive rex; vel ratione parallelismi cum priori inciso virga regnantis, quae symbolum est principatus sive juris autonomi, quo tribus Juda propriis legibus seu lege mosaica sese regebat etiam post ceteras tribus dispersas ac dissolutas. **d.** Ipsum Vav voci m^echoqeq praefixum minime alternative vel disjunctive, sed correlative ac copulative est accipiendum. **e.** Dictio mibbên raglaw secundum plures designat originem ducis et sceptri; secundum alios subjectum seu ipsam tribum oriundam ex femore seu semine Judae, a qua sceptrum et dux non auferendus praedicitur; praeferenda interpretatio, quae illam sensu obvio accipit. Intuetur scil. vates Judam baculum, potestatis insigne, more antiquorum ducum, dum sederent, inter pedes tenentem. **f.** ʿad ki significat *donec,* ac proinde terminum, ante quem certe sceptrum penitus non sit auferendum: ex vi particulae et per se non potest colligi, num sit auferendum post Messiae adventum. Ex dicendis tamen praeferenda sententia illud adventante Messia esse quidem auferendum sensu literali, quo sensu auferetur omnis mosaica institutio, sed in longe perfectius sublimandum, prout exigit oeconomia messiana juxta verba angeli Messiae adventum praedicentis: *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus; et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis* Luc. 1, 32. Confirmatur insuper, quod sane sceptrum a Juda non auferetur, si verus ejus rex toties praedictus et promissus apparuerit et regnum suum extenderit vel in gentes. Id tamen vi horum verborum certum erit, si sceptrum et princeps secundum literam auferetur a Juda, jam tempus est adventus Messiae sceptrique seu regni ejus spiritualis. **g.** Non ingredimur quaestionem implexam, unde proprie derivetur nomen šilo, sufficit enim nobis quod eo designatur Messias, ut patet ex dictis. Nihilominus rationibus philologicis et internis praeplacet sententia Lagarde, Bickell aliorumque, šilo esse participium passivum a verbo שָׁאַל poscere, desiderare, petere, impetrare cum suffixo tertiae personae antiquo, quod ex. gr. adhuc in eodem hoc vaticinio occurrit in voce ʿiro. Participium passivum est šaʾul *expetitus* vel šaʾil et cum suffixo š^eʾilo *Desideratus suus,* ex quo elisione sive contractione fit šilo. Haec vero contractio **1.** non fingitur, sed revera in derivatis hujus verbi frequenter occurrit ex. gr. 2 Reg. 1, 17 šelathekh pro š^eʾelathekh petitio tua. Posita **2.** hac explicatione šilo manet nomen personale, quin sit proprium. Omnibus igitur **3.** vetustis versionibus concordamus, quae nomen personae supponunt, nec ulla ipsum exhibet ad instar proprii: alios quoque locos **4.** allegare licet, in quibus quoad sensum eadem habetur Messiae appellatio, ut Ag. 2, 8 et Mal. 3,

1 (cf. infra n. 48). Non desunt tamen qui contendant, genuinam lectionem esse schelo. Denique **h.** quod attinet jiqq^{e}hath, quam vocem reddit vulgatus interpres *exspectatio*, Septuaginta προσδοκία, poterit ea magis reddi ad verbum *obedientia* seu *obsequium*, adeo ut sit sensus: *Et ei obedientia populorum seu et ei obtemperabunt populi.*

4. Ut ergo paucis complectamur, quae hoc vaticinio significantur, dicimus eo sub imagine sceptri et baculi imperatorii a Jacobo patriarcha divinitus incitato Judae promitti et vindicari praerogativam quandam prae fratribus, non esse scil. auferendum sceptrum de Juda h. e. principatum, imperium de tribu Juda, neque principem de posteris ejus i. e. super posteros ejus unam constituentes tribum cohaerentem (vel qui sit de ejus stirpe oriundus) vel secundum alios: non esse auferendam politicam formam tribus atque autonomiam potestatemque propriis se legibus regendi a posteris Juda, donec advenerit Messias et huic obsequium praestare coeperint gentes. Regimen ergo Judae erit perpetuum, donec culmen et fastigium attingat in Messia venturo in aeterna secula duraturum. Historice quidem coincidit cum adventu Messiae tristis rerum politicarum status et ablatio regiminis politici, quod hucusque vario modo Judas retinuerat: attamen vaticinio istam ablationem directe significari verosimile non est.

44. His praemissis en argumentum: Evidentissimum est, quomodocunque intelliguntur *sceptrum* et *dux*, omne sceptrum omnisque ducis vel autonomiae umbram a tribu Juda secundum literam accepta esse sublata, nominatim ex quo civitas et templum hierosolymitanum funditus deletum fuit sub Tito universusque populus dispersus per orbem. Ergo jam advenit Messias, in quem illud sublimiori ratione jam transierit. Atqui judaei nullum assignare possunt quo adveniente haec contigerint: christiani vero merito provocant ad Christum. Ipso enim nascente respublica judaica ad interitum vergebat, jam subjecta Caesari Augusto, divisa regione inter varios tetrarchas ipsoque nutante summo sacerdotio Luc. 3, 1. 2; tota vero eversa est per Titum, cum satis jam promulgatum erat Christi Evangelium per orbem, vi cujus novum et spirituale promulgatum et conditum fuit regnum; undique innumeri obsequium mentis et cordis Christo exhibuerant seque ejus sceptro subjecerunt. In Christo alia etiam adimpleta esse vaticinia ostendimus thesi praecedenti. Quare nisi dicere velimus, Deum circa Messiae adventum falsum praedixisse, quod judaei saltem nunquam concedent: inferendum est, et Messiam jam advenisse, et hunc non alium esse atque Christum Jesum.

45. *Exceptioni satisfit.* — Neque excipiatur, jam ante Christi adventum defecisse sceptrum et ducem in tribu Juda, tempore nimirum captivitatis babylonicae, ideoque illud vaticinium censeri non posse messianum, vel saltem inde non probari, Jesum filium Mariae esse Messiam. Negamus enim totalem sceptri ducisque ablationem eo tempore contigisse, cum sceptri ducisque praerogativa tunc solum fuerit interpolata seu verius tantum attenuta; nam etiam in captivitate babylonica tribus Juda retinuit formam conditionemque tribulem, ut patet vel ex reditu hujus tribus; imo retinuit quandam autonomiam, ut ex judicio in Susannae causa lato Dan. c. 13 eruitur. Verum etiamsi

fuisset penitus ablatus dux et sceptrum, quod tamen propter dicta non concedimus, cum tam clare praedicta fuerit per prophetas liberatio e captivitate et reditus in patriam, eo ipso praedicta fuit restitutio ducis et sceptri: ideoque haec ablatio rationem tantum habuit interpolationis seu suspensionis medicinalis nullo modo comparandae cum ablatione totali, quae radicitus facta est et modo obtinet [1]).

46. **Demonstratio p. II.** Luculentius est vaticinium Danielis 9, 24 ss.: *Septuaginta hebdomades,* ita solatur Gabriel angelus Danielem de populi captivitate afflictum, *abbreviatae* (decisae, resectae vel decretae seu statutae) *sunt super populum tuum et super urbem sanctam tuam, ut consummetur praevaricatio* (f. ut desinat tandem aliquando apostasia illa universalis gentium a cultu Dei) *et finem accipiat peccatum* (posita causa qua id esse valeat et ut sit), *et deleatur* (expiatione) *iniquitas* (in primis originalis) *et adducatur justitia sempiterna* (vera, coram Deo, interior) *et impleatur* (obsignetur) *visio et prophetia* (ut cesset oeconomia prophetica V. T.) *et ungatur sanctus sanctorum* [2]). *Scito ergo et animadverte: Ab exitu*

---

[1]) Cf. Tournemine in diss. de hoc vaticinio in memoriis trivultiersibus mense Martio 1705 a. 45, latine versa a Zaccaria in append. ad Petavii l. 16 de incarn.

[2]) qodeš qodašim *sanctitas sanctitatum* vel *sanctissimum* secundum alios. Duplex hujus loci est interpretatio. Alii haec verba intelligunt de persona scil. de Messia, quam interpretationem Theodoretus tamquam indubitatam apud christianos suo tempore proponit eaque nititur hisce rationibus: **1.** auctoritate versionis septuaginta, Theodotionis (quam tamen alii in dubium vocant), syriacae et vulgatae; **2.** auctoritate haud paucorum rabbinorum; quod **3.** non infrequens sit in s. Scriptura, nomina abstracta accipi pro concretis seu iis designari personas, neque infrequens nominis reduplicatio (cf. 2, 37. 47; 8, 28); verbum vero **4.** limšoach aptissime refertur ad eam personam, quae per excellentiam dicitur mašiach atque inungenda praedicitur Is. 11, 2; 42, 1; 61, 1; Ps. 44, 8; eoque magis **5.** quod oportuerit indicare auctorem et causam praecedentium mirabilium effectuum. Cf. Bade Christologie t. 3 p. 2 pag. 118 ss. Alii vero haec intelligunt de templo, non utique materiali, hierosolymitano, sed de templo spirituali, de Ecclesia deque inauguratione novi foederis. Non de templo hierosolymitano, quia gratis ejusmodi nova inauguratio fingitur, et quia illa pars hujus templi, quae dicebatur sanctum sanctorum, hebraicae semper cum articulo enunciatur, qui hic deest, neque illa pars sola consecrabatur. Praeterea haec explicatio non cohaeret cum vaticinii chronologia: neque hoc promissum foret homogeneum ceteris vaticinii bonis, quae spiritualia sunt; et quod praecipuum est, templum praedicitur destruendum. Ea vero esse intelligenda de inunctione templi spiritualis, de Ecclesiae inauguratione, nituntur plures auctores suadere tum quia **1.** qodeš qodašim quod saepissime occurrit in divinis literis, forte aut fere nunquam ad personam tamquam subjectum designandum usurpatur, sed semper de rebus adhibetur (forte 1 Paral. 23, 13 de persona, sed per modum praedicati): tum quod **2.** sermo hic est de donis conferendis post elapsas 70 hebdomadas, inunctio vero Messiae antea futura sit, scil. in dimidio hebdomadae ultimae. Quare inunctio debet hic intelligi de re significata per materialem inunctionem nimirum de collatione s. Spiritus ejusque charismatum, quibus inuncta fuit Ecclesia, quae dicitur sanctum sanctorum comparate ad vetus templum. Inunctio vero opponitur destructioni templi secundi, de qua sermo est v. 26. 27. Cf. Hengstenberg Christologie des A. T. t. 2 in h. l. Quivis autem intelliget, licet haec forsan de Messia ipso immediate non dicantur, mediate tamen ad eum esse

sermonis (ab edicti emanatione), *ut iterum aedificetur* (ad restituendam et aedificandam) *Jerusalem, usque ad Christum* (unctum) *ducem hebdomades septem et hebdomades sexaginta duae erunt* [1]), *et rursum aedificabitur platea et muri in angustia temporum* (cf. Nehem. 4, 1—6. 15). *Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus* [2]) (exstirpabitur, excidetur unctus); *et non erit ejus* [3]) *populus, qui eum negaturus est* [4]). *Et civitatem et sanc-*

referenda, cum Ecclesia sine ipso non intelligatur et vere sit sanctissima ratione ipsius, sui scil. auctoris et capitis, qui solus horum omnium auctor esse possit et ex quo tamquam ex capite in eam omnis redundat sanctitas.

[1]) Eusebius demonstr. evang. l. 8 pag. 414 ed. Migne: „Septem igitur a Cyro ad templi aedificationem absolutam annorum hebdomades reperiuntur. Inde animos sumentes judaei ad Salvatorem nostrum dicebant: *Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc et tu in tribus diebus excitabis illud* (Joan. 2, 20)? At illi quadraginta et sex annis aedificatum esse templum dixere: tot enim a regno Cyri prioris, qui primis judaeorum quibusque volentibus concessit de Babylone in patriam terram reverti, ad sextum Darii regni annum colliguntur, sub quo omnis aedificatio finem accepit. Sed Josephus, auctor hebraeus, alios tres annos adjungit ad ea, quae templo extrinsecus accedunt, ornamenta absolvenda, ut propterea merito septem primas hebdomadas, quae summam quadraginta novem annorum conficiunt, a ceteris oraculum propheticum separaverit.“

[2]) Nomine maši^ach nagid non posse intelligi principem aliquem judaeorum patet, quia defuit post captivitatem babylonicam oleum unctionis; multo minus intelligi potest princeps aliquis ethnicus, qui non dicitur maši^ach. Quod si Cyrus ita vocatur Is. 45, 1, rationes hujus appellationis esse possunt tum specialissima ejus relatio ad theocratiam, tum dona ipsi a Deo ad judaeorum salutem collata, tum typica ejus ad Christum Messiam relatio. Ipse vero hic intelligi nequit tum quia effectus hic descripti nullo modo ipsi tribui possunt, tum quia hoc admisso omnis subverteretur chronologia in ipso vaticinio expressa. Hic autem Christus idem est atque ille, cujus ante facta est mentio, inepta enim est et contraria omni eventui quorundam opinio de duplici Messia.

[3]) Particula 'ajin (proprie nomen substantivum, cujus status constructus est'ên) negat esse seu exsistentiam alicujus rei vel personae; ideo non cum verbis sed cum nominibus conjungitur. Significat autem idem ac latina particula *non*, ita tamen, ut paene ubique simul exprimat verbum substantivum: „non est, non erit, non erant, vel non sunt, non erunt, non erant.“ Itaque falsa est eorum explicatio, qui sic construunt et vertunt: *Excidetur Christus (sed) non sibi* (vel propter se) scil. excidetur, v^e'ên lo est propria propositio, aperte enuncians effectum excisionis Christi; ea vero est elliptica, non enim exprimitur subjectum, sed illud ex contextu supplendum est. Si Messias tamquam subjectum suppletur, tunc lo refertur ad aliam rem, quae in superioribus memoratur, fortasse ad populum, cujus mentio facta est v. 24: sed cum propter nimiam distantiam durior sit haec ellipsis, convenientius lo refertur ad Messiam, et subjectum propositionis est non tam populus (v. 24), sed magis generatim id omne, quod pertinet ad Messiam ejusque regnum, populus, urbs, templum, hostia etc., ita ut hic sit sensus hujus loci: Excidetur, (negatur, abjicitur, rejicitur, occiditur) Messias, et hinc nihil est ei eorum, quae ad eum pertinere debuissent tamquam ad Messiam (desiit esse Messias, dux masi^ach nagid). Statim clarius dicit Gabriel, quid voluerit significare verbis istis v^e'ên lo: *urbem et sanctuarium vastabit populus* (alius ac populus, cujus ad id usque dux Messias fuerat) *ducis venturi*. Haec sunt, quae amisit Messias, quae jam non habet, nec habere vult: urbs, sanctuarium, foedus, sed ultima in hebdomade firmius foedus cum multis inibit horumque Messias fiet.

[4]) Incisum: *populus, qui eum negaturus est*, pro glossa habenda est, quae ex commentario s. Hieronymi in Danielem in textum sacrum a librariis vel correcto-

tuarium dissipabit populus cum duce venturo (principis, qui venturus est): *et finis ejus vastitas* (finis hujus perditionis in exitio inexspectato) *et post finem belli statuta desolatio* (bellum usque ad exterminium, ad internecionem, ruinae irreparabiles). *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una* (quae est subjectum per prosopopoeiam), *et in dimidio hebdomadis deficiet* (et dimidium hujus hebdomadae auferet, cessare faciet), *hostia et sacrificium*[1], *et erit in templo abominatio*[2] *desolationis* (et super cacumen, culmen, supremam templi partem abominationis vastator, supple *veniet*; quare sensus est: totum templum usque ad supremam ejus partem, inde penitus occupabit, penetrabit abominatio ab ipsis judaeis profecta, quae erit causa vastationis templi) *et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio* (et quidem usque ad completum pluet pluvia, utique analoga illi, quam Deus pluere fecit Gen. 19, 37, super Sodomam et Gomorrham, scil. usque ad ruinam et internecionem irreparabilem).

47. Hactenus Danielis vaticinium. Antequam instituamus argumentum **1.** evincendum est illud esse *messianum*. Quod colligitur **a.** ex ipsis verbis: de eo enim tempore est sermo, quo consummabitur praevaricatio, finem accipiet peccatum, delebitur iniquitas, adducetur justitia, implebitur visio et prophetia, novum inaugurabitur foedus: quae in primis efficienda erant per Messiam; hi enim maxime fructus ex ejus adventu sperandi, haec propria ejus munera. Confirmatur **b.** auctoritate veterum rabbinorum[3]. Accedit **c.** quod

---

ribus assumptus est. Hieronymus procul dubio verterat, ut habet textus masoreticus: *et non erit ejus*. Porro notari hoc loco debet lectio varians Theodotionis καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. Jam vero haec lectio, cui adstipulantur versiones quoque antiquae **itala, coptica, armena, aethiopica, arabica** lectori prudenti suggerit ideam textus masoretici mutilati, ipsum vero textum originalem aliquando hoc modo sonuisse jikkareth mašiach v'ên a v e n lo i. e. occidetur Christus et non est iniquitas (ἀνομία, ἀδικία) in eo (etsi iniquitas non est in eo). Qua lectione jure supposita illico apparet, acceptionem et interpretationem messianam vaticinii solam esse veram, necnon similitudo u n c t i danielici cum servo Domini apud Isaiam c. 53, ejusque innocentia personalis. Cf. F e l t e n Ein exegetisches Räthsel des A. T. in Tüb. Qtlschr. 1892 pg. 355.

[1]) Haec non necessario intelligi debent de abrogationis facto, quasi reipsa statim cessaverint sacrificia, sed de abrogatione j u r i d i c a et l e g a l i, vi cujus Deus ab eo tempore non amplius eadem acceptaverit amiserintque sacrificia judaica omnem rationem atque pretium cultus religiosi. Cf. E u s e b i u s l. c. pag. 630 ed. M i g n e t. 22 patrol. gr. P a l m i e r i tamen in suo egregio comment. in h. l. (in specimine critico exeg. de veritate historica l. Judith aliisque ss. Script. locis) censet hanc hebdomadam incidisse in ipsam destructionem urbis et templi, qua revera penitus cessavit hostia et sacrificium.

[2]) Hic *abominationis* nomine maxime significantur judaeorum scelera, quibus templum ipsum polluerant; quare sicut illorum scelera et abominationes causa erant destructionis prioris templi 2 Reg. 21, 2 ss., Jerem. 7, Ezech. 5, 11 etc., ita causa erant secundae vastationis. Quam ob rem Christus respiciens ad Danielis vaticinium, templi abominationem exhibet ut signum instantis desolationis Matth. 24, 15 s. et Marc. 13, 14, quo fideles monerentur, ut sibi per fugam consulerent.

[3]) Cf. eorum testimonia ap. Raym. M a r t i n i in pugione fidei part. 2 c. 3 § 16 et S c h o e t t g e n i u m horae hebr. II, 263 ss.

ante elapsas 70 hebdomadas annorum nemo se Messiam jactavit; iisdem vero ad finem vergentibus jam exspectabatur Messias, plures etiam se pro Messia venditarunt. Hujus exspectationis eo tempore adeo diffusae testes sunt scriptores vel ethnici, ut Tacitus et Suetonius [1]), qui ita scribit: „Percrebuerat Oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judaea profecti rerum potirentur. Id de imperatore romano, quantum eventu postea patuit, praedictum, judaei ad se trahentes, rebellarunt." Vaticinium ergo hoc communi consensu habitum fuit messianum.

2. Tenendum est hoc vaticinio *determinari epocham adventus Messiae*. Quod patet **a.** ex primis vaticinii verbis: Septuaginta hebdomadae decisae, decretae sunt; **b.** ex respectu ad septuaginta annos captivitatis babylonicae, qui erant determinati atque fixi; ex eo **c.** quod Daniel etiam alias solet eventus alicujus epocham determinare; cf. cap. 8 et 12; **d.** ex ipso vaticinio, in quo septuaginta hebdomadae in minora segmenta dividuntur et subdividuntur; quod absonum esset, si numerus definitus septuaginta poneretur pro indefinito. Denique **e.** si septuaginta hebdomades periodum designarent plane indefinitam, novi fere nihil hoc vaticinio significatum fuisset, nullum solatium attulisset angelus Danieli, qui jam a prima juventute noverat, Messiam quondam esse venturum. Hoc vel ipsi veteres rabbini concedunt; neque enim alia de causa juxta eos prohibitus fuit Jonathas Ben Uziel vulgare suam paraphrasin in Kethubim sive hagiographa, inter quae recensetur et Daniel, quam propter perspicuam determinationem epochae Messiae. Legantur speciminis gratia horrenda maledicta, quae pronunciant in eos, qui computant epocham adventus Messiae, apud Granderath l. c. p. 37. Cf. Schoettgen de Messia p. 489 ss.; Sepp Leben Christi IV, 281 ss.

3. Tenendum est *has hebdomadas unam constituere periodum* coalescentem ex tribus epochis partialibus non indefinito intervallo ab invicem sejunctis, sed immediate sese excipientibus, ut patet ex iisdem fere rationibus. Ridiculum porro est ad hoc negandum urgere accentum athnach in textu hebraico interpositum inter septem priores hebdomadas et alias sexaginta duas, cum constet accentus textui appositos fuisse pluribus tantum seculis post Christum a judaeis religioni christianae infensis, quorum inde auctoritas hac in re tanti facienda non est.

4. Tenendum est *has hebdomadas componi annis.* Quod suadetur **a.** ex subjecta materia; neque enim tam brevi temporis spatio 490 dierum commode fieri potuissent omnia, quae hoc vaticinio inter hanc epocham facienda praedicuntur; neque enim Deus solet tam ingentia patrare miracula et praecipiti modo magnas res moliri. Accedit **b.** apud judaeos haud infrequentem fuisse usum hebdomadarum, quae ex annis coalescerent [2]); cum ergo praeter hebdomadas dierum et annorum nullae aliae in divinis occurrant literis, seclusis supra hebdomadis dierum, omnia exigunt, ut has intelligamus de iis, quae componuntur annis; eoque magis **c.** quod rerum eventus hanc interpretationem confirmat. Iisdem argumentis excluduntur etiam judaeorum effugia, qui ad eludendam demonstrationis vim fingunt nescio quas hebdomadas jubilaeorum vel seculorum: nam cum excidium urbis atque templi post absolutas 70 hebdomadas subsecuturum jam contigerit, liquet, illas hebdomadas longe bre-

---

[1]) Ille Histor. l. 5 c. 13; hic in Vespasiano c. 3.

[2]) Cf. Lev. 25, 2 ss.; 26, 34 ss.; Num. 14, 34; 2 Paral. 36, 21; Ez. 4, 6.

viores et jam elapsas esse: neque etiam ejusmodi hebdomadae occurrunt apud judaeos veteres.

48. Quamvis vero implexa [1]) admodum sit quaestio, utrum hebdomadarum initium incidat in annum primum Cyri, an in annum sive septimum sive vigesimum Artaxerxis Longimani: ad rem nostram perinde est, quaecunque demum eligitur sententia. Evidenter enim constat, vaticinium jam esse impletum, cum defecerit hostia et sacrificium, et quae ultimo loco praedicitur, ingens urbis templique desolatio contigerit. Ergo jam elapsae sunt septuaginta hebdomadae, jam Messias advenit. Atqui nullus assignari potest, qui circa harum hebdomadarum vixerit finem et ante urbis templique eversionem, in quem et hujus et aliorum vaticiniorum adjuncta concurrant praeter Christum Jesum filium Mariae; ipse enim solemnissime a populo fuit rejectus atque morti traditus, post ipsum vero nulla amplius visio, nulla prophetia apud judaeos. Ipse igitur, nisi omnem vaticiniorum fidem rejicere velimus, Messias divinitus praedictus censendus est.

Quare ad rem Augustinus c. Faustum XII, 44 scribit: »Quis non eundem Salvatorem agnoscat apud Danielem, cum Antiquo dierum offertur filius hominis et accipit regnum sine fine, ut serviant ei omnes gentes (7, 13 s.)? Jam vero si locum illum, quem commemoravit Dominus ex ejusdem Danielis prophetia: *Cum videritis abominationem vastationis, quae dicta est a Daniele, stantem in loco sancto, qui legit intelligat* (Matth. 14, 15), si supputatis etiam temporibus hebdomadum ille numerus pertractetur: non solum Christus, sed etiam tempus reperitur, quo eum oportuit venire passurum. Quamquam et sine computatione temporum manifestis rerum effectibus judaeos urgere soleamus, cum quibus nobis, non utrum in Christo sit salus nostra, sed utrum jam venerit passusque fuerit, disceptatio est. Convincuntur autem rebus ipsis apertissimis non solum de fide omnium gentium, quas ei servituras eadem, cui cedere coguntur, Scriptura praedixit, quae ita clarescit toto orbe terrarum, ut omnium tergiversantium oculos feriat: verum etiam de iis, quae in ipsa judaeorum gente jam facta sunt, quod sacrarium eversum est, quod cessavit hostia et sacerdos et unctio pristina; quae omnia Daniel tunc praenunciavit futura, quando ungi sanctum sanctorum liquide prophetavit. Cum igitur illa omnia jam facta sint, exigitur ab eis etiam unctus sanctus sanctorum, et quid respondeant, non inveniunt.«

---

[1]) Ratio difficultatis multiplex est: **1.** quia saltem quadruplex occurrit decretum de reaedificando sive templo sive urbe, scil. Cyri 1 Esdr. 1, 1 ss.; Darii filii Hystaspis ib. c. 6: Artaxerxis Longimani anno 7. ejus imperii 1 Esdr. 7, 11 ss. et a. 20 ejusdem 2 Esdr. 2, 5—8; et **2.** quia ipsi historici non satis conveniunt sive circa numerum regum persarum usque ad Alexandrum M., sive circa numerum annorum, quibus reges regnarint; numerus enim annorum quandoque computabatur a die, quo a patre consortes facti sunt imperii: quandoque a die, quo soli regnare coeperunt. Quapropter Pererius in h. l. 15 varias referre potuit sententias, quibus sextam et decimam addidit. Cf. Tüb. folia trimestria 1868 p. 416 ss.; 535 ss.; in primis vero Fraidl Die Exegese der 70 Wochen Daniels in der alten und mittleren Zeit, Graecii 1883, qui 107 varias interpretationes recenset, quae prolatae fuere usque ad Dionysium carthus. († 1471).

48[a]. Contra eos vero, qui opinentur vaticinium danielicum referri ad tempora Machabaeorum iisque satis fuisse adimpletum, opponimus **1.** chronologiam, quae retento textu hac explicatione subvertitur; **2.** quod Machabaeorum tempore templum non fuerit inunctum, sed iterum inauguratum, et quidem totum templum, non tantum Sanctum sanctorum; **3.** quod tunc neque templum fuerit funditus vastatum, sed solum profanatum, neque urbs deleta: **4.** quod nullus assignari possit dux, qui fuerit exstinctus; **5.** quod sacrificium fuerit quidem interpolatum, sed non ablatum, neque adducta justitia sempiterna, neque expiatum peccatum, neque proprie confirmatum pactum. Cf. Perrone t. 6 de incarn. p. 1 c. 2 prop. 3.

49. **Demonstratio p. III.** Praeclarum est Aggaei quoque vaticinium, qui solaturus seniores judaeorum ex captivitate babylonica reduces moerentesque, quod templum secundum gloria tantum distaret a templo salomonico, cujus viderant splendorem atque magnificentiam, hunc in modum Dei nomine vaticinatur (2, 7 s.): *Adhuc unum modicum est, et ego commovebo coelum et terram et mare et aridam. Et movebo omnes gentes; et veniet desideratus cunctis gentibus*[1]; *et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum et meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius novissimae plus quam primae, dicit Dominus exercituum: et in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.* Quasi diceret: Quid solliciti estis de auro et argento? meum est aurum et argentum, quae mihi praesto sunt, quoties mihi libuerit; gloria secundae hujus domus non ex magnificentia auri et argenti, non ex splendore externo quique incurrit in oculos est repetenda: sed ex eo quod in eam venturus est Dominator, quem vos judaei impense exspectatis, et Angelus Testamenti, quem enixe desideratis et quaeritis, ut etiam praedicit Mal. 3, 1 s. *Ecce ego mitto Angelum meum et praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quaeritis et Angelus testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum,* atque propterea templum hoc alterum priori domui longe praestabit.

---

[1]) Hebraicae uba'u chemdath kol haggojim; alexandrini interpretes: ἥξει ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν. Hinc adversarii interpretationis messianae contendunt, secundi templi gloriam majorem prae priori repeti ex affluentia divitiarum, quas undique gentes collaturae essent in templum secundum Is. 60, 6. Haec tamen explicatio non est admittenda, tum quia eventus non responderet vaticinio, cum de hac affluentia divitiarum, quas gentes undique contulerint in templum secundum, non constat: tum etiamsi de ea constaret, ea non reddidisset templum secundum splendidius priori ob defectum illarum praerogativarum, quas supra indicavimus. Quod si sequimur versionem alexandrinam, vaticinium propter rationes allatas manet messianum, poteritque ita cum Augustino de Civ. Dei XVIII, 45 explicari: „Septuaginta interpretes alium sensum magis corpori quam capiti h. e. magis Ecclesiae quam Christo convenientem prophetica auctoritate dixerunt: Venient quae electa sunt Domini de cunctis gentibus i. e. homines, de quibus ipse Jesus in Evangelio: *Multi*, inquit *vocati, pauci vero electi* (Matth. 22, 14). Talibus enim electis gentium domus Dei aedificatur per T. N. lapidibus vivis, longe gloriosior quam templum illud fuit, quod a rege

50. Hoc vaticinium *esse messianum*, fatentur vel ipsi rabbini [1]), quare et Paulus Hebr. 12, 26 eo utitur: suadent deinde argumenta interna. Praedicitur scil. secundi templi gloria major futura quam fuerit templi salomonici seu prioris splendor. Atqui templum secundum, si divitias spectes et splendorem, plurimum defecit a prioris majestate; neque magis quod illi deerant, fatentibus saltem judaeis, quinque praerogativae [2]) nullo compensandae auro, Urim et Thummim seu rationale judicii, arca foederis, ignis et praesentia Dei in propitiatorio (Schechinah) et Spiritus sanctus (i. e. spiritus prophetiae). Quare non alia de causa major censeri debet templi secundi gloria, quam quod revera in illud, eo adhuc stante, venturus esset *desideratus cunctis gentibus*, seu ut clare spondet Malachias 3, 3, *Dominator*, quem judaei quaerebant, et *Angelus testamenti*, quem desiderabant: qui personali sua praesentia, quam Schechinah adumbrarat, ita honoraret templum secundum, ut propterea longe praecelleret priori: et revera judaei, qui hanc nolunt admittere causam, aliam praecellentiae templi secundi prae priori nequeunt assignare [3]). Insuper duo illa adjuncta: ingens gentium commotio et pacis collatio characteres sunt regni messiani, ut liquet ex Dan. cc. 2. 7; Is. 9, 5, ubi Messias dicitur *princeps pacis*; Zach. 9, 9; Mich. 5, 1 ss. (Cf. n. 53).

51. Ex quibus evidenter consequitur, *Messiam jam advenisse.* Praedicitur enim venturus stante templo secundo. Atqui hoc jam a seculis XVIII dirutum est. Ergo ante secula XVIII Messias advenit. Hic vero alius non est ac Christus Jesus. Ejus enim adventum praecessit magna gentium commotio, vi cujus plurimae non citra diuturna bella et proelia cruentia sub unius Augusti redactae sunt imperium [4]); ipse vix natus quaesitus est a magis venientibus ex Oriente: vix per discipulos gentibus annunciatus ab innumeris ubique terrarum fide exceptus fuit, ideoque ipso eventu probatur desideratus cunctis gentibus; ipse venit stante templo secundo; ipse innumeras gentes absque ullis armis in unam consociavit Ecclesiam atque idcirco pacem contulit; denique praeter ipsum nemo assignari potest, in quem haec aliaque conveniant vaticiniorum adjuncta. Quare Christus Jesus credi debet Messias divinitus praedictus.

Salomone constructum est et post captivitatem instauratum.« Cf. etiam Hieronymum in h. l.

[1]) Apud de Rossi della vana aspettazione degli Ebrei c. 3 § 12, Raym. Martini in pugione fidei ed. Carpzovii p. 376 ss.; Schöttgenius hor. hebr. t. 2 p. 217 et 224 ss.

[2]) Cf. Gem. babylon. tract. Joma 21 b; Mosis Maimonidis constit. de domo electa c. 4 cum nota 5. Ugolini in thesauro VIII, 806; Schulchan Aruch sub radice כבד. Sed quidquid est, num revera defuerint omnes hae praerogativae secundo templo, certe defuit arca cum propitiatorio, ideoque inferioris fuit dignitatis quam templum prius.

[3]) Cf. Ugolini thes. antiq. III, 168.

[4]) Quod si orbis commotio hic praedicta non praecedere, sed comitari debet Messiae adventum, ea pariter praeclare adimpleta fuit in Christi adventu. »Movit enim, inquit Augustinus l. c. XVIII, 35, coelum angelorum et siderum testimonio, quando incarnatus est Christus. Movit terram ingenti miraculo de ipso virginis partu (et tot aliis, quae hunc sunt consecuta). Movit mare et aridam, cum et in insulis et orbe toto Christus annunciatur. Ita moveri omnes gentes videmus ad fidem.«

52. **Scholion I.** *Judaeorum exceptioni satisfit.* — „Sentiunt se premi, inquit Grotius de verit. relig. V, 14, his argumentis judaei, quae ut eludant, nonnulli ajunt, sua peccata in causa fuisse, quominus promisso tempore adveniret (Messias). Ut omittam in dictis vaticiniis definitum, non aliqua conditione suspensum decretum indicari: quomodo ob peccata differri adventus potuit, cum hoc quoque praedictum esset, ob plurima et maxima populi peccata urbem exscindendam paulo post Messiae tempora? Adde quod Messias venturus erat hac quoque de causa, ut corruptissimo seculo medicinam faceret ... Plane autem a ratione abhorret dicere, ob morbum aliquem dilatum id, quod praecise ei morbo erat destinatum.“

53. **Scholion II.** *Exceptio contra vaticinia messiana.* — Adversus demonstrationem pro divina Christi missione ex vaticiniis derivatam illud excipi potest, plurima vaticinia messiana in Christo et per Christum non fuisse impleta, ipsum igitur haberi non posse pro Messia divinitus promisso. Huc spectant omnia illa vaticinia, quae gloriosum Messiam, potentissimum principem triumphis et cladibus de hostibus populi Dei clarum portendunt, tantae pacis auctorem, ut omne bellum sit cessaturum atque vel feroces bestiae sint futurae plane mansuetae. Speciminis gratia sint ista Is. 11, 6: *Habitabit lupus cum agno, et pardus cum haedo accubabit; vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. Vitulus et ursus pascentur; simul requiescent catuli eorum; et leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis; et in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. Non nocebunt et non occident in universo monte sancto meo, quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquae maris operientes.* Cf. 2, 4; 65, 25; Ps. 71 etc. Verum

1. vaticinia intelligi possunt sensu vel proprio et ad literam, vel sensu translato et spirituali. Ut ea dici possint adimpleta, non requiritur, ut adimpleantur in sensu proprio et ad literam, sufficit, ut adimpleta fuerint sensu spirituali, quo in sensu longe sublimiora esse solent.

Ante eventum quidem definiri saepe nequit, utrum vaticinium accipi debeat ad literam et sensu proprio, an sensu translato: in antecessum tamen praejudicio quodam conjici potest, plura vaticinia sensu metaphorico esse intelligenda: **a.** ex indole orientalium, qui imaginibus et metaphoris admodum delectantur; **b.** ex indole ipsius prophetiae, nam prophetae solebant saepe res futuras videre in quadam mentis exstasi ac sub earum rerum vel personarum imaginibus seu symbolis, quae ipsis aliunde jam erant nota: Deus enim ita eventus disponit, ut priores posteriorum sint semina, praeambula, typi: hinc in his futura jam adumbrata cernuntur; **c.** ex accommodatione quadam ad lectores, qui res spirituales facilius sub visibilium rerum cortice apprehendunt. Revera autem **d.** vaticinia messiana accipienda esse sensu spirituali praeter rationem mox afferendam et illud probat, quod alioquin ad harmoniam revocari nequeunt, quod unum praedicatum ad literam intellectum saepe alterum excludit. Cf. Reinke Beiträge zur Erklärung des A. T. t. 2 introd. gener. § 11; Zingerle Zeitschr. für kath. Theol. Oeniponte 1880 p. 651.

2. Sensu autem spirituali plura ex vaticiniis, quae objiciuntur, luculentissime sunt adimpleta in Christo Jesu. Et sane Christus Jesus gloriosus fuit belli dux eoque gloriosior, quod **a.** sibi non solum subjecit hominum quondam Deo inimicorum corpora, sed et intellectum per fidem, voluntatem per sincerissimam, fortem, heroicam obedientiam, cor per amorem ad omne sacrificium paratum; quod **b.** sibi eos subjecit non spargendo eorum sanguinem sed proprium; non inferendo damnum sed elargiendo gratiam; quod **c.** sibi subjectos non fecit mancipia et servos, sed amicos, Dei filios et regni coelorum heredes; quod **d.** condidit regnum non politicum, sed spirituale ex tot gentibus genio, moribus, studiis, cultu ab invicem diversis, invictum tamen jam per tot secula adversus omnes hostium impetus, ut infra videbimus. — Simili ratione Christus pacis quoque princeps auctorque habendus est. Confert enim homini pacem cum Deo per remissionem peccatorum; hinc etiam secum ipso, pacem, quae superat omnem sensum et quam mundus dare non potest; confert pacem hominibus inter se, redigendo eos in unum ovile sub uno pastore, in unam familiam et corpus sub uno capite, atque faciendo omnes fratres inter se. Quod si adhuc sunt bella inter gentes, eatenus haec oriuntur, quatenus homines se subtrahunt influxui Christi. Quae vero de pace dicta sunt cum ipsis feris, luculenter adimpleta sunt sensu spirituali: cum inermes missionarii gentes barbaras, feroces, anthropophagas jugo Christi subjecerint, et quandoque, ut legimus in vitis patrum, sensu etiam proprio adimpleta narrantur. Ad rem Hieronymus in Is. 11, 6 ss. scribit: „Leo quoque prius ferocissimus et ovis et vitulus pariter morabuntur. Quod quotidie cernimus in Ecclesia, divites et pauperes, potentes et humiles, reges atque privatos pariter commorari, et a pueris parvulis, quos apostolos intelligimus et apostolicos viros, imperitos sermone, sed non scientia, regi in Ecclesia. Qui cum inter se disciplina Domini fuerint foederati, ita ut eorum quoque familiae conjungatur, tunc complebitur: *Simul requiescent catuli eorum.*"

3. Plura vaticinia totam complectuntur Messiae oeconomiam: ideoque non solum ad priorem ejus adventum referuntur, sed usque ad secundum extenduntur; quamobrem eorum adimpletio tempore Christi fuit tantum inchoata, imperfecta, temporis lapsu gradatim perficitur, eorum vero consummatio in fine praesentis oeconomiae atque in altera vita est exspectanda. Tunc sane plenissima erit justorum pax, plane consummata Christi de omnibus victoria.

4. Si qua nondum sunt impleta, certissime adimplebuntur: quae enim jam sunt adimpleta, totidem sunt pignora pro ceterorum eventu.

5. Neque illud praetermitti debet, quaedam forte vaticinia spectare ad solos judaeos et esse conditionata. Cum ergo judaei Messiam non

solum non receperint, sed et reprobarint, mirum esse non debet, quod conditione non posita ea fructu caruerunt.

Articulus II.

De testimonio ipsius Christi pro divina sua missione.

54. Testimonium ipsi Christo inhaerens vel eum comitans vere est multiplex: cujus singula elementa, e quibus coalescit, divinam Christi missionem probant, omnia vero simul sumpta rem plane conficiunt. Jesus enim se Dei legatum testatus est verbis et sanguine, vita doctrinaque omnino coelesti, miraculis et vaticiniis, denique ipso quod complevit opere: quibus veluti totidem radiis comprobavit se illam esse lucem, *quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* Jo. 1, 9, se revera datum esse in foedus populi et in lucem gentium Is. 42, 6, in se impletum esse illud Luc. 1, 78: *Visitavit nos Oriens ex alto illuminare his, qui in tenebris et in umbra mortis sedent.*

55. *Testimonium Christi de se.* — Ut breviter tantum testimonium illud attingamus, quod Christi verbis continetur, notetur **a.** ipsum saepissime solemniter disertisque verbis se Dei legatum affirmasse [1]), eaque sibi adscripsisse, quae vix ullus hominum licet superbus, licet maxime fanaticus sibi tribuere unquam est ausus, scil. aequalitatem cum Deo, Patris comprehensionem, summam in universum potestatem, se esse viam, veritatem et vitam, aliasque praerogativas plane supermundanas et divinas [2]). Id vero **b.** testatus est confidenter coram omnis generis personis, coram amicis et inimicis, coram supremis magistratibus tam sacris quam politicis [3]); adeo **c.** ut pro eo confirmando sanguinem suum profuderit [4]). Ejusmodi autem testimonium **d.** ille edidit, qui ex tota vita alienus quam maxime apparet ab omni fastu, humilis, gloriae Dei studiosissimus, tam purus et sanctus, ut confidenter adversarios suos non solum aequales, sed et omnium temporum, provocare potuerit: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Jo. 8, 46. Edidit vero **e.** illud summa animi tranquillitate et fiducia, etsi omni potentia destitutus, pauper, spretus, ab omnibus relictus, morte jam damnandus erat. Jam vero hoc testimonium vel verum est

---

1) Matth. 11, 2 ss.; Jo. 4, 25 ss.: 6, 29. 38 ss. etc.

2) *Pater meus operatur usque modo, et ego operor: . . . Quaecunque enim ille fecerit, haec et Filius similiter facit . . . Sicut enim Pater habet vitam in semetipso: sic dedit et Filio habere vitam in semetipso* Joan. 5, 17 ss.; *Antequam Abraham fieret ego sum* 8, 58; *Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est . . . Ego et Pater unum sumus* 10, 29 s.; *Ego sum via et veritas et vita; Nemo venit ad Patrem nisi per me* 14, 6; *Omnia, quaecunque habet Pater, mea sunt* 16, 15; *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo novit Filium nisi Pater; neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* Matth. 11, 27; 21, 18 s. etc.

3) Cf. Jo. 4, 25 s.; 18, 36; Matth. 26, 64 etc. 4) Jo. 19, 7; Matth. 26, 65.

vel falsum. Si verum, jure ergo fideles Jesum Christum cum Petro (Matth. 16, 16) Filium Dei profitentur atque adorant, atque hac fide vitam se adepturos sperant aeternam (Joh. 20, 31). Si autem est falsum, illud Christus vel deceptor et sciens protulit, vel deceptus et nesciens quid diceret: quod alterum certe nemo affirmabit; sequeretur enim Christum fuisse plane bardum et insipientem, et tamen docuisse religionem vere sublimem et coelestem (n. 68), docuisse sicut qui potestatem habet (Matth. 7, 29), sicut nunquam locutus est homo (Jo. 7, 46), confudisse pharisaeos, adeo ut non auderent ei respondere verbum (Matth. 22, 46): quae cum tanta insipientia nequeunt conciliari. Quod si deceptorem egit et sciens falsum protulit testimonium, merito a synagoga captus, damnatus, in crucem actus fuit: quod vel cogitare impium est; immerito rationalistae quoque et increduli, quamvis Christum Deum Deique legatum esse negent, concedunt, eum fuisse virum saltem probum, sanctum, divinitus in humani generis utilitatem excitum, fuisse judaeis, quod Socrates vel Plato fuerit graecis etc., cum nullus vir probus, cum Socrates vel Plato nunquam tale quid de se affirmare sit ausus. Quare cum **a.** aliqua revelatio sit necessaria (n. 12), neque probabile sit Deum deseruisse genus humanum; cum **b.** a veritate hujus testimonii pendeat vita praesens et futura; cum **c.** nemo sanae probaeque mentis possit vel velit admittere sequelas, quas recensuimus; cum **d.** omnia adjuncta clament, testimonium illud non esse fructum sive fraudis sive fastus sive ignorantiae sive furoris fanatici; cumque **e.** prolatum sit ab eo, qui secundum omnes sanae rationis leges ob eximiam miramque plane vitae sanctitatem (n. 67) summam meret reverentiam; merito affirmamus, illud Jesu Christi testimonium tanti esse momenti, ut attentione dignum sit, quo jure merito commoveatur quilibet veritatis salutisque propriae amator, quodque si nondum ipsi possit extorquere fidem ob hujus actus momentum et difficultatem, eum saltem efficaciter impellere debeat ad diligentiorem veritatis inquisitionem [1]).

56. Testimonii sui veritatem Christus comprobavit miraculis, de quibus sit

Thesis XII. ***Quod vero Jesus verbis de se est professus, operibus, quae nemo alius fecit (Joan. 15, 24), seu miraculis omnis generis comprobavit: adeo ut coelum et terra in ejus testimonii confirmationem conspirasse dici possint.***

Declaratio. Ut argumentum ex Christi miraculis petitum valeat [2]), constare debet de eorum veritate historica, philosophica et re-

[1]) Cf. egregie disserentes Hettinger disp. 17; Storchenau Zugaben zu der Philos. der Religion t. 2 (9) diss 1; Heinrich Christus, ein Nachweis s. gesch. Existenz etc., Mainz 1864; dogm. Theol. t. 1 § 49.

[2]) Contra hujus argumenti vim Tertulliani verba opponi possunt (l. 3 adv. Marc. c. 3). „At ego negabo, solam hanc illi speciem (per documenta virtutum seu

lativa, seu constare debet facta illa mira **1.** revera contigisse, **2.** vera esse miracula, **3.** patrata fuisse in confirmationem missionis Christi divinae atque doctrinae illius, quam ipse Dei nomine promulgavit.

57. **Dem. p. I.** Veritas miraculorum Christi historica probatur

1. iis omnibus, quibus evangeliorum authentiam th. VII. vindicavimus;

2. ex tacita, imo expressa judaeorum confessione. Nunquam enim mira opera, quae Christus saepe coram ingenti hominum multitudine patravit, negare sunt ausi, etsi illa sedulo diligenterque examini subjecerint (Jo. 9, 13 ss.); imo *dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit* (Ib. 11, 47), eaque Beelzebub adscribebant (Matth. 9, 34); quocirca Tertullianus adversus judaeos c. 9 scribit, haec „operatum Christum nec vos diffitemini, utpote qui dicebatis, quod propter opera eum non lapidaretis, sed quoniam ista sabbatis faciebat (Jo. 5, 16).“

3. Celeberrimo confirmatur testimonio Jos. Flavii Antiquit. l. 18 c. 3 n. 3: „Fuit autem hoc tempore Jesus vir sapiens, si tamen virum illum oportet dicere [1]). Erat enim mirabilium operum effector, magister hominum, qui vera libenter amplectuntur. Et plurimos quidem ex judaeis, plurimos ex gentibus ad se pertraxit. Hic erat Christus. Cumque eum a primoribus gentis suae accusatum Pilatus ad crucem damnasset, ab eo diligendo non abstinuerunt qui primum coeperant, nam post tertium diem redivivus ipsis apparuit, cum divini vates haec aliaque quam plurima admiranda de eo praedixissent“ etc.

De hoc testimonio innumeri scripserunt: quorum plures ut Pagi, Nat. Alexander, Valesius et ex protestantibus Caveus, Grotius, Casam-

---

miraculorum) ad testimonium competisse, quam et ipse postmodum exauctoravit. Siquidem edicens (Matth. 24, 24) multos venturos et signa facturos et virtutes magnas edituros, eversionem etiam electorum, nec ideo tamen admittendos, temerariam signorum et virtutum fidem ostendit, ut etiam apud pseudochristos facillimarum. Aut quale est, si inde se voluit probari et intelligi et recipi (ex virtutibus dico), unde ceteros noluit, aeque et ipsos tam subito venturos, quam a nullo auctore praedicatos?“ Sed **1.** ratio, quam Tertullianus affert ad vim argumento ex miraculis Christi petito elevandam, post ea quae diximus supra (annot. ad n. 25[3]), non satis est idonea. Ad haec **2.** falsum est, Christum exauctorasse argumentum ex miraculis veris petitum, quo tam saepe ad suam comprobandam missionem est usus. Quare **3.** haec explicari debent secundum hypothesim, quam ibi expendit, et ad hominem. Marcion enim supponebat Jesum esse Christum seu legatum Dei boni ad ea usque tempora incogniti, non vero Dei illius, qui ex sua hypothesi auctor erat V. Testamenti: hinc ejus adventum in V. T. non esse praedictum, sed Jesum suam missionem comprobasse *tantum* miraculis. Jam vero in hac hypothesi, in qua Jesus alius erat ac Messias V. T., imo huic plane oppositus, sola mira Christi opera tam paulum probare censet Tertullianus, quam prodigia antichristi. Satis clare vero **4.** mox significat, virtutum documenta, quae Christus praebuit, ejus missionem divinam probare, quod harmonice respondeant iis, quae de Messia praedicta leguntur in V. T.

[1]) Quae literis latius dispositis expressa sunt, iis, qui mediam ineunt viam inter patronos genuinitatis textus et ejusdem adversarios, interpolata videntur.

bonus, Usserius etc.: recentiore aetate Bretschneider, Langen, Danko, Hettinger etc. ejus genuinitatem pro viribus erudite et docte tuentur. Argumenta pro genuinitate Huetiius demonstr. evang. pro 3 § 11 paucis ita proponit: „Cur ita sentiam, facit **a.** constans et perpetuus codicum omnium Josephi . . . in eo retinendo consensus; facit **b.** et Eusebii auctoritas, qui illud et in libris demonstrationis evangelicae (4) et in ecclesiastica historia (I, 11) tamquam legitimum et genuinum repraesentavit. Expressit id quoque latine Hieronymus in l. de scriptoribus ecclesiasticis in Josepho (c. 13): retulit idipsum in epistolas suas Isidorus Pelusiota (IV, 125); in historiis vero suis conservarunt Hermias Sozomenus (I, 1), Gregorius Cedrenus (hist. compend. p. 169) et Nicephorus Callistus (I, 39) et in Lexico suo Suidas (Ἰωσήφ) et in historia sua Theodorus Metochita et in excidio urbis hierosolymitanae Hegesippus (qui l. etiam Ambrosio adscribi solebat, II 12) . . . Suadet **c.** idem et ratio: nec enim probabile est, Josephum scriptorem non indiligentem, cum res judaeorum persequeretur, de eo viro tacuisse, qui maximos in ea gente ac per universum fere orbem excitavit motus . . . Consentit ad haec **d.** orationis filum et dictionis color, talis nimirum qualis hellenistarum esse solet. Locutiones etiam quasdam observare licet Josepho familiares,“ quod ultimum pluribus evincere nititur Carolus Daubus pro testimonio Flavii Josephi de J. Christo l. c., Londini 1706. Quibus adde corruptionis in omnibus codicibus impossibilitatem. His tamen non obstantibus hoc testimonium aliis (sed tantum a sec. XVI) visum est suppositum vel saltem interpolatum, ita Huberto Gifanio (Giffen † 1604, qui forte omnium primus illud in dubium vocavit), Lucae Osiander, Tanaq. Fabro, Blondello, utrique Capello Jacobo et Ludovico, Salmasio, Gronovio et recentiori aetate Gerlach, Reuss, Höhne, Schürer, qui nituntur rationibus minus efficacibus et fere tantum negativis. Provocant scil. ad aliorum de hoc testimonio silentium, qui illo certo essent usi, si illud novissent vel si illud jam eorum tempore exstitisset, scil. ad silentium Tertulliani, Origenis, Justini, Theodoreti et Photii. Verum hoc nihil probat contra tot alios doctos testes, qui illud legerunt atque eo sunt usi. Et si, ut alterius sententiae patroni supponunt, potuerunt omnes codices in hac interpolatione ita corrumpi, ut nullus supersit, qui hoc testimonio careat: quare non potuit in paucis illis codicibus eradi vel omitti, quibus forte Origenes, Photius etc. sunt usi? Nec obest, quod haec verba nimis faveant christianis, cum evidentia veritatis quandoque ab adversariis vel invitis extorqueat aliquod pro ipsa testimonium. Quae ex stili diversitate et contextus serie petuntur, sunt sat vaga et arbitraria adeo, ut ad illa utriusque sententiae patroni provocent [1]).

4. Constat de miraculorum Christi veritate ex confessione etiam posteriorum judaeorum, qui passim in Talmude mira Christi opera magicis adscribunt artibus, quas eum in Aegypto didicisse fabulantur.

---

[1]) Cf. Tüb. Qtlschr. 1823 p. 654—76; Katholik 1864 I, 152 ss.; Danko, Historia revel. divinae N. T. p. 308—14; recensio nostra Zeitschr. für kath. Theol. XIV, 512 ss. dissertationis G. A. Müller, Christus bei Josephus Flavius, Innsbruck 1890 (1895 ed. 2.), qui testimonii interpolationem tuetur; Kneller Stimmen aus Maria Laach 1897 fasc. 6 p. 1—20; 161—74.

5. Constat ex confessione gentilium. Ita Origenes de Celso (I. n. 38) scribit: „Assensum quodammodo praebet miraculis, quae Jesus fecit et quibus multos adduxit, ut ipsum tamquam Christum sequerentur. At miracula illa non virtute divina, sed magicis artibus facta fuisse calumniatur;“ n. 28; l. 2 n. 9; 48: „Jam saepe Celsus, quia inficiari non poterat miracula, quae Jesus fecisse scribitur, illa praestigiis tribuenda esse calumniatus est; et nos contra saepe pro viribus pugnavimus.“ Neque ea negarunt Lucianus, Porphyrius, Hierocles, Julianus apostata etc.

6. Constat vel ex incredulorum impotentia evincendae illorum factorum falsitatis. Etsi enim quam plurimi defecerunt a religione christiana, ne unus quidem ideo ei renunciavit, quod compererit factorum Christi falsitatem: nemo unquam illam aperuit gentilibus.

58. **Demonstratio p. II.** Constat de veritate philosophica miraculorum Christi i. e. mira opera, quae Christus patravit, vere fuisse miracula.

1. Sane id vel exinde colligitur, quod ad nostra usque tempora non obstante tanto disciplinarum naturalium profectu nulla unquam reperta fuit causa vel lex naturalis, secundum quam vel minima illorum operum pars naturaliter possit explicari; facta enim Christi non minus nunc, quam olim praeter et supra omnes naturae leges esse conspiciuntur. Et tamen, ut bene notat Perrone, prodigiorum multitudo commodam occasionem veritatis explorandae suppeditat, atque omne deceptionis periculum toties repetitis actibus eliminat; unum enim, in quo praestigiatoris opera deprehenderetur, reliqua suspecta redderet. Hinc etiam factum, ut increduli nunquam ausi sint opera Christi naturaliter explicare, sed vel evangelicae relationis veritatem sinceritatemque in dubium vocant vel verbis vim inferunt atque in absurdum sensum interpretantur [1]). Quamobrem ex judaeis contra incredulos merito probatur veritas miraculorum Christi historica, ex agendi ratione incredulorum veritas philosophica contra judaeos.

2. Demus facta illa mira effectus tantum naturales esse, semper tamen prodigio simile videri debet illud, filium fabri lignarii (ex incredulorum hypothesi), qui nunquam didicit literas (Joan. 7, 15), scientiam assecutum esse legum occultissimarum adeo accuratam, qualem nemo ante

---

[1]) Praelect. theol. t. 1 p. 1 c. 4 n. 246. Cf. Storchenau S. 141. 153. 158. 166 s. 175–78. Specimina interpretationis prorsus arbitrariae et violentae passim occurrunt in operibus rationalistarum seu incredulorum. Cf. ex gr. Bunsen Vollständiges Bibelwerk für die Gemeinde Lipsiae 1865 III, 14 ss.; 276; 259 ss.; 455 ss.; Renan les Apôtres. Paris 1866 pag 11 ss.; 62 s.; 175. 291 etc. aliorumque apud Hammerstein Das Christenth. p. 339 ss.; Pesch prael. t. 1 prop. 5; Stöckl II, 144 ss.

ipsum, nemo post ipsum, nisi forte illi, qui ipsi nomen dederunt [1]; quod ipse qui *pertransiit benefaciendo* Act. 10, 38, quique tam salutarem docebat doctrinam, adeo utilem scientiam non etiam aliis communicaverit.

3. Ceterum sufficit vel inspicere modum, quo illa Christus peregit, ut liquido appareat, eum egisse tamquam naturae Dominum, ideoque ejus opera non fuisse humana, sed superhumana, supernaturalia, divina.

Quapropter Arnobius merito ita alloquitur gentiles l. 1 c. 35: „Quid dicitis, o iterum! Ergo ille mortalis aut unus fuit e nobis, cujus imperium, cujus vocem popularibus et quotidianis verbis missam (seu emissam) invaletudines, morbi, febres atque alia corporum cruciamenta fugiebant? Unus fuit e nobis, cujus praesentiam, cujus visum gens illa nequibat ferre mersorum in visceribus daemonum, conterritaque vi nova membrorum possessione cedebat? Unus fuit e nobis, cujus foedae vitiligines jussioni obtemperabant pulsae statim et concordiam colorum commaculatis visceribus relinquebant? . . . Unus fuit e nobis, qui claudos currere praecipiebat? ... Unus, inquam, fuit e nobis, qui debilitatibus variis morbisque vexatos centum aut hoc amplius semel una intercessione sanabat? cujus vocem ad simplicem furibunda et insana explicabant se maria? procellarum turbines tempestatesque sidebant? qui per altissimos gurgites pedem ferebat inlutum? calcabat ponti terga undis ipsis stupentibus in famulatum subeunte natura? qui sequentium se millia quinque, quinque saturavit e panibus, ac, ne esse praestigiae incredulis illis viderentur et duris, bis senarum sportarum sinus reliquiarum fragminibus aggerebat? Unus fuit e nobis, qui redire in corpora jamdudum animas praecipiebat efflatas, prodire ab aggeribus conditos, et post diem funeris tertium pollinctorum voluminibus expediri? Unus fuit e nobis, qui quid singuli volverent, quid sub obscuris cogitationibus continerent, tacitorum in cordibus pervidebat? etc.“

4. Confirmatur probatio de veritate miraculorum Christi hac consideratione: Cum vera miracula efficax sint testimonium veritatis; Deus

---

[1]) Secundum illa Christi verba: *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera, quae ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet* (Joan. 14, 11). Qua occasione advertit Arnobius l. 1 adv. gentes c. 50: „Quid? quod istas virtutes, quae sunt a nobis summatim, non ut rei poscebat magnitudo, depromptae, non tantum ipse perfecit vi sua, verum quod erat sublimius, multos alios experiri et facere sui nominis cum affectione permisit? Nam cum videret futuros vos esse gestarum a se rerum divinique operis abrogatores, ne qua subesset suspicio magicis se artibus munera illa beneficiaque largitum, ex immensa illa populi multitudine, quae suam gratiam sectabatur admirans, piscatores, opifices, rusticanos atque id genus delegit imperitorum, qui per varias gentes missi cuncta illa miracula sine ullis fucis atque adminiculis perpetrarent.“ L. 2 c. 16 ss. Cf. Eusebius, qui demonst. evang. l. 3 c. 4 ss. egregie de hoc argumento diputat, et inter alia c. 6 notat: „Nullus adhuc in tam multis annis discipulus Jesu praestigiator apparuit, tametsi diversis temporibus et reges et praesides per tormenta quidquid ad nos pertinet diligentissime exquisiverint: ita porro nullus praestigiator fuit, ut liber dimitteretur atque extra omne periculum constitueretur, qui modo ab ipsis coactus esset ipsorum ritu sacrificare. Quod si nullus unquam nostrorum tam illorum, quos ipsi videre potuimus, quam illorum, qui quondam ipsius Jesu discipuli fuerunt, veneficii aut praestigiorum damnatus est: ergo nec praeceptor quidem talis fuit.“ Cf. insignem disputationem Petri ven. tr. adv. Judaeos c. 4 Mig. 189. 594 ss. Cf. Storchenau V. 1—161.

vero noscat indolem hominum pronam, ut miraculis maxime ad fidem inducantur: hinc permittere nequit, ut quis in alicujus doctrinae falsae confirmationem talia patret opera, quae tantum habeant cum miraculis similitudinem, ut nullus hominum par sit ad ea a miraculis discernenda. Quare si opera Christi non sunt miracula, deberet hominibus suppeditare via, qua id possent agnoscere. Atqui homines carent medio seu via cognoscendi opera Christi ut mere naturalia seu non miraculosa. Ea enim Christus patravit in confirmationem suae doctrinae, quae omnes miraculi characteres prae se ferunt, ut merito quaeras, cujusmodi esse debeat aliquis effectus, ut miraculosus sit judicandus, si illa non sunt miracula. Ergo hisce in adjunctis habenda sunt opera Christi pro operibus Dei seu pro miraculis.

Ad rem igitur scribit Grotius l. c. 1. 2 § 4: »Fuerunt semper inter cultores Christi plurimi judicio praediti et literarum non rudes . . . qui tales cum essent, cur homini ignominiosa morte affecto se cultores addixerint, praesertim cum prope omnes in aliis religionibus educati essent, nec in christiana quidquam esset honoris aut commodi, nulla potest causa reddi praeter hanc unam, quod diligenti inquisitione, qualis viros prudentes in maximi momenti negotio decet, comperissent, veram et firmis testibus subnixam fuisse famam, quae de miraculis ab eo editis percrebuerat.« Idem jam animadverterat Arnobius l. 1 c. 54, ubi affirmat miraculorum Christi testes esse »gentes, populos, nationes et incredulum (si scil. agitur de objectis, quae cupiditatibus adversantur) illud genus humanum, quod nisi aperta res esset et luce ipsa, quemadmodum dicitur, clarior, nunquam rebus hujusmodi credulitatis suae commodaret assensum. At numquid dicemus, illius temporis homines usque adeo fuisse vanos, mendaces, stolidos, brutos, ut quae nunquam viderant, vidisse se fingerent? et, quae facta omnino non erant, falsis proderent testimoniis aut puerili assertione firmarent? cumque possent vobiscum et unanimiter vivere et inoffensas ducere conjunctiones, gratuita susciperent odia et exsecrabiles haberentur in nomine?«

59. **Demonstratio p. III.** Constat denique de relativa miraculorum Christi veritate, Christum scil. eadem patrasse in confirmationem suae missionis suaeque doctrinae; quod manifestum est ex repetitis ejusdem effatis, quibus ad sua opera provocat, ut fidem sibi conciliet. *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite,* Joan. 10, 37; *Verba, quae ego loquor vobis, a me ipso non loquor . . . Non creditis, quia ego in Patre et Pater in me est? alioquin propter opera ipsa credite* etc. 14, 10. Hinc Joanni per discipulos interroganti: *Tu es, qui venturus es, an alium exspectamus?* respondit: *Euntes renunciate Joanni quae audistis et vidistis: Caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me* Matth. 11, 3 ss. „Quid enim aliud, inquit Augustinus de util. cred. n. 32, agunt tanta et tam multa miracula, ipso etiam dicente illa fieri non ob

5*

aliud, nisi ut sibi crederetur? . . . Ergo ille afferens medicinam, quae corruptissimos mores sanatura esset, miraculis conciliavit auctoritatem, auctoritate meruit fidem, fide contraxit multitudinem, multitudine obtinuit vetustatem, vetustate roboravit religionem, quam non solum haereticorum ineptissima novitas fraudibus agens, sed nec gentium quidem veternosus error violenter adversans aliqua ex parte convelleret." Unde Christus testatur: *Si opera non fecissem in eis, quae nemo alius fecit, peccatum non haberent* (Jo. 15, 24). Cf. Kleutgen t. ult. disp. 4 c. 1 § 3.

60. *Exceptioni satisfit.* — Quod si Christus videtur non tanti subinde facere miracula, recusare probationem per miracula, vel illorum prohibere potius quam optare promulgationem: notamus **1.** Christum non solum esse doctorem veritatis, sed et virtutis exemplar et magistrum, eamque malebat exemplo quam verbis inculcare; quare, ut humilitatem doceret, noluisse, ut semper opera sua mira palam manifestarentur, praesertim cum ii, quos sanasset, jam crederent, et aliis satis esset consultum per alia prodigia. Noluisse **2.** pascere quorundam curiositatem, qui cuperent signa tantum videre Matth. 12, 38). Noluisse **3.** ut alia, quae suppeditabat, credibilitatis motiva negligerentur. Tot vero **4.** exhibuisse miracula, ut nova patrare vel patrata divulgare esset superfluum. Damnasse denique **5.** quorundam incredulitatem, quae nisi omnia manibus velut palpet vel oculis propriis videat, credere recusat (Jo. 20, 29).

61. Cum ergo Christus omnis generis patraverit signa in confirmationem suae missionis eaque vere sint miracula, merito propter signorum multitudinem coelum et terra dici possunt in approbanda hac veritate, *quia Jesus est Filius Dei* (Joan. 20, 31), conspirasse. „Inter flumina, inquit Cyrillus hieros. cat. 10 n. 19, testis est Jordanis, inter maria Tiberiadis mare. Testantur coeci, testantur claudi, testantur mortui ad vitam revocati. Testimonium ferunt daemones ajentes: *Quid nobis et tibi Jesu? Novimus te quis sis, Sanctus Dei* (Marc. 1, 24). Testificantur venti ejus imperio pressi et refrenati; testantur quinque panes in quinque virorum millia multiplicati etc."

Ita praeclare antiquus quoque auctor serm. de symb. contra judaeos, paganos et arianos (inter op. Aug. t. 8 append.) c. 17: »Credo jam vos, o inimici judaei, tantis testibus ita obrutos confutatosque, ut nihil ultra quaerere debeatis: qui ipsi Veritati nimia insipientia vel potius amentia, cum omnia nossetis, quae de Christo essent dicta atque conscripta, inverecunda fronte dicebatis: *Tu de te ipso testimonium dicis, testimonium tuum non est verum* (Joan. 8, 13). Verumtamen ut divinae majestatis veritas lucescat, supra tot testium (prophetarum) praeclaras voces suo Creatori universa creatura testimonium se dixisse proclamet. Nonne coelum testimonium dixit, quando novum sidus in nova hominis progenie velut lingua et digito, quo potuit, natum Deum hominem gentibus demonstravit? Nonne mare testimonium dixit, quando oblitus quodam modo naturae suae liquidus humor, soliditate suscepta, sui Domini portavit impressa vestigia, ut impleretur illud quod dictum est: *In mari est via tua et semitae tuae in aquis multis* (Ps. 76, 20)? Quod elementum ser-

vum Christi supra se ambulare cupientem, ut demonstraret quantum interesset inter creaturam et Creatorem, labili unda Petrum absorbuisset, nisi Dominus rerum mergenti Petro manum porrexisset. Nonne terra testimonium dixit, quando ejus conspersa saliva ex ea coeci nati oculos inungens, lumen non videnti restituit, et fabrica quod minus habuit, ex limo terrae artifex reparavit, qui totum hominem de terra ante formavit? Nonne inferna Christo testimonium perhibuerunt, quando jure suo perdito Lazarum, quem dissolvendum acceperant, integrum per quatriduum reservarunt, ut incolumem redderent, cum vocem Domini sui jubentis audirent? Quid in ipsa ejus passione? nonne contra vestram impudentiam ferocemque amentiam ipsam quodam modo publicam lucem testem citabo? Sicut putabatis, homo tantum a vobis interficiebatur Christus: quod et si tantum esset, vobis parcere debuistis, ut manus vestras alienas redderetis a sanguine innocentis. Quae coecitas infusa est cordibus vestris, ut nec illa vos tanta deterreret medio die solis obscuritas, et inter ejus radios claros amputata lux? Nox recondita in diem, imo nox usurpavit diem, nec cursum sui ordinis natura servavit: sed obtenebratur coelum, luget terra, velum templi conscinditur, petrae scinduntur, inferna reserantur, omnis paene creatura expavescit mortem Christi. Nec tamen in his tantis aperti sunt oculi cordis vestri? O judaei, daemones, qui corda vestra possederunt, dixerunt: *Scimus qui sis, quia venisti ante tempus perdere nos* (Marc. 1, 24)? et vos: *Tu de te ipsso testimonium dicis, testimonium tuum non est verum.*« Cf. etiam Petri Damiani serm. 1 de Epiph.

62. **Scholion.** *Exceptio ex phaenomenis spiritismi.* — Neve ad vim hujus argumenti infringendam provocetur ad miros magnetismi et spiritismi effectus; supposita etiam horum veritate historica, tantum tamen inter illos et Christi opera est discrimen, ut eo potius augeatur vis argumenti. Distant enim **a.** varietate et magnitudine: cum Christus ea egerit, quae erant praeter, supra, contra naturam, omnis generis inque omni ordine miracula: spiritismi vero phaenomena revocentur ad pauca, quae non imperio in leges naturae, sed applicatione earum occulta fiunt. Differunt **b.** facilitate, dixit enim Christus et facta sunt, solo nutu, solo verbo vel absens maxima patravit miracula. Repetere hic possumus, quae respondet Arnobius gentibus tribuentibus miracula Christi magicis artibus (l. 1 c. 43): »Potestis aliquem nobis designare, monstrare ex omnibus illis magis, qui unquam fuere per secula, consimile aliquid Christo *millesima ex parte* qui fecerit? qui sine ulla vi carminum, sine herbarum et graminum succis, sine ulla aliqua observatione sollicita sacrorum, libaminum, temporum?« Cf. capita seq., ubi praeclare de Christi operibus disserit. **c.** Differunt certitudine, semper enim ejus praecepto respondit effectus; in magnetismo vero et spiritismo spes saepe frustratur, intentioni non semper respondet eventus; **d.** stabilitate, nam miri magnetismi effectus cessante magnetizantis influxu mox cessant: qui vero a Christo sanati sunt, diu fruebantur sanitate; differunt **e.** fructu, Christi enim miracula in corporis animique cedebant salutem: magnetismi atque spiritismi phaenomena curiositatem pascunt [1]), nullamque solidam corpori vel animae

---

[1]) Hoc criterium ad discernenda vera miracula a praestigiis urget maxime Origenes c. Celsum l. 1 n. 68; l. 2 n. 51—53; l. 3 n. 27 s.; 33, et pseudo-Clemens hom. 2 n. 33 s., ubi Petrus inducitur ita disserens: ‚Simon (magus) ‚mira facit ad stuporem ac deceptionem, non tamen signa salutaria ad conversionem ac salutem.

praebent utilitatem, imo saepe afferunt damnum. Differunt **f.** adjunctis, quae in Christi operibus gravitatem spirabant, animi modestiam atque decentiam, qua certe haud raro spiritismi atque magnetismi carent phaenomena. Differunt **g.** fine, qui in Christi operibus Dei gloria animarumque fuit salus, de quibus haud multum solliciti sunt illorum phaenomenorum auctores. Differunt **h.** ex subjecto operante, quod in phaenomenis spiritismi fere viri vel feminae sunt nullius vel dubiae famae, qualis autem fuerit Christus mox dicemus n. 67. Denique **i.** Christus opera sua palam atque aperte fatebatur esse miracula et opera Dei; illorum mirabilium auctores ea non audent pro operibus ipsius Dei jactare, sed si quem prae se ferunt candorem, ea adscribunt causis naturalibus, magnetismo etc., vel fatentur se eorum nondum nosse causas, ea esse phaenomena mira quidem, sed naturalia [1]. „Itaque, concludere possumus cum Zachaeo christiano consult. cum Apollonio philosopho I, 13 (Mig. 20, 1081), si echo loquenti, aut fontibus spuma, vel vero lumini umbra coaequanda est: non indiga comparatione junguntur opera hominum virtutibus Dei, cum hic haec tantum remediorum mora sit [2], ut prodesse jubeantur: illic praestita per laborem prius paene quam sentiantur evanescant."

63. **Thesis XIII.** ***Splendidum pro divina Christi missione argumentum praebet gloriosa ipsius a mortuis resurrectio.***

Demonstratio. Inter Christi miracula eminere ejusdem a mortuis resurretionem, nemo est qui dubitet. Cujus veritas historica tantum probanda est contra eos, qui dicunt eam esse vel ementitam, vel mythum

---

Quocirca vos oportet ex miraculis, quae fiunt, factores attendere, quis cujusnam sit operarius. Si inutilia miracula edit, malitiae est minister; sin vero utilia, boni est praeses. Porro inutilia miracula sunt, quae edidisse Simonem dixistis, quod inquam, statuas faciat ambulare, quod supra carbones ignitos volutet se, quod draco fiat, in capram transformetur, quodque in aëre volet, ac similia alia, quae cum ad sanandos homines non fiant, ad multos fallendos natura comparata sunt. Miracula vero misericordis veritatis humanitate plena sunt, qualia Dominum fecisse audistis etc."

[1] Cf. Wieser Der Spiritismus und das Christenth. in Zeitschr. für kathol. Theologie 1881 pag. 99 ss. Quod si qui spiritismi fautores suas revelationes pro divinis jactent, ea prae oculis habeantur, quae supra n. 25 [3] annotavimus occasione verborum Christi Matth. 24, 24. Cf. etiam Finlay S. J. Der Hypnotismus, Aachen 1892; Vincent Die Elemente des Hypnotismus ex anglica lingua germanice interprete Teuscher Jena 1894; et copiosam literaturam KL 8 [2], 465. — Quod si quis Christo opponeret Apollonium Tyaneum praestigiatorem famosum, cui Philostratus in ejus historia seu vita plurima tribuit opera mira, notamus **1.** hanc historiam non esse adeo fide dignam, tum quia **a.** Philostratus ab Apollonio toto seculo distat; ideoque **b.** non est testis oculatus, ejusque narratio unius Damidis ninivitae, Apollonii comitis, relatione innititur; quia **c.** narrationem concinnavit, ut Juliae imperatrici et Caracallae gratificaretur, qui magni faciebant Apollonium, et ad eruditionem suam ostentandam. Ceterum **2.** miracula, quae Apollonio tribuit, sunt satis nugatoria, quae characterem operum divinorum nullatenus prae se ferunt. Hinc **3.** etsi forte Apollonius spectatorum admirationem ad breve tempus excitavit, nullum solidum stabilemque fructum vita sua pompatica retulit. Cf. Eusebium in l. contra Hieroclem, in quo hanc Apollonii cum Christo comparationem refutat.

[2] Scil. in operibus Christi nihil aliud requirebatur, ut fierent, quam ejus nutus et praeceptum; in hisce vero praestigiis saepe multiplex requiritur apparatus ac praeparatio, et mox iterum miri effectus evanescunt.

vel apostolos in ea credenda fuisse illusos. Si vero de hac constat, nemo illam maximum miraculum esse negabit; ea vero cum religionis christianae veritate adeo connexa est, ut Paulus potuerit dicere: *Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo praedicatio nostra, inanis est et fides vestra* (1 Cor. 15, 14). Porro Christi resurrectio utpote factum testibus est comprobanda.

1. Probatur testimonio a p o s t o l o r u m. Quod ne cui suspectum videatur, notamus, illi omnia competere, quae sana, imo rigidissima ratio critica pro alicujus testimonii veracitate exigere possit. Sane **a.** adsunt testes numero plures, undecim, imo plus quam quingenti, qui non referunt factum, quod ante plurimos contigerit annos (mythum), sed quod propriis oculis viderunt (1 Cor. 15, 6); qui **b.** ad tantam confingendam fabulam neque apti propter imperitiam, neque dispositi propter animi candorem, neque capaces erant propter vitae sanctitatem, quae in eorum scriptis et gestis ubique se prodit; nedum **c.** pares ad eam tanta confidentia atque constantia ubique divulgandam, cum antea adeo essent pusillanimes, ut capto Christo dilapsi sint, eoque mortuo se occultaverint: quae sola animorum eorum mutatio facti veritatem probat: neque enim cadaver mortuum furto etiam sublatum eos tanta constantia et alacritate animasset, quali eos repletos post Chrisi mortem videmus; neque etiam **d.** ulla spes lucri effulgebat, sed summum libertatis vitaeque imminebat periculum, et **e.** summa erat tam impiam fraudem detegendi facilitas [1], cum Christi resurrectionem non praedicaverint in remotissimo aliquo terrae angulo, sed ibi ubi erat mortuus videbaturque ejus sepulcrum. Hinc quoque factum est **f.**, ut nullus haereticorum unquam quid simile confingere ausus sit: quod incredibile, si fraus apostolis ex sententia successisset.

Neve excipiatur apostolos bona quidem fide sed deceptos praedicasse Christi resurrectionem, phantasma pro Christo redivivo arbitrantes. Nam **a.** apostoli erant increduli et proni potius ut Christum redivivum haberent pro phantasmate, ut liquet ex Luc. 24, 37: Jo. 20, 25, et tantum post varias apparitiones, postquam eum audierunt loqui, viderunt manducare, tetigerunt, abjecta hac opinione ejus credunt resurrectionen. Adversatur **b.** multitudo testium et varietas apparitionum: omnes et semper fuisse hallucinatos temere quidem affirmari potest, probari nunquam. Ceterum **c.** facillime judaei hos visionarios ad silentium redegissent ostenso corpore in sepulcro: neque **d.** apostoli Christi praedicassent r e s u r r e c t i o n e m utpote incredibilem, sed tantum ejus a p p a r i t i o n e m, quae magis fuisset probabilis et credibilis: mortuos enim apparere non adeo exsuperat omnem fidem ac mortuum ad vitam

[1]) Egregie hoc argumentum evolvit C h r y s o s t o m u s hom. 4 in 1 Cor. n. 4 s.: h. 5 n. 3 ss., ubi invicte omnes hypotheses excludit: quod scil. apostoli Christi resurrectionem finxerint vel praedicaverint aut ex stultitia, aut ex astutia, aut ex amore erga suum magistrum, aut ex vana gloria etc. Cf. etiam hom. 89 in Matth. n. 1; hom. 90 n. 1; de mutatione nomin. n. 5 s. Cf. G u t b e r l e t Lehrb. der Apol. II. s. 2 § 6.

redire immortalem. Mirum quoque **e.** quod hae visiones coeperint nonnisi tertia a morte die et cessaverint apud omnes die quadragesima. Et quare **f.** hoc phaenomenon seculorum lapsu nunquam repetitur? et tamen semper sunt homines qui moerore conficiuntur ob carorum mortem, qui sunt tenerae constitutionis et nervosi et pie creduli! Similes causae similes effectus producere solent.

2. Accedit disertum synagogae silentium, quae **a.** postquam omnia fecit ad quamlibet impediendam fraudem (Matth. 27, 62 ss.), nunquam **b.** falsitatem testimonii apostolici apostolorumque fraudem, si qua essent usi, detegere potuit; nunquam **c.** ausa est milites propter socordiam punire: et tamen gravissimae poenae statutae erant in custodes dormientes; quare **d.** nil ei reliquum fuit, quam custodes, resurrectionis testes, data pecunia, inducere, ut dicerent, se *dormientibus,* apostolos furatos esse corpus Domini (ib. 28, 13); nunquam **e.** ausa est apostolis propter fraudem dicere causam eosque in jus vocare, contenta **f.** silentio ipsis indicto Act. 4 17 s. Evidens argumentum apostolorum testimonium fuisse omni exceptione majus.

3. Facti credibilitatem probat ingens eorum, etiam ex sacerdotibus (Act. 6, 7), qui in Christum crediderunt, multitudo: neque enim tot hominum milia credidissent factum tam inauditum amplexique essent fidem in ipsum, nisi ejus discipuli auditoribus persuasissent, rem ita esse gestam. Quod profecto persuadere non potuissent hominibus aliquo saltem judicio praeditis, cum quid simile nunquam et nullibi in V. T. gestum legatur, et eo tempore, quo fides maximis periculis et malis erat obnoxia, nisi de summa testium veracitate atque sinceritate omnis dubitatio prorsus esset exlusa. Et sane si Christus vivus verbis et miraculis paucos, cum nullum adhuc immineret damnum, vix attraxit ad constantem in se fidem: quanto minus mortuus sibi animos conciliasset, tantamque constantiam, alacritatem, patiendi virtutem infudisset, nisi resurrectio ipsius certissima fuisset? In primis vero huc spectat conversio s. Pauli acerrimi quondam christianorum persecutoris, qui resurrectionem Christi fortiter postmodum tuetur 1 Cor. 15, 3 ss., quod factum sive illud naturaliter sive supernaturaliter explices, invictum est pro veritate resurrectionis Christi argumentum.

4. Tandem provocamus ad miracula, quae sive apostoli sive discipuli per fidem Christi a mortuis resuscitati patrarunt, adeo publica, ut principes judaeorum et seniores et scribae contulerint ad invicem dicentes: *Quid faciemus hominibus istis* (apostolis)? *quoniam quidem notum signum factum est per eos omnibus habitantibus Jerusalem: manifestum est et non possumus negare. Sed ne amplius divulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc* (Jesu) *ulli hominum* (Act. 4, 16).

Ad rem Augustinus qui de hoc argumento praeclare disputat, de civ. Dei XXII, 5: »Resurrectio certe Christi et in coelum cum carne, in qua re-

surrexit, ascensio, toto jam mundo praedicatur et creditur: si credibilis non est, unde toto terrarum orbe jam credita est? Si multi nobiles, sublimes, docti eam se vidisse dixerunt, et quod viderunt diffamare curarunt, eis mundum credidisse non mirum est . . . si autem, ut verum est, paucis, obscuris, minimis, indoctis eam se vidisse dicentibus et scribentibus credidit mundus: cur pauci obstinatissimi, qui remanserunt, ipsi mundo jam credenti adhuc non usque credunt? Qui propterea numero exiguo ignobilium, infirmorum, imperitorum hominum credidit, quia in tam contemptibilibus testibus multo mirabilius divinitas ipsa se persuasit. Eloquia namque persuadentium quae dicebant, mira fuerunt facta, non verba . . . Homines quippe, quos unius vel ut multum duarum linguarum fuisse noverant, repente linguis omnium gentium loquentes audiebant etc.« Provocat dein ad alia apostolorum miracula, quae in eorum actis narrantur.

64. *Christus vere est mortuus.* — Nimis vero temerarium est contendere, Christum in cruce non esse vere mortuum, sed tantum deliquium passum esse, atque adeo naturaliter restauratis viribus rediisse ad vitam. Nam de vera Christi morte certos nos reddit **a.** sollicitudo Pilati, qui miratus quod jam obiisset, accersivit centurionem interrogans eum, *si jam mortuus esset* (Marc. 15, 44); **b.** sollicitudo militum, qui etsi illum viderant jam mortuum, lancea tamen latus ejus aparuerunt vulnere inflicto letali [1]; **c.** sollicitudo in primis principum sacerdotum et pharisaeorum, qui ejus resurrectionem timentes sane sedulo illum inspexerunt, num revera esset mortuus, ne novissimus error pejor esset priore (Matth. 27, 62 ss.); **d.** sollicitudo piarum feminarum et virorum, qui eum sepelierunt; **e.** conditio ipsius sepulcri unguentorumque copia (Jo. 19, 39), cujus odore vel sanus exstinctus fuisset; **f.** silentium totius antiquitatis atque ipsorum nominis christiani hostium de fatis Christi redivivi, de cujus curatione, quae certo sollicitudine et prolixo tempore indiguisset, deque gestis atque morte finali post reditum ad vitam mortalem rumor saltem aliquis ad posteros esset perlapsus, cum a suis discipulis adeo coleretur, diligeretur, adoraretur. Ad haec **g.** Christi adeo deformati et vulneribus confossi e deliquio reditus par non fuisset replendis apostolis tanta laetitia, alacritate, constantia, qua illos in praedicanda Christi resurrectione praeditos videmus. Commiserationem quidem excitasset, non animum et fiduciam. Denique **h.** quomodo Christus in tanta virium imbecillitate ex deliquio evigilans potuisset lapidem revolvere? quomodo custodes eum non vidissent e sepulcro egredientem? quomodo Christus tanta accuratione praedicere potuisset suum e sopore reditum? Quare adeo temerarium est hoc dubium de vera Christi morte, ut nulli unquam mortalium venerit in mentem, nisi nostrae aetatis incredulis, quibus pro ratione est impietas.

65. **Thesis XIV.** ***Christus divinam suam missionem comprobavit vaticiniis quoque, quibus eventus praeclare respondit.***

---

[1] Cf. 19, 33. Cf. medicorum peritorum de vulneris gravitate judicium ac generatim de hoc argumento Wiseman Zusammenhang der Ergebnisse wissenschaftlicher Forschung mit der geoffenbarten Religion diss. 5 § 1 ss. Ceterum egregie de hoc argumento disputat Roh in diss. ‚Was ist Christus?‘

Demonstratio. Christum non solum patrasse miracula stupenda sed etiam luculenta edidisse vaticinia [1]), patet ex Evangelio. Praedixit enim accurate passionem mortemque suam Luc. 18, 32 ss., Judae traditionem, discipulorum fugam, Petri negationem, suam resurrectionem Matth. 20, 19, discipulorum suorum persecutiones ib. 10, 16 ss.; 24, 9 ss. etc., Evangelii per orbem propagationem ib. 24, 14 etc., quae naturaliter ne conjici quidem potuit, perennem Ecclesiae impugnationem, necnon ejus invictam constantiam ib. 16, 18, urbis templique eversionem et quidem secundum omnia sua adjuncta [2]). Quae adimpleta fuisse historia manifesto docet. Nominatim vero quae contigerunt sub Juliano apostata, qui restauratione templi hierosolymitani Christum comprobare voluit mendacem, veritati vaticinii Christi splendidissimum testimonium praebuerunt. Quamvis enim judaei, gentiles, ministri caesarei omnem adhibuerint conatum, non solum templum non restaurarunt, verum etiam contulerunt, ut magis magisque complerentur verba Christi praedicentis: *Non relinquetur hic lapis super lapidem* (Matth. 24, 2). „Videsne, infert merito Chrysostomus, qui hoc argumentum praeclare evolvit [3]), quomodo,

[1]) Quare Christus non solum miraculis, sed etiam vaticiniis suam missionem confirmare voluerit, praeclare explicat Chrysostomus in l. quod Christus sit Deus (opusc. XV, 157) n. 11: ‚Cum advenisset igitur et salutis hominum negotium ageret, tum eorum, qui tunc in vivis, tum etiam eorum, qui post futuri erant, variis illam modis procurabat. Vide, quaeso, quid faciat. Miracula edit et quaedam praedicit longis postea temporibus eventura: ac per ea, quae tunc fiebant, iis, quae diu postea futura erant, auditoribus praesentibus fidem faciens; futuris quoque ex eventu praedictionum credibilia reddens miracula illo tempore edita; atque ex hac duplici demonstratiene fidem faciens iis, quae ad regnum pertinebant.‘ Cf. n. 17: Augustinus de fide rerum et n. 5 ss. (n. 71). Cf. de Christi vaticiniis egregium l. Schmid Christus als Prophet, Brixinae 1892.

[2]) Sane Christus praedixit **1.** terminum ante quem Luc. 21, 32. et post quem urbis destructio futura esset Matth. 24, 14. Praedixit **2.** adjuncta et quidem remota: **a.** persecutiones Luc. 21, 12; **b.** bella et seditiones, ib. 9—11; **c.** pseudochristos Matth. 24, 4 s.; **d.** famem, terrae motus, pestilentias aliasque calamitates Luc. 21, 11: **e.** signa terroresque de coelo ib.; **f.** templi pollutionem Matth. 24, 15. Praedixit et adjuncta proxima; **a.** vallo circumdandam esse urbem Jerusalem Luc. 19, 43: **b.** horrendam calamitatem et famem Luc. 21, 23; **c.** ingentem cladem ib. 21, 24. Praedixit **3.** exitum scil. destructionem urbis et templi Luc. 19, 44 et quidem perennem Matth. 23, 38, populique dispersionem Luc. 21, 24: quae omnia adamussim contigisse testis est J. Flavius de bello judaico, ex quo potiora Eusebius in H. E. III, 5 ss. recepit. Cf. Perrone de vera relig. p. 1 c. 4 prop. 1.

[3]) In l. quod Christus sit Deus n. 15 s. Cf. n. 12; in Matth. hom. 4. Hoc factum autem plane stupendum, quo judaei divina virtute prohibiti sunt a restauratione templi sub Juliano apostata, non solum testantur historici christiani in H. E. Socrates III, 20; Sozomenus V, 22; Theodoretus III, 20; Rufinus I, 37. 38; Ambrosius ep 40 ad Theodosium; Chrysostomus l. c; in Ps. 90; hom. 76 in Matth., or. 2. 3 in jud.; Gregorius naz. or. 2 et 4 invectiva in Julian. n. 2 etc., sed etiam scriptor gentilis Ammianus Marcellinus rer. gest. l. XXIII, 1. Cf. Dieringer System der göttl. Thaten § 37, imo et nostra aetate J. M. Jost judaeus Geschichte des Judenth., Lipsiae 1858. II, 170.

quae ille aedificavit, nemo destruxit, et quae ille destruxit, nemo aedificat? Aedificavit Ecclesiam et nemo ipsam destruere potuit: destruxit templum et nemo ipsum restaurare valet, idque jam diuturno tempore [1]): quamvis illam destruere tentaverint, non potuere tamen; quamvis hoc denuo excitare conati sint, id frustra moliti sunt. Id vero permissum fuit, ne quis diceret, si id tentatum esset, fieri potuisse: ecce tentaverunt et non potuerunt. . . Nam virtus Christi, quae Ecclesiam aedificavit, eadem et templum destruxit." Insignioribus vaticiniis, quibus probetur divina Christi missio, jure merito accensentur verba Christi de facto Mariae ungentis ipsum Matth. 26, 13: *Amen dico vobis, ubicunque praedicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quod haec fecit in memoriam ejus.* Nam quae unquam probabilitas, factum tam minutum adeo fore ubique promulgandum? Cf. in haec verba Chrysostomum egregie disserentem or. 5. in jud. n. 2. Merito accensentur et verba Mariae Luc. 1, 48: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes,* quod splendidissime progressive, extensive, intensive semper magis adimpleri omnes cernimus, mirantur omnes (cf. t. II. n. 633).

66. **Scholion.** *Exceptio ex judaeorum incredulitate.* — Judaeorum incredulitas non obstante tanto vaticiniorum et miraculorum Christi splendore vim probandi hujus nostri argumenti non minuit. Ad rem enim **a.** Chrysostomus l. quod Christus sit Deus n. 11: »Nam et hunc mundum in medio proposuit (Deus) instrumentum omni concinnitate elaboratum, vocem undique emittens et creatorem praedicans; et tamen quidam homines sunt, qui vel automata esse dicunt, vel horum creationem atque providentiam hominibus adscribunt: alii vero fortunae, fato, genesi vel stellarum conversionibus . . . Quanta doctrina non imbutus est Judas? et tamen proditor factus est. Quam admonitionem habuit latro? attamen in cruce Christum confessus est et regnum ejus praedicavit . . . Non crediderunt judaei, crediderunt gentiles . . . Alioquin vero si non omnes, multi certe ex judaeis et tunc et nostro tempore crediderunt. Quod si non omnes, nihil sane novum aut mirabile: talis quippe est ingratus animus, talis mens ratione vacua, talis anima malis affectibus occupata.« Hinc quod sunt athei prae revelatione naturali, sunt increduli prae revelatione supernaturali vaticiniis et miraculis stipata. Ad haec **b.** constat ex tota historia infelicis populi judaici a liberatione e servitute aegyptiaca et deinceps ipsum fuisse durae cervicis [2]), qui semper restitit Spiritui sancto et prophetas est persecutus, ut ei merito exprobrat s. Stephanus Act. 7, 51 s. Insuper **c.** judaei tenacissimi erant literae angustique cordis, hinc minus dispositi ad recipiendum Messiam tam spiritualem latissimique cordis. Ceterum **d.** haec singularis judaeorum incredulitas a prophetis praedicta fuit, et quia, spectatis omnibus adjunctis, vix possibilis censeri potuerit, confirmatio est veracitatis prophetarum circa Messiae adventum. Denique **e.** notari debet,

---

[1]) Haec argumentatio si jam tempore s. Joannis Chrysostomi erat efficax, quanto magis post duodeviginti secula?

[2]) Cf. Tertullianum adv. Marcionem III, 6; Hilarium in Ps. 51 n. 10. qui voluntariae coecitatis et perversitatis judaeorum exempla refert; supra n. 47.

cum fides sit libera, simul vero difficilis tum ratione sui, tum ratione eorum quae praecipit et exigit, sufficere ad explicandam incredulitatem innatam nobis ad malum propensionem. Ideoque hac in re plus probat fidelis unus propter fidei difficultatem, quam mille increduli propter incredulitatis quandam facilitatem.

67. **Thesis XV.** ***Omnem porro fraudis suspicionem excludit imago Jesu Christi, quae Evangeliis depicta continetur, ipsaque doctrina plane coelestis a Christo proposita.***

Demonstratio p. I. Si mira Christi opera vera sunt miracula ut ostendimus, nullum est dubium, eum esse Dei legatum. Omnem tamen suspicionis umbram excludit consideratio personae ipsius Christi, quacum nullum fraudis vestigium conciliari potest; imo Christi vita, ut in Evangeliis legitur depicta, novum suppeditat credibilitatis motivum. Consideretur

1. ejus ad Deum Patrem relatio; hunc unum cogitabat, amabat, loquebatur, plenus profundissima erga eum reverentia tenerrimoque amore. Ne momentum quidem vitae ipsius praeteribat, quo sui pene oblitus non totus Patris gloriae intentus fuerit ejusque voluntatem fecerit; cibus ipsius erat facere voluntatem ejus, qui misit ipsum, ut perficeret opus ejus (Jo. 4, 34). Neque quidquam in Patris gloria promovenda eum deterrere potuit: non omnium mediorum humanorum defectus, non calumniae, odia, persecutiones, non succrescentes in dies difficultates et (apparens) omnis successus defectus, quibus omnibus occurrebat imperterrita animi pace, tranquillitate, fiducia, magnanimitate.

2. Consideretur ejus ad homines relatio. Quam universalis **a.** fuit ejus in homines amor, qui neminem excluderet, in primis vero complecteretur parvulos, pauperes, contemptos, inimicos; **b.** quam blandus, tener et dulcedine plenus, maternus; **c.** quam operosus, mansuetudine quaerens, alliciens et suscipiens peccatores, beneficiis omnes cumulans, sanans omnem languorem, ut s. Petrus ejus vitam complecti hisce potuerit verbis: *Pertransiit benefaciendo et sanando omnes* Act. 10, 30; **d.** quam heroicus ad sanguinis usque per crudelissimam mortem effusionem pro omnium salute et tamen simul **e.** tam remotus a quavis etiam specie studii commodique proprii; remotus **f.** a quavis aversionis, irae, vindictae umbra; nam quanta erat ipsius erga suos inimicos, etiam erga suum traditorem patientia, mansuetudo, benignitas [1]): vel inter atrocissima tor-

---

[1]) Hic vel illud unum advertatur, Christum, qui certe praesciebat Judae traditionem, nam eam praedixit, tam blandum et benignum erga ipsum semper fuisse, ut ceteri discipuli ne suspicati quidem sint (Joan. 13, 22), quisnam futurus esset traditor: quod facile conjicere potuissent, si Christus vel paulum austerius eum quam ceteros tractasset. Cf. Hettinger disp. 18; Gutberlet II s. 2 § 9.

menta veniam exoravit suis carnificibus, eos apud Patrem etiam excusando.

Consideretur **3.** Christus in se: tam alienus est **a.** ab omni defectu vel affectione inordinata, a quavis passione praedominante, ut et olim inimicos suos etsi sagacissimos confidenter provocare potuerit: *Quis ex vobis arguet me de peccato* (Joan. 8, 46)? et modo etiam provocare possit omnes adversarios religionis suae, ut vel unum naevum, imo vel defectus umbram in tota sua agendi conversandique ratione indicent. Nihil invenient. Hinc etiam nunqam peccatorum suorum miseriaeque humanae meminit poenitentisque animi signa prae se fert, cum contra prophetae V. T. sanctique omnes peccatorum suorum conscii veniam jugiter deprecantur scelerum suorum [1]). Nulla **b.** in eo infirmitas, singularitas vana, excessus, fucus nullus. Unde **c.** tanta animi pace fruitur, ut nulla hominum ingratitudo, nulla calamitas, nulla aemulorum malitia et persecutio eum vel minimum commoveat aut serenissimam ipsius mentis tranquillitatem turbet. Quin, quod plus etiam est, vita Christi non solum ab omni macula immunis est, verum **d.** omnis virtutis idea, exemplar omnis perfectionis secundum totam vocis latitudinem et amplitudinem: adeo ut nulla assignari possit virtus, quam non plene et quidem **e.** gradu heroico possederit, quam non mirabili constantia semper exercuerit, omnesque **f.** etsi specie tenus sibi saepe adversantes mira harmonia conjunctae in ipso reperiuntur; ex quo fit **g.** ut licet super omnes conditiones, nationes, partes elevatus, nulla tamen sit hominum classis, conditio nulla cujusvis temporis, loci et nationis, quae in ipso absolutissimum perfectionis sibi convenientis exemplar non reperiat, quod quo accuratius in se expresserint, meliores, perfectiores, eo sanctiores quidem erunt, licet ante fuerint vitiosissimi, nunquam tamen adamussim illud assequentur. Quae praerogativa adeo est ei propria, ut nulli alii hominum, qui alioquin magnus praedicari solet, conveniat: nullus eorum est omnibus imitabilis. Quod si jam in tota sua vita omnis virtutis fuit exemplar, eminentissime **h.** in morte reluxit sanctitas ejus: patientia dirissimos inter cruciatus nunquam alias visa [2]); mansuetudo stupenda, quae nullum edidit animi vel minime commoti signum; caritas de ipsa carnificum salute aeterna sollicita. Vere *Speciosus forma prae filiis hominum diffusa est gratia in labiis* ejus (Ps. 44, 3). Atqui cum tali vita sanctitatisque idea

---

[1]) Cf. Heinrich § 49, qui hoc merito inculcat; Weiss Apol. l. d. 18.

[2]) Praeclare Christi patientiam describit Tertullianus in l. de patientia c. 3 (opusc. t. IV), ubi inter alia habet: „Despuitur, verberatur, deridetur, foedis vestitur, foedioribus coronatur. Mira aequanimitatis fides. Qui in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus est. Hinc vel maxime, pharisaei, Dominum agnoscere debuistis: patientiam hujusmodi nemo hominum perpetraret.“ Cf. et s. Cyprianum de patientia n. 6. 7, opusc. IV, 70 ss.

conciliari nequit ulla fraus; ideoque signa, quae Christus in doctrinae suae confirmationem edidit, non sunt mendacia, sed veracia i. e. vere divina: doctrina, quam ipse Patris nomine proposuit, non est inventum humanum sed doctrina coelestis, cum vitam ejusmodi is tantum agere potuerit, qui esset vel Deus vel Deo quam propinquissimus maximeque conjunctus.

68. **Demonstratio p. II.** Ut Christus legatus divinitus missus censeri possit, merito exigitur, ut Deo dignam attulerit doctrinam. Atqui doctrina, quam nomine Dei promulgavit, Deo est quam dignissima.

1. De Deo enim docet sublimia, in quorum lumine homo sibi vilescit, ac Deum principium, finem et centrum vitae suae agnoscit; de mundo, quae sola sana ratio probare possit; de homine ea, ex quibus summa utilitas in omnem redundet socialem ordinem. Prae oculis enim habeantur tantum quae ex. gr docet de imagine Dei in homine, de ejus destinatione in filium Dei adoptivum et heredem beatitudinis coelestis, de praecepto dilectionis etc., et illico apparet momentum praesentis vitae, pretium verum bonorum hujus vitae, creaturarum usus faciendus, homicidii gravitas, excluditur servitus, aequatur uxor viro, filiorum institutioni providetur, familiae bono consulitur, mitigatur tyrannis, promovetur operosa beneficentia et liberalitas.

2. Sanctissima tradit praecepta et quidem **a.** pro omni personarum conditione, rerum temporumque adjunctis, ut nullus sit homo nullusque vitae status vel casus, cui non sit consultum; praecepta, quae totum complectuntur hominem, vitiorum radices attingunt, in ipsa penetralia cordis descendunt, omnia reformando altissimamque sanctitatis ideam ob oculos ponendo. Efficacia simul **b.** suppeditat motiva servandi praecepta: inter quae motiva eminet ipsa legislatoris vita (n. 67), in qua omnia adimpleta cernuntur; judicis omnipraesentia, poenarum praemiorumque pro minimis etiam bonis operibus aeternitas; auxilia quoque **c.** necessaria et invicta, quibus innixi omnia possint, promittit; homines vel pessimos et relapsos in spem erigit: sanctos ne unquam in via perfectionis consistant, ad altiorem semper sanctitatis gradum (Matth. 5, 48) urget et promovet; ne extollantur seque aliis praeferant, cavet. Proponit **d.** summum virtutis apicem et ideam amorem Dei usque ad odium sui, amorem proximi usque ad dilectionem inimici, subjectionem sub voluntate Dei usque ad amorem persecutionis propter justitiam, contemptum divitiarum usque ad amorem paupertatis, fugam deliciarum usque ad studium jugis mortificationis, abnegationem propriae voluntatis usque ad amorem dependentiae ejusdem ab alterius voluntate. Eadem doctrina

3. defectus et lacunas religionis naturalis ex. gr. circa modum colendi Deum, obtinendi peccatorum veniam etc., abunde explet; tot tene-

bras et dubia circa hominis destinationem, fata in altera vita, mali originem, officia hominum etc. dissipat; praemium homini conveniens Deoque dignum promittit, ordinem socialem et moralem quaquaversus promovet, perficit, elevat; ea vero, quae majoris sunt momenti omnibusque necessaria, clare et certo proponit. Excellit scil., ut omnia paucis complectamur, doctrina Christi sublimitate, puritate, integritate, catholicitate i. e. universalitate, qua complectitur totum hominem, omnes homines, hominumque conditiones, nationes, nulla exclusa, tempus et aeternitatem, praestat certitudine, efficacia [1]).

4. Haec praestantia confirmatur triplici consideratione: **a.** collatione instituta inter doctrinam Christi et scholas opinionesque philosophorum [2]), quas illa praecellit sicut dies noctem, umbram veritas. Eam enim exigit vel a minimis perfectionem (Matth. 5, 48), quam philosophi ne conjicere quidem potuerunt, nedum vel maximis seu praecipuis suis discipulis imponere sunt ausi. Caret ea verborum fuco, quo illi suam sapientiam venditant: non est contenta ingeniosis dictis et specie splendidis, sed postulat opera, vitam novam praesertim internam, quae hominum oculos fugit. Satis non habet excolere vel solum intellectum, vel solam voluntatem, vel solum affectum, sed intendit et satagit totum instituere hominem, ut undequaque pro sua vocatione et statu sit perfectus, non ex parte tantum christianus. Consideretur dein **b.** ejus fructus. Quantum praebet suis pacem et solatium? Quis philosophorum unquam animum erexit afflictum vel solatus est cor omnibus destitutum vel unam unquam abstersit lacrymam? Sola Christi religio ostendit paupertatis lucrum, laboris nobilitatem, passionum pretium et utilitatem; ipsa sola omnibus promittit: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. 11, 28), et promissis stat. In memoriam enim revocentur tot pauperes in summa inopia vi hujus religionis contenti, tot aegroti et afflicti in acerbissimis doloribus et angustiis fortes, tot miseri, quibus est hujus religionis impulsu solatium et auxilium exhibitum. Nullum excogitari potest malum sive physicum sive morale, cui vel in ipsa re-

[1]) Quam ob rem s. Thomas in exposit. symboli art. 1 (opusc. VI, 166): „Nullus philosophorum, inquit, ante adventum Christi cum toto conatu suo potuit tantum scire de Deo et de necessariis ad vitam aeternam, quantum post adventum Christi scit una vetula per fidem, et ideo dicitur: *Repleta est terra scientia Domini* (Is. 11, 9).“ Vere modo fideles dicere possunt: *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in aeternum mihi est. Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Super senes intellexi: quia mandata tua quaesivi* (Ps. 118, 98 s.) Cf. **Athanasius de incarn. Verbi n. 47; Chrysostomus hom. 2 in Joan. n. 1. 2. 3.**

[2]) Hanc bene instituit Theodoretus in suis sermonibus de curat. graecarum affection.: brevius Tertullianus Apologetici (opusc. t. XIX) c. 46; cf. etiam Weiss Apologie III, diss. 5 et passim in seq. Cf. Gutberlet, qui bene hoc argumentum evolvit, Lehrb. der Apol. II. s. 2 § 8. 9.

ligione paratum non sit remedium, vel ad quod tollendum et temperandum animae hac religione perfecte imbutae non impellantur. Et quo magis quis hac religione imbuitur, eo majori fruitur pace interna, mundana contemnit, in omni virtutum genere excellit, caritate vere benefica in alios fertur usque ad sanguinis profusionem, magnanimus redditur ad durissima quaeque pro virtute toleranda: eo perfectior fit homo virtutis omnis exemplar. Jam vero origo sufficiens tam sapientis religionis assignari nequit praeter divinam; non praecedens aliqua doctrina humana, cum adeo sublimis et pura nulla exstiterit ante Christum; non institutio humana vel studium, cum Christus literas non didicerit. Quare nisi effectum citra causam admittere velimus, non alia hujus doctrinae est causa praeter eam, quam magister noster ipse sanctissimus judaeis mirantibus assignavit dicens Jo. 7, 16: *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me*, ideoque coelestis. Consideretur **c.** fiducia, qua haec doctrina, sicut Christus adversarios suos provocare potuit: *Quis ex vobis arguet me de peccato* Jo. 8, 46; *Si mihi non vultis credere, operibus credite* (ib. 10, 38) etc.; ita et ipsa suos adversarios confidenter provocare potest: Quis me arguit de errore? Non timet rationis discussionem, qua serio in credibilitatis motiva inquiratur, et investigetur rationis cum revelatione conspiratio atque harmonia: imo ad hanc excitat, certo sciens, bonum rationis usum ope revelationis et gratiae ad fidem perducere atque in fide semel suscepta confirmare eos, qui bonae sint voluntatis. Qua fiducia omnem aliam religionem praecellit: ideoque confidenter hortatur suos cultores, ut parati sint semper ad satisfactionem omni poscenti ab ipsis rationem de ea quae in ipsis est spe (1 Petr. 3, 15). Quo magis autem ratio ipsa revelationis mysteria ea qua par est modestia scrutatur, eo pleniori refunditur luce, qua dissipantur dubiorum nebulae, solvuntur implexa scientiae problemata, dilucidantur ordinis praesentis aenigmata, perficitur rationalis cognitio: adeo ut mysteria, quae antea videbantur tenebrae, astrorum lucidorum instar reddantur ipsaque sua sublimitate rationis admirationem extorqueant. Quare concludere licet verbis Balduini cantuariensis de commend. fid. (Mig. 204, 631): „Quomodo potuerunt in uno homine convenire tanta signorum potentia, tanta verborum sapientia, tanta virtutum gratia, tanta vitae puritas, tam manifestae doctrinae veritas, nisi a Deo esset, nisi bonus et justus esset?

Ad rem igitur infert Lactantius Institut. III, 30: „Hic, hic est illud, quod philosophi omnes in tota sua vita quaesierunt, nec unquam tamen investigare, comprehendere, tenere valuerunt, qui religionem aut parvam retinuerunt, aut totam penitus sustulerunt. Facessant igitur illi omnes, qui humanam vitam non instruunt, sed turbant. Quid enim docent? aut quem instruunt, qui se ipsos nondum instruxerant? Quem sanare aegroti, quem regere coeci possunt? Huc ergo nos omnes, quibus est cura sapientiae, conferamus. An

exspectabimus, donec Socrates aliquid sciat? aut Anaxagoras in tenebris lumen inveniat? aut Democritus veritatem de puteo extrahat? aut Empedocles dilatet animi sui semitas? aut Arcesilas et Carneades videant, sentiant, percipiant? Ecce vox de coelo veritatem docens, et nobis sole ipso clarius lumen ostendens. Quid nobis iniqui sumus et sapientiam suscipere cunctamur, quam docti homines contritis in quaerendo aetatibus suis nunquam reperire potuerunt? Qui vult sapiens ac beatus esse, audiat Dei vocem, discat justitiam, sacramentum suae nativitatis norit: humana contemnat, divina suscipiat, ut summum illud bonum, ad quod natus est, possit adipisci.« Cf. etiam c. 26, et egregia verba Augustini de moribus Eccl. l. 1 c. 30 n. 63 opusc. XXVII; de utilit. credendi c. 17.

Articulus III.

De testimonio, quod secula postera Christo perhibuerunt

70. Triplex posteritatis testimonium pro divina Christi missione distingui potest: testimonium scil. apostolorum, synagogae et gentilium. Apostoli divinam Christi missionem contestati sunt verbis, sanguine et miraculis, a quibus miraculis verborum sanguinisque testimonium invictam vim probandi mutuatum est. Cum vero de his eadem fere repeti possint et debeant, quae de miraculis Christi thesi XII. diximus, de testimonio apostolico agere supersedemus. Jam ad aliud illudque duplex testimonium accedamus.

71. **Thesis XVI.** ***Hinc laetissima gentium ad Christum conversio, illinc synagogae mortem Christi mox secuta jamque per duodeviginti secula durans tristissima conditio ostendunt 1. J. Christum esse illum, qui in oraculis prophetarum dicitur desiderium cunctarum gentium et lumen populorum; 2. vetus Testamentum esse rescissum novumque ei substitutum; 3. synagogam gravissimi criminis esse ream, quod 4. aliud esse nequit, quam rejectio Messiae i. e. Christi Jesu; quare 5. ipse exitus comprobat divinam missionis Christi originem.***

Demonstratio p. I. Legantur, quae de conversione gentium per Messiam prophetae saepe vaticinati sunt [1]). Atqui haec adimpleta esse et jugiter adimpleri in Christo et per Christum, quem vix natum magi ex Oriente quaesierunt, vix praedicatum fines orbis agnoverunt, non tantum testantur apostoli vel scriptores antiqui, sed nos ipsi sumus testes.

Plane ad rem est invicta Augustini disputatio [2]): »Me attendite, vobis dicit Ecclesia, me attendite, quam videtis, etiamsi videre nolitis. Qui enim

[1]) Ps. 2, 8; 21, 28; 71, 8; Is. 2, 2; 11, 9; cc. 41; 54; 55; 60; Jer. 3, 17; 16, 19; Mich. 4, 1; Ag. 2, 7; Mal. 1, 10 etc. Cf. Huetii demonstr. evang. prop. 9 c. 158 ss.

[2]) De fide rerum, quae non videntur c. 4 opusc. t. IV; cf. etiam c. 3 et 7; serm. 116 n. 6; serm. 86 in bibl. nova PP. ed. Mai n. 2; de catechiz. rudibus c. 27 n. 53. opusc. t. VIII; Chrysostomum in Is. 7 n. 1; Theodoretum serm. 10 de graec. affect. curatione.

temporibus illis in Judaea terra fideles fuerunt, ex virgine nativitatem mirabilem ac passionem, resurrectionem, ascensionem Christi, omnia divina dicta ejus et facta praesentes praesentia didicerunt. Haec vos non vidistis, propterea credere recusatis. Ergo haec aspicite, in haec intendite, haec quae cernitis cogitate, quae vobis non praeterita narrantur, nec futura praenunciantur, sed praesentia demonstrantur. An vobis inane vel leve videtur, et nullum vel parvum putatis esse miraculum divinum, quod in nomine unius crucifixi universum genus currit humanum? Non vidistis quod praedictum et impletum est de humana Christi nativitate: *Ecce virgo in utero accipiet et pariet filium* (Is. 7, 14), sed videtis quod praedictum et impletum est Abraham Dei verbum (Gen. 12, 3): *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Non vidistis quod de mirabilibus Christi praedictum est (Ps. 45, 9): *Venite et videte opera Domini, quae posuit prodigia super terram;* sed videtis quod praedictum est (Ps. 2, 7 s.): *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae.* Non vidistis quod praedictum est (Ps. 21, 17 ss.) et impletum de passione Christi: *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea; ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me; diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem;* sed videtis quod in eodem psalmo praedictum est, et nunc apparet impletum: *Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terrae, et adorabunt in conspectu ejus universae patriae gentium, quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.* Non vidistis quod de resurrectione Christi praedictum atque completum est, loquente psalmo ex persona ejus prius de traditore et persecutoribus ejus (Ps. 40, 7 s.): *Egrediebantur foras et loquebantur simul in unum; adversum me insusurrabant omnes inimici mei, adversum me cogitabant mala mihi; verbum iniquum disposuerunt adversum me.* Ubi ut ostenderet nihil eos valuisse occidendo resurrecturum, subjecit atque ait: *Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?* Et paulo post cum de ipso suo traditore per eandem prophetiam praedixisset, quod in Evangelio quoque scriptum est: *Qui edebat panes meos, ampliavit super me calcaneum,* hoc est, conculcavit me, continuo subdidit: *Tu autem Domine miserere mei, et resuscita me, et reddam illis.* Impletum est hoc, dormivit Christus et evigilavit, hoc est, resurrexit; qui per eandem prophetiam in alio psalmo ait (3, 6): *Ego dormivi et somnum cepi, et exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me.* Verum hoc non vidistis, sed videtis ejus Ecclesiam, de qua similiter dictum et impletum est: *Domine Deus meus, ad te gentes venient ab extremo terrae et dicent: Vere mendacia coluerunt patres nostri simulacra et non est in illis utilitas.* Hoc certe sive velitis sive nolitis aspicitis, et si adhuc aliquam putatis vel fuisse in simulacris utilitatem, certe tamen innumeros gentium populos relictis vel abjectis vel confractis hujusmodi vanitatibus audistis dicere: *Vere mendacia coluerunt patres nostri simulacra, et non est in illis utilitas; si faciet homo deos, et ecce ipsi non sunt dii* (Jer. 16, 19). Non vidistis quod praedictum et impletum est de ascensione Christi: *Exaltare super coelos Deus;* sed videtis quod continuo sequitur: *Et super omnem terram gloria tua* (Ps. 107, 6). Illa de Christo jam facta atque transacta omnia non vidistis, sed ista praesentia in ejus Ecclesia videre vos non negatis. Utraque autem vobis praedicta monstramus: utraque autem vobis impleta propterea demonstrare videnda non possumus, quia revocare in conspectum praeterita non valemus.«

72. **Demonstratio p. II.** Rescissio veteris Testamenti novique auctore Messia substitutio praedicta fuit Jer. 31, 31: *Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Israel et domui Juda foedus novum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt* etc. Utrumque adimpletum fuit, ut patet eventu. Siquidem

1. abrogatum est sacerdotium leviticum non tantum de facto, sed ita radicitus est exstinctum, ut restitui amplius non possit. Nam ut quis legitimus esset sacerdos leviticus, ex tribu Levi, ex familia Aaron originem trahere debebat. Atqui propter totalem tribuum confusionem et permixtionem [1], jam nemo suam originem ab Aarone poterit probare; quapropter judaei a destructione templi rabbinos forte habent, sacerdobus veris carent. Ubique vero locorum circa illud tempus et ab eo tempore invaluit et viget hierarchia christiana constans episcopis, presbyteris, diaconis servientibus Deo Abrahami, Isaac et Jacobi, cujus cultui destinatum erat sacerdotium leviticum. Translato autem sacerdotio necesse est, infert Paulus Hebr. 7, 12, ut legis translatio fiat.

2. Abolita sunt sacrificia V. T., non solum de facto, sed vel ipsa possibilitas eadem offerendi sublata est propter defectum templi, in quo solo legitime eadem licebat offerre, et propter sacerdotium exstinctum; successit vero iis Christo auctore aliud sacrificium, quod ab ortu solis usque ad occasum in omni loco eidem Deo Jahve celebratur (Mal. 1, 11 s.).

3. Impossibilis reddita est magna ex parte observatio legis mosaicae propter templi destructionem dispersionemque populi; cultus vero Dei Israelis Christo auctore propagatus est usque ad fines orbis terrarum.

4. Deus non amplius servat promissiones foederi veteri annexas de felicitate temporali, si judaei ipsius servarent mandata, de liberatione e captivitate aliisque calamitatibus, si seriam agerent poenitentiam Lev. 26; Deut. cc. 28—30; 2 Esdr. 9, 26 ss. etc. Cum autem haec fuerint elementa veluti veteris foederis et Testamenti, quae jam abrogata ostendimus, et cum circa illud tempus, quo eadem penitus evanuerunt, Christo auctore, qui est ex genere Abraham, ex familia David, ex Sion exiverit nova lex [2], novum sacerdotium et sacrificium, novus cultus non novi Dei sed Dei

[1]) Vel sola haec tribuum et familiarum permixtio probat, Messiam jam advenisse. Nam Messias praedictus est oriundus de radice Jesse, filius David: modo autem se Davidis filium libro aliquo generationis vel documentis publicis comprobare amplius non posset.

[2]) Is. 2, 1 s.: *Et erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, et dicent: Venite et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex et verbum Domini de Jerusalem.*

Israelis, qui se V. T. abrogaturum novumque instituturum ad omnes gentes propagandum praedixerit atque promiserit: ipso hoc manifesto eventu comprobatur J. Christus legatus divinitus missus atque propheta ille ex gente judaica suscitandus juxta Moysis vaticinium Deut. 18, 15: *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies . . . Qui autem verba ejus, quae loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor exsistam.*

Exegetae protestantes, imo haud pauci catholici hoc vaticinium collective seu de prophetarum serie post Moysen intelligunt. Praeferenda tamen est sententia, quae verba haec accipit de propheta aliquo singulari, de Messia auctore novi foederis a Moyse auctore veteris foederis praefigurato. Hunc enim sensum exigit **a.** usus singularis nabi' propheta, nam sufficiens ratio reddi nequit, quare Moyses non adhibuerit formam pluralem, quae alioquin tam frequens est: praesertim cum de sacerdotibus, qui longe facilius accipi potuissent collective, in contextu immediate antecedenti disserens, utatur forma plurali. Exigit **b.** comparatio cum Moyse *(sicut me)*, qui fuit persona singularis et eximiae praecellentiae non communis reliquis prophetis: familiarissime enim conversatus est cum Deo Num. 12, 6—8; fuit simul populi dux, legislator, judex salvator (e captivitate), mediator Testamenti, sacerdos, qui instituit et celebravit sacrificium paschale, dedit manna in deserto, elicuit de petra aquam: *petra autem erat Christus* 1 Cor. 10, 4; ex altavit serpentem in deserto in salutem populi, qui verbo splendidus erat si quis unquam Christi typus. Exigunt **c.** verba Deut. 34, 10: *Et non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses.* Exigit **d.** traditio vetustissima et solemnis. Huc refer verba mulieris samaritanae Joan. 4, 25; verba legatorum Joannis Baptistae ad Christum, ib. 1, 20 s.; verba Philippi ib. 1, 45: *Quem scripsit Moyses in lege ... invenimus Jesum* etc.: verba turbae ib. 6, 14; 7, 40; verba Christi ad pharisaeos 5, 46: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit;* verba Petri ad populum Act. 3, 22 s. et s. Stephani ib. 7, 37. Nec praetermitti debet praeclarus parallelismus inter verba Moysis de hoc propheta Deut. 18, 15: *Ipsum audies,* et verba Patris de Christo Matth. 17, 5: *Ipsum audite* [1]). Quod si tamen quis mallet haec verba intelligere de prophetarum serie, id saltem negari nequit, ea in hypothesi Messiae futuri, plenissime ad ipsum spectare et in ipso esse complenda.

73. **Demonstratio p. III.** Tristissimam esse jam a duodeviginti seculis synagogae populique judaici conditionem, historia ipsa docet. Loquimur autem non de singulis hujus populi membris seu individuis, sed de synagoga et populo judaico formaliter, quatenus constituit populum sui juris, ratione habita conditionis religiosae et politicae prae statu, quem habebat in V. T., in quo fruebatur terra promissa mel et lac fluente speciali protectione Dei, communicatione cum eodem, vi cujus inter-

[1]) Cf. Patritii de interpret. Script. sacrarum l. 2 q. 8; Kurtz Geschichte des alten Bundes t. 2 § 97 n. 3; Wilmers de relig. revelata t. 1 l. 2 prop. 67, qui et patrum testimonia pro hac sententia adducit.

rogatus responsa dabat per summum pontificem, visitatione prophetarum eorumque revelationibus, consiliis, solatiis etc. Adimpleta enim sunt verba Azariae prophetae 2 Paralip. 15, 3. 4 et gemina Oseae 3, 4 praedicentis: *Dies multos sedebunt filii Israel sine rege et sine principe et sine sacrificio et sine altari et sine ephod et sine therapim,* i. e. secundum Hieronymum „sine instrumentis sacerdotalis habitus et sine simulacris idolorum.“ Ad quae respiciens Tertullianus ita scribit de ipsis Apol. c. 22: „Dispersi, palabundi, et coeli et soli sui extorres vagantur per orbem, sine homine, sine Deo rege, quibus nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur [1].“ Adimpleta sunt quae praedixit Daniel 9, 26 de destructione urbis et templi, et Isaias 65, 1 ss. de populi dispersione et reprobatione et de eorum excoecatione 29, 9 ss.: unde carent omni prophetia, eorum libri praecipui fabellis indignis sunt referti [2]; impleta quoque sunt illa ib. 65, 15: *Et dimittetis nomen vestrum in juramentum electis meis: et interficiet te Dominus Deus, et servos suos vocabit nomine alio* [3]. Ex quibus merito inferimus, judaeos gravissimi cujusdam criminis esse reos.

Nam, ut subsumit Grotius de verit. rel. chr. l. 5 c. 16, „promisit Deus foedere per Moysen inito ipsis felicem possessionem terrae Palaestinae, quamdiu vitam suam ad legis praescriptum componerent: contra si adversus eam graviter delinquerent, exsilium aliaque id genus mala ipsis minatus est. Quod si tamen aliquo tempore pressi malis et poenitentia peccatorum ducti ad obedientiam rediissent, se misericordia populi tactum iri, effecturumque, ut quamvis in ultimas mundi plagas dispersi redirent in patriam, ut videre est tum alibi, tum Deut. 30 et Nehem. 1. Atqui jam anni sunt mille et ultra quingentos (modo octingentos), quod judaei patria carent, templo carent, et si quando novum aedificare voluerunt, semper sunt impediti. Cum olim populus

[1]) Cf. patrum effata apud Nourry diss. in Apol. Tertull. c. 6 a. 1: in primis Hieronymum in Sophoniae 1. 15. unde illustrantur posteriora Tertulliani verba: „Usque ad praesentem diem perfidi coloni . . . prohibentur ingredi Jerusalem: et ut ruinam suae eis flere liceat civitatis, pretio redimunt; ut qui quondam emerant sanguinem Christi, emant lacrymas suas . . . adhuc fletus in genis et livida brachia, et sparsi crines, et miles mercedem postulat, ut illis flere plus liceat.“ Cf. Chrysostomus Quod Christus sit Deus n. 17; Eusebius Dem. ev. VIII.

[2]) Cf. Storchenau Zugaben zu der Philosophie der Religion X, 373 ss., ubi refert fabellas plane pueriles, imo stultas, quibus Talmud, liber eorundem praecipuus post Scripturas, inficitur; Rohling Der Talmudjude ed. 6 Münster 1877, et jam Petrus ven. tr. adv. judaeos c. 5. Mig. 189, 607. 631 etc.

[3]) Quae ita explicat Hieronymus in h. l.: „Quod autem dicit hoc est: aliis in vestrum succedentibus locum nomen vestrum erit juramentum electis meis, ut pro malorum exemplo vos habeant et detestentur talia sustinere et jurent sic: non haec patiar, quae passus est populus judaeorum. Sive nomen vestrum erit in satietatem: quod in his dici solet, quorum odiosa est recordatio et memoria. ut qui usque ad saturitatem et nauseam venerunt. Vel certe hoc dicendum, quod nomen suum derelinquant electis Domini, ut pro illis gentium turba succedat, et ipsi appellentur filii Abraham et Israel.“

gravissimis sceleribus se contaminasset . . . . passus est exsilium. sed non diutius annis septuaginta, atque interea non omisit Deus per prophetas illos alloqui et solari spe reditus, indicato etiam ejus tempore. At nunc, ex quo semel patria ejecti sunt, manent extorres, contempti; nullus ad eos venit propheta; nulla futuri reditus significatio; magistri ipsorum quasi spiritu vertiginis afflati ad turpes fabulas et ridicula dogmata delapsi sunt, quibus scatent libri talmudici . . . . et tamen tanto tempore judaei nec ad falsorum deorum cultus deflexerunt ut olim, nec caedibus se contaminant, nec de adulteriis accusantur; Deum vero precibus et jejuniis certant placare, nec exaudiuntur etc.«

74. **Demonstratio p. IV.** Crimen vero, cujus judaeos n. praec. reos agnovimus, aliud non esse quam *quod Messiam non receperint.*

1. colligitur ex natura et duratione poenae, cujus ratio sufficiens tantum in illo crimine reperitur; poena enim triplici charactere distinguitur; excedit **a.** longe poenam captivitatis babylonicae; est **b.** plane singularis nulli populo communis; continetur **c.** reprobatione populi ex parte Dei, adeo ut videatur excidisse missione, quam divinitus accepit. Quare et crimen, propter quod eadem inflicta est, majus esse debet omnibus prioribus delictis, singulare et proprium hujus populi, quo Deum penitus deseruit suaeque defuit vocationi. Atqui hae notae in una Messiae reprobatione reperiuntur; nam populus iste totus erat ordinatus et destinatus ad Messiam, ideoque divinitus ceteris populis praelatus; ipsa Messiae missio ultimus et supremus divinae bonitatis conatus fuit in ejusdem salutem: quam ob causam Messiae reprobatio crimen erat summum, hujus populi singulare, quo penitus sua missione et destinatione excidit. Merito ergo ejusmodi poena consecuta est.

2. Idem sat clare colligitur ex Dan. 9, 25 s., ubi exterminium urbis et templi subjicitur occisioni Messiae tamquam poena crimini (cf. n. 46); ex Osea ubi post verba n. 73 allata subjicitur: *Et post haec revertentur filii Israel, et quaerent Dominum Deum suum, et David regem suum: et pavebunt ad Dominum et ad bonum ejus in novissimo dierum,* quibus praedicitur, judaeos, postquam tot perpessi sunt mala, tandem reversuros et quaesituros esse Dominum Deum suum et *David regem suum* i. e. Messiam, qui passim a prophetis sub Davidis regis imagine et typo describitur. Ergo hunc, antequam in tantam inciderint calamitatem, reliquisse arguendi sunt. Cf. Deut. 18, 18 (n. 72).

75. Rejecisse autem judaeos Messiam, eo ipso quod *J. Christum recipere noluerunt,* patet **1.** ex omnibus iis, quibus hucusque ostendimus, J. Christum esse Messiam divinitus praedictum; cum ergo hunc rejecerunt, Messiam rejecerunt; quia **2.** nullus assignari potest, quem universus populus solemniter reprobaverit quique tot veri Messiae characteres prae se tulerit, praeter Jesum Christum; et revera **3.** calamitas illa solemnem

Christi reprobationem mox est consecuta. Accedunt 4. luculenta Christi ipsius verba judaeis horrendam hanc calamitatem in poenam suae incredulitatis praedicentis Matth. 21. 33 ss.; 23, 27 s.; Luc. 19, 41 ss.; 21, 6 ss. etc. cf. n. 65.

76. Merito igitur s. Hieronymus judaeos ep. 129 n. 7 sic perstringit[1]): »Multa, judaee, scelera commisisti, cum tis circa te servisti nationibus. Ob quod facinus? Utique propter idololatriam. Cumque servisses crebo, misertus tui est Deus, et misit judices et salvatores, qui te . . . liberarunt. Novissime sub regibus offendisti Deum et omnis tua provincia, gente babylonica vastante, deleta est. Per septuaginta annos templi solitudo permansit . . . Ad extremum sub Vespasiano et Tito urbs capta templumque subversum est. Deinde civitatis usque ad Hadrianum principem per quinquaginta annos mansere reliquiae. Post eversionem templi paulo minus per quadringentos annos et urbis et templi ruinae permanent. Ob quod tandem facinus? Certo non colis idola, sed etiam serviens persis atque romanis et captivitatis pressus jugo ignoras alienos deos. Quomodo clementissimus quondam Deus, qui nunquam tui est oblitus, nunc per tanta spatia temporum miseriis tuis non adducitur, ut solvat captivitatem? . . . Ob quod, inquam, facinus et tam exsecrabile scelus avertit a te oculos suos? Ignoras? Memento vocis parentum tuorum (Matth. 27, 25): *Sanguis ejus super nos et super filios nostros.* . . . et: *Non habemus regem nisi Caesarem* (Jo. 19, 15). Habes, quod elegisti: usque ad finem mundi serviturus es Caesari, donec gentium introeat plenitudo et sic omnis Israel salvus fiat (Rom. 11, 25).« Cf. Origenes adv. Celsum IV, 22

77. **Demonstratio p. V.** Cum ergo hinc quidem solus Christus Jesus et praeter hunc nullus gentes secundum prophetarum vaticinia ad cognitionem veri Dei i. e. Dei Abraham, Isaac et Jacob adduxerit, inde vero Deus hujus legati reprobationem horrendum in modum a judaeis vindicaverit: merito dici potest, divinam Christi missionem ipso ejusdem exitu comprobari sive terribili inter judaeos sive laeto inter gentes. Suo igitur jure Christus Jo. 16, 33 potuit dicere: *Confidite, ego vici mundum,* et de eo unus seniorum apud Joannem Apoc. 5, 5: *Ecce vicit Leo de tribu Juda, radix David.* Vicit scil. daemonem, qui vel nomine ejus audito fugit; vicit gentes eas sibi subjiciendo; vicit judaeos eos conterendo. Adimpletum est illud: *Dominare in medio inimicorum tuorum* Ps. 109, 2.

---

[1]) Fuse et invicte hoc argumentum evolvit Chrysostomus in Ps. 8 n. 3 ss., orat. 5 et 6 adv. judaeos. Cf. Rabbi Samuel (sec. XI) de adventu Messiae praeterito (Migne 149, 335 ss.); Petrus Alphonsus ex judaeo christianus dial. tit. 1. 2 (Migne 157, 541 ss.), qui bene docet innixus Deut. 24, 16; Ezech. 18, 20 coll. Ex. 20, 5 et Thren. 5, 7, Deum in deserto et in captivitate babylonica poenam extendisse quousque generatio peccatrix esset exstincta; tum vero filios quoque eadem qua parentes afflixisse poena, cum illi in horum consenserint peccatum. Atqui modo filii eadem qua parentes affliguntur desolatione. Ergo in idem cum his conspirant peccatum. Nihil autem assignari potest, in quo adeo omnes conspirent, praeter reprobationem J. Christi, quae ipsis adeo est communis et propria, sicut exspectatio Messiae. Propterea ergo dicendi sunt a Deo reprobati; Storchenau t. X. disp. 6; Granderath Stimmen aus Maria Laach 1871 II, 42 ss.

Sed consideres velim **a.** quam ampla fuerit haec victoria, **b.** quam rapida, **c.** quam diuturna, **d.** quam suavis et efficax simul, **e.** quam omnis boni fecunda, **f.** quam intensiva, cum totum sibi subjecerit hominem, intellectum scil. fide, voluntatem obedientia, cor amore, omnia membra mandatorum suorum executione, in omni scil. ordine, intellectuali, morali, sociali etc., attende insuper **g.** quam fuerit divina respectu judaeorum. Hanc victoriam eloquentissime describit Chrysostomus in l. quod Christus sit Deus n. 9. 10 opusc. XV, 145 ss.

Caput II.

De divina religionis christianae indole atque origine.

78. Religionis christianae veritatem ex divina auctoris missione probavimus. Jam illius fructus consideremus, arboris enim qualitas et bonitas ex fructibus dijudicari potest, et cuilibet effectui par respondeat causa necesse est. Si ergo effectus religionis a Christo promulgatae atque Ecclesiae a se institutae sunt suprahumani, supernaturales, sunt tales, quibus explicandis solus sufficit divinus interventus, religio christiana non inventum credi debet humanum, sed institutio divina. Quapropter consideremus latitudinem, longitudinem, profunditatem necnon sublimitatem effectuum hujus religionis; et latitudinem quidem *in rapiditate propagationis,* longitudinem in *conservationis diuturnitate* mediis in saevissimis procellis; profunditatem *persuasionis,* quam nulla persecutorum tormenta convellere poterant; sublimitatem in vitae *sanctitate,* ad quam ex profundo vitiorum coeno haec religio cultores suos provexit. Quibus miraculis in ordine morali patratis adjecit Deus in ordine quoque physico prodigiorum *splendorem,* unde quintuplici saltem radio christianae religionis origo divina manifestatur. Quamvis vero quaelibet ex his dotibus accurate inspecta sufficiens praebeat pro divina religionis christianae origine argumentum: ut hoc tamen sit plane invictum, juverit eas non nimis ab invicem sejungere, sed potius conjungere; neque enim rapida propagatio multum probat, nisi sit diuturna et constans; neque diuturnitas multum probat, nisi altas egerit radices; neque persuasio profunda efficax est ad probandum, nisi bonos proferat fructus. Cf. de hoc argumento, quo utemur, Heinrich dogmat. Theologie t. 1 § 50; Storchenau Philos. de Relig. VII sect. 4 ss.

79. **Thesis XVII.** ***Rapidissima religionis christianae per orbem propagatio, omnibus consideratis ejus adjunctis, manifesto digitum Dei hic fuisse ostendit.***

Declaratio. Tria circa hanc rapidissimam propagationem sunt praestanda, sicut etiam circa reliquas tres proprietates. Probandum est prius factum, quod affirmatur; expendendi dein sunt facti characte-

res, quibus consideratis ostendendum est, factum illud naturaliter explicari non posse, sed recurrendum esse ad specialem Dei interventum; tunc demum inferre licet, interventu Dei comprobari doctrinam seu religionem illam, de qua agitur.

80. **Demonstratio 1.** Consideretur factum latae celerisque religionis christianae propagationis. Altero post Christum seculo, imo haud multis ab ejusdem morte annis ultra imperii romani terminos, usque ad fines orbis tunc noti diffusa fuit, ubique locorum plurimos numerans asseclas, non solum ex plebe, sed etiam ex conditionibus cultioribus; et quo romanorum arma penetrare non poterant, ipsa hominum maxime barbarorum animos sibi subjecit.

Hujus tam rapidae propagationis testis est Paulus Rom. 1, 8: *Fides vestra annunciatur* καταγγέλλεται *in universo mundo*; 15, 18 s.; Coloss. 1, 15: *Quod* (verbum veritatis Evangelii) *pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat et crescit.* — Testes sunt patres: triumphantis in modum scribere potuit Tertullianus ad romani imperii praesides Apolog. c. 37 n. 124: »Hesterni sumus, et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum; sola vobis templa reliquimus [1].« — Testes sunt vel ipsi gentiles, ut Plinius junior ad Trajanum scribens ep. X, 97: »Visa est mihi res digna consultatione propter periclitantium numerum: multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in periculum et vocabuntur; non civitates tantum sed vicos etiam atque agros christianae superstitionis contagio pervagata est; prope jam desolata templa deorum et solemnia diu intermissa.« Tacitus Annal. XV, 44 loquitur de ingenti multitudine, quae fuerit Romae. Secundum Senecam apud Augustinum de civ. Dei VI, 11. »usque eo consuetudo convaluit sceleratissimae gentis (christianae, quam cum judaica confundebat), ut per omnes jam terras recepta sit: victi victoribus leges dederunt.« — Neque solum inter rudes et incultos homines diffusa erat religio christiana, sed apud cultos, ut testatur Arnobius adv. gentes l. 2 n. 5, qui inter varia motiva credibilitatis hoc quoque utitur: »Nonne vel haec saltem fidem vobis faciunt argumenta credendi . . . quod tam magni ingenii oratores, grammatici, rhetores, consulti juris ac medici, philosophiae etiam secreta rimantes magisteria haec expetunt, spretis quibus paulo ante fidebant?« Et revera religioni christianae nomen dederunt sacerdotes judaici Act. 6, 7: magistratus ut Sergius Paulus proconsul Act. 13, 12; 17, 34; viri nobilissimi ut Flavius Clemens cum uxore Domitilla, aliique qui erant de domo Caesaris Philip. 4, 22; philosophi ut Justinus, Athenagoras etc. Ceterum vel hic ipse conatus intrepidus propagandi religionem per orbem ex impulsu divino tantum repetendus videtur, cum tunc omnis religio esset nationalis. Notetur porro non tot praesto tunc fuisse media diffusionis, uti modo propter artem typographicam, nec tam facile expeditumque commercium populorum inter se, quale nunc est post tot inventa. Quare etsi propagatio religionis christianae absolute rapida

---

[1]) Cf. n. 125; adv. jud. c. 7; Lactantius de mort. persec. c. 4 (opusc. XXII) institut. div. l. 5 c. 2; Justinus dial. cum Tryph. n. 117; Irenaeus adv. haer. l. 1 c. 10 n. 2 etc.

forte dici nequeat, relative tamen spectatis adjunctis rapidissima est judicanda.

2. Considerentur propagationis tam celeris adjuncta, et quidem

a. impedimenta, quae religionis christianae diffusioni undique obstabant eaque tam interna quam externa. Et interna quidem, cujusmodi erant incomprehensibilitas doctrinae, praeceptorum sanctitas sublimitasque virtutum, quarum ne nomina quidem, nedum usum noverant gentiles, uti sunt humilitas, abnegatio, dilectio inimicorum, puritas interdicens pravum affectum vel aspectum. Ad impedimenta interna revocari praeterea possunt etiam defectus omnis lucri praesentis, imo certa exspectatio contemptus, persecutionis, damnorum, mortis; humilitas auctoris, qui in crucis patibulo ab omnibus exsecrato vitam finierit, simplicitas cultus absque omni pompa externa et templorum splendore. Gravissima quoque erant impedimenta externa, qualia erant incredibilis morum corruptio, cum vel scelera colerentur cultusque religiosus impuros complecteretur ritus (cf. Minucius Felix in Octavio opusc. XV, 21 ss.); superstitionis error inveteratus atque cum lacte materno haustus, philosophorum irrisio atque tumor, praejudicia penitus infixa atque calumniae nefandae adversus religionem christianam studio divulgatae (cf. ib. n. 9 s.): verbo spiritus illius aevi religioni tam superhumanae plane infensus, qui omnem ordinem invaserat et infecerat, cui religio Christi nulla in re cedebat, quocum nullum inibat pactum; ad haec persecutionum per tria secula furor immanis.

b. Considerentur media, quibus religio christiana fuit propagata; quam insufficientia, quam imparia, imo quam nulla, si ita loqui fas est, ad tantum effectum producendum. Pauci enim Christi discipuli tantum opus aggressi sunt iique omnibus iis destituti, quibus modo abundamus, mediis rapidae propagationis, et dotibus, quae vim aliquam ad auditorum animos inflectendos habere possunt, uti sunt scientia, eloquentia, divitiae, gloria, nobilitas, armorum vis etc., quique minime utebantur seductione; passionum illecebris, commodorum temporalium promissis: qui imo ita potius comparati erant, ut auditores facilius a se avertere, quam Christo lucrari potuerint, rudes, illiterati, judaei omnibus invisi. Vere *quae stulta sunt elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma elegit Deus, ut confundat fortia; et ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus, et ea, quae non sunt, ut ea, quae sunt, destrueret* 1 Cor. 1, 27 s. „Adverte coeleste consilium, inquit ad rem Ambrosius in Luc. l. 5 n. 44, non sapientes aliquos, non divites, non nobiles, sed piscatores et publicanos, quos dirigeret, elegit (Christus), ne traduxisse prudentia, ne redemisse divitiis, ne potentiae nobilitatisque auctoritate traxisse aliquos ad suam gratiam videretur, ut veritatis ratio, non disputationis gratia praevaleret."

c. Consideretur effectus, qui non fuit momentaneus sed perennis: non superficie tenus humanum genus pervadens sed totum hominem, universam societatem humanam renovans, in melius commutans atque perficiens, adeo ut innumeri in flore juventutis, medias inter divitias et mundi blanditias omnia desererent, mundi gloriam arbitrarentur detrimentum, sequerentur pauperes et humiles Christum pauperem et humilem, atque in deliciis haberent ea, a quibus ante abhorruerant: illa vero, quae ante adamaverant, super omnia detestarentur. Quod prodigium alias quoque repetitum fuit, ut quando s. Franciscus Xaverius cum sociis Indiis orientalibus atque Japoniae lumen intulit Evangelii.

3. Quare cum quilibet effectus causam exigat adaequatam, media vero naturalia tanto effectui explicando paria non sint: concludendum est, Deum suo lumine suaque gratia praesto fuisse, cui facillimum est et intellectus tenebras dissipare et duritiam frangere voluntatis.

81. Novo lumine argumentum perfundetur triplici consideratione. **1.** Consideretur difficultas, quam vel unius hominis corrupti emendatio facessit: quanta ergo censenda est tot gentium conversionis difficultas?

2. Consideretur sterilitas institutionis philosophicae etsi eloquentissimae, missionumque protestantium, qui mediis humanis, ut pecuniis etc. abundant[1]). Hinc licet argumentari: Si propagatio religionis christianae esset effectus mediorum naturalium, his auctis illa cresceret: his imminutis, languesceret illa. Atqui experientia teste contrarium contingit; nam catholicorum missiones in mediorum naturalium etiam inopia florent: haereticorum vero conatus licet mediis naturalibus abundent, steriles sunt. Non est ergo propagatio religionis christianae effectus mediorum naturalium, sed benedictionis divinae fructus. Hoc argumentum eloquenter proponit s. Augustinus de vera relig. c. 3 ss.

3. Spectari potest religionis christianae propagatio certaminis (duelli) instar cum pagana superstitione romanoque imperio initi. Diu tenuit pugna, caedes christianorum ingentes factae sunt, torrentes sanguinis christiani effusi: sed victa demum cecidit pagana superstitio, etsi suffulta armis omnis generis humanis, vicit religio christiana egitque de illa triumphum[2]). Et ut veluti manibus palparemus inefficaciam medio-

---

[1]) Quo de argumento cf. Marshall Die christlichen Missionen, ihre Sendboten, ihre Methode und ihre Erfolge, Moguntiae 1862; Louvet les Missions cath. au dix-neuvième siècle, Lille 1895; Katholik 1895. II, 547—52; KL. VIII[2] 1610 ss.

[2]) Cf. de hoc argumento Chrysostomus, qui hanc victoriam atque triumphum eloquentissime describit in l. quod Christus sit Deus n. 1. 10. 12 s.; h. 1 in Matth. n. 5 s.; h. 2 in Rom. n. 5; h. 33 n. 4; h. 3 in 1 Cor. n. 5; Hieronymus ep. 107 n. 2 (opusc. t. XI. p. 263); Athanasius or. c. gentes n. 1; de incarn. n. 30 ss. (opusc. XLIV); Prudentius Apotheosis v. 400 ss. (opusc. t. XXXIII); Theodoretus de graec. affect. cur. serm. 9; Origenes c. Celsum I, 26; III, 39.

rum humanorum ad explicandam propagationem religionis christianae permisit Deus, ut Julianus apostata superstitionem paganicam omni conatu et sagacitate restaurare niteretur, utens hunc in finem sua auctoritate et exemplo, divitiis et honoribus, disserendi arte et eloquentia philosophorum, minis et promissis, poenis et praemiis etc., nullo tamen solido exitu. Nisi ergo principium causalitatis negare velimus, inferendum est, Deum ipsum pro christiana religione pugnasse.

82. *De propagatione sectarum.* — Neque ad vim hujus argumenti infringendam provocetur ad celerem sive mohammedanismi sive protestantismi propagationem, cum ingens sit discrimen inter utriusque diffusionem et propagationem religionis christianae. Differunt enim **a.** latitudine; **b.** duratione, cum utraque illa secta fines, quos semel initio attigit, deinde vix excesserit; religio vero christiana quovis fere seculo alias atque alias occupaverit regiones; **c.** mediis: illarum propagationem multa media mere humana atque naturalia promovebant, ut vis illata, voluptates permissae, spes bonorum temporalium (ecclesiasticorum) et licentioris vitae per promulgatam, quam ajebant, libertatem evangelicam, hominum pronitas ad nova et ad excutiendum auctoritatis jugum etc.; **d.** effectu, neque enim utraque illa secta eos quos pervasit, e vitiorum coeno ad summam provexit sanctitatem, sicut religio christiana gentes domuit barbaras omnemque edocuit virtutem, sed illius propagatio consistebat fere in defectione multorum a fide catholica vel in superstitionis mutatione. Atqui deficere ab uno coetu christiano ad alium vel mutare tantum ritus quosdam externos multo facilius est quam proficere ab idololatria et summa corruptione ad religionem christianam et vitam probam [1].

83. **Thesis XVIII.** ***Argumentum ex admirabili religionis christianae propagatione confirmatur ejusdem religionis mediis in saevissimis tempestatibus diuturna conservatione et constantia invicta.***

Demonstratio. Argumentum hoc similis fere est formae cum praecedenti. Supposito facto indubio diuturnae religionis christianae conservationis, considerentur accuratius facti adjuncta scil.

[1]) Cf. Storchenau l. c. t. 7 diss. 6; Döllinger Die Reformation t. 1, ubi testimonia ipsorum coryphaeorum reformationis adducit, qui vel de tristibus reformationis fructibus queruntur, vel causas mere naturales indicant (cf. ex gr. Bucerus de regno Christi, Basileae 1551 pag. 35, ib. II, 54) illius celeris propagationis: in primis Janssen Geschichte des deutschen Volkes t. 2. 4. Vere scribere potuit Erasmus ep. ad Vulturium Neocomum: „Circumspice populum istum evangelicum et observa, num minus illic indulgeatur luxui, libidini et pecuniae, quam faciunt ii, quos detestamini. Profer mihi quem istud evangelium ex commessatore sobrium, ex feroci mansuetum, ex rapaci liberalem, ex maledico benedicum, ex impudico reddiderit verecundum. Ego multos tibi ostendam, qui facti sunt seipsis deteriores etc.“ Merito de novatoribus sec. XVI. repetere possumus, quae exprobrat jam Tertullianus de praescr. n. 42 (opusc. t. IX) haereticis sui temporis, hoc illis fuisse negotium „non ethnicos convertendi, sed nostros evertendi.“ Deby Die eine wahre Kirche § 19: Hettinger d. 17. De propagatione sectae mohammedanae bene disputat Petrus ven. tr. adv. judaeos c. 4. Mig. 189, 589. 594.

1. religionis christianae, et ut statim rem magis in concreto consideremus, Ecclesiae catholicae hostes; in ejus exitum et perniciem conjurarunt judaei, gentiles, mohammedani, haeretici, schismatici, increduli, societates secretae, imo tot filii immorigeri et rebelles.

2. Consideretur conjurationis amplitudo: nulla enim regio, nullum fidei christianae dogma, ritus, institutum, praeceptum, ab impugnatione fuit immune; omnia Deo permittente acerrimae impugnationis censuram subiere ac velut per caminum ignis transierunt.

3. Recenseantur adversariorum arma, quae fuerunt omnis generis eaque efficacissima: potentia, scientia, necnon fraudes, calumniae, irrisio, mendacia, corruptio et seductio in omni ordine, vis aperta, insidiae, machinationes secretae.

4. Ratio habeatur procellarum internarum, quae vel solae civitatem alioquin inexpugnabilem, regnum etiam munitissimum concutere, evertere, perdere possunt. Ejusmodi procellae sunt oborientes haereses, schismata, dissidia de capite i. e. pontifice legitimo etc.: quibus adde pericula ruinae domestica oborta ex ignavia et corruptione, quae magnam subinde membrorum partem invasit, ex malis exemplis officiorumque neglectu pastorum, quos sal terrae esse oportebat.

5. Perpendatur impugnationis diuturnitas, cum ea sit ab incunabulis ad nostros usque dies religionis christianae, speciatim Ecclesiae catholicae comes, et quidem individua et perpetua, cum nullum seculum, decennium forte nullum assignari possit, quo ipsa ubique pace sit gavisa.

6. Quae vero fuere religionis christianae arma? Sola plerumque patientia. Destituebatur enim plerumque principum protectione aliisque mediis naturalibus ad impetus repellendos, malum pro malo reddere ei non licebat.

7. Quis vero impugnationis fuit exitus? Laetissimus plane. Quamvis enim religio christiana pressa saepe gemuerit interitumque innumerorum filiorum integrarumque provinciarum non raro deploraverit, e pugna tamen putata vegetiorque prodiit atque ruinas mox aliis in regionibus reparans, inimicis interim deficientibus et tabescentibus refloruit, ejusque dogmata et instituta comprobata sunt aurum purissimum, adeo ut evidenter impletum cernatur: *Et portae inferi non praevalebunt adversus eam.* „Hoc enim Ecclesiae proprium est, inquit Hilarius de Trin. VII, 4, ut tunc vincat, cum laeditur; tunc intelligatur, cum arguitur; tunc obtineat, cum deseritur.“ Quod si quovis seculo factum est, nunquam forte splendidius cernere licet quam nostro seculo, quo Ecclesia undique, si non adeo crudeliter, dolosissime tamen et admodum perniciose impugnatur. Nostra aetate inclamare licet clericis et bonis laicis: *Beati oculi, qui vident quae vos videtis* etc. Luc. 10, 23, nam multiplici ex capite lae-

tior est Ecclesiae status quam unquam alias. Ratio enim habeatur **a.** unitatis Ecclesiae quanta conspiratio fidelium cum suis pastoribus, sacerdotum cum episcopis, episcoporum cum romano pontifice; **b.** auctoritatis spiritualis romani pontificis penes fideles, **c.** exempli, quod ubique praebent praesules peroptimi; **d.** florentissimi status missionum, in quovis orbis angulo, **e.** ordinum congregationumque ubertas pro quavis necessitate sociali; **f.** liberalissimae beneficentiae ubique in egenos etc. Nisi ergo effectum admittere velimus sine causa adaequata, cum vires contra religionem christianam exsertae viribus humanis et naturalibus sane majores fuerint: dexteram agnoscamus Omnipotentis suam coelitus protegentis Ecclesiam.

84. Confirmatur argumenti vis triplici consideratione. Ineamus scil.

1. comparationem inter christianam religionem et tot scholas vel philosophica systemata aliaque instituta humana; Ecclesiam catholicam inter et tot imperia olim florentissima atque potentissima, quae pro insita omni instituto humano mutabilitate, ut liquet inductione completa, nullo fere impugnante hoste senuerunt demumque collapsa sunt: dum Ecclesia viresit semper et juvenescit, atque secundum substantiam semper manet immutabilis. Quare religio christiana, si fuisset sicut illa institutum humanum, et ipsa, impugnata praesertim, gradatim deficeret, languesceret, vergeret in interitum.

2. Advertatur religionem christianam, speciatim Ecclesiam catholicam non diffundi per unam tantum provinciam, regionem, nationem: sed latissime suos extendere fines gentesque indole, cultu, moribus maxime differentes, saepe inter se inimicas, sinu suo complecti. Quo magis vero heterogenea sunt elementa, e quibus aliqua coalescit societas, eo pronior est ad dissolutionem. In Ecclesia autem tanta elementorum varietas diversitasque conservationi ejus non adversatur.

3. Consideretur haec impugnatio seu potius odium, in quo ea radicatur, aliquantum attentius, est enim phaenomenon unicum adeo et singulare in suo genere, ut nequeat naturaliter explicari. Est enim odium **a.** universale subjective et objective i. e. omnium eorum, qui non sunt christiani, contra omne, quod est proprium hujus religionis; est **b.** perenne, comes religionis christianae inseparabilis; est **c.** intensum et quam maxime efficax, non theoreticum, sterile, quod constet tantum aliqua displicentia, aversione: sed est plane implacabile, se prodens omni, quo se odium et animus hostilis manifestari potest, modo; est **d.** hoc etiam sensu singulare, quod simile odium non reperitur adversus alias sectas etsi malas, etsi impias, etsi irrationales, non adversus judaismum, mohammedanismum, budhismum, paganismum etc. Caret vero **e.** ratione sufficienti, neque enim religio christiana ulli infert damnum, pertransit benefaciendo (cf. n. 68 etc.). Jam vero bellum irreconcilialibile exsistit solum inter veritatem et mendacium, virtutem et peccatum. Quare aliter explicari nequit hoc odium, ut ita dicam, phaenomenale, seu odii mysterium, nisi admisso principio malo et rebelli, quale illud docet ipsa religio christiana, contrarium et inimicum Deo, in quo mendacium veluti incarnatur, quod quidquid est Dei adversatur, odit, persequitur, et ad idem odium homines sibi obsequentes excitat. Hoc admisso omnia naturaliter ex-

plicantur, meritoque concluditur, religionem christianam talis odii objectum, esse veram, sanctam, institutum coelestis originis, veritatis sanctitatisque manifestationem ac veluti incarnationem, ideoque potestati illi Deo contrariae exosum.

85. Confirmemus disputationem nostram praeclara Chrysostomi doctrina, qui ad primum illustrandum argumentum comparationem instituit inter diffusionem humani generis rapidam per orbem et diffusionem religionis christianae, eaque instituta infert unum fuisse utriusque auctorem. Quemadmodum, inquit expos. in Ps. 147 n. 4. cum dixisset in principio: *Crescite et multiplicamini et replete terram* (Gen. 2, 28), universam terram sermo pervasit: ita et postea: *Ite et docete omnes gentes* (Matth. 28, 19), et: *Praedicabitur Evangelium hoc in toto mundo* (ib. 26, 13), atque ipsos etiam fines orbis terrae brevi momento temporis jussus ejus occupavit.« Ad alterum vero illustrandum confert Chrysostomus in l. quod Christus sit Deus n. 13 verba Salvatoris: *Aedificabo Ecclesiam meam* (Matth. 16, 18) cum verbis: *Fiat coelum* (seu firmamentum Gen. 1, 6). Quae enim stabilitas firmamenti, haec et Ecclesiae est. Ita et auctor anonymus s. 2 in Genesim (inter op. spuria Chrysostomi in Migne patrol. graeca 56, 525): »Duo verba pronunciavit Dominus: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam* etc. Non est usus magno verborum ambitu: non dixit: Firmabo Ecclesiam et nec reges, nec principes, neque tyranni, neque sapientes, neque rustici, neque oratores superabunt Ecclesiam: nam invictum et inexpugnabile est regnum Christi: verum uno verbo vim et potentiam declaravit ac simplici dictione promissionem munivit: *Super hanc petram* etc. Duo verba, non nu la et tenuia verba, sed Dei verba. Nam qui verbo coelum firmavit et terram fundavit verbo, etiam Ecclesiam aedificavit.« Denique ad illustrandum argumentum, quod sequenti exponemus thesi, provocat Chrysostomus l. c. n. 13 ad verba Dei (Gen. 1, 11): *Germinet terra herbam virentem* etc.

86. *Exceptio ex ceterarum sectarum conservatione.* Neque opponatur diuturna conservatio religionis judaicae, superstitionis mohammedanae aliarumque sectarum. Seposita enim religione judaica, cujus conservatio potius inservit probandae religionis christianae veritati specialique Dei providentiae est adscribenda (cf. n. 38), sectarum diuturnitas multum distat a constantia religionis christianae: haec enim **a.** illis latius patet; ea **b.** semper degit inter bella, illae profunda ut plurimum pace perfruuntur; **c.** ipsa plerumque destituitur protectione humana, qua illae fruuntur foventurque; Ecclesia **d.** juvenescit impugnata suamque servat a potestate politica independentiam: illae vero se accommodant potestati politicae eique blanditur ideoque nationales fieri solent, senio vel internis dissidiis deficiunt atque collabuntur, et speciem corporis tabescentis et pene jam emortui prae se ferunt.

87. **Thesis XIX.** ***Quemadmodum pulcherrima hujus mundi species, quae chaos excepit, sapientissimi Dei conditoris gloriam enarrat: ita evidens humani generis ex vitiorum colluvie in melius per religionem christianam transformatio opus annunciat Spiritus faciem terrae renovantis.***

Demonstratio. Supposito facto mirae scil. mundi antiqui in melius commutationis, sedulo expendatur facti qualitas. Hinc in mentem revocetur

1. ingens morum corruptio omnisque ordinis subversio, quae tempore adventus Christi ubique gentium viguit, cujus testes sunt non solum apostoli Rom. 1, 24 ss; 1 Cor. 6, 9 ss. etc., non solum patres, ut Tertullianus Apol. cc. 9. 15. 46 s., Cyprianus ep. 1 n. 6, Minucius Felix in Octavio c. 28 ss. etc., sed vel ipsi scriptores gentiles [1]). Ratio enim tantum habeatur status matrimonii, familiae, institutionis filiorum, servorum, cultus, cujus objectum erant saepe vel turpissimae passiones, rituum effrena libido etc.

2. Attendatur evidens innovatio subsecuta in omni ordine, religioso, intellectuali, sociali, morali, quaeque se prodidit eximia virtutum cultura, cujus facti testes sunt non solum **a.** patres [2]), verum **b.** ipsi etiam gentiles, qui passim fassi sunt de christianis accusatis, quod Pilatus de Christo, se nullam in ipsis sive mortis sive poenae causam invenire [3]). Huc referri **c.** possunt gentilium accusationes, quod christiani abstinerent a spectaculis, pompis, ludis circensibus etc. Quapropter **d.** confidenter Tertullianus, ad acta provocans judicialia, praesidibus romani imperii dicere potuit Apol. c. 44: „Vestros jam contestamur actus, qui quotidie judicandis custodiis praesidetis . . . de vestris semper aestuat carcer, de vestris semper metalla suspirant; de vestris semper bestiae saginantur; de vestris semper munerarii noxiorum greges pascunt. Nemo illic christianus, nisi hoc tantum (i. e. non propter aliud crimen, quam quod fidem profiteatur christianam), aut si et aliud, jam non christianus (aut si est ibi propter aliud crimen, certe jam defecit a fide christiana)." Et ad Scapulam Africae praesidem scribens affirmat c. 2, christianos non aliunde esse noscibiles, quam de emendatione vitiorum. Huc spectat **e.** admiratio gentilium, si quando audiebant christianum aliquem esse fraudulentum, immitem, etc., ut idem testis est l. 1. ad nationes c. 1.

3. Prae oculis habeantur speciatim singulares aliquae virtutes, quas non quomodocunque sed gradu heroico exercebant tot christiani. Quas inter eminent: **a.** castitas angelica, quam plurimi colebant et quidem nobilissimis ex familiis virgines, quae tormenta ipsamque mortem praeferebant, spretis etiam splendidis licitisque nuptiis, potius quam eam violari paterentur [4]).

---

[1]) Cf. Nourry in diss. ad Tertulliani Apologetic. c. 13 a. 4. 5: Döllinger passim in op. Heidenthum und Judenthum.

[2]) Abstinebimus in re evidenti ab afferendis patrum testimoniis, sed legantur inter opuscula a nobis edita ep. ad Diognetum cc. 5. 6; Minucii Felicis Octavius cc. 31 ss. (t. XV), Tertulliani Apolog. c. 36 ss. (t. XIX) et Augustini l. de moribus Ecclesiae catholicae cc. 31 ss. (t. XXVII).

[3]) Cf. Plinii Epist. X, 97 ad Trajan in opusc. t. XIX. p. 217 et Graniani ad Hadrianum imp. apud Eusebium H. E. IV, 8.

[4]) Ne opponantur virginibus christianis virgines vestales; nam **1.** hae fuerunt paucae (primum 4, dein 6), illae innumerae; **2.** harum virginitas fuit honoribus et commodis compensata, illarum vero injuriis et martyrio exposita; **3.** harum vir-

»Multi quidem, inquit Justinus de hoc argumento praeclare disserens apol. I n. 44, et multae annos 60 et 70 nati, qui a pueris Christi disciplina imbuti sunt, incorrupti perseverant, talesque in omni genere hominum monstraturum me profiteor. Quid enim innumerabilem eorum multitudinem dicam, qui ex lascivia sese receperunt atque haec (pudicitiae praecepta) didicerunt?« Refert vero Tertullianus Apol. c. 50 n. 176, virgines christianas magis timuisse, si ad lenones quam si ad leones damnarentur. **b.** Patientia heroica mediis in saevis tormentis et persecutionibus adeo, ut fideles Salvatorem imitati, cum pro acceptis injuriis possent ulcisci, nunquam vel manum levaverint vel os suum aperuerint in persecutores, sed potius pro his oraverint (cf. Tertullianus ib. c. 37). **c.** Caritas erga omnes, in primis miseros, pauperes, infirmos, infantes expositos, carcere detentos: hinc tot canones de erigendis xenodochiis, comprimenda vindicta, mitigandis poenis, aperiendo asylo etc. Nominatim vero ratio habeatur amoris inimicorum, quo christiani pestis tempore curam gesserunt gentilium a suis derelictorum, teste Dionysio (apud Eusebium H. E. VII, 22), et qui se prodidit eleemosynis etiam gentilibus exhibitis, unde vel ipse Julianus apostata hanc caritatem commendare suisque in exemplum proponere non dubitavit ep. 49: »Quid causae est . . . . cur non potius convertamus oculos ad ea, quibus christianorum religio crevit i. e. ad benignitatem in peregrinos, ad curam ab illis in mortuis sepeliendis positam et ad sanctimoniam, quam simulant? Non turpe profecto est, cum nemo ex judaeis mendicet et impii galilaei (intelligit christianos) non suos modo, sed nostros quoque alant?«

4. Consideretur hoc phaenomenon saepius esse repetitum, cum primum advecta est religio christiana terris barbaris, ut in America, imperio sinensi, Japonia etc., mutationemque in melius quandoque fuisse subitaneam, ut baptizati jam alii essent a se, teste Cypriano ep. 1.

5. Speciatim consideretur series sanctorum, quos quovis seculo quavis orbis terrarum plaga religio christiana protulit quosque magnos illustresque fuisse adversarii negare nequeunt. Excelluerunt enim studio veritatis, adeo ut mortem subire non vererentur potius quam leve proferre mendacium, ingenii sagacitate, simulationis fraudisque odio, probitate vitae morumque candore. Quis vero putet fraudem, deceptionem, errorem parem esse talibus effingendis viris, quos doctrina osorum religionis christianae, quam veram jactant, nunquam efformare potuit? Et quomodo Deus illis inspiravit tantum virtutis studium et denegavit veritatis cognitionem?

Neque mirum **6.** tantam esse religionis efficaciam ad immutandum omnem ordinem antea adeo corruptum, ad promovendum cultum: elevat

---

ginitas non fuit perpetua; poterant post certum exactum tempus (post annum 30.) inire matrimonium, illarum fuit perpetua; **4.** harum virginitas fuit coacta ac poenis custodita, illarum vero plane spontanea omnique seductioni exposita. De quo discrimine disserunt Ambrosius l. 1 de virgin. c. 4; ep. 18 n. 11 s. et Prudentius adv. Symmachum l. 2 v. 1054 ss. Cf. Nourry diss. de M. Felicis Octavio c. 10 a. 1 et c. 18 a. 4; Weiss, Apologie t. 1 diss. 16.

enim hominis dignitatem, promovet familiae bonum, ordinat et perficit relationes sociales inter homines, inter subditos et praesides, inter divites et pauperes (n. 68), excitat virtutis studium proposita efficacissima legum sanctione ostensoque nobilissimo vitae exemplari (n. 67). Nobilitatis autem membris, familia omnique ordine sociali, nequit non efflorescere ordo socialis cultusque communis. Quod ut evidentius in oculos incurrat, comparentur individua, familiae, societates religione christiana destitutae cum individuis, familiis, societatibus ea non nomine tenus, sed praxi bene imbutis: et manifesta reddetur origo non humana religionis christianae. Nullum enim unquam exstitit imperium, secta, schola philosophica, quae similem in melius innovationem effecerit, talem tantumque reportaverit victoriam de vitiis, cupiditatibus, affectibus natura in corde humano tam alte insitis [1], qualem retulit in tot millenis religio christiana, et amor erga Christum, quem propterea belle quis dixerit fuisse Orpheum non fictum, sed verum, qui verbo et exemplo feras indomitas, populos feroces post se traxit, domuit, in plane alios immutavit. Quibus omnibus expensis haud immerito tam evidens in melius emendatio confertur cum creatione: ideoque sicut haec opus est Excelsi, ita et illa effectus censeri debet non virtutis humanae, sed ejus, in cujus manibus corda sunt hominum. „Divinitatis testes sunt, infert jure Origenes [2], tot ecclesiae hominum.

[1] Quare confidenter Lactantius ita gentiles div. instit. III, 26 alloquitur: „Quod ergo illi (philosophi) poscente natura faciendum esse senserunt, sed tamen neque ipsi facere potuerunt, neque a philosophis fieri posse viderunt, sola haec efficit doctrina coelestis, quia sola sapientia est. Illi scil. persuadere cuiquam poterunt, qui nihil persuadent etiam sibi? aut cujusquam cupiditates oppriment, iram temperabunt, libidinem coërcebunt, cum ipsi et cedant vitiis et fateantur plus valere naturam? Dei autem praecepta, quia et simplicia et vera sunt, quantum valeant in animis hominum, quotidiana experimenta demonstrant. Da mihi virum, qui sit iracundus, maledicus, effraenatus: paucissimis Dei verbis tam placidum quam ovem reddam. Da cupidum, avarum, tenacem: jam tibi eum liberalem dabo, et pecuniam suam plenis manibus largientem . . . Tanta divinae sapientiae vis est, ut in hominis pectus infusa matrem delictorum stultitiam uno simul impetu expellat: ad quod efficiendum non mercede, non libris, non lucubrationibus opus est. Gratis ista fiunt, facile, cito: modo pateant aures et pectus sapientiam sitiat. Nemo vereatur: nos aquam non vendimus, nec solem mercede praestamus. Dei fons uberrimus atque plenissimus patet cunctis: et hoc coeleste lumen universis oritur, quicunque oculos habent. Num quis haec philosophorum aut unquam praestitit aut praestare si velit potest? Qui cum aetates suas in studio philosophiae conterant, neque alium quemquam neque seipsos (si natura paululum obstitit) possunt facere meliores. Itaque sapientia eorum, ut plurimum efficiat, non excidit vitia, sed abscondit. Pauca vero Dei praecepta sic totum hominem immutant et exposito vetere novum reddunt, ut non cognoscas eundem esse." Cf. Chrysostomus hom. 8 ed. Mig. 63, 501: Gerdil Discours sur la divinité de la religion chrétienne, que l'église qui forme des saints est la seule église de J. C., opp. ed. rom. t. XX.

[2] Adversus Celsum 1, 47. Cf. praeterea n. 26. 27. 31; Chrysostomus hom. 8 in Matth. 4 s.; hom. 36 in acta apost. n. 2; Augustinus de vera relig. c. 3 ss. Legatur Storchenau l. c. t. 5 diss. 9.

qui a vitiorum colluvie aversi conditori se totos addicunt et in omnibus illi placere student." „Quis enim dixerit. notat ipse verissime (ib. II, 50), deceptione effici, ut emendetur vita et malitia quotidie magis ac magis minuatur?"

88. **Scholion.** Liceat nobis hic aliud cum praecedenti connexum motivum pro veritate christianae religionis adducere. Sicut scil. mysterium odii, quo Christi adversarii ipsum ejusque sanctissimam prosequuntur religionem, veritatis est argumentum (n. 84): ita et singularis amor, quem Christus in se excitavit promeruitque, ejus originem coelestem, imo et divinitatem probat. Considerentur attentius hujus amoris **a.** latitudo, accendit enim innumeros omnis nationis, conditionis, ordinis, aetatis viros et feminas; **b.** longitudo, durat enim inexstinctus per undeviginti secula; **c.** altitudo, tenerrimus enim est se prodens omni virtutum studio, divitiarum effusione in eleemosynas, sui per vota oblatione et immolatione, jugi obsequio, animarum zelo, sanguine ipso; **d.** profunditas, quum nullae mundi deliciae, carnis et sanguinis necessitudines, seculi blandimenta, bonorum terrenorum splendor, tormentorum minae mortisque terrores eum in quam plurimis enervare, nedum eradicare potuerint. Consideretur **e.** Christum nihil proponere quod passiones cieat vel iis blandiatur, cum eas potius abnegare jubeat eisque bellum indicere. Advertatur **f.** neminem virorum illustrium, quos stupet mundus, vel umbram talis amoris in se provocasse, sed metum, admirationem, ad summum quorundam gratitudinem, et haec post eorundem mortem plerumque cessasse vel decrevisse; amorem vero in Christum post ejusdem mortem majora semper cepisse incrementa. Quare in Christo non fuit humanitas tantum, etsi quam maxime exculta et perfecta, nedum fraus, deceptio, simulatio, quae tale tantumque in hominum cordibus ad terrena, carnalia, sensibilia adeo pronis tam puri spiritualisque excitavit amoris incendium, sed vis quaedam coelestis, ipsa divinitas, quae corda humana inflammavit amore adeo insolito viribusque naturalibus superiore. Splendidissime scil. complevit quod promiserat atque praedixerat Jo. 12, 32: *Et ego si exaltatus fuero a terra omnia traham ad meipsum;* et Luc. 12, 49: *Ignem veni mittere in terram et quid volo nisi ut accendatur:* ideoque ipso eventu iterum comprobavit divinam suam missionem, imo virtutem, ideoque et divinitatem.

89. **Thesis XX.** ***Ingens martyrum numerus invictaque eorum in tormentis constantia, testimonium censeri debet authenticum veritatis illius Ecclesiae, quam sanguine suo irrigarunt.***

Demonstratio. Ad vim argumenti bene perspiciendam [1]) consideretur

1. ingens numerus martyrum omnis aetatis, sexus, conditionis, nationis, quem antiquitatis monumenta satis testantur. Mente revolvatur

[1]) Notandum est martyrium posse considerari philosophice, in quantum est actus heroicae fortitudinis, qui ut plurimum superat hominum vires, ideoque si ab innumeris omnis aetatis, conditionis, sexus etc. ponitur, est phaenomenon plane singulare, suprahumanum, ad cujus explicationem requiritur interventus divinus; hoc modo consideramus hic martyrium et ita martyrium probat bonitatem causae. Considerari dein potest martyrium theologice, et ita est actus perfectissimae charitatis, sanctificans martyrem si in peccato esset, vel signum verae sanctitatis, et in hoc sensu bonitas causae facit martyrem.

2. tormentorum crudelitas, quam non solum scriptores christiani, verum etiam gentiles testatam reliquerunt. Ita Tacitus (Annal. XV, 44): „Quaesitissimis poenis (Nero) affecit . . . quos vulgus christianos appellabat," quas dein describit. Semper et ubique fere repeti poterant, quae de suis martyribus referunt ecclesiae viennensis et lugdunensis in praeclara epistola ad fratres per Asiam et Phrygiam constitutos [1]): „Et gravitatem quidem ipsam, inquiunt, aerumnarum et gentilium adversus sanctos furorem ac rabiem, quaeque et quanta beati martyres perpessi sunt, nec nos exprimere dicendo, nec quisquam scribendo complecti accurate possit. Omni siquidem virium impetu in nos irruit adversarius." Pro aliis criminibus poenae erant a lege statutae, in christianos omnia erant permissa persecutorum arbitrio, qui cruciatus protrahebant, non ut punirent, sed ut christianos ad defectionem impellerent.

3. Expendatur incredibilis martyrum virtus et animi fortitudo.

»Latrones et robusti corporis viri, scribit Lactantius V, 13, ejusmodi lacerationes perferre nequeunt: exclamant et gemitus edunt, vincuntur enim dolore, quia deest illis *inspirata patientia*. Nostri autem (ut de viris taceam) pueri et mulierculae tortores suos taciti vincunt: et exprimere illis gemitum nec ignis potest. Eant romani et Mutio glorientur aut Regulo, quorum alter necandum se hostibus tradidit, quod captivum puduit vivere: alter ab hostibus deprehensus, cum videret se mortem vitare non posse, manum foco injecit, ut pro facinore suo satisfaceret hosti, quem voluit occidere, eaque poena veniam, quam non meruerat, accepit. Ecce sexus infirmus et fragilis aetas dilacerari se toto corpore urique perpetitur, non necessitate, quia licet vitare si vellent, sed voluntate, quia confidunt Deo.« Verum non constanter solum atque fortiter, sed prompte etiam, alacriter hilariterque saevissima tormenta tolerabant. Unde Tertullianus scribit ad nat. I, 1: »Neminem pudet, neminem poenitet nisi pristinorum (eorum quae cum nondum esset christianus gessit). Si denotatur, gloriatur; si trahitur, non subsistit; si accusatur, non defendit; interrogatus confitetur, damnatus gratias agit.« Cf. Apol. I, 6.

4. Considerentur martyrii adjuncta [2]): prudentissima scil. martyrum responsa secundum verba Christi praedicentis Luc. 21, 15 col. Matth. 10, 18 ss.: *Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt re-*

---

[1]) Apud Eusebium H. E. l. 5, c. 1 et opusc. XIII, in quo martyrum acta selecta continentur, quibus haec egregie confirmari possunt; Victor vitensis hist. persec. vandal l. 1 n. 2 s.; l. 5 n. 2 ss. opusc. XXII. Cf. Gallonius de ss. martyrum cruciatibus, Romae 1594 in 4. Kneller in diss. die Märtyrer und das röm. Recht in Stimmen aus M. Laach 1898, II, 276—91 et 349—67 tuetur, martyres re vera pro religione esse passos, cum et hoc nostra aetate incredula in dubium vocetur. Cf. etiam quae idem auctor ad illustrandum hoc argumentum disputat ib. 1—12 et 122—32.

[2]) Inter haec adjuncta et illud referri potest, quod in ejusmodi persecutionibus evidenter adimpleta fuerunt tot Christi vaticinia Joan. 15, 18; 16, 2: *Venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se praestare Deo;* ib. v. 33; Act. 1, 8: *Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judaea et Samaria et usque ad ultimum terrae;* Matth. 10, 16 ss. etc.

sistere et contradicere omnes adversarii vestri, tranquillitas et hilaritas animi, humilitas et modestia, salutaris timor ortus ex cognitione propriae infirmitatis, junctus tamen cum fiducia in Dei auxilium, libertas, qua obibant mortem etc. Vere obtinuit quod belle s. Augustinus ita expressit serm. 273 ss. 5: „Quomodo ampullae unguentorum, quanto magis frangebantur, tanto amplius odor diffundebatur.“ Hic virtutum apparatus maxime commendat martyrium christianum arguitque absentiam furoris fanatici, obstinatae pertinaciae, vanae gloriae etc., ex quibus subinde oritur illorum constantia, qui etiam pro errore sanguinem fundunt.

5. Attendatur hujus facti constantia. Sicut enim Ecclesiae nunquam defuere virginum lilia, ita semper quovis seculo, quavis mundi plaga ea exornata fuit martyrum rosis horumque sanguine irrigata; neque minor patiendi alacritas et virtus martyrum ex. gr. japonensium fuit, quam confessorum Ecclesiae recens natae fortitudo.

90. Atqui hoc sanguinis effusi testimonium vox est veritatis ut

1. patet ex effectu, cum revera martyrum constantia innumeros ad fidem christianam amplectendam permoverit, ita ut martyrum sanguis vere semen christianorum potuerit dici. Atqui martyrium sane per se neminem attrahit, sed potius deterret. Ergo attraxit quatenus signum et argumentum efficax veritatis.

Quare Tertullianus, apologiam religionis christianae absolvens, sic romani imperii antistites alloquitur c. 50: »Cruciate, torquete, damnate, atterite nos; probatio est enim innocentiae nostrae iniquitas vestra . . . Nec quidquam tamen proficit exquisitior quaeque crudelitas vestra: illecebra est magis sectae. Plures efficimur, quotiens metimur a vobis: semen est sanguis christianorum.« Habet ergo martyrum sanguis vim persuadendi singularem, non minorem miraculis, longe majorem verbis philosophorum eloquentissimis. »Multi apud vos, scribit ad rem Tertullianus ib., ad tolerantiam doloris et mortis hortantur, ut Cicero in Tusculanis, ut Seneca in Fortuitis, ut Diogenes, ut Pyrrhon, ut Callinicus; nec tamen tantos inveniunt verba discipulos, quantos Christiani factis docendo. Illa ipsa obstinatio, quam exprobratis, magistra est. Quis enim non contemplatione ejus concutitur ad requirendum, quid intus in re sit? Quis non ubi requisivit, accedit; ubi accedit, pati exoptat, ut totam Dei gratiam redimat.« Eodem hoc jam usus argumento auctor antiquissimus epistolae ad Diognetum scribit c. 7: »Non vides (christianos) objectos feris, ut abnegent Dominum, et non vinci? Non vides, quo plures supplicio afficiantur, tanto majorem fieri numerum reliquorum? Haec non videntur ab homine fieri; haec sunt Dei potentia, haec adventus ejus sunt indicia.«

2. Patet ex ipsa rei natura, ut Lactantius inculcat V, 13: „Nam cum videat vulgus dilacerari homines variis tormentorum generibus, et inter fatigatos carnifices invictam tenere patientiam, existimat id, quod res est, nec consensum tam multorum, nec perseverantiam morientium

vanam esse, nec ipsam patientiam sine Deo cruciatus tantos posse superare.“ Sane nulla potest assignari causa naturalis, qua factum tam universale loco et tempore, tam stupendum, tam inauditum sufficienter possit explicari.

Non spes lucri, ut manifestum est; non inanis gloriae cupido, „quam bene norant a religione nostra proscribi, ut animadvertit Perrone[1]), per quam omnem martyrii fructum amisissent; plures in speluncis ac silvis vel fame perierunt, vel a feris devorati sunt, a nemine cogniti nisi a solo Deo. Infamia publica notati erant; plures conglobatim occisi vel combusti erant, adeo ut certi essent sua nomina ad posteritatem perventura minime esse. Denique magis a gloriae cupidine quam a gladio vel ab igne sibi timebant.“ Non respectus humanus qui potius innumeros ad defectionem inducit fortiterque erat vincendus; non patriae amor, quam in mundo non habebant, coelum patriam arbitrantes. Non mentis furor, quem fanatismum vocant: hunc enim abfuisse evincunt tot virtutes, quibus martyres ornabantur, in primis pax animi mentisque tranquillitas, prudentia in responsis, humilitas, diffidentia de sua virtute ac non intermissae ad Deum preces, de quibus supra egimus. Non inanis exspectatio bonorum futurorum. Non diffitemur quidem, martyres spe gloriae coelestis vehementer fuisse impulsos ad fortiter subeunda tormenta, ut liquet ex eorum actis; tantae tamen constantiae cum omnibus adjunctis illis, quae expendimus, fides inanis et erronea causa esse non potuisset. Potest quidem esse et revera saepe est opinio erronea conjuncta cum pertinacia, haec vero cum constantia et fortitudine etiam admiranda: quamdiu tamen error et vitium radix et fons esse nequeunt virtutum solidarum, virtutum heroicarum, virtutum adeo sublimium, ut earum vel umbram frustra apud philosophos ethnicos quaeras: persuasio erronea non sufficit ad explicandum martyrium, quale illud in Ecclesia fuisse per tot secula ostendimus. Inducet forte spes vana gloriae rudes eosque qui sunt vividae imaginationis, non vero homines prudentes quique sunt sollicitissime studiosi veritatis, viros eruditos solideque doctos. Cum ergo martyrum constantia ex causis naturalibus nequeat explicari, maneat illatio, quam jam sec. II. ecclesia smyrnensis in aurea epistola de martyrio sancti episcopi sui Polycarpi hisce verbis enunciavit n. 2: „Eorum (martyrum) strenuitatem ac tolerantiam et erga Dominum caritatem quis non admiretur? qui flagris quidem adeo lacerati, ut ad intimas usque venas et arterias corporis compago spectaretur, tamen sustinuerunt, ita ut etiam qui aderant miserarentur ac plangerent: ipsi vero eo fortitudinis venerant, ut nemo illorum vel strideret vel ingemisceret, omnibus ostendentes, martyres Christi se tunc dum torquerentur a carne peregrinatos fuisse aut potius Dominum ipsis adstitisse et cum ipsis esse versatum.“

---

[1]) Praelect. theol. t. 1 p. 1 c. 3 pr. 5 n. 425. Ceterum de insufficientia causarum naturalium ad explicandum martyrium christianum cf. Balmes Briefe an einen Zweifler, 5 Br., et Storchenau: Die Philosophie der Religion t. 5 disp. 8, qui de hac re fuse, solide et plane egregie disserunt; Gutberlet p. II. s. 2 § 7. Merito igitur Montanus martyr, ut legimus in ejus actis n. 14. (opusc. XIII, 164), „haereticorum superbiam et improbam contumaciam refundebat, contestans eos, ut *vel de copia martyrum* intelligerent Ecclesiae veritatem, ad quam redire deberent.“ Cf. diss. nostram: Martyrum sanguis vox veritatis opusc. IV. 143 ss.

3. Hactenus consideravimus martyrium tantum materialiter, ut factum scil. quoddam stupendum, ad cujus explicationem non sufficiat causa naturalis, sed requiratur interventus divinus. Considerari martyres etiam debent formaliter ut sunt testes; quod si hac ratione considerentur, novum accedet gravissimumque huic argumento pro religionis christianae veritate momentum. Sane admirabilis illa martyrum omnis aetatis, sexus, conditionis, nationis ad mortem crudelem usque constantia supponit intimam de veritate et divinitate religionis christianae persuasionem ortam aut ex rationibus internis aut ex signis divinis, nominatim miraculis certo cognitis. Atqui oriri non potuit persuasio illa ex rationibus internis: nam praeterquam quod minimae hominum parti hic modus persuadendi est accommodatus, religio christiana plura complectitur mysteria lumini rationis impervia. Ergo originem duxit martyrium de divinitate religionis christianae ex signis divinis certo cognitis, ut etiam aliunde liquet. Quare martyres sunt totidem testes, saepe etiam oculati, numeri ingentis, generis cujusvis, etiam eruditi, qui catena non interrupta ab aetate Christi per plura secula veritatem signorum religionem christianam illustrantium, miraculorum Christi, apostolorum aliorumque, indirecte saltem, testantur, idque spretis omnibus terrenis bonis, imo susceptis ultro gravissimis malis, secundum illa primorum martyrum Act. 4, 20: *Non enim possumus quae vidimus et audivimus non loqui.* Atqui tale testimonium secundum omnes sanae criticae regulas debet censeri validissimum. Quare cum Hieronymo ep. 110 c. 10 concludimus: „Cum quis viderit tanta perseverantia stare martyres atque torqueri, et in suis cruciatibus gloriari, subit tacita cogitatio, quod nisi verum esset Evangelium, nunquam sanguine defenderetur. Neque enim delicata et divitiis studens ac secura confessio est; sed in carceribus, in plagis, in persecutionibus, in fame, in nuditate et siti. Hic triumphus est Dei apostolorumque victoria."

91. **Scholion.** *Exceptioni satisfit.* — Ad vim nostri argumenti infringendam libenter provocant adversarii ad tot heroas, fanaticos, milites, qui pro gloria vel pro errore vel pro patria gravia mala et tormenta fortiter subierunt, quorum tamen fortitudo censeri nequit effectus specialis Dei interventus vel assistentiae. Verum ingens est discrimen inter horum fortitudinem et martyrum virtutem atque patientiam. Sane **a.** occurrit discrimen respectu numeri: nam nulla gens tot heroas, nulla secta tot proferre martyres potest quot Ecclesia numerat. **b.** Martyres Ecclesiae non fuerunt tantum viri robusti, sed puellae et virgines tenerae, mulieres, infirmae, provectae aetatis senes. Cf. Min. Felix in Octavio n. 37 opus XV, 104. Differunt **c.** tormenta: talibus enim tamque horrendis tormentis, qualia sustinuerunt martyres nostri, nullus vel fere nullus eorum, qui martyribus solent opponi, subjectus fuit. Differunt **d.** alia adjuncta, in primis quod martyres christiani omnium virtutum comitatu suam confessionem ornaverunt summaque libertate obierunt mortem, non

ex more gentis inveterato. Quae si omnia diligenter conferantur expendanturque, omnis heroum, qui opponi solent, fortitudo vix tenuis umbra est illius virtutis et constantiae, quam in tot martyribus animadvertimus.

Longe autem majus discrimen apparet martyres inter et milites, qui fortiter pro patria pugnant occumbuntque gloriose pugnantes. Hi enim **a.** necessitate plerumque coguntur, quam non possunt nisi vel turpi fuga, vel servitute indigna, vel ammissione bonorum vel graves subeundo poenas evadere: illi vero tormenta omnia solo verbo nutuque cum summi simul spe lucri effugere potuissent. Milites **b.** non se exponunt morti certae, sed tantum plus minusve probabili mortis periculo, cui quo animosius se objiciunt, eo facilius plerumque illo perfunguntur; martyres cruciatibus horrendis certaeque morti se offerebant. Militum mors **c.** plerumque est subita, hinc sine vehementi dolore: martyrum prolixa, horrida. Isti **d.** tormenti adibant animo tranquillo, pacifico, absque ullo vindictae studio, absque ira et felle, bene affecti vel erga judices et tortores, ipsis ex animo omnem condonantes injuriam, humiles et de sua virtute diffidentes: milites plerumque in pericula ruunt, ulciscendi studio iraque ardentes, coeco animi impetu abrepti, suis praefidentes viribus. Martyres **e.** nulla spe lucri movebantur; milites amore patriae et suorum, quos fortiter pugnando tuentur, spe praedae, spe gloriae et honoris, spe evadendi periculum alliciuntur: unde liquet immerito militum fortitudinem conferri cum martyrum constantia.

92. **Thesis XXI.** ***Miracula, quae praedicationem religionis christianae comitata sunt, originem ejus coelestem demonstrant.***

Demonstratio. In primis demonstranda est historica horum miraculorum veritas: de eorum enim veritate sive philosophica sive relativa eadem fere repeti possunt, quae diximus de Christi miraculis. Illa autem probatur testimonio plane authentico omni exceptione majori. Sane

1. referuntur ea miracula a testibus numero plurimis, fide ob vitae sanctitatem famamque doctrinae dignis, qui illa plerumque propriis oculis usurparunt. Huc spectat daemonum expulsio ex obsessorum corporibus sola invocatione nominis Christi effecta, cujus testes sunt quotquot pro religionis christianae apologia aliquid scripsere [1]).

„Haec autem, quae dicimus (de Christo), inquit Athanasius de incarn. Verbi n. 48, non in solis verbis consistunt, sed ipsa etiam experientia praeclarum veritati dat testimonium. Accedat itaque quisquis voluerit ac virtutis insignia in Christi virginibus necnon in adolescentibus, qui castimoniam profitentur, immortalitatisque fidem in tanto Christi martyrum choro contempletur. Veniat et quisquis ea, quae diximus, experiri cupit, atque in mediis

---

[1]) Cf. innumera hac de re patrum testimonia in dissert. nostra: Daemon vel invitus testis veritatis, opusc. I, 105 ss. et annot. opusc. XI, 128 s. Quare Hilarius l. 11 de Trin. n. 3 scribere potuit: „Non enim negari jam Christus, quin Christus sit, potest, neque mundo ignorabilis effici. Hunc prophetiae volumina consignant, hunc temporum quotidie proficiens plenitudo testatur, hunc apostolorum et martyrum per virtutem operationes loquuntur sepulchra, hunc potestas nominis sui probat, hunc immundi spiritus confitentur, hunc punitorum daemonum resonant mugitus.“

ipsis daemonum praestigiis et oraculorum fallaciis ac magiae prodigiis signo crucis, quae apud ipsos ludibrio est, utatur solumque Christum nominet, mox videbit, quam cito per ipsum fugentur daemones, cessent oracula, ars omnis magica veneficiaque evanescant. Quis itaque quantusque ille est Christus, qui suo nomine ac sua praesentia omnia usquequaque obscurat et delet, solusque ceteris omnibus fortior est atque universum orbem sua doctrina replet?«

2. Referunt non factum unum alterumve, sed plurima [1]; quamobrem Irenaeus: „Non est, inquit II. 32 n. 4, numerum dicere gratiarum, quas per universum mundum Ecclesia a Deo accipiens in nomine Chr. Jesu crucifixi sub Pontio Pilato, per singulos dies in opitulationem gentium perficit.“ Et V, 6 n. 1: „Quemadmodum et multos audivimus fratres in Ecclesia prophetica habentes charismata, et per Spiritum universis linguis loquentes et abscondita hominum in manifestum producentes ad utilitatem et mysteria Dei enarrantes.“

3. Referunt facta non secreta, sed publica, quaeque inspectante populo contingebant. Huc spectat praeter daemonis expulsionem celebre miraculum, a pluribus testibus oculatis relatum, quo plurimi confessores africani (forte circa mille, quorum saltem sexaginta Constantinopoli visebantur) propter intrepidam fidei catholicae confessionem ab Hunerico vandalorum rege lingua radicitus mutilati expedite loquebantur [2].

4. Referunt facta adeo publica et certa, ut in suis adversus gentiles, incredulos, haereticos disputationibus confidenter ad ea provocent.

---

[1] Ita Augustinus de civit. Dei XXII, 8 scribit: „Si miracula sanitatum, ut alia taceam, ea tantum velim scribere, quae per hunc martyrem i. e. gloriosissimum Stephanum facta sunt in colonia calamensi et in nostra, plurimi conficiendi sunt libri etc.;« serm. 286 n. 7; serm. 323 n. 3. Basilius de Spir. sancto c. 29 n. 74 de Gregorio Thaumaturgo disserens testatur: „Omnino perlongum fuerit viri percensere miracula: qui propter donorum excellentiam, quae in ipso operabatur Spiritus in omni virtute et signis ac prodigiis, ab ipsis veritatis hostibus alter Moyses appellabatur.« Lege omnino s. Nicetii ep. 1 ad Clodosvindam reginam longobardorum Migne 68, 377; Petavium dogm. theologic. de incarnat. XIV, 13; Thomassinum de incarnat. XII, 3; Wilmers I prop. 133, qui miracula seculorum cursu patrata refert.

[2] Refertur hoc miraculum a Victore vitensi hist. persecutionis vandalicae V, 6, qui eo relato prosequitur: „Sed si quis incredulus esse voluerit, pergat nunc Constantinopolim, et ibi reperiet unum de illis subdiaconum Reparatum sermones politos sine ulla offensione loquentem.« Refertur ab Aenea quoque gazensi, Marcellino in chronico ad a. 484, Gregorio M., Procopio, ipso Justiniano imp., Isidoro hisp. etc., quorum testimonia habes opusc. XXII. 223 ss. Cf. La religione cristiana provata da un solo fatto, in Raccolta di dissert. di storia eccles. ed. Zaccaria XVII diss. 8 et Montefiascone 1786; Stimmen aus Maria Laach XXXVII, 270; XL. 415, ubi fusius vindicatur character hujus facti miraculosus. Etsi enim Twisleton in l. The tongue not essentiel to speech. Londini 1873 p. 51–162 casus referat 13 eorum, qui excisa lingua locuti sunt, tamen horum loquela non fuit perfecta et lingua plerumque excisa fuit arte exquisita, non barbarice ut in casu nostro. Accedit quod duo ex illis fidei testibus loquelam propter peccatum amiserunt, quo significatur loquelam non fuisse naturalem.

„Edatur hic aliquis, ait Tertullianus Apol. c. 23, sub tribunalibus vestris, quem a daemone agi constet. Jussus a quolibet christiano loqui spiritus ille, tam se daemonem confitebitur de vero (vere), quam alibi Deum de falso (fallaciter). Aeque producatur aliquis ex his, qui de Deo pati existimantur . . . nisi se daemones confessi fuerint christiano mentiri non audentes, ibidem illius christiani procacissimi sanguinem fundite. Quid isto opere manifestius? quid hac probatione fidelius? simplicitas veritatis in medio est: virtus illi sua assistit: nihil suspicari licebit. Magia aut aliqua ejusmodi fallacia fieri dicetis, si oculi vestri et aures permiserint vobis . . . Haec denique testimonia deorum vestrorum christianos facere consuerunt; quam plurimum illis credendo, in Christo Domino credimus. Ipsi literarum nostrarum fidem accendunt, ipsi spei nostrae fidentiam aedificant.“ Lege etiam cc. 37. 43. 46.

5. Imo quandoque vel gentiles veritatem talium factorum contestantur, ut Marcus Aurelius et quidem publicis literis[1], teste Tertulliano Apol. c. 5; Celsus (apud Origenem l. 6) et Ammianus Marcellinus, qui rer. gest. l. XXIII. 1 refert phaenomena mira, quibus judaei a reparando templo hierosolymitano praepediti fuere (n. 65).

6. Denique miraculorum veritas comprobatur ipso eventu, quo nixus Augustinus[2] ex ipsa populorum fide infert: „Si per apostolos Christi, ut eis crederetur resurrectionem atque ascensionem Christi praedicantibus, etiam ista miracula facta esse non credunt, hoc nobis unum grande miraculum sufficit, quod eam terrarum orbis sine ullis miraculis credidit.“ An forte non est stupendum miraculum, si ingens multitudo hominum omnis conditionis, aetatis, nationis, inter quos plurimi viri eruditi, amplectitur religionem veritates incomprehensibiles praeceptaque difficillima complectentem, spretis mundi commodis, innixa sola rudium virorum praedicatione, qui nullam sibi sive reddita ratione sive editis miraculis conciliassent autoritatem? Quare concludendum est, religionem, quam tot comitantur ornantque miracula, non aliam habere originem, quam ipsa miracula, coelestem scil. atque divinam.

93. **Scholion.** Miraculorum, quae pro divina origine religionis christianae afferri solent, veritatem historicam propterea adversarii in dubium vocant, quod, ut ajunt, nunc coram ipsis nulla ejusmodi facta, quae naturaliter explicari nequeant, amplius contingant: ergo vix credibile quod olim contigerint. Praetermittenda ergo non est quaestio, num revera miracula cessaverint vel saltem, quare rarius contingant. Verum

1. alia est conditio nascentis propagandaeque Ecclesiae, alia Ecclesiae jam propagatae, adultae, quae ipsa sua canitie, populorum consensione, virtutum cultura aliarumque dotum splendore tantae exsistat auctoritatis, ut citra miracula conciliare possit sibi fidem. Quo sensu dixit Gregorius M. hom. 29 in Ev. n. 4: „Haec necessaria in exordio Ecclesiae fuerunt. Ut enim fides cresceret, miraculis fuerat nutrienda, quia et nos cum arbusta plantamus,

---

[1] Cf. annot. opusc. XIX. p. 36 et Huber Geschichte der Einführung und Verbreitung des Christenth. in Südostdeutschland 1, 45 ss.

tamdiu eis aquam infundimus, quousque ea in terra jam convaluisse videmus, et si semel radicem fixerint, iu rigando cessamus [1]; « et Thomas c. gentes I, 6: » Haec tam mirabilis mundi conversio ad fidem christianam indicium certissimum est praeteritorum signorum, ut ea ulterius iterari necesse non sit, quum in suo effectu appareant evidenter. Esset autem omnibus signis mirabilius, si ad credendum tam ardua et operandum tam difficilia et ad sperandum tam alta mundus absque mirabilibus signis inductus fuisset a simplicibus et ignobilibus hominibus.« Notetur

2. miracula vim probandi exserere, quatenus facta sunt extraordinaria admirationemque excitant: illorum vero utilitati multum decedere, si sine necessitate pro incredulorum nutu nimis frequenter contingerent.

3. Falsum tamen est, miracula in Ecclesia penitus cessasse, cum et nunc temporis haud raro contingant, et Ecclesiae mira inter tot procellas conservatio, vaticiniorum sive V. T. sive ipsius Christi per seculorum cursum adimpletio (n. 65) continuum sit et palpabile miraculum. Ad rem Chrysostomus l. quod Christus sit Deus n. 17: » Nihil horum apud te commemorans, signa inquam, et miracula, ut ex abundanti omnem impudentis linguae furorem compescam: ea quae nunc videntur, quae prae omnium oculos posita sunt, quae sole clariora, quae ubique in toto orbe dispersa, quae universum occupant mundum totamque excedunt naturam, gesta, quae unius Dei sunt, ea, inquam, in medium adduxi. Quid dicis? Non suscitavit mortuos? Num illud etiam dicere potes, ecclesias in orbe non esse? An dicas, insidiis non esse appetitas, non superasse, nec victoriam reportare? At quemadmodum dici non potest, solem non esse, sic neque haec dici possunt. Quid ergo? annon vides judaici templi ruinam in totius orbis conspectu positam?« Cf. n. 71. Provocare deinde merito licet ad mira prodigia, quae continuo in Galliae sanctuario, quod Lourdes appellatur, contingunt, quorum veritatem historicam sive philosophicam nullus incredulorum hactenus potuit in dubium merito revocare. Cf. Boisserie Lourdes u. s. Geschichte vom medizinischen Standpunkt etc., Augustae 1892.

4. Etiamsi maxima modo patrarentur miracula, vix probabile est, incredulos illis multum commotum iri. Semper enim invenirent, quae contra ea exciperent. *Si Moysen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent* (Luc. 16, 31). Si Christi miraculis adeo certis non credunt, neque miraculis credent, quae coram ipsis fierent [2]). Ceterum hic pruritus denegandi historicam miraculorum subsequentium seculorum veritatem proximam praebet incredulis occasionem rejiciendi veritatem ipsorum miraculorum Christi ideoque subvertendi omnem fidem in religionem Christi. Viderint ergo protestantes cui militent, cum tanto studio subtrahere nituntur catholicis miracula, ad quae pro veritate Ecclesiae catholicae provocant.

---

[1]) De civit. Dei XXII, 5. 8; Chrysostomus hom. 1 in acta n. 4; h. 6 in 1 Cor. n. 2; Origenes l. c. I, 38. 46.

[2]) En quid Rousseau in op. Lettres écrites de la Montagne l. 3 p. 142 (Amstelodami 1764 t. 1) disserens de miraculis de se fatetur: » Au reste, quelque frappant que pût me paroître un pareil spectacle (resuscitationis mortui), je ne voudrois pour rien au monde en être témoin; car que sais-je ce qu'il en pourrait arriver? Au lieu de me rendre crédule, j'aurois grande peur qu'il ne me rendit que fou!«

94. *Motiva quaedam secundaria.* — Motivis externis hactenus recensitis pro veritate religionis christianae liceat addere quaedam secundaria interna, quae demonstrationem haud parum confirmant, cujusmodi sunt

1. mira harmonia veritatum revelationis christianae inter se, quae systema in se tam connexum et coordinatum constituunt, ut si vel unam in dubium vocaveris, reliquae loco moveantur et ruant: cui adde earum splendorem, quo ingenium bene excultum percellunt [1]).

2. Inexhausta copia motivorum, quibus se probat pro cujuslibet intellectus indigentia et cultu: nullus est enim virorum doctorum in quavis scientia, qui non reperiat pro illius veritate argumenta sibi ad persuadendum apta, idonea, efficacia, ut colligimus ex biographiis eorum, qui ad fidem christianam conversi sunt: singuli fere alia atque alia via ad credendum sunt inducti [2]).

3. Accedit confidentia, qua ex conscientia suae veritatis, omnes provocare potest, ut inquirant sua fundamenta, secura rationis usum hominem ad fidem ope revelationis et gratia conducere; et qua adversariis cum Christo ingeminare potest: *Quis ex vobis arguet me de peccato* (Jo. 8, 46) i. e. de errore, contradictione, conniventia cum passionibus etc.

4. Hinc ipsa amice consistere potest cum quavis scientia: dum aliae religiones scientia proficiente pedetentim evanescunt sicut umbrae et tenebrae oriente sole.

5. Insignis elasticitas qua se accommodat omni homini cujuslibet aetatis, conditionis, indolis, nationis, cultus etc. atque virtus, qua sola hominem ad maximum cujus capax est cultum promovet, ut testantur sanctorum biographiae [3]).

Quare demonstrationem nostram absolvamus verbis Pii IX. in lit. encyclicis 8. Nov. 1846, quibus praecipua credibilitatis motiva synoptice complectitur:

»Sed quam multa, quam mira, quam splendida praesto sunt argumenta, quibus humana ratio luculentissime evinci omnino debet, divinam esse Christi religionem et omne dogmatum nostrorum principium radicem desuper ex coelorum domino accepisse (Chrysostomus hom. 1 in Is.), ac propterea nihil fide nostra certius, nihil securius, nihil sanctius exstare, et quod firmioribus innitatur principiis. Haec scilicet fides vitae magistra, salutis index, vitiorum omnium expultrix ac virtutum fecunda parens et altrix, divini sui auctoris et consummatoris Christi Jesu nativitate, vita, morte, resurrectione, sapientia, prodigiis, vaticinationibus confirmata supernae doctrinae luce undique refulgens ac coelestium divitiarum ditata thesauris, tot prophetarum praedictionibus,

[1]) Cf. Lingens Die innere Schönheit des Christenthums, Freiburg 1895.

[2]) Cf. Rosenthal Convertiten-Bilder.

[3]) Cf. Weiss Apologie des Christenthums, qui t. I. prae primis ostendit religione christiana hominem fieri totum hominem i. e. perfectum summeque actuatum.

tot miraculorum splendore, tot martyrum constantia, tot sanctorum gloria vel maxime clara et insignis, salutares proferes Christi leges ac majores in dies ex crudelissimis ipsis persecutionibus vires acquirens, universum orbem terra marique, a solis ortu usque ad occasum, uno crucis vexillo pervasit, atque idolorum profligata fallacia, errorum depulsa caligine triumphatisque cujusque generis hostibus, omnes populos, gentes, nationes, utcunque immanitate barbaras, ac indole, moribus, legibus, institutis diversas, divinae cognitionis lumine illustravit atque suavissimo ipsius Christi jugo subjecit, annuncians omnibus pacem, annuncians bona. Quae certe omnia tanto divinae sapientiae ac potentiae fulgore undique collucent, ut cujusque mens et cogitatio vel facile intelligat, christianam fidem Dei opus esse.«

94 a. Increduli ne hanc cogantur admittere illationem, philosophorum induti persona nituntur religioni christianae naturales assignare origines sive ex Brahmanismo, sive Parsismo, sive ex Buddhismo, sive ex Aegyptiorum somniis graecorumque philosophorum opinionibus, e quibus Christus potiora eclectici more complexus sit, vel a quibus per modum evolutionis ejus religio prodierit. Hae enim explicationes multiplici defectu laborant. Nam **a.** harum religionum commenta oratorie adornantur, ut pulchriora appareant et magis conformia doctrinis et institutis religionis christianae, quam revera sunt; contra **b.** religio christiana deprimitur, cortex et exteriores religionis manifestationes urgentur praetermisso spiritu, ut ea magis humana appareat nec multum distans ab illis humanae phantasiae inventis: a quibus tamen toto coelo, non tantum sicut gradus perfectior a minus perfecto discernitur. Negligitur **c.** lex causalitatis, quae exigit causam adaequatam tanti profectus humani generis ex tristissima conditione: nulla ratio **d.** habetur historiae, inductionis, experientiae, quae nullum reperit exemplum tam laetae et quasi subitaneae immutationis ex adeo coenosis fontibus. Gratis supponitur **e.** neque unquam probatur, humanum genus e tristissima conditione religiosa temporum lapsu ad puriorem semper profecisse statum: cum contra ostendi possit, quo remotiora scrutamur humani generis tempora, omnium viguisse monotheismum, a quo illud temporis lapsu semper magis defecit: adeo ut historia religionis non sit historia profectus et evolutionis, sed potius tristissimae defectionis. Cf. Himpel KL[2] 5, 816 ss.; Gutberlet Lehrb. der Apol. t. 2 s. 2 § 1 et Weiss, qui in sua Apologie des Christenth. t. 3 s. 1 (quae sectio etiam seorsim prodiit Friburgi 1891) praeclare ostendit, religionem christianam non esse veluti florem naturaliter prodeuntem secundum evolutionis darwinisticae legem ex cultu illius temporis, qui et ipse fuerit fructus philosophiae veteris et judaismi.

95. **Thesis XXII.** ***Factum revelationis non videtur 1. dici posse evidens, tamen 2. plane certum est, ideoque 3. revelatio ipsa evidenter est credibilis; quare 4. evidens est obligatio quoque, qua homines ad fidem eidem exhibendam obstringuntur.***

Declaratio. In hac thesi crisin quodammodo instituemus demonstrationis hucusque exhibitae, ejusque valorem ac pretium determinabimus. Prius tamen notari debet, certitudinem esse firmum mentis assensum veritati propositae exhibitum, motivum vero formale hunc assensum determinans esse ipsam veritatem se manifestantem. Porro veritas duplici modo se manifestat: vel tanta claritate, quae mentem ad assensum rapiat; vel ea claritate, quae mentem non quidem cogat ad assensum, attamen sufficientem rationem eidem suppeditet ad prudenter assentiendum. Quod si prius obtinet, certus assensus ab evidentia determinatur; si alterum, assensus quidem certus esse potest, sed non habetur sine influxu voluntatis. Hinc liquet, certitudinem **1.** latius patere evidentia: nam omnis evidentia certitudinem parit, sed non quidquid est certum, est etiam evidens. Ad haec **2.** certitudo est firma mentis adhaesio cum exclusione omnis dubii saltem prudentis; ubi vero adest evidentia, excluditur non solum dubium prudens, sed et imprudens et indeliberatum; dubium omne funditus exstirpatur; quare **3.** cum sumus certi, intelligimus rem ita se habere, ut affirmatur; evidentia insuper ostendit, rem aliter se habere non posse. **4.** Evidentia ad assensum rapit, determinat vel invitum patefacta veritate, ubi vero ea deest et tantum adsunt motiva paria ad gignendam certitudinem, ut haec actu gignatur, plus minusve bona requiritur voluntas [1].

96. **Demonstratio p. I.** Revelationis factum non esse evidens, saltem non ea evidentia, quam n. praeced. descripsimus, non ex motivorum et demonstrationis defectu, sed propter mentis nostrae angustias.

1. gravium theologorum est sententia, qui docent assensum mentis in veritates revelatas non fore amplius liberum, si revelationis factum esset evidens [2]: etsi forte actus fidei libere dici adhuc possit (cf. infra n. 477 a.). Cujus assertionis ratio est haec: assensus in specialia dogmata v. gr. in ss. Trinitatis mysterium resolvi potest in hanc formam: quidquid

---

[1] Cf. Kleutgen Theolog. d. Vorz. tom. ult. n. 209 ss.; Franzelin in append. de habitudine rat. hum. ad. div. fidem c. 1 § 2 in tr. de div. trad.

[2] Cf. Suarez de fide disp. 3 sect. 8; disp. 6 sect. 6; Kleutgen l. c. n. 241 ss.; Denzinger Vier Bücher von der religiösen Erkenntnis l. 4 n. 32. Quod si qui theologi tuentur revelationis factum esse evidens, ut Antoine theol. univ. tr. de fide div. s. 1 a. 3, Mazzella de virt. infusis disp. 3 a. 7 etc., loquuntur de evidentia laxiori sensu accepta et docent **1.** ad eam evidentiam habendam requiri specialem attentionem et ingenii sagacitatem ideoque non esse omnium; **2.** eam differre ab evidentia rationalium veritatum et factorum, quae est quasi naturalis et rationi consona, cum non versetur circa mysteria creditu tam difficilia, quorum incomprehensibilitas semper moratur intellectus assensum exigitque voluntatis impulsum; ideoque **3.** eam non esse parem ad exstinguenda dubia saltem imprudentia. Etiamsi **4.** extorqueat assensum, actum tamen fidei manere liberum et in genere, quod ea evidentia non sit fidei motivum sed auctoritas Dei, cui se homo ex pio et libero affectu subjicit assensu super omnia propter ipsam in ea sistendo, non attendendo amplius ad evidentiam; et in specie circa singula mysteria. Quod si cui sententia haec arrideat, non multum repugnabimus, cum parum intersit sive affirmatur evidentia facti revelationis sive negatur (admissa tamen summa ejusdem certitudine), dummodo defendatur hinc quidem fidei libertas (physica), inde vero evidens obligatio eandem amplectendi. Erit lis de verbo, non de re.

Deus revelat, verum est, quae propositio est evidens. Atqui Deus revelavit se esse unum et trinum. Ergo Deus est unus et trinus. Jam vero si propositio subsumpta seu praemissa minor revelationis factum enuncians pariter esset evidens, evidens foret conclusio; evidentiae autem est proprium ad assensionem vel invitum determinare. Ergo necessario pro vero haberetur ss. Trinitatis mysterium, quod etsi forte non omnem fidei libertatem excluderet, haud parum tamen ejus meritum minueret.

Sane haec est ratio, quare quaedam facta ab hominibus revelata vel inviti vera credamus, quia evidens nobis est multorum hominum conspirationem certis in adjunctis veritatis esse criterium, et evidens nobis pariter saepe est talis hominum conspiratio seu factum conspirationis, ut ex. gr. circa Americae exsistentiam.

2. Idem testatur unicuique propria experientia. Neque enim ita ad amplectendum revelationis factum determinamur, ut opus non sit bona voluntate et quandoque magna voluntatis energia ad spernenda dubia, quae in nobis insurgunt, et ad vincendas difficultates, quae se opponunt, quaeque proptam intellectus assensionem remorantur.

3. Idem probatur ex natura demonstrationis allatae, quae ad formam scientificam redacta haud paulum est complexa et quam plurima supponit: quo vero magis complexa est aliqua demonstratio et quo plura supponit, eo rarius est evidens, tum ob mentis nostrae angustias, cujus lux quo pluribus distenditur, eo minoris est intensionis; tum propter dubii saltem imprudentis possibilitatem, quae crescit in ratione directa numeri veritatum et factorum, quae ad demonstrationem praesupponi debent. Ita ex. gr. argumentum ex vaticiniis messianis supponit genuinitatem eorundem, integritatem usque ad nostra tempora, versionem interpretationemque legitimam et certam, veritatem eorum, quae de Christo in Evangeliis leguntur etc. Jam vero quot dubia, quot difficultates subinde haud leves contra singula haec supposita proponunt infideles, quantum excitant pulverem, ut eorum evidentiam obfuscent?

97. **Demonstratio p. II.** Revelationis factum, etsi non evidens, esse c e r t u m et quidem certitudine, quae excludat omne dubium prudens,

1. patet ex omnibus argumentis ad illud probandum allatis, contra quae nullum dubium prudens moveri potest, eaque tantum opponi solent, quibus serio admissis veritas quaevis historica subverteretur.

2. Patet ex effectu, nam illorum pondere permoti innumeri homines docti, qui sana ratione caruisse diligentemque neglexisse inquisitionem injuria dicerentur, fidem christianam immota constantia sunt amplexi spretis omnibus praejudiciis, neglectis omnibus objectionibus in contrarium, victis omnibus difficultatibus internis et externis.

3. Revera ea tantae sunt firmitatis, ut juxta Richardum a s. Vitore de Trin. I, 2 „cum omni confidentia Deo dicere possimus: Domine si error est, a te ipso decepti sumus, nam ista in nobis tantis signis et prodigiis confirmata sunt et talibus, quae nonnisi per te fieri possunt."

4. Sane si vel semel concederetur de revelationis christianae veritate prudens dubium, vere desperandum esset de inventione veritatis et religionis, tristissima foret generis humani conditio, diffidendum de Dei bonitate, sapientia et providentia permittente invincibilem ejusmodi errorem et fraudem tam fallacem.

98. **Demonstratio p. III.** Si de revelationis facto certo constat, revelatio objectiva seu veritates revelatae dici possunt et debent cum conc. vaticano (n. 101) evidenter credibiles. Sane credibile illud dicitur, quod prudenter credi potest. Atqui evidens est, illud prudenter admitti seu credi, cujus revelationem divinam tot comprobant argumenta, quae excluso quovis prudenti dubio eam licet non evidentem, certam tamen reddunt. Tali enim certitudine omnis fides, qua tota nostra vita regitur, fundata nititur: imo imprudentissime et impie ageremus, si certitudine non contenti, evidentiam semper postularemus. Tunc enim periret filialis pietas, amor conjugalis, unio socialis, cum nec filii evidenter cognoscant, quinam eorum sint parentes, nec conjuges evidentia fruantur de mutua fide, nec cives de mutua probitate, sed tantum certitudinem, persaepe tantum probilitatem habeant [1]. Evidens ergo est, prudenter credi posse

[1] Cf. Augustinum de utilitate credendi n. 23 ss. (opusc. VI.) aliorumque patrum doctrinam in annot. ibid. subjecta. Iterum ad rem scribit Augustinus in l. de fide rerum, quae non videntur, n. 4: „Si auferatur haec fides (humana innixa testimonio hominum) de rebus humanis, quis non attendat, quanta earum perturbatio et quam horrenda confusio subsequatur? Quis enim mutua caritate diligetur ab aliquo, cum sit invisibilis ipsa dilectio, si quod non video, credere non debeo? Tota itaque peribit amicitia, quia nonnisi mutuo amore constat. Quid enim ejus poterit ab aliquo recipere, si nihil ejus creditum fuerit exhiberi? Porro amicitia pereunte neque connubiorum neque cognotionum et affinitatum vincula in animo servabuntur, quia et in his utique amica consensio est etc." Quae bene ostendunt, homini, ut aliquid prudenter facere possit, non semper sectandam esse evidentiam, ac proinde eam neque ad fidem esse necessariam. Discrimen tamen aliquod est inter hanc et obligationem amoris, pietatis aliarumque bonarum actionum, quod ad fidem prudentem de revelatione certo constare debet, dum ad servandas virtutes sufficit persaepe probabilitas, eas hic et nunc obligare vel meritorie posse exerceri, qua de re cf. th. LXXX. — Quod si quis ex evidenti, quam concedimus religionis christianae credibilitate, ita exciperet: Veritas evidenter credibilis est evidenter vera. Atqui ex dictis veritates revelatae sunt evidenter credibiles. Ergo sunt evidenter verae ideoque ad assensum determinant, quod non videtur posse concedi: respondemus: Veritas evidenter credibilis est evidenter vera: dist. in se, N. in alio (seu prae nobis), subd. si est evidenter credibilis ob evidentiam testificationis, conc. vel trans.; si tantum vi principii reflexi et practici, neg. Atqui veritates revelatae sunt evidenter credibiles, dist. singulae, neg.; in complexu, subd.: evidentia testificationis, neg.; ex principio practico et reflexo, conc.

revelationi divinae, cujus factum, etsi evidens non sit, certum tamen est ea certitudine, quae omne prudens dubium excludat. Fatemur tamen hanc credibilitatis evidentiam non talem tantamque esse, ut ad assensum in casu necessitet. Cum enim supponat certitudinem facti revelationis, ad quam gignendam requiritur bona hominis voluntas, hinc etiam ad ejusmodi evidentiam habendam praerequiritur bona voluntas.

99. **Demonstratio p. IV.** Veritates revelatae non solum sunt evidenter credibiles, sed etiam evidenter credendae, evidens scil. est hominis obligatio amplectendi revelationem seu credendi veritates revelatas, quam primum ipsi certo constiterit de revelationis facto. Nam evidens est, hominem obligari ad credendum Deo revelanti fidemque ab eo exigenti (ut infra ostendemus); evidens quoque est Deum non teneri revelationem suam reddere homini ita evidentem, ut omne dubium etiam imprudens exstinguat: sed sufficit, ut id praebeat omne, quod ratio jure merito exigere possit ad prudenter credendum. Si enim homo citra laesionem sive pietatis sive honoris fidem aliis hominibus recusare nequit, etiamsi de eorum veracitate vix certitudinem, plerumque tantum probabilitatem quandam, fere nunquam evidentiam habeat; a fortiori revelationi divinae evidenter credibili ad se directae citra laesae majestatis divinae crimen fidem denegare non licebit. Atqui ostendimus p. praecedenti revelationem christianam objective spectatam seu veritates revelatas esse evidenter credibiles; evidens ergo est obligatio, qua homines ad eas fide amplectendas obstringuntur, seu evidens est eas esse credendas. Merito inde dici potest, revelationem tantum habere luminis, ut fides illi exhibita sit prorsus rationalis et prudens; tantum vero obscuritatis, ut libera simul maneat et meritoria.

100. **Corollarium I.** Demonstrata veritate religionis christianae sponte sua consequitur *cujuslibet alterius religionis* ab hac dissonae *falsitas,* scil. gentilis, judaicae qualis nunc est et quatenus opponitur christianae, mohamedanae etc.: neque necesse erit data opera singulas refellere.

101. **Corollarium II.** *In Ecclesia catholica vera est Christi religio.* — Negari non potest, inter tot coetus, qui Christi nomine gloriantur, non solum dissensionem esse circa ritus, verum etiam circa ipsam doctrinam. Cum autem admitti nequeat, Christum veritates inter se pugnantes docuisse proindeque omnes illos coetus veram sinceramque ejus doctrinam possidere: ulterius erit investigandum, quinam ex tot coetibus ille sit, in quo pura atque integra doctrina Christi reperiatur, seu quaenam sit illa Ecclesia, quam divinus Salvator supra petram aedificavit (Matth. 16, 18), cui suam suique Spiritus in aeternum assistentiam promisit (Joan. 14, 16. 26). Jure autem meritoque inferemus, veram Christi religionem re-

periri in illo coetu, cui prae ceteris conveniunt quinque illi radii manifestantes divinam hujus religionis originem (n. 78). Atqui hi comitantur illum coetum tantum. qui vel solo apposito catholico quovis seculo a reliquis secernebatur et a quo omnes alii coetus lapsu temporis defecerunt. Ille enim est. qui tam rapide crevit et quidem conversione gentilium ad fidem Christi. non autem defectione ab Ecclesia praeexsistente, ut sectae reliquae omnes; ille est, qui immotus manet et invictus inter tot procellas per duodeviginti jam secula; ille quovis seculo alias atque alias gentes ex barbarie ad mores humanos et saepe vere angelicos promovit; ille semper rutilat martyrum sanguine et Spiritus sancti gloriatur charismatibus et miraculis. Merito inde docet conc. vaticanum sess. 3 cap. 3: „Ad solam catholicam Ecclesiam ea pertinent omnia. quae ad evidentem fidei christianae credibilitatem tam multa et tam mira divinitus sunt disposita. Quin etiam Ecclesia per se ipsa, ob suam nempe admirabilem propagationem. eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis fecunditatem. ob catholicam unitatem invictamque stabilitatem, magnum quoddam ac perpetuum est motivum credibilitatis et divinae suae legationis testimonium irrefragabile."

Qua illatione utens ita ad rem scribit Augustinus c. epist. Manichaei quam dicunt Fundamenti c. 4: »Multa sunt, quae in ejus gremio me justissime tenent: tenet consensio populorum atque gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata. spe nutrita, caritate aucta, vetustate firmata; tenet ab ipsa sede Petri apostoli . . . usque ad praesentem episcopatum successio sacerdotum; tenet postremo ipsum catholicae nomen, quod non sine causa inter tam multas haereses sic ista Ecclesia sola obtinuit, ut cum omnes haeretici se catholicos dici velint, quaerenti tamen peregrino alicui. ubi ad Catholicam conveniatur, nullus haereticorum vel basilicam suam domum audeat ostendere. Ista ergo tot et tanta nominis christiani carissima vincula recte hominem tenent credentem in Ecclesia catholica, etiamsi propter nostrae intelligentiae tarditatem vel vitae meritum veritas nondum se apertissime ostendat.« Et iterum de utilit. cred. c. 17: »Cum igitur tantum auxilium Dei. tantum profectum fructumque videamus (in Ecclesia catholica), dubitabimus nos ejus, Ecclesiae condere gremio, quae usque ad confessionem generis humani ab apostolica sede per successiones episcoporum. frustra haereticis circumlatrantibus. et partim plebis ipsius judicio. partim conciliorum gravitate, partim etiam miraculorum majestate damnatis, culmen auctoritatis obtinuit? Cui nolle primas dare vel summae profecto impietatis est. vel praecipitis arrogantiae. Nam si nulla certa ad sapientiam salutemque animis via est, nisi cum eos rationi praecolit fides: quid est aliud ingratum esse opi atque auxilio divino, quam tanto labore (f. robore) praeditae auctoritati velle resistere?« Cf. etiam c. 7 praesertim n. 19. Bene notat cl. Perrone, nullum fere esse argumentum. quod heterodoxi urgere valeant ad christianismi defensionem. quod non pugnet adversus illos pro Ecclesiae catholicae veritate. Cf. Didiot Logique surnaturelle, Paris 1891.

102. **Scholion I.** Expedita religionis christianae demonstratione haud inutile erit. quaedam monuisse *de modo, quo cum incredulis agendum sit.*

1. Non tam fidendum est scientiae, arti dialecticae et eloquentiae, quam orationi instandum; fides enim est donum Dei: patientia est opus, mansuetudine in primis. Hinc doctissimus Du Perron dicere solebat: „Hos (a fide catholica alienos) si convinci cupitis, ad me perducite: at conversos si desideratis, mittite ad Franciscum de Sales, genevensem episcopum."

2. Cognoscendum sedulo est, quid affirmet adversarius, quidque neget, de quo dubius haereat, ut sciamus **a.** unde incipiendum sit. Plerumque autem patebit, eum vel de primis dubitare principiis, de exsistentia Dei deque immortalitate animae, quamvis forte id aperte fateri prae pudore non audeat. Vix enim fieri potest, ut quis serio et ex animo admittat Dei exsistentiam animaeque immortalitatem, et de revelationis exsistentia dubitet vel eam etiam neget. Juverit **b.** id nosse, ut in disputationis processu contradictionis convincatur: incredulis enim contingere solet, ut sibi contradicant, negent, quod prius concesserint, cum ad angustias rediguntur: nam eorum assertiones veritate non nituntur, sed pro ratione saepe stat voluntas. Inde **c.** etiam patebit eorum levitas: saepe enim ob figmenta i. e. ob opiniones, quas Ecclesiae ex inscitia appingunt, fidem detrectant: et libenter de iis ex tripode pronunciant, quae ne norunt quidem. Quare ad ipsorum ora obtundenda saepe juverit eos interrogare, quid illud sit, quod tam audacter rejiciunt, v. gr. quid nomine miraculi, infallibilitatis romani pontificis, conceptionis immaculatae b. Mariae V. etc. intelligant.

3. Non sunt dure tractandi, non acriter increpandi, non contemptim de eorum sententiis et rationibus est loquendum, sed potius, cum sint miseratione digni, placide sunt curandi indulgenterque habendi [1]: et cum incredulitatis radix vel fomentum saepe sit superbia, atque de sua intelligendi vi confidentia, qua incredulus jus sibi arrogat de quacunque re pronunciandi sententiam: omni studio satagendum erit, ut rationis suae sentiat imbecillitatem et angustias, atque ita pronius revelationis utilitatem, convenientiam, necessitatem percipiat. Quod facile consequemur provocando ad tot secreta et mysteria, quae vel in visibili rerum natura, quam manibus palpamus, occurrunt, ubi dicendum: Ignoramus et ignorabimus; ad paucitatem veritatum, in quas omnes conspirant; ad dubia, dissensiones, incertitudinem philosophorum circa res summi momenti, circa rerum originem, hominis destinationem, alteram vitam, Deum etc. (cf. th. IV.).

---

[1] Praeclarum exemplum praebet in primis Augustinus in suis scriptis adversus fidei catholicae hostes. Cf. ex. gr. l. de util. credendi (opusc. VI.) praesertim c. 9. Petrus Damiani in opusc. 2 antilogo contra judaeos (Mig. 145. 41) ita praecipit: „Cum quis de hoc negotio (de fide tuenda) litem movet, admonendus est, ut non contumeliae jurgio vel superbiae typho contendentem exasperet, sed ejus mentem caritate benevola et patientissima gravitate demulceat, quatenus lapideum cor, quod effusa amaritudine deterius poterat obdurescere, modesta verborum dulcedo ad credendum forsitan valeat emollire. Hinc est quod idem Apostolus ad Timotheum cum praemisisset: *Stultas autem et sine disciplina quaestiones devita* (2. ep. 2. 23) protinus addidit: *Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum omni modestia corripientem eos qui resistunt, ne quando det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.*" Cf. etiam monita prudentia Becani in Man. controv. prael. 1; Lehmkuhl Linzer Qtlschr. 1896 p. 823—33.

4. Inutile non erit aperire malam fidem incredulorum, quorum cavillationibus forte seductus est is, quocum colloquimur. Si enim agitur de miraculis alioque facto, quo revelationis exsistentia comprobetur, ne millenis quidem credunt testibus: si vero refertur, aliquid, quod putent adversari revelationi, etsi improbabile, etsi manifesto falsum et absurdum, sunt temere, imprudenter, impie creduli: unus etiam qualiscunque sufficiet testis, in cujus verba jurabunt. In explicanda origine hominis a simia nullam inveniunt difficultatem, omnia per se patere affirmant: sed dogma catholicum, secundum quod omnes homines ab uno descendunt hominum pari, impossibile censent. Quare? quia ita docet revelatio! Si haec contrarium statueret, id quod modo contendunt esse impossibile, evidenter possibile mox decernerent. Ad explicandum lapidem in cochlearis formam excavatum exigunt hominis intelligentiam, ut inferant invento tali instrumento in terrae stratis abdito, humani generis aetatem remotissimam contra Scripturae auctoritatem; ad explicandam vero ordinatissimam rerum universitatem plane sufficiens est casus, nulla requiritur superior intelligentia, nempe ipsorum sapientia judice. Quod si agitur de historia Ecclesiae catholicae, quam mala fide utuntur in pervertendis factis, confingendis fabellis, diffundendis calumniis! Cum utilitate leget l. Geschichtslügen, Paderborn 1893 ed. 10. Vix puto reperiri incredulum, qui, si non mala fide, nimia saltem credulitate, non plurimum peccet, cum agitur de impugnanda revelatione, atque ita saltem ipso facto plerumque sibi contradicat, alia atque alia utens norma in dijudicandis argumentis, quae pro revelatione quaeque contra eandem adducuntur.

5. Proderit subinde inculcare principia nonnulla, quae licet revelationis factum nondum demonstrent, viam saltem sternant ad eam promptius admittendam. Ejusmodi principia v. gr. sunt: **a.** in plerisque negotiis magni etiam momenti contentos nos esse debere certitudine, injuste postulari evidentiam (n. 98); **b.** imprudens esse propter ignorantiam modi, quo res se habet, rem ipsam negare; **c.** incredulorum argumenta, si urgeantur, nimium probare, cum subvertant omnem certitudinem etc. Qua occasione **d.** indicari poterunt mala, quae consequuntur incredulitatem: quam tristis humani generis conditio absque revelatione, ut ad evidentiam probat status generis humani ante Christum, conditio praesens tot gentium, quae carent beneficio religionis christianae: quam desperata humanae rationis causa, si vel ipsa religio christiana, quamvis ferax tot bonorum, esset figmentum tantum atque fraus humana; quam infernali odio increduli insequantur religionem catholicam eamque solam (n. 84).

6. Cognoscere oportet incredulitatis radices, quae sunt **a.** c o r r u p t i o morum; quare saepe proderit juveni misere seducto et in profundum incredulitatis delapso in memoriam reducere dies innocentiae, pacem, gaudium, quo tunc fruebatur; quodque non propter diligens solidumque studium fidem abjecerit, sed propter passionum vehementiam, quibus fides ingrata semper et molesta exsistit. **b.** Judicii l e v i t a s, quae veritates graves, inquisitionem seriam, studium solidum aversatur, ideoque quavis speciosa difficultate a credendo deterretur libentiusque occupatur studiis physicis, negotiis politicis, curis mundanis, recreationibus, quae sensibus blandiantur. Huic opponatur momentum praesentis vitae, damna, quae ex ejusmodi levitate pro altera emergere possunt, rationis humanae dignitas, gaudiorum mundanorum vanitas, quae cor hominis non satiant. **c.** S u p e r b i a, de qua jam supra egimus, cui mederi possumus provocando ad tot viros doctos, quibus religio catholica ab-

undat, quique post diuturnam accuratamque veritatis inquisitionem illam sunt amplexi, strenue propugnarunt, magnam consolationem ea cognita sunt adepti cordisque pacem. **d.** Scandala, quae non desunt inter catholicos, data etiam a sacerdotibus, episcopis etc., quibus opponantur tot sancti, tot missionarii, piissimi viri, generosi juvenes et feminae omnis conditionis, aetatis, nationis, qui virtutum exempla praebent etiam heroica. Non pernegentur pertinaciter contra omnem historiae fidem (nisi agatur de casu speciali certe falso), sed excusentur hominum fragilitate, temporum conditione etc.; non enim constat Ecclesia angelis, neque pro his est instituta. Cf. Augustinus de catechiz. rud. c. 7.

7. Qui alios ad fidem allicere nititur, abundet credibilitatis motivis ipsorum captui accommodatis, quorum plurima reperiet in eorum vitis, qui suam ad fidem conversionem descripserunt; scil. apud Rosenthal Convertitenbilder et Raess Die Convertiten seit der Reformation.

8. Caveat ne in disputatione ab una quaestione transiliat ad aliam, antequam prior ad liquidum sit perducta: hoc enim signum est levitatis et disputationis utilitatem omnem perdit. Incredulis contingere solet, quod oculis aegris, qui ipsa luce offenduntur; quam ob rem si veritas ipsis incipit illucescere, statim alio convertunt mentis considerationem, ne ea inviti capiantur. Bene de his scribit Hilarius in Ps. 1 n. 2: »Horum omne consilium fluctuans, incertum et vagum est, et in eisdem et per eadem sine ulla consistendi statione defertur, non enim tenet modum definitionis alicujus.« Insistendum igitur est, ut cogantur fateri, se vel errasse vel amplius respondere non posse.

9. Cavendum ceterum est, ne illos nimis festinanter ad fidem impellere ac quasi cogere velimus, sed patientia est opus, pedetentim inducendi sunt. Inculcandum ipsis est, fidem donum esse Dei, quocirca enixe pro fidei gratia orandum esse, firmiterque sibi persuadeant, non se gratiam facturos Deo ejusque Ecclesiae, si amplectantur fidem catholicam: sed totum commodum inde oriundum suum fore sibique ex corde gratias esse agendas, quod Deus eos in numerum filiorum recipere dignetur.

103. **Scholion practicum II.** Copiosissimam concionum segetem praebet religionis christianae apologia. Sufficiet subinde theses vel argumenta stilo oratorio aliquantulum evolvere et utiles habebis sermones ad confirmandos in fide auditores et in ipsius fidei commendationem. Ita

I. elucet et sapientia et bonitas Dei in ipsa revelatione: sapientia quia revelatio humano generi adeo est accommodata; bonitas, quia adeo ipsi utilis.

1. Primum ostendes si patribus praeeuntibus urgeas

a. homines omnes pleraque discere via auctoritatis et fidei, fidemque esse velut primum gressum in omni institutione ad scientiae consecutionem;

b. eo tutiorem esse auctoritatem, cui credamus, quo altior ea sit; ideoque

c. consultissimum esse humano generi, si Deus ipse illud per revelationem doceat.

2. Alterum evinces, revelationis scil. utilitatem, si ostendas, quomodo per eam homines **a.** cito absque labore, **b.** tuto absque dubio, **c.** plene quantum erit necessarium de necessariis ad salutem edoceantur. Quae utilitas crescet, si revelatio complectitur mysteria. Mysteriorum enim revelatio, ut ostendimus n. 8, utilis est negative, positive, practice.

104. **II.** *Jesus triumphator nobilis.* Messias praedictus est dux gloriosus. Atqui Christus dux triumphavit et quidem triumpho nobilissimo.

1. Triumphavit: quot enim **a.** sibi subjecit nationes (n. 71. 80) quam amplum condidit regnum; ipse enim stat *in signum populorum,* ipsum *gentes deprecabuntur et erit sepulcrum ejus gloriosum* Is. 11, 10;

b. quanta rapiditate (n. 89);

c. quam diuturnum est ipsius regnum quamque invictum (n. 83);

d. quam universale, sibi enim subjecit totum hominem, intellectum fide, voluntatem obedientia, cor amore, vires omniaque membra mandatorum suorum exsecutione, in omni scil. ordine intellectuali, morali, sociali.

2. Triumphavit triumpho nobilissimo: triumphavit enim

a. spargendo sanguinem suum, non sanguinem eorum, quos subjecit; non armis et terrore, sed exemplis et cruce;

b. non inferendo damna, sed elargiendo bona;

c. reddendo sibi subjectos non mancipia et servos, sed amicos, filios Dei, regni coelestis haeredes (n. 53);

d. lucrando subditorum gratitudinem et amorem eumque tenerrimum, operosum, paratum ad sacrificia, heroicum ad effusionem usque sanguinis: *Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum* Jo. 12, 32 (n. 88).

105. **III.** Religio christiana (seu melius Ecclesia) regnum est messianum divinitus praedictum. *Jesus ergo Messias.* Regnum est messianum

1. originem si spectes: a tenuissimis enim originibus incipiens (considera enim illius auctorem Jesum pauperis virginis filium in praesepio positum, mox insidias Herodis fugientem etc.) invaluit, praevaluit et lapidis instar sine manibus de montibus abscissi (quem Daniel vidit 2, 34 ss.) crevit contrivitque imperium romanum, quatenus in illo incarnata velut erat idololatria, contritione plane admirabili, si tenuitatem mediorum ex parte religionis christianae et arma, quibus instructum erat regnum satanae consideres (n. 81); ejusque in locum successit tamquam illud regnum, quod Deum suscitaturum praedixit Daniel ib. v. 44. Est regnum messianum

2. latitudinem si spectes, nam in eo dominatur Christus a mari usque ad mare et pedetentim sibi gentes usque ad extremum terrae subjicit.

3. Est regnum messianum alterius plane rationis a regnis mundanis, est enim etiam internum totum pervadens hominem, totum sibi subjiciens, intellectum, omnem voluntatem, cor atque affectus. Est messianum

4. si virtutem, efficaciam consideres: sibi enim subjecit domuitque nationes incultas, barbaras, anthropophagas, eas convertens in mansuetas, cultas, humanas, ut sensu spirituali, sensu proprio longe sublimiori, adimpleta, cernas Is. 11, 6: *Habitabit lupus cum agno et pardus cum hoedo accubabit, vitulus et leo et ovis simul morabuntur et puer parvulus minabit eos* etc. (cf. 53 [2]).

5. Est messianum ratione habita fructuum, nam religione christiana (i. e. per Ecclesiam) innovata est facies terrae in ordine intellectuali, morali, sociali, ea innovatione qualem nullum unquam regnum, nullum humanum induxit institutum; solatium attulit afflictis, juvamen miseris, levamen gravatis, gaudium moerentibus, auxilium infirmis: neque enim promissioni suae defuit qui dixit: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis et ego reficiam vos* Matth. 11, 28 (cf. n. 68 [4]).

6. Messianum est ob cultum nobilissimum, quem exhibent Deo Abraham, Isaac et Jacob ejus subditi in spiritu et veritate, per fidem, spem, charitatem, per cordis puritatem, per abnegationem subinde heroicam, per opera pia exercitiumque omnis virtutis, per sacrificium incruentum.

7. Messianum est regnum, si inspicias illius immotam constantiam tot in procellis, adversus omnis generis hostes (cf. n. 83), qua se probat regnum a Deo suscitatum, *quod in aeternum non dissipabitur* Dan. 2, 44. Quae illatio confirmatur, si ratio habeatur solum illius phaenomenalis odii, quo adversarii religionem Christi persequuntur (cf. n. 84). Cum enim quo pejores sunt homines eo magis eam aversentur, liquet illam esse regnum veritatis, justitiae, sanctitatis: ideo messianum: ergo J. Christus ejus auctor est Messias.

106. **IV.** *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis* (Ps. 92, 5). Juverit paucis complecti credibilitatis motiva pro religione christiana, ut ea undequaque appareat divina, credibilis, credenda.

1. Illi testimonium ferunt omnia tempora: tempus illam praecedens per vaticinia prophetarum; tempus, quo primum promulgata fuit, per comitatum miraculorum; tempus promulgationem subsequens per fructum, quem ubique et constanter protulit perque ultionem de judaeis sumptam.

2. Testimonium illi ferunt coelum, terra, inferi; coelum stella emissa, quae duceret magos ad praesepe, luctu seu solis obscuratione auctoris morte; terra miraculorum splendore; inferi restitutione mortuorum.

3. Testimonium ferunt angeli canentes, homines conversi, daemones expulsi (92);

4. gentiles conversione, judaei sua per orbem dispersione (n. 38. 74 s.), haeretici sua in innumeras sectas et fragmenta dissolutione et sterilitate, quum primum ab Ecclesia deficiunt.

5. Testimonium ferunt in homine intellectus, voluntas et cor: intellectus illustratione, qua mirum in ipsum refunditur lumen, quo dissipantur tot tenebrae circa quaestiones summi momenti pro vita humana, solvuntur tot dubia ingrata, promovetur acies intellectus; voluntas sanctitate alias non visa, robore invicto adversus tot tentationes, virtute mirabili, quam religio illi inspirat; cor puritate angelicae aemula, amore heroico, zelo pro bono proximi, quem illa succendit, pace mundo incognita, quam in ipsa cultores hujus religionis reperiunt.

6. Testimonium ferunt omnes generis humani conditiones, quarum religio christiana sicut nulla alia curam gerit: pauperes, quibus materna charitate providet; afflicti et miseri, quibus patientiam inspirat; operarios, quorum labores nobilitat proposito exemplo ipsius filii Dei in laboribus desudantis, divites et potentes, quos Deum timere ne insolescant docet; omnes status humanae naturae, quibus providet; infantes, quos sinu suo mox natos suscipit; adolescentes, quos in timore Dei, modestia, castitate instituit; conjuges quos nobilitat: senes quos spe praemii coelestis solatur; moribundi, quos non deserit: unde mirabili universalitate et elasticitate, quae se omnibus accommodat indigentiis, se commendat religio christiana.

7. Testimonium fert vel ipse cultus; vera enim cultura fructus est religionis christianae: unde quo perfectior quis est christianus eo perfectior est homo, historia et experientia teste. Prae oculis habeantur sancti. Ipsa singulari ratione inspirat artes.

8. Testimonium ferunt d o c t i et i n d o c t i, hi quod breviter adeo proficiunt in veritatis summe necessariae cognitione: docti, quod plenam eis reddit maxima cum fiducia rationem suae credibilitatis; quod damnat imprudentiam et levitatem in credendo; quod nulla est doctorum classis, cui non praebeat sufficiens et accommodatum credibilitatis motivum; quod ex omni doctorum ordine plurimi sunt, qui veritatis ipsius fulgore capti ingenii sui sagacitatem eruditionisque suppellectilem illius obsequio et tutelae devoveant.

9. Testimonium demum ferunt vel i n c r e d u l i, qui ideo ab ea resiliunt quod aversantur tantam quae in ea relucet Dei majestatem et justitiam; veritatis vigorem, carnis abnegationem, praeceptorum sanctitatem, virtutis culturam.

107. **V.** *Parvulus natus est nobis et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus: et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis* Is. 9, 6. Vaticinium praeclare adimpletum est in Christo Jesu. Est ergo ipse Messias divinitus promissus. Ipse parvulus in praesepio positus nobis datus est: nobis enim tantum vixit; principatus super humerum ejus, *bajulans* enim *crucem exivit in eum, qui dicitur Calvariae locum* Jo. 19, 17: cruce vero domuit orbem, cruce promeruit fidelium amorem, crux lex fundamentalis regni sui, *si quis* enim *vult post me venire abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me* Matth. 16, 24. Atqui hic parvulus se probavit

1. *Admirabilem* miraculorum multitudine, magnitudine, varietate (n. 57);

2. *Consiliarium* nobilissima sua doctrina (n. 68), qua se exhibuit *testem populis, ducem ac praeceptorem gentibus* Is. 55, 4;

3. *Deum* bonorum copia, quae in vere credentium animas redundavit;

4. *Fortem* conversione gentium, quas sibi subjecit (n. 71), ultione sumpta de suis inimicis (n. 75 ss.), tutela qua Ecclesiam invictam reddit adversus inferorum portas (83);

5. *Patrem futuri seculi* omnia trahendo ad se ipsum (n. 88);

6. *Principem pacis* infundendo pacem cordibus suorum fidelium, reddendo eos inter se fratres, conjungendo populos indole, moribus, cultu quam maxime inter se diversos in unam Ecclesiam (53).

Quem in l. pulchre quoque s. B e r n a r d u s scribit serm. 53: »*Admirabilis* est in nativitate, *consiliarius* in praedicatione, *Deus* in operatione, *fortis* in passione, *pater futuri seculi* in resurrectione, *princeps pacis* in perpetua beatitudine. Haec etiam nomina possunt ei congrue assignari in opere nostrae salutis. Nam primo dicitur *admirabilis* in conversione nostrae voluntatis, quae mutatio est solius dexterae excelsi. Postmodum dicitur *consiliarius* in revelatione suae voluntatis, quando revelat quid sequendum sit jam conversis . . . Conversi autem necesse est compungantur pro praeteritis delictis, in quorum remissione dicitur *Deus,* cujus tantum est peccata remittere . . . Quarto dicitur *fortis:* juxta sententiam enim Apostoli necesse est, ut omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu persecutionem patiantur (2 Tim. 3, 12). Sed quis sustineret, nisi ille juvaret? . . . Et quoniam ipsa conversio et vita nostra in Christo agenda est non intuitu temporalium rerum, sed spe futurorum bonorum, ideo quinto loco ponitur *Pater futuri seculi* . . . Quia vero *omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur* 1 Cor. 15, 51, ut discernat immutationem justorum ab iniquorum resurrectione, ponitur sexto loco *princeps pacis:* qua obtenta tota perfectio impletur, nec jam ultra aliud quidquam appetendnm relinquitur.« Hactenus s. Bernardus.

Tractatus II.

De fontibus divinae revelationis.

108. Demonstrata jam existentia et veritate revelationis christianae sponte sua oboritur quaestio, quo veluti canali revelatio pridem completa ad nos usque pervenerit atque conservata sit integra et sincera, sicut a Christo et ab apostolis primitus fuit promulgata, seu quinam sint illi fontes, ex quibus eam haurire possimus. Respondent protestantes, solam sacram Scripturam fontem et canalem esse, ex quo dogmata omnia haurienda sint, et normam regulamque adaequatam, quae ad omnes de fide quaestiones sufficiat et ad quam dogmata omnia exigenda sint atque judicanda [1]. Catholici vero respondent cum Irenaeo III, 4: „Non oportet adhuc quaerere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere [2], cum apostoli quasi in depositorium dives plenissime in eam contulerint omnia, quae sint veritatis, ut omnis quicunque velit, sumat ex ea potum vitae. Haec est enim vitae introitus; omnes autem reliqui fures sunt et

---

[1]) Formula Concordiae p. 570: „Credimus unicam regulam et normam, secundum quam omnia dogmata omnesque doctores aestimari et judicari oporteat, nullam omnino aliam esse quam prophetica et apostolica scripta cum V. tum N. T.“ Confessio helv. II. c. 2: „Non alium sustinemus in causa fidei judicem, quam ipsum Deum per Scripturam s. pronunciantem, quid verum sit, quid falsum, quid sequendum sit, quidve fugiendum“. Ecclesia anglicana a. 6: „Scriptura s. omnia continet ad salutem necessaria, ita ut quidquid ibi non legitur, nec possit per eam probari, non debeat ab aliquo exigi ut credatur veluti fidei articulus aut censeri necessarium ad salutem.“ Cf. Winer Comparative Darstellung des Lehrbegriffs der verschied. christl. Kirchenpartheien, Leipzig 1837 pag. 29 ss.

[2]) Quare tam facile sit ab Ecclesia haurire veritatem docet V, 20 n. 1: „Et Ecclesiae quidem praedicatio vera et firma, apud quam una et eadem salutis via in universo mundo ostenditur. Huic enim creditum est lumen Dei, et propter hoc Sapientia Dei per quam salvat omnes homines, in exitu canitur, in plateis autem fiducialiter agit, in summis muris praedicatur, in portis autem civitatis constanter loquitur (Prov. 1, 20). Ubique enim Ecclesia praedicat veritatem, et haec est ἑπτάμυξος lucerna Christi bajulans lumen.“ Simile responsum dant Augustinus de util. cred. c. 7 ss. et Tertullianus de praescrip. c. 24; Vincentius lir. commonit. c. 2 (opusc. t. IX.). Cf. in primis Scheeben Handbuch der k. Dogmatik § 7. 8.

latrones. Propter quod oportet quidem devitare illos, quae autem sunt Ecclesiae cum summa diligentia diligere et apprehendere veritatis traditionem." Doctrina nimirum vera cum conc. trid. sess. 4 in decr. de canone s. Scr. statuit:

1. „Veritatem et disciplinam (omnem et salutarem Christi) contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus, quae ipsius Christi ore ab apostolis acceptae aut ab apostolis Spiritu s. dictante quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt"

2. organum conservationis atque propagationis divinae revelationis seu traditionis et canonis ss. Scripturarum esse perpetuam successionem apostolicam in Ecclesia catholica seu magisterium ecclesiasticum;

3. veri sensus Scripturarum atque traditionis magistram obortisque dubiis vel controversiis interpretem et judicem authenticum esse Ecclesiam. Quapropter Ecclesiae auctoritas dicitur fidei regula proxima et immediata, Scriptura vero et traditio regula fidei mediata ac remota.

109. Etsi autem de his tribus argumentis de Ecclesia scil., de s. Scriptura deque traditione seorsim vix disputari potest, intime enim cohaerent et a se invicem pendent: gradatim tamen quae de singulis tenenda sunt, evolvemus, incipientes a regula fidei remota, et quidem a traditione divina, cum haec prior sit s. Scriptura, latius pateat, et ipsi Scripturae auctoritatem conciliet.

Sectio I.

De traditione.

110. *Traditionis notio.* — Traditio quaevis, qua aliqua doctrina ad alios propagatur atque transmittitur, ergo etiam traditio, qua ad alios derivari religionem christianam dicimus, considerari potest tum objective, tum active, tum complexe. Traditio active spectata est ipse actus seu actuum series, qua doctrina seu institutio aliqua ad religionem christianam spectans ad alios propagatur et traditur; objective spectata est idipsum quod traditur et ad alios derivatur praecisione facta a modo, quo traditur. Traditio complexe sumpta est ipsum objectum cum modo traditionis veluti materia cum sua forma.

111. *Traditionis partitiones.* — Solet traditio de qua agimus distingui

1. ratione modi quo propagatur, in scriptam, oralem et practicam; potest enim aliqua doctrina sive disciplina scripto ad alios transmitti, vel ore propagari vel ipsa praxi de patribus in filios derivari.

2. Ratione relationis traditionis oralis ad scriptam (seu s. Scriptura contentam) distinguuntur traditiones in constitutivas et inhaesivas.

Constitutiva ea dicitur, qua doctrinae christianae caput traditur Scriptura s. non comprehensum; inhaesiva, cujus objectum divinis quoque literis continetur.

3. Ratione objecti sunt vel dogmaticae vel disciplinares;

4. ratione durationis vel perpetuae vel temporales;

5. ratione loci vel universales vel locales;

6. ratione obligationis distribuuntur in eas quae sunt praecepti, et eas quae sunt consilii. Sed maxime notanda est distinctio

7. ratione originis, secundum quam distinguuntur in divinas, apostolicas et ecclesiasticas. Primum membrum iterum bifariam patet. Traditionum enim divinarum aliae sunt ab ipso Christo institutae et promulgatae, quae vocantur dominicae: aliae ab apostolis sunt promulgatae, sed dictante s. Spiritu, quae dicuntur divino-apostolicae. Hoc discrimen innuit conc. tridentinum verbis supra n. 108 [1] allatis. Traditiones apostolicae eae dicuntur, quae originem habent ab apostolis, quatenus erant rectores et pastores ecclesiarum, qui pro accepta potestate poterant Ecclesiae disciplinam moderari et pro prudentia sibi divinitus infusa in fidelium commodum leges ferre (cf. 1 Cor. 7, 10. 12). Aliae traditiones institutae sunt ab Ecclesia, quae non dissimili pollet leges condendi auctoritate, et hae dici solent ecclesiasticae. Notari tamen debet, traditiones apostolicas vel ecclesiasticas quandoque a patribus vocari divinas, eo quod Deus et apostolis et Ecclesiae concesserit ejusmodi auctoritatem; sicut etiam traditiones divinae quandoque appellantur apostolicae vel ecclesiasticae, quia apostoli et Ecclesia illas propagarunt. Patet autem discrimen inter traditiones divinas et mere apostolicas vel ecclesiasticas: istae enim versantur circa solam disciplinam, ideoque non sunt semper loco vel tempore universales; illae vero etiam circa dogmata. Neque desunt regulae, quibus etsi non semper traditiones dominicae a divino-apostolicis (quod nihil refert), traditiones tamen divinae a traditionibus apostolicis et ecclesiasticis tuto distingui possint. Si agitur scil. de doctrina fidei vel ejusmodi instituto, quod Deum tantum auctorem habere possit (cujusmodi sunt sacramenta), traditio est vel divina vel nulla i. e. non authentica, cui nulla fides seu obedientia debeatur, cum Ecclesia novam doctrinam non excogitet et proponat. In praeceptis vero et institutis ita comparatis, ut ex indole sua non necessario divinae originis esse intelligantur, sed possint etiam profecta esse ab auctoritate mere apostolica vel ecclesiastica, regulam ad discernendas traditiones ecclesiasticas ab apostolicis suppeditat Augustinus de bapt. IV, 24: »Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur.« Norma autem discernendi traditiones divinas a mere apostolicis in re practica revocatur ad judicium et sensum Ecclesiae seu antiquitatis christianae: qui sensus inde in primis elucet, si Ecclesia nunquam ausa est quidquam circa illam traditionem mutare aut in ea dispensare, ut ex. gr. circa celebrationem dominicae, circa admixtionem aquae cum vino in eucharistiae celebratione [1]) etc.

112. *Traditionis acceptio propria.* — Quamvis traditio latiori aliquo sensu dicantur a patribus omnia dogmata et instituta ex antiquitate Ecclesiae quocunque demum modo transmissa, etiamsi medium transmissionis fuerit sacra Scriptura: significatione tamem strictiori et spe-

---

[1]) Cf. Bellarminum de verbo Dei l. 4 c. 9, qui quinque regulas proponit; Kilber principia theol. disp. 1 c. 2 a. 3 in theologia wirceburgensi t. 1.

cifica nomine traditionis adsignificatur modus transmissionis et conservationis a s. Scriptura diversus; quae significatio nominis ita communis est, ut semper praesumi possit, nisi altera latior in singulis contextibus demonstretur. Primum ultro concedunt protestantes; alterum patet **1.** ex divinis literis, ubi verbum t r a d e r e saltem duodecies occurrit in significatione, de qua loquimur, nec nisi semel certo usurpatur promiscue tam de doctrina per Scripturam, quam de altera oretenus tradita, scil. 2 Thess. 2, 14: *Itaque, fratres, state et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram*; in reliquis locis omnibus vel certo vel saltem probabiliter significat traditionem non s c r i p t a m [1]). Patet **2.** etiam ex patribus, qui traditionem vel distinguunt a Scriptura, vel cum ea conjungunt ut alterum cognitionis christianae principium ejusdem auctoritatis, vel docent traditionem latius patere Scriptura, ut patebit ex testimoniis passim in hoc tractatu citandis. Cum ergo significatio strictior et specifica longe sit frequentior, merito praesumitur. Etsi vero ratione modi traditio plerumque distinguitur a Scriptura sacra, non tamen propterea excluditur omnis scriptio patrum etc. ad eandem doctrinam melius transmittendam et conservandam, sed tantum scriptio auctorum i n s p i r a t o r u m; et hoc tantum sensu dicitur o r a l i s, quod ab apostolis solum ore, non etiam scripto Ecclesiae fuerit proposita: non vero ut significetur eam ore solum s e m p e r fuisse propagatam.

113. *Disputationis ordo et divisio.* — Duplici modo potest de traditione quaestio institui. Quaeri scil. potest, num praeter Scripturam aliae sint veritates revelatae, et quomodo conservatae illae sint et ad nos usque propagatae: quae via impeditior est. Facilior et magis peremptoria methodus est, si quaeritur, num Christus instituerit alium modum, aliud organum praeter Scripturam, quo doctrina et instituta a se ipso vel a Spiritu sancto per apostolos revelata propagarentur ac conservarentur in sua integritate et sinceritate, adeo ut veritates eo transmissae sive scriptae fuerint, sive non fuerint scriptae, verbum tamen sint Dei. Qua quaestione affirmative soluta, quaeri ulterius poterit, num revera hoc modo aliqua fuerint transmissa, quae ss. Scripturis a Christi discipulis relictis non contineantur. Nos hunc ordinem sequemur [2]). Disputationem in quatuor distinguemus capita; determinabimus scil.

1. organum a Christo Domino institutum ad derivandam propagandamque doctrinam suam ad omnes gentes. Indicabimus

---

[1]) Cf. Matth. 15, 1 ss.; Marc. 7, 3 ss., 1 Cor. 11, 2. 23; 15, 3 etc.

[2]) Cf. em. card. F r a n z e l i n de divina tradit. th. 3. Cum prae ceteris operibus doctissimi hujus theologi nostro judicio illud emineat, quod de divina traditione et Scriptura edidit, illum in primis ducem sequemur, saepe quae ipse fusius evolvit ad compendium redigentes.

2. media agnoscendae traditionis semper in Ecclesia viventis;
3. comparationem instituemus inter traditionem et s. Scripturam;
4. ad complementum argumenti quaedam doctrinae capita addemus.

Caput I.

De medio divinitus selecto ad conservandam propagandamque doctrinam christianam.

114. **Thesis XXIII.** ***Medium authenticum conservationis et propagationis christianae revelationis est ministerium a Christo institutum; nullatenus vero medium unicum est s. Scriptura, multoque minus fons, e quo omnes et singuli independenter ab authentico visibilique magisterio religionem christianam sibi hauriant.***

Demonstratio. *Argumentum primum.* — Veritas statuta multiplici argumento comprobatur; et primum quidem petitur ex praxi Christi et apostolorum in promulganda doctrina revelata. Et revera **a.** Christus conciliata sibi prius multiplici argumento auctoritate, doctrinam suam non scripto, sed viva voce promulgavit. Neque **b.** moriens doctrinae perpetuitati prospexit literis scriptis, quibus figeret doctrinam et praecepta et ex quibus singuli sibi derivarent fidem: sed instituto authentico magisterio. cui suam assistentiam et Spiritus sancti tutelam promisit (n. seq.) Pariter **c.** apostoli ecclesias fundarunt evangelium non scriptis, sed oretenus. praedicatione, magisterio propagantes: nam illi *profecti praedicaverunt ubique* Marc. 16, 20, aliosque instituerunt qui ipsorum loco alios iterum instituerent. *Quae audisti a me,* scribit Paulus dilecto suo discipulo Timotheo (2 ep. 2. 2), *per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* Neque apostoli de scribendo admodum erant solliciti, imo plures nihil plane scripserunt, et qui scripserunt, scripserunt non ad ecclesias condendas, sed ad ecclesias jam constitutas. Gentiles vero **d.** et judaei non leguntur citra hoc magisterium sola lectione Scripturae fuisse Ecclesiae aggregatos. „Cogitemus, inquit Augustinus de doctr. chr. prol. n. 6, centurionem Cornelium, quamvis exauditas orationes ejus eleemosynasque respectas ei angelus nunciaverit, Petro tamen traditum imbuendum, per quem non solum sacramenta perciperet. sed etiam quid credendum, quid sperandum, quid diligendum esset, audiret“ etc. Ita pariter eunuchus ille, qui alioquin diligenter legebat Scripturas Act. 8, 27 ss. traditus est imbuendus Philippo diacono, ut ib. inculcat idem s. doctor. Quare Christus in ultima coena Jo. 17, 20. fideles dicit *credituros per verbum eorum* i. e. apostolorum, et Paulus solemniter pronunciat Rom. 10, 17: *Fides ex auditu* sane praedicantium, qui authentice sunt missi ib. v. 14, 3. Legimus quidem de quibusdam, qui erant Beroeae Act. 17, 11: *Susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie*

scrutantes Scripturas, si haec ita se haberent, quae minime sunt contra nostram assertionem; nam hi judaei non scrutabantur libros N. T., ut inde eruerent doctrinam Christi: sed profecto libros V. T., ut omnibus rite expensis viderent, num revera in Christo adimpleta sint prophetarum vaticinia ideoque ipse sit Messias toties divinitus praedictus, et auctor novae oeconomiae, prout a Paulo annunciabatur, ut ita ad fidem in ipsum inducerentur. Jam vero nullo modo probare possunt protestantes, hanc oeconomiam post apostolorum mortem cessare debuisse, horumque magisterio vivo substituendum fuisse magisterium solius s. Scripturae; imo omnia suadent, eadem ratione Christi doctrinam etiam in posterum fuisse promulgandam, qua initio fuerit proposita, cum intime sit conserta cum ea Ecclesiae constitutione, quam tam clare libri N. Testamenti ob oculos ponunt, ipsiusque auctoris Ecclesiae exemplo sancita.

115. *Secundum argumentum* praebent verba Christi diserta, quae ejus hac in re voluntatem aperte manifestant. Notetur enim **a.** Christum nunquam apostolis praecepisse, ut aliquid scriberent, sed semper inculcasse, ut docerent, praedicarent, testes essent: neque apostoli unquam munus scribendi sibi injunctum fuisse significant, sed munus praedicandi. *Vae enim mihi est*, inquit Paulus 1 Cor. 9, 16, *si non evangelizavero.* Atqui credibile non est, Christum omisisse apostolos monere de illo, quod ex ejus intentione praecipuum deberet esse medium ad doctrinam suam diffundendam et propagandam. Cujus silentii **b.** vis crescit, quod secundum protestantes nihil debeat admitti, nisi quod ex divinis probetur literis, quibus solis se stare toties asseverant. Probent ergo ex Scripturis hoc Christi consilium, de quo praecipua et fundamentalis est controversia inter nos et ipsos. Confirmatur ejusdem silentii probandi vis **c.** facta collatione inter oeconomiam servatam a Deo in synagoga instituenda et Christi oeconomiam in condenda Ecclesia. Postquam enim Deus voluntatem suam Moysi aperuit, subinde eum jussit scribere: *Scribe tibi verba haec, quibus et tecum et cum Israel pepigi foedus* (Ex. 34, 27 col. 17, 14); et saepe refertur, sedulo Moysen Dei verba consignasse literis (Ex. 24, 4; Deut. 31, 9. 24 etc.), imo ipse Deus perhibetur Ex. 24, 12; 31, 18; Deut. 5, 22 scripsisse legem. Ad rem Chrysostomus hom. 1 in Matth. n. 1: „Non enim apostoli de monte descenderunt tabulas lapideas in manibus portantes sicut Moyses, sed spiritum in mente circumferentes et thesaurum quendam ac fontem dogmatum et charismatum effundentes, ita ubique circuibant libri et legum codices vivi per gratiam effecti.“ Etiamsi vero **d.** protestantes evincerent, et Christum praecepisse apostolis ut scriberent, et apostolos scripsisse, non propterea suum statuerent systema. Nam, non obstante lege Moysis scripta, erat in synagoga magisterium vivum ordinarium sacerdotum et extraordinarium prophetarum,

quos Deus temporis cursu excitavit, quorum curae, custodiae, magisterio haec ipsa lex erat concredita: *labia enim sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent de ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* Mal. 2, 7 col. Deut. 17, 8 ss.

Uberior argumenti expositio. — Verum expendamus insigniora quaedam testimonia. Ex hisce manifesto consequitur **a.** Christum instituisse apostolos a se selectos suos legatos, quibus detulerit munus doctrinam suam praedicandi, promulgandi, diffundendi per orbem. Haec solemnis Christi voluntas et authentica institutio refertur, quod bene notandum, ut res summi momenti ab omnibus quatuor evangelistis et quidem facta a Christo, cum discessurus esset ex hoc mundo, ideoque velut ipsius testamentum. Cf. praeter testimonia citanda Luc. 24, 47 ss.; Joan. 15, 26; 16, 13, 21, 15 ss., ubi hujus ministerii et magisterii centrum visibile et vicarium designatur, scil. Petrus. Quibus adde Paulum consilium Dei solemniter promulgantem de via, qua homines ad fidem sint perducendi: *Omnis enim quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante; Quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur? . . . Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Rom. 10. 13. ss. *Quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes* 1 Cor. 1, 21. Hujus legationis et magisterii **b.** argumentum seu objectum est omnis ejus doctrina theoretica et practica; terminus omnes gentes; amplitudo usque ad ultimum terrae; duratio usque ad consummationem seculi. *Data est,* ita Christus Matth. 28, 18 s., *mihi omnis potestas in coelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes . . . docentes eos servare omnia quaecunque mandavi vobis: et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi;* et iterum: *Euntes in mundum universum praedicate Evangelium omni creaturae* Marc. 16, 15; *Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judaea et Samaria, et usque ad ultimum terrae* Act. 1, 8. Et Paulus testatur: *Et ipse* (Christus) *dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei* Eph. 4, 11. Voluit ergo **c.** ut ad consummationem usque seculi essent praedicatores, qui in apostolicum praedicationis munus succederent. Ut vero **d.** essent legati authentici, quibus tuto crederemus et in quibus ipsum audiremus, securos eos reddit jugis suae protectionis omnipotentis atque assistentiae s. Spiritus ducentis eos in omnem veritatem. *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi,* Matth. 28, 20; *Et ego rogabo Patrem et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum,* Joan. 14, 16; *Paracletus autem Spiritus s., quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia et suggeret vobis omnia, quaecunque dixero vobis,* ib. v. 26. Quare **e.** mediante hoc ministerio assistentia Christi ejusque Spiritus munito decurrit ex ejusdem voluntate ad omnes gentes et generationes pura, integra et incorrupta revelatio, atque ita impletur praeclare illud vaticinium Is. 59, 21: *Hoc foedus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui, et de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, amodo et usque in sempiternum.* Ideoque nunquam interrupta testium et doctorum series oris et

tubi instar est, per quem Deus singulos alloquitur et edocet [1]). Quapropter dictum est: *Qui vos audit me audit: qui vos spernit, me spernit* Luc. 10, 16. Denique **f.** gravissimam adjecit sanctionem, ne quis parvipenderet hanc suam voluntatem institutionemque: *Qui vero* (vobis praedicantibus) *non crediderit, condemnabitur,* Marc. 16, 16.

116. *Tertium argumentum* pro thesi nostra derivamus ex universalitate fidei. Supponimus enim, ex voluntate Christi fidem omnibus nationibus esse annunciandam: *Docete omnes gentes* Matth. 28, 19; *praedicate Evangelium omni creaturae* Marc. 16, 15: et sane fides est conditio absolute necessaria ad salutem. Doctrina igitur revelata ea ratione est proponenda, ut omnes sine erroris periculo credere tuto possint. Atqui seclusa revelatione immediata singulis facta, quae tamen in praesenti rerum ordine experientia teste locum non habet, modus propagandi proponendique revelationem omnibus accomodatus nullus est nisi per auctoritatem legatorum Dei, qui in hac sua missione et auctoritate sint facile cognoscibiles.

Sane praeter legatorum auctoritatem seu authenticum magisterium hic modus esset vel **1.** demonstratio, qua ad veritatis revelatae cognitionem perduceremur, quae via, ut per se patet, non est omnibus accommodata; vel **2.** propria inquisitio et lectio Scripturarum; sed neque haec via omnibus est apta, quod **a.** nondum reperta typographia vix per tot secula adeo multiplicari s. Scripturae exempla poterant, ut omnibus eadem suppeterent; quod **b.** plerique literas nesciant, ideoque s. Scripturam legere nequeant; quod **c.** etsi legere possent, otio et quiete non fruantur ad legendam ut oportet s. Scripturam; quod **d.** etiamsi haec quae indicavimus non obstarent, eam praesertim in juventute et antequam christianam cognoscunt fidem, absque ullo errore vel erroris suspicione ita intelligere nequeant, ut totam inde puramque hauriant Christi doctrinam. Nam, ut rite docet Augustinus [1]): Si unaquaeque disciplina, quamvis vilis et facilis, ut percipi possit, doctorem et magistrum requirit: quid temerariae superbiae plenius, quam divinorum sacramentorum libros et ab interpretibus suis nolle cognoscere et incognitos velle damnare?« Cf. n. 27. 34. Vel **3.** haec via esset interna illustratio hominibus, dum Scripturas legunt, concessa: sed praeterquam quod plerique Scripturas sacras ex rationibus allatis legere non possint, haec illustratio esset aut veri nominis revelatio, quae certe quoad singulos locum non habet; aut esset tantum elevatio perceptionis intellectualis ad facilius et salutari modo apprehendendam veritatem revelatam, et haec citra externi magisterii auctoritatem, experientia teste, illusioni undique est obnoxia. Vel **4.** haec via saltem pro rudibus est auctoritas doctorum. Quod si protestantes ad hunc modum provocant, turpiter sibi (sicut et in aliis) contradicunt; ideo enim Ecclesiae magisterium rejecerunt, ne fides auctoritate humana niteretur: spernunt scil. magi-

---

[1]) De util. cred. n. 35; n. 27, 34: Cf. Stapleton principiorum fidei doctrinalium XII, 2: Kleutgen Theol. der Vorz. t. ult. n. 171 ss.; Scheeben t. 1 § 9. 18. Ad ea, quae opponuntur e vaticiniis, quibus praedicitur omnes fore a Deo ipso in N. T. edocendos etc., respondebimus in disp. de magisterio ecclesiastico n. 253.

sterium Ecclesiae authenticum nunquam interrupta pastorum serie per tot secula tam venerandum, ejusque loco substituunt magisterium plane humanum omni missione (nisi forte politica) destitutum, cujus subjectum sunt persaepe laici, magistratus politici fide destituti. Praeterea supponunt, doctores sibi relictos omnia quae ad fidem spectant, absque errore invenisse in eisque esse concordes, quae gratis, imo, teste experientia, falso supponuntur.

117. *Quartum* haud dissimile *argumentum* colligi potest ex unitate fidei, qua maxime excellere debet coetus fidelium. Haec enim sine magisterio vivo obtineri nequit. Quod sicut jam ex dictis patet, ita alia quoque ratione confirmatur. A priori enim, consideratis hominum natura intellectusque humani angustiis, multo vero magis expensis hisce Christi apostolorumque praedictionibus: *Surgent pseudochristi et pseudoprophetae* Matth. 24, 24; 18, 7; *Oportet et haereses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis* 1 Cor. 11, 19; *Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur* 2 Tim. 4, 3 etc.; necnon et a posteriori, ex historia ecclesiastica liquet, inter christianos semper excitari controversias de amplitudine sensuque revelationis. Atqui haec componi non possunt, nisi adsit tribunal vivum, cui conservatio et custodia revelationis sit commissa. Quod suadet

1. analogia et inductio; siquidem nulla est societas ordinata, in qua ejusmodi tribunal desit, cui concredita sit custodia et interpretatio legum.

2. Idem patet ex eo, quod quamvis s. Scriptura norma sit, secundum quam judicetur: ipsa tamen non loquitur, nedum judicat, quando utraque pars eam sibi vindicat et pro se explicat et quaestio sit, utri ea faveat. Ad dirimendam autem controversiam necesse est, ut judex ita pronunciet sententiam, ut utraque litigantium pars certo sciat quid dixerit [1]).

---

[1]) Ad rem Vincentius lirinensis commonit. c. 2 scribit: „Hic forsitan requirat aliquis: cum sit perfectus Scripturarum canon, sibique ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est, ut ei ecclesiasticae intelligentiae jungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro ipsa sua altitudine non uno eodemque sensu universi accipiunt, sed ejusdem eloquia aliter atque aliter alius atque alius interpretatur; ut pene quot homines sunt, illinc sententiae erui posse videantur. Aliter enim illam Novatianus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit, aliter Arius, Eunomius, Macedonius; aliter Photinus, Apollinaris, Priscillianus; aliter Jovianus, Pelagius, Coelestius: aliter postremo Nestorius. Atque idcirco multum necesse est propter tantos tam varii erroris anfractus, ut propheticae et apostolicae interpretationis linea secundum ecclesiastici et catholici sensus normam dirigatur." Cf. quae infra ex haereticorum agendi ratione c. 25 ss (opusc. IX, 223) adducit. Similia de haereticis sui temporis testatur Irenaeus IV, 35 n. 4. Et vel Lutherus in l. contra Zwingli de veritate corporis Christi in Eucharistia: „Si diutius steterit mundus, inquit, iterum erit necessarium, ut propter diversas Scripturae interpretationes, quae nunc sunt, ad conservandam fidei unitatem conciliorum decreta recipiamus atque ad ea confugiamus." Egregia ad

3. Hinc jam Tertullianus praeclare ostendit de praescr. c. 15 ss.; neque posse neque debere solis Scripturis componi controversias, tum quia **a.** ejusmodi disputationes prohibet Apostolus Tit. 3, 9. 10; tum quia **b.** carent fructu; tum quia **c.** auditoribus sunt damno. „Quid promovebis, inquit c. 17, exercitatissime Scripturarum, cum si quid defenderis, negetur; ex diverso, si quid negaveris defendatur? Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentione: nihil consequeris, nisi bilem de blasphematione.“ Ideoque c. 19 infert: „Ergo non ad Scripturas provocandum est, nec in his constituendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta victoria est, aut par incertae:“ sed „Ordo rerum desiderabat illud prius proponi, quod nunc solum disputandum est: quibus competat fides ipsa, cujus sint Scripturae, a quo et per quos et quando et quibus sit tradita disciplina, qua fiunt christiani? Ubi enim apparuerit esse veritatem et disciplinae et fidei christianae, illic erit veritas Scripturarum et expositionum et omnium traditionum christianarum.“ Acutas Tertulliani animadversiones experientia tot seculorum luculentissime confirmat. Nulla enim fere utilitas provenit ex tot cum haereticis colloquiis et disputationibus. Quare patres causam aliam, quae fidei efficiat unitatem, assignant, ut infra ostendemus.

118. *Quintum argumentum.* — Sane considerentur attentius origo indoles, forma etc. s. Scripturae, et manifestum erit, illa non contineri medium praecipuum, nedum unicum a Christo institutum ad propagandam diffundendamque revelationem divinam. Nam

1. libri sacrae Scripturae conscripti sunt, cum fideles jam ex Christi voluntate et institutione penderent ab ore apostolorum aliorumque ejus nomine docentium. Quare apostoli libris postea scriptis certe non voluerunt ordinem divinitus institutum atque a se tamdiu sancte servatum et organismum velut Ecclesiae subvertere, neque enim id probari potest: sed adjumenta tantum quaedam suppeditare. Scripti sunt

2. data occasione ad ecclesias particulares vel ad personas singulares ex causa particulari: hinc continent salutationes, respiciunt facta et quaestiones illius temporis; neque eo consilio sunt exarati, ut integrum exhiberent doctrinae systema; nullibi enim consilium hoc exprimitur.

3. Imo ab ipsa forma et indole Scripturae hoc consilium excluditur, tum quia Scriptura est obscura, quidquid jactant protestantes: tum quia nullibi data opera ea recensentur, quae sint necessario credenda, quemadmodum in symbolis fideique confessionibus vel catechismis fieri solet [1]),

---

haec confirmanda reperies ex protestantismi historia apud Perrone prael. theol. t. 3 de s. Script. c. 3 a. 1 prop. 3; Heinrich t. II § 85; Scheeben § 18.

[1]) Quare protestantes, praeeunte Luthero, ediderunt catechismos, si in divinis literis adeo clare omnia ad salutem necessaria continentur, ut quilibet fidem facile

et ipse Christus fecit tradens orationem dominicam Matth. 6, 9; tum quia res maximi momenti breviter obiterque attinguntur, e. g. divinitas Spiritus sancti et alia, quae ad ss. Trinitatis mysterium spectant; alia vero minoris momenti fuse dataque opera explicantur, ut sunt quae spectant virginitatis praestantiam 1 Cor. 7; tum quia quod praecipuum est, nullibi in Scripturis affirmatur, Scripturam s. omnia, quae divinitus sunt revelata, complecti. Imo etiam permisit Deus ut quaedam scripta apostolica perirent (cf. 1 Cor. 5, 9; Col. 4, 16). Atqui incredibile est, libros ita comparatos unicum vel praecipuum medium esse divinitus electum ad conservandam propagandamque inter gentes omnes revelationem divinam.

4. In ipsis hisce libris fideles relegantur ad praedicationem jam perceptam, designantur depositi custodes doctoresque authentici. *Itaque, fratres,* scribit s. Paulus 2. ep. ad Thess. 2, 14, *state et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem sive per epistolam nostram;* et ad Timotheum 2. ep. 2, 2: *Quae audisti a me, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* Cf. 1., ep. ad Thess 4, 2; Rom. 16, 17; 1. Cor. 15, 1 s.; Gal. 1, 8; Phil 4, 9; Col. 2, 6. Atqui ad Scripturam in primis fuissent relegandi futuri fidelium magistri. Non ergo independenter ab authentica praedicatione et magisterio ex solis Scripturis fideles, nedum infideles, fidem haurire debent. Et sane s. Scriptura sejunctim ab aliquo magisterio authentico est velut res relicta: liber enim seorsim spectatus sibi authentiam auctoritatemque conciliare nequit, neque ad hoc sufficiunt criteria interna etc., ut infra th. 29. 33. 34. ostendemus.

Quare omnino ad rem nostram scribit **Irenaeus** III, 4 n. 1: »Quid autem, si neque apostoli Scripturas reliquissent nobis? Nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multae gentes barbarorum, eorumque qui in Christum credunt sine charta et atramento scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem et veterem traditionem diligenter custodientes, in unum Deum credentes fabricatorem coeli et terrae etc.;« et relato symbolo apostolico ita prosequitur: »Hanc fidem qui sine literis crediderunt, quantum ad sermonem nostrum barbari sunt, quantum autem ad sententiam et consuetudinem et conversationem propter fidem perquam sapientissimi sunt, et placent Deo conversantes in omni justitia et castitate et sapientia. Quibus si aliquis annun-

---

inde discere possit? Quare habent suos libros symbolicos, si sacra Scriptura sufficit? Altera ex parte advertatur, secundum traditionem vetustam, venerandam atque nullatenus spernendam apostolos auctores esse symboli, quod ab ipsis apostolici nomen traxit, vel certe symbolum illud quoad substantiam ex traditione apostolica dimanasse, eoque summam credendorum contineri. Et quomodo adeo obliti sunt apostoli illud suis epistolis inserere, si censuissent, sacram Scripturam, saltem post suam mortem, *unicum* debere esse *divinae revelationis fontem* et *canalem,* quo ad posteras generationes ex Christi consilio et voluntate eadem revelatio dimanare debeat? Oblivio vere singularis!

ciaverit ea, quae ab haereticis adinventa sunt, proprio sermone eorum colloquens, statim concludentes aures longo longius fugient, ne audire quidem sustinentes blasphemum colloquium. Sic per illam veterem apostolorum traditionem, ne in conceptionem quidem mentis admittunt quodcunque eorum portentiloquium est.«

119. *Sextum argumentum*, quo priora luculenter confirmantur, ipsa praebet protestantismi historia. Rejecta enim magisterii auctoritate, a cujus ore pendeant fideles, nil aliud reliquum fuit protestantibus, quam confugere ad internam singulorum inspirationem et omnimodam Scripturarum perspicuitatem. Cum vero tristissima dissidia et sectarum in dies multiplicatio internam illam inspirationem (ab authentico magisterio independentem) atque Scripturae perspicuitatem figmentum esse comprobassent, coacti sunt concedere aut fidei unitatem esse impossibilem ideoque non necessariam, aut sive practice modoque agendi, sive etiam theoretice iterum approbare atque sancire, non sine manifesta contradictione, principium auctoritatis. Qua de re exstant praeclarissimae adversariorum confessiones et testimonia, quae ipsis expressit veritatis evidentia et vel sensus ipse communis [1]).

120. Succedit denique *argumentum septimum*, quod ex universalis Ecclesiae primorum seculorum suffragio tam theoretico quam practico petimus. Quidquid enim est de patrum auctoritate, protestantes, quin omnem subvertant certitudinem historicam, negare nequeunt, eos saltem testes veraces esse illius agendi sentiendique rationis, quae ipsorum tempore in Ecclesia viguit, sicut ex Ciceronis, Livii aliorumque scriptorum romanorum libris colligere possumus sentiendi vivendique rationem, quae ipsorum tempore in republica romana obtinuit. Ex sentiendi vero agendique ratione primitivae Ecclesiae merito judicare possumus de voluntate Christi deque sensu verborum ipsius. Qui enim affirmaret, Ecclesiam vix natam et e manibus Christi prodeuntem defecisse ab oeconomia divinitus instituta, eo ipso significaret, Christum illum esse architectum, quem ipse insipientiae arguit, quod domum suam non supra petram, sed super arenam aedificaverit (Matth. 7, 24). Ceterum quae est temeritas praetendere, novatores sec. XVI. melius novisse, quae sit Ecclesiae constitutio, quae propagandae doctrinae Christi divinitus electa oeconomia, quam patres primorum seculorum, qui fidem christianam scriptis illustrant et sanguine irrigarunt, sine quorum testimonio protestantes nec Scripturam ipsam nec sinceram fere notitiam de Christo ejusque Ecclesia haberent? Merito igitur tam temerariis doctoribus repetere possumus verba Tertul-

---

[1]) Contradictionem simili fere in causa jam manichaeis exprobrat Augustinus de utilitate cred. c. 14 (opusc. t. VI.). Confessiones vero ejusmodi candidorum protestantium, quae causae catholicae verus sunt triumphus, passim reperies apud Hettinger Apol. des Christenth. t. 2 part. 2 diss. 17; praesertim in annot. subjecta legendae sunt theses Lessing adversus Götze statutae, quibus invicte protestantium theoriam de sufficientia Scripturae subvertit; Jörg Geschichte des Protestantismus I, 126 ss.; Beleuchtung der Vorurtheile wider die kath. Kirche von einem protest. Laien Zürichs, Luzern 1843 t. 1 p. 1 p. 37 ss.; Deby Die eine wahre Kirche § 6; Katholik 1894. I. 295 ss.

liani, quibus arrogantiam haereticorum sui temporis perstringit de praescr. c. 28: »Age nunc, omnes erraverint; deceptus sit et Apostolus de testimonio reddendo: nullam (ecclesiam) respexerit Spiritus sanctus, uti eam in veritatem deduceret, ad hoc missus a Christo, ad hoc postulatus de Patre, ut esset doctor veritatis; neglexerit officium Dei villicus, Christi vicarius, sinens ecclesias aliter interim intelligere, aliter credere, quod ipse per apostolos praedicabat: ecquid verisimile est, ut tot ac tantae in unam fidem erraverint?... Quoquo modo sit erratum, tamdiu utique regnavit error, quamdiu haereses non erant. Aliquos marcionitas et valentinianos liberanda veritas exspectabat; interea perperam evangelizabatur, perperam credebatur etc.« Lege Augustinum de util. cred. n. 31.

121. Quibus lemmatis instar praemissis pauca quaedam ex sentiendi ratione christianae antiquitatis delibemus[1]). Docent patres

1. ab apostolorum successoribus, in primis vero ab ecclesiis apostolicis doctrinam Christi esse hauriendam.

»Quid autem praedicaverint apostoli, scribit Tertullianus de praescr. c. 21, i. e. quid illis Christus revelaverit, et hic praescribam, non aliter probari debere, nisi per easdem ecclesias, quas ipsi apostoli condiderunt ipsi eis praedicando tam viva, ut ajunt voce, quam per epistolas postea. Si haec ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quae cum illis ecclesiis apostolicis matricibus et originalibus fidei conspiret, veritati deputandam; sine dubio tenentem quod ecclesiae ab apostolis, apostoli a Christo, Christus a Deo accepit; reliquam vero omnem doctrinam de mendacio praejudicandam, quae sapiat contra veritatem ecclesiarum et apostolorum et Christi et Dei.« Cf. et adv. Marc. IV, 5 opusc. IX, 81. — Et Irenaeus post verba n. 108 relata statuit: »Quid enim? et si de aliqua modica quaetione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas recurrere ecclesias, in quibus apostoli conversati sunt, ab eis de praesenti quaestione sumere quod certum et re liquidum est?« Quorum verborum sensus certe non est, tantum in quaestione *de re modica* hanc esse servandam methodum, sed cum vel in quaestione de re modica servanda sit, a fortiori in quaestione de re gravi. Id patet ex tot aliis Irenaei locis, ex ejus scopo polemico, ex ipso contextu, cum mox doceat multas gentes barbaras vi traditionis sine Scripturis fidei summam didicisse (cf. verba n. 118), Iterum idem s. doctor IV, 26 inculcat: »Quaptopter eis, qui in Ecclesia sunt,

---

[1]) Expendantur bene haec testimonia et apparebit harmonia doctrinae inter patres, qui floruerunt ante nicaenum concilium, et eos, qui post illud vixerunt: neque enim admitti debet discrimen inter principia Ecclesiae ante illud concilium et Ecclesiae posterioris aetatis a protestantibus nonnullis assertum, quod scil. Ecclesia uno tempore apostolicam originem suae doctrinae testimoniis mere historicis, tempore alio auctoritate sui magisterii vindicare consueverit: nam Ecclesia **1.** quovis tempore ad authentiam sui magisterii: quovis etiam tempore **2.** ad traditionem majorum, atque ad patrum praecedentium doctrinam provocavit; quamvis **3.** concedi possit, subinde potius hoc, subinde aliud elementum fuisse inculcatum. Ceterum **4.** mirum esse non debet, si patres antenicaeni nonnunquam provocent ad majores tantum ut ad testes historicos. Nam in tam recenti origine et adolescentia religionis christianae hoc sufficiebat ad confundendam haereticorum temeritatem, nec statim recurrendum erat ad elementum magisterii supernaturale, scil. ad ejus authentiam divinam. Cf. Franzelin th. 10.

presbyteris [1]) obaudire oportet, his qui successionem habent ab apostolis, sicut ostendimus, qui cum episcopatus successione charisma veritatis certum secundum placitum Patris acceperunt; reliquos vero, qui absistunt a principali successione et quocunque loco colligunt, suspectos habere vel quasi haereticos et malae sententiae, vel quasi scindentes unitatem . . »Ubi igitur charismata Domini posita sunt, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea, quae est ab apostolis Ecclesiae successio, et id quod est sanum et irreprobabile conversationis et inadulteratum et incorruptibile sermonis constat. Hi enim et eam, quae est in unum Deum, qui omnia fecit, fidem nostram custodiunt . . . et Scripturas sine periculo nobis exponunt.«

2. Cum ergo ab apostolorum successoribus fides sit haurienda, inter omnes autem successores semper eminuerint successores s. Petri in Ecclesia romana, horum in primis fides est consulenda.

»Ad hanc Ecclesiam, infert Irenaeus III, 3 n. 2, propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam h. e. eos, qui sunt undique, fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique conservata est ea, quae est ab apostolis traditio.« Et recensita romanorum episcoporum in Petri cathedra successione ad suam usque aetatem, ita prosequitur: »Hac ordinatione et successione ea, quae est ab apostolis in Ecclesia traditio et veritatis praeconatio, pervenit usque ad nos. Et est plenissima haec ostensio, unam et eandem vivicatricem fidem esse, quae in Ecclesia ab apostolis usque nunc sit conservata et tradita in veritate.« Hinc patres adeo solliciti fuere [2]), episcoporum romanorum in controversiis cum haereticis enumerare seriem. Cujus sollicitudinis rationem reddit Epiphanius haer. 27 n. 6: »Nemo miretur, quod singula tam diligenter percurrerim: per haec enim perpetuo aperta veritas demonstratur.«

3. Haec successorum quae ab apostolis incipit series canalis instar est, per quem ad posteras generationes pura decurrit doctrina Christi.

Quod ita significat Athanasius ep. ad Serap. n. 28: »Haud abs re fuerit veterem insuper traditionem doctrinamque ac fidem (de Spiritu s.) catholicae Ecclesiae investigare, quam scil. Dominus tradidit, apostoli praedicavere et patres servavere. In ea enim Ecclesia fundata est, a qua si quis exciderit, is nec esse, nec amplius dici christianus ulla ratione poterit.« — Basilius hom. 24 c. sabellianos etc. n. 6: »At ne separes a Patre et Filio Spiritum s., absterreat te traditio. Sic Dominus docuit, praedicavere apostoli, patres conservavere, confirmavere martyres. Satis habeas loqui ita ut edoctus es.« — Epiphanius haer. 75 n. 7 adversus Aërium disputans: »Jam vero utri tandem illorum peritiores sunt? An errore deceptus homuncio, qui nunc tandem

---

[1]) Presbyterorum nomine manifesto intelligit episcopos, ut patet ex sequentibus. Dicuntur autem episcopi ab Irenaeo nonnullisque aliis presbyteri tum quia jam aetate provecti promovebantur ad tantam dignitatem, tum quia prudentia, morum gravitate et exemplo excellere omnibusque venerationi esse debent, quae dotes senioribus in primis propriae esse solent.

[2]) Cf. Optatum milevitanum de schism. donatistarum II, 3 s. (opusc. t. X), Augustinum ep. 53 n. 2 et Hegesippum apud Eusebium H. E. IV, 22. Cf. praefat. opusc. t. X. n. 14.

emersit et adhuc hodie superstes est? an qui ante nos testes exstiterunt quique ante nos eandem traditionem in Ecclesia tenuerunt, quam et ipsi a parentibus suis acceperant et ipsorum parentes a majoribus suis didicerant? quemadmodum Ecclesia, quam a patribus suis accepit, rectam et sinceram fidem cum traditionibus ad hunc diem observat.«

4. Statuunt patres praedicationem ecclesiasticam consonam esse normam, juxta quam de revelata judicetur doctrina; et tamquam argumento principe, contra quod nulla valeret exceptio, usi sunt pastorum consensu et testimonio successorum apostolorum ad demonstrandam doctrinam fidei, et ad convincendam erroris doctrinam contrariam.

Ita in concilio ephesino, teste Vincentio lirinensi, »cum de sanciendis fidei regulis disceptaretur, ne qua illic profana novitas in modum perfidiae ariminensis obreperet, universis sacerdotibus, qui illo ducenti fere numero convenerant, hoc catholicissimum, fidelissimum atque optimum factu visum est, ut in medium sanctorum patrum sententiae proferrentur, quorum alios martyres, alios confessores, omnes vero catholicos sacerdotes fuisse et permansisse constaret; ut scilicet rite atque solemniter ex eorum consensu atque decreto antiqui dogmatis religio confirmaretur et profanae novitatis blasphemia condemnaretur« [1]. — Irenaeus praef. l. 5 scribit, se evertisse doctrinas haereticorum »manifestato praeconio Ecclesiae, quod prophetae quidem praeconaverunt, quemadmodum demonstravimus, perfecit autem Christus, apostoli vero tradiderunt, a quibus Ecclesia accipiens per universum mundum sola bene custodiens tradidit filiis suis.« Eadem ratione rejecit Florini errores (apud Eusebium H. E. V, 20): »Haec dogmata Ecclesiae non sunt consona . . . haec dogmata qui ante nos exstitere presbyteri quique apostolorum discipuli fuere, non tradiderunt.« — Ita Athanasius ep. ad Epictetum n. 3 relatis quibusdam erroribus eos reprobat hoc utens criterio: »Haec catholicae Ecclesiae non sunt, nec ea est patrum sententia.« — Ita Origenes de principiis praef. n. 2: »Cum multi sint, qui se putant sentire quae Christi sunt, et nonnulli eorum diversa a prioribus sentiant, servetur vero ecclesiastica praedicatio per successionis ordinem ab apostolis tradita et usque ad praesens in ecclesiis permanens: illa sola credenda est veritas, quae in nullo ab ecclesiastica et apostolica discordat traditione.« Unde pulchre hom. 18 in Luc. hominem veritatis cupidum hortatur: »Tu ergo quaerere Jesum in templo Dei, quaerere in Ecclesia: quaerere eum apud magistros, qui in templo sunt et non egrediuntur ex eo. Si enim ita quaesieris, invenies eum.«

5. Docent causam efficientem unitatis fidei et doctrinae esse conspirationem cum sententia episcopi, qui et ipse cum aliis conspiret. »Prius admonui vos, scribit paterne s. Ignatius ad ephesios n. 3, ut unanimes sitis in sententia Dei. Etenim Jesus Christus inseparabilis vita nostra Patris est sententia, sicut et episcopi per fines terrae constituti in Jesu Christi sententia sunt. Unde oportet vos unanimes esse sententiae episcopi.«

---

[1] Commonit. cc. 28. 29 et 31 cum annot. subs. opusc. t. IX, in qua plura facta luculenta reperies. Cf. Liberius ep. ad Constantium n. 3; Fulgentius de Trinit. c. 1; Cassianus de incarn. I, 6; VI, 5 opusc. t. XXXII; aliorumque testimonia in praef. opusc. t. IX n. 19. 22; Heinrich t. I § 66.

Quare juxta s. Ignatium episcopus est veluti chorda principalis, quacum reliquae chordae i. e. fideles consonare debent, ut inde oriatur harmonia Deo jucundissima. Ita vero habet s. Irenaeus I, 10 n. 2: »Hanc praedicationem cum acceperit et hanc fidem, quemadmodum praediximus, Ecclesia et quidem in universum mundum disseminata diligenter custodit quasi unam domum inhabitans: et similiter credit iis, videlicet quasi unam animam habens et unum cor, et consonanter haec praedicat et docet et tradit quasi unum possidens os. Nam etsi in mundo loquelae dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis una et eadem est. Et neque hae, quae in Germania sunt fundatae ecclesiae, aliter credunt aut aliter tradunt, neque hae, quae in Hibernis sunt, neque quae in Celtis, neque hae, quae in Oriente sunt, neque hae, quae in Aegypto, neque hae, quae in Lybia, neque hae, quae in medio mundi constitutae; sed sicut sol creatura Dei in universo mundo unus et idem est, sic et lumen praedicationis veritatis ubique lucet et illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire. Et neque is, qui valde praevalet in sermone ex iis, qui praesunt ecclesiis, alia quam haec sunt dicet (nemo enim supra magistrum est), neque infirmus in dicendo deminorabit traditionem. Cum enim una et eadem fides sit, neque is, qui multum de ea potest dicere, ampliat, neque is, qui minus, deminorat.«

6. Imo censent ad fidei probationem ne requiri quidem probationem ex sacris Scripturis, vel statuunt sacras Scripturas explicandas esse secundum Ecclesiae praedicationem.

»Nullus mihi subcrepet, inquit Gregorius nyssenus adv. Eunom. l. 4, quod illud etiam, quod a nobis pro confesso habetur, rationibus et argumentis indigeat confirmari et probari: sufficit enim ad nostri sermonis demonstrationem, quod habeamus a patribus venientem ad nos traditionem velut hereditatem quandam per successionem ex apostolis per sanctos sequentes transmissam.« »Hoc scil. facere magnopere curabant (probe catholici), hortatur Vincentius lir. c. 27, quod in principio commonitorii istius sanctos et doctos viros nobis tradidisse scripsimus, ut divinum canonem secundum universalis Ecclesiae traditiones et juxta catholici dogmatis regulas interpretentur, in qua item catholica et apostolica Ecclesia sequamur necesse est universitatem, antiquitatem, consensionem.« Quare vel ipsi protestantes candidiores cum Münscher fatentur [1]: »Patet ex omnibus disquisitionibus, quas hactenus fecimus, protestantes, dum aversantur traditionis usum, non habere favens sibi testimonium historiae. Ecclesia catholica jure merito affirmat, traditionem magnam auctoritatem penes primos habuisse fideles.«

7. Denique juxta illud (Matth. 18, 17): *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus:* patres gravissimis verbis illos damnabant, qui episcoporum pastorumque Ecclesiae doctrinam, magisterium judiciumque aversarentur vel contemnerent (n. 131 ss.).

Ex quibus satis superque probata videtur thesis, s. Scripturam non praecipuum, nedum unicum esse fontem, e quo ab hominibus haurienda

[1] In manuali hist. dogmatum t. 1 p. 2 sect. 5 § 73. Cf. aliorum confessiones apud Hettinger l. c. diss. 17 et Perrone de traditione c. 1.

sit fides; sed canalem divinitus institutum, per quem ad singulas gentes generationesque derivanda sit coelestis Christi doctrina, esse nunquam interruptam pastorum seriem. Unde etiam factum est, ut hac via, non Scripturarum lectione, Christi fides latissime diffunderetur (n. 80) laetissimique exsisterent fructus (n. 87): quae divina benedictio huic medio adnexa novum praebet pro dogmate catholico argumentum. Neque enim Deus uberrima sua gratia potuisset benedicere laboribus, qui (secundum adversarios) potius fuissent ordinis, cujus ipse esset auctor, subversio quam exsecutio consilii divini.

122. **Scholion.** *Ratio incorruptae conservationis doctrinae traditae.* — Ratio suprema perennis conservationis doctrinae revelatae, certitudinis ac securitatis de hac conservatione per jugem successionem magisterii ecclesiastici est promissum collatumque a Christo perpetuum charisma veritatis, ut pluribus etiam ostendemus de ecclesiastici magisterii infallibilitate disserentes [1]. — Verum etiamsi ministerium ecclesiasticum historice tantum spectetur, praecisione facta ab illo veritatis charismate a Christo ei promisso, illud adeo apte suo muneri conservandae doctrinae respondet, ut vel per se sufficeret ad omnem corruptionis suspicionem excludendam. Nam verissime de Ecclesiae patribus et pastoribus scribit Augustinus l. 2 c. Julian. n. 34: „Quod invenerunt in Ecclesia, tenuerunt; quod didicerunt, docuerunt; quod a patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt.“ Quam ob causam illis nil adeo exosum erat quam novitas. „Mos iste, scribit Vincentius lir. common. c. 6 n. 16, semper in Ecclesia viguit, ut quo quisque foret religiosior, eo promptius novellis adinventionibus contrairet. Exemplis talibus plena sunt omnia.“ Quod deinde illustrat controversia de rebaptizandis haereticis, in qua Cypriano restitit Stephanus, narrationemque suam ita absolvit: „Quis ergo tunc universi negotii exitus? Quis utique nisi *usitatus et solitus?* Retenta est scil. antiquitas, explosa novitas.“ Cf. cc. 8. 9. 22 ss. 30 ss. Et revera tot exstant exempla, quot fere concilia et controversiae cum haereticis. Oborto enim aliquo errore mox commovebatur Ecclesia, ut corpus vulnere inflicto, errores deferebantur ad episcopos, in primis ad romanum pontificem; et sicut naturae vires ad vulneris locum velut confluunt pro ejusdem curatione, ita etiam proposita nova doctrina episcopi mox in concilia congregabantur pro tuenda antiquitate; doctrinas novas explo-

[1] Cf. th. 52 s., ubi clarius disseretur etiam de hujus magisterii infallibilis subjecto, de iis ideo, qui constituunt seriem pastorum nunquam interruptam, per quam canalis instar ad singulas generationes derivetur Christi doctrina, et quae de Ecclesiae apostolicitate th. 61 dicemus; in primis Franzelin th. 8, ubi synoptice proponit patrum doctrinam, qui hoc momentum plurimum urgent ad conciliandam fidelibus securitatem de traditionis incorruptione.

debant, damnabant novatores, haereticos a fidelium coetu arcebant. Ideo etiam omnis innovationis in doctrina et auctor et locus et tempus assignari possunt. Quare cum Ecclesiae pastores tanta sollicitudine et vigilantia, etiam ultro citroque missis epistolis synodicis [1]), quae essent suae fidei testes, conservandum fidei depositum integrum atque purum usi sunt, accedente ad hanc vigilantiam assistentia Christi et Spiritus sancti, plane securi tutique esse possumus, per hunc canalem nunquam interruptae pastorum seriei puram ad nos usque Christi doctrinam redundare.

Hinc solvitur praecipuum adversariorum argumentum, qui propterea traditionem aversantur, quod putant ea facile Christi doctrinam corrumpi. Obliviscuntur scil. promissae assistentiae Christi et Spiritus sancti, quae supplet omnem insufficientiam mediorum naturalium, semperque somniant traditionem mere oralem; fama enim, inquiunt, crescit eundo, et ex orali traditione oriuntur legendae et mythi, orali quoque traditione corrupta fuit revelatio primitiva. Insuper notamus, traditionem catholicam, non eo sensu esse oralem, quod ore tantum absque aliis subsidiis propagetur: tunc enim, praecisione facta a divina assistentia, sat vaga esset et fluxa: sed dici oralem vel ad exclusionem scriptionis inspiratae, ut diximus n. 112, quo sensu pars tantum minor traditionis fuit oralis, quae tamen mox ab apostolorum successoribus et patribus literis fuit consignata, praxi aliisque monumentis fixa et expressa; vel dici oralem, ut significetur modus, quo doctrina Christi universa ad omnes gentes per singula transfundenda sit secula. Fuit enim propaganda viva voce, magisterii ecclesiastici jugi praedicatione, non tamen seclusis variis subsidiis, quibus Ecclesiae pastores in sua praedicatione juvarentur, cujusmodi sunt in primis s. Scriptura, qua major ejus pars continetur, aliaque antiquitatis monumenta (cf n. 129), quibus traditio fluminis instar terminis certis fixisque conclusa et determinata fuit, ut jam eundo nec crescere possit neque multiloquio corrumpi.

123. **Corollarium I.** *Methodus peremptorie dirimendi controversias.* — Demonstrata exsistentia et auctoritate semper viventis organi et canalis ad conservandam et ubique diffundendam Christi doctrinam, jam dirempta est controversia de singulis doctrinae capitibus a protestantibus in dubium vocatis, neque necessarium est de singulis prolixam inire disputationem: omnis enim quaestio ad hanc unam revocatur, ubi sit hoc organum, hic canalis, seu haec nunquam interrupta pastorum series, quidque ea de proposita quaestione doceat. Nam doctrina, quam illa

---

[1]) Cujus usus hanc bellam reddit rationem s. Gregorius M. l. 7 ep. 4: „Nam cum vicissim nobis fidei nostrae confessionem transmittimus et caritatem nostram erga nos ostendimus, quid aliud in sancta Dei Ecclesia agimus, nisi arcam bitumine linimus (Gen. 6, 14), ne unda erroris intret?“

quavis aetate promulgat diffunditque, erit ipsa doctrina Christi, sicut aqua quavis in parte canalis non interrupti hausta, ipsius fontis aqua est illuc usque dimanans et profluens. Cf. quae ad rem statuit Tertullianus n. 117[3]; Stapleton princ. fidei doctr. contr. 6 q 2 a. 3.

124. **Corollarium II.** *Traditionis auctoritas.* — Cum Christus voluerit doctrinam suam ad posteras generationes derivare successionis apostolicae seu ministerii ecclesiastici nunquam interrumpendi praedicatione, sponte sua consequitur, doctrinam illam, quae praedicatione ecclesiastica ab apostolis ad nos usque est derivata, etiamsi s. Scriptura non contineatur, divinae esse auctoritatis non secus ac doctrinam divinis literis comprehensam. Quare Paulus: *Fratres,* inquit *state et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem sive per epistolam nostram* (2 Thess. 2, 14); in quae verba Chrysostomus hom. 5 n. 2: „Hinc est perspicuum, inquit, quod non omnia tradiderunt (apostoli) per epistolam, sed multa etiam sine scriptis; et ea quoque sunt fide digna. Quamobrem Ecclesiae quoque traditionem censeamus esse fide dignam. Est traditio: nihil quaeras amplius.“ Ita et Basilius de Spir. s. n. 71. Propterea synodus tridentina sess. 4 „perspiciens hanc veritatem et disciplinam (Christi) contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus, quae ipsius ore ab apostolis acceptae aut ab ipsis apostolis, Spiritu s. dictante, quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt, orthodoxorum patrum exempla secuta, omnes libros tam V. quam N. T., cum utriusque unus Deus sit auctor, nec non traditiones ipsas tum ad fidem tum ad mores pertinentes, tamquam vel oretenus a Christo vel a Spiritu sancto dictatas et continua successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu ac reverentia suscipit et veneratur.“ Et jam antea conc. oecumenicum VII. act. 7: „Si quis omnem traditionem ecclesiasticam sive scriptam, sive non scriptam rejicit, A. S.“ Hinc explicatur, quare haeretici magisterium Ecclesiae ideoque successionis apostolicae praedicationem respuentes, rejecerint traditiones: et harum adversarii recusaverint Ecclesiae magisterium perenne.

125. **Corollarium III.** *Plenior traditionis notio.* Traditio ergo divina sensu maxime proprio est doctrina fidei universa ex ore Christi vel ex revelatione Spiritus s. per apostolos progrediens, quatenus sub assistentia ejusdem Spiritus sancti nunquam interrupta pastorum et doctorum divinitus institutorum successione conservatur et propagatur, atque fluminis instar quavis aetate Ecclesiam animat, vegetat, fecundat, in professione et vita totius Ecclesiae sese exserit et velut incarnatur: seu brevius: Doctrina a Christo promulgata per secula singula resonans mediante tuba magisterii ecclesiastici nunquam interrupti a se instituti. Quam ss. Patres ‚praedicationem ecclesiasticam, intelligendi regulam apostolicae veritatis‘ dicunt, si directe et objective spectatur ipsa doctrina, quatenus in apostolica succes-

sione servatur et traditur; est autem et dicitur ‚conscientia fidei, catholicus intellectus, ecclesiasticus sensus, fides scripta in cordibus, sapientia non scripta,' si directe spectatur Ecclesia hac doctrina informata et imbuta sub assistentia Spiritus sancti et charismate praedita veritatis ad intelligendam, custodiendam et docendam integram revelationem, vel etiam si spectatur doctrina revelata subjective ut recepta est in Ecclesia, eamque velut informat, animat et fecundat. Cf. Franzelin th. 11; Möhler Symbolik § 83; Scheeben § 15.

126. **Corollarium IV.** *Catholicus intellectus* sensu declarato acceptus et in consentiente judicio successionis apostolicae spectatus, est **a.** sub directione Spiritus sancti *norma infallibilis interpretandi sacras Scripturas:* unde **b.** praedicatio ecclesiastica, quatenus continet judicium consentiens de singularibus Scripturae locis, simpliciter et absolute eorum genuinum sensum exhibet; universim autem spectata est **c.** canon interpretationis significatione negante, quod sensus ei contradicens nunquam possit esse verus; et **d.** significatione affirmante, quod ad verum sensum reperiendum vel confirmandum plerumque manuducat et non mediocriter juvet. Sane si apostoli, juxta Irenaeum II, 4, in Ecclesia tamquam in depositorium dives contulerunt omnia, quae sunt veritatis, et si ipsa est custos et dispensatrix hujus depositi: non debet id accipi tantum materialiter de verbis, formulis, theorematibus, sed de ipsa intelligentia veritatum revelatarum; et hinc est quod patres de intellectu catholico, de sensu ecclesiastico loquantur. Quare a Spiritu Dei conservatur perpetuo in Ecclesia non solum verbum materiale Scripturae, sed ejus sensus et intellectus genuinus, quo instructa et imbuta infallibilis erit s. Scripturae interpres. „Quis nunc medullas Scripturarum, inquit ad rem Tertullianus Scorpiace c. 12, magis nosset quam ipsa Christi schola? quos et sibi discipulos adoptavit omnia utique edocendos et nobis magistros adornavit omnia utique docturos.“ Cf. de praescr. c. 38.

Patrum de hoc doctrina. — Quod ipsum etiam universa antiquitas et theoretice et practice (cum de aliquo textu dogmatico autentice explicando adversus haereticos ageretur) sensit. »Omnis sermo ei constabit, inquit Irenaeus IV, 31, si et Scripturas diligenter legerit apud eos, qui in Ecclesia sunt presbyteri, apud quos est apostolica doctrina, quemadmodum demonstravimus (c. 26 cf. supra n. 116 [1]) « — Et Origenes comment. in Matth. n. 46: »Quoties (haeretici) canonicas proferunt Scripturas, in quibus omnis christianus consentit et credit, videntur dicere: Ecce in domibus est verbum veritatis (Matth. 24, 26). Sed nos illis credere non debemus, nec exire a prima et ecclesiastica traditione, nec aliter credere, nisi quemadmodum per successionem Ecclesiae Dei traditum est.« — Ita et Hilarius (in Matth. 13 n. 1): »Significat (Christus e navi docens) eos, qui extra Ecclesiam positi sunt, nullam divini sermonis capere posse intelligentiam. Navis enim Ecclesiae typum praefert, intra quam verbum vitae positum et praedicatum hi, qui extra sunt et

arenae modo steriles atque inutiles adjacent, intelligere non possunt.« Eadem de causa laudat Rufinus (H. E. I, 9) Gregorium naz. et Basilium: »Solis, inquiens, divinae Scripturae voluminibus operam dabant, earumque intelligentiam non ex propria praesumptione, sed ex majorum scriptis et auctoritate sequebantur, quos et ipsos ex apostolica successione intelligendi regulam suscepisse constabat.« Cf. supra verba Vincentii lir. n. 417 a.

Quare ad rem omnino sunt Hieronymi verba ep. 53 n. 6. 7 adversus protestantium placitum cuilibet permittentium non solum Scripturarum lectionem, sed et interpretationem. Postquam enim retulit, eunuchum illum (Act. 8), quamvis diligenter legisset, Scripturas non intellexisse, intellexisse vero divinitus misso interprete Philippo, »haec a me, ait, perstricta sunt breviter . . . ut intelligeres te in Scripturis sanctis sine praevio et monstrante semitam non posse ingredi. Taceo de grammaticis, rhetoribus, philosophis, geometris, dialectis, musicis, astronomis, astrologis, medicis . . . Ad minores artes veniam, et quae non tam λόγῳ, quam manu administrantur. Agricolae, caementarii, fabri, metallorum lignorumve caesores, lanarii quoque et fullones, et ceteri, qui variam supellectilem et vilia opuscula fabricantur, absque doctore non possunt esse quod cupiunt.

,Quod mediocrum est

,Promittunt medici, tractant fabrilia fabri (Horatius l. II ep. 1).'

Sola Scripturarum ars est, quam sibi omnes passim vindicant.

,Scribimus indocti doctique poemata passim (ibid.)'

Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi praesumunt, lacerant, docent, antequam discant.« In eundem sensum praeclare disputat s. Augustinus de moribus Eccl. c. 1 et de utilit. cred. cc. 6. 7. n. 17, ubi ita inter alia scribit: »Nulla imbutus poëtica disciplina Terentianum Maurum sine magistro attingere non auderes . . . tu in eos libros, qui quoque modo se habeant, sancti tamen divinarumque rerum pleni, prope totius generis humani confessione diffamantur, sine duce irruis et de his sine praeceptore audes ferre sententiam: nec si tibi aliqua occurrunt, quae videantur absurda, tarditatem tuam putrefactum tabe hujus mundi animum, qualis omnium stultorum est, accusas potius, quam eos, qui fortasse a talibus intelligi nequeunt [1]).«

127. *Decretum tridentinum.* — Quamobrem ad rei veritatem antiquitatisque sensum expressum est sapientissimum concilii tridentini sess. 4 decretum: »Ad coërcenda petulantia ingenia decernit (sacrosancta synodus), ut nemo suae prudentiae innixus in rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, s. Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimen consensum patrum ipsam Scripturam sacram interpretari audeat.« Quod decretum, cum a quibusdam prave expositum fuisset, renovavit conc. vaticanum sess. 3 cap. 1 hanc illius mentem esse declarans, »ut in rebus fidei et morum, ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, is pro vero sensu s. Scripturae habendus sit, quem tenuit ac tenet s. mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum;

---

[1]) Cf. praef. opusc. IX n. 19; Perrone praelect. t. 3 de Scriptura c. 3 a. 1; Möhler Symbolik § 42; Franzelin thesi 18.

atque ideo nemini licere contra hunc sensum aut etiam contra unanimem sensum patrum ipsam Scripturam s. interpretari [1].« Ad rem autem sunt quae circa prioris decreti sensum notat Stapleton l. c. praef. l. X: »Observandum est, agi hic de interpretatione Scripturarum non quacunque, sed de ea, quae ad fidem vel ingenerandam vel conservandam necessario pertinet. Etenim illa Scripturarum expositio, quae vel ad exhortandum et formandum in melius mores vel ad subtilia investiganda (de quibus salva fidei regula aliter sentire licet) adhibetur, hoc in loco in quaestionem non vocatur. Rursum agitur de illa interpretatione etiam eorum, quae sunt fidei, non qua fidem ipsam, quam firmiter jam quis habet, legendo et exponendo sibi soli nutriat atque confirmet, sed qua aut fidem de novo inquirimus aut etiam jam acceptam alios docere contendimus. Denique de hujusmodi omnino interpretatione Scripturarum hic disputatur, quae adhibita auctoritatem habet, et quae pro certo et germano Scripturae sensu necessario tenenda est.« Puerilis vero est, ut parum dicamus, exceptio his Ecclesiae decretis praepediri exegesis studium. Sicut enim viatorem viarum indices vel faces noctu accensae in suis itineribus non morantur, imo promovent: ita nec catholicus intellectus facis instar praelucens impedit Scripturae interpretationem, sed potius mirum in modum juvat ad verum ejusdem sensum assequendum.

Caput II.

De mediis quibus traditio divina conservatur et transmittitur.

128. Demonstravimus hucusque apostolicam successionem in perenni ministerio ecclesiastico esse canalem, per quem ad omnes gentes atque singulas generationes doctrina Christi defluit et in eas redundat,

---

[1] In annot. 9 ad primum hujus decreti schema legimus (collect. lac. VII, 522): »Patet praeposterum omnino esse sensum, ad quem temerarii quidam recentiores critici et interpretes decretum concilii (trid.) detorserunt. Aliqui enim dixerunt, decretum esse merae disciplinae et non absolute pro quovis tempore, sed solum pro illis adjunctis, quibus editum est, habere valorem; alii vero id, quod conc. vetat Scripturam interpretari contra sensum, quem tenuit et tenet Ecclesia, ita intelligendum esse, ajunt, ut solummodo fas non sit interpretando Scripturas dogma aliquod fidei ab Ecclesia definitum excludere et negare. Quamvis ex. gr. constet, textum Jac. 5, 14 ab Ecclesia intelligi de sacramento extremae unctionis, juxta haec principia sensus iste Ecclesiae non necessario esset norma interpretationis, sed posset aliquis libere negare hunc sensum textui inesse, dummodo non neget ipsum dogma, extremam nempe unctionem esse sacramentum N. L. Quare necesse est ad hujusmodi petulantia ingenia coercenda, supremam illam interpretationis catholicae normam, quae est judicium et consensus Ecclesiae de vero sensu Scripturarum ita proponere, ut manifestum sit **1.** non de re mutabilis disciplinae, sed incommutabilis dogmatis hic agi; **2.** non solum excludi interpretationem, quae contradictorie opponatur sensui, quem Ecclesia alicui Scripturae loco subesse doceat, sed etiam necesse esse, ipsum illum sensum ab Ecclesia retentum habere ut verum Scripturae sensum.« Cf. Heinrich t. I § 71; Granderath Constit. dogm. conc. vaticani explicatae p. 1. c. 2 com. 3 n. III; Katholik 1899. II, 385—411 coll. tamen, iis quae notat Nisius Zeitschr. für k. Theol. 1899 p. 282 ss.; 460 ss.; et quae doctissime statuit Stapleton l. c. integris ll. 10 et 11.

ideoque ad eam quovis tempore tuto cognoscendam sufficere, ut noscamus, quid apostolorum successores tunc unanimi tradiderint testificatione. Sed quoniam decet theologum ostendere harmoniam et conspirationem inter praedicationem Ecclesiae praesentis et praedicationem ejusdem singulis seculis ad tempora apostolorum usque ascendendo, seu identitatem doctrinae quovis tempore per hunc canalem decurrentis, imo cum haec demonstratio necessaria sit ad plenius et undique [1]) refellendos adversarios incusantes Ecclesiam catholicam corruptionis doctrinae revelatae: inquirendum nobis est in modum, quo de fide et praedicatione seu de traditione Ecclesiae praecedentium seculorum certi possimus reddi ad ejusmodi instituendam collationem.

129. *De mediis cognoscendae traditionis.* — Jam vero multiplici modo quovis seculo se prodit praedicatio et fides seu traditio Ecclesiae multisque diversi generis monumentis ea est consignata, expressa et ad posteros transmissa: quorum potiora sunt, ut nonnulla indicemus,

1. fidei professiones et conciliorum praesertim oecumenicorum et romanorum pontificum definitiones [2]), ut per se patet:

2. sacra liturgia ac generatim cultus, qui est practica et realis expressio fidei internae. Quare etiam patres ad Ecclesiae preces et ritus pro confirmandis dogmatibus libenter provocant secundum illud celebre dictum, „legem credendi lex statuat supplicandi [3]).“ Cum autem liturgiae habeantur jam seculi IV. et III., imo si substantiam spectes sint antiquioris etiam originis, patet, quanti momenti sit testimonium ex illis derivatum. Liturgiis affines sunt praxis precesque Ecclesiae in publica et solemni sacramentorum administratione.

3. Martyrum acta [4]); ex his enim patet, quid crediderint martyres, quae fuerit fides Ecclesiae, pro cujus confirmatione sanguinem fuderint.

4. Patrum scripta, de quibus mox plura disputabimus.

5. Historia ecclesiastica, quae sicut alia, ita et hoc passim refert, quid Ecclesia quavis aetate docuerit, praedicaverit, tradiderit, cum et hoc inter facta maxime ecclesiastica possit referri. Huc in primis spectat haeresum historia. Si enim aliqui propter novum dogma ab Ecclesia defecerunt, jam inde liquet doctrinam oppositam in Ecclesia fuisse traditam; et si Ecclesia aliquos propter haeresis crimen anathematis poenae

---

[1]) Dicimus ad plenius et undique refellendos adversarios, nam ad eos utcunque retundendos satis sunt, quae huc usque demonstravimus.

[2]) Has collectas reperies in utilissimo enchiridio Symbolorum etc. ed. Denzinger, cujus ed. 8. prodiit Wirceburgi 1900; praecipuas apud Scheeben n. 611.

[3]) In sedis apost. auctoritatibus, quae adnexae habentur ep. 21 s. Coelestini ad episcopos Galliae n. 12 (opusc. XVIII. 266).

[4]) Cf. quae de horum momento in hac quaestione ex Ruinarto delibavimus in praef. opusc. XIII p. 1 s.

subjecit, manifesto inde colligitur, doctrinam aliam ab ipsa praedicatam fuisse, quae scil. haeresi directe et immediate adversaretur. Ita haeretici vel inviti testes sunt fidei catholicae, et vel ex solis haereticis universum theologiae catholicae systema construi posset, cum vix fidei sit particula, adversus quam non steterit aliqua haeresis, et quae non fuerit demonstrata aurum purissimum per caminum impugnationis haereticae [1]).

6. Monumenta artis christianae, quae oculis exhibent persaepe spectandam fidem primorum christianorum, et de quibus subinde dici potest, etsi omnia alia monumenta tacerent, *lapides clamabunt* (Luc. 19, 40), proclamabunt et promulgabunt dogmata apostolicae Ecclesiae [2]). Horum ergo mediorum indagatione pervenire valebimus in cognitionem praedicationis fidei seu traditionis quovis seculo in Ecclesia vigentis. Cum autem hac in quaestione persaepe patrum invocetur auctoritas, jam accuratius de hac erit disserendum.

130. **Thesis XXIV.** ***Unanimis patrum consensus in rebus fidei et morum certissimum est divinae traditionis argumentum.***

Declaratio. *Patris notio.* — Quamquam vulgo patres appellantur quicunque christiani scriptores doctrina et antiquitate conspicui, ut etiam Clemens alex., Lactantius, Arnobius, Rufinus etc., imo ejusmodi etiam scriptores, qui in graves inciderunt errores, ut Tatianus, Tertullianus, Origenes, Eusebius caes., proprie tamen patres illi solum dicendi sunt, quos Ecclesia ipsa probavit atque sinceros ac eruditos suae seu potius apostolicae et christiane doctrinae testes et magistros esse declaravit. Ut enim Ecclesiae est declarare, quinam fuerint auctores inspirati, ita etiam ipsius est declarare, quinam sint testes idonei et magistri doctrinae a Christo et apostolis traditae, quam ipsa sola totam novit, adeoque ipsa sola, num ea in certis quibusdam scriptis vere contineatur, tuto dijudicare valet. Ita etiam quaelibet so-

[1]) Deus permittit haereses non solum ut fideles probentur, verum etiam ut manifesta reddatur dogmatum catholicorum veritas, quae haeresum occasione omni ex parte confirmantur, expoliuntur, illustrantur (cf. opusc. IX, 220 annot.); sicut permisit judaeorum incredulitatem et obstinationem ad confirmandam vaticiniorum messianorum genuinitatem (n. 51), possessionem diabolicam ad glorificandum Jesu nomen (opusc. I, 103 ss.; XI, 128 ss. annot.), impugnationem Ecclesiae ad comprobandam invictam ejus firmitatem (n. 120). Cf. quae de hac re egregie disputat s. Hilarius de Trinit. l. 7 n. 4 s. opusc. IV ser. II.

[2]) Hinc quidam loquuntur de theologia lapidaria, quae probationes suas haurit ex monumentis christianae artis, ex inscriptionibus sacris e cryptis erutis. Recentiori aetate magni iterum fiunt in theologia haec monumenta cum eorum copia multo uberior e tenebris fuerit eruta; et plures eorum, qui abjurato errore ad Ecclesiae sinum redierunt, saepe non tam doctorum libris quam horum monumentorum loquela simplici et non fucata ad fidem pertracti sunt. Notetur autem haec media non esse ipsum princeps traditionis organum, quod est nunquam interrupta pastorum series, sed adjumenta quaedam connaturalia intime cum illo connexa, non absolute quidem necessaria, sed utilia admodum ad traditionem conservandam et propagandam ut bene ostendit Franzelin th. XIII. Cf. de his mediis Perrone l. c. de traditione c. 2. 3; Scheeben § 23 s.

cietas declarare potest, quinam sint magistri, judices, testes, in rebus ad ipsam spectantibus idonei. Quare ad rem statuit s. Thomas 2. 2 q. 10 a. 12: »Ipsa doctrina catholicorum doctorum ab Ecclesia auctoritatem habet. Unde magis standum est auctoritati Ecclesiae quam auctoritati vel Augustini vel Hieronymi vel cujuscunque doctoris.« Porro Ecclesia in hoc suo judicio ad has attendit dotes: **1.** ad eximiam doctrinam, quam non solum possederint, sed et libris testati sint; **2.** ad vitae sanctitatem, nam quamvis disciplinae profanae possint esse in homine minus probo, scientia sacra solet esse sanctitatis soror, quia in hac includitur specialis cum Deo, sapientiae fonte, conjunctio, ardens fidei sinceritatisque studium (praf. n. VII). Praeterea sicut patres naturales et verbo et exemplo liberos instituere, ita et patres Ecclesiae non solum scriptis fideles docere, sed et insigni virtutum exemplo excitare debent, ut eorum institutio perfecta dici possit. **3.** Etiam antiquitatis rationem habet Ecclesia: hinc patrum periodus certe non ultra s. Bernardum († 1153) extenditur. Approbatio autem Ecclesiae innotescit ipso usu, si scil. concilia oecumenica ad eos provocant, si romani pontifices in monumentis publicis utuntur illis tamquam testibus et magistris, si eorum scripta olim in sacris conventibus post s. Scripturam lecta fuerunt, vel si alii insignes patres eos in quaestione dogmatica praesertim adversus haereticos ss. patrum nomine proferunt, ut ex eorum doctrina Ecclesiae fidem patefaciant et probent.

Doctoris notio. — Praeter patres doctorum quoque fit mentio, quorum nomine ii designantur, qui in Ecclesia doctrina plane singulari testandique auctoritate quam maxime excellunt. Ut quis pleno sensu Ecclesiae doctor appelletur, requiritur expressa vel aequivalens Ecclesiae declaratio. Quam si attendimus, propriae Ecclesiae doctores censentur ss. Hilarius pictav., Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregorius M., Athanasius, Basilius, Gregorius naz., Joan. Chrysostomus, uterque Cyrillus, hieros. et alex., Leo M., Petrus Chrysologus, Isidorus hispalensis, Petrus Damianus, Anselmus, Bernardus, Bonaventura, Thomas et recentissime Alphonsus Liguori, Franciscus Salesius et Joan. Damascenus. Cf. Fessler-Jungmann institut. patrol. l. 1 § 9 ss.; Heinrich § 81.

131. **Demonstratio.** Patres considerari possunt: **1.** literarie ac historice ut viri in singulis quibusque christianae antiquitatis seculis docti magnaque pietate insignes; **2.** hierarchice ut membra hierarchiae atque ministerii ecclesiastici, ut successores apostolorum constituentes anulorum instar illam nunquam interruptam pastorum seriem, per quam tamquam per canalem transfundenda est ex Christi voluntate doctrina revelata (n. 110), qui proinde ab ipsa Ecclesia constituti sunt ad docendum, et quibus Ecclesia utitur ad comprobandam suam doctrinam tamquam testibus: plerique enim erant episcopi; **3.** formaliter ut qui singulis aetatibus plurimos fideles per Evangelium Christo genuerint; et denique **4.** theologice, ut qui disponente Christo depositum revelationis custodirent, aperirent Scripturas, doctoratus charismate fulgerent tamquam mundi luminaria, christiano populo tamquam viae duces praeirent, et divinitus exciti Ecclesiae doctrinam propugnarent adversus haereticorum insultus. „Nam providissimus Deus, ita Leo XIII. ep. encycl.

Aeterni Patris 4. Aug. 1879. sicut ad Ecclesiae defensionem martyres fortissimos, magnae animae prodigos, contra tyrannorum saevitiam excitavit: ita philosophis falsi nominis aut haereticis viros sapientia maximos objecit, qui revelatarum veritatum thesaurum etiam rationis humanae praesidio tuerentur.“ Quos propterea etiam Ecclesia in suis definitionibus fidei sequi solebat. Atqui si patres hoc quadruplici modo considerantur, quivis facile intelliget, illorum consensu traditionem innotescere. Neque unquam alia fuit christiani nominis persuasio theoretice et practice manifestata. Et practice quidem, cum tam concilia quam Ecclesiae doctores dogmata fidei hoc consensu probarent, haereticorum vero opiniones damnarent propter earum a patrum unanimi conspiratione dissensum, ut passim videbimus (cf. n. 116). Theoretice se prodidit sive anathemate dicto in eos, qui patrum auctoritatem spernerent, sive diserta conciliorum professione, qua testantur, se in omnibus sequi patrum doctrinam.

Hoc profitetur concilium ephesinum (n. 121[4]); episcopi in conc. chalcedonensi definitionem edunt (Mansi VII, 116) sequentes ss. patres persuasum habentes, semper „licere ambiguitate quaestionis exorta, patrum interpretationibus nostram accommodare confessionem, ac docere, quod in nullo discordem intelligentiae eorum detulerimus animum, sed his utamur testibus ad nostrae fidei confirmationem,“ eumque „qui patrum depravat intelligentiam, praevaricationis exsistere reum (ib. p. 464).“ Conc. lateranense sub Martino I. (a. 649) can. 17 statuit: „Si quis secundum ss. patres non confitetur proprie et secundum veritatem omnia, quae tradita sunt et praedicata sanctae catholicae et apostolicae Dei Ecclesiae, perindeque a ss. patribus et venerandis universalibus quinque conciliis usque ad unum apicem verbo et mente, condemnatus sit.“ Sancta synodus (VII), ut legimus act. 4, dixit: „Divinitus sonantium patrum doctrinae nos correxerunt (plures enim episcopi prius putaverant ss. imagines esse reprobandas)! Ex ipsis haurientes veritatem potati sumus! Eos sequentes mendacium persecuti sumus! Ab eis edocti venerabiles imagines salutamus. Patres praedicant, filii obedientiae sumus et congratulamur in facie matris traditione Ecclesiae catholicae.“ Conc. oecumenicum VIII. statuit act. 10 can. 1: „Ut rectam regiamque divinae justitiae viam sine erroris offensa teneamus, ss. patrum decreta velut inexstinctae quaedam semperque lucentes faces sequenda sunt. Quapropter sanctiones Ecclesiae catholicae et apostolicae per traditionem tum a ss. apostolis, tum ab orthodoxis oecumenicisque et particularibus conciliis aut a quovis deiloquo patre et doctore Ecclesiae acceptas servandas custodiendasque profitemur. Traditiones enim sive per sermonem sive per epistolas majorum nostrorum, qui vitae sanctitate nobis praeluxerunt, acceptas diserte magnus apostolus Paulus (2 Thess. 2, 14) tenendas monet.“

Luculentissime vero de hoc argumento disputat Augustinus. Postquam enim adversus Julianum pro peccato originali Patrum doctrinam adduxit, ita eorundem auctoritatem extollit II, 10 n. 37: „Isti episcopi sunt, docti, graves, sancti, veritatis acerrimi defensores adversus garrulas vanitates,

in quorum ratione, eruditione, libertate, quae tria bona judici tribuisti, non potes invenire quod spernas. Si episcopalis synodus ex toto orbe congregaretur, mirum si tales possent illic facile tot sedere. Quia nec isti uno tempore fuerunt, sed fideles et multis excellentiores paucos dispensatores suos Deus per diversas aetates temporum locorumque distantias, sicut ei placet atque expedire judicat, ipse dispensat. Hos itaque de aliis atque aliis temporibus atque regionibus ab Oriente et Occidente congregatos vides, non in locum, quo navigare cogantur homines, sed in librum, qui navigare possit ad homines. Quanto tibi essent isti judices optabiliores, si teneres catholicam fidem; tanto sibi sunt terribiliores, quia oppugnas catholicam fidem; quam in lacte suxerunt, quam in cibo sumpserunt, cujus lac et cibum parvis magnisque ministraverunt, quam contra inimicos etiam vos tunc nondum natos, unde nunc revelamini, apertissime et fortissime defenderunt. Talibus post apostolos sancta Ecclesia plantatoribus, rigatoribus, aedificatoribus, pastoribus, nutritoribus crevit. Ideo profanas voces vestrae novitatis expavit, et cauta ac sobria ex admonitione apostolica (2 Cor. 11, 3), ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic et mens ejus corrumperetur a castitate, quae est in Christo, catholicae fidei virginitate insidias vestri dogmatis subrepentis exhorruit, et tamquam caput colubri calcavit, obtrivit, abjecit etc.« Quare Vincentius lir. commonitorium suum absolvit hac gravi sententia: »Necesse est profecto omnibus deinceps catholicis, qui sese Ecclesiae matris legitimos filios probare student, ut sanctae ss. patrum fidei inhaereant, adglutinentur, immoriantur: profanas vero profanorum novitates detestentur, horrescant, insectentur, persequantur.« Cf. c. 28. 29. 33. opus t. IX. Nam, ut ait s. Basilius ep. 52 n. 1, »Patrum vestigiis non insistere nec sua sententia vocem illorum potiorem ducere, res est reprehensione digna, ut plena arrogantiae.« Cf. Franzelin th. 9.

132. **Thesis XXV.** ***Quod de consensione patrum omnium affirmamus, idipsum tenendum est de consensione omnium quoque occidentalium explorata.***

Demonstratio. Haec est doctrina Augustini, qui postquam pro dogmate catholico de peccato originali c. Julianum citavit patres occidentales, ita prosequitur I, 4 n. 13: „An ideo contemnendos putas, quia occidentalis Ecclesiae sunt omnes, nec ullus est in eis commemoratus a nobis Orientis episcopus? . . . Puto tibi eam partem orbis sufficere debere, in qua primum apostolorum suorum voluit Dominus gloriosissimo martyrio coronare . . . Non est ergo cur provoces ad Orientis antistites, quia et ipsi utique christiani sunt, et utriusque partis terrarum fides ista una est, quia et fides ista christiana est; et te certe occidentalis terra generavit, occidentalis regeneravit Ecclesia.“ Sane Oriens et Occidens per secula plura unam constituebant Ecclesiam. Atqui de unitatis Ecclesiae essentia est unitas fidei, cum fides sit fundamentum Ecclesiae. Ergo quamdiu schismate ab invicem scissae non sunt, una erat Orientis Occidentisque fides. Repugnat autem, ut manente fidei unitate in tanta pastorum vigilantia patres omnes occidentales aliquam doctrinam pro revelata propugnaverint, quam patres graeci rejecerint. Quare ipse consensus patrum oc-

cidentalium argumentum est praedicationis, fidei et traditionis Ecclesiae orientalis et hinc mediate Ecclesiae universalis. Cf. egregia Bessarionis oratio in conc. florentino c. 2 (Hard. IX, 319 ss.)

133. **Thesis XXVI.** ***Conspiratio patrum numero plurium, imo testificatio paucorum quandoque patrum certis in adjunctis, aliis minime reclamantibus, tutum praebet traditionis divinae argumentum.***

Demonstratio p. I. Sufficere ad cognoscendam divinam traditionem suffragium plurium tantum patrum, sed insignium, ceteris non reclamantibus, probatur luculenta praxi conciliorum ipsorumque patrum, qui ad comprobanda dogmata catholica haeresesque damnandas satis esse putant decem vel duodecim patrum sententiam adduxisse: ita concilia ephesinum, chalcedonense, constantinopolitanum III. et IV., ita Augustinus adv. Julianum l. 1, Theodoretus in dialogis tribus c. Apollinaris errores, Cyrillus alex. in l. de recta fide, Leo M. in ep. 184 ad Leonem Augustum, Cassianus in op. de incarnatione c. Nestorium, Gelasius I. tract. 3 de duabus naturis in Chr. n. 17 ss.; s. Agatho in ep. c. monoth.; Damascenus or. c. iconomachos etc. Cf. opusc. IX, 245 ss. annot. Quis vero dicet, primis religionis christianae seculis pastores doctissimos, imo concilia oecumenica ignorasse legitimam methodum probandi fidem christianam? Ergo universa antiquitas censuit consensum plurium tantum patrum, ceteris tamen non reclamantibus, tutum esse traditionis et fidei revelatae criterium. Cujus rei hanc reddit Vincentius lirin. de conc. ephesino disserens rationem c. 30: „Quamquam multo amplior majorum numerus adhiberi potuerit, sed necesse non fuit, quia neque multitudine testium negotii tempora occupari oportebat, et decem illos non aliud vere sensisse quam ceteros omnes collegas suos nemo dubitabat.“ Sane ipsum aliorum silentium est consensionis signum, cum ex historia dogmatum liqueat, patres solitos non fuisse silere, si quis magnae etiam auctoritatis vir doctrinam ab Ecclesiae praedicatione dissonam proposuisset.

134. **Corollarium.** Immerito igitur exigunt protestantes, ut dogmata controversa ex vetustissimis primorum seculorum patribus probentur. Quod invicte ostendit Petavius. Nam postquam provocavit ad conc. ephesinum, quod in controversia adversus nestorianos, num Deus natus sit ex virgine, aliquot patrum, quorum vetustissimus erat Cyprianus, adduxit testimonia, ista protestantes de incarn. XVI, 15 compellat: „Nunc illud velim, ut mihi respondeant adversarii, utrum existiment synodum illam, quia nullos priorum seculorum suffragatores decreti sui proferre poterat, recentiores et paucis ante se annis mortuos advocasse, an cum alios antiquiores nominare posset, novis istis utpote idoneis fuisse contentam? Horum utrum dixerint, tum causam nostram adjuvabunt, tum deteriorem facient suam. Nam si nemo fuit Ecclesiae

doctor primis illis seculis, qui catholico de Christi divinitate dogmati fidem faceret, ut ex nuperis affirmari illud oportuerit, frustra nobis invidiam ex antiquissimorum illorum temporum silentio comparare student. Quod si exstabant aliqui primis illis seculis, sed consulto his antepositi sunt qui proxime praecesserant, nihilo nos magis accusare deberent, si in appellandis novissimis illorum exempla sequeremur . . . Sic etiam chalcedonense concilium auctores inscribit sibi vix toto seculo anteriores: unum etiam proxime h. e. ante sex annos vita functum, Cyrillum alexandrinum. Nec deerant, opinor, vetustiores alii. quorum uti testimonio poterant. ac tanto plures. quanto major illis suppetebat librorum copia, nondum ad inanitatem redactis aut variis casibus consumptis bibliothecarum forulis. Nos certe ad duas in Christo naturas affirmandas antiquissimorum suffragia conquisivimus, et a primo usque seculo, ut Clementis romani, et Ignatii M. ac deinceps aliorum Justini, Irenaei, Clementis alex., Hippolyti M., Origenis, quorum nemo in synodo est auditus.« Quod deinde ex aliorum quoque conciliorum et patrum gravissimorum praxi uberius confirmat. Temerarium autem est affirmare, hos omnes ignorasse genuinam methodum probandi dogmata catholica.

135. **Demonstratio p. II.** Majorum traditione continetur canalis divinae revelationis. Atqui de majorum traditione constare rite potest, si patres quamvis pauciores reclamante nemine absque ulla haesitatione ad veterum traditionem provocant **a.** in gravissima fidei causa et quidem **b.** fidenter in plenis adversus haereticos disputationibus, et **c.** in conspectu totius propemodum christianae societatis, quae certe reclamasset, si quid dissonum patres ipsius causam agentes a praedicatione ecclesiastica proposuissent. Ideo quandoque vel unius patris maxima fuit auctoritas, ut s. Athanasii, de quo Cyrillus alex. merito in ep. 1 ad monachos affirmat: „Sane idoneus est hic vir apprimeque dignus, cui tuto fidem adjungere licet, ut qui nil protulisset, quod a divinis literis esset alienum. Quo enim pacto illustris ille celebratusque pater, qui in sacra illa magnaque synodo nicaena in tanta omnium admiratione habitus est, a veritatis tramite aberraret?“ Et s. Augustinus de Gregorio nazianzeno affirmat l. 1 c. Jul. n. 16: „Est tanta persona, ut neque ille hoc nisi ex fide christiana omnibus notissima diceret, nec illi (episcopi suae regionis et aetatis) eum tam clarum haberent atque venerandum, nisi haec ab illo dicta ex regula notissimae veritatis cognoscerent.“ Quae cum de aliis repeti possint, quos insignis sanctitas et doctrina, res gestae pro religione christiana et bella adversus haereticos suscepta celebres reddidere, liquet paucos admodum quandoque sufficere patres, ut tuto constet de fide et praedicatione Ecclesiae sui temporis, ideoque de traditione tunc in pastorum successione vigente. Ipse Beza de unit. div. essentiae, cum Augustini verbis verum Ecclesiae dogma comprobasset. „Quis sano homini, inquit, persuaserit, aliter docuisse Augustinum de Trinitate quam africanas ecclesias, et istas rursus aliter quam catholicus consensus ferret?“

136. **Scholion I.** *Regulae de patrum auctoritate.* — Ut reliqua, quae ad patrum auctoritatem spectant, paucis complectamur, statuimur:

1. Quamvis singulorum patrum, si seorsim spectantur, auctoritas sit gravis, ut ex dictis colligitur: nullius tamen auctoritas est infallibilis, ut per se patet, atque etiam passim inculcat Augustinus, ut ep. 148 ad Fortunatianum n. 15: „Neque enim, inquiens, quorumlibet disputationes, quamvis catholicorum et laudatorum hominum velut Scripturas canonicas habere debemus, ut nobis non liceat salva honorificentia, quae illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere, si forte noverimus, quod aliter senserint, quam veritas habet, divino adjutorio vel ab aliis intellecta vel a nobis." Ita de singulis patribus seorsim vel etiam de pluribus extra consensum spectatis intelligi debent, quae Augustinus aliique subinde affirmant, non auctoritate, sed ratione et probatione, qua utuntur patres, se moveri: nam ubi adest consensus, non auctoritas singulorum probat, sicut auctoritas vel unius Scriptoris inspirati sufficit: sed in consensu continetur ratio et probatio traditionis tam historica et philosophica quam theologica ad assensum movens.

2. Sicuti singuli non coece sunt sequendi [1]), ita nec temere sine ratione deserendi, nedum contemnendi. Optima circa singulos est regula s. Augustini statuentis [2]): „Quae vera esse perspexeris, tene et Ecclesiae catholicae tribue; quae falsa, respue et mihi, qui homo sum, ignosce; quae dubia, crede donec aut respuenda esse aut vera esse aut semper credenda esse, vel ratio doceat, vel praecipiat auctoritas."

3. Per se patet non eandem esse singulorum patrum auctoritatem, sed eam crescere pro ratione antiquitatis, sanctitatis, eruditionis, celebritatis, dignitatis hierarchicae, approbationis, usus librorum ab ipsis conscriptorum qui in Ecclesia obtinuit, partium quas in expugnandis haeresibus propugnandaque Ecclesiae doctrina et in definitionibus conciliorum habuerunt.

4. Manifestum pariter est, in taxanda probandi auctoritate alicujus testimonii patrum habendam esse rationem libri, e quo desumitur, occa-

---

[1]) Damnata est ab Alexandro VIII. prop. 30: „Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere et docere, non respiciendo ad ullam pontificis bullam.« Ad rem Thomas 2. 2. q. 10 a. 12: »Maximam habet auctoritatem Ecclesiae consuetudo, quae semper est in omnibus aemulanda: quia et ipsa doctrina catholicorum doctorum ab Ecclesia auctoritatem habet. Unde magis standum est auctoritati Ecclesiae, quam auctoritati vel Augustini, vel Hieronymi, vel cujuscunque doctoris.«

[2]) De vera relig. n. 20; de Trinit. prooemii l. 3 n. 2. Cf. regulas utiles apud P. Gautier S. J. in prodromo ad theol. dogmatico-scholasticam disp. 3 cap. 2 a. 6, etiam in thesauro Zachariae I, 276 ss.; Melch. Canus de locis theol. l. 7.

sionis, qua fuit prolatum, aliorumque adjunctorum. Hinc liquet ejusdem patris non eandem esse semper in diversis quaestionibus auctoritatem.

5. Patres fungi possunt munere vel testis vel doctoris. Quae hucusque diximus de patrum auctoritate, in primis ad eos referuntur, quatenus sunt traditionis testes. Eos autem tamquam testes, non vero ex sua opinione loqui, patet, si ex. gr. id vel diserte vel aequivalenter affirmant, si ad majorum traditionem provocant, si quod proponunt, dogma esse fidei pronunciant, si doctrinam contrariam tamquam haereticam rejiciunt etc. Si vero spectantur ut doctores, qui fidei doctrinam defendunt vel subtiliter exponunt, cum nec argumenta nec expositionis modus semper pertineant ad revelationem, minor est singulorum auctoritas. Quod si tamen in modum dogmata concipiendi vel probandi conspirant, non licet dogmatis explicationem vel probationem tamquam mere subjectivam rejicere, cum ea pertineat ad traditionem et non sit nisi intellectus catholicus formatus et expolitus sub assistentia et directione s. Spiritus.

6. Ex dictis patet patres speciali auctoritate potiri circa depositum revelationis seu doctrinam fidei et morum, quam vel testantur, vel exponunt; in reliquis quaestionibus cum fidei deposito non connexis tantum valet eorum auctoritas, quantum aliorum scriptorum in iisdem adjunctis, et quantum rationes, quibus utuntur, probant.

137. **Scholion II.** *De patrum dissensu.* — Non diffitemur, patres subinde inter se etiam circa doctrinae revelatae capita dissentire. Saepe tamen hic dissensus est **a.** exaggeratus vel **b.** apparens, vel **c.** rei substantiam non attingit, sed vel explicationem, vel quaestiones accidentales, vel consectaria vel modum loquendi. Certum enim ex dictis est, fieri nunquam posse, ut patres omnes unius aetatis contradicant patribus alterius aetatis in re spectante ad fidem, quod magis etiam elucescet ex dicendis de Ecclesiae indefectibilitate: neque ullum dissensionis hujus afferri potest certum exemplum. Quod si revera patres ab invicem dissentire videantur,

1. omni conandum est opera, ut invicem concilientur, etiamsi subinde significationes verborum minus propriae et insolentiores supponi debeant, secundum illud Athanasii[1]) de synodis n. 43: »Non decet illos cum his committere, omnes enim patres sunt; neque sanctum esset, definire hos probe, illos male loquutos, omnes quippe in Christo obdormierunt; neutros fas est culpare, omnes quippe res Christi curabant, omnes studia sua convertebant adversus haereticos.« Modeste sed omnino ad rem scribit Guilelmus ab. s. Theodorici († c. 1150) de sacr. altaris c. 11: »Prudens lector et qui ea

[1]) Cf. etiam n. 13. 14. 45. 47. Eadem inculcat Damascenus ep. de hymno trisagio n. 7. Cf. plura monita bona, quamvis male applicata, apud Facundum hermianensem pro defens. trium capit. VIII, 7; X, 5. 6; XI, 6. Ita ex. gr. IX, 5 bene advertit: „Quemadmodum calumniantium haereticorum est, ex dubiis et obscuris, quae certa et manifesta sunt, male interpretari: ita solitum est prudentiae ac pietatis catholicae, ex indubitatis atque evidentibus et firmare ambigua et latentia declarare. Ideoque melius facimus, si virorum doctissimorum in pace Ecclesiae mortem obeuntium scripta melius interpretemur.“

benevolentia ecclesiastica legit, qua a secularibus secularia leguntur, inter quos plurimum laudatur ille, qui quemlibet auctorem docere potuerit melius dixisse, non ambigens, quod ipse potius errare dicetur, si persuadere voluerit, illum in aliquo errare: qui sic, inquam, legit ecclesiastici doctoris librum, si quid in eo quasi dubium et scrupulosum invenit, non statim illud exsecrando invadit, sed inspicit et discutit et retractat ex lectionis circumstantia et ex aliis scriptis ejusdem auctoris: et ad ultimum prius eligit confiteri se ignorare vel non intelligere, quam illi notam erroris impingere.«

2. Ut concilientur juverit ea, quae aliquis pater, de quo est controversia, obscure, ambigue, implexe dixit, declarare iis, quae vel ipse aliis in locis clarius disseruit, vel alii, quibuscum in eadem vixit communione fidei, clare et expresse scripserunt. »Qui enim, inquit card. Bessarion in perdocta oratione dogmatica in concilio florentino habita (in qua plura ad rem nostram reperiuntur), in illis, idem et in his locutus est Spiritus s., et quae per illos subobscure, eadem per hos aperte docuit, ob eam quam ille scivit causam et propter necessariam tunc fortassis dispensationem.« Qua methodo conantur ipsi patres orthodoxe explicare ea, quae alii minus accurate scripserunt: ita Augustinus Chrysostomum c. Jul. I n. 22 ss.; Dionysium Athanasius in l. de ejus sententia et Basilius ep. 210 n. 5 benigne sunt interpretati. »Oportet, inquit ad rem Eulogius alex. (ap. Photium cod. 215) sanctorum, qui certis temporibus doctores exstiterunt, doctrinam integre perlegere, et non ex parte illorum proferre sententias, indeque de tota eorum mente non sine periculo conjecturam facere . . . quandoquidem ex uno aliquo dicto sive epistola sive lucubratione tota scriptoris pietas ostendi non potest.« Ceterum licebit uti et regula, quam suggerit s. Ambrosius ep. 48 n. 4: »Verbum si offenderit, virtutem professionis interrogato . . . etiam sermonem dubium mens non dubia obumbrat et defendit a lapsu.«

3. Si vero patrum dicta nullo modo conciliari possunt cum sana doctrina, seponenda sunt. Sed cum quanta modestia et honoris significatione id sit faciendum, docet nos s. Augustinus, cum cogeretur a s. Cypriani recedere sententia. »Quapropter reddens debitam reverentiam, ita ille de bapt. VI, 2, dignumque honorem quantum valeo persolvens pacifico episcopo et glorioso martyri Cypriano, audeo tamen dicere eum aliter sensisse de schismaticis vel haereticis baptizandis, quam postea veritas prodidit, non ex mea, sed ex universae Ecclesiae sententia plenari concilii auctoritate roborata atque firmata.« Cf. ejus ep. 81 n. 3; de Trinit. III n. 2; c. Faustum XI. c. 5. Neque vero mirum videri debet, aliquos in nonnullis errasse propter monumentorum et definitionis ecclesiasticae in controversiis subortis defectum: unde factum est, ut non semper satis clare videre potuerint sententiam aliquam revelatione divina contineri. »Haec autem scandala, inquit ad rem Facundus hermianensis l. c. VI, 5, vel quaelibet merito nos offendunt in patribus, quos tamquam luminaria Deus in Ecclesia sua constituit, ut eorum desuper illuminemur excellenti scientia atque doctrina, sic habenda mihi videntur, sicut ipsorum quoque luminarium coeli defectus, quae licet nonnunquam splendoris sui detrimenta sustineant, non tamen amittunt luminaria esse quod sunt. Et crebro quidem accidit, ut ista quoque Ecclesiae luminaria, quoniam multa a nobis celsitudine separantur, pro quodam nostrae ignorantiae nubilo, cum in se splendentia maneant, nobis videantur obscura.« Ideo XI, 3 statuit: »Quod si tam certus error est aliquorum in pace Ecclesiae defunctorum, ut his quae diximus nequeat

excusari, sine illorum infamia, sine offensione et conturbatione Ecclesiae, tacitis eorum nominibus, ipsis erroribus occurratur, ut et debita reverentia exhibeatur praedicatoribus in Ecclesiae pace defunctis, et nulli catholico sit offensa defensio veritatis.« Lanfrancus vero epist. 50 pro sua modestia consulit: »Tutius est lectori in difficillimis ss. patrum sententiis, quas ingenii sui imbecillitas capere non potest, interrogato quod nescit, dicere, se nescire, quam pertinaci arrogantia non sine sua et aliorum pernicie fidei contraria definire, praesertim si talis persona sit, quae vel scientia literarum vel probitate morum vel potius utraque parte auctoritatis pondus prae se gerere videatur [1].«

138. **Thesis XXVII.** ***Christianarum scholarum institutio consentiens et illorum de fide concors doctrina, qui post patres in unitate catholica singulis floruere aetatibus, certissimum traditionis seu doctrinae revelatae criterium censeri debet.***

Demonstratio. Adjicimus hanc thesim praecedentibus propter argumenti affinitatem et ad integram de hac quaestione materiam exhibendam, etsi in ea et Ecclesiae indefectibilitas et variae promissiones eidem factae supponi jam debent. Ut vero thesis veritas elucescat,

1. notetur, eos de quibus loquimur, hoc in docendo scribendoque directos fuisse principio, sibi non licere a definitis articulis vel minimum discedere, sed sui officii esse secundum aurea Vincentii lirin. verba c. 22 receptam antea doctrinam custodire, explicare, tueri [2]: quo principio posito fieri minime potuit, ut unanimis scholarum consensus in christiana institutione a prisca traditione deflecteret.

2. Consensio scholae in christiana institutione aequivalet singulis aetatibus ipsi doctrinae Ecclesiae. Nam »si qua in quaestione, inquit ad rem M. Canus de loc. theol. VIII. 4, universi theologi eadem inter se concinunt, profecto si in eo errant, Ecclesiam item errandi periculo exponunt. Sive enim qui confessiones audiunt, sive qui ad populum habent conciones, utrique plebem instituunt, ut a theologis acceperunt (idem dicatur de episcopis gregem sibi concreditum verbo salutis pascentibus). Ita fit, ut Ecclesia eorum in fide communem errorem dissimulando, Christi fideles

[1]) Gemina habet Durandus abbas troarnensis († 1088) in l. de corpore et sang. Domini n. 16 (Mig. 149. 1417). Cf. Franzelin th. 14. 15; Scheeben § 26; Maranus in praefat. ad op. Justini M. p. 2 c. 13; Petavius theol. dogm. prol. c. 2; Thomassinus tr. 3 in praef. de consensu scholae de gratia n. 33 ss.

[2]) Quod principium ita etiam expressit s. Gebhardus archiep. salisburgensis (1088) in ep. ad Hermannum ep. metensem (Mig. 148. 851): »Nos igitur et qui nostrae partis sunt, quibus etiam Ecclesiae disciplina commissa est, ipsi Ecclesiae in hoc satisfacimus, quia nihil docuimus vel docemus praeter id, quod didicimus. Si inquirimur unde, a quibus didicerimus, certe multos et nequaquam obscuri nominis doctrinae nostrae adstipulatores habemus. Apostoli nos docuerunt, apostolorum successores, apostolicae sedis pontifices; praeter illos, imo secundum illos aliorum patrum copiosa multitudo, qui notae sanctitatis et auctoritatis sunt, quorum doctrina fulget Ecclesia . . . quorum sanctionibus non ignorantia vel negligentia, sed studio reluctari, quid aliud est, quam Spiritum, qui per eos locutus est, blasphemare?«

suo silentio deciperet." Eoque magis quod Ecclesia, si quas haereses condemnavit, si qua de fide et moribus decreta tulit, in utrisque scholasticorum studio et diligentia vehementer adjuvabatur.

3. Accedit ductum ex historia argumentum, quo docemur, eos, qui unanimi scholarum consensioni in christiana institutione pertinaciter repugnarunt, serius ocius ipsam incurrisse haeresis labem. „Connexae quippe sunt, inquit verissime Melch. Canus l. c. c. 1, et fuere semper post natam scholam, scholae contemptio et haeresum pestes.“ Quare nil mirum, et eos, qui recentiori aetate in rebus dogmaticis errarunt, animos gessisse in scholas infensos, et vicissim depositi custodes tutelam in semet suscepisse scholarum [1]).

Uberior thesis declaratio. — Ad pleniorem assertionis intelligentiam

1. notetur nos loqui non de sententia singularium quorundam theologorum, sed de unanimi et constanti conspiratione scholarum per tempus diuturnum, et quidem in doctrinam aliquam non quomodocunque, sed quam dicant revelatam atque fide tenendam.

2. Scholis hanc auctoritatem non vindicamus, quasi scholae scholarumque theologi sint organum illud immediate a Christo institutum ad conservandam doctrinam revelatam sub assistentia Spiritus veritatis; sed quatenus ex earum conspiratione certo constat de traditione et intellectu catholico ipsius successionis apostolicae. Quare inter patrum consensum et theologorum conspirationem haud contemnendum est discrimen: nam **a.** patres fere omnes vi muneris successores sunt apostolorum, ideoque testes authentici revelationis et heredes assistentiae divinae: scholastici vero minori ex parte fuerunt vel facti sunt episcopi, hinc per se non sunt testes authentici; **b.** patres fere singuli ab Ecclesia diserte vel aequivalenter vel saltem tacite sunt approbati, non vero singuli scholastici, si paucos excipias.

3. Etsi verba Eph. 4, 11: *Et ipse* (Christus) *dedit . . . pastores et doctores* etc. generatim non spectant ad doctores scholasticos [2]), tamen ad demonstrationem saltem mediatam adhiberi possunt. Posita enim auctoritate docendi, quae successioni apostolicae a Christo verbis illis collata demonstratur, potest ex connexione ac relatione scholae ad pastores et doctores divinitus institutos ipsius scholae deduci auctoritas. Ad rem Pius IX. in lit. ad archiep. monac. 21. Dec. 1863 scribit: „Neque ignorabamus, in Germania etiam falsam inva-

---

[1]) Cf. Kleutgen Theol. der Vorzeit t. 1 sect. 1 n. 70 ss.; t. 4 p. 2 d. 1 c. 6; Philos. der Vorzeit n. 8 ss., qui errores de la Mennais, Bautain, Gioberti, Hermesii, Güntheri et aberrationes philosophiae recentioris huic contemptui adscribit; Genér in theol. dogm. schol. t. 1 Prodr. 1 c. 2 § 8 ss.; Dechamps. de haer. jans. l. 2 disp. 1 c. 5; Scheeben § 27 cf. n. 1109; Heinrich t. II § 82.

[2]) Nomine *doctorum* Ephes. 4, 11 haud incommode possunt intelligi non tantum ii, qui vi muneris sunt in Ecclesia doctores i. e. pastores seu episcopi, sed etiam qui speciale doctoratus charisma ad utilitatem Ecclesiae divinitus acceperunt. Ejusmodi vero charisma plures saltem ex illis, quos scholae theologos appellamus, licet non fuerint episcopi, in specialem Ecclesiae utilitatem accepisse negari nequit, si tot pontificum encomia expendamus, quibus theologiam scholasticam ejusque, quae in Ecclesiam redundarunt, commoda extollunt.

luisse opinionem adversus veterem scholam et adversus doctrinam summorum illorum doctorum, quos propter admirabilem eorum sapientiam et vitae sanctitatem universalis veneratur Ecclesia. Qua falsa opinione ipsius Ecclesiae auctoritatis in discrimen vocatur, quandoquidem ipsa Ecclesia non solum per tot continentia secula permisit, ut ex eorundem doctorum methodo, et ex principiis communi omnium catholicarum scholarum consensu sancitis theologica excoleretur scientia, verum etiam saepissime summis laudibus theologicam eorum doctrinam extulit, illamque veluti fortissimum fidei propugnaculum et formidanda contra suos inimicos arma vehementer commendavit.«

4. Cum connexio inter scholas et Ecclesiae magisterium longe fuerit arctior ante conc. tridentinum, quam post illud (lapsu enim temporis plures scholae theologicae, praesertim in academiis, ab influxu et directione pastorum Ecclesiae se emanciparunt): illarum conspiratio ante illud tutius est praedicationis ecclesiasticae et traditionis criterium, quam theologorum consensus post illud, quamvis neque hunc temere liceat spernere.

5. Si propositio et deductio alicujus theologicae doctrinae in theologorum scriptis rata et unanimi sententia exhibetur ut vera ac legitima, ab ea sine temeritatis saltem nota fas non est dissentire: quia talis consentiens auctoritas et per se i. e. vel secundum sanae rationis principia gravissima est, et ab Ecclesia magni fit et tamquam elementum aliquod habetur praeparationis ad solemnes definitiones.

6. Quando opinionum diversitas est inter graves theologos, ex sola theologorum auctoritate certitudo comparari non potest: sed omnibus perpensis secundum rationes ex theologicis fontibus deductas statuendum est, quid verum, aut quid vero similius sit censendum.

139. **Scholion.** *S. Thomae auctoritas.* — Inter hos autem theologos eminere s. Thomam, cujus idcirco gravissima in re theologica est auctoritas, nemo est, qui dubitet, si attendat

1. ad concilia, quae maximam in fidei decretis rationem habuerunt ejus doctrinae, praesertim ad conc. tridentinum, in cujus aula praeter Scripturam pontificumque constitutiones proposita erat ipsius summa;

2. ad declarationem Pii V., qui eum Ecclesiae doctoribus accenset, »quoniam omnipotentis Dei providentia factum est, ut angelici doctoris vi et veritate doctrinae . . . multae, quae deinceps exortae sunt, haereses confusae et convictae dissiparentur;«

3. ad tot pontificum a Joanne XXII. ad Leonem XIII. usque praeconia, quibus eum extollunt et commendant propter doctrinae puritatem et praestantiam, quam speciali Dei charismati adscribere haud dubitant;

4. ad tot academias, in quibus tamquam in suo regno consedit princeps, et ordines religiosos, qui eum viae ducem sanaeque doctrinae magistrum elegerunt, suisque praescripserunt, ut ejus doctrinam in primis sequerentur:

5. ad innumeros viros doctos, qui se ejus discipulos profitentur, ejus magisterio gloriantur, auctoritate utuntur atque in ea conquiescunt;

6. ad praxim, qua ejus summa in academiis scholisque per secula praelegebatur, explicabatur, norma erat institutionis theologicae. Quare merito dici potest, Thomae ore loqui theologiam scholasticam, imo catholicum intellectum, ac propterea eos, qui ejus sententiam sequuntur (paucis quaestionibus jam notis exceptis), non deviaturos esse in opiniones a sensu catholico alienas, sed potius sectaturos esse opiniones sanas, probabiles, in Ecclesia communiter

...eptas, omnes prudenter agere, qui student ejus imbui doctrina et spiritu, ut proficiant in doctrina et intellectu catholico, sapientissimumque esse Leonis XIII. P. M. consilium [1], quo viros omnes ecclesiasticos ad solidum excitat doctoris angelici studium.

Non tamen propterea censendum est sive **a.** s. Thomam in omnibus esse infallibilem, quod nulli doctorum datum est nisi Ecclesiae ejusque capiti (n. 136); sive **b.** non licere in aliquibus gravi de causa ab ejus recedere sententia; sive **c.** scientiam omnem theologicam ejus comprehendi doctrina, ultra quam progredi non liceat; sive **d.** soli ipsius auctoritati esse standum, ea sola omnem controversiam dirimendam: sed oportet nos ejus principiis et methodo uti, ipsum viae ducem sequi, ejus rationes et argumenta sagaciter expendere. Quare sicut prudens fidusque magister non obest discipuli profectui, sed eum potius plurimum promovet; ita qui tanti doctoris scientia et sapientia imbuitur, non inhaerebit tantum ipsius verbis et scitis, sed Dei gratia aspirante laetissimum sibi polliceri poterit et profectum, quem nulli tantus doctor tam lati cordis invidebit.

140. **Thesis XXVIII.** ***Totius populi christiani catholicus sensus et consensus in dogmate fidei censeri debet divinae traditionis criterium.***

Declaratio. Ut statum quaestionis intelligas, memento nos demonstrasse, medium et canalem divinitus selectum ad revelatam doctrinam in posteras generationes seculorum cursu derivandam, esse perennis ministerii ecclesiastici praedicationem. Quaeritur autem, qua via cognoscamus, quid quovis seculo Ecclesia praedicaverit, atque adeo crediderit et tradiderit. Cui quaestioni ut respondeamus, plura assignamus media (n. 129), quibus traditionem doctrinae revelatae veluti flumen agnoscere ac per seculorum cursum ad fontem usque persequi possimus. Porro inter haec media dicimus esse sensum et consensum quoque populi christiani in aliquam doctrinam tamquam revelatam et fide tenendam.

141. **Demonstratio.** Neque immerito id affirmamus. Sicut enim

1. vox repercussa (echo) clamantis vocem manifestat et quidquid ille dixit ingeminat: ita Ecclesiae praedicatio resonat in ejus membrorum fide; ideoque ex hac quid Ecclesiae pastores praedicaverint tradiderintque colligitur.

2. Fieri nequit ut universi populi christiani sensus et consensus in fide dissonus sit a praedicatione magisterii ecclesiastici quin **a.** pereat indefectibilitas Ecclesiae, quae non tantum ex pastoribus, sed etiam ex ovibus adhaerentibus praepositis suis coalescit; quin **b.** fraudetur ministerium ecclesiasticum suo fine, ad quem divinitus est institutum (n. 115); quin **c.** desit Christus suis promissis, quibus promisit Spiritum veritatis, qui

---

[1]) In gravissimis lit. encyclicis ‚Aeterni Patris‘ 4 Aug. 1879, et aliis 4. Aug. 1880, quibus eum scholarum theologicarum patronum declarat. Cf. Kleutgen Theol. der V. t. ult. p. 2 disp. 1 c. 6 § 2; Ehrle Stimmen aus M. Laach 1880 I, 13 ss.

non sineret Ecclesias, ut ait Tertullianus de praescr. c. 28 (n. 120), aliter intelligere, aliter credere, quam ipse per apostolos praedicasset.

3. Ideo patres saepe ad hunc consensum provocant ex eoque argumenta adversum haereticos pro dogmate catholico derivant; ita Tertullianus de praescr. c. 29, Epiphanius (II n. 611 [2]), Vincentius lir. c. 24, Cassianus de incarn. I, 6, Hieronymus contra Vigilantium n. 4, Augustinus passim contra pelagianos, ex. gr. de peccato originali adversus Julianum scribens I n. 31: „Non tibi, sicut calumniaris, solum populi murmur opponimus, quamquam et ipse populus adversus vos propterea murmuret, quia non est talis quaestio, quae possit et cognitionem fugere popularem. Divites et pauperes, excelsi atque infimi, docti et indocti, mares et feminae noverunt, quid cuique aetati in baptismate remittatur. Unde etiam matres quotidie toto orbe terrarum non ad Christum tantum i. e. ad unctum, sed ad Christum Jesum i. e. etiam Salvatorem cum parvulis currunt . . . Quasi parva sit ejus assertio, quod in hoc fidei firmissimo et antiquissimo fundamento ipsa toto orbe diffusa non a se discrepat multitudo.“ Cf. de cura pro mortuis gerenda n. 1 ss.; c. Cresconium l. 1 c. 33; Algerus de sacr. corp. et sang. I n. 93.

4. Fidelium communis sensus et consensus in quaestionibus fidei, ideoque in ordine supernaturali, haud inepte confertur secundum quandam analogiam cum communi naturae humanae sensu et consensu in ordine rationali. Sicut enim hic sponte veluti sua oboritur e communi natura rationali, ac propterea est criterium manifestans veritatem rationalem, quae ad necessariam rationis supellectilem ac velut depositum in primis spectat: ita et fidelium mira in quaedam ordinis superrationalis judicia conspiratio oboritur ex commune fide a Spiritu sancto (non tamen citra ministerium magisterii ecclesiastici) eorum cordibus inserta et insita, ac propterea criterium censeri debet haud suspectum, quo dignosci possint quae revelationis contineantur deposito. Unde belle jam hortatur Paulinus nolanus ep. 23 n. 36, „ut de omnium fidelium ore pendeamus, quia in omnem fidelem Spiritus Dei spirat.“ (Cf. Scheeben § 13. 14; Valentia anal. fidei IX, 8.

Caput III.

Comparatio inter traditionem et s. Scripturam.

142. Demonstrato organo, quo Christus doctrinam suam promulgari et ad omnium hominum notitiam derivari voluit (cap. I), expositisque mediis, quibus dignoscitur, quid quovis seculo successionis apostolicae canali contineatur (cap. II): jam quaeritur quaenam sit relatio inter traditionem et s. Scripturam, speciatim, num canali traditionis trans-

missa fuerit aliqua veritas, quae ss. Scripturis non contineatur (n. 113). Hac vero in comparatione, quod bene est notandum, non loquimur de Scripturis universim seu quoad omnia, quae continet, ut sunt historica: sed tantum quoad ea, quae constituunt fidei regulam et normam morum.

Thesis XXIX. ***Si comparatio instituatur universim inter traditionem et Scripturam, traditio censeri debet praecedere tum ordine chronologico, tum ordine logico et cognitionis.***

Demonstratio p. I. Traditionem ordine temporis priorem esse Scriptura, patet, cum evidens sit, apostolos per annos Christi doctrinam oretenus promulgasse, antequam aliquid literis consignaverint.

143. **Demonstratio p. II.** Traditio praecedit s. Scripturam ordine quoque logico et cognitionis. Quod ut probemus distinguatur duplex cognitio: cognitio scil. *de Scriptura,* qua scimus quid de s. Scriptura sit tenendum, eam nimirum esse antiquitatis monumentum genuinum, integrum, divinam continens doctrinam, divinitus inspiratum etc.; et cognitio *Scripturae* i. e. doctrinae, quae divinis literis continetur. Distinguatur pariter duplex traditio, altera mere historica, quae demonstrationis criticae est fundamentum, et qua ita possumus demonstrare s. Scripturae genuinitatem, veracitatem etc., sicut probamus historiae Livii genuinitatem, veracitatem etc.; altera vero religiosa et authentica, cui credendi respondet officium, et cui innititur fides vere christiana. Utroque sensu accepta traditio in ordine cognitionis est prior Scriptura.

1. Ut tuto credere et sequi possimus doctrinam Scripturae seu ea, quae Scriptura continentur, prius nosse oportet, quid de hoc ipso libro sit tenendum, utrum scil. sit genuinus, integer etc. necne, et quinam ad eam spectent libri. Atqui haec ex ipsa Scriptura satis cognosci nequeunt. Ergo nonnisi via distincta ab ipsa Scriptura cognosci poterunt: quae via, cum teste experientia non sit immediata quaedam Dei revelatio et inspiratio, alia esse nequit praeter traditionem. Quamvis vero historica et critica traditione demonstrari possint genuinitas, veracitas, integritas plurium librorum s. Scripturae, ipsosque continere doctrinam divinam: tamen haec probari nequeunt **a.** circa omnes libros et textus; **b.** pro omnibus qui credere tenentur, cum maxima hominum pars plane incapax sit vel ejusmodi demonstrationem aggrediendi vel ejus vim percipiendi; **c.** ea securitate et certitudine, quae obortis dubiis par sit controversiae authentice dirimendae. Quod maxime tenendum est de singulorum librorum inspiratione, de qua infra agemus. Demonstratio ergo scientifica traditioni historicae innixa censeri nequit oeconomia a Christo instituta ad doctrinam de Scriptura quoad omnes libros eorumque partes, pro omnibus, pro quavis conditione et occasione tuto et sine errandi periculo conservandam et in homines derivandam. Alia igitur via haec cog-

nosci debent, quae nonnisi ea erit, quam a Christo Domino institutam hactenus demonstravimus thes. XXIII.

Quare secundum oeconomiam a Christo Domino institutam principium cognitionis, quae de Scripturis haberi debet, est ipsamet praedicatio ecclesiastica authentica sub assistentia Spiritus s., quae sola est principium universale, accommodatum omnibus, ad omnes libros librorumque partes tuto cognoscendas, ad controversias omnes pro omnium captu definiendas (n. 116 s.). Nam sicut Christus Ecclesiae Scripturam omnemque Scripturae doctrinam commisit: ita a fortiori ei commisit doctrinam de Scriptura, absque cujus cognitione s. Scriptura plane est inutilis. Atque perpetua ecclesiastica praedicatio, qua sub directione s. Spiritus custoditur et diffunditur revelationis depositum, sensu maxime proprio traditio est divina. Ergo in cognitionis ordine praecedere debet authentica traditio divina, per quam nosse nos oportet, quid de Scripturis sit tenendum, antequam iis prudenter, tuto et utiliter uti possimus.

2. Supra ostendimus (n. 126), praedicationem esse normam secundum quam s. Scriptura intelligenda et interpretanda est. Ergo et ex hoc capite praecedat necesse est in ordine cognitionis traditio s. Scripturam.

144. **Thesis XXX.** ***Traditio praeterea latius patet s. Scriptura: nam non solum totam Scripturae doctrinam de fide et moribus, sed et alia doctrinae revelatae capita complectitur.***

Demonstratio. Traditionem latius patere s. Scriptura patet

1. ex hucusque dictis; complectitur enim traditio non solum Scripturae doctrinam fide tenendam (quae et antequam libris consignata est, orali apostolorum praedicatione promulgata, et postquam jam scripta est, eadem ratione i. e. viva magisterii ecclesiastici voce semper propagata fuit), verum etiam doctrinam adeo necessariam de s. Scriptura, quae integra saltem ipsis divinis literis non continetur.

2. Ostendimus s. Scripturam secundum praedicationem ecclesiasticam esse intelligendam (n. 126); haec autem articulatius et uberius proponit, quae obscurius et brevius divinis literis continentur. Fieri ergo nequit, ut non latius et uberius pateat traditio quam s. Scriptura.

3. Idem confirmatur theoretico patrum suffragio, qui passim inculcant, non omnia sive credenda sive ex voluntate Christi agenda a scriptoribus divinitus inspiratis fuisse literis consignata.

Ita Epiphanius haer. 61 adversus apostolicos de nuptiarum praestantia disserens, postquam aliqua ex Scripturis adduxit: »Sed traditione quoque, inquit n. 6, opus est. Neque enim ex Scripturis peti possunt omnia. Idcirco alia scripto, traditione alia sanctissimi apostoli reliquerunt. Quod ipsum ita Paulus affirmat 1. Cor. 11, 2: *Quemadmodum tradidi vobis;* item alio loco (ib. 14, 33): *Ita doceo, et ita tradidi in ecclesiis;* item (ib. 15, 2): *Si meministis, nisi frustra credidistis.* Jam vero illud ab apostolis sancta Dei Ecclesia

traditum accepit: post decretam virginitatem ad nuptias sese conferre scelere implicatum videri.« — Ita s. Basilius de Spir. s. n. 66: »Ex asservatis in Ecclesia dogmatibus et praedicationibus alia quidem habemus e doctrina scripto prodita, alia vero nobis in mysterio tradita recepimus ex traditione apostolorum, quorum utraque vim eandem habent ad pietatem, nec iis quisquam contradicet: nullus certe, qui vel tenui experientia noverit, quae sint Ecclesiae instituta.« Quamvis dein s. doctor plura, quae magis ad praxim spectant, tamquam ex traditione hausta recenseat, semper tamen verum manet, quod affirmamus, traditionem divinam latius patere s. Scriptura: ceterum s. Basilius universim loquitur de dogmatibus et praedicationibus, ex quibus alia sint scripta, alia tradita. Cf. supra verba Chrysostomi n. 124.

4. Idem multo efficacius probatur suffragio antiquitatis practico, nam patres plura, quae spectant vel ad doctrinam vel ad disciplinam christianam et ex Scripturis vel nullatenus vel non satis probari possunt, ope traditionis probant.

Ita probat Augustinus de pecc. mer. et rem. l. 1 c. 26 et ante ipsum Origenes l. 5 in ep. ad Rom. c. 5 paedobaptismum: »Ecclesia ab apostolis traditionem accepit etiam parvulis baptismum dare.« — Ita Tertullianus de corona c. 3: »Oblationes pro defunctis, pro natalitiis (martyrum) annua die facimus, die dominico jejunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die Paschae in Pentecosten usque gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri (eucharistici) aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad calciatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quaecunque conversatio nos exercet, frontem crucis signaculo terimus. Harum et aliarum ejusmodi disciplinarum si legem expostulas Scripturarum, nullam invenies: traditio tibi praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix et fides observatrix.« — Valorem baptismi ab haereticis collati hac via probat Augustinus de bapt. V, 23: »Apostoli autem nihil quidem exinde praeceperunt (in Scripturis), sed consuetudo illa, quae opponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordium sumpsisse credenda est, sicut sunt multa, quae universa tenet Ecclesia, et ob hoc ab apostolis praecepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur.« Cf. de unit. Eccl. n. 63. — Epiphanius de praxi orandi pro defunctis statuit haer. 65 n. 8: »Necessario illud facere Ecclesiam dico, quae traditum sibi ritum illum a majoribus acceperit.« — Hinc etiam concilia et patres in fidei definitionibus atque damnatione haereticorum non existimarunt conditionem esse necessariam, qua aliqua veritas sit fidei articulus, ut eadem divinis contineatur litteris. Ita conc. oecumenicum VII. imaginum usum cultumque ex traditione repetit act. 7; ita et Jo. Damascenus de F. O. IV, 16.

5. Ipsi protestantes practice saltem veritatem assertionis nostrae agnoscunt, nam ipsi plura vel credunt vel servant tamquam juris divini, quae ex divinis literis vel nullatenus vel saltem non sufficienter probare possunt; cujusmodi sunt praeter paedobaptismi et baptismi etiam ab haereticis collati valorem, illicitam esse baptismi iterationem, Dominicam loco Sabbati esse sanctificandam, licere suffocatum et sanguinem come-

dere non obstante prohibitione divinis literis (Act. 15, 28) contenta, pedum lotionem Jo. 13, 14 esse de consilio, non vero de praecepto etc.

6. Imo protestantes dum rejiciunt hanc thesim sibi contradicunt in ipsis fundamentis totius sui systematis religiosi: credunt enim **a.** libros omnes et solos, quos in suum receperunt canonem, esse libros divinitus inspiratos atque continere sincerum Dei verbum ab omnibus credendum: **b.** singulos esse sibi sufficientes interpretes verbi divini, non vero Ecclesiam authenticam esse interpretem seu judicem veri sensus; **c.** esse articulos quosdam fundamentales, alios non fundamentales, necnon criterium ad eos ab invicem discernendos: quarum assertionum nulla continetur Scripturis. Ergo sibi non constantes credunt, imo credendum fundamenti instar statuunt aliquid non scriptum. Quare mirum esse non debet, quod plures protestantes veritatis evidentia convicti traditionis agnoverint necessitatem [1]).

145. **Corollarium.** *Traditionis summa necessitas.* — Hinc sponte sua consequitur, traditionem secundum praesentem Christi oeconomiam magis esse necessariam s. Scriptura, quod jam supra docentem audivimus s. Irenaeum (n. 118 [1]). Nam et **a.** Ecclesia exstitit aliquamdiu sine Scriptura, nunquam sine traditione; et **b.** traditione totum fidei depositum continetur, non vero s. Scriptura; et **c.** plerique fideles absque s. Scriptura sola praedicationis seu traditionis ecclesiasticae ope ad fidem perducuntur Christique doctrinam tuto addiscunt; imo **d.** sine traditione sacris Scripturis ne uti quidem ut oportet possent: quia s. Scriptura, quae per traditionem summae nobis est auctoritatis et utilitatis, sine traditione ad instar est rei relictae. Neque propterea quidquam perit de ingenti illo beneficio, quod nobis Deus per Scripturas contulit. Nam Ecclesiae praedicatione accipimus doctrinam revelatam, sed verbis humanis: in sacris vero literis verbis divinis et originalibus, atque adeo ipsum audimus Deum suis loquentem verbis: hinc longe vividiori ratione majorique pondere proponuntur nobis revelatio, imago gestaque Christi: et hinc oritur etiam illa mira unctio, qua pollent verba Scripturae. Neque negare licet s. Scripturam plurimum juvare ad traditionem pure incorrupteque conservandam et ut distinctius perspiciamus ipsius revelationis historiam et facta magisque innotescat vaticiniorum veracitas.

146. **Scholion.** *Protestantium exceptiones.* — Notatu illud dignissimum est, quod fere contra omnia dogmata fidei catholicae haud leves fieri possint difficultates: contra traditionis vero, ut illam exposuimus, exsistentiam vix ulla a protestantibus seria atque mentione digna proposita fuit difficultas.

---

[1]) Cf. ejusmodi confessiones in l. Beleuchtung der Vorurth. wider die kath. Kirche von einem protest. Laien Zürichs. t. 2 part. 1 p. 160 ss.; 185 ss. ed. 3. Luzern 1844. Cf. Franzelin th. 20; Heinrich t. 1 § 71; Scheeben § 18. 19.

Pleraque enim quae opponuntur sunt naeniae vel talia quae omnem evertunt religionem christianam. Ut ergo aliqua saltem excepisse videantur

1. urgent contra traditionis necessitatem magno verborum apparatu, s. Scripturam perfectissime, abunde, exactissime, fuse, cumulate, plene omnia continere, quae requirantur tum ad salvificam fidem tum ad vitam Deo placentem recte informandam. Quem in finem corradunt plurima Scripturae patrumque effata. Verum data non concessa hac Scripturae plenitudine, nondum propterea excluditur traditionis necessitas, ut ostendunt argumenta th. XXIII. allata. Ceterum hanc Scripturae plenitudinem concedi non posse ostendimus th. praeced. — Testimonia vero, ad quae provocant, ut illam probent, minime sunt ad rem, cum vel **a.** sint affirmantia, non excludentia: affirmant scil. Scripturae utilitatem ut Jo. 20, 31: eam non esse adulterandam Deut. 4, 2; Apoc. 22, 18; 2. Tim. 3, 15: quo nihil verius; vel **b.** agant non de verbo Dei scripto, sed generatim de verbo Dei revelato et praedicatione promulgato Gal. 1, 8; aut **c.** nimis probent: si enim urgentur, sequitur rejici posse vel etiam debere, aut saltem inutiles esse omnes illos libros inspiratos, qui praeter libros, in quibus ejusmodi testimonia occurrunt, habentur.

2. Fatemur majori quadam veri specie protestantes ad patres provocare. Sed incredibile est patres tam paulum sibi constare, ut theoretice et practice traditionis exsistentiam et necessitatem testentur (n. 121; 130; 144), eam dein negent admissa absoluta Scripturae sufficientia. Quare id quadamtenus tantum facere dicendi sunt: disserunt scil. vel **a.** de speciali aliqua quaestione seu dogmate, quod verbis claris in Scripturis exprimitur. Ita merito Augustinus in controversia cum donatistis de Ecclesiae catholicitate poterat provocare ad Scripturas easque solas, quia haec Ecclesiae praerogativa nimis manifeste in iisdem proponitur. Ita et patres in disputatione cum arianis de Christi divinitate, quae splendide in divinis literis enunciatur. Vel **b.** patres seclusos tantum volunt fontes spurios i. e. libros apocryphos, unde haeretici primorum saltem seculorum sua hauriebant figmenta, aut argumentationes philosophicas, quibus iidem nimium saepe fidebant; vel **c.** significare intendunt Scripturam sufficienter continere saltem ea, quae fide explicita a fidelibus omnibus tenenda sunt, quemadmodum id de symbolo quoque affirmari potest, non tamen seclusa traditionis necessitate pro Ecclesia universa, neque secluso vivo hujus magisterio pro singulis, ut tuto Christi fidem possint cognoscere: eodem enim tempore, quo haec scribebant, fideles pendentes volebant ab ore Ecclesiae. Vel denique **d.** Scripturae sufficientiam subinde idcirco inculcant, quod ipsa Scriptura fideles remittat ad Ecclesiam, a qua discant quae credenda agendaque sint. Ad rem Augustinus c. Cresconium l. 1 n. 39: »Quamvis, inquit, hujus rei (valoris baptismi ab haereticis collati) certe de Scripturis canonicis non proferatur exemplum, earundem tamen Scripturarum etiam in hac re a nobis tenetur veritas, cum hoc facimus, quod universae jam placuit Ecclesiae, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas: ut quoniam s. Scripturam fallere non potest, quisquis falli metuit obscuritate quaestionis, eandem Ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate s. Scriptura demonstrat.«

3. Quod si patres refellere nituntur haereticos e Scripturis, non ideo practice agnoscunt protestantium principium de absoluta s. Scripturae sufficientia; nam **a.** ipsi non omittunt in disputatione cum haerecticis provocare etiam ad traditionem: neque **b.** s. Scripturam independenter ab explicatione

et praedicatione ecclesiastica, ad quam jugiter respiciunt, interpretantur; idque **c.** faciunt quandoque ex quadam accommodatione, ut facilius haereticos solas urgentes Scripturas lucrentur vel refellant, sicut id modo omnes theologi catholici cum protestantibus disputantes facere nituntur; neque **d.** id faciunt circa omnia dogmata. Denique **e.** sedulo distingui debet inter demonstrationem scientificam, qua patres atque theologi saepe utuntur, quaeque vel viam paret ad fidem vel haereticorum saltem retundat audaciam; et demonstrationem authenticam, quae sit peremptoria, omnibus accommodata, cui omnes subjicere se debeant, cujusmodi non est demonstratio e solis Scripturis independenter a vivo et authentico successionis apostolicae magisterio (n. 126). Cf. Bellarminum IV, 11; Stapleton Princip. fid. XII, 11; Franzelin th. 19; Scheeben § 21.

Caput IV.

Additamenta, quae ad doctrinam de traditione illustrandam spectant.

147. Absolvimus ea, quae spectant ad traditionis rationem; sed ad pleniorem revelationis christianae ejusque momenti intelligentiam juverit quaedam addidisse.

Thesis XXXI. ***Revelatio christiana morte apostolorum ita completa censeri debet, ut neque nova oeconomia perfectioris ordinis et amplioris revelationis, neque ullum objectivum incrementum depositi revelationis sacris Scripturis et traditione apostolorum comprehensi exspectandum sit.***

Demonstratio p. I. Statuitur prior pars praesertim contra plures medii aevi fanaticos (Fraticelli), qui exspectabant Spiritus s. oeconomiam, Evangelium regni spirituale, aeternum, duce praesertim Joachimo florensi abbate († 1202), et etiam alios, de quibus infra n. 196 redibit sermo. Praetermissis vero iis, quae de Ecclesiae perennitate n. 196 disseremus, colligitur illius veritas [1]), nullam scil. oeconomiam amplioris vel perfectioris revelationis esse exspectandam,

1. praejudicio quodam: nam profecto haec nova oeconomia se haberet ad oeconomiam Christi seu ad Testamentum a Christo institutum pro harmonica et organica connexione, quae cernitur in operibus Dei, ut se habet Testamentum novum ad vetus. Quare sicut N. T. multipliciter est praedictum, adumbratum, praefiguratum in T. V.: ita et haec oecono-

---

[1]) In schemate const. dogm. de Ecclesia Christi patrum conc. vaticani examini proposito cap. 8 legimus: „Declaramus insuper, Christi Ecclesiam, sive exsistentia sive constitutio ejus spectetur, societatem esse perennem atque indefectibilem, nullamque post illam neque pleniorem neque perfectiorem salutis oeconomiam in hoc seculo exspectandam esse;“ et canon (8) paratus erat: „Si quis dixerit, praesentem Christi Ecclesiam non esse ultimam ac supremam consequendae salutis oeconomiam, sed exspectandam esse aliam per novam et pleniorem divini Spiritus effusionem, A. S.“ Cf. Heinrich t. 1 § 63. De Fraticellis cf. KL.[2] 4. 1051.

mia futura multipliciter esset praedicta, adumbrata, praefigurata in T. N., ut homines ad eam pedetentim disponerentur et suavi modo sensim inducerentur, neque enim Deus abrupte magna molitur; imo quo splendidior et perfectior illa juxta adversarios est, eo splendidiori modo quam oeconomia Messiae debuisset praedici. Atqui hujus praedictionis, adumbrationis, praefigurationis nullum vestigium in N. Testamento.

2. Omnis ejusmodi spes potius excluditur, sive cum praeter Christum alium magistrum agnoscere et salutare prohibeamur Matth. 23, 8. 10, cum ipse sit *plenus gratia et veritate* (Jo. 1, 14 col. Colos. 2, 3); sive cum Christus promittat Matth. 28, 19 se fore *ad consummationem usque seculi* cum magisterio semel a se instituto, quod docere debet ea, quae ipse docuit, omnes gentes, ideoque Ecclesiam plane audiendam esse, nisi quis velit esse sicut ethnicus et publicanus ib. 18, 17; sive cum Paulus adeo confidenter pronunciet Gal. 1, 8: *Sed licet nos aut angelus de coelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis,* A. S. (quem in l. cf. Vincentius lir. c. 8. 9); vel inculcet Rom. 3, 22: *Justitia Dei per fidem J. Christi in omnes et super omnes qui credunt in eum;* sive cum Christus ejusque apostoli tam instanter repetitisque vicibus inculcent Matth. 24, 24; 2. Tim. 4, 3, usque ad seculi consummationem cavendum esse sollicite ab iis, qui aliam, ergo novam proponerent doctrinam. In tanta enim sollicitudine debuisset Christus, debuissent apostoli, nisi voluissent oeconomiae Dei fideliumque saluti obesse, sicut Moyses Deut. 18, 18 (n. 72 [1]) et prophetae fecerunt, auctorem novae oeconomiae indicare ac velut digito demonstrare, ne quis tenerioris conscientiae ob eorum verba illum haberet pro pseudochristo et pseudopropheta.

3. Ideo Paulus Hebr. 7, 18 ss.; 8, 6 ss. N. T. opponit Testamento veteri ut perfectum imperfecto, aeternum abrogando, immobile mobili, consummatum inchoato; et oeconomia Christi dicitur Gal. 4, 4; Eph. 1, 10 facta in *plenitudine temporis,* facta *novissimis diebus* Hebr. 1, 2; Act. 2, 17. quam excipiet non nova oeconomia hisce in terris, sed postquam prius venerit antichristus, secundus Christi ad judicium adventus et beatitudo aeterna in regno coelorum 2. Thess. 2, 2. Cf. Thomas 1. 2 q. 106 a. 4.

4. Eandem veritatem strenue patres propugnarunt adversus haereticos, qui ejusmodi novam revelationem vel oeconomiam sibi vindicarunt, praesertim adversus montanistas et manichaeos.

148. **Demonstratio p. II.** Non negamus fieri posse et factas etiam esse a morte apostolorum veras revelationes divinas, sed personis privatis, quae non augeant depositum revelationis christianae, neque constituant objectum fidei catholicae ab omnibus fidelibus profitendae. Ad summum eae esse possunt occasio vel incitamentum, ut aliqua doctrinae capita, quae revelationis deposito continentur instantius praedicentur,

alacrius urgeantur, ut ex. gr. cultus ss. eucharistiae sacramenti vel ss. cordis Jesu. Ipsum vero revelationis depositum morte ultimi apostoli fuisse veluti consignatum adeo ut nullo objectivo incremento, nulla additione novae revelationis augeatur [1]), probatur

1. ex diserta doctrina et persuasione totius antiquitatis. Nam semper viguit fides, apostolorum successores esse testes et custodes depositi seu doctrinae apostolicae, cui nihil addi possit nihilque detrahi.

»Christi Ecclesia sedula et cauta, inquit Vincentius lir. c. 32, depositorum apud se dogmatum custos nihil unquam in his permutat, nihil minuit, nihil addit;« et c. 24. ita statuit: »Quibus cunctis satis evidenter perspicueque monstratur, hoc apud omnes fere haereses solemne esse ac legitimum, ut semper profanis novitatibus gaudeant, antiquitatis scita fastidiant et per oppositiones falsi nominis scientiae a fide naufragent. Contra vero catholicorum hoc vere proprium, deposita ss. patrum et commissa servare, damnare profanas novitates, et sicut dixit atque iterum praedixit apostolus: *Si quis annunciaverit praeter quam quod acceptum est, anathema sit* (Gal. 1, 9).« Cf. cc. 6. 30. Hieronymus in Ps. 86, 6: »*Dominus narrabit in Scripturis populorum et principum horum, qui fuerunt in ea.* Qui *fuerunt,* non qui *sunt* in ea, ut exceptis apostolis, quodcunque aliud postea dicitur, abscindatur, non habeat postea auctoritatem. Quamvis ergo sanctus sit aliquis post apostolos, quamvis disertus sit, non habet auctoritatem.«

2. Quapropter novitas doctrinae semper habita fuit nota haeresis et apostolicitas character necessarius doctrinae fidei. Atqui praepostere doctrinae novitas haberetur ut criterium haeresis, si novae in dies revelationes locum haberent essentque ab omnibus credendae. Hinc

3. in controversiis de fide primum erat, ut inquireretur, num doctrina controversa contineretur divinis libris vel traditione apostolica.

Qua de re egregie disputans Tertullianus de praescript. c. 8 statuit: »Nobis curiositate opus non est post Christum Jesum, nec inquisitione post Evangelium; cum credimus, nihil desideramus ultra credere: hoc enim prius credimus, non esse quod ultra credere debeamus;« et c. 10: »Hanc tibi fossam (terminum) determinavit ipse (Christus), qui te non vult aliud credere, quam quod instituit, ideoque nec quaerere.« Fixum igitur omnibus erat ratumque morte apostolorum absolutam fuisse revelationem christianam, nullasque proinde revelationes deinceps esse exspectandas, quibus illa nova quadam augeretur accessione. Quare jam auctor ep. s. Barnabae tributae inculcat n. 19: »Regula lucis est: custodi quod accepisti, neque addens aliquid, neque detrahens.«

---

[1]) Idem dicatur de charismate inspirationis ad scribendum. Etsi in praesenti oeconomia per se non repugnat inspiratio ad scriptionem aliquam privatam, sicut non repugnat revelatio privata: hujusmodi tamen liber, si exstaret, nullatenus ad Scripturam sacram Ecclesiae concreditam et ab Ecclesia fidelibus propositam pertineret, sed de eo eodem modo ac de revelationibus privatis sentiendum esset. Fatendum tamen est, longe difficilius admittendam esse inspirationem privatam quam privatam revelationem.

4. Idem evincit conatus omnium fere haereticorum, qui nituntur suos probare errores ex sacra Scriptura, non ex novis revelationibus. Sane

5. Christus sicut est redemptor noster, ita et magister noster: nam ejus magisterium non est nisi functio quaedam ipsius redemptionis. Sicut ergo haec perfecta adeo est, ut alia nulla sit exspectanda nec ullum admittat objectivum incrementum: ita et revelatio Christo magistro facta absoluta adeo est, ut nulla alia sit exspectanda nulloque incremento perficiatur [1]). Hinc ut plena et absoluta opponitur revelationibus partialibus prophetarum V. T. Hebr. 1, 1.

149. **Scholion I.** Thesi statutae subjicimus quasdam propositiones seu principia, quo melius assequamur praedicationis ecclesiasticae indolem traditionisque oeconomiam necnon et ea, quae spectant ad historiam dogmatum. Neque enim ex eo, quod fuit christiana revelatio morte apostolorum completa totumque revelationis depositum Ecclesiae consignatum, consequitur, omnes veritates revelatas hoc deposito comprehensas semper aequali modo in universa Ecclesia fuisse promulgatas et ab omnibus eodem modo creditas. Quare tenendum est

1. *non omnia revelata explicite esse credenda.* Inter veritates revelatas ratione quidem objecti seu motivi formalis, propter quod scil. credimus, nullum est discrimen, cum in omnibus idem sit motivum, auctoritas scil. Dei loquentis: tamen inter objecta materialia seu ipsas veritates credendas est aliquod discrimen, quatenus necessarium non est, ut omnes aequaliter ab omnibus credantur fide explicita. Quod patet ex universali totius Ecclesiae praxi, quae non ab omnibus omnium fidem exigebat explicitam, sed pro varietate aetatis, conditionis, institutionis, muneris, necessitatis etc. modo plurium, modo pauciorum. Ecquis exigat, ut infans tot res explicite teneat, quot episcopus, qui doctor est gregis sui? Idcirco Ecclesia contenta erat, si rudiores symbolum profiterentur apostolicum, reliqua non negarent, sed implicite crederent, parati pro opportunitate vel necessitate ea etiam explicite profiteri. Si autem non omnia ex aequo semper et ab omnibus sunt credenda, sequitur sponte sua

2. *non omnia eodem modo traditione contineri.* Quae ab omnibus fidelibus explicite sunt credenda, sine dubio in apostolica doctrina et traditione continebantur quavis aetate explicite, clare, quantum temporum adjuncta postulabant, et diserte h. e. diligenti et accurata proponebantur praedicatione. Contra vero inter ea, quae ad explicatiorem intelligentiam et ulteriorem declarationem fidei objectivae pertinent, quaeque propterea

---

[1]) Ad rem Thomas waldensis l. 2 doctrinalis fidei cath. c. 22 n. 2: „Cum Ecclesia jam creverit in virum perfectum, quamvis sit aeque potens ut olim, non tamen datur ei crescere ut olim (cum scil. fuit in statu infantili synagogae).“ Cf. Kleutgen t. ult. diss. 6 c. 1 § 3.

non ab omnibus erant explicite credenda, possunt esse aliqua, quae idcirco in apostolica praedicatione continebantur minus explicite, obscurius minusque diserte proposita, donec controversiarum adjuncta postulent et Spiritus s. directio per Ecclesiae magisterium, cujus est revelationis depositum integrum servare, efficiat explicationem impliciti, declarationem et expositionem obscuri, disertam et instantem praedicationem seu definitionem minus expressi. Magisterio proinde Ecclesiae poterant **a.** successive determinari diversae oppositiones veritatis revelatae ad diversos errores seculorum cursu succrescentes [1]; vel **b.** per partes proponi, quae complexa erant [2], et **c.** propositionibus particularibus enunciari quae in propositione universali jam comprehendebantur [3], vel **d.** distinctius et articulatius doceri, quae nonnisi confuse a fidelibus intelligebantur [4], vel **e.** diserte verbisque affirmari, quod ipsa jam praxi significabatur [5].

3. Quare liquet *posse esse veritates* objective quidem in deposito revelationis seu in regula fidei remota comprehensas, *quae non semper fuerint per regulam proximam* i. e. per praedicationem ecclesiasticam adeo *clare propositae* et promulgatae. Ideoque fieri potuit et historia dogmatum teste factum est, ut veritates aliquae in nonnullis ecclesiis particularibus obscuratae et oblivioni traditae, vel a doctoribus catholicis sine dispendio fidei aliquando in controversiam vocatae vel etiam negatae fuerint. Fidei enim unitas servatur integra, quamdiu a fidei regula proxima i. e. ab Ecclesiae praedicatione nullus est dissensus. Quam ob rem statuit Gregorius de Valentia: „Ecclesia doctrinas quasdam cum infallibili auctoritate veluti e tenebris eruit, quibus quan-

---

[1]) Ita contra fluctuationem protestantium, qui modo quinque, modo quatuor, modo tria, demum duo admiserunt sacramenta, coacta est synodus tridentina inculcare numerum sacramentorum septenarium, eumque neque majorem neque minorem esse, quod antea non ita explicite atque instanter inculcabatur.

[2]) Ita Ecclesia particulatim singulas humanae naturae partes, corpus illudque carneum, animam eamque rationalem, operandi virtutem et voluntatem humanam Christo asseruit, etsi haec satis jam credebantur, cum Christus crederetur verus perfectusque homo; ita plura romano pontifici asseruit jura, quae implicite sunt in plenitudine primatus, qua ille semper credebatur praeditus.

[3]) Ita Ecclesia contra semipelagianos instantius praedicavit gratiam vel ad salutis initium ejusdemque finem i. e. perseverantiam esse necessariam, etsi id jam continetur propositione universali, gratiam necessariam esse ad omnes actus salutares. Cf. Augustinus de praedest. SS. n. 27 opusc. t. XXXVI.

[4]) Ita in summa Virginis puritate, quae deceat matrem Dei, jam inclusa erat originalis ejusdem sanctitas, quam tamen Ecclesia articulatius distinctiusque credendam proposuit.

[5]) Ita quod Ecclesia primis seculis practice, ipsa scil. receptione haereticorum sine nova baptismi collatione credidit, valere baptismum ab haereticis collatum, disertis dein verbis inculcavit, cum Cypriani dissensus id exegerit. Ceterum dum ista dogmata exempli gratia proponimus, nolumus ingredi quaestionem, num ea hac tantum ratione (implicite) revelationis deposito comprehensa fuerint: quod certe satis esset, ut Ecclesia a Spiritu s. ducta eadem articulatim credenda proponere possit. Cf. Möhler Symbolik § 40.

doque ob hominum negligentiam, vel proterviam et ingenii perversitatem demersae latuerunt, et fortasse latent adhuc in Ecclesia aliquae [1].

4. Hinc praeeunte historia *triplex quorundam dogmatum stadium distinguere licet.* Primum stadium implicitae fidei, quando nulla adhuc urgente controversia nec quaestione adhuc diligenter discussa, caput aliquod doctrinae tenebatur ea qua mox diximus ratione, nec diserta instantique praedicatione proponebatur. — Alterum stadium est, quando hujusmodi caput doctrinae non ita diserte, articulate, explicite propositum coepit vocari in controversiam, et ideo investigari et examinari diligentius. Orta et durante controversia sine dubio fluctuatio aliqua inducebatur et apud aliquos major obscuritas et dubium, quam fuerat ante controversiam, donec paulatim inquisitione ipsa sub assistentia et directione Spiritus sancti res ad liquidum fuit deducta. — Tertium stadium est, quando solemni magisterii authentici judicio vel consensu invalescente de dogmatis revelatione demum certo constat, illudque quaestione jam eliquata transit in explicitum intellectum catholicum et in manifestam praedicationem ecclesiasticam [2].

150. **Corollarium.** *De canone Vincentii lirinensis.* — Ex iis, quae diximus, liquet, canonem Vincentii lir. commonitorii c. 2, quo statuit: „In ipsa catholica Ecclesia magnopere curandum est: ut id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est: hoc est etenim vere proprieque catholicum," quo ergo assignat tamquam doctrinae catholicae characteres universitatem, antiquitatem et consensionem, verissimum esse **1.** sensu affirmante, cum certissime illud sit dogma fidei catholicae (non definibile sed jam definitum), quod ab omnibus semper et ubique explicite fuit creditum. Non tamen **2.** verum esse sensu excludente ita, ut ad depositum fidei nihil pertinere ideoque nec definiri possit, quod non ubique et ab omnibus

[1] Comment. theolog. t. 3 disp. 1 q. 1 p. 6. Ita ex. gr. in Gallia usque ad annum 1680 praevaluit sententia theologorum de romani pontificis infallibilitate. Sed artibus et astutia tandem extorta fuit famosa cleri gallicani declaratio, qua eadem negaretur; hac deinde omnibus theologiae magistris rigidissime praescripta severissime prohibitum fuit, ne quis aliter doceret. Quid ergo mirum, si post 30 vel 40 annos aliqui serio in Gallia de hac dubitaverunt veritate, de qua nunquam aliquid audierint. Hinc candida illa Tournelii confessio de Ecclesia II, 134: „Non dissimulandum, difficile esse in tanta testimoniorum mole . . . non agnoscere apostolicae sedis seu romanae Ecclesiae certam et infallibilem auctoritatem et longe difficilius esse ea conciliare cum declaratione gallicana, a qua recedere nobis non permittitur." Cum utilitate legi possunt: Ueber die gallikanischen Freiheiten und die Freiheit der französischen Wissenschaft, Katholik 1865 I. pag. 385 ss.; die gallikanische Declaration vom J. 1682, ib. 1866 I. pag. 11 ss.; praesertim vero Andries Cathedra romana introd. p. 15 ss.

[2] Qua de re praeclarissime disserunt Franzelin thesi 23; Kleutgen t. ult. disp. 6 c. 2 § 4, ubi duplicem reprobat opinionem, scil. Ecclesiam accepisse tantum suprema principia et veluti semina credendorum (Günther, Huber), et aliam huic plane oppositam, Ecclesiam nihil credendum proprie definire, sed jam olim explicite credita nonnisi iterum inculcare; Scheeben § 22 et 25, qui n. 368 statuit regulas, secundum quas facilius judicetur de controversiis subinde excitatis contra quaedam dogmata. Decursu disputationis plura exempla reperiemus triplicis hujus stadii dogmatum: interim cf. circa dogma de valore baptismi ab haereticis collati Augustinus de bapt. I, 12—14.

semper explicite creditum fuerit, ut patet ex dictis et ex historia dogmatum etiam eorum, quae protestantes admittunt. Neque **3.** sensu excludente canonem proponit Vincentius. Supponit enim fieri posse, ut consensus praesens turbetur, ut aliquid et nunc et olim non ob omnibus crederetur, ac propterea controversiae oriantur, adductisque exemplis ostendit, id revera esse factum; qua in hypothesi censet, consensionem majorem minoremve antiquitatis relativae, exsistentem scil. ante controversiam, notam esse apostolicitatis doctrinae, de qua agitur. »Quid igitur, inquit c. 3, tunc faciet christianus catholicus, si se aliqua Ecclesiae particula ab universalis fidei communione praeciderit? Quid utique nisi ut pestifero corruptoque membro sanitatem universi corporis anteponat? Quid si novella aliqua contagio non jam portiunculam tantum, sed totam pariter Ecclesiam commaculare conetur? Tunc idem providebit ut antiquitate inhaereat, quae prorsus jam non potest ab ulla novitatis fraude seduci. Quid si in ipsa vetustate duorum aut trium hominum, vel certe civitatis unius aut etiam provinciae alicujus error deprehendatur? tunc omnino curabit ut paucorum temeritati vel inscitiae, si qua sunt, universaliter antiquitus universalis concilii decreta praeponat. Quid si tale aliquid emergat, ubi nihil hujusmodi reperiatur? Tunc operam dabit, ut collatas inter se majorum consulat interrogetque sententias, eorum dumtaxat, qui diversis licet temporibus et locis, in unius tamen Ecclesiae catholicae communione et fide permanentes, magistri probabiles exstiterunt.« Quare ad rem **4.** statuit Palmieri th. 36: »Dicimus scopum Vincentii fuisse suppeditare methodum scientificae inquisitionis pro invenienda veritate contra novas haereses; ideo enim distinguit inter novas et veteres, quia quoad has jam habemus definitiones Ecclesiae: quoad illas debemus ipsi nobis consulere.« Cf. Mazzella de virt. inf. d. 2 § 6.

151. **Scholion II.** *Revelationis profectus.* — Reliquum est, ut quae de profectu, qui in Ecclesia relate ad revelationem locum habere potest, tenenda sint, paucis complectamur. Concedi omnino debet

1. in V. Testamento profectus objectivus seu revelationis objectum per novas revelationes temporis cursu prophetis factas crevisse, donec ea et quoad modum et quoad objectum suam attigerit perfectionem in N. T. (Hebr. 1, 1 s.), atque destinata fuerit non uni familiae vel populo electo, sed gentibus omnibus. Quo sensu vere scribit Gregorius M. in Ez. II hom. 4 n. 12: „Hoc quoque nobis sciendum est, quia per incrementa temporum crevit scientia spiritualium patrum. Plus namque Moyses quam Abraham, plus prophetae quam Moyses, plus apostoli quam prophetae in omnipotentis Dei scientia eruditi sunt . . . quia quanto mundus ad extremitatem ducitur, tanto nobis aeternae scientiae aditus largius aperitur.“ Cf. Thomas in 2. 2 q. 174 a. 6; Scheeben § 6 praesertim n. 54.

2. *Quo sensu eadem fides in V. et N. T.* — Etsi numerus articulorum fidei in N. T. crevit, dici tamen potest eandem esse fidem patrum V. T. et fidelium N. T., objecti ratione scil. seu motivi formalis, cum et illi crediderint et isti credant propter auctoritatem Dei revelantis, et ratione pii affectus credulitatis et dispositionis ad credendum seu virtutis fidei, quoad objectum vero materiale eatenus tantum, quatenus omnes articuli revelati

in N. T. implicite continentur in veritatibus jam in V. T. revelatis tamquam in quibusdam primis credibilibus seu veritatibus principalibus. Magnum tamen est discrimen inter modum, quo nostrae fidei veritates continentur in veritatibus revelatis V. T. et modum, quo etiam in N. T. quaedam veritates implicite continere dicuntur in aliis fidei articulis. Veritates enim fidei pleraeque N. T. ita includuntur in veritatibus fidei V. T., ut absque nova revelatione inde elici nullatenus potuerint: contra vero varia dogmata fidei, quae in N. T. temporis cursu explicite creduntur, ita in articulis fidei a Christo et a Spiritu s. revelatis continentur, ut absque nova revelatione facile inde eliciantur. Cf. s. Thomas 2. 2 q. 1 a. 7 et in 3. dist. 25 q. 2 a. 2 qcla. 1.

3. *Revelationis explicatio in N. T.* Quamvis nullum admitti possit in N. T. revelationis incrementum seu profectus objectivus sicut in V. T., concedi tamen potest et debet profectus subjectivus explicationis et intelligentiae, quo vel Ecclesia sub directione s. Spiritus vel fideles revelationis depositum clarius perspiciunt, altius penetrant, articulatius attingunt, seu ut loquitur Albertus M. in 3. dist. 25 a. 1 ad 1, „potius profectus fidelis in fide, quam fidei in fideli.“ Profectus hic intelligentiae fructus est atque merces fidei, ut patres inculcant innixi verbis (Is. 7, 9 sec. LXX): *Nisi credideritis, non intelligetis.* Hinc eorum dictum: „Credo, ut intelligam“. Hunc profectum maxime aspirat theologia scholastica seu speculativa.

Neque immerito, si enim **a.** quaelibet scientia inter homines profectus est capax, profectus capax erit et scientia fidei i. e. theologia. Ad haec **b.** veritates revelatae hinc quidem non lapidum, sed seminum instar sunt, et quo altiores, eo fecundiores conclusionumque feraciores; inde vero intellectus humanus non se habet in percipiendis hisce veritatibus mere passive, sed agri instar plus minusve fertilis ad semina recepta excolenda et evolvenda, praesertim si accesserit industria et lux atque calor solis supernaturalis seu gratia illustrationis s. Spiritus: qua de re plane egregie disputat Vincentius lirin., qui inter alia ita disserit c. 23: »Sed forsitan dicit aliquis: Nullusne ergo in Ecclesia Christi profectus habebitur religionis? Habeatur plane et maximus. Nam quis ille est tam invidus hominibus, tam exosus Deo, qui istud prohibere conetur? Sed ita tamen, ut vere profectus sit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, ut in semetipsum unaquaeque res amplificetur; ad permutationem vero, ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. Crescat igitur oportet et multum vehementerque proficiat tam singulorum quam omnium, tam unius hominis quam totius Ecclesiae, aetatum ac seculorum gradibus intelligentia, scientia, sapientia, sed in suo dumtaxat genere in eodem scil. dogmate, eodem sensu eademque sententia. Imitetur animarum religio rationem corporum, quae licet annorum processu numeros suos evolvant et explicent, eadem tamen quae erant permanent.« Hunc profectum **c.** promisisse videtur Christus illis verbis: *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem* Jo. 16, 13. Eum pollicentur **d.** et patres. Cf. infra n. 496[5].

Huic profectui occasionem praebent **a.** haereses variae, quae temporum cursu succrescunt (cf. opusc. IX, 220 a.); illum **b.** promovent haud paulum et ingenii subtilitas et status earum disciplinarum, quae theologiae ancillari

debent, et legitimus theologiae scholasticae usus. In primis vero **c.** hic profectus pendet a s. Spiritus charismatibus ejusque suavi directione, qua Ecclesiam in omnem inducit veritatem humanamque dirigit industriam ad clariorem veritatis revelatae cognitionem et declarationem distinctiorem. „Denique quid unquam aliud, inquit l. c. Vincentius, conciliorum decretis enisa est (Ecclesia), nisi ut quod antea simpliciter credebatur, hoc idem postea diligentius crederetur: quod antea lentius praedicabatur, hoc idem postea instantius praedicaretur: quod antea securius colebatur, hoc idem postea sollicitius excoleretur? Hoc, inquam, semper, neque quidquam praeterea, haereticorum novitatibus excitata, conciliorum suorum decretis catholica perfecit Ecclesia."

Si autem quaeritur, in quo consistat hic profectus, dicimus eum **a.** consistere in explicatione articulatiori impliciti; in declaratione, determinatione, definitione minus diserti secundum dicta n. 149²; **b.** in expolitione et limatione notionum, hinc in distinctiori intelligentia dogmatum eorumque ambitus et comprehensionis; **c.** in illatione conclusionum ex ipsis inter se collatis et ex eorundem cum veritatibus rationalibus comparatione: **d.** in manifestatione oppositionis veritatum revelatarum cum erroribus in dies succrescentibus. Cf. infra th. LXXXV. p. 4. Hinc quamvis in N. T. locus non sit historiae revelationis, cum haec morte apostolorum fuerit completa, locus tamen est historiae dogmatum, cujus nomine intelligi non debet more protestantium historia originis vel mutabilitatis dogmatum, sed historia accuratioris explicationis doctrinae revelatae. Cf. Heinrich II § 78; KL. III, 1903 ss.

4. Cavendi tamen sunt in urgendo profectu plures scopuli, praesertim ille, quem Pius IX. encyclises literis d. 9. Nov. 1848 hisce verbis notat: „Divinae revelationis inimici humanum progressum summis laudibus efferentes, in catholicam religionem temerario plane ac sacrilego ausu illum inducere vellent, perinde ac si ipsa religio non Dei sed hominum opus esset aut philosophicum aliquod inventum, quod humanis modis perfici queat." Quare idem pontifex reprobavit prop. 5 syllabi: „Divina revelatio est imperfecta et idcirco subjecta continuo et indefinito progressui, qui humanae rationis progressui respondeat." Cavenda scil. est omnis opinio, quae **a.** accedit ad errorem th. XXXI. rejectum profectumque tuetur objectivum: vel **b.** profectum, qui consistat in substitutione doctrinae melioris loco doctrinae revelatae, qua ratione profecit astronomia substitutione systematis copernicani pro systemate ptolomaico: vel **c.** profectum, quo dogmata Ecclesiae emendentur, corrigantur, praeposteris rationalistarum opinionibus, systematibus, placitis accomodentur, vel **d.** eum pollicetur profectum, quo revelationis scopus et fructus i. e. fides transeat demum in scientiam et intellectum evidentem.

152. *Opinio Güntheri.* — Hinc cavenda est theoria Güntheri secundum quam revelationis intelligentia continua accipit incrementa ope scientiae philosophicae, adeo ut imperfectior fuerit in apostolis quam in sanctis patribus; in quibus ceterum adhuc manca fuit propter defectum verae philosophiae: donec tandem nostra aetate reperta jam vera philosophia (i. e. sua) viam intravit, qua perveniatur ad supremam totius revelatae doctrinae intelligentiam, seu, ut ipse loquitur, ad id quo non plus ultra procedi possit. In quo scientiae profectu et explicatione ad Ecclesiae magisterium spectat inter varios modos intelligendi dogmatis quovis tempore obtinentes definire illum, qui eo tempore est aptissimus. Qua in definitione Ecclesia est infallibilis: at non ideo definitu-

modus intelligendi est perfectissimus, sed proficiente humano intellectu apparebit imperfectus, et jam alia definitio perfectior erit necessaria: ideoque Ecclesiae definitiones agnoscendae sunt ut aliqua veritas, non vero ut veritas et vera dogmatis intelligentia simpliciter. Porro in hac theoria multa displicent.

Nam **1.** ministerium divinitus institutum ad conservandam explicandamque doctrinam revelatam, sicut et intellectus catholicus (n. 126) fere eliminantur, atque in ejus locum substituuntur aliquo modo scientiae rationalis cultores: philosophia et disciplinae naturales, quibus munus tantum cujusdam subsidii competit, assumuntur ut causae principes totius explicationis.

Quod **2.** de emendatione dogmatum dicitur, non licet accipere sensu, quem reprobat conc. vaticanum sess. 3. cap. 4 de fide et ratione: „Neque enim fidei doctrina, quem Deus revelavit, velut philosophicum inventum, proposita est humanis ingeniis perficienda, sed tamquam depositum Christi sponsae tradita fideliter custodienda et infallibiliter declaranda. Hinc sacrorum quoque dogmatum is sensus perpetuo est retinendus, quem semel declaravit s. Mater Ecclesia, nec unquam ab eo sensu altioris intelligentiae specie et nomine recedendum." Et can. 3: „Si quis dixerit, fieri posse, ut dogmatibus ab Ecclesia aliquando secundum progressum scientiae sensus tribuendus sit alius ab eo, quem intellexit et intelligit Ecclesia, A. S."

3. Displicet quod affirmatur de apostolis. Longe enim aliud est, quod apostoli dogmata non proposuerint sub omnibus formis, quibus enunciari possint directe opposita multiplicibus erroribus, et quod ideo novae definitiones aliis terminis et modis loquendi expressae et novae explicationes aptae ad temporum exigentias, adhibitis etiam analogis ideis rationalibus, sequioribus aetatibus necessariae fuerint: et aliud est, quod apostoli ipsi fidei dogmata secundum totam rationem internam scientia infusa minus distincte cognoverint, quam doctores subsequentes. Licet illud prius possit concedi, hoc alterum theologi catholici communiter reprobant ut temerarium. Et merito, cum apostoli prae ceteris Ecclesiae ministris unquam exstituris plenissime receperint Spiritum sanctum, qui eos duceret in omnem veritatem, redderet infallibiles et in scribendo inspiratos: prae ceteris etiam perfecta indigebant revelationis cognitione ad primum aedificandam propagandamque Ecclesiam [1]).

---

[1]) Admitti igitur potest relate ad apostolos **1.** profectus historicus, quod apostoli plura ignoraverint, quae ad historicam explicationem et diffusionem Ecclesiae, seriem romanorum pontificum etc. spectant; **2.** profectus modalis scil. quoad formam seu modum distinctum, articulatum, scientificum proponendi veritates revelatas: **3.** antitheticus, quia plures semper habitus oppositionis, quos successu temporis dogmata induunt relate ad errores in diem succrescentes, distincte cognoscimus. Hic vero qualiscunque profectus nullo pacto conferri potest cum eminentissima revelationis cognitione, qua pollebant apostoli, quia externam potius et accidentalem tantum revelationis faciem et formam attingit, modumque magis respicit, quo revelatio fidelibus proponi possit, quam subjectivam eorum et infusam scientiam. Ita si quis pulchrioribus et nitidioribus utitur in scribendo characteribus, non propterea etiam rem melius intelligit. Cf. Kleutgen l. c. n. 585 ss.; Schäzler Neue Untersuchungen über das Dogma von der Gnade p. 296 ss.; Heinrich t. II § 83; Franzelin th. 25 s.; Scheeben § 36, prae primis § 55, ubi profectus in rerum fidei cognitione possibilitatem et necessitatem evincit, metam et fructum assignat, conditiones enumerat, animum advertit ad scopulos vitandos, prae-

4. Displicet denique quod Güntherus tam perfectam exspectat mysteriorum intelligentiam, ut omnis mysterii ratio cesset. Haec enim opinio adversatur unanimi patrum theologorum sententiae, quae docet, fidei mysteria excedere intellectum vel angelicum; adversatur statui quoque fidei, in quo versamur. Nam usque ad consummationem seculi homines ea fide justificabuntur ac vivent, qua velut per speculum et in aenigmate tamdiu cognoscimus (1. Cor. 13, 12), usquedum lumine gloriae collustrati ad visionem eorum quae crediderunt provehantur, et ea fide vivere et merere debent, quae sit argumentum seu convictio *non apparentium* Hebr. 11, 1, qua captivetur omnis intellectus in obsequium Christi (2. Cor. 10, 5). Ejusmodi porro oeconomia subvertitur, si unquam contingeret, ut successiva explicatione jugique mentis cultura veritates revelatae omnes vel saltem potiores innotescerent rationi. Adversatur denique doctrinae conc. vaticani l. c. cap. 4: »Ac ratio quidem, fide illustrata, cum sedulo, pie et sobrie quaerit, aliquam Deo dante mysteriorum intelligentiam eamque fructuosissimam assequitur tum ex eorum, quae naturaliter cognoscit analogia, tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo; nunquam tamen idonea redditur ad ea perspicienda instar veritatum, quae proprium ipsius objectum constituunt. Divina enim mysteria suapte natura intellectum creatum sic excedunt, ut etiam revelatione tradita et fide suscepta, ipsius tamen fidei velamine contecta et quadam quasi caligine obvoluta maneant, quamdiu in hac mortali vita peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus et non per speciem (2. Cor. 5, 7).«

Sectio II.

De sacra Scriptura.

153. *S. Scripturae praestantia.* — Summae praestantiae esse s. Scripturam negari nequit, sive ea philosophice tantum vel, quod idem est critice et humano modo, sive etiam theologice consideratur.

1. Si ea modo humano spectatur, ejus praestantia colligitur tam **a.** ex summa aetate, qua haud minima ejusdem pars antecedit, quotquot supersunt, antiquitatis libros; tum **b.** ex objecti seu doctrinae sublimitate[1]); tum **c.** ex ipsa forma, quae verborum fastum et pompam

---

sertim etiam circa methodum in profectu hoc promovendo servandam. Quadruplicem nominatim scopulum cavendum monet: **1.** eum quem dicit radicalismum absolutum, qui praescribit, ut a positivo dubio universali etiam circa res fidei studium seu inquisitionem theologicam inchoemus (Hermes); **2.** radicalismum mitiorem, qui spretis omnibus, quae hactenus praestitit theologia, speciatim scholastica, methodo nova et via hactenus intentata incedit et miros promittit successus; **3.** liberalismum, qui vel theologi independentiam a quavis norma externa et auctoritate ecclesiastica in suis speculationibus et conclusionibus proclamat; vel **4.** plenam saltem libertatem in seligendis mediis et auxiliis pro suis studiis vindicat, hinc libenter lumen et consilium ab Ecclesiae adversariis mendicat.

[1]) Fichte Naturrecht p. 1 p. 32 ed. Jenae et Lipsiae 1790: „Ein Geist nahm sich der ersten Menschen an, ganz wie es eine alte ehrwürdige Urkunde vorstellt, welche überhaupt die tiefsinnigste erhabenste Weisheit enthält und Resultate aufstellt, zu denen alle Philosophie am Ende doch wieder zurückkehren muss."

negligens, stili candore, simplicitate et idearum copia quandam prae se fert majestatem[1], quam humana eloquentia assequi nequit.

2. Si s. Scriptura theologice spectatur, patet ejus praecellentia ex mira analogia inter Verbum Dei incarnatum et hoc verbum Dei scriptum.

Sicut Verbum Dei **a.** carne indutum opera sancti Spiritus prodiit ex Maria V., ita Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines[2]) et pepererunt verbum Dei scriptum. Sicut **b.** in illo elementum divinum et humanum, quo divinum velabatur, secerni debet: ita hic sub cortice literae latent sensa divina[3]; et sicut ad illud cognoscendum non sufficiebat caro et sanguis, sed requirebatur revelatio paterna Matth. 16, 17; ita ad haec penetranda necessaria est illustratio 1. Cor. 2, 14; 2. Petr. 1, 20 s. Sicut **c.** in humanitate assumpta inhabitabat plenitudo divinitatis Coloss. 2, 9, erantque omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi ib. 2, 3; ita et Scriptura coelesti abundat sapientia: multiplici enim lingua loquitur, verbis et rebus, fontisque instar replet hominum mentes, innumeros libros integrasque bibliothecas[4]). Sicut **d.** Christus judaeis fuit scandalum, gentibus stultitia 1. Cor. 1, 23, multis lapis offensionis et petra scandali 1. Petr. 2, 8, credentibus vero Dei virtus et sapientia 1. Cor. 1, 24: ita non minus haec de verbo Dei scripto, de s. Scriptura licet affirmare. Quemadmodum **e.** non obstante humana natura in Christo translucebat divinitatis splendor, ita etiam coelestis sapientia translucet sub cortice litterae. Sicut **f.** patiente Christi humanitate impassibilis mansit divinitas, ita qui s. Scripturae paginas dilacerat, non laedit doctrinam iis inscriptam. Quare **g.** mirum non est, quod sicut Christus inter homines eminet tamquam *Filius hominis* per excellentiam, ita hic liber divinitus inspiratus eminet inter scripta omnia tamquam *Scriptura*, Scriptura sacra per

---

[1]) De hac ineloquenti s. Scripturae eloquentia cf. Augustinus de doctrina chr. IV, 6. 7; de catechiz. rudibus c. 8. 9 (opusc. VIII, 116 ss.).

[2]) 2. Petr. 1, 21. Cf. Rupertus tuit. in Is. l. 2 c. 31.

[3]) Rabanus Maurus in prologo expositionum in Leviticum: „Sicut in novissimis diebus Verbum Dei ex Maria V. carne vestitum processit in hunc mundum, et aliud quidem erat quod videbatur in eo, aliud quod tegebatur, carnis namque aspectus in eo parebat omnibus, paucis vero et electis dabatur divinitatis agnitio: ita et cum per prophetas vel per legislatorem verbum Dei profertur ad homines, non absque competentibus profertur indumentis. Nam sicut ibi carnis, ita hic literae velamine tegitur, ut litera quidem aspiciatur tamquam caro, latens vero intrinsecus spiritalis sensus tamquam divinitas sentiatur.“ Et s. Bonaventura Brevil. procemii § 5: „Christus etiam doctor, licet esset humilis in carne, altus tamen erat in deitate: ideo decebat ipsum et ejus doctrinam habere humilitatem in sermone cum profunditate sententiae, ut sicut fuit Christus panniculis involutus (Luc. 2, 7): ita sapientia Dei in Scriptura figuris quibusdam humilibus involveretur.“

[4]) Chrysostomus hom. 21 in Genesim n. 1: „Ego vos omnes obsecro, ne simpliciter ea, quae in Scripturis sacris contenta sunt, transeatis. Nihil enim hic scriptum est, quod non multas sensuum habeat divitias: quandoquidem divino Spiritu afflati prophetae locuti sunt, ideo utpote a Spiritu scripta ingentem in se continent thesaurum ... Neque enim vel syllaba vel apiculus est in sacris literis, in cujus profundo non sit grandis quispiam thesaurus.“ S. Augustinus ep. 137 n. 3: „Tanta est christianarum profunditas literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere.“

excellentiam [1]). Propter quam Scripturae dignitatem tres disciplinae illam sibi vindicant: introductio biblica, quae illius veluti fata persequitur et faciem considerat humanam: exegesis, quae illius scrutatur sensum: et **dogmatica**, quae ipsius ponderat pretium utiturque lumine.

153[a]. *Disputationis partitio.* — Quaestiones autem, quarum consideratio praecipue ad theologiam dogmaticam spectat, ad quatuor revocabimus capita, in quorum

1. de objectiva dignitate seu de inspiratione Scripturae agemus;
in **2.** de ejusdem extensione seu de canone;
in **3.** de versione ipsius seu de Vulgatae authentia;
in **4.** de ejus sive ad fideles sive ad Ecclesiam docentem habitu.

Caput I.

De sacrae Scripturae inspiratione.

154. **Lemma I.** *Judaeorum fides de s. Scriptura.* — Certo constat, tempore Christi penes synagogam exstitisse collectionem quandam librorum a majoribus acceptorum et ex fide totius populi divinorum, qui unum velut corpus constituebant destinatum ad usum publicum in tota vita religiosa et civili ipsius populi: de quo facto et persuasione constat ex Philone et Josepho Flavio, qui ita scribit ad Appionem I, 8: „Apud nos nequaquam est innumerabilis librorum multitudo dissidentium et inter se pugnantium, sed duo dumtaxat et viginti libri sunt totius temporis descriptionem continentes, qui merito creduntur divini.“ Quibus recensitis prosequitur: „Ab Artaxerxe autem usque ad nostram memoriam sunt quidem singula literis mandata, sed non in aequali auctoritate habiti sunt (illi libri) cum praecedentibus, quia non accurate perspecta erat successio prophetarum. Porro re ipsa manifestum est, quanta nos vene-

---

[1]) Praeclara est s. Scripturae descriptio apud Gregorium M. Mor. XX, 1 n. 1: „Quamvis omnem scientiam atque doctrinam Scriptura sacra sine aliqua comparatione transcendat, ut taceam, quod vera praedicat, quod ad coelestem patriam vocat; quod a terrenis desideriis ad superna amplectenda cor legentis immutat; quod dictis obscurioribus exercet fortes, et parvulis humili sermone blanditur; quod nec sic clausa est, ut pavesci debeat: nec sic patet, ut vilescat; quod usu fastidium tollit, et tanto amplius diligitur, quanto amplius meditatur: quod legentis animum humilibus verbis adjuvat, sublimibus sensibus levat: quod aliquo modo cum legentibus crescit, quae a rudibus lectoribus quasi recognoscitur, et tamen doctis semper nova reperitur: ut ergo de rerum pondere taceam, scientias tamen omnes atque doctrinas ipso etiam locutionis suae more transcendit, quia uno eodemque sermone dum narrat textum, prodit mysterium, et sic scit praeterita dicere, ut eo ipso noverit futura praedicare; et non immutato dicendi genere, eisdem ipsis sermonibus novit et anteacta describere et agenda nunciare.“ Augustinus de Genesi ad lit. l. 5 c. 3 n. 6: Scriptura „sic loquitur, ut altitudine sui superbos irrideat, profunditate attentos terreat, veritate magnos pascat, affabilitate parvulos nutriat.“ Cf. Hugo a s. Victore de Script. s. c. 1. 2; Petrus blessensis ep. 125 (Mig. 207. 373 s.).

ratione libros nostros prosequamur. Cum enim tot jam secula effluxerint, nemo nec adjicere quidquam, nec ab iis demere aut mutare ausus est. Sed omnibus judaeis statim a prima nativitate congenitum est, ut haec scripta credant Dei dogmata, et eis inhaereant ac pro eis, si opus sit, libenter mortem subeant". Idem colligitur ex prologo Ecclesiastici aliisque s. Scripturae locis: cf. 2. Esdrae 8, 8; 1. Mach. 1, 59; 2. Mach. 2, 13; Luc. 4, 16; Act. 13, 15. 27; 15, 21; 2. Cor. 3, 14 etc.

155. **Lemma II.** Hi vero libri in N. T. nunc seorsim, nunc conjunctim, ac si essent unus liber (cf. Jo. 7, 42; 1. Petr. 2, 6), imo singuli librorum textus (cf. Marc. 12, 10; Luc. 4, 10; Jo. 19, 36 etc.) nomine *Scripturae, Scripturae sacrae* et formula citationis *scriptum est* designantur ita, ut appareat esse hoc nomen proprium unius cujusdam collectionis librorum notissimae in synagoga et esse nomen excellentiae, quo par quidem omnibus illis libris et librorum textibus, sed singularis et exsors auctoritas significetur. Nam si pauca etiam verba tamquam sacra Scriptura vel forma *scriptum est* adhibentur, id quod enunciant irrefragabilis est judaeis auctoritatis. Quae igitur dicuntur et probantur de auctoritate Scripturae universim, ea demonstrant auctoritatem totius collectionis omniumque librorum et omnium partium ad s. Scripturam pertinentium.

156. **Lemma III.** Tantum vero abest, ut Christus hanc fidem populi judaici reprobaverit, ut eam potius multiplici comprobaverit ratione, provocando scil. **a.** ad Scripturas tamquam ad testificationem non humanam sed divinam, irrefragabilem, majorem testimonio hominis vel sanctissimi, parem testimonio ipsius Patris coelestis et testimonio miraculorum. Ita Joan. 5, 34 ss.: *Ego non ab homine testimonium accipio . . . Ego habeo testimonium majus Joanne. Opera enim, quae dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera, quae ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me. Et qui misit me Pater ipse testimonium perhibuit de me . . . Scrutamini Scripturas . . . illae sunt, quae testimonium perhibent de me . . . Si autem illius* (Moysis) *literis non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Vel **b.** eam aequiparando voluntati paternae ut dum passim inculcat *oportet impleri Scripturam* Luc. 22, 37; 24, 26; vel **c.** inculcando eam firmitate praecellere leges naturae, nam *facilius est coelum et terram transire, quam de lege unum apicem cadere* Luc. 16, 17; Matth. 5, 18. Simili ratione et apostoli fidem hanc comprobant, cum res gravissimi momenti demonstrant simplici formula: *Scriptura dicit; scriptum est* etc. In re evidenti abstinemus a citandis exemplis. Imo quandoque apostoli unicum Scripturae verbum urgent tamquam plenum mysterii et probandi virtute praeditum. Ita Paulus, quod Abrahae dictae sint promissiones et semini ejus, et non *seminibus* (Gal. 3, 16); quod Aggaeus 2, 7 dicat *adhuc semel* Hebr. 12, 27 etc. Cf. etiam Hebr. 7, 3. Cf. Franzelin de div. Scr. th. 1.

156b. **Lemma IV.** Hisce libris, quos judaei tamquam sacros et ut sacram Scripturam venerabantur, antiquitas christiana alios adjiciebat, quos paris auctoritatis habebant, ideoque nomine eodem s. Scripturae insigniebant atque venerabantur.

157. **Thesis XXXII.** ***Scripturae sacrae auctor est Deus per supernaturalem in scriptores humanos actionem, quae usu ecclesiastico inspiratio dicitur.***

Declaratio. Deum auctorem esse librorum sacrorum Ecclesia saepe solemni sententia declaravit et professa est. Jam olim episcopus consecrandus ex praescripto concilii antiqui [1]) profiteri debebat: „Credo etiam N. et V. Testamenti, legis et prophetarum et apostolorum unum esse auctorem Deum et Dominum omnipotentem." Praetermissis autem decretis conc. florentini pro jacobitis et tridentini sess. 4 aliisque [2]), recentissime concilium vaticanum statuit sess. 3. can. 4: „Si quis s. Scripturae libros integros cum omnibus suis partibus, prout illos s. tridentina synodus recensuit, pro sacris et canonicis non susceperit, aut eos divinitus inspiratos esse negaverit, A. S.;" et cap. de revelatione: „Eos Ecclesia pro sacris et canonicis [3]) habet, non ideo quod sola humana industria concinnati, sua deinde auctoritate sint approbati; nec ideo dumtaxat, quod revelationem sine errore contineant; sed propterea, quod Spiritu sancto inspirante conscripti Deum habent auctorem, atque ut tales ipsi Ecclesiae traditi sunt." Quare libri s. Scripturae dicuntur divini non solum ratione argumenti et auctoritatis, sed etiam ratione originis.

158. **Demonstratio.** Merito Ecclesiam id profiteri et credere probatur **1.** ex fide judaeorum, quam Christus approbavit (cf. n. 154. 156).

---

[1]) Secundum plures conc. carthaginense a. 398, quod ab aliis in dubium vocatur: canones tamen illi tributi conciliorum sunt antiquorum ab aliquo viro erudito in unum collecti. Cf. Hefele Conciliengeschichte II, 66 ed. 2.

[2]) De conc. tridentino cf. Katholik 1868 II, 672 ss. Conferri etiam possunt professio fidei ab imp. Mich. Palaeologo in conc. lugdunensi II. oblata et professio fidei ab haeresi waldensium redeuntibus ab Innocentio III. praescripta; symbolum Leonis IX. Petro ep. propositum.

[3]) Quaeritur occasione definitionis vaticanae, qua libri s. Scripturae sacri et canonici declarantur, num aliquod discrimen sit inter librum sacrum seu inspiratum et canonicum. Revera orta est de hac re controversia aliqua, ut patet ex concilii actis. Cf. Granderath in egregio op. Constitutiones dogm. s. oec. conc. vatic. ex ipsis ejus actis explicatae I c. 2 com. 3, qui illam dirimit breviter scribens: „Liber canonicus igitur est liber, qui non solum inspiratus, sed etiam Ecclesiae tamquam inspiratus ac publicus ejus liber traditus est." — Quaeritur praeterea quid partis nomine sit intelligendum. Praeferenda est sententia, quae censet, intelligi majora librorum inspiratorum vel capitum segmenta; et quia decretum nominatim contra protestantes dirigitur, qui non solum integros a canone excluserunt libros, sed vel segmenta seu partes etiam eorum librorum, quos pro alioquin canonicis habebant (cf. infra n. 171), videtur concilium speciatim has respexisse partes.

2. Probatur ex modo, quo Christus et apostoli ss. Scripturas citant. Nam vel **a.** Deus aut Spiritus s. auctor ponitur in recto, homo ut instrumentum in obliquo: *Oportet impleri Scripturam, quam praedixit Spiritus s. per os David de Juda* Act. 1, 16; 4, 25; Rom. 1, 2 etc.; vel **b.** ajunt scriptorem in Spiritu s. quae scripsit dixisse, quod idem valet, ac Spiritum s. per ipsum esse locutum: *Quomodo ergo David in Spiritu vocat eum* (Christum) *Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo?* Matth. 22, 43; Marc. 12, 36; vel **c.** Scriptura simpliciter pro ipso Deo loquente ponitur, quod fieri nequit, nisi quatenus Deus est auctor Scripturae et per eam loquitur: *Providens autem Scriptura . . . praenunciavit Abrahae* Gal. 3, 8 etc. Merito igitur **d.** Paulus omnem Scripturam diserte *divinitus inspiratam* appellat, quo praedicato eam tamquam opus exhibet divinae actionis.

2. Tim. 3, 16: *Omnis Scriptura divinitus inspirata* θεόπνευστος *utilis est ad docendum, ad arguendum ad corripiendum, ad erudiendum in justitia.* Tria autem hic quaeri possunt: **1.** utrum *omnis Scriptura* significet universam Scripturam, an quemlibet ejus librum. Probabilius hoc alterum significat. **2.** Utrum dictio *divinitus inspirata* sit appositum an praedicatum, adeo ut sensus sit, omnis Scriptura est divinitus inspirata et utilis: quod posterius probabilius est. **3.** Quid significet θεόπνευστος, nam ea vox hic tantum occurrit in divinis literis. Dicimus significare singularem Dei actionem in scriptorem tum ex ipsa vi vocis tum ex loco analogo 2. Petr. 1, 21: *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati* (φερόμενοι) *locuti sunt sancti Dei homines.*« Haec enim de locutione per s. Scripturas esse intelligenda contextus evincit.

3. Eandem fidem patres unanimi suo suffragio confirmant:

et quidem **a.** diserte vel aequivalenter; ita Origenes, qui docet de princ. praef. n. 8 ad manifestam praedicationem ecclesiasticam spectare, »quod per Spiritum sanctum Scripturae conscriptae sint.« Ita Clemens rom. ep. 1 n. 45 Scripturas dicit »veraces dictiones Spiritus sancti,« et Chrysostomus in Gen. hom. 2 n. 2 scribit: »Deus velut longe absentibus literas misit, quas quidem literas dedit Deus, attulit Moyses;« et aliis praetermissis Irenaeus II, 28 n. 2: »Scripturae quidem perfectae sunt, quippe a Verbo Dei et Spiritu ejus dictae.«

Vel **b.** hanc veritatem analogiis illustrant, cum docent auctorem inspiratum ita se habuisse ad Deum, ut se habet manus ad hominem, calamus ad scribam, cithara ad musicum. Praeclare Augustinus de consensu Ev l. 1 c. 35: »Omnibus discipulis suis per hominem, quem assumpsit, tamquam membris sui corporis caput est (Christus). Itaque cum isti scripserunt, quae ille ostendit ac dixit, nequaquam dicendum est, quod ipse non scripserit: quandoquidem membra ejus id operata sunt, quod dictante capite cognoverunt. Quidquid enim ille de suis factis et dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tamquam suis manibus imperavit. Hoc unitatis consortium et in diversis officiis concordium membrorum sub uno capite ministerium quisquis intellexerit, non aliter accipiet, quod narrantibus discipulis Christi in Evangelio legerit, quam si ipsam manum Domini, quam in proprio corpore gestabat, scribentem conspexerit.« Cf. in Ps. 8, 7. — Nec minus praeclare Gregorius

M. in praef. Moral. in Job. n. 2: »Quis haec scripserit, valde supervacue quaeritur, cum tamen auctor libri Spiritus s. fideliter credatur. Ipse igitur haec scripsit, qui scribenda dictavit. Ipse scripsit, qui et in illius opere inspirator exstitit, et per scribentis vocem imitanda ad nos ejus facta transmisit. Si magni cujusdam viri susceptis epistolis legeremus verba, sed quo calamo fuissent scripta quaereremus, ridiculum profecto esset, epistolarum auctorem scire sensumque cognoscere, sed quali calamo earum verba impressa fuerint indagare. Cum ergo rem cognoscimus ejusque rei Spiritum s. auctorem tenemus, qui scriptorem quaerimus, quid aliud agimus, nisi legentes literas de calamo percontamur?« — Eundem in sensum Theodoretus praef. in Psalmos postquam retulit quorundam sententiam plures esse psalmorum auctores: »Ego autem, inquit, de his nihil sane affirmo. Quid enim mea refert sive hujus omnes, sive illorum aliqui sint, cum constet divini Spiritus afflatu universos esse conscriptos? . . . Prophetae autem est linguam praebere ministram gratiae s. Spiritus, ut legitur in Psalmis 44, 2: *Lingua mea calamus scribae velociter scribentis.*«

Vel denique c. ea inferunt consectaria, quae originem divinam supponunt, scil. vel minima in divinis libris plena esse sensibus, ut ex gr. Gregorius naz. de fuga sua n. 105: »Nos qui perfectam veracitatem Spiritus etiam usque ad levem apicem et lineam extendimus, non concedimus, neque enim fas est, vel res minimas a scriptoribus esse temere positas.« Lege verba Chrysostomi supra n. 153²a. Cf. Scheeben § 16. Doctrinam scholae exhibet Holzhey Die Inspiration der h. Schrift in der Anschauung des MA. München 1895.

159. *Inspirationis notio.* — Dogmate catholico de inspiratione Scripturae vindicato, jam ad evolvendam inspirationis notionem accedamus: ad quam illustrandam haec ex ordine notentur:

1. in quolibet libro considerari posse veritates, quae exprimuntur, signa, quibus eaedem significantur, et finis, qui ab auctore in scribendo libro intenditur. A fine pendet, quid ex omnibus, quae librum constituunt, sit ab auctore per se intentum elementumque formale libri determinans ejus propriam rationem, ut talis sit, qualem illum auctor intendit. Jam vero veritates (plurimum) pertinent ad elementum formale, verba autem, quibus veritates significantur (et plerumque eorum dispositio), pertinent per se ad elementum libri materiale: multo magis lingua, qua conscriptus est liber; qua de causa Canisius manet auctor sui catechismi, in quamcumque vertitur linguam. In recensione autem chronologica romanorum pontificum ordo chronologicus est elementum formale, non vero in aliqua chrestomathia ordo poëmatum. In lexico certe lingua elementum est essentiale etc. His statutis dicimus

2. neminem vere haberi posse libri auctorem, nisi qui efficiat, ut saltem id, quod est elementum formale libri, a se mente conceptum literis consignetur. Ut ergo quis per alterum tamquam per causam ministerialem, ratione tamen et voluntate agentem, auctor sit libri, efficiat oportet,

ut haec causa instrumentalis ipsomet suggerente et mente concipiat et ipsomet movente feratur voluntate ad scribendum id omne et id solum, quod pertinens ad formalem libri rationem ipse tamquam libri auctor principalis scribendum mente praeconceperat.

3. Quare ut et Deus dici possit Scripturae auctor, hoc requiritur: unde colligimus inspirationem non excludere humanum studium, laborem, cooperationem (sicut haec neque in justificatione, quae est opus maxime divinum, excluditur), dummodo supernaturalis illustratio et directio Dei efficiat, ut menti hominis inquirentis et scribentis ea omnia et sola ad scribendum occurrant, et voluntas ad ea omnia et sola scribenda moveatur, quae scribenda divinum consilium comprehendit.

4. Liquet igitur neque dicta illa auctorum, qui creduntur inspirati 2. Mach. 2, 24. 27; Luc. 1. 3, quibus laborum sudorumque suorum in componendis libris mentionem faciunt, adversari eorum inspirationi: neque ad inspirationem requiri *revelationem* proprie dictam, nisi auctor scribere debeat ea, quae ei naturaliter sunt plane incomperta, ut mysteria vel vaticinia; in aliis vero, quae jam aliunde scit sive ex aliorum libris (2. Mach. 2, 25. 27), sive ex aliorum relatione (Luc. 1. 3), sive ex propria experientia (Jo. 19, 35), sufficere, ut nutu et directione divina scriptor ex his ea literis consignet, quae Deus consignata vult. Huc refer verba *Augustini* l. c. c. 13 n. 48: „Recordationes eorum (evangelistarum) ejus manus gubernatae sunt, qui gubernat aquam, sicut scriptum est, qualiter illi placuerit."

5. Quod *vocabula* attinet, patet, auctoris sensa exprimi non posse, nisi apta seligantur vocabula: quamobrem inspiratio non ad solas pertinet res et sententias, verum etiam secundum quid extenditur ad signa et vocabula, ita scil. ut ipsa operatione divina homo inspiratus ab errore in seligendis vocabulis idoneis praeservetur. Cum vero haec (saltem plerumque) non pertineant ad elementum formale libri, nisi quatenus apta sunt ad auctoris sensa exprimenda, sed tantum ad materiale, nulla est ratio affirmandi in plerisque locis praeter illam assistentiam Deum ipsum supernaturali actione signa et modum scribendi in individuo suppeditasse. Ut ergo omnia paucis complectamur

6. ad inspirationem *quadruplex* requiritur elementum: **a.** *motio* voluntatis ad scribendum efficax; **b.** *illustratio* intellectus, vi cujus scriptoris mens ea omnia concipiat, quae Deus scribi vult; **c.** *directio* divina, ne scriptor inspiratus quidquam ex iis, quae Deus literis consignata vult, omittat, multoque minus ne quid addat alienum; **d.** *assistentia*, ne scriptor adhibeat verba inepta ad sensa divinitus concepta exprimenda. Horum vero elementorum necessitas sicut sequitur ex ipsa *analysi* dogmatis, quo profitemur Deum auctorem s. Scripturae, ita

confirmatur patrum quoque suffragio, qui de inspiratione loquentes, vel diserte vel aequivalenter eorum mentionem faciunt. Hinc Leo XIII. in lit. encyclicis ‚Providentissimus Deus' 8. Nov. 1893 inspirationem definiens seu describens ita statuit: „Nam supernaturali ipse virtute ita eos ad scribendum excitavit et movit, ita scribentibus astitit, ut ea omnia eaque sola, quae ipse juberet, et recte mente conciperent et fideliter conscribere vellent et apte infallibili veritate exprimerent: secus non ipse esset auctor s. Scripturae universae." De inspirationis vero essentia non est, ut scriptor se cognoscat inspiratum. Non tamen facile est supponendum, alicui ex sacris scriptoribus suam inspirationem fuisse incompertam. Cf. Franzelin th. 2. 3; Kaulen Gesch. der Vulgata § 4. 5.

160. Ex analysi instituta pleraeque, si non omnes, aliae opiniones de inspirationis ratione erroris vel per defectum vel per excessum arguuntur. Omissis sententiis absurdioribus celebriores tantum, ad quas ceterae facile revocari possunt, crisi subjiciemus.

Corollarium I. *Tota Scriptura est inspirata.* — Plures inspirationem divinam ita coercent, ut affirment, eam non ad omnia, quae divinis literis contineantur, sed tantum ad res majoris momenti, ad res fidei et morum se extendere, proinde in reliquis, maxime in factis historicis, scriptores sibi fuisse relictos, atque idcirco errare potuisse. Quam sententiam plus minusve tenent praetermissis gnosticis, manichaeis, catharis, arminianis, rationalistae (si quam forte inspirationem adhuc admittunt), fere omnes recentiores protestantes, etiam qui positivi dicuntur, teste Rohnert in l. Was lehren die derzeitigen Professoren der evang. Theologie über die h. Schrift und deren Inspiration, Lipsiae 1892; imo et catholici, ut Erasmus, Feilmoser, Lenormant, Scholz, Loisy etc. Nec desunt qui saltem ‚obiter dicta ab' inspirationis ambitu vel saltem ab infallibilitatis praerogativa excepta censeant, quae opinio haud paucos asseclas, per Galliam praesertim, est nacta [1]). Verum inspirationem, hinc et infallibilitatis praerogativam ad universam spectare s. Scripturam, consequitur

1. ex lemmatibus statutis n. 155 s.; ostendimus enim nomine s. Scripturae designari homogeneam quandam uniformemque dignitatem singulis libris librorumque textibus inhaerentem, quae derivanda sit ex inspiratione. Ergo inspiratio tam late patet quam ipsa s. Scriptura.

2. patet ex fide majorum, qui tam theoretice quam practice totam Scripturam singulasque partes inspiratas crediderunt: ut colligimus tum ex indistincta citatione textuum omnis generis, tum ex eorum

---

[1]) Cf. de variis opinionibus circa inspirationis ambitum Nisius in diss. de encyclicis lit. Leonis XIII. Zeitschr. für k. Theol. 1894 p. 627 ss.; Schmid ib. 1886 pag. 142—62.

sollicitudine componendi antilogias vel minimas, quae inter auctores inspiratos subinde esse videntur, tum ex disertis effatis.

Ita Hieronymus ep. 27 respondens suis detractoribus propter emendationem Evangeliorum ad veterum codicum normam, scribit: »Non adeo me hebetis fuisse cordis et tam crassae rustiticitatis, ut aliquid ne dominicis verbis aut corigendum putaverim aut non divinitus inspiratum;« Augustinus c. Faustum XI, 5, quo complectitur potiora, quae dici possunt ad vindicandam s. Scripturam ab erroribus ipsi subinde tributis, »Ibi (in Scriptura s.), inquit, si quid velut absurdum moverit, non licet dicere: Auctor hujus libri non tenuit veritatem, sed, aut codex mendosus est, aut interpres erravit, aut tu non intelligis.« Et ep. 82. ad Hieronymum scribens n. 3: »Ego enim fateor caritati tuae, solis eis Scripturarum libris, qui jam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum auctorum scribendo aliquid errasse firmissime credam. Ac si aliquid in eis offendero literis quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse, quod dictum est vel me minime intellexisse non ambigam . . . De quorum (prophetarum vel apostolorum) scriptis, quod omni errore careant, dubitare nefarium est.« In eundem sensum loquitur Justinus in dial. cum Tryphone n. 65: »Si ob eam causam, quod te existimaveris disputationem in eas angustias conjicere posse, ut Scripturas inter se dicerem pugnare, errasti. Id enim nunquam audebo nec cogitare, nec dicere: sed si qua proponatur Scriptura, quae ejusmodi esse videatur, et praetextum, quasi esset alteri contraria, praebeat, cum persuasum habeam nullam Scripturam alteri contrariam esse, fatebor potius me non intelligere quae dicuntur. et iis, qui Scripturas inter se pugnare suspicantur, ut idem potius sentiant, persuadere conabor.«

3. Eadem fides colligitur indirecte ex agendi ratione adversariorum, qui putant sufficere ad negandam alicujus libri sacri inspirationem, ostendere, aliquid falsi, etsi in re minoris momenti, in eodem reperiri.

4. Adversariorum opinio inspirationem reddit incertam. »Admisso semel, inquit Augustinus ad eundem ep. 29 n. 3, in tantum auctoritatis fastigium officioso aliquo mendacio idem dicatur, (si admitteretur aliquis error), nulla illorum librorum particula remanebit, quae non ut cuique videbitur vel ad mores difficilis vel ad fidem incredibilis eadem perniciosissima regula ad mentientis auctoris consilium officiumque referatur.«

5. Hinc Leo XIII. lit. cit. Ecclesiae fidem ita solemniter enunciat: »Nefas omnino fuerit, aut inspirationem ad aliquas tantum s. Scripturae partes coangustare, aut concedere sacrum ipsum errasse auctorem. Nec enim toleranda est eorum ratio, qui ex istis difficultatibus (contra Scripturae veritatem objectis) sese expediunt, id nimirum dare non dubitantes, inspirationem divinam ad res fidei morumque, nihil praeterea, pertinere . . . Etenim libri omnes atque integri, quos Ecclesia tamquam sacros et canonicos recipit, cum omnibus suis partibus, Spiritu s. dictante, conscripti sunt; tantum vero abest, ut divinae inspirationi error ullus subesse possit, ut ea per se ipsa non modo errorem excludat omnem, sed tam necessario excludat et respuat, quam necessarium est, Deum, sum-

mam Veritatem, nullius omnino erroris auctorem esse.“ Ceterum notetur, etsi omnia in sacris literis ex divina inspiratione sunt scripta, non ideo omnia divinitus esse dicta: voluit enim Deus, ut scriptores inspirati referrent etiam subinde verba impiorum, stultorum etc. Cf. Franzelin in symb. adjecta tract. de div. Script. ed. 3.

161. **Corollarium II.** *Inspiratio non consistit in mera assistentia.* — Falsa quoque est opinio, quae inspirationem revocat ad meram assistentiam, qua Deus praeservet scriptores ab errore eosque idcirco reddat infallibiles. Ea proponitur a Jahn introd. in V. T. § 19, Holden etc. Ad eam accedit sententia Bonfrerii, qui in praeloquiis c. 8 s. 4 impulsum quidem praevium admittit, et assistentiam, quae scriptorem comitetur, accuratius ita describit, ut sit „determinatio quaedam ab extrinseco, ut diversa vel contraria iis, qui scribunt, scribere non possint, cum scribentes Spiritus s. non patiatur errare, semper adstet scribentibus paratus in actu primo illis, quae scribenda sunt, inspirare, sicubi sibi relicti essent aberraturi: ab intrinseco tamen liberi sunt, cum re ipsa illos Spiritus s. non determinet, nec quidquam antecedenter in illis operetur, nisi sicubi operatio divina illis est necessaria.“ Ejusmodi tamen inspirationem minutam non pro omnibus admittit libris. Eum sequuntur Contenson, Janssens etc.; neque a simili theoria multum dissentire videntur Rich. Simon, Dupin et Calmet; falso vero ea passim tribuitur Bellarmino et Cornelio a Lapide. Quae opinio refellitur, tum quia **a.** assistentia praeservans est quid negativum, inspiratio vero actum designat positivum, quo quis auctor est libri, tum quia **b.** s. Scriptura ea in hypothesi non esset verbum Dei; tum quia **c.** secundum eam decreta etiam conciliorum oecumenicorum forent inspirata ut Scriptura sacra, quod nemo dicet; tum quia **d.** prorsus deficit ab inspirationis notione supra (n. 158 s.) exposita et vindicata.

162. **Corollarium III.** *Sola approbatio divina non sufficit.* — Secundum aliam opinionem liber aliquis sola approbatione divina seu insertione in canonem evadit divinus et verbum Dei, eo modo, quo sententia aliqua a Cicerone scripta fit verbum meum, si ea utar ad conceptum meum exprimendum. Hanc ut hypothesim possibilem innuunt Bonfrerius, Platelius Synopsis curs. theol. III p. 73 n. 91 et Lessius, qui concedit „si aliquod opus pium et salutare humana industria ex divino instinctu compositum publico testimonio Spiritus s. approbaretur tamquam in omnibus suis partibus verissimum, tale opus habiturum auctoritatem aeque infallibilem atque Scripturam s.“ Sed expresse adnotavit, se hocce solummodo dixisse, ut possibile, non autem quod reapse in canone Scripturae s. talis liber reperiatur [1]). Ut thesim saltem circa aliquos libros eam proponit cl. Haneberg Geschichte der Offenb.

---

[1]) De sententia Lessii cf. Kleutgen in diss. R. P. L. Lessii S. J. de divina inspiratione doctrina e documentis magnam partem ineditis illustrata et ponderata (append. op. Schneemann S. J. Controversiarum de divinae gratiae liberique arbitrii concordia initia et progressus, Friburgi 1881).

s. 9 c. 4 § 8. Verum ea sententia admitti nequit, praesertim post declarationem concilii vaticani (n. 157), ut patet vel ex ipsa obvia vocis notione, cum profecto longe aliud sit inspiratio et approbatio: illa enim actum, qui scriptionem praecedit, haec actum, qui illam consequitur significat. Inde autem illa orta videtur, quod non satis distinguitur inter verbum Dei et librum inspiratum. Concedimus quidem librum aliquem humanum sola Dei approbatione fieri verbum Dei (non proprium sed adoptatum): ipsa enim approbatione revelat Deus omnia, quae illo continentur, esse vera ideoque ut verbum Dei credi posse; sed non ideo evadit liber inspiratus, qui omnino exigit positivum Dei influxum in scriptorem. Atqui Scripturae non sunt credendae verbum Dei utcunque, sed verbum Dei inspiratum. Quare haec inspirationis notio non est genuina. Cf. Welte Tüb. Qtlschr. 1855 p. 58 ss.

163. **Corollarium IV.** *Non requiritur dictatio verborum.* — Ex analysi doctrinae catholicae de inspiratione (n. 159) liquet quoque, verborum dictationem, quam tueri videntur nonnulli scholae theologi amplexique sunt multi ex veteribus protestantibus [1]), non pertinere per se et necessario ad inspirationis rationem; ideoque nisi certo demonstretur, non esse praesumendam. Eoque minus quod suppetunt argumenta, quibus probetur, auctores inspiratos in verbis eligendis et in modo scribendi grammatico atque rhetorico plerumque ad unum non fuisse determinatos. Argumenta porro sunt: **a.** ipsa elocutionis et stili diversitas diversae respondens indoli et eruditioni scriptorum; **b.** diversitas, quae reperitur apud evangelistas, cum eosdem Christi sermones aliis atque aliis referunt verbis [2]); **c.** verba auctoris 2. Mach. 15, 39: *Et si quidem bene* (sermonem feci), *et ut historiae competit, hoc et ipse velim: sin autem minus digne, concedendum est mihi:* quae cum singularum vocum dictatione conciliari vix possunt.

---

[1]) Cf. Denzinger l. c. II, 238; Rothe in foliis period. Studien und Kritiken 1860 p. 1 ss. Contra eam scripsit jam sec. IX. Agobardus ep. lugd. l. ad Fredegisum n. 12. (Mig. 104, 166). Eam fuse iterum tuetur nostra aetate Fernandez O. S. Aug. in Revista Augustiniana a. 1884 t. 7 et 8, contra quem cf. Schmid Zeitschr. für k. Theol. 1885 p. 670—90. quadamtenus etiam Mendive I, 432 ss.

[2]) Cf. Kaulen l. c. p. 62 ss. Ita ex. gr. inter psalmum 17, qualis habetur in libro psalmorum et 2. Reg. 22. sunt discrimina 95. et certe in utroque loco David haberi debet inspiratus, etsi illum probabiliter una tantum forma enunciaverit. Porro haec diversitas divinitus idcirco permissa est secundum Augustinum de consensu evang, l. 3 n. 28, ut „quod ad doctrinam fidelem maxime pertinet, intelligeremus, non tam verborum quam rerum quaerendam vel amplectendam esse veritatem, quando eos, qui non eadem locutione utuntur, cum rebus sententiisque non discrepant, in eadem veritate constitisse approbamus." Cf. generatim de hoc argumento opus insigne cl. Fr. Schmid de inspirationis bibliorum vi et ratione, Brixiae 1885; Dausch Die Schriftinspiration Friburgi 1891; Kleutgen Theol. der Vorz. t. I n. 28 ss.

Patrum vero effata, quae pro ejusmodi dictatione afferri solent, ita commodo explicari possunt, ut significent tantum, summa reverentia sacram Scripturam excipiendam esse omniaque ejus verba diligenter esse expendenda, quia multa divinitus sunt inspirata, omnia sensu plena, nullum inutile aut otiosum, utpote Deo invigilante conscripta et providente, ne voces superfluae aut ad sensus inspirati expressionem minus idoneae adhiberentur.

Caput II.

De inspirationis extensione seu de canone.

164. **Thesis XXXIII.** ***De facto inspirationis modo, quo oportet, nobis constat neque 1. ex rei natura et a priori; neque 2. a posteriori ex characteribus ipsis sacris libris inhaerentibus; neque 3. ex eo, quod horum librorum auctor fuerit apostolus, praesertim si criterium hoc exclusive sumitur.***

Demonstratio p. I. Demonstrata Scripturarum in genere inspiratione, jam inquirendum est in criterium, vi cujus liber inspiratus, qui ad sacram pertineat Scripturam, tuto possit secerni a libro non inspirato. Ejusmodi criterium maxime esse necessarium per se patet, eoque magis, quod jam primis Ecclesiae seculis, teste Irenaeo I, 20 n. 1, haeretici „inenarrabilem multitudinem, apocrypharum [1]) et perperarum (νόθων) scripturarum, quas ipsi finxerunt,“ afferrent. Cum autem in ejusmodi criterium inquirimus, non quolibet contenti sumus, sed tale exigimus, quo tuto, authentice, modo omnibus accommodato, de inspiratione omnium Scripturae librorum partiumque certi reddamur. Evidens vero est, hos libros a priori et ex rei natura non dignosci, cum omnia argumenta, quae ad hoc suadendum afferri solent, ad summum possibilitatem vel convenientiam inspirationis in genere evincant; quinam autem sint in concreto ejusmodi libri et quidem omnes et soli, nunquam demonstrent.

Demonstratio p. II. Protestantes magisterio Ecclesiae authentico ac traditione divina rejectis jam medio caruerunt cognoscendi libros inspiratos, hinc desperatione adacti ad criteria provocarunt interna: quorum nonnulli ad 16 conglobant (ex quibus tamen aliqua sunt externa). Praecipua sunt: historicum, quod constituunt in miraculis et prophetiis, quae literis divinis continentur; dogmaticum, quod consistit in sanctitate, sublimitate et consensione doctrinae; empiricum, quod repetitur ex miris effectibus, quos legentes ex vi et efficacia verbi Dei experiuntur; quibus addi potest aestheticum in sublimitate et simplicitate dictionis situm. Nemo vero est qui non intelligat [2]), ejusmodi criteria esse indeterminata et vaga, subjectiva et arbitraria, incerta, nec exclusiva (cf. n. 18).

---

[1]) Supersunt adhuc evangelia apocrypha de juventute vel passione Christi decem; acta diversorum apostolorum, quorum notitia vel fragmenta, vel etiam textus supersunt, circa sexdecim; plures epistolae et apocalypses (5) apocryphae. Cf. Movers, Apocryphenliteratur K. L. I, 334 ss.

[2]) Cf. Wiseman Die vornehmsten Lehren und Gebräuche der Kirche sect. 2; Schmid op. cit. pag. 118 ss.

166. **Demonstratio p. III.** Secundum Joannem David Michaelis introd. in N. T. t. 1 l. c. 3 criterium positivum et exclusivum ad sacros N. Testamenti libros dignoscendos est munus apostolatus, quo scriptores fuerunt instructi. Verum **1.** apostolatus munus non est criterium positivum; id saltem certo demonstrari nequit. Charisma enim inspirationis ad scribendum distinctum est a charismate revelationis et infallibilitatis, quo duplici charismate apostolos fuisse praeditos demonstrari quidem potest, sed cum de scriptione nullibi sit sermo in divinis literis, neque omnes scripserint: non poterit, saltem certo, inferri eos etiam donatos fuisse charismate inspirationis ad scribendum. Multo minus **2.** apostolatus est criterium sensu excludente, tum quia contra totius antiquitatis sensum e librorum inspiratorum censu excludenda forent tam Evangelia ss. Marci et Lucae, quam actus apostolorum; tum quia gratis supponit Deum nulli alteri nisi apostolis hoc charisma concessisse.

167. **Thesis XXXIV.** ***De librorum sacrorum inspiratione constare nobis tantum potest ex testimonio eoque divino, quod pro integro Scripturarum catalogo neque ex ipsis Scripturis, neque ex sola traditione historica, sed tantum ex traditione divina sensu catholico accepta innotescit.***

Demonstratio p. I. Inspiratio est factum mere internum: cognosci ergo nequit nisi vel ex effectibus externis, vel ex testimonio ipsius hominis inspirati, vel ex testimonio Dei. Effectus externi in ipso libro, qui ejus inspirationem manifestent, certi assignari nequeunt (cf. n. 165). Testimonium ipsius hominis inspirati est humanum, illusionibus obnoxium; neque sufficit, ut omnes fide divina credere teneantur, ea quae ab ipso conscripta sunt, divinitus esse inspirata et esse verbum Dei ex eo solo, quod illius libro contineantur, nisi illud miraculis confirmetur, qua in hypothesi elevatur ad testimonii divini dignitatem. Quare merito concludimus, tantum testimonio divino constare tuto posse de ss. librorum inspiratione.

168. **Demonstratio p. II.** Concedimus quidem protestantibus testimonium divinum de inspiratione plurium librorum ex iis, qui communi consensu a christianis recensentur inter s. Scripturas, aliquo modo ex ipsis divinis literis colligi posse. Nam Christus et apostoli approbarunt fidem judaeorum, qui plures libros vere sacros et inspiratos habebant (n. 156). Atqui historice et critice satis certo constat, quinam fuerint hi libri. Ita argumento haud infirmo colligimus quarundam epistolarum s. Pauli inspirationem ex 2. Petr. 3, 16: *In quibus* (epistolis Pauli) *sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.* Negamus tamen posse protestantes ex ipsis Scripturis omnium librorum, vel etiam eorum, quos ipsi in suum canonem recipiunt, inspirationem demonstrare, cum nuspiam ejusmodi testimonium de integro Scripturarum canone exstet, neque ipsi unquam ejusmodi testimonium attulerint.

169. **Demonstratio p. III.** Demonstratio, qua protestantes testimonium divinum de inspiratione singulorum librorum ope traditionis historicae comprobare nituntur, triplici defectu eoque gravi laborat: et

1. quidem protestantes sibi contradicunt, ut ostendimus n. 144 5. Contendunt enim revelationem omnem divinis literis contineri, nullamque ejus particulam traditionis ope fuisse transmissam. Hac vero in quaestione ne totius Scripturae inspirationem gratis admittant, supponere debent, extra et praeter Scripturam hanc saltem doctrinae revelatae particulam exstare, quae indicet, quinam omnes in concreto sint libri divinitus inspirati, eamque saltem ope traditionis historicae posse cognosci.

2. Demonstratio haec praeterea est insufficiens, nam non possunt protestantes hac via certo, tuto et absque controversia determinare omnes libros inspiratos, ut patet ex facto; quo magis enim gloriantur se via incedere historica et critica, eo minus de canone inter se conveniunt [1].

3. Dato etiam posse protestantes hac via omnes et singulos libros inspiratos determinare, non esset tamen haec methodus omnibus accommodata et a Christo pro omnibus instituta: est enim nimis difficilis, implexa, et sagax plane exigit judicium criticum (cf. n. 116 s.). Quare concludendum est sola traditione divina sensu catholico intellecta constare nobis posse, quinam sint libri divinitus inspirati.

170. **Thesis XXXV.** ***Canon Scripturarum a concilio tridentino sess. 4. sancitus, si secundum principia catholica de divina traditione spectatur, plane authenticus censeri debet; si vero ad rationes scientiae theologicae exigitur, sincera et fidelis est expressio illius fidei, quae semper in Ecclesia plus minusve clare obtinuit, sopitisque hinc inde obortis dubiis demum praevaluit.***

Demonstratio p. I. Demonstratum est, doctrinam universam revelatam conservari per successionem apostolicam (thesi XXIII). Atqui in deposito fidei continetur tamquam pars in toto testimonium divinum de

---

[1]) Cf. Perrone t. 3 sect. prioris c. 1 prop. 2. Et revera in antiquitatis monumentis invenimus circa 131 canones diversos. Quis vero gloriabitur se sola via critica independenter a magisterio Ecclesiae ex tot diversis canonibus tuto et peremptorie eum agnoscere canonem, qui exacte referat praedicationem apostolorum de hoc dogmate fundamentali? Vere enim dici potest dubia de canone, si magisterium Ecclesiae authenticum negligatur, crescere in ratione directa studii critici: quod assertum audax confirmat ad evidentiam usque quotidiana experientia, cum vix jam supersit liber, libri pars aut caput, capitisque versus, qui non in discrimen vocetur. Sane etiam quod originem librorum s. Scripturae spectat ad a. usque 1896 propositae fuere hypotheses 747 (539 pro libris V. T. et 208 pro libris N. T.), ex quibus jam 603 antiquae sunt. En quam parum secura via mere critica. Cf. Katholik 1896. I, 304; Franzelin thes. 5 ss.: Beleuchtung der Vorurtheile wider die kath. Kirche Lucernae 1843 t. 1 p. 2 pag. 125 ss.; t. 2 p. 1 pag. 190 ss., ubi afferuntur testimonia doctissimorum virorum protestantium necessitatem traditionis confitentium pro agnoscenda inspiratione s. Scripturae. Cf. Heinrich § 70.

libris inspiratis, nempe quot et quinam sint. Custodia igitur hujus testimonii et dubiis exortis judicium infallibile de ipso pertinet ad functionem successionis apostolicae sub promissa Spiritus sancti assistentia; ideoque ex hujus successionis testimonio per solemne judicium manifestato tuto et authentice agnoscitur divinum de libris inspiratis testimonium (n. 123). Ejusmodi vero judicium solemne latum est in concilio tridentino: est enim judicium magisterii illius, quod solum sec XVI. suam nunquam interrupta successione ab apostolis originem potuit comprobare. Ergo secundum principia legitima de divina traditione canon [1]) a concilio tridentino sancitus authenticus haberi debet.

Quae illatio confirmatur sentiendi ratione antiquitatis: patres enim passim inculcant, ab Ecclesia esse discendum, quinam sint libri spectantes ad s. Scripturam seu divinitus inspirati. Ita Tertullianus supra n. 117 [3]; adv. Marc. IV, 5; Augustinus, cujus notissima sunt c. ep. fundam. c. 5: „Ego vero Evangelio non crederem, nisi me catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas, . . . qua infirmata jam nec Evangelio credere potero.“ Et iterum: „Cui libro (actum apostolorum) necesse est me credere, si Evangelio credo, quoniam utramque Scripturam similiter mihi catholica commendat auctoritas.“ Cf. de utilitate cred. n. 31. Ita Cyrillus hier. cat. 4 n. 34: „Studiose idque ab Ecclesia disce, quinam veteris T. libri, qui vero novi . . . Eos solos studiose meditare et versa, quos etiam in Ecclesia cum certa fiducia legimus; multo prudentiores et religiosiores te erant apostoli et veteres episcopi Ecclesiae rectores, qui eos tradidere; tu ergo filius Ecclesiae cum sis, ne leges positas transverte.“ Ita Origenes hom. 1 in Luc. (ab Hieronymo) versa: „In his omnibus (evangeliis) nihil aliud probamus, nisi quod Ecclesia i. e. quatuor

[1]) Canonis vox multiplicis est significationis; primo significat virgam rectam, hinc mensuram, normam, regulam, qua rectum ab obliquo discernitur, quae neque additionem neque detractionem patitur: translate significat normam sentiendi agendique, praeceptum, vivendi regulam exemplar etc.. speciatim credendi regulam, secundum quam judicetur, quid fide sit tenendum quidve respuendum. Et quia fidei regula (objectiva et mediata) in primis continetur s. Scriptura, seu collectione librorum qui constituunt Scripturam divinitus inspiratam seu verbum Dei scriptum canonis nomine haec ipsa librorum collectio designatur. Cum autem etiam conciliorum definitiones norma sint credendi vel agendi, illae quoque vocantur canones, eademque de causa, praedicatio et praxis Ecclesiae canon appellantur. In re liturgica psalmus vel canticum secundum normum fixam cantandum vocabatur canon, et modo illa pars, quae prae ceteris solemnis et fixa est, eodem nomine appellatur. Catalogus quoque clericorum, quia secundum fixam regulam vitam degere debebant, et annua pensitatio certa, quae ipsis erat solvenda canon dicebatur. Hinc derivatur verbum κανονίζειν, quod triplici praesertim significatione usurpatur: **1.** secundum certam regulam aliquid examinare; **2.** secundum certam regulam aliquid statuere; **3.** in catalogum librorum Scripturae aliquem librum (et per analogiam aliquem in sanctorum catalogum) referre. Adjectivum κανονικός praedicatur de libro in Scripturarum catalogum relato; de clericis, qui secundum certam piamque normam vivebant, etiam de virginibus et viduis; de literis episcoporum, quas sibi invicem in orthodoxiae suae tesseram mittebant, quasque latini formatas appellare consueverant. Cf. Pohle KL. II, 1812 ss.

tantum evangelia recipienda.« Huc etiam pertinet [1] can. 12 conc. toletani a. 447: »Si quis dixerit vel crediderit alias scripturas, praeter quas Ecclesia catholica recipit, in auctoritate habendas vel esse venerandas, A. S.«

171. **Declaratio p. II.** Quamvis demonstratio, quam dedimus de canone tridentino, sit stricte theologica et peremptoria, decet tamen theologum via etiam scientifica comprobare, illum non solum arbitrarium non esse, revelationique primitivae non adversari, verum etiam fidelem esse expressionem illius fidei, quam apostoli Ecclesiae tradiderunt (cf. n. 128). Quem in finem notetur celebris librorum s. Scripturae distinctio in protocanonicos et deuterocanonicos. Protocanonici illi dicuntur, de quorum inspiratione seu canonicitate dubitatum fuit nunquam, qui propterea etiam dicebantur (cf. Eusebium H. E. III, 35) ὁμολογούμενοι seu ab omnibus admissi. Deuterocanonici vero illi vocantur, de quorum inspiratione olim intra Ecclesiam dubitatum fuit vel non omnibus certo constabat, qui propterea non ubique in canonem sunt recepti atque ideo ἀντιλεγόμενοι controversi vocabantur. Libri deuterocanonici V. T. sunt: Baruch, Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus et duo libri Machabaeorum. Quaedam quoque librorum partes deuterocanonicae habentur, ut canticum seu hymnus trium puerorum Dan. 3, 24—90; historia Susannae ib. c. 13 et destructio Beli et draconis c. 14; Esther a. c. 10, 4—16, 24. Libri deuterocanonici N. T. sunt: epistola Pauli ad Hebraeos, ep. II. b. Petri, II. et III. s. Joannis, ep. s. Jacobi et Judae et apocalypsis. Partes deuterocanonicae N. T. sunt: Vers. posteriores Marc. 16 a v. 9; historia sudoris sanguinei Christi Domini Luc. 22, 43, 44; historia mulieris adulterae Joan. 8, 2—16 incl. Haec vero terminologia primum e Sixto senensi in sua bibliotheca sancta adhibita deinceps invaluit. Porro ut nostra probatio adversus protestantes sit plena, necessarium quidem foret ostendere, singulos libros canone tridentino contentos, in primis deuterocanonicos (nam de protocanonicis nulla saltem cum antiquioribus protestantibus est controversia) jam ab antiquissimis temporibus habitos fuisse pro inspiratis. Compendio tamen studentes, argumentis tantum generalibus evincemus, canonem tridentinum ad traditionem apostolicam esse exactum.

172. **Demonstratio p. II.** **1.** Ante conc. tridentinum, ut ordine chronologico ascendamus, vel sanciunt vel proponunt vel qua cognitum referunt hunc canonem: sec. XV. Eugenius IV. in decreto pro Jacobitis; sec. XII. Petrus blessensis de divisione et scriptoribus ll. sacrorum; sec. XI. Ivo carnot. in decr. VI, 61; sec. IX. Theodulfus aurelianensis in praef. praemissa bibliis (Mig. 105, 299 ss.), Rabanus Maurus de Universo V, 1; de instit. cler. II, 53; Nicolaus I. ep. 75 ad episc. Galliae: sec. VIII. Leo III. in decreto edito a Blanchinio in vindiciis can. Scripturarum (in quo recensentur libri deuterocanonici V. T.): sec. VII. Isidorus hispal. Etymol. VI, 1; de eccl. officiis I, 11 etc.; s. Il-

[1] Cf. alia patrum effata opusc. IX, 19 ss., quibus adde Zosimum ep. 2 ad episc. Africae n. 8 (opusc. XVIII, 120); Isidorum hisp. Etymol. l. 6 c. 2 n. 52; de eccl. officiis l. 1 c. 11 n. 3; Bedam ep. 10; libros carolinos l. 1 c. 6 et Petrum ven. in tr. contra Petrobruss. Mig. 189, 738 ss. (Cf. Gretser tract. de agnoscendis Scripturis sacris c. 8 opp. t. VIII.)

dephonsus toletanus de cogn. bapt. c. 79; synodus trullana can. 2 approbans canones conciliorum afric. (in quibus omnes s. Scripturae libri, ut in Vulgata exstant, recensentur); item et Cresconius in sua collectione can. 299; sec. VI. Cassiodorius div. instit. c. 1 ss., Ferrandus et Dionysius in suis canonum collectionibus; sec. V. Gelasius in decreto synodali 70 episcoporum a. 496, in quo dicitur: „De Scripturis divinis quid universaliter catholica recipiat Ecclesia, vel post haec quid vitare debeat, ordo de V. T., quem sancta et catholica romana suscipit et honorat Ecclesia, iste est etc.," quod decretum probabiliter (cf. Hefele Conciliengesch. II, 620) est jam Damasi († 384). Initio sec. V. eum proponunt Innocentius I. in ep. 6 ad Exsuperium c. 7 provocans ad traditionem, Augustinus de doctr. christ. II, 8 et conc. carthaginense a. 419, cui interfuerunt episcopi 218 et legati romani pontificis, can. 29 cum hac conclusione: „Hoc etiam fratri et consacerdoti nostro Bonifatio urbis Romae episcopo vel aliis earum partium episcopis pro confirmando isto canone innotescat, quia a patribus ita accepimus in Ecclesia legendum." Sec. IV. prostat in conc. carthaginensi III. a. 397 can. 47 et in hipponensi totius Africae a. 393 can. 36.

2. Praeterea antiquissimae versiones continent libros etiam deuterocanonicos V. T. omnes et quidem protocanonicis permixtos, ita versio graeca, alexandrina seu LXX (interpretum) dicta, quousque saltem illam per antiquitatis monumenta persequi licet. Quod factum magni est momenti, cum Christus et apostoli persaepe usi sint versione alexandrina; nam ex 350 citationibus, quae in N. T. occurrunt, circ. 300 expressae sunt ad illam. Quare Augustinus in ep. ad Hieronymum (inter hujus ep. 104 al. 88) n. 6 scribit: „Qua usos apostolos non solum res ipsa indicat, sed etiam te attestatum esse memini [1]." Item versiones, quae immediate ex graeca derivatae sunt, complectuntur libros deuterocanonicos, ut versio latina itala, cujus aetas primum forte jam attingit seculum, coptica, aethiopica, syriaca hexaplaris [2]), armeniaca sec. V., slavonica, qua utuntur etiam schismatici; vetustissimi quoque codices, cujusmodi sunt alexandrinus, vaticanus sec. IV. (in quo

[1]) Cf. etiam ejusdem ep. inter Hieronymi ep. 11 n 35; Kaulen Einleitung in die h. Schrift § 28 ss. et de universo hoc argumento § 22 ss., qui ib. et in Kirchenlex. II. 1815 tuetur, vel judaeos tempore Christi admisisse canonem, qui repraesentatur versione alexandrina, eosque sensim ab hoc canone, quem amplexa est Ecclesia Christi, recessisse et coepisse aliquot libros ab eo excludere; Poertner die Auctorität der deutero-canonischen Bücher des A. T. nachgewiesen aus den Anschauungen der palästinischen und hellenistischen Juden, Münster 1893; Cornely introd. in V. T. libros c. 2 § 3 n. 25; imo plures quoque protestantes censent canonem judaeorum alexandrinorum ampliorem fuisse canone hierosolymitano.

[2]) Versio syriaca, quae vocatur peschito seu simplex, facta ex fonte hebraico libros deuterocanonicos non continebat, eorum tamen versio jam sec. IV. exstabat.

sicut prae vetustate initio periit tota fere Genesis, ita in fine desunt libri machabaeorum), claromontanus (sec. VI.), sinaiticus Tischendorfii sec. IV. et ille, cujus jam meminit Cassiodorius l. c. c. 12 ss., et amiatinus sec. VII. vel VIII. Libros vero deuterocanonicos N. T. omnes cum protocanonicis jam recensent Origenes hom. 7 in Jos. col. hom. 13 in Gen. n. 2. Athanasius in ep. festali, auctor synopsis Athanasio adscriptae; Rufinus de symb. n. 37, Hieronymus ep. 53 n. 8, Leontius de sectis a. 2, typicum s. Sabae c. 2 et 56: omnes omissa sola apocalypsi (de qua infra) recensent Gregorius naz. carm. 12, Cyrillus hieros. cat. IV n. 33 ss., conc. laodicenum can. 60 et can. 85. apostolorum.

3. Accedit citandi usus. Nam etiam ll. deuterocanonici cum protocanonicis citantur sub formula: *scriptum est, Scriptura, Scriptura sacra* vel *divina. Spiritus s. in Scriptura* dicit etc., et quidem in contextibus, ubi agitur de instituendis publice fidelibus in doctrina Christi sive theoretica, sive practica. Affirmari autem tuto potest, ex omnibus patribus, quorum aliqua saltem scripta ampliora supersunt, etiam ex iis, qui alioquin dubitasse subinde videntur, nullum esse, qui libros deuterocanonicos tamquam Scripturas sacras non usurpaverit: quod citationibus stupenda sedulitate collectis demonstrat J. Blanchinius op. cit. et Vincenzi in sess. 4 conc. trid. vindicata. Sufficit provocare ad epistolam primam s. Clementis rom., opus alioquin non amplum, sed vetustate conspicuum utpote sec. primi, in qua cum libris protocanonicis promiscue 7 libri deuterocanonici (ex 14) tam V. quam N. Testamenti citantur. Ejusmodi vero usum horum librorum publicum, perpetuum, universalem, constantem non obstantibus dubiis exortis, qui nisi traditione apostolica niteretur, verus esset abusus in re momenti maximi, quique oborta controversia non solum non imminutus, sed confirmatus est, ac tandem in universalem consensionem et manifestam veritatis praedicationem desiit, ex apostolica traditione originem traxisse manifestum est. Quae illatio confirmatur a contrario: nam praxis citandi quosdam libros ut s. Scripturam, quos Ecclesia pro inspiratis non agnoscit, ut Hermae pastorem, l. 3 Esdrae, Barnabae epistolam etc., nec adeo frequens, nec adeo universalis fuit ac gradatim evanuit.

4. Canon tridentinus confirmatur consensu ecclesiae quoque graecae schismaticae (quae tamen retinuit etiam l. 3 Machab.) aliarumque sectarum Orientis, qui in ejusmodi controversiis maximi faciendus est. Illa enim in synodo hierosolymitana a. 1672 de ll. deuterocanonicis V. T. haec statuit: „Ecclesiae catholicae regulam sequentes s. Scripturam eos omnes appellamus libros, quos a laodicena synodo Cyrillus (Lucaris) ipso quidem corrogante probatos recenset iis insuper additis, quos

insipienter, inscite aut magis malitiose vocavit apocryphos: Sapientiam videlicet Salomonis, l. Judith, Tobiam, draconis historiam, Susannae, Machabaeos et Sapientiam Sirach. Hos etenim cum ceteris genuinis s. Scripturae libris ceu germanas ejusdem Scripturae partes censemus esse numerandos. Quoniam quae sancta Evangelia aliosque Scripturae libros ut genuinos tradidit antiqua consuetudo seu magis Ecclesia catholica, et istos haec ipsa ceu s. Scripturae partes procul dubio tradidit . . . quos omnes et nos judicamus esse canonicos et sacram eos esse Scripturam confitemur (Hard. XI, 258)." Ita etiam Nicephorus H. E. II, 4 disserens de epistolis Jacobi, Judae, II. Petri, II. et III. Joannis, scribit: „Sed enim libri illi, tametsi controversi ab antiquis sint habiti, postea tamen in omnibus, quae sub coelo sunt, ecclesiis auctoritatem sacrosanctam et irrefragabilem obtinuerunt, et tamquam principia et elementa pietatis nostrae sempiterna permanserunt."

174. **Scholion I.** *Exceptionibus satisfit.* — Non ignoramus contra hanc thesim plura excipi, quae paucis expendere juvabit. Praecipua exceptio inde petitur, quod plures patres sacrarum Scripturarum canonem recensentes libros deuterocanonicos, saltem V. T., omittant, ut Origenes, Melito, Athanasius, auctor synopsis athanasianae, Gregorius naz., Amphilochius, Cyrillus hieros., Hieronymus, Epiphanius, Rufinus, conc. laodicenum can. 60 et can. 85 apostolorum. Verum

1. ex his seponi debent Origenes, Melito et Epiphanius, quibus constitutum est libros canone hebraeorum comprehensos recensere.

2. Nomine canonis et librorum canonicorum intellexerunt patres persaepe indicem librorum eosque libros, qui tum apud omnes et ubique in confesso (ὁμολογούμενοι) erant, et de quibus nulla mota fuerat controversia: nolunt tamen ideo libros deuterocanonicos, de quibus nonnulli dubitabant et qui idcirco ἀντιλεγόμενοι dicebantur, definita sententia a librorum inspiratorum censu excludere. Id vel inde patet, quod his libris passim utuntur qua sacris Scripturis in suis operibus.

3. Quare inter canonem tridentinum completum et canones illos deficientes non est oppositio contradictionis, sed diversitatis tantummodo, sicut inter perfectum et perficiendum suoque tempore supplendum, ut jam Cassiodorius c. 14 notat: »Patres non contraria dixerunt, sed diversa, ut non impugnare, sed invicem se potius exponere videantur.«

Ceterum **4.** usque ad seculum tertium nullum apparet dubium vel controversiae vestigium de libris deuterocanonicis V. T., imo satis liquet tum ex Origenis († a. 253 vel 254) ep. ad Julium africanum, tum ex Justini († c. a. 167) dial. cum Tryphone n. 71 ss., christianos alium atque hebraeos (saltem posteriores cf. n. 172[2]), qui tunc libros tantum protocanonicos admittebant, canonem habuisse. Primam occasionem controversiae praebuisse videtur Origenis recensio et comparatio Scripturarum ut erant in ecclesiastica editione cum textu hebraico: et revera dubia de quorundam ll. V. T. canonicitate coaeva sunt editioni recensionis illius, quae mox facta est admodum celebris. Cum enim in ipsa deessent libri deuterocanonici, data fuit de eorum canonicitate dubitandi occasio.

Quod vero **5.** quidam dubitaverint sec. III. et IV. de aliquot libris deuterocanonicis N. T., mirum esse non debet, nam et aliqui ex illis, cum admodum sint breves atque ad personas tantum singulares directi, frequenter citari non potuerunt ideoque etiam minus facile in omnium notitiam pervenire; aliis vero haeretici sunt abusi. Ita Philastrius haer. 89 al. 61 testatur, legi Pauli »tredecim epistolas et ad Hebraeos interdum . . . quia factum Christum dicit in ea, inde non legitur; de poenitentia autem propter novatianos aeque.« Ceterum vere mirari debemus, graviores non fuisse controversias circa quasdam N. T. epistolas. Dubiis tamen non obstantibus et horum librorum usus in Ecclesia perseveravit, et ipsa dubia tempore procedente paulatim dissipata sunt, maxime in Occidente, universalique consensioni locum dederunt. Si vero aliqui scriptores etiam media aetate ante solemne concilii tridentini judicium libros illos extra canonem numerare videantur[1]), ii vel sola loquendi ratione a communi doctrina dissentire sunt dicendi, vel verbis quibusdam vetustioris doctoris (Hieronymi praesertim) plus aequo permoti vel singulares fuisse censendi sunt.

6. Exemplum hinc habes triplicis illius stadii, quod in propositione veritatis alicujus revelatae distingui posse n. 149 [4] notavimus. Nam circa dogma de Scripturarum canone cernimus initio stadium simplicis fidei et susceptionis librorum in usu et praxi Ecclesiae usque ad initia sec. IV; ortam deinde haesitationem et stadium inquisitionis apud doctores, praesertim in Ecclesia graeca sec. IV. et V., quae paulatim praelucente jugi Ecclesiae usu et accedentibus decretis conciliorum Africae, rom. pontificum Innocentii I. et Gelasii, conquievit desiitque in universalem consensionem, non ita tamen, quin media quoque aetate prioris controversiae vestigia remanserint. Sequitur denique solemne Ecclesiae judicium, quo omnis controversia terminatur excluditurque penitus inter catholicos dissensio. Quae omnia non novae revelationis necessitatem ad canonem tridentinum constituendum, ut Ecclesiae calumniantur hostes, demonstrant, sed evincunt potius infallibilitatis Ecclesiae in depositi custodia necessitatem.

174. *De ep. ad Hebraeos.* — Succedit difficultas specialis contra epistolam ad Hebraeos et apocalypsim, quam verbis s. Hieronymi ep. 119 ad Dardanum (a. 414) n. 3 proponemus. »Illud, inquit, nostris dicendum est, hanc epistolam, quae ad Hebraeos inscribitur, non solum ab ecclesiis orientalibus, sed ab omnibus retro ecclesiasticis graeci sermonis scriptoribus quasi Pauli apostoli suscipi, licet plerique eam vel Barnabae vel Clementis arbitrentur et nihil interesse, cujus sit, cum ecclesiastici viri sit et quotidie ecclesiarum lectione celebretur. Quod si epistolam ad Hebraeos latinorum consuetudo inter canonicas Scripturas non recipit, nec graecorum quidem ecclesiae apocalypsim Joannis eadem libertate suscipiunt, et tamen nos utramque suscipimus, non hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes.«

---

[1]) Ita ex gr. Hugo a. s. Victore de Scripturis c. 6 et 12; de sacr. prol. c. 7; erud. didascalicae l. 4 c. 2. Nonnulli quoque vel de quibusdam libris protocanonicis haesitanter loquuntur, de quibus olim nulla fuit controversia. Quae dubia non fuisse seria, sed forte tantum de verbis, patet inde, quod inter scholae theologos nulla mota fuit controversia vel exceptio contra canonem florentinum, et in concilio tridentino nulla est seria prolata difficultas, licet magna haberetur ibidem ratio dissensionum inter scholae theologos.

Verum praeter dicta, quibus etiam haec difficultas satis soluta censeri possit, notamus, hanc latinorum consuetudinem circa epistolam ad Hebraeos fuisse paucorum et novam, cum **1.** s. doctor ipse ibidem testetur, hanc epistolam „quotidie ecclesiarum lectione celebrari,“ seque veterum scriptorum sequi in ea suscipienda auctoritatem; et in epist. ad Tit. 2, 2 (a. 387) scribit: „Relege ad Hebraeos epistolam Pauli ap. sive cujuscunque alterius eam esse putas, quia jam inter ecclesiasticas est recepta;“ Maximus M. etiam in dial. de Trin. l. 4 n. 5 affirmat: „Ex quo annunciatum est Evangelii Christi, creditum est hanc epistolam Pauli esse, et ea connumerata omnes epistolae Pauli sunt numero quatuordecim.“ Ad haec **2.** s. Hieronymus potius permittendo et transmittendo illud asserit quam ut certum asseverat; nam **3.** ejusmodi scriptores, saltem latini, non reperiuntur; imo haec epistola ante Hieronymum († a. 420) et ejus aetate vel citatur ut Scriptura sacra vel inter Scripturas sacras recensetur, e. g. a conciliis hipponensi (a. 293) et carthaginiensi III. a. 397 et altero a. 419; a Mario Victorino († post. a 361), Hilario pictaviensi († a. 367 vel 368), Lucifero calaritano († a. 371), Faustino (fl. c. a. 384), Philastrio († c. a. 387), Paciano († 392), Ambrosio († 397), Rufino, († 410) Gaudentio († c. a. 410), Innocentio I. († 417), Augustino († 430) etc. Quod si tamen **4.** dubia de ea mota fuere, ea versabantur non tam circa ejus auctoritatem quam potius circa ejusdem scriptorem, utrum nempe is fuerit Paulus, an aliquis alius, de quibus ita scribit ipse Hieronymus de viris illustr. c. 5: „Epistola autem quae fertur ad Hebraeos, non ejus creditur propter stili sermonisque dissonantiam, sed vel Barnabae juxta Tertullianum (de pudic. c. 20), vel Lucae evangelistae juxta quosdam (cf. Eusebium H. E. l. 3 c. 38); vel Clementis romanae postea ecclesiae episcopi (ita Clemens alexandrinus apud Eusebium H. E. VI, 4, cf. etiam Philastrium haeres. 88), quem ajunt ipsi adjunctum sententias Pauli proprio ordinasse et ornasse sermone; vel certe quia Paulus scribebat ad Hebraeos, et propter invidiam sui apud eos nominis, titulum in principio salutationis amputaverit.“ Cf. Perrone c. 1 prop. 1.

175. *De Apocalypsi.* — Restringi etiam debet, quod s. Hieronymus de ecclesiarum graecarum consuetudine relate ad apocalypsim affirmat (n. 174). Etsi enim aliquot patres post Eusebium († c. a. 338) apocalypsim recensuerunt inter ἀντιλεγομένους, et ex rationibus polemicis ab ejus usu abstinuerunt: patres tamen vetustissimi a tempore quo conscripta fuit usque ad sec. III. labens illam numerant inter ss. Scripturas, nullumque dubium motum est usque ad Origenis tempora, imo nonnulli ut Melito (fl. c. a. 170) et Hippolytus († circa medium sec. III.) commentariis illam illustrarunt, et Origenes apud Eusebium H. E. III, 25 eam recenset inter Scripturas ὁμολογουμένας. Orto tamen dubio in Oriente, non solum non praevaluit sententia opposita, sed patres ex diversis ecclesiis gravissimi in eadem cum suis antecessoribus sententia perstiterunt.

176. **Scholion II.** *Jahni opinio.* — Nulla veri specie cum Jahn introd. in V. T. l. 1 § 30 aliisque auctoribus [1]) defendere licet, discrimen inter

[1]) Ita Dobmayer syst. theol. cath. IV append. § 24 affirmat: „Sunt theologi probe catholici, qui discrimen inter libros proto- et deuterocanonicos hodiedum valere teneant“. Cf. Welte Tüb. Qtlschr. 1839 p. 205 ss.

libros deuterocanonicos et protocanonicos decreto tridentino non esse sublatum, ita ut non obstante eo decreto censeri possit, librorum deuterocanonicorum etiam nunc minorem esse auctoritatem quam protocanonicorum.

Id enim adversatur **1.** disertis decreti verbis, quibus synodus testatur, se pari pietatis affectu ac reverentia suscipere et venerari omnes libros tam N. quam V. T. (utique illos, quos dein recenset, inter quos sunt omnes deuterocanonici), cum utriusque Testamenti unus sit auctor Deus.

Adversatur **2.** ipsi librorum connumerationi; neque enim seorsim deuterocanonici, seorsim protocanonici libri numerantur, sed promiscue.

Adversatur **3.** clausulae decreti: „Si quis autem libros ipsos (utique recensitos, inter quos sunt omnes deuterocanonici) integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt et in veteri vulgata latina habentur, pro sacris et canonicis non susceperit . . . A. S.“

Adversatur **4.** scopo in ipso decreto expresso, qui est, ut „omnes intelligant, quibus potissimum testimoniis ac praesidiis in confirmandis dogmatibus et instaurandis in Ecclesia moribus (s. synodus) sit usura.“

Adversatur denique **5.** iis, quae Pallavicino Hist. conc. trid. VI, 11 et Sarpi l. 2 p. 149 s. narrant occasione hujus decreti. Uterque enim sua narratione confirmat, revera hujus decreti scopum fuisse, ut constitutis veluti fundamentis et fontibus revelationis, tutius dein doctrina catholica quoad praecipua dogmata proponeretur.

Caput III.

De authentia Vulgatae.

177. **Thesis XXXVI.** ***Eodem jure, quo concilium tridentinum librorum sacrorum canonem constituere potuit, versionem vulgatam authenticam declaravit.***

Declaratio. Quae de inspiratione statuimus, valent in primis de codicibus originalibus. Cum autem hisce non amplius fruamur, sed apographis tantum seu exemplaribus inde descriptis, neque hisce utamur in textu originali, sed in alias atque alias linguas versis: merito quaeritur, num tuto aliqua saltem uti possimus versione, quae fideliter exhibeat exemplar originale, adeo ut eadem s. Scripturae auctoritas ipsi competat, quae codici primitivo et originali. Itaque delabimur sponte, imo necessario ad quaestionem de authentia versionis vulgatae, qua Ecclesia catholica occidentalis utitur. Porro ut haec notio rite declaretur quaedam sunt praemittenda.

Nomen αὐθέντης significat apud scriptores graecos eum, qui potestatem, auctoritatem habet, hinc obedientiam sive voluntatis sive etiam intellectus i. e. fidem sibi conciliari potest. In jure transfertur ad scripta et instrumenta praesertim publica, quae authentica dicuntur, si per se indubitatam et legitimam auctoritatem faciunt, nec alterius probatione indigent. Jam vero quaeri primum potest de auctoritate ipsi alicui instrumento αὐτογράφῳ a sua origine inhaerente seu de authentia originali, quae pendet ab auctoritate ipsius auctoris, deinde hac supposita, de authentia exemplarium apographorum

aut versionum, quam dicere possumus αὐθεντίαν conformitatis, seu authentiam communicatam apographis et versionibus ob conformitatem earundem cum exemplari originali. De authentia originali Scripturae s. jam egimus ostendentes, eam esse divinam. Deus enim est Scripturarum auctor. Modo ergo agemus de authentia conformitatis, cum Ecclesia saltem latina utatur tantum exemplaribus s. Scripturae apographis iisque in linguam latinam conversis. Authentia autem conformitatis innotescere potest vel per declarationem sive expressam sive aequivalentem ab ipsa auctoritate societatis factam, vel ope collationis institutae: hoc in casu authentia vocari potest critica. Hac sola protestantes, rejecta magisterii ecclesiastici auctoritate, uti possunt.

178. **Demonstratio.** Ut thesim probemus haec ex ordine statuimus:

1. Ecclesiae ex munere a Christo injuncto docendi omnes gentes jus est et officium proponendi et tradendi verbum Dei scriptum illudque in concreto i. e. determinatam aliquam editionem. Quod quidem ex dictis certum est, et vel ipsi protestantes concedere debent, nam secundum ipsos Scriptura unicus est fons (n. 108), unde omnes haurire debeant Christi doctrinam; sacri autem codices ad singulos coelitus non deferuntur. Atqui Ecclesia hoc munus obire nequit, nisi aliquam editionem seu recensionem aut versionem tamquam genuinam Scripturam sacram ac proinde textui primitivo conformem designandi, vel talem efficiendi jus habet, praesertim si multae inter se et a textu primigenio dissonae circumferuntur. Ergo Ecclesia jure atque potestate gaudet versionem aliquam declarandi authenticam. Praeterea Ecclesia nisi aliquam versionem possit declarare authenticam, nunquam tuto sciret, an revera habeat verbum Dei; nunquam efficaciter hortari posset auditores ad legendam s. Scripturam (quod tamen secundum protestantes praecipuum est ipsius officium) propter dubium de authentia, quae per se non est evidens. Quare nisi affirmare velimus s. Scripturam periisse pro fidelibus vel saltem latere tamquam thesaurum inaccessum, hoc jus Ecclesiae est vindicandum.

2. Ut Ecclesia ex versionibus pluribus unam praeferat, exigit ejus unitas; si enim promiscue adhibere possent Scripturae versiones quaecunque, facile orirentur dissensiones et dubia de ipsa Scriptura.

3. Ejusmodi declarationem tempore concilii non solum admodum opportunam fuisse, sed et plane necessariam, vel inde patet, quod praeter multiplices vulgatae correctiones propria editorum auctoritate factas prodierint ab a. 1515—1550 saltem editiones 181 variarum versionum sive integrae Scripturae sive partium ejusdem; insuper Erasmi versio N. T. saltem biscenties quinquagies fuit editum.

4. Ratio autem quare concilium tridentinum merito provocare potuerit ad usum universalem tot seculorum tamquam ad criterium pro dignoscenda authentia conformitatis Vulgatae cum textu primigenio, pe-

titur ex perpetua assistentia Spiritus s. Ecclesiae in docendo et proponendo verbo Dei promissa. Neque enim Spiritus s. permittere potuit, ut Ecclesia per novem secula uteretur verbo humano, imo erroneo pro divino, quod contigisset, si Vulgata fuisset a textu originali difformis [1]).

179. Porro editionis seu versionis *vulgatae* nomine intelligimus illam, quae quoad plerosque libros V. T. a s. Hieronymo ad textus orignales adornata fuit; libros N. T. et psalterium complectitur secundum versionem (italam) tempore s. doctoris jam adhibitam, sed ab eodem emendatam; ll. denique Sapientiae, Ecclesiastici, Baruch et Machabaeorum non ex ipsius versione, sed ex interpretatione antiqua anonyma. Quando autem primum illi nomen vulgatae (quo olim versio Septuaginta vel ejusdem antiqua versio latina designabatur) haeserit, est valde controversum [2]): primum comparet ut proprium in editionibus s. Scripturae sec. XVI., et decreto conc. tridentini veluti sancitum fuit. Jam vero quid de hujus versionis authentia sit tenendum, aliquot propositionibus aperiemus.

Propositio I. *Vulgatae authentia non fuit declarata comparate ad textus originales,* uti modo supersunt, *sed comparate ad versiones latinas,* quae eo tempore circumferebantur, ut patet ex ipsis decreti verbis, quod ita habet (sess. 4.): „Insuper eadem sacrosancta synodus considerans non parum utilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex omnibus latinis editionibus, quae circumferuntur, sacrorum librorum, quaenam pro authentica habenda sit, innotescat: statuit et declarat, ut haec ipsa vetus et vulgata editio, quae longo tot seculorum usu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus et expositionibus pro authentica habeatur, ut nemo illam rejicere quovis praetextu audeat vel praesumat.“ Ergo hoc decreto textui originali hebraico vel graeco authentia sublata non est, sed ea manet talis, qualis fuit antea; neque unquam prohibitus fuit illius usus privatus, qui ad versionis vim et sensum assequendum est admodum utilis.

180. **Scholion.** Quid ergo de horum authentia dicendum? Textus hebraicus usque ad Christum certe erat authenticus; cum autem ab eo tempore Ecclesia illo amplius non sit usa, cumque pro authentia conformitatis codicum, quos modo possidemus, cum codicibus originalibus formale et disertum non habeamus Ecclesiae testimonium, authentiam scientificam et privatam textus ille habere potest, non vero publicam. Ceterum practice Ecclesia eam sec. XVI. supposuit, nam ejus ratio habita fuit in correctione Vulgatae. Et

---

[1]) Cf. Franzelin th. 18; Bellarminus de verbo Dei l. 2 c. 10 ss.; Becanus de tit. calvin. tit. 1 q. 5; Perrone c. 4 prop. 1; Scheeben § 20; Mazzella de virt. infusis disp. 4 a. 6.

[2]) Forte per Rog. Baconem († 1294). Cf. histor. pol. Blätter 1894. II. 31 ss. occasione recensionis op. admodum docti Berger Histoire de la Vulgate pendant les premiers siècles du moyen-âge, Paris 1893.

quamvis forte a sec. V. post Christum nulla facta fuerit in eo mutatio, non tam facile admitti debent, quae nonnulli de absoluta hujus textus immutabilitate affirmant, nam eum lapsu seculorum mutationes saltem aliquas subiisse et menda in eum irrepsisse probari potest. Cf. Kaulen sect. 4; Cornely, qui l. c. diss. 2 s. 1 n. 101 statuit thesim: „Immerito judaeos corruptae Scripturae accusari, textumque hebraicum ea puritate non carere, qua authenticus revelationis fons constituitur." Ceterum de controversiis occasione hujus questionis motis cf. Nomenclatorem nostrum recentioris theol. cathol. passim ed. 2 I, 58 a; 87; 354; 387; II, 130; 132; 803; 1115 etc.; III, 86 s.; 300; 304; 578; 587 s.

Versio alexandrina censeri debet authentica, tum propter usum apostolorum et primitivae Ecclesiae, quae vel immediate vel mediate (in versionibus inde derivatis) ea usa est, tum propter usum Ecclesiae graecae cum Ecclesia romana unitae, quae tranquille semper mansit in ejus possessione, tum propter solemnem Sixti V. declarationem, qua versionem illam ad emendatissimos codices exactam solemniter approbavit. Cf. Cornely l. c. n. 135.

Textus vero originalis graecus N. T. ut adhibetur in Ecclesia graeca unita Ecclesiae romanae, pollet saltem indirecte authentia publica (propter usum solemnem in illa ecclesia vigentem); eamque Ecclesia romana supposuit, cum ejus quoque ratio haberetur in emendatione vulgatae: ea tamen deficit ab authentia Vulgatae, tum quia solemniter declarata non est, tum quia Ecclesia graeca textum non adeo fixum habet.

Versio itala authentica fuit usque ad sec. VI., sed cum deficiente usu Ecclesiae penitus in oblivinonem venerit, stante decreto pro autenthia editionis vulgatae, authentiam circa fragmenta, quae supersunt, privatam et scientificam habere poterit.

181. **Propostio II.** Decreto tridentino *vulgata non declaratur gradu summo authentica,* scil. quoad omnia etiam minima et ad fidem moresque per se non spectantia textui originali conformis: quod tenendum est contra aliquot theologos hispanos antiquiores, qui vulgatae authentiam nimis exaggerarunt. Sane assertio nostra colligitur

1. ex definitionis fundamento, quod fuit Ecclesiae usus, ex quo inferri quidem potest authentia in rebus fidei et morum et in ceteris quoad substantiam, ad quae docenda utitur Ecclesia Scripturis: nullatenus vero summa conformitas etiam quoad ea, quae fidem moresque non attingunt, et quae Ecclesia fidelibus credenda non proponit; eoque minus, quod Ecclesia vulgata non utebatur secundum eandem apud omnes recensionem sed in diversiis ecclesiis alii atque alii adhibebantur codices, qui ab invicem propter menda vel lectiones variantes, quae irrepserant, saltem in minoribus ab invicem dissentirent. Probatur

2. ex scopo decreti, qui fuit, ut nobis constaret de fontium sinceritate, ex quibus depromuntur testimonia ad confirmanda dogmata et instaurandos in Ecclesia mores; quem ad finem nihil pertinent minutiora quaedam, cujusmodi sunt certa quaedam nomina personarum, regionum, animalium, plantarum; numeri annorum, individuorum etc. Probatur

3. ex adjunctis declarationis. Sane concilium eam editionem vulgatam declaravit authenticam, qua tunc Ecclesia utebatur. Atqui simul agnovit hanc ipsam indigere emendatione eamque emendandi negotium romano pontifici commendavit. Ergo non intendit concilium summam vulgatae cum textu originali declarare conformitatem. Probatur

4. ex testimonio gravissimorum theologorum, quorum plures interfuerunt concilio, ut Salmeronis, Did. Paiva de Andrada etc.[1]).

5. Absoluta conformitas defendi nequit, quin multa miracula sine testibus admittantur, scil. Hieronymum omnium emendatissimos habuisse codices, in codices versionis seculorum lapsu amanuensium negligentia nunquam irrepsisse menda, quod tamen evidenter est falsum etc. Quid, quod vulgatae editio post diligentissimam correctionem jussu rom. pontificum institutam, post tot labores a doctissimis emendatoribus exantlatos „adhuc nunc nondum est omnibus numeris absoluta[2]),“ quod aliqua quae mutanda videbantur consulto in eo fuerunt relicta immutata, ut legimus in praefatione editioni Clementinae praemissa? Ideo autem quaedam mutata non fuere, ne **a.** populus offenderetur; quia **b.** concilium noluit ut adornaretur nova versio, sed tantum ut editio vulgata pristinae redderetur puritati; **c.** quia praesumi poterat, Hieronymum bonos habuisse codices beneque vertisse etiam ibi, ubi secundum codices modo exstantes error esse videtur.

182. **Propositio III.** *Quare vulgata eo sensu est authentica, ut negative quidem nullus error perniciosus ex ea sequatur: positive vero ut sit conformis Scripturis originalibus in iis, quae ex sese ad fidem morumque regulam spectant et quibus historiae et prophetiae summa continetur.* Vulgata enim si hac authentia careret, authentica simpliciter non esset: neque ulla esset versionis s. Scripturae utilitas, si ei tuto fidere non possemus in iis, quae ad fidem moresque spectant. Quod ut distinctius explicemus, ita cum card. Franzelin vulgatae authentiam declaramus:

1. Dogma, quod expressum exstat in ed. vulgata, non deerat in textu originali: quo sensu admitti nequit diversitas negativa discrepantiae.

Quaestio hic quondam mota fuit, num sit contra sensum decreti tridentini tueri ex. gr. locum celebrem et certe dogmaticum 1. Joan. 5, 7: *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum et Spiritus s., et hi tres unum sunt,* non exstare in textu originali. Sunt qui affirmarent, quia Vulgata

---

[1]) Ille op. I, 24 s., hic def. conc. trid. l. 4 p. 247 ss. Cf. Bellarminus in op. posthumo ed. a Zaccaria in proleg. ad t. 1. Tirini 1795; Mariana de edit. Vulgata c. 21; Hodius de ant. bibl. vers. p. 2 l. 3 c. 15, qui ultra 80 catholicorum theologorum conspirantes sententias describit.

[2]) Fatente Vercellone in solis duobus libris Samuel 54 reperiuntur interpolationes, e quibus Sixtus V. novem, alias quatuordecim Clemens VIII. correxit, ideoque 31 adhuc supersunt.

declarata est authentica quoad omnes libros cum omnibus partibus suis, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt. Atqui textus adeo dogmaticus ambitu sane partium continetur (cf. Franzelin de trinitate th. 4). Sunt tamen qui negant innixi silentio constanti patrum, si paucos excipias, qui textum hunc plane ignorasse videntur, codicibus quam plurimis, in quibus ille deest etc. Ideo autem censent insertione hujus textus non genuini non laedi vulgatae authentiam, quod doctrina eo enunciata aequivalenter aliis in locis contineatur: hinc nil in ea enunciari, quod non sit in codice originali; ideoque non adesse difformitatem quoad doctrinam fidei: nec obesse decretum trid., quod partes declaravit authenticas „prout in Ecclesia catholica legi consueverunt“ et „in vetere vulgata habentur.“ Atqui hic textus non consueverat legi in Ecclesia catholica, deest quoque in plus quam 50 cod. vulgatae, etiam antiquissimis. Quare vix credibile est, patres tridentinos suo decreto voluisse textum critice adeo dubium declarare authenticum. Cf. Cornely c. n. 176 et Introd. spec. in N. T. n. 231, ubi candide expositis argumentis pro utraque sententia, controversiam non audet dirimere, et articulos in Revue des sciences ecclésiastiques 1887 et 1888, quibus Martin magno eruditionis apparatu authentiam impugnare, nititur, Rambouillet vero eam sagaciter tuetur; ita et Flunk Zeitschr. für k. Theol. XIII, 212 ss. Verum notetur, ad quaestionem Congregationi s. Officii propositam: „Utrum tuto negari aut saltem in dubium vocari possit, esse authenticum textum s. Joannis 1. ep. 5, 7“: omnibus diligentissime perpensis praehabitoque DD. Consultorum voto cardinales emin. respondendum mandasse 3. Jan. 1897 Negative: quod responsum summus pontifex approbavit.

2. Concedere licet, illaeso decreto tridentino, deesse posse in vulgata textum dogmaticum, qui fuerit in textu primitivo.

3. In nullo textu dogmatico vulgatae aliud dogma est expressum atque in textu primitivo, ideoque nulla exstat diversitas positiva discrepantiae realis.

Ita versio vulgata Gen. 3, 15: *Ipsa* (mulier) *conteret caput tuum,* non adversatur dogmati de redemptione generis humani in textu originali expresso verbis: *Ipse* (semen mulieris) *conteret caput tuum.* Nam in textu originali clarius proponitur Redemptor, obscurius pars, quam ejus mater in redemptione esset habitura, quae in vulgata clarius significatur, non tamen seclusa causa principe. Ceterum haec lectio non est Hieronymi, sed teste Vercellone (Variae lectiones) ex librariorum oscitantia in Vulgatam irrepsit.

4. Concedi potest discrepantia modalis, ut scil. dogma in vulgata non eodem modo sit expressum, quo in textu originali.

Ita in vulgata Job 14, 4 clarius est expressum dogma de peccato originali; 19, 25 s. dogma de identitate carnis resuscitandae; et Ps. 109, 3 dogma de aeterna Filii generatione, quam in textu primitivo, saltem uti nunc legitur, quamvis haec dogmata satis sint significata etiam in textu originali. Concedi quoque potest, interpretem textum sensum ampliorem vel minus determinatum prae se ferentem versione sua restrinxisse vel magis determinasse (huc forte pertinet Is. 11, 10 et Hab. 3, 18); vel quae in autographo directe de Messiae regno et indirecte tantum de ejus persona intelligenda sunt, in versione directe ad ejus personam referri et indirecte de ejus regno intelligi.

5. Multo minus admitti potest diversitas contradictionis inter textum originalem et vulgatam, adeo ut in textu dogmatico originali affirmetur aliquid, quod in versione negetur vel vicissim.

Huc spectat 1. Cor. 15, 51, ubi legimus in vulgata: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*, quod plane contrarium videtur textui originali, qui habet: *Non omnes dormiemus, sed omnes immutabimur*. Sed pugna est tantum in verbis, non in ipsa re. Nam in vulgata affirmatur universalitas resurrectionis in genere, et negatur universalitas resurrectionis gloriosae seu immutationis in statum gloriosum. In textu autem originali negatur universalitas non mortis, sed status habitualis mortis, et affirmatur universalitas resurrectionis seu immutationis e statu mortalitatis in statum immortalitatis, quae quidem aliqua ratione diversa sunt, sed non contraria.

6. Si diversitas gravior occurrat, adhibitis scientiae praesidiis demonstrari semper poterit, lectionem textus genuinam eam esse, quae sensu a vulgata non discordet. Quod si ope criticae diversitas occurrens non possit conciliari, praesumptio stat pro vulgata, non solum ex ratione theologica scil. specialis Dei providentiae, sed etiam ob rationes criticas: nam Hieronymus meliores vetustioresque habuit codices quam nos, quorum codices fere non sunt antiquiores sec. IX.; et codices lingua originali conscripti longe facilius potuerunt corrumpi, quam versiones, quae usu quotidiano in ecclesiis frequentantur.

Quare Sixtus V. in constit. suae edit. praemissa merito statuit: »Quicunque igitur tanti interpretis sanctitatem, ingenium, eruditionem, solertiam, magistros, labores, illud in quo vixit seculum, cum linguarum omnium ac praesertim hebraeae studia florerent, diligenter spectaverint; facile judicium damnabunt eorum, qui aut tam eximii doctoris lucubrationibus non acquiescunt, aut etiam meliora seu paria praestare se posse confidunt.« Plures protestantes quoque vere eruditi magni faciunt vulgatam. Ita ex. gr. Michaelis (in suo supplem. ad lex. hebraicum pag. 992 et bibl. orient. t. XXI n. 311): »Praeiverat Vulgata male deinceps ab aliis neglecta, cum sit versionum una omnium praestantissima . . . Ipsi enim auditores mei tam protestantes quam pontificii facile recordantur, quantopere ego Vulgatae usum tum criticum, tum exegeticum commendem, ejusque contemptum vituperem.« Cf. aliorum testimonia apud Brunati in diss. bibl. III p. 73 ss. Mediolani 1838; Czuppon, vindiciae vulg. lat. edit. t. 1 p. 33. 89. Imo Themius in suis ad II. Samuelis comment. textum hebraicum secundum Vulgatam emendat. Cf. Kaulen s. 7, 10.

7. In rebus quae ad fidem moresque non spectant, vulgata tantam habet authentiam scientificam, quanta competit versioni tam antiquae, accuratae, celebri, a tam erudito doctoque viro confectae, qualis fuit Hieronymus.

8. Si quaeras, quaenam sint illa, quae ex se spectent ad fidem vel mores, vel quibus historiae et prophetiae summa contineatur, in quibus vulgatae authentiam vindicamus: respondemus, ea plerumque facillime

posse discerni; si vero quandoque id dubium videatur, rem ex fontibus theologicis, ex patrum consensu, ex concordi interpretationis catholicae testimonio, ex declaratione, si qua exstet, Ecclesiae etc. esse dijudicandam. Quare ut hanc disputationem paucis absolvamus, dicimus, inspirationem spectare ad s. Scripturam originalem, ad versionem vero vulgatae, quatenus ea est authentica. Authentica autem est ex infallibili Ecclesiae judicio in rebus fidei et morum et in iis, quibus historiae et prophetiae summa continetur; in aliis ex praesumptione rationabili (cf. n. 6), et etiam via scientifica, quamdiu contrarium non probetur.

Caput IV.

De habitu inter sacram Scripturam et Ecclesiam sive docentem sive discentem.

183. Quae *ad habitum inter s. Scripturam et Ecclesiam spectant,* ad quaedam capita revocabimus. Cavendum nobis est

1. ut prudenter notat Stapleton dem. meth. princ. fid. doctr. XII, 15, ab adversariorum fraude, qui ut facilius quaestioni offundant tenebras, Scripturam considerant simpliciter ut verbum Dei, et Ecclesiam ut meram hominum collectionem; cum tamen Scriptura sit verbum Dei scriptum, quod non immediate singulis a Deo proponitur, sed de quo quaeritur, in quibus reperiatur libris, versione etc.; Ecclesia vero docens sit auctoritas divinitus instituta infallibilitatis praerogativa instructa, quaeque regitur a Spiritu s., qui eam in omnem ducit veritatem.

2. Si Scriptura s. et Ecclesia in se spectantur, ratione scil. eorum quae docent, ejusdem sunt auctoritatis. Nam illa est verbum Dei scriptum, Ecclesia vero docens est vox loquentis Dei (n. 124), quae certe ejusdem sunt auctoritatis; hinc illud Christi Matth. 18, 17: *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.*

3. Quoad nos prior est Ecclesiae auctoritas, nam Ecclesiae testimonio certi reddimur de Scripturae veritate et inspiratione (n. 143. 170). „Ego Evangelio non crederem, inquit Augustinus c. ep. fundam. c. 5, nisi me catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas.“ Qua de re egregie disserit Stapleton, qui ad haec illustranda aptis usus similitudinibus c. 17 subjungit: „Ea, quae Ecclesia docet absque Scriptura, certiora sunt iis, quae Scriptura docet absque Ecclesia; quia hic testimonium quidem auditur, sed fortasse ab impostore aliquo prolatum aut ab ignorante verborum sensum male explicatum: ibi vero testis ipse loquitur, qui a Spiritu veritatis in omnem veritatem inductus nec falli potest nec fallere, qui etiam viva voce docens, mentem suam clarius explicat et certius.“

4. Ad hunc dependentiae habitum, vi cujus auctoritas Scripturae in ordine cognitionis quoad nos (non vero in se) pendet ab Ecclesiae auc-

toritate, alius accedit ortus ex s. Scripturae obscuritate, quam protestantes quidem contra omnem etiam experientiam acriter negare pergunt. Ex hac enim obscuritate enascitur necessitas interpretis, cujus munus alii profecto tribui nequit atque Ecclesiae, cui ipsum concreditum fuit revelationis depositum. Quare profitemur in prof. fidei trid.: „Item s. Scripturam juxta eum sensum, quem tenuit et tenet s. mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione s. Scripturarum, admitto, nec eam unquam nisi juxta unanimem consensum patrum accipiam et interpretabor (cf. n. 126)."

Scripturam autem non quidem in omnibus et semper, saepe tamen in iis, quae ad fidem et mores spectant, esse obscuram vel saltem non ita perspicuam, ut interprete non egeat, ita est manifestum, ut mirum sit, id revocari in dubium. Hoc enim probare possumus **a.** ex ipsis divinis literis, nam s. Petrus 2. ep. 3, 16 diserte testatur in epistolis s. Pauli esse *quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant sicut et ceteras Scripturas;* probatur **b.** ex innumeris patrum testimoniis, tum **c.** ex ipsorum protestantium confessionibus, nec non **d.** ex ipsa rei natura i. e. ex fidei objectis, quae rationis captum maximam partem excedunt ideoque necessario obscura intellectuque difficilia sunt. Verum his omissis sufficit **e.** provocare ad factum XVIII seculorum, nominatim ad ipsam protestantium experientiam, qui de singulorum fere Scripturae incisorum sensu digladiantur. Causae autem obscuritatis praeter mysteria sunt: vaticinia nondum adimpleta, locutiones figuratae et allegoriae apud nos minus usitatae, hebraismi, apparentes contradictiones, repentini transitus de sensu literali ad translatum, de uno objecto ad aliud ex. gr. de primo adventu Christi ad alterum, de Christo secundum unam naturam ad ipsum secundum alteram, de typo ad antitypum, disserendi ratio nimis concisa, unde sententiarum nexus pervius non est, defectus ordinis systematici in proponendis rebus fidei et morum, ambiguitas locutionis, num ea proprie an figurate sit accipienda, num ea praecipiat an consulat tantum (n. 118), quantus sit ejus ambitus etc.

Cujus obscuritatis patres[1]) praeclaras reddunt rationes, scil. **a.** voluisse eam Deum, ut homo haberet, in quo utiliter exerceretur atque laboraret[2]); eandem relictam esse **b.** „ad intellectum a fastidio revocandum, cui

---

[1]) Patrum testimonia Bonfrerius c. 9 s. 2 in 20 classes distribuit. Potiora exhibent Bellarminus l. 3 c. 1 ss.; Perrone c. 3; Mazzella a. 5. et in primis Becanus summae theol. p. 2 t. 2 tr. 1 c. 3 q. 8, qui bene varias causas obscuritatis enumerat.

[2]) Ita auctor commentarii in Isaiam (inter opera s. Basilii) praef. n. 6 inter alia dicit: „Quemadmodum opifex noster in his (rebus naturalibus) commoditates vitae nobis haud invidens omnia una nobiscum similiter ac brutis produci ac procreari non permisit, sed velut ingenii exercitium rerum necessariarum inopiam

facile investigata vilescunt,« ut ait Augustinus de doctr. christ. II. 6: de cat. rud. c. 9: **c.** »ad edomandam, ut ib. scribit, labore superbiam;« **d.** pro honore ipsarum Scripturarum, quibus obscuritas auctoritatem quandam conciliat: **e.** Deum alios velle in Ecclesia magistros, alios esse discipulos. Potiora ex patribus complexus est Bonaventura in praef. Breviloquii § 5: »Ideo sub cortice literae apertae occultatur mystica et profunda intelligentia ad comprimendum superbiam, ut ipsius profunditate in humilitate literae latente et superbi comprimantur, et immundi repellantur, et fraudulenti declinentur, et negligentes excitentur ad intelligentiam mysteriorum. Et quia auditor doctrinae istius non est unius generis, sed cujuslibet, omnes enim salvandos oportet aliqua de doctrina hac scire, ideo ipsa multiformem habet intelligentiam, ut sic omnem intellectum capiat et omni intellectui condescendat, omnem intellectum superexcedat, et omnem intellectum sibi diligenter intendentem multitudine radiositatis suae illuminet pariter et accendat.«

Quae vero adversarii ex Scripturis vel patribus corradunt pro omnimoda Scripturae claritate, vel **a.** non agunt de Scriptura qua late patet; sed de praeceptis maxime practicis, vel de rebus summe necesariis, vel de certis testimoniis: vel **b.** de Scripturis intelligi debent, postquam intellectae sunt, quo sensu omnis veritas est lux: vel **c.** de Scripturis objective spectatis, quo sensu iterum omnis veritas etiam superrationalis, quatenus est intelligibilis, est lux, et Deus est ipsa lux, quamvis nobis verissimo quodam sensu *inaccessibilis* (1. Tim. 6, 16): vel **d.** referuntur ad fideles jam plane fidei notitia imbutos atque pendentes ab ore magisterii ecclesiastici, cujus est Scripturas interpretari. Ceterum **e.** qualicunque pollent claritate, non propterea teste ipsa experientia sequitur, eas ita esse comparatas et claras, ut nullo indigeant interprete, nam haeretici non obstante hac quam tantopere inculcant claritate eam in alios atque alios sibi plane contrarios interpretantur sensus.

5. Hinc jam liquet, quinam sit *habitus Scripturam inter et Ecclesiam discentem.* Liquet scil. eum esse mediatum, non immediatum. Fideles nimirum ab Ecclesia debent accipere ipsas Scripturas, illius authentico testimonio edocti earum inspirationem discere, et ab ipsa authenticam interpretationem petere; non vero (via saltem ordinaria) ex Scripturis cognoscere Ecclesiam, et independenter ab ea integrum inde eruere symbolum. Neque propterea constituimus Ecclesiam supra verbum Dei, ut inscite objici solet: sed dicimus, Ecclesiam dirigi verbo Dei in credendo, itaque esse sub verbo Dei; et eandem genuinum Dei verbum infallibiliter agnoscere ejusque sensum intelligere et singulis credendum proponere; atque ita esse non supra verbum Dei, sed supra privatam fallibilemque singulorum intelligentiam. Pollet igitur judicio tantum discretionis, non superioritatis, quo possit Scripturam corrigere, damnare etc.

---

nobis excogitavit; itidem et in Scripturis data opera voluit esse obscuritatem ad mentis nostrae utilitatem, vim ipsius ac virtutem excitans. Primum quidem ut his occupata a deterioribus avocetur. Deinde quod quae labore parta sunt, ea nescio quo pacto magis amantur, quaeque longo tempore contingunt, constantius permanent. Porro quae facile parantur, his non perinde avide fruimur.«

184. *De s. Scripturae lectione.* — Cum ergo Scripturae **a.** ita clarae non sint, ut interprete non egant; cum eaedem **b.** organum divinitus institutum ad propagandam fidem et in singulos derivandam non sint (th. XXIII); cum **c.** earum intelligentia ab Ecclesia sit petenda, adeoque omnes fideles ab ore Ecclesiae pendere debeant; cum **d.** nullibi exstet praeceptum sive divinum sive apostolicum, quo fideles omnes etiam rudes sub periculo amittendae salutis obstringantur ad ss. Scripturarum lectionem; cum denique **e.** fidelibus multiplici alia ratione consuli possit, ut potiora, quae divinis literis continentur, cognoscant: manifestum est, juris et potestatis, necnon muneris Ecclesiae esse, lectionem ss. Scripturarum, quod fideles spectat, moderari, imo etiam pro temporum locorumque adjunctis restringere. Hinc cum primis Ecclesiae temporibus non tantum immineret periculum ex s. Scripturae lectione, nullam reperies per sec. saltem 12 prohibitionem universalem. Merito vero Ecclesia usa est sec. XVI. jure suo. Cum enim hujus temporis haeretici [1]) passim Scripturas in linguas vernaculas verterent, et in vertendo subinde etiam perverterent addendo, subtrahendo, immutando pro lubitu, ut eas ad sua traherent dogmata; cum eo tempore pruritus invaserit omnes, rudes quoque et imperitos, disputandi de fide, Scripturas secundum proprias opiniones interpretandi: Ecclesia nonnisi inepte et imperite arguitur, quod pro munere suo prohibuerit in utilitatem fidelium non lectionem vulgatae latinae, sed Scripturae in lingua vernacula, eamque non absolute, sed cum congrua restrictione [2]): eoque minus argui potest, quod concilium tridentinum

---

[1]) Pro more eorum solito, quem egregie describunt Tertullianus de praescript. n. 17 et Vincentius lir. commonit. c. 15 s. opusc. IX.

[2]) Regula IV. Jndicis, quae non absolute prohibebat, sed cautelis temperabat s. Scripturae lectionem plus adhuc mitigatur decreto s. congregationis Indicis 13. Jun. 1757: „Si hujusmodi Bibliorum versiones vulgari lingua fuerint ab apostolica sede approbatae aut editae cum annotationibus desumptis ex sanctis Ecclesiae patribus vel ex doctis catholicisque viris, conceduntur.“ Quam sanctionem parum immutatam ita enunciat Leo XIII in sua const. apost. de prohibitione et censura ll. 25. Jan. 1897: „Versiones omnes (ss. Bibliorum) in lingua vernacula, etiam a viris catholicis confectae, omnino prohibentur, nisi fuerint ab apostolica Sede approbatae, aut editae sub vigilantia episcoporum cum adnotationibus desumptis ex ss. Ecclesiae patribus atque ex doctis catholicisque scriptoribus.“ Ceterum ab inventa typographia ad a. 1500 prodierunt ad 100 Vulgatae editiones, et usque ad Lutherum i. e. circiter 70 annorum spatio 800 sacrae Scripturae editiones sive totales sive partiales, et c. 200 editiones in linguis vernaculis (e quibus saltem 20 lingua germanica, cf. Lit. Handweiser 1882 c. 166: Jostes die Waldenser und die vorluth. Bibelübersetzungen. Monasterii 1885), eo scil. tempore, quo Ecclesia ubique dominabatur. Itaque non Ecclesia fidelibus subtrahit s. Scripturas, sed haeretici cogunt Ecclesiam, ut in permittenda fidelibus earum lectione sit cauta, ne fideles pro verbo Dei legant editiones ab haereticis plus minus immutatas, et illorum licentia seducti pro lubitu illas interpretentur. Cf. Perrone cap. 5; Scheeben § 19; Schmid KL. II. 679—91; 1394; in primis Arndt in comment. de libris prohibitis n. 109 ss.; Ratisbonae 1895.

sess. 5 c. 1. de reform. alia ratione providerit, ut fideles omnem illum percipiant fructum, quem ex lectione s. Scripturae percepissent, quinimo uberiorem etiam sine ullius damni periculo. Merito igitur damnatae fuerunt propositiones Quesnelli 70—85, ex quibus ex. gr. 81. ita sonat: „Obscuritas sancti verbi Dei non est laicis ratio dispensandi se ipsos ab ejus lectione;“ 85: „Interdicere christianis lectionem s. Scripturae, praesertim Evangelii, est interdicere usum luminis filiis lucis, et facere, ut patiantur speciem quandam excommunicationis.“

Potest facere si illa lectio
Ecce non prohibet lectionem S. S. sed solummodo
lectionem partis non authenticae
Leo XIII.

Tractatus III.

De Ecclesia Christi.

185. *Disputationis cum praecedentibus nexus.* — Demonstrata revelationis divinae exsistentia, ostensisque canalibus, per quos ad omnium seculorum generationes eadem decurrit, accuratius jam indagemus naturam atque indolem illius instituti et societatis a Christo conditae, cui ipse revelationis depositum custodiendum atque in alios derivandum commisit, et in qua non solum auditur revelatio, sed eadem veluti vivit atque incarnatur. Obiter quidem illius instituti atque societatis, quae Ecclesia nuncupari solet, in praecedenti disputatione fecimus mentionem, sed modo data opera secundum omnes illius proprietates ac praerogativas est de ea disserendum. Has tibi jam in antecessum adumbrabimus, ut nobili Ecclesiae idea imbutus ad ipsam accedas disputationem.

186. *Ecclesiae praestantia.* — Si quaeras **1.** quid sit Ecclesia, antiquitas christiana tibi respondebit, eam esse scholam et regnum veritatis atque lucis, in quo veritas unice dominatur, agendi vivendique est norma, et cui opponitur regnum tenebrarum; regnum Christi, mundum supernaturaliter transformatum per divinam doctrinam, legem et gratiam: sponsam, imo et corpus Christi, templum s. Spiritus [1]). **2.** Si inquiris ejus destinationem, scias illam eandem esse, quae fuit Christi, qui est *via, veritas* et *vita* (Joan. 14, 6), debet enim continuare ejusdem missionem: ipsa ducit ad Christum, docet nos quae unigenitus

[1]) Augustinus in Enchir. n. 56: „Rectus itaque confessionis ordo poscebat, ut Trinitati subjungeretur Ecclesia tamquam habitatori domus sua et Deo templum suum et conditori civitas sua." Vocatur autem Ecclesia templum s. Spiritus, ut significetur **a.** ejus praestantia prae quolibet alio instituto et societate: **b.** finis, qui est Dei cultus; **c.** sanctitas propter specialem s. Spiritus praesentiam in ea; idcirco **d.** gratiarum abundantia, qua in bonum membrorum suorum abundat: et quod **e.** reis omnibus ad eam confugientibus tutissimum asylum praestat. Cf. Franzelin de Ecclesia th. 17.

Dei Filius carofactus enarravit (Jo. 1, 18), communicat nobis vitam Christi, unde et mater nostra dicitur. Ipsa de se interpretari potest illa Isaiae 61, 1. 2, quibus Christi describitur missio Luc. 4, 18: *Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, praedicare captivis remissionem et coecis visum, dimittere confractos in remissionem, praedicare annum Domini acceptum et diem retributionis.*

3. Si autem sponsa est Christi, quae erunt ejus dotes? Plane insignes, quales decent tantum sponsum, scil. **a.** incorruptibilitas in vivendo i. e. perennitas immota; **b.** infallibilitas in docendo; **c.** gratiarum abundantia ad sanctificandum: nam „ubi Ecclesia, inquit Irenaeus III. 24, n. 1, ibi et Spiritus Dei, et ubi Spiritus Dei, illic Ecclesia et omnis gratia." Quis vero ejus ornatus? Is in primis est internus, qui consistit in s. Spiritus charismatibus, omnigena membrorum virtute et sanctitate, nam *omnis gloria ejus filiae regis ab intus, in fimbriis* tamen *aureis, circumamicta varietatibus* (Ps. 44, 14), quibus et aliquis ornatus externus designatur, qui constitit in populorum quos complectitur numero et varietate seu in catholicitate.

4. Ecclesiae virtus solem aemulatur, nam ut sol **a.** illuminando dissipat errorum ignorantiaeque tenebras; **b.** calefaciendo solvit peccatorum vitiorumque glaciem, liquefacit dura hominum corda atque ad omnem accendit virtutem; **c.** fecundat gratia, ut fidelium coetus hortus exsistat floridus, lilia virginum, martyrum rosas, poenitentium violas, justorum palmas etc. germinans (n. 87).

5. Vita denique Ecclesiae quamvis pugnax, victrix tamen est et expressa ad normam nobilissimam, ad vitam ipsius Christi[1]).

187. *Ecclesia in V. T. praefigurata et praedicta.* — Quocirca praeclara sunt, quae apud veteres passim de Ecclesia leguntur; illam multipliciter adumbratam et praefiguratam vident in V. Testamento. Ab indigesta illa mundi materia verbo Dei et ineffabili virtute s. Spiritus, qui ferebatur super aquas (Gen. 1, 2), ad speciosissimum ordinem redacta, quidquid deinceps per singulos V. T. libros illustrius factum gestumque reperitur, ad Ecclesiam transferunt, de Ecclesia interpretantur.

Ita in opificio sex dierum, in formatione Evae, de qua Augustinus tr. 9 in Joan. n. 10: »Dormit Adam, ut Eva fiat; moritur Christus, ut fiat Ecclesia. Dormienti Adae fit Eva de latere, mortuo Christo lancea percutitur latus, ut profluant sacramenta quibus formetur Ecclesia . . . cui non appareat, quia in illis tunc factis futura figurata sunt?« Et Hieronymus in Ephes. 5, 31: »Quomodo de Adam et uxore ejus omne hominum nascitur

---

[1]) Cf. praeclaram Ecclesiae descriptionem apud Epiphanium exposit. fid. n. 2; Cassiodorum praef. in Psalt. s. 17; P. Damianum s. 69.

genus, sic de Christo et Ecclesia omnis credentium multitudo generata est, quae unum Ecclesiae corpus effecta rursum in latere Christi ponitur et costae locum replet.« In paradiso, de qua comparatione cf. praeter alios Anastasium sinaitam contempl. in Hexaëmeron l. 7 (opusc. XXVII, 2 a); in arca Noë, de qua comparatione cf. diss. nostram opusc. III, in domo Rahab, in variis patriarcharum uxoribus, de quibus ingeniose et pie disserunt Augustinus contra Faustum l. 22 et Cyrillus alex. Glaphyrorum in Genesim II, 3. 4, aliisquefamosis mulieribus V. T.: in vellere Gedeonis, in civitate Jerusalem etc.; cf. Bruno astensis sentent. l. 1 prol. et c. 1 ss. Alios typos complectitur s. Martinus legionensis serm. 4 in nat. Domini n. 22: »Sancta Ecclesia ab initio mundi figuris et aenigmatibus fuit praeostensa, videlicet in Adae costa, in Abel justitia, in fide Abrahae, in sterili Sara, in constructione tabernaculi, in aedificatione templi, in auditione et confessione reginae Austri et in multis aliis fuit praefigurata.«

Neque mirum, quod patres Ecclesiam invenerunt ubique adumbratam, praefiguratam atque praedictam: est enim ipsa eximium ss. Trinitatis opus, sanguinis pretiosissimi Christi fructus, atque ut singulari Tertulliani phrasi de resurrect. carnis c. 9 utamur, ingenii ipsius cura ac singulare manuum suarum opus: ipsius regnum, sponsa, imo et corpus. Cum ergo finis legis sit Christus (Rom. 10, 4) universumque V. T. Christum portendat, Christum loquatur: mirum esse non debet, si post Christum princeps prophetiae objectum est ejus regnum, ejus sponsa atque corpus ipsius mysticum i. e. Ecclesia. Hinc Augustinus de gestis collat. carthag. die 3 n. 101: »Nos, inquit, eam Ecclesiam retinemus, quam in illis Scripturis invenimus, in quibus etiam cognovimus Christum. Scripturae quidem nostrae . . . Christum et Ecclesiam tamquam sanctum commendant conjugium: Christum sponsum, illam sponsam. Ubi illum cognoscimus, ibi et illam invenire debemus.« Idem in Ps. 56 n. 1: »Quia ergo totus Christus caput est et corpus ejus, propterea in omnibus psalmis sic audiamus, voces capitis, ut audiamus et voces corporis. Noluit enim loqui separatim, quia noluit esse separatus dicens: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi* (Math. 28, 20):« et in Ps. 148 n. 16: »Quis numerat testimonia de Ecclesia toto terrarum orbe diffusa? Quis numerat? Non sunt tot haereses contra Ecclesiam, quot sunt testimonia legis pro Ecclesia. Quae pagina non hoc sonat? Quis versus hoc non loquitur? etc.« Atque iterum l. 1. contra ep. Parmen l. 1: »Tichonius, inquit, omnibus sacrarum paginarum vocibus circumtusus evigilavit et vidit Ecclesiam Dei toto orbe diffusam.« Et enar. 2 serm. 2 in Ps. 30 n. 8: »Obscurius dixerunt prophetae de Christo, quam de Ecclesia: puto propterea, quia videbant in spiritu contra Ecclesiam homines facturos esse particulas et de Christo non tantam litem habituros, de Ecclesia magnas contentiones excitaturos. Ideo illud, unde majores lites futurae erant, planius praedictum et apertius prophetatum est, ut ad judicium illis valeat, qui viderunt et foras fugerunt.« Gemina habet n. 9 et l. 3 c. Cresconium n. 72 s. Vaticinia V. T. de Ecclesia collecta reperies in Katholik 1880 II, 477 ss.; Selbst Die Kirche J. Chr. nach den Weissagungen. Moguntiae 1885.

188. *Analogia inter Ecclesiam et Christum.* — In primis vero Ecclesiae praestantia colligitur ex mira quae inter ipsam et Christum ejusdem caput intercedit analogia.

1. Sicut enim Christus caput conceptus est ex intemerata Virgine, quam obumbravit Spiritus s.: ita nata est Ecclesia die Pentecostes descendente eodem Spiritu de coelo (Act. 2, 1 ss.), nasciturque quotidie in suis membris ex utero virginali fontis baptismalis et Spiritu sancto. Ita Caesarius arel. hom. 3: »Conferamus, si placet, has duas Matres (Mariam et Ecclesiam), et utriusque generatio fidem nostram in alterutra corroborabit. Mariam secreto implevit illapsu s. Spiritus obumbratio, et Ecclesiam in fonte benedicto sancti Spiritus maritavit infusio. Maria filium sine peccato genuit, et Ecclesia in his, quos generavit, peccata consumpsit. Per Mariam natum est quod in principio erat, per Ecclesiam renatum quod in principio perierat. Illa plurimis generavit, haec populos. Illa ut novimus virgo permanens semel peperit filium, haec semper parit per virginem sponsum.« Alia patrum effata habes opusc. X, 92 a., quibus adde Augustinum enchir. n. 34; de virgin. n. 2; Fulgentium de incarn. et gr. c. 20 n. 40; Chrysologum serm. 117.

2. Sicut ille vagiit in praesepio, fugit in Aegyptum, vitam degit humilem: ita et Ecclesia gemuit in cryptis, proscripta est humilisque diu fuit conditionis. Sicut Christus pertransiit benefaciendo et sanando omnes, ita et Ecclesia per secula, nationes regionesque benefaciendo pertransit. Sicut illum oportuit per multas passiones intrare in regnum suum (Luc. 24, 26), ita Ecclesia quamdiu degit in terris, est militans ac nonnisi per multas tribulationes ad triumphum perveniet sempiternum.

3. Sicut Christus *positus est in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur* (Luc. 2, 34) ita et Ecclesia.

4. Ille divinis refulsit dotibus, haec coelestibus ornatur praerogativis.

5. In Christo secerni debet natura duplex, etsi una est persona: unde errant sive qui negant naturam divinam, ut ebionitae, sociniani etc., sive qui infitiantur humanam, ut docetae, sive qui unionem dissolvunt, ut nestoriani etc.: ita in una Ecclesia duplex secerni debet, non dividi, elementum, humanum et divinum, adeo ut errent sive qui eam revocant ad merum institutum humanum subtracto quovis charactere supernaturali, sive qui negant ejus visibilitatem excludendo ab ea omnes peccatores omnesque eos, qui in gratia non perseverant, sive qui illam scindunt in duas ecclesias, vocatorum alteram et visibilem, justorum alteram et invisibilem.

6. Sicut non licet negare Christi divinitatem propter miserias et passiones, quibus ut homo erat obnoxius, adeo ut aliquamdiu careret omni specie atque decore, essetque despectus et novissimus virorum, vir dolorum (Js. 53, 2 s.): ita propter miserias atque fragilitates, quibus Ecclesiae membra plus minusve sunt obnoxia, quamdiu in hac lacrimarum valle peregrinantur et corpus portent, quod aggravat animam (Sap. 9, 15), non licet ejus praerogativas supernaturales in dubium vocare.

7. Sicut operationes Christi erant theandricae: ita et functiones operationesque Ecclesiae geminum prae se ferunt elementum: speciem enim prae se ferunt humanam, sed virtute sanctificatrice informantur, ut maxime cernere licet in sacramentis. Patet igitur momentum hujus disputationis: nam ut scribit Augustinus de unit. Eccl. n. 49: »Ad ipsam salutem et vitam aeternam nemo pervenit, nisi qui habet caput Christum: habere autem caput Christum nemo poterit, nisi qui in ejus corpore fuerit, quod est Ecclesia.« Cf. Franzelin th. 19; Möhler Symbolik § 34.

189. *Ecclesiae notio.* — Ecclesiae nomen derivatur a voce graeca ἐκκαλέω evoco, unde ἔκκλησις evocatio, ἐκκλησία, quod convocatione prodit, coetus, conventus. Unde per se ecclesiae nomen designare potest quemlibet coetum etiam ad malum finem congregatum (Act. 19, 32). Ex usu vero loquendi ecclesiastico restringitur hujus vocis significatio ad designandum coetum, qui prodit vocatione divina, seu coetum colentium verum Deum. Modo tamen pressius, modo laxius accipitur Ecclesiae nomen. „Potest, inquit Valentia in 2. 2. d. 1 p. 7 q. 4 § 14, Ecclesia describi latius, ut sit eorum multitudo, quos beneficio vocationis divinae verus Dei cultus et vera Dei cognitio indita divinitus quomodocunque conjungit.“ Hac notione accipitur, cum Ecclesia distinguitur in triumphantem, patientem, militantem. „Alio modo definitur Ecclesia angustius, ut sit hominum multitudo, quos verus Dei cultus veraque cognitio, sed obscura, nimirum fidei, hac in vita conjungit partim secundum se conjunctione interna, partim secundum sui protestationem externa conjunctione.“ Hac notione accipitur, cum Ecclesiae adnumerantur etiam fideles V. T. „Postremo pressius definitur Ecclesia, ut sit hominum multitudo, quam in hac vita verus Dei cultus et vera cognitio fidei, non qualiscunque sed christianae et in sacramento baptismi susceptae conjungit conjunctione partim tum externa, tum interna . . . partim conjunctione externa tantum.“ Seu usu loquendi maxime proprio, cujus auctor est Christus (Matth. 16, 18: *Aedificabo Ecclesiam meam*) significat coetum eum, quem Christus vocatione sua ad omnes gentes per ministerium apostolicum a se institutum directa ex illis congregavit ad professionem suae doctrinae theoreticam et practicam, coetum vere fidelium, qui propterea passim in N. T. dicuntur *vocati*. Homines enim in primis debent vocationi coelesti gratiaeque divinae, quod sunt fideles spectantque ad Ecclesiam. Hoc sensu Ecclesia plenius definitur a Bellarmino de Eccl. III, 1: „Coetus hominum unius et ejusdem fidei christianae professione et eorundem sacramentorum communione conjunctus sub regimine legitimorum pastorum ac praecipue romani pontificis:“ vel brevius a Mendive inst. theol. dogm.-schol. I tr. 2 n. 1: „Societas hominum colentium Deum religione a Christo stabilita.“ a Palmieri de rom. pont. prol. § 9: „Regnum Christi in terris auctoritate apostolica regendum.“ Quarum definitionum veritas fructus erit colligendus ex praesenti disputatione.

Per synecdochen Ecclesia vocatur vel aedes sacra, templum complectens fidelium coetum (qua tamen acceptione nunquam videtur hoc nomen accipi in N. T., ne 1. Cor. 11, 22 quidem), vel elementum veluti formale coetum ad unitatem revocans, Ecclesiae pastores, praesules, qui constituunt Ecclesiam docentem (Matth. 18, 17); vel elementum magis materiale, simplices fideles, oves quae constituunt Ecclesiam discentem. Prouti autem conside-

ratur vel coetus fidelium universus vel coetus aliquis partialis, pars tamen totius coetus, sermo erit vel de Ecclesia universali vel particulari. Cf. Franzelin th. 1. 2; Schanz KL. 7², 486 ss.

190. *Disputationis partitio.* — Ecclesia ut regnum vel societas constat membris et regimine, cujus apex et caput est romanus pontifex. Quocirca disputationem in duas dividemus partes, in quarum priori de Ecclesia generatim disseremus, in altera speciatim ejus caput considerabimus. Ut vero objecti alicujus exsistentis notionem assequamur perfectam, quatuor quaestionibus satisfaciendum est: scil. sitne, quid et quale sit, et quomodo agnoscatur dignoscaturque ab aliis. Quare et de Christi Ecclesia haec inquirenda sunt. Porro hisce quaestionibus respondebimus quatuor capitibus, scil. de Ecclesiae exsistentia, essentia, proprietatibus et notis.

PARS I.

DE ECCLESIA CHRISTI GENERATIM.

Caput I.

De Ecclesiae exsistentia.

191. Quatuor de Ecclesiae Christi exsistentia quaeri possunt:

1. num aliquando exstiterit ac proinde instituta fuerit;

2. num ea modo pergat exsistere;

3. pergatne ita exsistere, ut praecedentis explicatio merito haberi possit;

4. num jugiter atque ad finem seculi usque sit exstitura.

Thesis XXXVII. ***Christus Ecclesiam instituit ita, ut sit societas.***

192. Ut primae quaestioni respondeamus, sit

Demonstratio p. I. Factum institutionis Ecclesiae per Christum adeo est evidens, ut ab iis tantum negari potuerit, qui omnem evangeliis denegant fidem: quod hisce argumentis probatur:

1. Solemniter enim **a.** promisit Christus Matth. 16, 18: *Aedificabo Ecclesiam meam,* omniaque **b.** praestitit, ut mox videbimus, quae ad tantum opus requiruntur. Ideo etiam **c.** apostoli in omnibus suis epistolis Ecclesiam ex judaeis et gentibus ab ipsis collectam Christi esse dicunt, qui *dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii in aedificationem corporis Christi* Eph. 4, 11 s. Censeri ergo debet Christus Ecclesiae auctor.

2. Accedit suffragium universae Ecclesiae a remotissima antiquitate, quae nunquam alium agnovit sui auctorem praeter J. Christum. Cui testi-

monio per se jam omni exceptioni majori accedit suffragium ipsorum judaeorum, gentilium et haereticorum. Confirmatur illud praeterea

3. ex eo, quod ante Christum nullius Ecclesiae mentio fit, ejusque exsistentia coincidit cum fatis Christi ejusque discipulorum, quos ad omnes gentes docendas sibique subjiciendas misit [1]). Quare nisi testimoniis evidentioribus vis invicta suffragii totius antiquitatis elidatur et auctor alius Ecclesiae christianae demonstretur, absurde negatur institutio Ecclesiae per Christum. Ceterum quaecunque fere diximus de divina Christi missione n. 29 ss. hanc assertionem confirmant.

193. **Declaratio p. II.** Haud aegre concedent Ecclesiae adversarii, Christum esse auctorem novae religionis, novae doctrinae novique cultus, cujus professione visibili vel invisibili asseclae ejus quadamtenus saltem et in spiritu uniantur: negant vero plures ex rationalistarum libertinorumque grege, Christum voluisse, ut discipuli sui in unam coalescerent societatem, seu societatem veri nominis eamque perfectam constituerent. Atqui tenendum est secundum doctrinam catholicam, Ecclesiam a Christo Domino institutam veram esse societatem atque voluisse Redemptorem nostrum religionem suam ita societati a se institutae inhaerentem, ut cum ea penitus conserta ac velut concreta maneret, et extra illam vera Christi religio nulla esset [2]). « Societatis vero nomine intelligitur multitudo hominum (quae rationem habet materiae) eo consilio conjunctorum, ut collatis viribus adhibeant media ad certum communemque finem obtinendum. Communis conspiratio in eundem finem auctoritate aliqua, sine qua inter homines liberos illa locum habere nequit, effecta formae habet rationem. A fine determinatur societatis indoles.

194. **Demonstratio p. II.** Probationem hujus asserti in praesenti tantum adumbrabimus, cum ejusdem elementa in ipsa disputationis progressu fusius evolvamus et confirmemus, atque ea quatenus accuratam societatis notionem spectat, a juris canonici peritis data opera instituatur.

Sane 1. Ecclesia a prima sua origine, quoadusque illam persequi licet, formam habuit socialem sub certo regimine seu ministerio, quod episcopis, presbyteris, diaconis coalesceret. Atqui hujus formae institu-

---

[1]) Quapropter in schemate constit. dogmaticae de Ecclesia Christi patribus concilii vaticani proposito cap. 2 dicitur: „Hanc Ecclesiam, quam acquisivit sanguine suo et tamquam sponsam unice electam aeternum dilexit, auctor fidei et consummator Jesus ipse fundavit atque instituit.“ Cf. Palmieri de rom. pontifice proleg. § 2 s.; Cercià de Ecclesia sect. 1 lect. 3. 4; Mazzella de relig. et Ecclesia disp. 3 a. 3; Hettinger die Krisis des Christenth. § 4.

[2]) In eodem schemate c. 2; ibidem proponuntur duo quoque canones: 1. „Si quis dixerit, Christi religionem in nulla peculiari societate ab ipso Christo fundata exstantem et expressam esse, sed a singulis seorsum, non habita ratione ad ullam societatem, quae vera ipsius Ecclesia sit, rite observari et excoli posse, A. S. 2. Si quis dixerit, Ecclesiam a Christo Domino nullam certam ac immutabilem constitutionis formam accepisse, sed aeque ac reliquas hominum societates, pro temporum diversitate vicissitudinibus et transformationibus subjectam fuisse aut subjici posse, A. S.“ Cf. Stimmen aus Maria Laach 1878 I, 358 ss.

tionem christiana antiquitas nulli unquam, non ulli patri, non episcoporum consensui, non concilio adscripsit, sed ipsi auctori suo Christo. Ergo si societati et quidem tali de se testanti est credendum, ipse qui auctor fuit religionis, auctor credi debet et formae socialis, in qua illa concreta semper reperitur.

Quare 2. Ecclesia a Christo ipso iis nominibus designatur, quae societatis notionem prae se ferunt. Exhibetur enim passim ab ipso ut regnum, ovile, vinea, civitas Luc. 1, 31 ss.; Jo. 10, 10 ss.; Matth. 21, 33 etc.: quorum nominum eo major est probandi vis, quod simul significatur, Ecclesiam illud fore regnum a Messia instituendum, ovile ab ipso colligendum, vineam ab eo plantandam, quae antitypi instar successura sit regno, ovili, vineae typicae, quae erat synagoga, cui certe competebat forma socialis. Cf. Franzelin th. 7; Atzberger in continuat. op. Scheeben Handb. der kath. Dogmatik l. 7 n. 22.

3. Et revera Christus omnia ea praestitit in condenda Ecclesia, quae ad formam socialem requiruntur. Non enim solum docuit doctrinam plane coelestem tradiditque praecepta sanctissima, sed instituit quoque pro potestate sibi data in coelo et in terra ministerium, a quo homines doctrinam a se allatam accipiant atque discant, magisterium et regimen in hominum salutem, idque tanta auctoritate praeditum, ut qui illud spernunt, ipsum spernant Luc. 10, 16 (cf. th. 48 ss.); quod credentes ritu visibili in numerum suorum discipulorum adlegere debet; cui omnes ita obsequi tenentur, ut qui illud non audiunt, habendi sint ut ethnici et publicani i e. extorres a salute Matth. 18, 17; quod praeditum clavibus regni coelorum ligare atque solvere, necnon et praecipere potest ib. 16, 19; Act. 15, 41; cujus est pascere agnos et oves ipsius, regere Ecclesiam Dei Jo. 21, 15 ss.; Act. 20, 28; adeo ut coetus fidelium unum sit ovile unumque corpus. Atqui ubi plurium habetur collectio sub uno magisterio, ministerio et regimine, cui omnes subesse debent, adeo ut unum prodeat ovile, unum corpus, idemque omnium sit finis, ibi est veri nominis societas. Tribuit ergo Christus ipsa ministerii authentici institutione Ecclesiae suae formam socialem: imo voluit, ut ea esset non qualiscunque societas, sed societas perfecta, ut infra n. 215 ss. videbimus.

195. **Corollarium.** *Quando coeperit Ecclesia.* — Unde solvitur

1. quaestio, quo sensu Ecclesia exstiterit a mundi origine et quo sensu Christus Ecclesiam instituerit. Si enim Ecclesiae nomine (laxiori significatione) intelligitur coetus seu multitudo divinitus vocatorum, qui vera fide Deum colant, ea semper exstitit. Quatenus vero Christus praeter ampliorem notitiam fidei coetui fidelium indidit perfectam rationem supernaturalis societatis, instituendo hierarchiam qua idem regeretur et infallibiliter doceretur, et sacramenta, quibus illius membra sanctificarentur, et quidem ita ut deinceps homines eatenus ipsi mediatori et capiti adhaererent, quatenus hierarchiae ab

ipso institutae adunarentur et subjicerentur, auctor Ecclesiae et Ecclesia ab ipso ducere originem dici debet.

2. Quod si quaeritur, quando Christus Ecclesiam instituerit, respondemus, tunc cum visibilis in terris cum apostolis versabatur. Tunc enim consilium de condenda Ecclesia expressit, operarios conduxit et ad consilium exsequendum emisit, leges fundamentales promulgavit, homines ad illam amplectendam obligavit. Quod si sicut in homine distinguimus inter conceptionis et nativitatis tempus, illud tempus Ecclesiae conceptioni seu praeparationi, dies Pentecostes ejusdem nativitati assignare licebit. Et sicut homo conceptus nondum separatur a matre, ita tunc Ecclesia concipiebatur et praeparabatur intra sinum synagogae.

Falsum porro est, quod adversarii contendunt, apostolos non instituisse coetum a synagoga distinctum, quod scil. primi fideles convenerint cum judaeis in templum servaverintque ritus quoque judaicos. Non primos christianos in coetum a synagoga distinctum convenisse patet ex actis 2, 42. 46: 4, 32. 34: 5, 12. 13 etc.; et profecto illi in rebus fidei et sacramentis non amplius pendebant a sacerdotibus judaicis, sed omnino a magisterio et ministerio apostolico. Quod si servarunt adhuc ritus mosaicos, quorum obligatio exspiraverat cum morte Christi, id permissum adhuc erat, ut synagoga, quae etiam erat institutionis divinae et typus Ecclesiae, cum honore sepeliretur. Postea facti sunt hi ritus, a morte Christi jam mortui, etiam mortiferi, si quis illis se obstrinxisset. Falsum quoque est, persecutiones primum coëgisse fideles a judaeis e suis coetibus ejectos, ut in coetum aliquem convenirent. Persecutionibus id unum tribui potest, ut separatio, quae jam existebat, patentior redderetur et periculum commixtionis efficacius excluderetur. Ceterum separatio fuit potius persecutionis causa.

196. **Thesis XXXVIII.** ***Ecclesia, quam Christus instituit, perennis est atque ad finem usque mundi permansura.***

Declaratio. Demonstrata Ecclesiae institutione et exsistentia, necessarium non erit data opera ad quaestionem secundam et tertiam n. 191 propositam respondere. Utrique abunde satisfactum erit, si probaverimus Ecclesiae perennitatem. Porro Ecclesiae perennitas, i. e. nunquam interrupta, si substantiam spectes, ad finem usque mundi continuatio, non asseritur contra protestantes, qui quamdiu praescinditur a quaestione, num Ecclesia necessario sit visibilis, eam ultro admittunt: sed in primis contra socinianos, qui docent: **1.** Ecclesiam posse deficere, neque **2.** Deum absolute decrevisse perennem Ecclesiae exsistentiam, imo **3.** ne potuisse quidem hanc decernere, nisi voluerit vim inferre humano arbitrio [1]).

---

[1]) Haec exceptio nullius est momenti. Nam Deus incolumi manente hominis libertate, ita gratia sua hominum inflectere potest corda, ut semper futuri sint, qui libere velint nomen suum dare Ecclesiae et „ideo fuit de istis certa praedictio, quia et Deus etiam futuras praevidet voluntates", ut respondet Augustinus ad eandem difficultatem donatistis de unit. Eccl. n. 33 (op. XXVII, 172). Quod si quis urgeret:

Statuitur thesis etiam contra anabaptistas, qui excluso quovis externo doctorum ministerio totus se internis divini Spiritus revelationibus atque inspirationibus permittunt, novumque et verum Christi regnum praestolantur; contra quakeros, qui pariter se committunt interiori Spiritus lumini ab eoque exspectant plenam perfectamque Verbi, „cujus semen cuique divinitus inditum" dicunt, institutionem; contra swedenborgianos, secundum quos 19. Jun. 1770 incipit Ecclesia nova eaque perfectissima et omnium postrema quaeque vero spiritualis sit; contra irvingianos, qui credunt novam effusionem s. Spiritus ad unam, catholicam et apostolicam Ecclesiam fundandam et usque ad finem seculi conservandam illamque primum factam esse dicunt a. 1830 et deinceps porro continuatam esse juxta Joel 2, 28; contra mormones qui, cum 6. Apr. 1830 effusionem s. Spiritus accepissent, fundarunt Ecclesiam J. Christi sanctorum ultimi diei sive ultimae mundi periodi. Quo pariter spectat secta, quae se coetum *populi Dei* appellat, cujus auctor quidam verbi minister würtembergensis, comminiscens accepisse se Spiritum s., qui denuo in filios Dei effusus fuerit, fundandum in Palaestina pro ultimis mundi temporibus novum Dei regnum sive ecclesiam Spiritus s. praedicavit. Quibus ex parte saltem revocantur profligata olim veterum haereticorum deliria, gnosticorum [1]), montanistarum [2]), manichaeorum [3]), massalianorum sive messalianorum vel euchitarum [4]), Almarici ejusque assectarum, profitentium evangelium aeternum, catharorum, beguardorum et beguinarum, contra quos constitutionem edidit Joannes XXII. a. 1318. Est etiam contra figmentum trium ecclesiarum, petrinae (catholicae), paulinae (protestantium) et joanneae (adhuc futurae), quod tuentur recentiores quidam ut Fichte, Schelling, Lassaulx, Döllinger [5]) etc.

197. **Demonstratio.** Contra hos ergo tenendum est, Ecclesiam Christi esse perennem, non tantum facto et contingenter, sed necessario: non quasi id sequeretur ex rei natura, sed consequenter ad voluntatem Christi, qui decreto efficaci et hominum vel daemonis malitia infrustrabili voluit suae Ecclesiae perennitatem. Adumbratur

Indefectibilitas Ecclesiae pendet a cooperatione humana: haec autem deficere potest: ergo et Ecclesiae perennitas: resp. Dist. maj. pendet i. e. supponit, conc. maj. pendet i. e. permissa est libero hominum arbitrio: neg. maj.: dist. min.: cooperatio libera deficere potest in singulis hominibus, conc.; in omnibus simul, subd. potentia antecedenti decretum et praescientiam Dei, conc. vel transeat; consequenter ad decretum et praevisionem Dei, neg., neque id Deus assequetur illata voluntati humanae necessitate, sed opportuna gratiarum distributione.

[1]) Cf. Irenaeus l. 3 c. 2; Tertullianus de praescr. c. 23.

[2]) Cf. Tertullianus de vel. virgin. l. 1.

[3]) Cf. Augustinus contra Faustum XXXII, 1.

[4]) Cf. Theoretus H. E. IV, 11.

[5]) Contra hoc figmentum egregie disserit Wieser Die Döllinger'sche Dreikirchenidee, Oeniponti 1875. In schemate constit. dogm. de Eccl. Christi patribus conc. vat. proposito proponuntur duo canones: 7. „Si quis dixerit, eandem Christi Ecclesiam posse offundi tenebris aut infici malis, quibus a salutari fidei morumque veritate aberret, ab originali sua institutione deviet aut depravata et corrupta tandem desinat esse, A. S." Alterum (8) cf. supra n. 147 annot.

1. haec Ecclesiae praerogativa parabola boni seminis crescentis et fructificantis in agro una cum zizaniis *usque ad messem* i. e. consummationem seculi Matth. 13, 24 ss., qua parabola Christus adumbrat fata Ecclesiae ideoque significat ejus ad seculi usque finem durationem.

2. Ea sequitur ex praerogativa, qua Ecclesia est regnum et corpus Christi (th. 41). Merito autem Ecclesia vocatur regnum Christi, est, enim coetus eorum, qui legem Christi amplectuntur et sequuntur, qui ei se subjiciunt: coetus, in quo dominatur, actuatur ejus religio. Atqui regnum Christi praedictum est [1]) perenne non solum ratione habita futuri seculi, sed et praesentis, cum hac praerogativa exhibeatur praecellere reliqua mundi regna; nec unquam corpus Christi universum divelletur a suo capite, praesertim si ratio habeatur illius curae, qua Christus Ecclesiam prosequitur et fovet: *nemo enim*, inquit Paulus Eph. 5, 29, *unquam carnem suam odio habuit: sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam.* Nunquam ergo deficiet Ecclesia.

3. Eadem veritas colligitur ex comparatione novi foederis cum vetere, Ecclesiae cum synagoga. Ita enim confertur et praefertur Ecclesia synagogae, ut significetur **a.** novum foedus non fore abrogandum, ut abrogatum fuit vetus Jer. 31, 31 ss.; Ez. 37, 24 ss. col. Hebr. 8, 6 ss.: verum **b.** illud fore perenne, aeternum, immobile. Hinc Paulus citatis verbis Aggaei 2, 7 ita prosequitur Hebr. 12, 27: *Quod autem ‚adhuc semel' dicit, declarat mobilium* (veteris testamenti) *translationem tamquam factorum, ut maneant ea quae sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam* etc. Is. 54, 10: *Montes enim commovebuntur et colles contremiscent: misericordia autem mea non recedet a te et foedus pacis meae non movebitur, dixit miserator tuus Dominus.* Praedicitur **c.** novum foedus tamdiu duraturum, quamdiu leges naturae sint mansurae. *Si defecerint leges istae* (naturales, quas recensuerat v. praecedenti) *coram me, dicit Dominus: tunc et semen Israel* (quo designantur membra N. T., cujus hic evidenter fit mentio) *deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus*, Jerem. 31, 36. Hanc vero **d.** Ecclesiae perennitatem declarat inde esse repetendam, quod Deus legem suam cordibus inscribat fidelium, et faciat ut in suis ambulent praeceptis Ez. 11, 19 s.; 36, 26. Ergo Ecclesiae perennitas solemniter praedicta et promissa fuit. Unde evertitur primarium adversariorum fundamentum, quo Ecclesiae indefectibilitatem impugnant. Arguunt enim adversus eam, etiam synagogam defecisse. Atqui nullam

[1]) *Hic erit magnus et Filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni eius non erit finis.* Luc. 1, 32. Cf. Dan. 2, 44; 7, 13. 14. 27; Is. 9, 7; Jer. 23, 5; Ezech. 34, 22 s.; Ps. 88, 36 ss.

esse paritatem inter Ecclesiam et synagogam, in primis quod firmitatem attinet, patet ex dictis [1]).

4. Accedit expressa Christi promissio Matth. 16, 18: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam* [2]). Atqui praevalerent adversus Ecclesiam, si ea vel semel a Christo deficeret, cum inimicus humanae naturae nil magis satagat, quam ut diffuso errore et peccato homines Christi sanguine redemptos ab ipsorum avertat Salvatore. Quare Alexander alex. apud Theodoretum H. E. I, 4 scribit: „Unam et solam catholicam et apostolicam Ecclesiam confitemur, inexpugnabilem semper, etsi totus mundus eam oppugnare instituat, victricemque omnis impiae diversa sentientis rebellionis.“ Pariter Christus solemniter suam et s. Spiritus assistentiam perennem Ecclesiae promisit docenti ad consummationem usque seculi Jo. 14, 16; Matth. 28, 20 (n. 115): quae jugis assistentia supponit perennem Ecclesiae exsistentiam. Et Paulus dum hortatur mulieres, ut viris suis subjectae sint *sicut Ecclesia subjecta est Christo* (Eph. 5, 24), supponit Ecclesiam nunquam a Christo esse defecturam. Neque excipiatur has promissiones esse conditionate intelligendas, sicut tot alias promissiones de bonis futuris hominibus factas, quae deficiente conditione frustrantur. Nullibi enim exprimitur ejusmodi conditio, quatenus eae referuntur ad Ecclesiam universim spectatam: imo clare excluditur (supra arg. 3).

5. Ecclesiae perennitatem exigit ejusdem finis, qui est hominum salus [3]).

---

[1]) Cf. Bossuet instruct. pastor. sur les promesses de l'Eglise II § 17 ss., Becanum opusc. t. 4 de comparatione Ecclesiae et synagogae.

[2]) Matth. 16. 18, de quo textu quaeri possunt **1.** ad quod subjectum referendum sit pronomen *eam*. Referri potest ad subjectum proximum *Ecclesiam*, ad remotius *petram*, et ad utrumque, quod videtur praeferendum: adeo ut sit sensus: Portae inferi non praevalebunt adversus Ecclesiam, *quia* fundata est supra petram. Exhibet enim Christus se hic tamquam architectum: atqui de architecti sapientis domo dixerat (ib. 7. 24), idcirco eam orta tempestate non corruisse, *quia fundata erat supra petram*. Quaeritur **2.** quid significetur per *portas inferi*. Dicimus omnem potestatem diabolicam significari: ostendit enim Christus Ecclesiae immotam firmitatem, quod vel validissimi et capitales hostes nil adversus eam possint. Quaeritur **3.** ratio hujus appellationis *portae inferi*. Ratio est, quia infernus passim exhibetur ut regnum, civitas: potentia vero regni, civitatis, solet symbolo repraesentari portarum, tum quia portae erant munitissimae, tum quia urbium senatores et principes ad portas congregari solebant ad consilia capienda et judicia facienda. Denique **4.** notari debet, illud *non praevalebunt*, non solum negare victoriam inferni, sed per figuram sat frequentem in divinis literis (μείωσιν) significare aliquid positivum, inferni cladem, scil. portae inferni non solum non vincent, sed vincentur, confundentur. Cf. Passaglia de praerog. b. Petri l. 2 c. 7 et egregium in h. l. commentarium Chrysostomi in l. quod Christus sit Deus n. 12 ss. opusc. t. XV.

[3]) Haec ratio innuitur in schemate cit. c. 8. Post verba enim laudata annot. ad n. 147 ita legimus: „Etenim cum ad finem usque mundi qui in terris peregrinantur mortales Christo auctore salvandi sint: Ecclesia ipsius, quae sola est salutis societas, ad finem usque mundi in sua constitutione immutabilis semper et immota

6. Succedit luculentum patrum suffragium. Paucis erimus contenti. Ita s. Hieronymus suum in Amos commentarium absolvit: „Ex quo intelligimus, Ecclesiam usque ad finem mundi concuti quidem persecutionibus, sed nequaquam posse subverti: tentari, non superari: et hoc fiet, quia Dominus Deus omnipotens sive Deus ejus i. e. Ecclesiae se facturum esse pollicitus est, cujus promissio lex naturae est.« S. Augustinus vero in Ps. 103 s. 2 n. 5 scribit: „*Non inclinabitur in seculum seculi. Fundavit terram super firmitatem ejus* i. e. firmavit Ecclesiam super fundamentum Christi. Nutabit Ecclesia, si nutaverit fundamentum: sed unde nutabit Christus . . . qui omnia continet majestate et nos bonitate? . . . ubi sunt qui dicunt, periisse in mundo Ecclesiam, quando nec inclinari potest?« Hinc cum donatistae contenderent, Ecclesiam non quidem penitus periisse, sed tamen defecisse a sua catholicitate atque fuisse redactam ad solum quendam Africae angulum, sententiam hanc appellat in Ps. 101 s. 2 n. 8 »vocem abominabilem, detestabilem, praesumptionis et falsitatis plenam, nulla veritate suffultam, nulla sapientia illuminatam, nullo sale conditam, vanam, temerariam, praecipitem, perniciosam.« Et mox inducit Ecclesiam Dominum ita alloquentem: „*Exiguitatem dierum annuncia mihi* (Ps. 101, 24). Quid est quod nescio qui recedentes a me murmurant contra me? Qui est quod perditi me periisse contendunt? Certe enim hoc dicunt, quia fui et non sum. *Annuncia mihi exiguitatem dierum meorum.* Non a te quaero illos dies aeternos: illi sine fine sunt, ubi ero; non ipsos quaero: temporales quaero: temporales dies mihi annuncia . . . Quamdiu ero in isto seculo, annuncia mihi propter illos, qui dicunt: Fuit et jam non est: propter illos, qui dicunt: Impletae sunt Scripturae, crediderunt omnes gentes, sed apostatavit et periit Ecclesia de omnibus gentibus . . . Et annunciavit, nec vacavit ista vox. Quis annunciavit, nisi ipsa via? Quomodo annunciavit? *Ego vobiscum sum usque in consummationem seculi* (Matth. 28, 20).« Ceterum universa s. Augustini disputatio adversus donatistas contendentes Ecclesiam a sua catholicitate defecisse, a fortiori valet contra eos qui eam penitus deficere posse somniant. Immotam Ecclesiae firmitatem depraedicat passim Chrysostomus. Ita hom. de capt. Eutropii n. 6: »Ne ab Ecclesia secedito, nihil enim Ecclesia validius: ipsa est spes tua, ipsa salus tua, ipsa perfugium tuum; excelsior est coelis terrisque latior; nunquam senescit, imo semper juvenescit. Quare dum immotam illius firmitatem Scriptura patefacit, eam vocat montem, vocat et virginem incorruptam. Propter ejusdem praestantiam illam dicit reginam, et propter ejusdem fecunditatem illam tamdiu sterilem dicit matrem septem hominum millium, ut ipsius ingenuitatem ob oculos ponat.« Eandem veritatem imagine navis patres illustrant. »Navem adaeque Ecclesiam debemus accipere (Prov. 30, 19) in salo mundi istius constitutam, quae crebris ventorum fluctibus i. e. tentationum plagis et verberibus fatigatur: quam turbidi fluctus i. e. hujus seculi potestates, conantur ad saxa perducere. Quae etsi undarum fluctibus aut procellis saepe vexatur, tamen nunquam potest sustinere naufragium, quia in arbore ejus i. e. cruce Christus erigitur, in puppi Pater residet, gubernator proram Paracletus servat Spiritus. Hanc per angusta hujus mundi freta duodeni in portum remiges ducunt i. e. duodecim apostoli et simili-

persistet . . . Quare Christi Ecclesia nunquam potest excidere suis proprietatibus et dotibus, sacro suo magisterio, ministerio et regimine, ut Christus per corpus suum visibile perpetuo sit omnibus hominibus via, veritas et vita.«

numerus prophetarum.« Ita auctor. serm. 46. inter serm. s. Ambrosii (Mig. 17, 697).

198. **Thesis XXXIX.** ***Ecclesia, quam Christus instituit et cui factae sunt promissiones, visibilis est.*** [illegible]

Declaratio. Vindicata Ecclesiae perennitate demonstranda est, antequam ad alia accedimus, ejusdem visibilitas. Hic vero incipit controversia principalis cum protestantibus, qui haud aegre Ecclesiae Christi plerasque concedent praerogativas, quas illius proprias esse ostendemus, quamdiu manet invisibilis: Ecclesia enim quae non videtur nullum eis negotium, molestiam facessit nullam. Retenta vero Ecclesiae perennis visibilitate nimis evidens est, eos a vera Ecclesia defecisse reosque esse gravissimi criminis schismatis, quod nullo praetextu excusare possunt [1]). Ad suam ergo defectionem saltem quadamtenus colorandam hoc coacti sunt excogitare effugium, ut contenderent, Ecclesiam Christi veram posse esse quidem visibilem: sed non necessario debere esse visibilem; posse fieri invisibilem, deficiente nempe coetu fidelium visibili a vera fide, vero cultu etc., quod factum esse contendunt post seculum IV. et V. Non tamen negamus, varias protestantium sectas etiam ex aliis, quae profitentur, principiis erroneis in hunc demum lapsas esse errorem: in quo tuendo singularem varietatem et inconstantiam ex causae desperatione profectam produnt. Contra hos contendimus, Ecclesiam a Christo institutam esse visibilem [2]), et quidem ita visibilem, ut semper debeat esse conspicua. Idcirco autem conspicua censeri debet, quod non solum constat ex hominibus visibilibus, sed quia visibilis est visibilitate collectionis, unionis, conservationis, visibilitate ministerii, magisterii et regiminis, visibilitate tam materiali, quae vel oculis est pervia, sicut quaevis societas politica, quam formali, qua per notas in oculos incurrentes illico innotescit ut vera Christi Ecclesia; qua ratione ipse Christus fuit visibilis [3]): Nam ut aliquod subjectum compositum ex duplici elemento, quorum unum est invisibile, simpliciter dici possit visibile: sufficit **a.** ut elementum alterum sit immediate et per se

[1]) „Der Protestantismus, inquit Winer comparative Darstellung des Lehrbegriffes der versch. christl. Kirchenpartheien § 19 n 2, vernichtet sich selbst, wenn er die Kirche Christi ihrem Wesen nach als äusserliche Anstalt anerkennen wollte.“ Sed acute et verissime alius protestans, Lagarde, notat (Deutsche Schriften. Göttingae 1878 pag. 118): „Auf die Lehre von der unsichtbaren Kirche folgt ganz folgerichtig die Lehre von der unsichtbaren Religion, und auf diese ganz nothwendig das Verschwinden der Religion.“

[2]) Cf. schema cit. de Ecclesia Christi c. 4 et 5 et can. 3, qui ita habet: „Si quis dixerit, divinarum promissionum Ecclesiam non esse societatem externam ac conspicuam, sed totam internam et invisibilem, A. S.“

[3]) De hac analogia inter visibilitatem Christi et visibilitatem Ecclesiae cf. supra n. 188. Sicut autem in Christo duplex secernitur visibilitas: humana, qua apparebat homo, et divino-humana, quatenus divinitas vel saltem divina ejus missio mediate per effectus in oculos incurrentes, ex quibus illa immediate potuit colligi et inferri, se prodebat miraculis, vita plane coelesti etc., quamobrem testatur Joannes I, 14: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre plenum gratiae et veritatis:* ita in Ecclesia duplicem licet secernere visibilitatem, humanam, de qua in primis loquimur, et divino-humanam, quatenus vita ejus supernaturalis et praesentia sancti Spiritus miris, sed visibilibus se prodit modis, miraculis, sanctitate membrorum etc. Cf. Palmieri l. c. § 10.

visibile: ut **b.** elementum invisibile cum hoc elemento visibili penitus uniatur et **c.** ita per illud se manifestet, ut illico ex hoc colligi cognoscique possit. Ita homo, quamvis potior ejusdem pars sit invisibilis, simpliciter visibilis est dicendus.

199. **Demonstratio 1.** Ecclesiae visibilitas necessario consequitur ejus formam socialem. Fieri enim nequit, ut coetus ille, in quo **a.** visibile est magisterium, a quo credenda interius exteriusqe profitenda fides publice proponitur: **b.** visibile ministerium, quod visibilia Dei mysteria administrat et celebrat, quibus interior sanctificatio hominibus et debitus Deo cultus comparatur: **c.** visibile regimen, quod membrorum inter se communionem ordinat externamque omnem et publicam fidelium in Ecclesia vitam disponit ac dirigit, ut ille, inquam, coetus non sit visibilis. Atqui ejusmodi est coetus fidelium seu Ecclesia, in qua est visibile magisterium, visibile ministerium et regimen visibile (cf. th. 37. 48). Ergo Ecclesia censeri debet visibilis.

2. Homines tenentur Ecclesiam ingredi, nam extra Ecclesiam non est salus (cf. th. 42); ingressi Ecclesiam audire eique obsequi, nam qui *Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* Matth. 18, 17: tenentur ejus profiteri fidem et ab ea suscipere sacramenta, cum ipsa sit constituta mysteriorum Dei dispensatrix; ipsius est componere controversias (n. 117), damnare haereses, contumaces excommunicare etc.: quae conciliari nequeunt cum Ecclesiae invisibilitate. Qua de causa in tota antiquitate nullum contrariae opinionis reperitur vestigium, ne apud haereticos quidem, qui ea facile se tueri potuissent adversus omnia conciliorum anathemata.

3. Illa est vera Ecclesia, cui factae sunt a Christo promissiones. Atqui inductione liquet, praecipuas promissiones factas esse Ecclesiae visibili. Ita perpetua Christi et Spiritus s. assistentia, ideoque infallibilitas promissa est apostolis, non quatenus sunt justi, sancti, praedestinati, sed quatenus docent et visibile ministerium exercent; potestas clavium concessa est illi Ecclesiae, ad quam deferendi sunt fratres peccantes, quaeque sub salutis periculo est audienda: firmitas immota promissa est illi Ecclesiae, in qua est potestas clavium, potestas judicialis, quae bono exemplo est aedificanda. Legantur ex gr. Matth. 28, 19: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos . . . et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi:* 18, 17: *Quod si* (frater qui peccaverit) *non audierit eos* (testes), *dic Ecclesiae. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Amen dico vobis, quaecunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo* etc.: 16, 18: *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni coelorum. Et quod-*

cunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis: et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis; 1. Tim. 3, 14. 15: *Haec* (monita de ministris Ecclesiae) *scribo . . . ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.*

4. Talis censeri debet Ecclesia ex ipsa sua constitutione et indole, qualem eam constanter exhibent Scripturae omniaque antiquitatis christianae monumenta. Atqui haec aliam non agnoscunt Ecclesiam a prophetis praedictam et a Christo institutam quam visibilem. Quare visibilis est censenda. Sane prophetae praedicunt regnum messianum ipsa sua diffusione conspicuum, ad quod gentes confluent Js. 2, 2: Dei Filius humana natura conspicua assumpta factus est visibilis, visibili modo doctrinam suam annunciavit, visibili modo apostolos atque discipulos collegit instituitque, eisque praecepit ut eadem ratione sibi ex omnibus gentibus colligerent discipulos visibilique ritu, baptismo scil., eos initiarent μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτούς. Quod visibili ratione praestiterunt apostoli eorumque successores; hinc videmus in actibus apostolorum omnibusque monumentis historicis christianae antiquitatis Ecclesiam ab ipsis cunabulis crescere, dilatari, persecutiones pati, haereses damnare etc.; hinc quavis aetate innumeri scriptores narrant ejus historiam.

5. Ecclesiam visibilem esse semper tradunt, vel ubique supponunt patres in suis scriptis. Libenter eam exhibent sub imagine *civitatis supra montem positae* (Matth. 5, 14).

Ita Augustinus refellens donatistas c. lit. Petiliani II, 104 n. 239: „Non estis in civitate super montem constituta, quae certum signum hoc habet, quod abscondi non potest. Nota est ergo cunctis gentibus; pars autem Donati ignota est pluribus gentibus: non est ergo ipsa.“ Et serm. 37 n. 2; explicans Prov. 31, 10: *Mulierem fortem quis inveniet?* ita disserit: „Difficile est invenire eam, imo difficile est nescire eam. Nonne ipsa est civitas in monte, quae abscondi non potest? Quare ergo dictum est: Quis inveniet? cum dici debuerit: Quis non inveniet? Sed tu civitatem in monte positam vides: ut autem in monte poneretur, inventa est quae perierat. Quando illustrata est, quis eam non videt? quando latebat, quis eam inveniret? Ipsa enim civitas est, et una illa ovis, quam perditam quaesivit pastor, et inventam gaudens in humeris reportavit (Luc. 15, 4). Iste pastor mons est: ovis autem in humeris ejus civitas in monte. Facile est ut videas eam collocatam in monte: quando eam invenires, cum lateret in vepribus, in spinis utique delictorum suorum? Ibi enim quaesisse magnum est: ibi invenisse mirabile est. Haec ejus difficilis inventio commendatur, cum dicitur: *Mulierem fortem quis inveniet?* nolite putare de Ecclesia dici, quae latet, sed de illa, quae ab uno inventa est, ut neminem lateret . . . Mulierem istam tam fortem quis non videt? Sed jam inventam, jam eminentem, jam conspicuam, jam gloriosam, jam ornatam, jam

lucidam, jam, ut cito explicem, toto terrarum orbe diffusam [1].« Bellissime vero tr. 1 in ep. s. Joan. n. 13: »Nonne lapis iste, qui praecisus est de monte sine manibus, Christus est de regno judaeorum sine opere maritali? Nonne ille lapis confregit omnia regna terrarum, id est, omnes dominationes idolorum et daemoniorum? Nonne ille lapis crevit, et factus est mons magnus, et implevit universum orbem terrarum (Dan. 2, 34. 35)? Numquid digito ostendimus istum montem, quomodo ostenditur hominibus tertia luna? Verbi gratia, quando volunt homines videre lunam, dicunt: Ecce luna, ecce ubi est: et si sunt ibi, qui non valeant intendere aciem, et dicant: Ubi? intenditur illis digitus, ut videant. Aliquando dum erubescunt ne coeci putentur, dicunt se vidisse, quod non viderunt. Numquid sic ostendimus Ecclesiam, fratres mei? Nonne aperta est? nonne manifesta? nonne tenuit omnes gentes? nonne impletur quod ante tot annos promissum est Abrahae, in semine ejus benedici omnes gentes (Gen. 22, 18)? Uni fideli promissum est, et millibus fidelium mundus impletus est. Ecce mons implens universam faciem terrae: ecce civitas, de qua dictum est: *Non potest civitas abscondi super montem constituta* (Matth. 5, 14). Illi autem offendunt in montem.« Quod si haec non sufficiant, merito cum Augustino quaerere possumus (ep. 93 n. 23): »Quomodo confidimus ex divinis literis accepisse nos *Christum manifestum,* si non inde accepimus *Ecclesiam manifestam?*

200. **Scholion.** *Exceptionibus satisfit.* — Ad difficultates solvendas notetur: **1.** fieri posse, ut idem objectum ex motivo auctoritatis credatur et simul etiam ex alio motivo sciatur seu per aliud lumen videatur; atque iterum ut sub uno respectu videatur, sub alio non videatur, sed intelligatur vel credatur. Ita apostoli videbant Christum hominem, sed Christum esse Deum, credebant; ita videmus in baptismo ablutionem externam: internam, qua anima mediante ablutione externa mundatur a peccatis, credimus. Quare absurde ex eo, quod Ecclesia objectum sit fidei, infertur eam visibilem non esse. Videmus enim eam quatenus est quidam coetus, credimus vero hunc coetum certis notis visibilibus ab aliis distinctum veram esse Ecclesiam, extra quam non est salus, quae in docendo est infallibilis. Ita videmus Ecclesiam, *quae* est sancta, corpus Christi mysticum, quamvis non videamus eam, *quatenus* est sancta etc., nisi mediate in suis fructibus. Seu aliis verbis videmus subjectum, coetum fidelium, de quo credimus plura praedicata, quae ex revelatione tantum innotescunt. Imo ut fides de Ecclesia sit nobis utilis (quod sane Christus intendit, cum tot Ecclesiae praerogativas revelaverit), debet Ecclesia esse de-

[1] Cf. etiam II. 32 n. 74 (th. 60): c. 70 n. 157: contra Cresconium II. 36 n. 45: epist. 25 al. 170 n. 1 etc. Augustini doctrinam bene exhibet Specht die Lehre von der Kirche nach dem hl. Augustin, Paderbornae 1892 § 27. Ceterum ipse Melanchton in locis commun. de Ecclesia p. 488 scribit: »Quotiescunque de Ecclesia cogitamus, intueamur coetum vocatorum, qui est Ecclesia visibilis, nec alibi electos ullos esse somniemus, nisi in hoc ipso coetu visibili. Nam neque invocari, neque agnosci Deus aliter vult, quam ut se patefecit. Nec alibi se patefecit, nisi in Ecclesia visibili, in qua sola sonat vox Evangelii. Nec aliam fingamus Ecclesiam invisibilem et mutam hominum in hac tamen vita viventium, sed oculi et mens coetum vocatorum i. e. profitentium Evangelium Dei intueantur, et sciamus oportere inter homines publice sonare Evangelii vocem, sicut scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum* (Rom. 10, 18). Cf. de ipsa thesi Scheffmacher Lettres à un Gentilhomme et à un Magistrat protestants ep. 1.

monstrabilis, ideoque visibilis: Ecclesia enim invisibilis et in abstracto nihil nobis prodest.

2. Quamvis ea, quae membrum constituunt Ecclesiae vivum et perfectum, per se non videantur, ut fides, caritas, gratia sanctificans etc., propterea tamen non sequitur: **a.** praeter haec nulla esse visibilia elementa, quibus conspicua reddantur Ecclesiae membra eorumque coetus: **b.** illa non posse fieri mediate visibilia per suos effectus: **c.** eos nullatenus ad veram Ecclesiam pertinere, qui illorum aliquo destituuntur. Quae si prae oculis habentur, evanescet difficultas petita ex Jer. 31, 33: *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam; et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum*; Joan. 4, 23: *Venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate:* 1. Petr. 2, 5: *Ipsi tamquam lapides vivi superaedificamini domus spiritualis* etc. Haec enim et similia non sunt excludentia, i. e. non excludunt Ecclesiae conspicuitatem, sed sunt affirmantia i. e. significant, quid requiratur, ut singuli sint Ecclesiae membra perfecta: non definiunt, quid requiratur, ut quis qualecunque sit Ecclesiae membrum. Quare si quis ex illis textibus inferat: Ecclesia constat justis, atqui justi non videntur: ergo etc.: respondemus in forma: Ecclesia constat justis, dist. maj. constat tantum justis, n.; in primis, subd. quatenus sunt justi, n.; quatenus visibilibus vinculis cum aliis membris in unum visibilem coetum coalescunt, conc. Dist. min. Justi non videntur, quatenus sunt membra Ecclesiae, n.; quatenus sunt justi, subd. immediate, conc.: mediate, rursus dist.: singuli, transeat: ut plurimum n.

3. Quod attinet verba Christi Luc. 17, 20: *Non venit regnum Dei cum observatione,* notamus **a.** hisce non negari quamcunque Ecclesiae visibilitatem, sed excludi **b.** observationem, apparatum, pompam mundanam, quacum venientem fingebant sibi judaei Messiam. Cum vero **c.** Christus subdit: *Ecce enim regnum Dei intra vos est,* significat, regnum Dei coepisse jam intra ipsos, in medio ipsorum annunciari et diffundi, sane visibili modo, praedicatione et miraculis. Quod si **d.** quis haec referre vellet ad animam, in qua potissimum stabiliendum sit regnum Dei, non propterea sequitur, eos, in quibus fuerit regnum Dei, non spectare posse vel debere ad coetum visibilem.

4. Alia difficultas potest ita proponi: Ut quis sit de Ecclesia, debet esse baptizatus. Atqui de nullo certo constat eum esse rite baptizatum (et si est Ecclesiae pastor, eum rite esse ordinatum). Ergo nunquam constare nobis potest, quinam sint de Ecclesia. Quare Ecclesia nequit esse certo visibilis. Resp. **a.** retorquendo argumentum. Nam de essentia matrimonii est consensus internus et intentio contrahendi, quae aeque est interna et per se invisibilis atque intentio baptizandi et ordinandi. Nemo tamen propterea inferat, de nullo matrimonio legitimo constare, omnes filios esse dubios etc. Ratio est **b.** quia elementum internum (in nostro casu character baptismalis) est visibile, quantum satis est, in elemento externo, scil. in ipso ritu externo sacramentali. Licet vero singuli homines possint sacramenti ritum simulare, repugnat tamen legibus ordinis moralis et socialis, ut coetus tam ingens, qualis est Ecclesia, quique se commendat saltem in plurimis membris vitae probitate, constet hypocritis tantum membris, quae pura malitia, nulla spe lucri decipiant et simulent sacramentorum administrationem. Quare evidens est evidentia morali, in illo coetu, cui alioquin conveniunt notae verae Ecclesiae, omnes, universalitate saltem morali, esse rite baptizatos vel ordinatos, etiamsi id forte

jurejurando de singulis asseverari nequeat. Imo **c.** hoc est adeo certum, sicut certum est, Christum instituisse Ecclesiam eamque visibilem et perennem. Eadem enim sapientia et omnipotentia divina, qua illam instituit et conservat, providebit ne sacramentorum administratio in plurimis frustretur. Si ergo semel certo constet alicui coetui convenire notas verae Ecclesiae, indubium est, saltem in genere, ejusdem membra esse rite baptizata. Neque obest **d.** quod de singulis id semper certo affirmari non possit: nam visibilitas Ecclesiae non oritur ex visibilitate singulorum seorsim consideratorum, sed ex visibilitate collectionis et conjunctionis plurium, qui quidem omnes sunt baptizati, profitentur eandem fidem etc., et de quorum maxima parte constat ex ratione supra data, eos rite esse baptizatos, neque specie tantum profiteri eandem fidem. Ceterum **e.** difficultas penitus excluditur ab iis, qui negent requiri baptismum valide collatum, ut quis sit membrum Ecclesiae visibilis. Censent enim nonnulli, sufficere ad rationem membri Ecclesiae, quatenus est societas visibilis, ut quis subsit auctoritati, qua regitur Ecclesia et quae est Ecclesiae, quatenus est societas, principium formale.

5. Denique ceterae tricae, quae fiunt contra Ecclesiae visibilitatem, nihil probant: eadem enim contra visibilitatem societatis cujuscunque humanae urgeri possunt: nam quaelibet societas humana, ut proprie hoc mereat nomen, exigit non solum unionem corporum, sed et animorum; sicut ergo propter hanc nihil damni patitur illius visibilitas, nam animorum conjunctio reddi potest mediate saltem visibilis, ita et supernaturalis fidelium conjunctio non oberit visibilitati Ecclesiae.

Caput II.

De Ecclesiae essentia.

201. *Ecclesiae causae.* — Ut alicujus rei essentia et constitutio intima rite cognoscatur, nil opportunius, quam omnes ejus rimari causas. Causarum vero multae distinguuntur species; praecipuae sunt: causa efficiens, finalis, exemplaris, materialis, formalis, ministerialis. De his ergo Ecclesiae causis ex ordine disseremus. De causa Ecclesiae efficiente principe, quae est Pater, Filius et Spiritus s., nulla est difficultas.

Neque difficultas est de causa exemplari: triplex assignari potest: **1.** Ipsa ss. Trinitas, cum Christus discessurus de hoc mundo oraverit Jo. 17, 20. 21: *Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint; ut credat mundus, quia tu me misisti;* cf. v. 11; **2.** ipsum Verbum Dei incarnatum in sua constitutione, muneribus et functionibus, vita et glorificatione (n. 188); **3.** Ecclesia angelica. Unde liquet, Ecclesiam non solum multitudine ac varietate membrorum debere gloriari, verum etiam excellere eorundem unitate orta ex recapitulatione, qua distinctum, varium et multiplex ad miram singularemque revocetur unitatem. Nemini autem dubium esse potest, prae ceteris coetibus Ecclesiam romanam ad hoc triplex exemplar esse expressam, quod haud spernendum est praejudicium, eam veram esse Ecclesiam. Jam ad considerationem finis Ecclesiae accedamus.

formalis est illa qua aliquid constituitur in aliqua specie determinata
v. g. doctrina ex qua homo dicitur doctus
finalis est illa quae allicit agentem ad agendum

Articulus I.

De fine institutae Ecclesiae.

202. Certum est, Ecclesiae, sicut omnium operum Dei, supremum et ultimum finem esse manifestationem gloriae divinae; et si finis ultimus ipsius incarnationis, cujus consectarium est Ecclesia, fuit gloria Dei, etiam ipsa ad hanc manifestandam erit destinata. Revera autem per Ecclesiam splendidissime Dei gloriam manifestari, praesertim ejus potentiam, providentiam, bonitatem et sapientiam, quilibet concedet, qui consideret sive **1.** miram Ecclesiae propagationem firmitatemque; sive **2.** ejus doctrinam, salutis media et dona gratiarum, quibus abundat; sive **3.** diffusionem cognitionis Dei, cultus divini et virtutum per eam effectam, adeo ut a solis ortu usque ad occasum verus Deus et agnoscatur et ametur et colatur ejusque praecepta serventur (th. 15 ss). Neque negari potest Ecclesiae finem esse etiam Christi gloriam: nam Christus sanguinem fudit, *ut ipse sibi exhiberet gloriosam Ecclesiam* (Eph. 5, 27), et fideles sunt Christi (1. Cor. 3, 23), et sive vivunt, Domino vivere, sive moriuntur, Domino mori tenentur, *ut mortuorum et vivorum dominetur* Rom. 14, 7 ss.

203. Certum deinde est, finem proximum et immediatum Ecclesiae esse hominum salutem, ut patet tum ex dicendis in toto tractatu, tum ex axiomate mox probando, „extra Ecclesiam non esse salutem," tum ex iis, quae profitemur de necessitate fidei deque necessitate et virtute sacramentorum, quorum administratio concredita est Ecclesiae, tum ex fine missionis Christi, quem misit Deus in mundum, non *ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum* Joan. 3, 17. Hinc propter nos homines nostramque salutem descendit de coelis. Atqui praecipuum opus Filii Dei post redemptionem fuit institutio Ecclesiae. Quare etiam Ecclesiae finis est hominum salus.

204. Verum ut finis Ecclesiae proprius determinetur, dicimus, *Christum in Ecclesia et per Ecclesiam illud continuare salutis opus, quod visibilis in terris degens inchoavit.* Hunc revera institutae Ecclesiae esse finem colligitur ex plurimis s. Scripturae effatis, quorum summa est:

1. Missio apostolorum eorumque successorum, qui Ecclesiam docentem constituunt, est continuatio missionis Christi: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Haec cum dixisset, insufflavit et dixit eis: Accipite Spiritum s.: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt* Joan. 20, 21 s., quem in l. cf. Franzelin th. 9.

2. Hujus missionis terminus sunt omnes gentes, quas Christus sanguine suo redemit, omnis creatura (rationalis) usque ad ultimum terrae: *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos* etc. Matth. 28, 18 s.; Act. 1, 8.

3. Munus vero ejusdem est, homines docere viam salutis, solvere a peccatis, donare vita et salute seu eos participes reddere fructuum pas-

sionis Christi: *Euntes in mundum universum praedicate Evangelium omni creaturae. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit condemnabitur* Marc. 16, 15 s.

4. Porro ut hi legati, qui pro ipso legatione funguntur (2. Cor. 5, 18 ss.), pares sint tantae missioni, eos suae auctoritatis reddit participes (n. 115) atque virtute s. Spiritus instruit (*Accipite Spiritum s.*), adeo ut in hisce legatis ipse audiatur: *Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit* Luc. 10, 16, ipse per eos baptizet Jo. 1, 33, remittat peccata etc. Merito ergo declaravit conc. vaticanum initio sess. 4: „Pastor aeternus et episcopus animarum nostrarum, ut salutiferum redemptionis opus perenne redderet, sanctam aedificare Ecclesiam decrevit." Duplex autem Christi opus distinguere oportet; alterum, quo nos redemit: et hoc quidem in cruce consummavit, nam *unica oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos* Hebr. 10, 14; alterum, quo passionis suae merita in singulos derivat eisque applicat, ut salutis participes actu reddantur. Hoc applicationis opus, quod et ipse visibilis in terris degens gessit, ab Ecclesia et per Ecclesiam est continuandum. Quod colligitur etiam et illustratur ex appellatione, qua Ecclesia tam solemniter vocatur *corpus Christi* (n. 205 ss.) Ex hac enim sequitur, oeconomiam in carne et per carnem a Christo susceptam cum mortali ejusdem vita nullatenus desiisse, sed in Ecclesia et per Ecclesiam continuari, hoc tamen discrimine, quod prius illam Christus expleverit in singulari humanitate, quam sibi ex Virgine hypostatice univit: postea eandem ad consummationem usque seculi expleat in Ecclesia, quam sibi ex universo hominum genere ceu proprium corpus adscivit. Dicimus autem Christum per Ecclesiam et in Ecclesia suum opus continuare i. e. operari fidelium salutem *per Ecclesiam,* quatenus salus obtinetur exercitio potestatis apostolis factae docendi, sanctificandi et regendi, tum debita hominum erga illam subordinatione, quibus duobus elementis simul junctis constituitur Ecclesia. Dicimus etiam hunc finem obtineri *in Ecclesia,* quatenus scil. homines subordinantur doctoribus. sanctificatoribus, rectoribus suis: quo ipso sunt in Ecclesia utpote eam constituentes. Cf. Palmieri § 4.

205. **Thesis XL.** ***Perspecto Ecclesiae fine sequitur, Ecclesiam esse societatem supernaturalem, a societate civili et politica, necnon et a schola philosophica prorsus distinctam.***

Demonstratio p. I. Sane illa societas non est consectarium naturae humanae, vel institutionis et indolis naturalis, sed eam prorsus praetergreditur, cujus **1.** auctor non est nudus homo, sed Verbum carofactum (n. 192); cui **2.** non inserimur conditione naturali, cujusmodi est nativitas ex parentibus, commodum temporale, sed conditione plane supernaturali, regeneratione ex aqua et Spiritu sancto; cujus membra

3. sunt homines, non quidem prout dotibus et facultatibus naturalibus sunt praediti, sed quatenus donis supernaturalibus ornantur; quae 4. mediis supernaturalibus cogitur, adunatur et regitur, cujusmodi sunt sacramenta, pastores divinitus instituti et juribus plane divinis instructi, potestate scil. remittendi peccata, infallibilitate in docendo etc.; cujus 5. finis, a quo in primis pendet societatis indoles, non continetur bono aliquo ordinis naturalis, sed ipsa filiatione Dei adoptiva ac visione demum beatifica (n. 203); quae tandem 6. Spiritu Dei regitur et animatur (n. 211). Atqui talis est Ecclesia. Quare Ecclesia censeri debet societas supernaturalis [1]), et quidem non solum origine et destinatione, sed etiam active et efficienter, imo etiam formaliter, quatenus actu includit elementa supernaturalia.

206. *Ecclesia confertur corpori.* — Quae Ecclesiae conditio sicut et plures aliae ejusdem praerogativae plane singulares praeclare illustrantur illa proprietate, qua Ecclesia est diciturque corpus Christi mysticum. Quare haud inutile erit patribus praeeuntibus eam uberius aliquantulum evolvere. Jam s. Paulus Ecclesiam corpori, fideles membris confert Rom. 12, 4; 1. Cor. 10, 17; 12, 11; Eph. 4, 4, et inde infert pro fidelibus corollaria practica. Et revera inter quamlibet societatem ordinatam et corpus non una intercedit similitudinis ratio. Sicut enim corpus organicum constat plurium membrorum numero, quae perfectione, forma, functione mira varietate discernuntur; ita societas quaelibet pluribus constat membris, dignitate, officio, juribus distinctis. Quemadmodum autem in corpore membrorum varietas ad unitatem harmoniamque revocatur partim vinculis externis, quae illa invicem copulant, partim, imo praecipue anima, quae omnia et singula informat membra et in unitate vitali continet: ita etiam in qualibet societate membrorum varietas unitate finis, ad quem omnes aspirant, vinculis earundem legum ejusdemque regiminis seu directionis ad concordiam redigitur. Cum ergo Ecclesia sit etiam societas ordinata, corpori conferri poterit; eoque magis, quo major in tanta fidelium multitudine et varietate unitas, quo manifestior est vita singularis et supernaturalis quam vivit.

207. *Ecclesia est corpus Christi.* — Verum Ecclesia non solum corpus vocatur, sed etiam cum honorifico apposito Christi. Quae appellatio cum saepe in scripturis occurat ut 1. Cor. 12, 27; Ephes. 4, 12 ss.; Coloss. 1, 18; 1. Cor. 6, 15 etc., saepissime vero apud patres, negligi non

---

[1]) Quod etiam statuitur in schemate cit. de Ecclesia Christi, cujus c. 3 ita absolvitur: „Cum autem his bonorum divitiis in Ecclesia homines per Spiritum s. augeantur, atque his ejusdem s. Spiritus nexibus in unitate cohaereant, Ecclesia ipsa spiritualis societas est atque ordinis omnino supernaturalis.“

debet, imo omni attentione est digna. Corpus autem Christi dicitur profecto idcirco, ut significetur, eum exsistere habitum inter Christum et Ecclesiam, qui accedat ad habitum, quo caput ad corpus et vicissim corpus ad caput refertur. Porro triplici habitu caput ad corpus refertur.

1. *Habitu* scil. *principatus* et eminentiae, et quidem quadruplicis: loci, perfectionis, virtutis, directionis, qua cunctis membris antecellens iis velut ex arce quadam prospiciens consulit atque moderatur.

Christum cunctis Ecclesiae membris antecellere manifestum est. In ipso enim est plenitudo omnium gratiarum et ipsum constituit Pater coelestis ad dexteram suam in coelestibus supra omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro; et omnia subjecit sub pedibus ejus, et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quae est corpus ipsius Eph. 1, 10 s. Neque ullum munus capitis proprium Servator praetermittit, ut praeclare ostendit Paulus Ephes. 5, 23 ss. Quod mirum videri non debet: idem enim Paulus scribit 1. Tim. 5, 8: *Si quis autem suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior.* Quid autem domesticum est magis ac proprium capiti quam corpus suum? De hac prima Christi capitis praerogativa et proprietate praeclare disserunt patres. »Quomodo ergo anima, inquit Augustinus de agone Christ c. 20, totum corpus nostrum animat et vivificat, sed in capite et videndo sentit et audiendo et gustando et tangendo, in ceteris autem membris tangendo tantum; et ideo capiti cuncta subjecta sunt ad operandum, illud autem supra collocatum est ad consulendum, quia ipsius animae, quae consulit corpori, quodammodo personam sustinet caput, ibi enim omnes sensus apparent: sic universo populo sanctorum tamquam uni corpori caput est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.« Quanta autem sollicitudine membrorum curam agat idem s. doctor exponit in Ps. 85 n. 5: »Caput autem nostrum ad dexteram Patris interpellat pro nobis; alia membra recipit, alia flagellat, alia mundat, alia consolatur, alia creat, alia vocat, alia revocat, alia corrigit, alia redintegrat.«

208. **2.** Refertur caput ad corpus *habitu vivificae virtutis,* quae in capite non secus atque in fonte plenissime residens ex ipso in reliqua obnoxia membra totumque cohaerens corpus certa lege dimanat.

De quo analogo nexu Christum inter et Ecclesiam certi reddimur ex Jo. 1, 16: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia;* 6, 58: *Sicut misit me vivens Pater et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me.* Quem influxum Christus ipse pluribus illustrat ib. 15, 1 ss. similitudine vitis, a qua palmites omnem virtutem fecunditatemque suam mutuantur; et Paulus velut ob oculos ponit Eph. 4, 15 s.: *Veritatem autem facientes in caritate, crescamus in illo* εἰς αὐτόν, ad ipsum, qui est exemplar et norma nostra, aspirando et imitatione satagentes ipsum, quantum licet assequi *per omnia, qui est caput Christus, ex quo,* cujus virtute et influxu, *totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis* i. e. per vincula fidei, caritatis et ceterarum virtutum, quibus membra mutuo nectuntur et sibi mutuam operam praestant atque auxilium (cf. 1. Cor. 12, 21 ss.), *secundum operationem* capitis Christi *in mensuram,* pro mensura, modo et exigentia *unius-*

cujusque membri augmentum corporis i. e. sui ipsius *facit,* incrementum sibi conveniens capit, *in aedificationem sui in caritate,* et ita augescit, aedificatur et proficit in caritate vel per caritatem. Gemina habens Coloss. 2, 18: *Ex quo* (Christo capite) *totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei* i. e. ex quo Christo capite dependens atque influxum accipiens universum corpus, quod est Ecclesia, per aptas connexiones membrorum constitutum et compactum crescit secundum Deum seu augmento divino et spirituali [1]).

Patres vero toties hunc vivificum Christi capitis in membra influxum asserunt, quoties docent, quidquid gratiae nobis inest, ex Christo in nos redundare. Quod cum compertissimum sit, uberius non est comprobandum. Ita jam Origenes adv. Cels. VI, 48 scribit: „Dicimus, ex divinis Scripturis totam Dei Ecclesiam esse Christi corpus a Dei Filio animatum, membra autem illius corporis et totius eos esse omnes, qui credunt; quoniam sicut anima vitam et motum impertit corpori, quod a seipso natura sua moveri vitaliter non potest: ita Verbum corpus totum seu Ecclesiam ad ea, quae opus sunt, movens et agens etiam singula membra eorum, qui ad Ecclesiam pertinent, movet, ita ut nihil sine Verbo faciant.“

Sed locum hunc eximie illustrant theologi scholae, e quibus audiri meret doctor angelicus, qui verba Pauli Eph. 1, 23 asserentis, Ecclesiam esse corpus Christi et *plenitudinem* ejus, ita profunde explicat lect. 8: „Quaerenti cur in corpore naturali sint tot membra scil. manus, pedes, os et hujusmodi, respondetur, hoc esse ideo, ut deserviant diversis operationibus animae, quarum ipsa potest esse causa et principium, et quae sunt virtute in ipsa: nam corpus factum est propter animam et non e converso; unde secundum hoc corpus naturale est quaedam plenitudo animae (cf. in 4 dist. 1 a. 2 qcla 1). Nisi enim essent membra cum corpore completa, non posset anima suas operationes plene exercere. Similiter itaque est hoc de Christo et de Ecclesia; et quia Ecclesia est instituta propter Christum, dicitur quod Ecclesia est *plenitudo ejus,* scil. Christi i. e. ut omnia, quae virtute sunt in Christo, quasi quodammodo in membris ipsius Ecclesiae impleantur, dum scil. omnes sensus spirituales et

---

[1]) Utriusque textus summam ex graecis potissimum interpretibus Chrysostomo, Theodoreto, Theophylacto et Oecumenio collectam ita exhibet Petavius de incarnat. XII, 17 § 8: „Quemadmodum corporis membra sibi invicem conserta et compacta sunt, quo fit, ut vitales animalesque spiritus per universa etiam minima quaeque membra fundantur, incrementum ac robur singula capiant: ita Christi corpus ex membris suis constat, quae spiritali quodam nexu fidei et caritatis adstricta copulantur ac secum pariter cohaerent et cum capite Christo. Atque in corpore caput nervorum habet principium (ut ajunt Theodoretus et Theophylactus) adeoque sensiles vel animales ab eo fonte manant spiritus, qui in cetera membra eatenus diffunduntur, quod certis commissuris et compagibus sive juncturis cum reliquis membris et ipso praesertim capite cohaerent et coagmentata sunt singula (non enim separata vel laxata vitalem et animalem succum in sese trajectum capiunt): sic in mystico Christi corpore sui sunt nexus et coagmentationes, per quas inter se sociata et secum invicem velut agglutinata membra cum capite junguntur, nec aliter transfuso ab ipso capite spiritu ejusque vi et efficientia viviscunt ac vegetantur et incrementum capiunt. Hujusmodi juncturam caritatem esse dicit Apostolus etc.“

dona et quidquid potest esse in Ecclesia, quae omnia superabundanter sunt in Christo, ab ipso deriventur in membra Ecclesiae et perficiantur in eis. Unde subdit: *Qui omnia in omnibus adimpletur*, scil. dum hunc quidem, qui est membrum Ecclesiae, facit sapientem secundum perfectam sapientiam, quae est in ipso, illum vero justum secundum perfectam justitiam et sic de aliis.«

Quae expressa sunt ad Cassiani de coenobiorum institutis V, 1 verba: »Quia licet necdum Christum omnia factum secundum Apostolum (1. Cor. 15, 28) videamus in omnibus, tamen hoc modo possumus eum, id est per partes, in omnibus invenire. De ipso enim dicitur, *qui factus est nobis ex Deo sapientia, justitia, sanctitas et redemptio* (1. Cor. 1, 30). Dum ergo in alio sapientia, in alio justitia, in alio sanctitas, in alio mansuetudo, in alio castitas, in alio humilitas, in alio patientia reperitur, membratim Christus per unumquemque sanctorum divisus est. Concurrentibus vero universis in unitatem fidei ac virtutis, redditur in virum perfectum, plenitudinem sui corporis (Eph. 1, 33) in singulorum membrorum compage ac proprietate perficiens. Donec ergo veniat illud tempus, quo Deus sit omnia in omnibus, in praesenti potest hoc quo diximus modo, id est per partes virtutum esse in omnibus Deus, licet nondum per plenitudinem earum omnia sit in omnibus.« Nec dissimilis est doctrina s. Hieronymi ep. 55 al. 147: »Quod ait Apostolus: *Ut sit Deus omnia in omnibus* (1. Cor. 15, 28), hoc sensu accipiendum est: Dominus ac Salvator noster nunc omnia non est in omnibus, sed pars in singulis. Verbi gratia, in Salomone sapientia, in David bonitas, in Job patientia, in Daniele cognitio futurorum, in Petro fides, in Phinees et Paulo zelus, in Joanne virginitas, in ceteris cetera. Cum autem rerum omnium finis advenerit, tunc omnia in omnibus erit, ut singuli sanctorum omnes virtutes habeant, ut sit Christus totus in cunctis.« Vocatur ergo Ecclesia πλήρωμα Christi, quatenus extrinsecus complet Christum ut est terminus ejus activitatis recipiens influxum ipsius, sub quo, cum quo et per quem vivit, operatur et in unitate continetur.

209. **3.** Refertur caput ad corpus *habitu arctissimae conjunctionis*, qua ex capite et corpore unum aliquid prodit. Tali porro habitu Christum ad Ecclesiam referri, patet **a.** tum ex hac ipsa appellatione tam frequenti, quae sponte sua ejusmodi conjunctionem ob oculos ponit, et citra illam vix sensum prae se ferret; tum ex variis comparationibus, quibus Christi ad Ecclesiam habitus adumbratur.

Has paucis complectitur Chrysostomus hom. 8. in 1. Cor. 3, 11: »Per multa exempla nos unit. Vide enimvero: Ipse est caput, nos autem corpus: inter caput et corpus non potest ullum esse interstitium; ipse est fundamentum, aedificium; ipse vitis, nos palmites; ipse sponsus, nos sponsa; ipse pastor, nos oves; ipse via, nos qui ingredimur; rursus nos templum, ipse inhabitator; ipse primogenitus, nos fratres; ipse heres, nos coheredes; ipse vita, nos viventes; ipse resurrectio, nos resurgentes; ipse lux, nos illuminati. Haec omnia unitatem manifestant, nec sinunt aliquid vacuum esse intermedium, ne minimum quidem.«

Et revera **b.** tanta est conjunctio inter Christum et Ecclesiam, ut illius nomen mirabili quadam trajectione ipsi communicetur Ecclesiae. Hoc saltem plures patres inferunt ex verbis Pauli 1. Cor. 12, 12: *Sicut*

enim corpus unum est et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt, ita et Christus.

„Cum oportuisset dicere, inquit Chrysostomus in h. l. hom. 30 n. 1. *ita et Ecclesia,* hoc enim consequens erat: hoc quidem non dixit, sed illius loco Christum ponit in altum extollens orationem et auditorem magis pudore afficiens. Hoc autem vult significare: ita et Christi corpus, quod est Ecclesia. Sicut enim et corpus et caput unus sunt homo, ita et Ecclesiam et Christum unum esse dixit. Ideo Christum pro Ecclesia posuit, corpus ejus sic vocans.“ Ita etiam Theodoretus, Primasius, Oecumenius et Theophylactus in h. l., Agobardus adv. legem Gundobadi n. 4; Fulgentius ad Monimum l. 2 c. 10: „Et cum vas electionis dicat, quia Christus caput est corporis Ecclesiae, ipsum tamen corpus Christi non dubitat Christum veraciter appellare.“ Imo Gregorius nyss. affirmat de vita Moysis t. 1 p. 226: „Ecclesiam a Paulo *saepe* Christum nominari.“ Cf alia infra annot. sub lit. **d.**

Non solum **c.** Christus caput nomen suum indulget Ecclesiae, verum etiam praerogativae plane divinae ex illo in hanc redundant, cujusmodi sunt infallibilitas in docendo, virtus multiplex ad sanctificandum, constantia invicta adversus inferorum portas etc.; ipse vero Christus in se transfert quae propria sunt membrorum, adeo ut locum habeat quaedam velut idiomatum communicatio. Nam „haec est una de regulis supra in principio psalterii positis, inquit s. Thomas in Ps. 21, 1. quod ea quae pertinent ad membra, dicit Christus de se, propter hoc quod sunt sicut unum corpus mysticum Christus et Ecclesia, et ideo loquuntur sicut una persona, et Christus transformat se in Ecclesiam, et Ecclesia in Christum [1]).“

„Ergo ipse Dominus J. Christus, ita s. Augustinus enar. in Ps. 142 n. 3. caput et corpus: voluit enim etiam loqui in nobis, qui dignatus est mori pro nobis; membra sua nos fecit. Aliquando itaque ex persona membrorum suorum loquitur, aliquando ex persona sua tamquam capitis nostri. Habet aliquid ille, quod dicat sine nobis, nos sine illo nihil possumus dicere. Apostolus dicit (Coloss. 1, 24): *Ut suppleam quae desunt pressurarum Christi in carne mea. Ut suppleam,* inquit, *quae desunt pressurarum,* non mearum, sed *Christi: in carne* non jam Christi, sed *mea.* Patitur, inquit, adhuc Christus pressuram non in carne sua, in qua ascendit ad coelum, sed in carne mea, quae adhuc laborat in terra. Christus, inquit, pressuram patitur in carne mea, *vivo enim non jam ego, vivit vero in me Christus* (Gal. 2, 20). Nisi enim Christus et in membris suis h. e. fidelibus suis pressuram ipse pateretur, Saulus in terra Christum in coelo sedentem non persequeretur. Denique aperte hoc exponens quodam loco (1. Cor. 12, 12): *Sicut enim corpus unum est,* inquit, *et membra*

---

[1]) Cf. etiam in tit. Ps. 30 et Petrum Lombardum in eundem, qui docet, Christum triplici modo nostra in se transferre, vel ‚ad informationem membrorum, ut quando jejunavit et oravit:‘ vel ‚quando in persona membrorum loquitur‘, ut Act. 9, 5: ‚vel quando aliquid in se esse ostendit, quod non habet ex natura suae conditionis, sed misericorditer assumpsit de corruptione nostrae infirmitatis, ut cum dicit se tristari vel pavere et hujusmodi.‘ Cf. Scheeben, die Mysterien des Christenthums § 56 ss., qui ingeniose et pie de habitu Christi ad Ecclesiam disputat.

multa habet, omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum est corpus, ita et Christus. Non ait, ita et Christus et corpus, sed corpus unum membra multa, ita et Christus. Totum ergo Christus. Et quia totum Christus, ideo caput de coelo: *Saule,* inquit, *Saule, quid me persequeris* (Act. 9, 4)? Tenete hoc et fixum omnino commendate memoriae tamquam filii ecclesiasticae eruditionis et fidei catholicae, ut agnoscatis Christum caput et corpus, eundemque Christum Verbum Dei unigenitum aequalem Patri: et inde videatis, quanta gratia pertingatis ad Deum, ut ipse voluerit esse nobiscum unus, qui est cum Patre unus.«

Libenter vero s. doctor hoc doctrinae caput exemplo ex humana vita desumpto illustrat. »Si ergo ille caput, inquit [1], nos corpus, unus homo loquitur, sive caput loquatur, sive membra, unus Christus loquitur. Et capitis est proprium loqui etiam in persona membrorum. Ipsam nostram consuetudinem advertite. In angusto tibi pedem aliquis calcat. Calcas me, dicit caput. Vulneravit tibi aliquis manum. Vulnerasti me, dicit caput. Caput tuum nullus tetigit, sed loquitur unitas compaginis corporis tui. Omnium membrorum suorum personam illa, quae in capite est, lingua suscepit, ipsa pro omnibus verbo fungitur. Sic ergo audiamus Christum loquentem, sed unusquisque agnoscat ibi vocem suam tamquam haerens in Christi corpore.« Eodem sensu scribit s. Paulinus nolanus ep. 38 n. 3: »Ab initio seculorum Christus in omnibus suis patitur. Ipse est enim initium et finis, qui in lege velatur, in Evangelio revelatur, mirabilis semper, et patiens et triumphans in sanctis suis Dominus; in Abel occisus a fratre, in Noë irrisus a filio, in Abraham peregrinatus, in Isaac oblatus, in Jacob famulatus, in Joseph venditus, in Moyse expositus et fugatus, in prophetis lapidatus et sectus, in apostolis terra marique jactatus et multis ac variis beatorum martyrum crucibus (f. cruciatibus) frequenter occisus. Idem igitur etiam nunc infirmitates nostras et aegritudinem portans ... Ipse et in te patitur opprobria et ipsum in te odit hic mundus.«

Imo d. secundum Augustinum Christus adaequate concipi nequit sine corpore suo, quod est Ecclesia. „Cum ergo, infert saepe s. doctor [2], sit ille caput Ecclesiae et sit corpus ejus Ecclesia, totus Christus et caput et corpus est; et in Ps. 127 n. 3: „Ipsi christiani cum capite suo, quod ascendit in coelum, unus est Christus: non ille unus et nos multi, sed et nos multi in illo uno unum. Unus ergo homo Christus caput et corpus.“

---

[1]) In Ps. 140 n. 3: cf. serm. 361 n. 14, ubi de hoc exemplo ait: »Jam *saepe* diximus, sed quia similitudo apta est et rem bene insinuat, repetenda est.«

[2]) Serm. 137 n. 1; enar. 2 in Ps. 18 n. 10: »Et modo unus homo in omnibus gentibus linguis omnibus loquitur, unus homo caput et corpus, unus homo Christus et Ecclesia vir perfectus; ille sponsus, illa sponsa. *Sed erunt,* inquit, *duo in carne una.*« Quibus verbis (Matth. 19, 6) citatis ita prosequitur in enar. 2 in Ps. 30 n. 4: »Fit ergo tamquam ex duobus una quaedam persona, ex capite et corpore, ex sponso et sponsa ... Si duo in carne una, cur non duo in voce una? Loquatur ergo Christus, quia in Christo loquitur Ecclesia, et in Ecclesia loquitur Christus; et corpus in capite et caput in corpore. Audi apostolum hoc ipsum evidentius exprimentem: *Sicut enim corpus unum est et membra habet multa, omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum est corpus, sic et Christus* (1. Cor. 12. 12). Loquens de membris Christi, hoc est de fidelibus, non ait, sic et membra Christi, sed totum hoc quod dixit, Christum ap-

Pulcherrime vero id docet in Ps. 61 n. 4: „Unus enim homo cum capite et corpore suo J. Christus, salvator corporis et membra corporis, duo in carne una et in voce una et in passione una, et cum transierit iniquitas, in requie una. Passiones itaque Christi non in solo Christo, imo passiones Christi nonnisi in Christo. Si enim Christum intelligas caput et corpus, passiones Christi nonnisi in Christo; si autem Christum intelligas solum caput, passiones Christi non in solo Christo; si enim passiones Christi in solo Christo, imo in solo capite, unde dicit quoddam membrorum ejus Paulus apostolus: *Ut suppleam quae desunt pressurarum Christi in carne mea* (Coloss. 1, 24)? Si ergo in membris Christi es, quicunque homo, quisquis haec audis, quisquis haec nunc non audis (sed tamen audis, si in membris Christi es), quidquid pateris ab eis, qui non sunt in membris Christi, deerat passionibus Christi. Ideo additur, quia deerat; mensuram imples, non superfundis: tantum pateris, quantum ex passionibus tuis inferendum erat universae passioni Christi, qui passus est in capite nostro et patitur in membris suis i. e. in nobis ipsis. Ad communem hanc quasi rempublicam nostram quisque pro modulo nostro exsolvimus quod debemus, et pro possessione virium nostrarum quasi canonem passionum inferimus. Pariatoria (i. e. solutio debiti paritatem faciens) plenaria passionum omnium non erit, nisi cum seculum finitum fuerit.“

210. Vocatur autem Ecclesia, praesertim a theologis scholae, *corpus Christi mysticum*. Dicitur **a.** mysticum, ut distinguatur a corpore Christi physico, quod carne et ossibus constat, sicut aliorum hominum corpora. Dicitur **b.** mysticum, ut negetur esse corpus naturale, significetur vero **c.** eam esse societatem, quae ordinem naturalem longe praetergreditur, cujus naturam, perfectionem et indolem animalis homo non percipit, non assequitur, sed tantum spiritualis, qui ex revelatione s. Spiritus sensum Christi habet (1. Cor. 2, 14 ss.); ut significetur proinde Ecclesiam mysterium esse bonitatis, sapientiae, potentiae Dei non secus atque alia opera ordinis supernaturalis. Dicitur **d.** mysticum, ut insinuetur, corpus hoc mysteriis gigni, ali, foveri, regi, mysteriis redundare. Dicitur **e.** mysticum, ut innuatur, illud non dissimili habitu, proinde admodum mysterioso, referri ad Christum caput, quo humanitas assumpta ad Verbum assumens.

211. **Corollaria.** Ex hac Ecclesiae praerogativa inferunt patres

1. *Ecclesiam* utpote corpus Christi *Spiritu Dei foveri*, regi, animari [1]).

---

pellavit.“ Quibus similia habet l. 83 qq. q. 69 n. 10, ubi citatis iisdem verbis Pauli prosequitur: „Non dixit (Paulus) *ita et Christi*, sed *ita et Christus*, ostendens Christum recte appellari etiam universum h. e. caput cum corpore suo, quod est Ecclesia. Et multis Scripturarum locis invenimus Christum etiam hoc modo appellari, ut cum omnibus suis membris intelligatur.“ Cf. etiam Heterium et Beatum in l. 2 adv. Elipandum n. 40 (Migne patrol. lat. 96, 1001): Agobardum adv. Felicem urgellit. n. 37 (ib. 104, 62); Algerum de sacr. l. 1 n. 20 s. opusc. XXII, et plura alia s. Augustini testimonia apud Specht § 9; Scheeben Mysterien § 56.

[1]) Non solum ex intima Ecclesiae cum Christo capite conjunctione fluunt tot ejusdem praerogativae, ut innuimus, sed plenius etiam explicatur munus mediatoris, quo Christus fungitur universum mundum Patri subjiciens et ad Patrem revocans, ut Deus sit omnia in omnibus (1. Cor. 15, 24 ss.). Nam visibilia revocantur ad hominem,

Qua de re ita praeclare disserit[1]) s. Augustinus: „Nemo dicat: Accepi Spiritum s., quare non loquor linguis omnium gentium? Si vultis habere Spiritum s., intendite, fratres mei: spiritus noster, quo vivit singulus quisque homo, anima vocatur; et videtis, quid faciat anima in corpore. Omnia membra vegetat, per oculos videt, per aures audit, per nares olfacit, per linguam loquitur, per manus operatur, per pedes ambulat: omnibus simul adest membris, ut vivant: vitam dat omnibus, officia singulis. Non audit oculus, non videt auris, non videt lingua, nec loquitur auris et oculus; sed tamen vivit; vivit auris, vivit lingua; officia diversa sunt, vita communis. Sic est Ecclesia Dei; in aliis sanctis facit miracula, in aliis sanctis loquitur veritatem, in aliis sanctis custodit virginitatem, in aliis sanctis custodit pudicitiam conjugalem, in aliis hoc, in aliis illud; singuli propria operantur, sed pariter vivunt. Quod autem anima est corpori hominis, hoc est Spiritus s. corpori Christi, quod est Ecclesia: hoc agit anima in omnibus membris unius corporis.«

2. Infert s. doctor, *extra ecclesiam non esse salutem* [2]). „Sed videte, quid caveatis, prosequitur l. c., videte quid observetis, videte quid timeatis. Contingit, ut in corpore humano, imo de corpore aliquod praecidatur membrum, manus, digitus, pes: numquid praecisum sequitur anima? Cum in corpore esset, vivebat; praecisum amittit vitam. Sic et homo christianus catholicus est, dum in corpore vivit; praecisus, haereticus factus est, membrum amputatum non sequitur spiritus. Si ergo vultis vivere de Spiritu s., tenete caritatem, amate veritatem, desiderate unitatem, ut perveniatis ad aeternitatem.“

---

qui hujus mundi aspectabilis est finis, centrum, corona et apex: humanum vero genus, quod in se recepit redemptionis fructus nec rebelle exsistit Deo mundum sibi in Christo reconcilianti, recapitulatur et revocatur tamquam corpus mysticum ad Christum caput et per Christum Deo conjungitur; et vicissim ex Deo per Christum omni benedictione coelesti donamur, quae redundabit vel in naturam visibilem: nam et haec vanitati subjecta per Adami lapsum revelationem filiorum Dei exspectat, et ipsa liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei (Rom. 8, 19 ss.). Hinc jam assequemur sensum illius effati apostolici: *Omnia vestra sunt; vos autem Christi; Christus autem Dei* (1. Cor. 3, 22).

[1]) Serm. 267 n. 4. Similia habet s. 268 n. 2; in Ps. 130 n. 6. In eundem sensum scribit auctor expositionis in Ps. poenit. 5 n. 1 (Gregorius M. vel forte Gregorius VII): „Christus itaque cum tota sua Ecclesia sive quae adhuc versatur in terris, sive quae cum eo jam regnat in coelis, una persona est. Et sicut est una anima, quae diversa corporis membra vivificat, ita totam simul Ecclesiam unus Spiritus s. vegetat et illustrat. Sicut namque Christus, qui est caput Ecclesiae, de Spiritu s. conceptus est, sic s. Ecclesia, quae corpus ejus est, eodem Spiritu s. repletur, ut vivat; ejus virtute firmatur, ut in unius fidei et caritatis compage subsistat ... Istud est corpus, extra quod non vivificat spiritus. Unde dicit b. Augustinus: Si vis vivere de Spiritu Christi, esto in corpore Christi (tract. in Joan. 26). De hoc Spiritu non vivit haereticus, non vivit schismaticus: non vivit excommunicatus: non enim sunt de corpore. Ecclesia autem spiritum vivificantem habet, quia capiti suo Christo inseparabiliter adhaeret.“ Cf. P. Damianus opusc. VI. c. 15: Thomas expos. in symb. apost. n. 31.

[2]) Cf. de unitate Eccl. n. 49; tr. 27 in ev. Joan. n. 6; tr. 1 in Ep. Joan. n. 12; ep. 185 n. 42: „Nemo potest esse justus, quamdiu fuerit ab unitate hujus corporis

Idem urget adversus donatistas tr. 10 in ep. 1. s. Joan. n. 3: „Dicit Christus et Psalmus (118, 96) i. e. Spiritus Dei: *Latum mandatum tuum valde,* et nescio quis ponit in Africa fines caritatis! Extende caritatem per totum orbem, si vis Christum amare, quia membra Christi per orbem jacent. Si amas partem, divisus es; si divisus es, in corpore non es; si in corpore non es, sub capite non es. Quid prodest, quia credis et blasphemas? Adoras illum in capite, blasphemas in corpore Amat ille corpus suum. Si tu te praecidisti a corpore ipsius, caput non se praecidit a corpore suo. Sine causa me honoras, clamat tibi caput desuper, sine causa me honoras. Tamquam si velit tibi aliquis osculari caput, et calcare tibi pedes, forte caligis clavatis contereret pedes tuos volens tibi tenere caput et osculari; nonne inter verba honorantis clamares et diceres? Quid facis homo? calcas me. Non diceres: Calcas caput meum, quia caput honorabat: sed plus clamaret caput pro membris calcatis, qnam pro se, quia honorabatur. Nonne clamat ipsum caput: Nolo honorem tuum, calcare me noli? Jam tu dic, si potes; Quare te calcavi? Dic illud capiti: Te osculari volui, amplecti volui. Sed non vides, o stulte, quia quod vis amplecti, per quandam compagem unitatis pervenit ad id, quod calcas? Susum me honoras, jusum me calcas. Plus dolet, quod calcas, quam gaudet quod honoras, quia quod honoras dolet pro eis, quos calcas etc.“

3. Nec praetermittere licet aliud praeclarum corollarium practicum, quod inde infert s. doctor tr. 32 in Jo. n. 8, et cum ipso Alcuinus in Jo. l. 4 c. 18 scribens: „Accipimus ergo et nos Spiritum sanctum, si amamus Ecclesiam, si caritate compaginamur, si catholico nomine et fide gaudemus. Igitur quantum quisque amat Ecclesiam Christi, tantum habet Spiritum sanctum. Habemus ergo Spiritum sanctum, si amamus Ecclesiam; amamus autem, si in ejus compage et caritate consentimus [1]).“ Et hinc quo plenior aliquis est Spiritu sancto, quo sanctior, eo melius erit Ecclesiae membrum, eo magis catholicus, eo ardentiori zelo et amore feretur in Ecclesiam, sanctorum vita teste.

4. Consequitur summa secundum patres *dignitas et praestantia Ecclesiae,* tanta scil. ut toto coelo praecellat quamlibet societatem civilem vel mere humanam: ut verissime dici possit et debeat templum sanctissimum Dei vivi, in quo adimpletur illa Dei promissio (2. Cor. 6, 16 col. Lev. 26, 12): *Quoniam inhabitabo in illis et inambulabo inter eos et ero*

---

separatus. Quemadmodum enim membrum, si praecidatur ab hominis vivi corpore, non potest tenere spiritum vitae; sic homo, qui praeciditur de Christi justi corpore, nullo modo potest spiritum tenere justitiae, etiamsi figuram membri teneat, quam sumpsit in corpore.“ Quod repetit n. 50.

[1]) Ceterum pleraque corollaria, quae deduximus ex appellatione ‚corporis Christi‘, licet inferre ex praedicato, quo Ecclesia salutatur *sponsa Christi* Eph. 5, 22 ss. coll. Apoc. 21, 2. 9; inde enim patet, inquit Palmieri de rom. P. proleg. § 5, „Christum diligere Ecclesiam tamquam aliquid sui, omniaque sua bona illi communicare, quod sicut habitudo uxoris ad virum est habitudo similitudinis, honoris, dignitatis communicationisque bonorum, ita Ecclesia, quae sponsa Christi est, similis est Christo ejusque dignitatem participat: haec vero Ecclesiam in ordine supernaturali constituunt, in quo est Christus.“

illorum Deus et ipsi erunt mihi populus. Per Ecclesiam Christus sicut caput per corpus humano generi semper adest benefaciens, docens, sanans, redimens, gratiarum copias diffundens. Quare nil mirum, patres in vindicandis Ecclesiae juribus fuisse tam sollicitos, neque detrectasse pro illorum custodia et defensione sanguinem profundere [1]); nec aliunde oritur adversariorum pruritus Ecclesiam subjiciendi societati civili, quam quod animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei. Hinc sicut judaei Christum, qui homo videbatur (quod quidem erat, sed non solum), odio implacabili persequebantur ac demum cruci affixerunt, *quia Patrem suum dicebat Deum aequalem se faciens Deo* (Joan. 5, 18): ita et Ecclesiae hostes ferre non possunt, quod ea, cum speciem prae se ferat societatis humanae, se subtrahat in suis negotiis jurisdictioni civili, tantam sibi vindicet auctoritatem, tanta loquatur libertate, tantam exerceat in animas fidelium potestatem. Non enim minori quam judaei coecitate laborant, coelestem Ecclesiae originem, dignitatem, destinationem plane ignorantes: atque ita etiam de corpore Christi impletur, quod de capite est praedictum: *Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur* (Luc. 2, 34). Prolixiores forte fuimus, quam compendii angustiae patiantur, sed quia plurimum haec praerogativa confert ad illustrandam Ecclesiae naturam et indolem, brevioribus esse vix licuit.

212. **Demonstratio p. II.** Ex dictis sponte sua sequitur, *Ecclesiam a societate civili et politica secerni.* Quod praeterea patet ex verbis Christi Jo. 18, 36: *Regnum meum non est de hoc mundo; si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer judaeis; nunc autem regnum meum non est hinc* [2]); tum ex appellationibus,

[1]) Legantur ex. gr. pulcherrimae ep. s. Thomae cantuariensis, qui ep. 130 episcopo londinensi suadenti, ut regi jura Ecclesiae invadenti obsequeretur, inter alia respondet: „In hoc nec tibi, nec alii parco, nec angelo, si descenderit de coelo, sed statim ut audiero talia commonentem, audiet ex me: *Vade retro satana, non sapis, quae Dei sunt* (Matth. 16, 23). Absit a me ista dementia. Avertat a me Deus dementiam istam, ut aliquatenus persuadear aliquibus tergiversationibus inire commercium de Christi corpore, unde ego Judae venditori et dominus meus (rex) judaeis assimiletur emptoribus Christi."

[2]) ***Non est de hoc mundo*** i. e. non est originis, indolis, destinationis mundanae; non habet finem mundanum, bono scil. aliquo hujus mundi comprehensum armisque propugnandum. Sed ex eo quod Ecclesia non est originis, indolis, destinationis mundanae, non sequitur eam vel esse extra mundum, vel non posse possidere bona hujus mundi iisque uti ad suum finem supernaturalem, cui demum omnia inservire debent. Sicut ex eo, quod anima humana non est ex corpore, non est originis, indolis, naturae materialis, non sequitur, eam esse extra corpus, non uti corpore atque in illud non multiplici modo, sed benefico, influere. Quae paucis ita expressit s. Augustinus tr. 115 in Joan. n. 2: „Non ait: Regnum meum non est in hoc mundo, sed non est *de hoc mundo* . . . Non ait: Nunc autem regnum meum non

quibus passim in divinis literis dicitur *regnum Dei, regnum coelorum, civitas Dei, domus* et *templum Dei* [1]. quibus appellationibus satis clare designatur, tantum Ecclesiam a societate civili distare, quantum regnum Dei et coelorum a regno mundano, civitas coelestis a terrestri, domus Deo sacra et templum distat a domo profana.

Differunt ergo, ut omnia paucis complectamur, **a.** auctore, qui est respectu Ecclesiae ipse Deus caro factus; **b.** origine, neque enim dici potest ita immediate a Deo instituta societas civilis, sicut a Christo Ecclesia; illius enim Deus est tantum auctor, quatenus hominem fecit socialem; **c.** forma, quae in Ecclesia ab ipso auctore est determinata et immutabilis, dum forma societatis politicae multiplici mutationi ab hominum etiam arbitrio pendenti est obnoxia; **d.** ordine, **e.** fine (n. 204), **f.** membrorum qualitatibus,

est *hic*, sed non est *hinc*: hic est enim regnum ejus usque in finem seculi.“ Quare discrimen inter Ecclesiam et societatem civilem non eo continetur, quod illa curet tantum spiritualia vel aeterna, haec provideat corporibus atque negotiis temporalibus; haec enim theoria nimis separaret in homine ea, quae quamvis distincta, disjuncta non sunt. Pariter probari nequit discrimen, secundum quod Ecclesia utitur mediis tantum spiritualibus, societas civilis mediis naturalibus. Nam etsi Ecclesia est societas spiritualis, inde tantum sequitur, eam quoad finem esse spiritualem, non autem omnia etiam media, quibus ad finem suum consequendum utitur, esse formaliter spiritualia: ea enim non solum ad finem consequendum quomodocunque idonea esse debent, sed indoli quoque subjecti, quod in finem spiritualem dirigi debet, accomodata. Sicut homo spiritualis, doctus etc. potest, imo debet uti cibis etiam corporalibus. Quare inepte ad illum textum provocant hostes dominii temporalis s. sedis, in cujus tutelam propositum legimus in schemate cit. de constitut. Eccl. caput (12): „Ut autem romanus pontifex primatus sibi divinitus collati munus, ut par est, adimpleret, iis indigebat praesidiis, quae temporum conditioni et necessitati congruerent. Unde singulari divinae providentiae consilio factum est, ut in tanta secularium principum multitudine et varietate romana quoque Ecclesia temporalem dominationem haberet: quo romanus pontifex summus totius ecclesiae pastor, nulli principi subjectus, supremam universi dominici gregis pascendi regendique potestatem auctoritatemque ab ipso Christo Domino acceptam per universum orbem plenissima libertate exercere, ac simul facilius divinam religionem magis in dies augere, et, quae pro re ac tempore ad majorem totius christianae reipublicae utilitatem pertinere ipse cognosceret, efficacius peragere posset.“ Quae expressa sunt ad verba Pii IX. in lit. apostol. 26. Mart. 1860 et in allocut. 20. Junii 1859; qui etiam reprobavit syllabi prop. 26: „Ecclesia non habet nativum ac legitimum jus acquirendi et possidendi; 27; „Sacri Ecclesiae ministri romanusque pontifex ab omni rerum temporalium cura ac dominio sunt omnino excludendi.“ Cf. Schrader de unitate romana I, 43 ss.

[1]) Marc. 1, 14. 15; Matth. 3, 2; Hebr. 10, 21; 1. Cor. 3, 15. Vocatur autem Ecclesia *regnum coelorum* **a.** ratione originis, quae non est naturalis, terrestris, humana; sed sicut nativitas Christi supernaturalis, coelestis, divina Apoc. 21. 2; **b.** ratione paradigmatis, nam expressa est ad regnum Dei in coelis; **c.** ratione finis, quia conducit ad regnum in coelis (Hebr. 13, 14), et hinc hujus est jam initium, semen, praelibatio; **d.** ratione aulae regiae, in qua residet ejus rex, qui jam sedet ad dexteram Patris in excelsis. Quandoque autem hoc nomine designatur Ecclesia triumphans, quandoque militans in terris, praesertim in parabolis, quandoque Ecclesia adaequate pro utroque stadio. Cf. de his appellationibus Passaglia l. 1 c. 3; Patritii de Evang. l. 3 disp. 46.

g. mediis, **h.** amplitudine, nam Ecclesia destinatione sua est catholica, quae omnes complecti debet nationes et in unam Christi familiam coadunare, cum societas civilis natura et destinatione magis sit particularis et nationalis; hinc etiam **i.** unicitate, cum Ecclesia unica esse debeat; societates vero politicae multae esse possunt; demum **k.** dignitate, ut patet ex modo dictis.

213. **Demonstratio p. III.** *Ecclesiam a schola philosophica distingui* demonstratum censeri potest ex praemissis. Confirmatur praeterea hac ratione: Omnis secta philosophica veritati propagandae non aliter consulit, quam persuasione, quae argumentis et demonstratione veritatis gignitur: nec probitati vitae aliter consulit, quam praeceptis, quae non aliunde vim suam mutuantur, quam ex comperta eorundem honestate, quae voluntatem pelliciat, vel ex sanctione in transgressiones statuta, quam promulgat. Atqui Ecclesia veritatem docet moresque refingit tamquam potestatem habens divinitus acceptam: *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra; euntes ergo docete,* inquit Christus Matth. 28, 18 s.: et iterum Jo. 20, 21: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos; pro Christo legatione fungimur tamquam Deo exhortante per nos,* ait apostolus 2. Cor. 5, 20; sine periculo erroris, nam Ecclesia est columna et firmamentum veritatis 1. Tim. 3, 15; in docendo Spiritu veritatis regitur et inducitur in omnem veritatem Jo. 14, 16. 26. Quare verba ejus non sunt verba hominum, sed verba Dei 1. Thess. 2, 13; nec nituntur sapientia hominum, sed demonstratione Spiritus et virtutis, suumque robur animos commovendi captivandique mutuantur ex efficacia Spiritus multipliciter exterius interiusque se prodenti 1. Cor. 12, 4 ss. Quo etiam factum est, ut Ecclesiae messis semper uberior fuerit fructu cujusvis sectae philosophicae (n. 87 [6]). Differunt ergo ut omnia complectamur paucis auctoribus fine, mediis, necessitate, interna constitutione. Cf. patrum doctrinam apud Thomassinum de incarn. I, 12 ss.

214. *Ecclesiam differre a synagoga* pariter est evidens; synagoga enim **1.** erat figura, typus et umbra, Ecclesia est veritas et antitypus; synagoga **2.** erat nationalis et ad tempus: Ecclesia est perennis et catholica (th. 38. 60); **3.** illius auctor fuit Deus per servum i. e. Moysen, hujus per Filium suum unigenitum carofactum. Illa habuit **4.** particulam revelationis, haec plenitudinem (Hebr. 1, 1); illi promissa fuere bona terrena, huic bona supernaturalia et coelestia; illius sacramenta et sacrificia praebebant tantum sanctitatem legalem et umbratilem, hujus vero sacramenta sanctitatem veram et theologicam; hinc **5.** differunt etiam fine: utriusque quidem finis est salus, sed synagogae mediatus, Ecclesiae immediatus.

215. **Thesis XLI.** ***Ecclesia est societas perfecta.***

Declaratio. Thesi aliud complectimur corollarium, quod ex hactenus disputatis sponte consequitur. Societas perfecta ea dicitur, quae **a.** neque est pars alterius societatis, neque **b.** alteri societati ita subordinatur, ut in ea habeat suum finem: sed est **c.** sua sibi, independens, autonoma, in se completa

adeoque **d.** media ad suum finem sufficientia in semetipsa habet. Hanc porro praerogativam toties aequivalenter sibi vindicavit Ecclesia, quoties sibi asseruit independentiam a potestate civili adversus jurium suorum invasores; in primis vero tuendam sibi constituit magnus ille libertatis ecclesiasticae assertor Pius IX. (n. 217). Quapropter in schemate const. dogmaticae de Eccl. Christi patrum conc vaticani examini proposito c. 3 legimus: „Docemus autem ac declaramus, Ecclesiae inesse omnes verae societatis qualitates. Neque societas haec indefinita vel informis a Christo relicta est; sed quemadmodum ab ipso suam exsistentiam habet, ita ejusdem voluntate ac lege suam exsistendi formam suamque constitutionem accepit. Neque eadem membrum est sive pars alterius cujuslibet societatis, nec cum alia quavis confusa aut commiscenda; sed adeo in semetipsa perfecta, ut dum ab omnibus humanis societatibus distinguitur, supra eas tamen quam maxime evehatur.“ Qua declaratione, ut in adjectis annotationibus notatur, asseruntur Ecclesiae „verae societatis qualitates contra novatores, qui negant **1.** Ecclesiam esse societatem legalem, i. e. accepisse Ecclesiam ab ipso auctore ac legislatore Christo certam ac definitam constitutionis formam; **2.** Ecclesiam esse societatem perfectam, quae uti pars sive membrum nulli alii insit vel subsit societati, propriamque habeat et a societate civili distinctam ac independentem potestatem; sed affirmant **3.** Ecclesiam esse instar collegii, quod libera hominum coitione et sociis pure aequalibus constat, et cujus constitutio a libera confoederatione proficiscitur; unde dicunt **4.** Ecclesiam subesse veluti partem vel membrum civili societati et **5.** summam in Christi Ecclesia, quatenus ipsa associatio est, potestatem esse penes civilis imperii majestatem.“ Ad catholicam ergo veritatem instantius inculcandam paratus erat canon (10): „Si quis dixerit, Ecclesiam non esse societatem perfectam, sed collegium, aut ita in civili societate, seu in statu esse, ut seculari dominationi subjiciatur, A. S.“

216. **Demonstratio.** Thesis probatur **1.** ex rei natura: Societas, quae natura sua suprema est neque ad aliam societatem ordinatur, est perfecta, ideoque omnia media ad finem consequendum necessaria in semetipsa habere debet. Atqui Ecclesia est societas natura sua suprema neque ad aliam societatem ordinatur: quod probatur ex ejus fine supernaturali, qui est adeptio vitae aeternae; hic enim finis utpote hominum ultimus est omnium supremus et ad alium non ordinatur.

2. Ex absurdis, quae in alia hypothesi sequuntur. Sequeretur enim Christum Dominum Ecclesiae suae sufficienter non providisse, si media ad ejus finem consequendum ab alia societate i. e. a civili penderent: neque haec utpote ordinis naturalis par esset ad suppeditanda media pro consequendo fine supernaturali. Ergo Christus talem Ecclesiam condidit, quae media omnia ad finem consequendum sufficientia complectatur, id est, societatem perfectam constituit. Ideo etiam Ecclesia passim vocatur a Christo *regnum,* ut ejus independentia et autonomia significetur.

3. Ita se habent societates, ut earum potestates. Atqui Ecclesiae potestas est plane independens a quacunque potestate civili. Ergo Ecclesia ab hac est independens ideoque societas perfecta. Probatur pro-

positio minor **a.** ex divinis literis, ex quibus constat, Christum constituisse in Ecclesia magistratus proprios eisque dedisse potestatem plenam et perfectam verbis expressam amplissimis Matth. 16, 19: *Et tibi dabo claves regni coelorum: et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis: et quodcunque solveris super terram erit solutum et in coelis:* quo in textu verbis *quodcunque* etc. significatur potestas omnino amplissima omniaque media ad finem consequendum necessaria complectens, altero autem inciso potestas plane independens a quacunque alia potestate mundana et sociali, quae eam ligare vel impedire seu ejus sanctiones irritare posset. Quare Ecclesia est societas autonoma et intra sphaeram suae activitatis a societate civili prorsus independens. Quod etiam **b.** apostoli constanter sua agendi ratione probarunt, ferendo leges Act. 15, 28. 41; 1. Cor. 7, 1 ss., judicando et poenas inferendo ib. 5, 1 ss. etc. potestate plane independenti. Eadem veritas **c.** confirmatur traditionis suffragio theoretico et practico. Et sane saltem primis tribus sec. Ecclesia plane independens erat ab auctoritate civili seque ipsam regebat. Confirmatur **d.** inde, quod potestas Ecclesiae neque directe pendet a potestate civili, tamquam hujus derivatio quaedam et participatio, est enim supernaturalis, potestas autem civilis naturalis; neque indirecte, ut ex. gr. potestas patria, quae etsi immediate est a Deo, nihilominus tamen in multis obnoxia est potestati civili. Ratio enim hujus dependentiae indirectae est, quod finis quem intendit potestas patria, fini potestatis civilis subordinatur. Atqui finis Ecclesiae non subordinatur fini societatis civilis. Ergo neque dependentia potestatis Ecclesiae indirecta a potestate civili admitti potest. Ad haec **e.** Ecclesiae potestas penderet a principum potestate vel quia sunt principes, vel quia sunt christiani. Non quia sunt principes, nam tunc penderet etiam a potestate principum haereticorum, persecutorum, infidelium etc., quod absurdum est; non quia sunt christiani, nam qua tales, sunt oves, discipuli Ecclesiae. Denique **f.** cum potestas data sit Ecclesiae ad efficiendam fidelium unitatem, Ecclesia vero Christi diffusa sit per plurimas societates sibi saepe inimicas, sequeretur Ecclesiae potestatem pendere a principibus multis, sibi contrariis et saepe inter se discordibus. Quo in casu provisum non esset Ecclesiae unitati, sed potius ipsius divisioni et ruinae. Quare omnino tenendum est Ecclesiae potestatem plane independentem esse a potestate civili. Ideoque Ecclesia „societas est genere et jure perfecta, cum adjumenta ad incolumitatem actionemque suam necessaria voluntate beneficioque conditoris sui, omnia in se et per se ipsa possideat.“ Ita Leo XIII. in lit. encycl. 1. Nov. 1885; et infra repetit: „Intelligi debet, Ecclesiam societatem esse non minus quam ipsam civitatem genere et jure perfectam.“

217. Merito ergo damnavit Pius IX. prop. 19. syllabi: „Ecclesia non est vera perfectaque societas plane libera, nec pollet suis propriis et constantibus juribus sibi a divino fundatore collatis; sed civilis potestatis est definire, quae sint Ecclesiae jura ac limites, intra quos eadem jura exercere queat;“ 20: „Ecclesiastica potestas suam auctoritatem exercere non debet absque civilis gubernii venia et assensu;“ prop. 24; 28; 34; 41: „Civili potestati vel ab infideli imperante exercitae competit potestas indirecta negativa in sacra; eidem competit nedum jus, quod vocant Exsequatur, sed etiam jus appellationis quam nuncupant ab abusu;“ 44: „Civilis auctoritas potest sese immiscere rebus, quae ad religionem, mores et regimem spirituale pertinent [1])“ etc. Neque obstat praerogativae, qua Ecclesia est perfecta societas, quod ea supponat ordinem socialem indigeatque etiam mediis naturalibus: nam et gratia supponit naturam, anima corpus, intellectus sensum, et familia indiget saepe famulis, rex militibus; neque propterea gratia subjecta est naturae, anima corpori, intellectus sensui, familia servis, militibus rex. Est hic ordo quaedam si vis dependentia praesuppositionis, non dependentia juridica et subjectionis.

218. **Scholion.** *De habitu Ecclesiam inter et societatem civilem.* — Ecclesia, etsi societas est perfecta, distincta a societate civili eaque longe praestantior, non tamen propterea a societate civili est separanda: damnavit enim Pius IX. prop. syllabi 55: „Ecclesia a statu statusque ab Ecclesia est sejungendus;“ imo cum ea non uno vincitur nexu. Qualis autem is sit, ad juris canonici peritos spectat definire. Sufficiat nobis de habitu Ecclesiam inter et societatem civilem tria notasse:

1. *eum ex parte Ecclesiae esse admodum beneficum* et salutarem. Sicut enim gratia non destruit naturam, sed eam potius perficit et elevat: ita et Ecclesia societati humanae naturali nullatenus adversatur, imo in omnis ordinis socialis cedit commodum, adeo ut quemadmodum de Christo dici potuit: *Pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo* (Act. 10, 38), ita et de Ecclesia repetere liceat: pertransiit secula XIX, gentes regionesque omnes, ordines sociales cunctos, varias hominum conditiones etc. benefaciendo cunctis et sanando omnes. Benefecit enim

a. singulis hominibus, etiam in ordine naturali, docens eos creatos esse ad Dei imaginem; vocatos, ut sint filii Dei, ideoque fratres inter se, fratres Christi, heredes regni coelorum; unde plurimum contulit ad abrogandam servitutem [2]), dedecus illud generis nostri (n. 68).

b. Benefecit speciatim sexui femineo, qui suam dignitatem Ecclesiae debet, cum antea esset et extra Ecclesiam adhuc sit uxor libidinis instrumentum et viri serva. Aucta autem matris dignitate nobilitavit ipsam familiam, cujus bonum multiplici alio etiam modo promovit, tutans prolis vitam,

---

[1]) Plures alios ejusmodi errores damnat quoque in ep. encycl. ‚Quanta cura‘, 8. Dec. 1864 apud Denzinger enchiridion symb. et definitionum n. 1545—47. Cf. Atzberger in contin. op. Scheeben Handb. der k. Dogm. § 329.

[2]) Quam dura haec olim fuerit, erudite ostendit Allard in op. Les esclaves chrétiens depuis les premiers temps de l'Eglise jusqu' à la fin de la domination romaine en Occident, Parisiis 1876, de quo cf. Katholik 1877 II. 282 ss.

urgens ejusdem institutionem, quae fini supernaturali congruat, matrimonii promulgans unitatem et indissolubilitatem [1]). Benefecit

c. subditis coercendo tyrannidem, quae ubi non est religio, eo usque procedit, ut ipsa invadat conscientias: jugiter enim inculcat: *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus* Act. 5, 29, et inclamat authentice principibus etiam vel injusta praecipientibus vel ob potestatem insolescentibus et illicita malo subditorum exemplo perpetrantibus: *Non licet* (Matth. 14, 4). Benefecit et regibus, qui inuncti sacro oleo, jam regnant gratia Dei ac vices gerunt Dei (Rom. 13. 1), rebellionemque timere non debent, quamdiu Ecclelsiae doctrina servatur; nam quo magis sacra est auctoritas publica, eo firmior est pax socialis [2]).

d. Benefecit maxime miseris omnis generis, pauperibus, orbis, expositis, infirmis, leprosis, viduis, senibus, carcere detentis [3]), mente captis: nam promulgando legem evangelicam dilectionis, qua tenemur proximum diligere sicut nos ipsos, et demonstrando in pauperibus ipsum Christum, cui in illis benefacimus, fideles ad omne beneficentiae genus provocat. Quare historia Ecclesiae dici potest historia beneficentiae publicae. Benefecit

e. hominibus omni vitio et sceleri deditis, quos a morbis animi sanavit; benefecit gentibus barbaris, quas ad vivendi rationem humanam et moralem revocavit, imo ad vitam innocentem omnibusque virtutibus ornatam provexit, atque ita promovit cultum atque institutionem publicam. Benefecit

f. disciplinis superioribus, ad quarum studium excitavit et quibus in suam utilitatem plurimum est usa; artibus liberalibus, quas cultui di-

---

[1]) Cf. Weiss Apologie I. diss. 11; diss. 13 § 20 ss.; III. d. 1 § 4, ubi ad rem inculcat: „Sie zähmt die Unzufriedenen, sie mildert die Hartherzigen, sie macht die Mächtigen weich, die Schwachen stark, die Armen genügsam, die Reichen schonungsvoll und mittheilsam.“

[2]) Cf. Leonis XIII. lit. encycl. 10. Febr. 1880, in qua disserens de praestantissimis incarnationis beneficiis, subjicit: „Quo vero tam singularia beneficia quamdiu essent homines, tamdiu in terris permanerent, Ecclesiam constituit vicariam muneris sui, eamque jussit in futurum prospiciens, si quid esset in hominum societate perturbatum, ordinare, si quid collapsum restituere . . . Societati domesticae et civili mirum est, quantum dignitatis, quantum firmitudinis et honestatis accesserit (per religionem christianam). Aequior et sanctior effecta principum auctoritas; propensior et facilior populorum obtemperatio; arctior civium conjunctio; tutiora jura dominii. Omnino rebus omnibus, quae in civitate habentur utiles, religio christiana consuluit et providit; ita quidem, ut auctore s. Augustino, plus ipsa afferre momenti ad bene beateque vivendum non potuisse videatur, si esset parandis vel augendis mortalis vitae commodis et utilitatibus unice nata.“ Quibus gemina habet in lit. encycl. 1. Nov. 1885. Legantur s. Augustini verba aurea de moribus Eccl. cath. c. 30 opusc. XXVII. et quae scribit ep. 138 ad Marcellinum n. 15: „Qui doctrinam Christi adversam dicunt esse reipublicae, dent exercitum talem, quales doctrina Christi esse milites jussit; dent tales provinciales, tales maritos, tales conjuges, tales parentes, tales filios, tales dominos, tales servos, tales reges, tales judices, tales denique debitorum ipsius fisci redditores et exactores, quales esse praecepit doctrina christiana, et audeant eam dicere adversam esse reipublicae: imo vero non dubitent eam confiteri magnam, si obtemperetur, salutem esse reipublicae.“

[3]) Cf. Krauss Die Gefangenen und die Verbrecher unter dem Einflusse des Christenthums, Heidelbergae 1889; im Kerker vor und nach Christus, Schatten und Licht aus den profanen u. kirchl. Cultus- und Rechtsquellen vergangener Zeiten. Friburgi 1895.

vino mancipans propter hujus sublimitatem spiritu vitaque donavit [1], variisque disciplinis, quas promovit. Nobilitavit et laborem manualem, quem haud pauci veterum homini libero indignum censuerunt. Ostendit enim nobis s. Joseph, imo Christum D., laborantem in officina patris sui nutritii [2]. Merito ergo damnavit Pius IX. syll. pr. 40: »Catholicae Ecclesiae doctrina humanae societatis bono et commodis adversatur [3].«

2. Vicissim *ex bono statu societatis civilis multa redundant commoda in ipsam Ecclesiam*, sicut quo melius se habet corpus, eo expeditius anima suis operationibus vacare potest. »Etenim sicut hominum intelligentia, scribit Leo XIII. in lit. prior. cit., si cum fide christiana conveniat, multum nobilitatur multoque evadit ad vitandos ac repellendos errores munitior, vicissimque fides non parum praesidii ab intelligentia mutuatur: sic pariter, si cum sacra Ecclesiae potestate civilis auctoritas amice congruat, magna utrique necesse est fiat utilitatis accessio. Alterius enim amplificatur dignitas, et, religione praeeunte, nunquam non erit justum imperium; alteri vero adjumenta tutelae et defensionis in publicum fidelium bonum suppeditantur.« Et in aliis literis encycl. approbat haec Ivonis carnot. ad Paschalem II. verba (ep. 238): »Cum regnum et sacerdotium inter se conveniunt, bene regitur mundus, floret et fructificat Ecclesia. Cum vero inter se discordant, non tantum parvae res non crescunt, sed etiam magnae res miserabiliter dilabuntur.« Hinc instans illud Pauli praeceptum, ut oretur pro regibus et omnibus, qui in sublimitate sunt, *ut quietam et tranquillam vitam agamus* (1. Tim. 2, 2).

3. Eo ipso autem, quod Ecclesia intendit finem altiorem ab omnibus hominibus ex Dei voluntate obtinendum, patet, ita saltem *ordinandam esse societatem civilem, ut Ecclesiae fini non adversetur*, hunc ergo praelucere debere reipublicae moderatoribus; quo sensu verissime scripsit s. Leo M. ad cognominem imperatorem: »Debes incunctanter advertere, regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiae praesidium esse collatam (ep. 75).« Et Leo XIII. in lit. enc. 1. Nov. 1885 docet: »Civilem igitur societatem communi utilitati natam in tuenda prosperitate reipublicae necesse est sic consulere civibus, ut obtinendo adipiscendoque summo illi atque incommutabili bono, quod sponte appetunt, non modo nihil importet unquam incommodi, sed omnes quascunque possit opportunitates afferat. Quarum praecipua est, ut detur opera religioni sancte inviolateque servandae, cujus officia hominem Deo conjungunt« etc. Cf. Gregorius M. ad Mauritium imp. ep. II. 65. Quare jure damnavit Pius IX. syllabi prop. 42: »In conflictu legum utriusque potestatis jus civile praevalet;« 54: Reges et principes non solum ab Ecclesiae jurisdictione eximuntur, sed etiam in quaestionibus jurisdictionis dirimendis superiores sunt Ecclesia: 57: Philosophicarum rerum morumque scientia, itemque civiles leges possunt et debent a divina et ecclesiastica auctoritate declinare.« Cf. Mazzella disp. 3 a. 9. 10. Mendive instit. theol.

[1] Cf. Bohle Katholik 1889 II, 561 ss.

[2] Cf. Sabatier L'Eglise et le travail manuel, Parisiis 1895.

[3] Cf. de hoc themate Balmes, der Protestantismus verglichen mit dem Katholicismus; Hettinger Apol. des Christenth. t. 2 p. 2 disp. 21 s.; Wiseman christl. Kunst in op. Abhandl. über verschiedene Gegenstände 3, 303—337; Baluffi La chiesa romana riconosciuta alla sua carità verso il suo prossimo per la vera chiesa di Gesù Christo, Imolae 1854; Lachaud La civilisation ou les bienfaits de l'Eglise; Schanz Apologie III § 15; Palmieri th. 21; Mendive I, 245 ss.

t. I tr. 2 diss. 2 c. 3 a. 1, ubi thesim statuit: „Ecclesia Christi . . . non solum non subjicitur statui, sed e contra potestas civilis principum christianorum potestati directivae romanorum pontificum subjecta est," quod et multiplici argumento probat.

219. **Thesis XLII.** ***Ecclesia ad salutem obtinendam ita est necessaria, ut qui extra eam propria constituti culpa ex hac vita decedunt, salutem nequeant obtinere.***

Declaratio. Dogma, quo profitemur: *extra Ecclesiam non esse salutem,* saepius ab Ecclesia fuit proclamatum et inculcatum. Illud enim inculcant Pius IX. in lit. encyclicis 10. Aug. 1863; in allocut. 9. Dec. 1854; Gregorius XVI. in brevi 27. Maji 1832 ad episc. Bavariae de matrimoniis mixtis et in instruct. ad eosdem 12. Sept. 1834; Eugenius IV. in decreto pro jacobitis; Innocentius III. in professione waldensibus praescripta et cum ipso conc. lateranense IV., quod cap. ‚Firmiter' docet: „Una est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur;" et aliis omissis jam conc. cirtense (a. 412) in ep. synodica (inter ep. s. Augustini 141, quam ipse conscripsit) statuit: „Quisquis ab hac catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere, quod a Christi unitate disjunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum." Neque ab hoc dogmate, quamdiu praescinditur a quaestione, quaenam sit haec Ecclesia, abhorrent protestantes, saltem vetustiores [1]).

Quo sensu extra Ecclesiam non sit salus. — Ne cui hoc dogma durum videatur, statuimus **1.** neque injustum, neque durum censendum esse, si Deus ad consequendam felicitatem supernaturalem, ideoque plane indebitam, conditionem aliquam adimplendam omnibus praescribat, uti est ingressus in Ecclesiam a se institutam; **2.** posse aliquam ad Ecclesiam actu vel etiam solum voto et animi dispositione pertinere, si quis scil. extra Ecclesiam veram, quam ignorat, constitutus ita animo est dispositus, ut firmum habeat propositum faciendi omnia, quae Deus constituit ad assequendam salutem. In hoc enim proposito generali omnibus hominibus per gratiam possibili et, si vere velint salvi fieri, omnino necessario implicite latet et illud speciale ingrediendi Ecclesiam veram, mox atque illam certo cognoverit. **3.** Nos non loqui de iis, qui re quidem sunt extra Ecclesiam, sed voto ad eam spectant; hi enim salvari possunt; quod si non salvantur, non propterea damnantur, quod fuerunt extra Ecclesiam [2]), sed propter peccata propria poenitentia non retractata. Quare **4.** de illis loquimur, qui vel veram Ecclesiam cognoscentes nolunt eam ingredi,

---

[1]) Cf. Fratres Walenburch de unit. fidei c. 7. 18, qui afferunt ad 21 testimonia ex confessionibus fidei, catechismis etc. protestantium descripta; Winer p. 169 s.: Deby, die eine wahre Kirche p. 296 ss.; Hettinger II § 4.

[2]) Hinc Ecclesia damnavit prop. inter bajanas 68: ‚Infidelitas pure negativa in his, quibus Christus non est praedicatus, peccatum est.' Ad rem omnino sunt verba schematis cit. de Ecclesia Christi c. 7: ‚Porro dogma fidei est, extra Ecclesiam salvari neminem posse. Neque tamen, qui circa Christum ejusque Ecclesiam invincibili ignorantia laborant, propter hanc ignorantiam poenis aeternis damnandi sunt, cum

vel culpabili negligentia (cujus solus Deus judex est) non curant veram invenire Ecclesiam eamque ingredi; qui propterea non bona, sed mala fide ut ut dici solet sunt extra Ecclesiam.

220. **Demonstratio. 1.** Dogma hoc sequitur per modum corollarii ex dictis de Ecclesia corpore Christi n. 207 ss. Nam nemo salvatur, nisi qui est Christi: nemo enim venit ad Patrem nisi per Christum, cum ipse sit *via, veritas et vita* Jo. 14, 6; nemo salvatur, nisi sit filius Dei, nam *si filii, et heredes* Rom. 8, 17. Atqui *si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus;* neque filius est Dei, nam *quicunque spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei* ib. 8, 9. 14. Ergo qui Spiritum Christi non habet, nequit salvari. Atqui Spiritum Christi nullum membrum a corpore sponte sua praecisum et a corpore se subtrahens habet; Ecclesia vero corpus est Christi. Membra ergo ab Ecclesia praecisa quaeque se ab Ecclesia subtrahunt, Spiritu Christi ideoque et spe salutis carent. Quo argumento libenter utitur Augustinus (n. 211 [2]).

2. Sequitur ex dictis de fine Ecclesiae n. 204. Ideo enim Christus Ecclesiam instituit, ut in ea et per eam suam continuaret oeconomiam: *sicut* enim *misit me Pater, et ego mitto vos* Jo. 20, 21. Sicut ergo judaei Christum nolentes excipere, audire, sequi, salute exciderunt: ita qui Christum in Ecclesia et per Ecclesiam docentem non audit, peccata condonantem reverenter non excipit, praecipientem negligit, salutem nequit sperare: hinc verba Christi gravissima Matth. 18, 17: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.*

---

nulla obstringantur hujusce rei culpa ante oculos Domini, qui vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, quique facienti, quod in se est, non denegat gratiam, ut justificationem et vitam aeternam consequi possit; sed hanc nullus consequitur, qui a fidei unitate vel ab Ecclesiae communione culpabiliter sejunctus ex hac vita decedit. Si quis in hac arca non fuerit, peribit regnante diluvio.« Gemina legimus in literis encyclicis Pii IX. »Quanto conficiamur« 19. Augusti 1863: »Notum est, eos, qui invincibili circa sanctissimam nostram religionem ignorantia laborant quique naturalem legem ejusque praecepta in omnium cordibus a Deo insculpta sedulo servantes ac Deo obedire parati honestam rectamque vitam agunt: posse divinae lucis et gratiae operante virtute, aeternam consequi vitam, cum Deus, qui omnium mentes, animas, cogitationes habitusque plane intuetur, scrutatur et noscit, pro sua bonitate et clementia minime patiatur quempiam aeternis puniri suppliciis, qui voluntariae culpae reatum non habeat. Sed notissimum quoque est catholicum dogma, neminem scilicet extra catholicam Ecclesiam posse salvari.« Ne vero quis putet hac concessione minui zelum animarum, inferatque inde melius fore, si ii, qui extra Ecclesiam sunt, in bona relinquantur fide: notetur **1.** hos, quamvis absolute possint salvari, longe tamen difficilius salutem consequi, eo quod destituuntur tot salutis mediis, quae in sola vera habentur Ecclesia, ut sacramento poenitentiae etc.; **2.** non tam facile supponi debere bonam fidem, cum humani cordis malitia sit inscrutabilis, quae saepius gratiae vocanti resistit, quam putetur. Deinde **3.** Ecclesiam teneri omnium procurare salutem propter praeceptum Domini: *Docete omnes* Matth. 28, 19; *Praedicate Evangelium omni creaturae* Marc. 16, 15.

3. Ad salutem est necessarium fide theoretica et practica complecti omnia, quae Evangelio continentur. Debet enim homo **a.** credere: *Praedicate Evangelium omni creaturae. Qui crediderit* (sane Evangelium a vobis praedicandum) *et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur* Marc. 16, 15. Debet **b.** credere omnia, scil Evangelium qua late patet, ut liquet ex textu citato [1]), et Christus se explicans addit in loco parallelo Matth. 28, 20: *Docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis.* Debet **c.** credere fide non solum theoretica, sed et practica, qua opere complet, quaecunque Christus mandavit; *fides* enim *si non habeat opera, mortua est in semetipsa* Jac. 2, 17 col. v. 18. 26. Atqui profiteri fide theoretica et practica, quae Christus docuit, idem est atque esse Ecclesiae membrum: nam Ecclesia est coetus fidelium, qui regitur, fovetur, animatur fide Christi; et inter ea, quae Christus docuit, ideoque tenenda sunt, legimus: *Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus; qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit* Luc. 10, 16. Ergo extra Ecclesiam non est salus. Quod brevius ita enunciamus: Ad salutem necessaria est fides; sed de ratione fidei est subjectio sub Ecclesiae magisterio, nam *fides ex auditu* Rom. 10, 17; hoc vero idem est atque esse membrum Ecclesiae docile (cf. n. 115 ss.). Ergo extra Ecclesiam non est salus. Hinc Lactantius l. 4 c. 3: „Sola est catholica Ecclesia, quae verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc est domicilium fidei, hoc templum Dei, quo si quis non intraverit vel a quo si quis exierit, a spe vitae et salutis aeternae alienus est."

4. Hoc jam praedictum est in vaticiniis prophetarum, juxta quae ii tantum exhibentur benedictionis per Messiam afferendae ideoque salutis participes, qui spectaturi sunt ad novum Israel, accessuri ad montem Sion, adhaesuri regno Messiae, aggregandi ejusdem foederi. Cf. Abd. 17. 18; Is. 2, 2. 3; 60, 11. 12; Jer. 31, 31 ss. etc. Atqui hoc novum foedus iniit Messias per Ecclesiam, quae est ejus regnum in terris, verus mons Sion, mater fecunda, Israel spiritualis. Extra ipsam ergo salus non est speranda.

5. Probatur ex *theoretica* et *practica* totius antiquitatis *traditione:* Haec se prodidit operariorum evangelicorum zelo, cujus jam apostoli luculentum praebuerunt exemplum Rom. 9, 3; 1. Cor. 4, 9 ss.; 2. Cor. 11, 23 ss.; detestatione haereticorum et schismaticorum, anathemate

---

[1]) Conciliari etiam nequit cum genuina fidei divinae notione, ut quis (scienter) aliqua ex revelatis nolit admittere. Vel enim credit propter auctoritatem divinam, vel non credit propter eam. Si hoc, fides non est divina, ideoque neque salutifera; si illud, tunc fides ejus se extendere debet ad omnia ea, quae substant illi motivo seu ad omnia ea, ad quae se extendit revelatio christiana. Non enim moveor vere auctoritate divina ad credendum, nisi omnia amplectar, quae illa mihi revelat.

in eos dicto, quod durum esset et injustum, imo contra caritatem, si illi in statu versarentur salutis; dolore et tristitia de membris ab Ecclesia separatis, orationibus pro eorum conversione etc.

Fides vero theoretica colligitur ex patrum scriptis, inter quos eminent Augustinus et Cyprianus, qui hanc veritatem **a.** disertis gravissimisque inculcant verbis. Hujus liber aureus de unitate Ecclesiae totus huc spectat, ubi inter alia ita habet n. 6: »Quisquis ab Ecclesia segregatus adulterae jungitur, a promissis Ecclesiae separatur: nec perveniet ad Christi praemia, qui relinquit Ecclesiam Christi. Alienus est, profanus est, hostis est . . . Hanc unitatem qui non tenet, Dei legem non tenet, non tenet Patris et Filii fidem, vitam non tenet et salutem.« Augustinus vero eam instanter adversus donatistas tuetur. Ita ex. gr. disserit in sermone habito ad caesariensis ecclesiae plebem, Emerito episcopo donatista praesente, n. 6: »Extra Ecclesiam catholicam totum potest (habere Emeritus) praeter salutem. Potest habere honorem, potest habere sacramentum, potest cantare alleluja, potest respondere Amen, potest Evangelium tenere, potest in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti fidem et habere et praedicare: sed nusquam nisi in Ecclesia catholica salutem poterit invenire.«

Inculcant **b.** patres hanc veritatem axiomate, quod ita enunciat Cyprianus l. c.: »Habere jam non potest Deum Patrem, qui Ecclesiam non habet matrem;« atque ita evolvit Augustinus serm. in Ps. 88 n. 14: »Amemus Dominum Deum nostrum, amemus Ecclesiam ejus: illum sicut patrem, istam sicut matrem; illum sicut Dominum, hanc sicut ancillam ejus; quia filii ancillae ipsius sumus. Sed matrimonium hoc magna caritate compaginatur, nemo offendit unum et promeretur alterum. Nemo dicat: Ad idola quidem vado, arreptitios et sortilegos consulo, sed tamen Dei Ecclesiam non relinquo, catholicus sum. Tenens matrem, offendisti patrem. Alius item dicit: Absit a me, non consulo sortilegum, non quaero arreptitium, non quaero divinationes sacrilegas, non eo ad adoranda daemonia, non servio lapidibus: sed tamen in parte Donati sum. Quid tibi prodest non offensus Pater, qui offensam vindicat matrem? Quid prodest, si Dominum confiteris, Deum honoras, ipsum praedicas, Filium ejus agnoscis, sedentem ad Patris dexteram confiteris, et blasphemas Ecclesiam ejus? Non te corrigunt exempla humani conjugii? Si haberes aliquem patronum, cui quotidie obsequereris, cujus limina serviendo contereres, quem quotidie non dico salutares, sed adorares, cui impenderes fidelia obsequia, si unum crimen de ejus conjuge diceres, numquid domum ejus intrares? Tenete ergo carissimi, tenete omnes unanimiter Deum patrem et matrem Ecclesiam.« Cf. serm. 92 in bibl. n. PP. t. 1 ed. Mai, et auctor l. 4 de symbolo inter Augustini op. n. 13.

c. Hanc veritatem illustrant patres typis arcae Noë, extra quam nemo salvatus est diluvii tempore, et domus Rahab, extra quam tempore expugnationis urbis Jericho nemini parcebatur [1]. »Si quis, inquit s. Fulgentius de remiss. pecc. I, 20, aut de Ecclesia baptizatus egreditur, aut extra

---

[1]) Cf. patrum doctrinam opusc. III, 218. Hinc protestans Lange in op. Beiträge zur ältesten Kirchengesch. lect. 2: »Das Dogma von einer alleinseligmachenden Kirche ist ebenso alt, als die Dreieinigkeitslehre, ja es lässt sich eben so gut durch dogmatische Erklärung einzelner Schriftstellen als Lehre des Evangeliums rechtfertigen.«

Ecclesiam in Patris et Filii et Spiritus sancti nomine baptizatur, si ante finem praesentis vitae non fuerit catholicae restitutus Ecclesiae, non carebit morte, sed requie: quia et tempore diluvii, si quis in arcam Noë non est ingressus, non est salvatus diluvio, sed necatus, nec salutem invenit in aqua, sed mortem. Aqua quippe illa, in qua praefigurabatur baptismatis sacramentum, quoscunque in arca reperit, a terra suspensos ad coelestia sublimavit; residuos autem oppressos occidit, quos foris invenit. Et pereunte Hiericho, si quos domus Rahab meretricis inclusit, incolumes Jesus servare praecepit (Jos. 6, 25; reliquos vero, quos illa non continebat domus, unius mortis consumpsit interitus. In illa igitur arca et in illa domo una eademque praefigurabatur Ecclesia.«

6. Denique certum est eum, qui peccati alicujus letalis reus moritur, salutem non consequi. Atqui ex sententia totius antiquitatis, imo ipsius Christi Matth. 18, 17, gravissimum crimen est separatio voluntaria ab Ecclesia. „Tales etiamsi occisi, inquit Cyprianus n. 14, in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis et gravis culpa discordiae nec passione purgatur. Esse martyr non potest, qui in Ecclesia non est . . . Ardeant licet flammis et ignibus traditi vel objecti bestiis animas suas ponant, non erit illa fidei corona sed poena perfidiae; nec religiosae virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. Cf. n. 17. 19; Optatus milev. I, 21; Dublanchy de ax. ‚Extra Ecclesiam non est salus', Barriducis 1895.

221. **Corollaria. 1.** Ex thesi sequitur Ecclesiam esse societatem necessariam, quam homines ex praecepto divino ingredi teneantur, neque esse in hominis arbitrio utrum velit eidem se adjungere necne;

2. ideoque a doctrina Christi abhorrere axiomata illa, quibus indifferentismus praedicatur: ad salutem sufficere honeste vivere, naturae legem observare; quemlibet in sua salvari posse secta, neminem in sua inquietandum esse professione religiosa [1]) etc. Merito ergo damnavit Pius IX. syllabi prop. 15: „Liberum cuique homini est, eam amplecti ac profiteri religionem, quam rationis lumine quis ductus veram putaverit. 16: Homines in cujusvis religionis cultu viam aeternae salutis reperire aeternamque salutem assequi possunt. 17: Saltem bene sperandum est de aeterna illorum omnium salute, qui in vera Christi Ecclesia nequaquam versantur [2]). 18: Protestantismus non aliud est quam di-

[1]) Quod mirum est, vel Franciscus Oberthür in sua idea biblica Ecclesiae Dei, Solisbaci 1828 p. 65 affirmat: „Ut salutem quis adipiscatur non interesse, cujus Ecclesiae sit membrum, sed quam justus.« Ceterum ejusmodi axiomata reperiuntur jam apud veteres haereticos. Ita Appelles teste Rhodone apud Eusebium H. E. V, 13 asserebat, non esse omnino examinandam fidem, sed unumquemque in eo, quod semel imbibisset, perstare oportere. Quippe eos, qui in crucifixo spem suam collocassent, esse servandos affirmabat, dummodo in bonis operibus deprehenderentur.

[2]) Quamvis haec propositio sit damnata, non propterea obligamur ad judicandum, omnes qui extra Ecclesiam (visibilem) moriuntur, esse damnatos, ut patet ex thesis

versa verae ejusdem christianae religionis forma, in qua aeque ac in Ecclesia catholica Deo placere datum est. 77: Aetate hac nostra non amplius expedit, religionem catholicam haberi tamquam unicam status religionem, ceteris quibuscunque cultibus exclusis. 78; 79: Enimvero falsum est, civilem cujusque cultus libertatem itemque plenam potestatem omnibus attributam quaslibet opiniones cogitationesque palam publiceque manifestandi conducere ad populorum mores animosque facilius corrumpendos ac indifferentismi pestem propagandam."

3. Sequitur quemlibet, qui se extra veram Ecclesiam constitutum cognoverit, teneri, eam inquirere et ingredi, nisi salutis jacturam facere velit.

expositione: sed damnatur illa sentiendi ratio, qua ad salutem indifferens censetur, cujus quis fuerit confessionis religiosae, seu qua putatur deliberata separatio ab Ecclesia catholica non esse obstaculum ad consequendam salutem, vel eos, qui extra Ecclesiam versantur, aequali facilitate ac membra Ecclesiae posse consequi salutem. Pro praxi duo bene notentur: **1.** cum nostrum non sit quemquam dijudicare, misericordia vero Dei sit infinita, non licet de ullo homine in concreto peremptorie affirmare, eum esse damnatum, etsi extra Ecclesiae corpus vel mox post actum peccaminosum moritur. **2.** Cum judicia Dei sint inscrutabilia, cor autem hominis pravum, quod saepius resistit Dei gratiae quam putatur; non statim canonizandi sunt qui extra Ecclesiam ad speciem duxerunt honestam vitam et extra illam moriuntur: sed tutissimum est totum relinquere Dei judicio, quod certe justissimum est. Aurea sunt nec ullatenus praetermittenda verba magni Pii IX. occasione hujus propositionis a se damnatae prolata in alloc. 9. Dec. 1854: „Errorem alterum, ita ille, nec minus exitiosum aliquas catholici orbis partes occupasse non sine moerore novimus animisque insedisse plerumque catholicorum, qui bene sperandum de aeterna illorum omnium salute putant, qui in vera Christi Ecclesia nequaquam versantur. Idcirco percontari saepenumero solent, quaenam futura post obitum sit eorum sors et conditio, qui catholicae fidei minime addicti sunt, vanissimisque adductis rationibus responsum praestolantur, quod pravae huic sententiae suffragetur. Absit, Venerabiles Fratres, ut misericordiae divinae, quae infinita est, terminos audeamus apponere; absit, ut perscrutari velimus arcana consilia et judicia Dei, quae sunt abyssus multa, nec humana queunt cogitatione penetrari . . . Tenendum quippe ex fide est, extra apostolicam romanam Ecclesiam salvum fieri neminem posse, . . . sed tamen pro certo pariter habendum est, qui verae religionis ignorantia laborent, si ea sit invincibilis, nulla ipsos obstringi hujusce rei culpa ante oculos Domini. Nunc vero quis tantum sibi arroget, ut hujusmodi ignorantiae designare limites queat juxta populorum, regionum, ingeniorum aliarumque rerum tam multarum rationem et varietatem? Enimvero cum soluti corporeis hisce vinculis videbimus Deum sicuti est, intelligemus profecto, quam arcto pulchroque nexu miseratio ac justitia divina copulentur; quamdiu vero in terris versamur mortali hac gravati mole, quae hebetat animam, firmissime teneamus ex catholica doctrina unum Deum esse, unam fidem, unum baptisma; ulterius inquirendo progredi nefas est. Ceterum prout caritatis ratio postulat, assiduas fundamus preces, ut omnes quaquaversus gentes ad Christum convertantur, communique hominum saluti pro viribus inserviamus, neque enim abbreviata est manus Domini, gratiaeque coelestis dona nequaquam illis defutura sunt, qui hac luce recreari sincero animo velint et postulent. Hujusmodi veritates defigendae altissime sunt fidelium mentibus, ne falsis corrumpi queant doctrinis eo spectantibus, ut religionis foveant indifferentiam, quam ad exitium animarum serpere latius videmus ac roborari.‹ Cf. contra indifferentismum ejusdem ep. encycl. ‚Quanta cura' 8. Dec. 1864 et Gregorii XVI. ep. encycl. 15. Aug. 1832 (apud Denzinger n. 1473. 1540).

4. Sequitur absurde illos sentire, qui sub praetextu quasi doctrina haec duritiem crudelitatemque oleat, silentio eam pressam vellent. Dummodo enim illam rite intelligerent, nullam in ea reperirent duritiem, imo rationi plane consonam esse perspicerent.

5. Sequitur *tolerantiam religiosam* seu ethicam *esse impiam* et absurdam. Non loquimur de tolerantia politica, qua **a.** princeps civilis non prohibet, ideoque **b.** permittit, ut quilibet eam sequatur religionem, quam vult, et ob quam **c.** omnes diversarum professionum religiosarum sectatores sunt aequales coram lege et quod spectat bona et onera publica tutelamque, et cujus **d.** motivum est pax publica, timor fundatus, ne alioquin majora sequantur mala. De hac ita pronunciat Leo XIII. in lit. enc. 1. Nov. 1885: „Si divini cultus varia genera eodem jure esse, quo veram religionem, Ecclesia judicat non licere, non ideo tamen eos damnat rerum publicarum moderatores, qui magni alicujus aut adipiscendi boni aut prohibendi causa mali, moribus atque usu patienter ferunt, ut ea habeant singula in civitate locum." Et s. Thomas 2. 2. q. 10 a. 11: „Humanum regimen derivatur a divino regimine, et ipsum debet imitari. Deus autem, quamvis sit omnipotens et summe bonus, permittit tamen aliqua mala fieri in universo, quae prohibere posset: ne eis sublatis, majora bona tollerentur vel etiam pejora mala sequerentur. Sic ergo et in regimine humano illi, qui praesunt, recte aliqua mala tolerant, ne aliqua bona impediantur, vel etiam ne aliqua mala pejora incurrantur." Loquimur de ea tolerantia, qua ideo permittuntur variae et contrariae professiones fidei et sectae, et cuilibet plena fit libertas eam sectandi, quae ipsi arriserit, quod omnes professiones et sectae coram Deo et in ordine ad salutem ejusdem esse juris, valoris et pretii habentur juxta prop. damnatas supra allatas. Cf. Mendive l. cit. tr. II diss. 1 c. 4 a 3, ubi octo contra liberalismum theses statuit.

222. Ejusmodi tolerantiam, quam ab Ecclesia increduli exigunt, absurdam et impiam esse [1]), patet satis ex dictis. Et sane

a. nequit Ecclesia, qua interpres voluntatis Dei, qua organum et vicaria Christi Domini, qui in hoc natus est et ad hoc venit in mundum, ut testimonium perhiberet veritati (Jo. 18, 37), qua templum et schola Spiritus Veritatis, indifferentem se exhibere erga veritatem et errorem, lucem et tenebras, virtutem et vitium. Praeterea

---

[1]) In schemate cit. paratus erat canon (6): „Si quis dixerit, intolerantiam illam, qua Ecclesia catholica omnes religiosas sectas a sua communione separatas proscribit et damnat, divino jure non praecipi, aut de veritate religionis opiniones tantum, non autem certitudinem haberi posse, ideoque omnes sectas religiosas ab Ecclesia tolerandas esse, A. S."

b. haec erroris libertas inutilem reddit revelationem institutionemque Ecclesiae, rebellionem fovet adversus Deum eique injuriam infert: quid enim Deo injuriosius, quam ut permittatur homini ipsius creaturae Deo revelanti fidem denegare, veritates ab ipso revelatas ipsiusque instituta pro arbitrio rejicere atque spernere? Et revera „de religione putare, inquit Leo XIII. l. c., nihil inter formas dispares et contrarias interesse, hunc plane habet exitum, nolle ullam probare judicio, nolle usu. Atqui istud ab atheismo, si nomine aliquid differt, re nihil differt."

c. Quae lux tolerans est tenebrarum? quae scientia tolerans errorum? quis medicus erga remedia, morbos, vulnera? cui matri perinde est, num filio suo venena praebeantur an cibi sani? Quo altior et certior aliqua veritas, eo magis aversatur errorem.

d. Quam ob rem patres nihil adeo detestati sunt, quam haereses et schismata. Neque mirum nam et ipse gentium apostolus plane fuit intolerans, et anathema dicit in quemlibet, qui evangelizaverit praeter quam quod fideles ab ipso acceperint. Gal. 1, 8. 9; cf. Rom. 16, 17; ad Tit. 3, 10; 1. Tim. 1, 20. Discipulus vero ille, qui alioquin totus est caritas, Joannes evangelista praecipit 2. ep. v. 10: *Si quis venit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis.*

De eodem apostolo refert Irenaeus III, 3: »Et sunt qui audierunt eum (Polycarpum) dicentem, quoniam Joannes Domini discipulus in Epheso iens lavari, cum vidisset intus Cerinthum, exsilierit de balneo non lotus dicens, quod timeat, ne balneum concidat, cum intus esset Cerinthus inimicus veritatis.« Ipse autem Polycarpus, prosequitur Irenaeus, Marcioni aliquando occurrenti sibi et dicenti: Cognoscis nos? respondit: Cognosco te primogenitum satanae. Tantum apostoli et horum discipuli habuerunt timorem, ut neque verbotenus communicarent alicui eorum, qui adulteraverant veritatem, quemadmodum et Paulus ait: *Haereticum autem hominem post unam (et secundam) correptionem devita, sciens quoniam perversus est qui est talis et est a semetipso damnatus* (Tit. 3, 10).« Refert Eusebius quoque H. E. V. 20 de eodem Polycarpo ex Irenaei ad Florinum ep.: »In conspectu Dei affirmare possum, beatum illum et apostolicum presbyterum Polycarpum, si quid ejusmodi unquam audivisset, exclamaturum continuo, et obturatis auribus suis dicturum fuisse prout ipsi moris erat: Deus bone, quae me in tempora reservasti, ut haec sustinerem? atque ex loco ipso aufugiturum, in quo seu stans seu sedens ejusmodi sermones audiisset.« De s. Antonio cum laude narrat Athanasius in ejus vita n. 68: »Erat prorsus admirabili fide et pietate. Cum meletianis quippe schismaticis nunquam communicavit . . . nec cum manichaeis unquam aut quibuslibet haereticis amice collocutus est nisi admonendi causa, ut mutata sententia piam sectarentur fidem: ratus eorum amicitiam et colloquia animi damnum atque perniciem esse, quod idem alios monebat. Sic etiam arianorum haeresim exsecrabatur, omnibusque auctor erat, ut ne vel ad eos accederent, vel pravam eorum sectarentur fidem. Adeuntes se aliquando quosdam ariomanitarum, explorata et cognita eorum impietate, ex monte repulit, ajens serpentum veneno pejores esse eorum sermo-

nes.“[2] Cf. ejusdem vitae nn. 89, 91: de s. Martino Sulpicium Severum dial. 3 opusc. XLVIII; de s. Chrysostomo Theodoretum H. E. IV, 24. Cf. Muzzarelli opusc. de tolerantia et inquisitione.

223. *Notanda de intolerantia.* — Quae de intolerantia diximus, ut rite intelligas, distingue **a.** inter sectas et sectarios, errores et errantes, haereses et haereticos. Ecclesia intolerans est et esse debet adversus haereses et errores; tolerans vero et benigna mater est erga errantes et devios. Quare piissimus Pius IX. omnes ita hortatur in ep. encycl. 10. Aug. 1863: „Absit, ut catholicae Ecclesiae filii ullo unquam modo inimici sint iis, qui ejusdem fidei caritatisque vinculis nobiscum minime sunt conjuncti: quin imo illos sive pauperes sive aegrotantes, sive aliis quibusque aerumnis afflictos omnibus christianae caritatis officiis prosequi et adjuvare semper studeant, et in primis ab errorum tenebris, in quibus misere jacent, eripere atque ad catholicam veritatem et ad amantissimam matrem Ecclesiam reducere contendant, quae maternas suas manus ad illos amanter tendere eosque ad suum sinum revocare nunquam desinit etc.“ Praeclare hanc distinctionem expressit s. Augustinus serm. 49 n. 8 verbis illis: „Diligite homines, interficite errores.“ In hac tolerantia Ecclesia sane superat haereticos, protestantes quoque, quorum intolerantia, saltem contra catholicos, satis nota est [1]).

Quandoque tamen **b.** intolerantia erroris in ipsos redundare potest et debet errantes, si nimirum errores suos diffundere nituntur et inficere ipsa Ecclesiae membra.

---

[1]) Dum protestantes exprobrant Ecclesiae catholicae intolerantiam, vere obtinet illud Christi Domini: *Quid vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides* (Matth. 7, 3)? Nunquam enim Ecclesia ita persecuta est haereticos, ut reges et respublicae protestantes catholicos. Prae oculis habeantur tantum non dico poenae, sed crudelitates barbarae anglorum, batavorum, russorum etc., qui vexarunt catholicos. De solo Henrico VIII. constat, eum morti tradidisse plerumque ob religionis motivum duas reginas, duos cardinales, 12 duces et marchiones, 18 barones et equites, 77 abbates et priores et fatentibus ipsis protestantibus e plebe ad 72.000, cum tamen ejus regnum sat parvum esset, quod numeraret tantum c. 4,000.000 subditorum. Cf. Grenzbote 1860 p. 121; Kobler Zeitschr. für kath. Theologie 1884 p. 19 ss. De immani vero et diuturna persecutione in hibernos catholicos cf. Katholik 1881 I, 71 ss. Quod si provocant contra nos ad inquisitionem hispanam vel ad quosdam reges catholicos, notent triplex discrimen haud spernendum: **1.** Ecclesiam catholicam fuisse in possessione: protestantes vero, ut infra videbimus, schismaticos, ideoque rebelles esse; in tales vero animadvertere licet. **2.** Nunquam inquisitionem, nunquam regem vere catholicum ita saeviisse in acatholicos, sicut dissidentes ab Ecclesia catholica in hujus filios. **3.** Quod principes catholici egerunt, non posse ita adscribi Ecclesiae, sicut adscribi potest et debet protestantismo, quidquid in religionis negotio egerunt principes protestantes, quia hi demum sunt caput illius sectae, quam profitentur. Cf. Döllinger Kirche und Kirchen p. 68 ss.; Balmes der Katholicismus verglichen mit dem Protestantismus; de Maistre in epist. de inquisitione hisp. Lugduni 1873; Schanz III § 9; Hettinger II, 3, 422 ss.

Quapropter Orosius scribit apol. de libert. arb. n. 48: „Ego teste Jesu odisse me fateor haeresim, non haereticum; sed sicut justum est, interim propter haeresim haereticum vito.“ Et s. Leo ep. 7: „Aliter enim nobis commissos regere non possumus, nisi hos, qui sunt perditores et perditi, zelo fidei dominicae persequamur, et a sanis mentibus, ne pestis haec latius divulgetur, severitate qua possumus abscindamus.“ Hunc in sensum scribit Hieronymus ep. 63 n. 3 Theophilo: „Super nefaria haeresi (origeniana), quod multam patientiam geris et putas, Ecclesiae visceribus incubantes tua lenitate posse corrigi, multis sanctis displicet: ne dum paucorum poenitentiam praestolaris, nutrias audaciam perditorum et factio robustior fiat.“

c. Intolerantia redundans in ipsos errantes triplici saltem nititur jure: jure physiologico, cum quodlibet corpus organicum vivum et sanum naturaliter nitatur humores malos et noxios excernere; jure sociali, cum quaelibet societas ab hostibus, in primis a rebellibus et seditiosis, se suaque membra tueri, ideoque omnibus quae ei suppetunt armis illos insequi possit et debeat; jure positivo et divino, cum Ecclesiae pastoribus gravissimum incumbat onus abigendi a grege lupos: rationem enim reddere debent de animabus sibi commissis Hebr. 13, 17.

Articulus II.

De causa materiali Ecclesiae seu de membris ejusdem.

224. **1.** *De anima et corpore Ecclesiae.* — Ecclesia, ut vidimus n. 206 s., corpus, corpus Christi dicitur, sane non mortuum, sed vivum. Atqui in corpore vivo praeter elementum externum et visibile est elementum internum, anima scil. corpus ipsum informans, animans, quae est ratio vitae, motus, operationis corporis. Ergo et in Ecclesia admittere oportet praeter elementum externum principium internum ipsam societatem visibilem pervadens, informans, uniens, agens, seu ratio determinans unitatis, vitae operationisque propriae Ecclesiae, vitae scil. christianae, supernaturalis, salutaris, quae ad Ecclesiae finem conducat: quod elementum internum merito dixeris animam. Hoc significatur, cum de primitiva Ecclesia legimus: *Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una* Act. 4, 32: quibus similia de Ecclesia sec. IV. donata per Constantinum pace repetit Eusebius H. E. X, 3: „Una erat divini Spiritus virtus per universa commeans membra, una omnium anima, eadem alacritas fidei, unus omnium concentus divinitatem hymnis celebrantium.“

Quod si quaeritur, quid ad Ecclesiae corpus, quid ad animam spectet, respondemus, quidquid incurrit in oculos, ad ejus pertinere corpus, quod ideo non distinguitur ab ipsa Ecclesia, quatenus est societas externa et visibilis. Ad illud ergo spectant oves et pastores, subditi et praepositi, et vincula externa, quibus hi mutuo in unam societatem visibilem colligantur. Anima vero Ecclesiae iis continetur, quibus fit, ut Ecclesiae membra

intus inter se uniantur, vitam capitis vivant, vitam spiritualem, christianam, supernaturalem, conducentem ad salutem aeternam [1]); seu continetur efficienter multiplici operatione et influxu sive Christi capitis, qui non secus ac vitis in palmites vitam et virtutem suis membris influit, sive Spiritus sancti, qui Ecclesiam donis exornat ac veluti animat (cf. n. 211 [1]); effective vero non differt ab ipsa vita fidelium superaturali fidei. spei et caritatis, a gratiis gratum facientibus et gratis datis, quas Christus caput suis membris inspirat. Seu aliis verbis: sicut in qualibet societate mutua membrorum conspiratio in ejusdem finem anima societatis dici potest, ea enim membra ad agendum movet ac proinde vita sociali donat et inter se conjungit; ea vero sublata perit societas: ita et mutua membrorum Ecclesiae conspiratio ad hujus consequendum finem anima Ecclesiae dici poterit. Atqui per fidem omnium fidelium mentes in eundem diriguntur finem; per spem ad illum consequendum excitantur; per caritatem in illum rapiuntur et inter se conglutinantur, ut viribus unitis operibusque salutaribus illum assequantur. Merito ergo dicitur in fide, spe et caritate omnique gratia interna, qua fideles imbuuntur, consistere Ecclesiae animam.

2. Ostendimus Ecclesiam esse societatem (n. 194). In qualibet societate vero distinguere licet elementum materiale et formale. Homines sive membra, quae conspirant, rationem habent elementi seu causae materialis, ex qua constat seu conflatur societas: vincula vero illa, quae homines seu membra in unum corpus constringunt, vi quorum membrorum pluralitas revocatur ad unitatem, rationem habent elementi seu causae formalis, qua ratio societatis constituitur. Quare duplex hoc elementum in Ecclesia quoque invenietur discernique poterit. Inpraesentiarum solum de elemento materiali seu de membris, ex quibus coalescit Ecclesia, erimus solliciti.

3. Distinguatur inter materiam Ecclesiae remotam et proximam. Nomine materiae remotae illa intelligitur, ex qua res actu non constat, sed quae par est atque idonea ad rem constituendam (si certae accedant conditiones), quaeque ad eam constituendam destinatione artificis ordinatur: materia vero proxima illa est, quae non modo apta est, e qua res fiat, sed quae uti decet temperata suisque instructa modis rem actu constituit.

225. Quibus praemissis, ut jam propius accedamus ad quaestionem de causa materiali seu de membris Ecclesiae, statuimus prop.: *Ad materiam Ecclesiae remotam universum humanum genus spectat;* quod patet

---

[1]) Imo licet duplicem veluti animam Ecclesiae distinguere, prout Ecclesia consideratur vel ut societas est visibilis, vel prout est societas supernaturalis et corpus Christi vivum (cf. infra n. 237). Porro cum de anima Ecclesiae est sermo, haec consideratur ut est societas supernaturalis et corpus Christi vivum.

1. ex theoremate certissimo ab Apostolo gentium promulgato, Deum velle omnes homines salvos fieri 1. Tim. 2. 1 ss., tum ex theoremate pariter certo: Christum mortuum esse pro omnibus hominibus. Atqui ex thesi XLII. extra Ecclesiam non est salus. Ergo si Deus omnes homines salvos fieri vult, vult etiam omnes ad Ecclesiam pertinere.

2. Probatur ex vaticiniis, quibus N. promittitur Testamentum: *Num celare potero Abraham, quae gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam et robustissimam, et benedicendae sint in illo omnes nationes terrae?* Gen. 18, 17 s.; *Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes,* Is. 2, 2; cf. n. 71: quae latissime omnino patent, neminem excludunt, imo omnes ex sese complectuntur.

3. Accedunt diserta Christi verba (n. 115), quibus praecepit, ut Evangelium omnibus gentibus nuncietur ideoque omnes in Ecclesiam invitentur. Teste enim Paulo Rom. 10, 12, *non est distinctio judaei et graeci, nam idem Dominus omnium, dives in omnes, qui invocant illum; omnis enim quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit.*

4. Eadem assertio patet ex persuasione theoretica et practica universi christiani nominis; Ecclesia enim exemplo apostolorum, in primis Pauli, qui omnia omnibus factus est, ut omnes faceret salvos 1. Cor. 9, 22, nullum unquam hominem a se repulit ideo, quod ex destinatione supremi architecti ut in ipsam recipiatur aptus non esset: nunquam non zelavit salutem omnium hominum omnibus quibus poterat modis. Censuit ergo omnes homines esse ex se aptos, qui in Ecclesiam possint admitti, nisi ipsi sua se voluntate reddant ineptos. Quare concludimus pulcherrimis verbis Augustini docentis de vera relig. c. 6 omnes homines sive velint sive nolint ad bonum Ecclesiae ex sapientissima Dei providentia destinari: „Utitur Ecclesia, inquit, gentibus ad materiam operationis suae, haereticis ad probationem doctrinae suae, schismaticis ad documentum stabilitatis suae, judaeis ad comparationem pulchritudinis suae. Alios ergo invitat, alios excludit, alios relinquit, alios antecedit, omnibus tamen gratiae Dei participandae dat potestatem sive illi formandi sint adhuc, sive reformandi, sive recolligendi sive admittendi.“ Cf. s. Thomas 3. p. q. 8 a. 3.

226. **Corollaria.** „Hinc colligimus **1.** jus Ecclesiae, ut ubique sit et esse possit. Quod etiam sequitur ex praerogativa Christi, qua est rex regum, cui data est omnis potestas in coelo et in terra. Cum ergo Christus ubique docere, sanctificare et salvare possit homines, idque modo operetur per Ecclesiam, quae regnum, imo corpus ejus est mysticum; huic jus est inviolabile, ut sit et esse possit ubique. Hoc Christus significavit inferens ex sua potestatis plenitudine: *Docete ergo omnes gentes* Matth. 28, 19.

2. Colligimus nullum protestantium coetum veram esse Ecclesiam. Sane protestantes, si sibi cohaerere et constare velint, docere solent, singulos proprio studio proprioque examine doctrinae revelatae systema ex divinis literis sibi componere debere. Atqui major hominum pars ad hoc efficiendum prorsus est incapax, ut cuique consideranti patet, nec ulla est moralis possibilitas, ut capax reddatur (cf. n. 74. 116). Ergo eo ipso exclusa foret ab Ecclesia major hominum pars, neque esset materies ejus remota, quod iis, quae demonstravimus repugnat. Contra Ecclesia catholica, cum nitatur auctoritate, qua omnes homines facile quae necessaria sunt addiscere possunt et solent, admodum se commendat ex hac parte, ut censeri possit vera Christi Ecclesia in salutem totius generis humani instituta.

227. **Thesis XLIII.** ***Falsum est ad Ecclesiam immediate et solos pertinere praedestinatos.***

Demonstratio. Thesis est contra Wicleffum, Huss[1]) et Calvinum, secundum quos Ecclesia est coetus praedestinatorum. Praedestinatos autem immediate et per se non pertinere ad animam Ecclesiae ita probatur: Nemo pertinet actu ad Ecclesiae animam, nisi qui vitam vivit Ecclesiae estque membrum Christi vivum, in quod Christus tamquam vitis in palmitem virtutem influit. Atqui fieri potest, ut qui est praedestinatus, nondum sit vivum Christi membrum, sicut omnes infantes ante baptismum, imo impie adhuc vivat, rebellis sit Ecclesiae, ideoque propria Ecclesiae vita destituatur, ut ex. gr. Saulus dum persequebatur Ecclesiam. Fieri ergo potest, ut praedestinatus nondum pertineat ad Ecclesiae animam. Quare falsum est, omnem praedestinatum, eo ipso quod sit praedestinatus, immediate et per sese actu pertinere ad animam Ecclesiae. Ad haec si praedestinati vi praedestinationis jam spectarent ad Ecclesiae animam, superflua esset vocatio ad Ecclesiam, sacramentorum susceptio, justificatio etc.

Neque soli praedestinati pertinent ad Ecclesiae animam; ad hanc enim omnes justos spectare contendemus thes. seq.; atqui non omnes justi sunt praedestinati, nam *qui se existimat stare, videat ne cadat* (1. Cor. 10, 12), et multi ex illis, qui in infantia fuerunt justificati, perire possunt et pereunt. Ergo non soli praedestinati actu spectant ad Ecclesiae animam.

Multo autem minus omnes et soli praedestinati spectant ad corpus Ecclesiae; hoc enim admisso perit visibilitas Ecclesiae, cum nobis plane incompertum sit, quinam sint praedestinati. Quae visibilitas si perit,

---

[1]) Horum enim damnati sunt articuli: **1.** »Unica est sancta universalis Ecclesia, quae est praedestinatorum universitas. 3. Praesciti non sunt partes Ecclesiae, cum nulla pars ejus finaliter excidat ab ea, eo quod praedestinationis caritas, quae ipsam ligat, non excidit. 5. Praescitus etsi aliquando est in gratia secundum praesentem justitiam, tamen nunquam est pars sanctae Ecclesiae; et praedestinatus semper manet membrum Ecclesiae, licet aliquando excidat a gratia adventitia, sed non a gratia praedestinationis.« Cf. etiam art. 2. 6. 20. 21 etc.

omnia nutant; nutat ipsa Scriptura, ipsa nutat revelatio, cum, quid de utraque sentiendum sit, ab Ecclesia doceri debeamus. Cum ergo praedestinati neque ad corpus neque ad animam Ecclesiae immediate et per sese spectent, vera est thesis statuta.

228. *Principia ad solvendas difficultates.* — Ut autem explicentur nonnulla effata, quae praesertim ex Augustino adversus thesim afferri solent, notetur, aliud esse, spectare ad Ecclesiam secundum praesentem justitiam: aliud, pertinere ad Ecclesiam secundum Dei praescientiam; vel quod in idem fere recidit, aliud esse, ad Ecclesiam spectare actu, formaliter, veritate essentiae: aliud finaliter et veritate perseverantiae. Etsi dici nequit, omnes praedestinatos actu secundum praesentem justitiam, qua saepe adhuc carent, esse in Ecclesia: dici tamen possunt pertinere ad illam secundum praescientiam divinam, qua Deus praevidet eos quondam Ecclesiae se dedituros, et ratione perseverantiae, quia ipsi soli ad finem usque perseverabunt in justitia; ideoque ex ipsis solis constabit Ecclesia triumphans. Hoc sensu Augustinus ex. gr. tr. 45 in Joan. n. 12: »Secundum istam, inquit, praescientiam Dei et praedestinationem, quam multae oves foris, quam multi lupi intus; et quam multae oves intus et quam multi lupi foris.«

229. **Thesis XLIV.** ***Ad animam Ecclesiae primo ac praecipue spectant justi; altero autem veluti gradu omnes ii, qui aliquo dono gratiae gratum facientis potiuntur.***

Demonstratio. Anima Ecclesiae non distinguitur a vita spirituali, interna, supernaturali (n. 224 [2]), ideoque iisdem inchoatur, promovetur et absolvitur, quibus inchoatur, promovetur et absolvitur supernaturalis interior vita: nam tam late patet anima quam vita et vicissim. Atqui vita supernaturalis inchoatur omnibus iis, quae ad justificationem seu gratiae et caritatis infusionem disponunt atque praeparant, quaeque describuntur conc. tridentini sess. 6 cap. 6; quoad essentiam vero perficitur ipsa justificatione (ib. cap. 7), ac per multiplices gradus crescit, qui desinunt in visionem sempiternamque beatitudinem. Ergo justi qui vitam jam vivunt supernaturalem, immediate, per sese et formaliter spectant ad Ecclesiae animam; secundo veluti gradu et inchoative omnes illi, qui jam aliquo interioris gratiae dono potiuntur, quo disponuntur ad vitam gratiae habitualem.

230. **Corollarium I.** *De catechumenis.* — Quare catechumeni, quamvis ad corpus Ecclesiae nondum pertineant, ad animam Ecclesiae spectare possunt. Illos ad Ecclesiae corpus non spectare, licet jam christiani dicantur, patet **1.** ex Eugenii IV. decreto pro armenis: »Per baptismum membra Christi ac de corpore efficimur Ecclesiae:« et ex conc. trid. sess. 13 cap. 2: **2.** ex precibus Ecclesiae pro catechumenis; orat enim Deum pro illis, ut eos sibi aggregare velit, ut fiant membra, oves gregis sancti etc.; **3.** ex antiqua Ecclesiae disciplina, secundum quam catechumeni a missa fidelium arcebantur, fas non erat coram illis sacramenta conficere, ne aperte quidem loqui de eucharistia, non offerebatur pro ipsis missae sacrificium, si

ante baptismi susceptionem moriebantur. Ex eadem persuasione de catechumenis a Christi corpore alienis et satanae tyrannidi adhuc obnoxiis profectus est ritus exorcismorum solemnisque satanae renunciatio.

4. Confirmatur haec assertio Act. 2, 41: *Qui ergo receperunt sermonem ejus* (Petri) *baptizati sunt, et ,appositae sunt' die illa animae circiter tria millia.* Possunt tamen catechumeni ad Ecclesiae animam spectare, ut patet ex dictis n. praeced. Participes esse enim possunt alicujus doni gratiae, fidei, spei, initialis dilectionis, imo ipsius gratiae justificantis propter caritatem perfectam, qua subinde jam ante baptismum sunt praediti. Quod si s. Augustinus docet catechumenos esse in Ecclesia, id solum significare vult, eos esse in Ecclesia potentia proxima, non actu. Dicit enim esse eos in utero s. matris Ecclesiae conceptos, sed nondum natos. Hinc sicut homines concepti et nondum nati non sunt actu membra societatis civilis, sed tantum potentia: ita censendum est de catechumenis relate ad visibilem Ecclesiae coetum.

231. **Corollarium II.** Ergo *Ecclesiae anima latius patet ejusdem corpore,* hujusque limitibus non circumscribitur, neque eidem est commensa. Quod alia quoque ratione illustratur: Anima Ecclesiae tantum patet, quantum ipsa se porrigunt dona sanctificantia et vel prima rudimenta atque primitiae vitae spiritualis ex Christo capite in homines redundantes. Atqui etiam extra Ecclesiae corpus, quod iis dumtaxat coalescit, qui in unum coetum ejusdem fidei professione, eorundem sacramentorum consortio eodemque regimine conveniunt, reperiri possunt gratiae divinae dona: damnata siquidem est prop. 20. Quesnelli: „Extra Ecclesiam nulla gratia conceditur:" et prop. 5 ab Alexandro VIII: „Pagani, judaei, haeretici aliique hujus generis nullum omnino a J. Christo accipiunt influxum, adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem sine omni gratia sufficienti." Cf. t. III n. 79 ss. Et revera ipsa justificationis gratia reperitur saepe jam in catechumenis, certo in tot infantibus haereticorum et schismaticorum valide baptizatis, qui illam retinent etiam adolescentes quoadusque graviter non peccant. Praeterea nisi Christus Ecclesiae caput multiplici modo in eos, qui extra visibilem Ecclesiae coetum sunt, influeret gratiisque s. Spiritus eorum intellectum illuminaret, cor tangeret eos vocaret disponeret aptosque redderet, ut corpori suo mystico inserantur, sicut architectus lapides prius expolit, quibus ad exstruendam domum utitur: nullus adultorum Ecclesiae se adjungeret, itaque corpus ipsius mysticum ex adultorum conversione neque crescere neque dilatari posset. Quare Ecclesiae anima non solum corpus Ecclesiae permeat atque vivificat, sed ulterius effusa eos, qui adhuc ad materiam pertinent remotam, invadit et effingit, ut materies proxima esse possint, ipsiusque virtute concipiantur, et gradatim tamquam membra perfecta nascantur corporique Ecclesiae inserantur.

Neque hoc mysterium Ecclesiae proprium censeri debet, ejus enim analogia tum in ordine supernaturali, tum in naturali exstat. Ita Verbum sibi

effinxit humanam naturam, quam inhabitat, sed qua non circumscribitur, ultra illam enim est et operatur; ita tam spiritus bonus alicujus coetus vel ordinis religiosi cor juvenis invadit, allicit, attrahit demum, ut se palam illi adjungat: quam spiritus malus perversae cujusdam factionis deminutas copias redintegrat augetque ex iis, quos prius inficit. Idem considera vel in anima humana, quae virtute sua cibos corpori adhuc dissimiles digerit et multiplici influxu demum in succum et sanguinem corporis sui conversos in idem recipit inseritque. Quem in sensum belle s. Augustinus interpretatur vocem ad Petrum factam: *Surge, Petre, occide et manduca* (Act. 10, 13) de populorum conversione Ecclesiae virtute effecta, qua eadem dilatatur ut corpus ciborum comestione.

232. **Corollarium III.** Quare axioma illud: *Extra Ecclesiam non est salus,* in toto suo rigore verum est prorsus de Ecclesiae anima: nam si quis ad hanc nullo modo spectat, caret vita supernaturali. Quod si quis jam ad Ecclesiae animam pertinet, bona vero fide est adhuc extra Ecclesiae corpus (quia nondum cognovit, quinam coetus visibilis vera sit Christi Ecclesia), voto saltem implicito seu animi praeparatione ad hoc pertinere dicendum est; gradatimque, nisi gratiae ponat obstacula, Spiritu Dei agente inducetur, ut actu corpori Ecclesiae inseratur. Quae mirum in modum illustrantur ex biographia illorum, qui extra Ecclesiam nati, postmodum gratia divina excitati et moti veritatem quaesierunt miroque suavissimae providentiae ductu in sinum Ecclesiae redierunt. Phaenomeni seu facti hujus multiplicem reddit rationem Passaglia de Ecclesia l. 3 n. 40, postquam statuerat „fieri minime posse, ut quis gratia Spiritus vitaque divina ἀμέσως locupletetur, quin ad ineundam cum Ecclesia societatem continuo excitetur ac vero etiam adducatur.“ „Cujus consectarii, inquit ibidem, veritatem demonstrat **1.** lex illa nobilissima, qua se similia petunt mutuamque conjunctionem exambiunt. Demonstrat **2.** lex altera, qua particulae omnes ad suum totum tendunt suumque in centrum feruntur; plenitudo namque Spiritus ejusque sedes in Ecclesia reperitur. Demonstrat **3.** lex oppositionis, quae spiritum carnalem a Spiritu divino et caritatis secernit; sicut enim ille origo est segregationis et pugnae, sic iste principium est concordiae atque unitatis. Demonstrat **4.** lex perfectionis, ad quam Spiritus promovet, et quae nonnisi in societate obtineri augerique potest. Demonstrat **5.** ipsa ratio Spiritus, qui eo etiam nomine est diciturque Spiritus Christi, quod ad Christum ejusque mysticum corpus homines suo lumine suisque incitamentis adducit. Demonstrat **6.** concredita eidem functio, qui missus propterea fuit ac porro mittitur, ut glorificaret ac jugiter Filium glorificet. Gloria autem Filii in ejus regno lucet atque ex ejus regno, quod est Ecclesia, splendescit.“ Quod dein ex oeconomia divinitus servata in adducendis ad salutem Cornelio Act. 10 et Paulo Act. 9 illustrat et confirmat. Cf. Augustinus de moribus Eccl. c. 17 opusc. XXVII n. 31. 32, ubi inter alia scribit: „Nam si sapientia et veritas non totis viribus concupiscatur, inveniri nullo pacto potest. At si ita quaeratur, ut dignum est, subtrahere se atque abscondere a suis dilectoribus non potest . . . Amore petitur, amore quaeritur, amore pulsatur, amore revelatur, amore denique in eo, quod revelatum fuerit, permanetur . . . O utinam (vos manichaei) possetis intelligere quae dicta sunt: confestim abjiceretis omnes ineptias fabellarum et vanissimas imagines corporum totosque vos magna alacritate, sincero amore, firmissima fide, sanctissimo Ecclesiae catholicae gremio conderetis.

233. **Thesis XLV.** ***Praestitutis conditionibus ut quis esse possit membrum Ecclesiae, sponte sua consequitur, infideles, haereticos et schismaticos formales simpliciter esse extra Ecclesiam.***

Declaratio. Nomine infidelis non solum intelligimus eum, qui fidem sibi sufficienter propositam positive respuit, quique ideo infidelis positivus dicitur, sed etiam eum, qui fide ideo caret, quod nemo ipsi eam annunciavit, qui infidelis negativus vocatur. — Haereticus is est, qui haeresim profitetur: haeresis autem nomine intelligitur pertinax error in fide, seu ut paulum uberius eam describit Polmann in suo Breviario theologico (Viennae 1752) pag. 204: »Hominis christianismum profitentis erronea assertio pertinax contra aliquod dogma fidei. Christianismum profitentis, ut excludatur error illius, qui per apostasiam deserit christianismum, et includatur error non modo baptizati, sed etiam catechumeni et illius qui ex paganismo aut judaismo immediate transit ad haereticos . . . Erronea, quia haeresis est error in fide; assertio, quia furtum, fornicatio simileve factum contra fidei veritatem non est haeresis, nisi quis asserat illa non esse peccata; pertinax et obstinata, nam si sit praeparatio animi ad mutandam sententiam eamque subjiciendam judicio Ecclesiae, non erit haeresis; contra aliquod dogma fidei: nam error in alia materia quam fidei non est haeresis: et si foret contra omnia dogmata, esset apostasia.« — Schismatici secundum s. Thomam 2. 2. q. 39 a. 1, »proprie dicuntur, qui propria sponte et intentione se ab unitate Ecclesiae separant, quae est unitas principalis. . . . Ecclesiae autem unitas in duobus attenditur, scil. in connexione membrorum Ecclesiae ad invicem seu communicatione et iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiae ad unum caput . . . Hoc autem caput est ipse Christus, cujus vicem in Ecclesia gerit summus pontifex. Et ideo schismatici dicuntur, qui subesse renuunt summo pontifici, et qui membris Ecclesiae ei subjectis communicare recusant.« Utrumque schismatis casum accuratius determinat Cajetanus in commentario adjecto. Scil. non quaelibet inobedientia constituit schisma, »nisi sit rebellio ad officium papae vel Ecclesiae ita, ut renuant illi subesse, illum recognoscere ut superiorem.« Quod vero alterum casum attinet, statuit: »Ex eo aliquis est schismaticus, quod renuit ut pars Ecclesiae operari,« proinde quando vult prorsus sui juris esse et ab aliis omnino independens. Prouti autem quis scienter fidem respuit, haeresim profitetur, schisma fovet aut ex ignorantia invincibili vel saltem excusabili, dicitur schismaticus, haereticus, infidelis formalis aut materialis. Ceterum nomine haeretici etc. communiter solet intelligi formalis. Nam ut docet praeeunte Augustino [1]) Suarez de fide d. 19 v. 3 n. 1: »Certum est de ratione haeresis esse, ut voluntarie fiat. Ita docent omnes theologi, d. Thomas 2. 2. q. 11 a. 2; 1. p. q. 32 a. 4 et reliqui scholastici et patres aliqui.«

234. **Demonstratio p. I.** Inter membra corporis Ecclesiae, quatenus est coetus fidelium visibilis, referri debent

[1]) Ep. 43 al. 162 n. 1: »Qui sententiam suam quamvis falsam atque perversam nulla pertinaci animositate defendunt, praesertim quam non audacia praesumptionis suae pepererunt, sed a seductis in errorem lapsis parentibus acceperunt, quaerunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint, nullatenus sunt inter haereticos deputandi.« Cf. de unitate Eccl. c. 25 n. 73: de baptismo l. 1 n. 5; l. 4 c. 16 n. 23.

1. qui credunt: est enim Ecclesia coetus fidelium, qui profitentur doctrinam Christi per fidem, quae est Ecclesiae fundamentum et norma.

2. Non sufficit credere quomodocunque vel quod cuilibet placet, sed singulorum fides exacta esse debet ad normam authenticae praedicationis: nam *fides ex auditu,* sane praedicantium, qui legitime sunt missi Rom. 10, 14 ss.; et qui *Ecclesiam,* utique in primis docentem, *non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* Matth. 18, 17; *qui vos* sane docentes *spernit, me spernit* Luc. 10, 16; unde fideles dicuntur Eph. 2, 20 *superaedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum;* et Paulus Gal. 1, 9 anathema dicit in eum, qui praeter id quod ipse docuerit, evangelizaverit; haereticum contumacem devitandum statuit 1. Tim. 3, 10, et s. Joannes 2. ep. v. 10 praecipit, ne recipiatur is in domum (nedum in Ecclesiam), qui doctrinam a se propositam non affert, et ne ei ave dicatur.

3. Requiritur ut initientur baptismo; nam Christus apostolos jussit Matth. 28, 19: Μαθητεύσατε discipulos mihi facite omnes gentes *baptizantes eos;* et Act. 2, 41 legimus: *Qui ergo receperunt sermonem ejus* (Petri) *baptizati sunt, et appositae sunt in die illa animae circiter tria millia;* ex quibus liquet primum, quod praeter fidem exigitur, ut quis sit Christi discipulus simulque membrum coetus sectatorum Christi, esse baptisma, quod propterea dicitur janua Ecclesiae. Hinc passim fidei necessariae ad hoc, ut quis sit Ecclesiae membrum, adjungitur baptisma. Cf. Marc. 16, 16; Act. 8, 12. 36; 18, 8; Eph. 1, 13; 4, 5 etc.

4. Requiritur ut fideles baptizati in unum idemque corpus coalescant, unde dicuntur a Paulo *in unum corpus baptizati* 1. Cor. 12, 13, idemque patet ex notione societatis, quae definitur plurium in communem finem conspiratio: porro Ecclesia est societas; tum ex notione corporis, cui Paulus Ecclesiam toties confert: nam de ratione membri corporis est, ut aliis uniatur, ut sit membrum de membro, commembrum: quamprimum haec conjunctio cessat, desinit membrum esse de corpore.

5. Haec conjunctio fovenda est participatione ejusdem cultus eorundemque mysteriorum, est enim Ecclesia societas essentialiter religiosa, et subjectione legitimo ministerio exhibita, ut iterum colligitur vel ex ipsa notione societatis et ex scopo ministerii ecclesiastici a Christo instituti. Quae conditiones adumbrantur jam in primitivae Ecclesiae descriptione: *Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum et communicatione fractionis panis et orationibus* (Act. 2, 42); et confirmantur unanimi antiquitatis consensu universaque Ecclesiae historia [1]).

---

[1]) Cum Joannes vicarius apostolici throni Orientis in synodo VII. act. 1. dixisset: „Haeresis separat ab Ecclesia omnem hominem,“ sancta synodus dixit: „Hoc manifestum est.“ Ceterum assertio nostra confirmabitur et illustrabitur iis, quae

235. **Demonstratio p. II.** Recensitis quinque conditionibus destituuntur infideles formales, qui respuunt Christi fidem; haeretici formales, qui quamvis aliquam videantur habere fidem, non totam Christi doctrinam authentice propositam profitentur, et Ecclesiam docentem audire contemnunt; schismatici formales, qui corporis unitatem scindunt atque a Christi corpore recedunt. Nullo ergo pacto ad Ecclesiam pertinere dicendi sunt; non ad corpus, propter defectum conditionum; non ad animam, quia quamdiu obstinate et deliberate a corpore Ecclesiae recedunt, eo ipso se influxui animae Ecclesiae subtrahunt.

236. **Scholion I.** *Haeretici et schismatici, qui bona sunt fide* ex ignorantia inculpabili vera fide et unione illa legitima carent, *ad Ecclesiam,* quatenus est societas visibilis, *pertinere nequeunt.* Hinc est, quod Ecclesia in iis recipiendis discrimen inter haereticos formales et materiales nunquam curavit. Possunt tamen illi spectare ad Ecclesiae animam, ut patet ex dictis n. 230. Sane haereticus si est bonae fidei, propter suum in fide errorem non peccat; quare propter eum non damnatur; cum vero aliunde constet, Deum facienti quod est in se sua gratia non deesse, liquet ejusmodi haeretico materiali non omnem salutis spem esse ademptam. Quocirca si cum gratia cooperatur, vitam in baptismo adeptam conservare, peccato amissam contritione perfecta reparare poterit, atque gratia duce (saepe saltem) ad pleniorem veritatis agnitionem perveniet ipsique Ecclesiae corpori inseretur (cf. n. 232). Eodem fere modo disserere licet de schismatico, qui bonae sit fidei.

237. **Scholion II.** *De haereticis occultis.* — Sunt nonnulla, quae ad pleniorem thesis explicationem addenda esse videantur. Quaeritur scil.

1. num ad corpus Ecclesiae pertineant haeretici simpliciter occulti, qui scil. haeresim mente concipiunt, sed exterius non significant. Respondet Bellarminus III, 10 affirmative. Quamvis enim vita interiori Ecclesiae prorsus destituantur, externis adhuc vinculis cum reliquo Ecclesiae corpore junguntur, sed tantum velut membra mortua. Sicut ergo haec ad corpus adhuc aliquatenus spectant, ita et illi ad Ecclesiae corpus. Quam sententiam tuentur Mazzella disp. 3 a. 11 et Palmieri in egregio suo tract. de rom. pontifice, proleg. § 11. Inculcat nimirum principium formale Ecclesiae ut est societas esse auctoritatem, atque hanc, quatenus est formale unionis principium, non immerito appellari animam Ecclesiae. Ex quo infert: „Quotquot proinde illi autoritati subsunt, ab ea animari dicendi sunt. Jam vero qui exterius profitentur fidem, quam Ecclesiae auctoritas docet, qui eidem obediunt, et cum ea in participatione sacrorum communicant, imperfecte quidem, quia fidem ex corde detrectant, aliquo tamen vero modo ab eo principio formali animantur, qui libere ei se in extrinseca professione et communione subordinant.“ Quare duplicem distinguit Ecclesiae vitam, „alteram externam et

---

infra dicemus de Ecclesiae unitate. Quare belle scribit s. Augustinus de vera relig. c. 6 n. 10: „Quae cum ita sint, neque in confessione paganorum, neque in purgamentis haereticorum, neque in languore schismaticorum, neque in coecitate judaeorum quaerenda est religio, sed apud eos solos, qui christiani catholici vel orthodoxi nominantur i. e. integritatis custodes et recta sectantes.“

socialem, cujusmodi competere potest cuique bene institutae societati; alteram interiorem, quae singula membra immediate afficit vel afficere potest . . . Duplex ergo principium formale distinguendum est in Ecclesia: alterum principium formale societatis, alterum principium formale vitae supernaturalis in membris. Illud essentiale est Ecclesiae, ut ea sit societas mediumque idoneum hominibus pro consequenda justitia et salute; hoc necessarium est membris, ut illud assequantur et sint, propter quod ad Ecclesiam sunt vocati.« Juxta hanc duplicem considerationem licebit sententias specie sibi oppositas conciliare.

Negative esse respondendum censent alii, ut Suarez de fide d. 9 s. 1. 2, quibus favere videtur Pius IX. in bulla ,Ineffabilis Deus' post dogmatis de immaculata V. Mariae conceptione definitionem statuens: »Quapropter si qui secus a Nobis definitum est, quod Deus avertat, praesumpserint corde sentire, ii noverint ac porro sciant se proprio judicio condemnatos naufragium circa fidem passos esse, et ab unitate Ecclesiae defecisse.« Si vero sermo sit de haereticis per accidens occultis, qui scil. haeresim exterioribus signis exprimunt nemine tamen praesente vel advertente (idem dic de invalide baptizatis): dicendum est, eos si secundum rei veritatem judicemus, non pertinere ad corpus Ecclesiae, sicut nec digitus cereus ad corpus, nec lupi in pellibus ovium pertinent ad gregem: si vero judicetur secundum apparentiam, eos videri esse de corpore Ecclesiae; et quia nos saepe secundum speciem judicamus, quamdiu nobis non innotescit eorum haeresis, illos errore inculpabili pro membris habebimus.

238. *De excommunicatis.* — **2.** Quaeritur quid de excommunicatis excommunicatione majori iisque vitandis sit tenendum. Respondemus, eos ex ipsa intentione poenae medicinaliter, non mortaliter, i. e. non peremptorie a societate visibilis Ecclesiae excludi.

3. Qui occulte incurrit excommunicationem latae sententiae, juxta Bellarminum l. c. facto et numero spectat ad Ecclesiam, non jure merito. Excommunicatum toleratum censent graves theologi esse de Ecclesia. in ipso jus ad ejusdem bona ligari, non auferri.

4. Quod si quis injuste fuerit excommunicatus, vel si juste excommunicatus ante absolutionem a censura poenitentiam egerit, ad Ecclesiae animam pertinere potest, non vero ad ejus corpus, quoadusque solutus fuerit a censurae vinculo. Quocirca damnata fuit prop. 91. Quesnelli: »Excommunicationis injustae metus nunquam debet nos impedire ab implendo debito nostro; nunquam eximus ab Ecclesia, etiam quando hominum nequitia videmur ab ea expulsi, quando Deo, Jesu Christo atque ipsi Ecclesiae per caritatem affixi sumus.« Ad rem sunt praeclara Augustini verba de vera rel. n. 11: »Saepe etiam sinit divina providentia per nonnullas nimium turbulentas carnalium hominum seditiones expelli de congregatione christiana etiam bonos viros. Quam contumeliam et injuriam suam cum patientissime pro Ecclesiae pace tulerint, docebunt homines, quam vero affectu et quanta sinceritate Deo serviendum sit. Talium ergo virorum propositum est, aut sedatis remeare turbinibus, aut si id non sinantur, vel eadem tempestate perseverante vel ne suo reditu talis aut saevior oriatur, tenent voluntatem consulendi etiam eis ipsis, quorum motibus perturbationibusque cesserunt, sine ulla conventiculorum congregatione usque ad mortem defendentes et testimonio juvantes eam fidem, quam in Ecclesia catholica praedicari sciunt. Hos coronat in occulto

Pater in occulto videns. Rarum hoc videtur genus, sed tamen exempla non desunt, in o plura sunt quam credi potest.« Cf. etiam de bapt. l. 1 c. 17.

239. *Exceptionibus satisfit.* — Negat quidem Paulus 1. Cor. 5, 13, juris sui esse de iis, qui foris sunt, judicare: inde tamen non sequitur, haereticos non esse extra Ecclesiam, quod Ecclesia in eos animadvertat. Potest enim aliquis duplici ratione foris esse: absolute atque ita, ut nunquam fuerit intus: et quadamtenus nec aliter quam ut profugus et desertor, qui quondam ad societatem pertinuit. Atqui Paulus de iis loquitur, qui priori significatione foris sunt; at haeretici foris sunt significatione posteriori, hinc Ecclesia in eos animadvertere potest, sicut societas quaelibet in rebelles et desertores.

Augustinus vero subinde (cf. de bapt. III n. 26; IV, 18) affirmat de haereticis, eos esse in magna domo (2. Tim. 2, 20), quae est Ecclesia; verum hoc vel de haereticis occultis affirmat, antequam aperte deserunt Ecclesiam; vel significat ipsos secus ac infideles et judaeos non pauca habere, quae ad Ecclesiam spectant et quibus aliquo modo ad Ecclesiam referuntur; deficientes enim ab Ecclesia plura secum detulerunt ex Ecclesia, ad quam etiam redeundi gravissima tenentur obligatione ejusque manent jurisdictioni obnoxii, ut etiam rebelles in societate civili. Hoc vel simili sensu eum esse intelligendum patet, cum nemo ausurus sit affirmare, secundum Augustinum etiam pelagianos et donatistas fuisse membra Ecclesiae catholicae seu Ecclesiae verae.

240. **Thesis XLVI.** ***Haeretica est sententia, quae a vera Christi Ecclesia omnes peccatores excludit solosque justos ad ipsam pertinere statuit.***

Demonstratio. Statuitur thesis contra plures adversarios, in primis contra donatistas, quibuscum hac de re diu disputavit Augustinus. Est autem de fide, ut patet ex prop. 15. synodi pistoriensis a Pio VI. damnata: „Doctrina, quae proponit Ecclesiam considerandam velut unum corpus mysticum coagmentatum ex Christo capite et fidelibus, qui sunt ejus membra per unionem ineffabilem, qua mirabiliter evadimus cum ipso unus solus sacerdos, una sola victima, unus solus adorator perfectus Dei Patris in spiritu et veritate, intellecta hoc sensu, ut ad corpus Ecclesiae non pertineant nisi fideles, qui sunt perfecti adoratores in spiritu et veritate, haeretica." Huc spectant similes prop. Quesnelli 72—78 damnatae, quarum 72. ita habet: „Nota Ecclesiae christianae est, quod sit catholica comprehendens et omnes angelos coeli et omnes electos et justos terrae et omnium seculorum."

1. Huc spectant variae, quibus Ecclesia adumbratur, parabolae, imagines et typi, ut sunt parabolae sagenae missae in mare et ex omni genere piscium congregantis bonos et malos Matth. 13, 47; convivii nuptialis, ad quod ingressus est etiam homo non vestitus veste nuptiali ib. 22, 2; imago ovilis, in quo sunt oves et hoedi ib. 25, 32 col. 41 ss.: hoedorum enim nomine in primis intelliguntur fideles, quibus ad salutem caritas deest; domus magnae, in qua sunt vasa in honorem et vasa in contumeliam 2. Tim. 2. 20; typus arcae Noë, in qua praeter

Sem et Japhet erat Cham; praeter animalia munda etiam immunda (cf. opusc. III, 229). Quae parabolae et imagines omnes in hoc conspirant, ut significent bonorum et malorum commixtionem in una eademque societate: qua significatione sublata jam sensu carent, neque patet ad quid significandum adhibeantur. Eoque pluris argumentum istud est faciendum, quod illo passim usi sunt catholici in controversia cum donatistis sec. IV. et V, ex qua pariter probatur thesis, nam propterea etiam donatistae damnati sunt, quod contenderent, peccatores non spectare ad Ecclesiam.

2. Accedunt reprehensiones sat graves Pauli (1. Cor. 1, 11; 5, 1; 11, 20 ss.), quibus objurgat fideles gravium peccatorum reos; judicium ab eo latum in reum gravissimi criminis ib. 5, 5; monitum ib. 11, 28 de probatione praemittenda sumptioni eucharistiae; institutio sacerdotii Hebr. 5, 1; praeceptum correptionis fraternae Matth. 18, 15; oratio dominica, a fidelibus in primis recitanda; maxime collatio potestatis clavium remittendique peccata Jo. 20, 23: quae omnia evidenter supponunt, nunquam Ecclesiae defore peccatores.

3. Suffragatur solemnis traditio, quae elucet ex omnibus fere quae supersunt patrum homiliis et sermonibus, quibus fideles in Ecclesia constitutos sed peccatores ad poenitentiam vitaeque emendationem hortantur; ex administratione sacramenti poenitentiae, quod institutum censebatur pro filiis Ecclesiae, qui in gravia lapsi sint peccata; ex sacrificio eucharistico quotidie oblato pro fidelium peccatis.

4. Negata hac veritate perit Ecclesiae visibilitas; cum enim nemo sciat quinam sit justus, neque coetus, qui constet solis justis, poterit agnosci. Quare firmissime tenendum nec ullatenus dubitandum est, inquit Fulgentius de fide ad Petr. n. 84 „aream Dei esse catholicam Ecclesiam, et intra eam usque in finem seculi frumento mixtas paleas contineri h. e. bonis malos sacramentorum communione misceri.“ Lege n. 81.

241. **Thesis XLVII.** ***Sententiae, quam rejecimus, nullatenus suffragantur 1. praerogativa, qua Ecclesia sancta creditur; 2. quae scribit Paulus Eph. 5, 27; 3. repetita Augustini effata, justos dumtaxat et bonos esse de Ecclesia, esse Ecclesiam, pertinere ad Ecclesiam etc.; peccatores vero esse quidem in Ecclesia, sed non de Ecclesia, neque pertinere ad Ecclesiam, imo esse extra Ecclesiam.***

Demonstratio p. I. Libenter concedimus suoque etiam loco probabimus, Ecclesiam esse *sanctam*, sed nunquam probabitur, eam idcirco dici sanctam, quod sanctis tantum membris constet. Si vero Paulus fideles omnes indiscriminatim sanctos vocat, nondum sequitur Ecclesiam ex membris tantum justis coalescere. Nam secundum loquendi usum quotidianum de gente aliqua indiscriminatim affirmare quandam praerogativam solemus, et tamen inde non sequitur, eam singulis gentis illius individuis competere; ita dicimus romanos fuisse fortes. Ut ejusmodi propositio sit vera, sufficit ut illa proprie-

tas quam plurimis competat. Ejusmodi vero loquendi ratione Paulum uti, notant jam Chrysostomus hom. 2 in 1. Cor. et passim Augustinus qui ep. 149 n. 20 scribit: »Scripturae mos est, ita loqui de parte tamquam de toto; sicut corinthios in primis epistolae suae partibus ita (Paulus) laudat, tamquam omnes tales sint, cum essent laudabiles quidam eorum; et postea in nonnullis epistolae ipsius locis, ita reprehendit tamquam omnes culpabiles essent, propter quosdam qui tales erant. Istam divinarum Scripturarum consuetudinem per omne corpus literarum ejus creberrime sparsam quisquis diligenter adverterit, multa dissolvit, quae inter se videntur esse contraria.« Cf. ep. 93 n. 32; auctor de voc. gent. 1, 9 ss. (op. III, 29 ss). Ceterum fideles dicuntur etiam sancti, quamvis a culpa non semper immunes, tum **a.** quod coetum constituant a reliqua hominum turba sejunctum, Deo dicatum atque sacrum; tum **b.** ratione status, qui est status justitiae et sanctitatis, et quem baptismo inierunt seque sectaturos esse polliciti sunt; tum **c.** ratione specialis conjunctionis cum Christo capite, ex quo etiam in fideles peccatores seu membra mortua quaedam sanctitatis aura redundat. Si enim *sanctificatur* vir *infidelis* per mulierem fidelem 1. Cor. 7, 14: quanto magis virtute Christi capitis sanctitas quaedam conciliatur membris etiam non sanctis.

242. **Demonstratio p. II.** Paulus ad Ephesios 5, 25 s. scribit: *Christus dilexit Ecclesiam et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret mundans lavacro aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.* Quibus significatur **a.** qualis Ecclesia esse debeat ex intentione Christi et quod Christus quantum est ex se omnia ea praestiterit, quae requiruntur, ut talis esse possit. Hinc tamen **b.** non sequitur, Ecclesiam jam modo in omnibus suis membris esse sanctam et immaculatam, cum aliunde evidenter constet, eam quamdiu peregrinatur in terris, habere praeter membra sana, etiam infirma et mortua, quorum cura ipsi est concredita, ut iterum convaleant et sanctificentur. Sequitur tamen **c.** Ecclesiam finaliter secundum omnia sua membra talem fore, qualem eam Christus intendit i. e. sanctam et immaculatam. Quare Augustinus Retract. II, 18 monet: »Ubicunque in his libris (de baptismo contra donatistas) commemoravi Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, non sic accipiendum est, quasi jam sit, sed quae praeparatur ut sit, quando apparebit etiam gloriosa;« nam ut idem notat ib. I, 7 n. 5 »cum tota dicat, quamdiu hic est: *Dimitte nobis debita nostra*, non utique hic est sine macula et ruga aut aliquid ejusmodi.« Quae distinctio pro duplici Ecclesiae statu praesenti et futuro multum inculcatur in ejusdem breviculo collationis cum donatistis tertiae diei n. 9. 16 ss. et iterum in l. post collationem n. 10 ss., ubi sic concludit: »Ecce manifestum est quod dicebatur a nobis: distinguenda esse tempora Ecclesiae: non eam nunc esse talem, qualis post resurrectionem futura est; nunc malos habere permixtos, tunc omnino non habituram; ad illam ejus puritatem, non ad hujus temporis permixtionem illa divina testimonia pertinere, quibus eam Deus praedixit ab omni malorum permixtione penitus alienam.« Ceterum **d.** jam modo Ecclesia militans est sine macula et ruga scil. secundum elementum formale, nam Ecclesiae fides, sacramenta, praecepta etc. sunt sine macula. Quo sensu conc. toletanum VI. (a. 638) statuit in explicatione prof. fid. c. 1: »Ecclesiam quoque catholicam credimus sine macula in opere et sine ruga in fide.« Maculae et rugae con-

sequuntur elementum materiale, homines, qui se formae non penitus subjiciunt et in quos ea nondum perfecte dominatur.

243. **Demonstratio p. III.** Ut quae ex Augustino objiciuntur, rite intelligantur et uberior membrorum notio habeatur, notamus

1. de ratione membri **a.** esse continuationem organicam et cohaesionem physiologicam cum aliis corporis partibus seu membris, et participationem vitae et virtutis, quae per illud se exserat, seu informationem et influxum principii vitalis, qui major minorque esse, quandoque etiam deficere possit. Unde distinguimus membra sana et simpliciter perfecta, membra infirma, membra mortua, proinde membra secundum quid. Praeterea **b.** membrum spectari posse dupliciter: secundum essentiam et ut est pars corporis, et secundum quod est instrumentum et organum animae. **c.** Posse membrum ad aliquam societatem spectare vel simpliciter vel ex aliqua tantum parte et secundum quid.

Quare **2.** mirandum non est, si de membris Ecclesiae pro variis respectibus, sub quibus considerari possunt, diversa, imo et contraria affirmantur, ideoque ad speciem pugnae inter theologos oriuntur. Sane **a.** dici possunt peccatores membra Ecclesiae, corporis Christi, spectata idea membri, quatenus includit continuationem organicam cum aliis membris per triplex vinculum symbolicum, liturgicum, sociale, vel quatenus nomine membri intelligitur instrumentum[1]). **b.** Negari potest eos esse membra, si idea membri praeter

[1]) Egregia sunt, quae docet s. Thomas in 3. dist. 13 q. 2 a. 2 qcla. 2: „In corpore naturali invenitur quadruplex unio membrorum ad invicem. Prima est secundum conformitatem naturae ... et sic dicuntur membra unum genere vel specie. Secunda est per colligationem eorum ad invicem per nervos et juncturas et sic dicuntur unum continuatione. Tertia est, secundum quod diffunditur vitalis spiritus et vires animae per corpus. Quarta est, secundum quod omnia membra perficiuntur per animam, quae est una numero in omnibus membris. Et hae quatuor uniones inveniuntur in corpore mystico. Prima est, in quantum omnia membra ejus sunt unius naturae vel specie vel genere. Secundum est, in quantum colligata sunt invicem per fidem, quia sic continuantur in uno credito. Tertia est, secundum quod vivificantur per gratiam et caritatem. Quarta est, secundum quod in eis est Spiritus sanctus, qui est ultima perfectio et principalis totius corporis mystici quasi anima in corpore naturali. Prima autem dictarum unionum non est unio simpliciter, quia illud, in quo est unio haec, non est unum numero, sicut est in tribus sequentibus . . . Homines igitur infideles non pertinent ad unionem corporis Ecclesiae, secundum quod est unum simpliciter, et ideo respectu horum Christus caput non est nisi in potentia, secundum quod scil. sunt unibiles corpori. Homines autem fideles peccatores pertinent quidem aliquo modo ad unitatem Ecclesiae, in quantum continuantur ei per fidem, quae est unitas materialis; non tamen possunt dici membra proprie nisi sicut membrum mortuum scil. aequivoce. Et quia unitas corporis ex membris consistit, ideo quidam dicunt, quod non pertinent ad unitatem corporis Ecclesiae, quamvis pertineant ad unitatem Ecclesiae; et sicut operationes, quae sunt ad alterum, possunt aliquo modo fieri per membra arida, ut percutere vel aliquid hujusmodi, non tamen operationes quae sunt animae in membris; ita nec mali recipiunt spiritualis vitae operationes a Spiritu s.; sed tamen Spiritus s. per eos operatur spiritualem vitam in aliis, secundum quod aliis sacramenta ministrant vel alios docent. Sed homines fideles in gratia exsistentes uniuntur secundum tertiam unionem, quae est formalis respectu hujus secundae; et iterum secundum quartam, quae est completiva totius. Et ideo horum proprie dicitur Christus caput.‹ Similia habet 3 p. q. 8 a. 3,

organicam conjunctionem includit plenam vitae virtutisque possessionem: seu si peccatores reduplicative, formaliter qua peccatores spectantur. Hac ratione **c.** peccatores dici possunt non esse de Ecclesia, de corpore Christi, nam ut peccatores se potius illius subtrahunt influxui, ideoque non esse in illa, nisi ut sunt membra mortua, aut mali humores in corpore humano.

3. Augetur haec loquendi varietas, quod etiam ipsa Ecclesia aliter atque aliter possit considerari. Pro hac varia Ecclesiae consideratione alii atque alii inter ejus membra referri possunt atque debent: modo soli praedestinati, modo fideles omnes justi, modo etiam injusti. Sane Ecclesia considerari potest **a.** triumphans, ad quam pertinent soli praedestinati; **b.** militans et quidem inadaequate secundum quod est societas visibilis, secundum corpus, et ita ad eam pertinent fideles justi et injusti; **c.** secundum partem suam nobiliorem, et ita ad eam pertinent omnes et soli justi; **d.** ut est corpus vivum, et sic justi tantum perfecte ad eam spectant; **e.** finaliter, quatenus pertingit metam omnique caret ruga atque macula, et ita ad eam pertinent omnes praedestinati; denique **f.** potest Ecclesia considerari pro utroque stadio militiae et triumphi, et ita quoque solos praedestinatos complectitur.

244. Non dissimili ratione propositiones specie sibi contrarias ad concordiam revocat theologus plane insignis Stapleton, qui ita scribit [1]: „**1.** membra corporis Christi mystici quaedam esse conjuncta ipsi Christo, quaedam conjunctiora, quaedam conjunctissima. Conjuncta sunt omnia, quae Christum induerunt per fidem, aut per baptismum sacramentum fidei et applicatum sibi Christum habent per communionem sacramentorum. . . . Conjunctiora membra sunt, quae non solum per fidem et sacramentorum usum, sed etiam per caritatem Christo adhaerent et unus cum eo spiritus fiunt . . . Conjunctissima membra sunt, quae non sola fide et caritate, sed etiam spe non frustrabili et finali perseverantia connexa Christo conjunguntur . . . Itaque primi quidem sunt membra per fidem, secundi cara membra per caritatem, tertii carissima membra propter electionem. Rursum primi ut credentes sunt aliquanta membra; secundi ut amantes magna; tertii ut perseverantes praecipua . . . **2.** notabimus Ecclesiam Christi propter haec tria membrorum suorum genera varias in Scriptura nuncupationes accipere. Propter primum genus vocatur domus magna, in qua sunt vasa in honorem et vasa in contumeliam 2. Tim. 2, 20 etc. Propter secundum genus vocatur Ecclesia corpus Christi . . . cujus membra sunt templum Dei et Spiritus s. 1. Cor. 3, 16; . . . sponsa Christi . . . domus spiritualis, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis I. Petr. 2, 5 ss. . . . Propter tertium genus vocatur Ecclesia hortus conclusus, fons signatus, unica columba, una perfecta mea, amica mea tota pulchra Cant. 4. . . . **3.** notabimus quosdam esse in Ecclesia numero et vocatione tantum . . . alii sunt in Ecclesia et numero et merito . . . alii denique et numero et merito et electione propter perseverantiam in bono . . . **4.** notabimus quosdam esse in Ecclesia ut servos in domo . . . alii sunt in domo Dei sicut filii Dei, sicut cives, amici ac domestici ejus . . . alii denique . . . ut heredes. **5.** notabimus primum genus mem-

---

ubi ostendit, pro majori vel minori hominum cum Christo conjunctione, pro uberiori vel tenuiori ipsius in eos influxu, pauciorum vel plurium esse caput.

[1]) Relectione princ. doctrinalium fidei contr. 1 q. 2 a. 1. Cf. Fontana Bulla ‚Unigenitus' theologice propugnata III prop. 72 s.; Passaglia III, 30.

brorum Ecclesiae ad Ecclesiae corpus et unitatem seu etiam societatem vere et proprie pertinere, sed non principaliter.«

245. *Augustini doctrina.* — Secundum haec quae diximus Augustini effata esse explicanda, patet vel ex eo, quod s. doctor operosissime adversus donatistas tot editis libris defendit dogma catholicum, Ecclesiam non constare solis justis [1]). Neque desunt rationes, quibus ille insolitus loquendi modus Augustini possit explicari: nam **a.** amat Augustinus modum loquendi platonicum, cujus est, illius in primis meminisse, quod in re aliqua eminet ad eamque prae ceteris pertinet [2]). Cum ergo de ratione membri perfecti coetus, praesertim ex se sancti, sit sanctitas et vita, qua carent peccatores, negare potuit eos esse (reduplicative et sensu pleno cf. n. 243[2]) de Ecclesia. Aderat **b.** etiam ratio polemica. Cum enim donatistae profiterentur, baptismum extra Ecclesiam catholicam validum non esse propter illam s. Cypriani rationem, fieri nempe non posse, ut is vitam vel Spiritum sanctum tribuat, qui vitam et Spiritum s. ipse non habeat, ut haereticus quivis: contra urget s. Augustinus [3]), peccatores non secus atque haereticos alienos esse ab Ecclesia, quatenus scil. haec corpus est vivum et templum s. Spiritus. Si ergo hoc non obstante peccatores valide baptizant, poterunt et haeretici valide baptizare. Hoc explicatur, quare ea loquendi ratio in illis potissimum reperiatur libris, in quibus contra donatistas valorem baptismi ab haereticis collati tuetur. Praeterea **c.** audivimus (n. 242) Augustinum affirmantem, se saepe de Ecclesia loqui non qualis est, sed qualis futura sit. Ceterum **d.** ipse s. doctor subinde distinctionis principia proponit, secundum quae ipsius effata in speciem contraria explicari possint. Ita explicans verba Christi Jo. 13, 21: *Unus ex vobis tradet me,* scribit Tr. 61 n. 2: »Unus ex vobis numero, non merito; specie non virtute; commixtione corporali, non vinculo spirituali; carnis adjunctione, non cordis socius unitate: proinde non qui ex vobis est, sed qui ex vobis exiturus est... Ac per hoc utrumque verum est, et *ex nobis* et *non ex nobis* (1, Jo. 2, 19): secundum aliud ex nobis, secundum aliud non ex nobis: secundum communionem sacramentorum *ex nobis,* secundum suorum proprietatem criminum *non ex nobis.*« Et iterum de bapt. VII, 51: »Separatiores sunt (haeretici et schismatici) jam etiam corporaliter segregati, quam illi, qui interius in domo,

[1]) Cf. Alticozzi summa aug. p. 3 q. 1 a. 3; speciminis gratia ep. 43 n. 23, ep. 249; de unit. Eccl. n. 35, ubi ait; »Habemus innumerabilia testimonia de commixtione malorum cum bonis in eadem communione sacramentorum.«

[2]) Cf. Faure in annot ad s. Augustini Enchiridii c. 1.

[3]) Ita ex. gr. de bapt. l. 4 c. 4: »Sicut urgeri videor, cum mihi dicitur: Ergo haereticus dimittit peccata? Sic et urgeo cum dico: Ergo qui coelestia mandata non servat, avarus, raptor, foenerator, invidus, verbis non factis seculo renuncians, dimittit peccata? Si per vim sacramenti Dei, sicut et ille, ita et ille. Si per meritum suum, nec ille, nec ille. Illud enim sacramentum et in malis hominibus Christi esse cognoscitur: in corpore autem unicae columbae, incorruptae, sanctae, pudicae, non habentis maculam aut rugam. nec ille, nec ille invenitur.« Cf. l. 3 n. 22 ss. Merito autem notat card. Franzelin th. XXV, aliter atque aliter esse loquendum de peccatoribus ac de iis, qui foris exsistentes secundum aliquid tamen ad Ecclesiam referuntur, cum dicuntur esse vel extra vel intra Ecclesiam. Peccatores (fideles etc.) dici debent simpliciter esse in Ecclesia, et solum secundum quid extra Ecclesiam. Haeretici etc. dici debent simpliciter esse extra Ecclesiam et nonnisi secundum quid dici possunt esse in Ecclesia.

quae est Ecclesia 2. Tim. 2, 20) carnaliter et animaliter vivunt, et spiritualiter separati sunt.« Cf. Specht § 12 ss.

Articulus III.
De causa Ecclesiae formali et ministeriali.

246. *Formalis Ecclesiae causa.* — Nomine causae formalis relate ad societatem illud intelligitur principium, quod sua communicatione, inhaesione et informatione id, quod multiplex est, varium atque ex sese dispersum, colligit, unit aptaque synthesi componens in societatem redigit. Illud pro qualibet societate est duplex: internum scil. et externum: neque enim sufficiunt, ut societas oriatur humana, vincula externa membrorum, nisi etiam animi interius jungantur: et vicissim non sufficiunt vincula mere interna, nisi externis juventur, compleantur firmenturque. Quibus praemissis liquet, causam Ecclesiae formalem internam esse fidem caritate formatam cum omni gratiarum comitatu, vel generatim esse ea omnia, e quibus vita Ecclesiae spiritualis ejusque anima efflorescit (n. 224 [2]). Imo si latiori quadam ratione forma id dicitur, quod unit, perficit, animat, regit, consummat: dici poterit ipse Christus caput causa Ecclesiae formalis secundum dicta n. 207 ss., vel Spiritus s., qui Ecclesiam tamquam templum Dei inhabitat, omnigenis donis locupletat, format atque regit, qui fons est ejus vitae et unitatis, Ecclesiaeque membra pervadit et cum Christo capite et inter se nectit atque conjungit (n. 211).

247. Causa formalis externa continetur illis vinculis visibilibus, quibus fideles in unitatem visibilem colligantur, cujusmodi sunt: professio ejusdem fidei: omnes enim tenentur ad eam fidem profitendam, quam Ecclesia authentice proponit (cf. n. 234 [2]); praecepta legis christianae, unde fit ut vita membrorum sibi ubique sit similis, iisdem manifestetur officiis, unum eundemque prae se ferat characterem; cultus Dei communis et sacramenta, baptismus in primis, sine quo nemo admittitur; prae ceteris magisterium et ministerium ecclesiasticum, cui omnes obnoxii esse debent et quo reliqua vincula virtute continentur. Cum autem hoc ministerium rationem habeat etiam causae instrumentalis Ecclesiae, de eo seorsim agemus et quidem de ministerii ecclesiastici institutione, necessitate, perennitate, auctoritate.

§. 1. De ministerii ecclesiastici institutione.

248. **Thesis XLVIII.** ***Vera Ecclesia credi debet societas inaequalis, atque ita Christo auctore comparata, ut alii in ea sint praepositi, alii subditi; alii doctores, alii discipuli: alii mysteriorum dispensatores, alii sanctificandi.***

Demonstratio p. I. Quamvis inter Ecclesiae membra nullum sit discrimen relate ad salutem, cum nemo ab ea adipiscenda sit exclusus, ac fideles omnes sive graeci, sive barbari, viri et mulieres, senes et pueri sint populus electus, regale sacerdotium, filii Dei (si gratia sanctificante non carent), heredes Dei, coheredes autem Christi: hoc tamen minime impedit, quominus eadem dici possit societas inaequalis, quatenus non omnia ejusdem membra iisdem juribus, muneribus, praerogativis in ipsa fruuntur. Quam Ecclesiae inaequalitatem infinite universimque probant appellationes, quibus eadem dicitur *regnum, civitas, ovile, corpus;* et ipsa historia Ecclesiae christianae, quae eam nullo non seculo sistit ut societatem inaequalem, in qua alios cernimus praesides, alios subditos.

249. **Declaratio p. II.** Verum de facto nulla est controversia; quaestio est de jure. Sunt enim qui contendant, plenitudinem potestatis residere penes fidelium coetum, qui cum per se non possit implere munia sacerdotio et magisterio adnexa, deleget ad haec obeunda peculiares ministros, in quos plus minusve derivat suae auctoritatis pro majori minorive, in quo eos collocat, gradu; a quo si amoveantur, omnem amittant auctoritatem, sicut fieri solet in aliqua republica. Contra quos tenendum est, ipsum Christum ministerium instituisse ecclesiasticum, non ita tamen, ut omnes fideles, eo ipso quod sint fideles, juribus fruantur propriis hujus ministerii, sed distinctum a reliquo fidelium coetu: et huic ministerio tribuisse independenter a fidelibus, proinde immediate auctoritatem regendi, docendi sanctificandi fidelium coetum, in alios dein certo ritu derivandum. Et sane error ille a Marsilio patavino prolatus, a protestantibus ultra propugnatus, a Richerio, Febronio aliisque quadamtenus adoptatus, et a synodo pistoriensi approbatus, a neoprotestantibus nostrae aetatis recoctus damnatus fuit a Pio VI: „Propositio (2), quae statuit, potestatem a Deo datam Ecclesiae, ut communicaretur pastoribus, qui sunt ejus ministri pro salute animarum: sic intellecta, ut a communitate fidelium in pastoribus derivetur ecclesiastici ministerii ac regiminis potestas, haeretica[1];“ a Clemente XI. in prop. 90. Quesnelli: „Ecclesia auctoritatem communicandi habet, ut eam exerceat per primos pastores de consensu saltem praesumpto totius corporis;“ a Concilio trid. sess. 7 can. 10: „Si quis dixerit, christianos omnes in verbo et in omnibus sacramentis administrandis habere potestatem, A. S.;“ cf. sess. 23 can. 6 et 7 et cap. 4 et jam antea a Joanne XXII. constit. „Licet“ 23. Oct. 1327. Summi autem momenti est haec assertio. Si enim ministerium ecclesiasticum non nomine Dei, sed nomine populi fidelis suas exercet functiones, actum est de summa ejus auctoritate et independentia.

---

[1] In schemate patribus conc. vaticani proposito c. 10. statuitur: „Christi autem Ecclesia non est societas aequalium, ac si omnes in ea fideles eadem jura haberent; verum est societas inaequalis, et hoc non ideo tantum, quia fidelium alii clerici sunt, alii laici; sed propterea quod maxime in Ecclesia est potestas divinitus instituta, qua alii ad sanctificandum, docendum et regendum praediti sunt, alii destituuntur.“ Et can. 11: „Si quis dixerit, Ecclesiam institutam divinitus esse tamquam societatem aequalium; ab episcopis vero haberi quidem officium et ministerium, non autem propriam regiminis potestatem, quae ipsis divina ordinatione competat, quaeque ab iisdem sit libere exercenda, A. S.“ Cf. Atzberger § 339.

250. **Demonstratio p. II.** Discrimen inter Ecclesiae ministros reliquosque fideles juris esse divini, patet

1. ex historia evangelica: disertis enim verbis legimus Christum secrevisse quosdam a discipulorum turba, quos a p o s t o l o s vocavit (Luc. 6, 12); eos misisse auctoritate instructos, sicut ipse missus fuit a Patre (Jo. 20, 21), ipsisque tribuisse munera atque praerogativas aliis non communes (n. 115). Ergo ipse Christus auctor est hujus discriminis, neque illud pendet a nutu et arbitrio turbae fidelium. Hinc Petrus Act. 10, 40 testatur: *Hunc* (Jesum) *Deus suscitavit tertia die et dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus praeordinatis a Deo: nobis, qui manducavimus et bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis; et praecepit nobis praedicare populo et testificari* etc.

2. Colligitur ex verbis Pauli: *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores . . . Numquid omnes apostoli? numquid omnes prophetae? numquid omnes doctores?* 1. Cor. 12, 28. *Et ipse* (Christus) *dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi . . . ut jam non simus parvuli fluctuantes et circumferamur omni vento doctrinae* etc. Eph. 4, 11; *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus s. posuit episcopos regere Ecclesiam Dei* Act. 20, 28. Quibus ministerii ecclesiastici institutio modo adscribitur Deo Patri, modo Christo Domino, modo Spiritui s.: quae profecto non licet interpretari de institutione tantum mediata pendente ab arbitrio vario, volubili, inconstanti populi, ut patet vel ex obvia eorum inspectione.

3. Praeclare dataque opera id illustrat s. Paulus similitudine c o r p o r i s organici 1. Cor. 12, 12 ss. Sicut enim distinctio membrorum et varietas functionum munerumque refundi debet in voluntatem Dei creatoris: ita in corpore Christi mystico, in Ecclesia, distinctio membrorum ac varietas functionum ac ministeriorum refundi debet in voluntatem Dei instituentis Ecclesiam, non minus ac collatio charismatum.

Quare **4.** apostoli passim se ministros Christi, qui pro Christo legatione fungantur, non populi delegatos exhibent ib. 4, 1; 7, 10 ss.; 2. Cor. 2, 10; 5, 18 ss. etc.; omnem suam auctoritatem a Christo, minime vero a populo repetunt; in nomine et persona Christi loquuntur, docent, praecipiunt, agunt; citra populi delegationem Ecclesiae ministros constituunt vel constituendos praecipiunt. Act. 14, 22: *Et cum constituissent* (Paulus et Barnabas) *illis per singulas ecclesias presbyteros et orassent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino;* Tit. 1, 5: *Reliqui te Cretae, ut ea quae desunt corrigas et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi.*

5. Consentit universa antiquitas christiana, quae ministerii ecclesiastici institutionem repetit ex voluntate Dei, ut patet jam ex epistolis Clementis romani et Ignatii M. Quocirca nunquam episcopi habiti sunt ut delegati vel deputati populi, qui ejus nomine Ecclesiam regant, sed semper exhibentur ut ministri Christi, qui ab ipso summis praerogativis aucti fideles pascant, rationem ipsi reddituri; nunquam ab ipsis eorumque conciliis appellatum ad fidelium coetum; nunquam populus judicavit de episcopis, de controversiis fidei, nunquam leges tulit vel ab episcopis latas confirmando roboravit; nunquam episcopos jure proprio deposuit, excommunicavit; quae omnia populus facere posset, si revera penes ipsum resideret potestas ecclesiastica et ex ipso in Ecclesiae ministros derivaretur.

Hinc praecipiunt constitutiones apost. II, 4: »Neque etiam aequum est, o episcope, ut tu qui caput es assentiaris caudae i. e. laico, sed Deo soli. Nam oportet te subjectos regere, non ab iis regi, cum nec filius imperet patri secundum rationem.« Et cum Victor quidam laicus contra episcoporum sententiam opinionem quandam proferret, ita eum redarguit Augustinus de anima et ejus orig. l. 3 c. 12 n. 18: »In qua tua sententia tam nova et contra Ecclesiae totius auctoritatem disciplinamque prolata verbo etiam insolentissimo usus es, dicens: Pro his (defunctis non baptizatis) sane oblationes assiduas et offerenda jugiter sanctorum censeo sacrificia sacerdotum, ut te homo laicus sacerdotibus Dei nec discendo subderes, nec saltem simul quaerendo misceres, sed censendo praeponeres.« Quod si subinde fideles in consultationis vel electionum participationem admissi sunt, hoc non probat illorum jus, sed praesidum sive prudentiam sive humanitatem [1]): et fidelium electio non erat electio collationis, qua electis conferrent auctoritatem, sed praesentationis, qua designarent subjectum, quod judicarent idoneum, in quod auctoritas ecclesiastica derivaret aliquod munus.

§ 2. De ministerii ecclesiastici necessitate.

251. **Thesis XLIX.** ***Rejici debet anabaptistarum, quackerorum et separatistarum opinio, qua ecclesiastici ministerii necessitatem negant.***

Declaratio. Sectarii, quos refellimus, ministerii ecclesiastici utilitatem quidem non negant, sed ejus necessitatem, quod ea adversetur

---

[1]) Langen in op. Das vaticanische Dogma von dem Universalepiscopat und der Unfehlbarkeit des Papstes in seinem Verhältniss zum N. T. und der kirchlichen Ueberlieferung pluribus Richerii errorem iterum probare nititur: sed quae in ejus confirmationem adducit **a.** eadem sunt, quibus utuntur protestantes ad subvertendam Ecclesiae hierarchiam idque unum probant, merito sectam illam, cui ipse addictus est, neoprotestantium dici; **b.** anarchiam in Ecclesiam inducunt. Dicta vero **c.** Christi et apostolorum, ad quae provocat, vel excludunt certum quendam modum exercendae potestatis, i. e. fastum, despotismum (Matth. 20, 25); vel probant apostolorum humanitatem et prudentiam, non negant eorum potestatem, quam alibi clare inculcant; vel in alienum detorquentur sensum nulla ratione habita harmoniae Scripturarum, quibus tam perspicue alibi ministrorum Ecclesiae praerogativae evincuntur. Cf. Gregorius naz. or. 32 n. 11 ss.

indoli N. T., in quo perfecta viget coram Deo aequalitas, nullus est famulatus, fideles a Deo ipso interius instituuntur. Provocant scil. ad haec vel similia Scripturae testimonia: *Et ponam . . . universos filios tuos doctos a Domino* Is. 54, 13: *Et non docebit ultra vir proximum suum et vir fratrem suum* (τὸν πολίτην αὐτοῦ) *dicens: Cognosce Dominum! Omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum* Jer. 31, 34; *Oves meae vocem meam audiunt, et ego cognosco eas et sequuntur me* Joan. 10 27; *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter* Jac. 1, 5; *Sed vos unctionem habetis a Sancto et nostis omnia . . . Et non necesse habetis, ut aliquis doceat vos, sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus* 1. Joan. 2, 20. 27. etc. Contra quos ministerii ecclesiastici necessitatem tuentes, non loquimur de necessitate absoluta, sed de hypothetica orta tum ex voluntate institutoris, tum ex praesenti rerum ordine, in quo sine perenni miraculo homines in societatem visibilem coalescere nequeunt sine visibili ministerio.

252. **Demonstratio.** Ministerii ecclesiastici necessitas probatur

1. inductione. De facto enim constat, nec exstitisse unquam, nec exsistere ullam vel minimam societatem, quin in ea alii praesint, subsint alii, eamque necessitatem crescere pro membrorum numero et diversitate, pro duratione societatis, pro finis consequendi difficultate etc. Haec vero necessitas fundatur in naturae humanae imperfectione propria et ad vitium pronitate, qua suum quisque judicium assectari, suo commodo studere, amori proprio obsequi etc. nititur: cum qua pronitate conspiratio multorum in eundem finem iisdemque mediis consistere nequit, nisi quis praesit, qui imprimat cum auctoritate per modum formae quandam unitatem mentibus, voluntatibus, actionibus. Cum ergo religio christiana naturam humanam non mutet, quamvis eam adjuvet et perficiat, inferre debemus, neque Ecclesiam, cum societas visibilis sit, citra ministerium ecclesiasticum exsistere posse, eoque minus, quod ea loco universalis et tempore perpetua esse debet, ejusque finis supra rationem viresque naturae est positus. Quae illatio

2. confirmatur comparatione cum synagoga. Quamvis enim **a.** synagoga loco et duratione esset circumscripta, pro una tantum gente instituta, et **b.** Deus eidem mediis extraordinariis, missis subinde prophetis, provideret; quamvis **c.** in ipsa credenda quidem pauciora, agenda vero clare in lege definita essent, ministerium tamen erat necessarium. Ergo et in Ecclesia erit necessarium, imo a fortiori, quod Ecclesia debeat esse tempore perpetua, loco universalis, totque diversas complecti gentes; quod credenda agendaque non adeo clare sint in Scripturis expressa (n. 118), nec Deus amplius mittat prophetas.

3. Hanc necessitatem s. Paulus illustrat analogia corporis humani docens ministerium requiri, ne sit schisma: *Deus temperavit corpus, ei, cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem, ut non sit schisma in corpore, sed idipsum pro invicem sollicita sint membra . . . Vos autem estis*

corpus Christi et membra de membro. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores etc. 1. Cor. 12, 24 ss. Summa autem est excludendi schismatis necessitas.

4. Tum effata tum facta in Scripturis relata ostendunt, ordinem supernaturalem a Deo non dissimili administrari ratione, qua ordo naturalis regitur i. e. non citra causas secundas. *Quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante? . . . Ergo fides ex auditu* Rom. 10, 14. 17. Cf. n. 204. Ita eunuchus ille, quem Deus immediate potuisset instruere, evangelizandus traditur (et quidem per miraculum) Philippo, qui cum interrogasset: *Putasne intelligis quae legis?* hoc excepit responsum: *Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi* (Act. 8, 21)? Saulus conversus mittitur Damascum, *et ibi*, inquit Dominus ad eum, *dicetur tibi quid te oporteat facere* (ib. 9, 7). Angelus, qui apparuit Cornelio centurioni, certe hunc docere poterat fidem christianam; et tamen nihil aliud egit, quam illum monere, ut Petrum accerseret, *hic dicet tibi quid te oporteat facere* (ib. 10, 6). Sicut ergo ordo naturalis sine perenni miraculo seclusis causis secundis nequit exsistere, ita neque ordo supernaturalis in Ecclesia vigens secluso quovis ministerio.

Qua de re sapienter disputat Augustinus in prologo de doctrina christ. n. 6 s. duplicem hujus legis reddens rationem: »Poterant utique omnia per angelum fieri, sed abjecta esset humana conditio, si per homines hominibus Deus verbum suum ministrare nolle videretur. Deinde ipsa caritas, quae sibi invicem homines nodo unitatis astringit, non haberet aditum refundendorum et quasi miscendorum sibimet animorum, si homines per homines nihil discerent.« Isaac abbas coenobii de Stella (sec. XII) serm. 11 (Mig. 194, 1729): »Omnia per se potest Christus omnipotens, i. e. baptizare, eucharistiam consecrare, ordinare, peccata dimittere et similia: sed nihil vult humilis et fidelis sponsus sine sponsa. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Ego dico, sacramentum hoc magnum in Christo et in Ecclesia (Eph. 5, 32).«

253. *Argumentis adversariorum respondetur.* — Ad testimonia, quibus adversarii fidunt (n. 251), respondemus

1. sensum, quem illis subjiciunt, esse novum, inauditum per secula XV, ideoque admodum suspectum in re tam practica tantique momenti;

2. imo sensum illum adversari expositioni totius antiquitatis, quae hisce testimoniis non obstantibus ministerii ecclesiastici non solum utilitatem, sed et necessitatem theoretice et practice asseruit defenditque. Et sane

3. admitti sensus ille nequit, quin plures hermeneuticae canones violentur, canon scil. **a.** quo cavetur, ne reales antilogiae in bibliis foveantur; regula **b.** qua monemur, receptum esse in s. Scriptura, ut quae Deus potissimum et qua causa princeps agit, sic illi tribuantur ac si solus ea faceret, nulla facta mentione causae instrumentalis [1]; **c.** regula, qua monemur, particulum ‚non'

---

[1]) *Respicite volatilia coeli, quoniam non serunt, neque metunt, nequi congregant in horrea: et Pater vester coelestis pascit illa* Matth. 6, 26; 10, 20: *Manus tuae fecerunt me et plasmaverunt me totum in circuitu* Job. 10, 8; Ps. 146, 8; 1. Cor. 3, 7 etc.

frequenter elliptice accipi pro ‚non solum', adeo ut in altero membro particula adversativa ‚sed' adverbiis ‚in primis' vel ‚potissimum' compleri debeat [1]).

Quare **4.** illis in locis hoc tantum significatur, fideles esse θεοδιδάκτους a Deo edoctos; verissime autem dicuntur fideles divinitus edocti, etsi a Deo per homines edocentur, quod **a.** primus fidelium doctor fuit Deus incarnatus; quod **b.** doctores humani scil. Ecclesiae ministri non aliud proponunt quam doctrinam a Deo acceptam; quod **c.** hanc ipsam docent non auctoritate propria, sed auctoritate et missione divinitus accepta; quod **d.** in docendo Ecclesia Spiritus s. assistentia fruitur; quod **e.** dum homines foris aures pulsant, Deus interius illuminat intellectum, cor aperit atque ad credendum gratia sua movet [2]). Quare ad rem Augustinus tr. 3 in ep. Joan. 2, 27 n. 13 explicans verba objecta: *Non necesse habetis ut aliquis doceat vos* etc., scribit: »Unctionem habebant, quibus loquebaris? Tu dixisti, quia *unctio ipsius docet vos de omnibus.* Ut quid igitur talem epistolam fecisti? Quid illos tu docebas? quid instruebas? quid aedificabas? Jam hic videte magnum sacramentum, fratres. Sonus verborum nostrorum aures percutit: magister intus est. Nolite putare quemquam aliquid discere ab homine. Admonere possumus per strepitum vocis nostrae, si non sit intus, qui doceat, inanis fit strepitus noster.«

5. Quod locum, qui aliis difficilior videri possit, attinet Jer. 31 34, praeter dicta notari debet, eo non significari omnis institutionis humanae ministerialis in N. T. cessationem, ut evidenter patet ex interpretatione practica Christi mittentis apostolos ad docendas gentes omnes, et ex verbis ejusdem prophetae 3, 15: *Dabo vobis pastores juxta cor meum et pascent vos scientia et doctrina;* sed triplicem institui inter N. et V. Testamentum comparationem, nempe **a.** cognitionem Dei per Ecclesiam universaliorem fore, non tantum ad fratres, contribules atque proximos restringendam, sed etiam ad gentes, ad omnes a minimo usque ad maximum, etiam ad eos qui ante fuerant remoti (Eph. 2, 17) dilatandam: **b.** doctrinam per abundantem gratiam internam futuram esse potiorem; eamque **c.** conjunctam cum remissione peccatorum. Neque desunt patres, qui hoc vaticinium nonnisi in coelis plene adimplendum esse censeant. Ita Theodoretus in h. l. in Hebr. 8, 13; Augustinus de spiritu et lit. c. 24; Gregorius M. Moral. XXX, 4; Primasius, Haymo halberstadiensis et Hervaeus ep. in Hebr. 8, 11; Bernardus s. 53 in cant. n. 5; Thomas lect. 3 in ep. ad Hebr. 8 etc. Ceterum verosimilis, si non praeferendus, est commentarius, quem recentissime tuetur Palmieri in diss. adjecta op. de veritate historica l. Judith. Galopiae 1886 p. 115—25. Censet scil. hoc vaticinium respicere ipsum populum judaicum eoque praedici quod etiam Paulus futurum praenunciat Rom. 11, 25. 26 finalem hujus po-

---

[1]) Cf. Act. 5, 4; Eph. 6, 12; 1. Thess. 4, 8 etc.

[2]) 1. Cor. 3, 6; Act. 16, 14 etc. Ideo s. Bonaventura (de reductione artium ad theol.) praeeunte Augustino: »Ille solus, inquit, est verus doctor, qui potest speciem imprimere et lumen infundere et virtutem dare cordi audientis. Et hinc est, quod cathedram habet in coelo, qui intus corda docet.« Et jam antea Chrysostomus hom. 1. in inscriptionem altaris et in princ. Act. (ed. Montfaucon t. 3) n. 3: »Coelestis est et superna schola nostra, siquidem talis est dignitas hujus theatri, ut ab hominibus nihil, sed per homines a Deo discamus.« Cf. plura in tract. de gratia t. III. th. 173. Cf. Sanctium in h. l. et Passaglia III, 7.

puli ad Christi conversionem. Tunc apud eos universalis erit vera Dei seu Messiae cognitio, ut idcirco haud amplius opus sit, ut alter alteri dicat: *Cognosce Dominum*: quod non excludit magisterium authenticum, a quo acceperint hanc notitiam et sub quo illam custodiant, verumque esse potest in societate bene exculta et magisterio authentico instructa.

§ 3. De ministerii ecclesiastici perennitate.

254. **Thesis L.** ***Voluit autem Christus, ut docendi pascendique ministerium in apostolis inchoatum non antea desineret, quam ipsa adesset seculorum consummatio.***

Demonstratio. Perennitas ministerii **1.** sequitur per modum corollarii ex thesi 38 de Ecclesiae perennitate et ex th. 49 de ministerii ecclesiastici necessitate. Si enim Ecclesia est perennis et ministerium ecclesiasticum ad eam propagandam conservandamque necessarium, ipsum quoque perenne esse debet. Eadem veritas

2. colligitur ex Scripturae effatis Matth. 28, 20 (n. 115); *Et ego rogabo Patrem et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum* Joan. 14, 15: *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat* 1. Cor. 11, 26, quibus significatur ministerium ecclesiasticum ex Christi intentione durare debere usque ad *consummationem seculi, in aeternum, donec Christus* secundo *veniat,* ideoque esse perpetuum. Et sane

3. teste Paulo finis ministerii ecclesiastici est, ne circumferamur omni vento doctrinae, ne unitas violetur fidei, ut aedificetur corpus Christi (n. 250 [2]); atqui triplex hic finis exigit perpetuum ministerium.

4. Denique ministerium ecclesiasticum est de essentia et constitutione Ecclesiae, ut colligitur **a.** ex eo, quod est ejus causa formalis externa (n. 247); **b.** ex historia, qua teste nunquam exstitit Ecclesia sine ministerio ecclesiastico, unde ipsum est Ecclesiae coaevum atque parallelum i. e. tam late patet atque ipsa Ecclesia; quae **c.** connexio nunquam ex arbitrio fidelium, sed ex Christi voluntate fuit derivata, ac propterea **d.** series nunquam interrupta pastorum habita semper fuit nota verae Ecclesiae, ideoque ejus proprietas essentialis. Quare **e.** Cyprianus Ecclesiam propemodum definiens ita ad Florentium Puppianum scribit ep. 69: „Ecclesia est plebs sacerdoti adunata et pastori suo grex adhaerens. Unde scire debes, episcopum in ecclesia esse et ecclesiam in episcopo; et si quis cum episcopo non sit, in Ecclesia non esse.“ Tamdiu ergo esse debet ministerium ecclesiasticum, quamdiu stabit Ecclesia.

§ 4. De ministerii ecclesiastici auctoritate.

255. Expedita jam triplici quaestione de ecclesiastico ministerio, reliqua est ultima de ejus juribus et auctoritate. Ut hanc auctoritatem assequamur, in memoriam revocentur quae ostendimus n. 204. ministerium scil. ecclesiasticum seu Ecclesiam docentem et pascentem Christi in terris vices agere et pro eo legatione fungi, ideoque in consortium potestatis a Christo adsciscі. Atqui Christus tamquam rex regum, summus sacerdos et magni consilii Angelus seu Propheta triplici excelluit potestate: regia, sacerdotali, prophetica. Quare triplex quoque Ecclesiae potestas distingui poterit, vi cujus ei competit magisterium, ministerium et regimen: quae tamen merito revocatur ad notam illam partitionem in potestatem ordinis, quae potestate sacerdotali continetur, et in potestatem jurisdictionis, quae potestatem regendi docendique complectitur. Cum autem jus canonicum in potestate Ecclesiae regia [1]) declaranda ex professo versetur, de potestate sacerdotali disseramus in tractatu de sacramentis: hic tantum agemus de potestate

---

[1]) Ut aliquid saltem synoptice de ea dicamus, notetur **1.** eam potestatem esse tripartitam: est enim legifera, ut elucet ex Matth. 16, 19; 18, 18; Act. 15, 28 coll. 41; judiciaria, ut patet ex 1. Cor. 5, 3. 12; 1. Tim. 5, 19; Matth. 18, 17; et coactiva, quam in primis rejiciunt adversarii jurium Ecclesiae, ut Marsilius Patavinus, M. Ant. de Dominis, Richerius, Febronius, Nuytz etc. Tamen **2.** Ecclesia eam saepe sibi asseruit, ut Joannes XXII. damnatione prop. 5. Marsilii: „Quod tota Ecclesia simul juncta nullum hominem punire potest punitione coactiva, nisi concedat hoc imperator;“ Pius VI. damnatione prop. 4 synodi pistoriensis et Pius IX. damnatione prop. 24. 31. syllabi. Potestas autem **3.** coactiva exseritur in invitos et in eo consistit, ut **a.** invitis obligationem imponat ad aliquid faciendum aut omittendum, **b.** obligationem ad poenam crimini proportionatam, atque **c.** hanc inferat invitis, subinde etiam per vim. Atqui **4.** talem potestatem Ecclesiae competere sequitur ex potestate legifera et judiciaria, quae utraque sine jure cogendi inanis foret; ex verbis factisque Pauli 2. Cor. 10, 6; 13, 2 et 1. Cor. 4, 21; 5, 4; 1. Tim. 1, 20. Verum **5.** ea non consistit in jure infligendi poenas solum spirituales, sed etiam corporales. Ecclesia enim est societas perfecta (n. 215 s.) ideoque et media habet sufficientia ad finem suum consequendum. Media vero accommodata non solum ex societatis fine sunt determinanda, sed etiam ex indole subditorum, qui in finem sunt promovendi. Hi autem sunt homines ex anima et corpore constantes, qui objectis et mediis mere spiritualibus non satis moventur, unde etiam Christus sacramenta sub forma sensibili instituit. Quare poenae mere spirituales, nisi sensibiles quoque sint et corporales, Ecclesiae qua societati non sufficient. Distinguatur tamen **6.** jus infligendi poenas corporales a facultate expedita illas exsequendi. Sufficit nobis ad illud Ecclesiae vindicandum tueri, societatem civilem ratione suae subordinationis teneri Ecclesiae nomine illas exsequi, quod praeclare ita expressit Bonifatius VIII. in bulla ‚Unam Sanctam‘ inter Extravag. com. l. 1 tit. 8 c. 1: „Uterque (gladius) est in potestate Ecclesiae, spiritualis scil. gladius et materialis. Sed is quidem pro Ecclesia, ille vero ab Ecclesia exercendus. Ille sacerdotis, is manu regum et militum, sed ad nutum et patientiam sacerdotis. Oportet autem gladium esse sub gladio, et temporalem auctoritatem spirituali subjici potestati.“ Cf. s. Bernardum de consid. IV, 3 opusc. XLVII. 138 s.; plura apud Palmieri § 19; Mazzella disp. 4 a. 6; de potestatis distinctione Franzelin th. 5.

docendi [1]), quae triplici munere continetur [2]): est enim Ecclesia veritatis revelatae testis, magistra, et obortis controversiis judex, non qualiscunque, sed plane authentica, cujus testimonio, magisterio, judicio est prorsus standum. Ideo autem est plane authentica ejusque verbis est standum, quod in hoc triplici munere obeundo fruitur infallibilitate, de qua quatuor quaeremus: factum, subjectum, objectum, naturam.

A. Ecclesiae infallibilitas.

256. **Thesis LI.** ***Ministerium ecclesiasticum praeditum est auctoritate docendi.***

Demonstratio. Thesis post ea, quae hucusque diximus, demonstratione vix indiget. Ecclesiae enim seu ejus ministerio competere docendi jus et officium et quidem authenticum, quo nomine Dei cum auctoritate veritatem divinitus revelatam promulgare possit, adeo ut omnes audire illud eique obedire, nisi perire velint, teneantur,

1. clarissime colligitur ex iis omnibus, quae disputavimus de medio divinitus electo ad propagandam doctrinam revelatam omnibus ad salutem necessariam th. 23, deque Ecclesiae fine n. 204. Colligitur

2. ex agendi ratione apostolorum, qui ubique in docendo et praecipiendo auctoritatem sibi vindicant legatorum Christi: *Non enim,* scribit Paulus 1. Cor. 1, 17, *misit me Christus baptizare, sed evangelizare;* miraculis fidem sibi conciliant Marc. 16, 20; 1. Cor. 2, 4; 2. Cor. 12, 12; fidem atque obedientiam exigunt: nam *accepimus,* inquit idem apostolus Rom. 1, 5, *gratiam et apostolatum* (gratiam seu munus gratuitum apostolatus) *ad obediendum fidei in omnibus gentibus* (cui muneri incumbit curare, ut omnes gentes obediant fidei seu Evangelio a nobis praedicato) *pro nomine ejus* (pro gloria nominis ejus). Et iterum 2. Cor. 10, 4 s.: *Arma militiae*

---

[1]) In annot. 18 ad cap. 10 schematis cit. notatur, in priori schematis forma additam fuisse declarationem, quae deinceps utpote non necessaria omissa est, et qua de eadem potestate statuebatur: „Docemus eam (**1.**) supremam esse et illi soli obnoxiam, qui ipsam tribuit Matth. 28, 18 dicens: *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra; euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos;* eandemque (**2.**) esse universalem ac nullis circumscriptam limitibus, nisi quos finis salutaris ordinis exigit, cum Dominus talem illam contulerit, ut Matth. 18, 18 quaecunque per eam ligata aut soluta fuerint super terram, ligata et soluta sint in coelo: et hanc potestatem esse (**3.**) plane necessariam, adeo ut subsint ei omnes, qui semel per baptismum Ecclesiae adscripti fuerunt. Si enim *Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (Matth. 18, 17.)“ Asseri autem debent hae potestatis ecclesiasticae dotes adversus protestantes, qui vel eam principibus secularibus obnoxiam statuunt, vel plura eidem subtrahunt et eam ad res mere internas coarctant, vel generatim ei imperandi jus atque fidelibus parendi officium denegant.

[2]) De hoc triplici munere cf. Scheeben §§ 8. 9. 10.

nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo (efficacia per Deum) *ad destructionem munitionum* (adversariorum), *consilia* (machinationes hostiles) *destruentes, et omnem altitudinem* (altam ac superbam scientiam et magniloquentiam) *extollentem se adversus scientiam Dei, et* (iisdem armis) *in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam.* Cf. Gal. 1, 8 ss. Quam agendi rationem Ecclesia quovis seculo est imitata. Colligitur

3. ex ipsa fidei natura, sine qua nemo est christianus; *fides* vero *ex auditu, auditus autem per verbum Christi* idque praedicatum a legatis authentice missis Rom. 10, 13 ss. Colligitur

4. ex ipsa humani generis indigentia, quod par aptumque non est assequendae tuto veritati ad finem suum consequendum necessariae nisi revelatione. Atqui haec modo singulis immediate non fit. Ergo nonnisi per revelationem mediatam. quae scil. per testes et legatos authenticos promulgetur et singulis proponatur (n. 10). Hi vero sane alii non sunt. quam illi, quibus dictum est: *Docete omnes gentes* etc.

257. *De controversiarum judice.* — **5.** Colligitur ex necessitate conservandae unitatis fidei, quae sine authentico vivoque magisterio conservari nequit, seu ex necessitate judicis controversiarum; de quo argumento peremptorio praeter dicta n. 117 haec notentur:

a. attentis hominum indole, rationis humanae infirmitate, fidei difficultate atque obscuritate s. Scripturae fieri non poterit. quin saepe oboriantur controversiae de revelationis ambitu, sensu etc., quod etiam revera contigisse historia dogmatum evidenter ostendit. Ideoque

b. institutus sit oportet a Christo aliquis controversiarum judex, ne revelationis fructus, fidei unitas etc. pereant, et ne minus Ecclesiae sit provisum, quam cuilibet societati mere humanae: isque ut tanto muneri sit par, visibilis, quem omnes facile adire et audire possint, tantaque auctoritate praeditus, ut tuto nos ejus credamus judicio in re tanti momenti, qualis est fides, utque merito extorquere valeat litigantium licet doctorum assensum. Atqui talis judex

c. neque est ratio singulorum. ut per se patet (cf. n. 263 [4]); neque

d. populus christianus. qui ipse hoc judice quam maxime indiget: nam nullibi ipsi munus docendi legimus commissum, et populus universim sumptus ad ejusmodi munus est plane ineptus. Ad rem scribit Gregorius nazianzenus or. 19 n. 10: „Oves pastores vestros ne pascite. nec supra fines vestros assurgite; satis enim vobis est, si recte pascamini. Nolite judicare judices, nec legislatoribus leges praescribite; non est enim dissensionis et confusionis Deus, sed pacis et ordinis. Ne quis igitur caput sit, qui vix aut manus aut pes aut vilius quoddam aliud corporis membrum est.“ Neque

e. ejusmodi judex est princeps societatis civilis, cum hic saepe infidelis, haereticus, schismaticus sit; et Ecclesia diffundatur per plurimas regiones diversis, inter se saepe inimicis, principibus subjectas; istorum enim dissensu scinderetur potius, obtineretque illud exitiale adagium: Cujus regio, illius et religio. Neque

f. Deus controversias immediate dirimit revelatione, ut patet facto et lege praesentis ordinis divinitus statuta, ut homines (saltem ordinarie) per homines doceantur (n. 252 [5]). Quapropter orta quaestione de legis mosaicae observatione in ipsis Ecclesiae exordiis fideles non recurrerunt ad spiritum internum, quamvis tunc Spiritus s. charismata abundanter diffunderentur, sed ad ministerium divinitus institutum Act. 15, 5 ss.

Neque **g.** iste judex est ipsa s. Scriptura, ut patet ex n. 116.

Quare **h.** vel nullus erit controversiarum judex, quod est absurdum, quia eo sublato impossibilis redditur Ecclesia; vel ipse est vivum authenticumque Ecclesiae ministerium. Quae illatio confirmatur tum α. analogia cum synagoga Deut. 17, 8 s.; tum β. inductione plane universali, cum nulla sit societas, in qua non sit authentica judicandi de controversiis obortis potestas penes societatis praesides; tum γ. sensu theoretico et practico totius antiquitatis, cum controversiae de fide semper authentice dirimerentur coactis pastorum conciliis, vel consentiente episcoporum magisterio, vel sententia principis pastorum i. e. romani pontificis [1]).

258. **Corollarium I.** Juri, officio et auctoritati docendi innititur etiam jus, officium et *auctoritas doctrinas a revelatione divina dissonas proscribendi* et damnandi: unde consequitur fidelium officium Ecclesiam audiendi non solum cum docet, quid credendum sit, verum etiam cum pro munere suo decernit, quid sit respuendum. Quod colligitur **1.** ex ipsa rei natura seu ex ipso munere docendi, pascendi, procurandi ovium sibi commissarum salutem; **2.** ex dictis factisque apostolorum. Speciminis gratia sint Pauli verba: *Sed licet nos, aut angelus de coelo evangelizet vobis praeter quam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* Gal. 1, 8; *Rogavi te, ut remaneres Ephesi . . . . ut denunciares quibusdam, ne aliter docerent* 1. Tim. 1, 3; *Ex quibus* (qui naufragaverunt circa fidem) *est Hymenaeus et Alexander, quos tradidi satanae, ut discant non blasphemare* v. 20; cf. 2. ep. 2, 25; Tit. 1, 13; 3, 10; **3.** ex sentiendi agendique ratione totius antiquitatis, quae sollicite emergentes haereses damnabat.

259. **Corollarium II.** *Merito damnavit* [2]) Pius IX. has *propositiones syllabi* 44: „Civilis auctoritas potest se immiscere rebus, quae ad religionem,

[1]) Cf. Valentia in analysi fidei; Becanus op. V. opusc. 2. 5 q. 1 concl. 5 et summae theol. t. 2 tr. 1 c. 7; Thomassinus in eruditis in concilia dissertationibus; Heinrich § 86.

[2]) In schemate cit. pro conc. vaticano cap. 15 statuitur: „Inter sanctissimorum jurium violationes, quae nostra aetate ad nationes erroribus inficiendas corrumpen-

mores et regimen spirituale pertinent. Hinc potest de instructionibus judicare, quas Ecclesiae pastores ad conscientiarum normam pro suo munere edunt. quin etiam potest de divinorum sacramentorum administratione et dispositionibus ad ea suscipienda necessariis decernere.« Cf. infra n. 396 c. 45: „Totum scholarum publicarum regimen, in quibus juventus christianae alicujus reipublicae instituitur, episcopalibus dumtaxat seminariis aliqua ratione exceptis, potest ac debet attribui auctoritati civili, et ita quidem attribui, ut nullum alii cuicunque auctoritati recognoscatur jus immiscendi se in disciplina scholarum, in regimine scholarum, in graduum collatione, in delectu aut approbatione magistrorum. 46: Imo in ipsis clericorum seminariis methodus studiorum adhibenda civili auctoritati subjicitur. 47 et 48: Catholicis viris probari potest ea juventutis instituendae ratio, quae sit a catholica fide et ab Ecclesiae potestate sejuncta, quaeque rerum dumtaxat naturalium scientiam ac terrenae socialis vitae fines tantummodo vel saltem primario spectet. 28: 33: Non pertinet unice ad ecclesiasticam jurisdictionis potestatem proprio ac nativo jure dirigere theologicarum rerum doctrinam.«

Hisce propositionibus auctoritati civili asseritur instructionis publicae monopolium et instructiones pastorum Ecclesiae, totum scholarum publicarum societatis christianae regimen ac methodus in ipsis clericorum seminariis adhibenda censurae et inspectioni auctoritatis civilis subjiciuntur: sed quam praepostere. Nam omnia, quae ad homines, quatenus sunt cives, spectant, disponi dirigique ita debent, ut ordinentur in ejus ultimum finem, vel saltem hujus assecutionem non impediant: hoc enim exigit vel ratio sana. Atqui ultimus hominum finis est salus aeterna per fidem et bona opera in Ecclesia obtinenda. Ergo publica institutio talis esse debet ex jure vel naturali, ut saltem non adversetur fidei ad salutem necessariae. Atqui omne judicium de fide deque doctrina ei contraria spectat ad Ecclesiam. Quapropter Ecclesiae vindicanda est auctoritas ad directionem scholarum, quantum ipse finis Ecclesiae postulat, adeoque asserendum est ei jus et officium prospiciendi fidei et moribus christianis juventutis catholicae hocque ipso cavendi, ne pretiosa haec bona per ipsam institutionem in scholis corrumpantur. Hinc s. Thomas opusc. 14 contra impugnantes Dei cultum c. 3 scribit: „Ordinare

---

dosque in eis mores christianos perpetrantur, illa est vel maxime perniciosa, qua fraudulenti homines contendunt, scholas omnes directioni ac arbitrio solius potestatis laicae subjiciendas esse, ita ut auctoritas Ecclesiae ad providendum religiosae institutioni et educationi juventutis christianae omnino impediatur. Quin eo usque progressi sunt, ut ipsam catholicam religionem a publica educatione arcere, atque universas scholas nullius professionis religiosae, sed literarias tantummodo esse debere dicant. Contra hujusmodi sanae doctrinae morumque corruptelas ex ipso fine Ecclesiae a Christo Salvatore fundatae, ut homines per salutarem fidem ac disciplinam docendo regendoque ad vitam aeternam adducat, ab omnibus agnoscendum est jus et officium, quo ipsa pervigilat, ut juventus catholica in primis vera fide et sanctis moribus rite instituatur.« Cf. contra hos noxios errores Stentrup solidissime disputantem in Zeitschr. für kath. Theol. 1895 p. 193 ss.

de studio pertinet ad eum, qui praeest reipublicae et praecipue ad auctoritatem apostolicae sedis, qua universalis Ecclesia gubernatur." Unde ne nomen quidem christiani, multo minus catholici ille meret, qui de hoc jure Ecclesiae dubitat, imo plenum absolutumque jus institutionis publicae societati laicae saepe atheae vindicat. Non solum num fidei vel umbram habeat merito quaeras, verum etiam an ratione utatur.

260. **Corollarium III.** Cum jure, officio et auctoritate docendi doctrinam revelatam et proscribendi doctrinam revelationi contrariam et animarum saluti noxiam intime cohaeret *Ecclesiae jus,* officium et auctoritas proscribendi, damnandi, *prohibendi libros doctrinae revelatae* sive theoreticae sive practicae *contrarios* et animarum bono spirituali perniciosos. Absurde enim **a.** affirmaretur, doctrinam ore prolatam Ecclesiae judicio subesse, subtrahi vero, si literis consignetur: ac posse quidem Ecclesiam prohibere haeresum auditionem, minime vere lectionem. Quid quod **b.** quaelibet societas civilis jus hoc sibi vindicet proscribendi quidquid literis consignatum bono communi sit noxium rigidissimeque illud subinde exerceat [1]? Asserendum ergo etiam est societati ecclesiasticae. Hinc **c.** jam primis rei christianae seculis Ecclesia jus illud sibi asseruit: ita in concilio nicaeno proscripsit Arii librum, cui Thalia inscriptio erat [2]; in concilio ephesino [3]) messalianorum l. Asceticon inscriptum. Quocirca merito Leo I. Thuribio inter alia scribit ep. 15 c. 16: „Nec inter catholicos censeatur, quisquis utitur scriptis non ab Ecclesia solum catholica, sed etiam a suo auctore damnatis." Qua in re **d.** Ecclesia catholica imitatur Pauli exemplum, qui ingentem librorum perniciosorum copiam publice combustam voluit (Act. 19, 19). Quare plane pueriles sunt clamores toties adversus congregationem Indicis excitati.

261. **Corollarium IV.** Cum jure docendi, proscribendi doctrinas perniciosas, damnandi libros noxios, verbo procurandi ovibus Christi sanguine redemptis pascua sana, cohaeret etiam *jus exigendi, ne libri saltem theologici sine authentici magisterii approbatione in lucem edantur.* Nam **a.** quaelibet societas malum grave prudenti quadam vigilantia potest praecavere: ex libris vero theologicis, si erroribus inficiuntur, permagna mala in fideles redundare possunt. Ad haec **b.** Ecclesiae est approbare con-

---

[1]) In regno Galliae ab a. 1814—1847 prohibiti fuere ab auctoritate publica supra ll. 500; in imperio Germaniae ab a. 1878 ultra 800 scripta socialistica.

[2]) Cf. Socrates H. E. I, 6; Sozomenus H. E. I, 29. Diximus in prioribus edit. Gelasium I in conc. romano a. 495—96 primum ll. prohibitorum composuisse indicem. Verum Roux in op. le Pape s. Gélase, Paris 1880 c. 7 argumentis haud spernendis innixus hujus decreti genuinitatem rejicit.

[3]) Act. 1 ap. Mansi IV, 1239 s.; et p. 3 p. 45 ss.; V, 413. Cf. Fessler das kirchl. Bücherverbot; Simor apud Roskovány rom. pont. VI, 234—66; Diendorfer KL. II, 1437 ss.; Arndt comment. de libris prohibitis.

cionatores aliosque, qui fideles publice res fidei doceant, cum omne magisterium fidei sit ipsi concreditum. Quare cum etiam scriptores doceant, Ecclesia jure pollebit approbandi horum libros, si de fide agant. Cui juri
c. eo promptius horum librorum scriptores se subjicere tenentur, quod sint vel ipsius Ecclesiae ministri vel laici, ac propterea ad docendum non vocati et persaepe minus apti. Hinc etiam explicatur laudabilis illa scriptorum catholicorum praxis subjiciendi judicio Ecclesiae sedique apostolicae scripta sua. Cf. Hilgers St. aus M. Laach 1899 I, 258 ss.

Praeclara hac de re sunt verba Anastasii bibliothecarii ad Nicolaum I. in praef. vitae Joan. Eleemosynarii a se latine versae. »Neque enim fas est, inquit ille, ut absque vicario Dei, absque clavigero coeli, absque curru et auriga spiritualis Israelis, absque universitatis pontifice, absque unico papa, absque singulari pastore, absque speciali patre, absque te omnium arbitro aliquid consummetur aut divulgetur. Tu enim tenes claves David, tu accepisti claves scientiae. In arca quippe pectoris tui tabulae testamenti et manna coelestis saporis requiescunt. Tu enim quod ligas nemo solvit, quod solvis nemo ligat; qui aperis et nemo claudit, claudis, et nemo aperit: vicem namque in terris possides Dei.« S. Anselmus in praef. l. de fide Trinit. et incarn. Verbi ita scribit ad Urbanum II: »Quoniam divina providentia vestram elegit Sanctitatem, cui vitam et fidem christianam custodiendam et Ecclesiam suam regendam committeret: ad nullum alium rectius refertur, si quid contra catholicam fidem oritur in Ecclesia, ut ejus auctoritate corrigatur: nec ulli alii tutius, si quid contra errorem respondetur, ostenditur, ut ejus prudentia examinetur. Quapropter sicut nulli dignius possum, ita nulli libentius praesentem epistolam, quam vestrae destino sapientiae etc.« Aliorum exempla cf. apud Andries, cathedra romana 1, 241 s.

262. **Thesis LII.** ***Ecclesiae magisterium infallibilitatis praerogativa pollet.***

Declaratio. Duplex distingui solet infallibilitas Ecclesiae: activa, quae est praerogativa testandi, docendi, judicandi in rebus fidei absque erroris periculo; et passiva, quae est immunitas ab errore in credendo. Illam vindicabimus magisterio ecclesiastico, haec vero sponte sua ex activa redundat in fidelium coetum ab ore magisterii ecclesiastici pendentem: nam ideo magisterium ecclesiasticum praeditum est infallibilitate, ut fideles praeserventur ab erroribus. Quare subjectum utilitatis praerogativae hujus est Ecclesia universa; subjectum vero inhaesionis est magisterium ecclesiasticum. Notat autem Fenelon instruct. pastor. 3. c. 57: »Ecclesia nullo unquam decreto expresse declaravit se esse infallibilem; hanc continuo auctoritatem fundamentalem supponere eidem sufficit, eamque contra illos exercere ipsos, qui eandem in dubium vocare ausi fuerint, atque haec constans praxis est declaratio continua, quam Ecclesia nobis de auctoritate sua infallibili proposuit.« Indirecte tamen hanc praerogativam Ecclesiae vindicavit seu tamquam indubiam proposuit conc. vaticanum sess. 4 cap. 4, in quo definit, rom. pontificem ea pollere infallibilitate, qua divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit. Cf. prop. 1 syn. pistor. (n. 264[1]).

263. **Demonstratio.** Probatur Ecclesiae in docendo infallibilitas

1. per modum corollarii **a.** ex Ecclesiae indefectibilitate: nam „excideret Ecclesia Christi a sua immutabilitate et dignitate et desineret esse societas vitae ac necessarium salutis medium, si eadem a salutari fidei morumque veritate aberrare atque in ea praedicanda atque in ea exponenda falli vel fallere posset [1]);" **b.** ex dictis de Ecclesiae fine n. 204, a quo deficeret, quam primum Christi doctrinam non amplius proponeret; tum **c.** ex dictis n. 209 ss. de habitu sive ad Christum caput, sive ad Spiritum s., neque enim amplius esset Christi capitis corpus vel regnum, si in docendo ab eodem dissentiret. Probatur

2. ex verbis Christi Matth. 16, 18: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam;* 28, 19: *Data est mihi omnis potestas . . . Euntes ergo docete omnes gentes . . . . et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.*

Quo in testimonio expende, quam magnum munus et onus imponat Christus apostolis iisque paucis, illiteratis, timidis. Quare illud *ecce* animum iis addit rem magnam portendens. *Ego vobiscum sum:* quibus verbis non promittit praesentiam mere localem, sed praesentiam protectionis actuosae, gratiis fecundae, qua eorum labores comitaturus atque benedictione sit donaturus, ut eis respondeat uberrima messis; eis suam tutelam et assistentiam ita pollicetur, ut firmi invictique reddantur. Hanc illorum verborum esse vim, colligitur **a.** ex sensu obvio illius formulae a principe potente ad ministrum suum prolatae; **b.** ex usu loquendi Christi, qui passim ex eo, quod Pater secum sit, auctoritatem virtutemque sibi asserit cf. Jo. 8, 29; 14, 10; 16, 32 etc. col. 3, 2; Act. 7, 9; **c.** ex usu loquendi Scripturae: Deus enim in V. T. eos, quos ad magna opera emittere solebat, hac formula solabatur certosque reddebat de suo auxilio deque felici missionis exitu cf. Gen. 39, 2; Ex. 3, 12; Jos. 1 5. 9; 3, 7 col. 6, 27; 1. Reg. 3, 19; Jud. 6, 12, 16. etc.; **d.** ex contextu, ideo enim mentionem praemisit summae suae in coelo et in terra potestatis, ut, significaret omnem illam potestatem in auxilium eis adesse; denique **e.** ex scopo, qui fuit eis animum addere, ut confidentia pleni ad opus se accingerent.

Nec minus splendidae sunt promissiones Jo. 14, 16: *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veritatis;* v. 26: *Ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quaecunque dixero vobis;* et infra 16, 12: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.*

---

[1]) Ita schema constit. dogm. de Eccl. Christi cit. c. 9. Quibus haec subjiciuntur: „Sacro autem et universali approbante concilio docemus atque declaramus, dotem infallibilitatis, quae tamquam perpetua Ecclesiae Christi praerogativa revelata est, quaeque nec cum inspirationis charismate confundi debet, neque eo spectat, ut Ecclesia novis revelationibus ditescat, collatam ad hoc esse, ut verbum Dei sive id scriptum sive traditum sit, in universali Christi Ecclesia integrum et a quavis novitatis immutationisque corruptela immune asseratur et custodiatur."

Quibus perpensis verissime infert Petrus cluniacensis contra Petrobrussianos (Migne 189, 739): »Non debet ergo credi testimoniis Ecclesiae, cui indivisibiliter Christus cohabitat usque ad consummationem seculi? Non debet credi testimoniis Ecclesiae, cum qua Spiritus sanctus inseparabiliter permanet non hic tantum, sed in aeternum? Non debet credi testimoniis Ecclesiae, quae unum cum Patre et Filio est, sicut Pater in Filio et Filius in Patre? cui eam claritatem Filius ei dedit, quam accepit a Patre (Jo. 17, 22)? Quomodo ergo potuit plus quam per mille annos et falli et fallere Ecclesia, cum qua verax Pater, cum qua Veritas Filius, cum qua Veritatis Spiritus perpetuo mansit? Sed cum hoc omnino impossibile sit, colligitur, quod ejus traditionibus omnibus sicut apostolicis omnimoda ab omnibus fidelibus fides exhiberi debeat.«

3. Probatur ex verbis s. Pauli, qui Ecclesiam vocat *columnam et firmamentum veritatis* (1. Tim. 3, 15): quibus verbis dicit, non quid Ecclesia esse debeat ex aliqua lege morali, sed quid sit, et quidem quid sit non de facto et historice tantum, sed quid sit ex sese, idque dicit dogmatice. Atqui tanto encomio Ecclesia insigniri non posset, si vel semel proderet veritatem.

Senserunt vim argumenti protestantes, quorum propterea nonnulli exceperunt, haec verba esse vel referenda ad Timotheum (cf. Gal. 2, 9), vel ad ecclesiam particularem ephesinam, quae certe non fuit infallibilis. Sed primum effugium vix responsione est dignum, cum apposita, nisi graves obsunt rationes, referri debeant ad subjectum proximum, quod hic est Ecclesia. Deinde Paulus cum Timotheo agit ut cum discipulo et filio, quem sollicite instruit: ideoque non considerat ut columnam et firmamentum veritatis. Haec vero referri exclusive ad ecclesiam ephesinam plane gratis supponitur, nam Paulus loquitur absolute; neque ecclesia particularis dici potest columna et firmamentum veritatis, nisi quatenus est membrum Ecclesiae universalis; quare verba intelligi debent vel immediate vel mediate saltem de Ecclesia universim. Ceterum hoc testimonio expressam esse veritatem, quam defendimus, intellexerunt Calvinus Instit. IV, et Lutherus, qui in l. de servo arbitrio fatetur: »Ecclesia est columna et firmamentum veritatis, nam sic habet symbolum omnium nostrum: Credo Ecclesiam sanctam catholicam, ut impossibile sit illam errare etiam in minimo articulo.«

4. Tenentur fideles, nisi salute excidere et anathema incurrere velint, Ecclesiae docenti credere; nam peremptorie dictum est: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* Matth. 18, 17; 10, 14 s.: *Quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros; exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus. Amen dico vobis: Tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die judicii, quam illi civitati;* Marc. 16, 16; et tenentur credere tam firmo assensu, ut etiamsi angelus de coelo aliter doceat, non liceat eis dissentire (Gal. 1, 8) et quidem quamdiu mundus durabit. Atqui injustum plane est rationisque indoli omnino contrarium tam firmum simpliciter postulare assensum, spreta quavis ratione vel auctoritate in contrarium, si non omne errandi peri-

culum excluditur a magisterio Ecclesiae: alioquin Deus nos obligaret ad profitendum etiam errorem, si quem Ecclesia proponeret.

5. Colligitur infallibilitas ecclesiastici magisterii ex ejus fine, qui est, ut homines tuto i. e. assensu omne dubium excludente credere et dissipatis omnibus dubiis compositisque authentice omnibus controversiis in unitatem fidei conspirare possint. Atqui negata ejusdem infallibilitate jam nec tuto nec inconcusse fideles omnes, docti et indocti, credere nec in unitatem fidei immotam conspirare possunt; semper enim vel saltem saepe oriri posset dubium, ne forte Ecclesia aliquo in dogmate definiendo erraverit, praesertim si graves in contrarium succurrerent rationes, vel haud contemnenda virorum doctorum obstaret auctoritas. Ergo ut finis ille obtineatur, ecclesiastici magisterii auctoritas supra omne dubium posita esse debet. Supra omne dubium autem non est, nisi sit infallibilis. Quod ad evidentiam usque

6. confirmatur atque illustratur historia omnium sectarum, protestantium praesertim, qui magisterii ecclesiastici infallibilitate rejecta non habent, quo consistant, perpetuo fidem mutant atque in fragmenta innumera dissipantur [1]) juxta Augustini verba serm. 4 n. 34: „Qui se ab unitate praeciderunt, in quot frusta praecisi sunt!“ Neque mirum, cum, ea abjecta, logica necessitate incidamus vel in rationalismum effrenum vel in pietismum coecum.

7. Necesse non est veritatem hanc ex sentiendi ratione totius antiquitatis theoretica et practica comprobare. Semper enim quaevis doctrina, quamvis speciosis rationibus niteretur, eo ipso falsa judicabatur, quod dissona esset a praedicatione magisterii ecclesiastici (n. 121). Credebatur ergo haec supra omne dubium et examen posita, quod proprium tantum est auctoritatis infallibilis. Hinc illa Hieronymi verba adv. lucifer. n. 28: „Poteram omnes propositionum (adversariorum) rivulos uno Ecclesiae sole siccare;“ et ad rem hortatur Augustinus in Ps. 30 n. 8: „Contradicunt linguae multae; diversae haereses, diversa schismata personant; linguae multae contradicunt veraci doctrinae: tu curre ad tabernaculum Dei, Ecclesiam catholicam tene, a regula veri-

[1]) Quare bene protestantes ita urget Becanus summae theol. t. poster. tr. 1. c. 5 concl. 5 n. 63: „Vel sequuntur Ecclesiam suam vel ab ea dissentiunt. Si illam sequuntur, nihil certi habent, si ipsa errare potest. Si ab ea dissentiunt, magis perplexi sunt, quia si tota ipsorum Ecclesia errare potest, multo magis singuli ipsorum possunt.“ Unde desperatione acti plures e protestantibus novam exspectant Ecclesiam vel oeconomiam (Zukunftskirche): vel novum praestolantur Spiritus s. adventum et effusionem, illamque precibus hunc in finem fusis accelerare nituntur. Alii omni spe destituti ut unicum solatium regnum chiliasticum opperiuntur. Cf. supra n. 147. 196. Cf. Döllinger Kirche und Kirchen pag. 476 ss.

tatis noli discedere, et protegeris in tabernaculo a contradictione linguarum [1]).“ Hinc ipsi idem est fides vera et catholica.

264. **Corollaria: 1.** Merito damnata fuit prop. 1 synodi pistoriensis, „quae asserit, postremis hisce seculis sparsam esse generalem obscurationem super veritates gravioris momenti spectantes ad religionem et quae sunt basis fidei et moralis doctrinae Jesu Christi,“ tamquam haeretica.

2. Immerito postulant novatores, ut omnis de fide controversia dirimatur ex doctrina primorum seculorum. Hoc enim postulatum innititur falso, ut ostendimus (n. 134) supposito, Ecclesiae doctrinam primis quidem seculis puram illibitamque mansisse, postea vero temporis lapsu coepisse obfuscari.

3. Omnis doctrina, quae dissidet a doctrina verae Ecclesiae, absque ulla alia demonstratione haberi debet falsa et erronea, ideoque damnanda. Atqui novatores sec. XVI. plures docuerunt opiniones, quae abhorrebant a doctrina omnium illorum coetuum, qui eos praecesserunt, inter quos certissime erat vera Ecclesia. Nequit ergo protestantium coetus haberi vera Ecclesia. Unde optima est definitio veri catholici, quam tradit Vincentius lir. common. c. 20: „Ille est verus et germanus catholicus, qui veritatem Dei, qui Ecclesiam, qui Christi corpus diligit, qui divinae religioni, qui catholicae fidei nihil praeponit, non hominis cujuspiam auctoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philosophiam, sed haec cuncta despiciens, et in fide fixus stabilis permanens, quidquid universaliter antiquitus Ecclesiam catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi tenendum credendumque decernit.“

265. **Scholion I.** *Exceptioni satisfit.* — Paucis tandem aliquando respondendum est exceptioni, quae jam in apologia religionis christianae fieri potest et solet, nostram demonstrationem laborare circulo vitioso vel petere principium, cum ex divinis literis probemus Ecclesiae auctoritatem, et ex Ecclesiae testimonio Scripturarum authentiam et inspirationem. Pariter quis excipere potest: Ecclesiae infallibilitas est objectum fidei ideoque assensus infallibilis. At ut tuto credere possimus, inniti debet fides nostra infallibili testimonio Ecclesiae (n. 236[6]). Quomodo ergo sine petitione principii propter testimonium Ecclesiae possumus assensu infallibili credere Ecclesiae, dum sibi vindicat infallibilitatem?

Disputandi methodus cum haereticis. — Pro solutione prioris difficultatis notamus, aut disputationem institui adversus haereticos, speciatim protestantes, aut adversus infideles vel incredulos. Si disputandum est adversus protestantes, ita procedimus: Cum inter catholicos et protestantes saltem orthodoxos, conveniat, s. Scripturam, Evangelia praesertim, continere divinam revelationem, doctrinam Christi (utrum omnem necne, modo non quaeritur), eamque esse inspiratam (si enim de hoc adversarii dubitent, incredulis sunt accensendi, de quibus postea): merito ex hac suppositione et ad hominem ex claris Christi testimoniis (quae in hoc argumento abundant), ideoque ex revelatione divina probamus Ecclesiae institutionem atque ejusdem docendi auctoritatem, quam omnes audire debeant, nisi velint esse ethnici et publicani Matth. 18, 17; quae pro Christo legatione fungitur 2. Cor. 5, 20, adeo ut qui

---

1) Cf. ejus verba supra 146[2]; de bapt. III, 2; IV. 24 etc.; et aliorum patrum testimonia apud Stapleton in relect. principiorum fidei doctrinalium Controv. 6 q. 2 a. 3; de thesi Palmieri § 21 ss.; Schneemann die kirchl. Lehrgewalt.

eam audit, ipsum audiat, cum ipse eidem promiserit perennem suam assistentiam atque Spiritum veritatis, qui cum ea manens in aeternum eam ducat in omnem veritatem. Quo semel demonstrato, tuto Ecclesiae credimus, quidquid credendum docet, sicut quondam judaei apostolis praedicantibus et ipsi Christo docenti et de se testanti credere poterant, quin circulum incurramus vitiosum vel principium demonstrationis petamus.

Disputandi methodus cum incredulo. — Si vero disputatio est cum incredulo, alia disserendi ratione et oeconomia utimur. Demonstrata scil. **1.** revelationis possibilitate et necessitate, probamus **2.** divinam Christi missionem triplici illo testimonio, quod exposuimus n. 30 ss., et ex adjunctis ipsius religionis ab eo promulgatae; ad quam probationem utimur quidem divinis literis, sed sicut libris humana fide dignis, quae continent facta dictaque Christi fideliter relata, sicut in aliis probationibus historicis utimur scriptis Herodoti, Livii, Taciti. Probata **3.** divina Christi missione atque divina religionis christianae origine, probanda jam est Ecclesiae sec. XIX. missio divina et docendi auctoritas talis, qua innixus tuto credere possim, rationabiliter credere debeam, ut sinceram cognoscam revelationis divinae olim factae doctrinam. Quae demonstratio duplici via instituitur. Possumus scil. ostendere **a.** quintuplicem illum radium (n. 78 ss.), qui manifestat divinam religionis christianae originem, competere Ecclesiae catholicae: scil. ejus venerandam canitiem et constantiam tot in procellis, ejus catholicitatem et in catholicitate unitatem, efficaciam in immutandis moribus barbarorum et in attrahendis ad se ex aliis sectis viris ingenio, doctrina, virtute insignibus, splendorem sanctitatis, quae cernitur in custodia tam frequenti consiliorum evangelicorum, in zelo virorum apostolicorum, in caritate tot virginum pro salute proximi sive corporali sive spirituali gratis se immolantium, in tot charismatis animarum singulariter electarum etc. manifestare Ecclesiam catholicam non esse institutum humanum, sed superhumanum, supernaturale, divinum, in quo Deus gratia sua visibiliter habitet (n. 101). Vel **b.** cognita Christi missione et religionis christianae origine divina, ex scriptis evangelicis, quorum authentia saltem humana fuit demonstrata et quorum auctoritas eo major modo erit (etsi inspiratio nondum admittitur), quo certius constat, illa tamquam fundamentalia haberi in religione christiana, et ex aliis antiquitatis monumentis, quae saltem historice nobis referunt, quae ad Christum et religionem a se promulgatam spectant (n. 120); colligere licebit Christi consilium de propaganda sua doctrina ad posteras generationes (th. 23), Ecclesiae institutionem et docendi auctoritatem (sicut adversus protestantes disputare oportet), certasque notas, quibus ea agnosci dignoscique possit (infra cap. 4). Quibus cognitis evincendum erit, in Ecclesia catholica sec. XIX. satisfieri adamussim Christi intentioni atque reperiri notas proprias Ecclesiae a se conditae.

Demonstratione absoluta, cujus fructus est cognitio rationalis, Ecclesiam catholicam sec. XIX. esse institutum divinum ad edocendos homines viam salutis seu Ecclesiam a Christo institutam, quae sub ejus tutela pro ipso legatione fungatur: poterit homo jam rationabiliter, prudenter, tuto (gratia adjutus, quae nulli bonae voluntatis deest) credere Ecclesiae sive de se testanti sive docenti nomine Christi doctrinam revelatam, ac si Christus ejus ore loqueretur; sicut prudenter et tuto legato regio, suam missionem regiam comprobanti, credere possumus ut ipsi regi, qui per eum loquitur; sicut gentiles

apostolis, judaei Christo suam divinam missionem tam splendide comprobanti tuto, rationabiliter, prudenter credere poterant et sine contemptu Dei rationisque abusu fidem denegare non poterant. Sicut vero judaei tenebantur assentiri Christo docenti non assensu quocunque, sed qui deceret tantam auctoritatem, quae in eo loquebatur: ita assensu non quocunque, sed indubio tenentur homines Ecclesiae docenti assentiri, quam pro Christo legatione fungi, ejus esse organum ac veluti os semel agnoverunt. Qua in methodo nulla circuli vitiosi et petitionis principii umbra reperitur, sed verissima apparet Ecclesiae doctrina: »Rationis usus fidem praecedit et ad eam hominem ope revelationis et gratiae conducit.« Cf. quae infra de fidei genesi disseremus.

266. **Scholion II.** *De Synagogae infallibilitate.* Quaeritur, num magisterium seu summus sacerdos synagogae fuerit infallibilis. Affirmant plures cum Becano [1]) innixi **a.** verbis Moysis Deut. 17, 8 ss. delegantis judaeos in causis difficilibus *ad sacerdotes levitici generis et ad judicem, qui fuerit illo tempore . . . qui indicabunt tibi judicii veritatem. Et facies, quodcunque dixerint . . . Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio . . . et decreto judicis, morietur homo ille;* **b.** verbis Christi dicentis Matth. 23, 2: *Super cathedram Moysi sederunt scribae et pharisaei. Omnia quaecunque dixerint vobis, servate et facite;* **c.** verbis s. Joannis Jo. 11, 49 ss. de Caipha prophetante: *Expedit vobis, ut unus moriatur* etc. *Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius.* Alii negant, cum argumenta allata rem non satis probent, imo nimis videantur probare. Ex primo textu enim sequeretur, sacerdotium leviticum fuisse infallibile in causis et negotiis particularibus *inter sanguinem et sanguinem, lepram et lepram:* in quibus nemo unquam asseret magisterio ecclesiastico infallibilitatem, cum ea neque sit necessaria. Quare ex illo textu sequitur tantum, sententiam sacerdotii fuisse inappellabilem et supremam; atqui in rebus agendis non est necessaria sententia infallibilis. Alter textus applicari potest omnibus legitime praepositis, hinc non est ad rem. Ex tertio sequeretur, summum pontificem V. T. habuisse donum inspirationis, quod vix credibile. Quocirca illud, *cum esset pontifex,* non videtur esse ratio, quare Caiphas illam prophetiam potuerit proferre, sed quod Spiritus sanctus voluerit mirum Dei consilium de Christi morte per Caipham potius quam per alium manifestare. Obstare etiam videtur factum, quod verba illa protulit in concilio pontificum et pharisaeorum, qui solemniter Christum repudiandum et damnandum esse pronunciarunt, quia Filium Dei se fecisset. Quaestionem optime pro more solvere videtur card. Franzelin de Eccl. th. 3, qui postquam fassus est, deesse argumenta firma pro infallibilitate magisterii ordinarii synagogae, ita statuit: »Alio igitur modo infallibilitatis charisma, quod etiam in magisterio Ecclesiae V. T. negare fas non est, ex ipsa propria indole illius oeconomiae concipiendum esse videtur. Sicut ibi veritas divina novis continuis revelationibus explicanda erat, ita ex hoc ipso missio extraordinaria prophetarum, qui nimirum essent ministri revelationis, cum proprio fine illius oeconomiae intime nexa et conserta intelligitur. Unde ad magisterium divinae religionis . . . pertinebat non solum munus ordinarium sacerdotale, sed etiam munus propheticum extraordinarium . . . Si

[1]) Analogia V. et N. T. c. 11 q. 2 et alibi. Cf. Al. Vincenzi quoque in lucubratione prima de s. christ. et hebr. monarchia et de infallibili in utraque magisterio, Romae 1872; Heinrich § 93.

quando igitur magisterium ordinarium sua culpa deficeret, charisma propheticum magisterii extraordinarii supplebat defectum ad infallibilem conservationem doctrinae et fidei divinae in Ecclesia Israel . . . Infallibilis itaque depositi custodia erat utique etiam in Ecclesia mosaica, non tamen per promissam perennem assistentiam Spiritus veritatis pro magisterio ordinario (sicut in N. T.): sed quatenus munus utrumque, ordinarium sacerdotii et extraordinarium prophetiae, consideratur conjunctum.«

B. De infallibilitatis subjecto.

267. **Thesis LIII.** ***Dilata interim quaestione de romani pontificis infallibilitate, statuimus 1. subjectum hujus praerogativae non esse quidem singulos episcopos sed 2. ipsum magisterium apostolicum divinitus institutum, quod constat 3. ex episcopis sive in concilium oecumenicum congregatis, sive 4. per orbem dispersis.***

Demonstratio p. I. Cum nondum disputaverimus de romani pontificis primatu, opportunum non est infallibilitatem ejus modo probare. Singulos vero episcopos vel concilia particularia non esse hujus praerogativae subjectum, patet, cum ex historia constet, singulares episcopos errasse, imo et concilia particularia defecisse a veritate. Non tamen propterea conciliorum particularium spernenda est auctoritas, cum eadem historia teste manifestum sit, illa magni facta esse in Ecclesia, si secundum canonum praescripta celebrarentur, nominatim si tacita vel expressa Ecclesiae approbatio accederet, quae authenticum est testimonium, concilia in damnandis haeresibus exponendaque doctrina catholica non errasse, nam Ecclesia utpote infallibilis decreta erronea approbare nequit. Hinc plurimas haereses conciliorum particularium auctoritate damnatas contritasque legimus.

268. **Demonstratio p. II.** Episcoporum ordinem seu coetum subjectum esse tantae praerogativae **1.** probatur hac ratione: Illi habendi sunt heredes hujus dotis apostolis factae, qui sunt eorum successores legitimi in munere praesertim docendi, cui ea praerogativa adnexa est. Atqui totius antiquitatis consensu episcopi primo veluti gradu proprioque jure apostolorum successores sunt.

Quam ob rem Hieronymus scribit ep. 42 n. 3: »Apud nos apostolorum locum episcopi tenent;« in Ps. 44, 17: »Fuerunt, o Ecclesia, apostoli patres tui! quia ipsi te genuerunt; nunc autem, quia illi recesserunt a mundo, habes pro his episcopos filios.« Similiter Augustinus n. 32: »Quid est: *Pro patribus nati sunt tibi filii?* Patres missi sunt apostoli, pro apostolis filii nati sunt episcopi. Hodie enim episcopi, qui sunt per totum mundum, unde nati sunt? Ipsa Ecclesia patres illos appellat, ipsa illos genuit, et ipsa illos constituit in sedibus patrum.« Quare episcopi sicut heredes sunt muneris, heredes erunt et praerogativae tam necessariae ad illud, ut par est, explendum, seu, ut Irenaeum loquentem audivimus (n. 121[1]), »cum episcopatus successione charisma veritatis certum acceperunt.«

Ad haec **2.** si non solis episcopis, sed etiam presbyteris competeret in docendo infallibilitas, jus ii haberent sedendi in conciliis, in quibus prae primis munus docendi exercetur, dirimuntur controversiae fidei, et

ad illorum quoque doctrinam in causis fidei appellatum fuisset. Atqui presbyteri, quamvis subinde admitterentur ad concilia, non admittebantur, quasi jure fruerentur in eis sedendi, sed tantum ex privilegio vel ex causa speciali. Quo factum est, ut innumera concilia celebrata sint, quibus nullus presbyter adesset; solosque episcopos legimus suo loco misisse subinde presbyteros, nunquam vero presbyterum misisse alium, qui suo loco concilio interesset. „Nusquam, docet conc. oecumenicum VII., sacri canones statuunt, ut ad synodos principes seculares veniant, sed soli episcopi (c. 17 ap. Hardouin V, 1103). Quod si presbyteri subscribebant decreta, subscribebant vel nomine episcoporum, quorum vices gerebant, non nomine proprio, vel ex privilegio, vel ut a se haeresis suspicionem amoverent, vel ut consensum suum testarentur. Quapropter si de conciliis est sermo apud patres, numerus indicatur episcoporum, non vero presbyterorum, etiam si qui interfuerint. Dicitur v. gr. habitum fuisse concilium 20 vel 30 vel 50 etc. episcoporum: quo significatur, episcopos solum esse legitima et jure proprio membra conciliorum. „Ex 675 conciliis, scribit Antoine theol. univ. tr. de fide div. sect. 4 c. 3 a. 10 § 5, quae celebrata numerantur (usque ad sec. XVIII.), duodecim tantum ab apologista (anonymo) parochorum parisiensium hanc presbyterianismi haeresim tuente (in lib. Le témoignage de la Vérité) proferri potuerunt, in quibus presbyteri aliquot subscripserint, et circiter viginti, quibus ex episcoporum licentia interfuerint.“ Cf. Stimmen aus Maria Laach X n. 126 ss.

269. **Declaratio p. III.** »Concilii nomine, inquit Bellarminus, idem significatur in Ecclesia, quod nomine comitiorum in regnis. Nam quemadmodum, cum oritur controversia in republica, conveniunt in unum principes regni vel magistratus, et statuunt quid opus sit, ita in Ecclesia, cum oritur controversia aliqua de religione, conveniunt praesules Ecclesiae et simul collatis sententiis statuunt quod videtur [1].« Missis iis, quae de conciliis in genere disputari solent, tantum de conciliis oecumenicis quaedam adnotabimus, cum ea solum infallibilitatis praerogativa fruantur: sunt enim solemnes Ecclesiae docentis ad tractanda negotia gravioris momenti conventus seu illius juridica repraesentatio. Cum autem concilia dicuntur Ecclesiae uni-

---

[1]) De conc. I, 3 col. II, 2. Suspecti de erroribus Wicleff et Huss ex mandato Martini V. interrogandi sunt: »Utrum credat, teneat et asserat, quod quodlibet concilium generale et etiam constantiense universalem Ecclesiam repraesentet.« Cf. Heinrich § 101: Hefele in introd. ad hist. conciliorum, qui distinguit octo conciliorum classes: **1.** oecumenica; **2.** generalia, quibus intererant episcopi vel Orientis vel Occidentis: **3.** nationalia seu episcoporum unius nationis, regni, patriarchatus: **4.** provincialia sub metropolita; **5.** concilia, quibus intererant episcopi plurium provinciarum; **6.** synodi dioecesanae, cleri scil. unius dioecesis sub proprio episcopo: **7.** synodi ἐνδημοῦσαι, quae Constantinopoli cogi solebant ex episcopis, qui tum forte negotiorum causa in urbe regia commorabantur; **8.** concilia mixta, quibus intererant etiam proceres regni ad consultandum de negotiis tum ad Ecclesiam tum ad regnum spectantibus.

versalis repraesentatio, ne propterea aequiparentur regni alicujus comitiis: nam **a.** non sunt institutum distinctum ab auctoritate ordinaria regendi Ecclesiam, sed tantum modus solemnior et extraordinarius, quo illa munus suum docendi exercet; neque **b.** episcopi haberi possunt ut delecti a fidelibus, qui horum nomine agant, sed habendi sunt ut qui vices Christi gerant ad docendum populum. Neque **c.** episcoporum est jura Ecclesiae discentis adversus primatum tueri hujusque potestatem inter aequi limites coërcere, cum solum dependenter a primatu authentice aliquid possint decernere. Quare **d.** eatenus repraesentant Ecclesiam docentem, quatenus hanc praesentem sistunt fidelibus et quidem modo solemni, palpabili, indubio suo munere fungentem.

Quod *conditiones ad concilium oecumenicum habendum* necessarias attinet, dicimus **1.** ex parte romani pontificis requiri **a.** ut ab eodem vel saltem eo annuente convocetur: **b.** ut ipse vel per se vel per suos legatos eidem praesideat: et in primis **c.** ut illud confirmet: quod triplex jus ei infra th. 78 vindicabimus. Ex parte membrorum requiritur,

2. ut convocentur omnes episcopi jurisdictionem habentes[1] et quidem de cunctis provinciis, ut s. Leo exigit ep. 89: „Ut evocatis de cunctis provinciis sacerdotibus vere possit esse universale concilium." Ipsi enim tantum jure suo sedent in concilio tamquam judices, nullum vero jus sedendi habent laici, nec sacerdotes secundi ordinis, nisi his summus pontifex locum et suffragium concedat. Ideo Gregorius XIII. concilio rotomagensi respondit: „Abbates commendatarios et capitulorum deputatos vocem dumtaxat consultativam habere: episcoporum procuratores posse, si concilio provinciali placuerit, et decisivam habere;" et Pius VI. damnavit prop. 10. syn. pistoriensis: „Doctrina qua parochi aliive sacerdotes in synodo congregati pronunciantur una cum episcopo judices fidei, et simul innuitur judicium in causis fidei ipsis competere jure proprio et quidem etiam per ordinationem accepto, falsa temeraria, ordinis hierarchici subversiva, detrahens firmitati definitionum judiciorumve dogmaticorum Ecclesiae, ad minus erronea."

3. Quod episcoporum numerum attinet, consulta conciliorum oecumenicorum historia statuere licet: **a.** non requiri, ut quotquot sunt episcopi, omnes intersint, alioquin nunquam posset concilium congregari, unusque sufficeret ad illud impediendum; neque tamen **b.** sufficere numerum quemlibet, ut decem vel viginti episcoporum; sed tunc **c.** ratione numeri ex Ecclesiae consuetudine censeri concilium universale, si convocatio est generalis, ita ut in praecipuis Ecclesiae partibus innotescat: hinc si nullus episcopus verus, qui jurisdictionem episcopalem habet, excluditur; adeoque ut episcopi, qui actu non intersunt, animo et velut conspiratione interesse cum reliquis censeri possint: si ex remotioribus partibus saltem aliqui, ex vicinioribus vero plures adsunt.

270. **Demonstratio p. III.** *Concilia oecumenica esse infallibilia* iisdem argumentis demonstratur, quibus Ecclesiae probatur infallibilitas.

---

[1] Dicimus autem vocandos esse episcopos jurisdictionem habentes, quia episcopi titulares seu qui actu dioecesi carent sane admitti possunt admissique sunt in variis conciliis, etsi nondum peremptorie dirempta est controversia de eorum jure.

Sane vel nunquam Ecclesia est infallibilis, vel certe tunc est, cum quam solemnissime docet. Atqui hoc contingit in concilio oecumenico. Ergo tunc maxime infallibilitatis praerogativa in docendo gaudet Ecclesia. Quae illatio confirmatur persuasione theoretica et practica antiquitatis, quae perpetuo censuit conciliorum oecumenicorum definitiones esse ultima et peremptoria Ecclesiae judicia, normam orthodoxiae vel heterodoxiae, responsa divina, idcirco irreformabilia, pro quorum defensione mala omnia, mors ipsa, sint toleranda, quaeque sine haeresis crimine salutisque periculo negare vel in dubium vocare non liceat. Haec vero conciliari nequeunt cum judicio errori obnoxio.

Quare s. Leo statuit ep. 162 n. 2. 3 ad Leonem Aug., non esse omnino inter catholicos computandos, qui definitiones venerabilis synodi nicaenae vel sancti chalcedonensis concilii regulas non sequuntur.« Et iterum: »De rebus et apud Nicaeam et apud Chalcedonem, sicut Deo placuit, definitis nullum audemus inire tractatum, tamquam dubia vel infirma sint quae tanta per Spiritum sanctum fixit auctoritas.« Ita et Simplicius de concilio chalcedonensi ep. 4 n. 1 (ed. Thiel): »Quod quisquis desiderat retractari, in numero fidelium se pronunciat non haberi.« Cf. ep. 7 n. 5. Nota sunt Gregorii M. verba I ep. 25 ad Joannem CP.: »Sicut s. Evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere et venerari me fateor: nicaenum scil. . . . cpolitanum, ephesinum etiam primum . . . chalcedonense . . . tota devotione complector, integerrima approbatione custodio: quia in his velut in quadrato lapide sanctae fidei structura consurgit, et cujuslibet vitae atque actionis exsistat, quisquis eorum soliditatem non tenet, etiamsi lapis esse cernitur, tamen extra aedificium jacet. Quintum quoque concilium pariter veneror . . . Cunctas vero, quas praefata concilia personas respuunt, respuo; quas venerantur, amplector; quia dum universali sunt consensu constituta, se et non illa destruit, quisquis praesumit aut solvere quos religant, aut ligare quos solvunt. Quisquis ergo aliud sapit, A. S.« Ita etiam pluribus Ferrandus, qui inter alia scribit ep. 6 n. 7: »Universalia concilia, praecipue illa, quibus Ecclesiae romanae consensus accessit, secundae auctoritatis locum post canonicos libros tenent. Sicut legentibus Scripturam divinitus inspiratam non licet aliquid reprehendere, quamvis minime valeant altitudinem coelestis oraculi comprehendere, sed pius lector et quod non intelligit credit, ut quod credit mereatur intelligere: sic omnino nec aliter concilia, quae vetustas firmavit et custodivit devota posteritas, obedientiam de nobis exigunt nullam relinquentes dubitandi necessitatem etc.;« iterum: »Quae autem finiuntur judicantibus episcopis sanctis et ad beati (supple *Petri*) memoriam perducta diligentius examinantur atque firmantur, sequenda sunt, amplectenda sunt, in retractatione sub qualibet pietatis occasione teneri non debent etc.« Et n. 6 de synodo chalcedonensi: »Apostolica sede consentiente, quidquid illa definivit synodus accepit robur invictum.« Hinc merito damnatae fuere a Leone X. prop. 29. 30 Lutheri, quarum prior ita sonat: »Via nobis facta est enervandi auctoritatem conciliorum et libere contradicendi eorum gestis, et judicandi eorum decreta, et confidenter confitendi quidquid verum videtur, sive probatum fuerit sive reprobatum a quocunque concilio.«

271. **Scholion.** *Conciliorum infallibilitas est plane independens a consensu et acceptatione subsequenti Ecclesiae* [1]). Quam conditionem idcirco excogitarunt jan s e n i a n i horumque asseclae, ut facilius eluderent decretorum auctoritatem. Eam vero esse plane rejiciendam damnandamque patet:

1. quia innititur immani errori de potestate ecclesiastica a Christo immediate concessa fidelium coetui, e quo in Ecclesiae ministros derivetur;

2. quia accedit ad protestantium errorem omnis verae Ecclesiae subversivum de jure examinis privati; quia adversatur

3. verbis Christi, qui infallibilitatis praerogativam independenter a fidelium coetu concessit apostolis eorumque in docendi munere successoribus:

4. quia subvertit Ecclesiae constitutionem ordinemque, cum Ecclesiam discentem i. e. discipulos, fideles, oves, Ecclesiae docentis i. e. magistrorum et pastorum constituat censores; quia

5. pugnat cum perpetua ratione agendi Ecclesiae, quae jam a primo concilio Act. 15, 6 ss. et deinceps decretis vim inesse credidit obligandi ante quamcunque fidelium acceptationem et confirmationem. Ideoque Paulus, cum perambularet Syriam et Ciliciam aliasque civitates confirmans ecclesias, non exploravit fidelium consensum in apostolorum seniorumque definitionem, sed praecepit et tradidit *eis custodire dogmata, quae erant decreta ab apostolis et senioribus, qui erant Jerosolymis* ib. 16, 4 col. 15, 41.

6. Quia evertit conciliorum ipsiusque infallibilitatis utilitatem, nam semper erit dubium, qualis quantusque requiratur fidelium consensus: quamdiu sit exspectandum, ut satis innotescat: qua ratione innotescere debeat etc. Hinc damnata fuit prop. 11 syn. p i s t o r i e n s i s: »Sententia enuntians, veteri majorum instituto, ab apostolicis usque temporibus ducto, per meliora Ecclesiae secula servato, receptum fuisse, ‚ut decreta aut definitiones aut sententiae etiam majorum sedium non acceptarentur, nisi recognitae fuissent et approbatae a synodo dioecesana;‘ f a l s a, t e m e r a r i a, d e r o g a n s pro sua generalitate obedientiae debitae constitutionibus apostolicis, tum et sententiis ab hierarchica superiore legitima potestate manantibus, s c h i s m a f o v e n s et h a e r e s i m.« Cf. S c h e e b e n § 31.

272. **Demonstratio p. IV.** Verum episcopi non solum in concilium oecumenicum collecti, sed etiam per orbem dispersi, si unanimiter aliquid in rebus fidei docent et praedicant, infallibilitatis praerogativa sunt praediti. Patet tum **a.** ex promissionibus Christi (n. 263 [2]), quae pastorum coetui competunt praecisione facta ab eorum congregatione vel dispersione locali; tum **b.** ex persuasione antiquitatis, quae doctrinas ab unanimi praedicatione pastorum, etsi per orbem dispersorum, dissonas, haereticas (n. 121) censuit. Hinc absque conciliis oecumenicis plurimae haereses exstinctae fuere sola unanimi episcoporum conspiratione, ut T h o m m a s s i n u s diss. 4 de concil., patrum effatis, ut T e r t u l l i a n i, C y p r i a n i, I r e n a e i, P a c i a n i, H i e r o n y m i, A u g u s t i n i etc. osten-

---

[1]) Neque ad eam requiri suffragiorum unanimitatem ostendit C i v i l t à cattolica 1870 t. 10 pag. 100 ss.; 450 ss.; 657 ss.; S t e c c a n e l l a de necessitate unanimis episcoporum consensus theol. disquisitio, Romae 1870.

dit, ad haereses damnandas sufficere et suffecisse episcoporum per orbem dispersorum consensum. Notanda sunt haec Augustini ad Bonifacium contra duas epist. Pelag. l. 4. c. ultimo: „Aut vero congregatione synodi opus erat, ut aperta pernicies damnaretur? quasi nulla haeresis aliquando sine synodi congregatione damnata sit: cum potius rarissimae inveniantur, propter quas damnandas necessitas talis exstiterit, multoque sint atque incomparabiliter plures, quae ubi exstiterunt, illic improbari damnarique meruerunt, atque inde per ceteras terras devitandae innotescere potuerunt. Verum istorum (pelagianorum) superbia, quae tantum se extollit adversus Deum, ut non in illo velit, sed potius in libero arbitrio gloriari, hanc etiam gloriam captare intelligitur, ut propter illos Orientis et Occidentis synodus congregetur. Orbem quippe catholicum, quoniam Domino eis resistente pervertere nequeunt, saltem commovere conantur.“ Patet **c.** ex absurdis, quae e sententia contraria sequerentur, scil. episcoporum ordinem fere nunquam frui in docendo infallibilitate, cum rara admodum sint concilia oecumenica; hanc praerogativam plurimum pendere vel a conditione temporum vel a principum arbitrio, qui episcoporum conventum impedire possunt et revera saepe impedierunt.

C. De infallibilitatis objecto.

273. **Thesis LIV.** ***Infallibilitas magisterii ecclesiastici 1. non ad ea tantum restringitur, quae divina revelatione continentur, sed 2. ad alias etiam veritates extenditur, quae necessario requiruntur, ut revelationis depositum integrum custodiatur.***

Demonstratio p. I. Extensio seu objectum infallibilitatis colligi debet tum ex verbis, quibus Christus hanc praerogativam contulit, tum ex fine, quem in ea conferenda intendit. Atqui tam ex illis quam ex hoc eruitur infallibilitatis objectum non minus patere, quam ipsa patet revelatio christiana. Promittit enim Christus Spiritum s., qui ducat Ecclesiam in omnem veritatem a se ex voluntate Patris hominibus manifestandam; promittit assistentiam suam omnibus diebus usque ad consummationem seculi magisterio ecclesiastico docenti quaecunque ipse mandavit, et praedicanti Evangelium qua late patet (n. 263[2]). Finis vero ecclesiastici magisterii est, totum revelationis depositum conservare, promulgare omnesque circa illud obortas controversias peremptorie dirimere, ut omnes occurrant in unitatem fidei, nec circa Christi Evangelium omni vento doctrinae circumferantur Eph. 4, 13.

274. Hinc per modum corollarii sequitur **1.** Ecclesiam esse infallibilem in agnoscendis, recensendis exponendisque libris divinitus inspiratis (quoad res fidei et morum) aliisque revelationis h. e. traditionis

divinae fontibus. Omnis enim circa revelationis divinae fontes sive canales error foret capitalis circa ipsum revelationis depositum.

Sequitur 2. Ecclesiam esse infallibilem in componendis enarrandisque symbolis et canonibus dogmaticis: hisce enim docet fideles, quid revelatum ideoque quid credendum sit, iisque consulit unitati fidei.

Sequitur 3. Ecclesiam esse infallibilem in explicandis praeceptis moralibus et consiliis evangelicis, cum haec quoque divina contineantur revelatione.

275. **Demonstratio p. II.** Erroneum plane est affirmare, Ecclesiae infallibilitatem se ad ea tantum porrigere, quae immediate et directe divina continentur revelatione [1]). Tenendum enim omnino est, eam primo quidem et immediate referri ad revelationis depositum, secundo vero gradu et mediate ad ea omnia, sine quibus revelationis depositum incolume et fides integra servari nequit, quaeque propterea objectum indirectum infallibilitatis constituunt. Nam „ad doctrinam fidei, inquit s. Thomas l. 4. in 1. Cor. 11, aliquid pertinet dupliciter: uno modo directe, sicut articuli fidei, qui per se credendi proponuntur; quaedam vero indirecte, in quantum ex negatione eorum sequitur aliquid contrarium fidei.“ Hoc postulatum videtur evidens, secus frustra haec praerogativa Ecclesiae fuisset collata.

Accedit 1. persuasio practica Ecclesiae, quae sibi jus potestatemque vindicavit decernendi etiam de iis, quae immediate et directe revelatione non continentur, et quidem judicio peremptorio, dubium nullum deliberatum permittente, judicio quoad auctoritatem aequali illi, quo judicat et damnat haereses (uno enim tenore de his et aliis sententiam profert), ideoque judicio infallibili: ut patet ex judiciis contra jansenisianos editis, ex censura lata adversus synodum pistoriensem et ex concilii constantiensis judicio de doctrinae articulis Wicleffi et Huss, de quibus ex Martini V. praescripto interrogandi sunt ii, qui horum errorum sunt suspecti. Cf. a. 6 et 11 (Denzinger Ench. n. 552. 555). Quare

2. damnata est a Pio IX. prop. 22 syllabi: „Obligatio, qua catholici magistri et scriptores omnino adstringuntur, coarctatur in iis tantum,

---

[1]) Ita can. 9 schematis cit.: „Si quis dixerit, Ecclesiae infallibilitatem ad ea tantum restringi, quae divina revelatione continentur, nec ad alias etiam veritates extendi, quae necessario requiruntur, ut revelationis depositum integrum custodiatur, A. S.“ Et in cap. 9 schematis cit. legimus: „Objectum infallibilitatis tantum patere docemus, quantum fidei patet depositum et ejus custodiendi officium postulat, adeoque praerogativam infallibilitatis, qua Christi Ecclesia pollet, ambitu suo complecti tum universum Dei verbum revelatum, tum id omne quod licet in se revelatum non sit, est tamen ejusmodi, sine quo illud tuto conservari, certo ac definitive ad credendum proponi et explicari aut contra errores hominum ac falsi nominis scientiae oppositiones valide asseri defendique non possit.“

quae ab infallibili Ecclesiae judicio veluti fidei dogmata ab omnibus credenda proponuntur;" et in lit. encycl. ‚Quanta cura' 8. Dec. 1864, quibus annexus fuit syllabus, ita habet idem pontifex: „Silentio praeterire non possumus eorum audaciam, qui sanam doctrinam non sustinentes contendunt: illis apostolicae sedis judiciis et decretis, quorum objectum ad bonum generale Ecclesiae ejusdemque jura ac disciplinam spectare declaratur, dummodo fidei morumque dogmata non attingant, posse assensum et obedientiam detrectari absque peccato et absque ulla catholicae professionis jactura." Damnatis autem pluribus opinionibus ita concludit: „Omnes et singulas pravas opiniones ac doctrinas singillatim hisce literis commemoratas auctoritate nostra apostolica reprobamus, proscribimus atque damnamus, easque ab omnibus catholicae Ecclesiae filiis veluti reprobatas, proscriptas atque damnatas omnino haberi volumus et mandamus."

3. Idem exigit revelationis divinae et ecclesiastici magisterii finis. Neque enim **a.** veritates revelatae sunt semina mortua, infecunda, sterilia, sed vera principia, semina fecunda, quae gradatim sub directione s. Spiritus mediante magisterio ecclesiastico, cooperante rationis lumine, totam vitam intellectualem [1]) et moralem, internam et externam socialemque fermenti instar pervadere, animare, perficere, elevare debent: justum enim ex fide vivere oportet; homines vero **b.** in mundo degentes via experientiae, rationis auctoritatisque humanae etc. innumeras alias hauriunt cognitiones; hinc **c.** sponte sua multiplex orietur habitus consonantiae vel dissonantiae seu etiam pugnae inter veritates fidei et cognitiones aliunde haustas, quod etiam testatur experientia. Haec autem **d.** dissonantia vel pugna latens, nisi authentice manifestetur et declaretur, vermis instar arrodet fidei fundamenta, vigorem, fructum. Quare Ecclesia et ad tuendum fidei depositum et fructum in fidelium utilitatem pro dirigenda universa vita religiosa, intellectuali, ethica, sociali concessum jure potiri debet authentice infallibiliterque judicandi de ejusmodi dissonantiae habitu. Unde Ecclesiae infallibilitas ultra revelationis depositum porrigitur, seque extendit etiam **a.** ad dijudicandos e r r o r e s, qui revelationi plus minusve adversantur; **b.** ad c o n c l u s i o n e s sive theoreticas sive practicas, quae veritates revelatas consequuntur et in quibus magnus

[1]) Verissime scribit ecclesia l u g d u n e n s i s seu hujus nomine F l o r u s diaconus adv. Joannem Scotum c. 18 (M i g n e. 119, 231): „Omni fideli homini primum vigilantissime discenda est veritas fidei ex auctoritate Scripturarum Dei, ut si quid postea de eisdem humanis literis (de quibus sermo erat) legere aut scire necesse fuerit, totum ex illa divina auctoritate et fidei veritate dijudicetur: ut si quid ibi ab ejus regula non discordat, absque periculo recipiatur: quidquid autem ab ea dissonare invenitur, quasi mortiferum respuatur."

revelationis fructus a Deo intentus consistit; **c.** ad veritates et notiones, quibus negatis vel in dubium vocatis ipsa revelatio nutat vel veritates revelatae rite enunciari nequeunt; **d.** ad applicationem revelationis ad vitam moresque humanos, nam ea normae instar divinitus nobis est data, ut secundum eam vitam instituamus [1]). Ecclesia ergo, ut omnia paucis complectamur, infallibilis censeri debet etiam circa ea, quae praesuppositive vel concomitanter vel consecutive (n. 507) intimo nexu cum revelatione cohaerent.

276. **Corollaria: 1.** Ipsa *philosophia non penitus subtracta censeri debet magisterio Ecclesiae* infallibili, meritoque damnata fuit a Pio IX. syllabi prop. 11: „Ecclesia non solum non debet in philosophiam unquam animadvertere, verum debet ipsius philosophiae tolerare errores eique relinquere, ut ipsa se corrigat." Concilium vero vaticanum sess. 3 cap. 4 de fid. et rat.: „Porro Ecclesia, quae una cum apostolico munere docendi mandatum suscepit fidei depositum custodiendi, jus etiam et officium divinitus habet falsi nominis scientiam proscribendi, ne quis decipiatur per philosophiam et inanem fallaciam (Coloss. 2, 8). Quapropter omnes christiani fideles hujusmodi opiniones, quae fidei doctrinae contrariae esse cognoscuntur, maxime si ab Ecclesia reprobatae fuerint, non solum prohibentur tamquam legitimas scientiae conclusiones defendere, sed pro erroribus potius, qui fallacem veritatis speciem prae se ferant, habere tenentur omnino." Sessionem vero hisce gravissimis absolvit verbis: „Quoniam vero satis non est, haereticam pravitatem devitare, nisi ii quoque errores diligenter fugiantur, qui ad illam plus minus accedant; omnes officii monemus, servandi etiam constitutiones et decreta, quibus pravae ejusmodi opiniones, quae isthic diserte non enumerantur, ab hac s. Sede proscriptae et prohibitae sunt." Imo can. 2 definit: „Si quis dixerit, disciplinas humanas ea cum libertate tractandas esse, ut earum assertiones, etsi doctrinae revelatae adversentur, tamquam verae retineri, neque ab Ecclesia proscribi possint, A. S."

Praeclare hac de re docet conc. coloniense a. 1860 tit. 1 c. 6: „Procul dubio Ecclesiae, quamvis naturales scientias non tradat, tamen, quia revelatae custos est, jus competit proscribendi doctrinas philosophicas, quae vel revelatae doctrinae contradicunt, vel ad fidem in hominum animis subverten-

---

[1]) Illustrare licet infallibilitatis objectum comparatione, qua utitur Scheeben § 5 n. 41 ad declarandum objectum revelationis: „Ut imagine sistamus varium quod distinximus revelationis objectum, conferre licet doctrinam de mysteriis, quae est res fidei per excellentiam, procero trunco arboris revelationis; veritates rationales illis praeambulas radicibus; veritates accessorias vel per accidens revelatas ramis, quibus truncus diffunditur; veritates practicas, illas praesertim, quae illatione colliguntur, floribus, e quibus prodeunt fructus vitae christianae, quos Deus per revelationem gratiose nobis concessam intendit."

dam ducunt. Unde consequitur, non solum recedendum esse a sententiis, quas Ecclesia proscripsit, sed etiam cavendum esse, ne systemata fingantur, quae ejusdem doctrinae et menti adversentur, et reformandas patrum ac praestantissimorum theologiae doctorum exemplo doctrinas philosophicas, ubi veritatem revelatam quomodocunque tangunt, secundum Ecclesiae doctrinam ac mentem, cum ipsius philosophiae utpote scientiae inferioris et minus tuto fundamento suffultae ratio exigat, ut quemadmodum loquitur doctor angelicus (in Boëthium de Trinit. q. 2 a. 3), sit ad metas fidei redigenda secundum illud Apostoli: *In captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi* (2. Cor. 10, 5): neque illo Ecclesiae de doctrinis philosophicis judicio detrahitur quidquam veritatis naturalis indagandae studio.« Et revera Ecclesia hoc jure usa praesertim nostra aetate de pluribus systematibus philosophicis authentice judicavit, ut de traditionalismo, ontologismo, de opinionibus philosophicis Hermesii, Güntheri, Rosmini etc. Cf. Petra Romana (auctore Rudis i. e. Andries) p. 2 diagn. 6.

277. **2.** Nequit Ecclesia sancire generalem quandam disciplinam omnesque obligantem, quae vel fidei adversetur vel bonis moribus vel in grave religionis detrimentum cedat; et hoc sensu *infallibilis dici debet in sancienda aliqua disciplina*, cujusmodi ex. gr. est baptismus per infusionem, communio sub una specie, usus azymi in eucharistia etc.: non vero eo sensu, quasi nonnisi eam semper disciplinam statuere possit, quae omnibus expensis prae ceteris optima quoque sit magisque opportuna.

Ad rem Augustinus: »Ecclesia, inquit ep. 55 n. 35, quae sunt contra fidem aut bonam vitam, nec approbat, nec tacet, nec facit.« Et iterum ep. 54 n. 5: »Si quid totum per orbem frequentat Ecclesia, quin ita faciendum sit disputare insolentissime insaniae est.« Huc referri possunt conc. tridentini sess. 7 can. 13; sess. 22 can. 7, quibus ritus et caeremonias in sacramentorum administratione et missae celebratione adhibitas solemniter tuetur. Hinc etiam a Pio VI. declaratur prop. 78. synodi pistoriensis »quatenus pro generalitate verborum comprehendat et praescripto examini subjiciat etiam disciplinam ab Ecclesia constitutam et probatam, quasi Ecclesia, quae Spiritu Dei regitur, disciplinam constituere posset non solum inutilem et onerosiorem, quam libertas christiana patiatur, sed et periculosam, noxiam, inducentem in superstitionem et materialismum, falsa, temeraria, scandalosa, perniciosa, piarum aurium offensiva, Ecclesiae ac Spiritui Dei, quo ipsa regitur, injuriosa, ad minus errronea.« Cf. Heinrich § 104 ss.; Stimmen aus Maria Laach X. n. 79 ss.

278. **3.** Tenendum est *Ecclesiam errare non posse in approbatione religionis* seu ordinis religiosi quoad judicium de honestate ac sufficientia talis modi vivendi, ut est status perfectionis acquirendae seu religionis. Approbans enim solemniter ordinem religiosum hoc authentice declarat et eo ipso eum commendat fidelibus ut tutam perfectionis semitam eosque reddit securos de viae ad sanctitatem et gloriam bonitate. Atqui repugnat providentiae supernaturali Ecclesiae divinitus promissae, ut ea fidelibus commendet viam, quae avertat a perfectione, ducat ad

perniciem. Ergo sensu exposito Ecclesia censeri debet infallibilis. Judicium vero de opportunitate seu admissione et permissione ordinis religiosi spectat ad gubernationem. Cf. Suarez de relig. t. 3 l. 2 c. 17.

279. 4. Tenendum est *Ecclesiam in solemni sanctorum canonizatione esse infallibilem:* quam propositionem innumeri theologi tuentur teste Benedicto XIV. de canoniz. et beat. servorum Dei l. 1 c. 43 s. Sunt qui affirment, id esse de fide, ut Tanner, Torres etc.; plures vero negant esse de fide, ut Canus (V. 5) et alii apud Benedictum XIV., qui utramque opinionem in sua relinquit probabilitate: cum gravissimis tamen theologis (quorum ipse ad 70 recenset) statuit n. 27: „Si non haereticum, temerarium tamen, scandalum toti Ecclesiae afferentem, in sanctos injuriosum, faventem haereticis negantibus auctoritatem Ecclesiae in canonizatione sanctorum, sapientem haeresim utpote viam sternentem infidelibus ad irridendum fideles, assertorem erroneae propositionis, et gravissimis poenis obnoxium eum dicemus, qui auderet asserere pontificem in hac aut illa canonizatione errasse, huncque aut illum sanctum ab eo canonizatum non esse cultu duliae colendum; quemadmadmodum assentiuntur etiam illi, qui docent de fide non esse hunc aut illum canonizatum esse sanctum.“ Et sane canonizatio non est nisi publicum et definitivum Ecclesiae (i. e. romani pontificis, cui nunc reservatur sanctorum canonizatio) testimonium atque judicium de alicujus hominis defuncti sanctitate ac gloria, quo quidem ille tamquam patronus et exemplar christianae virtutis et sanctitatis proponitur, fideles vero admonentur ac quandoque obligantur, ut illum colant et imitentur. Atqui pugnat cum providentia supernaturali, quam Christus, caput et sponsus, Ecclesiae corpori sponsaeque debet, ut eam permittat colendum imitandumque proponere damnatum, Christi inimicum, daemonis servum.

Ad rem sunt Hieronymi in comment. ep. ad Philem. verba: „Si quis hominem, qui sanctus non est, sanctum esse crediderit et Dei eum junxerit societati, Christum violat, cujus corporis omnes membra sumus. *Qui dicit,* inquit (Prov. 17, 13), *justum injustum et injustum justum, abominabilis uterque apud Deum est.* Similiter qui sanctum esse non sanctum, et rursus non sanctum asserit sanctum abominabilis apud Deum est . . . Qui in Christi corpore errat et labitur asserens membrum ejus sanctum esse, cum non sit, vel non sanctum esse, cum sit, vide quali crimini obnoxius fiat. *Vae,* ait Isaias (5, 20), *qui dicunt dulce amarum et amarum dulce, ponentes tenebras. Dulce* puto esse sanctimoniam, *amarum* quod sanctimoniae contrarium est.« Romani quoque pontifices iis utuntur formulis in canonizatione solemni alicujus sancti, quas adhibent in definitionibus ut: „Decernimus, declaramus, definimus, statuimus, mandamus,“ atque in eos, qui canonizationis decreto refragantur, anathema pronunciant. Quae loquendi formulae judicii firmitatem summam seu indubiam exigunt vel supponunt: imo nonnulli pontifices in canonizationis

bulla infallibilitatem sibi vindicant [1]), ut Sixtus IV. et V. etc. Notari tamen hic debet, solemnem canonizationem non haberi, si tantum sancti alicujus nomen reperitur in martyrologio romano. Testatur autem Benedictus XIV., de hoc argumento omnino consulendus, l. c. n. 14, »pertractatum alias fuisse in ss. rituum congregatione, quid importet descriptio in martyrologio et utrum ad quandam canonizationis, an ad quandam beatificationis speciem referri possit, nec eam usque adhuc potuisse resolvi.« Cf. Thomas quodl. 9 a. 16: Plazza causa immac. conceptionis ss. matris Dei act. 3 n. 2 § 3; Andries cath. rom. p. 246 ss.

Quamvis vero existimari possit Ecclesia etiam in beatificatione servorum Dei infallibilis, unde plures graves theologi id tuentur: certo tamen id affirmari nequit. Canonizatio quidem et beatificatio in hoc conveniunt, quod utraque est publicum Ecclesiae testimonium de vera sanctitate et gloria alicujus hominis defuncti: differunt tamen eo, quod illa est ultima et definitiva sententia, non vero ista; hinc cum Ecclesia a beatificatione progreditur ad canonizationem, proponitur in generali sacrorum rituum congregatione dubium, »an tuto deveniri possit ad canonizationem,« quo favorabiliter resoluto, de tota causa iterum agitur, et cardinalium suffragium exquiritur. »Quae cum profecto caeremonialia non sint, sed substantiam judicii respiciant, nec nisi invocato Dei omnipotentis auxilio peragantur, ostendere aperte videntur, beatificationis judicium neque ab ipsis romanis pontificibus haberi infallibile.« Ita Benedictus XIV. l. c. c. 42 n. 10. Deinde ut idem pontifex docet n. 12: »Judicium papae in beatificatione non est praecipiens, sed indulgens ac permittens; de cujus essentia non est, ut sit infallibile, cum certum esse sufficiat, non quidem certitudine infallibilitatis aut fidei, sed ea tantum morali certitudine, qua pontifex prudenter ac sapienter agit, indulget atque permittit.« Cf. Pohle KL. XII, 261 ss.

280. **Thesis LV.** ***Infallibilitas magisterii ecclesiastici se extendit etiam ad facta, quae dogmatica, et ad textus humanae originis, qui dogmatici dici solent.***

Declaratio p. I. Triplicis generis sunt facta, alia revelata, ut resurrectio Christi, conversio Pauli, circa quae Ecclesia certissime est infallibilis; alia non revelata, mere historica, ut Pompejum superatum fuisse a Caesare, de quibus Ecclesia non est sollicita; alia, quae dicuntur facta dogmatica, quae scil. quamvis non sint revelata, ita tamen cum revelatione connectuntur, ut in dubium vocari nequeant, quin ipsa veritas revelata seu dogma aliquod periclitetur. Ejusmodi sunt e. g. Scripturam s., qua modo utimur, esse genuinam; concilia nicaenum, tridentinum etc. fuisse legitima: Pium IX., Leonem XIII. etc. legitimos esse Petri in primatu successores. Sane fac quidpiam horum in dubium vocetur, illico consequetur, editas definitiones in conciliis esse incertas, incertum esse centrum unitatis catholicae, scil. consequetur ipsius fidei excidium revelationisque pernicies. De ejusmodi factis contendimus, judicium Ecclesiae non modo naturaliter et historice certum, sed etiam supernaturaliter infallibile esse existimandum.

---

[1]) Cf. exempla aliquot collecta a Scheid S. J. in Zeitschrift für k. Theol. 1890. XIV, 605 ss., ubi hoc argumentum fusius evolvitur.

281. **Demonstratio p. I.** Ratio asserti videtur sat perspicua ex ipso fine magisterii infallibilis. De his enim factis possunt moveri dubia plus minusve gravia, et esse inter fideles controversiae atque dissensus. Cum autem hisce factis ita sint implexae veritates revelatae, ut illis nutantibus hae ipsae nequeant consistere: revelationis depositum unitasque fidei sarta tectaque servari non poterit, nisi Ecclesia judicio supra omne dubium posito ideoque infallibili de ejusmodi factis atque controversiis judicare possit. Quare in illis dijudicandis infallibilis est censenda.

282. **Declaratio p. II.** Pariter textus seu scripta possunt esse triplicis generis: alii inspirati, ut libri s. Scripturae; alii mere profani humanae originis, qui nullam habent relationem ad fidem, ut libri mathematici; alii. qui dicuntur textus dogmatici humanae originis, scripta scil. ab homine sine divina inspiratione composita, quae de dogmate agunt. Cum vero statuitur Ecclesia in ejusmodi textu dijudicando infallibilis, etiam quando illum damnat in sensu ab auctore intento, sermo non est de facto, num hic vel ille fuerit revera libri auctor, neque de sensu auctoris subjectivo, qui in ejus animo versatur, sed de sensu objectivo, quem verba vi contextus secundum regulas legitimae interpretationis exprimunt, quique merito supponitur ab auctore intentus: nam quivis supponitur id velle significare, quod verba ab eo prolata significant. Rem habemus hic cum jansenianis, qui ultro quidem concedunt. Ecclesiam esse infallibilem in dijudicanda veritate revelata et errore huic opposito: sed singulari pertinacia negant, eam esse infallibilem, dum judicat Jansenium in suo l. ‚Augustinus' doctrinam docere haereticam. cum id non sit revelatum, Ecclesia autem infallibilis sit tantum circa depositum revelationis.

283. **Demonstratio p. II.** Assertum nostrum, quod quibusdam de fide certum videtur, doctrinam sane enunciat catholicam. Hoc

1. probatur ex verissimo theoremate, Ecclesiam esse infallibilem in declaranda Vulgatae authentia, in enarrandis symbolis et conciliorum canonibus dogmaticis aliisque divinae traditionis monumentis (n. 274). Atqui tam versio vulgata, quam symbola et canones qua tales sunt textus dogmatici originis humanae. Imo Ecclesia fere semper docet per textus dogmaticos humanae originis, per symbola, canones, decreta, quae non sunt inspirata. Si ergo in intelligendis dijudicandisque ejusmodi textibus non esset infallibilis, nunquam fere infallibiliter doceret fierique posset, ut erroneum proponeret decretum. Ad haec

2. Ecclesia non solum infallibilis est in dijudicanda doctrina revelata, verum etiam in dijudicando eo, quod illi conforme est vel contrarium. Atqui quaelibet tandem haeresis sive ore prolata sive literis consignata revocari potest ad textum dogmaticum: neque enim concipi potest haeresis, quae non aliqua contineatur propositione humanae originis. Nisi ergo de hac infallibiliter posset judicare, nunquam de ulla haeresi

in concreto authenticum ei liceret proferre judicium: imo posset doctrinam plane orthodoxam damnare, falsam approbare.

3. Si quod defendimus negetur, nullus erit controversiarum finis, ut liquet vel ex j a n s e n i s m i historia. Semper enim patebit haereticis effugium, errorem nescio quem fuisse damnatum, non doctrinam hujus auctoris, hujus libri etc., eo quod Ecclesia eam non satis intellexerit. Atqui Christus idcirco instituit magisterium authenticum et infallibile, ut non solum fideles veram edoceantur fidem, sed etiam ut controversiae fidei unitatem subvertentes dirimantur et haereses exstirpentur.

4. Ex ecclesiastica historia patet **a.** Ecclesiam non solum damnasse haereses, sed etiam haereticos; atque eos damnasse **b.** innixam eorum verbis ore prolatis aut scriptis consignatis, simulque damnasse id genus scripta haeretica; et quidem **c.** ita, ut plenam decretis adhaesionem [1]) exigeret et eos, qui nollent sententiae latae acquiescere, haberet ut haeresum fautores eosque excommunicaret. Sibi ergo vindicavit jus decernendi de heterodoxia vel orthodoxia textuum dogmaticorum humanae originis. Atqui esset admodum injustum sententia i r r e t r a c t a b i l i aliquem declarare haereticum, declaratione ab omnibus fidelibus admittenda, propter illius verba aut scripta, si Ecclesia in his interpretandis posset errare. Quare judicium Ecclesiae in hisce censeri debet infallibile.

284. Quod pleniorem *infallibilitatis notionem* (n. 255) attinet, notetur **1.** eam non derivari ex quadam nova revelatione vel s. Spiritus inspiratione, sed fundari in ejusdem assistentia, qua non permittit Ecclesiam errare sive in usu mediorum ad veritatem revelatam investigandam sive in eadem proponenda. „Neque enim, ut bene notat conc. vaticanum sess. 4 cap. 4, Petri successoribus (idem valet de Ecclesia) Spiritus s. promissus est, ut eo revelante novam doctrinam patefacerent, sed ut, eo assistente, traditam per apostolos revelationem seu fidei depositum

---

[1]) Cf. ex. gr. constitutionem C l e m e n t i s XI., ‚Vineam Domini' 14. Jul. 1705, in qua statuit: „Ut quavis in posterum erroris occasio penitus praecidatur, atque omnes catholicae Ecclesiae filii Ecclesiam ipsam audire non tacendo solum (nam et impii in tenebris conticescunt), sed et interius obsequendo, quae vera est orthodoxi hominis obedientia, condiscant, hac nostra perpetuo valitura constitutione, obedientiae, quae praeinsertis constitutionibus apostolicis debetur, obsequioso illo silentio minime satis fieri; sed damnatum in praefatis quinque propositionibus janseniani libri sensum ... ut haereticum non ore solum, sed et corde rejici ac damnari debere, nec alia mente, anima aut credulitate supradictae formulae (Alexandri VII., qua damnatae fuerant et quae subscribenda erat) subscribi licite posse, ita ut qui secus aut contra quoad haec omnia et singula senserint, tenuerint, praedicaverint, verbo vel scripto docuerint aut asseruerint, tamquam praefatarum apostolicarum constitutionum transgressores omnibus et singulis illarum censuris et poenis omnino subjaceant, eadem auctoritate apostolica decernimus, declaramus, statuimus et ordinamus."

custodirent et fideliter exponerent.“ Unde solvitur sophisma jansenistarum, qui ut ostendant, Ecclesiam falli posse in judicandis textibus dogmaticis originis humanae, ita arguunt: Ecclesia in ejusmodi textibus enarrandis utitur mediis humanis i. e. regulis grammaticis, hermeneuticis etc. Atqui haec media sunt errori obnoxia. Nequit ergo Ecclesia iis infallibiliter veritatem attingere. Ut omittamus, ex hoc argumento sequi, Ecclesiam errare etiam posse in explicandis symbolis, traditionibus ipsisque Scripturis, sedulo distinguatur inter ipsa media eorumque usum. Atqui veritatis assecutio pendet in primis a mediorum usu legitimo: in hoc vero Spiritus s. assistit Ecclesiae, ut mediis rite utatur ad veritatem assequendam. Notetur

2. Infallibilitatis praerogativam non excludere in veritate inquirenda et judiciis ferendis hominum cooperationem, ut jam ex primo apostolorum concilio Act. 15, 6 probatur. Legimus enim convenisse apostolos et seniores magnamque conquisitionem factam esse, ut dirimeretur controversia, num a fidelibus servanda posthac essent legalia.

Conciliorum utilitas. — Quare **3.** concilia oecumenica, quamvis absolute necessaria non sint ad infallibilitatis exercitium, tamen admodum sunt utilia, cum agitur vel de doctrina catholica statuenda vel de damnandis haereticis vel de sanciendis decretis. Nam **a.** libentius a fidelibus iisque, quorum fides nutat, decreta accipiuntur, quae ab adeo conspicuo et numeroso pastorum coetu prodeunt vel confirmantur, quam ea quae ab uno vel a pastorum coetu per orbem disperso eduntur, cum suspiciones fraudis, ignorantiae, deceptionis, utilitatis propriae etc. longius arceantur. Facilius etiam **b.** partes dissidentes in ejusmodi synodis ad concordiam revocantur: episcopi **c.** alacrius exsequuntur decreta, quae ipsi cum aliis condiderunt: mutua collatione **d.** se instruunt, in fide confirmantur, caritatem unionemque fovent, viribus unitis in haereses debellandas exstinguendaque schismata conspirant collatisque consiliis bono communi Ecclesiae melius prospiciunt. Nunquam tamen decreta concilii certe oecumenici in dubium vocare licet sub praetextu adhibitam non fuisse sufficientem in iis condendis diligentiam.

Caput III.

De proprietatibus Ecclesiae.

285. Demonstrata Ecclesiae exsistentia atque exposita ejus natura et constitutione, inquirendum est, qualem Christus suam esse voluerit Ecclesiam, seu quaenam sint ejus proprietates, quae sponte sua Ecclesiae constitutionem atque finem consequuntur. Quatuor prae primis recenseri solent, quae sunt: unitas, catholicitas, apostolicitas et sanctitas. Jam de his singillatim agemus.

Articulus I.

De unitate Ecclesiae.

286. **Thesis LVI.** ***Ecclesia Christi non solum 1. numero una, sed 2. etiam in se una est, et quidem 3. unitate triplici: symbolica eaque tum fidei tum professionis, liturgica atque sacramentorum, sociali legitimaeque subordinationis et obedientiae.***

Demonstratio p. I. Ecclesiam Christi unicam esse, demonstratione vix eget: nam Christus et apostoli de Ecclesia tamquam de unica loquuntur Matth. 16, 18: *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*; Eph. 5, 53: *Christus caput est Ecclesiae, ipse salvator corporis ejus* etc. Scripturae eam exhibent ut Christi corpus (n. 207); patres veluti unicam salutis arcam et unicam Christi Sponsi sponsam: quare neque haeretici id unquam negarunt. Merito igitur Cyprianus: »Deus, inquit ep. 40 n. 5, unus est et Christus unus et una Ecclesia, et cathedra una supra petram Domini voce fundata. Aliud altare constitui aut sacerdotium novum fieri praeter unum altare et sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit.« Quod si ecclesiarum numero plurali fit mentio in divinis literis, manifesto nomen totius tribuitur partibus, quarum consociatione illud exsurgit.

287. **Demonstratio p. II.** Ecclesiam unam esse in se profitemur in symbolo: »Credo unam sanctam Ecclesiam.« Colligitur autem ex appellationibus regni, ovilis, civitatis, corporis: ex verbis tum Christi Jo. 10, 16: *Et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili: et illas oportet me adducere, et vocem meam audient; et fiet unum ovile et unus pastor*; tum evangelistae ib. 11, 51: *Cum esset* (Caiphas) *pontifex anni illius, prophetavit, quod Jesus moriturus erat pro gente. Et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum*; et ex oratione Christi ib. 17, 20 ss., qua tam enixe Patrem, ut credituri omnes unum sint, rogavit. Libenter autem patres Ecclesiae unitatem adumbratam cernunt in tunica inconsutili Christi. Ita Bernardus ep. 334 ad Guidonem pisanum: »Tunica haec unitas est Ecclesiae, quae scissuram ignorat, divisionem non recipit. Quod enim desuper contextum est, quod a Spiritu sancto compactum est, non dissolvetur ab hominibus.« Ceterum quae dicemus sequentibus in partibus, hanc Ecclesiae proprietatem evidentius etiam comprobabunt.

288. **Demonstratio p. III.** Inquirentes vero accuratius in Ecclesiae unitatem, affirmamus, Ecclesiam unam esse debere *unitate fidei*; quod vel ipsi protestantes concedunt, quamdiu praescinditur ab amplitudine objecti, circa quod fidei unitas vigere debeat. Probatur autem

1. ex Eph. 4, 5: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma.*

2. Paulus sicut hortatur ad fidei unitatem, ita ab eadem dissidentes damnat. Phil. 2, 2: *Unanimes, idipsum sentientes;* Rom. 12, 16: *Idipsum invicem sentientes;* Gal. 1, 7: *Quod (Evangelium) non est aliud, nisi sunt aliqui, qui vos conturbant et volunt convertere Evangelium Christi. Sed licet nos aut angelus de coelo evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit;* Tit. 3, 10: *Haereticum hominem post unam*

20*

et secundam correptionem devita. Qua in re Ecclesia nunquam eum non est imitata sive solemnibus fidei definitionibus ac fidei professionibus ejusdem unitati consulens, sive a fide Ecclesiae dissentientes excludens, teste haeresiologia. Atqui id, quo neglecto nemo Ecclesiae membrum censetur, Ecclesiae proprium judicari debet.

3. Hanc unitatem flagitat scopus, quem Christus in condendo magisterio ecclesiastico spectavit, revocare scil. ad unitatem homines et in unam redigere familiam; atqui unitas socialis hominum fundatur primario in mentium conspiratione: mentium conspirationem respectu finis supernaturalis per media supernaturalia obtinendi efficit nonnisi una eademque fides omnium insidens mentibus per Ecclesiam proposita. Quare sicut una eademque hominum ratio fundamentum et radix est ordinis socialis in ordine naturali: ita una eademque ratio altior i. e. fides fundamentum est ordinis socialis in ordine supernaturali i. e. Ecclesiae.

4. Alia ratione idem illustrari potest: inter revelationem Christi et Ecclesiam is exsistit habitus, qui inter doctrinam objective et subjective spectatam, inter doctrinam et coetum, qui illius virtute colligitur, constituitur et velut informatur: nam Ecclesia est coetus ille, qui Christi doctrinam profitetur. Atqui doctrina Christi est una, seu unum constituit harmonicum veritatum systema, eaque subjectiva redditur atque in Ecclesiam transfunditur fide. Ergo fides quoque Ecclesiae ad illam expressa una pariter erit. Cf. Leonis XIII. lit. encycl. ‚Sapientiae christianae' 10. Jan. 1890, et verba Irenaei supra n. 121 [5].

289. *In quo consistat fidei unitas.* — Ut fidei unitas in Ecclesia vigeat, requiritur **a.** una fides objective spectata, quae **b.** fiat subjectiva intellectus assensu seu actu fidei sive explicitae sive implicitae, qui innitatur eidem motivo formali, quod est auctoritas Dei loquentis, eidemque principio determinanti professionem communem, quod est auctoritas Ecclesiae revelationem divinam promulgantis et proponentis. Non vero requiritur **c.** ut singuli fideles omnes et singulas veritates revelatas actu fidei explicitae attingant (n. 149 [1]); dummodo **d.** consulto nullam negent; potiores explicite credant, reliquas implicite, parati si opus fuerit eas etiam explicite credere. Requiritur praeterea **e.** principium idoneum tum ad unitatem fidei efficiendam et fovendam, tum ad eam sartam tectamque, ortis dissidiis, conservandam. Nam sine ejusmodi principio haberi quidem forte poterit fidei unitas et ad tempus facto, non tamen constanter (cfr. n. 257).

290. **Demonstratio p. IV.** Requiritur praeter unitatem fidei etiam *unitas professionis* fidei. Sane

1. hanc exigunt Pauli verba Rom. 10, 10: *Corde enim creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem;* et 1. Cor. 1, 10: *Id ipsum*

dicatis omnes et non sint in vobis schismata; sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententia; nam, ut ipse docet 1. Tim. 6, 4, ex quaestionibus et pugnis verborum *oriuntur invidiae, contentiones, blasphemiae, suspiciones malae* etc. Exigunt Christi verba Matth. 10, 33 col. Luc. 9, 26: *Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est.* Si enim omnium una debet esse fides, sique fidem quam corde tenemus, ore confiteri oportet neque negare licet, una quoque omnium debet esse fidei professio. Hinc

2. Ecclesia semper exegit professionis unitatem damnatis iis, qui externe non eandem cum ipsa profiterentur fidem, nemineque recepto, nisi qui in eandem cum ipsa fidei professionem conspiraret. Quamobrem patres ut Augustinus, Epiphanius, Philastrius etc. longum texunt catalogum haereticorum i. e. dissentientium a fide communi Ecclesiae.

3. Hanc unitatem postulant Ecclesiae visibilitas hominisque natura. a qua omnis hypocrisis et dissidium inter hominem internum et externum abesse, et cujus externus agendi loquendique modus ad internam sentiendi rationem expressus esse debet. Cum ergo ex dictis in Ecclesia vigere debeat unitas fidei internae, hujus professio quoque una esse debebit.

291. **Demonstratio p. V.** Unitatem fidei excipit *unitas ritualis* et *sacramentorum:* quatenus omnia Ecclesiae membra uno eodemque initiantur sacramento; iisdem fruuntur et promoventur salutis mediis, quae vel immediate vel saltem mediate (ut sacramentum ordinis) in omnium cedant commodum, eodemque Deum colendi utuntur ritu. Hoc

1. colligitur ex verbis Christi Matth. 28, 19: *Docete omnes gentes baptizantes eos;* ex verbis Paul. 1, Cor. 12, 13: *Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus sive judaei, sive gentiles, sive servi, sive liberi: et omnes in uno Spiritu potati sumus;* et ib. 10, 16 ss.: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes, qui de uno pane participamus.* Certe Ecclesia primitiva Act. 2, 42 propter unitatem ritualem laudatur: *Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum et communicatione fractionis panis et orationibus.*

Patet 2. non solum ex universa historia ecclesiastica, sed ex ipsa societatis religiosae et visibilis natura. Si enim Ecclesia est societas, requiritur conspiratio membrorum; si est societas religiosa instituta in cultum Dei hominumque salutem, in cultu exhibendo et mediis ab auctore hujus societatis i. e. Christo institutis ad salutem consequendam membra omnia conspirare debent. Verissime propterea scribit Augustinus c. Faustum XIX, 11: „In nullum nomen religionis seu verum seu

falsum coadunari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur." Ideo s. Hilarius in Ps. 121 n. 5 Ecclesiam definit: „Unum Ecclesia corpus est, non quadam corporum confusione permixtum, neque singulis in indiscretum acervum et informem cumulum adunatis, sed per fidei unitatem, per caritatis societatem, per operum voluntatisque concordiam, per sacramenti unum in omnibus donum, unum omnes sumus."

292. **Declaratio p. VI.** Denique Ecclesia una esse debet *unitate corporis,* unitate sociali. Quod in primis tenendum est adversus anglicanos aliosque protestantes, secundum quos unitas Ecclesiae universalis conflatur e pluribus ecclesiis particularibus, quamvis fide vel communione ab invicem discretis et independentibus. Adversus hos paratus erat canon in schemate cit. (4): „Si quis dixerit, veram Ecclesiam non esse unum in se corpus, sed ex variis dissitisque christiani nominis societatibus constare per easque diffusam esse: aut varias societates ab invicem fidei professione dissidentes atque communione sejunctas tamquam membra vel partes unam et universalem constituere Christi Ecclesiam, A. S." Cf. ejusdem schematis cap. 5. Quare nobis probandum est, Christum ita instituisse Ecclesiam, ut non sit multiplex vel divisa in partes, quarum singulae proprium regimen independens habeant, vel quae tantum quodam foedere consocientur simul, propria independentia non amissa. quemadmodum plures societates invicem independentes foedere uniri possunt: sed ut sit una non solum unitate finis, identitate mediorum et legum, sed et unitate capitis et conspiratione omnium membrorum sub directione unius ejusdemque regiminis.

293. **Demonstratio p. VI.** Colligitur veritas asserti nostri

1. ex metaphoris regni, civitatis, domus, ovilis, corporis, quibus Ecclesia passim adumbratur: neque enim regna vel civitates solum confoederatae dici possunt regnum, civitas;

2. ex dictis de ministerio ecclesiastico, quod in primis institutum est ad aedificandam Ecclesiam eamque in unitate conservandam secundum illa Pauli Eph. 4, 11: *Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores: ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi; donec occuramus omnes in unitatem fidei* etc.

3. sequitur invicte ex dicendis de primatu, quibus probabimus, Christum Ecclesiae universae unum supremum praefecisse pastorem.

4. colligitur ex oratione Christi Jo. 17, 20 ss., qua rogat Patrem, *ut omnes,* qui credituri sunt per verbum apostolorum in ipsum, *unum sint,* tanta unitate, quae sit credibilitatis motivum, *ut credat mundus, quia tu me misisti.*

5. Probatur ex patribus, qui et disertis verbis, quotiescunque possunt, hanc veritatem inculcant, et aequivalenter, cum schismatis crimen atrocissimum judicant, cujus macula nec sanguine ablui possit.

Ita ex gr. s. Irenaeus IV, 33 n. 7 adv. haer.: »Qui schismata operantur . . . propter modicas et quaslibet causas, magnum et gloriosum corpus Christi scindunt et dividunt et quantum in ipsis est interficiunt . . .; nulla enim tanta ab eis potest fieri correctio, quanta est schismatis pernicies.« Cyprianus toto lib. de unit. Eccl. (opusc. I), ubi inter multa praeclara scribit n. 17: »Aversandus est talis atque fugiendus, quisquis fuerit ab Ecclesia separatus; perversus est hujusmodi, et peccat et est a semetipso damnatus. An esse sibi cum Christo videtur, qui adversus sacerdotes Christi facit, qui se a cleri ejus et populi societate secernit?« Cf. supra n. 220[5] et ejus ep. 55. 69 (opusc. XXI, 131 ss.; 117 ss.); Constitutiones apostolicae VI, 1: πρὸ πάντων φυλάσσεσθε, ὦ ἐπίσκοποι, τὰς δεινὰς καὶ χαλεπὰς καὶ ἀθεωτάτους αἱρέσεις φεύγοντες αὐτὰς ὥσπερ πῦρ, φλέγον τοὺς αὐτῷ πλησιάζοντας. Φεύγετε καὶ σχίσματα. Fulgentius de fide ad Petrum c. 39 n. 80: »Firmissime tene et nullatenus dubites quemlibet haereticum sive schismaticum, in nomine Patris et Filii et Spiritus s. baptizatum, si Ecclesiae catholicae non fuerit aggregatus, quantascunque eleemosynas fecerit, etsi pro Christi nomine etiam sanguinem fuderit, nullatenus posse salvari. Omni enim homini, qui Ecclesiae catholicae non tenet unitatem, neque baptismus, neque eleemosyna quamlibet copiosa, neque mors pro nomine Christi suscepta, proficere poterit ad salutem, quando (al. quamdiu) in eo vel haeretica vel schismatica pravitas perseverat, quae ducit ad mortem.« Quibus adde Clementem romanum ep. 1. ad Cor. n. 37 s. (opusc. XVII, 98); s. Ignatium M. in singulis fere epistolis, et Augustinum in omnibus operibus, quae adversus donatistas scripsit (opusc. XXVII, 128 ss.). Praeclare fratres Walenburch de unit. Eccl. c. 15 doctrinam Scripturae in paucis complectuntur: »Ergo peccatum schismatis est contra Deum Patrem (Joan. 17, 21 s.), contra dignitatem Filii (10 16), contra orationem Christi (17, 11), contra praeceptum Christi (12, 34 s.), contra passionem Christi (11, 52), contra Spiritum sanctum (Eph. 4, 4), contra angelos (Luc. 2, 14), contra symbolum (Eph. 2, 14), contra baptismum (1. Cor. 12, 13), contra ss. eucharistiam (1. Cor. 10, 17), contra Ecclesiam (Eph. 1, 23), contra doctores Ecclesiae (ib. 4, 11), contra aedificationem fidelium (Heb. 10, 24 s.), contra conversionem infidelium (Joan. 17, 21), contra ipsos schismaticos (Judae 19). Potestne fieri peccatum plura afferens damna?« Cf. Passaglia III, 36 ss.; Palmieri prol. § 48 ed. 2.

294. **Corollarium.** *Protestantes rei sunt schismatis.* — Cum ergo summi facienda sit Ecclesiae unitas, neque enim extra ipsam est salus, cumque gravissimum sit schismatis crimen, nunquam licet se ab Ecclesia separare, praesertim cum constet, factas illi esse tot promissiones. Atqui protestantes sec. XVI. se separarunt ab omnibus ecclesiis, quae tunc exstiterunt, inter quas fuit vera Ecclesia, ergo etiam ab hac se diviserunt. Ergo vel hoc solo, quod schisma fecerunt, gravissimi criminis sunt rei et a vera Christi Ecclesia alieni. Frustra vero suae separationis causam rejiciunt vel in morum corruptionem, vel in romanorum pontificum, ut ajunt, tyrannidem, usurpationes etc. Licet enim **1.** nobis repetere, quod jam sec. III. Novatiano similes rationes praetendenti respondit Dionysius alex. (apud Eusebium H. E. VI, 45): »Siquidem invitus, ut asseris, eo adactus es (ut te ab Ecclesia separares), id nobis osten-

des tua sponte redeundo. Satius quidem fuerat quidvis pati, ne Ecclesia Dei discindatur; nec minus gloriosum fuisset idcirco subire martyrium, ne Ecclesiam scinderes, quam ut ne idolis sacrificares, imo illud meo judicio illustrius fuisset. Hic enim pro sua unius anima, illic pro omni Ecclesia martyrium quis sustinet.« Et s. Augustinus c. ep. Parmeniani II, 11 scribit: »Haec de Scripturis s. documenta proferimus, ut appareat facile, non esse quicquam gravius sacrilegio schismatis, quia praecidendae unitatis nulla est justa necessitas.« Quin perversius **2.** protestantes praetendunt sui schismatis rationem, quod Ecclesia defecerit ab Evangelii puritate; nam haec Ecclesiae defectio adversatur ejusdem perennitati et infallibilitati (n. 197): et hic communis omnium haereticorum est praetextus, quo jam ineunte sec. III. usi sunt Artemonis asseclae, ut vetustissimus scriptor testatur apud eundem Eusebium V, 28: »Affirmant enim, inquit, priscos quidem omnes et ipsos apostolos ea, quae ab ipsis dicuntur, et accepisse et docuisse: at praedicationis quidem veritatem esse custoditam usque ad Victoris tempora, qui decimus tertius a Petro romanae urbis episcopus fuit. A Zephyrini autem temporibus, qui Victori successit, adulteratam fuisse veritatem.« Quam suspecta excusatio, qua omnes ex aequo utuntur haeretici et schismatici! Audiant potius quae omnino ad rem scribit Ivo carnot. († 1116) ep. 150: »Quoniam judicia romanae ecclesiae a nemine foris retractari posse, eadem romana ecclesia docente, didicimus, si qui aliquando se praegravatos ipsius Ecclesiae auctoritate conqueruntur, hoc eis consilium damus, ut non descendant in Aegyptum propter auxilium, sed ab ipsa ad ipsam confugiant, et inde expetant levamen, unde se conqueruntur accepisse gravamen, quia quae aliquando corripit paterna severitate, eadem frequenter colligit materna pietate.«

295. **Thesis LVII.** ***Discrimen articulorum fundamentalium et non fundamentalium a protestantibus inventum rejici debet.***

Declaratio. Ut status quaestionis rite intelligatur, praemittimus **1.** non rejici a nobis discrimen articulorum fidei in fundamentales et non fundamentales, si eo non aliud significatur, quam esse quasdam veritates, quae fundamenti instar aliarum sint; aut quasdam esse veritates, quas prae ceteris explicite oporteat credere, cum sint vitae christianae fundamenta, dum alias implicite credere sufficiat (cf. n. 146). Rejici vero **2.** a nobis illud in sensu protestantium, secundum quos **a.** sine haeresis crimine negari possunt articuli non fundamentales i. e. veritates, etsi revelatae, quae tamen ut ajunt, neque fundamentum ipsum fidei constituant, neque necessario cum eodem cohaereant: **b.** Ecclesia ex omnibus iis coalescit, qui in fundamentalibus conspirent, licet in non fundamentalibus ab invicem dissentiant. Quod discrimen idcirco invexerunt, ut imminuto credendorum numero, plures sectae possent Ecclesiae ac fidelium coetui adnumerari, itaque consuleretur Ecclesiae catholicitati et unitati quibus se destitutos vel inviti cernebant. Ad protestantium opiniones plus minusve accesserunt rebelles illi ex catholicis, qui noluerunt se subjicere concilio vaticano. In suis enim conventibus Bonnae a. 1874. 1875 habitis unionem inire nisi sunt cum omnis generis schismaticis et etiam haereticis, servata unitate, ut ajunt, in necessariis, permissa libertate et varietate in accessoriis, inter quae numerant non solum ritus, sed etiam varia dogmata et regimen: quare contenti sunt mera diversorum coetuum confoederatione neque exigunt unitatem, qua distincti coetus in unum veluti absorberentur.

296. **Demonstratio.** Discrimen, quod exposuimus, esse rejiciendum

1. evincitur omnibus iis, quibus probavimus thesim praecedentem.

2. Accedit argumentum ad hominem. Secundum protestantes nihil in religionis negotio admittere licet, quod non probetur ex divinis literis. Atqui quamvis maxime velint, ne unum quidem proferre possunt testimonium sive disertum sive aequivalens, quo haec theoria, secundum ipsos summi momenti et vere capitalis, probetur.

Certe ad rem non sunt verba Pauli 1. Cor. 3, 11: *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere praeter id, quod positum est, quod est Christus Jesus.* Licet hic occurrat fundamenti vocabulum, non tamen eo significatur protestantium theoria. Etsi enim J. Christus salutis est fundamentum, et haec veritas *Jesus est Christus* veritas fundamentalis fidelibus maxime inculcanda: inde tamen non sequitur, alias veritates praeter hanc licere impune negare; imo potius protestantium opinio hoc testimonio evertitur. Si enim in primis credendum est J. esse Christum seu Dei legatum, sequitur etiam omnia illa esse credenda, quae nomine Dei docuit et tradidit: si enim aliqua tantum crederentur, practice negaretur eum esse authenticum Dei legatum. Christus autem jussit Evangelium qua late patet praedicari, nosque credere omnia ea, quaecunque docere praecipit (Matth. 28, 19. 20). Fide ergo omnia credantur necesse est. Neque juvat adversarios, quod Paulus mox eorum facit mentionem, qui superaedificant ligna, foenum, stipulam, quorum opus ignis probabit: et licet alicujus opus arserit, *ipse* tamen *salvus* erit, *sic tamen quasi per ignem* (v. 15). Nunquam enim probabunt haec esse intelligenda de doctrinis erroneis, quae adversantur, quamvis non in fundamentalibus, iis, quae Christus Jesus docuit, ut patebit ex mox dicendis. Quare longe alia est apud patres hujus loci subobscuri interpretatio.

3. Imo refellitur adversariorum opinio Scripturae doctrina; nam eatenus tantum hoc discrimen admitti potest, quatenus praeter articulos necessario credendos alii supponantur, qui, etsi revelati, necessario credendi non sint. Atqui Christo auctore tam late patere debet fides fidelium salvifica, quam late patet Evangelium seu revelatio. Paulus vero Gal. 1, 8 s. (n. 147 [2]) anathema dicit ei, qui evangelizet praeter et contra id, quod apostoli praedicant. Atqui in hypothesi adversariorum salutem consequitur, neque anathema incurrit, qui veritates praedicatione evangelica comprehensas negat et evangelizat doctrinam oppositam veritatibus ab apostolis promulgatis, dummodo eae non sint fundamentales. Ergo protestantium theoria adversatur Scripturis.

4. Refellitur unanimi christiani nominis traditione; nam **a.** usque ad sec. XVI. haec doctrina est plane inaudita, et tamen ex adversariorum hypothesi ea vere est summi momenti. Inaudita quoque fuit vel apud haereticos, quibus ea fuisset maxime opportuna et commoda. Imo **b.** nunquam non reapse rejecta fuit. Haeretici enim habebantur et ii, qui veritates secundum protestantes non fundamentales negabant e. g. exsistentiam purgatorii, perpetuam Mariae virginitatem, valorem baptismi

haereticorum etc., ut patet ex catalogis haeresum a patribus conscriptis. Hinc Augustinus recensitis 88 haeresibus ita opus suum concludit: „Possunt et haereses aliae, quae in hoc opere nostro commemoratae non sunt, vel esse vel fieri, quarum aliquam quisquis tenuerit, christianus catholicus non erit;“ et Fulgentius propositis 40 capitulis ad regulam verae fidei pertinentibus, subjicit (de fide n. 85): „Si quem contraria his dogmatizare cognoveris, tamquam pestem fuge et tamquam haereticum abjice. Ita enim ista, quae posuimus, fidei catholicae congruunt, ut si quis non solum omnibus, sed etiam singulis voluerit contraire, in eo quod singulis horum contumaciter repugnat, et his contraria docere non dubitat, haereticus et fidei christianae inimicus, atque ex hoc omnibus catholicis anathematizandus appareat.“ Norma enim **c.** secundum quam aliqua doctrina dijudicabatur orthodoxa vel haeretica, non petebatur ex ejusdem nexu objectivo cum fundamento, sed ex ejus habitu ad praedicationem ecclesiasticam seu ad revelationem per Ecclesiam propositam (n. 121). Atqui plane injustum esset in tanta credendi libertate et Ecclesiae latitudine quam tuentur adversarii, omnes ab ecclesiastica praedicatione dissentientes pro haereticis habere anathemate damnandis.

Huc pertinent integer l. Tertulliani de praescriptionibus et Vincentii lir. commonitorium. Ad rem scribit Augustinus de civ. Dei l. 18 c. 51: »Videns diabolus templa daemonum desseri et in nomen liberantis Mediatoris currere genus humanum, haereticos movit, qui sub vocabulo christiano doctrinae resisterent christianae, quasi possent indifferenter sine ulla correptione haberi in civitate Dei, sicut civitas confusionis indifferenter habuit philosophos inter se diversa et adversa sentientes. Qui ergo in Ecclesia Christi morbidum aliquid pravumque sapiunt, si correpti, ut sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter, suaque pestifera et mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, haeretici fiunt et foras exeuntes habentur in exercentibus inimicis.«

5. Ea doctrina nec theoretice nec practice se commendat, praesertim in negotio salutis, quae inconstantibus, incertis, dubiis, aequivocis, arbitrariis innititur principiis. Ejusmodi vero est doctrina, quam impugnamus.

Sane **a.** hucusque nondum convenere adversarii in assignando criterio, quo discerni possint articuli fundamentales a non fundamentalibus [1]), nam saltem 11 diversae de eodem vigent sententiae. Si vero **b.** nonnulla criteria proponunt, quorum ope dijudicent, quinam sint articuli fundamentales et qui

---

[1]) Hinc ita scribit Mosheim in elem. theol. dogmat. t. 1 c. 1: »Bibliotheca colligi posset de scriptis illis, quae de articulis fundamentalibus et non fundamentalibus agunt. Ex parte haec controversia facile componi potest, ex parte non. Quamdiu in abstracto quaeritur, quid articulus fundamentalis sit, quid non, consentiunt. Longe autem est alia rerum facies, si hi conceptus applicantur ad dogmata theologica, et illa in concreto considerantur. Si ex. gr. quaestio est, utrum hoc vel illud dogma pontificium error sit fundamentalis seu fundamentum fidei labefactet, tunc oriuntur lites, quae non facile componi possunt ob vehementes animorum mo-

ad fundamentum non pertineant, vel ea arbitraria sunt, vel aequivoca et incerta, ut e. g. criterium, secundum quod illi sunt articuli fundamentales, quibus negatis Dei gloria subvertitur summusque hominum finis labefactatur, vel qui quinquesaeculari sive unanimi christianorum consensu creduntur, vel qui in bibliis perspicue traduntur, vel qui apostolico symbolo comprehenduntur etc., Ceterum **c.** frustra conantur protestantes ejusmodi detegere criterium. Illud enim vel deducunt a posteriori et ex revelatione, in qua tamen nihil inveniri jam ostendimus; vel a priori et ex rerum naturis, sed et hic frustra laborant. Quid enim credi debeat, pendet, sicut universa revelatio, a libero Dei decreto. Atqui quod Deus libere decernit, nequit a priori et ex rerum natura definiri. sed tantum ex Dei revelatione.

6. Admissa semel adversariorum doctrina, Christi Ecclesia coalescit ex coetibus, inter quos summa dissidia symbolica, liturgica, socialia vigent. eaque potius confusionem babelicam, quam unitatem civitatis, ovilis, corporis etc. referret. Atqui ejusmodi Ecclesia prorsus abhorret ab idea. quae ex Scriptura patribusque de Ecclesia formanda est. Quare protestantium theoria plane rejicienda est.

297. **Scholion.** *Exceptionibus satisfit.* — Palmer de doctr. christ. p. l. c. 5 s. 3. 4 ut evincat unitatem fidei prioribus seculis non adeo impatientem fuisse cujuslibet dissidii illosque etiam, qui repugnarent Ecclesiae definitionibus, pro veris Ecclesiae membris habitos fuisse, provocat

1. ad controversiam s. Cyprianum inter et s. Stephanum papam;

2. ad occidentales, qui se conc. oec. V. tria capitula damnanti opposuerunt:

3. ad conc. francofordiense, quod damnavit concilium oec. VII;

4. ad gallos, qui conc. florentinum ex albo conciliorum oecumenicorum expunxerunt; contenditque his in casibus non ita abruptam fuisse unitatem, ut qui essent alterius sententiae, censerentur esse extra Ecclesiam. Aliorum anglicanorum hac in re opiniones cf. apud Söder der Begriff der Katholicität der Kirche und des Glaubens p. 197 ss.

Quibus ut occurramus, notare oportet, fidei catholicae unitatem tunc vere et proprie laedi, cum **a.** negatur veritas revelata, quae ab Ecclesia omnibus ad credendum sufficienter proposita est: si **b.** eadem negatur Ecclesiae propositione et definitione certo cognita, et quidem si negatur **c.** cum contumacia, i. e. ita ut vel diserte vel ipso facto negetur Ecclesiae visibilis judicandi auctoritas: tandem **d.** si negatur ipsa veritas, non aliquid veritati accidens.

Quibus praemissis respondemus ad primum factum objectum, illud nihil probare ex defectu primae et tertiae conditionis, ut Augustinus passim in suis de Baptismo libris docet, scribens II n. 5: »Quapropter s. Cyprianus tanto excelsior, quanto humilior . . . satis ostendit, facillime se cor-

---

tiones et praejudicatarum opinionum varietates.« Cf. Schmid KL. 4[2] 2120 ss. qui hanc protestantium theoriam historice prosequitur atque ostendit, quomodo temporis lapsu semper magis laxi et liberiores fuerint in determinando criterio amplificandoque numero veritatum non fundamentalium. Studium discernendi inter articulos fundamentales et non fundamentales illam disciplinam peperit, quae a nonnullis dicitur theologia comparativa. cujus est in rebus ad religionem spectantibus essentialia et substantialia a non essentialibus et adiaphoris distinguere.

recturum fuisse sententiam suam, si quis ei demonstraret, baptismum Christi sic dari posse ab eis, qui foras exierunt, quemadmodum amitti non potuit, cum foras exirent . . . Nec nos ipsi tale aliquid auderemus asserere, nisi universae Ecclesiae concordissima auctoritate firmati: cui et ipse sine dubio cederet, si jam illo tempore quaestionis hujus veritas eliquata et declarata per plenarium concilium solidaretur etc." Cf. I. 7 s.: 18. Veritate autem Ecclesiae auctoritate sufficienter declarata, jam ab Ecclesia alieni habebantur, qui ulterius eidem refragabantur. Cf. Vincentius lir. c. 6. et infra n. 434.

Neque alterum factum est ad rem, idque ex defectu conditionis secundae: qui enim initio concilio oecumenico V. se opposuerunt, ipsum adversari putabant conc. oecumenico IV: postquam vero sufficienter innotuit concilium illud esse oecumenicum, triumque capitulorum damnationem esse authenticam eamque non adversari conc. chalcedonensi, ii, qui se subjicere nolebant, ab Ecclesia extorres habebantur. Secuta est nimirum Ecclesia initio erga eos, qui bona fide se opposuerant, prudens Augustini consilium[1]: „Non aspere, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur; magis docendo quam jubendo, magis monendo quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine, severitas autem exercenda est in peccata paucorum."

Ad rem pariter non est tertium, ex defectu trium priorum conditionum et propter errorem facti. Putabant enim patres conc. francofordiensis, a conc. nicaeno II. decretam fuisse sacris imaginibus adorationem proprie dictam. Errore detecto approbata fuit etiam in Occidente ista synodus.

Ultimum vero factum nil probat ob defectum trium posteriorum conditionum. Neque enim articulus est fidei, concilium florentinum esse oecumenicum; quod vero ibi decretum fuit, catholici in Gallia etiam profitentur. Si quis tamen erat error, is nonnullorum tantum erat theologorum.

298. Idem auctor ut probet, Ecclesiam coalescere posse ex coetibus, quos catholici nunc tamquam schismaticos damnant, provocat l. c. c. 4 s. 3 inter alia ad schisma acacianum, quod triginta quinque annos tenuit, et ad magnum schisma occidentale ab 1378—1429.

Verum **1.** sicut datur haeresis formalis et materialis, ita et schisma formale et materiale. Illud oritur ex contumacia contra certam legitimamque auctoritatem (n. 233), hoc ex ignorantia. Jam vero qui ex ignorantia se opponunt nonnunquam auctoritati, tolerari, dedoceri, corrigi, non vero ab Ecclesia excludi debent juxta Augustini consilium, quoadusque non fiunt schismatici formales. Neque enim dissimili ratione consuli debet unitati ecclesiasticae atque unitati in societate civili. Atqui principes prudentes non statim ut rebelles proscribunt subditos immorigeros, sed nonnisi postquam omnia pacis consilia mediaque blanda cesserunt in irritum. Quare praepostere quis infert, unitatem ac pacem socialem consistere posse cum turbis et tumultibus: neque enim ex statu abnormi et anomalo judicium ferri debet de rei alicujus natura. Ergo a pari inferre non licet ex eo, quod nonnunquam dissidia in Ecclesia sint orta, dissidentes vero non statim exclusi fuerint, Ecclesiae unitatem

[1]) Ep. 22 n. 5: cf. etiam Cyrilli al. ep. ad Amphilochium, in qua prudens tribuit consilium in recipiendis quibusdam haereticis sagaciter advertens: „Summum jus multos etiam plerumque turbat ex iis, qui sapientissimi videntur." Ceterum cf. N. Alexander c. 3 in sec. VI: diss. 19. 20 in sec. V. et diss. 10 in sec. XVI: Norisius diss. hist. de synodo V. c. 9.

amico foedere consistere posse cum schismate. Id unum sequitur Ecclesiam matrem patientissimam infirma membra tolerare tamdiu, quam diu spes salutis affulget; ac tum demum illa resecare, cum spe emendationis sublata ea rebellionis veneno alia inficiunt.

2. Quod si quaeritur, quomodo Ecclesia tempore schismatis occidentalis fuerit una, respondemus eam tunc fuisse unam **a.** unitate symbolica et liturgica; neque **b.** eam caruisse unitate sociali saltem juris: omnibus enim persuasum erat, universam Ecclesiam nonnisi uni subesse debere primati, neque posse admitti plures pontifices: hinc ingentes et repetiti conatus uniendae Ecclesiae sub uno capite. Neque **c.** facto defuisse omnem unitatem socialem: etsi enim non omnes circa idem caput visibile conspirarunt, suberant tamen coetui episcoporum, qui, quantum fieri potuit in tot dubiorum circa legitimum caput nebulis, satis inter se cohaerebant: imo suberant omnes, etiam ii, qui errore sed bona fide adhaeserant pontifici illegitimo, sincera animi intentione, dispositione et voto primati legitimo, neque ullus voluit se separare ab Ecclesia romano-catholica, cujus primas esset legitime electus pontifex romanus.

3. Facta ipsa objecta, si penitius expenduntur, evidenter demonstrant, quam impatiens omnis dissidii sit unitas ecclesiastica, omnem siquidem lapidem movit, ut dissensionis fluctus tandem componeret: quos adeo bene composuit, ut exinde nunquam ortum sit simile schisma nullusque electus amplius fuerit antipapa, uti olim fere singulis seculis factum est. Adeo status ille abnormis occasio fuit firmandae unitatis ecclesiasticae: hinc crisis admodum salutaris. Cercià de Eccl. s. 3 lect. 3. 4.

Articulus II.

De sanctitate Ecclesiae.

299. **Thesis LVIII.** ***Vera Christi Ecclesia multiplici de causa sancta censeri debet; praesertim vero ob virtutum christianarum culturam supernaque charismata, quibus usque ad finem seculi splendebit.***

Declaratio. Sanctitas alia est ethica et personalis, alia realis. Illa haberi nequit sine assimilatione et conjunctione cum Deo et est generatim rectitudo moralis personae coram Deo. Sanctitas vero realis analogice praedicatur (ut v. gr. sanitas, quae proprie quidem praedicatur de homine, analogice vero de medicina, colore etc.) et triplex distingui potest, res enim aliqua dicitur sancta vel **a.** quia est divino cultui dedicata, ut templum; vel **b.** quia principium est quomodocunque sanctitatis personalis, ut sacramenta, leges; vel quia **c.** effectus et signum est interioris sanctitatis ut inhabitantis Spiritus s., ut charismata miraculorum. Utramque sanctitatem personalem et realem Ecclesiae vindicamus: et realem quidem non tantum quatenus ea est Deo dedicata, sed quatenus est principium sanctitatis personalis; personalem vero non tantum quatenus possunt in ea esse sancti, sed quatenus actu semper sunt. Ut autem Ecclesia dici possit sancta sanctitate personali, necessarium

non est, ut singula ejusdem membra sint sancta, sed sufficit ut **a.** omnia possint esse sancta virtute Ecclesiae. scil. per ejus doctrinam salutarem, institutionem, salutis media et subsidia, quibus utitur; ut **b.** plura actu sint sancta et quidem **c.** propter vivificum Ecclesiae influxum; ut ea **d.** quae sunt infirma vel etiam mortua, quatenus ad eam spectant, aliquid saltem sanctitatis adhuc participent, et eatenus tantum destituantur perfectione vel vita, quatenus se subtrahunt Ecclesiae influxui. Cf. Palmieri § 50 ed. 2.

300. **Demonstratio p. I.** Ecclesia, cui symbola sanctitatis praerogativam vindicant, in primis essentialiter est sancta ratione suarum causarum, quas supra c. 2. expendimus. Sanctissima enim est **a.** ejusdem causa efficiens, Deus unus et trinus; sancta **b.** causa finalis, Dei gloria hominumque salus; sancta **c.** causa ministerialis, ministerium scil. ecclesiasticum, quod multiplici sanctificandi virtute est praeditum jugique in docendo fruitur Spiritus sancti assistentia, et sacramenta, quae sunt ritus gratiae efficaces; sancta **d.** est causa exemplaris, Trinitas in unitate divinae naturae, Verbum carofactum et aula angelica; sancta **e.** causa formalis tam interna, nempe fides caritate formata atque multiplex Spiritus sancti influxus, quam externa, quae est lex fidei, lex actionis christianae et hierarchicae subordinationis; denique **f.** sancta est vel ipsa ejusdem causa materialis (n. 301); quamvis enim peccatores etiam spectent ad Ecclesiam, potior et nobilior tamen Ecclesiae pars sunt justi, et vel ipsi peccatores ad Ecclesiam spectant, non quatenus sunt mali, sed quatenus aura saltem aliqua sanctitatis afflantur, quatenus scil. sunt baptizati, credunt, obediunt etc. Cum ergo omnes Ecclesiae causae sint sanctae, ipsa, quae ab illis pendet et exsistit, sanctitate nequit carere. Hinc Ecclesia passim vocatur civitas Dei, templum s. Spiritus, tabernaculum Dei cum hominibus, sponsa (Apoc. 21, 2 s.), corpus Christi etc.

301. **Demonstratio p. II.** Ecclesiam non solum ratione causarum suarum sanctam esse, sed eo speciatim nomine, quod in ea semper viget cultura virtutum consiliorumque evangelicorum observantia,

1. colligitur ex vaticiniis prophetarum Ez. 11, 19; 36, 26; Jer. 31, 31 ss. col. Hebr. 7, 18 s.; 8, 5 ss.; 10, 1, quibus docemur: **a.** V. Testamentum abrogatum fuisse ob infirmitatem suam, quodque nil ad perfectum adduxerit; **b.** substitutum eidem esse N. Testamentum tamquam longe praestantius; ne vero **c.** et hoc in irritum caderet suoque frustraretur effectu, Deum sancte promisisse, se nil neglecturum, quo fieret, ut fideles in suis praeceptis ambularent eaque facerent (n. 197 [3]). Atqui et haec ratio abrogatae synagogae suffectaeque Ecclesiae, et solemnes Dei promissiones exigunt, ut Ecclesia censeatur immunis ab imperfectione

synagogae, ideoque semper in ea sint, qui virtutibus excellant. Semper ergo Ecclesia splendescet cultura virtutum.

2. Ecclesia nequit carere dote ea, quae meta fuit missionis, redemptionis, precum, sollicitudinis, desideriorum Christi Jesu. Atqui haec est sanctitas vitae, quae cultura virtutum continetur, Luc. 1, 74: *Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi, in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris;* Eph. 1, 3 ss.; 5, 25: *Christus dilexit Ecclesiam et se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret . . . ut sit sancta et immaculata;* Tit. 2, 14; Joan. 17, 19: *Et ego pro iis sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate* etc.

3. Ecclesiam splendere debere etiam observatione evangelicorum consiliorum, hac ratione probatur: Ecclesia regitur Spiritu Christi utpote s. Spiritus templum, sponsa, imo corpus Christi: Christo autem maxime illorum consiliorum observantia placet, qua perfecta ipsius imitatio continetur: ideoque eam adeo commendat. Semper ergo, si non omnibus, saltem nonnullis illam inspirabit, inspiratione sane quae non semper effectu frustretur. Quod triplex argumentum historia ecclesiastica splendide confirmatur.

302. **Declaratio p. III.** Ecclesia sancta dici debet etiam ob miraculorum charisma, quod Deum Ecclesiae propitium, inhabitantem jugiterque in ipsa operantem demonstrat divinamque ejus missionem splendide confirmat. Cum autem Ecclesiam ejusmodi charismate insigniri defendimus, notamus, temporum habendam esse rationem: miracula enim magis necessaria fuere initio, quam deinceps. Quam ob rem facile damus, longe abundantius charismata superna nascenti Ecclesiae, quam jam adultae fuisse concessa: neque aliud illos ex patribus docere putamus, qui quandoque Ecclesiae adultae miraculorum charisma denegare videntur (cf. n. 93).

303. **Demonstratio p. III.** Probatur 1. ex Christi promissione Jo. 14, 12: *Amen, amen dico vobis: qui credit in me, opera, quae ego facio et ipse faciet et majora horum faciet;* Marc. 16, 17 s.: *Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur: In nomine meo daemonia ejicient: linguis loquentur novis: serpentes tollent: et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super aegros manus imponent, et bene habebunt.*

Quae verba, si sensu accipiantur literali, quo charisma miraculorum non solum cum fidei origine, sed simpliciter cum ipsa fide connexum significatur, nullo non seculo adimpleta fuere; si vero accipiantur spirituali, qui longe sublimior est, neque minus stupendum atque efficax argumentum praebet specialis assistentiae divinae virtutisque sanctificatricis supernaturalis, non tantum subinde, sed quotidie et ubique terrarum splendide adimplentur. Ad rem Gregorius M. hom. 29 in Evang. n. 4: „Sancta quippe Ecclesia quotidie spiritualiter facit, quod tunc per apostolos corporaliter faciebat. Nam sacerdotes ejus cum per exorcismi gratiam manum credentibus imponunt, et habitare malignos spiritus in eorum mente contradicunt, quid aliud faciunt, nisi dae-

monia ejiciunt? Et fideles quique, qui jam vitae veteris secularia verba derelinquunt, sancta autem mysteria insonant, conditoris sui laudes et potentiam, quantum praevalent, narrant, quid aliud faciunt, nisi novis linguis loquuntur? qui dum bonis suis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, serpentes tollunt. Et dum pestiferas suasiones audiunt, sed tamen ad operationem pravam minime pertrahuntur, mortiferum quidem est quod bibunt, sed non eis nocebit. Qui quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, dum eis tota virtute concurrunt, et exemplo suae operationis illorum vitam roborant, qui in propria actione titubant; quid aliud faciunt nisi super aegros manus imponunt, ut bene habeant? Quae nimirum miracula tanto majora sunt, quanto spiritualia: tanto majora sunt, quanto per haec non corpora, sed animae suscitantur.« Cf. Lactantius div. institut. XIV, 26: Balduinus cant. de commend. fidei Mig. 204, 605 s.

2. Probatur ex verbis Pauli, qui recensitis charismatibus Spiritus s., statuit 1. Cor. 12, 11: *Haec autem omnia* (superna charismata) *operatur unus atque idem Spiritus.* Superna ergo charismata sunt s. Spiritus operationes, quibus suam praesentiam testatur. Atqui Ecclesia semper erit templum s. Spiritus. Is ergo semper suam in Ecclesia praesentiam ejusmodi charismatibus plus minusve testabitur. Unde sequitur, coetum, cui talis s. Spiritus manifestatio desit, ejus non esse templum, ideoque nec veram Ecclesiam. „Nam ubi Ecclesia, inquit Irenaeus III, 24. ibi et Spiritus Dei; ubi Spiritus Dei, illic Ecclesia et omnis gratia."

3. Ecclesia missionem Christi continuat. Nequit ergo respectu eorum, quibus ignotus est Christus, eo testimonio destitui, quo Christus sibi conciliavit auctoritatem. Atqui Christus miraculis in primis hanc sibi comparavit. Ergo et Ecclesia pro opportunitate non carebit miraculis.

4. Ipsa historia propagatae religionis christianae confirmatur Ecclesiam probatione miraculis innixa destitutam non fuisse. Sane omnia fere [redacted] scripta atque sanctorum vitae, in primis vero acta canonizationis tanta sollicitudine et cautione redacta, testantur, Ecclesiam quovis seculo charismatibus supernis fuisse illustrem (cf. thes. 21).

Protestantes ergo, qui sponte sua praerogativae miraculorum et charismatum Spiritus s. renunciant **1.** mendacem fere reddunt Christum, cujus verba supra allata nullo temporis limite definiuntur; **2.** viam sternunt ut vel Christi miracula in dubium vocentur. Eodem enim jure quo ipsi Ecclesiae catholicae miracula a tot testibus confirmata negant vel in dubium vocant, licet et de illis dubitare. Mirum hinc non est rationalistas hoc jure large uti. **3.** Immerito coetibus suis dignitatem vindicant verae Ecclesiae, quae miraculis et charismatis s. Spiritus illustris esse debet. Cf. Gutberlet Lehrb. der Apol. II s. 2 § 10; Hettinger II. 3 diss. 20 praesertim annot. IV.

Articulus III.

De Ecclesiae catholicitate.

304. **Thesis LIX.** ***De apposito catholicae, quod Ecclesiae tribuitur, statuimus 1. illud jam ante novatianas turbas Ecclesiae fuisse tributum, ut 2. Ecclesia distingueretur ab haereticorum coetibus; ideoque 3. nomen esse verae Ecclesiae proprium; illi autem 4. competere coetui, qui societate romano pontifici jungitur.***

Demonstratio p. I. *Catholicae nomen antiquius esse turbis novatianorum* (c. a. 251), colligitur ex ecclesiae smyrnensis de passione s. Polycarpi epistola (sec. II), quam inscripsit: »Omnibus ubique terrarum sanctae et catholicae Ecclesiae paroeciis;« cf. n. 18. 19; et jam antea s. Ignatius M. ep. ad smyrnaeos n. 8 docet: »Ubi fuerit Christus, ibi catholica est Ecclesia.« Pariter in fragmento celebri muratoriano sec. II. Ecclesia passim salutatur catholica. Reperitur illud in symbolo apostolico secundum formam ecclesiae alexandrinae et hierosolymitanae; tamen deest in forma, qua utebantur ecclesiae romana, ravennatensis, aquilejensis et africana: solemnissime vero receptum fuit in symbolum a synodo oecumenica II. a. 381.

305. **Demonstratio p. II.** *Catholicae nomine veram Ecclesiam ab haereticorum coetibus distingui,* luculentissime patres testantur. Ita Pacianus barcinonensis († a. 392) scribit ep. 1 ad Sympron. n. 3: „Sub apostolis, inquies, nemo catholicus vocabatur. Esto, sic fuerit, vel illud indulge. Cum post apostolos haereses exstitissent diversisque nominibus columbam Dei atque reginam lacerare per partes et scindere niterentur, nonne cognomen suum plebs apostolica postulabat, quo incorrupti populi distingueret unitatem, ne intemeratam Dei virginem error aliquorum per membra laceraret? Nonne appellatione propria decuit caput principale signari? Ego forte ingressus populosam urbem hodie, cum marcionitas, cum appollinariacos, cataphrygas, novatianos et ceteros ejusmodi comperissem, qui se christianos vocarent, quo cognomine congregationem meae plebis agnoscerem, nisi catholica diceretur?" Et n. 4 aurea illa profert verba: „Nec tamen aestues, frater; christianus mihi nomen est, catholicus vero cognomen. Illud me nuncupat, istud ostendit; hoc probor, inde significor." S. Cyrillus hier. ita catechumenos instruit cat. 18 n. 26: „Si quando peregrinatus fueris in civitatibus, ne simpliciter requiras ubi sit dominicum (i. e. aedes sacra), nam et ceterae impiorum sectae atque haereses suas ipsorum speluncas dominicorum nomine honestare nituntur; neque ubi sit simpliciter ecclesia, sed ubi sit catholica ecclesia, hoc enim proprium nomen est hujus sanctae et matris omnium nostrum, quae quidem et sponsa est D. N. Jesu Christi." Idem docet Augustinus supra n. 101; de vera relig. c. 6: „Ab haeretico nomine noster populus hac appellatione dividitur, cum catholicus dicitur."

306. **Demonstratio p. III.** *Quare catholicae nomen est proprium verae Ecclesiae:* hinc sane factum est, ut illud revera per quaevis secula uni semper coetui inhaeserit, et hinc quoque explicatur, quare teste s. Augustino c. ep. fundamenti c. 4 »omnes haereticos se catholicos dici velint;« verum frustra? nam etsi haeretici catholicos se dixerint, nemo praeter ipsos hoc nomine eos salutavit; sed ceteri omnes communi consensu eos designarunt et ab aliis distinxerunt nomine, quod vel a suis auctoribus, vel ab errore quem profitentur, vel a regione, in qua orti sunt, traxerunt: quo facto patres libenter utuntur, ut illorum profanam comprobent originem. »Sicubi audieris, ita Hieronymus in dial. c. Lucifer. n. 9, eos, qui dicuntur christiani, non a Domino Jesu Christo, sed a quoque alio nuncupari ut marcionitas, valentinianos, scito non Ecclesiam Christi sed antichristi esse synagogam.« Idem argumentum fusius in arianos intorquet s. Athanasius or. 1 n. 2. 3 ita disserens: »Nec enim unquam populus (christianus) a propriis episcopis nomen accepit, sed a Domino, in quem et fidem habemus. Hinc licet beati apostoli magistri nostri et Evangelii Salvatoris administri fuerint, ex illis tamen non nominamur, sed Christiani a Christo et sumus et dicimur. Hi autem, qui ab aliis habent suae fidei originem, congruenter illorum nomine notantur, utpote qui ad eosdem pertinent.« Quod inductione ostendit historica. Gemina habent Chrysostomus h. 33 in acta ap. n. 4: Basilius in Ps. 48 n. 7: Lactantius div. instit. IV, 30; Justinus in dial. cum Tryph. n. 35: Epiphanius haer. 62 refut. 2 ad 2. Cor.; Clemens alex. Strom. l. 7 n. 17; auctor qq. ad Antiochum (inter opera spuria s. Athanasii, Mig. 28, 627), qui q. 45 ita scribit: »Quocirca diligenter advertat quicunque ad Christum vult accedere, omnem fidem in terris nomine alicujus hominis appellari. Scilicet a Simone simoniani dicuntur, a Marcione marcionitae, ab Ario ariani et eunomiani propter Eunomium. Hae omnes ceteraeque fides, quae hominum nomina ferunt atque ita propter illos appellantur, non sunt Dei, neque Deus in illis est. Nam si Dei sunt, cur hominum nominibus appellantur et insigniuntur? Gloriatio igitur gloriationum erit nobis catholica Ecclesia, et quod Christiani dicimur et nominamur, ut qui non ab hominibus nominemur, sed a Deo illuminemur etc.«

Sicut autem nomina ab auctoribus vel erroribus etc. derivata haeserunt semper haereticis, ita nunquam haeserunt catholicae Ecclesiae diversa illa nomina, quae alii atque alii haeretici ipsi tribuebant, nam »velint nolint, inquit ad rem Augustinus de vera rel. n. 12, ipsi quoque haeretici et schismatum alumni, quando non cum suis sed cum extraneis loquuntur, catholicam nihil aliud quam catholicam vocant. Non enim possunt intelligi, nisi hoc eam nomine discernant, quo ab universo orbe nuncupatur.« »Ex quo, ut idem infert, de utilit. credendi n. 19, intelligi datur, judicantibus arbitris, quos nulla impedit gratia, cui sit catholicum nomen, ad quod omnes ambiunt, tribuendum.« Cf. op. imperf. l. 1 n. 75. Cf. Stapleton princ. fidei doct. relect. controv. 1 q. 4 a. 3.

307. **Demonstratio p. IV.** Quinam vero coetus sec. III., IV. et V. solebat dici catholicus? Si patres audimus, ille, qui communione sociabatur romano pontifici. Hujus siquidem communione frui et esse catholicum, aut catholicum et romanum illis unum idemque fuisse, facile antiquitatis monumentis comprobatur.

»Fidem suam quam vocat (Rufinus)? quaerit Hieronymus l. 1 c. ipsum n. 4. Eamne qua romana pollet ecclesia, an illam quae in Origenis voluminibus continetur? Si romanam responderit, ergo catholici sumus.« Cf. ep. 15. 16 (opusc. XI, 25 ss.). — S. Cyprianus ep. 52 ad Antonianum n. 1: »Scripsisti etiam, ut exemplum earundem literarum ad Cornelium collegam nostrum (tunc romanum episcopum) transmitterem, ut deposita omni sollicitudine jam sciret te secum h. e. cum catholica Ecclesia communicare.« Et Cornelium romanum pontificem alloquens ep. 45 curam se habuisse dicit, ut »te collegae nostri et communionem tuam i. e. catholicae Ecclesiae unitatem pariter ac caritatem probarent firmiter et tenerent.« Praeclara vero sunt, quae refert s. Ambrosius de fratre suo Satyro adhuc catechumeno I, 47: »Advocavit ad se episcopum, nec ullam veram putavit nisi verae fidei gratiam (i. e. baptismum) percunctatusque ex eo est, utrum episcopis catholicis h. e. cum romana sede conveniret.«

308. **Corollarium.** *Ecclesia romano-catholica est vera Ecclesia.* — Quare sponte sua sequitur: Si appositum catholicae nomen fuit proprium ac tesserae instar, qua sec. III., IV. et V. vera Ecclesia distinguebatur a sectis haereticis et schismaticis, etiam seculo XIX. hoc nomine distinguetur vera Ecclesia a spuria; neque enim ulla probabilitatis specie defendi poterit, veram Christi Ecclesiam nomen suum proprium amisisse illudque transiisse ad ecclesiam adulteram. Quapropter s. Augustinus statuit de vera relig. c. 7: „Tenenda est nobis christiana religio et ejus Ecclesiae communicatio, quae catholica est et catholica nominatur non solum a suis, verum etiam ab omnibus inimicis." Et recensens rationes, propter quas manichaeorum castris desertis nomen catholicae dederit Ecclesiae, etiam hanc adducit c. ep. fund. c. 4: „Tenet (me) postremo et ipsum catholicae nomen, quod non sine causa inter tam multas haereses sola Ecclesia hoc nomen obtinuit." Merito ergo Bellarminus de notis Ecclesiae disserens IV, 4 hoc nomen inter notas enumerat.

Sequitur et istud: Si sec. III., IV. et V. communio cum romano episcopo nota et tessera erat, qua agnoscerentur et dignoscerentur membra Ecclesiae catholicae, proinde verae, criterio eodem cognoscentur et dignoscentur sec. XIX. veri fideles. Quare licet et nobis uti argumento, quod vehementer in Parmenianum donatistam intorquet Optatus II, 4: „Jamne vides, frater Parmeniane, jamne sentis, jamne intelligis te argumentis tuis contra te militasse? cum probatum est nos esse in Ecclesia sancta catholica, apud quos et symbolum Trinitatis est et per cathedram Petri, quae nostra est, per ipsam ceteras dotes apud nos esse." Merito ergo inferimus coetum romano-catholicum sec. XIX. veram esse Christi Ecclesiam.

309. **Thesis LX.** ***Ad proprietates institutae jam per apostolos Ecclesiae pertinet, ut sit catholica i. e. ejusmodi, quae communione contineatur simpliciter ampla, comparate vero longe ampliori coetu quovis, qui sibi nomen Ecclesiae immerito usurpat.***

Declaratio. Ad catholicitatis notionem illustrandam, praeter dicta notetur: **1.** de ejus ratione esse quandam universalitatem. Jam vero Ecclesiae multiplex convenit universalitas. Convenit universalitas **a.** ratione durationis, cum sit perennis; **b.** ratione veritatis, quam possidet et docet: universa enim revelata veritas ei est concredita; **c.** ratione mediorum salutis, cum omnibus sit instructa, quae Christus in hominum salutem instituit; **d.** ratione destinationis, quae quadruplex universalitas significatur etiam verbis Christi ad apostolos Math. 28, 19. 20. In primis vero universalis est **e.** ratione diffusionis per orbem, ut patet ex controversia cum donatistis atque ex ipsa nominis definitione [1]). Passim enim cum Isidoro hisp. Sent. I. 16 patres inculcant: „Sancta Ecclesia ideo catholica dicitur pro eo, quod universaliter per omnem sit mundum diffusa.“ Hinc quoties Ecclesiae catholicitatem probare volunt, ad Scripturae effata provocant, quae ejusdem latissimam per orbem diffusionem praedicunt. Quam ob rem teste Optato I, 26 Eunomius et Olympius episcopi in Africam missi, ut pronunciarent, ubi esset catholica (Ecclesia), edixerunt: „Illam esse catholicam, quae esset in toto orbe terrarum diffusa.“

2. In notione diffusionis distinguendum est elementum materiale et formale; illud continetur ipsa diffusione; hoc unitate, qualem n. 288 ss. descripsimus. Neque enim multitudini cuilibet, quamvis admodum diffusae, hoc praedicatum tribuere licet, si caret unitate. Quare s. Augustinus: „Dissensio quippe vos (donatistas), inquit [2]), et divisio facit haereticos: pax

---

[1]) Classico stilo S. Cyrillus hierosol. cat. 18 n. 23 catholicitatem describit: Καθολικὴ καλεῖται διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης . . . καὶ διὰ τὸ διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελλείπως ἅπαντα τὰ εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν ὀφείλοντα δόγματα, καὶ διὰ τὸ πᾶν γένος ἀνθρώπων εἰς εὐσέβειαν ὑποτάσσειν . . . καὶ διὰ τό καθολικῶς ἰατρεύειν μὲν καὶ θεραπεύειν ἅπαν τὸ τῶν ἁμαρτιῶν εἶδος . . . κεκτῆσθαι δὲ ἐν αὐτῇ πᾶσαν ἰδέαν ὀνομαζομένης ἀρετῆς ἔργοις τε καὶ λόγοις καὶ πνευματικοῖς παντοίοις χαρίσμασιν. Explicationem fere eandem exhibet Isidorus hisp. de officiis eccles. l. 1 c. 1. Cf. Thomas expos. in symb. apost. n. 33 opusc. VI, 235; Söder Begriff der Katholicität.

[2]) L. 2 c. lit. Petil. c. 98; Optatus I, 11. Quod si de determinato coetu erat quaestio, num is ad Ecclesiam catholicam spectaret, provocabant ad literas, quae dicebantur formatae, quibus ejus cum Ecclesia per orbem diffusa probaretur communio. Ita cum Fortunius quidam donatistarum episcopus diceret, ubique terrarum esse suam communionem, ideoque catholicum se esse; ‚quaerebam ab eo, ait Augustinus epist. 44 n. 3, an posset literas communicatorias, quas formatas dicimus, quocunque vellet, dare et accipere; hoc enim modo facillime terminari quaestionem posse. Parabam enim, ut, si consentiret, ad ecclesias apostolicas a nobis tales literae mitterentur.‘ Caecilianum quoque carthaginiensem episcopum, quem tantopere donatistae insectabantur, inde se ‚catholicum probare potuisse, scribit ep. 43 n. 7, quia et romanae ecclesiae et ceteris terris per communicatorias literas esset conjunctus.‘ Eodem in loco ait, ‚donatistas propter suam perversitatem ab unitate catholica, quae per orbem terrarum est, communicatorias literas accipere jam amplius non posse.‘ S. Basilius epist. 75 Ecclesiae catholicae se membrum esse, ex harum literarum commercio evincit. ‚Episcopi, inquit, totius orbis literas ad nos mittunt, et vicissim a nobis recipiunt; ex quibus cognoscere potestis, quod unanimes omnes eodemque sensu praediti sumus.‘ Optatus lib. II, 3 ut probet romanam ecclesiam, quacum africana communicabat, esse catholicam, ‚totus, inquit, orbis cum illa commercio formatarum in una communionis societate concordat.‘ Cf. Stapleton l. c. conclus. 7.

vero et unitas facit catholicos.« Itaque quamvis numerus eorum, qui extra Ecclesiam sunt, fidelium numero sit major, non tamen propterea illi turbae catholicitatis praerogativa tribui potest propter verae unitatis defectum.

3. Si quaeritur, quanta desideretur diffusio, duplex prius distinguatur catholicitas: actualis altera, altera successiva, qua seculorum cursu gradatim ad omnes gentes Ecclesia diffunditur. Qua distinctione posita, haec statui possunt: **a.** non requiri diffusionem actu absolutam adeo, ut nemo sit extra Ecclesiam; sed **b.** sufficere moralem et relativam, ut habeat scil. quendam in orbe cognito splendorem universalem, quo dignitas ejus atque majestas cognosci et ab haereticorum turbis discriminari possit. Nam ut ab his distinguatur, vera Ecclesia vocatur catholica (n. 305): quapropter haereticorum coetus amplitudine superare debet. Illud vero colligitur ex solemni patrum interpretatione, secundum quos Ecclesia jam seculo III., IV. et V. verissime erat catholica. Ceterum eam graphice describit Augustinus serm. 46 c. 8 n. 18: »Non omnes haeretici, inquit, per totam faciem terrae, sed tamen haeretici per totam faciem terrae. Alii hic, alii ibi, nusquam tamen desunt: ipsi se non norunt. Alia secta in Africa, alia haeresis in Oriente, alia in Aegypto, alia in Mesopotamia verbi gratia. Diversis locis sunt diversae . . . Sed tamen illa (Ecclesia catholica) omnes novit, quia cum omnibus fusa est. Verbi gratia, est in Africa pars Donati, eunomiani non sunt in Africa; sed cum parte Donati est hic Catholica. Sunt in Oriente eunomiani, ibi non est pars Donati, sed cum eunomianis ibi est Catholica. Illa sic est tamquam vitis crescendo ubique diffusa: illi sic sunt tamquam sarmenta inutilia agricolae falce praecisa merito sterilitatis suae, ut vitis putaretur, non ut amputaretur. Sacramenta ergo illa ubi praecisa sunt, ibi remanserunt. Vitis autem crescens per omnia et sarmenta sua novit, quae in illa manserunt, et juxta se quae de illa praecisa sunt.« Quis non videt haec mutatis haeresum nominibus de Ecclesia romano-catholica nostrae aetatis repeti posse? Hinc **c.** fieri potest, ut Ecclesiae amplitudo, incolumi manente ejus catholicitate, nunc crescat, augeatur, nunc minuatur. Praeterea **d.** evidens est, hanc proprietatem Ecclesiae nascenti destinatione tantum et virtute, formaliter vero soli Ecclesiae adultae convenire. Denique **e.** quamvis necesse non sit, ut Ecclesia actu gentes omnes omnino complectatur, ad omnes tamen temporis lapsu diffundetur, nam ex Christi mandato Matth. 28, 19 omnes debet docere gentes. Et revera gentes fere omnes, quae unquam fuerant christianae, per Ecclesiam catholicam ad fidem Christi perductae sunt. Cf. Suarez, defensio fidei cath. I, 12 ss.; Thomassinus diss. 16 de conciliis; Binterim, epist. cathol. 2 c. 2 § 6 exercit. 5.

310. **Demonstratio. 1.** Ecclesiae catholicitas praemonstrata fuit **a.** titulo crucis conscripto tribus linguis illis, quae tunc totum fere orbem notum occuparant: quod mysterium praesignificavit regni Christi per orbem diffusionem; **b.** arca Noë, quacum conferri debet visio s. Petri Act. 10, 10 ss., quae adumbravit Ecclesiam complectentem omnes gentes; **c.** miraculo, quod contigit in solemni Ecclesiae inauguratione die Pentecostes, cum discipuli linguarum charismate donarentur ib. 2, 4.

Ad hoc miraculum passim provocat Augustinus: »Quid sibi volebat, inquit, c. lit. Petit. l. 2 n. 74, illud signum ac prodigium? Cur modo ita datur Spiritus sanctus, ut nemo, cui datur, linguis omnibus loqui possit, nisi quia

omnes gentes credituras ac sic in omnibus linguis futurum Evangelium illud tunc miraculum portendebat? Quod et in Psalmo (14, 4) tanto ante praedictum est: *Non sunt loquelae neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Hoc propter eos dictum est, qui Spiritu sancto accepto linguis erant omnibus locuturi. Sed quia idipsum in omnibus gentibus et linguis futurum Evangelium et corpus Christi per totum orbem terrarum linguis omnibus personaturum significabat, secutus ait: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum.* Hinc fit, ut Ecclesia vera neminem lateat. Unde est illud, quod in Evangelio (Matth. 5, 14) ipse dicit: *Non potest civitas abscondi super montem constituta.* Ideoque in eodem psalmo connectitur: *In sole posuit tabernaculum suum* i. e. in manifestatione . . . *Nec est qui se abscondat a calore ejus:* ecce habes adventum Spiritus sancti, quem in linguis igneis misit, ut fervorem caritatis ostenderet, quam profecto non habet qui cum Ecclesia, quae in omnibus linguis est, non servat unitatem spiritus in vinculo pacis.« Hinc infert serm. 71: »Quemadmodum tunc ille apparebat accepisse Spiritum s., qui loquebatur linguis omnium gentium, ita se nunc ille agnoscet accepisse Spiritum s., qui tenetur vinculo pacis Ecclesiae, quae diffunditur in omnibus gentibus.« Quae saepe alibi inculcat. Cf. opusc. XVII. 187 annot. Unde sequitur, coetum, qui una tantum loquitur lingua, e. g. germana, bohema, russica etc., non esse veram Ecclesiam: haec enim debet esse polyglotta.

2. Talis debet esse Ecclesia, qualis exhibetur et describitur in lege et psalmis, in prophetis et Evangeliis. Atqui in his constanter regnum Christi exhibetur non solum jure, sed et facto et actu universale, ubique terrarum diffusum, ita ut haec regni latitudo sit characteris et dotis instar regni messiani, ut signum Messiae, qui jam advenerit (cf. n. 71). „Prope omnis pagina (s. Scripturae), inquit Augustinus[1]), nihil aliud sonat, quam Christum et Ecclesiam toto orbe diffusam.“ Quare negare nequit perennis Ecclesiae catholicitas, quin signum permanens adventus Christi relatique ab eo triumphi negetur. Argumenti vis confirmatur authentica patrum sec. IV. et V. interpretatione. Patres enim contra donatistas ad haec vaticinia provocant, ut ostendant, hinc quidem donatistas in vera Ecclesia non esse utpote in angulo Africae latitantes (cf. n. 187. 199 5): inde vero catholicos esse in vera Ecclesia, cum ipsi sint diffusi per orbem.

311. **Scholion I.** *Exceptionibus satisfit.* — Excipi potest, Scripturae effata nihil vel non multum valere: nunquam enim fuisse impleta, cum tot gentes ad Ecclesiam non pertineant. Cui exceptioni respondemus: **a.** ex usu loquendi Scripturae ea sufficienter adimpleta censeri posse, modo Ecclesia quamplurimas complectatur gentes ac moraliter diffundatur per orbem notum. Nam et Daniel de Nabuchodonosor ait: *Potestas tua* (pervenit) *in terminos uni-*

---

[1]) Serm. 46 n. 33. qui totus est legendus. Cf. innumera Scripturae testimonia collecta ab eodem s. doctore de unit. Eccl. n. 10 ss. opusc. XXVII; de fide rerum, quae non videntur c. 3 opusc. VI. et ab Optato de schismate donatist II. 1 et 5 opusc. X, qui n. 2 infert: »Ergo probavimus, eam esse Ecclesiam catholicam, quae est in toto terrarum orbe diffusa.« Cf. Göpfert die Katholicität der Kirche.

versae terrae 4, 19: cf. 2, 37 ss.: 7, 23; Paulus de fide romanorum: *Fides vestra annunciatur in universo mundo* Rom. 1, 8; et de Evangelio, illud *fructificare et crescere in universo mundo* Colos. 1, 6; cf. Rom. 10, 18; et s. Lucas 3, 1 narrat: *Exiit edictum a Caesare Augusto, ut describeretur universus orbis.* De Alexandro M. dicitur 1. Machab. 1, 3: *Pertransiit usque ad fines terrae;* cf. Act. 2, 5. 13. Reg. 10, 13 s. etc. **b.** Patres censere ea sufficienter impleta in Ecclesia sec. III, IV, V; quamvis eo tempore innumeri adhuc paganae superstitioni vel haeresi fuerint mancipati. **c.** Concedimus ultro haec vaticinia plenius impleri, si praeter catholicitatem actualem ratio quoque habeatur successivae. Prophetae enim prae oculis habere solent omnes tempus messianum.

Neve haeresis arianae tempora patrumque nonnullorum effata opponantur, unde colligatur, ea tempestate catholicos ab arianis numero fuisse superatos. Respondemus enim **a.** ejusmodi querelas exaggeratas fuisse, ut patet ex auctoribus coaevis, praesertim Athanasio, qui in ep. synodica ad Jovianum imp. scribit: „Scias igitur, hanc esse fidem (a nicaenis patribus promulgatam), in quam consentiunt omnes ubique terrarum ecclesiae, quae sunt in Hispania et Britannia et Galliis; quae sunt in universa Italia, Campania, Dalmatia et Mysia, Macedonia et Graecia tota; item quae sunt per universam Aegyptum . . . omnes denique per Orientem ecclesiae, paucis exceptis, quae Arii opinionem sectantur. Horum enim omnium, quos commemoravimus, sententiam experimento ipso cognovimus et literas scriptas habemus. Ac licet pauci quidam huic fidei contradicant, scimus tamen . . . eos orbi terrarum praejudicare non posse:“ apud Theodoretum H. E. l. 4 c. 3. Notetur **b.** pro haeresi ariana non tam stetisse greges, quam potius gregum episcopos, quos ariani vi ubique intrudebant, expulsis legitimis. „Populi, inquit idem s. doctor in hist. arianorum n. 41, per singulas ecclesias, quam didicere fidem retinentes, magistros exspectant suos ac Christo adversariam haeresim, quam coacti recepere, omnes velut serpentem aversantur.“ Cf. s. Hilarius c. Auxent. c. 6. Atque inde est, quod cito ea haeresis maxima ex parte evanuit illis in regionibus, ubi non amplius principum machinationibus propagata eorumque favore defensa fuit. Attende etiam **c.** plures episcoporum solum nomine tenus atque materiales fuisse haereticos; pacis enim amore fraudibusque haereticorum seducti bona fide, nimis facile tamen et imprudenter, subscripserunt formulas fidei aequivocas, quibus dein adversarii abutebantur. Quod in primis tenendum est de plurimis episcopis conc. ariminensis, quorum nimia facilitas patribus ejusmodi querelas expressit. Cf. Liberius ep. 15 n. 3 (opusc. XVII, 187). Ceterum **d.** inter arianos, qui formales haeretici erant, omnis unitas defuit, paucis enim annis (357—61) ad 19 symbola varia formulasque fidei condiderunt, Cf. Regnier de Eccl. sect. 3 c. prop. 1 ss.

312. **Scholion II.** *Catholicitatis notio minus probanda.* — Nullo modo nobis placet illa theologorum (ut Bellarmini de conc. et Eccl. IV, 7) sententia, secundum quam Ecclesia manet catholica, etiamsi ad unam provinciam redigatur, modo constet, eam esse unam eandemque cum illa, quae fuit aliquo tempore vel diversis temporibus in toto mundo; quemadmodum nunc quaevis dioecesis dicitur catholica, quia est continuata cum aliis, quae faciunt unam Ecclesiam catholicam. Haec enim opinio **a.** adversatur constanti patrum explicationi, secundum quos Ecclesia ideo est catholica, non quia fuit ali-

quando, sed quia actu est diffusa, quod hac in hypothesi verum amplius non est. Deinde **b.** ea concessa eluditur, quod thesi antecedenti probavimus, nomen scil. hoc esse proprium verae Ecclesiae, quo a quovis coetu haeretico distinguatur; ut enim a quovis coetu haeretico hoc nomine vere distinguatur, eam proprietatem actu possidere debet, quae ipso nomine exprimitur; neque enim merum nomen est aliqua praerogativa. **c.** Admissa hac hypothesi multum roboris amitteret argumentatio patrum adversus donatistas, cum idcirco maxime inferant, donatistas esse extra Ecclesiam, quod una provincia latitent. Praeterea **d.** sententia, quam impugnamus, Ecclesiae visibilitatem et majestatem in discrimen vocat [1]).

Articulus IV.

De Ecclesiae apostolicitate

313. **Thesis LXI.** ***Succedit proprietas qua Ecclesia est crediturque apostolica i. e. ejusmodi, quae ab apostolis profecta cum iisdem apostolis pastorum successione nunquam interrupta jungatur.***

Declaratio. Ecclesiam esse et esse debere apostolicam tum ratione originis, quatenus videlicet a Christo per apostolos est fundata, tum ratione doctrinae, quam ab apostolis acceptam jugiter custodit ac profitetur, neque ipsi protestantes infitiantur. Sed insuper requiritur ut Ecclesia sit apostolica ratione ministerii i. e. ut cum apostolis per nunquam interruptam pastorum seriem jungatur „ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis vel apo-

[1]) Ad rem Augustinus de unit. Eccl. c. 16 n. 40: „*Non potest civitas abscondi super montem constituta.* Sed donatistis velut operta est, qui audiunt tam lucida et manifesta testimonia, quae illam toto orbe diffusam demonstrant, et malunt clausis oculis offendere in montem, quam in eum ascendere; qui cum esset lapis praecisus de monte sine manibus (Dan. 2, 35), crevit et factus est mons ingens et implevit universam terram.“ Cf. tract. 1 in 1. ep. Joan. n. 13; enarr. 2 in Ps. 21 n. 23—30, praesertim vero ep. 129 n. 2, ubi belle ita scribit: „Sicut non audimus contra Christum eos, qui dicunt corpus ejus de sepulcro furatum a discipulis; sic non debemus audire contra ejus Ecclesiam eos, qui dicunt non eam esse nisi in solis afris et afrorum paucissimis sociis. Apostolus quippe dicit, quoniam veraces christiani membra sunt Christi (Eph. 4, 25); sicut ergo non credimus furto cujusquam periisse carnem Christi mortuam de sepulcro, sic credere non debemus peccato cujusquam viva ejus membra periisse de mundo. Non est itaque difficile, quoniam caput est Christus et corpus Ecclesia, simul in Evangelio commendatum videre et caput contra calumnias judaeorum, et corpus contra criminationes haereticorum. Nam quod legitur: *Oportebat Christum pati et resurgere a mortuis tertio die,* contra eos est, qui dicunt mortuum de sepulcro esse sublatum: quod autem sequitur, *et praedicari in nomine ejus poenitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes incipientibus a Jerusalem* (Luc. 24, 46), contra eos est, qui dicunt non esse Ecclesiam in orbe terrarum, ut uno brevi capitulo paucisque verbis et inimicus capitis et inimicus corporis repellatur et, si fideliter attenderit, corrigatur.“ Hinc etiam merito Hieronymus dial. adversus luciferianos, qui contendebant Ecclesiam a sua catholicitate i. e. diffusione defecisse, advertit n. 15: „Si in Sardinia tantum habet Ecclesiam Christus, nimis pauper factus est.“ Quae omne probandi robur amittunt, si Ecclesia posset, etsi tantum ad tempus amittere actualem suam diffusionem.

stolicis viris, qui tamen cum apostolis perseveraverint, habuerit auctorem et antecessorem", ut verbis utamur Tertulliani de praescr. n. 32; quemadmodum scil. Christi generatio per nunquam interruptam generationum seriem seu genealogiam ad David, ad Abraham revocatur, ad Noë, ad Adam. Hac enim apostolicitate duplex illa prior invicte comprobatur. Verum in apostolicitate ministerii duplex secernatur elementum, materiale, quod continetur ipsa pastorum serie, et formale, quod continetur legitima proprieque dicta successione. Necesse scil. est, ut successor locum antecessoris occupet, non per vim et usurpationem, sed secundum legem in ea societate vigentem, atque in illius munus relationemque ad reliquum episcoporum coetum atque Ecclesiam subeat, nulloque ideo schismate ab Ecclesiae unitate deficiat; qui enim schismatis est auctor, ramus erit praecisus, novamque ille quidem inchoare poterit pastorum seriem, quae tamen carebit continuatione organica et vitali cum antecessoribus: quam conditionem praeclare describit Gregorius naz. orat. in laudem Athanasii n. 8: „Neque enim qui per vim irrupit successor habendus est, sed qui vim perpessus est; nec qui leges violavit, sed qui legitime creatus est; nec qui contraria dogmata tenet, sed qui eadem fide praeditus est; nisi quis fortasse ita successorem dicat, quemadmodum morbum sanitati et tenebras luci et tempestatem tranquillitati et mentis alienationem prudentiae succedere dicimus." Brevius, necesse est, ut successor missionem habeat in illa eadem societate et ab eadem seu societatis auctoritate, a qua antecessor illam acceperat. Gloriari forte poterunt coetus aliqui schismatici Orientis serie quadam materiali pastorum, quae pertingat ad apostolos usque; sed carent elemento formali, assignari scil. poterit aliquis in hac serie pastor, qui carens missione ab illa societate, cujus antecessor membrum et minister erat, intrusus sit novamque exorsus pastorum seriem.

314. **Demonstratio.** Apostolicitas ministerii, de qua in primis sumus solliciti, suadetur **1.** analogia cum synagoga Ecclesiae typo. In synagoga enim non erant ministri ab invicem sejuncti et dissipati, sed vinculo generationis per quosdam veluti gradus revocabantur ad Aaron, qui caput et radix exstitit sacerdotii in synagoga. Ergo etiam in Ecclesia ministerium alioquin perpetuum vinculo generationis spiritualis, scil. vi ordinationis et missionis legitimae, ad Christum summum sacerdotem per apostolos revocetur oportet. Probatur

2. ex ipsa ministerii ecclesiastici institutione et perennitate. Ex hac enim colligimus **a.** semper fore in Ecclesia pastores. Atqui **b.** nemo est Ecclesiae pastor, nisi qui mittitur ejusque missionis est particeps, qua Christus a Patre missus, misit apostolos.

Missionem requiri α. lege universali enunciat Paulus: *Quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur?* Rom. 10, 15; a qua lege β. ne Christus quidem fuit exceptus: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* Joan. 20, 21; *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tamquam Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te* Hebr. 5, 4. s. Et revera Christus, ut sibi fidem conciliet, jugiter ad suam provocat missionem. Ceterum γ. ut quis alterius nomine agere possit, missionem requiri, ex rei natura est evidens atque δ. quotidiana hominum praxi confirmatur. Missionis necessitas sequitur ε. etiam ex perennitate ministerii apostolici. Ut enim hoc sit perpetuum, necesse est ut ministri subsequentes sint heredes missionis et praerogativarum huic adnexarum.

Haec vero missio **c.** olim immediate a Christo apostolis collata nunc non amplius immediate Ecclesiae ministris confertur, sed ab apostolis visibili ritu in alios fuit derivanda, quo constituerentur eorum successores et heredes, atque ab his ipsis iterum in alios, ne ipsis morte decedentibus ministerium ipsum deficeret.

Hujus rei gratia reliqui te Cretae, ut ea, quae desunt, corrigas et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi, ad Tit. 1, 5. Hanc vero missionis communicationem et in alios derivationem fieri debere ab iis, qui ipsi legitime a decessoribus suis sunt missi, patet α. ex praxi Christi et apostolorum universaeque antiquae Ecclesiae; postulat β. ministerii ecclesiastici natura; eatenus enim quis ministrum Christi agere potest, quatenus ab eo missionem accipit. Atqui Christus immediate non amplius mittere solet. Ergo necesse est, ut qui modo pro Christo legatione fungitur, particeps reddatur illius missionis, qua Christus misit primos dicens: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* (Joan. 10, 21) per derivationem ab iis, qui ea jam fruuntur. Quod γ. exigit ipsa etiam Ecclesiae visibilitas et ordo, ne quilibet pro lubitu sibi usurpet ministerium ecclesiasticum cum summo, quin imo certo, schismatis periculo.

Quare **d.** tota ministrorum per secula series revocatur genealogia veluti spirituali ad apostolos ita, ut in his illos omnes Christus alloqui potuerit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi,* Matth. 28, 20. Sicut ergo Deus in Adamo allocutus est universum genus humanum, quod in ipso lege generationis praecontinebatur: ita potuit Christus omnes apostolorum successores in ipsis alloqui, cum vinculo generationis spiritualis per ordinis sacramentum et missionem ad illos revocentur. Atqui hisce continetur ministerii apostolicitas. Ergo Ecclesia etiam propter nunquam interruptam pastorum seriem ad apostolos usque pertingentem apostolica censeri debet. Quod argumentum brevius ita enunciari potest: Ecclesia regi debet ministerio a Christo instituto quodque particeps sit ipsius missionis. Atqui ministerium ecclesiasticum sec. XIX. particeps esse nequit missionis Christi, nisi ea per nunquam in terruptam pastorum legitime sibi succedentium seriem in

ipsum redundet et derivatur. Ergo Ecclesia per nunquam interruptam pastorum seriem cum Christo ejus auctore et institutore conjuncta esse debet.

3. Idem evincitur ex patribus, qui **a.** canonis instar statuunt, illam doctrinam esse veram, quae praedicationi consonet ecclesiastici ministerii nunquam intercepti; eam vero falsam, quae ab hac discrepet. Quam **b.** successionem exhibent canalis instar, per quem ad nos decurrat Christi doctrina: canalis autem continuus sit oportet, non interruptus, ut fontis aqua imperturbata transmittatur; eandem **c.** exhibent tesserae instar, qua vera Ecclesia a falsa secernatur (cf. n. 121). Ideoque **d.** admodum solliciti fuere patres, ut texerent episcoporum catalogos sibi succedentium, saltem in praecipuis ecclesiis ab apostolorum aetate ad sua usque tempora. Quicunque vero **e.** non legitime successisset aut missus non fuisset, quasi usurpator repellebatur.

Quare sic Cyprianus de Novatiano peremptorie decernit ep. 76 ad Magnum n. 3: »Novatianus in Ecclesia non est, neque episcopus computari potest, qui apostolica traditione contempta nemini succedens a se ipso ordinatus est.« Ita et Optatus II, 3. 4 donatistas provocat: »Vestrae cathedrae vos originem reddite, qui vobis vultis sanctam Ecclesiam vindicare;« eosque irridet, qui ut gloriari possent se frui communione cum cathedra romana, Victorem quendam suae factionis episcopum Romam miserant. »Missus est igitur Victor, inquit; erat ibi filius sine patre, tiro sine principe, discipulus sine magistro, sequens sine antecedente, inquilinus sine domo, hospes sine hospitio, pastor sine grege, episcopus sine populo . . . Si Victori diceretur, ubi sederit? nec ante se aliquem illic fuisse monstraret, nec cathedram aliquam nisi pestilentiae ostenderet.« Saepe vero s. Augustinus episcoporum ab apostolis successionem certam, inconcussam, certissimam etc. inculcat, atque c. Faustum XXVIII, 2 Ecclesiam dicit »ab ipso Christo inchoatam et per apostolos provectam certa successionum serie usque ad haec tempora toto terrarum orbe dilatatam.« Quare sicut rami extremi per intermedios et truncum nexu nunquam interrupto conjungi debent cum radicibus, ut succus vitalis transfundi fructusque ferre possint; et membra omnia atque articuli extremi per venas nullibi intersectas cum corde, ut sanguine irrigentur: ita Ecclesia singulorum seculorum nunquam interrupta pastorum serie conjungi debet cum apostolis, et per apostolos Christo ac per Christum Deo Patri. Ex comparationibus autem allatis liquet duplicem distingui posse apostolicitatem, alteram immediatam, cum scil. aliqua ecclesia nunquam interrupta pastorum suorum serie pertingit usque ad apostolos, ut ex. gr. romana: alteram mediatam, cum scil. ecclesia aliqua particularis recentioris est originis atque adeo pastorum suorum serie non pertingit nisi ad sec. XVII. et XV. etc., quo primum est fundata, ramus vero est exortus ex alia ecclesia vere apostolica: tunc enim mediante hac alia ecclesia (praesertim romana) quacum communione sociatur, jungitur apostolis fruiturque apostolicitate: sicut ramusculi non immediate junguntur radicibus sed mediantibus ramis majoribus et trunco. Cf. hac de re egregie disserentem Tertullianum de praescript. n. 20. 28—32 opusc. t. IX. cum annot. subjectis et praef. n. 24.

Caput IV.

De notis Ecclesiae.

315. Ecclesia Christi secundum statum N. T. est multitudo collecta nomen Christi profitentium, incipiens a Jerusalem (Act. 1, 8), indeque per universum mundum dispersa, crescens per omnes gentes, semper illustris et manifesta, mixta bonis et malis, electis et reprobis, fide (virtutibus) et sacramentis sancta, origine et successione apostolica, connexione et ordine membrorum una, duratione perpetua [1]. Inquirendum restat, quomodo Christi Ecclesia agnosci dignoscique possit, et ubi eadem sit.

Rejici autem omnino debet opinio quorundam delirantium, nullas esse notas, quibus Ecclesia Christi vera certo innotescat et ab haereticorum coetibus tuto distingui possit. Hic enim error innititur falsis principiis, Ecclesiam esse invisibilem, vel saltem necessarium non esse illam ingredi ad consequendam salutem. Quae cum rejecta sint thes. 39 et 41, rejectum censeri debet ipsum quoque consectarium. Cum autem, ut alia praetermittamus, homines Ecclesiam ingredi, audire, ab eaque salutis media petere, nec non haereticos atque schismaticos vitare teneantur, omnes vero coetus haeretici atque schismatici se veram jactent Ecclesiam: vel hominibus impossibile aliquid praecipitur, vel admitti debent notae, quibus ea agnosci et ab haereticorum coetibus secerni possit.

316. Quamobrem investigandum est quaenam sint notae, quarum ope agnosci possit vera Ecclesia; et cuinam ex tot coetibus, qui Christi nomine glorientur, illae conveniant. Notarum autem nomine intelliguntur signa atque tesserae, quarum ope aliquid tuto agnosci et ab aliis secerni potest. Quare notae Ecclesiae sunt externi et permanentes characteres, quibus facile vera cognosci potest Ecclesia. Ad rationem autem notae haec, ut patet, requiruntur: **1.** ut in sensus incurrat; **2.** ut sit aliqua proprietas aliis, a quibus res est discernenda, non communis; **3.** ut sit subjecto, ad quod agnoscendum adhibetur, notior.

317. **Thesis LXII.** ***Pura Evangelii praedicatio et legitima sacramentorum administratio haberi nequeunt tamquam notae sive solae sive praecipuae Ecclesiae verae.***

Demonstratio. Thesis adversus protestantes statuitur, qui quamvis contra socinianos aliosque notarum necessitatem admittant, in iis tamen determinandis a catholicis dissentiunt. Notas autem, quas thesis recenset et protestantes tuentur, legitimas non esse ita comprobatur:

1. De ratione notae est, ut facile possit agnosci aliisque notis non indigeat, quibus cognoscatur. Atqui doctrinae veritas, cum omnes haeretici eam sibi vindicent, cognitu relative et absolute est difficilis, praesertim rudibus, notisque eget aliis, ut possit cognosci. Ergo nequit esse nota.

---

[1] Ita Ecclesiam Christi describit Stapleton l. c. controv. l. q. 5 a. 1, quem de notis bene disserentem cf. q. 4 a. 5.

2. Absurdum est, illud pro verae Ecclesiae nota proponere, quod ab ipsa vera Christi Ecclesia nos discere oportet. Atqui ex universa N. T. oeconomia (cf. thes. 23) consequitur, Christi doctrinam discendam esse ab ea, *quae est columna et firmamentum veritatis* 1. Tim. 3, 15: ad hoc enim est instituta. Ergo pura Evangelii praedicatio nequit esse nota agnoscendae verae Ecclesiae. Ad quod illustrandum cum utilitate leges Augustini l. de utilitate credendi.

3. Innititur haec opinio confusioni proprietatis et notae, ordinis ontologici et logici. Verum quidem est, Ecclesiae Christi proprium esse purum Evangelium et legitimam administrationem sacramentorum; sed inde non sequitur, ex his eam posse agnosci; nam propria quoque est Ecclesiae infallibilitas, et tamen ex hac ipsa cognosci nequit: agnosci enim tantum potest ex proprietate, quae in oculos incurrat sitque quasi palpabilis, quod dici sane nequit de puro Evangelio deque legitima sacramentum administratione.

318. Testimonia vero Joan. 10, 27: *Oves meae vocem meam audiunt, et ego cognosco eas et sequuntur me;* Eph. 4, 5: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* hisque similia Matth. 28, 20; Joan. 15, 3 etc. a protestantibus ad suam tuendam sententiam prolata praepostere adhibentur. Vel enim ad rem non sunt, vel duas diversas quaestiones diligenter secernendas confundunt: quaestionem scil. ontologicam, quid sit de ratione verae Ecclesiae, cum logica, quomodo dignoscatur Ecclesia: illa enim, quae protestantes pro notis habent, reperiuntur sane in vera Ecclesia: sed ex illis, quia in oculos non incurrunt, ea non agnoscitur ut vera.

Idem dicatur de iis, quae ex patribus objiciunt, eos scil. in controversia cum donatistis ubi sit vera Ecclesia, ad Scripturas potissimum provocasse. At **1.** cum patres ad Scripturas provocant, ad obvia quaedam indubiaque plane testimonia provocant, quorum ope demonstrent, veram Ecclesiam non aliam esse, quam quae unitate eademque conspicua et universali emineat. Cf. Augustinum passim de unitate Eccl. n. 8 ss. 25. 28. 51. **2.** Non provocant ad Scripturas, ut ex iis totius revelationis summam eruant, indeque quaestionem, quaenam sit vera Ecclesia, dirimant;. sed ut inveniantur notae, quibus vera Ecclesia ab haereticis ac schismaticis coetibus distinguatur. Ideo **3.** provocant ad Scripturas, quod inter contendentes constabat, luculenta in iisdem de notis verae Ecclesiae testimonia haberi; et provocant **4.** ad Scripturas, ut quaestio de veritate doctrinae, speciatim de valore baptismi, posthaberetur quaestioni de veritate Ecclesiae, et illa ex hac dirimeretur (cf. Augustini verba n. 146[2]): adeoque non ex veritate doctrinae de hac controversia inferretur, ubi sit vera Christi Ecclesia.

319. **Thesis LXIII.** ***Unitas, sanctitas, catholicitas et apostolicitas, quae sunt proprietates Ecclesiae Christi, jure optimo ejusdem notae necessariae et sufficientes existimantur.***

Demonstratio p. I. 1. Nota non est nisi proprietas visibilis. Atqui recensitae quatuor dotes sunt verae Ecclesiae proprietates summaque visibilitate splendent. Ergo ratio notae eis convenit. Quod et

2. patres agnoverunt ipso facto; nam gnosticos aliosque haereticos ex nota apostolicitatis, qua hi carebant; donatistas ex nota catholicitatis passim refellunt (n. 310); Tertullianus falsitatis arguit haereticos sui

temporis ob defectum unitatis sanctitatisque, quibus, tamquam notis, doctrinae catholicae veritatem confirmat [1]). Quare

3. etiam dotes istae in symbolis recensentur, quod non solum sint proprietates, sed simul etiam Ecclesiae notae. Et sane

4. si illae notae non sunt, nullas reperies verae Ecclesiae notas.

320. **Demonstratio p. II.** Notas recensitas esse necessarias patet. Nulla enim earum dotum, cum sint proprietates, abesse potest a vera Ecclesia, et quaelibet est etiam visibilis. Ergo sunt notae necessariae; ideoque etiam patres vel ex unius defectu sectas haereticas erroris arguunt. Etsi vero plures aliae Ecclesiae notae assignari cum theologis possint, e quibus Bozius in opere de signis Eccl. 100 recenset (quarum tamen pleraeque revocantur ad quatuor recensitas): tamen hae quatuor, quas indicavimus, sufficiunt. Cum autem dicimus eas sufficere, hoc ita est intelligendum, ut **a.** quaelibet negative sufficiat, quatenus is coetus certo vera Ecclesia esse nequit, cui vel una deest; **b.** positive vero simul sumptae certo veram demonstrant Ecclesiam; **c.** multis saltem in casibus vel una plene et adaequate considerata sufficiet ad veram probandam Ecclesiam. Colligitur autem harum notarum sufficientia **1.** ex symbolis, in quibus aliae non recensentur; **2.** ex patribus, qui plerumque unam ex iis tantum contra haereticos adhibent; **3.** ex eo, quod si hae notae simul junctae coetui sive haeretico sive schismatico convenire possent, jam deessent criteria, quibus vera Ecclesia a falsa secerni posset, cum alia, quae verisimilia sint, assignari nequeant. Denique **4.** id patet ex ipsa notarum natura. Nequeunt enim hae notae convenire coetui haeretico et schismatico; huic enim necessario deest (ex dictis) apostolicitas, ideoque unitas saltem juris, quae fundatur in auctoritate legitima, qua propter suam defectionem carent; hinc vel ipsa catholicitas in dubium vocatur, ad quam requiritur unitas. Adversatur vero providentiae divinae, ut talis coetus vera fulgeat sanctitate. Quam ob rem notae, quas defendimus, ad veram Ecclesiam dignoscendam sufficiunt.

321. **Thesis XLIV.** ***Recensitae notae illi soli coetui competunt, qui communione cum romano pontifice sociatur: ideoque ille solus vera Christi Ecclesia censeri debet.***

Declaratio. Thesis duas complectitur partes: affirmantem alteram, qua dicimus, recensitas notas convenire Ecclesiae romano-catholicae; alteram excludentem, qua statuimus, ipsi soli easdem notas, nulli vero alteri coetui, ideoque nec lutheranis, nec anglicanis, nec graecis schismaticis etc. convenire.

---

[1]) Cf. de praescript n. 20. s.; 41 ss.; Optatum de schism. donatistarum l. 1 n. 26. opusc. t. X; Augustinum in l. de unitate Ecclesiae, opusc. t. XXVII (de cujus doctrina bene disputat Specht § 26 ss.); Pacianum ep. 3 ad Sympronianum n. 21. 26 s. opusc. t. XXXVII. Cf. Scheeben-Atzberger VII.

Notari tamen debet veritatem Ecclesiae romano-catholicae praeterea probari **1.** via, quam indicavimus supra n. 101, quam ita enunciat conc. vaticanum sess. 3 cap. 3: »Ad solam enim catholicam Ecclesiam ea pertinent omnia, quae ad evidentem fidei christianae credibilitatem tam multa et tam mira divinitus sunt disposita.« Nam omnia motiva credibilitatis pro veritate religionis christianae probant simul veritatem Ecclesiae catholicae. Eadem **2.** facile probatur supposita institutione divina primatus, qui primum collatus fuerit Petro. Hac enim supposita nimis evidens est, coetum romanum veram esse Ecclesiam, cum in eo maxime floreat primatus atque ipse possit ad Petrum usque ascendendo numerare pastores supremos, quod nulli alteri coetui convenit. Quare jure non nemo censet, disputationem de notis Ecclesiae, quo magis invicta et perspicua sit, opportunius postponi disputationi de primatu romani pontificis, ut ita longe facilius citra multas ambages invicte evinci possit veritas romanae Ecclesiae. Certe in disputatione cum haereticis temporis et operae compendia faciet, qui a primatus institutione sumit initium. Verum seposita interim divina primatus institutione, demonstratio haec tertia erit efficax omnibus, qui bonae sunt voluntatis.

322. **Demonstratio p. I.** Probatur **1.** Ille coetus christianus est vera Christi Ecclesia, cui conveniunt recensitae notae. Atqui comparatione instituta inter omnes coetus christianos sec. XIX. nullus assignari potest, in quo major habeatur unitas symbolica cum principio pari ad eam efficiendam, conservandam, tuendam; in quo major sit unitas liturgica et socialis; qui sit amplior quique ita possit ad successionem ministrorum ab apostolorum aetate ad nostra usque tempora nunquam interruptam provocare; qui majori jure sibi vindicet sanctitatem [1]), quam coetus romano-catholicus. Ergo hic est vera Christi Ecclesia: si enim ne hic quidem coetus vera esset Ecclesia, multo minus alii coetus, quibus hae notae non ita conveniunt, verae Ecclesiae praerogativa fruentur, ideoque nulla amplius foret vera Christi Ecclesia, quod adversatur ejus perennitati.

2. Confirmatur hoc argumentum collatione instituta cum Ecclesia priorum quinque seculorum, quae certe fuit vera Ecclesia utpote tot martyribus, sanctis et doctoribus florens, cui quoad has notas perfecte respondet coetus romano-catholicus, adeo ut verissima ac genuina illius propago et continuatio haberi debeat. Eodem enim modo tenax est unitatis, impatiens haeresis et schismatis; idem habet unitatis centrum scil. romanum pontificem (cf. n. 307); martyribus, virginibus [1]), innumeris cul-

---

[1]) Cf. praeclarum libellum Rundschau, Kampf und Wachsthum der Kirche, Freiburg im Breisgau 1862. Quam fecunda sit Ecclesia romano-catholica operum misericordiae, quae solidam virtutem sanctitatemque manifestant, vel inde collige, quod sedes romana intra solos a. 1816—65 approbaverit 198 congregationes vel sodalitates religiosas ejusmodi operibus fere omnes intentas. Ex eo vero tempore plures alias iterum approbavit. Cf. Hammerstein Erinnerungen eines alten Lutheraners § 15.

toribus consiliorum evangelicorum gloriatur, charismatis s. Spiritus non destituitur, et qui ejus doctrinam adamussim sequitur, sanctus erit; nunquam interrupta pastorum serie fruitur; per orbem ratione analoga atque Ecclesia priorum seculorum (cf. n. 309 [3]) diffunditur etc. Ergo Ecclesia romana, quae prae ceteris coetibus ad illam accedit, illam aemulatur atque illius lineamenta refert, legitima est ejus heres seu vera Ecclesia.

3. Si Ecclesia romana non est verae Ecclesiae legitima propago, sed ab eadem defecit, posset assignari hujus defectionis auctor, tempus, locus, occasio et genesis, coetus, a quo defecerit, adversarii, qui eam deficientem primum impugnarint, solemnis damnatio etc., ut haec de omni defectione sive haeretica, sive schismatica alicujus momenti assignari possunt: eoque magis, quod coetus romanus omnes coetus, qui unquam defecerunt, numero credentium et diffusione excedit. Atqui protestantes omni adhibito conatu horum nil unquam demonstrare potuerunt et innumerae sunt sententiae inter eosdem vel de articulo fidei, in quo defecerit, vel de solo tempore, quo defecerit Ecclesia catholica [1]). Nam secundum alios jam sec. I. defecit; secundum alios demum sec. XIII. Ergo evidens est ex ipsa adversariorum impotentia assignandi haec omnia quoad defectionem ecclesiae romanae, eam nunquam defecisse a vera Ecclesia, ideoque esse ipsam veram Ecclesiam [2]).

323. **Corollaria.** Quod si Ecclesia romano-catholica vera est Ecclesia, sequitur **1.** eam omnibus potiri praerogativis, quas Ecclesiae suae Christus concessit, eamque **2.** solam esse veram Christi Ecclesiam, cum haec una tantum sit; ideoque **3.** a priori constare, ejus doctrinam esse veram, esse doctrinam Christi; nec audiendos **4.** esse, qui causantur more omnium haereticorum, se ob ejus doctrinam corruptam ab eadem defecisse; omnesque **5.** ab ea dissidentes ad veram Ecclesiam non pertinere, cum haec una et unica sit (cf. n. 286).

---

[1]) Sane ut nonnullas afferamus opiniones, Braunbon censet Ecclesiam defecisse jam a. 86 post Christum natum; Sebast. Frank a. 101; Capito sec. ineunte secundo; ecclesia Transsilvaniae a. 200; Waterland et Beveridge a. 300 vel saltem a. 400; Melanchthon a. 420 sub Zosimo rom. pontifice; Beza sub Leone I. circa a. 450; Bramhall a. 500; Flamming cum multis circa a. 606 (Cf. Simar KL. 1². 920); Hammond et Stillingfleet post concilium oecumenicum VI., i. e. circa a. 700; Newton episc. circa a. 727; Henricus Retty a. 757; Fox circa a. 1300; alii candide fatentur epocham hanc accurate determinari non posse, ita Joan. Gerard de locis theolog. II, 234 ed. tübingensis. *Et convenientia testimonia non erant!* Marc. 14, 56. Cf. opus inscriptum Die Kirche und die Gegensätze zur selben etc. in Briefen, Regensburg 1853.

[2]) In schemate cit. paratus erat canon (13): „Si quis dixerit, veram Christi Ecclesiam, extra quam nemo salvus esse potest, aliam esse praeter unam, sanctam, catholicam et apostolicam romanam, A. S.“

324. **Demonstratio p. II.** *Protestantes carent unitate.* Majoris tamen utilitatis gratia ostendemus, protestantium coetibus has notas deesse, ideoque verae Ecclesiae praerogativas eis non competere, simulque praecipua, quibus refelli possint, argumenta indicabimus. Quod notam spectat unitatis, statuimus:

1. Protestantes utpote schismatis reos hac nota carere, ut ostensum est n. 294, nec posse eos suam excusare defectionem suisque coetibus asserere dignitatem Ecclesiae Christi nisi eo defensionis genere, quo haeretici quovis tempore usi sunt, quodque anathemate a patribus orthodoxis rejectum fuit. Sane protestantes ut sibi verae Ecclesiae vindicare possint praerogativam, pro certo sumere debent: **a.** omnem praecedentem Ecclesiam errasse; **b.** Ecclesiam visibilem interiisse; **c.** opus fuisse, ut novi in lucem prodirent doctores, qui depulsis tenebris fidei veritates restituerent. Atqui nihil horum est, quod non etiam supponerent cujusvis generis haeretici a patribus refutati [1]).

2. Unitas fidei in coetu illo a priori penitus deest, inter cujus doctores sive de Scripturarum canone, sive de criterio, quo articuli fidei necessarii a non necessariis discernantur, sive de auctoritate librorum symbolicorum nondum convenit; et qui caret principio ad ejusmodi controversias et dubitationes authentice componendas. Atqui protestantes neque universim, neque singulorum quidem coetuum sectatores in hisce sufficienter conveniunt n. 296 [5], et abjecto magisterio Ecclesiae authentico carent medio, quod par sit discordiae componendae (n. 257). Quare nunquam potientur ea fidei unitate, qua pollere debet Christi Ecclesia. Imo quo magis seu quo meliores sunt protestantes, eo magis inter se dissentient, sicut catholici, quo meliores sunt filii Ecclesiae, in eo majorem fidei caritatisque unitatem conspirabunt [2]).

3. Revera nulla fidei unitas in coetibus protestantium viget, imo potius maxima vigent dissidia. Atqui coetus adeo in se discors verae Ecclesiae faciem prae se non fert. Haec illustrantur candidis ipsorum protestantium testimoniis, quae vel invitis veritatis evidentia expressit [3]).

325. *Protestantium coetus carere nota sanctitatis* ita conficitur:

1. Inductione constanti liquet, doctrinam evangelicam saluberrimos fructus vel in ferocissimis populis omnique sceleri deditis produxisse.

---

[1]) Cf. Tertullianus de praescr. c. 27 ss. 42; Passaglia III. 29.

[2]) Cf. Valentia analysis fidei punct. 3. 4. 5; Scheffmacher Lettre 2; Wiest instit. theol. § 23. 40 s.; Deby die eine wahre Kirche § 18.

[3]) Cf. ea passim apud Wiest l. c. §§ 16 ss. 26. 33 s. 40. 166 etc.; Döllinger Kirche u. Kirchen 283 ss. 310. 323. 415 ss. 459 etc.; Perrone prael. theol. I. p. 2 prop. 9; hist. polit. Blätter 77, 403 ss.; 79, 60 ss.; 81, 824 ss. De tristissima conditione ecclesiae russiacae cf. Döllinger l. c. 170—90: hist. pol. Bl. 79, 805—10.

Atqui historia teste constat, reformationem fructus tam salutares nullibi gentium protulisse [1]. Igitur manifestum est, protestantes ex fructibus notam sanctitatis suae ecclesiae vindicare non posse.

2. Qui expendit ea, quae reformatores de sola fide justificante, de servo arbitrio hominis lapsi, de bonis operibus ad salutem non necessariis [2] etc. docuerunt, facile intelliget, nullum esse flagitium, quod eorum doctrina excusari non possit, licentiam vivendi nullam, quae illa efficaciter non promoveatur. Talis vero doctrina coelitus allata inepte affirmatur.

3. Inductione pariter constat, viros illos, quos Deus temporis successu sive ad fidem propagandam sive ad Ecclesiam docendam sive ad Ecclesiae decorem restaurandum excitavit, sanctitate vitae animique constantia excelluisse; utramque dotem frustra quaeras in reformatoribus: quod non solum catholicorum Lutheri aequalium, sed vel protestantium testimoniis innixi affirmamus, qui passim Lutherum inconstantiae, contradictionis, arrogantiae, pertinaciae, immodestiae etc. accusant [3].

4. Sanctitas Ecclesiae charismatibus etiam se prodit. Atqui his adeo destituuntur protestantium coetus, ut nunquam serio illa sibi asseruerint

[1]) Cf. Erasmi testis non suspecti testimonium n. 82 et opus Janssen op. cit.; confessiones praecipuorum reformatorum toto 1. vol. op. Döllinger die Reformation praesertim p. 13 ss. 26 ss. 36 ss. 164 ss. 216 ss. 285 ss. 305 ss. 385 ss. etc., hist. pol. Bl. 78, 665 ss.: Katholik a. 1877. I, 528 ss.

[2]) Wiest § 168; Möhler Symbolik § 4; Döllinger l. c. pag. 70 ss.; 86 ss: 94 ss. 116 ss. 248 etc.; III. 24 ss.; Storchenau Philos. der Relig. VII diss. 6: Hettinger II. 3. 138 ss. ed. 6. Ita Melanchthon in comment. in ep. ad Romanos (cf. Chemnitium loc. theolog. ed. Leyser p. 1 pag. 173) docuerat: „Deum ipsum omnia proprie agere, ut sicut fatentur, proprium opus Dei fuisse Pauli vocationem, ita fateantur, opera Dei propria esse et Davidis adulterium . . . constat enim Deum omnia proprie facere, ut sit ejus proprium opus Judae proditio, sicut Pauli vocatio.“ Quae tamen verba utpote nimis impia expuncta fuere in posterioribus editionibus. Cum autem dicimus, protestantium doctrinam sanctam censeri non posse, eaque omne excusari flagitium, non propterea ipsis exprobramus ulla peccata, nec judices esse volumus vitae ipsorum. Quod enim plures ex ipsis honestam sane ducant vitam, peccata caveant, non doctrinae propriae adscribi debet, sed vel doctrinae verae, cujus partem saltem ab Ecclesia catholica recedentes adhuc retinuerint, vel quod sibi non constent, et plura doctrinae capita, quae Lutherus docuerat et inculcaverat, ipsi aut pudore aut sano rationis ipsius naturalis judicio ducti rejecerint. Cf. Stapleton l. c. controv. l. q. 5 a. 3 praesertim prob. 17.

[3]) Cf. Döllinger l. c. I, 29. 37. 57 ss. 97 ss. 178 ss. 354 ss. 531 ss. 552 ss. etc.; Janssen Geschichte des deutschen Volkes t. 2. passim; Germanus Reformatorenbilder; opus inscriptum Beleuchtung der Vorurtheile wider die kath. Kirche, von einem protest. Laien Zürichs ed. 3 Lucernae 1843 t. 1 .I, 93—122 de Luthero; 130—149 de Calvino; 164—200 de Zwinglio, de quo cf. Paulus Katholik 1895. II. 475—80; Storchenau l. c. praesertim p. 267 ss. Jodocus Coccius recenset in thesauro catholico 80 exempla variationum et contradictionum in doctrina Lutheri. Cf. etiam Schoen Dr. M. Luther auf dem Standpunkte der Psychiatrie beurtheilt. Viennae 1874; hist. polit. Blätter 116, 216 ss. de ejus obscenis Tischreden.

vel ad illa provocaverint, ideoque tacite saltem illis renunciant. Quocirca Spiritus s. praesentia destitutos se profitentur (n. 303 4).

326. *Catholicitate carere coetus protestantium,* tum ex facto constat, tum inde sequitur, quod carent unitate (n. 324). Si vero ad rapidam suae doctrinae propagationem appellent, notamus, non quamlibet rapidam propagationem argumentum esse divinae originis doctrinae, ut ostendimus n. 82. Ceterum eorum missiones sunt prorsus steriles, quod pariter eos vita supernaturali destitutos esse arguit [1]).

327. Denique *carent coetus protestantium apostolicitate* et quidem **1.** doctrinae. Fatentur enim suam doctrinam dissentire ab antiquitatis doctrina, saltem ab ea, quae praevaluit et communis fuit inter christianos fere omnes a sec. XII. usque ad XVI.; carent ergo continuitate et consanguineitate doctrinae cum Ecclesia seculorum praecedentium, neque censeri possunt genuina propago verae Ecclesiae. Praeterea protestantes tenent plura doctrinae capita, quae profitebantur antiqui haeretici; quibus recensitis sic concludit Bellarminus de conc. et Eccl. IV, 9: „Habemus hactenus 20 haeresiarcharum haereses, quae damnatae sunt ab Ecclesia, quae fuit primis 700 annis: quas haereses cum nos pro haeresibus, adversarii nostri pro articulis fidei habeant, sequitur, nostram doctrinam conspirare cum doctrina antiquae Ecclesiae; adversariorum autem cum haeresibus antiquis [2]).

2. Carent reformatores apostolicitate ministerii, quia carent authentica missione: qui defectus admodum efficax praebet adversus eos, imo adversus haereticos omnes, argumentum; quare illud nonnihil fusius evolvendum esse censemus. Cum s. Paulus tam serio graviterque pronunciet Gal. 1, 8: *Licet nos aut angelus de coelo evangelizet vobis praeter quam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Sicut praediximus et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit praeter id, quod accepistis, anathema sit;* imo cum Christus ipse solemniter affirmet Matth. 18, 17: *Si Eccesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus:* merito fideles, quotiescunque quis aliam, quam ab Ecclesiae pastoribus acceperint, doctrinam annunciat, etiamsi ipse se divinitus missum, reformatorem, puri evangelii praeconem jactet, postulare possunt, ut authentice probet missionem suam. Neque enim ullus rex alterius regis legatum recipiet, nisi is legationi suae redditis literis fidem faciat (n. 314 [2]), neque ullus in societate civili potest reformare pro lubitu civitatem, nisi a rege sit missus. *Qui* enim *non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro,* inquit Christus Jo. 10, 1 (cf. Innocentius tit. 13 Mig. 216,

---

[1]) Qua de re bene disserit Perrone t. 1 p. 2 prop. 10 n. 81[2] a.

[2]) Cf. aureum l. Edm. Campiani: Decem rationes, quibus fretus certamen anglicanae ecclesiae ministris obtulit in causa fidei, Romae 1582.

121). Porro duplex distinguitur missio, ordinaria alia et alia extraordinaria. Ordinaria ille fruitur, qui ab Ecclesiae pastoribus ad opus apostolicum, ut legatione pro Deo fungatur, vi ordinationis, electionis, mandati destinatur. Atqui hac carent haeretici omnesque illi, qui se Ecclesiae reformatores novosque apostolos jactant, cum Ecclesia illos novam aliamque proponentes doctrinam reprobet, damnet, docendi munere et jure privet. Sed ubi deest missio ordinaria, extraordinaria esse potest: quae tamen extraordinariis quoque signis argumentisque comprobari debet, ne fingendi simulandique libidini lata aperiatur via: neque enim sufficit ad Scripturas provocare et quidquid affirmatur centenis tueri Scripturae effatis, cum id sit commune omnibus haereticis a primo usque ad novissimum [1]. Ceterum ut vidimus, jus Scripturas authentice interpretandi Ecclesiae competit (n. 126). Nequit ergo novus ille apostolus hoc jus contra Ecclesiam sibi vindicare, priusquam suam missionem extraordinariam, de qua quaeritur, authentice comprobaverit. Quare notae quaedam prorsus singulares et divinae, ut sunt miracula aliaque charismata supernaturalia, requiruntur [2]. Hinc inculcat Vincentius lir. c. 17: „Magna res profecto est et ad dicendum et ad recolendum necessaria ... ut omnes vere catholici noverint ... se cum Ecclesia doctores recipere non cum doctoribus Ecclesiae fidem deserere debere."

---

[1]) Hilarius ad Constant. l. 2 n. 9: „Memento, neminem haereticorum esse, qui se non secundum Scripturas praedicare ea, quibus blasphemat, mentiatur. Hinc enim Marcellus Verbum Dei cum legit, non intelligit. Hinc Photinus hominem J. Christum, cum loquitur, non intelligit. Hinc et Sabellius, dum quod *Ego et Pater unum sumus* Joan. 10, 30 non intelligit, sine Deo Patre et sine Deo Filio est. Hinc et Montanus per insanas feminas suas Paracletum alium defendit. Hinc et Manichaeus et Marcion legem odit, quia *litera occidit* 2. Cor. 3, 6 et mundi princeps diabolus est. Omnes Scripturas sine Scripturae sensu loquuntur, et fidem sine fide praetendunt. Scripturae enim non in legendo sunt, sed in intelligendo." Ad rem cf. Tertullianus de praescr. cc. 14 ss. (n. 117[3]) 37. 44 et Vincentius lirin. in primis legendus commonit. cc. 10. 25 ss., quibus ostendunt haereticos ad disputationes ex Scripturis non esse admittendos. Cf. Becanus Manuale controv. l. 1 c. 12.

[2]) Cum aliunde certum sit, Ecclesiam non deficere, ideoque nec errare posse, neque enim unquam Christus vel Spiritus s. eam deseret: hinc novus apostolus, qui aliam ab ecclesiastica doctrinam annunciat, semper respuendus atque anathemate percellendus est secundum verba Pauli supra allata, et inter illos numerandus, quos venturos praedixit Christus: *Surgent pseudochristi et pseudoprophetae: et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce praedixi vobis* (Matth. 24, 24). Qua de re bene disserit s. Archelaus in disputatione cum Manete nn. 26. 27. 35. 36 (patrol. gr. Mig. t. 10), ubi inter alia dicit: „Cum nullius prorsus accipiat (Manes) testimonium, paracletum se esse vult credi, cum etiam si signa et prodigia faceres falsum Christum et falsum prophetam te reputari oporteret secundum Scripturas." Aurea vero sunt verba Paciani contra Novatianum, unum ex protestantibus et reformatoribus sec. III., qui Ecclesiae doctrinam praximque de recipiendis lapsis utpote puri Evangelii vindex mutare ausus fuerat; quae verba de omnibus haereticis et jure optimo de reformatoribus sec. XVI. repetere licet. „No-

Quod etiam inductione quadam illustrari poterit. Missus fuit Moyses missione extraordinaria ad Pharaonem pro populi israelitici liberatione, qui non contentus verbis, factis i. e. miraculis eam comprobavit. Ita passim prophetae veteris Testamenti. Quid ipse Christus missus in hunc mundum? *Si opera non fecissem in eis,* inquit, *quae nemo alius fecit, peccatum non haberent* (Joan. 15, 24). Satis ei non erat, se Dei Filium affirmare, verbis suis miracula patrando fidem conciliavit. Ita et apostoli se gesserunt, ita tot viri apostolici, qui seculorum decursu populis barbaris et in umbra mortis sedentibus Evangelium annunciarunt. Merito autem ab iis, qui se novae doctrinae apostolos jactant, signa plane evidentia, insolita, supernaturalia postulari, quibus suam vocationem et missionem divinam comprobent, vel ipse Lutherus est confessus sibi pro more minime constans. Cum enim interrogatus fuisset, quid de Thoma Münzer, anabaptistarum coryphaeo, qui aliam novamque promulgabat doctrinam, esset tenendum, ita senatui muelhusino respondit [1]: »Recte facturum senatum, si roget ex illo, quis docendi munus ipsi commiserit, quis evocaverit? Et si Deum nominet auctorem, tum jubeat hanc suam vocationem aliquo evidenti signo comprobare, quod si repraesentare non possit, ut tum repudietur; hoc enim Deo esse proprium atque familiare: quotiescunque formulam consuetam et rationem velit immutari, ut tum voluntatem suam aliquo signo declaret.«

Jam vero protestantes ejusmodi signa extraordinaria, quibus suam missionem comprobarent, nunquam attulerunt, nunquam exhibuerunt. Nullo igitur modo sibi vindicare possunt missionem extraordinarium. Ideoque ne audiendi quidem sunt. Profecto nimis clara, nimis alta voce intonat Paulus: *Licet . . . angelus de coelo evangelizet vobis praeter quam*

---

vatianus hoc praecepit, ita ille ep. 3 ad Sympronianum n. 1, immaculatus aliquis et purus, qui Novatum non audierit, qui nunquam Ecclesiam deseruerit, qui ab episcopis episcopus factus sit, qui jure ordinario consecratus, qui vacantem cathedram in Ecclesia consecutus? Quid ad te? inquies; Novatianus hoc docuit. At vel quando, frater, quibusve temporibus? Statim post Domini passionem? Post Decii principatum, id est, post trecentos prope annos (adversus protestantes dicere posset, post 15 secula) dominicae passionis. Quid ergo tunc? Prophetas secutus est ut cataphryges . . . an ipse tantum auctoritatis accepit? Linguis locutus est? prophetavit? suscitare mortuos potuit? Horum enim aliquid habere debuerat, ut evangelium novi juris induceret. Et si contra clamet apostolus: *licet nos aut angelus de coelo evangelizaverit praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* (Gal. 1, 8): Novatianus sic intellexit, inquies; sed Christus hoc docuit. Ergo a Christi (adventu) usque Decii principatum nullus intelligens? . . . Novatiano vindice justitia liberatur, auctore corrigitur quidquid erravit.« Eadem fere c. Faustum inculcat Augustinus XIII, 5. Unde liquet, quantum fideles ab Ecclesiae ore pendere omnemque novitatem fugere oporteat; contra hanc vero nullum validius esse argumentum, quam dissensum a doctrina Ecclesiae, quae utpote indefectibilis, jugiter missionem habet authenticam docendi omnes gentes.

[1]) Apud Sleidanum de statu relig. et Eccles. comment. l. 5 et op. Lutheri edit. Lips. XIX, 235 et halens. XVI, 5. Alia testimonia ejusdem Lutheri quae ad rem faciunt, cf. in liter. fol. Studien und Kritiken 1862 p. 20; Deby § 21; Hettinger p. 2 § 9. Quam invictum sit adversus protestantes hoc argumentum ex missionis defectu petitum vel inde liquet, quod Lutherus eo tortus inter 24 annos quaterdecies mutaverit opinionem suam de jure, quo polleret condendi novam sectam. Cf. Döllinger l. c. III, 202 ss.

quod evangelizavimus vobis, anathema sit: nimis terrifica sunt verba Christi: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Quare pendeant fideles ab ore Ecclesiae romano-catholicae, quam veram Christi Ecclesiam esse comprobavimus; cum hac enim est Christus et Spiritus veritatis, extra hanc non est salus, haec fundata est supra petram, adversus quam portae inferi non praevalebunt. Absolvimus tenera exhortatione s. Augustini, qua donatistas omnesque ab Ecclesia romano-catholica dissidentes, ut ad illam redeant, invitat in psalmo contra partem Donati:

Venite, fratres, si vultis, ut inseramini in vite.
Dolor est, cum vos videmus praecisos ita jacere.
Numerate sacerdotes vel ab ipsa Petri sede,
Et in ordine illo patrum, quis cui successit, videte:
Ipsa est petra, quam non vincunt superbae inferorum portae.
Omnes, qui gaudetis de pace, modo verum judicate.

Pars II.

DE ROMANO PONTIFICE.

328. *Quid de primatu sit tenendum.* — Mutuo collatis regulis [1]), quibus catholica credendi sentiendique de primatu romani pontificis ratio definitur, colligimus, omnem doctrinam hisce capitibus absolvi:

1. voluisse Christum, ut praeter episcopos particularium ecclesiarum rectores unus sit ex illis, qui universi ovilis dominici gerat curam;

2. primum ejusmodi pastorem fuisse Petrum apostolum, cui

3. vita functo alii debuerint ad consummationem usque seculi succedere; atque hos successores esse antistites romanos; tandem

4. Petri ejusque successorum primatum complecti plenitudinem potestatis. Etsi vero consilium Christi evidenter colligitur ex ipsa primatus institutione, alia ratione illud illustrabimus, quae simul viam sternat animumque adversus primatum non praeoccupatum disponat ad ea promptius perspicienda et amplectenda, quae ex divinis literis traditionisque monumentis pro doctrina catholica afferemus. Demonstrabimus nimirum

---

[1]) Potiores regulae sunt: Formula Hormisdae episcopis Orientis, qui schismatis acaciani participes fuerant, praescripta (th. 79); Gelasii definitio in conc. romano a. 496; professiones fidei Mich. Palaeologi imp. in conc. lugdunensi II. oblata ibid., tridentina, Gregorii XIII. graecis praescripta, Urbani VIII. et Benedicti XIV. orientalibus proposita; definitiones conciliorum lateranensis IV. cap. 5; florentini in decreto unionis cum graecis (n. 408[3]), lateranensis V. et vaticani sess. 4; damnationes propositionum editae a Joanne XXII., Martino V. et conc. constantiensi contra Wicleffum et Huss; a Leone X. contra Lutherum, et Pio VI. contra synodum pistoriensem etc., quas reperies ap. Denzinger Enchiridion symbolorum et definitionum.

primatus convenientiam et necessitatem ex analogia dogmatum, seu ostendemus omnia, quae de Ecclesia sive credimus sive scimus, logica consequentia exigere et postulare unum quendam supremum pastorem, ne sit manca, ne imperfecta, neve collabatur Ecclesia. Unde merito inferre licebit, Christum, qui ut sapiens architectus Ecclesiam certo non mancam aedificavit, non labilem, non ruinosam, voluisse, ut unus primatis instar illi semper praesit.

Caput I.

De primatu in universam Ecclesiam ex fidei analogia.

329. **Thesis LXV.** ***Ipsa catholica unitas, qua Ecclesia semper insignis esse debet, postulat, ut institutum censeatur a Christo medium externum, quo eidem jugiter prospiciatur.***

Demonstratio. Quamvis demonstratione, quam modo proponemus, usi jam simus disserentes de magisterio ecclesiastico deque judice controversiarum (n. 257), tamen quia ea admodum est efficax ibique adumbrata tantum fuit, diligentius videtur exponenda. Supponimus igitur, Ecclesiam ex voluntate Christi excellere debere unitate, et unitate non quacunque, sed **a.** extensionem si spectes, catholica et universali, quae complectatur gentes moribus, indole et cultu quam maxime diversas; si vero durationem consideres **b.** perpetua, quae ad consummationem usque seculi perduret; **c.** unitate interna, quae totum afficiat et pervadat hominem, intellectum eadem fide, in quam omnes conspirent, adeo ut sint perfecti in eodem sensu et in eadem sententia (n. 287 ss.); voluntatem obedientia, et cor eodem cultu: unitate **d.** visibili et sociali, vi cujus omnes unum constituant corpus, vivum utique atque harmonicum, adeo perfecta, ut ea credibilitatis possit esse motivum Jo. 17, 21. Atqui talis unitas constare sibi nequit in praesenti rerum ordine sine externo authentico medio, quo jugiter efficiatur, servetur et defendatur; neque enim exspectanda sunt nescio quae miracula, quibus Deus invisibiliter, secluso quovis medio externo ac velut connaturali, tantam operetur inter fideles unitatem.

Et sane **a.** si homines, teste Paulo Rom. 10, 11 ss., ne ad fidem quidem ordinario adducuntur citra externum aliquod medium, ministerium scil. hominum authenticum idque visibile; multo minus tot hominum myriades in unitate fidei conservabuntur sine eodem vel simili medio. Ad haec **b.** considerata hominum fragilitate expensisque praedictionibus Christi constat, oritura esse subinde inter Ecclesiae membra dissidia, quae certe componenda sunt, ne Ecclesia in fragmenta dissipetur, sed semper unitate sua agnosci dignoscique possit. Atqui Deus ea non componit modo invisibili, qui gratis asseritur, nec hominum naturae est accommodatus. Modo ergo visibili Christus unitati suae Ecclesiae consulet, ideoque et medio visibili, externo, authentico. Quae illatio

confirmatur **c.** uberrime protestantismi historia: nam licet is doceat sufficientissimum unitatis ecclesiaticae principium ipsum esse Spiritum s., nulla tamen alia fruuntur protestantes unitate nisi negativa; quod si majori gaudent, id debent vel suis consistoriis vel praecipue principum auctoritati, i. e. medio alicui externo. Ceterum **d.** haec assertio evidenter iis comprobatur, quae diximus sive de organo divinitus instituto ad propagandam Christi doctrinam th. 23, sive de institutione atque necessitate ministerii ecclesiastici th. 48 s.

330. **Thesis LXVI.** ***Ejusmodi vero authenticum externum medium ad conservandam catholicam visibilemque Ecclesiae unitatem neque est 1. s. Scriptura; neque 2. auctoritas principum politicorum; neque 3. ipse fidelium coetus; neque 4. quivis episcopus; neque denique 5. aristocraticus pastorum coetus.***

Demonstratio p. I et II. Scripturam non esse medium divinitus selectum ad conservandam catholicam unitatem adeo est evidens ex dictis n. 118 et 183, ut ne verbulum quidem addere oporteat. Quare alteram jam thesis p. probemus. Unitas ecclesiastica conservari nequit eo medio, quod destitutum est jure interpretandi Scripturas. condendi symbola, haereses et schismata authentice damnandi, potestate excommunicandi. Atqui haec jura principibus neque jure naturae, neque jure positivo divino, neque jure ecclesiastico competunt.

Quod luculentissime confirmant patres suffragio suo. »Quando audisti, scribit Ambrosius ep. 20 n. 4 ad Valentinianum juniorem, clementissime imperator, in causa fidei laicos de episcopis judicasse? Ita ergo quadam adulatione curvamur, ut sacerdotalis juris simus immemores, et quod Deus donavit mihi, aliis putem esse cedendum? Si docendus est episcopus a laico, quid sequetur? Laicus ergo disputet et episcopus audiat: episcopus discat a laico! At certe si vel divinarum Scripturarum seriem vel vetera tempora retractemus, quis est qui abnuat in causa fidei, in causa, inquam, fidei episcopos solere de imperatoribus christianis, non imperatores de episcopis judicare?« Cf. etiam n. 15. In ep. vero 33 ad sororem suam n. 19 refert se Valentiniano dixisse: »Noli te gravare, imperator, ut putes te in ea, quae divina sunt, aliquod imperiale jus habere. Publicorum tibi moenium jus est commissum, non sacrorum.« In serm. c. Auxentium n. 36 pronunciat: »Imperator intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est.« — Consone plane s. Martinus Maximo imp. dixit (apud Sulp. Severum hist. sacrae l. 2 n. 50): »Novum esse inauditum nefas, ut causam Ecclesiae judex seculi judicaret.« Nam, ut inculcat s. Gregorius naz. or. 16 n. 8: „Vos quoque (principes et praefectos) imperio meo et throno lex Christi subjicit. Imperium enim nos quoque gerimus; addo, etiam praestantius ac perfectius: nisi vero aequum sit, spiritum carni et coelestia terrenis cedere.« — Non minori libertate apostolica Hosius Constantio imperatori declarat (apud Athanasium in hist. arianorum n. 44): »Ne te rebus misceas ecclesiasticis, nec nobis praecepta mandes, sed haec potius a nobis ediscas. Tibi Deus imperium tradidit, nobis ecclesiastica concredidit: ac quemadmodum qui tibi imperium surripit, Dei ordinationi repugnat: ita metue, ne si ad te ecclesiastica negotia pertrahas, magni criminis reus fias.« — S. Joannes Damascenus or. 2 de imag. n. 12: »Penes imperatores potestas non est, ut

Ecclesiae leges sanciant. Attende quid dicat Apostolus (1. Cor. 12, 28): *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio pastores et doctores ad perfectionem Ecclesiae;* non adjecit *imperatores.* Et rursum: *Obedite praepositis vestris et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri:* idemque rursus: *Mementote praepositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei* (Hebr. 13, 17. 7) etc. Verbum locuti non sunt vobis reges, sed apostoli et prophetae pastoresque et doctores. Ad imperatores spectat recta rei publicae administratio, Ecclesiae regimen ad pastores et doctores. Ejusmodi invasio latrocinium est, fratres . . . Tibi parebimus, o imperator, in his, quae ad hujus seculi negotia pertinent . . . verum ad res Ecclesiae statuendas pastores habemus, qui nobis verbum loquuntur, atque ecclesiastica instituta tradiderunt. Non transferimus terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri« (Prov. 22, 28) etc.

Ceterum id fassi sunt vel ipsi imperatores prudentiores, ut jam ipse Constantinus[1]), Honorius in sua sacra ad Arcadium de s. Joan. Chrysostomo: »Si quid de causa religionis inter antistites ageretur, episcopale oportuerit esse judicium: ad illos enim divinarum rerum interpretatio, ad nos religionis spectat obsequium.« — Theodosius junior in ep. ad synodum ephesinam testatur, se Candidianum comitem ad concilium misisse, sed ea lege, »ut cum quaestionibus et controversiis, quae circa fidei dogmata incidunt, nihil quidquam commune habeat: nefas est enim qui sanctissimorum episcoporum catalogo adscriptus non est, illum ecclesiasticis negotiis et consultationibus immisceri (apud Hardouin I, 1346).« Ratio autem, quare unitatis custodia non sit concredita principibus, perspicua est. Horum enim potestas circumscribitur limitibus ditionis suae. Atqui potestate ita circumscripta contineri nequit ratio sufficiens catholicae unitatis, imo ea continetur potius semen jugis schismatis, fonsque est exitialis illius axiomatis: cujus regio, illius et religio. Hac praeterea hypothesi admissa Ecclesia caruisset diu principio unitatis, quando scil. principes erant saevissimi ipsius persecutores: careret toties quoties princeps est infidelis, haereticus, schismaticus, apostata, hostis, quod haud raro contingit. Merito ergo conc. oecumenicum IV. act. 4 statuit (ib. II, 443) e sententia Cecropii ep. Sebastopolis, »ut sine contradictione cessent ea pragmatica (decreta imperatorum), quae in detrimentum canonum a quibusdam facta sunt, in omni provincia: canones autem per omnia teneant. Sic enim et fides custoditur et unaquaeque ecclesia tutum statum habebit.«

331. **Demonstratio p. III.** *Neque hoc medium est universalis fidelium coetus;* nam ut aliunde certo constat, Ecclesiae coetus est inaequalis (th. 48), in quo alii praesunt, alii subsunt, alii sunt pastores, alii oves; posuit enim Deus non ipsam fidelium turbam, quae regeret, sed episcopos, qui regerent Ecclesiam Dei (Act. 20, 28); *ipse dedit quosdam quidem*

---

[1]) In ep. ad episc. post conc. arelatense (Mig. 8, 488), e qua nonnulla delibat Optatus de schism. donat. I, 23. 25 opusc. t. X. Et ut legimus apud Rufinum H. E. I, 2 in conc. nicaeno protestatus est: »Deus vos (episcopos) constituit sacerdotes et potestatem vobis dedit, de nobis quoque judicandi et ideo nos a vobis recte judicamur.« Cf. plura apud Facundum hermian. l. 12 pro defens. trium capit.; Bellarminum de verbo Dei l. 3 c. 7. 8; l. 1 c. 7 de rom. pontit.; Thomassinum diss. 12 de conc. n. 43 ss.

apostolos . . . alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei (Eph. 4, 11). Deinde propter ipsam fidelium multitudinem requiritur medium, quod illam ad unitatem revocet; ergo ipsa multitudo tot hominum ad discordiam propter innatam fragilitatem prona concordiae efficiendae nequit esse medium.

332. Frustra provocant nonnulli ad Matth 18, 15 ss., ubi Ecclesia exhibetur tribunal componendorum inter fratres dissidiorum. Nam etsi **a.** Ecclesiae nomen proprie designat fidelium coetum, designare (saltem per synecdochen) etiam potest pastorum primatumque coetum; neque infrequens est societati tribuere, quod illius praecipui, praesides agunt. Hic autem **b.** nomine Ecclesiae designari revera pastorum coetum evincit contextus, qui ostendit Ecclesiam, de qua est sermo, constare iis, quibus concredita est potestas ligandi atque solvendi; haec vero collata fuit non indiscriminatim omnibus fidelibus, sed speciatim apostolis eorumque successoribus. Quod confirmatur **c.** practica interpretatione Ecclesiae, ex cujus historia novimus, non fidelium coetum, sed pastores exercuisse judicia. Nec **d.** aliunde id Ecclesia didicit, quam ab apostolis, qui auctoritate divinitus sibi collata judicia exercuerunt. Cf. Act. 5, 2 ss.; 8, 20; 1. Cor. 5, 3 s; 1. Tim. 1, 20; 5, 20; 2. Tim. 4, 2; Tit. 2, 15. Cf. Schrader de unit. rom. t. 1 n. 218 ss. Merito igitur Chrysostomus locum hunc ita explicat: „*Dic Ecclesiae* h. e. praepositis.“

333. **Demonstratio p. IV.** *Neque unitatis tutela concredita est singulis episcopis*, tum quia ipsi inter se quam facillime possunt dissidere, ergo jam superiori quodam medio indigent, quo efficiatur unitas episcopalis, a qua Ecclesiae unitas quam maxime pendet; tum quia principium unitatis efficiens polleat necesse est auctoritate in Ecclesiam universam, qua singulares episcopi carent, ut **a.** demonstrat Ecclesiae historia, quae episcopos solum particularibus praefuisse ecclesiis ostendit; **b.** legislatio perpetua ecclesiastica severe episcopis prohibens, ne quid extra suam agant diocesim; **c.** pernicies, quae necessario exinde redundaret in Ecclesiam. Etsi vero episcopi apostolorum sunt successores, singuli tamen seorsim spectati non in solidum heredes sunt apostolicae auctoritatis, nec jurisdictionis in Ecclesiam universam, sed eis succedunt vel quatenus apostoli rexerunt particularem aliquam ecclesiam, vel ut membra coetus episcopalis, qui successit collegio apostolico, cui universum Christi ovile regendum pascendumque fuit commissum.

334. **Demonstratio p. V.** *Neque unitatis custodia aristocratico pastorum coetui commissa censeri potest.* Quod in primis tenendum est contra eos, qui episcopales dicuntur, secundum quos Christus ecclesiarum particularium unitati consuluit episcoporum, qui singuli singulis praeessent, institutione: universalis vero Ecclesiae unitati non providit instituto pastore supremo, sed coetu pastorum illi satis esse consultum censent. Verum adversus anglicanos haud immerito urgemus

1. si tantum fuit apud Christum unitatis pretium atque momentum, ut voluerit illius tutelam vel in particularibus ecclesiis commissam praepositis singularibus, quamquam impossibile non sit, unitatem ecclesiae particularis per presbyterorum coetum conservare; quanto magis existimandum erit, eum decrevisse, ut catholica unitas, quae magis adhuc ei cordi est, universali crederetur antistiti. Eoque magis

2. quod unitas catholica jugis esse debet atque perpetua; ideoque jugi atque perpetuo instructa sit necesse est medio quodque semper in promptu sit. Atqui ex historia liquet nunquam fuisse permanentes synodos universales, atque ex rerum naturis patet, eas permanentes esse non posse; nec facile posse vel easdem congregari vel saltem in controversiis consuli coetum episcoporum per orbem dispersum. Quid vero

3. si ipsi inter se dissentiant episcopi, quod sane fieri potest? Carebit tunc Ecclesia unitatis principio, quando quam maxime illo eget.

4. Denique ipse pastorum coetus, ut sit unus ac proinde ad unitatem efficiendam par, eget unitatis centro et radice. Aliquis enim esse debet, qui jure et auctoritate illum convocare possit et convocet, praesertim cum de hoc nihil a Christo fuerit praescriptum; qui illi praesideat, qui negotia dirimenda proponat, decretorum exsecutionem urgeat etc.

335. **Thesis LXVII.** ***Reliquum igitur est, ut jus officiumque servandae tuendaeque catholicae unitatis factum divinitus credatur singulari cuidam pastori, cui ceteri omnes obnoxii sint.***

Demonstratio. Hoc corollarii modo sequitur ex dictis: confirmari insuper potest conjecturis et rationibus haud spernendis.

1. Synagoga Ecclesiae typus quamquam codice pleniore utebatur, novis in dies revelationibus edocebatur, regebatur divinitus, uno regno constabat unoque populo, Deo volente uno summoque visibili pontifice non caruit. Conjicere ergo licet, neque Ecclesiam summo hierarcha destitui.

2. Christus Ecclesiam passim confert ovili, corpori, regno, quibus symbolis adumbratur societas, cui unus praeest praepositus.

3. Illud Ecclesiae regimen Christum praetulisse merito censetur, quod prae ceteris opportunum atque efficax est ad unitatem efficiendam conservandamque. Attenta autem hominem conditione et indole prae ceteris formis aptum est atque efficax regimen monarchicum.

Sane **a.** hoc non solum patres, sed et veteres philosophi docent: hoc **b.** confirmatur auctoritate divina, cum illud Deus elegerit pro familia, pro synagoga et quatenus erat societas religiosa et quatenus erat societas politica; illud elegit etiam in ordine mundano; quod mirum videri non debet, cum haec regiminis forma expressius adumbret regnum divinum. Hoc colligitur **c.** ex inductione, cum respublicae sint rarae, monarchia vero fere ubique viguerit vigeatque; quod factum saltem suadet, hanc re-

giminis formam naturae humanae magis esse consonam. Hoc **d.** evincere videtur ipsa rei natura. Quo enim unitatis principium magis est unum magisque a scissione remotum, eo facilius unitatis formam multitudini imprimere poterit. „Manifestum est enim, inquit s. Thomas 1. p. q. 103 a. 3, quod plures multa unire et concordare non possunt, nisi ipsi aliquo modo uniantur. Illud autem, quod est per se unum, potest esse causa unitatis convenientius, quam multi uniti. Unde multitudo melius gubernatur per unum, quam per plures." In primis si latissime patet societas: nam tunc eo potentius esse debet unitatis centrum magisque in promptu ad laesam unitatem mox resarciendam. Quo magis autem ad unum revocatur potestas minusque per plures diffunditur ac velut scinditur, eo efficacior eadem est et magis in promptu. Idcirco etiam romani tempore periculi ad unum revocabant omnem potestatem unumque constituere solebant dictatorem. Hoc denique **e.** luculentissime probant facta. Unde enim in Ecclesia romana tanta unitas, qua ipsa non obstante tam lata diffusione omnes longe praecellit coetus religiosos? Inde quod ejus regimen per consertos gradus ad singularem tandem supremumque pastorem revocatur; ideo enim unum est corpus, unum regnum, unum ovile sub uno pastore, ideo quam proxime accedit ad illam unitatis ideam, quam in sua Ecclesia Christus voluit expressam. Unde vero protestantium coetus quam remotissime absunt ab hac unitatis idea, et in dies semper magis in fragmenta dissipantur innumera [1]? Quia rejecto pastore universali carent omni medio, quod par sit efficiendae unitati. Quare ipsa historia religionis christianae evincit, medium tutandae ecclesiasticae unitatis divinitus electum esse regimen monarchicum [2]: ubi enim hoc deest, regnat dissipatio, imo et confusio; ubi vero adest et quo perfectius adest, illa viget unitas, qua excellere debet Ecclesia.

Quare efficax est s. Thomae disputatio c. gentes IV, 76: „Nulli dubium esse debet, quin Ecclesiae regimen sit optime ordinatum, utpote per eum dispositum, per quem *reges regnant et legum conditores justa decernunt* (Prov. 8, 15). Optimum autem regimen multitudinis est, ut regatur per unum, quod

---

[1]) Hanc protestantium in plures sectas dissolutionem in dies crescentem pluribus describunt Bossuet, Histoire des variations; Jörg, Gesch. des Protestant. etc. Döllinger Kirche und Kirchen passim; eam graphice describunt Schenkel et Hengstenberg in fol. liter. Katholik 1870 p. 1 p. 324; in hist. polit. Blätter 1873 t. 72. p. 191 recensentur sectae 83, in quas jam dissolutus est protestantismus in sola Anglia; imo a. 1874 numerabantur 173, quibus ad a. 1878 aliae 11 accessere; in America vero septentrionali numerabantur a. 1843 sectae 288; cf. 1893 t. 111, 253, ubi praeclare inculcatur: Ohne Apostolicus kein Apostolicum (symbolum); Laacher Stimmen 1876. I, 472.

[2]) Cum loquimur de regimine monarchico, praescindimus modo, utrum illud sit absolutum an temperatum quadam aristocratia vel etiam democratia: intelligimus enim eo formam illam regiminis, quae tandem revocatur ad unum, qui ceteris jurisdictionis potestate praesit.

patet ex fine regiminis, qui est pax: pax enim et unitas subditorum finis est regentis: unitatis autem congruentior causa est unus, quam multi [1]). Manifestum est igitur regimen Ecclesiae sic esse dispositum, ut unus totius ecclesiae praesit... Si quis autem dicat, quod unum caput et unus pastor est Christus, qui est unus unius Ecclesiae sponsus, non sufficienter respondet. Manifestum est enim, quod ecclesiastica sacramenta ipse Christus perfecit: ipse enim est, qui baptizat, ipse est, qui peccata remittit, ipse est verus sacerdos, qui se obtulit in ara crucis et cujus virtute corpus ejus in altari quotidie consecratur: et tamen quia corporaliter non cum omnibus fidelibus praesentialiter erat futurus, elegit ministros, per quos praedicta fidelibus dispensaret, ut supra (c. 74) dictum est. Eadem igitur ratione, quia praesentiam corporalem erat Ecclesiae subtracturus, oportuit, ut alicui committeret, qui loco sui universalis Ecclesiae gereret curam. Hinc est quod Petro dixit ante ascensionem: *Pasce oves meas* (Jo. 21, 17) etc.« Cf. de reg. principum c. 2.

Haec illatio confirmatur luculento suffragio patrum, qui passim docent cum Hieronymo c. Jovin, II, 26, propterea inter duodecim (apostolos) unum fuisse electum, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio. Nam ut in dialogo adversus luciferianos inculcat (n. 9), »Ecclesiae salus in summi sacerdotis dignitate pendet, cui si non exsors quaedam et ab omnibus eminens tribuatur potestas, tot in ecclesiis efficientur schismata quot sacerdotes.« Quam autem hoc consilium rerum naturis sit congruum, exemplorum inductione ostendit in epistola ad Rusticum monachum. »Etiam muta animalia, ita ille n. 15, et ferarum greges ductores sequuntur suos. In avibus principes sunt: grues unam sequuntur ordine literato [2]). Imperator unus, judex unus provinciae. Roma ut condita est, duos fratres simul habere reges non potuit, et parricidio dedicatur. In Rebeccae utero Esau et Jacob bella gesserunt (Gen. 25, 22). Singuli ecclesiarum episcopi, singuli archipresbyteri, singuli archidiaconi, et omnis ordo ecclesiasticus suis rectoribus nititur. In navi unus gubernator, in domo unus dominus, in quamvis grandi exercitu unum signum exspectatur.« Hieronymi doctrinam approbat [3]) Gelasius I: »Quare igitur

---

[1]) Ad rem Gregorius de Valentia (in 2. 2. t. 1 q. 1 punct. 7 q. 5 § 33): »Quod potest accommodatius esse quasi principium et causa unitatis quam unitas? Etenim contra videmus omnia dissidia et quascunque controversias in communitatibus nonnisi ex aliqua tandem diversitate proficisci vel opinionum vel voluntatum.« Cf. Bellarminum de rom. pont. l. 1 c. 2.

[2]) Grues eo ordine dispositae volant, ut literam Y repraesentent. Idcirco Hieronymus eorum ordinem vocat *literatum*.

[3]) Approbat eam vel Hugo Grotius, cum in Voto pro pace ad art. 7 haec scribit: »Gradus praepositorum in Ecclesia esse debere et per illos gradus compaginari Ecclesiam docuit nos Paulus Eph. 4, 11. Ordo sive in partibus, sive in toto continetur principatu quodam sive praepositi unitate. Et hoc est quod in Petro nos Christus docuit. Hoc a Christo didicit Cyprianus; idem cum Cypriano dicit Hieronymus adversus Jovinianum . . . Tale caput est inter presbyteros episcopus, inter episcopos metropolitanus aut alio quis modo electus, ut ceteris praesit. Tale inter omnes episcopus romanus.« A quibus sejungi non debent, quae verissime ad rem nostram scribit (animadv. Riveti ad Art. 7): »Sicut exercitus, sicut navis regi non potest nisi per gradus praefectorum, qui gradus in unum desinant: ita nec Ecclesia. Etsi omnes, qui sunt in Ecclesia, essent dilectione summa praediti, tamen tali ordine esset opus.

ad Petrum, inquit ep. 14, tam frequens Domini sermo dirigitur? Numquidnam reliqui sancti et beati apostoli non erant simili virtute succincti? Quis hoc audeat affirmare? Sed ut capite constituto schismatis tolleretur occasio, et una monstraretur compago corporis Christi, quae ad unum caput gloriosissima dilectionis societate concurreret, et una esset Ecclesia, cui fideliter crederetur, unaque domus unius Domini et unius redemptoris, in qua de uno pane et de uno calice nutriremur (1. Cor. 10, 16 s.).« Quibus praeiverunt s. Cyprianus in aureo libello de unitate Eccl. n. 4 et Optatus ita Parmenianum donatistam alloquens II, 2: »Igitur negare non potes, scire te in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua una cathedra unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri apostoli singulas sibi quisque defenderent: ut jam schismaticus et peccator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret.« Absolvimus verbis s. Anselmi in Matth. 16, 19: »Ideo enim eum (Petrum) principem apostolorum instituit (Christus), ut Ecclesia quasi unum principalem Christi vicarium haberet, ad quem diversa Ecclesiae membra recurrerent, si forte inter se dissentirent: quoniam si diversa essent capita in Ecclesia, unitatis vinculum rumperetur per diversa schismata.«

Quare dubitari nequit quendam in Ecclesia exsistere primatem, cui unitatis cura et custodia sit commissa. Quem instituti primatus finem et scopum expressit concilium quoque vaticanum in exordio sess. 4. docens: »Ut vero episcopatus ipse unus et individuus esset et per cohaerentes sibi invicem sacerdotes credentium multitudo universa in fidei et communionis unitate conservaretur, b. Petrum ceteris apostolis praeponens (Christus), in ipso instituit perpetuum unitatis principium ac visibile fundamentum, super cujus fortitudinem aeternum exstrueretur templum, et Ecclesiae coelo inferenda sublimitas in hujus fidei firmitate consurgeret (s. Leo M. serm. 4. c. 2).«

336. **Corollarium.** Quod si Christus Dominus voluit unum suae Ecclesiae praeesse pastorem, supra omne dubium est, primum fuisse inter apostolos Petrum, et hujus dein successores romanos episcopos; nam praeter hos nullus unquam episcoporum, ne constantinopolitanus quidem ausus est sibi primatum in universam asserere Ecclesiam; adeo est evidens vel nullum in Ecclesia primatui esse locum vel eum deberi romano antistiti.

337. **Thesis LXVIII.** ***Ipsum splendidissimum factum conservati tamdiu atque adhuc florentis in sede romana primatus, probat divinam ejus institutionem.***

Demonstratio. Sane illud factum jure censetur supernaturale et divinum, cujus ratio sufficiens non est causa naturalis, sed repetenda est

---

Deus non amat facere semper miracula, sed ad res optimas etiam optimas monstrat vias, qualis est ad unitatem certus ordo.« Cf. Leibnitius syst. theol. Lutetiae Parisiorum 1845 p. 128 et alia testim. in op. Beleuchtung der Vorurth. etc. t. 1 p. 1 pag. 33. 38 s. 49. s., 59 ss.; t. 2 p. 2 pag. 114.

ex specialissimo Dei interventu. Atqui factum conservati tamdiu atque adhuc florentis unius pastoris primatus in sede romana ejusmodi est, ut Dei ipsius exposcat specialem interventum. Consideretur enim

1. ejusdem chronologica tot jam seculorum duratio absque interruptione, quae eo magis miranda est, quod primates non nascuntur, sed eliguntur: ubi autem electio, ibi longe facilius occasio praebetur turbis, factionibus, imo et ruinae. Consideretur

2. chorographica amplitudo per tot regiones, dum nullius alterius primatus jurisdictio ultra regni, in quo moratur, limites se porrigit.

3. Consideretur character biographicus et historicus eorum, qui primatus praerogativa fuere insignes. Quot enim refulserunt omnis virtutis splendore, martyrio, scientia eximia, animarum zelo et studio propagandae religionis christianae, animi magnitudine? tanto fuerunt numero, quanto in nulla alia sede, ecclesia, regno. Numerantur enim circa 77 pontifices sancti et martyres 27.

4. Consideretur conditio illorum, in quos primatus jura et munera exercuerunt ac porro exercent. Non enim praefuerunt rudibus tantum, sed et nationibus cultis, viris doctis, sanctis, propriorum jurium tenacissimis, quique erant antiquitatis et traditionis jurisque divini gnari quam qui maxime, potentibus hujus seculi.

5. Expendatur objectum tam theoreticum quam practicum, ad quod hujus primatus jura referuntur; exigit enim obsequium non tantum corporis, sed et mentis et cordis circa objecta haud facilia.

6. Ratio habeatur et mediorum, quibus primatus potiebatur et utebatur, quae non erant arma, divitiae etc., sed naturaliter insufficientia (n. 80[2] b.), et effectus potentissimi, cujus exstitit causa.

7. Recenseantur hostes interni externique in primatus perniciem conjurati eorumque odium infernale conatusque nefandi: omnes enim, qui impugnarunt Ecclesiam (n. 83), in primis aggressi sunt ejusdem fundamentum i. e. sedis romanae primatum [1]): vicissim quoque amor filialis

---

[1]) Ad rem sunt Thomae Mori, inclyti martyris, verba in responso ad Lutherum c. 10: „Cui sedi ut obedienter obtemperem, cum illa movent omnia, quae docti sanctique in eam rem collegerunt, tum illud profecto non movet minime, quod toties sumus experti, non modo neminem inimicum fuisse christianae fidei, qui non illi sedi bellum indixerit, sed etiam neminem unquam exstitisse, qui se professus sit ejus sedis inimicum, quin idem paulo post se declaraverit insigniter Christi et religionis nostrae capitaliter hostem et proditorem esse." Et Bellarminus in praef. de summo pont. ostendit in hoc tract. agi de summa rei christianae. „Id enim quaeritur, inquit, debeatne Ecclesia diutius consistere, an vero dissolvi et concidere. Quid enim aliud est quaerere, an oporteat ab aedificio fundamentum removere, a grege pastorem, ab exercitu imperatorem, solem ab astris, caput a corpore, quam an oporteat aedificium ruere, gregem dissipari, exercitum fundi, sidera obscurari, corpus jacere? Porro adversarii i. e. haeretici, cum in aliis fere dogmatibus non minus inter se quam a nobis

catholicorum erga romanos episcopos, qualis maxime nostra aetate elucet seque prodit collato obolo s. Petri, auctis peregrinationibus ad obsequium exhibendum Christi vicario, fervore in propugnandis juribus sedis apostolicae, mira episcoporum conspiratione cum romano pontifice, qualis antea nunquam fuit visa.

8. Recolantur triumphi de hostibus omnis generis ab eo relati atque incrementa omnigena, quae institutum si unquam, nostra praesertim aetate, mirifice fecundum, vita plenum et nunquam senescens patefaciunt. Vere repetere licet filiis Ecclesiae nostrae aetatis: *Vestri autem beati oculi, quia vident, et aures vestrae quia audiunt. Amen quippe dico vobis, quia multi prophetae et justi cupierunt videre, quae videtis et non viderunt* etc. Matth. 13, 16 s.

338. *Ratio primatus R. P. non sunt causae naturales.* — Eoque magis recurrendum est pro explicando primatu romani pontificis ad specialem Dei interventum, quod rationes omnes naturales, quas adversarii primatus excogitarunt [1], tanto phaenomeno explicando non sunt pares. Solent enim

1. primatum illum hinc quidem tribuere ipsorum pontificum astutiae atque solertiae, inde vero ignorantiae et barbariei medii aevi etc. Verum haec explicatio pugnat **a.** cum noto charactere plerorumque pontificum, qui vitae sanctitate virtutumque splendore excelluerunt. Pugnat **b.** cum facto, quod primatus tum maxime splenderet, cum floreret theologia christiana [2]). Ostendantur **c.** hae artes et fraudes, quibus romani episcopi suum debent primatum. Nunquam eas poterunt assignare adversarii, quin recurrant ad mendacia et calumnias. Unde vero **d.** factum est, quod solus romanus episcopus consilium ceperit asserendi sibi primatum in universam Ecclesiam, nullosque habuerit aemulos, si astutia et fraus adeo opportuna media erant illum assequendi? Quare **e.** huic uni pro votis omnia successerunt tam felici exitu, quod usurpatoribus constanti saltem fortuna contingere non solet? Quare **f.** episcopus constantinopolitanus, qui non in universam Ecclesiam, sed tantum in Oriente principatum meditatus est, etsi imperatorum juvabatur potentia suffragioque plurimorum antistitum aulicorum, illum ad tempus tantum consecutus est redactum nunc ad primatus umbram [3])?

Neve **2.** *adscribatur primatus romani antistitis splendori urbis;* tunc enim maxime primatus effulsit, cum urbis splendor obscurari coepit, imperii sede Constantinopolim translata, cumque saepius a barbaris capta, spoliata atque vastata fuit. Imo potius dicendum est ex primatu novum majoremque splen-

---

dissentiant, in hoc tamen omnes conveniunt, ut totis viribus summaque animi contentione rom. pontificis sedem oppugnent. Nulli fuerunt unquam hostes Christi atque Ecclesiae, qui simul cum hac sede bellum non gesserint.“

[1]) Cf. quorundam opiniones et figmenta in Katholik 1887, 1, 40 ss.

[2]) Cf. opus insigne inscriptum Petra Romana (auctoris pseudonymi P. P. Rudis, recte Andries) p. 2, diagnos. 6, n. 4, ubi ostenditur, iis praesert m locis et temporibus floruisse theologiam catholicam, in quibus maxime quoque splenduit primatus, et vicissim praecipuos theologos sec. IV. V. XII. XIII. XVI. et XVII., quae eminent in historia scientiae theologicae, insignes quoque fuisse assertores primatus.

[3]) Cf. Döllinger Kirche und Kirchen p. 156 ss.

dorem redundasse in Urbem. Hinc s. Columbanus Bonifatio IV. († 615) ep. 5 n. 10 testatur: „Nos enim, ut ante dixi, devincti sumus cathedrae Petri: licet enim Roma magna est vulgata, per istam cathedram tantum apud nos est magna et clara [1].“ Patres vero, concilia et ipsi pontifices non ad urbis majestatem provocant pro asserendo ipsius episcopi primatu, sed ad Christi verba: *Tu es Petrus* etc. Urbis splendor et majestas ratio esse potuit, cur s. Petrus seu verius Christus per suum vicarium hic potius voluerit quam alibi sedem primatus figere, sed nunquam ratio erat et fons ipsius primatus. Huc referri debent praeclara s. Gelasii papae verba in epist. 26 ad episc. Dardaniae n. 10: „Risimus autem, quod praerogativam volunt Acacio comparari, quia episcopus fuerit regiae civitatis (Constantinopolis). Numquid apud Mediolanum, apud Ravennam, apud Sirmium, apud Treviros multis temporibus non constitit imperator? Numquidnam harum urbium sacerdotes ultra mensuram sibimet antiquitus deputatam quidpiam suis dignitatibus usurparunt? ... Nam quod dicitis regiae civitatis, alia potestas est regni secularis, alia ecclesiasticarum distributio dignitatum. Sicut enim quamvis parva civitas praerogativam praesentis regni non minuit, sic imperialis praesentia mensuram dispensationis religiosae non mutat. Sit clara vel urbs illa potestate praesentis imperii, religio sub eodem tunc firma, tunc libera, tunc provecta consistit, si potius hoc praesente propriam teneat sine ulla perturbatione mensuram. Postremo et sibi de imperatoris praesentia blandiuntur et inde putant CP. civitatis episcopi potiorem fieri posse personam, audiant Marcianum ejusdem principem civitatis, posteaquam pro augmento urbis ipsius sacerdotis intercessor accedens (inter ep. Leonis 100) contra regulas obtinere nihil potuit, sanctae memoriae papam Leonem summis laudibus prosecutum, quod canonum regulas violari nulla fuerit ratione perpessus (ep. 110). Audiant Anatolium (ep. 132 c. 4) eiusdem sedis antistitem clerum potius constantinopolitanum quam se tentasse talia confitentem atque in apostolici praesulis totum dicentem positum potestate; ipsum b. papam Leonem sedis apostolicae praesulem, cujus synodus chalcedonensis auctoritate firmata est, quidquid ultra, quam ab eodem pro fide et communione catholica atque apostolica illic agendum constaret esse delegatum, per occasionem congregationis illius praeter nicaenos canones nova videretur actione tentatum, competenti refutatione vacuasse (ep. 106) etc. Atque ideo non ad civitatis cujuslibet respiciant qualitatem, sed modum dispensationis ecclesiasticae paterna traditione firmatum convenienter observent.“ Cf. etiam s. Leonis ep. 104 (cum praecedentibus opus. XXV, XXVI.) c. 3; serm. 82 c. 3; Maximus taur. hom. 72.

Neve **3.** *adscribatur primatus dotibus personalibus romanorum praesulum.* In primis enim quaerimus ab adversariis, unde factum sit, ut in hac ipsa sede sederint tot episcopi (ex adversariorum sententia usurpatores) adeo praeclaris dotibus insignes? Neque antiquitas christiana hanc rationem reddidit primatus romani episcopi, sed supernaturalem ex voluntate Christi petitam, ut infra n. 373 videbimus. Deinde plures ante suam electionem erant orbi christiano ignoti: ergo dotes personales pariter ignotae ratio ipsorum auctoritatis dici nequeunt. Quid quod Deo permittente contigerit, ut aliqui maculis haud caruerint? Scil. sicut Deus noluit, ut apostoli eminerent dotibus naturalibus, scientia, eloquentia, divitiis etc., ne conversio mundi his potius adscriberetur

[1]) Cf. Wieser, Die Unfehlb. des Papstes und die Münchener Erwäg. p. 44.

quam ipsius virtuti: sed *quae stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia* etc., *ut non glorietur omnis caro in conspectu Dei* (1. Cor. 1, 27 s.); ita sapientissime permisit, ut subinde minus digni, imo et indigni sederent in cathedra Petri, ne ipsorum prudentiae, sapientiae aliisque naturalibus vel etiam supernaturalibus praerogativis tribueretur primatus. Quare tantum abest, ut scandalo afficiamur propter quorundam pontificum maculas; ut potius in hoc admiremur Dei sapientiam atque fateamur: *Digitus Dei est hic* (Ex. 8, 9).

339. **Corollarium I.** *Primatus finis exigit jurisdictionis potestatem.* — Si autem Christus voluit, ut ad unitatis catholicae custodiam et tutelam unus Ecclesiae praesit pastor, non meram illi unitatis repraesentandae facultatem, sed ejus formandae et continendae vim plane efficacem, jurisdictionem scil. contulit. Quod videtur plane manifestum, cum sola unitatis repraesentatione atque figura schismata tolli nequeant, ac tanta hominum multitudo in tam consertam unitatem compingi non possit, nisi adsit praecipiendi, obligandi, puniendi potestas. Quo enim magis diffusum corpus sociale, eo potentior debet esse virtus attractionis centro attributa, ut illud in unitate contineat: quam illationem, qua omnia romani pontificis jura probari et illustrari possunt, fusius nunc non evolvimus. Id praestiterunt fratres Ballerini in egregio opere de vi ac ratione primatus rom. pontificum c. 8. Sequitur autem ex hoc corollario, neminem censeri posse Ecclesiae membrum seu catholicum, qui non vinculo ejusdem fidei et communionis cum romano pontifice, unitatis centro, sociatur (n. 307), nam ‚ubi Petrus, ibi Ecclesia' [1]), inquit Ambrosius in Ps. 50 n. 30.

340. **Corollarium II.** *Primatus finis exigit infallibilitatis praerogativam.* — Coronidis loco statuimus, cum romani pontificis praerogativa, qua universae Ecclesiae est unitatis centrum et origo, intime cohaerere ejus in fidei decretis, cum universam Ecclesiam authentice docet, infallibilitatem. Sane **a.** unitas Ecclesiae maxime exigit unitatem fidei, cum fides sit Ecclesiae fundamentum: quocirca haeresis seu dissensus ab Ec-

---

[1]) Audiatur mira confessio, quam extorsit rei evidentia Luthero post suam defectionem, cum in l. Unterricht auf etliche Artikel, 1519, ita scribit: dass diese Kirche für allen anderen geehrt sei, ist kein Zweifel, denn daselbst St. Peter und Paul, 46 Päpste und viel hunderttausend Martyrer ihr Blut vergossen, die Hölle und Welt überwunden, dass man wohl begreifen mag, wie gar einen besonderen Augenblick Gott auf diese Kirche hat. Ob es nun leider zu Rom also steht, das wohl besser taugt, so ist doch diese und keine Ursach so gross noch werden mag, dass man sich von derselben Kirche reissen oder scheiden soll. Ja, je übler es dort zugeht, je mehr man zulaufen und anhangen soll, denn durch Abreissen und Verachten es nicht besser wird. Ja um gar keinerlei Sünd oder Uebel, die man gedenken oder nennen mag, soll man die Lieb trennen und die geistlich Einigkeit theilen. Der Einigkeit sollen wir Acht nehmen, und bei Leib nicht widerstreben päpstlichen Geboten. Siehe, nun hoff' ich, es sei offenbar, dass ich der römischen Kirche nichts nehmen will, wie mich meine lieben Freunde schelten. Dem heiligen römischen Stuhl soll man in allen Dingen folgen. Cf. opusc. X, 16 ss.

clesiae fide ab eadem quoque excludit. Quare **b.** primatus auctoritas instituta ad conservandam Ecclesiae unitatem debet esse per se sufficiens ad unitatem maxime in fide efficiendam. Vim igitur **c.** habere debet obligandi ad consensum in eandem fidem; ubi enim nulla obligatio, ibi permissus est dissensus; ubi dissensus vel saltem dissentiendi jus, nulla consonantia seu fidei unitas esse potest. Cum vero **d.** primatus per se vi suae institutionis sit principium unitatis, non dependenter ab Ecclesia, quam ad unitatem revocare debet, habebit vim obligandi ad consensum in eandem fidem independenter ab Ecclesiae assensu. Atqui **e.** fidei unitati non satisfit mera exteriori observantia et obsequio oris, sed ea omnino exigit mentis assensum atque obsequium; professioni enim fidei ore prolatae profecto respondere debet fides cordis. Ergo romano pontifici vi primatus, ut idoneum sit principium unitatis in fide, tribuenda est potestas, qua possit obligare ad assensum et obsequium mentis. Sed **f.** fidei assensus debet esse firmissimus excludens omne dubium deliberatum. Ergo et ipsa auctoritas ut ejusmodi exigere possit assensum, supra omne dubium elevata esse debet. Quam primum enim dubitare licet de veritate doctrinae seu definitionis, non possumus prudenter illi assentire assensu, qui excludat omne dubium. Atqui **g.** sola auctoritas infallibilis est pro quovis casu supra omne dubium posita; quoties enim aliqua auctoritas errare potest, toties, saltem si graves rationes sunt in contrarium vel difficultates haud spernendae, vel viri magnae eruditionis auctoritatisque contradicunt, de ejus sententia dubitare licet, ideoque assensum supra omne dubium positum exigere nequit. Quare tunc tantum par est ad exigendum simpliciter assensum, qui non obstante quavis ratione vel difficultate in contrarium excludat omne dubium, si ipsa nulli est errori obnoxia i. e. infallibilis. Ergo ex ipso fine instituti primatus inferre licet ejusdem infallibilitatem [1]): quam illationem viderunt et candide concedunt plures ex protestantibus oculatiores.

Caput II.

De Primatu Petri Apostoli.

341. *Primatus notio.* — Ut status quaestionis rite intelligatur, quaedam sunt praemittenda. Quadruplex primatus distingui potest:

1. Primatus honoris seu ordinis, qui continetur praeeminentia honoris v. gr. ut quis primum occupet locum sive in sedendo sive in incedendo etc.

2. Primatus auctoritatis, qui est praeeminentia in negotiorum directione, sed potestate tantum directiva, non praeceptiva, cujusmodi primatum habent in aliqua communitate viri seniores.

---

[1]) Cf. ex gr. Hartmann in op. Die Selbstzersetzung des Christenthums und die Religion der Zukunft p. 32 s., Berlin 1874, ex quo praeclaram confessionem exhibent fasc. lit. Katholik 1874 II, 429 ss., aliosque apud Hettinger l. c. 3, 88 ss.

3. Primatus excellentiae, illius proprius, qui in certo ordine ceteros aliqua dote praecellit, quo sensu Demosthenes v. gr. princeps dicitur oratorum.

4. Primatus jurisdictionis, qui potestate regendi subditos non solum directiva, sed et praeceptiva continetur. Complectitur proinde hic primatus potestatem legiferam, judiciariam et coactivam. Jam vero protestantes libenter concedunt b. Petro primum et si vis alterum etiam primatum, quem vel ob aetatem provectiorem vel ob alacriorem fervorem ei Christum concessisse haud infitiantur. Ita ex gr. Forbesius scribit [1]: „Necesse est primatum quendam in apostolos agnoscamus esse Petro apostolo concessum, primatum, inquam, ordinis, qui in omni societate est necessarius, et cujusdam praesidentiae atque aetatis et reverentiae." Petri primatum ad quandam tantum honoris praerogativam redegerunt haud pauci etiam e catholicis a sec. XVI. et deinceps nimium principibus adulantes.

342. *Dogma catholicum de primatu.* — Contra primatus adversarios docet et declarat conc. vaticanum sess. 4. cap. 1, „juxta Evangelii testimonia primatum jurisdictionis in universam Dei Ecclesiam immediate et directe b. Petro apostolo promissum atque collatum fuisse;" et ib. statuit: „Si quis igitur dixerit b. Petrum ap. non esse a Christo Domino constitutum apostolorum omnium principem et totius Ecclesiae militantis visibile caput, vel eundem honoris tantum, non autem verae propriaeque jurisdictionis primatum ab eodem D. N. J. Christo directe et immediate accepisse, A. S." Quare collatis Scripturarum testimoniis ex ordine ostendemus, Christum Petrum ceteris praetulisse apostolis, primatum ei promisisse promissumque contulisse, atque Petrum inde ab ipsis Ecclesiae originibus primatum, quantum id exposcerent temporum adjuncta, etiam exercuisse.

343. **Thesis LXIX.** ***Ex singulari Christi Domini in Petrum oeconomia et ex evangelistarum loquendi de Petro ratione merito infertur, Christum ceteris apostolis praetulisse Petrum.***

Demonstratio p. I. In thesi nondum vindicabimus Petro jurisdictionis primatum, sed probationi ex locis classicis viam sternemus; id enim solum modo intendimus, ostendere, Christum saepius ceteris apostolis praetulisse Petrum, adeo ut inter eos emineret. Expendantur

[1]) Instit. historico-theol. l. 15 c. 1; Fried. Spanheim Miscellan. l. 3 diss. 1. § 41 ut patrum effata de Petro honorifica eludat, novem primatus species Petro benigne concedit, quarum tamen nulla complectitur aliquam jurisdictionem. Cf. Roskovány de primatu rom. pont. § 44 ss. Figmentum, quod recentissime tuetur Friedrich Zur ältesten Geschichte des Primates in der Kirche, Bonae 1879 de primatu collato non Petro, sed Jacobo Justo, fratri Domini et primo episcopo hierosolymitano, considerationem non meret. Solide illud refellit Brüll in fasc. trimestr. tubing. a. 1880 pag. 454—69 ostendens, inania prorsus esse argumenta nulliusque ponderis testimonia, quibus innititur. Cf. etiam Zeitschr. für kath. Theologie 1892 p. 364 ss.

1. quae leguntur de nominis Cephae promissione Jo. 1, 42: *Et adducit* (Andreas) *eum* (Simonem) *ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus dixit: Tu es Simon, filius Jona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Quod nomen ei revera imposuit Marc. 3, 16: *Et imposuit Simoni nomen Petrus;* vimque exposuit Matth. 16, 18: *Et ego dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* Jam vero nomen hoc promissum, impositum, declaratum magni quid portendit.

Notetur enim **a.** Christum res magni momenti antea promittere vel praedicere Matth. 16, 21; Jo. 6, 52 ss.; 16, 4 etc.; **b.** nomen Cephas i. e. petra designare praerogativam Christi propriam Is. 28, 16; Ps. 117, 22; Matth. 21, 42; Act. 4, 11 etc.; tantam **c.** esse Christi bonitatem et gratiam, ut nomina sua, teste s. Ambrosio l. 6 in Luc. n. 97, discipulis communicaverit; **d.** Dei esse proprium non nuda et vacua imponere nomina, sed simul quod nomine significatur elargiri, quod egregie illustratur iis, quae legimus de mutatione nominis Abram in Abraham, Sarai in Sara [1]). Quare **e.** cum Christus uni Petro hoc imposuerit nomen, praerogativam quoque eo expressam prae ceteris illis tribuisse inferendum est, ut patet ex Matth. 16, 18. »Quid est quod ait, inquit ad rem Hieronymus h. in l., *et ego dico tibi?* Non sermone casso et nullum habente opus, sed dico tibi, quia meum dixisse fecisse est; *quia tu es Petrus* etc. Sicut ipse lumen apostolis donavit ut lumen mundi appellarentur, ceteraque ex Domino sortiti sunt vocabula: item et Simoni, qui credebat in Petram Christum, Petri largitus est nomen. At secundum metaphoram petrae recte dicitur ei: Aedificabo Ecclesiam meam super te.«

2. Dixit Christus Matth. 17, 26 ad Petrum: *Vade ad mare et mitte hamum, et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle et aperto ore ejus invenies staterem; illum sumens, da eis pro me et te. In illa hora,* prosequitur evangelista ib. 18, 1, *accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Quis putas, major est in regno coelorum?* Ex quibus habemus **a.** Christum in solvendo tributo Petrum sibi conjunxisse; tantum **b.** visam esse caeteris apostolis hanc praerogativam, ut suspicati sint sibi praeficiendum esse Petrum; hinc **c.** ortam esse controversiam, quis eorum videretur esse

---

[1]) Gen. 17, 5. 15. Ceterum de parallelismo, qui intercedit inter Petrum et Abrahamum cf. Passaglia I, 3. Eum jam urget auctor haud contemnendus ep. 19 Hieronymo quondam adscriptae n. 17 (Migne 30, 204): »Augustum caput Petrus extulit, novi signifer testamenti et in creatione ejus primitivus; alius, quod sine dubitatione loquor, Abraham, nescio an major: certi quod sentio non secundus. Illi generatio larga promittitur, huic generatio pascenda committitur. Ab illo justificanda procedunt: in hoc justificata fundantur; ita quod ille sperat, hic accipit. Illi dicitur: *Faciam te in gentem magnam* (Gen. 12, 2): huic dicitur: *Faciam te in piscatorem hominum* (Matth. 4, 19). Illi dicitur: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. 12, 3); huic dicitur: Judicabis duodecim tribus Israel (Matth. 19, 28). Illi dicitur: Ut stellae erit semen tuum (Gen. 22, 17); huic dicitur: *Tibi dabo claves regni coelorum* (Matth. 16, 19). Ac per hoc ille fecunditate seminis benedicti impletur: hic ante semen ipsum evangelizaturus adsciscitur. Abrahae pro filiis claritas monstratur astrorum, sed Petro traduntur regna coelorum; videlicet ut in ea sine Petro nec filii Abrahae possint intrare.« Cf. etiam Gen. 32, 28; Num. 13, 17; Matth. 1, 21; 1. Paral. 22, 9.

major; Christum vero **d.** non solum non negasse aliquem ex ipsis eorundem fore praepositum, verum id quantum satis est significasse, atque tantum **e.** pompam ac fastum ab eodem voluisse exclusum, ait enim Luc. 22, 26 (col. Matth. 20, 25 ss.): *Qui major* (ὁ μείζων) *est in vobis, fiat sicut minor: et qui praecessor* (ὁ ἡγούμενός) *est, sicut ministrator.* Supponit ergo aliquem fore eorum praepositum. Cum vero Petrum quavis occasione ceteris praetulerit, non immerito conjicimus hunc praepositum non alium fore ac Petrum [1]).

3. Ex Matth. 16, 22 s.; 17, 1 ss.; 26, 33 ss. 52; Marc. 5, 37 consequitur **a.** Petrum semper adesse, quando Christus eximium aliquid operatur, ut in transfiguratione, in resuscitatione filiae Jairi, in horto olivarum ante passionem etc.; ipsum **b.** inter praesentes primum nominari, prae ceteris a Christo compellari, pro reliquis loqui, specialem de eo geri curam, ejus reprehensiones in primis referri, verbo praecipuam inter apostolos gerere personam. Quibus **c.** adde, Christum ex ejus navi docuisse turbas; ipsi promisisse piscationem hominum miramque parasse piscium capturam Luc. 5, 3 ss.; ipsum jussisse venire ad se super aquas Matth. 14, 29, misisse cum Joanne ad parandum pascha Luc. 22, 8; ejus primum lavisse pedes Jo. 13, 6; voluisse ut ei in primis nunciaretur sua a mortuis resurrectio Marc. 16, 7, eique etiam primo ex apostolis post suam resurrectionem apparuisse Luc. 24, 34; 1, Cor. 15, 5; speciatim praedixisse lapsum Matth. 26, 34 atque martyrium, qua praedictione finitur s. Joannis Evangelium Jo. 21, 18. Nequit ergo negari Christum reliquis apostolis praetulisse Petrum ita, ut inter eos emineret.

344. **Demonstratio p. II.** Evangelistae de Petro loquentes eum **1.** nominatim compellant, quum alios, etiam apostolos, generatim tantum appendicis instar commemorant, ex. gr. *Simon et qui cum illo*

---

[1]) Cf. Origenes tom. 13 in Matth. n. 14; Hieronymus et Beda in h. l.; Chrysostomus in Matth. hom. 58 al. 59 n. 1. 2, inter alia scribit: „Vidisti honoris excellentiam? Vide et Petri philosophiam. Nam Marcus, qui hujus discipulus erat, hoc gestum non scripsit, quia hinc illi honor ingens accedebat, sed negationem ejus scripsit: quae vero conspicuum illum reddebant, tacuit, et fortasse vetante magistro, ne magna de illo diceret.“ Auctor qq. in V. et N. T. q. 75: „Dicunt ergo exacto es didrachmae ad Petrum apostolum: *Magister vester non solvit didrachmam?* etc. Quo dicto, magistrum ut pro omnibus discipulis solveret, convenerunt. Salvator autem cum pro se et Petro dari jubet, pro omnibus exsolvisse videtur, quia sicut in Salvatore erant omnes causa magisterii, ita et post Salvatorem in Petro omnes continentur. Ipsum enim constituit esse caput eorum, ut pastor esset gregis dominici. Nam inter cetera dicit discipulis: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem* (Matth. 26, 41). Et Petro dicit: *Ecce satanas expostulavit, ut vos ventilet sicut triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc. 22, 31. 32). Quid ambigitur? Pro Petro rogabat, et pro Jacobo et Joanne non rogabat, ut ceteros taceam? Manifestum est in Petro omnes contineri; rogans enim pro Petro, pro omnibus rogasse dignoscitur. Semper enim in praeposito populus aut corripitur, aut laudatur.“ Cf. Passaglia I, 11 ss.; Bellarminus I, 17 ss.

erant Marc. 1, 36 coll. Luc. 8, 45; 9, 32; *Dicite discipulis ejus* (Christi) *et Petro* Marc. 16, 7; *Petrus cum undecim* Act. 2, 14 col. 1. Cor. 9, 5; 15, 5; *Dixerunt ad Petrum et ad reliquos apostolos* Act. 2, 37; 5, 29; scil. eadem saepe est loquendi forma, qua vel evangelistae utuntur, cum de Christo ejusque apostolis loquuntur: illum nominatim, hos globatim significant hunc in modum: Multi publicani et peccatores venientes discumbebant *cum Jesu et discipulis ejus* Matth. 9, 10 etc., vel qua Scriptura et generatim humana consuetudo utitur, cum sermo est de principe ejusque comitibus. Hujus modi loquendi ratio sufficiens reddi nequit, nisi admittatur Petrum capitis instar inter apostolos praecelluisse.

2. Consulantur apostolorum catalogi Marc. 3, 16; Luc. 6, 14; Act. 1, 13; atqui constanter Petrus primo recensetur loco, cum tamen reliquorum apostolorum ordo non sit constans; imo diserte apud Matthaeum 10, 2 primus dicitur. Alias quoque nominatur primo loco. Cf. Matth. 17, 1; Marc. 5, 37; 13, 3; 24, 33; Luc. 8, 51; 22, 8; Joan. 21, 2. Excipiendum videtur Gal. 2, 9, ubi nomen Cephae medium ponitur inter Jacobum et Joannem. Sed **a.** lectio non est adeo certa; **b.** unus locus non infringit regulam; **c.** non deest sufficiens ratio ad hanc anomaliam explicandam. Potest enim dici, Paulum hic recensere apostolos vel pro eorum testandi auctoritate, qua pollebant apud christianos judaizantes, apud quos Jacobus utpote frater Domini (1, 19) primusque Hierosolymorum episcopus magna erat in veneratione; vel ordine chronologico, quo eos viderat. Praeterea nullius apostoli post Christum tam frequenter fit mentio in Evangeliis, imo in universo N. T., quam Petri: nomen enim ejus occurrit circiter centies octogies, Pauli centum quinquagies octies, Joannis tricies octies. Quae omnia non satis explicantur ex vocationis vel aetatis primatu, ut opinantur adversarii. Hic enim gratis affirmatur, neuter vero satis probatur. »Prior secutus est, inquit Ambrosiaster in 2. Cor. 12, 11, Andreas Salvatorem, et tamen primatum non accepit Andreas, sed Petrus.«

345. **Thesis LXX.** ***Verbis Christi Domini Matth. 16, 18 promittitur Petro jurisdictionis primatus in universam Ecclesiam.***

Demonstratio. Promisso Simoni impositoque novo nomine Petri (n. 343 [1]), Christus jam rationem reddit impositi novi nominis, quod scil. designatus sit in fundamentum et supremum praepositum Ecclesiae: quem in finem eum etiam certum reddit Luc. 22, 31 s. de sua efficaci assistentia; atque demum sui vicarium et universi ovilis dominici pastorem revera instituit Jo. 21, 15 ss. Cui triplici testimonio dignitas loci classici est asserenda [1]). Primum ita habet. Interrogaverat Christus discipulos suos: *Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit:*

---

[1]) De horum testimoniorum nexu cf. Wieser Die Unfehlbarkeit des Papstes und die Münchener Erwägungen p. 7 s.; Heinrich § 26. Textus vero Matthaei 16. 15 ss. genuinitatem, quam recentiores protestantes desperatione acti jam negant, ut Resch Aussercanonische Paralleltexte zu den Evang. fasc. II, 187—96, et Harnack, strenue tuetur Kneller Stimmen aus Maria Laach 1896 I, 129 ss. et 288 ss.

Tu es Christus, Filius Dei vivi. Qua edita confessione meruit a Christo audire: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam* Matth. 16, 15 ss. Duo sunt probanda, haec scil. ad unum spectare Petrum iisque promitti jurisdictionis primatum. Primum illud plures vel e protestantibus veritatis evidentia coacti concessere (cf. Roskovány § 3; Passaglia II, 6), atque ita probatur:

1. Sicut omnibus respondentibus omnes alloquitur Christus, ita uno respondente Petro hunc unum alloquitur: quare hujus responsionis verba non ad omnes apostolos, sed ad unum Petrum pertinent.

2. Idem censeri debet subjectum v. 18, quod v. 17 et 19: *Et tibi dabo claves regni coelorum;* intime enim cohaerent incisa unamque efficiunt responsionem ad eundem directam, alioquin sermo esset salebrosus minimeque cohaerens, si saepius fieret subjecti mutatio, quin id significetur. Evidens autem est Petrum v. 17 et 19 esse subjectum.

3. Verba Christi tum interpretationem continent novi nominis Petri, tum remunerationem pro insigni fidei confessione: quod praesertim innuitur illo κἀγὼ, et ego scil. vicissim dico tibi etc. Atque unus Simon dictus fuit Petrus, unusque Petrus confessus est Christum Dei Filium. Igitur sicut Deus Abrahamo, postquam dixit: *Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham,* mutati nominis addit rationem: *Quia patrem multarum gentium constitui te* Gen. 17, 5 (col. Matth. 1, 21): ita et hic ratio appellationis Petri redditur inciso sequenti: *Et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* Quare haec verba ad unum Simonem Petrum referri debent.

4. Neque dicas, prius quidem incisum spectare ad Petrum, sequentia vero: *super hanc petram* etc., referenda esse ad Christum. Nam Christus non dixit: Tu *vocaris* Petrus, sed tu *es* Petrus; unde ipsi non asserit solum nomen, sed praerogativam in ordine objectivo hoc nomine expressam, quam mox inciso sequenti explicat. Quod si sequentia non spectarent ad Petrum, ut adversarii somniant, verba Christi ironiam quandam prae se ferunt. Is enim tandem aliquando esset sensus: *Vocaris* quidem petra, sed *non es* petra; te uti non possum. Ceterum

5. omne vel minimum dubium excluditur, si ratio habetur linguae, qua usus est Christus. Locutus nimirum est Christus syriace, ideo dixisse putandus est: Tu es Cephas et super hunc Cephas, seu tu es saxum et super hoc saxum aedificabo Ecclesiam meam [1]). Quod si in utroque

---

[1]) Syri enim nullam habent agnominationem, unde Christus in utroque inciso ponere debuit Cephas. Graece porro promiscue dicitur πέτρος et πέτρα: hinc interpres Matthaei masculinum genus πέτρος personae Petri, femininum rei, quae significaba-

inciso idem est nomen, praesertim si in altero inciso repetitur cum pronomine demonstrativo *hoc*, illud ad idem referri debet subjectum. Verba ergo *et super hanc petram* referri debent ad Petrum.

6. Quare exacte omnino verborum Christi sensum exposuit s. Leo serm. 2 in annivers. assumpt. suae n. 2: „Ideo beatus es, quia te Pater meus docuit, nec terrena opinio te fefellit, sed inspiratio coelestis instruxit, et non caro et sanguis; sed ille me tibi, cujus sum unigenitus Filius, indicavit. *Et ego*, inquit, *dico tibi* h. e. sicut Pater meus tibi manifestavit divinitatem meam, ita et ego tibi notam facio excellentiam tuam, *quia tu es Petrus* i. e. cum ego sim inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum; ego fundamentum, praeter quod nemo potest aliud ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quae mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia. *Et super hanc petram* etc. Super hanc, inquit, fortitudinem aeternum exstruam templum et Ecclesiae meae coelo inferenda sublimitas in hujus fidei firmitate consurget.« Ideo etiam Petrus ab Oriente et Occidente salutatur Ecclesiae fundamentum, basis, crepido. Ita Hilarius pictav. in h. l.: „Et dignum plane confessio Petri praemium consecuta est, quia Dei filium in homine vidisset . . . O in nuncupatione novi nominis felix Ecclesiae fundamentum dignaque aedificatione illius petra, quae infernas leges et tartari portas et omnia mortis claustra dissolveret. O beatus coeli janitor, cujus arbitrio claves aeterni aditus traduntur, cujus terrestre judicium praejudicata auctoritas sit in coelo: ut quae in terris aut ligata sint aut soluta, statuti ejusdem conditionem obtineant in coelo.« Cf. thesim seq.

Verum quidem est, Christum Petro, cum nimis humano affectu eum a passione dehortari niteretur, dixisse v. 24: *Vade post me, satana; scandalum es mihi, quia non sapis ea, quae Dei sunt, sed ea quae hominum.* Si jam quis quaerat, „quae sit tam repentina conversio, ut post tanta praemia, satanas appelletur?« sufficiat responsio s. Hieronymi h. in l.: „Sed si consideret, qui hoc quaerit, Petro illam benedictionem et beatitudinem, ac potestatem, et aedificationem super eum Ecclesiae *in futuro promissam*, non in praesenti datam intelliget. *Aedificabo*, inquit, . . . omnia de futuro. Quae si statim dedisset ei, nunquam (notetur haec illatio) in eo pravae opinionis error invenisset locum.«

346. Jam alterum demonstrandum est, hisce scil. verbis promitti Petro primatum, et quidem jurisdictionis, in universam Ecclesiam [1]). Sane hic sermo est de Ecclesia universa, ut patet ex verbis Christi *Ecclesiam meam*, quae amplissime patent: eaque refertur ad Pe-

---

tur, accommodavit. Latinus interpres secutus est graecum. Reliquae versiones habent utrobique idem nomen; ita versio armena, aethiopica, coptica, persica, chaldaica, syriaca, arabica, slavica, evangelium hebraeum, quod pro originali s. Matthaei venditavit Sebastianus Münster. Cf. Valentia in 2. 2. disp. 1. q. 1. puncto 7. q. 5. § 28, qui ad rem scribit: „Si Christus dixisset: Tu *non es* petra, super te *non aedificabo* Ecclesiam meam, omnes clamarent *negari* diserte Petri primatum. Cum ergo loco propositionum negantium legantur propositiones affirmantes, concludendum est, affirmari Petri primatum.«

[1]) Demonstrationis vis non minuitur eo, quod locutio Christi sit metaphorica. Nam locutio metaphorica non minus quam propria par est aperiendae declarandaeque dicentis sententiae certumque fundit sensum, dummodo et translationis funda-

trum sicut aedificium ad fundamentum. Atqui fundamentum pars **1.** maxime necessaria est aedificio; pars est **2.** ex qua illud suam mutuat firmitatem; ideo enim non corruit sapientis architecti domus irruentibus in eam pluviis, fluminibus ventisque, quia *fundata erat super petram* Matth. 7, 25 (coll. Ps. 26, 6; 39, 3; 69, 3 etc.); pars est **3.** extra quam nequit esse aedificium, et ex qua **4.** illud suam habet unitatem. Ergo et Petrus in Ecclesia pars maxime est necessaria, ex qua Ecclesia suam mutuat firmitatem adversus acerrimos ejusdem hostes, et unitatem, adeo ut sejuncta a Petro esse nequeat. Horum vero nihil est, quod non perspexerint, quod non significaverint patres.

„Quis nesciat, scribit VI. ep. 51 ad Eulogium Gregorius M., S. Ecclesiam in apostolorum principis soliditate firmatam?“ et Chrysostomus hom. 54 in Matth. n. 2: „Quae uni Deo sunt propria, nempe peccata solvere, Ecclesiam in tanto fluctuum concursu immotam reddere hominemque piscatorem toto impugnante orbe petra firmiorem reddere, haec se illi daturum pollicetur: ut Pater Jeremiam alloquens dicebat, se posuisse illum sicut columnam aeream et sicut murum, sed illum uni genti, hunc autem in universo terrarum orbe.“ Hinc hom. 7 n. 5 (Mig. 63, 499) Petrum vocat τὴν κρηπῖδα τῆς πίστεως. „Ubi ergo Petrus, infert Ambrosius in Ps. 40 n. 30, ibi Ecclesia; ubi Ecclesia, ibi nulla mors, sed vita aeterna. Et ideo addit (Christus) *et portae inferi* etc. Beatus Petrus, cui non inferorum porta praevaluit, non coeli porta se clausit, sed e contrario destruxit inferni vestibula, patefecit coelestia. In terris itaque positus coelum aperuit, inferos clausit:“ et Bruno astensis in Matth. p. 2 n. 26: „Ubicunque est Ecclesia, ibi est domus Petri.“ Quapropter Petri cathedra a Cypriano passim radix et matrix unitatis ecclesiasticae exhibetur. „Petro primum Dominus, scribit ep. ad Jubajanum n. 7, super quem aedificavit Ecclesiam, et unde unitatis originem instituit et ostendit, potestatem istam dedit, ut id solveretur in coelis, quod ille solvisset in terra.“

Atqui haec quadruplex praerogativa Petri prae Ecclesia includit verissimum potestatis primatum: id enim quod in quavis societate maxime est necessarium et a quo ea unitatem suam et stabilitatem adversus fortissimos hostes mutuat, cuique omnes adhaerere debent, est ipsa auctoritas, neque quaelibet, sed verae jurisdictionis, eoque potentior, quo major est societas: neque enim ad Ecclesiam tam late patentem in unitate conservandam, continendam et contra portas inferi firmandam sufficit umbratilis aetatis, vocationis, honoris etc. primatus, quem somniant adversarii. Cum vero haec Christus Petro seorsim a reliquis apostolis, iis tamen praesentibus, adeo solemniter in praemium promittat, eum hac potestate vel prae apostolis eminere voluit. Quare b. Petro jurisdictionis primatus promissus dici debet in universam Ecclesiam.

---

mentum sit exploratum, et imago adhibita sit in se et pro usu loquendi definita atque circumscripta. Atqui horum nihil deest verbis Christi. Quare etsi verba metaphoram continent, non propterea minus firmum est argumentum.

347. **Thesis LXXI.** ***Quamvis verissimum sit, patres Matth. 16, 18 de Christo etiam vel de fide in ipsum vel de hujus fidei confessione interpretari: tenendum tamen est 1. commentarium, quem vindicavimus thesi praecedenti, solemnem esse magis et authenticum; 2. reliquos tres commentarios non solum cum illo non pugnare, sed amice cum eodem conspirare, adeo ut 3. simul juncti plenum verborum Christi exhibeant sensum.***

Declaratio. Cum illustria nimis sint verba Christi ad comprobandum jurisdictionis primatum Petro promissum, theologi romano pontifici plus minusve infensi, praeeunte in primis Launojo [1]), corraserunt ad eorum splendorem obscurandum quotquot reperiri poterant patrum testimonia, in quibus verba: *Et super hanc petram* etc. explicantur vel de Christo, vel de fide in Christi divinitatem, vel quod idem fere recidit, de professione solemni a Petro edita, vel etiam de omnibus apostolis: unde inferunt, propter tantam interpretationum varietatem certi nihil ex Christi verbis, vel saltem non tam splendidas primatus praerogativas erui posse. Verum inanis fuit eorum labor, quamvis plurimos allegent, qui haec verba non ad Petrum retulisse videantur. Certum enim est **1.** commentarium, qui haec verba refert ad Petrum, etiam si solos audiamus patres scriptoresque Ecclesiae, esse omnino authenticum et praeferendum, et **2.** alios commentarios eo non excludi, sed amice inter se conspirare seque **3.** mutuo perficere et complere.

348. **Demonstratio p. I.** Commentarius noster est magis authenticus, nam **1.** reliquos superat antiquitate, solus enim occurrit apud patres [2]) seculi III.; alii commentarii sec. IV. non sunt antiquiores.

2. Excellit universalitate et perennitate, nam usque ad sec. III. communis fuit, et quamvis deinceps alii occurrant commentarii, noster nunquam fuit exclusus, semper a patribus summae auctoritatis adhibitus; dein iterum ita invaluit et praevaluit, ut recentiori aetate nullus

---

[1]) L. 5 epist. 7 ad Voëllum. In lib. ‚Quaestio‘ tempore conc. vaticani vulgato numerantur pro interpretatione, quae verba Christi: *Et super hanc petram* etc. intelligit de omnibus apostolis octo patres: quadraginta quatuor, qui ea explicant de fide, quam confessus est Petrus: sexdecim, qui ea de Christo accipiunt; aliqui, qui nomine petrae intelligunt ipsos fideles, et nonnisi septemdecim, qui nostrum commentarium amplectuntur. Cf. Haeringer Launoy's ep. 7. und die verschiedenen Erklärungen von Petra nach Matth. 16, 18 und nach kirchlichen Zeugnissen.

[2]) Cf. Tertullianum de praesc. c. 22; de monogamia n. 8; Origenem t. 5 in Joan.: „Petrus, cui tamquam fundamento superstructa est Ecclesia Christi etc.;“ hom. 5 in Ex.; in Matth. 17: l 5 in ep. ad Rom.; tr. 12 quidem in Matth. 16. n. 10. 11 haec verba applicat cuilibet Christi discipulo, sed evidenter nonnisi per quandam accommodationem et derivationem. Occurrit praeterea in hom. Pseudo-Clementis 17 c 18; apud Firmilianum ep. ad Cyprianum n. 17; apud Cyprianum et quidem saepissime. Cf. de unit. Eccl. n. 4; ep. 55 n. 7; 69 n. 8; 70 n. 3; 73 n. 7, 11; de bono patientiae n. 7 (opusc. IV, 84); de exhort. martyr. n. 11; in concilio carthaginiensi V. a. 255, apud Hippolytum in serm. (dubio) in Theophania, ubi haec legimus: „Per hunc Spiritum Petrus beatam illam vocem effatus est: *Tu es Christus* etc. Per hunc Spiritum firmata petra est.“

forte sit exegeta catholicus, qui aliam defendat interpretationem tamquam magis literalem et ad hermeneuticae regulas magis expressam.

3. Excellit usu, receptus enim fuit commentarius, qui verba Christi de Petro intelligit, non solum in scripta patrum dogmatica, sed et in formulas fidei, ut in formulam ab Hormisda orientis episcopis, qui schismatis acaciani participes fuerant, praescriptam (n. 408 [1]); in institutiones catecheticas [1]), ut ab Augustino in psalmum contra partem Donati (n. 327); in hymnos ecclesiasticos, ita enim scribit s. Augustinus Retract. I, 21: „Dixi quodam loco de apostolo Petro, quod in illo tamquam in petra fundata est Ecclesia, qui sensus etiam cantatur ore multorum in versibus bb. Ambrosii, ubi de gallo gallinaceo ait:

Hoc ipso petra Ecclesiae
Canente culpam diluit [2]).“

Receptus fuit in documenta maxime solemnia et authentica, ut a legatis sedis apostolicae in sententiam adversus Dioscorum in concilio chalcedenensi prolatam, ubi recensitis ejus sceleribus ita pronunciant: „Unde ss. et bb. archiepiscopus magnae et senioris Romae Leo per praesentem sanctam synodum una cum ter beatissimo et omni laude digno b. Petro apostolo, qui est petra et crepido catholicae Ecclesiae et rectae fidei fundamentum, nudavit eum tam episcopatus dignitate, quam etiam et ab omni sacerdotali alienavit ministerio [3]).

4. Consecratus fuit noster commentarius usu liturgico; siquidem receptus fuit in libros liturgicos [4]) Orientis et Occidentis etiam earum sectarum, quae se jam sec. V. ab Ecclesia separarunt. In ordine poenitentiae ecclesiae copticae legimus orationem [5]): „Domine Deus omni-

---

[1]) Cf. Arator de actibus apost. l. 1 v. 1013 ss. coll. 1033. 1042. 1055 s.; Juvencus hist. evang. III, 278 ss.

[2]) Habentur hi versus in hymno, qui in dominicis ad laudes post Epiph. recitatur. Quod si Augustinus cum aliis eam praefert interpretationem, quae haec verba de Christo intelligit: haud immerito dici potest, eodem eos sensu loqui, quo passim inculcant, non Petrum, non Joannem, non hominem esse, qui baptizat, sed Christum. Qua loquendi ratione profecto non excludunt hominem Christi vicarium, sed sacramentorum independentiam a ministrorum probitate significant. Quare et hac interpretandi ratione non excludunt Petrum petram vicariam, sed Ecclesiae independentiam a qualitate morali cujusvis ministri quamvis summi inculcant. Ceterum nostrum commentarium amplectitur serm, 52 n. 1. in bibl. nova PP. ed. Mai t. 1., de eoque postmodum dubitavit sola ignorantia linguae hebraicae deceptus, quod Christus non dixerit Tu es petra, sed tu es Petrus. Cf. Cercià de Eccl. s. 1. l. 8. Scheeben period. Blätter 1871. III, 308 ss.

[3]) Apud Hardouin II, 346. Cf. Orientales in suis precibus ad Justinum imp. in hujus ep. 129 ad Hormisdam n. 5. ed. Thiel p. 944.

[4]) Cf. Sacramentarium Gregorii M. praef. in festo cath. s. Petri; Breviarium gothicum Mig. 86, 113 (cf. opusc. XXX, 224).

[5]) Cf. Denzinger ritus orient. I, 437. Eximia plane testimonia e nestorianorum et jacobitarum libris cf. in Tüb. Qtlschr. 1850 p. 355—74; aliaque

potens . . . qui dixisti patri nostro Petro ex ore unigeniti Filii tui Domini et Dei N. J. Christi: *Tu es Petra et super hanc petram* aedificabo Ecclesiam meam etc.« Atqui in tali contextu manifesto nomine petrae in secundo inciso illa eadem intelligitur, cujus mentio occurrit in praecedenti. Ergo ex ecclesiae copticae fide Petrus est illa petra, supra quam Christus suam se dicit aedificaturum esse Ecclesiam.

349. **Demonstratio p. II** et **III.** Quare traditionis inspecto suffragio praeferendus est noster commentarius, eoque magis quod ceterae interpretationes eum non excludunt, sed amice potius cum eo conspirant, adeo ut iidem patres nunc hoc utantur, nunc altero, imo quandoque duos conjungant simul eodem in contextu. Et sane eatenus Petrus petra esse potest Ecclesiae, quatenus Christus princeps petra hanc praerogativam ei largitur. Eo ipso ergo quod Christus Petrum constituit Ecclesiae petram, se ipsum significavit esse petram principem.

Merito igitur Leo IX. ad Michaelem Caerularium scribens ait c. 7: »Sancta Ecclesia super Petram i. e. Christum et super Petrum aedificata est;« et auctor hom. de poenitentia s. Basilio adscriptae n. 4: »Quamquam autem petra est (Petrus), non ut Christus petra, sed ut Petrus petra: Christus enim essentialiter petra inconcussa, Petrus vero propter petram. Largitur enim Christus suas dignitates et non evacuatur, sed quae tribuit, retinuit. Lux est: *vos estis lux mundi;* sacerdos est, sacerdotes facit; petra est, petram facit.« S. Hieronymus l. 3 in Matth. 16: »Sicut ipse lumen apostolis donavit, ut lumen mundi appellarentur . . . ita et Simoni, qui credebat in petram Christum, Petri largitus est nomen; ac secundum metaphoram petrae recte dicitur ei: Aedificabo Ecclesiam meam *super te.*« Rupertus tuitiensis l. 2 in Joan. 1, 42 (Mig. 169, 268) citatis verbis Matth. 16, 18 ita prosequitur: »Claret ergo, quia Christus super seipsum, videlicet firmam petram, suam aedificaturus Ecclesiam, ubi vidit, imo intuitus est, ut ait evangelista (Joan. 1, 42), id est diligenter respexit illum, quem primum post se volebat ejusdem esse fundamentum Ecclesiae. Hac de causa Petrum a seipso petra prima denominavit, utpote in quo post seipsum tota constituta erat fabrica spiritualis aedificii [1].«

---

abunde suppeditat Joseph David in op. Antiquae Ecclesiae syro-chaldaicae traditio circa Petri ap. ejusque successorum rom. pontificum divinum primatum. Romae 1870; e quo florilegium exhibet cl. Bickell Katholik 1881. I, 18 ss. Ecclesiae armenae suffragium exhibet Azarian in l. traditio de rom. pontificis primatu jurisdictionis et inerrabili magisterio, Romae 1870; Roskovány IV, 3 ss.; ecclesiae graecae Nilles Kalendarium manuale I, 72. 193. et Roskovány VI, 194; russiacae Rudis, Petra romana p. 128 s.; 135 s. Cf. Zeitschr. für kath. Theol. I, 622—65 Innsbruck 1877; VI. 578.

[1] Cf. supra verba s. Leonis M. n. 345[6]. S. Maximus taur. hom. 1 in natali ss. Petri et Pauli: »Hic est Petrus, cui Christus Dominus communionem sui nominis libenter indulsit. Ut enim, sicut ap. Paulus edocuit, petra erat Christus (1. Cor. 10, 4): ita per Christum Petrus factus est petra, dicente ei Domino: *Tu es Petrus*« etc. Quod si quaeritur, quomodo alii commentarii hisce verbis a Christo significentur, respondemus, eos mediate significari et realiter et verbaliter, non quidem verbaliter explicite, sed implicite.

Cum autem Petrus non sit Ecclesiae fundamentum secundum corpus seu secundum carnem et ossa, sed ratione fidei, nimirum tum propter insignem fidei professionem (causa meritoria), tum quatenus fide instructus firma atque indefectibili fidem quoque in Ecclesia universali docere, conservare tuerique pro munere debet (causa formalis): super fidem, non abstracte spectatam, sed quatenus Petrum informat, in eo concreta redditur et ceteris est norma credendi, Ecclesia dici poterit aedificata, eo scil. loquendi genere, quo nomen qualitatis sive bonae sive malae usurpatur pro persona, in qua singulari ratione reperitur, et abstractum pro concreto, quo proinde dici solet, in alicujus viri prudentia fundari societatis salutem (cf. 1. Joan. 5, 4). Quare sicut qui dicunt [1], super aquas non ambulasse Petri corpus, sed fidem: non negant Petrum vere aquis inambulasse, sed tantum significant, virtuti fidei miraculum tribuendum esse; ita etiam patres dum Ecclesiam super Petri fidem vel confessionem fundatam praedicant, super Petrum fundatam non negant. Ad rem Basilius l. 2 c. Eunomium n. 4: „Illico per hanc vocem Petrum intelligimus Jonae filium . . . qui quoniam fide praestabat, Ecclesiae aedificationem in se recepit." Cf. s. Thomas in h. l. Falsum ergo est, patres inter se dissentire, nihilque certi ex illis erui posse. Neque enim dissentire dici possunt, qui non semper plenum et adaequatum sensum alicujus textus exhibent, sed pro rerum adjunctis et scopo sensu partiali vel derivato utuntur.

350. **Scholion.** *Protestantium quorundam commentarius.* — Falsa est opinio eorum protestantium, qui veritatis evidentia coacti fatentur quidem, verba Matth. 16, 18 ad Simonem esse referenda, sed hunc illis supponunt sensum: Tu es primus et princeps, cujus legatione ac ministerio ego in mea ex judaeis simul ac gentibus aedificanda Ecclesia utar; ideoque non alium Simoni tribuendum censent primatum nisi annunciandi promulgandique Evangelii [2]. Sane ejus falsitas ostenditur

1. significatione petrae ecclesiastico aedificio suppositae, quae longe distat a significatione concionatoris etsi clamosi ac principis. Ad haec

---

[1]) Hieronymus c. Jovin. n. 35; Ambrosius de interpellat. Job. l. 1 c. 5 n. 15 et Pseudo-Ambrosius de Trinit. c. 29 (Mig. 17. 541).

[2]) Ita Hase Handb. der prot. Polemik pag. 120⁴. Non desunt tamen ex protestantibus, qui concedunt hisce verbis collatum fuisse primatum. Ita ex. gr. scribit Schelling Philos. der Offenb. 301: „Diese Worte Christi sind ewig entscheidend für den Primat des h. Petrus unter den Aposteln: es gehörte die ganze Verblendung des Parteigeistes dazu, das Beweisende dieser Worte zu verkennen oder den Worten einen anderen als diesen Sinn unterzulegen." Meyer kritisch-exeg. Commentar in h. l.: „Ohne Zweifel wird übrigens hier dem Petrus der Primat unter den Aposteln zuerkannt ... damit stimmt auch die Voranstellung in den Apostelverzeichnissen und die thatsächliche Ueberlegenheit, in welcher wir den Jünger durchweg im Apostelkreise finden (Vgl. Apg. 15, 7; 2, 41; Gal. 1, 18; 2, 7 s.). Dieser Primat ist unparteiisch zuzugeben, aber ohne die römischen Consequenzen, da Jesus weder Nachfolger im Auge hatte, noch die Päpste solche Nachfolger sind." Cf. insigne testimonium Brunonis Bauer apud Sepp das Leben Christi l. 6 c. 35.

2. petrae seu fundamenti munus quandam adsignificat perpetuitatem; haec vero non convenit Petro propter temporale praedicationis munus, quo primus atque princeps Ecclesiam ex gentibus et judaeis collegit. Insuper

3. ex hujus petrae firmitate repetitur Ecclesiae indefectibilitas; quae sane non pendet ex illo Petri facto licet honorifico. Hinc

4. patres praerogativam Petro hic promissam longe potiorem censuerunt praedicationis primatu, qui potius Paulo esset vindicandus Act. 9, 15; Rom. 15, 19 s. Non tamen negamus decuisse, ut Petrus utpote Ecclesiae primas judaeos et gentiles primus reciperet in Ecclesiam. Quare Maximus taurinensis hom. 57: „Petra dicitur (Petrus), eo quod primus in nationibus fidei fundamenta posuerit et (proinde ratio illa non est exclusiva) tamquam saxum immobile totius operis christiani compagem molemque contineat.“ Et hom 70 ad Petri primatum explicandum addit: „Quanti igitur meriti apud Deum suum Petrus erat, ut ei post naviculae parvae remigium totius Ecclesiae gubernacula dederentur?“

351. **Thesis LXXII.** ***Verbis Christi Matth. 16, 19: Et tibi dabo claves regni coelorum, quae ad unum Simonem Petrum referri debent, designatur ipse futurus sub Christo rege supremus regni dominici praepositus.***

Declaratio. Thesis statuitur non solum contra protestantes, verum etiam contra Richerium, Febronium eorumque asseclas, necnon (saltem ex parte) contra pistoriensem synodum, cujus prop. 2 et 3 a Pio VI. fuit damnata (cf. n. 248); partim etiam contra quosdam doctores parisienses sec. XV., qui, ut facilius tristissimum componeretur schisma occidentale, excogitarunt sententiam, supremam potestatem ecclesiasticam clavium symbolo expressam convenire ipsi Ecclesiae tamquam subjecto proprio, ex quo deinde in Ecclesiae ministros derivetur. Juxta horum opinionem Petrus qua apostolorum deputatus, omnium nomine insignem illam confessionem edidit: *Tu es Christus, Filius Dei vivi,* ideoque omnium nomine promissionem potestatis clavium accepit. Qui error iterum damnatus fuit in concilio vaticano sess. 4 cap. 1, in quo citatis Christi verbis Matth. 16, 18 s. et Joan 21, 15 ss. declaratur: „Huic tam manifestae ss. Scripturarum doctrinae, ut ab Ecclesia catholica semper intellecta est, aperte opponuntur pravae eorum sententiae, qui constitutam a Christo Domino in sua Ecclesia regiminis formam pervertentes negant, solum Petrum prae ceteris apostolis, sive seorsum singulis sive omnibus simul, vero proprioque jurisdictionis primatu fuisse a Christo instructum; aut qui affirmant, eundem primatum non immediate directeque ipsi b. Petro, sed Ecclesiae et per hanc illi ut ipsius Ecclesiae ministro delatum fuisse.“

352. **Demonstratio p. I.** Verba Christi Matth. 16, 19 ad unum Petrum referri, probatur iisdem fere rationibus, quas adduximus n. 345, eoque magis quod promissionis subjectum clare designatur pronomine *tibi,* quod ad unum spectat Petrum. Sicut ergo Christus supremus architectus unum Petrum facit v. 18 Ecclesiae petram: ita hic qua summus rex Petrum ceu servum fidelem et prudentem constituit super familiam suam.

353. Falsa autem est adversariorum opinio, Petrum aliorum nomine et quasi ex eorum delegatione illam edidisse professionem: *Tu es Chri-*

stus, Filius Dei vivi. Hoc enim **a.** est praeter Scripturam, in qua de hac delegatione nil prorsus legitur; est **b.** contra Scripturam, cum enim Christus primum interrogavit discipulos suos dicens: *Quem dicunt homines esse Filium hominis,* non respondit Petrus ceterorum nomine, sed quilibet pro scientia sua; ergo neque cum secundo interrogavit Christus: *Vos autem quem me esse dicitis,* respondit Petrus aliorum nomine. Quod si subinde omnium nomine loquitur, Christus respondens alloquitur omnes. Cf. Matth. 19, 27 s.; Jo. 6, 69 s. Hic vero ad ipsum solum sermonem dirigit solumque laudat, cum secundum adversariorum opinionem omnes meruissent laudem. Imo **c.** Christus diserte testatur eum hoc responsum non a carne et sanguine edoctum vel fervore abreptum, ut nonnulli somniant, sed Patris coelestis revelatione illustratum protulisse. „Ecce ceteris non agnoscentibus, ita Optatus VII, 3, Filium Dei solus Petrus agnovit;" et Hilarius in Matth. 16, 17: „Et hoc in Petro considerandum est, fide eum ceteros anteisse: nam ignorantibus ceteris primus respondit: *Tu es Filius Dei.*"

Assertio nostra confirmatur luculento patrum suffragio, qui diserte affirmant, haec verba ad Petrum pertinere, imo ad eum pertinere principaliter, praecipue, singulariter. Ita Optatus l. c.: »Praeferri (Petrus) apostolis omnibus meruit et claves regni coelorum communicandas ceteris solus accepit.« Cujus bellam reddit rationem: »Stant tot innocentes et peccator accipit claves, ut unitatis negotium formaretur. Provisum est, ut peccator aperiret innocentibus, ne innocentes clauderent contra peccatores et quae necessaria est unitas, esse non posset [1].« Et ven. Beda l. 2 hom. 16: »Omni igitur electorum Ecclesiae juxta modum culparum vel poenitentiae ligandi datur auctoritas. Sed ideo b. Petrus, qui Christum vera fide confessus, vero est amore secutus, specialiter claves regni coelorum et principatum judicariae potestatis accepit, ut omnes per orbem credentes intelligant, quia quicunque ab unitate fidei vel societatis illius quolibet modo semetipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolvi, nec januam possint regni coelestis ingredi.« Quibus similia habet Petrus Damianus serm. 26, cum scribit: »Judicat Petrus et Petri judicia confirmat Omnipotens, et est in manu Petri manus Altissimi: solusque ille efficitur familiaris Christi, qui Petri familiaritatem habuerit;« Paulus diac. hom. in illud: *Venit Jesus in partes Caesareae;* Rabanus M. in h. l.; Druthmarus expos. in Matth. c. 35.

354. **Demonstratio p. II.** Formula *dare claves regni* symbolice adhibita ex usu loquendi et agendi profano et sacro [2]) auctoritatem sig-

---

[1]) Cf. aliorum effata opusc. X. 247 in annot., quibus addantur Eusebius caes. q. 1 circa Evang. n. 5.; Gregorius M. hom. 21 in Ev. n. 4; Alcuinus ep. 36; Smaragdus in Evang. Paschatis (Mig. 102, 227); Candidus de pass. Domini cap. 7 (ib. 106, 73). Cf. Schrader de unitate rom. t. 1 n. 159 ss.

[2]) Sane potestatis et non tantum honoris translatio significatur, cum Deus Sobnae templi vel regii palatii praeposito dicit: *Expellam te de statione tua, et de ministerio tuo deponam te. Et erit in die illa: Vocabo servum meum Eliacim filium Helciae, et induam illum tunica tua, et cingulo tuo confortabo eum et potestatem tuam dabo*

nificat, et quidem plenam in eam rem, cujus claves dantur: ita victoribus traduntur claves urbis captae in subjectionis signum; et si pater familias famulo solemniter traderet domus claves, nemo dubitaret eum constitui domus custodem vel rei domesticae dispensatorem. Petro ergo

1. promittitur potestas in Ecclesiam, et quidem plena. Nam **a.** potestatem clavium symbolo significatam promittit ille, cui data est omnis potestas in coelo et in terra, qui caput est Ecclesiae; idque

b. promittit maxima solemnitate, cui non satisfit parvo aliquo munusculo, et promittit illi, quem jam designaverat petram Ecclesiae;

c. promittit claves *regni coelorum*, quo nomine hic designatur Ecclesia Christi militans in terris qua late patet (cf. v. 18), quod propterea complectitur universos regni dominici cives, ideoque promittit potestatem regiam (quia in regnum) plane universalem; quod

d. confirmatur plurali *claves*, et verbis sequentibus: *Et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis: et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis,* quibus significatur potestas suprema et independens a qualibet potestate politica et humana,

quaeque **e.** sit non solum extensive ratione subjecti, sed etiam intensive ratione objecti prorsus universalis et illimitata (*quodcunque* etc.). Porro homines triplici vinculo ligari et ab eo solvi possunt: vinculo legis, peccati, poenae. Quare plena potestas promittitur legifera (obligandi), judiciaria (circa peccata) et coactiva (obligandi ad poenam), verbo potestas jurisdictionis. Porro haec potestas

2. ita promittitur, ut per eam Petrus emineat inter apostolos, nam **a.** Christus haec verba dirigit ad solum Petrum, seorsim ab aliis apostolis, ipsis tamen praesentibus, maxima cum emphasi: Christus autem non sectatur caeremonias inanes et significatione carentes; **b.** ita spectat ad Petrum haec promissio, sicut encomium: *beatus es Simon* etc per modum scil. retributionis et praemii, ideoque singulariter. Accedit **c.** verborum universalitas: promittit enim Christus claves regni coelorum, ad quod profecto ipsi etiam apostoli spectant. Sicut ergo apostoli utpote columnae Ecclesiae super Petrum aedificandae, supra Petrum quoque

---

in manu ejus: et erit quasi pater habitantibus Jerusalem et domui Juda. Et dabo clavem domus David super humerum ejus: et aperiet et non erit qui claudat: et claudet et non erit qui aperiat Is. 22, 19 ss. Cf Apoc. 1, 18; 3, 7. De significatione phrasis *ligare* et *solvere* ex usu loquendi profano cf. Passaglia II, 8, qui plane docte de hoc textu deque argumento inde petito disputat, et Palmieri th. 1, qui ex. gr. provocant ad Josephum Flavium de bello judaico I, 5, ubi refert de regina Alexandra: „Alexandrae se in potestatis societatem adjungunt pharisaei... Illi autem in feminae simplicis consuetudinem paulatim se insinuantes statim res omnes gubernant, ita ut quosvis pro voluntate in exsilium pellant ab eoque revocent, solvant ligentque λύειν τε καὶ δεῖν." Cf. etiam infra t. III n. 439.

sunt superaedificati: ita in eos quoque, cum sint cives regni coelorum, se extendet potestas clavium Petro promissa. Hinc merito infert Gregorius M. V. ep. 20 ad Mauritium imp: „Cunctis Evangelium scientibus liquet, quod voce dominica sancto et omnium apostolorum principi Petro apostolo totius Ecclesiae cura commissa est . . . Ipsi dicitur: *Tu es Petrus . . . Et tibi dabo claves regni coelorum* etc. Ecce claves regni coelestis accipit, potestas ei ligandi ac solvendi tribuitur, cura ei totius Ecclesiae et principatus committitur.“ Cf. n. 353 s.

355. **Scholion I.** *Quomodo Petrus repraesentaverit Ecclesiam.* — Provocant adversarii pro sua sententia ad quaedam Augustini testimonia, qui in Ps. 108 n. 1 scribit: „Quaedam dicuntur, quae ad apostolum Petrum proprie pertinere videantur, nec tamen habent illustrem intellectum, nisi cum referuntur ad Ecclesiam, cujus ille agnoscitur in figura gestasse personam, propter primatum, quem in discipulis habuit, sicuti est: *Tibi dabo claves regni coelorum.*“ Cf. etiam tr. 50 in Jo. n. 12; tr. 118 et 124 n. 5; serm. 149 n. 7; contra advers. legis c. 17: Beda in Joan. 21, 33 etc. Unde inferunt, Ecclesiam esse hujus potestatis subjectum, ideoque eam Petro ejusque in primatu successoribus tantum ex Ecclesiae delegatione convenire. Verum facile difficultas solvitur, modo notetur

1. duplex potestatis distingui subjectum, subjectum nimirum utilitatis et subjectum inhaesionis. Libenter concedimus, Ecclesiam esse subjectum, in cujus utilitatem concessa fuerit clavium potestas, sed omnino negamus, eam universim spectatam esse etiam inhaesionis subjectum. Hoc enim non solum repugnat universae antiquitati, verum etiam iis omnibus refellitur, quibus thesim demonstravimus. Cf. n. 250. Distinguatur

2. duplex repraesentandi modus **a.** typicus, qui quidem multiplex est: in re vero nostra ille praecipue mentione est dignus, qui competit exemplari, paradigmati, quod aliquo modo repraesentat omnia ea, quae ad illud sunt expressa: **b.** juridicus, quo aliquis alterum repraesentat vel ex hujus delegatione, vel ratione sui muneris, characteris, dignitatis, independenter ab alterius delegatione, ex jure sive naturali sive positivo, eoque vel divino vel humano. Ita paterfamilias repraesentat familiam. Quibus praemissis

3. concedimus Petrum repraesentasse Ecclesiam juridice, non quidem ex hujus delegatione, quam supra rejecimus, sed tamquam ejus primatem et praepositum ex voluntate Christi principis pastoris et Ecclesiae auctoris jam divinitus designatum, non dissimili ratione atque Abraham, pater omnium credentium, ex Dei munere omnes repraesentavit credentes, cum factae sunt ei promissiones Gal. 3, 6 ss. Repraesentavit quoque typice Ecclesiae pastores, quatenus erat typus suorum praesertim successorum aliorumque pastorum, qui ad ejus exemplum temporis lapsu hujus potestatis redduntur participes.

4. Hanc Augustini esse doctrinam patet ex ipso testimonio supra allato, ex ultimo tr. in Joan. n. 5: „Ecclesiae Petrus apostolus propter apostolatus sui primatum gerebat figurata generalitate personam;“ ex serm. 76 n. 3: „Ecclesiae figuram portans, apostolatus principatum tenens;“ ex serm. 169 n. 4 et 54 n. 1. 3 in nova PP. bibl. ed. Mai t. I. Quapropter

5. patres passim docent, ex Petro in Ecclesiam derivari hanc potestatem. Ita Tertullianus Scorpiace c. 10: „Memento, claves Dominum Petro, et

per Petrum Ecclesiae reliquisse;“ Fulgentius de fide n. 37: „Poenitentia peccatori tunc prodest, si eam in Ecclesia catholica gerat, cui Deus in persona b. Petri ligandi solvendique tribuit potestatem:“ Optatus n. 353.

356. **Scholion II.** *Exceptionibus contra argumenta allata satisfit.* — **1.** Ne quis provocet ad Eph. 2. 20: *Superaedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Jesu,* ut inde inferat in praerogativa fundamenti apostolos Petro fuisse aequales. Nam **a.** quivis videt magnum esse discrimen inter solemnem Christi promissionem et verba Pauli, qui obiter tantum apostolorum facit mentionem. Ad haec **d.** mentio fit *fundamenti apostolorum;* atqui fundamentum apostolorum esse idem ac fundamentum, quod sunt apostoli, nunquam probabitur: nam hac locutione fundamentum ab ipsis distinguitur, et est illud, quod ipsi posuerunt i. e. doctrina seu fides. Et sane, etsi Petrus saepius dicitur fundamentum Ecclesiae, non tamen solet Ecclesia dici superaedificata super fundamentum Petri. Etiamsi **c.** a Paulo apostoli dicerentur fundamentum Ecclesiae, fundamentum appellantur una cum prophetis, qui profecto fundamentum Ecclesiae sunt tantum ratione doctrinae divinitus acceptae, quam annunciarunt, non vero ratione jurisdictionis et potestatis, quam in Ecclesia exercuerint. Petro autem ita tribuitur fundamenti munus, ut hoc plenam includat jurisdictionis potestatem. Non negamus, apostolos dici etiam posse fundamentum Ecclesiae ratione fundationis, doctrinae (cf. Apoc. 21, 14) et ratione potestatis, quam in eam acceperunt: sed hoc ex textu, qui objicitur, non eruitur; quod si ita appellantur, ea notentur, quae de aequalitate et inaequalitate apostolorum n. 365 dicemus. Revera **d.** discrimen esse inter modum, quo Petrus est Ecclesiae petra, et modum, quo reliqui apostoli Ecclesiae sunt fundamentum, patet etiam ex universa antiquitate, quae neque apostolos universim, neque apostolos singillatim, ne Paulum quidem, tanta emphasi et tanta constantia salutat Ecclesiae fundamentum, petram, crepidinem, ut salutat Petrum. Quare antiquitas christiana non vidit hunc parallelismum, sed potius hac praerogativa Petrum a ceteris discrevit apostolis. Ita Asterius amasenus episcopus hom. in ss. Petrum et Paulum, postquam Petrum laudavit, quia a Christo Ecclesiae fundamentum est dictus: infert Dominum „nullum e discipulis suis perinde ac Petrum muneribus locupletasse, quin supernis sublimem effectum donis, universis eum praetulisse.“

2. Affirmat quidem Paulus 1. Cor. 3, 11: *Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id, quod positum est, quod est Christus Jesus:* sed loquitur de fundamento doctrinae sive vitae christianae, quod ipse posuit. Etsi vero Christus fundamentum est princeps et summus angularis lapis, non propterea excluditur fundamentum secundarium, vicarium, ministeriale Ecclesiae, quatenus est societas visibilis: sicut cum dicitur unus magister noster, non exluduntur doctores ejus vices gerentes.

3. Gravior difficultas contra b. Petri primatum ex Matth. 16. 19 oritur ex collatione 18, 18; quae enim Christus prius uni promittit Petro, postea omnibus (in unitate cum Petro) apostolis pollicetur dicens: *Amen dico vobis, quaecunque alligareritis super terram, erunt ligata et in coelo, et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.* Nihil ergo unius Petri proprium verbis Matth. 16, 19 enunciari videtur, adeoque illius primatus inde probari nequit. Verum notamus **a.** nullam conferri praerogativam apostolis

seorsim a Petro: plura vero conferri Petro seorsim a reliquis apostolis: ita et hic non omnino eadem verba ad reliquos dici, sed ex parte tantum: neque enim illis dicitur: *Super hanc petram* etc.; *tibi dabo claves regni coelorum:* quare non sequitur nihil proprii hoc in l. promitti b. Petro, cui, ut inquit Bonifacius I. „arx sacerdotii dominica voce concessa est (ep. 3 n. 1).“ Ad haec **b.** verba Matth. 16, 19 praemii habent rationem, quam amittunt, si nihil proprii iis promittitur Petro. Deinde **c.** eorundem verborum potestas intenditur vel remittitur pro varia dignitate subjecti; atqui Petrus petrae fundamentique dignitate prae reliquis fuit insignitus apostolis; ergo non eodem prorsus modo eadem verba ad eum reliquosque apostolos spectant. Insuper **d.** quo solemnius haec verba ad unum directa sunt Petrum, eo pleniori significatione ad eum pertinere censenda sunt. Traditione enim clavium, quae soli Petro concreditae leguntur, satis aperte significatur, potestatem ligandi solvendique in Petro esse originalem, independentem, supremam ac veluti in fonte, quod verbis ad apostolos dictis non ita exprimitur. Quod **e.** non fugit patres, ut vidimus (n. 353), atque iterum inculcat s. Leo ep. 10 ad episc. prov. vien. c. 2: „Cui Petro cum prae ceteris solvendi et ligandi tradita sit potestas, pascendarum tamen ovium cura specialis mandata est (Joan. 21, 15): cui quisquis principatum aestimet denegandum, illius quidem nullo modo potest minuere dignitatem, sed inflatus spiritu superbiae suae semetipsum in inferna demergit.“ Et ep. 14 ad Anastasium c. 11: „Connexio totius corporis unam sanitatem, unam pulchritudinem facit; at haec connexio totius quidem corporis unanimitatem requirit, sed praecipue exigit concordiam sacerdotum. Quibus cum dignitas (potestas ordinis, character episcopalis) sit communis, non est tamen ordo generalis (ordo in hierarchia jurisdictionis communis); quoniam et inter bb. apostolos in similitudine honoris fuit quaedam discretio potestatis, et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est, ut ceteris praeemineret.“ Hinc **f.** in antiquissimis artis christianae monumentis solus Petrus cum clavibus repraesentatur. Ergo illarum promissione aliquid singulare aliis non commune fuit significatum. Luculentum traditionis argumentum! Cf. Palmieri th. 1.

357. **Thesis LXXIII.** ***Primatus praerogativa Petro promissa praeterea confirmatur verbis Salvatoris Luc. 22, 31 ss.***

Demonstratio. Christus Petrum Luc. 22, 31 s. ita alloquitur: *Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum: Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos;* quae ad unum pertinere Simonem Petrum ex ipsa oraculi lectione manifestum est. Iis autem Petro promittitur

1. fides indefectibilis: quae illatio illustratur opportuna collatione cum Matth. 16, 18. Sicut enim **a.** ibi exhibentur portae inferi pugnaturae contra Ecclesiam, ita et hic satanas cribraturus apostolos tentatione gravissima. Sicut ibi **b.** Petri soliditatem adumbrat Christus petrae symbolo, ita hic diserte promittit non defecturam Petri fidem. Sicut ibi **c.** Ecclesiae impugnandae consulit eam aedificando supra petram, quae illam sustentet: ita hic fratribus tentandis consulit injungendo Petro, cujus fidem reddidit indefectibilem, munus eos confirmandi in fide.

2. Significatur Petri fides rationem habere authentici archetypi prae fide fratrum. Nam de ratione archetypi est, ut in se sit rectum et prae aliis norma recti. Atqui ex dictis Petri fides utpote indefectibilis in se semper est recta, ideoque potest esse norma recti, quin imo est norma, quam alii sequi tenentur, ob injunctum ministerium alios confirmandi, quod sine fratrum officio Petro confirmanti obtemperandi nequit intelligi.

3. Quare sponte sua consequitur insignis Petri praerogativa, qua primatu fidei et magisterii inter fratres eminet. Qui primatus eo illustrior etiam est, quod *fratrum* nomine vel ipsi intelligi debent apostoli. Nam **a.** si qui fratres Petri vocari possunt, profecto ii sunt, qui ei fuerunt omnium proximi, collegae scil. in munere apostolico. Deinde **b.** eos confirmandos suscepit Petrus, quos satanas cribrandos expetierat; hi autem in primis erant apostoli: *Satanas expetivit vos.*

Quae omnia confirmantur praeclaro patrum suffragio, inter quos prae ceteris genuinum hujus loci sensum exponit Leo M. serm. 4 in die anniv. assumpt. suae n. 2: „Commune erat omnibus apostolis periculum de tentatione formidinis et divinae protectionis auxilio pariter indigebant, quoniam diabolus omnes exagitare, omnes cupiebat elidere: et tamen specialis a Domino Petri cura suscipitur, et pro fide Petri proprie supplicatur, tamquam aliorum status certior sit futurus, si mens principis victa non fuerit. In Petro ergo omnium fortitudo munitur, et divinae gratiae ita ordinatur auxilium, ut firmitas, quae per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur.“ Verba auctoris qq. in V. et N. T. cf. supra n. 343 [2]a.

Porro notetur, verba *Et tu aliquando conversus* non necessario debere intelligi de conversione a lapsu, sed **a.** posse ita explicari: Et tu te convertens sollicitudine ad fratres tuos eos confirma: scil. sicut ego de te sollicitus rogavi pro te: et tu ex tua parte sollicitus esto de fratribus tuis eosque confirma. Sed **b.** non solum possunt ita vel simili ratione explicari, verum haec explicatio videtur praeferenda: tum quia nulla mentio praecessit lapsus Petri: vix ergo probabile, Christum mentionem fecisse conversionis a lapsu, antequam hujus fieret mentio; tum quia hic est sensus naturalis hujus verbi, quod apud Lucam positum sine alio verbo non solet significare conversionem; tum quia illud ποτε aliquando refertur ad tempus nonnihil distans: poenitentia vero Petri erat proxime instans. Cf. Schrader II n. 133 ss.; Katholik 1868 I, 414 ss.

358. **Thesis LXXIV.** ***Ex verbis Joan. 21, 15 ss. colligimus Christum Dominum Simoni Petro contulisse jurisdictionis primatum, quo instructus sub ipso pastorum principe universam regeret ac moderaretur Ecclesiam.***

Demonstratio. Narrat Joannes evangelista tertio jam manifestatum esse Jesum apostolis suis, cum resurrexisset a mortuis. *Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam, Domine, tu scis, quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos,* βόσκε τὰ ἀρνία μου. *Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? Ait illi: Etiam, Domine, tu scis, quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos,* ποίμαινε

τὰ πρόβατά μου. *Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, amas me? et dixit ei: Domine, tu omnia nosti: tu scis, quia amo te. Dixit ei: Pasce oves meas,* βόσκε τὰ πρόβατά (al. προβάτιά oviculas) μου (21. 15 ss.). Ut demonstrationis vis appareat, haec ex ordine statuimus:

1. verba haec ad unum Simonem sensu literali et immediato pertinere, ut per se patet. Christus enim Petrum alloquitur, eum proprio nomine, quo nempe a singulis distinguebatur, compellando, ipsamque ejusdem personam addito carnalis patris nomine significando, ac denique expresse eundem a ceteris omnibus separando *(diligis me plus his).*

2. Hisce verbis non contineri meram exhortationem et admonitionem, sed veram ministerii potestatisque collationem. Sane pascere idem est atque officium pastorale exercere; munus autem pastorale tria complectitur: **a.** praebere pabulum et ad pascua ducere; **b.** oves in unitatem redigere atque in unitate conservare; unde illud Ez. 34, 5: *Dispersae sunt oves meae, eo quod non esset pastor;* Zach. 13, 7; et illud Christi Jo. 10. 16: *Et fiet unum ovile et unus pastor;* **c.** oves tueri ab incursantibus lupis, quod munus egregie describit Christus ib. v. 9 ss. Quod si sermo est de ovibus rationalibus, complectitur potestatem verae jurisdictionis: ideoque ex usu loquendi profano et biblico pascere idem est ac praeesse, authentice docere, regere, gubernare. Ita Ps. 2, 9: *Reges eos in virga ferrea,* ποιμανεῖς αὐτούς; Matth. 1, 6: *Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel,* ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τόν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ; cf. Is. 44, 28; 2. Reg. 5, 2; 7, 7; Ez. 34, 23 s. 37, 24 etc., et Christus, qui profecto summa pollet potestate necnon suprema auctoritate docendi, saepe pastoris nomine ejusque auctoritas pascendi potestate designatur. Quare verbo *pasce* omnis significatur potestas, quam Christus contulit in fidelium utilitatem, docendi, sanctificandi, regendi etc. Cum ergo tanta fuerit Christi bonitas, ut quae essent sibi propria, abiturus in coelum suis communicaret discipulis, pascendi autem verbo vera designetur auctoritas atque potestas: inferendum est, eum Petrum post se Ecclesiae pastorem constituisse et amoris sui veluti reliquisse vicarium, ut loquitur Ambrosius in Luc. l. 10 c. 24, amoris scil. illius, quo et nunc ovium prospicit saluti. „Quid ergo incongruum, inquit Augustinus c. Faustum XXII, 7, si Petrus post hoc peccatum (negationis) factus est pastor Ecclesiae, sicut Moyses post percussum aegyptium factus est rector illius synagogae [1])?" Et expressius Asterius

[1]) Cum Moyse confert Petrum etiam Macarius aeg. († a. 390 vel 391) hom. spirit. 23 c. 26: „Moysen secutus est Petrus, cui nova Christi Ecclesia et verum sacerdotium commissum est." Hinc etiam in antiquissimis christianae artis monumentis Petrus in persona Moysis repraesentatur.

amas. hom. 8 in ss. Petrum et Paulum: „Fere sui loco dedit Dominus fidelissimum discipulum in patrem pastoremque et magistrum iis, qui essent accessuri ad fidem.“ Cf. Basilius constitut. monast. c. 22 n. 5.

3. Christum contulisse Petro potestatem amplissimam **a.** extensive, colligitur ex verbis *agnos meos, oves meas* [1]), quae infinite patent, ut nulla ovis Christi subtracta censeri possit Petri pastoris sollicitudini; et ex collatione cum Matth. 16, 18; sicut enim ibi universa, qua late patet, Ecclesia (*Ecclesiam meam*) ab eodem sustentanda praedicitur, ita hic universum ovile ejus curae concreditur. Contulit **b.** potestatem intensive plenissimam, ut patet α. ex amplitudine extensiva gregis dominici: quo enim hic latius patet, eo validior esse debet potestas ad eum continendum; β. ex insita significandi vi verbi *pascere;* γ. ex fonte et auctore, e quo ea auctoritas in Petrum tam singulariter redundat

4. Imo contulisse Christum Petro jurisdictionis potestatem ita plenam, ut saltem in hoc praecelleret ceterorum apostolorum potestatem, quod ea se ad ipsos extenderit apostolos, horum vero nulla in Petrum fuerit auctoritas. Unde sponte sua sequitur Petri primatus in universam Ecclesiam. Et sane **a.** Christus bis jam promisit Petro primatum; ergo etiam contulit. Atqui nullus alius locus assignari potest, qui aptius intelligi possit de primatus collatione quam iste [2]). Ergo omnia exigunt, ut de eo intelligatur. Eo ipso **b.** quod Christus post collatas in communi praerogativas Joan. 20, 21 Petrum seorsim ab aliis, singulariter et solemniter interrogat: Diligis me plus his, exigens ab eo majorem quam ab aliis amorem (alioquin interrogasset tantum: Diligis me *sicut* hi): significat se velle etiam aliquid plus quam aliis tribuere: sicut quondam post specialem fidei professionem praerogativam promisit singu-

---

[1]) Quamvis hisce verbis evidenter significetur, omnes Christi fideles Petro esse subjectos, id tamen magis belle significatur, lectione quadam graeca, quae subinde apud veteres recurrit, qua distinguuntur ἀρνία, πρόβατα, προβάτια et qua apte significatur, nullam esse ovem, sive magnam sive parvam, neque oves illas, quae simul sunt aliarum parentes i. e. episcopi, curae Petri subtractas. Cf. Passaglia l. 1 c. 10; l. 2 c. 15 ss.; Tarquini juris eccles. publici instit. l. 2 n. 13 et Andries Alph. Salmeronis doctrina de jurisdictionis episcopalis origine et ratione, Moguntiae 1871 pag. 73. 93 ss.

[2]) Ad rem inculcat card. Franzelin th. 10 parallelismum inter hunc et priores locos: „Ubique eadem est persona testificans et instituens, Christus fundator Ecclesiae; eadem persona, ad quam unam prae illis omnibus testimonium et institutio refertur, Simon Petrus; idem terminus personarum, prae quibus et super quas Petrus constituitur, nempe collegium apostolorum et universa Ecclesia sub aliis et aliis nominibus, *Ecclesia mea, regnum coelorum, fratres tui, oves meae* et *agni mei;* idem objectum reale, potestas scil. eadem promissa et instituta sub diversa licet metaphora petrae Ecclesiae, clavium regni, firmamenti fidei, pastoratus ovilis Christi; idem postremo ubique finis in promissione et institutione; finis, inquam, est propria forma, indeficiens securitas, visibilis unitas Ecclesiae.“

larem. Voluit scil. ut inter eos speciali modo pascendi ut pastorum princeps emineret. Accedit **c.** amplitudo verborum *oves meas:* atqui etiam apostoli sunt oves Christi, sicut sunt partes illius Ecclesiae, quae superaedificatur Petro Matth. 16. 18. Ergo et ipsi concrediti sunt Petro. Quod **d.** confirmat collatio cum Luc. 22, 31 s. Si enim *fratrum* nomine, quos confirmandos suscepit Petrus, intelligi debent etiam apostoli, *ovium* quoque numero iidem comprehenduntur: pastoris enim maxime proprium est confirmare oves.

Praeclare hujus loci vim enarrat s. Bernardus ad Eugenium III. scribens de consid. II. 15: »Quis es? Sacerdos magnus, summus pontifex. Tu princeps episcoporum, tu heres apostolorum; tu primatu Abel, gubernatu Noë, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, judicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus. Tu es, cui claves traditae, cui oves creditae sunt. Sunt quidem et alii coeli janitores et gregum pastores; sed tu tanto gloriosius, quanto et differentius utrumque prae ceteris nomen hereditasti. Habent illi assignatos greges, singuli singulos, tibi universi crediti, uni unus. Nec modo ovium, sed et pastorum tu unus omnium pastor. Unde id probem quaeris? ex verbo Domini: cui enim, non dico episcoporum, sed etiam apostolorum sic absolute et indiscrete totae commissae sunt oves? *si me amas, Petre, pasce oves meas.* Quas? illius vel illius civitatis populos aut regionis aut certi regni? *oves meas,* inquit. Cui non planum, non designasse aliquas, sed assignasse omnes? Nihil excipitur, ubi distinguitur nihil.« Ergo Christus princeps pastorum jam ascensurus in coelum Petrum hic instituit suum vicarium, qui primatus praerogativa excelleret in universam Ecclesiam. Quod significanter expressum legimus in catalogo liberiano (sec. IV. medii, si non anni 234): »imperante Tiberio Caesare passus est D. N. J. Christus duobus Geminis coss. VIII. Kal. Apr. et post ascensum ejus bb. Petrus episcopatum suscepit.«

359. **Scholion.** Si patres quandoque haec verba ad reliquos apostolos pastoresque extendunt, inferri propterea nequit, ea pertinere ad illos sensu immediato et literali, vel eadem sensus plenitudine: siquidem spectant ad alios pastores, sed ea tantum ratione, quam supra innuimus (n. 355), quatenus scil. Petrus typus et repraesentans est omnium pastorum, qui in partem ejus sollicitudinis vocantur: idcirco enim etiam illis aliquatenus eadem applicare licet. Neque etiam inferri potest, eandem omnino esse Petri ceterorumque apostolorum vel pastorum potestatem: sed tantum illos plus minusve participare de illa potestate, cujus plenitudo concessa est Petro »quem constituit Dominus, ut scribit s. Bernardus ep. 238 ad Eugenium III. n. 4, dominum domus suae et principem omnis possessionis suae.« Neve quis putet hisce verbis Petro apostolatum trina negatione amissum a Christo fuisse restitutum. Nam quamvis ex sententia patrum idcirco Petrum Christus ter de amore interrogaverit, ut trina confessione trinam repararet negationem: tamen probari nequit **1.** Petrum trina negatione amisisse apostolatum; hujus enim amissionis nullum exstat vestigium in divinis literis. Deinde **2.** dato etiam quod Petrus illum amiserit, eum jam iterum receperat in prima apparitione apostolis congregatis facta, cum illis Christus dixit: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Accipite Spiritum sanctum* etc. Joan. 20, 21.

360. **Thesis LXXV.** ***Ipsa agendi ratio Petri post Domini in coelum ascensionem, quantum satis est ostendit, haud aliter ipsum se gessisse atque illum semet gerere oportuit. qui auctore Christo omnibus praelatus omnes regendos pascendosque suscepit.***

Declaratio. Immerito postulant protestantes, ut ex factis atque historia nascentis Ecclesiae s. Petri primatus comprobetur. Etiamsi enim nihil prorsus de hujus praerogativae exercitio legeretur, sufficerent tot splendidissima Christi effata, quibus Petrum primatu fuisse auctum ostendimus. Neque etiam defectus exercitii juris argumentum est, aliquem eo carere [1]. At non desunt facta, quae sin minus seorsim, conjunctim tamen spectata, quantum satis est, evincunt, Petrum jurisdictionis primatum in Ecclesia exercuisse, et quorum sufficiens ratio reddi nequit, nisi ejus primatus supponatur. Sane in Ecclesia recens instituta considerari possunt ejusdem propagatio atque administratio. Atqui in utraque b. Petrus primas habuit partes eminuitque primatis instar, si adjuncta bene expendantur.

361. **Demonstratio. 1.** Sane quod propagationem attinet, ex Act. 2, 14 ss.: 3, 12 ss.; 4. 8 ss.; 10, 1 ss. liquet **a.** Petrum primum annunciasse verbum salutis; **b.** illius conciones, sicut in Evangeliis Christi sermones, a s. Luca diligenter referri, dum **c.** aliorum apostolorum vix occurrit mentio; aliisque **d.** tacentibus ipsum solum loqui, utpote ‚omnium os‘, ut notat Chrysostomus hom. 4 in Act. n. 3.

2. Unus Petrus speciali a Deo edocetur ratione de gentium vocatione, ut ipse alios quoque hac de re edoceret; ipse primus judaeos, primus et gentes in Ecclesiam recipit. Unde rationem reddens Act. 15, 7 quare gentes admiserit: ‚Quoniam, inquit, ab antiquis diebus Deus in nobis elegit *per os meum* audire gentes verbum Evangelii et credere.‘ Cf. ib. 2, 41; 10, 9 ss.; 11, 4 ss.

3. Quoad miracula notetur **a.** Petri in primis miracula, quibus Christi doctrinam comprobavit, referri; illum **b.** prae ceteris miraculorum charismate fuisse insignem; adeo **c.** ut mira analogia exsistat inter Christum, *qui pertransiit benefaciendo* Act. 10, 34, et Petrum, qui transeundo umbra sua infirmos sanabat; hinc **d.** sicut ad Christum in terris degentem infirmi undique concurrebant; ita undique et ad Petrum aegri deferebantur. Conferantur enim Luc. 4, 40: *Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus ducebant illos ad eum* (Christum). *At ille singulis manus imponens curabat eos;* et Act. 5, 14 s.: *Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum ac mulierum: ita ut in plateas ejicerent infirmos et ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis. Concurrebat autem et multitudo vicinarum civitatum*

[1] Qua de re egregie dissert Phillips Kirchenrecht t. 5 § 202.

Jerusalem, afferentes aegros et vexatos a spiritibus immundis, qui curabantur omnes. Cf. Leo IX. ep. 100 ad Mich. Caerularium n. 16 ss.

362. In administranda vero Ecclesia considerare licet

1. Petrum necessitatem eligendi alium in Judae locum proponere et comprobare, eligendi quoque dotes definire, reliquos vero omnes in Petri abire sententiam Act. 1, 15 ss. „Quid an non licebat ipsi Petro eligere? Licebat et quidem maxime; verum id non fecit, ne cui videretur gratificare." Ita Chrysostomus hom. 3 in Act. Ap. n. 3.

2. In quaestione de legalibus, quae fuit dirempta in concilio apostolorum Act. 15, 7 ss., primas partes obit Petrus, cujus judicium omnes sunt secuti: quocirca Hieronymus ep. 112 n. 8 dicit Petrum „principem hujus decreti (auctorem) esse, legem post Evangelium non esse servandam."

3. Unus est Petrus, qui Ananiam et Saphiram judicat[1]) ejusque judicium Deus miraculo confirmat Act. 5, 1 ss., ipse est, qui Simonem magum, primum haereticum, damnat ib. 8, 20.

4. Considerare licet sollicitudinem de bono communi. Atqui videmus **a.** Petrum sollicitum de ipso collegio apostolico, tum ut ejus tueretur famam Act. 2, 14 ss., tum ut illud compleret ib. 1, 15 ss. „Nam, ut inquit Chrysostomus l. c., primus auctoritatem habet in negotio, ut cui omnes commissi fuissent. Huic enim Christus dixerat (Luc. 22, 32): *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.*" Sollicitum videmus **b.** de Ecclesia universa pertransiens universos Act. 9, 32: „quasi enim dux circumibat ordines considerans, quae pars esset coadunata, quae ornata, quae sua praesentia egeret." Ita Chrysostomus hom. 21 in act. n. 2. Ipse **c.** promulgat libertatem Ecclesiae: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* Act. 5, 29. Hinc **d.** quia Petrus inter apostolos adeo eminebat, Herodes ut placeret judaeis, *apposuit, ut apprehenderet et Petrum,* eoque **e.** comprehenso conjectoque in carcerem *oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo* ib. 12, 3. 5. Quae omnia paucis ita complectitur Chrysostomus l. c.: „Vide illum ubique circumcursantem et primum inventum; ubi eligendus erat apostolus, hic primus fuit; cum di-

[1]) Qua occasione praetermittere non possumus s. Epiphanii doctrinam Ancor. n. 9: „Petro igitur germanum suum Filium Pater indicat (Matth. 16, 18), et beatus idcirco dicitur. At ille ipse rursum Spiritum s. patefecit (rationem scil. reddens gravitatis peccati, quod mentiendo commiserat Ananias); sic enim ei, qui inter apostolos primus esset, consentaneum erat, solidae, inquam illi petrae, supra quam est Ecclesia Dei fundata, et portae inferi non praevalebunt illi. Quarum portarum nomine haereses et haereseon conditores intelliguntur. Omnibus quippe modis in eo stabilita est fides, qui coeli claves accepit et in terra solvit et ligat in coelo. In eo siquidem subtiliores quaelibet fidei quaestiones reperiuntur . . . Hic (Joannes) quam a Filio hauserat ac didicerat (Joan. 13, 23) scientiae vim postea patefecit; at ille (Petrus) istud ipsum a Patre consecutus est, ut fidei firmitatem fundaret ac fulciret."

cendum erat judaeis, non esse ebrios apostolos; cum claudus sanandus fuit; quando erat concionandum, hic ante alios erat: quando agendum cum praefectis, quando cum Anania, et cum umbra sanationes fierent. Ubi periculum eminet, hic adest, et ubi quaedam dispensanda sunt. Ubi vero tranquillae res sunt, in commune omnes: hic majorem non appetit honorem. Rursum cum miracula edere oportebat, ille prosiliebat." Cf. Innocentius III. tit. 3 de primatu (Migne 216. 1187 ss.). Ex quibus haud obscure liquet, Petrum primatum exercuisse, nec ejus agendi ratio satis explicari potest non supposito ejus primatu. Cf. Passaglia I. 15 ss.

363. **Scholion.** *Exceptionibus satisfit.* — Plura contra Petri primatum excipiunt protestantes, et **1.** quidem verba Pauli 1. Cor. 12. 28 et Eph. 4. 11: *Et ipse* (Christus) *dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vera evangelistas, alios autem pastores et doctores: ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei.* Atqui, subsumunt, nullam hic facit apostolus mentionem primatus. Hujus ergo institutionem non cognovit.

Verum **a.** haec exceptio tunc solum foret alicujus momenti, si constaret, Paulum voluisse gradus hierarchicos et quidem omnes recensere. Atqui neutrum constat; non illud, probabilius enim est, eum voluisse, saltem 1. Cor. 12, 28, recensere charismata varia, quae Deus in utilitatem fidelium Ecclesiae concessit, hinc recenset etiam *virtutes, gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera liguarum, interpretationes sermonum;* non alterum, quia omittit *presbyteros* et *diaconos.*

b. Concesso etiam, Paulum recensere voluisse gradus hierarchicos, nondum profecto consequitur, omnes apostolos inter se aequales fuisse sub omni respectu: nam et concilium tridentinum sess. 23 can. 6 recensens hierarchiae ecclesiasticae ordines, primo loco ponit episcopos; propterea tamen non tuetur omnium episcoporum cum episcopo romano absolutam aequalitatem. Loquitur enim Paulus de variis gradibus ministrorum non secundum eorum relationem et subordinationem ad invicem, sed ad fidelium coetum, deque ministerii ecclesiastici fine. Eoque minus

c. dici potest Paulus excludere vices gerentem Christi capitis, quo saepius inculcat Ecclesiam esse unum corpus: aliunde vero sciret, Christum suas praerogativas communicasse apostolis, ut pro ipso legatione fungerentur, et Ecclesiam sine ministerio visibili conservari non posse in unitate.

d. Neque si Petrus Ecclesiae est caput, sequitur Ecclesiam dicendam esse Petri corpus. Negamus enim consequentiam: siquidem et rex vocatur caput regni, societatis politicae, nec tamen ullus regnum appellat ejus corpus. Tunc tantum aliqua societas capitis sui corpus dici potest, si caput societatem non tantum moderatur exterius, sed si in ejus membra vim vitalem atque virtutem inspirat et si societatis membra ipsius sunt vere propria. Atqui haec circa Ecclesiam de uno Christo affirmare licet. Illud etiam notari debet, Christum proprie esse vi muneris et dignitatis Ecclesiae caput, Petrum caput Christi tantum vicarium, invisibilis Christi capitis vicem gerens: quare si Ecclesia qua corpus ad caput refertur, inepte refertur ad caput vicarium et ministeriale, sed unice refertur ad caput principale et proprium. Cf. s. Thomas 3. p. q. 8 a. 6; Bellarminus I, 9; Passaglia I, 25 s.

364. *Reprehensio Cephae per Paulum.* — **2.** Opponunt protestantes Gal. 2, 11, ubi Paulus de se narrat: *Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat . . . Cum vidissem, quod non recte ambularent* (Cephas et Barnabas) *ad veritatem Evangelii, dixi Cephae coram omnibus: Si tu, cum judaeus sis, gentiliter vivis, et non judaice, quomodo gentes cogis judaizare?* Qua exceptione usi jam sunt gnostici et marcionitae, Porphyrius et Julianus apostata. Respondemus

a. Petri reprehensionem non adversari primatui, cum inferior quandoque possit debita cum reverentia superiorem corrigere correctione sane fraterna:

b. praesertim cum tam ex 1. Cor. 1, 12; 9, 5, 15, 5, et ex Gal. 1, 18, quam ex hoc ipso qui objicitur loco, Petri primatus haud obscure colligi possit. Ex ep. 1 ad Cor., quia nulla reddi ratio probabilis potest, quare urgeat Petri auctoritatem, quem Corinthii nunquam viderant, nisi quia inter apostolos emineret. Ex Gal. 1, 18 vero, quia secundum patres idcirco Paulus prae ceteris invisit Petrum, quod primatis instar reliquos praecelleret. Hinc Hieronymus ep. 112 ad Augustinum scribit n. 8: »Tantae auctoritatis fuit (Petrus), ut Paulus in ep. sua (ad Gal. 1, 18) scripserit: *Deinde post annos tres veni Jerosolymam videre Petrum et mansi apud eum diebus quindecim;* rursumque in consequentibus: *Post annos quatordecim ascendi iterum Jerosolymam cum Barnaba assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem, et exposui cum eis Evangelium, quod praedico in gentibus,* ostendens se non habuisse securitatem praedicandi Evangelii, nisi Petri et ceterorum apostolorum, qui cum eo erant, fuisset sententia roboratus.« Et Chrysostomus hom. 88 in Jo. n. 1: »Dicit ei (Petro Jesus): Pasce oves meas. Et cur aliis praetermissis de his hunc alloquitur? Eximius erat inter apostolos, os discipulorum et coetus illius caput, ideo Paulus prae aliis hunc visurus venit.« Theodoretus in h. l. »Apostolorum principi convenientem tribuit honorem« et ep. 113 ad Leonem (Mig. patrol. gr. 83, 1312): »Si Paulus praeco veritatis ad magnum Petrum se contulit, ut iis, qui Antiochiae de legali conversatione ambigebant, explicationem ab illo referret: multo magis nos humiles et pusilli ad apostolicam sedem vestram accurrimus, ut ecclesiarum ulceribus remedium a vobis accipiamus.« Marius Victorinus in h. l. (Mig. 8, 1155): »Etenim si in Petro fundamentum Ecclesiae positum est, ut in Evangelio dictum; cui revelata erant omnia, Paulus scivit videre se debere Petrum, quasi eum, cui tanta auctoritas a Christo data esset, non ut ab eo aliquid disceret.« Cf. Ambrosiaster in Gal. 2, 8. Hinc ad rem Bossuet Serm. sur l'unité de l'Eglise inde infert, voluisse Paulum posteris seculis dare exemplum, ut semper constaret, etiamsi quis sit doctus, vel sanctus, imo vel alter Paulus, eum debere videre Petrum! Ex ipso vero loco objecto primatus praerogativa colligitur; neque enim ratio sufficiens reddi potest praeter potiorem Petri auctoritatem, quare praevaluerit ejus exemplum in re alioquin difficili prae exemplo Pauli, adeo ut ipsum quoque Barnabam individuum Pauli comitem ad observationem legalium induceret et gentes (non solum judaeos) exemplo solo, *cogeret* judaizare.

c. Adeo veteribus fuit Petri primatus certus, ut alii [1]) cum Clemente alex. propter hanc difficultatem contra omnem veri speciem et sat constantem traditionem negarent, Cepham a Paulo reprehensum fuisse Petrum; alii cum

---

[1]) Ex theologis Wirceburgenses de leg. n. 60 ss.: Vincenzi de hebr. et christianorum s. monarchia, Romae 1875 p. 305 ss. ed. 2.

Hieronymo et Chrysostomo, praeeunte Origene putarent, Pauli reprehensionem non fuisse seriam, sed simulatam et quasi ex condicto, ut pia oeconomia gentes efficacius a persuasione de legalium necessitate deterrerentur. Alii melius cum Augustino admittunt, Petrum vere a Paulo fuisse reprehensum, simul tamen extollunt Petri humilitatem: „nam nec Petrus, inquit Cyprianus ep. 71 ad Quintum, quem primum [1] Dominus elegit et super quem aedificavit Ecclesiam suam, cum secum Paulus de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter sibi assumpsit, ut diceret se primatum tenere et obtemperari a novellis et posteris sibi potius oportere." Quae laudat s. Augustinus l. 2 de bapt. n. 2: „Ecce ubi commemorat Cyprianus, quod etiam nos in Scripturis sanctis didicimus, apostolum Petrum, in quo primatus apostolorum tam excellenti gratia praeeminet, aliter quam veritas postulabat de circumcisione agere solitum, a posteriore apostolo Paulo esse correctum etc." Praeclarissime vero Petri humilitatem extollit Gregorius M. hom. in Ezech. n. 9: „Se etiam minori fratri ad consensum dedit, atque in eadem re factus est sectator minoris sui, ut etiam in hoc praeiret, quatenus qui primus erat in apostolatus culmine, esset primus et in humilitate." Cf. IX ep. 39.

Ceterum **d.** haec reprehensio non videtur fuisse adeo vehemens, ut fingunt adversarii: nam illud *in faciem* idem est ac praesenti, hinc mox Paulus v. 14 factum repetens utitur tantum verbis: *Dixi Cephae coram omnibus: Si tu* etc., ideoque forte eam Lucas utpote levioris momenti profectam ex transeunte animi commotione in actibus ap., in quibus alioquin hanc controversiam tangit, praeterit silentio.

365. *De aequalitate apostolorum.* — **3.** Opponunt aversarii haud pauca effata, quibus patres affirmant apostolos fuisse aequales; si vero fuerunt aequales, nullus est primatui locus. Non negamus

a. patres affirmare apostolos fuisse aequales: verum plures

b. id negant, et quidem vel aequivalenter, quoties Petrum vocant apostolorum primum, principem, caput etc., vel etiam diserte[2].

---

[1]) Petrum autem primum utique dignitate et auctoritate elegit Christus, non tempore: nam Petrus electione non videtur primus secundum s. Joan. 1, 37 ss. Hoc sensu a Cypriano vocari Petrum primum, patet ex adjecta veluti explicatione, „super quem aedificavit Ecclesiam suam." In eundem sensum scribunt Beda in 2. Petr. 3, 15; Augustinus in h. l. et ep. 82 n. 22; Rabanus Maurus l. 15 in Ezech.; Facundus hermianensis l. 10 pro defens. trium capit. c. 2; Herveus h. in l. Cf. de hac controversia Pesch Zeitschr. für k. Theol. Innsbruck 1883 p. 456—90.

[2]) Cf. Schrader I, 166, et patrum testimonia, quibus passim in hoc tract. utimur. In can. 44 arabico conc. nicaeni ab Abrahamo Echellensi latine reddito (Hard. 1, 485) legimus: „Quemadmodum patriarcha potestatem habet super subditos suos, ita quoque potestatem habet romanus pontifex super universos patriarchas, quemadmodum habebat Petrus super universos christianitatis principes et concilia ipsorum: quoniam Christi vicarius est super redemptionem, ecclesias et curatos populos ejus." Non est quidem canon iste nicaenus (cf. Hefele Conciliengeschichte t. 1 § 41), tamen hi canones arabici satis vulgati erant in oriente magnaeque etiam apud varias sectas auctoritatis.

Speciminis gratia audiatur Isidorus hispalensis [1]: „Quod vero de paritate agitur apostolorum, Petrus praeeminet ceteris, quia a Domino audire meruit: *Tu vocaberis Cephas, tu es Petrus* etc., et non ab alio aliquo, sed ab ipso Dei et Virginis Filio honorem pontificatus in Christi Ecclesia primus suscepit. Cui etiam post resurrectionem Filii Dei ab eodem dictum est: *Pasce agnos meos*, agnorum nomine ecclesiarum praelatos notans. Cujus potestatis dignitas, etsi ad omnes catholicorum episcopos est transfusa, specialius tamen romano antistiti singulari quodam privilegio, velut capiti, ceteris membris celsior permanet in aeternum. Qui igitur debitam ei non exhibet reverenter obedientiam, a capite sejunctus acephalorum schismati se reddit obnoxium.“

Quare **c.** concludendum est, aequalitatem inter apostolos non esse, si Petrum spectes, plane adaequatam, sed inadaequatam et secundum quid. Aequales scil. erant quoad apostolatus velut substantiam, quatenus hic includit immediatam a Christo missionem, infallibilitatem in docendo, plenam jurisdictionem et potestatem promulgandi ubique locorum Evangelium, fundandi et administrandi ecclesias etc.; cum hac aequalitate tamen multiplex erat juncta inaequalitas.

Quae **d.** ut clariora reddantur, notetur α. delectos a Christo Domino apostolos duplicem sustinuisse personam scil. apostolorum et episcoporum; ideoque β. facultates praerogativasque apostolis tributas in duplici differentia ita versari, ut aliae sint apostolatus propriae et idcirco cum apostolorum morte exstinguendae, ut v. gr. immediata missio, infallibilitatis et inspirationis charisma, amplissima in toto orbe potestas etc.; aliae facultates ut episcopalis ordo cum successoribus episcopis communicandae; in Petro vero γ. praeter dignitatem episcopalem et apostolicam fuisse potestatem primatialem, quae consisteret in plenitudine potestatis pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam, a plenitudine potestatis ceterorum apostolorum triplici charactere distinctam: primo in Petro scil. ea erat ordinaria i. e. propaganda in suos successores, in apostolis extraordinaria, desitura scil. cum eorum morte; secundo Petri potestas erat immunis ab aliorum apostolorum auctoritate; ceteri vero apostoli suum munus exercere non poterant sine respectu ad Petrum, sejuncti a Petro, suasque ecclesias Petro subordinare debebant, utpote unitatis centro et origini, ut docet Optatus II, 2, cujus verba supra dedimus pag. 346. Quapropter tertio Petri potestas et cura se ad reliquos quoque extendebet apostolos: ceteri vero apostoli in se invicem nullam habebant auctoritatem. δ. Episcopos non esse apostolorum in apostolatu successores, sed tantum in episcopatu, nihilominus tamen pollere veri nominis imperio divina ordinatione per pontificem romanum accepto, ut dioeceses suas tamquam proprias regant Act. 20, 28; ε. episcopos non eo sensu

[1] Ep. 8, quae tamen nonnihil dubia est, n. 2.

dici apostolorum successores, ac si singulis apostolis episcopi singuli in eadem potestatis plenitudine successerint, sed quatenus toti collegio apostolico generatim successit in Ecclesiae regimine collegium episcoporum. Cf. Nilles in kalend. manuali parergon II.

c. Fatendum tamen ultro est, pro eximiis quibus apostoli excellebant charismatibus extraordinarioque Ecclesiae stadio, primatus exercitio in ipsos apostolos locum nullum aut vix ullum dari potuisse. Cum primum vero apostolorum charismata cessarent ac stadio charismatum extraordinario ordinarium succederet, tota semet primatus vis pro variis rerum personarumque adjunctis multifariam explicavit: adeo ut in Petri successoribus manifestum fieret, quanta ad Ecclesiam regendam continendamque principi apostolorum in alios pastores omnes potestas tributa fuisset. Unde dici potest, apostolos quidem Petro fuisse subordinatos, reliquos vero pastores eidem esse subjectos[1]).

366. **Corollarium I.** *Forma regiminis ecclesiastici.* — Ex disputatis suapte natura consequitur, regimen Ecclesiae neque esse democraticum, neque aristocraticum, sed monarchicum[2]). Utrum autem sit pure monarchicum, an aristocratia vel etiam democratia temperatum, disputant theologi estque quaestio minoris momenti, modo ea teneantur, quae ex praescripto fidei catholicae sunt tenenda. Sunt, qui tueantur, illud esse quidem monarchicum, ita tamen ut non careat iis commodis, quibus regimen aristocraticum et democraticum fruitur. Ex monarchia scil. mutuatur unitatem, firmitatem, auctoritatem; ex aristocratia consilium et prudentiam; ex democratia facilitatem praesulum per mortem deficientium seriem subjectis idoneis redintegrandi. Alii malunt dicere illud pure simpliciterque monarchicum, si monarchici imperii secundum philosophos intelligatur, »summum penes unum imperium sine superioris aut aequalis, populi vel alterius principis consortio.« Etsi enim in Ecclesia praeter pontificem sunt jure divino alii principes, qui ecclesiam suam tamquam propriam, non tamquam vicarii pontificis vel delegati regunt, tamen et ipsi obnoxii sunt pontifici, cui inest plenitudo potestatis regendi universam Ecclesiam, ita quidem, ut neque sit divisa inter ipsum et episcopos, neque horum quaecunque potestas ipsius potestatem imminuat; quare regimen ecclesiasticum manet pure monarchicum, singularis quidem formae et paulum diversae ab eo, quo reguntur societates civiles.

367. **Corollarium II.** *Solus Petrus Ecclesiae caput.* — Merito damnavit Joannes XXII. hunc Marsilii patavini articulum: »Quod b. Petrus ap. non plus auctoritatis habuit quam alii apostoli habuerunt. Item quod Christus nullum caput dimisit Ecclesiae, nec aliquem fecit vicarium suum.« Merito quoque Innocentius X. reprobavit a. 1674 ut haereticum jansenianum figmentum Ecclesiae bicipitis. Hoc enim supponit Petrum et Paulum fuisse prorsus aequales et Paulum non minus quam Petrum Ec-

---

1) Cf. Valentia in 2. 2. disp. 1 q. 1 puncto 7 § 28; Passaglia II, 14; Cercià, de Eccl. sect. 2 lect. 14.

2) Cf. Bellarminus de summo pontifice I, 1 ss.; Palmieri th. 18; Mazzella disp. 3 a. 8.

clesiae exstitisse primatem. Quod quidem universa antiquitas ignoravit, nec prudens unquam probabit posteritas. Discrimen inter Petrum et Paulum bene exprimitur in l. Sacramentorum Ecclesiae romanae (Migne 55, 56) praefationis verbis: „Qui ut hanc sedem (romanam) regimen Ecclesiae totius efficeres, et quod haec praedicasset ostenderes ubique servandum, simul in ea apostolicae principem dignitatis et magistrum gentium collocasti." Ceterum jam Clemens VI. in ep. dogmatica ad armenos (apud Raynaldum ad a. 1351 n. 3) credendum exigit: „Si credis, quod b. Petrus plenissimam potestatem jurisdictionis acceperit super omnes fideles christianos a D. J. Christo, et quod omnis potestas jurisdictionis, quam in certis terris et provinciis et diversis partibus orbis specialiter et particulariter habuerunt Judas Thaddaeus et ceteri apostoli, subjecta fuerit plenissimae auctoritati et potestati, quam super quoscunque in Christum credentes in omnibus partibus orbis b. Petrus ab ipso D. J. Christo accepit: et quod nullus apostolus vel quicunque alius super omnes christianos nisi solus Petrus plenissimam potestatem accepit." Si vero romani pontifices se auctoritate apostolorum Petri et Pauli uti et agere profitentur, non propterea significant utrumque aequaliter Ecclesiae praefuisse, sed tantum eadem se potiri auctoritate regendi Ecclesiam, qua praediti erant Petrus et Paulus, quae in Petro ordinaria, extraordinaria in Paulo fuit secundum dicta: vel illorum patrocinium invocant, cum ambo sint Ecclesiae romani principes patroni. Non tamen se profitentur Pauli successores, sed Petri, ejusque cathedrae heredes.

Caput III.

De romano pontifice Petri in primatu successore.

368. **Thesis LXXVI.** ***„Quod autem in b. apostolo Petro princeps pastorum et pastor magnus ovium Dominus Christus Jesus in perpetuam salutem ac perenne bonum Ecclesiae instituit, id eodem auctore in Ecclesia, quae fundata super petram ad finem seculorum usque firma stabit, jugiter durare necesse est."***

Demonstratio. Thesis est de fide. Saepius enim Ecclesia saltem aequivalenter tradidit hanc veritatem atque contra omnis generis adversarios asseruit, novissime in conc. vaticano, ut patet ex verbis thesis, quae sunt sess. 4 cap. 2, et ex can., quem idem concilium subjecit: „Si quis ergo dixerit, non esse ex ipsius Christi Domini institutione seu jure divino, ut b. Petrus in primatu super universam Ecclesiam habeat perpetuos successores, aut romanum pontificem non esse b. Petri in eodem primatu successorem, A. S." Suppositis autem Petri primatu, quem modo probavimus, iisque, quae de primatus necessitate diximus cap. 1, vix dubium esse poterit de primatus in Ecclesia perennitate. Si enim **1.** Christus ad servandam Ecclesiae unitatem jam apostolorum tempore primatum in Ecclesia esse voluit, cum is propter singulorum apostolorum infallibilitatem et omnis gratiae plenitudinem non adeo fuerit necessarius,

quanto magis voluit subsequentibus seculis in uno ovili pastorem unum ad ejusdem unitatem efficiendam conservandamque.

2. Matth. 16, 18 constituitur Petrus petra et fundamentum Ecclesiae non sensu tantum chronologico, sed dynamico, fundamentum scil. quod virtute sua, id est jugi influxu, Ecclesiam in unitate et firmitate sua continere debet (n. 350), quodque propterea potestatis plenitudine clavium symbolo expressa, qua Ecclesia nunquam carere potest, est instructum (n. 354). Atqui ejusmodi petrae et fundamenti munus tamdiu durare debet, quamdiu ipsa Ecclesia, scil. ad consummationem usque seculi. Manet ergo Petrus fundamentum et petra ideoque primas Ecclesiae, non quidem in propria persona, sed in persona successorum suorum. Hinc

3. solemnissima illa patrum doctrina, Petrum in accepta fortitudine petrae perseverare susceptaque Ecclesiae gubernacula non reliquisse [1]), etiamnum Ecclesiam in persona suorum successorum docere, regere, confirmare fratres etc. Quare patres in concilio chalcedonensi audita Leonis epistola in has proruperunt voces (act. 2): „Petrus per Leonem locutus est;“ quas repetierunt patres concilii VI. act. 18 dicentes: „Per Agathonem Petrus loquebatur;“ atque ideo Petrus Chrysologus ad Eutychen n. 2 scribit: „In omnibus hortamur te, frater honorabilis, ut his, quae a beatissimo papa romanae civitatis scripta sunt, obedienter attendas, quoniam b. Petrus, qui in propria sede et vivit et praesidet, praestat quaerentibus fidei veritatem.“

4. Omnia ministeria ordinata in Ecclesiae utilitatem tamdiu durare debent, quamdiu manet Ecclesia; nam, ut ait Augustinus serm. seu l. de past. c. 1, „quod christiani sumus, propter nos est: quod autem praepositi sumus, propter vos est.“ Atqui primatus maxime in Ecclesiae uti-

---

[1]) Cf. s. Leo serm. 3 c. 3. Patrum effata adduximus opusc. X, 81 ss., quibus adde Colestinum ep. 25 n. 9; Sergium Cyprianum apud Hard. III, 729; Hadrianum I. ep. ad Tarasium lecta in conc. nicaeno II. act. 2 apud Hardouin IV, 102. Egregia quoque sunt, quae citatis verbis Christi Matth. 16, 18 s. subjicit Ignatius ep. CP. ad Nicolaum I. (Mig. 129, 60): „Tales beatas voces non secundum quandam utique sortem apostolorum principi solum circumscripsit et definivit (Christus), sed per eum ad omnes, qui post illum secundum ipsum efficiendi erant summi pastores et divinissimi sacrique pontifices senioris Romae, transmisit; et ideo ab olim et prisco tempore in exortis haeresibus et praevaricationibus eradicatores et interemptores malorum zizaniorum, et tabefactorum, et penitus insanabiliter aegrotantium membrorum, multi multoties facti sunt eorum, qui sanctitatem et summam paternitatem tuam illic praecesserunt; successores scilicet principis apostolorum, et illius zelum in fide, quae secundum Christum est imitantes.“ Hinc liquet quo sensu liceat affirmare vel negare praerogativas b. Petro a Christo collatas fuisse personales. Fuerunt personales, quatenus non erant communes aliis apostolis: fuerunt non personales, quatenus non concessae in ipsius utilitatem, sed in bonum Ecclesiae, neque ita affixae ejus personae, ut desinerent ipso moriente; debebant enim ex Christi voluntate transire in ejus successores.

litatem fuit institutus, scil. ad eam sustentandam, confirmandos fratres ovesque dominicas pascendas; ideoque perennis censendus est. Quae omnia ita brevi complectimur argumento. Talis Ecclesia manere debet, qualem illam Christus instituit. Atqui eam ita instituit ut unus ei praesit. Ergo quamdiu Ecclesia durabit, praeesse unus ei debet. Quare verba Christi ad Petrum verba sunt omnium temporum, praescindunt a tempore [1], et Petrus gerit personam omnium suorum successorum, quos Christus in ipso alloquitur, sicut Matth. 28, 19 allocutus est in apostolis episcoporum ordinem seriemque perennem.

5. Veritas haec confirmatur antiquitatis suffragio, quae romanos pontifices semper habuit pro legitimis Petri in primatu successoribus.

369. **Thesis LXXVII.** ***B. Petri in primatu successores sunt romani episcopi, qui idcirco ejus suprema auctoritate et praerogativis excellunt.***

Declaratio. Thesis est de fide, ut patet ex concilii vaticani sess. 4 cap. 2 (n. 368) et 4, quo renovatur professio fidei a Michaele Palaeologo in concilio lugdunensi II. oblata et definitio conc. florentini in decreto unionis graecorum. Supponimus autem ex historia ecclesiastica [2], b. Petrum Romam venisse ibique esse mortuum: quod factum ita certum est, ut nonnisi sec. XVI. pro arbitrio a nonnullis in dubium fuerit vocatum. Hinc ipse Grotius annot. in Petr. 5, 13 scribit: »Romae Petrum fuisse, nemo verus christianus dubitavit.« Sane si illud neges, quidquid libuerit eodem jure negari poterit. Quamvis autem hoc factum sit certissimum, notamus tamen, non ab eo pendere veritatem primatus romani pontificis, qui manebit ex traditionis suffragio indubius, etiamsi illud factum non posset probari. Non solum autem Romam venit Petrus, verum etiam romanum episcopatum ad mortem usque tenuit, quod iisdem fere argumentis comprobatur. Immerito vero protestantes plures romanum Petri episcopatum in dubium vocant, eo quod cohaerere sibi simul nequeant apostolatus et episcopatus. Nam haec opinio, quae gratis supponitur, ipso refellitur facto. Quare etiam patres nullam hac in re repugnantiam invenerunt, quippe qui tanto consensu docuerunt Petrum primum romanae

---

[1] Cf. Görres Die Triarier p. 100 ss., ubi inter alia praeclara enunciat de verbis Christi: Er wird centrale, wurzelhafte, genetische Worte reden; Worte, die stammhaft eine ganze Descendenz in die Zukunft hinaus begründen, und ganz ideenhafter Art doch in Demuth sich uns als Begriffe geben. Solcher Art sind die Einsetzungsworte beim Nachtmahle gewesen; solcher Art auch die von dem Felsen, den Schlüsseln, dem Weiden der Heerde; und nun wundere man sich ferner noch, dass die Kirche so reichen Inhalt ihnen abgewonnen.

[2] Cf. Jungmann dissert. sel. in H. E. I. d. 1; Schmid Petrus in Rom, Luzern 1892; Pesch prael. dogmat. t. I. n. 466 ss. Vel Harnack die Chronologie der altchristl. Literatur, Lipsiae 1897 p. 244: Der Martyrertod des Petrus in Rom ist einst aus tendenziös protestantischen, dann aus tendenzkritischen Vorurtheilen bestritten worden . . . dass es aber ein Irrthum war, liegt heute für jeden Forscher, der sich nicht verblendet, am Tage. Der ganze kritische Apparat, mit dem Baur die alte Tradition bestritten hat, gilt heute mit Recht als werthlos.

sedis fuisse episcopum, quique referunt Jacobum apostolum fuisse primum episcopum hierosolymitanum.

370. **Demonstratio. 1.** Romanum episcopum esse Petri in primatu successorem invicte comprobatur hoc argumento: Aut nullus est Petri in primatu successor, aut hic est romanus episcopus. Illud rejecimus thesi praecedenti. Ergo hoc est tenendum. Propositio autem disjunctiva major demonstratur ex historia ecclesiastica, quae evidentissime testatur, nullum unquam episcopum successionem in Petri primatu serio sibi vindicasse excepto episcopo romano, quod neque protestantes negare possunt. Ergo si ne hic quidem legitimus est successor, nullus erit successor, quod est contra thesim praecedentem.

2. „Petri successores inquit Bossuet in defens. declar. cleri gallic. X, 5, cum ordinandi fuerint, e coelo lapsuri non sunt, neque ad creandos eos, ubi opus fuerit, totam Ecclesiam citari commoverique oportebat. Necesse est ergo, aliqua ut sit Ecclesiae catholicae pars, ex qua exsistant aliique aliis subrogentur." Atqui nulla alia ecclesia potest assignari excepta romana, cui praerogativa competat designandi Petri in primatu successorem: huic enim ut episcopus ad mortem usque praefuit Petrus, ideoque ipso facto et exercitio ei alligavit primatum. Merito ergo censetur is, qui in episcopatu romano ejus est successor, primatus quoque heres, praesertim cum nemo unquam reclamaverit, neque ullus alius sibi hanc praerogativam jure vel injuria vindicaverit.

3. Praetermisso theoretico majorum nostrorum consensu unanimi a primis Ecclesiae seculis, quem omnigena monumenta et vel testimonia, quibus passim in hoc tract. utimur, luculenter testantur, provocamus tantum ad consensum practicum i. e. ad universam historiam ecclesiasticam, ad facta, quae clare demonstrant, quovis seculo practice agnitum fuisse romani antistitis primatum in universam Ecclesiam. Talis autem consensus loco atque tempore universalis circa veritatem summi momenti atque fundamentalem, a quo tota pendet Ecclesiae constitutio atque natura, quae viguit in illa Ecclesia, cui promissa est assistentia s. Spiritus ducentis ipsam in omnem veritatem, nequit adscribi ignorantiae, fraudi, deceptioni, sed repetendus est ex ipso revelationis fonte. Quare credendum omnino est romanum praesulem Petri in primatu esse successorem. Sed jam ad facta, quae romani pontificis primatum testantur, veniamus.

371. **Lemma.** Saepius utimur in hac disputatione pontificum romanorum verbis. Contra haec excipere quis potest, ea in praesenti quaestione esse suspecta, cum pontifices loquantur in propria causa. Quominus ita sentiamus, multa sunt quae impediunt. Et sane

1. plurium pontificum, antiquiorum praesertim, epistolae, in quibus de suo primatu loquantur, synodicae sunt, non sine consensu approbationeque

multorum episcoporum conscriptae, ut ostendit Coustant in praef. gener. ad ep. rom. pont. p. 1 n. 33. Quare Julius I. in gravissima ep. 1 ad eusebianos n. 8 scribere potuit: „Necessum est vobis notum facere, etiamsi solus scripserim, non ideo mei solius, sed omnium episcoporum, qui in Italia sunt et qui in his partibus degunt, esse illam sententiam.“ Hisce synodis subsequentibus seculis successerunt cardinalium consilium romanaeque congregationes. Cf. Scheeben l. 1 n. 463.

2. Quae affirmant, plerumque probant adductis in medium Scripturae effatis vel antecessorum suorum factis. Cf. ex gr. Bonifatius I. ep. 15 n. 6: Gelasius ep. 26 ad episc. Dardaniae (n. 375): Nicolaus I. ep. 8 ad Mich. imp.

3. Ipsa confidentia, qua loquuntur, haud ultimum est indicium juris auctoritatisque ab omni fraude et usurpatione alienae.

4. Omnem usurpationis suspicionem excludit nota loquentium doctrina et sanctitas: omnes enim ad a. 350 usque, Liberio excepto, sancti ab Ecclesia habentur. Maximum vero eorum verbis

5. pondus auctoritatemque adjicit concentus atque conspiratio aliorum, qui eodem tempore floruerunt, patrum: nihil enim est, quod sibi vindicent romani episcopi, quod non pariter a coaevis episcopis ipsis tribuatur, ut ex testimoniis afferendis manifesto patet. Merito ergo in quaestione primatus, praesertim cum agitur de ejusdem praerogativis et juribus, audiuntur et ipsi romani pontifices. Vere enim docet ipse Bossuet c. l. c. 6: „Audio quid dicant: Romanis pontificibus, sedis suae dignitatem commendantibus, in propria videlicet causa non esse credendum. Sed absit; pari enim jure dixerint, ne episcopis quidem aut presbyteris esse adhibendam fidem, cum sacerdotii sui honorem praedicant; quod contra est. Nam quibus Deus singularem honoris dignitatisque praerogativam contulit, iisdem inspirat verum de sua potestate sensum; ut ea in Domino, cum res poposcerit, libere et confidenter utantur, fiatque illud quod ait Paulus: *Accepimus Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis* (1. Cor. 2, 12). Quod quidem semel hic dicere placuit, ut temerariam ac pessimam responsionem confutarem: profiteorque me de sedis apostolicae majestate romanorum pontificum doctrinae et traditioni crediturum: quamquam eorum sedem non ipsi magis, quam reliqui ac tota Ecclesia, atque orientales haud minus quam occidentales praedicant.“ Cf. Rothensee Der Primat des Papstes I, 14 ss.

372. Romani episcopi primatum testantur **1.** tot *consultationes* ex quavis orbis plaga *ad sedem apostolicam missae,* ut patet ex plurimis epistolis, quae adhuc supersunt [1]), quibus speciminis gratia adde consultationem Dionysii alex. (apud Eusebium H. E. VII, 9), qua de cujusdam baptismo Xystum II. († 258) consulit, scribens: „Profecto opus habeo, frater, consilio tuo et sententiam tuam expeto, ne forte ipse halluciner, tali ad me negotio delato,“ quod dein exponit. Luculenta vero sunt haec Hieronymi ep. 123 n. 10 de se referentis: „Cum in chartis ecclesiasticis

[1]) Praestantiores edidimus opusc. XVII. XVIII. XXV. XXVI. Cf. in primis Siricii ep. 1 ad Himerium n. 1. 6; ep. 10 n. 2; Innocentii I. ep. 2 ad Victricium n. 6. 10. 24—31. 37; Bonifatii ep. 15 n. 1 etc.

juvarem Damasum romanae urbis episcopum, et Orientis Occidentisque synodicis consultationibus responderem etc.“

Expende hic quatuor: **a.** consultationis factum; **b.** ejus quoad locum amplitudinem: consulebant enim Damasum non solum romani vel itali, sed universim occidentales, imo et orientales; **c.** consulentium auctoritatem, consulebant enim non solum indocti de plebe, vel episcopi singulares, sed et synodi; **d.** consultationis frequentiam, de brevi enim illo tempore (382—384), quo Romae apud Damasum versabatur, loquitur sanctus Hieronymus. Cf. ejusdem s. doctoris ep. 15. 16 ad eundem Damasum (opusc. XI ep. 2, 3), ubi plane luculentum consultationum specimen et in quaestione fidei et in negotio communionis ecclesiasticae reperies. Cujus occasione ita scribit auctor libr. Carolinorum I, 6: »Mira res et magnis praedicanda praeconiis. Interrogat (scil. Hieronymus) eum, a quo (Damaso) interrogatur, consulit a quo consulitur: qui magistrum se in interpretandis divinis Scripturis sentit, in causis fidei venerandi pontificis se discipulum minime erubescit: et qui sacrae legis quaestionum nexus enodat, utrum hypostasis dicere debeat, quibusve in Oriente communicare efflagitat. Unde datur intelligi, sanctos et eruditos viros per diversas mundi partes praedicationis et scientiae lampade coruscantes non solum a sancta romana Ecclesia non recessisse, sed etiam tempore necessitatis ob fidei corroborationem ab ea adjutorium implorasse. Quod regulariter, ut praefati sumus et exemplis docuimus, omnes catholicae debent observare ecclesiae, ut ab ea post Christum ad muniendam fidem adjutorium petant, quae non habens maculam nec rugam, et portentuosa haeresum capita calcat, et fidelium mentes in fide corroborat.«

De Rufino Anastasium I. († 401) consuluit Joannes hierosolymitanus; ad episcopos Illyricos scribit Coelestinus (c. a. 425) ep. 3: »Inter ceteras curas et diversa negotia, quae ad nos ex cunctis veniunt semper ecclesiis, propensiorem nos etiam vestri sollicitudinem gerere . . . poteritis advertere«. Facti vero rationem mox reddit: »Nos praecipua circa omnes constringimur, quibus necessitatem de omnibus tractandi Christus in s. Petro ap., cum illi claves aperiendi claudendique daret, indulsit.« — Quid luculentius illis, quae legimus in literis synodi sardicensis (a. 343—44) ad Julium n. 1: »Hoc enim optimum et valde congruentissimum esse videbitur, si ad caput i. e. ad Petri apostoli sedem de singulis quibusque provinciis Domini referant sacerdotes?« Quanti vero synodus fecerit romanae sedis primatum, liquet ex canonibus 2. 4. 5 al. 7 ab ea editis. Eandem rationem reddit Possessor, episcopus afer, de Fausti rejensis libris ad Hormisdam recurrens (a. 520): »Decet et expedit, inquit ille, ad capitis recurrere medicamentum, quoties agitur de sanitate membrorum. Quis enim majorem circa subjectos sollicitudinem gerit, aut a quo magis nutantis fidei stabilitas expetenda, quam ab ejus sedis praeside, cujus primus a Christo rector audivit: *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam* (Matth. 16, 18)?«

373. *Exceptioni occurritur.* Scimus equidem et alios episcopos vel viros scientia et sanctitate eminentes fuisse passim undique consultos in quaestionibus fidei et disciplinae, ex. gr. Augustinum, Basilium, Hieronymum aliosque; sed non propterea hujus facti vis ad confirmandum pontificis primatum eliditur, imo potius illustratur atque roboratur. Eae enim consul-

tationes erant, si ita fas est loqui, personales. consulebantur scil. hi episcopi propter insignem qua clarebant sapientiam: quae sapientia cum in eorum successores non transiret, ideo etiam consultationes morte ipsorum secuta cessabant; neque enim Basilii successor consulebatur ut ipse Basilius. Consulebantur deinde a singularibus, non ab integris synodis; responsa vero dabant cum modestia, qua docere, non cum auctoritate, qua obligare vellent [1]). Praxis autem consulendi romanos episcopos, si tempus, si locum spectas, est universalis, est constans; si consulentium numerum vel dignitatem, est solemnis: si titulum, non innititur dotibus personalibus, sapientiae, prudentiae etc., plerique enim romani episcopi non claruerunt scriptis operibus scientiaque, sed innititur romanorum episcoporum muneri, quo sunt petra fidei, Ecclesiae fundamentum, unitatis centrum, quo debent pascere non solum agnos sed et oves, confirmare nutantes fratres. „Sicut a persona b. Petri apostoli, inquit Caesarius arelatensis ad Symmachum rationem reddens, quare ad illum in negotiis ecclesiasticis scribat (a. 513), episcopatus sumit initium, ita necesse est, ut disciplinis competentibus Sanctitas vestra singulis ecclesiis, quid observare debeant, evidenter ostendat.“ Ita vero Petrus Damianus scribens ad quendam patriarcham opusc. 38 c. 1 c. errorem graecorum de processione Spiritus s. rationem, cur consulenda sit cathedra romana, expressit: „Laudabilis plane sanctitatis vestrae prudentia et digni favoris est attollenda praeconiis, quae solvendam s. Spiritus quaestionem non ad alium quempiam, sed ad Petrum specialiter (attulit), quem coelestis sapientiae et potentiae claves accepisse indubitanter agnoscit. Nec decebat tantae dignitatis et sapientiae virum ab alio mysterii coelestis arcana requirere, nisi ab illo potissimum, quem non caro potuit vel sanguis instruere, sed cui Deus ipse per se sua secreta dignatus est aperire. *Beatus es,* inquit, *Simon Bar-Jona, quia caro* etc. (Matth. 16, 17). Hunc enim prae ceteris mortalibus de toto terrarum orbe conditor orbis elegit, cui cathedram magisterii principaliter in Ecclesia tenere perpetuo privilegii jure concessit: ut quisquis divinum aliquid ac profundum nosse desiderat, ad hujus praeceptoris oraculum doctrinamque recurrat; nec illi humiliter offerre quod solvendum est erubescat, etiamsi et ipse quod quaeritur non ignorat. Numquid enim angelus de coelo veniens nesciebat docere Cornelium, quem videlicet, ut quid sibi agendum esset addisceret, destinavit ad Petrum? *Mitte,* inquit, *viros Joppen, et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus. Hic hospitatur apud Simonem quendam coriarium, cui est domus juxta mare; hic dicet tibi quid te oporteat facere* (Act. 10, 5 s.). Poterat plane sanctus angelus hominem docere gentilem, quid sibi competeret ad salutem; sed hujus usurpare nolebat officium, cujus docendi noverat fuisse commissum.“ Cf. Ratherius veronensis itinerarii n. 2 Migne 136, 582.

374. **2.** Non solum consulebant majores nostri sedem apostolicam, sed *ad eam recurrebant in negotiis ecclesiasticis,* ut episcopi romani pro suo munere et sollicitudine bono prospicerent sive ecclesiarum particularium sive universalis Ecclesiae. Hujus recursus testes sunt martyres

---

[1]) Comparentur patrum verba cum verbis Julii ep. 1. n. 22; Innocentii I. ad conc. milev. n. 1 et ad conc. carthag. n. 1; Zosimi ep. XII. n. 1 etc.; Siricii ad Himerium tarrac. n. 2. 3. 4. 11. 19. 20 opusc. XVII. et XVIII. Quo autem sensu pontificum responsa exciperent episcopi, liquet ex ep. episcoporum Tarracone congregatorum ad Hilarum (a. 465), quae infra dabimus (n. 417).

lugdunenses, qui teste Eusebio H. E. V, 3 pro pace ecclesiarum Asiae erroribus Montani turbatarum apud Eleutherium (a. 177) legatione functi sunt. Testis est jam ante illos s. Polycarpus episcopus smyrnensis, quem non piguit ex remoto Oriente sub Aniceto (157-168) propter nonnullas controversias Romam venire [1]). Testis est s. Cyprianus († 258), qui Stephanum rogat, ut literis ad episcopos Galliarum missis curet, ne Marcianus, arelatensis episcopus Novatiano addictus, necdum se abstentum (communione privatum) esse amplius glorietur, et ut aliis literis in provinciam et ad plebem arelatensem scriptis, alterius episcopi electionem urgeat.

Testes sunt plurimi episcopi aegyptii in causa Athanasii scribentes (c. a. 352 vel 353) ad Julium [2]) et Liberium, qui non solum testatur 80 episcopos aegyptios ad se recurrisse pro Athanasio, verum etiam episcopos Ario faventes contra Athanasium in ep. 4 n. 2 ad Constantinum: »Satis omnibus clarum est, nec quisquam negat, nos orientalium literas (in quibus crimina contra Athanasium continebantur) intimasse, legisse ecclesiae, legisse concilio, atque haec etiam orientalibus respondisse, qui fidem et sententiam non commodavimus nostram, quod eodem tempore 80 episcoporum aegyptiorum de Athanasio sententia repugnabat, quam similiter recitavimus atque insinuavimus episcopis italis.« — Testis est Basilius ep. 70 ad Damasum (c. a. 371), in qua tristissimum Orientis statum exponit atque subjicit: »Horumce malorum unicum esse remedium duximus vestrae commiserationis visitationem,« quam dein enixe efflagitat; qua de re etiam ita ad Athanasium scribit ep. 69 n. 1: »Nobis autem operae pretium esse visum est ad episcopum Romae scribere, ut res nostras invisat, et consilium dare, ut cum illinc communi ac synodico decreto aliquos mitti difficile sit, ipse hoc negotium suo marte aggrediatur (αὐτὸν αὐθεντῆσαι περὶ τὸ πρᾶγμα) eligens homines idoneos ad perferendos itineris labores, idoneos ad eos, qui apud nos perversi sunt, lenitate ac animi constantia corrigendos etc.« — Testes sunt episcopi orientales, qui a Damaso († 384) Timothei, Apollinaris discipuli, damnationem postularunt, ut liquet ex hujus ep. 14, in qua illos (episcopos) filios carissimos compellat et n. 3 scribit: »Quid igitur depositionem a me denuo postulatis, qui et hic judicio sedis apostolicae... depositus est una cum magistro suo Apollinario?« Saepius episcopi africani recurrerunt ad Anastasium († 401) circa ordinandos, ut patet ex codice canonum ecclesiae africanae (cc. 56. 68), gratiasque agunt Domino (c. 65), »quod illi optimo ac sancto antistiti suo tam piam curam pro membris Christi, quamvis in diversitate terrarum, sed in una compage corporis constitutis, inspirare dignatus est.« Cum Augustinus coactus fuisset Antonium, quem fussalensem episcopum creaverat, propter scelera ad-

---

[1]) Eusebius l. c. V, 24; Hieronymus de viris ill. c. 17. Schmidt (Bibliothek für Kritik und Exegetik 2, 1) suspicatur: »Sie (Polycarpus et Hegesippus, qui pariter Romam venerat) hätten mit dem Bischof von Rom die Nothwendigkeit der Einheit und den Primat verabredet!«

[2]) Cf. opusc. XVII, 161. Etiam Hilarius fragm. IV. n. 2 testatur: »Quales literae ex Aegypto omni atque Alexandria ad Julium pridem de reddenda exsulanti Athanasio communione, tales nunc ad Liberium . . . datae sunt de tuenda.«

ministratione privare suae ecclesiae isque Romam recurrisset, pulcherrima plane epistola (209) Coelestinum obtestatur (a. 423), ut subveniat hominibus ejus opem in Christi misericordia avidissime poscentibus.

Juvenalis hierosol. episcopus principatum ambiit in synodo Palaestinae provinciali. Illico Romam literas misit (a. 431) Cyrillus al. per Leonem tum archidiaconum Coelestino reddendas „sollicita prece multum exposcens, ut nulla illicitis conatibus (Romae) praeberetur assensio,“ ut ipse s. Leo testatur ep. 190 ad Maximum antioch. n. 4. — Archimandritae et monachi secundae Syriae ab eutychianis pessime habiti ad „sanctissimum et beatissimum universae orbis terrae patriarcham Hormisdam, continentem sedem principis apostolorum“ confugiunt (ep. 19 ed. Thiel a. 517), quem „Christus Deus noster principem pastorem et doctorem et medicum animarum constituit.“ — Recurrunt vel ipsi episcopi schismatici et Nestorii fautores Eutherius thyanensis et Helladius tharsensis nomine plurimorum episcoporum ex utraque Cilicia, secunda Capadocia, Bithynia, Thessalia et Thracia [1]) ad Xystum III. (a. 433), ut orbi adversus Cyrillum alex. praesertim succurrat, cum ipsorum sit, „ad eum clamare, qui a Deo productus est gubernator . . . tuae autem gratiae sapientiaeque est non despicere neque otiose transcurrere hujusmodi quaestionem; sed . . . emendationem imponere cum tota constantia et Deo dilecta fiducia.“ „Rogamus vero, scribunt n. 12, et sanctis tuae religiositatis pedibus provolvimur, ut manum porrigas salutarem et auferas mundi naufragium, omniumque horum inquisitionem jubeas fieri et his illicitis coelestem superduci correctionem, ut revocentur quidem sancti pastores etc.“ „Et olim siquidem, inquiunt rationem postulationis reddentes, saepius jam ex Alexandria hujusmodi haereticis zizaniis insurgentibus suffecit vestra apostolica sedes per universum tempus illud ad mendacium convincendum impietatemque reprimendam, et corrigenda quae necessarium fuit muniendumque orbem terrarum ad gloriam Christi tam sub illo ter beato et inter sanctos habendo episcopo Damaso, quam sub pluribus aliis gloriosis atque admirabilibus.“ Qua occasione scribit Coustantius in annot.: „Hic notatu digna videtur ea in tota Nestorii causa festinatio, qua Nestorius ipse, Cyrillus, Joannes (antiochenus) ac socii, Eutherius ac reliqui episcopi cum iis consentientes h. e. haeretici, catholici, schismatici seu a schismate discedentes seu in eodem pertinaces, apostolicae sedis praesulem antevenire ac sibi conciliare contenderunt. Simile quidpiam in Joannis Chrysostomi causa contigisse ex iis, quae in notitia epistolarum non exstantium Innocentii collegimus, probatur.“

375. 3. *Ad hanc sedem,* „in qua semper catholicis subvenitur [2])“, provocarunt et *appellarunt episcopi Orientis Occidentisque* afflicti, depositi vel sede sua pulsi, ut Basilides et Martialis Legionis et Asturicae in

---

[1]) Ep. 4 inter ep. Xysti. Favebant isti Nestorio et aversabantur synodum ephesinam. Graviter autem commovebantur, quod eorum velut dux et caput Joannes antiochenus pacem iniisset cum Cyrillo alex. ac proin cum Ecclesia catholica, cujus hic causam tuebatur. Cyrillum autem respiciunt, cum loquuntur de zizaniis haereticis Alexandriae obortis.

[2]) Coelestinus ep. 14 ad clerum et populum constant. n. 7. Cf. Albertus ab. ep. 13 Mig. 136, 439.

Hispania episcopi a concilio provinciali depositi (c. a. 251), teste Cypriano ep. 67: Sabinus et Felix, qui in locum Basilidis et Martialis depositorum ordinati pariter Romam recurrerunt, tum ut mendacia Basilidis coram retellerent, tum etiam ut auctoritate sedis apostolicae contumaces contemptores compescerentur; Privatus lambesitanus (c. a. 250) a concilio 90 episcoporum damnatus, ut colligimus ex ep. cleri romani ad s. Cyprianum (inter hujus ep. 36); Athanasius et Petrus alexandrini antistites, qui „quasi ad tutissimum communionis suae portum Romam confugerant" teste s. Hieronymo ep. 127 n. 5, et „hujus sedis auxilium postularunt," ut scribit Bonifatius ep. 15 n. 6.

Confugit (a. 404) Chrysostomus [1]) ad Innocentium I.; confugit (a. 449) Theodoretus in concilio ephesino a Dioscoro depositus, et confugit quidem tum in causa universalis Ecclesiae et in propria: pro illa scribens ad Leonem ep. 113 post Ecclesiae romanae laudes: „Nos spiritualem sapientiam tuam admirati Spiritus s. gratiam, quae per vos locuta est (in epistola ad Flavianum), laudibus extulimus, rogamusque et obsecramus et precamur et supplices oramus Sanctitatem tuam, ut tempestate jactatis Dei ecclesiis opem ferat." Mox transiens ad causam propriam exposita ferali tragoedia ephesina ita prosequitur: „At ego apostolicae vestrae sedis exspecto sententiam, et oro atque obtestor Sanctitatem tuam, ut mihi ad rectum ac justum tribunal vestrum provocanti [2]) opem ferat, jubeatque ad vos venire et doctrinam meam apostolicis vestigiis inhaerentem ostendere . . . Ante omnia ut a vobis docear oro, an me oporteat in hac injusta depositione acquiescere an non, vestram enim sententiam exspecto. Quod si in judicatis manere me jusseritis, manebo, neque ulli hominum deinceps molestus ero, sed rectum Dei Salvatorisque nostri judicium exspectabo etc." Ita doctissimus Theodoretus. Ad Renatum vero presb. romanum ep. 116 scribit: „Oro sanctitatem tuam ss. et bb. archiepiscopo (Leoni) persuadeat, ut apostolica potestate utatur (τῇ ἀποστολικῇ χρήσασθαι ἐξουσίᾳ) et ad concilium vestrum advolare praecipiat. Habet enim ss. illa sedes ecclesiarum, quae in toto sunt orbe, principatum multis nominibus (τὴν ἡγεμονίαν διὰ πολλά), atque hoc ante omnia, quod ab haeretica tabe immunis mansit, nec ullus contraria sentiens in illa sedit, sed apostolicam gratiam integram conservavit. Quae a vobis fuerint judicata, in his, qualiacunque ea erunt, judicii vestri aequitati confidentes acquiescemus etc." Neque frustra confugisse Theodoretum ad sedem apostolicam patet ex actis concilii chalcedonensis, ubi diserte legimus, ss. archiepiscopum Leonem ei restituisse episcopatum. S. Leo ep. 10 ad episc. per prov. viennens. c. 1 ita habet: „Nobiscum vestra fraternitas recognoscat, apostolicam sedem pro sui reverentia a vestrae etiam provinciae sacerdotibus innumeris relationibus esse consultam et per diversarum, quemadmodum vetus consuetudo poscebat, appellationem causarum aut retractata aut confirmata fuisse judicia."

[1]) Cf. epist. Chrysostomi ad Innocentium, dialogus Palladii de ejus vita; Constantius in notitia epist. non exstantium, quae ad Innocentium attinent n. 12 ss., Thomassinus diss. 7 in concilia.

[2]) Graece: μοι τὸ ὀρθὸν ὑμῶν καὶ δίκαιον ἐπικαλουμένῳ κριτήριον, quibus verissimi nominis appellationem a concilio ephesino ad sedem apostolicam significari ostendunt Ballerinii in observ. ad diss. 10 Quesnelli in s. Leonem.

Romam appellavit Flavianus, alius ecclesiae CP., quae alioquin alterum post sedem romanam gradum ambiebiat, episcopus a Dioscoro, episcopo alex., eadem occasione cum Theodoreto in conciliabulo ephesino depositus (a. 449), ut testatur Liberatus in Breviario c. 12: „Flavianus contra se prolata sententia, per ejus legatos sedem apostolicam appellavit libello;" et Valentinianus imperator in ep. ad Theodosium (inter ep. s. Leonis 55) rationem appellationis aperit: „Debemus, inquit, dignitatem propriae venerationis b. apostolo Petro intemeratam et in nostris temporibus conservare, quatenus bb. romanae civitatis episcopus, cui principatum sacerdotii super omnes antiquitas contulit, locum habeat ac facultatem de fide et sacerdotibus judicare . . . Hujus enim rei gratia secundum solemnitatem seu morem conciliorum constantinopolitanus episcopus eum per libellos appellavit [1]." — Plura facta refert Gelasius I. in commonitorio ad Faustum magistrum legationis fungentem officio Constantinopoli (a. 493). „Ipsi sunt canones, ita ille, qui appellationes totius Ecclesiae ad hujus sedis examen voluere deferri: ab ipsa vero nusquam prorsus appellari debere sanxerunt; ac per hoc illam de tota Ecclesia judicare, ipsam ad nullius commeare judicium, nec de ejus unquam praeceperunt judicio judicari, sententiamque illius constituerunt non oportere dissolvi, cujus potius decreta sequenda mandarunt. In hac ipsa causa Timotheus alexandrinus et Petrus antiochenus, Petrus, Paulus, Joannes et ceteri, non solum unus, sed plures utique nomen sacerdotii praeferentes, sola sedis apostolicae sunt auctoritate dejecti . . . Quod utique sicut apostolicam sedem juxta formam synodicam fecisse manifestum est, sic neminem resultare potuisse certissimum (ep. 10 n. 5)." Et iterum ad haec facta respiciens ita ad episcopos Dardaniae (ep. 26 quae tota huc spectat) scribere potuit n. 5: „Sed nec illa praeterimus, quod apostolica sedes frequenter, uti dictum est, more majorum etiam sine ulla synodo praecedente et absolvendi, quos synodus inique damnaverat, et damnandi nulla exsistente synodo, quos oportuit, habuerit facultatem. Sanctae memoriae quippe Athanasium synodus orientalis addixerat (f. abdixerat i. e. damnaverat, deposuerat), quem tamen exceptum sedes apostolica, quia damnationi graecorum non consensit, absolvit. S. memoriae nihilominus Joannem (Chrysostomum) constantinopolitanum synodus etiam catholicorum praesulum certe damnarat, quem simili modo sedes apostolica etiam sola, quia non consensit, absolvit; itemque s. m. Flavianum pontificum (*al. additur* graecorum) congregatione damnatum pari tenore, quoniam sola sedes apostolica non consensit, absolvit, potiusque qui illic receptus fuerat, Dioscorum secundae sedis (alexandrinae) praesulem sua auctoritate damnavit, et impiam synodum non consentiendo submovit, ac pro veritate ut synodus chalcedonensis fieret, sola decrevit *(quae modo sequuntur desunt in cod. veron.)*. in qua pontificibus innumeris, qui latrocinio corruerunt ephesino, veniam poscentibus sola concessit, et in sua perfidia permanentes nihilominus sua auctoritate prostravit; quam congregatio, quae illic pro veritate reparanda collecta fuerat, est secuta; quoniam sicut id, quod prima sedes non probaverat, constare non potuit, sic quod illa censuit judicandum, Ecclesia tota suscepit." Cf. Ratherius veron. praeloq. l. 4 n. 4 (Migne 136, 251).

---

[1]) Cf. ejusdem ep. ad Pulcheriam 58 et plura ap. Ballerinios in observat. ad diss. 8 Quesnelli; Lupum opp. t. 8. Appellationis ipsius libellum recentissime ab Amelli repertum cf. in Zeitschr. für katholische Theologie Innsbruck 1883 p. 193.

376. *Neque frustra* 4. *episcopi ad sedem apostolicam confugerunt,* ut patet ex factis, quorum meminimus; ex iis quae refert Sozomenus H. E. III, 8, qui plurium episcoporum ab arianis sede pulsorum facta mentione ita prosequitur: „Episcopus igitur romanus (Julius), cum singulorum causas cognovisset omnesque in nicaenae fidei doctrinam consentientes reperisset, tamquam idem cum ipso sentientes in communionem recepit. Et quoniam propter sedis dignitatem omnium cura ad ipsum spectabat (οία δὲ τῆς πάντων κηδεμονίας αὐτῷ προσηκούσης διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ θρόνου ἑκάστῳ τὴν ἰδίαν Ἐκκλησίαν ἀπέδωκε), suam cuique ecclesiam restituit." Similia habet Socrates II, 15. Liquet ex iis, quae narrat Basilius ep. 263 de Eustathio in Oriente quidem deposito, qui tamen confugerat ad Liberium, a quo „epistolam attulit, quae eum restituebat, eaque ostensa concilio thyanensi in suum locum restitutus est."

377. 5. *Romani pontifices* in ejusmodi causis saepe non solum *episcopos* sua sede pulsos, sed et ipsos judices *ad suum citant tribunal* ad reddendam rationem, conditionesque praescribunt ad declinandam sententiam sive jam latam sive ferendam. Sic teste Theodoreto H. E. III, 4, „Julius ecclesiasticam sequens regulam et ipsos (eusebianos) Romam venire jussit (ἐκέλευσε) et divino Athanasio ad judicium diem dixit (εἰς τὴν δίκην ἐκάλεσε). Qui simul ac citationem (τὴν κλῆσιν) accepit, in viam quam primum se dedit (a. 341) etc." — Refert Palladius, Chrysostomi discipulus, in dialogo de ejus vita, Theophilum, qui per summam injuriam s. Joannem in concilio deposuerat, hanc depositionem Innocentio literis significasse. „Eas literas cum legisset b. Innocentius . . . exhorruit temeritatem fastumque Theophili, aegre ferens et quod solus scripserat et quod rei totius seriem referre omiserat etc." Quare ad Chrysostomum scribens eodem teste, „et Theophili judicium cassum atque irritum esse decrevit, dicens oportere conflari aliam irreprehensibilem synodum orientalium et occidentalium sacerdotum." Theophilum vero literis ad eum datis (ep. 5 a. 404) ita compellat: „Tu igitur, si judicio confidis, siste te ad synodum, quae secundum Christum fuerit, et ibi expositis criminationibus sub testibus nicaeni concilii canonibus . . . securitatem habebis contradictionis expertem." Ad Alexandrum antioch. ep., qui miserat legationem pro impetranda romani pontificis communione, ep. 19 ita scribit: „Sollicitus inquisivi (a legatis, quos scil. miserat) utrum omnibus esset conditionibus satisfactum in causa beati et vere Deo digni sacerdotis Joannis. Et cum per singula assertio legatorum ex voto completa esse fateretur, gratias agens Domino communionem ecclesiae vestrae ita recepi, ut prae me feram, apostolicae sedis condiscipulos primos dedisse ceteris viam pacis etc." In eadem ep. offert etiam Acacio Beroeae episcopo pacem, modo et eadem praestet: quod clarius colligitur ex ep.

21 ad Acacium ipsum. — Magni pariter momenti sunt epistolae 22 et 23; ep. Hormisdae ad Joan. ep. nicopolit. (7. 8); et Bonifatii ep. 15 n. 6 opusc. XVIII, 174 ss.

Damnaverat Flavianus Eutychen (a. 448): Eutyches Romam appellat; quapropter Leo I. illi scribens ep. 23 de ejus silentio conqueritur additque: „Facti tui volumus nosse rationem et usque ad nostram notitiam cuncta deferri:“ atque iterum postulat ab eo, ut sibi „plenissime et lucide universa, quod ante facere debuit, indicari festinet.“ Eadem scribit ep. 24 ad imperatorem conquerens iterum de Flaviani silentio, „quod ea, quae in tanta causa gesta fuerant, etiam nunc silentio detineret, cum studere debuerit primitus nobis cuncta reserare.“ Quibus motus Flavianus judicii acta ad Leonem transmittit epistolam suam (inter ep. s. Leonis 26) ita absolvens: „Commotus igitur, sanctissime pater, ob omnia, quae ausus est, et propter ea, quae adversus nos sanctissimamque Ecclesiam facta sunt atque fiunt, solita fiducia utere, sicut sacerdotio convenit, et vindicans communem rem sanctarumque ecclesiarum compositionem dignare per proprias quidem literas suffragari depositioni canonice adversus eum factae: confirmare vero et piissimi Christumque amantis nostri imperatoris fidem. Res namque solo indiget ex vobis impulsu atque subsidio, quod per vestram prudentiam et tranquillitatem et pacem cuncta statim translaturum est. Sic enim et quae insurrexit haeresis et ob eam excitatus tumultus facile cessabit Deo cooperante per vestras ss. literas: prohibebitur vero et quae evulgatur futura esse synodus, ut ne sanctissimae totius orbis ecclesiae perturbentur.“ — Cum plures episcopi, qui latrocinio ephesino interfuerant, poenitentiam egissent atque Leonis communionem flagitassent, ita pro auctoritate statuit ep. 79 s. pontifex: „Quorum desideriis sic praebemus effectum, ut correctis et quae male sunt facta propria subscriptione damnantibus participata nostrorum quos misimus cura cum supradicto episcopo (Anatolio) pacis gratia tribuatur.“ Cf. ep. 81—95, in quarum prima ad Anatolium ep. constantinop. iterum conditiones praescribit, sub quibus episcopi illi lapsi ab ipso et apostolicae sedis legatis recipi possint, cum hac tamen (c. 2) reservatione: „De his autem, qui in hac causa gravius peccavere . . . horum si satisfactio talis accedit, quae non refutanda videatur, maturioribus apostolicae sedis consiliis reservetur, ut examinatis omnibus atque perpensis de ipsis eorum actionibus, quid constitui debeat, aestimetur.“ Et c. 3: „Si de aliquibus amplius fuerit deliberandum, celeriter ad nos relatio dirigatur, ut pertractata qualitate causarum, nostra quid observari debeat, sollicitudo constituat.“ Hinc est, quod Leonis legati ad concilium chalcedonense in sententia damnationis contra Dioscorum prolata dixerunt: „Illis quidem, qui scil. ei consenserant in conciliabulo ephesino, sedes apostolica veniam tribuit, quia contra votum gessisse, quae peracta sunt, approbantur [1].“ — Prae-

[1]) Praetermittimus plura alia, quae adduci possunt ex Socrate IV. 12 et Sozomeno VI, 10 de episcopis macedonianis; ex. ep. 22 et 23 Innocentii I; ex Bonifatii I. ep. 15 n 6; quae Coelestinus Cyrillo alex. praescribit (ep. 17 n. 4) de iis, quos ille circa catholicam fidem suspectos habebat; ep. 18 Hadriani II. ad Ignatium ep. CP. (Migne 122, 1284); ep. 19 ad Basilium imp. (ib. 1287); epistolas Ignatii et Basilii imp. ad Hadrianum II. in causa eorum, qui a Photio ordinati fuerant (Mig. 129, 191 ss.): ep. Styliani ad Stephanum V. cum hujus responso (a. 888 ib. 787) etc.

termissis vero iis, quae Simplicius pontifex laetabundus Acacio CP. episcopo refert (a. 478) de adimpletis a Timotheo alexandrino conditionibus praescriptis pro impetranda venia et sedis apostolicae communione (ep. 11), sufficiat provocasse ad tot Gelasii (492—496) epistolas, quibus Orientis episcopis conditiones praescribit adimplendas pro impetranda venia ob schisma acacianum et restituenda communione: quas cum demum sub Hormisda adimplessent, nonnisi ab hoc pontifice veniam impetrarunt et pacem. In ep. 1 seu tract. contra Acacii propugnatores, quem alii Felici III. ejus praecessori tribuunt, haec quae multorum instar sunt, scribit n. 9: »Qui tamen alexandrinus antistes (Petrus Mongus), etiamsi pravitate damnata eum (Acacium) recipiendum esse judicaret, non prius hoc faceret, quam ad sedem apostolicam retulisset. Docent hoc catholici gesta Timothei (episcopi alex.) aliorumque exempla multorum, qui acceptis libellis haereticorum, in quibus veterem se damnare profitentur errorem, non prius receptionem eorum communionemque confirmant, quam ad hanc sedem satisfacientium gesta dirigerent, atque hinc poscerent, sicut factum est, debere firmari.«

378. Hinc sponte sua consequitur romanos pontifices de episcopis judicasse reosque damnasse. Factis modo allatis adde Zosimi judicium de Urso et Tuentio illicite ordinatis, in ep. 4 universis episcopis Africae, Galliae et Hispaniae inscripta (a. 4 7), deque Herote et Lazaro ep. 2 n. 4. — Judicium de Maximo valentinae civitatis episcopo diversis criminibus accusato relinquit (a. 419) quidem Bonifatius Galliae synodo, hac tamen clausula ep. 3 n. 4: »Quidquid autem vestra caritas de hac causa duxerit decernendum, cum ad nos relatum fuerit, nostra, ut condecet, necesse est auctoritate firmetur.« — Leonis de Dioscoro alexandrino[1]) judicium habetur in actis concilii chalcedonensis (a. 451), in quo cum primae interesset sessioni Dioscorus, declarat Leonis legatus Paschasinus: »BB. atque apostolici viri papae Urbis Romae, qui est caput omnium ecclesiarum, praecepta habemus prae manibus, in quibus praecipere dignatus est ejus apostolatus, ut Dioscorus non sedeat in concilio, sed audiendus intromittatur. Hoc ergo nos observare necesse est. Si ergo praecipiat vestra magnificentia, aut ille egrediatur aut nos eximus.« Prolata deinde sententia (n. 348[3]) subjiciunt quidem: »Superest ut congregata venerabilis synodus canonicam contra praedictum Dioscorum proferat justitia suadente sententiam,« ex quibus tamen non sequitur, Leonem non protulisse judicium authenticum; de tali enim judicio constat ex omnibus gestis in hac causa, ex ejusdem ep. 103 ad episcopos Galliae et ex judicio plane consimili Coelestini de Nestorio (n. 382). — Felix II. ep. 3 seu in libello citationis ad Acacium scribit (a. 493) n. 2: »Lectis subditis (literis, quibus accusationis capita continebantur), frater carissime, ad haec, quae proposita esse cognoscis, apud b. Petrum Ap., cui preces in nobis oblatas pervides et quem ligandi atque solvendi a Domino potestatem sumpsisse non potes diffiteri, in conventu fratrum et episcoporum nostrorum, respondere festina.« Cum vero citationi non paruisset, in eum sententiam fert (ep. 6): »Multarum transgressionum reperiris

---

[1]) Hujus crimina recensentur in ep. conc. chalced. ad Leonem, in qua legimus: »Et post haec omnia et contra ipsum, cui vineae custodia a Salvatore commissa est, extendit insaniam i. e. contra tuam quoque dicimus Sanctitatem, et excommunicationem meditatus est contra te, qui corpus Ecclesiae unire festinas.« Cf. suggestionem conc. oecum. VIII. ad Hadrianum II. (Migne 129, 111).

obnoxius . . . Sacerdotali honore et communione catholica, necnon etiam a fidelium numero segregatus, sublatum tibi nomen et munus ministerii sacerdotalis agnosce s. Spiritus judicio et apostolica per nos auctoritate damnatus, nunquamque anathematis vinculis exuendus.“ Merito ergo Bernaldus in tract. de solutione juramentorum n. 3, recensitis pluribus exemplis depositionis episcoporum per romanos praesules factae, concludit (Migne 148, 1242): „Sed incassum laborabimus, si singulas hujusmodi depositiones enumerare voluerimus; nam prius nobis diem, quam exempla de talibus deficere non dubitabimus.“ Quam ob rem s. Bernardus ep. 239 ad Eugenium III. urgens depositionem Guilielmi eboracensis: „Quis enim, inquit, in manu forti sagittas mittere potest, nisi filius excussorum (Ps. 126, 4)? Qui locum Petri tenet, potest uno ictu exstinguere Ananiam, uno Simonem magnum: et ut planius quod loquimur fiat, peremptoriam dare sententiam ad depositionem episcoporum, solius romani pontificis noscitur esse: pro eo nimirum, quod etsi alii multi vocati sunt in partem sollicitudinis, solus ipse plenitudinem habeat potestatis.“

379. Quapropter **6.** *illi, quorum fides in suspicionem adducebatur, solliciti fuere, ut se purgarent apud Petri cathedram.* Ita Origenes teste Eusebio VI, 36 „ad Fabianum romanae urbis episcopum († 250) et ad complures alios ecclesiarum antistites de recta fidei suae ratione epistolas scripsit (περὶ τῆς κατ᾽ αὐτὸν ὀρθοδοξίας)“, quae significantius expressit Hieronymus ep. 84 n. 10: „Ipse Origenes in epistola, quam scribit ad Fabianum romanae urbis episcopum, poenitentiam agit, cur talia scripserit, et causam temeritatis in Ambrosium refert, quod secreto edita in publicum protulerit.“ Majoris momenti est Dionysii alex. apud sedem apostolicam purgatio (c. a. 262), cujus luculentus testis est Athanasius in l. de sententia Dion. n. 13. Nam „cum Dionysius episcopus . . . contra Sabellii haeresim ad Ammonium et Euphranorem studio religionis permotus scripsisset, quidam ex Ecclesia fratres, sanae quidem doctrinae homines, non sciscitati tamen eum, qua de causa ita scripsisset, Romam se contulere illumque apud cognominem Dionysium romanum episcopum accusarunt. Quibus ille auditis . . . misit quoque ad Dionysium literas, ut indicaret, qua de re accusatus ab illis fuisset. Ille vero quam primum sui purgandi causa libros edidit, quos inscripsit Elenchus et Apologia.“

Fidei suae rationem reddidit (a. 342) apud Julium Marcellus ancyranus. „Cum nonnulli ex iis, ita ille in sua ep. n. 1, qui quod recte non crederent, antea condemnati sunt quique a me in nicaena synodo convicti sunt, contra me ad pietatem tuam scribere non dubitaverint, me nec recte neque secundum Ecclesiae doctrinam sentire, crimen suum in me nitentes transferre; propterea necessario mihi Romam veniendum et commonendum putavi, qui eos, qui contra me scripserunt, accerseres: ut cum advenissent, de duobus a me convincerentnr etc.“ Ita apud eundem pontificem purgare se nisi sunt Valens et Ursacius (a. 349), Vitalis presbyter antiochenus (a. 378)

apud Damasum [1]; Rufinus aquilejensis apologia missa ad Anastasium (a. 400); Victricius rotomagensis ob scelus sibi imputatum (ante a. 404) apud Innocentium I.; Bachiarius monachus (sec. V.) oblato pontifici Urbis adversum querulos et infamatores fidei libello, in quo: „Non moremur, inquit n. 2, fidei nostrae regulam beatitudini tuae, qui artifex es ipsius aedificii, demonstrare." Ex ep. 18 Innocentii I. discimus quosdam etiam pontificias finxisse literas, ut a judicibus, qui ipsos damnaverant, absolverentur.

380. 7. Imo ipsi *haeretici solliciti fuerunt retinendae vel recuperandae communionis cum sede apostolica,* „a qua se quisquis abscidit, fit christianae religionis extorris, cum in eadem non coeperit esse compage (Bonifatius I. ep. 14 n. 1)." Romam confugit (a. 142) Marcion teste Epiphanio haer. 42 n. 1; confugerunt montanistae, atque hypocrisi sua literas pacificas extorsisse videntur a pontifice, qui eas tamen Praxea suadente revocavit, ut refert Tertullianus scribens c. Praxeam c. 1: „Nam idem (Praxeas) tunc episcopum romanum (probabiliter Victorem 183—202 vel forte Zephyrinum 202—219) agnoscentem jam prophetias Montani, Priscae, Maximillae, et ex ea agnitione pacem Ecclesiae Asiae et Phrygiae inferentem falsa de ipsis prophetis et ecclesiis eorum asseverando et praedecessorum ejus (Soteris et Aniceti) auctoritates defendendo coëgit et literas pacis revocare jam emissas, et a proposito recipiendorum charismatum concessare." Confugerunt socii in schismate Felicissimi, de quibus ad Cornelium scribit (a. 252) Cyprianus ep. 55 n. 14: „Post ista (scelera, quae recensuerat) adhuc insuper pseudoepiscopo sibi ab haereticis constituto navigare audent ad Petri cathedram atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis et profanis literas ferre, nec cogitare, eos esse romanos, quorum fides Apostolo praedicante (Rom. 1, 8), laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum."

De donatistis legantur, quae refert Optatus milevitanus II, 4; de arianis satis erit in mentem revocare, quae egerint sive fraudibus sive aperta vi, ut Liberium (352—366) in suam traherent sententiam. Refert enim vel Ammianus Marcellinus scriptor gentilis de Constantio (15, 7): „Id enim (damnationem scil. Athanasii) licet impletum sciret, tamen auctoritate quoque qua potioris aeternae urbis episcopi firmari desiderio nitebatur ardenti [2]." De Vitalis Appollinaris discipuli sollicitudine in jactanda sedis romanae communione lege insignem Hieronymi ep. 16 ad Damasum n. 2. Romam confugisse Priscillianum († 385) cum suis testatur Sulpicius Severus Hist. s. II, 16; de Pelagio et Coelestio testes habemus libellos, quos romano pontifici obtulere; et Coelestius quidem (a. 417) in suo profitetur: „Ea quae de prophetarum et apostolorum fonte suscepimus, vestri apostolatus offerimus

---

[1] Cf. Gregorium naz. ep. 102 ad Cledonium 2.

[2] Cf. Athanasius hist. arian. ad mon. n. 35. 37; Theodoretus H. E. II, 16; ep. 4 Liberii n. 2. 4; Hieronymus ep. 15 ad Damasum n. 5.

probanda esse judicio, ut si forte ut hominibus quispiam ignorantiae error obrepsit, vestra sententia corrigatur.« Nestorium quoque sollicitum fuisse de communione cum sede apostolica, probant ejus ad Coelestinum epistolae (a. 430). Eutyches ad Leonem appellans profitetur, se omnibus modis secuturum, quae pontifex probasset[1]). Posteriorum haereticorum gesta fraudesque praetermittimus.

381. 8. *Imperatores* ipsi non solum solemnibus formulis in publicis instrumentis *sedis romanae primatum agnovere,* verum etiam factis; nam consensus in fide et communione cum hac cathedra ipsis erat norma, secundum quam dijudicarent, quinam catholici essent, quinam a vera Ecclesia extorres. Ita Gratianus, Valentinianus et Theodosius (a. 390) edicto de fide catholica ad populum constantinopolitanum statuunt (cod. theod. XVI tit. 1 leg. 2): „Cunctos populos, quos clementiae nostrae regit temperamentum, in tali volumus religione versari, quam divinum Petrum apostolum tradidisse romanis, religio usque ad nunc ab ipso insinuata declarat, quamque pontificem Damasum sequi claret, et Petrum Alexandriae episcopum, virum apostolicae sanctitatis: ut secundum apostolicam disciplinam evangelicamque doctrinam, Patris et Filii et Spiritus s. unam deitatem sub parili majestate et sub pia trinitate credamus. Hanc legem sequentes christianorum catholicorum nomen jubemus amplecti; reliquos vero dementes vesanosque judicantes, haeretici dogmatis infamiam sustinere, nec conciliabula eorum ecclesiarum nomen accipere etc."

Eadem regula usus statuit Gratianus teste Theodoreto H. E. V, 2, »ut qui in exilium ejecti fuerant, redirent suisque gregibus restituerentur, atque aedes sacrae iis traderentur, qui Damasi communionem amplecterentur.« Quid quod ipsi imperatores gentiles exstiterunt testes hujus inter christianos vulgatae opinionis et methodi, non alios censendos esse membra Ecclesiae Christi, quam qui communione fruerentur episcopi romani? »Cum enim Paulus (samosatenus a synodo antiochena depositus), ita refert Eusebius H. E. VII, 30, e domo ecclesiae nullatenus excedere vellet, interpellatus imperator Aurelianus rectissime hoc negotium dijudicavit, iis domum tradi praecipiens, quibus italici christianae religionis antistites et romanus episcopus scriberent.« Hinc illud Justiniani imp. studium uniendi cum sede apostolica omnes sui imperii fideles, cujus testis est ejusdem ad Joannem II. ep. (a. 533): »Reddentes honorem apostolicae sedi, inquit in cod. l. 1 tit. 1, et vestrae Sanctitati (quod semper nobis in voto et fuit et est), et ut decet patrem honorantes vestram Beatitudinem, omnia quae ad ecclesiarum statum pertinent, festinavimus ad notitiam deferre vestrae apostolicae sedis et statum sanctarum Dei ecclesiarum custodire, qui hactenus obtinet et incommote permanet, nulla intercedente contrarietate. Ideoque omnes sacerdotes universi orientalis tractus et subjicere et unire sedi vestrae sanctitatis properavimus. In praesenti ergo quae commota sunt (quamvis manifesta et indubitata sint, et secundum apo-

---

[1]) Ita ipse ep. 21 inter ep. Leonis post 22. Nov. 448. Cf. observationes Ballerini fratrum in diss. 7 Quesnelli.

stolicae vestrae sedis doctrinam ab omnibus semper sacerdotibus firma custodita et praedicata), necessarium duximus, ut ad notitiam vestrae Sanctitatis perveniant. Nec enim patimur quidquam, quod ad ecclesiarum statum pertinet, quamvis manifestum et indubitatum sit quod movetur, ut non etiam vestrae innotescat Sanctitati, quae est caput omnium sanctarum ecclesiarum.« Cf. et Valentiniani constit. inter ep. s. Leonis 11.

382. Ad haec **9.** *romanae sedis primatus effulget in haeresum damnatione,* in qua primae potioresque partes obtigerunt illius praesulibus. Nam, ut scribit Petrus cellensis II ep. 171, „haec sedes Petri i. e. petra, in qua Moyses residet, videlicet lex Dei immaculata convertens animas, fragosa quaeque haereticorum conciliabula elidit et allidit, profanas vocum novitates resecat et rescindit, superflua confodit et jugulat, hiantia et ecliptica complet et illustrat.“ Ita Victoris nutu [1]) plura habita fuere concilia (c. a. 196), in quibus quaestio tractata fuit de tempore celebrandi paschatis; ipse quartodecimanorum errorem damnavit ejusque sententiam postmodum amplexa est synodus nicaena; ipse Theodotum coriarium a communione removit [2]). Ita in damnatione rebaptizantium praecelluit [3]) atque praevaluit Stephanus (a. 266). — Montanistarum rigorem, imo potius crudelitatem, qua gravium criminum reis veniam omnem negabant, ecclesia romana reprobavit. Huc haud immerito referri potest sententia probabiliter Zephyrini (202—219), de qua non citra ironiam scribit Tertullianus de pudicit. c. 1: „Audio edictum esse propositum et quidem peremptorium; pontifex scil. maximus, quod est episcopus episcoporum, edicit: „Ego et moechiae et fornicationis delicta poenitentia functis dimitto.“

Cathedra Petri »nefandi erroris (pelagiani) capita mucrone apostolico percussit« et »ad impiorum detruncationem gladio Petri dexteras omnium (scil. episcoporum per orbem) armavit [4])«: nam Zosimus omnibus praescripsit episcopis, ut epistolam suam, quae Tractoria dicebatur, qua Coelestius Pelagiusque damnati sunt, manu propria subscriberent. Neque contenti fuerunt romani praesules damnare tantum pelagianorum errores, sed populos haeresis

---

[1]) Id diserte testatur apud Eusebium V, 24 Polycrates de synodo a se celebrata. „Possem etiam, scribit ipse ad Victorem, episcoporum, qui mecum sunt, facere mentionem, quos cum a me convocari petiissetis, convocavi.“ Unde idem conjicere licebit de aliis synodis, tum quia tot synodi de eodem argumento eodemque tempore celebratae fuere, tum quia omnes literas ad eundem praesulem dederunt. Cf. Eusebius H. E. V, 23 s. et Coustantius in diss. de controversia circa Pascha.

[2]) Ita antiquus scriptor testatur apud Eusebium V, 28.

[3]) Cf. Vincentius lirin. commonit. c. 6.

[4]) Ita de Innocentio et de Zosimo Prosper adv. collat. c. 21 n. 68 opusc. XXXVI, qui c. 5 n. 14 scribit: „Sanctissima b. Petri sedes ad universum orbem Zosimi ore loquitur.“ Qui vero subscriptionem detrectarunt, sede sua privati sunt, „ex quibus plurimi, teste Mario Mercatore in commonit. 2, resipiscentes et a praedicto errore correcti regressi sunt supplices ad sedem apostolicam, et suscepti suas sedes receperunt.“

veneno infectos curare etiam satagebant. Quapropter cum Coelestinus audisset, Agricolam quendam Hiberniae ecclesias perversum hoc dogma docere, teste Prospero in chron. ad a. 432, „actione Paladii diaconi Germanum antisiodorensem episcopum vice sua mittit, ut deturbatis haereticis britannos ad catholicam fidem dirigat.“ Apollinaristarum haeresim quamvis in Oriente natam Damasus in primis damnavit edita confessione catholica (a. 378). Jovinianum damnavit Siricius. Quapropter Ambrosius cum aliis episcopis ipsi rescribit ep. 8 (inter Siricii ep.): „Recognovimus literis sanctitatis tuae boni pastoris excubias, qui diligenter commissam tibi januam serves et pia sollicitudine Christi ovile custodias, dignus quem oves Christi audiant et sequantur, et ideo quia nosti oviculas Christi, lupos facile deprehendis et occurris quasi providus pastor, ne isti morsibus perfidiae suae feralique ululatu dominicum ovile dispergant.“

In primis vere romanae sedis primatus cernitur in damnatione haeresis nestorianae et eutychianae. Et quod spectat haeresim nestorianam, sufficiet expendisse literas ultro citroque missas, ut liqueat, synodum ephesinam (a. 431) nonnisi exsecutioni mandasse Coelestini judicium. Sane Cyrillus non audet Nestorium damnare, antequam totam causam ad sedem apostolicam retulerit [1]; Coelestinus damnationis sententiam profert ejusque exsecutionem Cyrillo demandat ita ad eum ep. 4 n. 4 scribens: „Auctoritate igitur tecum nostrae sedis adscita, nostra vice usus, hanc exsequeris districto vigore sententiam, ut aut intra decem dies ab hujus conventionis die numerandos pravas praedicationes suas scripta professione condemnet, et hanc se de nativitate Christi Dei nostri fidem tenere confirmet, quam et romana et tuae sanctitatis ecclesia et universalis devotio tenet; aut nisi hoc fecerit, mox sanctitas tua illi ecclesiae provisura, a nostro eum corpore modis omnibus sciat esse removendum.“ Cf. ep. 13 n. 11. Quae sententia *Domini sui,* ut loquitur Joannes antiochenus ep. 1 ad Nest. n. 3, ipsi visa est justa, adeo ut hortaretur Nestorium ad retractationem, quamvis terminus praefinitus valde angustus esset (cf. Act. conc. ephes. p. 1 c. 15). Ad synodum interim convocatam pontifex legatos mittit, sed qui tantum curent, ut sententia lata exsecutioni mandetur (ep. 17. 18 n. 5); concilium sententiam latam approbat scribens ad imperatorem: „Hujus rei causa Nestorium quidem a sacerdotio et pestilente doctrina cessare jussimus canonicam in eum sententiam proferentes et collaudantes ss. episcopum magnae Romae Coelestinum, qui ante nostram sententiam haeretica Nestorii dogmata damnavit, et ante nos sententiam in ipsum tulit prospiciens securitati ecclesiarum et piae sanctaeque fidei etc.“ Et iterum: „Coacti per ss. canones et epistolam ss. patris nostri et comministri Coelestini . . . ad lugubrem hanc contra eum sententiam necessario venimus (apud Harduin I, 1422 collatis verbis Firmi ep. caes. ib. 1471).“ Quare Philippus rom. sedis legatus: „Gratias agimus, inquit, sanctae venerandaeque synodo, quod literis sancti beatique papae nostri vobis recitatis, sancta membra sanctis vestris vocibus sancto capiti sanctis etiam vestris exclamationibus vos adjunxeritis. Non enim ignorat vestra beatitudo, totius fidei vel etiam aposto-

---

[1]) Ep. 2 al. 8. Hinc Arnobius l. 2 de confl. cum Serap. hac de causa refert: „S. Cyrillus . . . ad s. Coelestinum apostolicae recordationis misit dicens: ad laudem suam pertinere, si ab eo, qui pontificatus arcem tenebat, fuisset aliquid emendatum.“ Cf. epistolas in hac causa opusc. t. XVIII.

lorum caput esse b. ap. Petrum.« Damnato Nestorio sollicitus fuit Coelestinus, ut quam longissime amoveretur atque orthodoxus episcopus in ejus locum subrogaretur. Quocirca de eo scribit Prosper contra Collat. c. 21 n. 58: »Per hunc virum etiam orientales ecclesiae gemina peste purgatae sunt, quando Cyrillo alexandrinae urbis antistiti gloriosissimo fidei catholicae defensori ad exsecandam Nestorii impietatem apostolico gladio est auxiliatus: quo etiam pelagiani, dum cognatis confoederarentur erroribus, iterum prosternerentur.« Ita patres conc. oecumenici VI. fatentur in ep. ad Agathonem, »se exortam nuper multiplicis erroris (monotheletarum) haereticam sectam depulisse . . . ex sententia per ss. vestras literas prius de iis lata (Hardouin III, 1438).«

383. Denique **10.** *ex ipsa romanorum pontificum agendi ratione,* ut ea colligitur ex eorundem literis Clemente usque ad Leonem (nam de posterioribus nemo dubitat), manifestum est, eos ita se gessisse, ut decet illos, quibus vineae dominicae custodia fuit concredita [1]), quibus incumbit sollicitudo omnium ecclesiarum, quique constituti sunt a Domino super omnem familiam totiusque dominici ovilis pastores, Haec sollicitudo et custodia elucet jam ex s. Clementis ad corinthios epistola [2]). Neque enim horum causa delata fuit ad s. Joannem, qui adhuc tum vivebat; neque hic ad illos scripsit, sed Petri cathedrae heres, i. e. Clemens. Potentissimis autem suis literis, ut eas appellat Irenaeus l. 3 c. 3, corinthios ad pacem congregavit eorumque fidem reparavit, tantaeque eae fuerunt apud illam ecclesiam auctoritatis, ut solerent deinceps etiam in publico fidelium conventu praelegi teste Dionysio corinthiorum episcopo apud Eusebium H. E. IV, 23. Eandem curam testantur omnia hucusque expensa, quibus nonnulla alia addemus.

a. Tanta erat romanorum praesulum sollicitudo, ut in tot persecutionibus *curam* quoque gererent *pauperum* aliarum ecclesiarum: quam extollit jam sec. II. Dionysius corinthiorum ep, scribens (cf. Eusebius H. E. IV, 23) ad ecclesiam romanam: »Haec vobis ab exordio consuetudo est, ut fratres omnes vario beneficiorum genere afficiatis et ecclesiis quam plurimis, quae in singulis urbibus constitutae sunt necessaria vitae subsidia transmittatis. Et hac ratione tum egentium inopiam sublevatis, tum fratribus, qui in metallis detinentur, necessaria suppeditatis, per haec, quae ab initio transmittere consuevistis munera, morem institutumque romanorum a majoribus vestris acceptum romani retinentes etc.« Ita et Basilius ep. 220 ad Damasum n. 2. 3.

b. *Curam gesserunt* non solum universalis Ecclesiae, ut vidimus, sed vel *personarum privatarum,* quae injuste vexabantur. Vix audierat Innocentius I. de molestiis Hieronymo apud Bethlehem per pelagianos illatis, cum

---

[1]) Ita conc. ephes. ep. ad Coelestinum. Cf. ex. gr. Bonifatii ep. 14 n. 3. 4: Coelestini ep. 4 n. 1 (opusc. XVIII). Idcirco etiam romanorum pontificum epistolae dicebantur jam olim auctoritates (cf. infra lit. **d.**).

[2]) Cf. Tüb. Qtschr. 1876 p. 456. Ceterum romani episcopi primatus splendidius adhuc ex illa ep. elucet, postquam reperta fuit (a. 1875) pars ejus ultima, de qua cf. Zeitschr. für kath. Theologie, Oeniponti 1877 p. 309 ss. et ex l. de aleatoribus, quem veteri rom. episcopo tribuendum censent recentiores.

ad eum scribit (ep. 34 a. 417): »Excitati tanta malorum scena, arripere auctoritatem sedis apostolicae ad omne comprimendum nefas festinavimus, sed in quem insurgeremus nec nomine appellatum legimus, nec criminis aliqua ratione taxatum . . . Si deposueris autem apertam manifestamque in homines aliquos accusationem, aut judices competentes tribuam, aut si aliquid urgentius sollicitiusque a nobis fieri potest, non retardabo, fili dilectissime. Tamen episcopo fratri meo Joanni (hierosolymitano) scripsi, ut circumspectius agat, ne circa Ecclesiam sibi creditam adhuc tale aliquid fiat.« Et revera ad hunc literas dedit minaces (ep. 35) praecipiens, ut haec deinceps corrigeret aut retunderet, »ne jus ecclesiasticum de labefactatis causas (i. e. rationem) eum, qui non defenderit, praestare compellat.« Cum tumultus orti essent inter monachos Palaestinae, illico s. Leo Juliano coënsi, suo per Orientem vicario, scripsit (ep. 113 a. 453): »Cupio me super his plenius edoceri, ut etiam talium correctioni congrue studeatur etc.«

c. Ex eadem sollicitudine profectum est *munus indicendi universae Ecclesiae tempus celebrandi festa paschalia*, ut ubique locorum eodem agerentur die. Ita synodus arelatensis (a. 314) ad Silvestrum rationem reddens eorum, quae statuerat: »Primo in loco de observatione paschae dominicae, ut uno die et uno tempore per omnem orbem a nobis observetur et juxta consuetudinem literas ad omnes tu dirigas;« et s. Leo ep. 96: »Hoc divina institutio et paterna traditio ad nostram sollicitudinem voluit pertinere [1].«

d. Propter universalis Ecclesiae curam obstrictos se reputabant romani praesules *invigilare* diligentissime, *ne canones* statutaque conciliorum antiquitatisque *violarentur*. Quot sunt epistolae praesertim a Siricii tempore, tot hujus sollicitudinis argumenta. Pro temporum vero adjunctis canonum legumque ecclesiasticarum rigorem leniunt, sensum explicant, vel etiam novas condunt, poenas minantur contumacibus vel negligentibus episcopis; aliis privilegia concedunt, ex. gr. Anastasius († 401), qui cum Damaso et Siricio (a. 385) tantum detulit Anysio thessalonicensi, »ut ei omnia, quae in illis partibus agerentur, traderet cognoscenda:« ut scribit Innocentius I ep. 1 n. 1: et Siricius ep. 4 constituit, ut nullus in Illyrico episcopus sine ipsius consensu ordinaretur; Zosimus praescripsit (a. 417), ne ullus e Gallia Romam veniret, quin formatas ab arelatensi metropolitano acciperet. Quare universis per Gallias episcopis scribit ep. 1 n. 7: »Quisquis igitur, fratres carissimi, praetermissa praedicta formata sive episcopus, sive diaconus, aut deinceps inferiori gradu sit, ad nos venerit, sciat se omnino recipi non posse. Quam auctoritatem ubique nos misisse manifestum est, ut cunctis regionibus innotescat, id quod statuimus omnimodis esse servandum. Si quis autem salubriter constituta temerare tentaverit, sponte sua se a nostra communione noverit discretum.« Cf. praesertim Damasi ep. 3 (synodica), ep. Siricii, Innocentii 3 et 6; et Zosimi ep. 1. 5. 6. 7. 9. 10. 11. 16, quem propterea Casaubonus Exerc. 15 in Baron., ,praecocem Hildebrandum' appellat.

e. Sui juris suique muneris pariter esse censebant, *episcoporum*, primarum saltem sedium, *approbare vel reprobare electionem*. Ita Damasus literis

[1]) Cf. ep. 121. 122. 138; Innocentii I. ep. 14 ad Aurelium; Cyrilli al. ep. 87 et in prologo pasch. (cf. Hefele Conciliengesch. 1, 330 ed. 2). Huic sollicitudini pro Ecclesiae bono inniti videtur praeceptum ab angelo Hermae auctori libri, cui titulus *Pastor*, l. 1 vis. 2 n. 4 datum, ut eum Clementi romano episcopo traderet ad alias mittendum civitates: ,Illi enim permissum est.' Cf. Tüb. Qtlschr. 1878, 48 ss.

ad Acholium thessalonicensem et alios Macedoniae episcopos datis (s. 9) Maximi cynici ordinationem in episcopum CP. damnat illosque hortatur, ut in synodo proxime Constantinopoli celebranda dignus illi ecclesiae praeficiatur episcopus (a. 380). Quanti fecerit vel Theodosius imperator romani pontificis approbationem, liquet ex Nectarii (a. 381) ordinatione: quam existimavit »non habere firmitatem propterea, quia in nostra notione non esset«, ut scribit Bonifatius I. ep. 15 n. 6, ideoque »missis e latere suo aulicis cum episcopis formatam (literas communionis indices) huic a sede romana dirigi regulariter depoposcit, quae ejus sacerdotium roboraret.« Perigenis in corinthiorum episcopum electionem refragantibus pluribus idem Bonifatius ratam habuit (a. 422). Defuncto s. Flaviano episcopo CP. in ejus locum ordinatur Anatolius; quam ob rem Theodosius ad Leonem scribit, ut in illius consentiat electionem. »Agat, respondet Leo ep. 69 (a. 450), clementiae vestrae devotissima fides, ut quam primum ad nos constantinopolitani episcopi, qualia debent, scripta perveniant, aperte scil. et dilucide protestantia, quod si quis de incarnatione Verbi aliquid aliud credat aut asserat, quam catholicorum omnium et mea professio protestatur, hunc a sua communione secernat, ut ei fraternam in Christo caritatem merito possimus impendere.« Tantumque autem tribuit suae approbationi, ut ad eundem scribens imperatorem dicere potuerit ep. 104: »Satis sit praedicto (Anatolio), quod vestrae pietatis auxilio et mei favoris assensu episcopatum tantae urbis obtinuit.« Electo Proterio in episcopum alexandrinum Juliano coënsi refert (a. 454) idem pontifex ep. 127: »Fratrem Proterium alexandrinae urbis episcopum gratulor plenas satisfactionis de fide sua ad nos literas direxisse, et manifestius quid teneat indicasse, cui me dignam gratiam necesse est pro fidei ipsius sinceritate praestare, ut honorem in nullo suae perdat ecclesiae, sed sedis suae privilegia paternae antiquitatis exemplo juxta canonum illibata jura possideat.« Alia approbationis exempla cf. in cit. ep. Bonifatii; in ep. 18 Simplicii ad Acacium n. 2 (a. 492); ep. Theodori († 649) ad episcopos, qui consecrarunt Paulum CP. (Mig. 129, 581).

f. *Romani episcopi* pro sua capitis Ecclesiae praerogativa *concilia* vel generalia *cassant vel approbant,* ut infra ostendemus th. 78. Cum vero **g.** omnium ecclesiarum sollicitudo onus sit gravissimum, cui paene impares sunt fragilis hominis humeri, romani pontifices *legatos* quaquaversus, etiam in Orientem *miserunt,* atque *vicarios constituerunt* variis in regionibus, qui negotiorum partem expedirent et de potioribus referrent. Ita episcopum thessalonicensem suum in illis regionibus constituebant vicarium (lit. **d**), ad quem ex. gr. Innocentius scribit ep. 13: »Arripe itaque, dilectissime frater, nostra vice per suprascriptas ecclesias salvo eorum primatu curam, et inter ipsos primates primus, quidquid eos ad nos necesse fuerit mittere, non sine tuo postulent arbitratu. Ita enim aut per tuam experientiam quidquid illud est finietur, aut tuo consilio ad nos usque perveniendum esse mandamus etc.« Zosimus legationem injunxit Augustino, qui propterea cum aliis episcopis literis sedis apostolicae compulsus fuit [1]) ob necessitatem ecclesiasticam in Mauritaniam venire. De Juliano episcopo coënsi scribit Leo ad Marcianum ep. 111 n. 3: »De fidei ejus sinceritate confidens vicem ipsi meam contra temporis nostri haereticos delegavi, atque propter ecclesiarum pacisque custodiam, ut a vestro comitatu non abesset, exegi: cujus suggestiones pro concordia catholicae uni-

---

[1]) Possidius in vita s. Aug. c. 14: cf. ep. 190. 193 inter Augustini ep.

tatis tamquam meas audire dignemini.“ Cf. ep. 112. 113. Hormisdas ep. 24 Joanni tarraconensi suas per Hispaniam vices committit; ep. 26 Sallustrio per Baeticam et Lusitaniam; ep. 80 Epiphanio episcopo CP. ad recipiendos schismaticos; Coelestinus Cyrillo alex. in causa Nestorii (n. 382). Ita vero aliis partem suae committunt sollicitudinis, ut causas graviores sibi reservent, ut patet ex verbis Innocentii atque Bonifatii n. 378 allatis et Zosimi, qui ep. 1 ad Galliae episcopos praesuli arelatensi plura concedit privilegia, hac tamen clausula: „Ad cujus notitiam, si quid illic negotiorum emerserit, referri censemus, nisi magnitudo causae etiam nostrum requirat examen.“

384. *Principia ad solvendas difficultates.* — Ex his omnibus patet, quanta fuerit romanorum pontificum in universam Ecclesiam, non solum Occidentis sed et Orientis auctoritas. Dicimus in universam Ecclesiam: tot enim attulimus facta et testimonia ex primariis ecclesiis scil. alexandrina, antiochena, constantinopolitana, ut nullus pateat locus quorundam effugio, factis et testimoniis, quae afferri solent, non probari primatum in universam Ecclesiam, sed tantum nescio quae jura metropolitanis vel patriarchis propria, quibus romani episcopi praedita conceduntur, quod essent metropolitae Italiae et patriarchae ecclesiae occidentalis. Atqui facta allata probant nullum esse fere jus alicujus momenti, quod romani episcopi in occidentali exercuerunt ecclesia, quod non etiam pro temporum adjunctis, universa Ecclesia suffragante, exercuerint [1]) in ecclesia orientali. Tanta scil. fuit illorum auctoritas ut eam vix magnificentioribus verbis posteriores pontifices potuerint describere, quam illam nobis proponunt jam sec. IV. et V. Siricius, Innocentius, Zosimus, Bonifatius, Leo, Gelasius etc. Verum ad omnem difficultatum umbram abigendam quaedam statuemus principia, quibus attente ponderatis plura elucidabuntur.

1. Sicut in ordine naturali omne corpus organicum et vivum, in ordine sociali societas quaelibet, in ordine logico quodlibet veritatum systema seu disciplina quaevis, in ordine supernaturali ipsa justificatio, in

---

[1]) Cf. Ratramnus c. opposita graecorum l. 4 c. 8 (Mig. 121, 334 ss.), qui praesertim ex gestis sub Leone I. romani pontificis primatum etiam super episcopum CP. probat. Unde concludimus cum Petro Damiano ep. 5, in qua rationem reddit Hildebrando card. eorum, quae legati pontificii munere fungens gesserat. „Privilegium romanae ecclesiae, inquit, quantas habeat vires ad servandam canonicae aequitatis et justitiae regulam, quantumque vigorem ad disponendam ecclesiastici status contineat disciplinam, solus ille dilucide comprehendit, qui ecclesiasticis consuevit insudare negotiis. Quod utique privilegium qui inexpertus est parvipendit, exercitatus amplectitur . . . Armis autem privilegium romanae ecclesiae non incongrue comparaverim, quia dum haec una per cathedram b. Petri totius christianae religionis caput effecta cunctis in orbe terrarum principetur ecclesiis, velut dux ante faciem fidelium cuneis fulta, ac specialis praerogativae auctoritate munita, et evangelico mucrone veritati resistentium cervices obtruncat, et ad invictissime dimicandum totam Christi militiam in unius caritatis ac fidei unanimitate conspirat.“

ordine revelationis ipsa veritatis revelatae intelligentia ac generatim ipsa Ecclesia habet sua stadia explicationis et consummationis; ita et primatus institutum temporum lapsu magis magisque semper explicari poterit. Est enim similis evangelico grano sinapis, quod crevit in arborem validam (Matth. 13, 31 s.). Quare mirum esse non debet, quod **a.** primis Ecclesiae temporibus non adeo splendida primatus argumenta reperiantur ut postea; quod **b.** primatus splendor temporis successu creverit, sicut crevit etiam veritatis revelatae splendor et intelligentia; quod **c.** romani pontifices temporum cursu nonnulla exercuerint jura explicite, quae implicite ac veluti in semine latuerint in primatu; ita enim divinitus est institutus, ut omnibus temporibus, difficultatibus negotiorum, tempestatibus exsurgentibus, populorum culturae se mira possit elasticitate accommodare vel occurrere: sicut etiam in homine saepe latent vires, subinde mirae, quae nonnisi certis in adjunctis, urgente necessitate exsuscitantur et actuantur, et ad vitae conservationem, augmentum, perfectionem sunt vel necessariae vel peropportunae [1]). Quare inepta est distinctio febronianorum aliorumque primatus hostium, qui ejus jura distinguunt in essentialia et accessoria, et illis ad umbram redactis, his fere omnia adnumerant, quo facilius sedis apostolicae praerogativas prodant et ipsi abjudicent.

2. Sicut reges potestatis plenitudinem non exserunt nulla urgente necessitate, omnibus ordinate et bene compositis: ita necesse non est, ut romani episcopi ad suum ostendendum primatum cujusvis seculi anno vel anni mense quovis in orbis angulo illius exserant auctoritatem. Immerito ergo postulatur tam continuum potestatis exercitium. Sicut autem regia majestas et praerogativa in causis negotiisque gravioribus se prodit, ita etiam romani episcopi primatum videmus in causis Ecclesiae majoribus maxime effulsisse.

3. Sicut temerarii sunt, qui reges antiquos regia caruisse auctoritate asserant ob antiquitatis de ea silentium (idcirco enim antiquitas silet, quia vel ea per se intelligitur, vel quia monumenta, quibus regum gesta consignata fuere, perierunt): ita immerito exigunt adversarii, ut omnium veterum pontificum gesta in medium proferantur. Ex legitimorum suc-

---

[1]) Hoc passim inculcant theologi catholici ut em. card. Hergenröther Anti-janus § 7 p. 70 ss.; Andries Petra romana p. 2 diagn. 2; Phillips Kirchenrecht V § 201 s., etiam Döllinger quondam catholicus Kirche und Kirchen s. 31 ss. Ad rem de Maistre in l. Esprit générateur: „C'est une pitié de voir d'excellents esprits se tuer à prouver par l'enfance que la virilité est un abus, tandis, qu'une institution quelconque, adulte en naissant est une absurdité au premier chef, une véritable contradiction logique. Si les ennemis éclairés et généreux de cette puissance (romani pontificis) examinent la question sous ce point de vue, je ne doute point que toutes les objections tirées de l'antiquité ne disparaissent à leurs yeux comme un léger brouillard.

cessorum agendi ratione, quam universa probavit Ecclesia, merito colligitur agendi ratio praedecessorum vel saltem jus. Ceterum plura antiquitatis monumenta periere; ex paucis vero, quae supersunt, abunde, ut vidimus, colligitur romanorum praesulum primatus.

4. Ordo supernaturalis externaque Ecclesiae facies plurimum, ut per se patet multisque exemplis ostenditur, ab ordine naturali pendet, ut anima in suis functionibus a corporis valetudine. Hinc ratio redditur, quare persecutionum, bellorum, turbarum etc. tempore minus resplenduerit primatus, effulserit vero tempore pacis sub imperatoribus piis (sicut ipsa Ecclesia, si externum spectes splendorem): nam et sol, in se alioquin sibi semper idem, non eundem quavis tempestate emittit splendorem. Cumque modo maxime expeditum sit commercium sociale inter populos vel remotissimos, mirum quoque esse non debet, si primatus suum attigit fastigium, quod attinet ejus munus revocandi [1]) ad unitatem, qui sunt undique pastores et oves.

5. Principes et nobiles, imo et plebs quandoque regibus adversantur, contradicunt, resistunt, ad revocandas quoque leges impellunt. Nemo tamen exinde inferet, carere jure reges leges ferendi, vel subditos jure agere suo. Quare aeque praeposterum erit ex eo, quod nonnunquam aliqui episcopi romanis restiterint praesulibus, inferre, hos sibi aliquid praeter fas jusque usurpasse, vel illos jure egisse romanique pontificis primatum penitus negasse. Nihil enim est adeo sanctum in Ecclesia, cui non se opposuerint aliqui; nunquam Ecclesia, quamdiu est militans, solis justis constabit et sanctis.

385. **Scholion I.** Objicitur can. 28 conc. chalcedonensis a. 451: „Sanctorum decreta ubique sequentes et canonem, qui super lectus est, 150 episcoporum (conc. CP. a. 381) agnoscentes, eadem quoque et nos decernimus ac statuimus de privilegiis ecclesiae CP. novae Romae. Etenim antiquae Romae throno aequalia privilegia tribuerunt, recte judicantes urbem, quae et imperio et senatu honorata sit, et aequalibus cum antiquissima regina Roma privilegiis fruatur, etiam in rebus ecclesiasticis non secus ac illam extolli ac magnifieri, secundam post illam exsistentem etc.“ Respondemus **a.** canonem a Leone I. fuisse reprobatum ideoque carere auctoritate, ipsosque patres chalcedonenses agnovisse eminentem sedis romanae auctoritatem super universam Ecclesiam, ut nunquam crederent aequalem se asserere posse sedi constantinopolitanae (th. 78 p. 3). Quare **b.** canonem esse intelligendum de juribus patriarchalibus: quo etiam sensu eum intellexisse videtur s. Leo. Neque enim illum reprobat unquam, quod adversetur primatui sedis romanae, sed quod opponatur can. 6 conc nicaeni de sedibus patriarchalibus. Fatemur **c.** canonem ambiguitate verborum involvi falsoque niti supposito, cathedrae romanae privilegia fundari

[1]) Hinc forte etiam repetendum, cum scil. prioribus Ecclesiae seculis adeo fuerit impeditum commercium inter varias regiones, quod majora erant patriarcharum et metropolitarum jura atque privilegia, quam modo sint.

in urbis praerogativis. Nituntur enim primatu Petri, qui divinae est institutionis. Cf. n. 338 [2] et Palmieri Scholion post th. 10.

386. **Scholion II.** *Romani episcopi jure divino exercent primatum.* — Institutionis divinae, ideoque juris divini esse primatum ostendimus. Qui ergo legitimi illius sunt heredes, jure divino illum exercent. Atqui probavimus legitimos in primatu successores esse romanos episcopos. Jure igitur divino romani episcopi exercent primatum, ut patet etiam ex conciliorum definitionibus (n. 388). Quamvis vero per homines et ab hominibus designetur successoris persona, ea tamen non ab hominibus nec per homines habet primatus potestatem. Sicut etiam homines designant subjectum ordinandum in sacerdotem, quod tamen non ab hominibus habet potestatem consecrandi, sed vi ordinationis, quae divinae est institutionis. Hinc distinguunt theologi inter legem seu jus successionis et conditionem seu factum successionis. Lex seu jus successionis est divinae institutionis; voluit enim Christus, ut Petrus habeat successores in primatu, qui propterea eadem primatus auctoritate ac Petrus fruantur: sed ut revera hic potius quam ille sit successor, pendet a multiplici facto et voluntate humana. Hominum enim (quorundam, ut puta cardinalium) est eligere, designare eum, qui sit successor: electione vero facta, tamquam conditione posita, vi institutionis divinae electus potestatem consequitur primatus. Hoc sensu verissime affirmat Gelasius in decreto de Scripturis canonicis edito in concilio romano a. 496: „Sancta romana Ecclesia nullis synodicis constitutis ceteris ecclesiis (ut ex. gr. ecclesia aliqua metropolitana ecclesiis sibi subjectis) praelata est, sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit: *Tu es Petrus,* inquientis etc. . . . Est ergo prima Petri apostoli sedes romana Ecclesia, non habens maculam, neque rugam, nec aliquid hujusmodi.“

387. **Scholion III.** *Primatus jure immutabili adnexus sedi romanae.* Quaeritur autem, num etiam ex jure divino romanus episcopus potius quam alius sit Petri in primatu successor, an vero tantum jure ecclesiastico? seu, utrum jure divino, an ecclesiastico tantum primatus alligatus sit cathedrae romanae, adeo ut aliam in sedem transferri possit? quae quaestio post Febronium celebris facta est. Hic enim post paucos quosdam theologos scholae censet, Ecclesiam gravi de causa posse primatum in aliam transferre sedem. Atqui Pius IX. damnavit prop. syllabi 35: „Nihil vetat alicujus generalis concilii sententia aut universorum populorum facto summum pontificatum a romano episcopo atque Urbe ad alium episcopum aliamque civitatem transferri.“ Merito autem eam damnavit, cum non solum consectarium sit erroneae doctrinae ab Ecclesia in Richerio aliisque damnatae (n. 351 ss.); sed etiam quia nullum illius vestigium reperitur in universa Ecclesia per secula tredecim; nec

ullus episcopus schismaticus, vel imperator, Ecclesiae licet hostis infensus in animum induxit, ut primatum aliam in sedem transferret. Quod evidens argumentum est, omnibus fuisse adeo persuasum, jure immutabili, proinde divino, primatum cathedrae romanae esse annexum, ut ne cogitarent quidem de opposita opinione. Et revera passim patres docent cum Gelasio ep. 14 n. 10, Christum „dispensatione mirabili Petrum in dominam gentium, Romam direxisse." Hinc Leo XIII. in indictione jubilaei 11. Maj. 1899 ita habet: „Unam ex omnibus romanam urbem ad munera excelsiora atque altiora humanis delegit sibique sacravit Servator humani generis J. Christus . . . Hic sedem vicarii sui stare jussit in perpetuitate temporum etc."

Quare nobis non displicet thesis, quam statuit Palmieri (9): »Quod prae ceteris romanus pontifex is sit, qui Petro in primatu succedit, veritas est immutabilis in Ecclesia; nihilque obstat, quominus haec veritas revelata censeatur.« Priorem hujus assertionis partem jure merito colligit ex concilii florentini definitione (cf. n. 388). Quod vero infallibili Ecclesiae definitione proponitur credendum omnibus fidelibus, illud est immutabiliter verum. Sed fac primatum posse transferri aliam in sedem, jam definitio illa vera amplius non erit atque mutatione indigebit. Neque quidquam est quod impediat, quominus id apostolica praedicatione, imo et revelatione contentum dicatur. Oportuit enim nosse Ecclesiam, quis post mortem Petri caput esset suum, cui adhaerere deberet: ideoque certo apostoli hanc veritatem praedicarunt fidelibusque tenendam proposuerunt. Hinc solum explicatur illa tam constans, absoluta et inconcussa traditio, »cathedrae romanae esse adhaerendum, fidem catholicam esse fidem romanam, communicare cum Ecclesia romana perinde esse ac communicare cum Ecclesia catholica (n. 307), romanam Ecclesiam ipsius Domini voce fundatam esse« etc. Statuit deinde Palmieri aliam thesim (10): »Quocirca cum Petrus romanum episcopatum suscepit, ut in eo perpetuos successores in primatu haberet, Deus ratam habuit hanc Petri electionem; ideoque de jure divino saltem consequente, nempe consequente factum Petri, praevertente autem factum successionis est, quod romanus episcopus succedat Petro in primatu. Imo probabilem satis censemus sententiam: voluntate scil. antecedente Dei jussum esse Petrum, hanc formam perpetuam successionis statuere, nimirum per episcopalem sedem et inter sedes eligere romanam.« Cui thesi videntur favere verba concilii vaticani sess. 4 cap. 2: »Qui (Petrus) ad hoc usque tempus et semper in suis successoribus episcopis sanctae romanae sedis ab ipso fundatae ejusque consecratae sanguine vivit et praesidet et judicium exercet. Unde quicunque in hac cathedra Petro succedit, is secundum Christi ipsius institutionem primatum Petri in universam Ecclesiam obtinet.« Fatendum tamen est hisce verbis quaestionem peremptorie non dirimi, cum concilium data opera caverit de ea pronunciare sententiam [1]). Ceterum probabile

[1]) Cf. Granderath Constitutiones dogm. ss. conc. vat. ex ipsis ejus actis explicatas etc. p. II c. 2 comment. 3; Zeitschrift für k. Theol. 1893 pag. 537 s.; Bauer theol. prakt. Monatsschr. 1891 t. 1 fasc. 1—3; Hollweck der apost. Stuhl u. Rom, Moguntiae 1895.

non est, Deum, qui in bonum Ecclesiae imperium disposuit romanum, rem tanti momenti, cujusmodi est fixa sedes centri unitatis ecclesiasticae, permisisse voluntati mutabili humanae. Cf. Mazzella d. 5 a. 2 § 5.

Caput IV.

De vi et ratione primatus romani pontificis.

388. *Definitio concilii florentini.* — Post ea, quae hucusque demonstravimus de primatus institutione et perennitate, accuratius ejusdem praerogativas et jura determinabimus. Quid generatim de eo tenendum sit, statuit conc. florentinum in decreto unionis: „Definimus sanctam apostolicam sedem et romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum pontificem romanum successorem esse b. Petri principis apostolorum et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiae caput et omnium christianorum patrem ac doctorem exsistere; et ipsi in b. Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam a D. N. J. Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis oecumenicorum conciliorum et in sacris canonibus continetur."

389. **Scholion.** Haec ultima verba avide arripiunt jurium primatus adversarii, sed secundum textum graecum καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ (ἐν) τοῖς ἱεροῖς κανόσι διαλαμβάνεται, quem putant esse vertendum „secundum eum modum, mensuram, limitem, qui s. canonibus continetur:" hinc putant, ipsum concilium romani pontificis potestatem synodorum canonibus obnoxiam iisque circumscriptam exhibere, ut a. 3 declarationis gallic. enunciat: „Apostolicae potestatis usum moderandum (esse) per canones Spiritu Dei conditos et totius mundi reverentia consecratos. Verum dum hoc adversarii autumant **1.** supponunt textum graecum esse textum originalem authenticum, textum vero latinum esse tantum versionem, et quidem minus fidelem, imo corruptam. — Atqui uterque textus est originalis et authenticus. Constat enim, definitionem prius fuisse latine conscriptam, deinde graece versam ac nonnullis ex utriusque partis consensu mutatis, utrumque textum fuisse subscriptione approbatum. Quare verba editionis latinae non minus ac textus graeci genuinum exhibent concilii sensum, ideoque immerito corrupta vel mendosa censentur. **2.** Verba graeca secundum omnes grammaticae regulas reddi possunt ‚quemadmodum etiam' etc., imo ita reddi debent, etiamsi concilium illorum sensum authentice non determinasset. Sane **a.** in praecedentibus plenitudo potestatis asseritur romano pontifici; nequeunt ergo verba immediate sequentia hujus potestatis limitationem significare, quin contextus minus apte cohaereat; praesertim **b.** cum concilium potestatis plenitudinem jure divino inesse rom. pontifici declaret; atque profecto jus divinum circumscribi nequit jure ecclesiastico seu conciliorum canonibus. Nequeunt ergo sequentia primatus limitationem ex canonibus obortam significare. Deinde **c.** hi canones circumscribentes plenitudinem potestatis pontificiae hanc vim habent vel a solis episcopis vel quatenus sunt confirmati ab ipso pontifice. Illud admitti nequit ex infra dicendis de confirmatione pontificia necessaria ad valorem canonum conciliorum oecumenicorum et quod falsam sup-

ponat theoriam de superioritate conciliorum supra pontificem. Neque alterum dici potest, cum nullus pontifex successorem suum ligare possit in iis, quae jure divino adnexa sunt primatui. Ceterum **d.** nulla assignari potest limitatio primatus per legitimos canones; quare verba illa non significant limitationem quae non exstat, sed confirmationem primatus, quem revera jam antea synodi practice et theoretice agnoverunt, ut vel ex s. Leonis epistolis liquet.

Quapropter testatur Bonifatius I. ep. 14 nicaenam synodum „non aliquid super eam (sedem Petri) ausam esse constituere, cum viderit, nihil supra meritum suum posse conferri: omnia denique huic noverat Domini sermone concessa [1]).“ Ita vero scribit Nicolaus ad Michaelem imp. ep. 86: „Quod si a nobis quaeritis scire utpote a ministris Christi et dispensatoribus mysteriorum ejus (privilegia ecclesiae romanae), vobis evidentius ostendemus; si vero nosse parvipenditis, et solum contra privilegia ecclesiae romanae nisus vestros erigitis, cavete ne super vos convertantur. Durum quippe est vobis (contra impetum fluminis reluctari, durumque est) contra stimulum calcitrare. Porro si nos non audieritis, restat ut sitis apud nos necessario, quales D. N. J. Christus hos haberi praecepit, qui Ecclesiam Dei audire contempserint, praesertim cum ecclesiae romanae privilegia Christi ore in b. Petro firmata, in Ecclesia ipsa disposita, antiquitus observata et a sanctis universalibus synodis celebrata, atque a cuncta Ecclesia jugiter venerata, nullatenus possint minui, nullatenus infringi, nullatenus commutari, quoniam fundamentum, quod Deus posuit, humanus non valet amovere conatus; et quod Deus statuit, firmum validumque consistit: illeque potissimum peccat, qui Dei ordinationi resistere tendat. Privilegia, inquam, istius sedis vel Ecclesiae perpetua sunt; divinitus radicata atque plantata sunt; impingi possunt, transferri non possunt; trahi possunt, evelli non possunt.“ Paschalis II. ep. 506: »Ajunt in conciliis statutum non inveniri (ut metropolitani sedi apostolicae juramentum praestent etc.), quasi romanae Ecclesiae legem concilia ulla praefixerint: cum omnia concilia per Ecclesiae romanae auctoritatem et facta sint et robur acceperint, et in eorum statutis romana patenter auctoritas excipiatur.« Cf. Kleutgen de rom. pont. suprema potestate docendi, Neapoli 1870 § 6; Andries, cathedra rom. p. 395 ss.; Palmieri th. 15; Granderath l. c. p. 151 ss., qui ex actis ostendit rejectam fuisse a patribus concilii vaticani opinionem, quae verba conc. florentini sensu restrictivo accipiebat.

390. Florentini concilii definitionem innovat atque fusius evolvit concilium vaticanum explicationemque hoc canone absolvit: „Si quis itaque dixerit, romanum pontificem habere tantummodo officium inspectionis vel directionis, non autem plenam et supremam potestatem jurisdictionis in universam Ecclesiam non solum in rebus, quae ad fidem et mores, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem difiusae pertinent; aut eum habere tantum potiores partes, non vero totam plenitudinem hujus supremae potestatis; aut hanc ejus potestatem non esse ordinariam et immediatam sive in omnes ac singulas ecclesias, sive in omnes et singulos pastores et fideles, A. S.“

---

[1]) Cf. ad haec verba illustranda Schmitz in docta diss. Katholik 1887 I. praesertim pag. 201 ss.; Gelasius ep. 12 n. 9; ep. 42 n. 1.

391. Ut ergo quae Ecclesiae definitionibus enunciantur, quaeque de romani pontificis juribus et praerogativis tenenda sunt, ad quaedam revocemus capita, dicimus:

1. *primatum* romani pontificis *complecti* non tantum officium inspectionis et directionis, ut contendunt M. A. de Dominis, Febronius, Tamburini etc., sed *potestatem jurisdictionis,* quae vere episcopalis sit, ut definit concilium vaticanum. Potestas autem episcopalis est potestas vere pastoralis, potestas, quam quivis episcopus in sua dioecesi habet, et consistit in potestate pascendi, regendi ac gubernandi gregem sibi commissum. Talem potestatem in universam Ecclesiam collatam esse Petro et in Petro ejus successoribus, patet **a.** ex ipsis Christi effatis, quibus primatum vel promisit vel contulit: munus enim petrae sustentantis Ecclesiam, confirmatoris fratrum, pastoris ovilis dominici, complectitur, ut vidimus, jurisdictionis potestatem. Patet **b.** praetermisso traditionis theoreticae suffragio ex traditione practica, quam pluribus exposuimus n. 372 ss. Patet **c.** ex fine instituti primatus. Voluit enim Christus ad unitatem catholicam efficiendam tuendamque, ut unus Ecclesiae praesit pastor. Atqui ad Ecclesiae unitatem efficiendam conservandamque non sufficit sola inspectio et directio, sed requiritur praecipiendi, cogendi, judicandi atque puniendi auctoritas seu veri nominis jurisdictio (cf. n. 339). Ergo primatus complectitur jurisdictionis potestatem seu potestatem episcopalem. Hinc passim romanus pontifex dictus est ‚episcopus episcoporum, episcopus Ecclesiae catholicae, pastor pastorum' etc. Et sane si Christus vocatur *pastor et episcopus animarum nostrarum* (1. Petr. 2, 25), Petrus qui ab ipso pascendi potestatem accepit ejusque gerit vices, totius gregis sibi commissi episcopus poterit dici. Cf. Granderath p. 2 c. 2 com. 5.

392. **2.** Tenendum est hanc *jurisdictionis potestatem esse plane universalem,* „erga quam, ut explicat conc. vaticanum concilii florentini definitionem, cujuscunque ritus et dignitatis pastores atque fideles tam seorsim singuli, quam simul omnes officio hierarchicae subordinationis veraeque obedientiae obstringuntur, non solum in rebus, quae ad fidem et mores, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent [1])." Quapropter, scribit Bernardus ad

[1]) Si quaeritur, quomodo rom. pontifex teneat primatum in universum orbem, ut dicitur in definitione florentina, respondemus eum talem habere primatum **1.** destinatione, quatenus Ecclesia catholica destinata est ut se per orbem diffundat; **2.** quatenus omnes homines tenentur Ecclesiam ingredi seque rom. pontifici subjicere; **3.** quatenus ubique terrarum potest jura exercere, siquidem ibi sint fideles, et **4.** quatenus jure pollet mittendi quaquaversus viros apostolicos ad fundandas ecclesias (n. 226 [1]).

Eugenium III. de consid. III, 1. „orbe exeundum est ei, qui forte volet explorare, quae non ad tuam pertineant curam;“ et Pius VI. declarat in resp. ad metropol. mogunt., trevir. etc., pastores omnes quacunque demum praefulgeant dignitate, „ita ejus auctoritati subdi, ut qui pastores appellantur et sunt, si populos respicias: ii, si pontificem spectes, nonnisi ovium numero habeantur.“ Haec vero primatus praerogativa probatur iisdem rationibus, ex amplitudine scil. verborum *Ecclesiam meam*, quam sustentare debet, et verborum *oves meas,* quas concreditas accepit; ex factis, cum pontifices suam sollicitudinem in universam extenderint Ecclesiam; ex fine, qui est non partem Ecclesiae, sed universam qua late patet, ad unitatem revocare: „ita ut custodita, quemadmodum prosequitur conc. vaticanum, cum romano pontifice tam communionis quam ejusdem fidei professionis unitate, Ecclesia Christi sit unus grex sub uno summo pastore. Haec est catholicae veritatis doctrina, a qua deviare salva fide atque salute nemo potest.“

393. **Scholion.** *Exceptioni ex Gregorio M. respondetur.* — Excipi potest, ex his recta sequi, romanum pontificem esse episcopum universalem Ecclesiae. Atqui s. Gregorius M. constanter titulum hunc recusavit, imo gravissimis verbis reprobavit. Ut rite respondeamus notamus:

1. distinguendam esse quaestionem de re a quaestione de nomine. Quod rem attinet, certum est, Gregorium s. Petro ejusque successoribus tribuisse primatum in universam Ecclesiam. Ita enim scribit IX ep. 12: „De constantinopolitana Ecclesia, quis dubitet eam sedi apostolicae subjectam esse?“ et ep. 59: „Nescio quis ei (sedi) episcopus subjectus non sit?“ Cf. n. 354 [2].

2. Quod nomen episcopi universalis attinet, notari debet illud accipi posse duplici sensu, sensu legitimo, quo significat eum, qui jurisdictionem habet in universam Ecclesiam et est episcopus Ecclesiae universalis (seu catholicae), ut se vocat s. Leo; quo sensu tributum illud fuit subinde ante et post Gregorium rom. pontifici. Alter sensus est reprobandus, scil. si quis diceretur episcopus universalis exclusive i. e. ad exclusionem aliorum episcoporum, quos Spiritus s. posuit regere Ecclesiam Dei, ac si romanus episcopus esset unicus, reliqui tantum ejus ministri vel vicarii. Atqui hoc vel simili sensu s. Gregorius titulum hunc reprobat.

3. Etiamsi illum absolute reprobasset, nihil sequeretur adversus primatum. Amore enim humilitatis, cujus studiosissimus erat sanctus ille pontifex, possunt tituli legitimum prae se ferentes sensum reprobari, quin res eo significata negetur. Ita definitum est a conc. florentino, rom. pontificem plenam in b. Petro accepisse potestatem regendi universalem Ecclesiam, et tamen propterea rom. pontifex non est dicendus rex Ecclesiae. Quare ut efficacius patriarcham CP. titulum illum sibi usurpantem dedoceret fastum et arrogantiam, miro modestiae exemplo titulum aliquo sensu legitimum penitus abjecit maluitque dici servus servorum Dei. En qua modestia scribit ad Constantiam Aug. V ep. 21: „Hac in causa nequaquam me pietas vestra despiciat: quia etsi peccata Gregorii tanta sunt, ut pati talia debeat, Petri tamen apostoli peccata nulla sunt, ut vestris temporibus pati ista mereatur . . . et propter peccata nostra, qui ei (Petro) indigne servimus, ejus apud vos honor nulla-

tenus minuatur.“ Ratione ergo dignitatis se cum Petro identificat. Cf. Grisar erudite hanc exceptionem dissolventem Zeitschrift für kath. Theol., Oeniponti 1880 pag 468 ss.; Palmieri th. 19.

394. **3.** Quare tenendum est *romanum pontificem duplicis unitatis, fidei* scil. et *communionis esse centrum*, quocum pastores omnes cum suis gregibus non distributive tantum, verum etiam collective conspirare debent; inepta enim est quorundam hypothesis, primatum se extendere ad singulos quidem episcopos distributive acceptos, non vero ad omnes collective sumptos. Quae opinio innititur falso supposito, concilium oecumenicum esse supra pontificem romanum; adversatur definitioni florentinae et vaticanae, quae vindicat potestatem pontifici romano non in Ecclesiae partem, sed in universam Ecclesiam (n. 392). Assertio autem nostra sicut est corollarium praecedentis praerogativae, ita evidenter colligitur ex primatus fine (cap. 1), ex notione obvia fundamenti Ecclesiae et pastoris ovilis dominici. Quare jam Irenaeus inculcat III, 3: „Ad hanc enim Ecclesiam propter potiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos, qui sunt undique fideles [1]):“ et Cyprianus de unit. Eccl. n. 4: „Qui cathedram Petri, supra quem fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit?“ et Ambrosius de poenit. I, 7 n. 33: „Non habent Petri hereditatem, qui Petri sedem non habent;“ et Hieronymus ep. 15 ad Damasum n. 2: „Ego nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuae i. e. cathedrae Petri communione consocior: super illam petram aedificatam Ecclesiam scio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est . . . Quicunque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, antichristi est.“ Cf. verba Optati n. 335. Quocirca communio cum romano pontifice tessera erat catholicitatis et orthodoxiae (n. 307. 381).

395. **4.** Tenendum est contra Eybel aliosque *hanc potestatem esse ordinariam* [2]), scil. non solum in casibus extraordinariis, cum ex. gr. episcopi suum negligunt munus, vel ex delegatione quadam transeunte romanus pontifex jurisdictionis potestate fruitur in ecclesia aliqua particulari, sed semper et ordinario vi sui muneris; neque enim petrae in aedificio vel pastoris munus in grege censeri potest extraordi-

---

[1]) In quae verba cf. Schneemann diss. t. IV. coll. lac. conc.

[2]) „Potestas sive jurisdictio ordinaria usu ecclesiastico dicitur ea, quae dignitati vel magistratui vel praefecturae ipso jure sive divino sive humano annexa est, quam quis proinde non vi specialis delegationis, sed vi suae dignitatis suique officii exercet. Ita omnes canonistae.“ Palmieri th. 13. Cf. Pii VI. breve ‚Super soliditate‘ (ap. Denzinger enchiridio n. 1363), quo pestifer Eybeli lib. ‚Quid est papa?‘ damnatur.

narium, sed ordinarium plane est, quamdiu aedificium consistere, grex adunari debet. Christus autem Petro Ecclesiam sustentandam et gregem dominicum custodiendum tradidit nulla ratione habita causae cujusdam extraordinariae vel negligentiae ministri inferioris, et fideles semper sunt oves relate ad Petrum pastorem; quare semper ipsum sequi, ei obedire, cum ipso, quamdiu catholici esse volunt, tamquam cum unitatis centro conspirare tenentur. Fatendum tamen est primatum jura sua magis exserere, si instant necessitas et periculum, magisque tunc salutarem suam in omnem Ecclesiam vim splendescere, ut diximus n. 384 [2].

„Tantum autem abest, dicit ad rem concilium vaticanum, ut haec summi pontificis potestas officiat ordinariae ac immediatae illi episcopalis jurisdictionis potestati, qua episcopi, qui positi a Spiritu sancto in apostolorum locum successerunt, tamquam veri pastores assignatos sibi greges, singuli singulos, pascunt et regunt, ut eadem a supremo et universali pastore asseratur, roboretur ac vindicetur, secundum illud sancti Gregorii Magni (VIII ep. 30 ad Eulog. alex.): ‚Meus honor est honor universalis Ecclesiae. Meus honor est fratrum meorum solidus vigor. Tum ego vere honoratus sum, cum singulis quibusque honor debitus non negatur.‘“

396. **5.** Tenendum est *potestatem hanc esse immediatam* et quidem

a. quoad originem i. e. non esse ipsi Ecclesiae seu fidelium coetui concessam, e quo dein in romanum pontificem per quandam delegationem vel translationem derivetur, sed immediate a Christo pontifici legitime electo communicari: quod jam saepius ostendimus (n. 250. 351 ss.), et manifesto colligitur ex disertis Christi verbis, quibus immediate ad Petrum, non ad Ecclesiam dixit: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam; tibi dabo claves regni coelorum; confirma fratres tuos; pasce agnos meos.* Quam ab causam ad recentiorem usque aetatem inaudita fuit haec theoria seu ejusmodi potestatis delegatio, meritoque damnata fuit a Pio VI. prop. 3 synodi pistoriensis: „Item (prop.) quae statuit, romanum pontificem esse caput ministeriale; sic explicata, ut romanus pontifex non a Christo in persona b. Petri, sed ab Ecclesia potestatem ministerii accipiat, qua velut Petri successor, verus Christi vicarius ac totius Ecclesiae caput pollet in universa Ecclesia, haeretica.“ Sane hac in hypothesi universa quoque Ecclesia in summi pontificis electionem conspirare deberet; neque enim Ecclesia particularis romana potestatis plenitudinem universalis Ecclesiae propriam illi, quem in primatus heredem designaverit, motu proprio posset derivare [1]).

[1]) Si qua est in ecclesia romana praerogativa, non ea redundat in ejus praesulem, sed contra, quidquid est splendoris in hac ecclesia, id ex Petro in illam derivatur. Hinc Nicolaus I. ep. 86 ad Michaelem imp. (Mig. 119, 958) scribit: „Zelus domus Dei, zelus paternarum traditionum, ordo ecclesiasticus, antiqua consuetudo atque sollicitudo, quam circumferimus, cunctarum ecclesiarum Dei; necnon et privilegia

b. Immediata est quoad exercitium, quatenus pontifex potestatem suam non solum per episcopos, sed per sese suosque legatos excercere cumque fidelibus ut suis ovibus libere communicare potest.

c. Multo magis est immediata, quatenus est independens in suo exercitio a potestate civili. Quod ita enunciat l. c. concilium vaticanum: „Porro ex suprema illa romani pontificis potestate gubernandi universam Ecclesiam jus eidem esse consequitur, in hujus sui muneris exercitio libere communicandi cum pastoribus et gregibus totius Ecclesiae, ut iidem ab ipso in via salutis doceri ac regi possint. Quare damnamus ac reprobamus illorum sententias, qui hanc supremi capitis cum pastoribus et gregibus communicationem licite impediri posse dicunt, aut eandem reddunt seculari potestati obnoxiam, ita ut contendant, quae ab apostolica sede vel ejus auctoritate ad regimen Ecclesiae constituuntur, vim ac valorem non habere, nisi potestatis secularis placito confirmentur."

Jure ergo damnavit Pius IX. syllabi prop. 28: »Episcopis sine gubernii venia fas non est vel ipsas apostolicas literas promulgare;« 29. 41 (cf. n. 217); 49: »Civilis auctoritas potest impedire, quominus sacrorum antistites et fideles populi cum romano pontifice libere ac mutuo communicent.« Ejusmodi enim asserta adversantur primis notionibus Ecclesiae divinitus institutae et societatis perfectae et supremae (n. 216. 259), ejus missioni et muneri promulgandi ubique quaecunque docuit Christus, amplissimisque Christi verbis, quibus ejus jura et potestatem enunciat (n. 354), subjicit Ecclesiam ejusque docendi auctoritatem principibus non solum laicis, sed et haereticis, infidelibus, persecutoribus, quo nihil absurdius. Merito quoque illorum detestanda est temeritas, qui romani pontificis auctoritatem in fideles potestatis exterae titulo infamant. Quare »Propositio summos pontifices, cum suas constitutiones in ea loca mittunt, quae temporali aliorum principum ditioni subjecta sunt, in territorio alieno legem ferre, schismatica et haeretica declaratur« decreto congr. s. Off. 1644 approbato ab Innocentio X. et Clemente XI. et constit. ‚Accepimus' 11. Jun. 1715. Cf. Aug. Müller in diss. historico-canonica de Placeto regio, Lovanii 1877; Palmieri th. 23; Tarquini In diss. de regio placet adnexa ejus institut. juris eccl. publ.

397. **6.** Tenendum est ex praescripto concilii florentini et vaticani *hanc potestatem esse plenam,* et quidem plenam non exclusive, quasi extra primatum nulla sit potestas in Ecclesia (neque enim definitum est, solum romanum pontificem habere potestatem in Ecclesia); sed extensive ut ei nemo se subtrahere possit, ut supra vidimus (n. 392); et plenam intensive, non absolutam quasi nulli legi obnoxiam, sed cui nil desit potestatis requisitae ad pascendam, regendam ac gubernandam universalem Ecclesiam, ut patet maxime ex verbis amplissimis: *Tibi dabo*

---

propriae sedis, quae in beato Petro suscepta divinitus est in ecclesiam romanam derivata universalis celebrat et veneratur Ecclesia, sicut praediximus, nos accendunt et silere ac desides esse nequaquam permittunt.«

claves regni coelorum (n. 354), et *pasce agnos meos, oves meas* (n. 358); ut patet ex disertis patrum verbis, quibus Petro ejusque successoribus sacerdotii principatum vindicant, et in primis ex primatus exercitio; nulla enim est potestatis ecclesiasticae functio, quam non in Ecclesia universa subinde exercuerint pontifices romani (n. 372 ss.).

Audiatur iterum Nicolaus I. l. c. (ib. p. 949): „Animadvertendum est, quia non nicaena, non denique ulla synodus, quodquam romanae contulit Ecclesiae privilegium, quae in Petro noverat eam totius jura potestatis pleniter meruisse, et cunctarum Christi ovium regimen accepisse; sicut beatus praesul Bonifatius attestatur (ep. 14 n. 1), universis episcopis per Thessaliam constitutis scribens: ‚Institutio universalis nascentis Ecclesiae de beati Petri sumpsit honore principium, in quo regimen ejus et summa consistit. Ex ejus enim ecclesiastica disciplina per omnes ecclesias, religionis jam crescente cultura fons (Coustantius legit *fonte,* qua lectione adhibita sensus est satis obscurus) emanavit; nicaenae synodi non aliud praecepta testantur; adeo ut non aliquid super eam ausa sit constituere, cum videret nihil supra meritum suum posse conferri. Omnia denique huic noverat Domini sermone concessa:‘ si omnia, ergo defuit nihil, quod non illi concesserit.“ Cf. alia praeclara ejusdem verba apud Denzinger Enchir. n. 266. 268.

Huic praerogativae non adversantur Cypriani verba de unit. Eccl. n. 5: „Episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur.“ Sane episcopatus unus est unitate originis, naturae, finis, corporis, quod episcopi constituunt: sed non est unus unitate subjecti, pluribus enim inest, et quidem quoad potestatem ordinis singulis eadem ratione, non autem quoad jurisdictionis plenitudinem. Quod si dicit, a singulis partem in solidum possideri, distinguimus: hoc dicit ut excludat subjectum cui exclusive insit, Conc.; ut affirmet eum a pluribus participari, subdist. ita ut supponat unum qui sit centrum, radix, fundamentum unitatis episcopalis ideoque ceteris praesit majori auctoritate, Conc.; ut originem, matricem et exordium unitatis episcopalis excludat habeatque omnes episcopos cum romano episcopo aequales, Neg. Legantur sequentia et liquebit, eum episcoporum inter se tueri si vis aequalitatem quod episcopatus naturam attinet, non autem cum illo, qui unitatis episcopatus est origo et centrum[1]).

398. Quare 7. *potestas romani pontificis est in Ecclesia suprema,* qua superior vel cui par nulla est. Quocirca concilium vaticanum statuit: „Quoniam divino apostolici primatus jure romanus pontifex universae Ecclesiae praeest, docemus etiam et declaramus, eum esse judicem supremum fidelium, et in omnibus causis ad examen ecclesiasticum spectantibus ad ipsius posse judicium recurri; sedis vero apostolicae, cujus

---

[1]) Cf. Mazzella disp. 5 a. 3 § 3; Franzelin th. 9, qui verba ita explicat: „Episcopatus unus est, cujus a singulis quidem pars tenetur, sed nonnisi in solidum h. e. ita ut partes singulae ordinentur ad unum solidum seu ad unitatem totius, nec possint esse partes catholici episcopatus et verae Ecclesiae nisi quatenus solidentur et uniantur ad totum.“ Cf. de origine jurisdictionis in episcopis fuse disputantem Lainez in disp. trid. editis a Grisar Oeniponte 1886. I, 1—370.

auctoritate major non est, judicium a nemine fore retractandum, neque cuiquam de ejus licere judicare judicio. Quare a recto veritatis tramite aberrant, qui affirmant, licere a judiciis romanorum pontificum ad oecumenicum concilium tamquam ad auctoritatem romano pontifice superiorem appellare.“

399. Paucis hic attingenda est celebris diu ac subinde acriter agitata controversia *de superioritate romani pontificis super concilium,* quae jam pridem dirempta dici potuit, sed iterum decisa est concilii vaticani auctoritate. Prima semina oppositae sententiae de superioritate conciliorum ex universa Ecclesia congregatorum[1]) supra romanum pontificem comparent sec. XIII. ad finem vergente tempore et occasione dissidii inter Bonifatium VIII. et Philippum Galliae regem celebris vero evasit initio seculi XV. occasione schismatis occidentalis. Idcirco vero tunc temporis plures in eam abierunt sententiam, quod medium aliud ad tollendum tristissimum schisma non reperirent, ideoque hanc superioritatem defendisse non videntur nisi pro casu schismatis sive pontificis incerti. Illam deinde illimitate ultro amplexi sunt richeriani, febroniani, regalistae etc., secundum quos potestas ecclesiastica principalius et immobilius, ut ajunt, residet in Ecclesia, ex qua in pontificem velut in caput ministeriale, ideoque ipsi Ecclesiae obnoxium, redundet. Fatendum tamen est, praeter hos etiam alios theologos, praesertim gallicanos, innixos in primis concilii constantiensis decretis tueri, ita romanum pontificem esse super concilia particularia, ut tamen sit subjectus synodo universali; quam doctrinam probavit clerus gallicanus in famosa declaratione a. 1682 art. 2.

Verum post declarationem concilii vaticani dubium non est, romanum pontificem, sane certum, legitime electum, viventem (si enim pontifex est mortuus vel dubius, alia foret quaestio), esse super quodcunque concilium, licet numerosum; sed neque dubium esse poterat post definitionem florentinam, quae ei asserit plenam potestatem pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam: nam plena non est potestas, quae superiori est obnoxia, vel quae se non extendit in universam Ecclesiam (quo nomine non designantur Ecclesiae particulares distributive acceptae, sed collective sumptae et quatenus in unum coalescunt Christi ovile), sed subjicitur tamquam superiori tribunali episcoporum coetui. Neque dubium esse poterat post bullam Leonis X. in conc. lateranensi V. editam, qua statuit: »Solum romanum pontificem pro tempore exsistentem tamquam auctoritatem super omnia concilia habentem tam conciliorum indicendorum, transferendorum ac dissolvendorum plenum jus ac potestatem habere, nedum e s. Scripturae testimonio, dictis ss. patrum ac aliorum rom. pontificum, etiam praedecessorum nostrorum sacrorumque canonum decretis, sed propria etiam eorundem conciliorum confessione manifeste constat.« Jure ergo damnaverat Alexander VIII. prop. 29: »Futilis et toties convulsa est assertio pontificis romani super concilium oecumenicum auctoritate atque in fidei quaestionibus infallibilitate.«

---

[1]) Non dicimus conciliorum oecumenicorum, quia concilium proprie oecumenicum includit romanum pontificem, neque enim est vere oecumenicum, si est *acephalum;* quare quaestio minus apte proponitur, si quaeritur, num concilium oecumenicum sit supra romanum pontificem.

Pro nostra assertione plura argumenta partim jam allata, partim adhuc afferenda, adduci possunt. Interim sufficiat, quod sententiam oppositam facto reprobaverunt Liberius synodum cassando ariminensem licet frequentissimam, teste Damaso ep. 3 n. 1, et Leo canonem 28 a concilio chalcedonensi alioquin oecumenico sancitum (n. 405[3]). Reprobavit Nicolaus I. ep. 86 ad Michaelem imp. scribens: „Cum secundum canones, ubi est major auctoritas, judicium inferiorum sit deferendum ad dissolvendum scil. vel ad roborandum, patet profecto, sedis apostolicae, cujus auctoritate major non est, judicium a nemine fore retractandum, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio.“ Quibus plane similia inculcant Bonifatius I. ep. 13 n. 1, Gelasius (n. 375), Ennodius in apologia pro Symmacho et Avitus ep. ad senatores urbis in causa Symmachi (n. 432) et Hadriani II. ep. 18 ad Ignatium ep. CP. Quare etiam conc. oecumenicum VIII act. 10 can. 21 statuit: „Porro si synodus universalis fuerit congregata, et facta fuerit etiam de sancta romanorum Ecclesia quaevis ambiguitas et controversia, oportet venerabiliter et cum convenienti reverentia de proposita quaestione sciscitari et solutionem accipere et aut proficere, aut profectum facere, non tamen audacter sententiam dicere contra summos senioris Romae pontifices.“ Quod si quandoque romani pontifices permiserunt, ut eorum causa examinaretur in concilio, id concesserunt ex quadam oeconomia, ut efficacius omnis excluderetur calumniandi occasio vel ut manifestior eorum appareret innocentia. Cf. Bellarminus de conc. II, 13 ss.; Cercià s. 3 lect. 5 ss.

400. **8.** Si romani pontificis potestas est suprema ideoque supra concilia, *ab ea non licet appellare.* Quod jam diserte inculcat Gelasius ep. 26 n. 5: „Non reticemus, quod cuncta per mundum novit Ecclesia, quoniam quorumlibet sententiis ligata pontificum sedes b. Petri apostoli jus habeat resolvendi, utpote quae de omni Ecclesia fas habeat judicandi, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio; siquidem ad illam de qualibet mundi parte canones appellari voluerint, ab illa autem nemo sit appellare permissus.“ Hinc quamvis saepius a conciliis provocatum fuerit ad romanos pontifices (n. 375), nullum tamen appellationis a romano pontifice ad concilium universale reperitur exemplum usque ad Fridericum II. imp., qui teste ipso Petro de Marca de conc. sacerd. et imp. IV, 17 n. 5, primus appellavit. Et sane opinio, licere a papa appellare ad concilium oecumenicum, est schismatica, committit enim Ecclesiam cum suo capite; est haeretica, nam opponitur dogmati de potestatis plenitudine, quae inest primatui; est absurda, nam nomine concilii oecumenici vel comprehenditur pontifex, et tunc non subjicitur concilio; vel non comprehenditur, et tunc non est oecumenicum, ut mox ostendemus, hinc multo minus ei subjicitur pontifex.

401. Contra appellationes ad romanum pontificem praecipuum argumentum petitur ex ecclesia africana, quae illas clericis prohibuit in concilio carthaginensi a 418 et can. 28 concilii anni sequentis. Sed

1. quid si ecclesia africana hac in re erraverit, sicut Cypriani tempore erravit in quaestione de haereticorum baptismate? Tamen

2. constat ex ep. concilii africani ad Bonifatium, et ex altera ad Coelestinum; ex ep. 209 s. Augustini ad Coelestinum; ex ep. 12 s. Leonis ad episcopos Africae c. 12, morem appellandi ad romanum pontificem viguisse sicut in aliis ecclesiis ita etiam in Africa tum ante illa concilia, tum illorum tempore, tum etiam post eadem. Quare

3. dicendum est, episcopos africanos non tam voluisse ius denegare romano pontifici, quam illius exercitium saltem frequens declarare minus opportunum abusumque reprobare. Quam ob rem modeste ad Coelestinum (ep. 2 a. 425 vel 426) scribunt n. 2: „Impendio deprecamur, ut deinceps ad vestras aures hinc venientes non facilius admittatis, nec a nobis excommunicatos in communionem ultra velitis excipere.“ Ceterum

4. concedi potest episcopos africanos in hac controversia et aegre tulisse ejusmodi appellationes, saltem frequentes, et propter abusus, quibus occasionem praebebant, voluisse eas impedire, eoque magis, quod illos canones nicaenos (sardicenses), quibus Zosimus in suo responso nitebatur, plane ignorarent, neque reperire potuerint. Cf. Phillips Kirchenr. V § 217: Zacaria Antifebronii p. 2 l. 3; Palmieri th. 17, 20.

Neve quis provocet ad can. 3. 4. 5 (al. 7) conc. sardicensis, ut inferat rom. pontifici competere tantum jus decernendae revisionis judicii in aliquem episcopum lati: asseritur enim illi verum jus recipiendae appellationis ex qualibet Ecclesiae parte. Neve urgeat quis canonibus illis innixus, praerogativam hanc competere rom. episcopo jure tantum ecclesiastico ex concessione scil. illius concilii. Nam concilium sardicense non asseruit illud jus rom. episcopo, quasi eo antea caruerit, cum ipsum, ut patet ex dictis, essentialiter adnexum sit plenitudini jurisdictionis in universam Ecclesiam propriae primatui: sed declarat tantum illud jus ac vindicat adversus arianos, qui plures episcopos non obstante eorum ad sedem romanam appellatione cathedra spoliarant aliosque ordinaverant in eorum locum. Cf. Lupus in scholiis ad hos can.; Ballerinii in obser. ad diss. V. Quesnelli p. 1 c. 6.

402. Ut vero **9.** accuratius romani pontificis ad concilia oecumenica determinetur relatio, statuimus thesim:

Thesis LXXVIII. ***Jus romani pontificis proprium est convocandi concilia oecumenica, illis praesidendi eaque confirmandi, adeo ut si desit pontificia confirmatio, ea robore careant atque auctoritate, qua universam obligent Ecclesiam.***

Demonstratio p. I. Non solum contendimus triplex quod indicavimus jus competere romano pontifici, sed etiam ita ipsius esse proprium, ut nulli alteri tribui possit. Et revera

1. convocatio concilii oecumenici authentica (neque enim loquimur de convocatione ministeriali vel de exhortatione tantum quadam et voto illud celebrandi) est actus jurisdictionis ecclesiasticae. Illi ergo tantum competit, qui jurisdictione potitur in universam Ecclesiam. Atqui solus romanus pontifex ejusmodi jurisdictione potitur. Ergo ipsius tantum est authentice convocare synodum ex universa Ecclesia.

2. Confirmatur analogia. Sicut enim episcopi est synodum dioecesanam, metropolitae provincialem, primatis plenariam seu nationalem convocare synodum: ita a fortiori ei, qui jure divino praeest capitis instar universae Ecclesiae, jus competet convocandi synodum oecumenicam. Quare Nicolaus I. declarat ep. 38: „Generale concilium sine apostolicae sedis praecepto nulli fas est vocandi." Marcianus vero imp. et Pulcheria Leoni scribunt ep. 76. 77 (in ep. Leonis), ut universalis cogatur synodus, sed ipso auctore σοῦ αὐθεντοῦντος.

3. Ratio est, quod episcopi ideo in conc. oecumenicum congregantur, ut leges ferant pro universa Ecclesia. Atqui episcopi quamvis jurisdictionem habeant in suam diocesim, neque seorsim neque collecti jus habent ferendi leges obligantes universam Ecclesiam independenter a pontifice. Quare ipso tantum auctore, ut id accurate expressit Pulcheria imp., episcopi in conc. oecumenicum convenire possunt.

4. Hoc jus neque generatim principibus politicis, neque nominatim imperatoribus adscribi potest. Nam **a.** Ecclesia actu vel destinatione saltem latius patet quovis imperio, hinc diffunditur per plurium principum ditionem; nullus ergo principum authentice episcoporum coetum poterit congregare. Quid quod **b.** principes esse possunt ethnici vel haeretici? his vero nemo jus convocandi concilium oecumenicum tribuet. Unde vero **c.** probatur hoc jus convenire principibus christianis, quibus secundum gravissima patrum testimonia in negotiis ecclesiasticis nulla est auctoritas (n. 330)? Quare hoc jus ex Christi institutione (n. 330) illi conveniet, qui praeest Ecclesiae.

403. Negari quidem nequit, plurium conciliorum, etiam talium, quae inter oecumenica recensentur, convocationem imperatoribus esse tribuendam, ut fuse ostendit Funk Kirchengesch. Abhandl. u. Untersuch. I, 39--87.

Verum **a.** nos modo non de facto, sed de jure sumus solliciti, neque enim ex quolibet facto jus inferri potest; facta vero illa, nisi apte explicentur, legitima censeri non possunt. Qua in sententia confirmamur ipso etiam exitu tristi plerorumque illorum conciliorum, quae imperatores citra romani pontificis consensum pro suo convocarunt arbitrio. Quam rationem jam urget Maximus M. in collatione cum Theodosio episcopo Caesareae (Mig. 129, 636): unde ex ipso eventu colligitur, jus convocandi concilii principibus solum cum maximo Ecclesiae damno tribui. Ceterum

b. quod factum attinet convocationis primorum conciliorum oecumenicorum non videtur excludenda cooperatio romanorum pontificum vel tacitus saltem consensus, quo convocatio caesarea redderetur legitima. Hoc saltem probant in primis Blötzer der h. Stuhl und die ökum. Synoden etc. Zeitschr. für k. Theol. 1886 p. 67 ss.; Schmid Katholik 1893 I, 318—47; Höhler Linz. Qtlschr. 1897 p. 308—47 etc., qui scripserunt adversus Funk; Palmieri th. 28.

Quare **c.** hoc exstitit discrimen inter pontifices et imperatores convocantes concilia, quod illi accepto per Christum jure veri exstiterint convocationis auctores, hi honorem splendoremque convocationis obtinuerint.

Neque **d.** rationes desunt sat graves, propter quas romani praesules partem concesserint imperatoribus in convocandis conciliis oecumenicis. Ejusmodi rationes fuerunt α. quod Ecclesiae romanisque pontificibus cordi semper fuit sacerdotii atque imperii pax; quod β. egregia fuerunt aliquot imperatorum et Constantini potissimum in Ecclesiam merita, ideoque decebat, ut illis non minimum deferretur; quod γ. ab imperatoribus exspectari poterat praesidium, quo pravi et haeretici compescerentur homines; quod δ. necessaria erat ipsorum munificentia, ut impensis pro instituendis itineribus consuleretur; quod ε. imperatorum tantum consensu eligi poterat civitas, in quam episcopi ex orbe universo convenirent.

404. **Demonstratio p. II.** Eodem titulo, quo solius romani pontificis est concilium convocare oecumenicum, ipsius quoque est eidem praesidere. Nam concilium oecumenicum ipsam debet prae se ferre et repraesentare Ecclesiam, qualem eam Christus instituit. Atqui Ecclesiam ita instituit Christus, ut illi jugiter praeesse debeant Petrus ejusque successores et quidem cum plenitudine potestatis. Ergo et in concilio praeerit cum plenitudine potestatis. Et revera si consulantur, quae de conciliorum oecumenicorum celebratione consignata sunt literis, patet, omnibus conciliis in Occidente habitis non alios sine controversia quam romanos praefuisse antistites; quod repetendum est de conciliis in Oriente celebratis, duobus exceptis II. et V., quae propterea spectata celebratione oecumenica censeri nequeunt. Quocirca etiam Dioscorus, qui ejectis Leonis I. legatis jus sibi vindicavit praesidendi in concilio ephesino, reprehensus fuit a conc. chalcedonensi, „quod synodum ausus sit facere citra sententiam throni apostolici, quod nunquam licuit, nunquam factum est" (Hardouin II, 68).

Quo sensu praefuerint conciliis imperatores. — Quod si legimus, imperatores nonnullis praefuisse synodis, ut IV., VII. et VIII., noris, triplicem secerni posse modum praesidendi concilio, quorum primus est, ut quis in fidei decretis condendis, sancienda disciplina, statuendis canonibus praesideat episcopis ut membris caput; alter in eo est situs, ut quis rerum agendarum consultationumque ordini prospiciat conventusque tranquillitatem tueatur; tertius denique praesidendi modus principe et honoratiore loco continetur. Atqui concedi nequit, imperatores praesedisse conciliis primo modo, cum careant quavis jurisdictione ecclesiastica (n. 330). Ergo concedi tantum potest, eos praesedisse altero atque tertio modo; quod etiam suadetur verbis epistolae conc. chalcedonensis ad Leonem M. c. 1: »Quibus (episcopis) tu quidem sicut membris caput praeeras, in his, qui tuas vices gerebant benevolentiam praeferens: imperatores vero fideles ad ornandum decentissime praesidebant sicut Zorobabel Jesu 1. Esdr. 3, 2 Ecclesiae tamquam Jerusalem aedificationem renovare circa dogmata invitantes.«

405. **Demonstratio p. III.** Praecipua romani pontificis praerogativa relate ad concilia est jus confirmandi decreta, ut authentica sint vimque habeant omnes obligandi, quae haud difficulter probatur.

Sane **1.** conciliorum oecumenicorum decreta inde suam mutuantur auctoritatem vimque obligandi, quod ab Ecclesia legitime repraesentata dimanant. Atqui nulla auctore Christo legitima habetur haberique potest Ecclesiae repraesentatio, si Petrus, „qui universae, quae sub coelo est, Ecclesiae princeps est pastor (Theod. Studita ad Leonem III)" deest, vel ea ratione non adest, quae ejusdem praerogativis convenit quamque primatus illi divinitus traditus flagitat; nam „ubi est Petrus, ibi Ecclesia", teste Ambrosio in Ps. 40 n. 30. Hinc

2. romani pontifices passim hoc jus sibi vindicant nemine reclamante. Illud insinuat jam Julius I. in ep. ad eusebianos, qui inscio romano pontifice auctoritate propria Athanasium secundae sedis episcopum deposuerant, scribens n. 22: „An ignoratis, hanc esse consuetudinem, ut primum nobis scribatur, et hinc quod justum est decernatur?" Haec enim causa non spectabat ad concilium particulare absque romani antistitis consensu principis nutu coactum.

Quem in sensum Julii verba interpretati sunt Sozomenus et Socrates, quorum ille ea respiciens statuit H. E. III, 10, »pro irritis habenda esse quae praeter sententiam episcopi romani fuerint gesta (utique in causa majori);« hic vero refert II, 17, Julium conquestum esse »quod contra canones ipsum ad synodum non vocassent, cum ecclesiastica regula interdictum sit, ne praeter sententiam romani pontificis quidquam ab Ecclesia decernatur.« Clarissime vero hoc jus enunciat Gelasius I. tr. 4 de anath. vinculo n. 9: »Totum, ut dictum, est in sedis apostolicae positum potestate. Ita quod firmavit in synodo (chalcedonensi) sedes apostolica, hoc robur obtinuit; quod refutavit, habere non potuit firmitatem: et sola rescindit, quod praeter ordinem congregatio synodica putaverat usurpandum;« et in ep. 26 ad episcopos Dardaniae n. 3: »Sedes apostolica et unamquamque synodum sua auctoritate confirmat et continuata moderatione custodit pro suo scil. principatu.« Non minus peremptorie hanc praerogativam sedi apostolicae asserit Nicolaus I. ep. 86 ad Michaelem imp. scribens: »Non ergo dicatis, non eguisse vos in causa pietatis romanae Ecclesiae, quae collecta concilia sua auctoritate firmat, sua auctoritate custodit. Unde quaedam eorum, quia consensum romani pontificis non habuerunt, valetudinem perdiderunt [1]),« quod dein factis comprobat. Photio vero scribit ep. 12: »Decretalia autem, quae a ss. pontificibus primae sedis

[1]) Cf. ep. 4. 46. 65 (Migne 116, 773. 858 et 882). Cf. etiam verba Innocentii I. ad conc. carthag. ep. 29 n. 1 opusc. XVIII, 80. Tamquam fragmentum epistolae Pelagii II. haec affert Baluzius Miscellan. V, 467: »Synodorum congregandarum auctoritas apostolicae sedi privata commissa est potestate, nec ullam synodum generalem ratam esse legimus, quae ejus non fuerit auctoritate congregata vel fulta. Haec auctoritas testatur canonica, haec historia ecclesiastica roborat, haec sancti patres confirmant.« Quibus similia leguntur in ejus ep. 6 ad Joannem CP., quae tamen spuriis accensetur. Cf. Scheeben l. 1 n. 544.

romanae Ecclesiae sunt instituta, cujus auctoritate atque sanctione omnes synodi et sancta concilia roborantur et stabilitatem sumunt, cur vos non habere vel observare dicitis, nisi quia vestrae ordinationi contradicunt?«

3. Praerogativam hanc facta luculenta comprobant. Huc spectant cassatio concilii ariminensis per Liberium (n. 399); huc facta, ad quae provocat Gelasius ep. 26 (n. 375); huc instructio Coelestini legatis suis, quos ad concilium ephesinum mittit, data (ep. 17): „Ut interesse conventui debeatis, ita ille; ad disceptationem si fuerit ventum, vos de eorum sententiis judicare debeatis, non subire certamen."

In primis vero jus pontificium gestis concilii chalcedonensis confirmatur. Unanimes sanxerant patres can. 28, quo sedi constantinopolitanae primus post sedem apostolicam gradus tribuitur. Verum non obstante tot episcoporum (c. 600) universi Orientis consensione, existimarunt ipsi vim canoni non inesse, nisi a Leone confirmaretur. Quare concilium enixe petiit (ep. 98) confirmationem: »Rogamus igitur, scribunt concilii patres, et tuis decretis nostrum honora judicium, et sicut nos capiti in bonis adjecimus consonantiam; sic et summitas tua filiis, quod decet, adimpleat.« Et iterum: »Omnem vobis gestorum vim insinuavimus ad eorum, quae a nobis gesta sunt, firmitatem et consonantiam.« Petiit et Marcianus imperator[1]); petiit et Anatolius, qui se ab ambitionis vitio quasi purgans canonis condendi causam in clerum constantinopolitanum rejecit addens n. 1: »Oportebat omnia necessario ad notitiam tuae Sanctitatis referri, quae consecuta sunt;« et n. 2: »Quoniam vero post ipsos (legatos tuos) par erat, ut reliquae chartae, quae debent necessarie ad vestram cognitionem venire, per nostros homines mitterentur, eo quod specialiter quaedam a nobis acta sunt . . . ut cum alia quidem per literas, alia vero per seipsos manifesta fecerint, convenienti vobisque digno responso ad nos cum gaudio revertantur etc.« Sed non obstante tanta intercessione Leo recusavit confirmationem, quocirca »cuncta acta illius synodi (circa hunc canonem) sede contradicente apostolica soluta sunt,« inquit Gregorius M. V. ep. 21. Ita etiam Gelasius p. 410 et Ferrandus n. 270. Unde factum est, ut eutychiani tumultus excitarent occasionemque sumerent dubitationis ingerendae de ipsa chalcedonensi definitione fidei: »Illi enim, ut refert s. Leo ep. 117, occasione velandae perfidiae suae infirma vel dubia videri volunt statuta concilii, quae nulla sint consensus mei sententia roborata.« Quare Marcianus ad eundem scribens ep. 110 enixe rogat: »Ob eam rem tua pietas literas mittere dignabitur, per quas omnibus ecclesiis et populis manifestum fiat, in sancta synodo peracta a tua beatitudine rata haberi.« Huc deinde spectant quae legimus in synodi VII act. 6, in qua rejiciuntur concilia coacta ab imperatoribus Leone et Constantino iconomachis, quod scil. »adjutorem non habuerint illius temporis romanum papam vel eos, qui circa ipsum sunt sacerdotes, nec etiam per vicarios ejus, nec per encyclicam epistolam, quemadmodum dictat lex conciliorum.« Magni quoque momenti sunt, quae

[1]) Ep. inter s. Leonis 110. Quanti fecerit Marcianus s. Leonis confirmationem, colligitur etiam ex ep. Leonis 116 ad Pulcheriam n. 2: »Quod vero piissimus imperator ad omnes episcopos, qui chalcedonensi synodo interfuere, voluit me scripta dirigere, quibus quae illic sunt definita, firmarem, libenter implevi, ne fallax cujuspiam simulatio sententiam meam haberet incertam.«

legimus in actis ejusdem synodi de vicariis sedium alexandrinae, antiochenae et hierosolymitanae, qui scil. declararunt nullum oriri praejudicium adversus decreta synodi VI, quod nullus sedium patriarchalium Orientis ei interfuerit, „praecipue cum ss. et apostolicus papa romanus concordaverit et in ea inventus sit per apocrisarios suos (Mansi XII, 1133).“

406. *Exceptionibus satisfit.* — Huic pontificis praerogativae non obest, **1.** si qua forte sunt concilia oecumenica, quorum in actis nihil legimus de eorum confirmatione. Cum enim duo sint conciliorum per pontificem confirmationis genera, unum ut conciliorum decreta ad pontificem delata ipse comprobet atque confirmet: alterum vero, ut ipse primus sententiam promat illamque concilio sequendam proponat, ita ut ab eo discedere integrum eidem non sit: concedere possumus, nonnulla concilia, cujusmodi fuerunt ephesinum, chalcedonense, constantinopolitanum III, et nicaenum II., hoc posteriori modo firmam auctoritatem esse adepta. Cum enim ista concilia ad pontificum definitiones sua exigerent decreta, quidquid in ipsis definitum fuit, romanae sedis auctoritate constitutum dici merito potuit, quin iterum confirmari oportuerit. Ceterum silentium de confirmatione pontificia repeti etiam inde quandoque poterit, quod interciderunt acta. Ita ex. gr. synodus romana sub Felice II. a. 485 testatur (Mansi VII, 1140): „Quam vocem (*Tu es Petrus* etc.) sequentes 318 patres apud Nicaeam congregati confirmationem rerum atque auctoritatem s. romanae Ecclesiae detulerunt.“

Quo sensu episcopi confirmarint concilia. — **2.** Legimus episcopos tum seorsim, tum in synodos particulares congregatos, concilia confirmasse oecumenica. Verum **a.** episcoporum confirmatio censeri nequit ejusdem rationis atque ea, quam romanis pontificibus vindicavimus. „Neque enim licuit aliquando, scribit Pelagius I. ad Valerianum (Mig. 69, 413), nec licebit particularum synodum ad dijudicandam generalem synodum congregari.“ Cf. n. 272 [6]). Si **b.** quae objiciuntur, attentius expenduntur, innotescet, confirmationem illam non fuisse juridice liberam, sed necessariam et officii potius exsecutionem quam juris exercitium. Quapropter ex illa repeti nequit decretorum vis atque robur. Illa autem **c.** eo spectabat, ut consensio catholici nominis illustrius splenderet, quo splendore ipsa conciliorum oecumenicorum auctoritas adversarios vehementius perculleret. Quare Rusticus diaconus in disp. adversus acephalos consensionem hanc urget ad concilii chalcedonensis probandam auctoritatem: „Sufficeret tibi, inquit, unica auctoritas synodi universalis, quae numero superat universas, quae toties cunctarum ecclesiarum consona sententia confirmata est tam per encyclicas epistolas regnante Leone, quam per libellos sacerdotum forsan 2500 imperante Justino (Migne 67, 1251).“

De caesarea conciliorum confirmatione. — **3.** Legimus imperatores quoque synodorum decreta confirmasse. Verum **a.** ab hac confirmatione repeti non posse internam decretorum vim atque valorem patet; absonum enim est eum ab illis repetere, qui ecclesiastica penitus carent potestate, ac ne jus quidem habent judicum instar sedendi in conciliis (n. 330). „Quandonam Ecclesiae decretum, quaerit merito Athanasius in hist. arian. ad monachos n. 52, ab imperatore accepit auctoritatem, aut pro decreto illud habitum est? Multae antehac synodi coactae sunt, multa prodiere Ecclesiae decreta, sed nunquam imperator ecclesiastica curiose perquisivit. Ex Caesaris domesticis quidam Paulo apostolo amici fuere, quorum nomine philippenses ille in epistola sua

(4, 22) salutavit, sed nequaquam illos judiciorum consortes adhibuit.« Quare **b.** ex confirmatione caesarea auctoritas tantum externa externusque splendor decretis accedit, quatenus nimirum imperatores confirmando conciliorum statuta, in suam ea recipiunt tutelam, interdicunt magistratibus provinciarum, ne illa violent, in censum quoque legum civilium referunt ac quandoque intentatis poenis eorum promovent custodiam. »Res enim humanae, censet s. Leo ep. 60, aliter tutae esse non possunt, nisi quae ad divinam confessionem pertinent, et regia et sacerdotalis defendat auctoritas.« Cf. Thomassinus dissert. 3. 6. 10. In concilia; Hefele Conciliengeschichte introd.; Archiv für kath. Kirchenrecht II, 555 ss.

407. Sed jam **10.** ad romani pontificis infallibilitatem veniamus, quam eidem thesi sequenti vindicamus.

Thesis LXXIX. *„Romanus pontifex, cum ex cathedra loquitur, id est, cum omnium christianorum pastoris et doctoris munere fungens pro suprema sua apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam ipsi in b. Petro promissam, ea infallibilitate pollet, qua divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit, ideoque ejusmodi romani pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu Ecclesiae, irreformabiles sunt.“*

Declaratio. Quamvis thesis, qua continetur ipsa vaticana definitio sess. 4. c. 4., per se sit clara, illustrationis gratia quaedam notabimus:

1. in thesi asseritur romano pontifici ideoque singulis infallibilitatis praerogativa, non tantum pontificium seriei, non solum sedi permanenti, sed et personae transeunti, contra eos, qui (ut card. de Luzerne, Bossuet etc.) distinctione facta inter sedentes et sedem, contendunt, singulos quidem pontifices posse errare, sed non sedem romanam seu pontificum seriem: cum, si unus errat, vel ipse vel ejus successor errorem emendet, ita ut nunquam ipsa sedes deficiat, ut defecit ex. gr. sedes alexandrina vel antiochena. Quare hoc sensu dici potest praerogativa personalis, quatenus personae singulorum successorum b. Petri inhaeret [1]). Declaratur vero contra gallicanos, qui concedunt in declar. a. 1682 art. 4 romani pontificis infallibilitatem sub conditione, ‚si Ecclesiae consensus accesserit,‘ ejus definitiones ex sese, non ex consensu Ecclesiae esse irreformabiles.

2. Vindicatur romano pontifici infallibilitas i. e. immunitas ab errore (non a peccato) et quidem non pro quocunque casu, sed quando ex cathedra loquitur, quam notionem conc. distincte exponit quatuor exigens conditiones: **a.** ex parte pontificis, ut doceat non qua theologus, qua doctus etc., sed qua pontifex (sensu reduplicativo) i. e. qua omnium christianorum pastor et doctor pro suprema sua auctoritate; **b.** ex parte materiae, ut definiat de fide et moribus; **c.** ex parte formae, ut definiat, non tantum consulat, moneat: sed ut finem controversiae peremptorie imponat, definitivam proferat

[1]) Cf. de sensu definitionis vaticanae insignem et solidam disputationem Vinc. Gasser ep. brixinensis in actis conc. vat. ed. lacensis VII, 388 ss. et ex ipsis Granderath II c. 2 comment. 8; Scheeben l. 1 § 32, praesertim n. 508—11.

sententiam cum intentione obligandi; **d.** ex parte termini, ut quamvis non omnes actu alloquatur, quamvis ad unum tantum scribat, aliquid definiat ab omnibus, ab universa Ecclesia tenendum. Si subinde incertum est, num aliqua pontificis sententia definitio sit e cathedra, notetur, non minus difficile persaepe esse statuere, num certa quaedam concilii oecumenici verba synodalem contineant definitionem. Sicut ergo hoc dubium conciliatur cum fide in conciliorum oecumenicorum infallibilitatem: ita singulare dubium, num quid definitum censeri debeat e cathedra, dogmati de romani pontificis inerrantia non adversabitur. Serventur igitur etiam hic regulae, quas infra n. 504 statuemus ad cognoscendum num quid sit a concilio definitum; manente dubio prudenti, nulla erit definitio e cathedra. Ceterum juverit jam a disputationis exordio prae oculis habere, plerasque difficultates adversus hoc dogma petere etiam conciliorum oecumenicorum infallibilitatem, quae omnibus diligenter expensis vix facilius firmiusque probari potest. Cf. Kleutgen disp. theol. de rom. pont. suprema potestate docendi, Neapoli 1870 § 1.

3. Statuitur, romanum pontificem cum ex cathedra loquitur, ea pollere infallibilitate, qua pollet Ecclesia: ideoque idem esse objectum atque naturam infallibilitatis pontificiae atque infallibilitatis Ecclesiae; quare pontifex neque ex inspiratione, neque ex nova quadam revelatione est infallibilis, sed per s. Spiritus assistentiam, non seclusa cooperatione humana (n. 284).

4. Veritas haec practice quidem negata fuit ab omnibus haereticis, explicite vero primum medio aevo a theologis factionum haereticarum vel schismaticarum; occasione tristissimi schismatis occidentalis error oppositus Ecclesiam turbavit, dein quandam speciem induit declaratione cleri gallicani a. 1682, quae tamen plus fuit opus politicae, quam traditionis summa et fructus studii serii (n. 149 [3] a.): unde mox a suis auctoribus retractata fuit; ab eo autem tempore non defuere, qui illi errori inhaeserint, donec is aetate nostra audacius caput suum extulerit.

408. **Demonstratio.** Tot suppeditant pro infallibilitate romani pontificis argumenta, ut difficile sit in iis adducendis servare modum. Consequitur in primis *corollarii* modo ex variis Ecclesiae universalis definitionibus vel judiciis authenticis: quare in dubium vocari nequit, quin illa vocentur in discrimen. Huc spectat

1. Hormisdae (a. 514—523) formula Orientis episcopis, qui schismatis acaciani participes fuere, praescripta hujus tenoris: „Prima salus est regulam rectae fidei custodire et a constitutis patrum nullatenus deviare. Et quia non potest D. N. J. Christi praetermitti sententia dicentis: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam* (Matth. 16, 18), haec, quae dicta sunt, rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica immaculata est semper catholica reservata religio et sancta celebrata doctrina [1]). Ab hujus ergo fide et doctrina separari minime

[1]) Haec verba ‚et sancta celebrata doctrina' non leguntur in formula fidei Hormisdae, prout habetur in ep. 7 seu indiculo dato suis legatis ad Anastasium imp., nec in ep. 26 episc. Hisp. ed. Thiel; leguntur tamen in formula subscripta in conc. oecum. VIII act. 1, unde eam recepit conc. vaticanum. Ita etiam infra legitur vera pro verax.

cupientes . . . . speramus, ut in una communione, quam sedes apostolica praedicat, esse mereamur, in qua est integra et vera christianae religionis soliditas[1]), promittentes etiam sequestratos communione Ecclesiae catholicae i. e. non consentientes sedi apostolicae, eorum nomina inter sacra non esse recitanda mysteria." Porro consideretur **a.** formulae auctoritas: habebatur enim pro tessera orthodoxiae; nam nonnisi praemissa ejus subscriptione recipiebantur episcopi, qui fuerant participes schismatis acaciani (n. 419c); eadem subscripta fuit ab episcopis 2500[2]), ab imperatore Justiniano, patriarchis constantinopolitanis Epiphanio, Joanne et Menna, denique in VIII. synodo oecumenica act. 1 a patribus graecis et latinis. Jam vero **b.** in ea factum infallibilitatis enunciatur: „in sede apostolica immaculata est semper servata religio[3])." Quod **c.** non contigit casu; nam facti ratio redditur verbis Christi ad Petrum: *Tu es Petrus* etc., quae cum semper vera sint atque ad omnes ejusdem spectent successores, similem semper effectum habebunt. Haud obscure **d.** hujus divini consilii finis aperitur verbis: „in qua est integra et vera christianae religionis soliditas;" cum enim aedificii soliditas pendeat a fundamenti firmitate (Matth. 7, 24 ss.), cathedra vero Petri sit Ecclesiae fundamentum: mirum esse non debet, quod Christus, ut integra et vera

---

[1]) Hucusque conc. vaticanum verba formulae allegat. De variis lectionibus et additamentis formulae adjectis cf. Heinrich § 96 et Granderath com. 7.

[2]) Hoc fatetur Döllinger ipse Kirchengeschichte 1, 177 ed. 2 a. 1853. Cf. supra Rustici diaconi verba n. 406[2].

[3]) Hoc factum saepius inculcat s. Agatho in sua ad Augustos epistola, in qua inter alia ejusdem facti originem aperit scribens (Mig. 87, 1168): „Ejus (Petri) vera confessio a Patre de coelis est revelata, pro qua a Domino omnium beatus esse pronunciatus est Petrus; qui et spiritales oves Ecclesiae ab ipso Redemptore omnium terna commendatione pascendas suscepit, cujus annitente praesidio, haec apostolica ejus Ecclesia nunquam a via veritatis in qualibet erroris parte deflexa est: cujus auctoritatem, utpote apostolorum omnium principis, semper omnis catholica Christi Ecclesia et universales synodi fideliter amplectentes in cunctis secutae sunt omnesque venerabiles patres apostolicam ejus doctrinam amplexi." In quae verba cf. Kleutgen Zeitschr. f. kath. Theologie, Oeniponti 1881 p. 768. Quod si sedes apostolica immaculatam semper servavit religionem, ut dicitur in formula Hormisdae, et nunquam a via veritatis deflexa est, ut quater saltem Agatho inculcat, excluditur **1.** quorundam effugium, indefectibilitatem in fide competere tantum pontificum seriei seu successioni, non vero singulis; sequitur **2.** nil novisse Agathonem et patres conc. oecumenici VIII. act. 1 de lapsu Honorii in definitione fidei, quae fuerit e cathedra. Eoque majoris facienda est epistola Agathonis, quod de ea dixerunt patres conc. oecumenici VI. in ep. ad eundem (Mig. 87, 1248): „Itaque tibi ut primae sedis antistiti universalis Ecclesiae, quid agendum sit relinquimus, stanti super firmam fidei petram, libenter perlectis verae confessionis literis a vestra paterna beatitudine ad piissimum imperatorem missis: quas ut a summo apostolorum vertice divine perscriptas (θεολογηθέντα) agnoscimus, per quas exortam nuper multiplicis erroris sectam haereticam depulimus etc." In oratione vero ad imperatorem habita (Mansi coll. conc. XI, 666) exclamaverunt: „Charta et atramentum videbatur et per Agathonem Petrus loquebatur."

christianae religionis sit soliditas, ita cathedram Petri firmaverit, ut in ea et per eam semper immaculata servetur religio. Hinc e. practicum infertur corollarium, dissensum a sede apostolica divellere a communione Ecclesiae catholicae, et ne a vera excidamus fide, communionem cam sede apostolica esse servandam (n. 307). Quibus dogma nostrum plenissime continetur.

2. „Approbante vero, ita prosequitur conc. vatic. l. c. post allatam formulam Hormisdae, lugdunensi concilio II. (a. 1274) graeci professi sunt: „Sanctam romanam Ecclesiam summum et plenum primatum et principatum super universam Ecclesiam catholicam obtinere, quem se ab ipso Domino in b. Petro apostolorum principe sive vertice, cujus romanus pontifex est successor, cum potestatis plenitudine recepisse veraciter et humiliter recognoscit; et sicut prae ceteris tenetur fidei veritatem defendere, sic et, si quae de fide subortae fuerint quaestiones, suo debent judicio definiri." Quibus exhibetur romanus pontifex controversiarum judex et quidem supremus, qui judicio non quocunque sed peremptorio fidei quaestiones dirimat. Tribuitur enim ipsi potestatis plenitudo, statimque subjicitur hujus potestatis unum ex pluribus munus, defendere veritatem atque idcirco definire quaestiones fidei. Ergo et in hoc munere plenitudinem possidebit potestatis: judex ergo, qui pleniori potestate hoc munere fungatur, in Ecclesia non est. Quapropter etiam supremum et peremptorium erit ejus judicium, a quo non datur appellatio, ergo infallibile (cf. n. 340).

Verba definitionis lugdunensis quasi in antecessum commentans s. Bernardus scribit in praef. ep. 190 seu op. XI in causa Abaelardi ad Innocentium II: „Oportet ad vestrum referri apostolatum pericula quaeque et scandala emergentia in regno Dei et praesertim, quae de fide contingunt. Dignum namque arbitror, ibi potissimum resarciri damna fidei, ubi non possit fides sentire defectum. Haec quippe hujus praerogativa sedis. Cui enim alteri aliquando dictum est: *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua?* Ergo quod sequitur, a successore Petri exigitur: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc. 22, 32) . . . In eo plane Petri impletis vicem, cujus tenetis et sedem, si vestra admonitione corda in fide fluctuantia confirmatis, si vestra auctoritate conteritis fidei corruptores." Cf. verba Possessoris n. 372.

3. Provocat tertio loco conc. vaticanum ad synodi florentinae definitionem, qua definitur: „Pontificem romanum verum Christi vicarium totiusque Ecclesiae caput et omnium christianorum patrem ac doctorem exsistere; et ipsi in b. Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam a D. N. J. Christo plenam potestatem traditam esse." Cum in potestate pascendi, regendi ac gubernandi potestas docendi quoque includatur, profecto et haec plena erit. Atqui plena non foret docendi potestas romani pontificis, si aliquid certitudinis et authentiae ei

deesset; si plenum et absolutum non posset determinare assensum; si non sufficeret ad peremptorium de controversiis fidei judicium ferendum; si ejus auctoritas sustentanda, firmanda, complenda esset assensu episcoporum; si hos antecedenter ad eorum assensum non obligaret; si non aequaret docendi potestatem Ecclesiae infallibilis; verbo si ejus docendi potestas non esset infallibilis. Quare ex ipsa, quae asseritur romano pontifici, plena docendi potestate sequitur etiam ejus infallibilitas, qua docendi potestas completur et consummatur. Videant ergo adversarii, quo jure novitatis insimulent dogma: qua logica profiteantur antiquiorum se conciliorum amplecti doctrinam, dum negant romani pontificis infallibilitatem.

409. Ex his fidei formulis liquet dogma de infallibilitate rom. pontificis non esse novum novitate originis, sed tantum novum novitate explicationis, seu melius novitate propositionis. Continebatur enim jam antiquis fidei regulis, non quidem explicite et formaliter, sed implicite et virtualiter; et quidem ita clare, ut innumeri theologi illud inde eruerint: quapropter negavimus novitatem explicationis. Quod adeo est verum ut Petitdidier († 1728) in introduct. ad l. de auctoritate et infallibilitate ss. pontificum praeeunte Melch. Cano († 1560) de locis theol. l. 6 c. 7 scribere potuerit: „Plane persuasum sibi habent minimeque dubitant, si moderno tempore in quadam oecumenica synodo haec quaestio ad decidendum proponeretur, ubi cuique libere mentem suam aperire licitum foret, in summorum pontificum favorem definiretur.“ Tamen ad omnem dubitationis nubeculam abigendam Ecclesia illationem et explicationem authentico comprobavit judicio, quod ante nondum fecerat: en propositionis novitatem. Habes hic specimen fidei profectus, de quo supra egimus n. 220 ss. Quocirca corruunt, quae Döllinger Erwägungen n. 1 aliique propter hujus dogmatis novitatem excipiunt.

410. *Argumenta ex s. Scripturis.* — Non minori evidentia colligitur romani pontificis infallibilitas ex splendidissimis Christi verbis,

et **1.** quidem ex illis, quibus promisit primatum: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam* etc. Matth. 16, 18 (n. 346). Sane vi horum verborum Petrus cum suis successoribus, in quibus vivere pergit, petra et fundamentum constituitur Ecclesiae, et quidem ratione fidei; Ecclesia enim schola est Christi, quae in fide fundatur et fide regitur. Ita vero Petrus fundamentum est Ecclesiae, ut haec ex ipso suam invictam mutuetur firmitatem. Ideo enim Ecclesia fundata est super Petrum petram, ut adversus portas inferi sit invicta, sicut sapientis architecti domus, quae idcirco non cecidit, quia *fundata erat super petram* (Matth. 7, 25). Atqui Petrus ejusque successores nec petra nec fundamentum essent, a quo Ecclesia suam invictam adversus regnum erroris et tenebrarum mutuetur fortitudinem, si et ipsi omni circumferri possunt vento doctrinae et erroris, si firmitate in fide carent, si eorum decreta, ut firma sint, consensu illius Ecclesiae sunt confirmanda, quae tota ab illis

pendet. Ergo cum ipso petrae munere, quo Petrus ejusque aucti fuere successores, infallibilitatis praerogativa cohaeret.

411. Tria praeterea hujus loci occasione notaveris. Ex eo liquet,

a. quando Petrus ejusque successores infallibilitatis dote fruantur: tunc scil. cum munus petrae fidei exercent, Ecclesiam in fide qua petra sustentant; fidei puritati, unitati, firmitati consulunt ejusque hostes damnant.

b. Etsi in ordine objectivo (vi hujus textus) prior est infallibilitas primatus, quam Ecclesia, sicut in ordine naturae prior est fundamenti firmitas, quam stabilitas aedificii: fieri tamen poterit, ut in ordine logico et cognitionis prius innotescat dogma de Ecclesiae infallibilitate, quam dogma de inerrantia pontificis; sicut prius innotescit aedificii firmitas quam firmitas fundamenti. Logica tamen illatione ex illius firmitate hujus licebit inferre soliditatem, adeo ut fides in romani pontificis infallibilitatem sequatur ex articulata magis fide in Ecclesiae infallibilitatem. Quare definitio infallibilitatis illius non est fidei innovatio, sed explicatio atque profectus (n. 409).

c. Negata pontificis romani infallibilitate vix defendi poterit ex Matth. 16, 18 Ecclesiae infallibilitas, et tamen omnium theologorum consensu locus hic classicus est ad eam comprobandam praerogativam. Juxta Christi enim sententiam aedificii firmitas pendet a firmitate fundamenti, et Petrus „petra dicitur, eo quod . . . tamquam saxum immobile totius operis christiani compagem molemque contineat,“ ut scribit Maximus taurin. serm. 54. Luculentius vero id expressit s. Leo serm. 4 n. 2. 3: „Magnum et mirabile huic viro (Petro) consortium potentiae suae tribuit divina dignatio; et si quid cum eo commune ceteris voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum dedit quidquid aliis non negavit . . . In Petro ergo omnium fortitudo munitur, et divinae gratiae ita ordinatur auxilium, ut firmitas, quae per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur.“

412. Juverit etiam duorum orientalium sensa occasione hujus oraculi dominici in confirmationem nostrae illationis audire. Ita scribit s. Maximus confessor († 662) ep. Romae scripta opp. II, 72 ed. Combefisii: „Omnes enim, inquit, orbis terrarum fines et qui ubique gentium Dominum vere rectaque fide confitentur, velut in solem sempiternae lucis in sanctissimam romanam Ecclesiam ejusque confessionem ac fidem recta intortis oculis respiciunt, ex ipsa effulgurans exspectantes jubar patrum doctrinae sanctorumque, prout sincere omnique pietate numine afflatae atque divinae sanctae sex synodi exposuere, explicatissime fidei symbolum edentes. Ab initio enim quando ad nos Dei Verbum assumpta carne descendit, unicam firmam basim ac fundamentum omnes ubique christianorum ecclesiae, quae ibi (Romae) est, maximam nacti sunt habentque Ecclesiam, ut in quam juxta ipsam Salvatoris promissionem portae inferi haudquaquam praevaluerint, sed quae rectae fidei in ipsum ac confessionis claves habeat, hisque qui cum pietate accedant, quae vere natura est solamque pietatem aperiat; claudat vero atque obstruat omne os haereticorum injustitiam loquens in excelso.“ Nec minus praeclara sunt Sergii cyprii Theodorum papam alloquentis (Mansi ampl. concil. collect. 10, 914) verba: „Firmamentum a Deo fixum et immobile atque tituli formam (columnarem inscriptionem) lucidissimam fidei vestram apostolicam sedem constituit, o sacer vertex, Christus Deus noster. Tu es enim, sicut divinum veraciter pronunciat verbum, Petrus, et super fundamentum tuum Ecclesiae columnae con-

firmatae sunt: tibi et claves coelorum commisit, atque ligare et solvere potestative (κατ' ἐξουσίαν) quae in terra et in coelis sunt, promulgavit. Tu profanarum haeresum depositor exsistis ut princeps et doctor orthodoxae et immaculatae fidei. Igitur non despicias patrum tuorum, pater, fidem aestuantem et ab aliquibus haereticis ventis violentatam necnon periclitantem: resolve nebulam insipientium lumine tuae divinae scientiae, o sanctissime.« Quod si hisce romano pontifici, dum petrae agit munus, infallibilitas non asseritur, desunt verba quibus eadem significetur.

413. **2.** Eadem praerogativa confirmatur ex verbis sequentibus: *Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis* etc. Haec enim spectant ad potestatem quoque docendi, qua pontifex fideles ad aliquid credendum seu tenendum obligat. Nequit autem id ratum haberi in coelis, si erroneum sit. Ipsa ergo amplissima ad ligandum vel assensum potestas cum errandi possibilitate non potest conciliari.

414. **3.** Eadem infallibilitas colligitur ex verbis Christi: *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* Luc. 22, 32 s.: quibus praedicitur fides Petri, quatenus est fratrum confirmator, non defectura, nulli proinde fore errori obnoxia. „Considerate, inquit citatis hisce verbis Pelagius II ep. 3, quia veritas mentiri non potuit, nec fides Petri in aeternum quassari poterit vel mutari: nam cum omnes discipulos diabolus ad cribrandum poposcerit, pro solo Petro se Dominus rogasse dicitur, et ab eo voluit ceteros confirmari.“ Quare si haec verba ad ejus quoque in primatu successores pertinent, de horum dubitari nequit infallibilitate. Ea autem ad illos spectare tenendum est

a. propter insignem parallelismum cum Matth. 16, 18 (n. 357 [1]), qui textus certo spectat ad Petri successores. Ad haec

b. Christus propter munus confirmandi fratres impetravit Petro indefectibilitatem in fide, eumque reddit petram ad sustentandam Ecclesiam: sicut apostolis concessit infallibilitatis praerogativam, ut essent apti ad docendas omnes gentes. Atqui confirmandi munus sponte sua consequitur primatum, ideoque transit cum primatu in Petri successores, sicut munus docendi in successores apostolorum. Ergo et illud charisma, quod Christus impetravit Petro, ut confirmatoris munere rite possit fungi, transit in Petri successores, sicut charisma infallibilitatis muneri docendi adnexum transit in successores apostolorum.

c. Sane verba praecedentia: *Ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum* nullo adstringuntur tempori, illimitata sunt, ad apostolorum successores quoque spectant. Quare et remedium, auxilium, quo Christus suis adest. Atqui hoc continetur verbis Christi: *Ego autem rogavi* etc. Ergo et haec spectabunt ad omnes Petri successores, eoque magis quod

apostolorum successores i. e. episcopi utpote destituti praerogativis singularibus apostolorum multo magis indigent confirmatione. Quare Christus hic sicut alias Ecclesiam universam prae oculis habet usque ad consummationem seculi duraturam. et in Petro atque apostolis horum successores alloquitur sicut Matth. 28, 20 (cf. n. 368[2]).

d. Christiana antiquitas verba haec revera ad Petri successores retulit. Ita s. Agatho ep. ad Constantinum imp. inde hanc sedis apostolicae infert praerogativam (Mig. 87. 1169): „Apostolica Christi Ecclesia per omnipotentis Dei gratiam a tramite apostolicae traditionis nunquam errasse probabitur, nec haereticis novitatibus depravata succubuit: sed ut ab exordio fidei christianae percepit ab auctoribus suis apostolorum Christi principibus, illibata fine tenus permanet secundum ipsius Domini Salvatoris divinam pollicitationem, quam suorum discipulorum principi in sacris Evangeliis fatus est: *Petre, Petre,* inquiens, *ecce satan expetivit* etc. . . . Confirmare eum fratres suos admonuit. quod apostolicos pontifices meae exiguitatis praedecessores confidenter fecisse semper. cunctis est cognitum.“ Eam illis verbis expressam vidit Stephanus dorensis in libello supplici Martino I. in concilio romano (a. 649) oblato: „Ipse (Petrus) praecipue ac specialiter firmam prae omnibus habens in Dominum Deum nostrum et immutabilem fidem, convertere aliquando et confirmare exagitatos consortes suos et spirituales meruit fratres. utpote dispensative super omnes ab ipso. qui propter nos incarnatus est Deus, potestatem accipiens et sacerdotalem auctoritatem . . . Quod utique sciens b. memoriae Sophronius quondam patriarcha . . . statuit meam humilitatem sine mora . . . ad hanc apostolicam magnamque dirigere sedem etc.“ — Gelasius ep. 4 n. 1 et tract 2 n. 8: „Qua enim ratione vel consequentia aliis sedibus deferendum est, si primae beatissimi Petri sedi antiqua et vetusta reverentia non defertur. per quam omnium sacerdotum dignitas semper est roborata atque firmata. trecentorumque decem et octo patrum invicto et singulari judicio vetustissimus judicatus est honor? Utpote qui Domini recordabantur sententiae: *Tu es Petrus* etc.: et rursus ad eundem: *Ecce ego rogavi pro te* etc.“ Verba s. Bernardi cf. supra 408[2]: Theodoreti infra n. 415. Quibus adde Hadrianum I. ep. ad Carolum M. (Mig. 98. 1247). Nicolaum I. passim in suis ep., ut 28. 75. 86. 98 et 104; legatos sedis apost. in conc. oecumenico VIII. act. 1. (Migne 129, 44); Stephanum V. ep. 13 (ib. p. 401); s. Odonem (Migne 133, 113); Leonem abbatem ep. ad Hugonem et Rob. reges (ib. 139. 304); Leonem IX. passim ut ep. 83. 100 n. 7: infra n. 421: Petrum Damianum serm. 23: Arnulphum mediol. in gestis archiep. mediol. l. 5 n. 7 (Migne 147, 330): Gregorium VII. l. 2 ep. 31: l. 2 ep. 18; l. 8 ep. 1: Deusdedit in praef. ad collect. can. (ib. 150, 1567) et Anselmum havelbergensem episc. († 1154) dial. l. 3 c. 5, ubi scribit: „Unde et Dominus sciens alias ecclesias haeretica impulsione nimium vexandas, et romanam Ecclesiam, quam ipse supra petram fundaverat, nunquam in fide debilitandam, dixit Petro: *Ego pro te rogavi* etc., ac si aperte ei dicat: Tu qui hanc gratiam accepisti. ut aliis in fide naufragantibus semper in fide immobilis et constans permaneas, alios vacillantes confirma et corrige, et tamquam omnium provisor et doctor, et pater et magister omnium curam et sollicitudinem geras.“ Cf. Katholik 1873 I, 60 ss.

415. 4. Infallibilitatis praerogativa colligitur ex verbis, quibus Christus post suam resurrectionem Petrum agnorum et ovium pastorem Joan. 21, 15 ss. constituit (thes. 74). Juri enim et muneri pascendi respondet in ovibus sequendi et obediendi officium. Quare si supremus Ecclesiae pastor, cui vel episcopi obnoxii sunt, pro munere gregem dominicum doctrina pascit, eum fideles omnes sequi tenentur [1]), alioquin de ejus auctoritate actum erit. Atqui nisi iis in adjunctis ab errore servaretur immunis, actum quoque esset de Ecclesia. Fac enim romanum pontificem, dum petrae, confirmatoris fratrum summique pastoris munus gerit, erroneam proponere doctrinam: vel Ecclesia pastorumque coetus eum audit atque sequitur, et en universa Ecclesia ducitur in errorem, quod nefas est dicere; vel fidelium aut pastorum coetus doctrinam examini subjicit, ut cognoscat, sitne revelationi consona necne, errantem pontificem non sequitur: et ubi tunc est illa plenitudo potestatis pascendi et docendi, cum oves doceant pascantque suum pastorem? actum jam est de romani pontificis auctoritate, nec ubi Petrus, ibi est Ecclesia; non confirmat ipse fratres, confirmandus potius ab illis. Certe inverteretur illud divinae sapientiae consilium, quo per Petrum consultum est firmitati Ecclesiae, quod cum s. Leone (n. 357) et Pelagio II. (n. 414) ita citatis verbis Luc. 22, 31 s. expressit Theodoretus in orat. de divina caritate (Migne 82, 1510): „Quemadmodum enim, ait (Christus), ego te fluctuantem non despexi, ita et tu sustentaculum esto fratribus conturbatis, et quo servatus es auxilio, ipse aliis impertire: neque labescentes impelle, sed erige periclitantes. Idcirco enim et te labare sino, cadere non permitto, *stabilitatem per te fluctuantibus procurans.*" Quare ipsum supremi pastoris munus Petro ejusque successoribus collatum infallibilitatem in docendo flagitat.

416. *Testimonium ipsorum pontificum.* — Tertio loco provocamus ad veterum rom. pontificum testimonia, qui conscii muneris sibi concrediti pascendi universam Ecclesiam, si non diserte, aequivalenter saltem infallibilitatem sibi vindicarunt. Huc spectant verba Zosimi, qui confidenter ep. 12 n. 1 affirmat: „Quamvis patrum traditio apostolicae sedi auctoritatem tantam tribuerit, ut de ejus judicio disceptare nullus auderet etc.", et mox repetit: „Cum tantum nobis esset auctoritatis, ut nullus de nostra possit retractare sententia" etc. „Nemo unquam, inquit Bonifatius I. ep. 15 n. 2 apostolico culmini, de cujus judicio non licet retractari, manus obvias audacter intulit: nemo in hoc rebellis exstitit,

[1]) Nam, ut ait Gelasius ep. 12 n. 2, „si cunctis generaliter sacerdotibus recte divina tractantibus fidelium convenit corda submitti, quanto potius sedis illius praesuli consensus est adhibendus, quem cunctis sacerdotibus et Divinitas summa voluit praeeminere et subsequens Ecclesiae generalis jugiter pietas celebravit?" Quae repetit Nicolaus I. ep. 86 ad Michaelem imp. (Mig. 119, 959).

nisi qui de se voluit judicari [1]." Huc spectant repetita s. Leonis effata, ut cum dicit [2]): „Soliditas illa fidei, quae in apostolorum principe est laudata, perpetua est; et sicut permanet, quod in Christo Petrus credidit, ita permanet, quod in Petro Christus instituit . . . Manet ergo dispositio veritatis et b. Petrus in accepta fortitudine petrae perseverans suscepta Ecclesiae gubernacula non reliquit. Si quid itaque a nobis recte agitur recteque discernitur . . . illius est operum atque meritorum, cujus in sede sua vivit et excellit auctoritas . . . Tanta enim divinitus soliditate munita est, ut eam neque haeretica unquam perrumpere pravitas, nec pagana potuerit superare perfidia." Et iterum serm. 5 c. 4: „Soliditas enim illa, quam de petra Christo etiam ipse (Petrus) petra factus accepit, in suos quoque se transfudit heredes, et ubicunque aliquid ostenditur firmitatis, non dubie apparet fortitudo pastoris."

Ita vero s. Gelasius disserit tr. 2 n. 10: »Duodecim certe fuere apostoli paribus meritis parique dignitate suffulti: cumque omnes aequaliter spirituali luce fulgerent, unum tamen principem esse ex illis voluit Christus eumque dispensatione mirabili in dominam gentium Romam direxit, ut in praecipua urbe vel prima primum et praecipuum dirigeret Petrum. Ibique sicut doctrinae virtute sublimis emicuit, ita sanguinis gloriosa effusione decoratus aeterno hospitio conquiescit, praestans sedi, quam ipse benedixit, ut a portis inferi nunquam pro Domini promissione vincatur omniumque sit fluctuantium tutissimus portus. In quo qui requieverit, beata et aeterna statione gaudebit: qui vero contempserit, ipse videbit, qualia genera excusationum in die obtendat judicii.« Sed quomodo Petri sedes a portis inferi nunquam vincitur, si errore commutare fidem potest? quomodo fluctuantium tutissimus est portus, si ipsa fluctuat atque naufragio est exposita? quomodo aeternam stationem praebet, si errorem credendum proponit? Cf. aliud testimonium Gelasii n. 375. Verbi s. Agathonis supra jam audivimus (n. 414). Inter in-

[1]) Similia habet ep. 13 n. 2. Fatemur quidem utroque in loco sermonem esse de negotio, quod ad Ecclesiae regimen, non ad fidem spectet: sed verba sunt plane universalia, adeoque intelligenda de omnibus causis, de quibus judicare potest pontifex, ergo etiam de judiciis in causis fidei: nec ulla est ratio, quare judicia rom. pontificis de disciplina sint irreformabilia, si eorum de fide judicia retractari possunt: ex eadem enim potestate ligandi atque solvendi proficiscuntur. Quo jure autem provocemus ad ipsorum pontificum testimonia, supra diximus n. 371.

[2]) Serm. 3 n. 2. 3 (opusc. XIV, 6). Sed integra haec capita legenda sunt, ut magis eluceat horum verborum pondus atque momentum. Cf. serm. 4 c. 2. 3 (ib. p. 17 ss.); ep. 10 in causa Hilarii arelat. c. 2. Merito etiam afferri possunt verba praefationis ex libro sacramentorum ecclesiae romanae, quae Leonis stilum sapiunt vel ejus saltem sensa referunt (opp. t. 2 ed. fratrum Ballerini Venetiis 1756 p. 40): »Qui secundum promissionis tuae inviolabile constitutum apostolicae confessioni superna dispensatione largiris, ut in veritatis tuae fundamine solidata, nulla mortiferae falsitatis jura praevaleant: et quantalibet exsistat errantium multitudo, illi sint redemptionis tuae filii, et illis Ecclesia tota numeretur, qui ab electorum tuorum principali traditione non dissonant: ipsaque sit sacri corporis ubique vera compago, quae te dispensante devota obsequitur, quidquid sedes illa censuerit, quam tenere voluisti totius Ecclesiae principatum.«

terrogationes circa fidem a Clemente VI. ecclesiae armenae propositas, ut in unitate cum romana esse posset (apud Raynaldum ad a. 1351 n. 3), 13. ita sonat: »Quaerimus si credidisti et adhuc credis, solum romanum pontificem dubiis emergentibus circa fidem catholicam posse per determinationem authenticam, cui sit inviolabiliter adhaerendum, finem imponere, et esse verum et catholicum quidquid ipse auctoritate clavium sibi traditarum a Christo determinat esse verum; et quod determinat esse falsum et haereticum, falsum et haereticum esse censendum?« Quare jam Sixtus IV. damnavit a. 1479 Petri oxomensis prop. 7: »Ecclesia urbis Romae errare potest;« Alexander VIII. hanc alteram (29): »Futilis et toties convulsa est assertio de pontificis romani super concilium oecumenicum auctoritate atque in fidei quaestionibus decernendis infallibilitate;« et Innocentius XI. cum Alexandro VIII. rejecit art. quartum declarationis gallicanae: »In fidei quoque quaestionibus praecipuas summi pontificis esse partes ejusque decreta ad omnes et singulas ecclesias pertinere, nec tamen irreformabile esse judicium, nisi Ecclesiae consensus accesserit.«

417. *Conciliorum provincialium consensus.* — Succedunt quarto quam plurima concilia provincialia (quorum in Ecclesia haud spernenda est auctoritas, praesertim si plura conspirent nemine refragante), quae splendidissimis verbis infallibilitatis decus rom. pontifici adscribunt[1]). Unum tantum alterumve audiamus. Ita e. g. scribunt episcopi terraconenses ep. 13 ad Hilarum (461—468) papam n. 1: „Etiamsi nulla exstaret necessitas ecclesiasticae disciplinae, expetendum revera nobis fuerat illud privilegium sedis vestrae, quo susceptis regni clavibus post resurrectionem Salvatoris per totum orbem beatissimi Petri singularis praedicatio universorum illuminationi prospexit, cujus vicarii principatus [2]) sicut eminet, ita metuendus est ab omnibus et amandus. Proinde nos Deum in vobis primitus adorantes, cui sine querela servitis, ad fidem recurrimus in apostolico ore laudatam, inde responsa quaerentes, unde *nihil errore,* nihil praesumptione, sed pontificali totum deliberatione praecipitur." S. Bernardus in persona Franciae episcoporum ad Innocentium II. ep. 337 n. 1 scribit: „Nulli dubium est, quod ea, quae apostolica firmantur auctoritate, rata semper exsistunt, nec alicujus possunt deinceps mutilari cavillatione vel invidia depravari."

Concilium remense a. 1857 profitetur decret. c. 4: »Et vero in tota retro antiquitate christiana b. Petrus ipse vel ejus successor pontifex romanus

---

[1]) Cf. Schrader de unitate romana II, 318 ss.; Schneemann Stimmen aus Maria Laach X n. 202 ss.; Collect. conc. lacensis, ubi plurima reperiuntur concilia provincialia orbis catholici, quae hoc docent; Roskovány, passim in op. Romanus pontifex; Freppel, de primatu rom. pontificis ejusque infallibili magisterio juxta ultima Galliarum concilia provincialia, Taurini 1870 etc.

[2]) Vicarii nomine intelligendus est romanus pontifex: Petri enim successores jam priscis temporibus ejus vicarii vocari consueverunt. Simili modo loquuntur episcopi conc. romani a. 826 (Migne 97, 689). et Germaniae ad Joannem IX. († 905) (Migne 131, 35).

appellatur firma et solidissima petra, super quam Salvator Ecclesiam aedificavit, Christi vicarius in terra, apostolorum princeps, Ecclesiae caput, columna, magnum et firmum fundamentum, firmamentum fidei etc. Sed nec a patrum traditione concilia unquam recessere . . . Cum igitur pontifex romanus in b. Petro, cujus apostolicam sedem occupat, mandatum acceperit a Christo agnos et oves totumve gregem christianum pascendi, necnon claves regni coelorum cum suprema potestate in universo orbe terrarum ligandi ac solvendi, illius utique officium est ac munus, non solum veritatem catholicam defendere, et si quae de fide morumve regulis subortae fuerint quaestiones, suo irreformabili quidem judicio definire, sed etiam eadem auctoritate quidquid universali Ecclesiae expedire judicaverit, in iis quae ad populi christiani disciplinam pertinent, statuere, ita, ut vera illius decretis et constitutionibus cujuscunque sint generis, obedientia praestari debeat ab omnibus fidelibus ac etiam ecclesiarum praelatis etc.« — Concilium westmonasteriense a. 1852 decr. 7: »Fundamentum igitur verae et orthodoxae fidei ponimus, quod D. N. J. Christus ponere voluit inconcussam scil. Petri cathedram, totius orbis magistram et matrem s. romanam ecclesiam. Quidquid ab ipsa semel definitum est, eo ipso ratum et certum tenemus.« — Concilium spoletanum a. 1849, cui interfuit Joachim Pecci, modo feliciter regnans summus Pontifex Leo XIII., in ep. ad Pium IX., qua ei subjicit decreta edita, profitetur: »In sanctitate tua successorem veneramur b. Petri, cui infallibilitatis praerogativa donato munus fratres suos in fide confirmandi fuit ab ipso Christo concreditum.« — Concilium coloniense a. 1860 p. 1 tit. 6 c. 24: »Ipse (rom. pontifex) est omnium christianorum pater et doctor, cujus in fidei quaestionibus per se irreformabile est judicium.« — Concilium ultrajectense a. 1865: »Romani pontificis judicium in iis, quae ad fidem moresque spectant, infallibile esse indubitanter retinemus.« Jam vero episcoporum ordo non solum in concilium oecumenicum collectus, sed etiam per orbem dispersus in unitate cum romano pontifice docens est infallibilis (n. 271). Sed quando magis constat episcopos per orbem dispersos aliquid docere, quam cum id solemniter docent ubique terrarum in concilia provincialia collecti? Atqui episcopi per orbem dispersi jam ante concilium vaticanum tot in conciliis provincialibus infallibilitatem romani pontificis docuerunt. Ergo concilii vaticani definitio nonnisi solemnior est manifestatio fidei illius, quae diffusa jam vigebat in Ecclesia infallibili. Quapropter admiranda est sapiens Dei providentia, quae ad obturanda ora adversariorum tam universalem solemnemque fidei manifestationem praemisit ipsi concilio vaticano.

418. *Traditionis suffragium.* — Eadem praerogativa colligitur quinto ex sensu theoretico et practico antiquitatis. Quid enim

1. supponunt tot consultationes undique romanae cathedrae propositae, nisi omnibus esse persuasum, inde prodire responsa doctrinae purae nullo errore infecta?

Factis supra n. 327 allatis alia adde. Proposuerat Severus scholasticus constantinopolitanus Fulgentio Ferrando diacono carthaginiensi quaestionem, num Jesus Christus dici possit ‚unus de sancta et individua Trinitate.' Qui respondit ep. 5 n. 1: »Interroga, vir prudentissime, si quid veritatis cupis audire, principaliter apostolicae sedis antistitem, cujus sana doctrina constat judicio

veritatis et fulcitur munimine auctoritatis.« — Consulunt »Columbus primae sedis episcopus concilii Numidiae et Stephanus primae sedis episcopus concilii byzaceni et Reparatus primae sedis ep. concilii Mauritaniae et universi episcopi de tribus conciliis antedictis africanae provinciae« Theodorum († 640) »patrem patrum et summum omnium praesulum pontificem.« Quare? quia, ut ajunt, magnum et indeficientem omnibus christianis fluenta redundantem apud apostolicam sedem consistere fontem nullus ambigere possit, de quo rivuli prodeunt affluenter universum largissime irrigantes orbem christianorum, cui etiam in honore beatissimi Petri patrum decreta peculiarem omnem decrevere reverentiam in requirendis Dei rebus, quae omnino et sollicite debent, maxime vero justeque ab ipso praesulum examinari vertice apostolico, cujus vetusta sollicitudo est tam mala damnare, quam probare laudanda. Antiquis enim regulis sancitum est, ut quidquid quamvis vel in longinquis positis ageretur provinciis, non prius tractandum vel accipiendum sit, nisi ad notitiam almae sedis vestrae fuisset deductum, ut hujus auctoritate justa quae fuisset pronunciatio firmaretur, indeque sumerent ceterae ecclesiae velut de natali suo fonte praedicationis exordium, et per diversas totius mundi regiones puritatis incorruptae maneant fidei sacramenta salutis.« Huc spectat consilium Theodori Studitae († 826) l. 2 ep. 129 Leoni sacellario datum: »Quod si haec minime probet imperator deflexitque, ut ipse ait, a veritate Nicephorus patriarcha: mittenda est ad romanum (patriarcham) ex utraque parte legatio, et inde accipienda certitudo fidei τὸ ἀσφαλὲς τῆς πίστεως.«

419. 2. Cathedra Petri habebatur centrum unitatis fidei (cf. n. 394) et norma tuta orthodoxiae. Hinc qui communione jungebatur romano pontifici, verus censebatur catholicus (n. 307); ii vero, quorum fides in suspicionem vocabatur, apud hanc sedem purgare se nitebantur (n. 379), ejusdemque approbationem et communionem ambiebant [1]. Hinc romani pontifices fidei formulas subscribendas proponebant, quo haeretici in Ecclesiam reciperentur vel de haeresi suspecti orthodoxi haberentur [2], illorumque constitutiones decretis conciliorum oecumenicorum jungi

---

[1]) Quocirca Gelasius ep. 27 n. 4 ait, constare »semper auctoritate sedis apostolicae hujusmodi personas aut discussas vel esse purgatas, aut sic ab aliis, quibus competebat, episcopos absolutas, ut tamen absolutio earum ex sedis apostolicae consensione penderet.« Prudentius Peristephanon hymno 11 de s. Hippolyti passione refert, martyrem consultum, »quaenam secta foret melior,« respondisse:

Fugite, o miseri, exsecranda Novati
Schismata; catholicis reddite vos populis.
Una fides vigeat, prisca quae condita templo est;
Quam Paulus retinet quamque cathedra Petri.

[2]) Praeter formulam Hormisdae (n. 408[1]) cf. ep. 5 Damasi ad Paulinum ep. antioch. opusc. XVII, 193. Ivo carnot. († 1116) ep. 8 canonem (*Nolite* dist. 11) citat: »Haereticum esse constat, qui romanae Ecclesiae non concordat.« Quod pulcherrime ita expressit Petrus Damianus opusc. V: »Nos si quid erravimus, ad Petri magisterium libenter corrigendi accedimus et retractationis opprobrium non veremur. Haec est enim illa, ut ita loquar, officina fabrilis, cui nimirum is, qui fabri dicebatur filius, praesidet, ad cujus regulam omnis merito moneta reducitur, ad cujus rectitudinis lineam quidquid uspiam depravatum fuerit, reformatur.« Cf. Schrader l. c. l. 2 n. 262.

solebant tanquam paris auctoritatis; atque propterea romanorum praesulum sententia par censebatur ad sopiendas controversias (n. 382) tantaeque auctoritatis, ut ipsi nullam de ea, ac si esset dubia, permitterent vel admitterent disputationem. Atqui fides, quae tuta sit orthodoxiae norma cum omnibus hisce consectariis, super omne dubium posita, infallibilis sit necesse est.

a. Praeter tot facta jam supra allata pauca addantur: „Et ut brevis sententiae claustello (i. e. ut paucis) cuncta concludantur, scribit Aldhelmus (a. 709) nomine concilii episcoporum ex tota pene Britannia Geruntio regi simulque cunctis Dei sacerdotibus per Domnonia conversantibus, frustra de fide catholica inaniter gloriatur, qui dogma et regulam sancti Petri non sectatur. Fundamentum quippe Ecclesiae et firmamentum fidei principaliter in Christo et sequenter in Petro collocatum nequaquam ingruentibus tempestatum turbinibus nutabundum vacillabit, in Apostolo promulgante: *Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id, quod positum est, quod est J. Christus* 1. Cor. 3, 11. Petro autem veritas ita privilegium sanxit Ecclesiae: *Tu es Petrus*“ etc. En fides cathedrae apostolicae regula est fidei.

b. Praeclarissima sunt, quae in causa Pyrrhi disputat Maximus M. († 662) ep. ad Petrum Illustrem (Mig. 91, 144): „Itaque si vult haereticus non esse, neque audire, non isti aut illi satisfaciat, superfluum quippe hoc et irrationabile est; quia sicut uno contra eum scandalizato omnes scandalizati sunt: ita quoque uno satisfacto omnes procul dubio satisfiunt. Festinet prae omnibus sedi romanae satisfacere. Hac enim satisfacta communiter ubique omnes pium hunc et orthodoxum praedicabunt. Nam frustra solummodo loquitur, qui mihi similes suadendos putat, et non satisfacit et implorat sanctissimae romanorum ecclesiae beatissimum papam, i. e. apostolicam sedem, quae ab ipso incarnato Dei Verbo sed et omnibus sanctis synodis secundum sacros canones et terminos universarum, quae in toto terrarum orbe sunt, sanctarum Dei ecclesiarum in omnibus et per omnia percepit et habet imperium, auctoritatem et potestatem ligandi atque solvendi.“ En quantopere ambienda approbatio sedis romanae, ut orthodoxus quis possit censeri.

c. Vix ullum exstat splendidius argumentum pro suprema cathedrae romanae vel in universum Orientem auctoritate legatione et gestis Hormisdae pro componendo schismate acaciano. Misit scil. legatos in Orientem ad recipiendos episcopos a schismate acaciano redeuntes cum libello fidei (n. 408[1]), quem omnes, qui sedis apostolicae communionem desiderarent, subscribere debebant, insuper adjecit indiculum (ep. 49) de modo, quo se in hoc negotio legati gererent. „Cui (imperatori) praesentati, ita Hormisdas, salutantes literas nostras offerte, suggerentes, magnum nos de ejus imperio gaudium percepisse et nimium gratulari, quod eum Deus omnipotens ad hoc evexit juxta ejus sacras literas, ut secundum ea, quae sunt ab apostolicae sedis constituta praesulibus, Deo auctore et regno ejus adnitente, ecclesiarum et pax et unitas his temporibus desiderata proveniat. Quod si vos hortatus fuerit, ut constantinopolitanum videatis episcopum, intimate vos praefinita habere, quae etiam ab eis saepe sint cognita, quae ab universis episcopis catholicam unionem amplectentibus professio debeat celebrari. Haec si episcopus constantinopolitanus implere paratus est, ei gratanter occurrimus; si vero sedis apostolicae adhor-

tationem sequi contemnit, quid necesse est, ut ad occasionem contentionis salutatio nostra proficiat, quibus non est disputationis aut certaminis causa in mandatis?« Cum quidam Thessalonicae episcopi vellent facere »certamina de libellis, dicentes: Sunt capitula, quae debent emendari,« dixerunt legati »non esse in potestate ipsorum hoc facere: si vultis facere (i. e. subscribere), Deo gratias; si non vultis facere, venimus, salutavimus vos, perambulamus« i. e. recedemus et abibimus. En cum quanta auctoritate egerint Hormisdae legati. Similia leguntur occasione primi schismati photiani in vita Hadriani II. Migne 122, 1254.

Qua in re Hormisdas secutus est exemplum s. Coelestini similia suis ad concilium ephesinum legatis mandata dantis (n. 405[3]). Ita s. Agatho legatos suos ad concilium oecumenicum VI. cum fidei professione mittens eis injungit (Mig. 87, 1164), »ut nihil de eis, quae regulariter definita sunt, minuatur, nihil mutetur vel augeatur, sed eadem et verbis et sensibus illibata custodiantur.« Quod mox iterum inculcat. Et in ep. ad synodum ait, legatos debere apostolicae fidei confessionem offerre, »non tamen tamquam de incertis contendere, sed ut certa atque immutabilia proferre.« Quapropter in ep. fine solemniter declarat: »Quicunque proinde sacerdotum haec, quae in hac nostrae humilitatis confessione continentur, nobiscum sinceriter praedicare desiderat, ut nostrae apostolicae fidei concordes ut sacerdotes . . . suscipimus. Qui vero haec confiteri noluerint, ut infestos catholicae atque apostolicae fidei confessioni perpetuae condemnationis reos esse censemus.« En romanorum pontificum decretra supra disceptationis aleam posita.

d. Hinc Coelestinus ep. 21 ad episc. Galliae n. 12 sanctiones sedis apostolicae vocat inviolabiles; Simplicius scribit (a. 477) Zenoni imp. ep. 6 n. 4: »Chalcedonensis synodi constituta vel ea, quae beatae memoriae praedecessor meus Leo apostolica eruditione perdocuit, intemerata vigere jubeatis: quia nec ullo modo retractari potest, quod illorum definitione sopitum est, nec ullatenus recipi toties uno undique ore damnatus.« Eutychius ep. CP. in ep. ad Vigilium, postquam professus est se suscipere quatuor concilia oecumenica, prosequitur (Migne 67, 64): »Suscipimus autem et amplectimur et epistolas praesulum romanae sedis apostolicae tam aliorum quam Leonis sanctae memoriae de recta fide scriptas et de quatuor sanctis conciliis vel uno eorum.« Quam professionem plurimi episcopi Orientis subscripserunt. Vigilius initio sui Constituti (a. 553) mentionem facit universorum Domini sacerdotum professionum, »per quas ss. patrum et venerabilium quatuor synodorum et praesulum sedis apostolicae inhaerere definitionibus monstrarentur.« Cf. Pelagii I ep. 7 ad univ. pop. Dei (Mansi IX, 717) et Nicolai I ep. 75 ad episc. Galliae et professionem fidei in l. diurno (Mig. 165, 65 ss.). Imo Bernaldus presb. constantiensis (fl. c. 1080) in apologetico super decreta Gregoriii VII. scribit c. 4: »Decreta vero ss. romanorum pontificum, si possemus, etiam studiosius quam illa quatuor concilia (oecumenica) venerari et observare deberemus, cum et ipsa concilia omni firmitate carerent, si non apostolicae sedis pontifices ea per apostolicam auctoritatem et congregare et comprobare decrevissent (Mig. 148, 1109).«

Quare exaggerata censeri nequeunt verba s. Thomae cant. († 1170) ep. 74 ad suffraganeos Cantiae prov. (Mig. 190, 534): »Quis romanam Ecclesiam caput omnium ecclesiarum et fontem catholicae doctrinae ambigit esse? Quis claves regni coelorum Petro traditas esse ignorat? Nonne in fide et doc-

trina Petri totius Ecclesiae structura consurgit, donec occurramus omnes Christo in virum perfectum in unitate fidei et agnitione Filii Dei? Necesse quidem est multos esse qui plantent, multos qui irrigent . . . Sed quicunque sit qui rigat aut plantat, Deus nulli dat incrementum nisi illi, qui plantavit in fide Petri et doctrinae ipsius acquiescit. Sane ad eum maxima populi judicia referuntur a romano examinanda pontifice, et dispositi sub eo matris Ecclesiae magistratus, quatenus in partem sollicitudinis acciti sunt, creditam exercent potestatem . . . Ordinem hunc Petrus docuit: hunc usque modo catholica servavit Ecclesia, nec unquam auctore Domino, quidquid moliatur iniquitas, subvertetur.«

420. **3.** Censebatur Petrus in romano pontifice, qui pro munere suo Ecclesiam docet, loqui, docere, Ecclesiam regere atque quaerentibus praestare fidei veritatem. Atqui Petri fides nunquam sane deficiet virtute orationis Christi Luc. 22, 32; ergo nec heredis Petri, per quem veluti docet. Romanus autem pontifex toties Petri heredem gerit, quoties ex primatus plenitudine agit et loquitur. Ergo nisi Petrum ipsum dicere velimus fallibilem, pontifex Petri heredem agens non errabit. Quare hac solemni loquendi forma infallibilitatis privilegium sat clare est expressum.

An non illud expressit Xystus III., cum ad Joannem antiochenum scribit ep. 6 n. 5 (a. 433): „B. Petrus apostolus in successoribus suis quod accepit, hoc tradidit. Quis ab ejus se velit separare doctrina, quam ipse inter apostolos primum magister edocuit?« vel Simplicii ep. 3 ad Basiliscum Aug. n. 3: „Perstat enim in successoribus suis haec et eadem apostolicae norma doctrinae, cui Dominus curam totius ovilis injunxit, cui se usque in finem seculi minime defuturum, cui portas inferi nunquam praevalituras esse promisit.« Hinc Constantinus imp. in literis ad Leonem II. de ep. dogmatica Agathonis scribit: „Veluti ipsum principem apostolici chori primaeque cathedrae antistitem Petrum contuiti sumus mentium nostrarum oculis totius dispensationis mysterium divinitus eloquentem« etc. Et de Macario legimus Hard. I. 1462: „Renuit enim s. Agathonis literis assentiri veluti in ipsum coryphaeum ac principem Petrum insaniens.« Cf. n. 368 [3].

421. Ad haec **4.** cathedra romana in damnandis haeresibus primatum habuit, ac plures haereses tum demum censebantur peremptorie damnatae, postquam Roma locuta est. Hinc notissima illa s. Augustini serm. 131 verba: „Jam enim de hac causa duo concilia missa sunt ad sedem apostolicam, inde etiam rescripta venerunt. Causa finita est, utinam finiatur aliquando error [1].« Propterea censuit l. 2 c. duas ep. pel.

[1]) Horum commentarium praebet s. Prosper c. collatorem c. 21 n. 68: „Non ergo cum istis (pelagianis) nova acie dimicandum est, nec quasi contra ignotos hostes specialia sunt ineunda certamina. Tunc istorum machinae fractae sunt, tunc in superbiae suae sociis ac principibus corruerunt, quando beatae memoriae Innocentius nefandi erroris capita apostolico mucrone percussit: quando Pelagium ad proferendam in se suosque sententiam palaestinorum episcoporum synodis coarctavit: quando africanorum conciliorum decretis beatae recordationis papa Zosimus sententiae suae robur adnexuit et ad impiorum detruncationem gladio Petri dextras omnium armavit antistitum.« Cf. n. 382.

c. 3 n. 5 nullum amplius concilium in causa pelagiana esse necessarium, cum „literis b. memoriae papae Innocentii de hac re dubitatio tota sublata sit.“ Et contra Julianum, qui cum aliis episcopis ad concilium oecumenicum appellaverat, scribit III. 1 n. 5: „Vestra apud competens judicium communium episcoporum modo causa finita est, nec amplius vobiscum agendum est, quantum ad jus examinis pertinet, nisi ut prolatam de hac re sententiam cum pace sequamini: quod si nolueritis, a turbulenta vel insidiosa inquietudine cohibeamini.“

Similia habet Sozomenus de Macedonii errore H. E. VI, 22: »Cum haec quaestio ageretur, et contendendi studium magis magisque in dies cresceret, episcopus urbis Romae (Damasus) scripsit (a. 378) ad orientales ecclesias, ut Trinitatem consubstantialem ac honore gloriaque aequalem una cum occidentalibus episcopis confiterentur. Quo facto utpote controversia judicio romanae ecclesiae terminata singuli quievere, eaque quaestio finem accepisse visa est.« Huc refer, quae testatur ep. 110 (n. 405 [3]) Marcianus imp., pluribus scil. dubiam fuisse Eutychis per concilium chalcedonense damnationem, ob solum dubium de s. Leonis confirmatione. Unde liquet haereticorum damnationem peremptoriam reddi consensu romani pontificis. Eo ipso ergo quod in damnandis haereticis tantum sibi vindicat romana sedes, merito infertur haeresim ad eam accessum habere non posse: quomodo enim ejus judicium censeri posset peremptorium et causa finita, si illud non supra omne dubium esset positum, si non infallibile? »Hoc est, inquit Gelasius ep. 12 ad Anastasium Aug. n. 6, quod sedes apostolica magnopere praecavet, ut quia munda radix est apostoli gloriosa confessio, nulla rima pravitatis, nulla prorsus contagione maculetur. Nam si (quod Deus avertat, quod fieri non posse confidimus) tale aliquid proveniret, unde cuiquam resistere auderemus errori, vel unde correctionem errantibus posceremus?« Cf. Joannis VIII. ep. 108 et 109 (Mig. 126, 759 ss) et Leonis IX., qui ep. 100 ad Michaelem CP. ep. n. 7 (a. 1044) ita scribit: »Erit ergo quisquam tantae dementiae, qui orationem illius (Christi Luc. 22, 32), cujus velle est posse, audeat in aliquo vacuam putare? Nonne a sede principis apostolorum, romana videlicet Ecclesia, tam per eundem Petrum, quam per successores suos reprobata et convicta atque expugnata sunt omnium haereticorum commenta, et fratrum corda in fide Petri, quae hactenus nec defecit, nec usque in finem deficiet, sunt confirmata?«

422. **Scholion.** Quaeritur, quid tenendum sit de opinione, secundum quam romanus pontifex, quatenus est persona privata, in haeresim incidere potest. Eam admiserunt non solum ii theologi, qui rom. pontificis negarunt infallibilitatem, sed plures etiam ex iis, qui alioquin strenue hanc praerogativam propugnarunt. Imo Toletus in 2. 2 q. 1 a. 10 controv. 8 concl. 6 (Enarrat. II, 71) eam vocat communissimam, »quae judicio meo irrefragibiliter probatur.« Nobis placent, quae de ea cum plurimis theologis statuit Suarez de fide disp. 10 sect. 6 n. 11: »Procedunt (accusatores pontificum) supponendo, verum pontificem (ut privatam personam) posse incidere in haeresim. Quod licet multi verosimiliter affirment, mihi tamen breviter et magis pium et probabilius videtur, posse quidem papam ut privatam personam errare ex ignoratione, non tamen ex contumacia. Quamvis enim efficere Deus possit, ut haereticus papa non noceat Ecclesiae, suavior tamen modus divinae providen-

tiae est, ut, quia Deus promisit papam definientem nunquam erraturum, consequenter provideat, ne unquam ille haereticus sit.« Quod si tamen quis opinionem illam sequi velit, prae oculis habeat, quae pro illa hypothesi statuit (cum Viva thes. damn. parte 2) Tanner theol. scholast. disp. de fide q. 4 dub. 6: »Nec privata haeresis (pontificis) in ullum Ecclesiae praejudicium cedit. Aut enim notoria est aut occulta: si primum, jam hoc ipso pontifex sua potestate excidit, etiam ante concilii declarationem; si secundum, jam hoc ipso ea Ecclesiae nihil incommodat.« Concilii tamen sententiam in illa hypothesi merito exigunt theologi cum Cajetano de auct. papae et conc. cc. 19. 20, non quidem judicialem, qua munere pontificio authentice privetur, sed mere declarativam, qua posita, veluti conditione sine qua non, immediate a Deo spolietur sua auctoritate, vel saltem fideles authentice certi reddantur eum primatu excidisse. Cf. Andries p. 413.

423. Ad argumenta proposita accedit denique invictum illud, quod ex dogmatum analogia atque ex primatus fine derivavimus (n. 340) quodque ita conc. vaticanum saltem innuit: „Hoc igitur veritatis et fidei nunquam deficientis charisma Petro ejusque in hac cathedra successoribus divinitus collatum est, ut excelso suo munere in omnium salutem fungerentur, ut universus Christi grex per eos ab erroris venenosa esca aversus coelestis doctrinae pabula nutriretur, ut sublata schismatis occasione, Ecclesia tota una conservaretur, atque suo fundamento innixa, firma adversus inferi portas consisteret.“ Quae argumenta si accurate omnia expendantur, manifesto apparebit, dogma hoc longe majori argumentorum numero, pondere et splendore muniri, quam plura alia dogmata, cujusmodi ex. gr. sunt ea, quae spectant canonem Scripturarum, plura sacramenta, visionem beatificam jam ante corporum resurrectionem etc.

424. **Scholion I.** *Effugium excluditur.* — Haec sufficiant de romani pontificis infallibilitate. Neve dicant gallicani ad argumentorum vim elevandam, ejus decreta haberi posse et habita fuisse infallibilia propter expressum vel tacitum Ecclesiae assensum, qui illa comitari solet. Haec enim theoria, quae pluribus arrisit, quod veluti media videretur inter duo extrema ideoque ad conciliandos animos discordes aptissima: si attentius consideretur, vanam inutilemque reddit pontificis infallibilitatem, quam specie tenus eidem adscribit. Nam in ea semper dubium erit, qualis assensus requiratur, ut pontificis decretum censeri debeat irreformabile. Tacitusne an expressus? et quomodo hic assensus innotescat? quamdiu exspectandum sit, donec de eo certi reddamur, praesertim si tacitus sufficit? an per mensem, per annum, per decennium? quantus vero requiratur? et quid faciendum in dubio de sufficientia ejusmodi assensus? Haec vero et similia jure nostro quaerere licebit. Quis autem putet, a tot tamque incertis conditionibus supremi pastoris docendi authentiam pendere? Nullum jam profecto erit pontificis decretum, de cujus infallibilitate non possint moveri dubia, eo quod haereticis vel contumacibus incertus plerumque, haud sine aliqua veri specie, sit hic consensus; quare nullum erit efficax ad causam controversiamque finiendam. Ad rem. conc. burdigalense a. 1850 in ep. ad papam pro confirm.: »Confitemur etiam judicium rom. pontificis, ut sit ratum et firmum, non indigere assensu aliarum

ecclesiarum: tali enim assensu exspectato janua aperiretur pervicaciae novatorum, qui nunquam sufficienter probatum aut manifestum contenderent ecclesiarum ipsos condemnatium sensum, ut funesta saepius constitit experientia.« Neque timendum est, rom. pontificem posse aliquid definire, quod alienum sit a sensu Ecclesiae et coetu episcoporum, tunc enim **a.** non amplius esset Ecclesiae caput. Ad haec **b.** Spiritus s. efficiet, ut et episcoporum coetus romano pontifici unitate fidei sit conjunctus et hic definiat id, quod in Ecclesiae traditione continetur, quamvis ea in nonnullis ecclesiis particularibus forte obscurata fuerit (n. 149 [3]). Quare **c.** ex pontificis definitione nobis constabit de episcoporum consensu. Hinc **d.** propositionem: Pontifex seorsim ab episcopis est infallibilis, ita distingue: in ordine ontologico, nego: tunc enim pontifex esset neque caput, neque primas Ecclesiae; in ordine logico, conc., scil. pontificis definitio est infallibilis, etiam si non cognoscatur episcoporum consensus. Cf. Gasser egregie disserentem apud Granderath p. 2 comm. 8.

425. **Scholion II.** *Exceptionibus satisfit.* — Fatemur multa contra romani pontificis infallibilitatem ab adversariis objici, sed quodnam est dogma, cui non multa adversari dicantur? atque haud pauci sunt fidei catholicae articuli, contra quos forte plures etiam gravioresque opponi possunt exceptiones, quibus tamen non obstantibus inconcusse a quovis creduntur catholico. Quot testimonia sat implexa et difficilia afferuntur a socinianis contra Christi divinitatem e patrum antenicaenorum operibus, imo ex ipsis divinis literis? et tamen ejus divinitas stat inconcussa. Quot patres, imo concilia adversari videntur canoni s. Scripturae Tridenti proposito? et tamen unice legitimus est. Adversus dogma de eucharistia quot arma petuntur sive e quorundam patrum scriptis sive e rationis penu? et niholominus ea est vera substantialisque caro Salvatoris nostri. Mirum ergo esse non debet, si pro cujusque dogmatis catholici conditione nec fides de romani pontificis infallibilitate a difficultatibus sit immunis; quae difficultates, dum augent meritum fidei, dogmatis falsitatem nunquam evincent. Deo tamen gratiae sunt agendae, quod illae longe pauciores et minores sint, quam contra plura alia dogmata catholica. Cum vero praecipua, quae contra vaticanam excipi possint definitionem, jam in antecessum collegerit Döllinger [1]), sufficiet expendisse potiora, iis praetermissis, quae jam ex dictis solutionem habent.

426. **1.** Jactat ex ecclesia orientali neminem pontificis agnovisse infallibilitatem. At orientales erant episcopi, qui subscripserunt formulae Hormisdae (n. 408 [1]); orientales Theodorus Studita (p. 439), Maximus confessor, Sergius cypriensis (p. 432), Stephanus dorensis (p. 434) etc., quos supra audivimus. Quod si contendat, eos diserte hanc sententiam non tueri, reponimus, sufficere quod aequivalenter eam enuncient. Ceterum haud scio, num unus patrum orientalium diserte significet conciliorum oecumenicorum infallibilitatem, quae certe illis dubia non fuit. Idem reponimus assertioni audaci, ex Ecclesia occidentali testimonia non afferri indubia. Multa enim valde clara disputationis attulimus progressu.

---

[1]) In lib. Erwägungen für die Bischöfe des Conciliums über die Frage der päpstlichen Unfehlbarkeit, Monachii 1869. Adversum quem cf. egregium opusc. Neue Erwägungen über die Frage der päpstlichen Unfehlbarkeit aus den anerkannten historischen Schriften Döllingers urkundlich zusammengestellt (auctore Scheeben), Ratisbonae 1870.

427. **2.** Opponit. inter nullius antiquioris haeresiarchae errores numerari improbationem pontificiae infallibilitatis, quam saltem facto ipso negarunt. Sed neque inter alicujus haeretici errores recensetur negatio infallibilitatis conciliorum oecumenicorum. Verum sicuti plures idcirco habiti sunt haeretici, quod horum conciliorum definitiones reprobaverint: ita plures quoque habiti sunt haeretici, quod a romanis pontificibus damnati morem non gesserint. Quocirca in formula Hormisdae universim enunciatur, non consentientes sedi apostolicae sequestratos esse habendos a communione Ecclesiae catholicae (n. 408 [1]).

428. Opponit **3.** Döllinger, in patrum scriptis, quae agant de regula fidei deque Ecclesiae auctoritate, Tertulliani scil., Cypriani, Augustini, Gennadii et Vincentii lirinensis nunquam mentionem hujus occurrere praerogativae ut medii ad dirimendas controversias percommodi: eos cognoscere tantum Ecclesiae traditionem triplici dote praeditam antiquitatis, universalitatis, consensionis. Verum

a. negamus patres nunquam mentionem facere supremae docendi auctoritatis episcopi romani tamquam medii expediti ad dirimendas controversias tutoque agnoscendam sinceram doctrinam. Huc spectant verba Irenaei n. 394, consilium Fulg. Ferrandi Severo scholastico n. 418, Theodori Studitae Leoni sacellario n. 418 et Petri Chrysologi Eutychi datum n. 368 [3]; Augustini gaudium de finita responso romano causa pelagiana n. 421; Sergii cypriensis confessio n. 412, Flaviani testimonium n. 377, Bernardi sententia n. 408[2], imo schismaticorum orientalium confessio p. 392.

b. Non solum theoretice patres hoc medium insinuant, sed saepe eo in dubiis sunt usi, ut factis ostendimus n. 372 et 419.

c. Quod nominatim Tertullianum, Cyprianum, Augustinum, Gennadium et Vincentium lirinensem spectat, respondemus, ex his tres saltem, Tertullianum scil., Cyprianum et Gennadium neque concilii oecumenici mentionem facere. Quis tamen adversariorum inde inferet, hoc non esse medium sive efficax sive infallibile ad dirimendas controversias? Augustinus vero in causa pelagiana hoc probat medium (n. 421). Quare patrum in quibusdam scriptis silentium non aequivalet negationi, sed probat tantum eos vel noluisse scribere disputationem de controversiarum judice, vel eos hoc argumentum non exhausisse, quod in omni fere argumento verum est; nullum enim forte undequaque tractarunt singulari aliquo libro, sed pro opportunitate et sub aliquo tantum respectu. De Vincentii lir. canone cf. n. 150.

429. Quae **4.** opponit Döllinger, responsum vix merent. Contendit enim sententiam de romani pontificis infallibilitate sec. demum XIII. ad finem vergente per s. Thomam eumque spuriis deceptum testimoniis in theologiam scholae fuisse inductam, theologosque deinceps mercibus pseudoisidorianis auram illi conciliasse antiquitatis. Nam

a. tam antiqua est haec doctrina, quam antiqua Christi promissio Petro facta, cujus vim nunquam convellent adversarii. Quare s. Thomas hanc fidem non invexit, sed in Ecclesia jam reperit.

b. Non confictus est textus Luc. 22, 32, cui in primis nititur s. Thomas, in probanda pontificis infallibilitate 2. 2 q. 1 a. 10: expos. symb. n. 9.

c. Nonnisi praecipitanter affirmatur, textus patrum omnes, quibus utitur in op. adv. graecorum errores, esse confictos et spurios. Uccelli in opusc. Dei testi esaminati da s. Thomaso d' Aquino nell' opusculo contro gli errori dei greci relativamente all' infallibilità pontificia, textuum illorum genuinitatem vindicat. Cf. Raich in Katholik 1871 II, 214 ss.: Leitner Th. v. Aquin über das unfehlbare Lehramt; Heinrich § 97.

d. Non infitiamur, theologos in probando dogmate usos subinde esse textibus spuriis, sed inscitia vel calumnia est affirmare, eos niti confictis tantum textibus; nituntur enim verbis Christi, dogmatum analogiae multisque patrum effatis prorsus genuinis, quorum multa in hac thesi invenies.

430. Opponit **5.** historiam Ecclesiae per decem priora secula fore aenigma in hypothesi infallibilitatis romani pontificis, cum ad dirimendas controversias non ad sedem apostolicam provocatum fuerit, sed convocatae sint synodi oecumenicae, quamvis earum celebratio tot juncta esset incommodis. Respondemus:

a. Concessa etiam pontificis infallibilitate, synodos universales summae esse utilitatis teste ipso conc. vaticano in prooemio sess. 3, tum quia pontifex non ex tripode definire possit et pro arbitrio, quid divinitus sit revelatum, sed diligenti facta in traditionem divinam inquisitione: ad quam peropportuna est mutua episcoporum undique congregatorum collatio; tum quia obortis magnis dissidiis et turbis promptius et efficacius remedium est mutuum pastorum consilium et colloquium Ecclesiae, cum ipsorum praesertim sit decreta in Ecclesiae bonum edita exsecutioni mandare; tum quia unanimis tot venerandorum patrum sententia et definitio magis movet titubantium in fide mentes, magisque confundit haereticorum perfidiam osque obturat, quam unius episcopi romani etsi infallibilis auctoritas, praesertim cum ejus infallibilitas nondum fuerit semper et apud omnes super omne dubium.

b. Ipsos apostolos, quamvis singuli essent infallibiles, in synodum convenisse, in qua facta est *magna conquisitio* (Act. 15, 7): romanosque pontifices oecumenica convocasse concilia eo etiam tempore, quo secundum adversarios praevaluit doctrina de eorum infallibilitate, scil. medio aevo; imo Pium IX., asserta jam solemniter primatui infallibilitate, conc. vaticani continuationem desiderasse.

c. Ceterum falsum est, antiquitus creditum fuisse, conciliorum solum auctoritate legitime componi posse dissidia et quaestiones de fide: agnovit hoc jus antiquitas etiam in romano pontifice.

Plura facta suis locis jam adduximus (n. 428). In primis expendatur insigne Flaviani episcopi CP. testimonium n. 377. Accipe alia. Relatis turbis monotheleticis ita prosequitur Martinus I. in concilio lateranensi (649) secret. 2: „Quibus pene omnibus omnem mundum conturbantibus atque

sollicitantibus, necessitate compulsi ex diversis locis querelas contra eos seu accusationes ad apostolicam nostram sedem plurimi orthodoxi detulisse monstrantur, et tam in scripto deprecantes et conjurantes, quamque in cominus positi postulantes, ut totius mali tantaeque eversionis per apostolicam sedem abscindatur commentum, quatenus minime totum corpus catholicae Ecclesiae nocibilis eorum ectheseos languor disrumpere valeat (Mansi X, 879.)« Imo in epistola encyclica (ib. 1174) testatur: »Et majus est dicere, generalitates synodorum per sua scripta non solum invitantes emendare propriam haeresim, sed et nos ipsos i. e. apostolicam sedem conjurantes et protestantes erigere secundum regularem auctoritatem, et non usque ad finem per tot tempora permittere contrariorum novitatem sanctas Dei catholicas depasci ecclesias.« Cum monachi scythae in Oriente turbas excitarent propter formulam: ‚Unus ex Trinitate crucifixus est', ad sedem apostolicam recurrerunt ipsi et catholici, inter quos etiam Justinianus (nondum imperator): »Petimus, rogat ipse Hormisdam ep. 89 (ed. Thiel), ut si possibile est, celerrimo dato responso et satisfactis religiosis monachis Joannem et Leontium ad nos remittatis: nisi enim precibus et diligentia vestra ista quaestio soluta fuerit, veremur ne non possit ecclesiarum sanctarum pax provenire.« Et iterum in alia ep. (99) scribit: »Post semel divina misericordia donatam Ecclesiae catholicae unitatem quidam asserunt, Christum Dei D. N. pro nostra salute carne crucifixum unum de Trinitate debere praedicari: quod si suscipiendum sit, paterna provisione reverentia vestra cautissimo suo rescripto, quid sequi quidve super hoc evitare debeamus, nos certiorare dignetur . . . Imponite igitur vobis semel susceptum laborem, sancte ac venerabilis pater, etiam in hoc praedecessores vestros sequentes, quorum memoriam et amplectimini et consortio pontificatus ornatis, et de hac intentione liberos nos properate reddere et securos. Hoc enim credimus esse catholicum, quod vestro religioso responso nobis fuerit intimatum . . . Haec enim omnia ideo petimus vos disponere cautius, ut ne locus mendacio vel insidiis detur: quoniam summo cum desiderio fidem catholicam amplectentes vestra doctrina unitatem universo orbi petimus condonari.« Quid hisce praeclarius? Ipse imperator Justinus ad Hormisdam ep. 108 recurrit (a. 520) scribens: »A nobis quidam destinabitur ad certiorem faciendam beatitudinem tuam super omnibus et insinuandas vobis supplicationes, quae nobis oblatae sunt (pro fide catholica ex diversis provinciis), et responsum pietatis vestrae referendum, quo possint resecari tandem dubitationes incongruae.« Cf. praeterea ep. 116. 120. 127. 130. 132 et 135 inter ep. Hormisdae et verba auctoris ll. Carolinorum n. 372.

431. Provocat **6.** ad synodum hierosolymitanam, in qua quaestio de legalibus peremptorie non fuerit dirempta a Petro, sed communi consilio secundum Jacobi sententiam. Verum ut hinc aliquid inferatur, supponi debet, ne Petrum quidem fuisse infallibilem: quod puto apud theologos catholicos auditum nunquam est.

432. **7.** Concesso etiam quod sibi contradicens (cf. Kgsch. I, 177, 180) affirmat Döllinger, decreta conciliorum oecumenicorum dogmatica jam ante pontificiam confirmationem vim habuisse obligandi, nihil inde sequitur contra pontificis infallibilitatem, sed tantum praeter ipsum concilia etiam oecumenica hac potiri praerogativa. Verum negamus conciliorum decreta esse ante pontificis confirmationem peremptoria (n. 405).

433. Gravius est quod 8. excipit, *romanorum pontificum epistolas in conciliis examini fuisse subjectas,* ideoque non habitas infallibiles. Sed notetur, multiplex alicujus doctrinae examen distingui, examinisque alium atque alium esse finem. Potest **a.** doctrina haeretica subjici examini, ut reprobetur et damnetur; potest **b.** de aliquo doctrinae capite quaeri, sitne revelatum seu ut comprobetur revelatum ac de eo demum definitio edatur; potest **c.** etiam dogma catholicum examini subjici, non quasi dubium sit, sed „ut, inquit s. Leo ep. 120 n. 1, veritas clarius renitescat et fortius retineatur," scil. ut inquiratur in ejusdem fundamenta, ambitum, sensum; ut conquisitis Scripturae effatis traditionisque testimoniis comprobetur; ut haereticorum refellantur argumenta et dissipentur nutantium dubia: qua ratione theologus probe orthodoxus examinare solet dogmata sibi certissima. Hoc sensu concilia posteriora subinde examini subjecerunt ea, quae jam in prioribus peremptorie definita fuerant, imo conciliorum quoque oecumenicorum vel romanorum pontificum decreta (n. 406[2]). Quod examen non supponit dubium de definitionis veritate.

Ejusmodi examen suae epistolae permisit s. Leo in concilio chalcedonensi (ad quod factum nominatim provocat Döllinger); cujus permissionis et examinis praeclaram reddit rationem l. c., quam, cum ea magni sit momenti in hac controversia, integram exhibebimus. »Gloriamur in Domino, ita pontifex scribit ad Theodoretum, cum propheta canentes: *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit coelum et terram* (Ps. 123, 8): qui nullum nos in nostris fratribus detrimentum sustinere permisit, sed quae nostro prius ministerio definierat, universae fraternitatis irretractabili firmavit assensu [1]): ut vere a

[1]) Unde non sequitur, judicia romanae sedis, quasi per se non satis firma, concilii oecumenici assensu et confirmatione indigere, ut passim Quesnellus inculcat; nam cum hanc definitionem s. Leo adscribat Deo, profecto non exigebat ad ejus firmitatem assensum concilii. Quocirca etiam suam definitionem in ep. 28 ad Flavianum editam firmam habuit per sese et irretractabilem, ita ut nec concilium censuerit necessarium (ep. 37), nec in concilio de fide voluerit quaestionem moveri, ac si dubia et anceps esset doctrina, quam in eadem ep. definierat. Cf. ep. 82. 90. 93 c. 2; 94. In ep. 88 ad Paschasinum episc. lilybaetanum ante concilium scripta dicit se ipsi mittere epistolam, quam universalis Ecclesia amplectitur; et iterum c. 3 testatur „totam CP. ecclesiam cum monasteriis omnibus et multis episcopis praebuisse consensum" et se „proxime epistolam CP. episcopi accepisse, quae refert, antiochenum episcopum missis per provincias suas tractoriis (*f.* ad universos episcopos et epistolae (ad Flavianum) praebuisse consensum;" quare ex sententia gallicanorum jam censeri debuit irretractabilis. Et revera synodus gallorum ep. 99 pro symbolo fidei illam habuit. Sed jam ante hunc Ecclesiae consensum scripserat s. Leo ep. 34 c. 2 ad Julianum coënsem: „Ad fratrem nostrum Flavianum sufficientia pro qualitate causae scripta direxi, quibus et vestra dilectio et Ecclesia universa cognoscat, de antiqua et singulari fide, quam indoctus impugnator incessit, quid divinitus traditum teneamus et quid incommutabiliter praedicemus." Cf. etiam ep. 69. 70. Quod si sub Theodosio concilium petiit, illud non ob incertitudinem doctrinae jam definitae, quam retractari noluerat, sed ob removenda scandala et ob pacem facilius conciliandam postulavit. Neque episcoporum assensus per se est irretractabilis, sed redditur irretractabilis, cum ipsi pontificiam amplectuntur definitionem vel cum accedit pontificia con-

se prodiisse ostenderet, quod prius a prima omnium sede formatum, totius christiani orbis judicium recepisset: ut in hoc quoque capiti membra concordent. In quo amplior nobis accrescit gaudendi materia, dum tanto magis se perculit inimicus, quanto contra Christi ministros saevius insurrexit. Nam ne aliarum sedium ad eam, quam ceteris omnium Dominus statuit praesidere, consensus assentatio videretur, aut alia quaelibet subrepere posset adversa suspicio, inventi prius sunt [1]), qui de judiciis nostris ambigerent. Et dum nonnulli a dissensionis incitati auctore ad contradictionum bella prosiliunt, ad majus bonum malo ejus, auctore totius bonitatis dispensante, perventum est. Dulcius siquidem munera gratiae divinae proveniunt, quoties non sine magnis sudoribus acquiruntur: et minus bonum videri solet pax continuata per otium, quam reddita per labores. Ipsa quoque veritas et clarius renitescit, et fortius retinetur, dum quae fides prius docuerat, haec postea examinatio confirmarit [2]). Multum denique sacerdotalis officii meritum splendescit, ubi

---

firmatio. Hoc est adeo verum, ut ipsi patres chalcedonenses ac dein Marcianus imperator chalcedonensis definitionis confirmationem a pontifice petierint, ne dubium haberetur, quod in concilio fuerat definitum (cf. n. 405[3]), quo professi sunt, concilii judicia ut irretractabilia sint, pontificis indigere confirmatione; et Anatolius in sua ad Leonem ep. 101 de gestis in concilio n. 3 fatetur: „Opus erat . . . ut in rectae fidei vestrae sensum omnium conveniret intelligentia." Cf. Ballerinii in h. l. et annot., quam epistolae ad Flavianum praemisimus opusc. XXV, 165 et annot. proximam post sequentem.

[1]) *Inventi prius sunt,* illyriciani scil. et palaestini, dum legeretur ep. 28 ad Flavianum act. 2, dubitationem tribus in locis protulerunt, quam statim Aëtius et Theodoretus excludere nisi sunt. Illyriciani vero, quibus adhuc nonnihil ambigentibus ac inducias petentibus quinque dies concessi fuerunt, didicere, quae ob diversitatem linguae in Leonis epistola non recte intellexerant: et similiter palaestini, ut traditur act. 4.

[2]) Falluntur, qui ex his verbis colligunt, Leonem putasse episcopis in conc. chalcedonensi liberum et licitum fuisse, suam definitionem in ep. 28 ad Flavianum expositam ita examini subjicere, ut potuissent ab ea dissentire et judicium ei contrarium pronunciare. Id nunquam s. Leo permisisset, qui ad Pulcheriam imperatricem ep. 95 c. 1 scribens declarat, se legatos misisse, „datis etiam ad venerabilem synodum congruentibus scriptis, quibus fraternitas advocata cognosceret, *quam formam servare in hac dijudicatione deberet:* ne ulla temeritas aut fidei regulis aut canonum statutis aut benignitatis remediis obviaret." Quod etiam agnoverunt patres concilii, unde „Cecropius reverentissimus episcopus sebastopolitanus dixit: Emerserunt quae ad Eutychen pertinebant, et super iis forma data est a sanctissimo archiepiscopo romanae urbis, et sequimur eum et epistolae omnes subscripsimus. Reverentissimi episcopi clamaverunt: ‚Ista omnes dicimus: sufficiunt quae exposita sunt, alteram expositionem non licet fieri' (Hard. II, 286)." Ejusmodi ergo examen permisit s. Leo, quale theologus circa revelationis dogmata ad ea confirmanda, vel posterius concilium de praecedentis synodi oecumenicae decretis instituere potest: et tale examen pontifex laudat hic reddita praeclara ratione; tale examen instituit concilium chalcedonense. Quo etiam sensu „summorum servatur auctoritas, ut non imminuatur inferiorum libertas." Si vero inferiorum libertas exigeret, ut examine instituto possent et definita reprobare, non amplius servaretur summorum auctoritas. Hinc sicut dependentia judicum inferiorum a rege approbante vel rescindente eorum judicium aut a legibus, quas sequi debent, non impedit judicandi sive jus sive auctoritatem: ita neque conciliorum praecedentium neque pontificum infallibilitas tollit vel minuit episcoporum docendi judicandique sive jus sive auctoritatem. Cf. Orsi de irreformabili rom. pontificis judicio t. 1 p. 1 cc. 15. 17; p. 2 c. 37.

sic summorum servatur auctoritas, ut in nullo inferiorum putetur imminuta libertas. Et ad majorem Dei gloriam proficit finis examinis, quando ad hoc se accepit exserendi fiducia, ut vincatur adversitas: ne quod per se probatur reprobum, silentii praejudicio videatur oppressum.« Ceterum qua reverentia exciperentur romanorum pontificum epistolae in conciliis, exponit Nicolaus I. in ep. 98 ad Michaelem imp., postquam graviter conquestus est, suam epistolam Constantinopolim in causa imaginum et Photii missam fuisse corruptam et in synodo de hac causa habita silentio pressam. »Sed vere, ita ille, non sic in synodis prisco tempore collectis, non sic actum fuisse nonnullorum gesta conciliorum demonstrant. In illis enim apostolicae sedis scripta non sub occultationis modio tegebantur, sed ut omnibus, qui erant in domo Dei, lucerent, in propatulo ponebantur, et ut si qua turpitudo vel macula in fidei pulchritudine a quolibet tentaretur induci, facile patesceret: ac si specula in omnibus habebantur, et quasi quaedam rectitudinis formula, qua imprimi cetera possent, posita colebantur (Migne 119, 1021).«

434. At (9) *Cyprianus cum episcopis africanis rejecit Stephani definitionem* in quaestione de valore baptismi ab haereticis collati[1]), et tamen sanctus habitus est; ipseque Augustinus eum non aliter excusat, quam quod tunc ea quaestio nondum fuerit concilii universalis auctoritate dirempta (n. 297); ergo neque Cyprianus neque Augustinus Stephani sententiam tamquam peremptoriam agnoverunt. Verum

a. decretum Stephani non fuit fidei definitio[2]), sed praeceptum de servanda consuetudine tradita, quare factum non est ad rem.

b. Cyprianus restitit non soli Stephano, sed universae fere Ecclesiae, quae hujus praxim sequebatur. Atqui universalis Ecclesia vel hujus major pars cum unitatis centro conspirans ex cujuscunque catholici theologi sententia est infallibilis. Ergo si factum aliquid probat, sequeretur Cyprianum negasse etiam ipsius Ecclesiae infallibilitatem.

---

[1]) Concedimus adversariis, ne declinare videamur difficultatem, s. Cyprianum cum suis episcopis celebrasse tertium concilium, in quo gravissimis verbis reprobatur baptismus ab haereticis collatus, cognito jam s. Stephani decreto. Verum haec suppositio non est certa, forte ne probabilis quidem, ut ostendit Grisar Zeitschr. für kath. Theol. Oeniponti 1881 p. 193—222. Num probabile sit, quod censet s. Augustinus ep. 93 de Cypriano: »Non incongruenter de tali viro existimandum est, *quod correxerit* (suam sententiam) et fortasse suppressum sit ab iis, qui hoc errore nimium delectati sunt et tanto velut patrocinio carere noluerunt:« diligenter expendit Ernst Zeitschr. für k. Theol. 1895, 19, 234—73 infertque cum de Smedt diss. in hist. eccl. »Cyprianum ante mortem errorem suum retractasse, magis pie quam probabiliter assereretur.« Cf. opusc. IX, 166 ed. 2.

[2]) Haec saltem est quorundam theologorum sententia. Cf. Thomassinus diss. 2 de conc. n. 24; Franzelin de tradit. th. 8 annot. et suaderi potest ex ipsis, quae supersunt, Stephani verbis, quae praecepti, non definitionis formam prae se ferunt. Cf. diss apud Migne patrol. lat. curs. completi III, 313. Ceterum non desunt, qui putent, s. Cyprianum quaestionem hanc habuisse non pro dogmatica, sed pro disciplinari, adeoque etiam s. Stephani sententiam non pro doctrinali. Qua in hypothesi objectio non est ad rem. Cf. Palmieri th. 28. 35; Zeitschr. für k. Theol. 1891 p. 727—36, contra quam opinionem docte disputat ib. Ernst 1893 p. 79—104.

c. Cyprianus etsi sanctus, imo sanctissimus fuit, renitendo decreto s. Stephani graviter in fide erravit, errore, quem bona fides excusavit. Quare sicuti ex ejus resistentia contra dogma de valore baptismi ab haereticis collati non sequitur hujus falsitas: ita etiamsi s. doctor practice seu ipso facto romani pontificis negasset infallibilitatem, non sequitur hanc esse rejiciendam. Exemplum tibi potius sit, quantum quis erret, qui renititur decretis pontificis romani.

d. Idcirco Augustinus, qui in hypothesi, quod Cyprianus Stephani decreto se opposuerit (de quo tamen dubitat), eum non ab omni culpa liberat, concilii defectum ad eum excusandum urget, quod contra donatistas agat, qui, controversia jam in concilio plenario secundum s. doctorem authentice ventilata et definita, veritatem impugnare catholicam pergebant, in quo certe venia et excusatione non erant digni. Quanti autem fecerit s. Augustinus cathedrae apostolicae definitionem, patet ex dictis de controversia cum pelagianis (n. 421); quibus adde praeclarum ipsius de haeresi ariana dictum: „Non crederis veram fidem tenere catholicae, quae fidem non doces esse servandam romanam (in serm. 120 n. 13 ed. a Mai in bibl. n. PP. I, 273)."

435. Jam accedamus ad adversariorum Achillem (**10**), *ad Honorii damnationem* [1], quam universa Ecclesia ipsique romani pontifices receperunt. Quid de hac tenendum sit, ad quaedam capita revocabimus.

1. Praetermissa quaestione sive de genuinitate epistolarum Honorii ad Sergium sive de actorum concilii VI. integritate [2], utraque etiam concessa, Honorium *nullam ex cathedra edidisse definitionem,* constat

---

[1]) Admiranda est divina providentia, quae tot seculorum lapsu ita apostolicam protexit sedem, ut dum reliquae sedes patriarchales misere lapsae sunt in errores, haeresim, schisma, romana sedes impervia fuerit omni haeresi: adeo ut adversarii ex tot pontificibus vix uni erroris maculam inurere possint, a qua tamen et hic pronunciandus est liber. Dicimus vix uni, neque enim Liberii lapsus **1.** est certus, imo confictus videtur; quod si **2.** probari potest, non est ad rem, esset enim defectus constantiae in tuenda formula nicaena, silentio premendo consubstantialis professionem; nam non subscripsit formulam ex se haereticam, sed ejusmodi professionem, quae in sensum catholicum explicari possit. Cf. Hefele Conciliengeschichte I § 81. Etiamsi vero **3.** formulam subscripsisset haereticam, lapsus ejus non esset ad rem. Subscriptio enim formulae haereticae pro recuperanda libertate et vi illata extorta est lapsus personalis, est peccatum contra fidem, non est definitio ex cathedra, qua praescribitur, quid sit ab universa Ecclesia credendum. Cf. Grisar KL. 7², 1945—59; Katholik 1868 II, 513 ss. et 1884 I, 1 ss. ubi praeeunte Rossi Bulletino di archaeol. crist. 1883 nova instituitur Liberii apologia, quae innititur carmine vetusto recenter reperto (hoc tamen Funk hist. Jahrb. 1884 p. 424 ss. putat spectare forte ad Martinum I.). De Zosimo († 419), qui in causa Coelestii errasse affirmatur cf. opusc. XVIII, 133 ss.

[2]) De hac dubitat adhuc vel card. Mai in bibl. nova PP. IV, 49, ut praetermittamus Damberger, Vincenzi et antiquiores quosdam theologos, ut Baronium, Bellarminum, Boucat etc.

a. ex consensu gravissimorum theologorum etiam recentiorum, non solum romanorum, sed et gallicanorum [1];

b. ex defectu promulgationis, nam Honorii literae usque ad ipsius et Sergii obitum latebant [2]: ubi autem deest promulgatio, quomodo dici potest rom. pontificem omnium christianorum pastoris ac doctoris munere fungi ac doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam definire, in quo tantum casu infallibilis pronunciatur?

c. Patet ex ipsis Honorii verbis ep. 2: „Auferentes ergo, sicut diximus, scandalum novellae adinventionis, non nos oportet unam vel duas operationes definientes praedicare etc.;" et in ep. priori: „Utrum autem propter opera divinitatis et humanitatis una an geminae operationes debeant derivatae dici vel intelligi, ad nos ista pertinere non debent, relinquentes ea grammaticis." Hinc nullibi praecipit; hortatur tantum et consulit abstinendum esse a vocabulo unius vel duplicis voluntatis.

d. Neque Sergius postulaverat fidei definitionem, sed tantum silentii oeconomici quoad voces unius vel duplicis operationis approbationem, eamque adeo astute, ut mira videri non debeat Honorii deceptio.

e. Colligitur ex literis Agathonis ad Constantium imp., in qua testatur, romanos pontifices nunquam destitisse hortari episcopos constantinopolitanos, „ut a pravi dogmatis errore saltem tacendo desisterent," quibus respicere videtur Honorii epistolas (Mig. 87, 1171). Nihil ergo definivit Honorius, sed tantum silentium commendavit.

436. **2.** *Honorii epistolae nullum continent errorem contra fidem*, quamvis unam fateatur in Christo voluntatem. Hoc colligitur

a. ex authentica interpretatione Joannis Samponi abbatis, quo usus fuerat Honorius in conscribendis literis. Quare s. Maximus in disp. cum Pyrrho: „Quis fide dignus, inquit, istiusmodi epistolae interpres, is qui eam ex persona Honorii scripsit, cum et adhuc vitae superstes sit, ac qui cum aliis suis virtutibus pietatis dogmatibus omnem Occidentem illu-

---

[1] Cf. ex. gr. Nat. Alexander H. E. diss. 2 in sec. VII prop. 2; Roncaglia in notis subjectis; Thomassinus diss. 20 in conc. IV n. 18 es.; Ballerinii c. 15 § 9 n. 35; Regnier de Eccl. Christi sect. 3 c. 3.

[2] Sergius saltem quoad vixit non videtur ad Honorii literas provocasse ad suos asserendos errores; iis primum abusus est Pyrrhus, Sergii successor, ut colligimus ex verbis Joannis IV. (n. 436b), unde mox scandalizavit omnes occidentales partes. Imo ep. altera ad Sergium primum videtur fuisse prolata in conc. oecumenico VI. (a. 680—81). Mirum quoque est per 40 annos et ultra usque ad illud concilium, licet saepius fuerit discussus error monotheletarum et etiam damnatus, de Honorio ejusque quam fingunt definitione nullam fieri mentionem: et si de illo postea in Occidente fit mentio, eum excusari ab errore. Ita Aeneas paris. (a. 870) l. adv. graecos Liberii quidem meminit, qui lapsus sit, non vero Honorii (Mig. 121, 687); ita sec. VIII. Elipandus (Mig. 96, 867). Alia pro hac assertione proponit Orsi de irreformabili R. P. judicio t. 1 p. 1 c. 22 a. 2.

strat, an ii, qui Constantinopoli loquuntur, quod in mentem venit?" Respondet Pyrrhus: „Qui hanc composuit." „Is igitur ipse, prosequitur Maximus, cum ad sanctum Constantium imp. ex persona rursus s. Joannis papae de hac epistola scriberet, dixit: Unam voluntatem diximus in Domino, non divinitatis ejus et humanitatis, sed humanitatis dumtaxat. Cum enim Sergius scripsisset, quod quidam duas voluntates in Christo contrarias dicerent, respondit: Unam voluntatem, diximus, Christum, non duas contrarias voluntates habuisse, carnis scil. et spiritus, sicut nos habemus post peccatum, sed unam tantum, quae naturaliter ejus humanitatem insigniret (Mig. patr. gr. 91, 327)".

b. Testatur Joannes IV., qui apologiam scripsit pro Honorio, in qua inter alia legimus: „Quantum enim ex diversis suggestionibus, quae ad nos catervatim venerunt, quinimo et ex ipso quoque auditu didicimus, omnes occidentales partes scandalizatae turbantur, fratre nostro Pyrrho patriarcha per literas suas huc atque illuc transmissas nova quaedam et praeter regulam fidei praedicante et ad proprium sensum quasi sanctae memoriae Honorium papam decessorem nostrum attrahere festinante, quod a mente catholici patris erat penitus alienum." Explicat dein quo sensu Honorius duas videatur negare in Christo voluntates, cujus explicationis haec est summa: „Praedictus ergo decessor meus docens de mysterio incarnationis Christi dicebat, non fuisse in eo, sicut in nobis peccatoribus mentis et carnis contrarias voluntates: quod quidem ad proprium sensum convertentes, divinitatis ejus et humanitatis unam eum voluntatem docuisse suspicati sunt, quod veritati omnimodis est contrarium." Quem in sensum

c. Honorium intellexit s. Maximus insignis tunc fidei propugnator, qui Pyrrhum adegit, ut fateretur (ib. p. 330): „Meus decessor (Sergius) vocis errore deceptus, hoc (quod Honorius scripsit) simplicius accepit."

d. Eundem in sensum Honorium intellexisse dicendus est et Agatho, alioquin non toties solemniterque in sua ad Constantinum imp. epistola inculcaret, romanam ecclesiam „nunquam a via veritatis in qualibet erroris parte deflexam esse (cf. n. 408[1] a.)"

e. Idem patet ex ipsis Honorii literis. Satis clare enim proponit doctrinam catholicam, cum scribit ep. 2: „Pro una, quam quidam dicunt operatione, oportet nos unum operatorem Christum Dominum in utrisque naturis veridice confiteri: et pro duabus operationibus ablato geminae operationis vocabulo [1])

---

[1]) Ergo si Honorius erravit, non erravit circa rem, dogmatis substantiam, sed circa modum loquendi, quod timens de vocabulis altercationem, maluerit, ut abstineretur a vocabulis unius vel duplicis operationis, contentus ea fidei formula, qua virtute continetur duplicis operationis confessio quaeque vix differt a fidei professione, quam ipse Leo I. in celebri ad Flavianum ep. ita enunciat: ‚Agit enim

ipsas potius duas naturas i. e. divinitatis et carnis assumptae in una persona Unigeniti Dei Patris inconfuse, indivise atque inconvertibiliter nobiscum praedicare propria operantes.« Si enim caro i. e. natura humana operata est propria et inconvertibiliter fuit assumpta, ea operata est operatione humana: nam natura humana carens propria operatione maxime est conversa et facta alia. Evidenter igitur agnoscit Honorius in Christo praeter operationem divinam etiam humanam, ergo duplicem operationem. Quod vero in Christo unam tantum agnoscens voluntatem non excludat quamlibet voluntatem humanam praeter divinam, sed duas tantum voluntates contrarias sibique repugnantes, voluntatem carnis seu concupiscentiam repugnantem tum voluntati divinae tum voluntati rationali, adeo clare ex Honorii verbis colligitur, ut mirum sit, potuisse aliquos hac de re dubitare. »Unde et unam voluntatem fatemur D. N. J. Christi, inquit ipse ep. priori, quia profecto a divinitate assumpta est nostra natura, non culpa [1]): illa profecto, quae ante peccatum creata est, non quae post praevaricationem vitiata [2]) . . . Non est itaque assumpta a Salvatore vitiata natura, quae repugnaret legi mentis ejus, sed venit quaerere et salvare quod perierat i. e. vitiatam humani generis naturam. Nam lex alia in membris aut voluntas diversa [3]) non fuit vel contraria Salvatori, quia super legem natus est humanae conditionis [4])«. Quot incisa tot fere argumenta pro hac interpretatione. Cf. etiam Anastasius bibliothecarius, qui in collectaneis ad Joannem diac. (Mig. 129, 560) scribit: »Si omnia exaggerare volumus quod in Honorii papae excusationem colligere possumus, facilius charta nobis, quam sermo deficiet.« Ibidem (559) praemittit: »Quis autem erit, qui nobis interim dicat, utrum ipse (Honorius) pro certo dictaverit epistolam, de qua illum anathematizandi fomitem calumniatores susceperunt, cum et ex scriptoris vel indisciplinatione vel in pontificem odio quid contingere (legendum forte *confingi*) tale potuerit?« Fusius Honorium tuetur et explicat idem Maximus in tomo dogmatico ad Marianum presb. ib. p. 238 ss.

437. **3.** Quocirca *anathema* a conc. VI. in Honorium dictum *non propter errorem,* quem docuerit, *latum censeri debet, sed propter consilium* illis in adjunctis admodum inopportunum datum, quod haud paulum errorem promovit monotheleticum. Et etiamsi forte patres concilii aliud

---

utraque forma cum alterius communione quod proprium est; Verbo scil. operante quod Verbi est et carne exsequente quod carnis est.«

[1]) Atqui natura essentialiter voluntatem includit rationalem, neque enim eam habet propter culpam: ergo assumendo naturam, non culpam, rationalem assumpsit voluntatem.

[2]) Atqui natura humana ante lapsum praedita erat voluntate rationali, caruit vero concupiscentia repugnante legi mentis, in quam incidit per lapsum, unde in se experitur duplicem veluti voluntatem contrariam (Rom. 7, 15 ss.). Ergo assumendo naturam humanam, qualis fuit ante praevaricationem, non vitiatam, assumpsit quidem voluntatem, non vero concupiscentiam.

[3]) Ergo voluntas diversa, qua caruit Christus, est idem ac lex in membris; atqui lex in membris non est voluntas rationalis, sed concupiscentia: hac ergo, non illa caruit.

[4]) Haec supernaturalis nascendi conditio eximere quidem potuit a concupiscentia, a rebelli lege membrorum, nunquam vero a voluntate rationali. Cf. Franzelin de incarnatione th. 40.

intenderint, hunc tantum in sensum anathema est authenticum. Nam cum patres concilii non potuerint de Honorio judicare nisi consentiente sede apostolica, ut significat Hadrianus II. in epistola in concilii oecumenici VIII act. 7 lecta [1]), synodi judicium erit authenticum, in quantum confirmatum est ab eadem sede. Quo vero sensu sedes apostolica illud approbaverit, docet nos Leo II. ad Hispaniae episcopos scribens: „Aeterna condemnatione multati sunt Theodorus, Cyrus, Sergius etc. cum Honorio, qui flammam haeretici dogmatis, non ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem exstinxit, sed negligendo confovit;" quibus verbis omnino videtur temperare sententiae rigorem. Simili modo Honorii culpam exprimit in ep. qua concilium confirmat: „Hanc apostolicam ecclesiam non apostolicae traditionis doctrina lustravit, sed profana proditione immaculatam maculari permisit;" et in ep. ad Ervigium: „Immaculatam apostolicae traditionis regulam maculari consensit; et in professione fidei, quae habetur in diario rom. pontificum, legimus: „Pravis eorum assertionibus fomentum impendit." Cf. Garnier diss. 2 in librum diurnum n. 37 (Migne patrol. lat. 105, 154 ss.).

438. Haud immerito conferri potest haec condemnatio non una de causa cum illa reprehensione, qua Paulus in causa legalium *in faciem Cephae restitit, quia reprehensibilis erat* Gal. 2, 11. Sicut enim Petrus neque **a.** erravit in fide: neque **b.** peccavit sive objective aliquid illicite agendo (legalia enim servare tunc adhuc erat licitum), sive subjective, cum servare legalia esset licitum atque ipse in his servandis duceretur motivo honesto, sollicitudine pro judaeis ipsi specialiter concreditis (v. 8): sed **c.** idcirco reprehensibilis erat, quod ejus agendi ratio illis in adjunctis minus erat prudens, imo et gentibus recens conversis noxia (colligebant enim ex agendi ratione principis apostolorum, observationem legalium esse necessariam, quae persuasio multos re-

[1]) Ita enim scribit: „Romanum pontificem de omnium ecclesiarum praesulibus judicasse legimus, de eo vero quemquam judicasse non legimus. Licet enim Honorio ab orientalibus post mortem anathema sit dictum, sciendum tamen est, quia fuerat super haeresi accusatus, propter quam solam licitum est minoribus majorum suorum motibus resistendi vel pravos sensus libere respuendi: quamvis et ibi nec patriarcharum nec ceterorum antistitum cuipiam de eo quamlibet fas fuerit proferendi sententiam, nisi ejusdem primae sedis pontificis consensus praecessisset auctoritas (Mansi 16, 126)." Quare autem romana sedes permiserit Honorium, qui non improbabiliter dici potest innocens, a synodo VI. tam rigide dijudicari, bene significavit Pitra jur. gr. II, 85: „Summam rem aequo animo consideranti perspicuum est, eam fuisse graecorum indomitam superbiam tum maxime a VI. et VII. synodo et inde ad Photium, ut neque haereticorum nomina e s. dyptychis erui, neque inseri romanorum memorias, neque Sergium, Pyrrhum, Paulum aliosque istius modi haereticorum antesignanos publice aperteque reprobari licuisset, nulla denique inter utramque Romam permansisset concordia, nisi antiquior (Roma) passa aliquid fuisset in Honorii detrimentum. Propterea integerrima fide s. sedis remanente ipsoque Honorio in pace Ecclesiae certissimis testimoniis quiescente permissum interea fuit eum de incauta vigilantia argui, ‚quod non ut decuit apostolicam auctoritatem haeresim incipientem exstinxit, sed negligendo confovit.'"

morari poterat ab amplectenda fide): ita Honorius reprehensibilis erat non propter errorem in fide, sed propter consilium silentio premendi vocabula unius vel duplicis operationis in Christo, optima quidem ex intentione datum, sed imprudens, quod admodum foveret monotheletarum errorem tunc gliscentem. Attenta autem ejus virtute et sanctitate, quam plures scriptores fide digni testantur (cf. insigne epitaphium Migne 80, 1000), excusari poterit vel a gravioris negligentiae culpa. Cf. Schneemann, Studien über die Honoriusfrage; Scheeben, das ök. Concil II, 91 ss.; Grisar KL. 6², 230—57.

439. Affirmat (**11**) Döllinger, nostrum dogma consectarium esse axiomatis illius: *Prima sedes a nemine judicatur:* hoc autem ignotum fuisse primis quinque Ecclesiae seculis et spuriis tantum inniti documentis. Verum

a. negamus, infallibilitatem niti illi axiomati, quo neque usi sumus: innititur enim verbis Christi aliisque argumentis, ut vidimus; imo

b. axioma illud consequitur sponte sua infallibilitatem, non vero (saltem non adeo clare et necessario) haec ex illo. Nam si prima sedes est infallibilis, manifestum est, eam superiori non esse obnoxiam tribunali; ex eo vero quod aliquod tribunal non ab alio judicetur i. e. superiori non sit obnoxium, non sequitur illud esse infallibile, ut ex. gr. tribunal inappellabile in societate civili.

c. Falso verum est, axioma illud esse inauditum primis quinque Ecclesiae seculis: nam notum jam erat Ennodio, qui in libello apologetico pro synodo palmari a. 501 (quem jubente synodo romana a. 503 exaravit, numerosa vero synodus approbavit atque inter monumenta Ecclesiae publica solemni retulit judicio) ita scribit: »Aliorum forte hominum causas Deus voluerit per homines terminare: sedis istius praesulem suo sine quaestione reservavit arbitrio. Voluit b. Petri apostoli successores coelo tantum debere innocentiam et subtilissimi discussoris indagini inviolatam exhibere conscientiam etc.« Noverat illud synodus romana a. 501 (apud Thiel ep. RR. PP. p. 658. 663. 676); expressit illud Avitus viennensis nomine episcoporum Galliae ep. 31, quae tota est de hoc argumento, in qua inter alia legimus: »Non facile datur intelligi, qua vel ratione vel lege ab inferioribus eminentior judicetur. Nam cum celebri praecepto apostolus clamet (1. Tim. 5, 19) accusationem vel in presbyterum recipi non debere, quid in praecipuum generalis Ecclesiae criminationibus licere censendum est? Quod synodus ipsa venerabilis laudabili constitutione prospiciens causam, quam, quod salva ejus reverentia dictum sit, pene temere susceperat inquirendam, divino potius servavit examini . . . Sed et in sacerdotibus ceteris potest, si quid forte nutaverit reformari; at si papa Urbis vocatur in dubium, episcopatus jam videbitur, non episcopus vacillare . . . Ceterum non est gregis pastorem proprium terrere, sed judicis.« Quod autem ineunte sec. VI. episcopis Galliae visum est evidens et sponte sua notionem supremi pastoris consequens, profecto non fuit inauditum prioribus Ecclesiae seculis. Imo noverant axioma jam Bonifatius, Zosimus et Gelasius (n. 400. 416).

d. Denique negamus, axioma spuriis inniti monumentis; innititur enim primatus praerogativa, quemadmodum ea in divinis literis praesertim Matth. 16, 19 (n. 354) et in traditione delineatur. Cf. Thomassinus diss. 15 in conc.

440. Provocat Döllinger (**12**) *ad concilia constantiense et basileense,* quae docuerunt, romanum pontificem in rebus fidei et morum conciliis

oecumenicis esse obnoxium, quod e diametro adversatur pontificis infallibilitati. Verum de concilio constantiensi haec teneantur:

a. decreta sess. IV. et V. prodiisse schismate adhuc vigente et non prodiisse conciliariter, sed praeter morem et consuetudinem, seclusis cardinalium suffragiis admissisque ad suffragia etiam clericis et laicis, atque suffragiis secundum nationes latis.

b. Neque ea decreta unquam videntur fuisse approbata a Martino V., de hac enim approbatione altum viget silentium. Hoc plures theologi probare nituntur etiam ex pontificis verbis, quibus declaravit se „omnia et singula determinata, conclusa et decreta in materia fidei (scil. contra Wicleff, Hus et Hieronymum de Praga, quorum etiam in confirmationis decreto meminit) per praesens concilium generale constantiense conciliariter tenere . . . ipsaque sic conciliariter facta approbare et ratificare et non aliter, nec alio modo [1].“ Verum Funk kirchengesch. Abhandl. I diss. 23 p. 489—98 ostendit, ea verba immerito hunc in finem adduci. Neque posteriores pontifices ea approbarunt decreta. Etsi Martinus V. ea approbasset

c. tantum sequeretur, concilium esse supra pontificem dubium in casu schismatis, quatenus scil. judicare posset, utrum pontifex, de cujus legitima electione controvertitur, legitimus sit necne: non vero extra hunc casum, cum pontifex est legitimus et certus. Hinc conc. ita in edendis illis decretis exorditur: „Haec s. synodus constantiensis generale concilium faciens pro exstirpatione praesentis schismatis et unione et reformatione Ecclesiae.“ Imo

d. teste vel ipso Gersone in dial. apolog. pro condemn. prop. Jo. Parvi (op. I, 2, 390 s.) jam Martinus V. ita se gessit, ut facto destrueret horum decretorum robur fundamentale. Statuit enim in constit. 10. Mart. 1418: „Nulli fas est a supremo judice videlicet apostolica sede seu romano pontifice J. Christi vicario appellare aut illius judicium in causis fidei, quae tamquam majores ad ipsum et sedem apostolicam deferendae sunt, declinare.“ Quocirca nunquam haeretici habiti sunt, qui eorum auctoritatem negarent; et in ipso concilio plurimi fuere, qui pontificis infallibilitatem docuerunt, et post illud haec praevaluit doctrina, sicut jam antea inter theologos fuerat communis. Testatur enim ipse Gerson de potest. eccles. consid. 12: „Ante celebrationem hujus sacrosanctae constantiensis synodi sic occupaverat mentes plurimorum ista traditio, ut oppositorum dogmatizator fuisset de haeretica pravitate vel notatus vel damnatus.“

---

[1]) Collect. conc. venet. 16, 746. Ceterum hoc idem quondam fassus est ipse Döllinger Kirchengeschichte II, 306. Cf. Ballerini in fasc. liter. la Scuola cattolica VIII, 493 ss. Mediolani 1876; Palmieri th. 16.

e. Quare Eugenius IV. in bulla ‚Moyses' a. 1439 (apud Hard. IX, 1004 ss.) damnat prop.: „Veritas de potestate concilii generalis universalem Ecclesiam repraesentantis supra papam et quemlibet alterum declarata per constantiense et hoc basileense generalia concilia est veritas fidei catholicae." Quod si Eugenius IV. conc. basileense approbavit usque ad ejusdem translationem, approbavit illud cum clausula: „Absque tamen praejudicio juris, dignitatis et praeeminentiae sedis apostolicae."

f. His responsum est ad conc. basileense, cujus decreta hoc in argumento pluribus forte defectibus laborant, ut ipse Döllinger l. c. II, 347 col. 306 et 325 ss. bene ostendit. Cf. Scheeben, der Papst und das Concil von Janus; Ballerini de potest. ss. pont. et conc. gen. c. 7 ss.

441. Provocat (**13**) ad decretum Eugenii IV. pro armenis. Admissa enim romani pontificis infallibilitate, illud foret infallibile; quo posito jam de ordinationibus episcoporum et presbyterorum in universa Ecclesia esset merito dubitandum: nam primis Ecclesiae seculis hi ordines collati non sunt eo ritu, qui secundum hoc infallibile decretum est essentialis, neque modo in Ecclesia orientali eo conferuntur ritu; actum ergo esset de episcopatu deque successione apostolica in Ecclesia, actum de legitimo vel ipsius concilii vaticani valore. Sed

a. ipsa haec immania absurda, quae inferuntur, exceptionem reddunt suspectam; et revera innumeri theologi certe sagaces non obstante hoc decreto non destiterunt a propugnanda romani pontificis infallibilitate, nullam inde Ecclesiae timentes perniciem; sciebant scil.

b. hoc decretum non continere definitionem dogmaticam, quid sit de sacramentorum essentia, sed esse instructionem [1], quid secundum praesentem Ecclesiae romanae praxim in sacramentorum administratione sit servandum. Quare etiamsi statuat, materiam sacramenti ordinis esse illud, cujus traditione ordo confertur, non propterea dirimit quaestionem, num haec sit materia integra et ita essentialis, ut nunquam sine illa valuerit ordinis sacramentum.

c. Concesso etiam Eugenium IV. authentice docuisse materiam essentialem sacramenti ordinis esse instrumentorum traditionem, nihil propterea esset timendum. Defendere enim licet opinionem, quae statuit, Christum pro ordinis sacramento materiam determinasse in genere tantum, voluisse scil., ut ordo conferretur ritu visibili et apto ad significan-

---

[1] Denzinger in enchiridio symb. et definit. ad illud scribit: „Qua de instructione praemittendum est, eam non esse definitionem de ministro, materia et forma sacramentorum, ut multi putabant, sed instructionem tantummodo practicam, quae tamen ut talis plenam habet auctoritatem. Ipsum decretum in fine distinguit inter ‚capitula, declarationes, definitiones, traditiones, praecepta, statuta et doctrinam,' quae in ipso contineantur."

dam traditionem potestatis, reliquisse autem Ecclesiae arbitrio, ut ritum accuratius determinet. Atqui secundum hanc hypothesim Ecclesia primis seculis usa est manuum impositione ad conferendos ordines superiores, seculorum autem lapsu pro potestate sibi facta ritum ampliavit auxitque adjecta instrumentorum traditione, vel, si vis, mutavit in hanc traditionem; quare modo in Ecclesia latina hic ritus erit essentialis: unde illa corollaria jam carent fundamento. Quocirca

d. theologi probe catholici etiam post hanc instructionem, nunquam reclamante romano pontifice, dissentiunt de materia essentiali sacramenti ordinis, quod cum definitione e cathedra conciliari nequit.

442. Plura brevitatis gratia praetermittimus, pro quorum solutione

1. notetur, non quidquid romani pontifices laudarunt, instituerunt, egerunt, promoverunt, judicarunt, responderunt in suis epistolis, scripserunt etc. pro definitione e cathedra habendum esse; imo nec omnia, quae in bullis vel maxime dogmaticis leguntur, objectum esse definitionis dogmaticae; eaedem enim regulae in determinando hoc objecto servari debent, quas sequendas esse in statuendo ambitu definitionis conciliorum, infra n. 504 ostendemus.

2. Plura pontificum decreta, quae falsitatis, usurpationis etc. accusantur, jam a seculis tacito vel expresso Ecclesiae consensu recepta sunt: quare ejusmodi criminationes petunt (pro more) ipsam Ecclesiae infallibilitatem.

3. Damna et incommoda, quae nonnulli puerili timore societati civili timent, sunt plane fictitia, non minus quam illa damna, quae ex revelatione et fide in scientiam redundare increduli pueriliter et inscite jactant.

4. Quae nonnulli blaterant sive de spuriis documentis, quibus haec innitatur doctrina, sive de vi ac tyrannide, qua eadem fuerit inducta et propagata, sive de dubio charactere illorum, qui eandem propugnarint, inter figmenta et calumnias amandanda sunt, ideoque neque digna responso.

443. *Definitionis opportunitas.* — Quaeri tandem potest, quare infallibilitatis praerogativa, quae tanti est momenti pro Ecclesiae regimine et praxi, tam sero definita fuerit. Respondemus

1. etiam alias veritates summi momenti, a quibus alia dogmata pendent, sero, imo forte nondum ab Ecclesia diserte fuisse definitas, ut ex. gr. visibilitatem et infallibilitatem Ecclesiae, infallibilitatem conciliorum oecumenicorum, quam adeo urgent adversarii.

2. Ideo autem non fuerunt definitae ejusmodi veritates, quod practice admittebantur. Ita eo ipso quod loquente conc. oecumenico censebatur controversia peremptorie definita, refractarii judicabantur haeretici, practice credebatur illud infallibile. Ita cum docente pontifice causa censeretur finita, contumaces haberentur haeretici: quantum satis est ad unitatem Ecclesiae, agnoscebatur ejusdem infallibilitas.

3. Cum vero aucta in dies controversia et dubitatione non solum theoretica ob cleri gallicani declarationem, sed etiam practica, a jansenianis, febronianis aliisque neotericis, praesertim nostra aetate, omnia

susdeque verterentur cunctaeque machinae et artes adhiberentur ad illam praerogativam in dubium vocandam: opportunum, imo plane necessarium fuit, solemni peremptoriaque definitione eam asserere: ut quod omnes practice jam crediderant, plerique etiam verbis scriptisque professi erant, ore quoque diserte omnes confiterentur. Debuit hoc Ecclesia **a.** veritati: si enim conc. vaticanum adeo provocatum tacuisset et catholicae doctrinae testimonium dare neglexisset, „tunc catholicus populus de vera doctrina revera dubitare inciperet, neoterici autem gloriantes assererent, concilium ob argumenta ab ipsis allata siluisse. Quinimo silentio hoc semper abuterentur, ut apostolicae sedis judiciis et decretis circa fidem et mores palam obedientiam negarent, contendentes, quod romanus pontifex in ejusmodi judiciis ferendis falli potuerit." Ita 369 episcopi in postulato, quo a concilio hanc flagitant definitionem (coll. lac. VII, 932). Debuit Ecclesia **b.** ipsis fidelibus ejusmodi definitionem post tot turbas excitatas ad omnem dubitationis nubeculam ex ipsorum cordibus abigendam et restituendam tranquillitatem; debuit ut audivimus, **c.** adversariis, qui eam ad peremptoriam declarationem pertinaciter provocabant; debuit **d.** ad comprimendum scientiae sese etiam in rebus theologicis adversus pontificis auctoritatem immodeste erigentis tumorem; debuit **e.** vel ordini sociali, ut nutantem jamjam auctoritatem divinitus institutam in Ecclesia, societate et familia adversus liberalismum firmaret. Cf. Andries cath. romana p. 46 ss.

444. **Scholion III.** *Infallibilitatis subjectum.* — Si quaeritur, quodnam sit subjectum infallibilitatis, non improbabiliter defendi potest duplex: duplex enim est promissio divina: altera, qua haec praerogativa Petro ejusque successoribus promittitur, ut ostendimus: altera, qua eadem fit coetui pastorum, Petro utique ut centro adunatorum (n. 263 [2]). Vi hujus promissionis coetus pastorum est infallibilis, etiamsi pontifex per se non sit vel non supponatur infallibilis. Ita Vinc. Gasser in relatione de c. 4. (coll. lac. VII, 403); Pohle KL. 12, 246 ss.; Scheeben KL, 3[2], 861; Handb. der kath. Dogm. 1. § 11. 33, qui bene ostendit, quam conveniens sit duplex infallibilitatis manifestatio seu forma: mutuo se adjuvant ad obtinendum effectum a Deo intentum: Schneemann; Pesch prael. dogm. I n. 459 [5]; ita Laynez, ut colligimus ex ejus judicio de minuta bullae indictionis concilii, in quo inter alia legimus: „Opponet fortasse aliquis: Quid ergo opus est, ut pontifices confirment decreta conciliorum de fide, si per se ipsa tam firma sunt? Responderem, non ideo opus est confirmationis sedis apostolicae, quod concilia generalia legitima et legitime procedentia errare possint in fide, hoc enim falsissimum est: sed ideo adhibetur confirmatio, ut honor habeatur sedi apostolicae; ut constet illam a decretis concilii non dissentire; et, quod magis ad rem facit, ut perspicuum etiam sit concilia legitima esse legitimeque processisse, ac proinde errare minime potuisse. Quia enim concilia etiam legitime convocata errare possunt in fide, si legitime non procedant: tum demum nobis plene constat ea etiam legitime processisse, cum accedit confirmatio sedis apostolicae." Cf. To-

letus in 2. 2 q. 1 a. 10 controv. 7 concl. 5. Card. Franzelin ita respondet in tr. de div. trad. post th. 12 Sch. 1 corol. 1 (ed. 3): »Subjectum infallibilitatis a Christo promissae . . . non est duplex adaequate distinctum, sed est tum visibile caput Ecclesiae per se spectatum, tum hoc ipsum visibile caput velut componens et informans corpus Ecclesiae docentis, quae ipsamet sic constituta (corpus cum capite) est infallibilis per assistentiam Spiritus veritatis.« Nam, ut antea monuerat p. 73, »corpus Ecclesiae docentis non est simpliciter Ecclesia docens, cui promissa est assistentia veritatis et tutela Christi in docendo, nisi quatenus suo visibili capite velut informatur, ut sit simpliciter Ecclesia docens;« et p. 115: »Conditio sine qua successores apostolorum non sunt Ecclesia docens, et causa formalis per quam constituuntur in ratione docentis Ecclesiae, cui promissa est tutela Christi et assistentia Spiritus veritatis in docendo, est visibile caput Ecclesiae a Christo institutum et unio atque consensio membrorum cum hoc capite, sicut universim forma unitatis visibilis est ipsum visibile caput Ecclesiae.« Secundum alios vero omnis infallibilitas ex rom. pontificis magisterio in Ecclesiam redundat.

445. Haec pro compendii angustiis sufficiant de romani pontificis infallibilitate. Ex omnibus autem liquet, eam intime cohaerere cum infallibilitate Ecclesiae, adeo ut illa impugnata et haec in discrimen vocetur. Neque mirum; idcirco enim domus sapientis architecti non corruit orta tempestate, quia *fundata erat super petram* (Matth. 7, 25). Idcirco ergo non praevalebunt portae inferi adversus Ecclesiam, sapientissimi architecti domum, quia aedificata est *super hanc petram* (ib. 16, 18). Si autem quaeris, quaenam sit *haec petra,* pronomen demonstrativum *haec,* non aliam petram designat, quam eam, quae praesens sistitur inciso immediate antecedenti: *Tu es Petrus.* Ergo manifestum est „s. Ecclesiam in apostolorum principis soliditate firmatam esse", ut scribit s. Gregorius M. VI ep. 37.

446. Denique ex tot praerogativis primatus infertur aliud romani pontificis privilegium, immunitas scil. plena personalis h. e. jus exemptionis a quavis civilis potestatis jurisdictione. Quod cum Palmieri th. 24

1. ita probatur: »Vi iuris canonici omnis clericus gaudet personali immunitate . . . Immunitas personalis jure canonico sancita comprehendit quoque et praecipue romanum pontificem . . . hoc autem jus canonicum romanus ipse pontifex statuit et in eo statuendo non erravit. Atqui statuere non potuit nisi jam jure divino esset per se immunis«: neque enim auctoritate propria potest se subtrahere a subjectione alteri debita. Ergo etc.

2. potestas coactiva, quae propria est jurisdictionis, requirit talem vim in alium, ut ab hoc illa nequeat impediri aut ligari. Atqui romanus pontifex potest impedire aut ligare quamlibet potestatem coactivam, quae erga ejus personam exerceatur; igitur persona aucta primatu, eo quod talis, est immunis a jurisdictione cujusque alterius hominis. Major patet: probatur minor. Propter positivam, licet indirectam, subjectionem potestatis civilis potestati primatus, jus habet romanus pontifex tum prohibendi principibus secularibus ea, quae noxia forent Ecclesiae, tum praecipiendi ea, quae necessaria vel maxime utilia sint Ecclesiae: potest enim solvere et ligare quidquid ad bonum Eccle-

siae regimen christianaeque reipublicae rectam ordinationem conducat. Atqui utile saltem et maxime utile Ecclesiae est, ut non exerceatur legalis vis coactiva in romanum pontificem; etenim negari nequit, esse saltem **a.** maxime indecens, ut vicarius Christi totiusque orbis catholici pater in carcerem auctoritate juris trudatur ceterisque poenis multetur; **b.** id maxime officere existimationi, qua Christi vicarius penes omnes gaudere debet; et idcirco **c.** id vehementer nocere recto ac tranquillo regimini Ecclesiae; quapropter licet naturae jus, supposita institutione primatus, id absolute non vetet primitivo praecepto, at certe secundario praecepto id ut graviter inconveniens esse, persuadet. Ergo jus habet pontifex vi auctoritatis superioris, quae est auctoritas primatus, impediendi quamcunque vim legalem coactivam erga se ipsum, solvendique quamcumque legem contra se ipsum ab alio latam. Ergo potestas suprema principum erga ipsum romanum pontificem nequit esse coactiva h. e. proprie dicta jurisdictio.«

Unde infert jus immunitatis a laica jurisdictione esse primatui essentiale. Concedit tamen exercitium hujus juris non esse absolute necessarium Ecclesiae, ut ea sit, ut patet ex facto. »Primis enim Ecclesiae seculis non gaudebat exercitio hujus juris romanus pontifex, et tamen Ecclesia stabat. Est tamen, prosequitur ipse, aliqua necessitas exercitii ejusdem. Nimirum Ecclesia non tantum jus habet ut sit, sed etiam ut bene sit, ut nempe perfecto modo convenienti suae naturae exsistat et regatur . . . Jam vero ut Ecclesia bene sit, evidens est, necesse esse, ut omnia ejus jura, inter quae sunt potissimum jura sui capitis, in actum deducantur: non enim frustra ea jura contulit Deus.« Ostendit deinde praeclare, quod explicatio vitae socialis, pax et tranquillitas Ecclesiae, auctoritas ejus judiciorum et praeceptorum, necnon et reverentia, quae ei ut capiti debetur, exigant ejus immunitatem a quacunque potestate laica et omnimodam independentiam. »Hinc statim ac Ecclesiae pax a Constantino reddita est, romanus pontifex immunitatem actualem nactus est, nec ea violata est aliquando nisi cum detrimento Ecclesiae.« Ulterius progrediens sagaciter probat bonum Ecclesiae non exigere solum immunitatem ejusdem, sed et quendam principatum, ut scil. ita immunitas et independentia in fidelium bonum verius et actu secundo obtineatur magisque in omnium oculos incurrat. Cf. supra n. 212 annot. schematis vaticani verba. Quapropter etiam Pius IX. damnavit prop. Syllabi 75. 76: »Abrogatio civilis imperii, quo apostolica sedes potitur, ad Ecclesiae libertatem felicitatemque vel maxime conduceret.«

447. Concludamus Nicolai I. ad Wenilonem archiep. senonensem et ejus coepiscopos verbis (Migne 119, 769), quae omnibus fidelibus, theologis praesertim, dicta sunt: „Vos autem, fratres carissimi, qui sancto utique Spiritu revelante, apostolicae sedis auctoritatem sensu capere et ad splendorem luminis ejus jam incedere laudabiliter inchoastis, cum illa usque in finem sapere, cum illa semper ambulare studete, ab illa deviare nefas judicate, ab ejus discrepare sensu ne ad modicum quidem momentum consentiatis. Quos illa recipit et vos quoque recipite: et quos illa respuit, abigere ipsi sicut ipsa mementote. Non enim illa respuit nisi membra, quae sibi non haerent, nec a se recidit, nisi quos in scandalum

multis positos comprehendit. Non, inquam, recidit vel eruit a se nisi membrum, quod sanis membris in offensionem et perniciem noscitur exstitisse." Quare „absit mihi, inquit Gerhohus praep. reicherspergensis († 1169) in Ps. 25, 4, contra s. romanam Ecclesiam credere alicui, etiamsi linguis hominum loquatur et angelorum, etiamsi fulgeat virtutibus miraculorum: quoniam qualiscunque meriti sit qui contra fidem Petri sentit, quique successoribus ipsius legitimis in ratione fidei catholicae non consentit, portabit judicium quicunque est ille, etiamsi fuerit de numero electorum."

448. **Scholion practicum.** Cuilibet disputationem de Ecclesia et romano pontifice perlegenti patebit, uberem eam continere argumentorum copiam pro habendis concionibus praesertim ad confirmandos fideles in reverentia, amore, obsequio erga Ecclesiam, in studio et zelo ad tuendas ejusdem libertatem, independentiam, ceteras praerogativas et jura, ad promovendam ejusdem causam atque diffusionem per orbem, per gentes in primis barbaras. Cum plurima quae in Ecclesiae commendationem dici possint, sparsa per libri corpus reperias, sufficiat hic aliqua tantum per summa veluti capita indicasse.

I. Ipsum disputationis exordium n. 186 ss. uberius expositum fideles nobili imbuet Ecclesiae notione, ut agnoscant eam esse societatem non de genere ceterarum, non esse institutum humanum, sed *regnum Dei in terris,* cui nemo se subtrahere possit, qui regni Dei in coelis velit esse particeps; esse hujus veluti anticipationem, imo inchoationem, ideoque quo pronius quis se dederit Ecclesiae, eo certius adventurum in ipsum regnum Dei atque adimpleri Pauli exhortationem: *Nostra autem conservatio in coelis est: unde etiam salvatorem exspectamus D. N. J. Chr.* Phil. 3, 20.

Merito autem exhibetur Ecclesia sub idea regni Dei in terris. Et sane **1.** regnum Dei in terris est ratione auctoris, qui non est alius a Christo Jesu, Verbo caro facto, cui **a.** Pater dixit: *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae* Ps. 2, 8 col. Luc. 1, 32; qui **b.** eam magna victoria magnoque pretio i. e. sanguine suo acquisivit Act. 20, 28: qui **c.** promisit: *Aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam* Matth. 16, 18; qui **d.** regnavit a ligno Deus: nam revera per ipsum suscitavit *Deus coeli regnum, quod in aeternum non dissipabitur et regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem et consumet universa regna haec et ipsum stabit in aeternum* Dan. 2, 44 (n. 71. 79 s.).

2. Est regnum Dei ratione legum: nam in Ecclesia menti dominatur veritas ab ipsa Veritate revelata et promulgata: hinc regnum est veritatis (n. 275 [3]); voluntati ipsius voluntas, nam apostoli docere debent fideles servare omnia quaecunque ipse mandavit Matth. 20, 28, hinc regnum est justitiae Dan. 9, 24; cordi dominatur ejus caritas: nam ignem venit mittere et quid vult nisi ut accendatur Luc. 12, 49, hinc regnum est pacis.

3. Est regnum Dei ratione virtutis et efficaciae, nam Ecclesia irrigatur virtute et gratia, quae ex Christo capite uberrime in ipsam, ejus corpus et membra, redundat (n. 208), nam *de plenitudine ejus nos omnes accepimus et gratiam pro gratia* Jo. 1, 16.

4. Est regnum Dei ratione inhabitationis, nam Deus Ecclesiae adest non solum tutela, qua ipsam invictam reddit Matth. 16, 18 etc. (n. 263 [2]);

vel virtute sanctificatrice, quae omnia Ecclesiae sacramenta efficacia reddit gratiae et salutis, vel exauditione, qua fidelium in suo nomine congregatorum precibus ad beneficia elargienda paratissimum se exhibet Matth. 18, 20; Jo. 14, 13 s. etc., sed intima praesentia, est enim Ecclesia corpus Christi, quod vivit ejus spiritu (n. 208), templum s. Spiritus (n. 211).

5. Est regnum Dei ratione finis: finis enim Ecclesiae est obsequium et cultus Dei; nos reddere discipulos, milites, ministros Christi, membra corporis Christi sane morigera capiti Christo: *cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus* 1. Cor. 15, 28, quo spectant et illa: *Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei* 1. Cor. 3. 22 (n. 211 annot.).

449. **II.** Alia ratione declarari potest Ecclesiae praestantia, ex analogia scil. ipsam inter et Christum, adeo ut haberi possit continuatio quaedam incarnationis: est enim ejus corpus (n. 207 ss.) et veluti plenitudo (n. 208), ejus vices gerit in terris, ipsum praesentem sistit inter homines (n. 209). Praeter plurima comparationis capita, quae indicavimus (n. 188), triplex in primis uberius illustrari poterit

1. ratione muneris: Ecclesiae enim est continuare opus quod Christus in terris visibilis inchoavit, et ascendens in coelum in ipsam derivavit (n. 204): *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* Jo. 20, 21. Hinc Ecclesiam audientes, ipsum audimus (n. 213) et sumus vere secundum vaticinium prophetae Is. 54, 13 col. Jo. 6, 45 divinitus edocti (n. 253); Ecclesiae sacramenta percipientes, ab ipso sanctificamur; Ecclesiae obsequentes ab ipso pascimur et regimur.

2. Ratione beneficiorum. *Pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo* Act. 10, 38. Haec fuit vita Christi in terris, haec est historia Ecclesiae per secula, ut pluribus ostendimus n. 218.

3. Ratione contradictionis. *Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur* Luc. 2, 34. Haec de Christo praedicta legimus, haec in eo videmus adimpleta: haec eadem jugiter adimplentur et in Ecclesia (83 s.; 211 [4]): neque mirum, si Christi est corpus, plenitudo, repraesentatio: odium adversus Christum redundabit in eam: hinc participatio odii, signum est et argumentum intimae conjunctionis cum ipso, ideoque et veritatis Ecclesiae.

450. **III.** »Credo unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam« profitemur in symbolo. Merito quaeritur cuinam coetui sec. XIX. haec praerogativa verae Ecclesiae competat. Ineatur comparatio cum Ecclesia sec. III. IV. et V., quae gloriatur tot martyribus, illustratur tot doctoribus, decoratur tot liliis virginum sanctorumque virtutibus, conciliorum splendore nobilitatur. Coetus sec. XIX., qui proxime ad illam accesserit, verae illius Ecclesiae est continuatio, propago, haeres. Jam vero coetus romano-catholicus confidenter hanc inire potest comparationem

1. ratione unitatis et quidem **a.** socialis: nam plebs christiana per presbyteros, episcopos unumque supremum caput in unum coadunatur gregem unumque corpus bene dispositum, cui non semel Paulus ap. Ecclesiam confert. Atqui eadem hierarchia ad unitatem revocabatur plebs christiana sec. III—V. Gaudet **b.** coetus romano-catholicus unitate liturgica, uno enim eodemque cultu per orbem utitur, cujus velut centrum et apex est sacrificium illud, quod a solis ortu usque ad occasum Deo offertur. Atqui idem sacrificium

celebrabat ubique terrarum Ecclesia sec. III—V. (t. III n. 470). Eadem quoque reperies sacramenta, eosdem ritus in utraque Ecclesia. **c.** In unitate fidei quanta similitudo, quae cernitur tum in dependentia fidelium ab ore Ecclesiae et in modo componendi controversias sive per romanum episcopum sive per concilia (n. 289). Sicut enim tunc coacta fuere concilia particularia et oecumenica ad gerenda Ecclesiae negotia, ita et sec. XIX. coetus romano-catholicus sua habet concilia particularia et vel oecumenicum, quod suo splendore superat conc. oecumenica antiqua.

2. Ratione sanctitatis accedit coetus romano-catholicus ad primitivam Ecclesiam. Prae oculis enim habeantur **a.** tot martyres, quorum sanguine ubique fere terrarum rutilat; **b.** tot cultores consiliorum evangelicorum, ordines religiosi, in quibus viget caritas vere heroica in utilitatem miserorum omnis conditionis, aetatis, nationis (n. 320 [1]); **c.** viri apostolici, qui omnibus omnia facti labores, sudores, vitam ipsam impendunt in salutem infidelium et barbarorum; **d.** charismata gratis data, quae praesentiam s. Spiritus in eo testantur, ut colligere licet ex actis canonizationis sanctorum; **e.** sanctuaria (ex gr. Lourdes), in quibus mira patrantur, quorum veritatem nulla incredulorum sollertia in dubium vocare potest (n. 303).

3. Ratione apostolicitatis aemulatur coetus romano-catholicus Ecclesiam antiquam: nam per nunquam interruptam pastorum seriem pertingit usque ad Petrum et per Petrum ad Christum: imo quaelibet ecclesia ejusdem particularis saltem mediate (n. 314 [3]) per ecclesias matrices suam originem apostolicam comprobare potest: nulla est quae a se coepit; nulla condita a pastore, qui caruerit legitima missione (n. 313).

4. In primis vero ratione catholicitatis illustris est paritas inter utramque Ecclesiam. Sane **a.** vel ratione nominis, quod mira tenacitate inhaeret coetui romano, ut quae patres de hoc nomine referunt, ad verbum conveniant huic coetui (n. 306); **b.** ratione criterii, quo agnosci et dignosci possit verus catholicus, quod est communio cum romano pontifice, idem est nunc atque olim (n. 307): **c.** ratione diffusionis, descriptio enim Ecclesiae catholicae, quam exhibet s. Augustinus n. 309 [3], quadrat adamussim in Ecclesiam romanam; **d.** ratione propagationis fecundae: miram enim et nunc Ecclesia romana prae se fert vitam, virtutem, fecunditatem, semper enim dilatatur per gentes vel barbaras.

Quare romana Ecclesia est vera Ecclesia, ideoque nostri sunt ss. Ecclesiae doctores, in quorum scriptis nostra reperiuntur dogmata; nostri martyres, qui pro iis dogmatibus mortui sunt, quae et nos profitemur; nostri ss. confessores et virgines, qui eas virtutes coluerunt, quas et nos magni facimus et commendamus, consilia evangelica, jejunia, mortificationem, opera poenitentiae etc. Cf. Campianus in aureo lib. Decem rationes etc.

451. **IV.** *Historia primatus romani pontificis argumentum est divinae ejusdem institutionis:* est enim splendida adimpletio vaticinii singularis. Sicut ergo Christus Jesus, cui data omnis est potestas in coelo et in terra, auctor est miri vaticinii, ita et ipse auctor primatus, quo illud fuit adimpletum.

1. Consideretur vaticinium, quod continetur verbis Matth. 16, 18: *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam.* Expendantur **a.** humilis conditio (prae lumine rationis) Jesu Christi, qui haec promisit prae-

dixitque: omnibus enim mediis humanis destitutus inter judaeos comparuit, a suis non receptus, plerisque, doctis praesertim, nobilibus, potentibus sui populi exosus.

b. Magnitudo promissi: promittit enim Petro dignitatem fundamenti et capitis in sua Ecclesia et regno, quod alibi dilatandum significat ad omnes gentes, ad extremum usque terrae: promittit potestatem supremam, independentem a quavis potestate terrena: *Et tibi dabo claves regni coelorum* (n. 354).

c. Insufficientia illius, cui facta est promissio: fuit enim illiteratus, humilis conditionis scil. piscator, non elevati animi, mox enim audiit: *Vade post me, satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea quae Dei sunt, sed ea quae hominum* ib. 16, 23; infirmus, qui postea eum ter negavit.

d. Adversariorum potentia: nam non solum hominum malitia, sed et portae inferi praedicuntur insurrecturae adversus Christi consilium (n. 197 [4]). *Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum* (Luc. 22, 31).

Sed jam consideretur **2.** eventus, et quidem **a.** duratio primatus successorum s. Petri: dum regna coaeva s. Petro perierunt omnia, etiam potentissima, ut ipsum imperium romanum etsi mediis omnibus naturalibus validisque instructissimum: perierunt tot alia regna munitissima, quae illi successerunt, primatus adhuc durat sine ullo senectutis signo, imo semper reflorescens, durat non obstantibus tot procellis (n. 298) ex primatum electione ab hominibus facta obortis.

b. primatus amplitudo, cum obnoxios habeat populos plurimos, cultissimos et barbaros, indole, moribus plane diversos, et obnoxios habeat in rebus difficilibus fide, cultu, matrimonio etc.

c. Pontificum ipsorum splendor, cum ipsorum plurimi emineant vitae sanctitate, virtutum ornatu, doctrina, rebus gestis (n. 337 [3]);

d. hostium omnis generis in ipsos conjuratio (n. 337 [6]);

e. relati triumphi ex. gr. Leonis M. (n. 405), Gregorii M., Gregorii VII., Innocentii III., Pii VII., Pii IX., Leonis XIII. etc.;

f. mira primatus vita et virtus, qua omnibus necessitatibus, temporibus, negotiorum difficultatibus, tempestatibus exsurgentibus, populorum culturae se accommodat et succurrit.

Vere Petrus non moritur rogante Christo pro ipso Luc. 22, 32. *Digitus Dei est hic* Ex. 8, 19. Merito provocamus incredulos, naturaliter ut explicent factum hoc phaenomenale. Rationes omnes, quas reddunt naturales, illi explicando non sunt pares (n. 338). Quare recurrendum ad interventum Dei, ad potentiam illius qui dixit: *Ego aedificabo Ecclesiam meam* (n. 65).

Occasione hujus textus auctor opusc. 20 s. Thomae (cujus saltem l. 3 et 4. videtur esse Tholomaei de Luca o. Pr.) l. 3 c. 10 quatuor prae primis consideranda proponit: Nominis impositi magnitudinem *(Tu es Petrus)*, dominii fortitudinem *(portae inferi non praevalebunt)*, dominii amplitudinem *(claves regni coelorum)* et ejusdem plenitudinem *(quaecunque solveris* etc.).

452. V. *Primatus magnum beneficium divinae providentiae supernaturalis.*

1. Est enim medium aptissimum efficiendae conservandaeque Ecclesiae unitatis, qua civitas Dei excellere debet et distingui a civitate mundi, et quidem in triplici ordine intellectuali, morali et sociali. Nam sicut Christus est princeps pacis, concordiae auctor, unitatis amator, ita antichri-

stus auctor est dissensionis, discordiarum seminator, mutui odii parens. Atqui ad hanc triplicem efficiendam conservandamque unitatem, vi cujus Ecclesia fiat corpus et ovile unum, anima et cor unum, aptissimum medium esse primatum unius, ostendit

a. rei natura, ut probant quae adduximus n. 335;

b. factum ipsum: nam unde tanta in Ecclesia romana unitas, quam ex unitate petrae n. 322 [2]. 394 et summi pastoris?

c. et evidenter probatur a contrario: nam unde tanta discordia et in fragmenta innumera divisio apud sectas quam ex defectu supremi pastoris authentici n. 335. 357?

2. Est salutaris tutela revelatae veritatis. Cum enim Christus praedixerit futuras haereses et scandala, cum ob ingenii humani infirmitatem et ad errorem pronitatem certissimo semper oriturae et revera ortae sint circa revelationis depositum, imo circa primas ordinis moralis veritates controversiae: nihil gratius magisque opportunum humano generi accidere potuit institutione judicis controversiarum n. 257, praesertim si is infallibilitatis praerogativa est auctus (n. 340). Erit is phari instar inter tot scopulos errorum, quos tenebrarum princeps inter homines seminat Matth. 13, 25, inter tot nebulas dubiorum, quae excitat, inter tot controversiarum turbines, quem sequentes fideles naufragium tuto effugient (n. 412. 421).

3. Est magnum subsidium pro firmanda auctoritate vel sociali atque efficax remedium contra liberalismum: nam **a.** est jugis praeco ordinis supernaturalis, qui evertit naturalismum et rationalismum liberalismi parentes et fautores.

b. sua immota constantia (n. 337 et n. praeced.) argumentum palpabile influxus divini in res mundanas, providentiae supernaturalis, qua Deus omnia pro nutu suo disponit;

c. monitor est divinitus institutus, qui potestatibus hujus seculi suis juribus potentiaque abutentibus inclamet cum Joanne Baptista: *Non licet* Matth. 14, 4; et cum b. Petro *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* Act. 5, 29; ideoque

d. vindex est libertatis conscientiae, jurium subditorum, infirmorum adversus tyrannos, ut historia ecclesiastica testatur. Verbo est

e. perennis protestatio contra liberalismum: hinc illae irae hujus adversus primatum. Absolvere licet verbis n. 447.

Tractatus IV.

De genesi et regula fidei.

453. Multifariam multisque modis olim Deum esse locutum patribus in prophetis, novissime vero per Jesum Christum (Hebr. 1, 1) ostendimus. Hanc porro revelationem s. Scriptura divinisque traditionibus contineri atque per Ecclesiam ad quasvis gentes, quae singulis seculis incolunt orbem, derivari hominibusque promulgari et explanari pariter demonstravimus. Quaestio jam oritur haud simplex, quomodo homo rationalis ad revelationem propositam promulgatamque se habeat; quinam sit processus seu genesis actus, quo homo revelationem amplectitur quique *fides* appellatur; quae hujus fidei dotes atque proprietates; quo modo authenticum Ecclesiae magisterium revelationem sibi traditam applicet ad regulandam universam credendi sentiendique rationem fidelium. Quibus quaestionibus satisfaciemus praesenti tractatu, quem in tres sectiones dividemus; quarum prima processum seu genesim actus fidei ex parte ipsius hominis credentis, altera habitum qui inter revelationem et rationem, inter fidem et scientiam intercedit, tertia propositionem doctrinae revelatae éx parte Ecclesiae docentis seu regulam fidei in concreto [1]) considerabit.

Sectio I.

De fidei genesi.

454. *Fidei praestantia.* — Dici nequit quantae praestantiae atque excellentiae sit actus fidei. Sane

1. fides est fundamentum Ecclesiae illius, quam nec atrocissima inferni rabies vincet unquam; radix arboris magnae et fortis, similis illi,

[1]) Dicimus in *concreto:* nam regula fidei remota est revelatio divina s. Scriptura atque traditione divina contenta, proxima vero Ecclesia seu authenticum Ecclesiae magisterium. Modo de synthesi utriusque agendum i. e. de revelatione

quam Nabuchodonosor vidit in somnio (Dan. 4, 7 ss.), cujus proceritas contingebat coelum, aspectus vero erat usque ad terminos universae terrae, cujus folia pulcherrima et fructus nimius, et in qua universorum esca, subter quam habitabant animalia et bestiae et in cujus ramis conversabantur volucres coeli, et ex qua vescebatur omnis caro.

2. Fides est secundum conc. tridentinum sess. 6 c. 8 humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis. Quod ratio est in ordine naturali, est secundum analogiam fides in ordine supernaturali salutis. Nam **a.** sicut ratione distinguimur a brutis, ita fide (sane viva) secernuntur homines spirituales, filii Dei, ab hominibus animalibus, a filiis hujus seculi; sicut **b.** ratione extollimur supra sensus, ita fide supra rationem; sicut **c.** natura tantum rationalis capax est proprie dictae beatitudinis, ita *sine fide impossibile est placere Deo* (Hebr. 11, 6), ideoque consequi beatitudinem supernaturalem; et quemadmodum **d.** ratio radix et fundamentum est omnis moralitatis, vitae bonae quae deceat hominem, et meriti: ita praefulgente fide (vel saltem illustratione supernaturali, quae ad gratiam fidei revocatur) actus eliciuntur salutis Deo in praesenti ordine grati et accepti, eaque radix est bonitatis supernaturalis, vitae, quae Dei filios deceat, atque meriti (n. 517 [1]).

3. „Fides, inquit s. Thomas in Boëthium de Trin. q. 3 a. 1 ad 4, est assimilatio ad cognitionem divinam, in quantum per fidem nobis infusam inhaeremus ipsi primae veritati propter seipsam:“ atque ita innixi divina cognitione omnia quasi oculo Dei intuemur. Cf. de verit. q. 14 a. 8. Hinc sicut Deus primum semetipsum intuetur ut primam veritatem objectivam, originalem et centralem, ut omnium A et Ω; ita et fides primum in ipsum tendit, reliqua in sua connexione cum Deo tamquam omnium origine, fine et centro attingit omniaque dijudicat secundum eorum ad Deum, omnium normam, relationem. Ideoque est illa cognitio transscendentalis, quam philosophi frustra, fide abjecta, sibi vindicant [1]). Imo

4. fides aurora quaedam est atque anticipatio visionis beatificae; nam *haec est vita aeterna: ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum* Jo. 17, 3. modo obscure, aenigmatice, per fidem: in altera vita per speciem, revelata facie, facie ad faciem. Quare

5. fides est novus oculus, nova διάνοια mens 1. Jo. 5, 20, qua mundus aperitur incognitus, novi panduntur ordines, altiora bona; qua ea, quae oculus (naturalis) non vidit, nec auris audivit, et quae in cor homi-

---

proposita promulgataque vel de propositione doctrinae revelatae, quatenus ea dirigitur fidelium assensus internus. Quare haec disputatio accuratiorem exhibebit magisterii ecclesiastici atque modi, quo idem exercetur, notionem.

[1]) Cf. Scheeben l. 1 n. 717; KL. 5², 639; infra n. 495³.

nis non ascenderunt, patefiunt; qua introducimur in ipsa profunda Dei 1 Cor. 2, 9, participesque reddimur secretorum divinorum, quae Filius unigenitus in sinu paterno recumbens nobis ennarravit Jo. 1, 18.

Hinc s. Bernardus de fide disserens s. 76 in cant. n. 6: „Attingit, inquit, inaccessa, deprehendit ignota, comprehendit immensa, apprehendit novissima, ipsam denique aeternitatem suo illo sinu vastissimo quodammodo circumcludit. Fidenter dixerim, aeternam beatamque Trinitatem, quam non intelligo, credo: et fide teneo, quam non capio mente.“ Quam acute autem hi oculi videant, praeclare describit Chrysostomus hom. 28 in Gen. n. 3, ubi de iis dicit: „Supernis radiis illustrati omnia, quae in hac vita sunt, quasi umbram et somnium transeunt, non ulli ultra deceptioni obnoxii sunt, nec circumveniri possunt, sed etiamsi opes viderint, statim derident scientes, quam fugitivo quovis infideliores ab uno ad alium transeant;“ n. 4: „Vidistis, dilecti, quam acute videant oculi fidei, si quando in Deum mens intenta fuerit? Vidistis, quomodo a nulla re visibili decipi possint, sed habeant rectum rerum judicium, neque in ullo fallantur?“ etc.; cf. n. 6. Belle Balduinus quoque cantuar. tr. 1 de ss. euch. sacr. (Mig. 204, 403) occasione verborum Is. 45, 15: *Vere Deus absconditus tu es, rex Israel Salvator,* scribit: „Absconditus fuit Christus ab initio in sinu Patris; absconditus fuit post idem in forma servi, quam assumpsit; absconditus est et nunc in sacramento, quod ipse instituit. Absconditum in sinu Patris fides invenit; absconditum in homine fides nihilominus invenit, invenit et ipsa fides in sacramento absconditum. Magna virtus fidei magnam habet familiaritatis gratiam apud Deum. Ubi ubi invenerit, accessum habet ad eum et quodam domestico familiaritatis ausu ipsa penetralia ipsumque cubiculum irrumpit“ etc. S. Thomas expos. in symb. apostolorum n. 1 opusc. VI et infra th. 85 p. 3.

6. Fides tuta est in turbido praesentis vitae mari contra tot errorum procellas pharus, quae recti itineris semitam salutisque portum ostendit; est stella matutina nobis praelucens, suavi sua luce tot dissipans tenebras, atque dubia, quibus involvimur, peremptorie solvens; est luminare majus, cui disciplinae ceterae ancillari debent. Imo quadamtenus dici potest, quod est in ordine naturali sol, est prae genere humano fides. Sicut sol illuminat, calefacit, fecundat: ita et fides dissipat tot ignorantiae tenebras (n. 12 s.; 68), amorem Dei et proximi succendit et ad omnem promovet virtutem (n. 87 s.). Conferatur fructuum copia, cujus fides est radix, cum sterilitate philosophiae.

7. Fides est specialissimum ss. Trinitatis donum atque effectus: ad eam inchoandam, fovendam nutriendamque omnis dirigitur Patris revelatio; ad eam docendam promulgandamque non dedignatus est Verbum fieri caro nosterque magister: ad eam animis inserendam omnis tendit Spiritus s. illustratio; ad eam praedicandam conservandamque institutum est infallibile Ecclesiae magisterium. Quantum fidei pretium, ad quam tantus operationis divinae apparatus concurrit?

8. Fides nobilissimus est rationis humanae gratia illustratae atque roboratae actus, flos, homagium, obsequium, holocaustum, ad quod offe-

rendum intellectus et voluntas conspirare debent, quo fidelis praestantissimam animae facultatem auctoritati divinae subjicit, impendit atque immolat, ideoque Deum admodum glorificat: hinc et incredulitas Deo tam exosa, ut qui non credit, jam judicatus sit Jo. 3, 18; *qui autem incredulus est Filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*, ib. v. 36.

9. magna est hominis perfectio ratione luminis, quo hominis mentem illustrat, ratione roboris, quod voluntati impertit, ratione nobilissimi amoris, quem in corde accendit, ratione pacis, quam inducit et diffundit per animam, ratione beatitudinis, cujus quaedam est anticipatio.

10. Liquet inde quantus sit fidei thesaurus: nempe tantus, ut pro illo nunquam Deo satis gratias agere possimus; tantus, ut pro illo conservando innumeri martyres crudelissima tormenta sint passi ipsumque suum fuderint sanguinem; tantus, ut pro illo in alios derivando milleni viri apostolici nulli pepercerint incommodo vel labori; est armatura invicta, qua instructae tot virgines et puellae, tot senes et infantes vicerunt atque calcarunt mundum omnesque ejus insidias, fraudes, tyrannidem; nam *haec est victoria, quae vincit mundum, fides nostra* 1. Joan. 5, 4; est (si tamen non desint opera) syngraphus aeternitatis, nam *accedentem ad Deum oportet credere* Hebr. 11, 6. Quare

11. fides, a qua christiani fideles dicuntur, undique supernaturalis est. Supernaturalis est **a.** ratione suae originis ex gratia (n. 482); **b.** ratione objecti, mysteria enim attingit superrationalia; **c.** ratione motivi, quod est ipsa veritas increata, quae sua auctoritate movet ad assentiendum; **d.** ratione firmitatis, qua inhaeret suo motivo quaeque excedit imbecillitatem humanam; **e.** ratione fontis, quae est positiva Dei revelatio superans exigentiam humanam, qua mediante Deus familiariter cum hominibus conversatur; **f.** ratione primi magistri, qui est ipsa Sapientia caro facta; **g.** ratione normae, quae est infallibile Ecclesiae magisterium; **h.** ratione effectuum hac in vita et **i.** ratione termini seu visionis beatificae, quam aspirat. Ex iisdem fere capitibus virtus censeri debet theologica seu divina [1].

455. *Quaestio de genesi fidei difficilis.* — Cum ergo tanta sit fidei praestantia, digna profecto est, in cujus naturam, proprietates atque genesim diligentius inquiratur. Plurimi circa illius notionem, naturam, genesim, objectum, motivum, proprietates etc. errant: alii eam irrationalem censent, alii eam confundunt cum opinione, alii eam rationi nimis subjiciunt subtrahuntque gratiae, atque generatim ejus notionem pervertunt. Ad rem autem notat Hugo a s. Victore de sacr. l. 1 p. 10 c. 6 „Quomodo de iis, quae credenda sunt fide, bene

---

[1] Fidei virtutem et efficaciam praeclare exponit auctor (Storchenau) libelli plane pretiosi der Glaube der Christen wie er sein soll, a nobis editi Friburgi 1895 § 16: Zwerger, der Glaube als göttl. Tugend c. 2 sect. 2; Weiss Apologie t. IV diss. 23. Illi merito applicari possunt verba Prov. 3, 13 ss.

sentire possumus, si de ipsa fide male sentimus?« Non infitiamur quaestionem de fidei genesi esse admodum difficilem. Si enim **1.** generatim problema de origine idearum et cognitionum in philosophia nemine refragante est difficillimum atque fere insolubile: mirum esse non debet, si speciatim quaestio de fidei genesi est obscura [1]); eoque magis **2.** quod actus fidei, saltem is, de quo disserunt theologi, est supernaturalis, hinc ad illius genesim concurrit elementum supernaturale, quod experientiam fugit, neque subjacet per se seu formaliter conscientiae testimonio, et gratiae operandi ratio secreta est atque abscondita. »Valde remota est, inquit Augustinus de praed. SS. c. 8 n. 13, a sensibus haec schola, in qua Pater auditur et docet, ut veniatur ad Filium; ibi est et ipse Filius, quia ipse est Verbum ejus, per quod sic docet, neque agit hoc cum carnis aure, sed cordis.« Ad haec **3.** fidei et incredulitatis genesis quam plurimum pendet a voluntatis influxu. Si autem unquam verum est, sane hoc in negotio *inscrutabile* est *cor hominis* (Jer. 17, 9); ab hujus enim bona vel mala dispositione fere pendet, ut rationes etiam lucidissimae suadeant ita, ut persuadeant vel persuadendi robur amittant. Non tamen diffitemur theologos quosdam suis theoriis non satis fundatis et nimis artificiosis quaestionem reddidisse magis obscuram et intricatam, quam ea revera sit.

456. *Fides actualis est assensus mentis.* — Multiplex quidem est notio voci fidei subjecta, eaque subinde significat praeter alia fidelitatem in servandis promissis, fiduciam, conscientiam, objectum ipsum universum creditum vel symbolo aliquo comprehensum, universam oeconomiam christianam, etiam quamlibet mentis assensionem vel persuasionem plus minusve firmam evidentibus rationibus non innixam, hinc etiam meram opinionem [2]) etc.: nos tamen in praesenti de ea fide loquimur, qua credimus (actu vel habitu) ea, quae a Deo per Christum nobis revelata sunt et a qua credentes fideles et christiani denominantur. De hac fide in primis tenendum est eam proprie et formaliter consistere in actu scil. assensu intellectus, etsi non negamus, eam vel supponere actus voluntatis, qui ipsam partim praevertant, partim

---

[1]) Bene hanc difficultatem expressit Gaudeau in libello fidei praef. p. XII. »Psychologia fidei est multipliciter difficilis. Debet enim explicare, quomodo actus fidei sit simul actus intellectivus, ac proinde, ut videtur, necessarius, et volitivus, ac, quod plus est, liber; — simul ex dono gratuito gratiae proveniens, et tamen omnibus hominibus obligatorius ad salutem, ac proinde omnibus possibilis: — rationabilis i. e. rationi conformis et rationem perficiens, et tamen superrationalis et purae rationi impossibilis; — naturalis i. e. naturalem facultatem nostrarum activitatem supponens et ab ipsis naturae viribus elicitus, sed simul supernaturalis i. e. sine auxilio omnem vim creatam excedente impossibilis: — simul obscurus propter absentiam intrinsecae evidentiae in objecto, et tamen ita firmus, ut adhaesio fidei firmior sit evidentia sensuum aut purae rationis; simul igitur actus humanus et divinus, in quo melius quam in ullo alio insertionem gratiae in naturam, tamquam bonae olivae in oleastrum, contemplari possumus.«

[2]) Cf. Gregorius de Valentia t. 3 comment. in s. Thomam disp. 1 q. 1 p. 1. Innumeras notiones praeposteras recenset Denzinger Vier Bücher von der religiösen Erkenntnis II, 426 ss.; potiores Kleutgen Theol. der Vorzeit t. ultimi n. 100 ss.; Wieser Zeitschr. für kath. Theol. VI, 1 ss.; KL. V[2], 622.

comitentur, vel inducere ad actus voluntatis, qui eam sponte sua consequantur.

1. Colligitur assertio nostra sive ex fidei in genere, cujus fides divina est species, definitione data a conc. coloniennsi a. 1860 tit. 1 c. 5: „Assensus, quo iis, quae ab altero edicuntur, adhaeremus, non ob rei prolatae internam veritatem perspectam, sed ob loquentis auctoritatem seu peritiam veracitatemque certo nobis cognitam:“ sive ex definitione fidei christianae, quae dicitur a conc. vaticano sess. 3 cap. 3 „virtus supernaturalis, qua Dei aspirante et adjuvante gratia ab eo revelata vera esse credimus non propter intrinsecam rerum veritatem naturali lumine perspectam, sed propter auctoritatem ipsius Dei revelantis, qui nec falli nec fallere potest.

2. Colligitur ex Hebr. 11, 3: *Fide intelligimus aptata esse secula* etc.; ex verbis Petri Jo. 6, 70: *Et nos credidimus et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei;* et Job profitetur 19, 25 (col. Jo. 11, 24): *Scio* (sane ex fide) *quod Redemptor meus vivit* etc. Ergo de ratione fidei est cognoscere, scire, intelligere etc., quae sunt actus intellectus. Patet

3. ex Ecclesiae symbolis, quae sunt fidei expressio. Atqui in symbolis proponuntur veritates, mysteria etc., objectum proprium intellectus.

4. Patet ex divinis literis universaque traditione, quarum manifesta est doctrina, fidei objectum esse veritates, mysteria: motivum esse auctoritatem Dei revelantis, non veritatis evidentiam: cognitionem, scientiam, firmam persuasionem esse ejus fructum, eique succedere visionem etc., quae omnia supponunt fidem contineri assensu intellectus.

5. Cum patribus conspirat schola, ut patet ex fidei definitionibus, quas tradit: ex ejusdem theoremate certo, fidem referendam esse inter virtutes intellectuales: ex tot quaestionibus circa fidem agitatis, ut ex. gr. num de eodem objecto fides et scientia haberi possit etc.

6. Denique aliis omissis idem patet ex natura haeresis, quae opponitur fidei et quae, quamvis oriatur ex prava voluntatis dispositione, formaliter continetur errore atque dissensu ab Ecclesiae doctrina.

457. Cum ergo fides assensu mentis contineatur, in quolibet vero mentis assensu duo distingui possint, objectum scilicet materiale et objectum formale [1]), etiam in actu fidei duplex hoc objectum secernere oportet. Nomine objecti materialis generatim illud intelligitur, quod potentia respicit, attingit, circa quod ejus actio versatur; objectum vero formale est causa seu ratio, propter quam facultas objectum attingit, quae praesente objecto materiali ipsam ad operandum movet (unde motivum dicitur). Quod exemplo Lugo illustrat de fide disp. 1 s. 1: „Si amas medicinam propter sanitatem, medicina est

---

[1]) „Cujuslibet cognoscitivi habitus objectum duo habet, scil. id quod materialiter cognoscitur, quod est sicut materiale objectum, et id per quod cognoscitur, quod est formalis ratio objecti: sicut in scientia geometriae materialiter scita sunt conclusiones, formalis vero ratio sciendi sunt media demonstrationis, per quas concluduntur. Sic igitur in fide, si consideremus formalem rationem objecti, nihil aliud est quam veritas prima. Non enim fides, de qua loquimur, assentit alicui, nisi quod est a Deo revelatum.“ S. Thomas 2. 2 q. 1 a. 1., quem cf. de verit. q. 14 a. 1 accuratius explicantem notionem assensus mentis. Est scil. adhaerentia seu quietatio mentis in vero.

objectum materiale, sanitas objectum formale: quia velut informat et vestit medicinam, quae secundum se non moveret voluntatem; vestita tamen a bonitate sanitatis allicit ad amorem.« Quare inquirentibus in naturam fidei divinae de duplici hoc objecto disserendum est.

458. *Motivum formale fidei.* — Cum autem motivum formale assensus mentis veritati alicui exhibiti triplex esse possit, scilicet vel **a.** evidentia illi veritati insita et immediata, vel **b.** evidentia mediata ac illatione derivata, vel **c.** auctoritas loquentis: tenendum est, motivum formale assensus fidei non esse evidentiam veritatis sive immediatam sive mediatam, sed revelantis Dei auctoritatem. Haec est evidens doctrina catholica, ut patet ex fidei definitione conc. vaticani (n. 456[1]) et ex ejusdem can. 2 (n. 459[6]). Confirmatur autem

1. analogia cum fide humana, quae non innititur assertae veritatis evidentia, sed auctoritate et veracitate comperta loquentis; et

2. ex divinis literis sive cum fidem dicunt[1]) *argumentum* ἔλεγχον, persuasionem, convictionem veritatum *non apparentium,* quae ergo non innititur evidentia; *beati qui non viderunt et crediderunt* Jo. 20, 29; sive cum significant, fidem habere idem esse ac *credere Deo* Rom. 4, 3 ss.; 2. Tim. 1, 12; 1. Thess. 2, 13: *Cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed sicuti est vere verbum Dei*

---

[1]) S. Paulus Hebr. 11, 1 ita de fide scribit: *Est autem fides sperandarum substantia* (ὑπόστασις) *rerum, argumentum non apparentium;* de quo textu praeclare disserit s. Thomas lect. 1 in h. l.; et de verit. q. 14 a. 2, ubi scribit: »Videtur dicendum, quod haec fidei notificatio sit completissima ejus definitio, non ita quod sit secundum debitam formam definitionis tradita, sed quia in ea sufficienter tanguntur omnia, quae exiguntur ad fidei definitionem.« Quaeritur quo sensu fides dicatur *substantia rerum sperandarum.* Secundum Thomam 2. 2 q. 4 a. 1: »Substantia solet dici prima inchoatio cujuscunque rei, et maxime quando tota res sequens continetur virtute in primo principio; puta si dicamus, quod prima principia indemonstrabilia sunt substantia scientiae, quia scilicet primum, quod in nobis est de scientia, sunt hujusmodi principia, et in eis virtute continetur tota scientia. Per hunc ergo modum dicitur fides esse *substantia sperandarum rerum,* quia scil. prima inchoatio rerum sperandarum in nobis est per assensum fidei, quae virtute continet omnes res sperandas. In hoc enim speramus beatificari, quod videbimus aperta visione veritatem, cui per fidem adhaeremus.« Unde ab eo definitur fides »habitus mentis, quo inchoatur vita aeterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus. Per hoc autem fides ab omnibus aliis distinguitur, quae ad intellectum pertinent. Per hoc enim quod dicitur *argumentum,* distinguitur fides ab opinione, suspicione et dubitatione, per quae non est adhaesio intellectus firma ad aliquid. Per hoc autem quod dicitur *non apparentium,* distinguitur fides a scientia et intellectu, per quae fit aliquid apparens. Per hoc autem quod dicitur *substantia sperandarum rerum,* distinguitur virtus fidei a fide communiter sumpta, quae non ordinatur ad beatitudinem speratam. Omnes autem aliae definitiones, quaecunque de fide dantur, explicationes sunt hujus, quam Apostolus ponit.« Secundum alios vero fides substantia dicitur, quia est basis seu fundamentum spei, radix bonorum omnium gratiae et gloriae, vel quia fides tribuit rebus sperandis substantiam in nobis. Cf. Hugo a. s. Victore summae sent. tr. 1 c. 1.

etc.; sive cum affirmant eam inniti testimonio Dei: *Si* enim *testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est* 1. Jo. 5, 9 s., vel esse quandam *captivitatem,* qua omnis intellectus redigatur in obsequium Christi 2. Cor. 10, 5 (n. 256 [2]); esse *obedientiam* Rom. 10, 16, ideoque eam non esse sapientium in se confidentium, sed parvulorum et humilium Matth. 11, 25. Hinc Christus inculcat suam doctrinam non esse suam, sed ejus qui eum misit, provocat ad testimonia Patris, ad verba Scripturae, quae judaei habebant pro verbis Dei, ad miracula, quibus Deus suo testimonio confirmat loquentis dicta etc.

3. Eadem est doctrina patrum sive cum docent duce Augustino tr. 40 Jo. n. 9: »Quid est fides, nisi credere, quod non vides?« et Gregorio M. hom. 26 in Ev. n. 8: »Quae apparent, jam fidem non habent, sed cognitionem;« sive cum praeeunte Ambrosio de exc. fratris l. 2 n. 89 protestantur: »Ego rationem a Christo non exigo; si ratione convincor, fidem abnuo;« nam ut notat auctor antiquus serm. 232 in app. serm. Aug. n. 2: »Considera, quod vocaris fidelis, non rationalis. Denique accepto hoc baptismo dicimus, fidelis factus sum, credo quod nescio;« sive cum approbant Augustini dictum tr. in Jo. 70 n. 1: »Haec est enim laus fidei, si quod creditur, non videtur: nam quid magnum est, si creditur quod videtur?« vel illud alterum serm. 75 (ed. Mai in bibl. n. PP. t. I) n. 3: »Fidem non fecerunt oculi, sed fides oculos facit;« sive cum refellunt gnosticos, anomoeos et manichaeos, qui auctoritatem fidemque contemnentes omnibus mysteriorum γνῶσιν et manifestam rationem pollicebantur. Quare Augustinus statuit in l. de util. cred. (qui totus huc spectat) n. 32: »Si Christo etiam credendum negant (manichaei), nisi indubitata ratio reddita fuerit, christiani non sunt. Nam id adversus nos pagani quidam dicunt, stulte quidem, sed non sibi adversi, nec repugnantes [1]).«

4. Accedit auctoritas scholae praeeunte s. Thoma 2. 2 q. 1 a. 1; imo consensus universi nominis christiani, qui colligitur ex omnibus catechismis.

458[a]. Disputant autem theologi inter se, quid proprie nomine *auctoritatis Dei,* quae fidei motivum est, sit intelligendum. Sub hac auctoritate neque intelligi debet cum Guilelmo Parisiensi de fide c. 1 p. 4 dominium Dei, neque Dei dignitas et majestas fidem praecipiens, neque ea praerogativa Dei, qua est prima veritas ontologica seu in essendo; neque sola Dei sapientia, falli nescia, quamque nihil latet; neque sola Dei veracitas, quae mentiri nequeat: sed auctoritas Dei hoc in argumento utramque hanc praerogativam includit, infinitam scil. sapientiam falli nesciam et summam veracitatem omnis mendacii vel fallaciae exsortem, ut clare conc. vaticanum docet sess. 3 cap. 3 (n. 456 [1]). — Succedit quaestio, utrum haec Dei auctoritas sit exclusive motivum formale fidei, an prout adjunctam habet locutionem seu revelationem. Scotistae communiter docent, revelationem ipsam non esse motivum formale (partiale) assensus fidei, sed conditionem seu potius applicationem ipsius motivi formalis fidei. Thomistae vero et plurimi alii theologi tuentur, Dei revelationem ingredi motivum formale fidei adeoque rationem

---

[1]) Doctrinam patrum cf. apud Denzinger II, 471 ss.; 485 ss.; 514 ss.; fuse hac de re disputat Kleutgen n. 110 ss., praesertim in Beilagen zu den Werken über Theol. und Philosophie II § 2. 4. 5; Heinrich t. 1 § 55 ss.

habere motivi saltem partialis. Rationem forte praecipuam hujus assertionis ita enunciat Pesch praelect. t. VIII n. 226: »Revelatio est unio veracitatis divinae cum objecto revelato. Atqui haec unio objecti revelati cum veritate divina non minus movet ad assensum fidei quam consequentia syllogismi ad assensum scientiae circa conclusionem. Ergo est verum motivum fidei, non pura conditio, quia pura conditio non movet, neque illum positivum influxum in actum habet.« Prudenter vero monet n. 222, hanc quaestionem non tanti esse momenti, et circa rem ipsam non esse dissensum inter theologos, sed potius aliter ab aliis statum quaestionis proponi atque determinari [1]).

459. **Scholion I.** *Falsae notiones fidei.* — Fatendum quidem est fidei nomen saepe sive secundum quandam analogiam sive per abusum aliis tribui mentis assensibus, a qua loquendi licentia maxime in theologia est abstinendum, ne circa fidei theologicae naturam turpiter erremus, atque alios in errores prolabamur, ut haud paucis in Germania theologis nostro seculo accidit. Quapropter distingui debet fides

1. a fiducia protestantium, quae est potius actus voluntatis, quem errorem fusius refutabimus disserentes de justificatione (t. III n. 138 s.);

2. ab opinione [2]), quacum convenit quidem in defectu evidentiae et libertate, sed differt certitudine et fundamento seu motivo;

3. a religioso vel morali et sublimiori animi sensu (religiöses Bewusstsein, Gefühl der unbedingten Abhängigkeit), vel interiori sensibili experientia seu pietistarum fide, quae ad coecum instinctum revocatur, qui caret motivo rationali, atque innititur sensu vago et subjectivo, imaginatione. Cf. Schmid Untersuch. über den letzten Gewissheitsgr. des Offenbarungsgl. 1879.

4. ab approbatione idearum religiosarum seu moralium ob exigentiam practicam, ut homo servet suam dignitatem, quae est fides kantiana;

5. a scientia, quacum quidem fides convenit, quatenus est assensus firmus et rationalis, sed differt motivo; quare plane rejicienda est doctrina sive Hermesii, secundum quem omnis firma persuasio rationibus cogentibus theoreticis vel practicis inducta fides est dicenda, sive rationalistarum, quibus duce Wegscheider fides religiosa est persuasio rationis de rebus divinis;

6. a cognitione mediata causae ex effectu, substantiae ex phaenomenis, quo sensu secundum Günther cognitio Dei ex creaturis est fides: nam quamvis effectus et phaenomena suo modo testentur exsistentiam sive causae sive substantiae, non ejusmodi tamen testimonio

---

[1]) Cf. de hac aliisque subtilibus quaestionibus Ripalda de fide disp. 2; theol. wirceburgenses tr. de virtut. theol. n. 137 ss.; Mazzella de virt. infusis d. 2 a. 3. 4; praesertim Kleutgen opusc. cit., Münster 1875.

[2]) Cf. Thomas 1. 2 q. 67 a. 3; Bernardus de consid. V, 3 op. XLVII.

nititur fides, a qua fideles dicimur. Illa enim fides seu cognitio nihil aliud est quam scientia a posteriori, a qua plane distinguitur fides christiana. Quocirca conc. vaticanum sess. 3 de fide can. 2 statuit: „Si quis dixerit, fidem divinam a naturali de Deo et rebus moralibus scientia non distingui, ac propterea ad fidem divinam non requiri, ut veritas revelata propter auctoritatem Dei revelantis credatur, A. S.“

7. Ab assensu immediato, quo assentimus primis rationis principiis, quem patres graeci subinde fidem dicunt, cum docent fidem priorem esse scientia. Est enim aliqua analogia inter hunc assensum et assensum fidei, cum uterque innitatur irrefragabili auctoritati ac velut loquelae: hic quidem loquelae Dei revelantis, ille vero loquelae evidentiae se ipsam manifestantis; uterque est immediatus absque demonstratione, firmissimus, indubius et in suo ordine principium subsequentis cognitionis; sed differunt, quod assensus fidei non est evidens, ille vero lucidissimus. Cf. s. Thomas de verit. q. 14 a. 1, ubi accurate assensum fidei ab aliis mentis actibus distinguit, quidque ei sit proprium determinat.

460. **Scholion II.** *De eodem objecto fides et scientia haberi potest.* — Etsi fidei assensus non innititur veritatis evidentiae sive immediatae, sive mediatae, et hinc vi fidei veritas credita non perspicitur, sed ei tantum adhaeretur: nil tamen impedit, quominus propter auctoritatem Dei revelantis credatur objectum, quod scientia nobis innotescit; seu fieri potest, ut de eodem objecto, non quidem eodem actu eodemque instanti, distinctis certe actibus fidem et scientiam habeamus. Auctores pro sententia affirmante et negante cf. apud Denzinger II, 518 s. Pro sententia negante citari solent in primis s. Thomas 1 p. q. 2 a. 2; 1. 2 q. 2 a. 4 5 etc.; Hugo a s. Victore, qui de sacr. l. 1 p. 3 c. 20 statuit: „Quae sunt ex ratione, omnino nota sunt, et credi non possunt, quoniam sciuntur;“ Capreolus, Canus, Bannez, Cajetanus, Scotus, Fonseca, Molina etc. Sententiam affirmantem communiorem hisce cum de Lugo de fide d. 2 s. 2 n. 67 limitibus circumscribimus: „Aliquae sunt cognitiones evidentes, cum quibus videtur repugnare assensus fidei; ita Vasquez (in 3. p. d. 53 n. 5; d. 62 n. 63), Suarez (d. 3 s. 9 n. 19) et alii recentiores. Hanc conclusionem probat mihi sola experientia, quam negare non possum; dum enim actu video solem, quantumvis mihi aliquis dicat diem esse, et quantumvis coner assentiri propter testimonium dicentis, non possum, sed solum judico diem esse, quia id video. Ratio autem a priori hujus repugnantiae licet plures afferantur, nulla videtur conficere.“ Expensis vero diversis theologorum rationibus iisque rejectis, „ea regula, inquit n. 86, potest in universum statui, ut tunc solum moveri possit intellectus a medio ad assensum conclusionis, cujus objectum aliunde immediate vel intuitive cognoscit, quando cognitio immediata non aufert omnino indigentiam, cui indigentiae aliquo modo saltem ex parte occurri possit per assensum genitum ex illo medio. Si enim haec cognitio per medium non deservit ad tollendam vel minuendam indigentiam illam (seu ‚in supplementum evidentiae,‘ ut loquitur Maurus T. II. l. 7 q. 133 eidem sententiae inhaerens), nec tunc poterit intellectus a medio moveri. Hinc est quod communiter

loquendo circa ea, quae clare intuemur, non moveamur a testimonio alterius hominis ad ea credenda, nisi quando minus fidimus nostrae experientiae et quando magis confirmamur ex aliorum consensu.« Quam regulam videtur etiam s. Bonaventura innuere scribens in 3. d. 24. a. 2 q. 3: »Ratio autem quare talis scientia simul potest esse de eodem cum ipsa fide, et quod una cognitio alteram non expellit, est, quia scientia manuductione ratiocinationis, licet aliquam certitudinem faciat et evidentiam circa divina, illa tamen certitudo et evidentia non est omnino clara, quamdiu sumus in via . . . Unde illuminatio et certitudo talis scientiae non est tanta, quod habita illa superfluat illuminatio fidei, imo valde est cum illa pernecessaria.« Neque obstant sententiae communiori, quae affirmat posse haberi simul fidem et scientiam de eodem objecto, verba Pauli dicentis fidem esse *argumentum non apparentium;* hisce enim Paulus tantum significat fidei objectum (materiale) ex majori potiorique parte esse non apparens, et objectum formale non esse evidentiam, seu fidem quantum est ex se esse inevidentem, non reddere evidens objectum credendum.

461. **Thesis LXXX.** ***Ut homo credere possit, praeter cognitionem auctoritatis divinae necesse est, ut certo sibi constet, Deum esse locutum. Deum autem locutum esse constat ex motivis, ut ajunt, credibilitatis, quae ratio humana certo cognoscere potest.***

Declaratio p. I. Cum ex dictis in actu fidei assentiamus veritati propositae propter auctoritatem Dei revelantis, patet ad hoc, ut prudenter credamus, requiri **1.** ut cognoscamus Dei exsistentiam atque in testando auctoritatem parem ad determinandum assensum; **2.** factum revelationis; **3.** officium credendi; **4.** revelationis objectum. Quaeritur ergo, qua via haec nobis innotescant. Dilato interim puncto ultimo ad sectionem seq., ad tria priora hac in sectione respondebimus. Praetermissis subtilioribus quaestionibus variisque theologorum de iisdem opinionibus ea tantum breviter indicabimus, quae nobis videntur tenenda. Censent Viva, Maurus l. 79. 118, Antoine, Kilber, Schäzler aliique cum Suarez d. 3 s. 6, auctoritatem Dei, prout movet ad credenda revelata, debere cognosci et credi propter ipsam revelationem: „dicendo enim (Deus) aliquid, eo ipso dicit se esse veracem in eo, quod affirmat . . . ipsum autem formale objectum non in aliud resolvitur, sed per se ipsum creditur: quia potest de se ipso testificari et ita in seipso reflectitur et tali modo de se testificatur, ut faciat evidenter credibilia non solum alia quae dicit, sed etiam ea, quae de se ipso testificatur.“ Idem docet de facto revelationis, revelationem scil. Dei dicentis res fidei credendam esse fide divina et infusa, quia Deus revelans eo ipso revelat se revelare. Hinc de gratia l. 2 c. 11 infert: „Fidelis et res dictas et Deum dicere et Deum non falli nec fallere, et quidquid ad credendum ex parte formalis objecti et motivi necessarium est, eadem fide sola veritate et auctoritate Dei nixus credit.“ Qua in re fatetur ipse Suarez magnum esse fidei mysterium. Verum

haec opinio, de qua de Lugo affirmat d. 3 s. 3 n. 59, eam semper sibi fuisse inintelligibilem, nullatenus nobis arridet. Lugo plus minus sequuntur Hurtado, Amicus, Ripalda, Pallavicini, Mastrius et nostra aetate praesertim qui multorum instar est Franzelin. Cf. de his praeterea Heinrich § 34 ss.; Scheeben kath. Dogmatik t. 1 § 38 ss.; in primis Kleutgen Theol. der Vorzeit t. 4 disp. 3 s. et Beilagen etc. IV § 2; Schmid op. cit.

462. **Demonstratio p. I.** Sententia Suarii ideo minus probabilis est quod **1.** in ea nescio quis circulus vitiosus videtur committi. Vel enim praesupponitur, cum Deus aliquid revelat, ejus veracitas et auctoritas, vel non praesupponitur. Si praesupponitur aliunde nota, jam non innititur assensus in Dei veracitatem a qua formaliter pendet fides, ipsa revelatione; si non praesupponitur, ergo asssensus in Dei veracitatem, qui est omnis fidei fundamentum, fundari debebit in ipsa Dei revelatione. Quomodo potest fundari in ipsa Dei revelatione, cum haec eatenus assensui fundamentum praebere possit, quatenus habetur seu censetur verax et auctoritate praedita? Fac enim de hac dote oriri dubium, quis prudenter credere poterit? eodemque jure dicere licebit, quemlibet loquentem reflexe testari se esse veracem ideoque ipsi esse credendum. Seu quo jure Deus loquens exigere potest, ut sibi firmissime credatur, non vero creatura rationalis loquens, nisi mens humana videat et cognoscat aliud esse Deum loqui, aliud creaturam fallibilem. Quod si **2.** revelatione immediate innotescit Dei veracitas, sicut ex loquela manifestatur loquentis exsistentia vel rationalitas: tunc assensus non innititur proprie auctoritati loquentis, revelationi formaliter qua tali propter loquentis veracitatem, sed assensus est evidens nititurque objectivae evidentiae veracitatis perspectae. Quare prima saltem cognitio Dei existentis et in loquendo summe veracis praeambula est ipsi actui fidei, nec formaliter fundatur in ipsa Dei revelatione. Et sane **3.** ratione (utique gratia adjuta) credere tenemur. Quomodo vero ratio ejusmodi assensum elicere potest, nisi videat omnia adesse, quae sufficiunt ad talem assensum, in primis motivum sufficiens ad gignendum ἔλεγχον οὐ βλεπομένων, ut rationabile sit obsequium ejus? Haec etiam nobis videtur ratio, quare veracitas Dei in ipsa revelatione non adeo inculcetur, quod ea fidei omnino praesupponatur, non ex revelatione primum cognosci debeat, ut credere possimus. Reliquum ergo est ut ratione innotescat.

463. **Declaratio p. II.** Omnis fidei actus ita enuntiari potest: Credo hoc, quia Deus summa veritas id revelavit; ergo omnis actus fidei praesupponere debet cognitionem divinae revelationis, neque enim actu absoluto aliquid credere possum loquenti, nisi mihi constet, eum hoc dixisse. Volenti autem credere debet certo innotescere revelationis factum. Quare Inno-

centius XI. damnavit prop. 21: »Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis: imo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus Deus:« quae videtur fuisse opinio Occam, Biel, Huetii aliorumque in Gallia (cf. Schmid pag. 7 ss,). Et Pius IX. in lit. encycl. 9. Nov. 1846 solemniter docet: »Humana quidem ratio, ne in tanti momenti negotio decipiatur et erret, divinae revelationis factum diligenter inquirat oportet, ut certo sibi constet, Deum esse locutum, ac eidem, quemadmodum sapientissime docet Apostolus (Rom. 13, 1), rationabile obsequium exhibeat.« Quibus concilium coloniense subjicit tit. 1 cap. 5: »Fidei firmitas, etsi non his quidem argumentis (quae pro revelationis christianae credibilitate innuerat), conditione tamen praevia, sed ipsa Dei auctoritate primum cognita, dein etiam credita nititur: tamen requirit, ut qui credit, ratione certo cognoscat Deum esse locutum nulloque dubio prudenti hac de re pulsetur.«

464. **Demonstratio p. II.** Revera certam cognitionem facti revelationis requiri, patet ex ipsa rei natura. Nam **1.** actus fidei actus esse debet plane certus, firmus, omne excludens dubium: prudenter autem excludi nequit dubium omne, quotiescunque fidei suppositum, cujusmodi est revelationis factum, dubio prudenti est obnoxium. Ergo revelationis factum credenti debet esse indubium. „Non enim crederet (fidelis), inquit s. Thomas 2. 2 q. 1 a. 4 ad 2, nisi videret ea esse credenda vel propter evidentiam signorum vel propter aliquid ejusmodi." Sane **2.** si sufficeret ad credendum probabilis tantum revelationis notitia, innumerae propositiones theologicae, etiam sibi contrariae, dummodo probabiliter ex revelatione probentur, possent fide divina credi; ex quo lata aperiretur via levitati in credendo, cum probabilitatis notio sit satis laxa et elastica: unde etiam monet Joannes: *Carissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint, quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum* (1. ep. 4, 1). Huc referri **3.** potest quod statuit concilium tridentinum sess. 6 cap. 9, nullum scil. scire posse „certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum." Atqui non solum utcunque, verum etiam magna cum probabilitate quis scire potest, se Dei gratiam esse consecutum. Quare si sola probabilitas sufficeret ad fundandam fidem supernaturalem, de qua loquimur, posset quis stante illa probabilitate credere, se esse in Dei gratia, quod adversatur concilio tridentino. Cf. Lugo de fide d. 5 s. 1.

465. **Declaratio p. III.** Factum revelationis innotescere debere motivis credibilitatis, diximus n. 16 ss. Hoc tenendum est **a.** contra quosdam pseudomysticos, qui revelationem tuentur internam vel testimonium spiritus; **b.** contra supernaturalistas protestantes, qui provocant ad internum sensum et experientiam, ad gustum et saporem quendam, quo verbum Dei genuinum discernere possimus; **c.** contra quosdam theologos catholicos, qui fingunt specialem Dei instinctum vel illustrationem seu operationem in animam credentis; **d.** contra rationalistas, qui exigunt rationes inter-

nas, quae reddant revelationem se ipsa credibilem. Cf. de his erroribus Kleutgen d. 4. c. 1.

466. **Demonstratio p. III.** Ratio asserti nostri est perspicua; nam revelatio singulis non fit (quo in casu etiam opus esset criteriis) illiusque non sumus testes, neque illa per se est evidens, alioquin Christus non instituisset ministerium ecclesiasticum ad suam doctrinam quaquaversus propagandam, neque Paulus inculcasset: *Fides ex auditu; quomodo autem audient sine praedicante?* etc. Rom. 10, 17. 14. Nisi ergo revelatio credibilis fieri i. e. fide digna demonstrari potest, impossibilis est fides rationalis; nisi vero idoneis argumentis et motivis credibilis fieri debet, omni fraudi et deceptioni lata aperitur via, nullique prudenti fidei locus relinquitur. Quocirca Christus toties provocat ad miracula, ex quorum cognitione supponit judaeos pervenire posse ad agnitionem divinae missionis. *Opera enim quae dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quae ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me* Jo. 5, 36; *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre* Jo. 10, 37; cf. v. 25; 3, 2; 14, 12; 20, 30 s.; Matth. 11, 4 ss. etc. Apologetae religionis christianae omnem adhibent diligentiam, ut revelationis christianae factum rationibus undique conquisitis probent, scientes hac solum probatione praemissa jure postulari posse fidem. Quare et concilium vaticanum solemniter hoc assertum sua confirmat auctoritate verbis, quae supra n. 18. adduximus.

Rationem autem posse cognoscere credibilitatis motiva, quibus probatur revelationis factum, doctrina est catholica, ut patet ex prop. Bautainio ad subscribendum propositis 2. 3. 4. 5 et 6, quae ita habet: „Ratio cum certitudine authenticitatem revelationis judaeis per Moysen et christianis per J. Christum factae probare valet.“ Idem docet Pius IX., cujus verba dedimus n. 94 annot., ac demum definivit conc. vaticanum sess. 3 can. 4 de fide: „Si quis dixerit . . . miracula certo cognosci nunquam posse, nec iis divinam religionis christianae originem rite probari, A. S.“ Probatur assertio tota religionis christianae apologia. Haec enim ostendit requiri aliqua revelationis criteria, et indicat quaenam illa sint; et postquam ea in religione christiana rationis ductu reperit et comprobavit, eodem rationis lumine, non ipsa revelatione innixa ulterius progrediens cum omni certitudine infert (n. 97), revelationem christianam divinae esse originis.

467. Sedulo tamen notetur, motiva credibilitatis etsi iis homines moventur, inducuntur, disponuntur ad fidem, revelationisque factum certum redditur, nunquam constituere ipsum motivum formale intrinsecum fidei christianae et theologicae. Primum patet, nam cum his motivis seu argumentis

probetur revelationis factum, seu Deum revera hanc vel illam revelasse doctrinam; cognitione hac posita sponte sua seu naturali conscientiae dictamine monetur homo de obligatione credendi Deo revelanti, quae est juris naturae (n. 474); et ideo si bonae est voluntatis, assensum praebebit propter Dei auctoritatem. En qua ratione haec motiva movent, disponunt, praeparant, inducunt ad fidem. Quod ita expressit Pius IX. in encyclica d. 9. Nov. 1846: „Itaque humana ratio ex splendidissimis hisce aeque ac firmissimis argumentis clare aperteque cognoscens, Deum ejusdem fidei auctorem exsistere, ulterius progredi nequit, sed quavis difficultate ac dubitatione penitus abjecta atque remota, omni eidem fidei obsequium praebeat oportet, cum pro certo habeat, a Deo traditum esse, quidquid fides ipsa hominibus credendum et agendum proponit.“ Alterum quod statuimus est contra scholam hermesianam, secundum quam fideles credunt veritates revelatas propter credibilitatis motiva, quae illarum revelationem divinam demonstrant. Verum haec opinio

1. adversatur universali sentiendi rationi nominis christiani, quod pro motivo formali fidei ipsam habet summam auctoritatem Dei revelantis; nam ideo credimus, quia Deus, qui est ipsa veritas, hoc vel illud revelavit.

2. Motivum formale fidei pro omnibus unum est atque idem: motiva credibilitatis, quibus iidem inducti credunt, alia atque alia sunt pro diversis.

3. Motivum fidei formale refertur ad ipsas veritates credendas: motiva credibilitatis referuntur per se et immediate ad factum revelationis, non vero ad ipsas veritates credendas [1]). Neque enim credimus ex. gr. Deum esse unum et trinum, unionem in Christo hypostaticam, realem corporis Christi in eucharistia praesentiam propter miracula, sed quia Deus haec revelavit. Et sane eadem fieri potuissent miracula, etiamsi unio in Christo esset moralis tantum, etiamsi eucharistia esset tantum symbolum vacuum corporis Christi; sed tunc non eadem fuisset revelatio, neque eadem (objective) fides. Motiva credibilitatis reddunt fidem possibilem, nam ut credere possim prudenter, debeo scire, Deum esse locutum: sed propterea nondum credo. Ut actu credam, intervenire debet imperium pii credulitatis affectus, quo determinetur intellectus, ut propter Dei auctoritatem jam actu credat.

4. Motivum formale fidei gignere debet certitudinem, quae sit super omnia: motiva autem credibilitatis pariunt tantum certitudinem moralem.

---

[1]) „Triplici diverso modo, inquit Stentrup in thes. 19 de fide (mscr.), motiva credibilitatis considerari possunt: primo quidem per se, ut referuntur ad factum revelationis probandum, et sic spectata certam, non autem evidentem reddunt exsistentiam revelationis; deinde ut referuntur ad veritatem, quae ut revelata proponitur, et sic spectata ejus credibilitatem reddunt evidentem; denique ut veritatem, quae proponitur ut revelata, formaliter complent in ratione locutionis divinae (cf. supra n. 458 a.), et sic spectata ingrediuntur et componunt objectum formale fidei.“ Ex dictis autem liquet motivum fidei distingui a motivis credibilitatis: motivum tamen fidei triplici sensu accipi potest, vel **a.** pro motivo, quod disponit, inducit ad credendum, quatenus probat factum revelationis: et ita coincidit cum motivis credibilitatis; vel **b.** pro motivo, quod movet, determinat voluntatem ad amplectendam fidem seu ad imperandum actum fidei: quo duplici sensu dicitur motivum fidei extrinsecum; vel **c.** pro motivo ipsius actus fidei seu pro motivo, quod determinat intellectum ut objectum revelatum pro vero teneat assensu indubio: et hoc sensu est motivum fidei intrinsecum. Hoc discrimen inter motivum et motiva credibilitatis nostra lingua Scheeben KL. 5², 628 ita exprimit, ut illud dicat Formalgrund, haec Beweggrund des Glaubens.

468. **Corollarium.** *Ratio ne nimis deprimatur.* — Quare non solum lutherani veteres, qui rationem humanam prorsus spernunt, sed et theologi illi, qui ut revelationis necessitatem extollant, rationem deprimunt omnemque cognitionis rationalis originem vel certitudinem ex revelatione repetunt, ut traditionalistae etc. revelationi potius nocent quam prosunt, imo eam subvertunt. Sicut enim gratia universim naturam praesupponit, cui inseritur, ut eam perficiat: ita speciatim fides praesupponit rationem, „credere enim non possemus, inquit Augustinus ep. 120 n. 3, nisi animas rationales haberemus." Neque fides praesupponit solum rationis facultatem, verum etiam rationis usum. „Sic fides, inquit Thomas 1. q. 2 a. 2 ad 1, praesupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam et ut perfectio perfectibile." Quocirca Bautain atque etiam Bonetty debuerunt subscribere prop. 5: „Rationis usus fidem praecedit et ad eam hominem ope revelationis et gratiae conducit:" et concilium coloniense l. c. statuit: „Tam consona rationi est fides, ut illa ad hanc inducat viamque sternat. Non enim credimus, nisi ratione perspicientes, Deo esse credendum eumque esse locutum." Quapropter jam Clemens alex. philosophiam Strom. l. 5 dicit „προπαιδείαν iis, qui fidem ex demonstratione percipiunt," atque iterum scribit: „Praeparat philosophia ei viam muniens, qui a Christo perficitur." — Verum et illi theologi fidem intricant et ejus genesim reddunt inexplicabilem, qui fidem adeo sublimant et elevant, ut carere videatur fundamento rationali, abyssum aperiunt rationem inter et fidem, quam pons nullus conciliet, ut nonnulli theologi hoc in argumento nimis mystici (n. 461).

469. **Scholion I.** Gravis quaestio oritur, *cujusmodi certitudo de revelationis facto requiratur ac sufficiat,* ut prudenter credere possimus et ad credendum obligemur. Qua de re haec prae oculis habeantur:

1. Licet collectio omnium motivorum credibilitatis summam quandam gignat certitudinem (cf. n. 97), haec tamen necessaria non est, ut patet ex facto: rarissimi enim sunt fideles, qui dum credere volunt, motivorum omnium summam prae oculis habeant vel etiam mente complecti possint, contenti enim solent esse uno alterove.

2. Non requiritur ad fidem revelationis evidentia. „Nimium tribueretur, inquit concilium coloniense tit. 1 cap. 6, rationi, si ad demonstrandam revelationem ejusmodi requirerentur argumenta, quae non solum omne dubium prudens excluderent, sed quae sua evidentia omnem homini potestatem dubium quodcunque quamvis imprudens concipiendi adimerent. Majorem enim libertatem, quam quae argumentis ejusmodi evidentia sua nos urgentibus reliqua esset, Deus, qui insignis meriti occasionem homini praebere volebat, teste experientia, cum fide conjunxit. Si argumentis certis quidem, non tamen semper tanta, de qua dictum est, evidentia fulgentibus, in negotiis etiam gravissimis vitae communis duci solemus, neque ut alteri fidem habeamus, evidentiam illam semper exigimus, cur, ut revelationi prudenter assentiamur, alia exigeremus ar-

gumenta?" Neque tali evidentia nos frui testatur experientia: alioquin saltem ad assentiendum revelatis veritatibus, si non ad credendum, necessitaremur, quod facto adversatur (n. 96).

3. Quare sufficit certitudo moralis excludens omne prudens dubium, ut revelatio fiat evidenter credibilis (n. 98).

4. Haec certitudo moralis non est uniusmodi pro omnibus, sed, ut ajunt theologi, respectiva esse debet i. e. consentanea et proportione respondens captui illius, qui fidem vult amplecti. Eo igitur majorem esse oportet, quo hic est doctior et ad perspiciendas difficultates, quae opponi solent vel possunt, perspicacior; eo vero pauciora credibilitatis requiruntur motiva, quo minus est instructus, qui fide est imbuendus, quo minus difficultatibus in contrarium perspiciendis est idoneus, quo minus dubii prudentis capax vel ei obnoxius.

Abundat autem revelatio christiana tot credibilitatis motivis, ut nulla sit hominum etiam doctorum conditio, quae non possit ejusmodi moralem et respectivam de illius veritate consequi certitudinem. »Argumenta illa, docet concilium coloniense tit. 1 cap. 5, quibus Deum locutum esse evincitur, quaeque motiva credibilitatis dicuntur, cum sint tam multa, tam varia, alia semper pro alia hominum conditione, aetate, indole mentisque cultura praesto sunt, ipseque puer, dum a parentibus fidem docetur, aliqua, quae ei quidem sufficiunt, haurit.« »Quin etiam, addit concilium vaticanum sess. 3 cap. 3 de fide, Ecclesia per se ipsa ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis fecunditatem, ob catholicam unitatem invictamque stabilitatem magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis et divinae suae legationis testimonium irrefragabile. Quo fit, ut ipsa veluti signum levatum in nationes, et ad se invitet qui nondum crediderunt, et filios suos certiores faciat, firmissimo niti fundamento fidem, quam profitemur.« Ad rem autem notatur in a. 19 ad schema constit. dogmaticae de doctrina cath. patrum conc. vatic. examini propositum (coll. l. VII, 533): »Sicut namque in veritatibus quibusdam naturalibus disponente providentia Dei naturali totum genus humanum citra demonstrationem scientificam habet plenam certitudinem, quae inquisitione philosophica potest quidem in suis fundamentis amplius et distinctius explicari, sed nullis rationibus apparentibus labefactari: ita divina bonitas et sapientia in ordine providentiae supernaturalis disposuit Ecclesiam catholicam iis insignem characteribus, ut in ea citra scientificas inquisitiones, quibus longe maxima pars hominum idonea non est, etiam rudes habeant facile cognoscibile compendium motivorum credibilitatis ad plenam certitudinem, quae poterunt per disciplinas apologeticas distinctiori et ampliori explicatione confirmari, sed non potest rationibus oppositis induci prudens dubium ad illam certitudinem labefactandam.« Cf. supra n. 94. Bene ergo de Lugo ad objectionem, quomodo rusticus credens parocho fidem proponenti certitudinem ad credendum sufficientem habeat, respondet d. 5 n. 36: »Rusticum illum vel puerum non judicare absolute et in universum, quod motiva sibi proposita obligent quemlibet ad credendum firmiter, sed solum quod obligent ipsum, et hoc quidem verum et evidens est; cum enim non occurrant ei rationes, quae homini docto occurre-

rent ad prudenter formidandum, non potest ipse prudenter formidare, et pro ejus captu motiva illa fortissima sunt, quae debilia essent in ordine ad alios.«

470. *De puerorum fide.* — **5.** Quod nominatim pueros attinet, haec notentur: **a.** etiam parvulorum esse fidem, *talium est enim regnum coelorum* (Matth. 19, 14): quare **b.** cum Deus impossibilia non praecipit, his quoque revelationem ita fieri credibilem, ut pro tenuitate ingenioli sui tuto possint credere. Multo vero pauciora **c.** ad hoc requiri in puero quam in adulto α. propter minus excultum ingenium dubiique non adeo capax, nam pronitas dubitandi crescit cum aetate, institutione, experientia et ipsius hominis malitia; β. propter innatam animi humilitatem et credendi propensionem; γ. quia parvuli anima tabula est rasa nondum spinis praejudiciorum errorumque nebulis obsita; δ. quia pauciora eaque minus explicite credere tenetur. Hinc **d.** quoties in Ecclesia vera revelatio eo modo, qui parvulorum capacitati respondeat, proponitur, pueri animam propter quandam habitus fidei in baptismo infusi sympathiam cum revelatione extrinsecus proposita sua sponte suavique ratione ad credendum induci. Qua in re pueri et rustici feliciores sunt doctis, nam nativa aptitudo videndi verum per nimias subtilitates saepius obtunditur magis quam acuitur. Cujus facti luculentum habes exemplum in judaeis Christi tempore. Nam rudes homines facile agnoverunt Christum Messiam, quem pharisaei et scribae suis praejudiciis praeoccupati noluerunt agnoscere. Quod factum quotidie per secula renovatur juxta verba Christi Matth. 21, 33 ss. et Pauli 1. Cor. 1, 19 ss. Cf. Pesch VIII th. 16. Idem **e.** dicatur de pueris inter haereticos natis, respectu quorum parentes etsi haeretici instrumentum sunt Ecclesiae ad gignendam fidem actualem, sicut in baptismo ad eos regenerandos. Quod si **f.** parentes proponunt errores suae sectae proprios, ea missione non fruuntur, neque gratia ipsorum institutionem in filiorum animis juvabit: imo illegitime (quamvis forte bona fide) hanc sibi usurpant auctoritatem, sicut cum parentes catholici filios male instituunt. Ceterum **g.** filii haereticorum haeresi imbuti, si sunt bonae voluntatis et gratiae morem gerunt, postquam adoleverunt, vel errorem agnoscent vel manebunt in bona fide, quae eos ab haeresis crimine excusat atque a Deo permitti potest, tum quia non tenetur patrare miracula ad praecavendos errores aliorumque seductionem, tum ideo ne Ecclesia ejusque ministri secordes reddantur in procuranda errantium salute [1]).

471. *Gratiae in genesi fidei momentum.* — **6.** Memores semper esse debemus, multum conferre supernam gratiam, ut vel minima credibilitatis motiva respectivam gignant certitudinem, sive illustrando intellectum, ut is illa ea apprehendat ratione, ut suadeant et persuadeant; sive bene disponendo voluntatem, ut prompte obaudiat voci veritatis eamque corde generoso amplectatur. Quam ob rem ita prosequitur concilium vaticanum l. c.: »Cui quidem testimonio (Ecclesiae) efficax subsidium accedit ex superna virtute. Etenim benignissimus Dominus et errantes gratia sua excitat atque adjuvat, ut ad agni-

---

1) Cf. de hac quaestione difficili Gerdil Introduzione allo studio della religione pag. 137 ss.: Pompignan, Controverse pacifique entre M. Lefranc de Pompignan et un savant de Génève sur l'autorité d'Eglise en général, in theol. cursu completo ed. Migne 6, 1096 ss.; Perrone praelect. t. 8 de bapt. c. 4 prop. 2; theol. wirceb. t. 4 de virt. theolog. n. 172 ss.

tionem veritatis venire possint: et eos, quos de tenebris transtulit in admirabile lumen suum, in hoc eodem lumine, ut perseverent, gratia sua confirmat, non deserens nisi deseratur.« De qua gratiae illustratione praeclare disserunt patres; ita Augustinus de spir. et lit. c. 34 n. 60: »Visorum suasionibus agit Deus, ut velimus et ut credamus sive extrinsecus per evangelicas exhortationes . . . sive intrinsecus, ubi nemo habet in potestate, quid ei veniat in mentem; sed consentire vel dissentire propriae voluntatis est.« Et de se scribit Confess. V, 7: »Egisti mecum miris et occultis modis, tu illud egisti Deus meus, nam a Domino gressus hominis dirigentur.« Gratiam ergo sequendo eique cooperando homines trahuntur a Patre luminum ad fidem; gratiam vero negligendo eique resistendo deficient a fide, ut ait Apostolus: *Bonam conscientiam . . . quidam repellentes circa fidem naufragaverunt* (1. Tim. 1, 19.). Auctor op. de vocatione omnium gentium l. 2 c. 26: »Gratia quidem Dei illa in omni justificatione principaliter praeeminet, suadendo exhortationibus, monendo exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis, dando intellectum, inspirando consilium corque ipsum illuminando et fidei affectionibus imbuendo: sed etiam voluntas hominis subjungitur ei atque conjungitur, quae ad hoc praedictis est excitata praesidiis, ut divino in se cooperetur operi, et incipiat exercere ad meritum, quod de superno semine concepit ad studium; de sua habens mutabilitate si deficit, de gratiae opitulatione si proficit. Quae opitulatio per innumeros modos sive occultos sive manifestos omnibus adhibetur: et quod a multis refutatur, ipsorum est nequitiae; quod autem a multis suscipitur, et gratiae est divinae et voluntatis humanae.« Quocirca s. Thomas 2. 2 q. 2 a. 9 ad 3 statuit: »Ille qui credit, habet sufficiens inductivum ad credendum: inducitur enim auctoritate divinae doctrinae miraculis confirmatae, et quod plus est, interiori instinctu Dei invitantis.« Quae praeclare confirmantur et illustrantur biographiis illorum, qui suae ad veram fidem conversionis historiam literis consignarunt. Ceterum de hoc gratiae influxu uberius disseremus in tractatu de gratia et infra thesi 83.

472. *Discrimen inter fidem et virtutes morales.* — Verum excipi potest, sufficere ad alias virtutes prudenter atque meritorie etiam exercendas persaepe solam probabilitatem circa objectum, quod illae praesupponunt. Ita laudabiliter exercetur misericordia, etiamsi probabilis tantum sit indigentia pauperis; meritorie obeditur, etiamsi praecipiendi jus superioris sit tantum probabile etc.: quare ergo prudenter atque meritorie credi nequit, si probabilis tantum est revelatio? Cui difficultati ut respondeamus, notetur magnum discrimen inter fidem et virtutes morales, unde ad has plerumque sufficiet probabilitas, ad illam requiritur certitudo. Sane

a. fides propter firmitatem sui motivi ex sese est immutabilis, ideoque quod semel credidimus, non licet unquam negare (nisi constet de revelationis falsitate): virtutes vero morales non obligant semper ad eundem actum exercendum: ita misericordiae virtus non obligat, ut eidem pauperi semper detur eleemosyna, et nunquam liceat eam ipsi denegare.

b. Virtus fidei adnexas habet gravissimas obligationes (n. 481 [3]), quapropter merito homo exigere potest, ut certo ei innotescat revelatio; virtutes vero morales, quae stante sola probabilitate prudenter exerceri possunt vel etiam debent, ejusmodi obligationes adnexas non habent; quodsi grave quoddam onus adjunctum haberent, merito postulari tunc poterit certitudo.

c. Quamvis merere possimus assentiendo bona fide etiam errori propter bonam devotamque animi voluntatem, tamen bonitas fidei qua talis, cum contineatur mentis assensu, pendet essentialiter a veritate objecti: neque is ulla voluntatis bonitate bonus reddi potest, si objectum est falsum, quia tunc est erroneus; quare ut prudenter laudabiliterque firmum elicere possimus actum fidei, certos nos esse oportet de objecti veritate: de hac autem certi tantum esse possumus, si certa sit revelatio: contra virtutis moralis bonitas non pendet a veritate theoretica judicii circa actus objectum, sed a conformitate cum regula morum, quae saepe dictat, stante etiam sola probabilitate laudabiliter exerceri posse virtutem. Ita bonitas eleemosynae non pendet a veritate judicii de alterius indigentia, nam etiamsi hoc sit erroneum, eleemosyna laudabilis esse poterit; sed pendet a conformitate cum regula morum, quae dictat, bonum esse dare eleemosynam pauperi. Quoniam vero raro habetur certitudo de alterius paupertate, ne haec virtus fere nunquam possit exerceri, prudens judicium sufficiens ad meritum et virtutem habetur, quoties majori minorive probabilitate judicatur ille pauper, qui eleemosynam petit.

d. Verum praecipua differentia in eo est sita, quod actus fidei firmissimus esse debet atque talis, qui omne dubium deliberatum plane excludat; atqui hoc fieri prudenter nequit, si ejus fundamentum, scil. factum revelationis, est tantum probabile i. e. ejusmodi de quo deliberate dubitare liceat. Contra virtutes morales non exigunt, ut quodvis occurrens dubium deliberatum excludatur; ita e. g. filius perfectam exhibere potest obedientiam non obstante dubio, utrum is, qui ei praecipit, sit vere ipsius pater necne; et vir misericors, dum distribuit eleemosynas, dubitare permittitur de petentis paupertate etc. Cf. Viva, trutina in propos. damnatas, in prop. 21 ab Innocentio XI. damnatam; Lugo, disp. 1 n. 318 ss.

473. **Scholion II.** *Quomodo exsistentia et auctoritas Dei credi possint.* — Auctoritas Dei revelantis (infinita Dei sapientia et veracitas), quatenus tamquam objectum formale actui fidei praesupponitur, cognoscenda est cognitione quidem supernaturali, ex viribus supernaturalibus profecta, quae primum non ex revelantis auctoritate hauritur, sed ratione acquiritur; hoc vero affirmantes non negamus, auctoritatem Dei ipso revelationis deposito quoque contineri et sub hac ratione tamquam fidei objectum materiale propter auctoritatem Dei revelantis formali actu fidei esse credendum [1]). Quae quomodo componi possint, quo melius perspiciatur, observandam est **1.** circa objectum idem materiale versari posse ejusdem subjecti actus ex objecto formali diversos ideoque hac ex parte nil obstare, quominus Dei auctoritas ab eodem homine et immediate ex rationibus internis cognoscatur et mediate ex testimonio credatur. Neque **2.** timendus est progressns in infinitum; ultro enim concedimus et etiam contendimus, ipsum formalem actum fidei, quo Dei revelantis creditur auctoritas, tamquam fundamento suo inniti ea auctoritatis ejusdem cognitione, quae ultimatim saltem non petitur ex motivo auctoritatis Dei testificantis, ideoque non est fides formalis, sed est auctoritatis Dei insitis ex rationibus immediata intellectio; itaque creditur auctoritas Dei revelantis propter auctoritatem Dei non creditam, sed intrinsecus cognoscibilem et praecognitam; unde in hoc actu fidei, quo creditur Dei auctoritas, involvitur assen-

---

[1]) De sapientia divina cf. v. gr. Ps. 146, 5; 2. Cor. 2, 10. 11; Hebr. 5, 13; de veracitate divina Jo. 8, 26; Hebr. 6, 18 etc.

sus supernaturalis duplex, saltem virtualiter distinctus, in eandem veritatem, quae est infinita Dei auctoritas: alter quidem ipsi formali actui fidei prioritate naturae praesuppositus, quo adhaeretur auctoritate Dei, quatenus est principium fidei per se ipsum apprehensum; alter est ipse formalis actus fidei, quo in eandem auctoritatem assentimur sub alia ratione, quatenus scil. est veritas revelata ideoque credenda propter auctoritatem aliunde, i. e. immediate, cognitam Dei revelantis. Neve **3.** objiciatur, otiosum videri illum assensum fidei, qui elici non possit nisi praelucente cognitione eaque supernaturali ejusdem veritatis, quae credenda proponitur: quandoquidem inutilis profecto non est censendus ille actus, quo creatura rationalis absolutae erga Deum revelantem submissionis officio satisfacit. Similiter etiam factum revelationis divinae sub una ratione, quatenus alterum est fidei principium (vel saltem conditio cf. n. 458[a]), cognoscitur supernaturaliter quidem, sed ex rationibus internis, factis scil. supernaturalibus simul cum verbis unam Dei locutionem componentibus; sub alia vero ratione, quatenus actu saltem exercito revelationis factum veritas est revelata, formali fidei assensu propter revelantis Dei auctoritatem creditur.

Nec minus ex his liquet, quomodo ipsa Dei exsistentia, quamvis in facto objectivo revelationis divinis characteribus ornatae jam intellecta, ideoque in assensu fidem naturae prioritate praecedente implicite jam affirmata, nihilominus etiam actu fidei formalis propter revelantis Dei auctoritatem explicite credi possit adeoque et debeat; est enim Dei exsistentia etiam una aliqua ex veritatibus a Deo revelatis: revelata est exercite in quavis revelatione; revelata est insuper explicite, ut constat vel ex illo Apostoli ad Hebr. 11, 6: *Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est,* ὅτι ἐστί. Itaque exigitur ab Apostolo fides in ipsam Dei exsistentiam non minus quam in id, quod per particulam *et* subjicitur: *et* (quia) *inquirentibus se remunerator sit.* Atqui ex una parte, testante concilio trid. sess. 6 cap. 6, hoc loco de ea fide agitur, quae est radix et fundamentum justificationis; ait enim concilium: »De hac dispositione (ad ipsam justitiam) scriptum est: *Accedentem ad Deum oportet credere quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit;*« ex altera autem parte fides disponens ad justificationem non est fides late dicta, sed fides, cujus motivum est auctoritas Dei revelantis; hinc est proscripta ab Innocentio XI. haec prop. 23: »Fides late dicta, ex testimonio creaturarum similive motivo, ad justificationem sufficit.« Ergo fides praestanda in Dei exsistentiam est formalis propter auctoritatem Dei revelantis. Unde est etiam primus fidei articulus: ,Credo in Deum,' quibus verbis fideles fidem in Dei exsistentiam intendunt profiteri. Cf. Franzelin in app. ad tr. de trad. c. 1; de Deo uno th. 9.

474. **Thesis LXXXI.** ***Cognita jam revelationis exsistentia, innotescit homini officium, etiam revelationi sibi factae assentiendi seu credendi et quidem assensu tali, qui sit super omnia et quodvis dubium deliberatum excludat.***

Demonstratio p. I. Cognita revelationis exsistentia homini sponte sua seu rationis lumine (gratia illustrationis adjuto, si agitur de genesi fidei salutaris) innotescere officium, quo obstringitur revelationi sibi divinitus factae credendi, videtur per se evidens [1]). Si enim

[1]) Nullo enim pacto probari possunt quae scribit Hermes philos. Einleitung p. 558 philosophum per se non obligari ad credendum Deo revelanti, denn er kann

1. jure naturae filii tenentur parentibus credere, quanto magis creatura Creatori, cui perfectam debet obedientiam, etiam intellectus, si eam Deus exigit: *si enim testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est* (1. Jo. 5, 9). Atqui Deus intellectus obedientiam per fidem exigit ipsa revelatione. Ideo conc. vaticanum sess. 3 cap. 3 docet: „Cum homo a Deo tamquam Creatore et Domino suo totus dependeat et ratio creata increatae Veritati penitus subjecta sit, plenum revelanti Deo intellectus et voluntatis obsequium fide praestare tenemur."

2. Si homini prudenti et gravi nolle credere magna persaepe est injuria, quanto magis Deo loquenti detrectare fidem.

Praeclare s. Ambrosius: «Si Deo, inquit, non credimus, cui credimus? . . . An asserentis persona discutitur? Si viri boni dicerent, nefas putaremus non credere;« in Luc. l. 4 n. 71; »Si tibi vir gravis et laudabilis aliquid polliceretur, haberes utique pollicenti fidem, nec te falli aut decipi ab eo crederes, quem stare in sermonibus atque in actibus suis scires. Nunc Deus tecum loquitur, et tu mente incredula perfidus fluctuas? . . . Hoc est Deum omnino non esse« etc. Cf. Cyprianus de mortalitate n. 6. Et ad rem docet concilium coloniense tit. l. c. 4: »Profecto si Deus ad homines loquitur, eo loquitur consilio, ut sibi fides habeatur. Nec potest is, qui fidem detrectat, non inferre injuriam aut Dei sapientiae, dum eum absque consilio agere vel loqui opinatur, aut supremo ejus dominio, cui se non vult submittere etc.« Hinc Pius IX. in lit. encycl. 9. Nov. 1846 docet: »Quis enim ignorat vel ignorare potest, omnem Deo loquenti fidem esse habendam nihilque rationi magis esse consentaneum, quam iis acquiescere firmiterque adhaerere, quae a Deo, qui nec falli nec fallere potest, revelata esse constiterit?«

3. Evidens est rationis lumini, Dei esse praescribere conditiones pro obtinenda salute aeterna, praesertim si ea omnem naturae superat exigentiam, ideoque a creatura rationali servandas, si velit esse beata. Atqui evidenter in revelatione proposita, de cujus veritate dubitari nequit, est expressum, *sine fide impossibile est placere Deo* Hebr. 11, 6; *qui non crediderit, condemnabitur* Marc. 16, 16. Ergo posita revelatione solo rationis lumine agnoscere potest homo, se sub aeternae salutis periculo ad credendum teneri. Cf. Mazzella de virt. infusis d. 4 a. 8.

475. **Demonstratio p. II.** Deo autem revelanti non quomodocunque esse credendum, sed assensu excludente omne dubium deliberatum, imo super omnia, ita probatur.

1. Assensus firmitas in ratione esse debet ponderis et gravitatis motivi. Atqui motivum fidei scil. auctoritas Dei, qui est ipsa veritas,

---

seine natürlichen Pflichten selbst bestimmt erkennen. Die praktische Vernunft kann ihm also nicht gebieten, diese Erkenntniss ausser sich zu suchen, oder wenn sie ihm angeboten wird anzunehmen weder von einem Menschen noch von einem übermenschlichen Wesen.

omnium motivorum est gravissimum. Merito igitur Pius IX. l. supra c. docet: „omnem Deo loquenti fidem esse habendam." Ideo etiam Paulus exigere Gal. 1, 8 s. potuit, ut etiamsi angelus de coelo aliter doceret, non audiatur, sed anathematizetur.

2. Ea fides isque assensus Deo revelanti est exhibendus, quem Deus pro supremo suo primatu in ordine intellectuali et qua summa veritas jure exigit. Atqui Deus sicut summum bonum exigit amorem ex toto corde, qui sit super omnia: ita ut summa veritas postulat fidem pariter ex toto corde, seu ex tota mente, qui propterea excludat omne dubium deliberatum. *Dixit autem Philippus* (eunucho): *Si credis ex toto corde, licet* (baptizari) Act. 8, 37. *In repromissione etiam Dei non haesitavit diffidentia* (Abraham), *sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissime sciens, quia quaecunque promisit, potens est facere. Ideo et reputatum est illi ad justitiam* Rom. 4, 20—22.

3. Hoc inculcant etiam patres. Ita Clemens alex. Strom. l. 7 c. 15: »Non exspectamus testimonium hominum, sed voce Domini probamus quod quaeritur, quae est magis fide digna, quam quaevis demonstratio, vel potius, quae est sola demonstratio, per quam scientiam, qui solum gustaverunt Scripturas, sunt fideles.« Quare acute notat II, 4: »Fidem autem imitatur opinio sicut adulator amicum et lupus canem.« — S. Basilius Moral. c. 22: »Quid est proprium fidei? Certa et indubitata persuasio veritatis verborum divinorum, quae nulla neque ex naturali necessitate inducta, nec pietatis nomine efficta ratiocinatione concutiatur.« — Chrysostomus in Hebr. 11 hom. 21: »Atque rursus si de iis, quae non cadunt sub aspectum, non apertius fuerit cuipiam persuasum, quam de iis quae videntur, non potest esse fides.« Et in 1. Tim. hom. 1 n. 3: »Ne igitur attendamus quaestionibus: ideo enim fideles vocamur, ut sine ulla dubitatione dictis credamus et nihil dubitemus. Si enim illa humana essent, oporteret illa accurate scrutari; si vero Dei sunt, illa honorare tantum oportet et credere; si non credamus, neque Deum esse persuasum nobis erit. Quomodo enim nosti Deum esse, si rationes ab illo repetas? Hoc primum indicium est te nosse Deum, si credas iis, quae ille dicit sine argumentis et probationibus.« — Cassianus de incarn. IV, 6: »Rationem dicti quaeris? non reddo. Interim Deus hoc dixit: Deus hoc locutus est mihi. Verum illius summa ratio est. Removeo argumenta, removeo disputationes; sola mihi ad credulitatem sufficit persona dicentis. Non licet mihi de fide dicti ambigere, non licet deliberare. Quid mihi quaerere quomodo verum sit, quod Deus dixerit, cum dubitare non debeam, quin verum sit, quod Deus dixerit?« — S. Bernardus in ep. 190 adv. errores Abaelardi c. 4 n. 9: »Tu mihi subsibilas: fides est aestimatio? Tu mihi ambiguum garris quo nihil est certius?« de consid. V, 3. — Quapropter Hugo a s. Victore de sacr. l. 1 p. 10 c. 2 infert: »Ubi adhuc dubitatio est, fides non est.« Cf. Scheeben § 46.

476. **Thesis LXXXII.** ***Fidei assensus seu actus non est fructus demonstrationis necessarius, sed liber manet et nonnisi ex voluntatis imperio pioque credulitatis affectu elicitur.***

Declaratio. Ex hactenus dictis patet, rationem in triplici ordine, ontologico scil., logico et ethico praevertere fidem. Quo non obstante fides christiana est libera, neque fructus necessarius demonstrationis, qua apologetae revelationem christianam evidenter credibilem credendamque demonstrant, ut conc. vaticanum sess. 3 can. 5 de fide definivit: „Si quis dixerit assensum fidei christianae non esse liberum, sed argumentis humanae rationis necessario produci . . . A. S.“ Cf. et cap. 3, et jam antea conc. tridentinum sess. 6 cap. 6. Cum autem contra Hermes tuemur, non solum fidem vivam, sed omnem salutarem esse liberam, id non affirmamus de ea in actu tantum primo et in causa seu eo sensu, quo etiam aliquis assensus demonstrationem necessario consequens liber dici potest, quatenus scil. non tenemur attendere ad demonstrationem, quae mentem ad assensum determinat: sed omnino tenendum est, fidei assensum esse liberum etiam in actu secundo et in se posita omni ad demonstrationem attentione, et ea quidem libertate, qua etiam reliqui virtutum actus sunt liberi. Quod ita praeclare exponit s Thomas 2. 2 q. 2 a. 9 ad 2: „In scientia duo possunt considerari. scilicet ipse assensus scientis in rem scitam et consideratio rei scitae. Assensus autem scientiae non subjicitur libero arbitrio. quia sciens cogitur ad assentiendum per efficaciam demonstrationis, et ideo assensus scientiae non est meritorius. Sed consideratio actualis rei scitae subjacet libero arbitrio; est enim in potestate hominis considerare vel non considerare. Et ideo consideratio scientiae potest esse meritoria, si referatur ad finem caritatis, id est ad honorem Dei vel utilitatem proximi. Sed in fide utrumque subjacet libero arbitrio, et ideo quantum ad utrumque actus fidei potest esse meritorius.“ Cf. etiam 1. 2 q. 17 a. 6. Hinc ab Innocentio VIII. damnata est ut erronea et haeresim sapiens propositio (18) ex l. Joa. Pic. Mirandulani nongentarum conclusionum: „Dico probabiliter et nisi esset communis modus dicendi theologorum in oppositum firmiter assererem, assero tamen hoc dictum in se esse probabile et est, quod sicut nullus opinatur, aliquid ita esse. praecise quia vult sic opinari, ita nullus credit aliquid ita esse verum praecise quia vult credere, id esse verum. Corollarium: Non est in potestate libera hominis credere, articulum fidei esse verum, quando placet, et credere eum esse falsum, quando sibi placet.“ Cum autem fides libera dicitur. non asseritur ei libertas formaliter, quatenus est actus intellectus, nam libertas per se non convenit intellectui, sed voluntati: sed quatenus imperatur a voluntate, quae idcirco intellectum libere ad assensum movere potest, quia veritas revelata intellectum sua evidentia nequit ad assensum necessitare.

477. **Demonstratio. 1.** Fides sicut et actus aliarum virtutum in divinis literis praecipitur, laudatur, praemio donatur: incredulitas vero

prohibetur, damnatur, punitur. Cf. Rom. 4, 3. 20 ss.; 10, 9 ss.; Jo. 3, 15 ss.; 16, 27; Marc. 16, 16; Eccli. 2, 8—10. Atqui praeceptum, poena, praemium etc. supponunt libertatem. Neque alia est

2. patrum universaeque scholae doctrina. Speciminis gratia sint haec Irenaei IV, 62: „Non tantum in operibus, sed etiam in fide, liberum et suae potestatis arbitrium hominis servavit Dominus dicens: *Secundum fidem tuam fiat tibi* Matth. 9, 29;" Augustinus in Jo. tr. 26 n. 2: „Intrare quisquis in Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere potest sacramentum nolens, credere non potest nisi volens;" „quia, ut rationem reddens inquit concilium tolet. IV. cap. 55, sicut homo propria arbitrii voluntate serpenti obediens periit, sic propriae mentis conversione quisque credendo salvatur."

3. Fidei libertatem testatur vel propria experientia. Ratio vero est

4. quod intellectus ad assensum rapitur et determinatur sola veritatis evidentia. Atqui demonstratio christiana non reddit veritates revelatas evidentes, neque evidentia (proprie et presse dicta) interna, neque externa, quamvis reddat revelationem evidenter credibilem (cf. n. 96. 98). Quare poterit quidem mens determinari demonstratione ad judicium, has veritates esse prudenter credibiles, esse credendas [1]), ideoque voluntatem posse et etiam debere imperare intellectui assensum: non vero ad ipsum determinatur assensum, a quo imperando retardatur et inevidentia revelationis et obscuritate mysterii et difficultate ipsius actus fidei (n. 481 [3]): unde requiritur voluntatis imperium et energia, ut mens his non obstantibus firmum exhibeat revelationi assensum. Cf. Kleutgen n. 126 ss.: Denzinger II, 599 ss.

477ª **Scholion I.** Quaeritur **1.** *num cum evidentia revelationis consistere possit libertas fidei.* — Negarunt id plures theologi cum de Lugo de fide d. 2. n. 78. Praeferenda tamen videtur aliorum sententia, qui censent, etsi in hypothesi evidentiae testificationis assensus in veritatem revelatam sit necessarius, ideoque actus neque liber neque meritorius, hinc nullatenus actus fidei salutaris [2]): locum tamen relinqui alteri assensui, quo homo libere se subjicit auctoritati Dei revelantis et adhaesione appretiative super omnia veritatem revelatam amplectitur, paratus eam tenere etiam sine illa evidentia.

---

[1]) S. Thomas 2. 2 q. 5 a. 2: „Intellectus convincitur ad hoc quod judicet esse credendum his, quae dicuntur, licet non convincatur per evidentiam rei; sicut si aliquis propheta praenunciaret in sermone Domini aliquid futurum et adhiberet signum, mortuum suscitando, ex hoc signo convinceretur intellectus videntis, ut cognosceret manifesto hoc dici a Deo, qui non mentitur."

[2]) Utrum hic assensus, ad quem mens in hypothesi evidentiae revelationis necessitatur, dicendus sit assensus fidei an scientiae, erit quaestio de nomine. Si dicitur actus fidei, sane haec fides plane alia est ab ea, de qua modo loquimur, a fide scil. christiana, libera, meritoria, salutari. Hinc mox audiemus s. Thomam, qui dicit, actum illum aequivoce appellari fidem.

Cf. Pesch VIII. prop. 8 n. 146. Revera intellectum in hypothesi evidentis testificationis ad assensum necessitari et experientia testatur quoad facta naturalia, et quoad veritates revelatas s. Thomas de verit. q. 14. a. 9 ad 4: „Daemones non voluntate assentiunt his, quae credere dicuntur, sed coacti evidentia signorum, ex quibus convincitur, verum esse, quod fideles credunt; quamvis illa signa non faciunt apparere id, quod creditur, ut per hoc possint dici visionem eorum, quae creduntur, habere. Unde et credere aequivoce dicitur de hominibus fidelibus (qui credunt libere, meritorie, salutariter, ut mox s. doctor significat) et daemonibus: nec est in eis fides ex aliquo lumine gratiae infuso, sicut est in fidelibus.“ Fatendum tamen videtur in hac hypothesi difficultatem et hinc meritum actus fidei cum illo actu necessario compossibilis haud parum minui (cf. verba conc. coloniensis n. 469[2]), nisi specialis voluntatis fervor et inde obortus vigor vitae instituendae secundum fidem defectum illum suppleat et meriti vim augeat. — Quaeritur **2.** *num aliqui habuerint revelationis evidentiam* v. gr. b. Virgo Maria, apostoli etc. Dubitat de Lugo ob suam opinionem, quod eo in casu eorum fides non fuisset libera et meritoria, et tamen dubitari nequit, horum fidem fuisse maxime meritoriam Luc. 1, 45; Matth. 16, 17. — Maurus operis theol. II l. 7 q. 130 n. 18 censet eos habuisse revelationis inevidentiam, hinc eorum fidem fuisse adeo meritoriam; multiplicatis dein miraculis habuisse revelationis evidentiam. — Alii vero simpliciter concedunt, b. Virginem, apostolos etc. habuisse revelationis evidentiam et tamen libere et meritorie credidisse ex ratione supra q. 1. data. Cf. Pesch prop. XXVI.

478. **Scholion II.** *Dubium positivum de vera fide non est permissum.* — Ad rem docet concilium coloniense tit. 1 cap. 6: „Longissime vero aberrant qui hanc homini vindicant libertatem, ut fidem divinam abjiciat aut suspendat scrutaturus interim argumenta, quibus inductus sit ad credendum. Etenim credendi obligatio perpetua est, nec ullo unquam tempore ei se homo subducere debet; perpetuo etiam gratia sua nos Deus, ut credamus, movet et adjuvat, cui unquam resistere nefas est. Argumenta demum, quibus ad credendum homo inductus est, hujusmodi sunt, ut quo magis perpenduntur, eo clariora et graviora appareant, unde consequitur, causam, cur homo, quasi illa non sufficiant, fidem suspendat, exsistere nunquam posse. Itaque sententiam, quae dubium positivum basim statuit omnis theologicae inquisitionis, jam proscriptum[1]) denuo proscribimus.“ Quare concilium vatic. statuit sess. 3 de fide canonem (6): „Si quis dixerit, parem esse conditionem fidelium atque eorum, qui ad fidem unice veram nondum pervenerunt, ita ut catholici justam causam habere possint, fidem, quam sub Ecclesiae magisterio jam susceperunt, assensu suspenso in dubium vocandi, donec demonstrationem scientificam credibilitatis et veritatis fidei suae absolverint, A. S.“ Atque iterum cap. 3 docet: „Quocirca minime par est conditio eorum, qui per coeleste fidei donum catholicae veritati adhaeserunt, atque eorum, qui docti opinionibus humanis falsam religionem sectantur; illi enim, qui fidem sub Ecclesiae magisterio susceperunt, nullam unquam habere possunt justam causam mutandi aut in dubium fidem eandem revocandi.“ Ideo damnata fuit ab Innocentio XI. prop. 20: „Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat, supernaturalem,“ in quam cf. Viva. Quare reprobanda est Hermesii theoria, quae commendat catholicis aeque ac heterodoxis suspensionem fidei et posi-

---

[1]) Brevi Gregorii XVI. 26. Sept. 1835; cf. Kleutgen d. 6 c. 3 § 2.

tivum dubium, donec demonstrationem secundum normas scientiae humanae ipsi absolverint. Cf. Brück Gesch. der k. Kirche in Deutschl. II, 488 s.

476. *Dispar conditio catholici et haeretici orto dubio.* — Qua occasione merito quaeritur, quo jure statuamus, aliam esse conditionem catholici, aliam haeretici urgente dubio vel tentatione contra fidem, illique non licere suspendere assensum fidei, huic vero permitti dubium, inquisitionem, imo eum etiam obligari ad fidei mutationem. Rationem hujus inaequalis conditionis innuit supra conc. coloniense et innititur hisce principiis: **1.** Fieri nequit, ut revelatio in hominum utilitatem concessa et ad salutem necessaria, quo magis et sincerius investigetur, eo obscurior et incertior reddatur; contra ut saluti noxius error, quo magis et sinceriori diligentia inquiratur, eo probabilior, certior, credibilior apprehendatur. Supponimus **2.** jam demonstratum, religionem catholicam esse divinitus revelatam, ideoque veram, omnemque propterea doctrinam ab eo dissonam esse falsam. Fieri ergo **3.** nequit, ut religio catholica, cujus revelationis semel respectivam certitudinem adepti sumus (n. 469), quo magis sinceriusque investigatur, eo improbabilior, incertior, magisque dubia agnoscatur, ut merito prudenterque abjiciatur assensus in eam elicitus. Quare **4.** si in animo catholici oriuntur dubia circa suae religionis veritatem (quod fieri posse non negamus), non statim licet assensum semel susceptum in re tam gravi repudiare: sicut propter tentationes obortas non licet virtutem oppositam deserere, neque conjugi propter dubium de sinceritate consensus alterius partis in matrimonium, hoc abrumpere et ad alias convolare nuptias: sed consensu retento licebit ei fundamenta religionis catholicae investigare, dubiorum solutionem quaerere: securus enim esse potest, quo sincerius quaerit, quo impensius lumen a Deo petit, quo magis bonam voluntatem in hac inquisitione prae se fert, eo certiorem et credibiliorem ei reddi fidem catholicam atque in ea magis semper confirmari. Contra **5.** haeretico, qui oborto gravi dubio incipit inquirere bona voluntate et sincero studio inveniendi veritatem revelatam, quo sincerius inquiret in fundamenta suae sectae, eo clarius gradatim discet ejus falsitatem, adeo ut tandem clare perspiciat se versari in errore, ideoque non solum se posse, sed et teneri pristinae renunciare persuasioni et alibi quaerere veritatem. Quod si **6.** non obstante diligenti inquisitione assiduaque oratione sectae suae falsitas non illuceret, quod vix credibile, certe coram Deo excusabitur manens bona fide in errore. Cf. n. 219. 232.

480. **Thesis LXXXIII.** ***Ut autem homo credere possit ut oportet, fide scil. salutari atque christiana, quae initium sit et radix justificationis, necesse est, ut gratia illustrationis inspirationisque praeveniatur atque juvetur.***

Demonstratio. Thesis catholicum complectitur dogma saepe ab Ecclesia sancitum, iterumque recentissime contra hermesianos a conc. vaticano, quod sess. 3 cap. 3 de fide docet: „Licet autem fidei assensus nequaquam sit motus animi coecus, nemo tamen evangelicae praedicationi assentire potest, sicut oportet ad salutem consequendam, absque illuminatione et inspiratione Spiritus sancti, qui dat omnibus suavitatem in consentiendo et credendo veritati (conc. arausic. II. can. 7). Quare fides ipsa in se, etiamsi per caritatem non operetur, donum Dei est, et

actus ejus ad salutem pertinens, quo homo liberam praestat ipsi Deo obedientiam, gratiae ejus, cui resistere posset, consentiendo et cooperando." Et can. 5: „Si quis dixerit . . . ad solam fidem vivam, quae per caritatem operatur, gratiam Dei necessariam esse, A. S." Jam ante Clemens Augustus archiep. colon. statuit adversus Hermesium, qui gratiam exigit tantum ad fidem vivam, ad fidem cordis, quae per caritatem operatur, prop. (13): „Fides est Dei donum et lumen, quo illustratus homo firmiter assentitur atque adhaeret his, quae, ut credantur, sunt divinitus revelata et ab Ecclesia nobis proposita." Probatur generatim thesis ex dogmate catholico de gratiae ad omnes actus salutares necessitate, tum speciatim ex dogmate contra semipelagianos statuto, de gratiae vel ad primum fidei initium necessitate, de quo utroque tamen data opera et longe opportunius in tractatu de gratia disputabimus.

481. *Radices necessitatis gratiae ad credendum.* — Quare hic gratiae necessitate ad fidei actum supposita, potius in hujus necessitatis inquiremus fundamenta. Requiritur ergo gratia,

1. ut dissipet intellectus tenebras, errores, praejudicia ad facilius revelationem divinam agnoscendam certitudinemque illam assequendam, sine qua prudenter credere non possumus; hinc Chrysostomus in Ps. 115 n. 2: „Quare autem non dixit (Paulus): Habentes eandem fidem, sed *habentes autem eundem spiritum fidei* 2. Cor. 4, 13? . . . ostendens opus esse suppeditatione spiritus ad conscendendum ad altitudinem fidei et vilipendendam rationum (scil. in contrarium) imbecillitatem." Nam, ut praeeunte Aristotele docet s. Thomas 1. 2 q. 33 a. 3, „delectationes corporales corrumpunt existimationem prudentiae, non autem existimationem speculativam, puta, quod triangulus habet tres angulos aequales duobus rectis."

2. Requiritur ad infringendam voluntatis duritiem, inflectendas perversas inclinationes, sanandam incredulitatem, adeo ut credibilitatis motiva voluntatem moveant et suadeant ita ut persuadeant, cum illorum vis et efficacia plurimum pendeat a bona voluntatis dispositione.

3. Eoque magis gratia requiritur, quo difficilior est actus fidei. Est difficilis **a.** quia fidei actus est praeceptus: nitimur autem in vetitum; quia **b.** fides exigit assensum circa veritates nulla reddita ratione interna, quod plus minusve est contra intellectus saltem exculti propensionem; imo **c.** exigit assensum circa veritates, quae rationis captum plane exsuperant et ipsi rationi omnique experientiae saepe adversari videntur, quaeque docentur **d.** per revelationem neque evidentem, neque immediatam, sed tantum moraliter certam et mediatam, eamque saepe propositam per homines rudes et illiteratos; quia **e.** exigit assensum super omnia ad exclusionem omnis dubii deliberati, etiamsi **f.** in contrarium

proponantur gravissimae rationes et difficultates. Nam, ut ait Chrysostomus ib. n. 3, fides „est quaedam sacra ancora, quae undique sustentat mentem, quae ei adhaeret: et tunc maxime ostenditur, quando in maxima rerum difficultate ei persuadet, qui illa est praeditus, ut bonam spem habeat expulsa turba ratiocinationum;“ et hom. 22 in ep. ad Hebr. n. 1: „Fides generosa et juvenili opus habet anima et quae omnia exsuperet sensilia et humanarum rationum pertranseat imbecillitatem. Fieri non potest, ut aliter sit fidelis, nisi qui se extulerit super omnem consuetudinem.“ Fides praeterea est difficilis, quia exigit **g.** assensum perennem, quem nunquam retractare licet, etsi damna immineant gravissima, mors intentetur; quia denique **h.** exigit assensum non theoreticum tantum, sed et practicum, vi cujus homo totus intus innovetur, adeo ut fides sit norma et vitae intellectualis (saltem in plurimis) et totius vitae practicae (nam fidelis ex fide vivere debet) per observantiam praeceptorum naturae corruptae difficilium. Atqui ad conscendendam tantam fidei altitudinem opus est suppeditatione spiritus et roboris, nec sufficit imbecillitas naturae humanae. Et sane si homo sibi relinquitur, cognitio Dei ita est languida, ut par non sit ad excitandum Dei amorem sincerum; hinc apud gentiles nullum forte dilectionis divinae reperimus vestigium. Quare et cognitio fidei absque gratia, qua animetur, sterilis plane maneret et infecunda. Cf. de Lugo disp. 12 s. 3; Kleutgen disp. 3 c. 4.

482. Verum haec probant magnam quidem necessitatem gratiae, sed moralem tantum propter actus difficultatem, non absolutam, et gratiae solum medicinalis, non elevantis necessitatem. Atqui tenendum est (ut suo loco videbimus) gratiam non solum medicinalem, sed et elevantem esse necessariam, et quidem necessitate non tantum morali, sed absoluta. Quare dicendum est, gratiam idcirco potissimum esse ad fidem necessariam, quia fides esse debet fundamentum, initium, semen et radix justificationis et visionis beatificae, nam, ut s. Thomas compendii theol. c. 2 ait, „fides praelibatio quaedam est illius cognitionis, quae nos in futuro beatos facit.“ Justificatio autem et visio beatifica eminenter sunt ordinis supernaturalis. Quare ejusdem ordinis sit fides oportet. Quod paulo secus ita cum eodem in 3 d. 23 q. 1 a. 4 sol. 3 illustrari potest: „In omnibus, quae agunt propter finem, oportet esse inclinationem ad finem et quandam inchoationem finis, alioqui nunquam operarentur propter finem. Finis autem, ad quem divina largitas hominem ordinavit vel praedestinavit scil. fruitio sui ipsius, est omnino supra facultatem naturae creatae elevatus, quia *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se,* ut dicitur 1. Cor. 2, 9. Unde per naturalia tantum homo non habet sufficienter inclinationem ad finem illum, et ideo oportet, quod superaddatur homini ali-

quid, per quod habeat inclinationem ad finem sibi connaturalem, et ista superaddita dicuntur virtutes theologicae.“ Cf. de verit. q. 14 a. 2; 1. 2. q. 62 a. 1. 3. Haec vero inclinatio in finem supernaturalem in creatura rationali fundari debet in cognitione illius finis, quae habetur fide; quare ipsa fides supernaturalis et ex gratia oborta esse debet (cf. n. 492 [3]).

483. Ex hucusque dictis liquet, actui fidei multiplicem mentis operationem praecedere. Quaeritur jam, quoadusque gratiae necessitas se extendat. Difficile quidem est definire accurate limitem, ad quem usque naturae vires sufficiant et a quo necessitas gratiae incipiat. Ex praescripto tamen doctrinae catholicae statui potest principium generale, ad omnes illos actus praevios requiri gratiam, qui se habent initii, seminis, radicis auroraeque fidei instar, quique directe et positive ad fidem praeparant, alliciunt, disponunt. Cf. Lugo d. 9 ss.

484. *Discrimen inter fidem supernaturalem et naturalem.* — Cum nulla ratio sit dubitandi, hominem vel creaturam aliquam rationalem Deo revelanti viribus etiam naturae, hinc fide naturali credere posse (si enim homini loquenti credere potest, quare non etiam Deo loquenti, quam primum de hac locutione sufficienter constat?): quaeritur ad pleniorem fidei nostrae i. e. christianae et salutaris notionem, quodnam sit discrimen inter fidem naturalem et fidem salutarem, fidem ut oportet, quae radix sit vitae vere christianae. Ejusmodi discrimen est multiplex. Differunt enim **a.** principio eliciente, ut patet ex thesi; ideoque **b.** entitate, cum altera, si actum spectes, sit naturalis et tantum objective seu terminative supernaturalis, quatenus revelatio positiva Dei excedit per se debitum naturae: fides vero salutaris sit etiam entitative seu quoad actum et secundum substantiam, ut ajunt, supernaturalis; **c.** fructu, ut patet pariter ex dictis; **d.** efficacia, cum merito omni fidei vere salutari adscribi possint in ordine spirituali, nisi gratiae ponantur obstacula, effectus illi, quos recenset Christus Marc. 16, 17 s. (n. 303 [1]); **e.** qualitate, cum fides supernaturalis sit necessario vera, hinc infallibilis: neque enim gratia concurrit ad assensum erroneum; **f.** indole, cum non negemus gratia assensum ita elevari, roborari atque ad motivum formale attrahi, ut mens tota illi se dedat atque subjiciat, ab eoque penitus imbuatur nullaque amplius ratione humana ducatur et informetur [1]), ideoque exuat modum co-

[1]) Qua de re ita scribit Suarez l. 2 c. 11. de gratia: „Contrariam sententiam judico omnino veram, nimirum ita esse distinguendam fidem acquisitam (naturalem) circa mysteria fidei a fide infusa (ex gratia), ut nunquam possit intellectus suis viribus vel actu naturali attingere veritatem revelatam vel illi assentiri sub eadem omnino ratione, sub qua illam attingit fides infusa. Ita sentiunt moderni omnes, qui hoc punctum attigerunt.“ Discrimen autem inter fidem infusam seu supernaturalem et fidem naturalem ratione motivi formalis subtiliter explicat n. 9 et 31 s. secundum suam theoriam, quam minus probamus (n. 462). Secundum hanc enim non solum mysterium revelatum, sed ipsa Dei revelantis auctoritas et revelationis factum, propter ipsam revelationem ultimo creditur: quod non fit in fide naturali, in qua haec duo principia ex solis rationibus et conjecturis naturalibus tenemus, unde fides naturalis non resolvitur in solam Dei auctoritatem. Concedimus sane fidem christianam a naturali differre etiam ratione motivi, quatenus in hac motivum est auctoritas Dei

gnoscendi humanum et naturalem et particeps reddatur cognitionis divinae, quod ea ratione nunquam fiet, si mens sibi sit relicta. Denique **g.** fides naturalis est assensus servi domino exhibitus; fides supernaturalis, nisi gratiae ponantur obstacula, fides est vel saltem reddetur filii et amici, qua particeps fit secretorum consiliorumque paternorum, intimam init familiaritatem cum Deo, inchoat jam vitam divinam, quae demum terminetur in visione beatifica.

485. **Corollarium.** *Fides supernaturalis semper vera.* — »Si ergo habitus (idem dicatur de gratia actuali) fidei ad hoc infunditur, ut homo possit per actus supernaturales et fini supernaturali proportionatos mereri suam salutem, et hoc nonnisi sequendo doctrinam et disciplinam Dei, debuit hic habitus ex natura sua alligari ad solas revelationes Dei veras.« Ita de Lugo disp. 4 s. 6 n. 86; et Stentrup in praelect. de fide p. 140: »Habitui namque divinitus ad edendos actus statui filiorum Dei conformes ordinato essentiale est, non alios posse habere actus quam qui intrinseca sua entitate formaliter hominem perficiant, quum secus hominem non supra propriam naturae conditionem elevarent, sed infra eam deprimerent.« Hinc infert Lugo, assensum, quem quis exhiberet revelationi apparenti, quam existimat veram, ut contingere potest in pueris et rudibus credentibus propter parentum vel parochi propositionem, qui possunt esse haeretici vel indocti, non fore supernaturalem, neque fidei christianae assensum, sed actum naturalem. Subjicit tamen n. 91: »Fateor in praedicto casu rusticum habere piam voluntatis affectionem et supernaturalem quidem, qua vult credere fide divina mysterium falso propositum; fateor etiam mereri per illam voluntatem credendi, et peccare etiam aliquando, si eam non habeat; nego tamen posse elicere assensum fidei divinae circa illud objectum.« Ita et Ripalda de ente supern. d. 11 s. 8.

486. **Thesis LXXXIV.** ***Summae fidei certitudini et firmitati non officit, quod credibilitatis motiva moralem tantum praebeant certitudinem.***

Demonstratio. Thesis statuitur adversus assertores prop. 19. ab Innocentio XI. damnatae: „Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in seipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium.“ Seria esset difficultas, si fides esset fructus de-

revelantis sola ratione cognita: in illa eadem Dei auctoritas a ratione quidem apprehensa, sed quatenus ea est gratia supernaturali illustrata, roborata, elevata, ut altiori, i. e. salutari modo illam apprehendat eaque moveatur et ad credendum determinetur. Hinc etiam est, ut in fide naturali assensus circa fidei principia i. e. Dei auctoritatem et revelationis factum non ea fruatur firmitate, qua praedita est fides supernaturalis, quae elicitur viribus gratia roboratis et elevatis, et ex pio credulitatis affectu ob reverentiam erga summam Dei loquentis auctoritatem. Ex hoc enim affectu homo totum se subjicit divinae auctoritati imperatque intellectui, ut eliciat assensum super omnia firmum non solum circa veritatem revelatam, verum etiam eadem intensione et firmitate in revelationis factum et Dei revelantis auctoritatem, quae assentiendi ratio non videtur propria fidei naturalis. Cf. n. 486; Scheeben l. 1 n. 782. 786 et l. 3 n. 736. Tuetur tamen de Lugo disp. 13 sect. 1 n. 11, modum illum credendi propter divinum testimonium et sistendo ultimo in ipso assensu firmissimo et super omnia non superare naturae vires ita, ut non possit etiam lumine rationis agnosci.

monstrationis seu si se haberet per modum illationis ex syllogismo. Sed plane aliter se habet assensus fidei, ut patet ex dictis n. 474 ss. Sane motiva credibilitatis non sunt ipsius fidei motivum (n. 467), sed postquam ex iis agnovit ratio Deum esse locutum, voluntas suae obligationis memor praecipit intellectui assensum fidei propter Dei loquentis auctoritatem. Quare assensus fidei non consequitur demonstrationem, sed hac praesupposita, pium credulitatis affectum. Quo vero gravius motivum, eo firmior esse debet assensus; gravissimum autem motivum est auctoritas Dei loquentis. Quare non motiva credibilitatis, quae ad credendum tantum disponunt et inducunt, determinant assensus firmitatem, sed Dei auctoritas, cui debetur assensus super omnia, summus Deoque dignus, partim ex reverentia erga Deum, partim ex amore salutis, ad quam ejusmodi actus conditio est necessaria, partim ob ipsam actus honestatem. Cf. Pesch prop. 18.

Solent id theologi illustrare exemplo peccatoris, qui naufragii tempore ex timore poenae aeternae inducitur ad eliciendum actum perfectae caritatis, sine quo illo in periculo damnationem aeternam evadere nequit. Quo in casu damnationis periculum non est motivum amoris Dei, sed occasio inducens voluntatam ad eliciendum actum caritatis ex motivo huic virtuti proprio, in quo actu eliciendo juxta pretium et pondus tanti motivi eliciet actum, ac proinde amorem Dei super omnia. Aptior est alia comparatio. Si quis ex testimonio servi fide digni cognoscit praesentem esse regem, profecto regi loquenti et praecipienti illud exhibebit mentis voluntatisque obsequium, quod regiam majestatem deceat, quod pretio et firmitate sua longe excedet assensum exhibitum famulo, cujus testimonio inductus est ad regis cognitionem. Ita motiva credibilitatis ancillantur divinae majestati testanturque ipsam adesse atque nobiscum revelatione loqui. Cf. egregia Pii IX. verba n. 467.

487. **Scholion.** Nonnulla dicenda sunt *de certitudine fidei* comparate ad certitudinem aliarum cognitionum nostrarum. „Communissima enim, inquit Lugo d. 6 s. 3 n. 34, et verissima theologorum sententia est, fidem esse certiorem aliis cognitionibus evidentibus naturaliter, quas regulariter habemus: ita cum s. Thoma 2. 2 q. 4 a. 8 tenent ceteri, quos congerunt et sequuntur Suarez d. 6 s. 5 n. 10, Hurtado d. 58 s. 3 § 24 et alii communiter.“ Quae doctrina ut rite intelligatur, haec prae oculis habeantur:

1. Excessus certitudinis fidei supra scientiae certitudinem potissimum desumendus est ex adhaesione, qua intellectus ex voluntatis imperio adhaeret firmius fidei objecto, quam aliis scientiae veritatibus, quibus etiam, quamvis certissimis, potius renunciaret, quam veritatibus revelatis.

2. Firmior haec adhaesio a pio credulitatis affectu praecipitur non caece, sed ob praecellentius formale motivum. „Si enim spectatur formale fidei objectum, inquit Tongiorgi instit. phil. p. 2 l. 1 c. 2 a. 5, hoc majorem ac firmiorem habet necessitatem quam omnis veritas, quae rationis lumine cognosci possit. Nam in se repugnat magis falsum esse id, quod testimonio divino confirmatur, quam id omne, quod intellectus humani lumine collustratur. Etenim Deus est essentialiter infallibilis et verax. Intellectus autem humanus ex participatione quadam et in quibusdam solum infallibilis est.“

3. Unde liquet assensus firmitatem non esse actui ipsi externam et mere affectivam, a solo voluntatis arbitrio assensum firmum imperante, ut cum quis opinioni probabili firmissime et pertinaciter inhaeret; sed esse actui internam propter motivi firmitatem, inde ortam, quod motivum fidei seu auctoritas divina sinatur agere secundum suum pondus ac pretium.

4. Liquet hunc assensum esse quidem appretiative majorem, non vero necessario intensive, nedum secundum sensum, majorem assensu ex evidentia oborto: neque cum majori fidei certitudine pugnare assensum intensive majorem veritati naturali exhibitum, sicut cum amore Dei super omnia non pugnat amor creaturae alicujus intensive major. Imo

5. negari nequit scientiam non solum claritate et evidentia excedere fidem, sed etiam in aliqua majori exclusione formidinis et dubii. Nam quamvis fides, ut notat Lugo n. 35, omne dubium et formidinem actualem excludat magis quam scientia, ut probat n. 42, non tamem excludit potentiam physicam antecedentem ad dubitandum et formidandum: quam excludit evidentia, quae exstinguit vel dubii possibilitatem. Praeclare hac de re disputat s. Bonaventura in dist. 28 a. 1 q. 4 hunc in modum: »Est certitudo speculationis et est certitudo adhaesionis. Et prima quidem respicit intellectum, secunda vero respicit ipsum affectum. Si loquamur de certitudine adhaesionis, sic major est certitudo in ipsa fide, quam sit in habitu scientiae, pro eo quod magis facit adhaerere ipsum credentem veritati creditae, quam aliqua scientia alicui rei scitae. Videmus enim veros fideles nec per argumenta, nec per blandimenta inclinari posse, ut veritatem, quam credunt, saltem oretenus negent (hoc vero oritur ex pio credulitatis affectu, ex voluntate gratia roborata, quae assensum supra omnia imperat) . . . Si autem loquamur de certitudine speculationis, quae quidem respicit ipsum intellectum et nudam veritatem, sic concedi potest, quod major est certitudo in aliqua scientia, quam in fide, pro eo quod aliquis potest aliquid per scientiam certitudinaliter nosse, quod nullo modo potest de ea dubitare, nec aliquo modo discedere nec in corde suo ullo modo contradicere, sicut patet in cognitione dignitatum et primorum principiorum.« Quod paucis ita expressit Thomas 2. 2 q. 4 a. 8 ad 3: »Perfectio intellectus et scientiae excedit cognitionem fidei quantum ad majorem manifestationem, non tamen quantum ad majorem adhaesionem.« Cf. etiam in 1 dist. 23 q. 2 a 2 sol 3 ad 3; Pesch Lehre des h. Thomas über den Glaubensact. Zeitschr. für kath. Theol. Innsbruck 1884 pag. 50 ss. Quare ut omnia paucis complectamur, scientia quidem praecellit claritate et hinc ratione indubitabilitatis; sed fides praecellit ratione adhaesionis scientiam, et ratione infallibilitatis, nam auctoritas Dei majus est quovis motivo creato, magisque cum illa repugnat omnis falsitas, quam cum motivo creato. Cf. Pesch VIII prop. 21.

6. Denique quod spectat illam animi dispositionem negandi potius veritates evidentes, quam revelatas, statui poterit cum de Lugo l. c. n. 51 haec regula, sufficere scil. ut fidelis paratus sit ad negandas potius omnes eas veritates evidentes, quas ex voluntatis saltem imperio negare poterit; neque enim potest esse paratus negare veritates, quas nullo modo potest negare; quam ob rem talis animi promptitudo neque exigitur: sicut ad amorem Dei super omnia non est necessarium, ut voluntas parata sit ad blasphemandum Deum, si per hypothesim hoc placeret Deo. Ejusmodi enim hypotheses sunt plane chimaericae, hinc secundum sanam ascesim omnino cavendae.

488. **Corollarium.** *Fidei analysis.* — Hactenus egimus de genesi fidei jam agendum de ejus analysi. — Nomine analysis fidei intelligitur resolutio (intentionalis) assensus fidei in sua principia, quae ad eum eliciendum concurrunt. Plurimae sunt de hac analysi theologorum sententiae, quas referunt et exponunt Kleutgen disp. 4 c. 4 § 8 et (fusius) Schmid l. c. Breviter complectemur, quid secundum hactenus disputata sit respondendum quaestioni, cur credis? Dicendum ergo videtur

1. fidem dispositive resolvi in motiva credibilitatis, propter quae judicamus, revelationem christianam esse credibilem et credendam. Hisce motivis competit respectu fidei aliqua ratio causalitatis, quatenus efficiunt, ut actus fidei prudenter imperari et elici possit: nisi enim constet de facto revelationis deque credendi honestate et obligatione, quomodo prudenter fidei assensus a voluntate imperari poterit (n. 461 ss.)? Sed haec motiva credibilitatis se habent, ut jam diximus, ut motivum externum fidei, ut dispositio ad eam (n. 467. 486). Cf. Pesch prop. 17.

2. affective seu imperative resolvitur actus fidei in objectivam fidei honestatem sitam in subjectione rationis creatae sub increata, propter quam voluntas imperat assensum fidei; „justum enim, inquit s. Bonaventura in 3 d. 23 a. 1 q. 1, ut intellectus noster ita captivetur et subjaceat summae veritati, sicut affectus noster debet subjacere summae bonitati.“ Ceterum et aliis motivis ut obedientiae, religionis etc. pius credulitatis affectus moveri potest ad fidei assensum imperandum.

3. Elicitive reducitur fides in intellectum gratia illustratum et confortatum; hinc etsi contendimus cognitionem auctoritatis Dei et revelationis spectato modo cognoscendi, quem continet, esse rationalem, est enim idem ac modus cognitionis naturalis rationis nostrae, non propterea statuimus naturam principium, fundamentum ac radicem fidei: nam ratio non est principium eliciens fidem secundum suas naturales vires, sed quatenus divinis supernaturalibusque ornata et aptata est ad eliciendam operationem supra omnem ordinem naturae evectam: hinc fides non est mere rationalis, sed plane supernaturalis.

4. Creditive seu formaliter resolvitur fides in auctoritatem Dei revelantis, quae constituit intrinsecum fidei motivum. Ut autem revera ultimo resolvatur in auctoritatem Dei, necesse non est, ut Deus ipse sit ultimum principium cognoscendi (Erkenntnissgrund) exsistentiam et infallibilitatem revelationis. Ita quidem sentiunt theologi communiter, nec aliter sentire possunt, quousque axiomatis instar propugnant, fidem virtutem esse non posse theologicam, nisi excluso omni, quod creatum est, solo Deo nitatur. Verum frustra argumenta quaeruntur, quibus hoc quasi axioma comprobetur. Nititur autem fides ultimo revera auctoritate Dei, etiamsi hujus et facti revelationis cognitio est mediata tantum.

Quod ut intelligatur cum Stentrup thesi 31 notamus: »Vis movendi, qua aliquid formaliter rationem motivi prae intellectu habet, ex sese non ad ordinem subjectivum, sed ad ordinem objectivum pertinet, ideoque per cognitionem non ponitur, sed a cognitione supponitur. Quare quicunque sit modus cognitionis, qua quod motivum est apprehenditur, ab eo ipsa in se motivi ratio non afficitur. A cognitione nimirum applicatio quidem motivi, non autem ipsum motivum dependet. Hinc pro diverso modo cognitionis diversa quidem applicatio, non autem diversa erit ratio motivi.« Quo praemonito haec subjicit: »Motivum assensus fidei in actu secundo non est testimonium Dei infallibile absolute consideratum, sed est idem testimonium Dei relative prae mente movenda spectatum, ideoque iis propemodum circumvestitum, quibus menti cognoscibile redditur eique apparet. Haec autem, quibus testimonium infallibile Dei menti cognoscibile redditur, aperte ad motivum non spectant, ut aliquid quod constituit, sed ut aliquid quod ipsum manifestat et patefacit. Agedum ea, quae ad testimonium Dei infallibile ideoque ad motivum assensus fidei pertinent tantum ut ea, quae manifestant et patefaciunt ipsum, nullam habent propriam suique nominis vim movendi respectu assensus fidei [1]), sed vis movendi, quae ipsis inest, tota refertur ad cognitionem infallibilis testimonii divini, ideoque efficere nequeunt, ut assensus fidei non nitatur soli infallibili Dei testimonio. Itaque profitemur, Deum seu satius infallibile Dei testimonium solum fidei, ut quae virtus theologica est, objectum formale esse debere: sed nihil est, quod ad professionem nos cogat, idem etiam ejus cognitionis, ad quam tamquam objectum materiale refertur, objectum formale esse debere, seu quod eodem redit, testimonium Dei infallibile cognitionis, quae ad ipsum, ut ad principium assensus fidei refertur, simul objectum esse debere et principium. Hinc falsum esse ducimus, quod dicunt, fidem eo modo, quo a ratione virtutis theologicae postulatur, Deo solo nixam esse non posse, nisi ipsa quoque cognitio objecti formalis, quam fides includit, solo Deo nixa sit.« Cum utilitate conferri possunt ejusdem th. 27 ss., in quibus ostendit contra de Lugo, neque cognitionem auctoritatis divinae neque facti revelationis divinae debere esse immediatam, imo th. 29 statuit: »Ex his colligendum omnino videtur cognitionem, de qua agimus, secundum suum *esse* quidem, non autem secundum objectivum modum cognoscendi, a naturali differre, ideoque mediatam censendam esse.« Sagaciter notat etiam Gormaz curs. theol. t. 1 de fide disp. 16 s. 1, non esse confundendam »applicationem motivi (fidei) cum ipso motivo; nam licet requiratur judicium praevium de divina veracitate . . . illud tamen judicium praevium non est motivum actus divinae fidei proindeque non potest esse id, in quod intra lineam fidei ultimo resolvitur fidei actus.« Cf. Gutberlet Lehrb. der Apol. § 6; Pesch VIII prop. 18.

5. Directive denique resolvitur fides catholica in Ecclesiae auctoritatem, ut infra videbimus. Ipsa enim proponit ea quae credenda sunt:

---

[1]) Haud inepta ad hoc illustrandum nobis videtur comparatio ex luce adhibita. Lux nimirum est ratio videndi. In luce enim et per lucem videmus objecta sensibilia. Nihil autem refert ad videndum, unde et qualis sit lux, utrum sit lux solis, an electrica, an lux candelae: origo seu qualitas lucis non ingreditur rationem, supposita eadem ejusdem intensione, motivam lucis: ita sola auctoritas divina est ratio motiva (interna) ad credendum, undecunque demum ea cognoscatur (dummodo cognitio sit supernaturalis).

haec tamen non credimus ob ipsius auctoritatem, sed ob auctoritatem Dei. „Quod si (fidelis) dicit se credere, quia dicit Ecclesia, illud quia non dicit rationem credendi, sed causam sine qua non et conditionem, sicut dicimus, quia accessi igni, calefactus sum.“ Ita Toletus in 2. 2 q. 1 a. 1 concl. 3. Quae analysis, cum sponte sua sequatur ex hucusque dictis, ampliore probatione non indiget. Cf. Scheeben, qui tam Handb. § 46 n. 824. quam KL. 5², 663 ostendit fidem sub omni respectu in Deum posse resolvi, qui est illius objectum materiale princeps, motivum formale, promissione suae fruitionis voluntatem ad imperandum fidei assensum allicit, motivis credibilitatis, quae sunt ejus testimonium, ipse ad eam inducit, gratia adjuvat, revelatione proponit objectum et magisterio Ecclesiae suae eam dirigit etc.

Sectio II.

De habitu inter revelationem et rationem, fidem et scientiam.

487. Exposita, quantum per compendium licuit, fidei genesi, jam quaedam statuenda sunt de habitu inter revelationem et rationem, fidem inter et scientiam, cum plures circa hunc habitum vulgati fuerint errores, quorum alii per defectum, per excessum alii peccant. Quae autem tenenda sunt, ad quasdam propositiones seu principia revocabimus.

Propositio I. „*Etsi fides sit supra rationem, nulla tamen unquam inter fidem et rationem vera dissensio esse potest:* cum idem Deus, qui mysteria revelat et fidem infundit, animo humano rationis lumen indiderit; Deus autem negare seipsum non possit, nec verum vero unquam contradicere. Inanis autem contradictionis species inde potissimum oritur, quod vel fidei dogmata ad mentem Ecclesiae intellecta et exposita non fuerint, vel opinionum commenta pro rationis effatis habeantur [1]). Omnem igitur assertionem veritati illuminatae fidei contrariam omnino falsam esse definimus.“ Ita concilium vaticanum sess. 3 cap. 3. Quam doctrinam jam inculcarunt Leo X. in bulla „Apostolici regiminis“, in conc. lateranensi V. edita, et Pius IX. in literis encyclicis 9. Nov. 1846 (n. 496 [7]), quibus in literis invehitur in eos, qui „audacissime blaterant, fidem humanae refragari rationi. Quo certe nihil dementius, nihil magis impium, nihil contra ipsam rationem magis repugnans fingi vel excogitari potest;“ reprobatque syllabi prop. 6: „Christi fides humanae refragatur rationi; divinaque revelatio non solum nihil prodest, verum etiam nocet

---

[1]) Quibus adde contradictiones sane multas inde profectas, quod disserendi leges violentur in impugnatione mysteriorum fidei, quodque ea ab incredulis rationi proclamentur contraria, quae nequeant imaginando apprehendi, quo tamen nihil indoctius.

hominis perfectioni.“ Hanc doctrinam profiteri debuit Bonetty (a. 1855) subscriptione prop. (1): „Etsi fides sit supra rationem, nulla tamen vera dissensio, nullum dissidium inter ipsas inveniri unquam potest, cum ambae ab uno eodemque immutabili veritatis fonte, Deo optimo maximo, oriantur atque ita sibi mutuam operam ferant.“

Hujus assertionis praeclaram reddit s. Thomas rationem c. gentes I, 7, quae ita enunciari potest: In mente divina nequit esse contradictio, nil enim infensius veritati contradictione. Atqui si veritas revelata adversaretur veritati alicui rationali, contradictio reperiretur in ratione increata, in mente divina, cum tam ratio quam revelatio sint duo radii, duplex irradiatio, locutio et participatio ejusdem rationis increatae. Concedi ergo nequit veritatem revelatam contradicere posse veritati rationali, seu quod idem est, fieri nequit, ut quae ex fide et theologia vera sunt, ea secundum rationem et philosophiam sanam sint falsa. Unde infert in Boët. de Trinit. prooem. q. 2 a. 3: »Si quid in dictis philosophorum inveniatur contrarium fidei, hoc non est philosophiae, sed magis philosophiae abusus ex defectu rationis. Et ideo possibile est ex principiis philosophiae hujusmodi errorem refellere vel ostendendo omnino esse impossibile, vel non esse necessarium.« Hinc tamen inferre non licet cum Hermes, demonstrationem religionis christianae non esse completam, nisi ostensum fuerit, revera nullam esse pugnam inter dogmata fidei et rationem. Id enim tunc tantum postulare licet, si argumenta externa non sufficerent ad probandam revelationis christianae genuinitatem. Cum autem haec plane sufficiant, immerito illud postulatur ut aliquis credere possit vel debeat; redderetur enim fides fere impossibilis: nam ejusmodi inquisitio et demonstratio supponit excultissimum ingenium, accuratam mysteriorum notitiam, mentem a praejudiciis liberam, animam a passionibus non praeoccupatum, intentionem rectam, studium investigandae veritatis etiam ingratae sincerissimum, voluntatem ad sacrificia promptam, quae fidei solent esse fructus. Theologo tamen ad fidem sive vindicandam, sive illustrandam, sive confirmandam sane praestandum est, ut demonstratio per se perfecta ulterius perficiatur, ideoque sibi conandum est, ut omnem pugnam quantum possit, sive positive sive saltem negative componat. Cf. Kleutgen l. c. c. 2 § 1.

488. **Prop. II.** *Non totum objectum fidei christianae rationi est pervium,* verum plures ad illud spectant veritates seu mysteria, quae humanae rationis captum excedunt: quod tenendum est contra Güntherum. Non quaerimus in abstracto num sint veritates, quae captum rationis excedant, qua de re egimus th. 1: sed in concreto et de facto, num revelatio christiana complectatur mysteria. Hoc definitum est a conc. vaticano sess. 3 can. 1 de fide et ratione: „Si quis dixerit, in revelatione divina (utique christiana) nulla vera et proprie dicta mysteria contineri, sed universa fidei dogmata posse per rationem rite excultam e naturalibus principiis intelligi et demonstrari, A. S.“

1. Probatur prop. vel a priori, dummodo consideremus **a.** primum hujus fidei promulgatorem, qui fuit non nudus homo, propheta, angelus, sed ipsa Sapientia carofacta, quam dedecuisset ea tantum annunciare,

quae quilibet homo sapiens per se possit assequi; si consideremus **b.** incarnationis motivum, quod fuit ineffabilis Dei humanitas et caritas, qua nos voluit non ut servos habere, sed in amicos et filios carissimos, quibus secreta paterna communicari solent (Jo. 15, 14), recipere; si **c.** consideremus revelationis finem, qui est plane supernaturalis, et **d.** modum quo Christus et apostoli revelationem reddiderunt credibilem: neque enim in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, sed ostensione spiritus 1. Cor. 2, 4, miraculorum scil. apparatu stupendo, in captivitatem redegerunt omnem intellectum in obsequium fidei 2. Cor. 10, 5. Consideretur **e.** triplex fidei proprietas, scil. summa ejus pro omnibus necessitas, obscuritas, est enim non apparentium Hebr. 11, 6. 1, et meritum: et liquido apparebit, illius objectum esse mysteria. Eadem veritas

2. colligitur ex divinis literis. Huc spectat 1. Cor. 2, ubi Paulus inter alia scribit: *Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quae abscondita est . . . quam nemo principum hujus seculi cognovit . . . Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum; Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei . . . Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quae a Deo donata sunt nobis . . . Animalis autem homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere;* 13, 9 ss.; Joan. 1, 18: *Deum nemo vidit unquam; unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit;* Matth. 11, 27: *Nemo novit Filium nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui Filius voluerit revelare;* Rom. 11, 33; *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viae ejus;* Col. 1, 26; Bar. 3, 31—38 etc., ex quibus consequitur **a.** plures esse revelationis christianae veritates, quas principes hujus seculi non cognoverunt; experientiam enim **b.** eae rationemque adeo excedunt, ut animalis homo, homo naturalis solo rationis lumine eas agnoscere nequeat, sed **c.** spiritualis tantum, qui Spiritum Christi habet et fruitur revelatione divina; idcirco autem **d.** revelatione tantum eaque prorsus gratuita illas cognosci posse, quod earum cognitio est praerogativa propria atque singularis Filii, qui est in sinu Patris, et Spiritus sancti, qui scrutatur profunda Dei; **e.** revelatione facta eas manere incomprehensibiles. Cf. Franzelin de ss. Trin. th. 17; Scheeben l. 1 § 4; Mysterien § 1.

3. Idem unanimes tradunt ss. patres, qui vel **a.** in genere cum Chrysostomo in 1. Cor. hom. 7 n. 5 docent: „Fide indigent ea, quae dicuntur, neque rationibus comprehendi possunt: eorum quippe magnitudo mentis nostrae vilitatem longo spatio superant; vel **b.** de singularibus agentes veritatibus revelatis idem statuunt. Ita Ambrosius de fide I c. 10 n. 64: „Mihi quidem impossibile est generationis (Filii) scire secretum; mens deficit, vox silet, non mea tantum, sed et angelorum. Supra potestates, supra angelos, supra cherubim, supra seraphim, supra omnem sensum est“ etc. Vel **c.** di-

stinctione facta inter ipsam veritatem et modum, quo ipsa se habet, τὸ *quod* et τὸ *quomodo,* inculcant, nos quidem ex revelatione scire posse, mysterium esse verum, sed quomodo se habeat, hac in vita nos non posse scire. »Etsi non licet, inquit idem s. doctor in Luc. l. 4 n. 71, mihi scire quemadmodum natus sit, non licet tamen nescire, quod natus sit. Seriem generationis ignoro, sed auctoritatem generationis agnosco. Non interfuimus, cum a Patre Dei Filius nasceretur, sed interfuimus, cum a Patre Dei Filius diceretur.« Cf. de fide I, 9 s. Hinc **d.** veritates revelatas vocant superrationales, gravissimisque verbis **e.** redarguunt anomoeos, qui divina mysteria se comprehendere jactabant, et medio aevo Abaelardum, »qui, ut scribit Bernardus ep. 190 ad Innocentium II n. 1, dum omnium, quae sunt in coelo sursum, et quae in terra deorsum, nil praeter solum *nescio* nescire dignatur, ponit in coelum os suum et scrutatur alta Dei, rediensque ad nos refert verba ineffabilia, quae non licet homini loqui, et dum paratus est de omnibus reddere rationem etiam, quae sunt supra rationem, et contra rationem praesumit et contra fidem. Quid enim magis contra rationem, quam ratione rationem conari transcendere? et quid magis contra fidem quam credere nolle, quidquid non possit ratione attingere?« Ceterum legantur pulcherrimae s. Chrysostomi hom. adv. anomoeos: Gregorii naz. or. 5 theol. opusc. XXIX. et ep. episc. prov. remensis ad Innocentium II. Mig. 179, 672.

4. Huc referri possunt, quae diximus de motivo fidei formali. Ideo enim propter Dei auctoritatem credendae sunt veritates revelatae, quod sunt inevidentes, obscurae rationisque superant captum.

5. Sane quilibet sincerus theologus propria experientia innixus fatebitur, post diuturnum studium, assiduam meditationem et contemplationem, post tot exantlatos labores, se vix aliquas veritates revelatas ita rationis acumine attingere, ut sibi perviae sint: imo quo magis proficiet in studio, eo sincerius fatebitur, religionis christianae mysteria rationis captum superare verique nominis esse mysteria, suamque libenter fatebitur ignorantiam. Quod si ad hanc cognitionem et professionem non pertingit, eo ipso ostendit, se fidei dogmata non intelligere, iisque subjicere sensum a fide plane alienum. Quocirca

6. Gregorius XI. damnavit prop. 26 Raymundi Lulli: „Omnes articuli fidei et Ecclesiae sacramenta ac potestas papae possunt probari et probantur per rationes necessarias, demonstrativas, evidentes;“ et 97: „Fides est necessaria hominibus rusticis, insciis, ministralibus et non habentibus intellectum elevatum, qui nesciunt cognoscere per rationem et diligunt cognoscere per fidem: sed homo subtilis facilius trahitur ad veritatem christianam per rationem quam per fidem.“

Oppositam doctrinam damnarunt Gregorius XVI. quoque in literis encyclicis 15. Aug. 1832 et Pius IX. in literis ad archiepiscopum monacensem 11. Dec. 1862, in quibus exposita doctrina Frohschammer statuit: »Quae auctoris doctrina quam falsa sit et erronea, nemo est, qui christianae doctrinae rudimentis vel leviter imbutus non illico videat planeque sentiat . . . Tolerare nunquam possumus, ut omnia temere permisceantur, utque ratio illas etiam

res, quae ad fidem pertinent, occupet atque perturbet, cum certissimi omnibusque notissimi sint fines, ultra quos ratio nunquam suo jure est progressa vel progredi potest.« Et citatis variis Scripturae effatis prosequitur: »Hisce aliisque fere innumeris divinis eloquiis inhaerentes ss. patres in Ecclesiae doctrina tradenda continenter distinguere curarunt rerum divinarum notionem, quae naturalis intelligentiae vi omnibus est communis, ab illarum rerum notitia, quae per Spiritum sanctum fide suscipitur: et constanter docuerunt, per hanc ea nobis in Christo revelari mysteria, quae non solum humanam philosophiam, verum etiam angelicam naturalem intelligentiam transcendunt, quaeque etiamsi divina revelatione innotuerint et ipsa fide fuerint suscepta, tamen sacro adhuc ipsius fidei velo tecta et obscura caligine obvoluta permanent, quamdiu in hac mortali vita peregrinamur a Domino. Ex his omnibus patet, alienam omnino esse a catholicae Ecclesiae doctrina sententiam, qua idem Frohschammer asserere non dubitat, omnia indiscriminatim christianae religionis dogmata esse objectum naturalis scientiae seu philosophiae, et humanam rationem historice tantum excultam, modo haec dogmata ipsi rationi tamquam objectum proposita fuerint, posse ex suis naturalibus viribus et principiis ad veram de omnibus etiam reconditioribus dogmatibus scientiam pervenire.« Cf. ejus allocut. 9. Dec. 1854; Breve ad card. coloniensem 15. Jun. 1857, in quo hunc errorem dicit saepe a sede apostolica damnatum; lit. ad archiep. monac. 21. Dec. 1863; conc. coloniense tit. 1 cap. 6; Kleutgen l. c. disp. 5. § 6. 7 et 11, ubi Augustinum et Anselmum, ad quos adversarii provocaverant, explicat et tuetur.

489. Ex quibus manifesto consequitur *revelationem christianam ita complecti mysteria, ut ea* non solum initio superaverint, non solum modo excedant rationis captum: sed etiam ita, ut *nulla unquam rationis explicatione jugique cultura,* quamdiu in terris degimus, *naturali acumine detegantur* detectaque demonstrentur vel intellectui pervia reddantur, proinde mysteria absoluta, quae tamdiu sunt mysteria, quamdiu in terris degimus, quamdiu viget revelatio christiana, quaeque superant captum intellectus vel angelici, ut clare docentem modo audivimus Pium IX.

490. **Corollaria.** *Duplex veritatum ordo.* — Ex his colligitur **1.** duplicem admittendum esse ordinem veritatum, alterum rationalium, superrationalium alterum; duplicem sapientiam, principum hujus mundi alteram, alteram spiritualium, qui habent spiritum mentemque Christi; neque unquam sine ingenti idearum perturbatione licere unum ordinem cum altero confundere. Quod inculcat conc. vaticanum sess. 3 cap. 4 de fide et ratione: „Hoc quoque perpetuus Ecclesiae catholicae consensus tenuit et tenet, duplicem esse ordinem cognitionis, non solum principio, sed objecto etiam distinctum; principio quidem, quia in altero naturali ratione, in altero fide divina cognoscimus: objecto autem, quia praeter ea, ad quae naturalis ratio pertingere potest, credenda nobis proponuntur mysteria in Deo abscondita, quae, nisi revelata divinitus, innotescere non possunt." Cf. Scheeben Mysterien § 104 ubi utrumque ordinem accuratius determinare nititur; Hettinger I. diss. 2.

Rationalistarum errores. — Merito **2.** reprobata fuit prop. 9 syllabi: „Omnia indiscriminatim dogmata religionis christianae sunt objectum naturalis scientiae seu philosophiae; et humana ratio historice tantum exculta potest ex suis naturalibus viribus et principiis ad veram de omnibus etiam reconditioribus dogmatibus scientiam pervenire, modo haec dogmata ipsi rationi tamquam objectum proposita fuerint.“ Cf. verba conc. vaticani n. 152[4]. Quare probari nequit studium apologetarum illorum, qui ad commendandam revelationem difficultatemque fidei minuendam contendant, revelationem christianam vix quidquam aliud docere quam quod ratio sana exigit vel conjectura quadam jam agnoverat, vel saltem auguratur. Deprimunt enim revelationis momentum, necessitatem, dignitatem plusque fidei nocent quam prosunt. Cf. Heinrich § 124 s.

Sequitur **3.** omnes eos errare, qui vel

a. statuunt, proprium divinae revelationis criterium in eo esse situm, ut ejusdem objectum cum ratione positive congruat eidemque sit pervium;

vel **b.** qui docent, omnia, quae revelatione christiana continentur (ideoque etiam s. Scripturae sensum) ad rationis normam tamquam ad regulam supremam esse intelligenda et explicanda: quem errorem reprobavit Gregorius XVI. Brevi 26. Sept. 1835, quo damnavit opera G. Hermesii statuentis, „rationem principem normam ac unicum medium esse, quo homo assequi possit supernaturalium veritatum cognitionem.“ Haec enim affirmari nequeunt, quin supponatur revelationis christianae objectum rationi esse plane pervium, quod falsum esse demonstravimus. Cf. Kleutgen d. 4 c. 2.

491. **Propositio III.** Si revelatio et ratio, fides et scientia, theologia et philosophia objective spectantur, *revelatio est supra rationem*, fides supra scientiam, theologia supra philosophiam; et in hypothesi dissidii, ratio per revelationem, scientia per fidem, philosophia per theologiam est corrigenda, cum inter veritates revelatas et rationales nulla esse possit pugna (n. 487). Quare revelatio prae ratione, fides prae scientia, theologia prae philosophia normae instar est directricis et dominae. „Quocirca Ecclesia, ut docet Pius IX. adversus Frohschammer, ex potestate sibi a divino suo Auctore commissa non solum jus, sed officium praesertim habet non tolerandi, sed proscribendi ac damnandi omnes errores, si ita fidei integritas et animarum salus postulaverint; et omni philosopho, qui Ecclesiae filius esse velit, ac etiam philosophiae officium incumbit, nihil unquam dicere contra ea, quae Ecclesia docet, et ea retractare, de quibus Ecclesia eos monuerit. Sentientiam autem, quae contrarium edocet, omnino erroneam et ipsi fidei, Ecclesiae ejusque auctoritati vel maxime injuriosam esse edicimus et declaramus [1]).“ Quae

---

[1]) Ep. ad archiep. monac. 11. Dec. 1862, in qua praeclare doctrina catholica de habitu inter theologiam et philosophiam, revelationem et rationem exponitur (apud Denzinger Ench. symbolorum etc. n. 1524 ss.). Et in literis 21. Dec. 1863 hortatur idem pontifex, ut humana ratio finibus circumscripta vel in earum investigatione veritatum, quas propriis viribus et facultatibus assequi potest, veneretur maxime infallibile et increatum divini intellectus lumen, quod in christiana veritate

videntur adeo clara primisque sanae rationis principiis consona, ut mirum sit, quosdam etiam catholicos, nostra praesertim aetate, de hac revelationis et fidei praerogativa dubitare potuisse. Quis enim dubitet, magistrum humanum subesse divino, et ab hoc posse, et certis in adjunctis debere corrigi?

492. Jam Clemens alex. statuit Strom. IV, 4 κυριώτερα τῆς ἐπιστήμης ἡ πίστις καί ἐστιν αὐτῆς κριτήριον; et Anselmus: »Certus sum, inquit in l. cur Deus homo I, 18, si quid dico, quod s. Scripturae absque dubio contradicat, quia falsum est, nec illud tenere volo, si cognovero.« Quare non licebit philosopho effrenate in dogmata irruere revelata proque rationis libitu eadem tractare: hoc enim esset, ut merito censet Gregorius IX. in ep. 7. Jul. 1223 ad doctores parisienses, »redigere caput in caudam et cogere ancillae famulari reginam, videlicet documentis terrenis coeleste, quod est gratiae tribuendo naturae.« Si ergo philosophia »tractandis sacris eloquiis adhibetur, non debet jus magisterii sibimet arroganter arripere, sed velut ancilla dominae quodam famulatus obsequio subservire, ne si praecedit oberret, et dum exteriorum verborum sequitur consequentiam, intimae virtutis lumen et rectum veritatis tramitem perdat.« Ita P. Damianus opusc. 36 c. 5. Quam ob rem Pius IX. in lit. ad card. col. 15. Jun. 1867 statuit: »Humanam rationem et philosophiam in religionis rebus non dominari, sed ancillari omnino debere,« reprobavitque syllabi prop. 10: »Cum aliud sit philosophus, aliud philosophia, ille jus et officium habet se submittendi auctoritati, quam veram ipse probaverit: at philosophia neque potest, neque debet ulli sese submittere auctoritati;« et 14: »Philosophia tractanda est nulla supernaturalis revelationis habita ratione.« Cf. n. 276. Acute vero notat Kleutgen d. 5 c. 5 § 3, cum affirmatur philosophiam esse obnoxiam theologiae etc., non esse sermonem de philosophia objective spectata et in se: ita enim per se est obnoxia veritati aeternae; sed de philosophia nostra, de modo et methodo philosophandi nostra, deque illationibus, quas nos deducimus, quae non semper respondent ordini objectivo. Eam vero dicimus subordinatam theologiae, sane objective spectatae, non cuilibet systemati theologico vel theologo.

Quare errant qui revelationem et rationem statuunt esse duos fontes veritatis non subordinatos, sed coordinatos, sororum instar et parallelos. Neque enim parallela et coordinata sunt, quae differunt objecto, motivo et perfectione. Atqui ratio et revelatio distant objecto, cum illius objectum sit rationale, hujus vero non solum rationale, sed etiam praeterrationale et superrationale; distant motivo, nam illa regitur evidentia naturali, haec divina auctoritate, hinc et certitudine (n. 487[2]); distant perfectione, illa enim est naturalis, haec supernaturalis: illa angustior, haec amplior; illa anceps saepe est atque haeret, haec certa semper est ac fixa. Quapropter reprobata fuit a Pio IX. syllabi prop. 8: »Cum ratio humana ipsi religioni

relucet. »Quamvis enim naturales illae disciplinae suis propriis ratione cognitis principiis nitantur, catholici tamen earum cultores divinam revelationem velut rectricem stellam prae oculis habeant oportet, qua praelucente sibi a syrtibus et erroribus caveant, ubi in suis investigationibus et commentationibus animadvertant, posse se illis adduci, ut saepissime accidit, ad ea proferenda, quae plus minusve adversantur infallibili rerum veritati, quae a Deo revelatae fuere.«

aequiparetur, idcirco theologicae disciplinae perinde ac philosophicae tractandae sunt.« Cf. Denzinger II, 558 ss.

493. **Thesis LXXXV.** ***Tantum abest, ut fides sanae adversetur rationi, ut potius tenendum sit 1. fidem esse secundum rationem; 2. fide rationem multipliciter juvari, eaque 3. homines ad novum altioremque provehi scientiae ordinem, in quo et per quem ad futuram gloriae claritatem praeparentur; sed et vicissim 4. plura rationi munera competere in fidei utilitatem.***

Demonstratio p. I. Hac demum thesi potiora, quae ad habitum fidem inter et rationem et ad fidem commendandam spectant, complectimur. Fidem revera esse secundum rationem

1. omnia ea probant, quibus philosophi ostendunt, auctoritatem fontem esse veri seu secundum rationem esse credere de rebus quacunque ratione absentibus testibus oculatis vel fide dignis. Per hos enim quadam omnipraesentia fruimur atque intersumus factis omnium seculorum ac regionum; per hos communione bonorum quadam literariorum absque ullo fruimur incommodo; cognitio nostra limitibus circumscripta cognitionibus objectorum innumerabilium, quae per fidem cedunt in nostrum commodum, ampliatur et perficitur; imo ea elevatur, ut oculis aliorum intueatur, quae propriis nequit videre. Hinc quia homo naturaliter est veri cupidus, neque omnia per se ipsum cognoscere potest, naturaliter etiam pronus est ad credendum. Atqui omnium testium maxime authenticus et oculatissimus ille censeri debet, qui est ipsa veritas.

2. Probant ea, quibus Augustinus cum aliis patribus evincit (n. 7[2] s.), nullam iniri conservarique posse societatem inter parentes et filios, inter conjuges, amicos, cives etc. absque fide. Si ergo secundum rationem est credere parentibus, amicis etc.: rationabile quoque erit Deo credere, qui unus verus est pater ac dominus noster. Merito ergo scribit s. Hieronymus ep. 107 n. 1: „Si non extorquet fidem prudentia, extorqueat saltem verecundia.“ Eoque magis

3. quod summi momenti et theoretice et practice est, accuratius nosse quae ad Deum spectant, quae ejus circa homines voluntas, quae decreta. Atqui haec vel nullo modo vel imperfecte tantum cognosci possunt absque revelatione et fide. Quare s. Ambrosius: „Quam indignum, inquit de Abraham l. 3 n. 21, ut humanis testimoniis de aliis credamus, Dei oraculis de se non credamus;“ et ep. 18: „Coeli mysterium doceat me Deus ipse qui condidit, non homo qui seipsum ignoravit. Cui magis de Deo quam Deo credam?“ et s. Hilarius de Trin. I, 18: „Cum de rebus Dei erit sermo, concedamus cognitionem sui Deo, dictisque ejus pia veneratione famulemur. Idoneus enim sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est.“ Cf. s. Thomas in exposit. symb. ap. n. 2.

4. Eatenus tantum fides christiana rationi adversaria dici potest, quatenus illa vel laederet rationis jura, vel ratio fidei improbaret postulata. Atqui neutrum affirmare licet. Neque enim impedit fides **a.** jus, quo pollet ratio, inquirendi in eas veritates, quae suo ambitu continentur. Hinc vel conc. vaticanum sess. 3 cap. 4 declarat: „Nec sane ipsa (fides) vetat, ne hujusmodi disciplinae (humanae) in suo quaeque ambitu propriis utantur principiis et propria methodo; sed justam hanc libertatem agnoscens, id sedulo cavet, ne divinae doctrinae repugnando errores in se suscipiant, aut fines proprios transgressae ea, quae sunt fidei, occupent et perturbent." Neque **b.** impedit fides jus nil sine ratione sufficienti admittendi: quod adeo verum est, ut Tertullianus diserte pronunciet c. Marc. V, 1: „Nihil credam, nisi nihil esse temere credendum: temere porro credi quodcunque sine originis agnitione creditur." Neque **c.** laedit fides rationis jus, reprobandi scil. errorem, quoties illum evidenter vel certo agnoscit. Caveat sibi tamen humana ratio, ne quidquid vel intelligere vel comprehendere vel concipere nequit, errorem judicet.

Innumera theologorum, patrum summorumque pontificum ad haec illustranda adduci effata possunt. Pauca sufficiant. Ita Theodoretus philosophos gentiles redarguit serm. 1 de cur. aff. graec.: »Quod si credulitatis ac fidei titulum accusatis (audivi enim vos hoc etiam usurpantes, quod dogmatum nostrorum nullam demonstrationem proferamus, solam vero fidem ac credulitatem insinuemus illis, quos docemus), apertissime doctrinam nostram calumniamini. Nos enim verissimis rebus, tamquam certissimis testibus, sermones nostros comprobamus.« — Et s. Bernardus contra Abaelardum ep. 190 c. 4: »Absit, absit, ut putemus in fide vel spe nostra aliquid, ut is putat, dubia aestimatione pendulum et non magis totum, quod in ea est, certa et solida veritate subnixum, oraculis et miraculis divinitus persuasum, stabilitum et consecratum partu virginis, sanguine Redemptoris, gloria resurgentis. Testimonia ista credibilia facta sunt nimis.« — Denique auctor anonymus sed antiquus in confut. quarundam propos. pr. 16 (inter op. spuria s. Athanasii Mig. 58, 1287): »Ac fidem, inquit, nominat (adversarius) inconsideratam noxiamque approbationem infirmorum nullisque demonstrationibus instructorum dogmatum. Credamne sine judicio (ἀλόγως)? Nec inquiram quidnam fieri possit, aut utile sit, aut deceat, aut Deo gratum, aut naturae congruum, aut veritati consonum, aut scopo accommodatum, aut mysterio consentaneum, aut pietate dignum sit? Ecqua utilitas erat mihi? Aut quis menti fructus, quae horum nihil secum reputavit, sed auditum quidem sono verborum obtulit, nullam vero dictorum cepit intelligentiam?« etc. Cf. Pii IX. ep. ad archiep. monac. 11. Dec. 1862, et supra n. 463 ss.

Sicut autem fides nullum laedit jus rationis, ita vicissim ratio omnia approbat fidei postulata. Postulat **a.** fides, ut ratio se subjiciat auctoritati divinae. Sed quid dignius et justius, quid aequius et magis salutare, quam ut ratio creata limitibusque circumscripta, ideoque erroribus obnoxia, quae toties magno suo commodo auctoritati se subjicit humanae, rationi

increatae nullique errori obnoxiae se in disciplinam tradat? Postulat **b.** fides assensum firmum pro motivi pondere, quo nihil rationi magis consonum. Postulat **c.** fides, ne temere mysteria propter eorum incomprehensibilitatem respuamus, vel irreverenter scrutemur. „Quo enim intellectu, inquit Augustinus de Trin. V, 1, Deum capit homo, qui ipsum intellectum suum, quo eum vult capere, nondum capit?" Et s. Basilius ep. 16 ad Eunomium: „Si minutissimae formicae naturam nondum cognitione apprehendisti, quomodo incomprehensibilis Dei vim te imaginari gloriaris?" Postulat denique **d.** fides, ut acquiescamus certitudini morali de facto revelationis, cum haec sufficiat ad dirigendam vitam hominum universam (n. 98 s.).

5. Tandem fides inde quoque se rationi commendat, quod nobilissimum est naturae rationalis obsequium rationi increatae omnisque veri fonti exhibitum tum propter actus difficultatem (n. 481 [3]), tum propter professionem, quam involvit et summae Dei veracitatis et nostrae ab eo dependentiae. Merito ergo concludere possumus, fidem se undique rationi commendare et secundum rationem esse.

494. **Demonstratio p. II.** Fides praeterea rationem multipliciter juvat plurimumque commodi ex revelatione in hanc redundat. Fide

1. ampliatur supellex cognitionis humanae. Revelatione enim homines discunt veritates et rationi pervias, quas curis tot praepediti nunquam didicissent, et quasi quodam telescopio attingunt veritates, quae sunt praeter et supra intellectus naturalis aciem. „Melius autem est, inquit Bonaventura in 3 d. 23 a. 1, vel modicum quid de Deo scire, quam coelestium vel terrestrium notitiam habere."

2. Revelatio liberat rationem a tot erroribus et dubiis molestis circa res scitu maxime necessarias, quibus remotis pacem securitatemque animis de altera vita ac de sua salute sollicitis conciliat. Quocirca sicut homo christianus gratiae innixus dicere potest: *Omnia possum in eo, qui me confortat* (Phil. 4, 13), ita revelatione edoctus cum regio psalte gloriari poterit: *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in aeternum mihi est. Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Super senes intellexi, quia mandata tua quaesivi* (Ps. 118, 98 ss.).

3. Revelatio viae ducis instar dirigit inquisitionem rationis, ut citius, securius, plenius veritatem assequatur; metam indicat, quo sit investigatione perveniendum. Ad rem conc. coloniense a. 1860 tit. 1 c. 6 docet: „Neque illo Ecclesiae de doctrinis philosophicis judicio detrahitur quidquam veritatis naturalis indagandae studio. Non enim philosophiae usus, sed ejusdem solus abusus interdicitur, nec veritatem indagare sed errorem solum eumque fidei adversantem aut ad eam labefactandam

accommodatum homo complecti prohibetur. Imo potius juvatur et provehitur ipsa philosophia, cum non exiguum sit in omni inquisitione emolumentum nosse sententias quasdam, quae utpote certo falsae scopulorum instar sunt fugiendae."

4. Revelatio veri cupidinem excitat stimulosque addit, vel ut alacrius veritatum investigationi insistamus, quodque fide didicimus, rationis etiam lumine assequamur; vel ut in veritatum revelatarum quantum fieri potest intelligentia proficiamus; vel ut easdem tueamur adversus fidei hostes quod absque studio sollertique rationis usu fieri non poterit.

Quod Leo XIII. in lit. encyclicis 4. Aug. 1879 praeclare evolvit, ubi inter alia docet: »Quapropter qui philosophiae studium cum obsequio fidei christianae conjungunt, ii optime philosophantur: quandoquidem divinarum veritatum splendor, animo exceptus, ipsam juvat intelligentiam; cui non modo nihil de dignitate detrahit, sed nobilitatis, acuminis, firmitatis plurimum addit. Cum vero ingenii aciem intendunt in refellendis sententiis, quae fidei repugnant, et in probandis, quae cum fide cohaerent, digne ac perutiliter rationem exercent: in illis enim prioribus, causas erroris deprehendunt, et argumentorum, quibus ipsae fulciuntur, vitium dignoscunt: in his autem posterioribus, rationum momentis potiuntur, quibus solide demonstrentur et cuilibet prudenti persuadeantur. Hac vero industria et exercitatione augeri mentis opes et explicari facultates qui neget, ille veri falsique discrimen nihil conducere ad profectum ingenii, absurde contendat necesse est.« Hinc Augustinus ep. 120 n. 3 notat: »Qui vera ratione jam quod tantummodo credebat intelligit, profecto praeponendus est ei, qui cupit adhuc intelligere quod credit; si autem nec cupit, et ea, quae intelligenda sunt, credenda tantummodo existimat, cui rei fides prosit ignorat.«

495. **Demonstratio p. III.** Diximus tertio loco, fide homines ad novum altioremque provehi scientiae ordinem. Hoc docent

1. Scripturae sive cum affirmant, Filium Dei venisse nobisque *dedisse sensum* (διάνοιαν), *ut cognoscamus verum Deum* 1. Jo. 5, 20; sive cum tradunt hominem animalem i. e. naturalem gratia et fide destitutum non percipere ea, quae sunt Spiritus Dei, eo quod stulta ei videntur; imo ne posse quidem ea intelligere 1. Cor. 2, 2 ss.; sive cum gratiam, qua ad fidem in Christum adducimur, conferunt cum verbo, quo Deus dixit *de tenebris lucem splendescere* 2. Cor. 4, 6.

2. Docent patres, cum generatim fidem rationi scientiaeque opponentes, fide dicunt nos attingere veritates, quas ratio ne suspicari quidem potuerit; fidemque novum esse lumen, lumen plane coeleste, quo fideles illuminati vident, quae fugiunt oculos rationis. „Si enim fidelis nihil videret, ex fide illuminatio non esset, nec dicerentur illuminati fideles," inquit Hugo a s. Victore de sacr. l. 1 p. 10 c. 9. Quare s. Augustinus in Ps. 145 n. 19 scribit: „Omnino habet oculos fides et majores et potentiores et fortiores; hi oculi neminem deceperunt. Hi oculi semper sint ad Dominum." Et serm. 217 n. 2: „Ubi defecerit ratio, ibi est fidei aedi-

ficatio;" et in Ps. 36 enar. 2 n. 2: „Non parva pars scientiae est scienti conjungi. Ille habet oculos cognitionis, tu habeto credulitatis. Quod videt Deus, crede tu." Cf. supra n. 454 [5], et Chrysostomus de fidei oculis disserens in dictum Ap. 2. Tim. 1 n. 1 (Mig. 56, 271).

3. Id egregie illustrat s. Thomas c. gentes III, 152: »In quolibet cognoscente modus cognitionis consequitur modum propriae naturae; unde alius modus cognitionis est angeli, hominis et bruti animalis, secundum quod eorum naturae diversae sunt... Sed homini ad consequendum ultimum finem additur aliqua perfectio super propriam naturam scil. gratia. Oportet igitur, quod etiam super cognitionem naturalem hominis addatur in eo aliqua cognitio, quae rationem naturalem excedat et haec est cognitio fidei.« Quod si quaeritur in quo haec cognitio excedat rationem naturalem, explicat illud doctor angelicus super Boët. de Trin. q. 2 a. 2: »De divinis duplex scientia habetur. Una secundum modum nostrum, quae sensibilium principia accipit ad notificandum divina, et sic de divinis philosophi scientiam tradiderunt, philosophiam primam divinam scientiam dicentes. Alia secundum modum ipsorum divinorum, ut ipsa divina secundum se ipsa capiantur, quae quidem perfecte nobis in statu viae est impossibilis, sed fit nobis in statu viae quaedam illius cognitionis participatio et assimilatio ad cognitionem divinam, in quantum per fidem nobis infusam inhaeremus ipsi primae veritati propter seipsam. Et sicut Deus ex hoc ipso, quod cognoscit se, cognoscit modo suo i. e. simplici intuitu non discurrendo: ita nos ex his, quae fide capimus primae veritati inhaerendo, venimus in cognitionem aliorum secundum modum nostrum, scil. discurrendo de principiis ad conclusiones.« Sane fide mens credentis agglutinatur veritati increatae, ejus veluti oculo infallibili cognoscit omnium A et Ω, omnium principium, centrum et finem, reliqua omnia in sua connexione et relatione ad ipsam, et in hac specula sublimi collocata tuto de rebus terrenis judicat serena fruens tranquillitate (n. 454 [3]). »Probe namque novit, scribit ad rem Dionysius vulgo Areopagita dictus de div. nom. c. 7 § 4, quisquis unitus est veritati (divinae per fidem), quam bene se habeat, quamvis eum multi ut amentem arguant: latet enim illos eum per verae fidei veritatem ex errore excessisse; ipse autem vere novit se non (ut illi fabulantur) insanire, sed ab instabili mutabilique omnimode errantis varietatis motione per simplicem, circa eadem semper et eodem modo se habentem, veritatem esse liberatum. Hoc modo primi divinae sapientiae nostri praeceptores pro veritate quotidie moriuntur testificantes, uti par est, et sermone et opere, singularem illam christianae veritatis agnitionem omnium esse cum simplicissimam tum divinissimam, imo potius hanc solam esse veram atque unicam simplicem Dei notitiam.« »Est igitur, inquit ad rem s. Thomas c. gentes IV, 1, triplex cognitio hominis de divinis. Quarum prima est, secundum quod homo naturali lumine rationis per creaturas in Dei cognitionem ascendit; secunda est, prout divina veritas intellectum humanum excedens per modum revelationis in nos descendit, non tamen quasi demonstrata ad videndum, sed quasi sermone prolata ad credendum; tertia est, secundum quod mens humana elevatur ad ea, quae sunt revelata, perfecte intuenda.«

Quibus vel obiter expensis liquet, tantum abesse ut rationi fides adversetur, ut potius, quemadmodum gratia generatim naturam non destruit sed perficit, ita fides rationem exornet, promoveat, excolat.

496. **Demonstratio p. IV.** Jam recenseamus potiora munera, quae rationi circa ipsam fidem competunt. Rationis est

1. revelationis exsistentiam investigare (n. 15) fideique fundamenta seu revelationis credibilitatem ostendere; cf. thes. 80. „Ac primo quidem philosophia, inquit Leo XIII. in lit. cit., si rite a sapientibus usurpetur, iter ad veram fidem quodammodo sternere et munire valet, suorumque alumnorum animos ad revelationem suscipiendam convenienter praeparare: quam ob rem a veteribus modo ‚praevia ad christianam fidem institutio' (Clemens alex. strom. 1, 16; 7, 3), modo ‚christianismi praeludium et auxilium' (Origenes ad Greg. Thaumat.), modo ‚ad Evangelium paedagogus' (Clemens al. l. c. 1, 5) non immerito appellata est." Cf. Hettinger I diss. 12.

2. Rationis est veritates revelatas notitiis consentaneis apprehendere (revelatio enim nostris loquitur verbis, hinc nostris utitur conceptibus), quod exemplo illustrat Augustinus scribens de Trin. VIII, 8: „Credimus Jesum Christum natum de Virgine, quae Maria vocabatur. Quid sit autem virgo, quid sit nasci, quid sit nomen proprium non credimus, sed prorsus novimus." Hinc s. Thomas 2. 2 q. 8 a. 8 statuit: „Fides non potest universaliter praecedere intellectum. Non enim posset homo assentire credendo aliquibus propositis, nisi ea aliqualiter intelligeret." Cf. Scheeben Handb. § 47.

3. Rationis est veritates revelatas apte disponere atque in concinnum redigere ordinem; hinc teste historia theologiae literaria nunquam defuere viri docti, qui illas apte digererent atque ad harmonicum revocarent systema. Cf. Kleutgen V. d. 5; Gutberlet Lehrb. II s. 3 § 7.

4. Rationem posse multiplici analogia vel ipsis mysteriis lucem affundere discimus pariter ex eadem historia. Inductione enim constat, nullum esse mysterium, quod patres et theologi conati non sunt analogiis derivatis ex creaturis illustrare, adeoque fuisse saepe in iis inveniendis felices, ut occasio nonnullis exstiterint erroris, qui analogiarum luce decepti sibi persuaserint, mysteria vel demonstrari vel comprehendi posse. „Humana ratio, inquit s. Thomas l. 1 contra gent. c. 8, ad cognoscendam fidei veritatem, quae solum videntibus divinam substantiam potest esse notissima, ita se habet, quod ad eam potest aliquis veras similitudines colligere: quae tamen non sufficiunt ad hoc, quod praedicta veritas quasi demonstrative vel per se intellecta comprehendatur. Utile tamen est, ut in hujusmodi [1]) rationibus quantumcunque debilibus se humana

[1]) De demonstratione vero dogmatum ex ratione ita statuit Quodl. 3 a. 31: „Est autem valde cavendum, ne quis ad ea, quae fidei sunt, aliquas demonstrationes adducere praesumat propter duo. Primo quidem, quia in hoc derogat excellentiae fidei, cujus veritas omnem rationem humanam excedit secundum illud

mens exerceat, dummodo desit comprehendendi vel demonstrandi praesumptio: quia de rebus altissimis etiam parva et debili consideratione posse aliquid inspicere, jucundissimum est.“ Cf. conc. coloniense tit. 1 cap. 6; Guitmundus l. 1 n. 34 opusc. XXXVIII, 41.

5. Rationis est suscepta semel fide pro viribus, modeste tamen, in aliquam mysteriorum intelligentiam adniti in eaque proficere. Quare veterum axioma est: ‚Credo, ut intelligam‘, quod inferebant ex Is. 7, 9 (sec. LXX): *Nisi credideritis, non intelligetis.*

»Absit namque, scribit Augustinus ep. 120 n. 3, ut hoc in nobis Deus oderit, in quo nos reliquis animantibus excellentiores creavit. Absit, inquam, ut ideo credamus, ne rationem accipiamus sive quaeramus, cum etiam credere non possemus, nisi rationales animas haberemus. Ut ergo in quibusdam rebus ad doctrinam salutarem pertinentibus, quas ratione nondum percipere valemus, sed aliquando valebimus, fides praecedat rationem, qua cor mundetur, ut magnae rationis capiat et perferat lucem, hoc utique rationis est. Et ideo rationabiliter dictum est per prophetam: *Nisi credideritis, non intelligetis.*« — Et Cyrillus alex. l. 4 in Jo. 6, 70 c. 4: »Postquam basis instar constituta fuerit in nobis simplex nec curiosa fides, super hac deinceps ac paulatim cognitio struitur, quae nos ad mensuram aetatis, quae in Christo est, et ad virum perfectum ac spiritualem attollit.« Ideoque fidem vocat initio l. 6 de ador. in spir. τροφὸν συνέσεως. — Sicut rectus ordo exigit, docet Anselmus l. cur Deus homo II, 2, ut profunda christianae fidei credamus, priusquam praesumamus ratione discutere: ita negligentiae mihi videtur, si postquam confirmati sumus in fide, non studemus quod credimus intelligere.« Cf. et de fide Trin. c. 2. — Eundem in sensum scribit Richardus a s. Victore de Trin. 1, 3: »Oportet quidem per fidem intrare, nec tamen in ipso statim introitu subsistere, sed semper ad interiora et profundiora intelligentiae properare et cum omni studio et summa diligentia insistere, ut ad eorum intelligentiam, quae per fidem tenemus, quotidianis incrementis proficere valeamus.« — Belle vero s. Bonaventura in serm. 4 Christus unus omnium magister n. 15 (op. V, 511): »Ordo est, ut inchoetur a stabilitate fidei, et procedatur per serenitatem rationis, ut perveniatur ad suavitatem contemplationis, quem insinuavit Christus: *Ego sum via, veritas et vita* Jo. 14, 16.« Ceterum hujus assertionis commentarius luculentus est universa theologia scholastica, cujus scopus est in primis profectus intelligentiae in fidei dogmatibus [1]), de quo

---

Eccli. 3, 25: *Plurima super sensum hominis ostensa sunt tibi;* quae autem demonstrative probari possunt, humanae rationi subduntur. Secundo, quia cum plerumque tales rationes frivolae sint, dant occasionem irrisionis infidelibus, dum putant, quod propter rationes hujusmodi his, quae sunt fidei, assentiamus.«

[1]) Cf. Scheeben, qui egregie de hisce disputat l. 1 § 47 ss., ubi inter alia **1.** adducit motiva, quae nos inducere debent ad proficiendum in mysteriorum intelligentia, scil. **a.** voluntas Dei, qui etiam hunc in finem eas veritates revelavit: **b.** praestantia ipsarum veritatum; quo plenius enim ipsis imbuimur, eo propius ad finem nostrum accedimus; **c.** dignitas naturae rationalis, quae illarum cognitione perficitur; **d.** ipsa fidei utilitas et ejusdem **e.** momentum practicum. Fructus vero **2.** hujus profectus sunt: **a.** pro vere fidelibus major in credendo gustus et claritas; **b.** pro infirmis in fide adjutorium; **c.** pro nondum credentibus qui bonae sunt volun-

pulcherrime disserit Vincentius lirinensis commonit. c. 23. Quid vero de hoc profectu sit tenendum quidque cavendum, diximus n. 151 s., ubi habes et verba conc. vaticani de hoc munere rationis.

6. Rationis est veritates revelatas argumentis aptis ex locis seu fontibus theologicis haustis comprobare et stabilire, quod factum esse theologiae historia ostendit. Rationis denique est

7. dogmata tueri adversus exceptiones omnes, quod patres et theologi seculorum omnium egregie praestiterunt. „Fides nostra, scribit Anselmus II ep. 41, contra impios ratione defendenda est . . . illis rationabiliter ostendendum est, quam irrationabiliter nos contemnant."

»Nam christianus, prosequitur ib., per fidem debet ad intellectum proficere, non per intellectum ad fidem accedere, aut si intelligere non valet, a fide recedere. Sed cum ad intellectum valet pertingere, delectatur; cum vero nequit, quod capere non potest, veneratur.« — In eundem sensum scribit Hilarius de Trinit. XII, 20 citatis Coloss. 2, 8 s.: »Cavendum igitur adversum philosophiam est, et humanarum traditionum non tam evitanda sunt studia quam refutanda. Neque enim his ita concedendum est, quasi vincant potius quam fallant: quia nos Christum Dei virtutem et Dei sapientiam praedicantes, aequum est humanas doctrinas non tam diffugere, quam refellere, et simpliciores, ne ab his spolientur, et obstruere et instruere . . . Fidem non nudam apostolus atque inopem rationis reliquit (2. Cor. 10, 4 s.), quae quamvis potissima ad salutem sit, tamen nisi per doctrinam instruatur, habebit quidem inter adversa tutum refugiendi recessum, non etiam retinebit constantem obnitendi securitatem . . . Contundendae sunt ergo insolentes adversus Deum disputationes et destruenda rationum fallacium munimenta et elevata ad impietatem ingenia conterenda.« — »Cum tu eam (sapientiam christianam), addit ad rem Clemens alex. Stromat. l. 1 c. 5, philosophia et multo prudenti rectoque ejusmodi sumptu, tamquam lorica, munieris, sophistis inaccessam servabis.« Et c. 20: »Est quidem per se perfecta et nullius indiga Salvatoris doctrina, cum sit Dei virtus et sapientia. Accedens autem graeca philosophia non veritatem facit potentiorem, sed cum debiles efficiat sophistarum adversus eam argumentationes et propulset dolosas adversus veritatem insidias, dicta est vineae apta sepes ac vallum.« Vere ergo statuit Augustinus de Trin. XIV, 1: »Huic scientiae tribuitur illud, quod fides saluberrima ... gignitur, nutritur, defenditur et roboratur.« Ad quem l. notat s. Thomas 2. 2 q. 6 a. 1 ad 1: »Dicendum, quod per scientiam gignitur fides et nutritur per modum exterioris persuasionis, quae fit ab aliqua scientia: sed principalis et propria causa fidei est id, quod interius movet ad assentiendum.«

---

tatis motivum ad fidem disponens et inducens; **d.** incredulis obturatur os ne temere spernant fidei doctrinam. Innuit etiam **3.** semitam veluti, quam consectantes in dogmatum proficere possimus intelligentia: si scil. **a.** indagemus internam mysterii ejusque notarum vel proprietatum harmoniam et concentum; deinde **b.** concentum et nexum dogmatum inter se; denique **c.** eorum convenientiam sive cum perfectionibus divinis sive cum indigentiis naturae creatae. Cf. supra n. 151[3] et Kleutgen Theol. der Vorz. disp. 5 c. 4 fuse de his disputans.

Quae omnia confirmat Pius IX. auctoritate sua docens lit. encycl. 9. Nov. 1846: „Etsi enim fides sit supra rationem, nulla tamen vera dissensio nullumque dissidium inter ipsas inveniri unquam potest, cum ambae ab uno eodemque immutabilis aeternaeque veritatis fonte Deo Opt. Maximo oriantur, atque ita sibi mutuam opem ferant, ut recta ratio fidei veritatem demonstret, tueatur, defendat; fides vero rationem ab omnibus erroribus liberet, eamque divinarum rerum cognitione mirifice illustret, confirmet atque perficiat." Et conc. vaticanum sess. 3 cap. 4 de fid. et rat.: „Neque solum fides et ratio inter se dissidere nunquam possunt, sed opem quoque sibi mutuam ferunt, cum recta ratio fidei fundamenta demonstret ejusque lumine illustrata rerum divinarum scientiam excolat; fides vero rationem ab erroribus liberet ac tueatur, eamque multiplici cognitione instruat." Plene vero et plane egregie de muneribus rationis circa revelationem disserit Leo XIII. in lit. encycl. ‚Aeterni Patris'.

497. **Scholion.** Relationem inter fidem et rationem quadruplici analogia illustrare licet: Revelatio se habet ad rationem, fides ad scientiam

1. ut domina ad ancillam [1]). Sicut enim **a.** ancilla dominae non adversatur, sed viam praeparat, eam **b.** reveretur in propriis, **c.** ab ea regitur seque **d.** illi instrumenti instar exhibet, quo domina utatur ad usus suos: ita ratio obsequitur revelationi, scientia fidei (n. 496). Neque hoc obsequium servile est: sed in eo etiam obtinet illud ‚servire Deo regnare est'.

2. Se habet ut sponsus ad sponsam. Quamvis enim communem habeant originem **a.** ratio subordinatur revelationi; mutuo **b.** se adjuvant et perficiunt, ut ex earum synthesi oriatur fides et theologia. Revelatio **c.** fecundat rationem, ratio excipit excolitque semen; copula **d.** oritur ex voluntario assensu rationis Deo revelatione gratiose ad ipsam se demittenti exhibito, et per eam **e.** nobilitatur, ditatur; sed et ligatur et obligatur.

3. Se habet ut Spiritus s. ad b. Mariam Virginem, et

4. ut Verbum assumens ad naturam humanam assumptam; quae manens integra et inconfusa, retinens suam propriam operationem, non fuit tamen a Verbo independens suique juris, sed instrumentum illi obnoxium.

Neque haec doctrina, quae colligitur ex verbis Pauli 2. Cor. 10, 4 s. (n. 256 [2]) et fluit ex rerum naturis, vel philosophiam evertit, vel injuriam ei aut damnum infert; intacta enim per eam manent **a.** principium cognitionis philosophicae; **b.** leges cogitandi, secundum quas ratio se evolvit ac cognitiones acquirit philosophicas; **c.** motivum proprium, cui innititur cognitio philosophica. Quod si revelatio normae instar est corrigentis errores, in quos forte philosophus inciderit, atque viae ducis illum in suis studiis dirigentis, hoc naturae et indoli philosophiae nullatenus adversatur. Quamdiu enim ratio humana est creata, finita, errori obnoxia tamdiu probari non poterit philosophiam esse exlegem et independentem a ratione increata, ab ipsa veritate, quae revelando se manifestat. Qualis enim est illa philosophia, quae utique

---

[1]) Fusius haec evolvit Scheeben § 53; Mysterien § 106 ss. De prima comparatione cf. docte disserentem Clemens de scholasticorum sententia: philosophiam esse ancillam theologiae, Monasterii 1860. Cf. Kleutgen l. c. § 3.

amor et studium esse debet sapientiae, cujus objectum est veritas, quae intendit profundam veritatis cognitionem: si nullam rationem habeat ipsius veritatis increatae se ipsam manifestantis seque rationi proponentis, praesertim si ipse rationis usus ad cognitionem hujus manifestationis et propositionis velut manuducit? „Quapropter tantum abest, concludimus cum concilio vaticano sess. 3 cap. 4 de fide et ratione, ut Ecclesia humanarum artium et disciplinarum culturae obsistat, ut hanc multis modis juvet atque promoveat. Non enim commoda ab iis ad hominum vitam dimanantia aut ignorat aut despicit: fatetur imo, eas, quemadmodum a Deo, scientiarum Domino profectae sunt, ita si rite pertractentur, ad Deum juvante ejus gratia, perducere." Quod si philosophia ut decet rationem habet revelationis, ut normae et stellae rectricis, commodis illius (n. 494) utitur, ei obsequitur eaque munera circa eam obit, quae recensuimus n. 496, et in id intenta est, ut ex suis principiis progrediens ad conclusiones perveniat illi consonas vel saltem non dissonas, christiana appellari potest: qua appellatione nullatenus negatur eam esse prorsus rationalem. Cf. Stöckl Lehrb. der Apologetik I § 38.

Sectio III.

De regula fidei.

498. *De objecto materiali fidei.* — Genesim fidei descripsimus, atque in actu fidei duplex distinximus elementum, objectum scil. materiale seu veritatem, quae creditur, et objectum seu motivum formale seu rationem, propter quam veritati propositae per fidem assentimus (n. 457). Quaeritur nunc quam late pateat objectum fidei divinae materiale, et respondemus, omne id esse posse objectum materiale, quod a Deo est revelatum, ut per se patet. Ad eam vero fidem divinam, quae simul sit catholica, non sufficit, ut aliquid sit divinitus revelatum: requiritur praeterea, ut quod divinitus est revelatum, ab Ecclesia omnibus credendum proponatur ac velut applicetur. „Binas requiri conditiones, quae simul ad articulum fidei (catholicae) constituendum concurrant, nemo est theologorum, qui ignoret, inquit Perrone in disquis. theol. de immac. conc. p. 2 c. 1, alteram intrinsecam, extrinsecam alteram. Prior est, ut quod ex fide est, in divina contineatur revelatione: ideo enim aliquid ex fide credimus, quia id revelavit Deus . . . Altera est propositio Ecclesiae, qua certi efficimur aliquid divinitus revelatum esse." Ideoque concilium vaticanum sess. 3 cap. 3 de fide docet: „Porro fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesia sive solemni judicio sive ordinario et universali magisterio tamquam divinitus revelata credenda proponuntur." Haec Ecclesiae propositio, quae non est motivum fidei, ne partiale quidem, est conditio, ut revelatio semel facta tuto singulis per tempora applicetur, non intereat, sed vivere pergat, subtrahatur credentium arbitrio et controversiis, magis exserat auctoritatem suam in fidelium mentem augeatque

fidei meritum et ut connaturalius per commune et visibile magisterium obtineatur omnium in credendo conspiratio et unitas: hinc dicitur regula fidei. Bene de ea disputat Scheeben § 43 praesertim n. 768 s. et KL. 5², 639, ubi simul notat, spiritum vere fidelis et catholici se prodere subjectione sub hac auctoritate fidem nostram regulante: sicut et haeresis se prodit rebellione non tam adversus Deum, quam adversus hanc auctoritatem divinitus institutam vicesque Christi gerentem, qua rejecta sibi ipsa fidem determinat et elegit (hinc nomen suum ab αἱρέω) pro lubitu.

499. **Scholion I.** *De fide divina, catholica, ecclesiastica.* — Differt ergo fides divina a fide catholica. Ad illam sufficit, ut objectum sit divinitus revelatum et ut de hac revelatione certo nobis constet; ad fidem autem catholicam, ad quam scil. omnia Ecclesiae membra obligantur, requiritur praeterea propositio Ecclesiae, quae omnino est necessaria, ut unitas fidei in Ecclesia vigeat. Ideo fides catholica semper est fides divina, quia Ecclesia nihil credendum proponit, nisi quod est revelatum: sed non omnis fides divina est catholica, si scil. deest propositio Ecclesiae. Ita ille, cui revelatione privata aliquid manifestatur, poterit, imo debebit id credere fide divina, quam primum de revelationis facto certus redditur. Ita theologus ingenii sagacitate certus reddi potest veritatem aliquam vere contineri in divina revelatione, quamvis Ecclesia illam explicite credendam nondum proposuerit: qua in hypothesi poterit illam credere fide divina (scil. propter Dei revelantis auctoritatem), quamvis ea ex defectu propositionis ab aliis nondum sit credenda, imo sine haeresis peccato negari possit. Praeter fidem divinam et catholicam loquuntur theologi etiam subinde de fide ecclesiastica, quae innititur infallibili auctoritati Ecclesiae ac pro objecto habet illa Ecclesiae judicia, quae versantur non circa veritates revelatas, sed circa ea, quae diximus cum revelatione connexa ac propterea ecclesiastico magisterio obnoxia (n. 275 ss. et infra n. 506 s.). Haec fides dicitur mediate divina, quia illius assensus innititur infallibili Ecclesiae auctoritati, quam fide divina et catholica credimus.

500. **Scholion II.** *De revelationibus privatis.* — Quaeritur quo pacto fideles se gerere debeant circa revelationes personis piis factas, quae privatae dici solent prae deposito revelationis a Christo per apostolos in generis humani institutionem relicto ac morte ultimi apostoli consignato (cf. supra th. 31). Respondemus

1. Per se patet personam illam, cui facta est revelatio privata, obligari ad eam credendam fide divina, reliqui vero fideles eam credere non tenentur, cum non ad eos destinetur (n. 501⁵) et ipsi fere nunquam certitudinem habere possint de ejus genuinitate, quam non praebet Ecclesiae approbatio: hac enim Ecclesia non declarat tales revelationes vere divinas, sed solum eas nil continere, quod adversetur fidei catholicae et bonis moribus; ideoque permittit, ut edantur ad fidelium aedificationem.

2. Propterea tamen non licet eas spernere, cum possint esse divinae, cum probabiliter sint divinae, cum praesumptio stet pro illis (loquimur scil. de illis, quae passim in Ecclesia a viris piis et doctis pro revelationibus habentur).

3. Imo licebit eas credere, quam primum certo de earum genuinitate constat (quod rarum); quod si probabiliter tantum de hac constat, licebit eas credere, sed hic assensus, cum non possit excludere prudenter omnem formi-

dinem, non poterit esse super omnia firmus, ideoque non erit actus fidei theologicae, de qua hic loquimur, sed actus juxta prudentiae regulas [1])

501. *Quid revelatum censeri possit.* — Revelatio ergo est principium constitutivum (materiale) et regula fidei catholicae: sed quia per se non sufficit ad fidem catholicam sine Ecclesiae propositione, est regula tantum remota; Ecclesiae vero propositio regula directiva et proxima. De utraque regula nonnulla sunt dicenda. Ut quid fide catholica credi possit ac debeat, necesse est in primis ex dictis, ut christiana contineatur revelatione, quae comprehenditur verbo Dei scripto et tradito, ut tr. II. ostendimus. Sed jam oritur quaestio implexa, quoadusque revelatio se porrigat, quae omnia et singula revelata censeri possint. Pro quaestionis solutione haec prae oculis habeantur:

1. Formaliter revelatum illud dicitur, quod ipsa locutione significatur seu quod a loquente dicitur vi significationis terminorum juxta sensum ab ipso intentum et manifestam ejus intentionem. Revelari formaliter potest aliqua veritas vel **a.** explicite, si eam termini per sese, immediate, clare enunciant; vel **b.** implicite, aequivalenter, per verborum adsignificationem, si scil. continetur in explicite revelato per identitatem realem et logicam sive totalem sive partialem, seu ita ut sine illa propositio explicite revelata intelligi nequeat. Ita cum revelatum est Christum esse hominem, formaliter explicite revelatum est, eum revera esse hominem seu id quod hominis nomine intelligere solemus; implicite vero, eum esse animal rationale, constare anima et corpore; si revelatum est, in divinis vere esse Filium, implicite, sed formaliter revelatum est, esse et Patrem.

2. Illud dicitur virtualiter seu mediate tantum revelatum, quod non est formaliter idem cum revelato, sed eo tantum continetur tamquam in principio, causa, radice, vel ita cum eo connectitur, ut per legitimam consequentiam necessario inde possit inferri [2]).

3. De ratione locutionis seu revelationis, quatenus cum locutione identificatur, est, ut ordinetur per se et immediate ad manifestandam alicui loquentis mentem. „Nihil enim aliud est loqui ad alterum, inquit s. Thomas 1. p. q 107 a. 1, quam conceptum mentis alteri manifestare." Illud ergo tantum propter revelationem seu locutionem alterius credi

---

[1]) Cf. Benedictus XIV. de canoniz. SS. l. 2 c. 32 n. 11, qui l. 3 c. 51 regulas exhibet dicernendi inter revelationes genuinas et spurias, sicut et Amort in op. de revelationibus, visionibus et apparitionibus privatis regulae tutae ex Scripturis, conciliis, ss. patribus aliisque optimis auctoribus collectae, explicatae atque exemplis illustratae. Augustae V. 1744.

[2]) Cf. Kilber in theol. wirceburg. t. 4 de virtutibus theol. disp. 2 c. 1; de subtili discrimine inter locutionem et revelationem cf. de Lugo disp. 1 de fide sect. 10.

potest, quod is reipsa manifestat et manifestare intendit. Quare cum quaeritur, num veritas explicite et formaliter non revelata, sed implicite contenta in altera certe revelata, credi possit vel etiam debeat: inquirendum est (nisi adsit authentica Ecclesiae declaratio), num omnibus expensis judicari possit, Deum revelando unam propositionem intendisse revelare et alteram. Etsi ergo Deus revelando aliquam veritatem perfectissime cognoscit omnia, quae ea sive formaliter sive virtualiter contineantur, ea tantum revelare intendit, quae verba secundum nostrum limitatum concipiendi modum per se significant.

4. Objectum fidei materiale aliud est quoad se, aliud quoad nos. Est objectum materiale quoad se, si est quidem revelatum, sed nondum satis constat vel de ipsa revelatione, ita ut ad credendum obligemur, vel de ejusdem sensu: quod si de revelatione deque ejus sensu satis constat, erit etiam objectum fidei quoad nos. Apto exemplo illustrat hanc distinctionem de Lugo disp. 1 sect. 13 § 3 n. 302 iis, quae legimus Dan. 5, 25. Objectum enim illorum verborum *Mane, Thekel, Phares*, utpote a Deo revelatum, erat secundum se objectum fidei, sed quamdiu rex Balthasar illud ignorabat, non poterat ipsum credere: jam accedente Danielis authentica interpretatione factum est objectum fidei ipsi regi. Ita omnia, quae divina continentur revelatione, jam ex se sunt de fide: sed per Ecclesiae propositionem etiam quoad nos fiunt de fide.

5. Aliud est aliquam veritatem esse credibilem seu quae possit credi fide divina; aliud eam esse credendam seu quae debeat credi. Ad illud sufficit, ut veritas sit revelata habeaturque sufficiens de ejus revelatione notitia; cum enim hoc casu adsint objectum materiale et formale et sufficiens utriusque applicatio seu omnia ad fidem requisita, elici poterit actus fidei. Ad alterum requiritur etiam notitia intentionis divinae nos ad credendum obligantis, quae habetur eo ipso, quod revelatio ad nos immediate vel mediate dirigitur: alioquin non tenemur positivum fidei actum elicere, quamvis nunquam liceat illud respuere, cum id in gravem Dei cederet injuriam.

502. Quibus praemissis ad *quaestiones particulares* respondeamus.

1. Si quaeritur quaenam veritates constituant objectum fidei materiale, respondemus, veritates omnes formaliter sive explicite sive implicite revelatas. Quaenam censeri possint formaliter, sed implicite revelata, accurate recensent fratres Walenburch examine III de princip. catholic. § 3. Huc spectant proprietates vel partes essentiales, quae sunt de notione alicujus rei; correlata: ita si revelatum est in divinis esse Filium, revelatum est esse et Patrem; negatio eorum, quae contradictorie opponuntur: ita si est revelatum, septem esse sacramenta, revelatum est non esse duo tantum etc.; propositiones particulares, e quibus universalis coalescit: ita cum revelatum sit, apostolos omnes accepisse Spiritum s., revelatum est etiam Mathiam ap. illum accepisse. Cf. Denzinger II, 511; Mazzella d. 2 a. 9.

2. Quaeritur num revelata propositione universali singulae propositiones particulares, quae ea continentur, sint de fide, ex. gr. num sit de fide, Petrum esse in peccato originali conceptum, cum revelatum sit omnes homines eidem peccato esse obnoxios. „Communis sententia concedit objectum illud particulare contentum in universali revelata pertinere ad fidem, quam tenent Canus, Vega, Valentia et alii, quos affert et sequitur Suarez disp. 3 sect. 11 et alii, quos addit et sequitur Hurtado late eam sententiam probans disp. 11 sect. 11, quia qui affirmat propositionem universalem, affirmat omnia singularia ibi contenta.“ Ita de Lugo disp. 1 sect. 13 § 3 n. 298. Negat vero Schrader de theologia generatim commentarii n. 66 annot. 4, „cum ista confusa, quam vocant, comprehensio in universali vero revelato non sufficiat.“ Pro quaestionis solutione respondemus **a.** propositionem particularem esse objective (quoad se) de fide, eamque posse credi, quam primum certum est, ipsam vere contineri propositione universali; non tamen **b.** teneri fideles, ut laborent in eliciendo actu fidei circa ejusmodi propositionem particularem, sed teneri **c.** eam non negare, et **d.** practice credere, praesertim si propositio particularis circa ipsos vel alios suae curae concreditos versatur et ab hac fide vita christiana pendet; **e.** explicite etiam credere, si specialis accedat Ecclesiae propositio.

Quare ut ad casus practicos veniamus, parentes tenentur practice credere filios suos esse peccato originali infectos, ut de eorum baptismo sint solliciti; peccator gravis criminis certo reus, tenetur credere se esse in statu peccati, ut ad justificationem se serio disponat etc. Si vero comprehensio propositionis particularis in universali a multiplici pendet conditione, ut ex. gr. haec hostia consecrata est corpus Christi: de fide quidem est **a.** propositio universalis: omnis hostia rite consecrata est corpus Christi; **b.** propositio vero particularis sub conditione tantum est de fide: haec hostia, si rite est consecrata, est corpus Christi [1]: non vero **c.** absolute, quia nunquam potest haberi sufficiens certitudo, eam rite esse consecratam, cum hoc a plurimis pendeat conditionibus: propterea tamen **d.** ea non sub conditione (actu concepta) est adoranda: actus enim fidei absolutus exigit exclusionem omnis dubii, non vero actus virtutis moralis (n. 472), cujusmodi est adoratio: quae manet meritoria, etiamsi hostia non esset consecrata: terminatur enim semper in verum Christi corpus etsi ibi non praesens.

3. Quod attinet quaestionem, num sit revelatum [2], *hunc N. N. esse verum* legitimumque pontificem, dissensus est inter theologos. Pro sententia negante

---

[1] „Fides credentis, inquit s. Thomas 2. 2. q. 1. a. 3 ad 4, non refertur ad has species panis vel illas, sed ad hoc, quod verum corpus Christi sit sub speciebus panis sensibilis, quando recte fuerit consecratum. Unde si non sit recte consecratum, fidei non suberit propter hoc falsum.“

[2] Bene notat Pesch VIII n. 272 non esse quaerendum, num fide divina credendum sit, pontificem nunc regnantem esse legitimum successorem s. Petri, sed num hoc sit objective revelatum. Hoc posterius satis bene probatur, non vero illud prius: nam eo ipso quod tam graves theologi inter se dissentiant, num dici possit revelatum, certitudo necessaria de facto revelationis ad credendum deesse videtur. — Ad rem autem ibid. n. 279 addit, ex eo quod revelatum censeri possit pontificem nunc regnantem esse b. Petri successorem, non sequi revelatum etiam esse eum exsistere, esse virum etc., cum revelatio non cedat in subjectum, quod ei potius praesupponitur, sed in praedicatum, et hoc nobis intendit manifestare, non subjecti exsistentiam, cujus revelatione non indigemus.

afferuntur a Suarez disp. 10 sect. 6 Turrecremata, Albertinus, Cajetanus, Bannez, Canus, Vega, Corduba, Castro et alii. Negare etiam videtur Schrader l. c., Franzelin de tradit p. 122 [3]. „Contrariam sententiam, inquit Lugo sect. 15 § 5 n. 326, docent nostri doctores (Suarez, Vasquez, Tanner, Valentia, Platelius etc.). Recentiores communiter . . . quam ego etiam sententiam veram existimo, et supponi videtur in decreto Martini V., quod factum fuit in concilio constantiensi,“ scil. jubetur suspectus de erroribus Wicleffi et Huss interrogari (a. 24): „Item utrum *credat*, quod papa canonice electus, qui pro tempore fuerit, ejus nomine proprio expresso, sit successor b. Petri habens supremam auctoritatem in Ecclesia Dei.“ Quae sententia juxta responsum (sub. lit. **e.**) videtur praeferenda. Propterea enim revelata est universalis, ut accedente Ecclesiae propositione tuto sciamus, quid tenendum sit de singularibus propositionibus, a quibus tantopere pendet bonum Ecclesiae et singulorum. Ceterum dissensus non est tanti momenti, cum ii theologi, qui negant id esse revelatum, tueantur id tamen tenendum esse assensu infallibili tamquam factum dogmaticum, in quo stabiliendo Ecclesia est infallibilis (n. 281). Cf. Liv. Meyer hist. controv. de auxiliis IV, 36. — Fere eadem dici possunt de quaestione, num hic vel ille sanctus ab Ecclesia solemniter canonizatus sit in coelo. Affirmant alii (cf. Maurus op. theol. l. 7 q. 140 n. 17), negabunt alii contenti assertione, id referendum esse ad facta dogmatica, de quibus infallibili constat certitudine (n. 279).

4. Quaeritur num quod est virtualiter tantum revelatum, ut conclusio, quae ex duplici praemissa revelata vel ex una revelata, altera naturaliter evidenti infertur, sit objectum fidei divinae. Respondemus: Conclusio non est objectum fidei divinae, si ratio assensus saltem partialis est bonitas illationis vel praemissa altera non revelata: quia tunc assensus non amplius innititur sola auctoritate Dei revelantis, sed cum hac aliud concurrit motivum: formalis vero tendentia actus fidei divinae est essentialiter haec: Credo hoc, quia Deus id dixit; seu aliis verbis: conclusio ejusmodi non est de fide, si syllogismus est illativus: est vel saltem poterit esse de fide, si syllogismus est tantum explicativus, si scilicet una ex praemissis adhibetur ad explicandum, quid in altera revelata implicite ex loquentis intentione contineatur, seu est tantum conditio applicans rationem formalem fidei. In priori casu conclusio dicitur theologica, cujus certitudo minor quidem est ea, qua gaudet conclusio de fide, major tamen certitudine conclusionis non theologicae. Qui enim eam negaret, posset praesumi haereticus, quia merito praesumitur, eum non negare illationem vel principium evidens naturale, sed ipsam praemissam revelatam. Cf. Pesch VIII n. 258 ss.

503. *De Ecclesiae propositione.* — Hactenus de materiali fidei objecto. Jam aliquid dicendum de ea conditione, quae necessaria est, ut veritas revelata objectum sit fidei catholicae (n. 498), scil. de Ecclesiae propositione, de qua pariter certo nobis constare debet.

1. Quaeritur quomodo Ecclesia doctrinam aliquam revelatam proponat, adeo ut fideles teneantur illam fide credere catholica, seu cujusmodi sit haec Ecclesiae propositio. Cui quaestioni ut satisfaciamus, adverti debet, duplex esse Ecclesiae magisterium seu docendi modum, al-

terum extraordinarium et solemnem, qui rarius et adjunctis tantum cogentibus exercetur; quotidianum alterum, ordinarium, consistentem in ipsa jugi Ecclesiae praedicatione. Ideoque aliter atque aliter Ecclesia ea, quae fide catholica tenenda sunt a fidelibus, credenda proponit: ea scil. proponit **a.** per conciliorum oecumenicorum definitiones; **b.** editis symbolis et fidei professionibus; **c.** per romanorum pontificum definitionem, quae sit ex cathedra; **d.** per decreta conciliorum provincialium, quae sint approbata a romano pontifice approbatione non tantum in forma simplici, sed in forma speciali[1]), seu quae ab universa Ecclesia sint recepta[2]). Et hi sunt modi solemniores, quibus Ecclesia in proponendis fidei dogmatibus utitur. Sed praeter hos plura credenda proponit Ecclesia suo magisterio ordinario, quod consentiente et jugi pastorum praedicatione continetur et magna saltem ex parte concretum et practicum redditur ipso cultu et praxi Ecclesiae. Gravissimus enim foret error ipsa Ecclesiae fundamenta subvertens, si quis contenderet, ea tantum esse credenda, quae solemni modo credenda proponuntur; nam hac in hypothesi primis Ecclesiae seculis nil fere fuisset credendum, deficiente ejusmodi solemni propositione. Quapropter Pius IX in literis ad archiep. monacensem 21. Dec. 1863 docet: „Etiamsi ageretur de illa subjectione, quae fidei divinae actu est praestanda, limitanda non esset ad ea, quae expressis oecumenicorum conciliorum aut romanorum pontificum hujusque apostolicae sedis decretis definita sunt, sed ad ea quoque extendenda, quae ordinario totius Ecclesiae per orbem dispersae magisterio tamquam divinitus revelata traduntur, ideoque universali et constanti consensu a catholicis theologis ad fidem pertinere retinentur.“ Cf. et verba conc. vaticani n. 498; Scheeben n. 403 s.; 423. 433.

504. Quaeritur 2. *quomodo cognoscatur propositio Ecclesiae,* seu quomodo cognoscatur aliquid ab Ecclesia ut fidei catholicae dogma proponi ab omnibus credendum. Respondemus, si agitur de ea propositione, qua

---

[1]) „Duplex distinguitur confirmationis species, altera in forma communi, quae et simplex atque ordinaria vocatur; altera in forma speciali, quae dicitur etiam ex certa scientia. Confirmatio simplex atque ordinaria actum ab inferioribus gestum in eo statu confirmat, in quo prius fuerat, nullum jus novum neque valorem illi tribuendo; supponit, non facit actum validum eumque approbat, in quantum jam valet . . . Confirmatio in forma speciali contra novum jus tribuit actui, eumque, si antea ex vitio aliquo fuisset invalidus, firmum reddit et validum, quasi per novam concessionem et, quatenus opus est, per dispensationem.“ Ita Nilles in comment. in conc. plenarium baltimorense III. (1884) introd. p. 37 ss. Cf. Bouix de curia rom. p. 472 ss.; Schneider KL. 10, 550.

[2]) Cujusmodi sunt concilia milevitanum II. et carthaginense a. 418. adversus pelagianos: arausicanum II. adversus semipelagianos, ebrodunense adversus jansenianos (1727) approbatum a Benedicto XIII. etc.

Ecclesia suo magisterio quotidiano plura credenda proponit, eam satis se ipsa innotescere, consensu scil. pastorum et patrum, consensu scholarum et theologorum, Ecclesiae catechismis et praxi, instructionibus pastoralibus etc.; propositionem vero illam solemnem, cujus quatuor species n. praecedenti recensuimus, pariter per se atque sponte sua innotescere, neque notas requiri (saltem plerumque), ut dignoscatur.

Claritatis tamen gratia juverit aliqua notasse. Nimirum non omnia, quae in decretis canonibusque conciliorum oecumenicorum romanorumque pontificum leguntur, fidei catholicae constituunt objectum, sed ea tantum, in quae definitio directe et immediate cadit. Sed quomodo haec dignoscuntur? Varia statuunt theologi criteria. Monent scil.

1. attendendam esse concilii intentionem. Si constat concilium noluisse aliquam dirimere controversiam, quamvis deinde in ipsius decretis reperiantur nonnulla, ex quibus per illationem una ex pluribus confirmari possit sententia, ea tamen propterea definita dici nequit. Ita quamvis satis efficaciter ex concilii tridentini sess. 14 cap. 4 demonstrari possit sufficientia attritionis ex metu gehennae conceptae cum sacramento poenitentiae ad justificationem, tamen quia concilium noluit hanc doctrinam definire, ea censeri nequit fidei dogma. Aliud exemplum dedimus supra n. 387. Si vero constat de concilii vel romani pontificis intentione proponendi fidem catholicam, etiamsi non adhibetur canonis forma sed decreti, decretum erit de fide. Quocirca errant, qui putant, solum canones concilii tridentini (et vaticani), non vero decreta esse de fide. Doctrina certe fide catholica tenenda continetur illius decretis sess. 4. 6. 13. 14. 21—23 et 25. De concilii vel pontificis intentione judicare licet ex haereticis, quorum errores damnantur.

2. Definitionis verba strictioris esse interpretationis i e. eum tantum sensum censendum esse definitum, qui sufficit et requiritur ad verificanda definitionis verba secundum sanae interpretationis regulas.

3. Ea non esse de fide, quae concilium confirmationis illustrationisque gratia adducit, nisi diserte declarat, hunc esse genuinum textus Scripturae quo utitur sensum: tunc enim authenticam praebet ipsius interpretationem. Ita cum concilium tridentinum sess. 7. can. 2 definit verba Jesu Christi Joan. 3, 5 non metaphorice esse intelligenda, sed de aqua naturali, authenticam hujus textus dedit interpretationem.

4. Verba ad fidem non spectare, sed eorum sensum, nisi definitio sit de ipso verbo, ut cum conc. nicaenum definiit Filium esse Patri consubstantialem.

5. Etsi anathema in contrarium sentientes definitionis est nota, excommunicationis poenam in contrarium docentes per se non esse definitionis argumentum, cum Ecclesia possit ad bonum commune sub gravi poena prohibere, quominus aliqua doctrina, etsi non haeretica, publice doceatur.

6. Ea quae contradictorie opponuntur definitae veritati vel formaliter implicite continentur juxta dicta n. 501, censenda esse pariter definita.

7. Quod si graves theologi inter se dissentiunt, num quid ab Ecclesia sit definitum, haberi illud non posse ut dogma proprie dictum catholicum.

Nam ad hoc requiritur non solum certa revelatio, sed et certa propositio ex parte Ecclesiae, quae censeri nequit certa, si theologi vere graves probeque catholici de ea inter se dissentiant.

505. **Corollaria. 1.** Cum id omne spectet ad fidem catholicam, quod divinitus revelatum est et ab Ecclesia omnibus credendum proponitur, cumque Ecclesia s. Scripturam tamquam Dei verbum omnibus proponat fidelibus; sequitur, absque ulla ulteriore Ecclesiae declaratione vel interpretatione pertinere ad fidem catholicam omnia illa, quae in divinis literis ita clare continentur, ut a nemine negari possint, nisi ab eo, qui vel s. Scripturam abjiciat vel rationem exuat. Haec est communis theologorum sententia, quam ita enunciat de Lugo d. 20 s. 2 n. 58: »Ecclesia clare et manifeste proponit credendam s. Scripturam et omnia et singularia ea contenta. Si ergo manifeste constat, aliquid in s. Scriptura contineri, aeque manifeste constare debet, id ab Ecclesia nobis credendum proponi.« Prae oculis tamen habeantur, quae docet s. Thomas in 1. Cor. 11 lect. 4: »Pertinet autem aliquid ad disciplinam fidei dupliciter. Uno modo directe, sicut articuli fidei, qui per se credendi proponuntur, unde error circa eos secundum se facit haereticum, si pertinacia adsit . . . Quaedam vero indirecte pertinent ad fidei disciplinam, in quantum scil. ipsa non proponuntur ut propter se credenda, sed ex negatione eorum sequitur aliquid contrarium fidei, sicut si negatur Isaac fuisse filius Abrahae, sequitur aliquid contrarium fidei scil. s. Scripturam continere aliquid falsi. Ex talibus autem non judicatur aliquis haereticus, nisi adeo pertinaciter perseveret, quod ab errore non recedat, etiam viso quid ex hoc sequatur.«

2. Fieri potest, ut quis sit vere haereticus formalis ante solemnem sui erroris condemnationem, si scil. neget veritatem revelatam satis ab Ecclesia magisterio suo quotidiano credentium fidei propositam. Neque propterea conciliorum celebratio solemnisque haeresis condemnatio reddetur inutilis, sed erit utilis sive ad uberiorem fidei catholicae illustrationem, confirmationem, propositionem, sive ad majorem fidelium cautelam, sive ad omnem adversariis excusationem praecludendam (n. 430). Cf. Kleutgen I n. 57 ss.

506. *De doctrina catholica.* — Hactenus de dogmate[1]) catholico, quod a fidelibus fide divina et catholica est credendum. Praeter dogmata autem plura alia sunt tenenda a fidelibus, praesertim a theologis, quae quidem per se vel formaliter non sunt revelata, sed intimo nexu cum veritatibus revelatis cohaerent, et quae propterea magno consensu docentur in Ecclesia et quandoque ab Ecclesia authentico statuuntur judicio, directe vel indirecte pronunciata censura in opiniones contrarias. Quo-

---

[1]) De dogmatis notione, acceptione, divisionibus in dogmata quoad se et quoad nos seu in materialia et formalia, declarata et non declarata (n. 501[4]), symbolica et non symbolica, necessaria necessitate medii vel praecepti, fundamentalia et non fundamentalia (n. 295), imperata, libera, tolerata et vetita, cf. Scheeben l. 1 § 29 n. 418 ss.; Heinrich KL. III, 1879 ss. Ex communi autem theologorum placito post d. Thomam 2. 2 q. 1 a. 6 nomine dogmatis intelligitur quaecunque veritas a Deo utcunque revelata et per Ecclesiam proposita: nomine vero *articuli* veritas fidei dumtaxat principalis omnibus ad explicite credendum proposita et quae distinctam continet difficultatem: cujusmodi sunt dogmata, quae articulatim in symbolo apostolico recitamus.

circa Pius IX. confirmans decreta conc. vaticani sess. 3 ita concludit: „Quoniam vero satis non est, haereticam pravitatem devitare, nisi ii quoque errores diligenter fugiantur, qui ad illam plus minusve accedunt; omnes officii monemus, servandi etiam constitutiones et decreta, quibus pravae ejusmodi opiniones, quae isthic diserte non enumerantur, ab hac sancta sede proscriptae et prohibitae sunt." Quare duplex distingui potest et debet doctrinae catholicae acceptio, altera angustior, laxior altera. Pressius accepta doctrina catholica **1.** idem est ac fides catholica (objective) et complectitur omne id, quod fide catholica est credendum; laxiori vero significatione (sed technica) adhibita **2.** complectitur praeter dogmata catholica alia doctrinae capita, modo indicata, quae sunt certo tenenda quaeque constituunt non tam normam credendi, quam potius normam catholice cogitandi et judicandi.

Nomen doctrinae catholicae latiori etiam sensu (etymologico) potest **3.** accipi pro ea scil. doctrina, quae magno quidem consensu a theologis docetur, ab ipsa vero Ecclesia nunquam authentico aliquo decreto fuit sancita, ut ex. gr. novem esse angelorum ordines, singulis indiscriminatim hominibus adesse suum angelum custodem, nemini deesse gratiam ad salutem sufficientem; imo **4.** sensu latissimo (et negativo) significat quamlibet doctrinam, quae non adversatur doctrinae Ecclesiae plus minusve gravibus rationibus innititur theologicis et quolibet theologo catholico tuto liciteque defendi et admitti potest, quin tamen ad hoc teneatur. Quo sensu duae sententiae plane contrariae dici possunt catholicae, ut praedestinatio ante et post praevisa merita; gratia ex sese vel ab extrinseco efficax etc. Ex iis autem, quae hic disputavimus, patebit, quam reprehendendi sint illi theologi, qui omnia ea, quae non constituunt dogmata fidei catholicae, adiaphoris accensent, quae idcirco licite negari vel in dubium possint vocari, quos merito Kleutgen l. c. n. 88 graviter carpit.

507. Ut doctrinae catholicae, quam modo normam diximus catholice sentiendi et judicandi, ambitus rite definiatur, recolenda sunt ea quae de objecto magisterii ecclesiastici statuimus; quaedam etiam addenda de censuris, quibus Ecclesia revelationis depositum tuetur atque adversus omnes opiniones noxias sepit, de subjecto magisterii ecclesiastici deque assensu, qui variis Ecclesiae judiciis debetur.

De objecto magisterii ecclesiastici. — **1.** Ostendimus nimirum magisterii ecclesiastici infallibilitatem immediate quidem ad revelationis depositum se extendere (n. 273), mediate vero ad omnia ea, quae cum revelatione ita cohaerent, ut nisi ea in tuto sint, ipsum revelationis depositum in discrimen vocetur (n. 275 ss.). Si autem quaeris, quaenam ita cum revelatione sint connexa, ut propterea saltem indirecte ad infallibilitatis ecclesiasticae objectum spectent, respondemus, nonnulla cum illa esse connexa **a.** praesuppositive, et quidem vel logice, ut plures veritates philosophicae (n. 276), vel historice, ut quaedam facta, quae

propterea dogmatica dicuntur (n. 280); vel exegetice ut textus dogmatici, qui ante intelligi debent quam dijudicari possint (n. 282); **b.** consecutive, ut conclusiones ex principiis fidei ope principiorum rationis deductae, ad quas revelatio in agrum mentis pinguem i. e. sagacem, solertem, veri cupidum et amantem recepta sponte sua allicit, inducit ac propemodum propellit (cf. n. 151[5]. 275[3]); **c.** habitu consonantiae vel dissonantiae, ut variae doctrinae; denique **d.** finaliter seu habitu medii ad finem revelationis, qui est major Dei gloria, Ecclesiae bonum, animarum salus, ut variae leges disciplinae, vivendi formae (ordines religiosi) etc. (n. 277 ss.).

508. *De censura theologica.* **II.** Quaeritur quid sit censura theologica. Censura theologica a theologis praeeunte Antonio de Panormo[1]) in scrutinio doctrinarum l. 1 a. 2 definitur: Judicium seu sententia, qua nota prava et maligna cuidam doctrinae inuritur tamquam fidei aliquo modo noxiae. A censura morum differt materia, quod haec circa ipsos mores vitaeque qualitatem, circa doctrinam (theoreticam et practicam) illa versatur; differt forma a censura mere doctrinali, quae pronunciatur a theologis, qui pro sua sacrae doctrinae peritia satis idonei sunt ad discernendum verum a falso et rectum a pravo; nam non solum theoretice, sed authentice stigmate notat doctrinae alicujus pretium objectivum ratione habita doctrinae revelatae, enunciat illius professione violari ordinem moralem, eam esse illicitam, ideoque ad eam cavendam obligat. Et sane illicitum est vel minima ex parte doctrinam laedere catholicam, quae plane sancta est, et quidem **a.** materialiter, complectitur enim veritates sanctas; et **b.** formaliter utpote doctrina divina tam ratione originis quam quia nomine Dei atque sub assistentia s. Spiritus proponitur; et **c.** efficienter seu virtualiter, cum ad vitae sanctitatem efficienter conducat. Censura differt a mera doctrinae prohibitione, quia haec non semper supponit vitium doctrinae inhaerens.

509. *Censurarum varii gradus.* — Sicut autem non omnes morbi ex aequo saluti opponuntur, ita et doctrinae falsae vel noxiae non omnes ex aequo adversantur fidei; quare varii distinguuntur censurarum gradus. Praecipuas censurarum species complexus est Clemens XI. in bulla ‚Unigenitus‘, damnans Quesnelli propositiones „tamquam falsas, captiosas, male sonantes, piarum aurium offensivas, scandalosas, perniciosas, temerarias, Ecclesiae et ejus praxi injuriosas, neque in Ecclesiam solum, sed etiam in potestates seculi contumeliosas, seditiosas, impias, blasphemas, suspectas de haeresi ac haeresim ipsam sapientes, necnon haereticis et haeresibus, ac etiam schismati faventes, erroneas, haeresi proximas, pluries damnatas ac demum haereticas variasque

---

[1]) Praeter hunc auctorem classicum cf. Montagne de censuris seu notis theologicis (Migne theol. cursu I, 1111 s.); Kleutgen l. c. t. 1 n. 81 ss.; Scheeben Handb. der k. Dogm. § 30; Mazzella disp. 2 a. 10; Heinrich § 110 etc.

haereses, et quidem in eo sensu, in quo hae damnatae fuerunt . . . manifesto innovantes.« Ex his plures explicatione non indigent, cum ex ipso pateant nomina. Ant. de Panormo recenset 69 censurarum species, quae decursu temporis a conciliis, romanis pontificibus necnon a facultatibus theologicis adhibitae fuere. Potiores recensebimus, in quarum tamen explicatione theologi non nihil inter se dissentiunt.

510. Dicitur **1.** propositio haeretica, si directe et immediate adversatur veritati revelatae et ab Ecclesia ad credendum certo propositae.

2. Dicitur erronea, si opponitur non veritati in se et formaliter revelatae, sed conclusioni theologicae seu veritati, quae ratione evidenter ex dogmate colligitur, ideoque dogmati non immediate sed mediate, mediante conclusione inde legitime deducta, adversatur.

3. Haeresi proxima dicitur, si vel ipsum dogma, cui dicitur opponi, non est supra omne dubium, quod scil. Ecclesiae propositio non est supra omne dubium manifesta, vel si oppositio cum dogmate non plane est evidens, vel si veritas, cui adversatur, est tantum fidei proxima. Fidei proxima illa dicitur veritas, quae ex theologorum consensu continetur divina revelatione, cui tantum deest ad hoc, ut sit dogma, Ecclesiae propositio, uti erat diu (non tamen semper) ante Pii IX. definitionem veritas de immaculata b. Mariae V. conceptione. Hinc explicatur quid sit propositio errori proxima. Dicitur

4. haeresim sapiens vel de haeresi suspecta, si propositio est aequivoca, admittens sensum catholicum et haereticum, ita tamen, ut sensus haereticus praevaleat, ratione sive verborum sive adjunctorum.

5. Dicitur temeraria, et quidem positive, si adversatur sententiae in Ecclesia communiter receptae, quin ulli rationi probabili innitatur. Huc spectant propositiones, quae adversantur auctoritati in Ecclesia magnae, sed non infallibili, ut sententiae theologorum gravissimorum communi, concilii particularis, congregationum romanarum, quae de doctrina judicant, etc. Quod si tali auctoritati non refragatur, sed caret omni fundamento probabili, spectat autem ad argumentum vere theologicum, dicitur temeraria negative, ut si quis contendat, alium sanctum praeter b. Mariam V. habuisse tota sua vita privilegium immunitatis a quovis peccato veniali.

511. *Quae de censuris tenenda sint.* — **1.** Potestas authentice pronunciandi censuras est, ut per se patet, penes magisterium ecclesiasticum. Censuram tantum doctrinalem seu scientificam, ad quam amplectendam nemo tenetur, ferre possunt theologi, quod jus olim frequenter, graviter et utilissime exercebant sacrae universitatum facultates, non quidem in oppositione cum magisterio ecclesiastico, sed sub directione, consensione cumque approbatione ejusdem. Est tamen privatis theologis prohibitum opinionibus, quae in scholis libere defenduntur, ullam

inurere proprii nominis censuram, non secus atque imprudens certe temerariumque foret, meras opiniones tamquam de fide certas propria auctoritate asserere. Cf. clausulam decreti, quo Innocentius XI. proscripsit 65 prop. (Denzinger n. 1083 col. n. 1017. 964).

2. Fideles sub gravi tenentur ad amplectendam censuram, nam ejus objectum est grave, finis summi momenti, intentio Ecclesiae opiniones noxias sub gravi prohibentis manifesta.

3. Ecclesia in ferendis censuris est infallibilis (n. 275); in quo ita consentiunt theologi, ut disputent tantum de eo, utrum opinio opposita sit haeretica, an erronea vel saltem temeraria.

4. Censurae non solum obligant ratione obedientiae, quam debemus Ecclesiae; sed etiam quod ex ejus judicio infallibili discimus, propositiones censura notatas revera esse reprobandas.

5. Si propositiones in globo, ut dicitur, damnantur, tenendum est, earum nullam esse, quae non unam saltem ex subjectis censuris mereat, nullamque esse ex recensitis censuris, quae non saltem uni ex damnatis conveniat propositionibus. Neque ejusmodi damnatio est incongrua, sicut nec prohibitio medici, qua variis cibis infirmo propter malignos eorundem effectus interdicit, quin determinet singulorum proprium effectum noxium. Sufficit prudenti infirmo, ut ab omnibus cibis ita notatis sibi caveat. Patet autem fieri posse, ut una eademque propositio pro vario ad diversa doctrinae revelatae capita plures mereat censuras.

6. Eo ipso quod tenemur has respuere propositiones, non sequitur, doctrinam contradictorie oppositam tamquam revelatam vel fidei dogma amplectendam esse, nisi propositio damnata fuerit ut haeretica; sed sequitur illam habendam esse, ut doctrinam sanam, quae tenenda est propter infallibilem Ecclesiae in docendo auctoritatem, ideoque constituit objectum fidei seu doctrinae ecclesiasticae (cf. n. 499. 506).

512. Haec sunt, circa quae praestantiores theologi consentiunt. Quod vero majoris est momenti, eadem magna ex parte recentiori praesertim aetate ab Ecclesia authentice sancita sunt. Ita enim docet Pius IX. in literis 11 Dec. 1862 ad archiep. monacensem: »Ecquis non videt, quam vehementer sit rejicienda, reprobanda et omnino damnanda hujusmodi Frohschammer sententia atque doctrina? Etenim Ecclesia ex divina sua institutione et divinae fidei depositum integrum inviolatumque diligentissime custodire, et animarum saluti summo studio debet continenter advigilare, ac summa cura ea omnia amovere et eliminare, quae vel fidei adversari, vel animarum salutem quovis modo in discrimen adducere possunt.« Sequuntur deinde verba illa gravissima, quae habes n. 491. Verba conc. vaticani in hanc rem cf. 276. Concilium vero ebrodunense a Benedicto XIII. anno 1727 plenissime approbatum de bulla ‚Unigenitus', qua 101 propositiones Quesnelli censuris notantur, docet: »Constitutio ‚Unigenitus' est dogmaticum, definitivum et irretractrabile judicium illius Ecclesiae, de qua divino ore dictum est: *Portae inferi non prae-*

valebunt adversus eam. Si quis igitur eidem constitutioni corde et animo non acquiescit aut veram et sinceram obedientiam non praestat, inter eos habetur, qui circa fidem naufragaveruut.« Denique ii, qui errorum Wicleff et Huss suspecti habentur, interrogandi sunt ex mandato Martini V. art. 11: »Item specialiter literatus interrogetur utrum credat, sententiam sacri constantiensis concilii super quadraginta quinque Joannis Wicleff et Joannis Huss triginta articulis superius descriptis latam, fore veram et catholicam: scilicet, quod supradicti quadraginta quinque articuli Joannis Wicleff et Joannis Huss triginta non sunt catholici, sed quidam ex eis sunt notorie haeretici, quidam erronei, alii temerarii et seditiosi, alii piarum aurium offensivi.« Cf. Vermeulen de rom. pont. infallibilitate in ferenda infra haeresim censura.

513. **Scholion**. Quod *syllabum* complectentem praecipuos nostrae aetatis errores attinet, haec sunt tenenda: **1.** »Pium IX. ut sese opportunitas dedit, ex opinionibus falsis, quae maxime valere coepissent, plures notasse, easdem postea in unum cogi jussisse, ut scil. in tanta errorum colluvie haberent catholici homines quod sine offensione sequerentur« (Leo XIII. lit. encycl. 1. Nov. 1885). **2.** Syllabum dogmatico plane pollere charactere et pretio, eumque irrefragabilem seu infallibilem vim habere, ut bene ostendit Schrader, comment. de theologia generatim n. 84, et fuse admodum Rinaldi in l. Il valore del Sillabo, Roma 1888. Seposita enim etiam quaestione, num singulae ejusdem propositiones a romano pontifice e cathedra loquente, proinde auctoritate infallibili, fuerint reprobatae: certum est eum quam solemnissime ab universo episcopatu catholico fuisse receptum, approbatum et promulgatum, ideoque omni ea auctoritate frui, quae judicio Ecclesiae docentis inesse possit: mirus enim hic consensus universi episcopatus signum est, manifestatio et criterium vim judicii dogmatici et authenticae regulae catholice sentiendi inesse syllabo. Quare **3.** ab Ecclesiae filiis assensu indubio propositiones, quas complectitur, esse reprobandas atque cavendas. Inde tamen **4.** non sequi, vi hujus reprobationis propositiones contradictorie oppositas esse de fide: cum enim non damnentur ut haereticae, inferri nequit oppositum esse de fide, nisi id aliunde constet. Sequi vero **5.** quod sicut hae propositiones continent doctrinam ex infallibili romani pontificis declaratione aliquo modo doctrinae catholicae noxiam, ita contradictorie oppositae complectantur doctrinam catholicam et sanam.

514. *De subjecto magisterii authentici.* — **III.** Quod authentici magisterii subjectum attinet, alibi ostendimus illud esse romanum pontificem et coetum episcoporum sive in concilium oecumenicum congregatum sive per orbem dispersum (n. 260 ss.). Praeterea tenendum est

1. potestate docendi, quamvis non infallibili, authentica [1]) tamen. praeditos esse in sua dioecesi episcopos; hi enim positi sunt a Spiritu

---

[1]) Doctor authenticus in Ecclesia est, qui ex officio divinitus instituto jus habet et obligationem docendi, cui proinde in aliis respondet audiendi officium. Authentia latius patet infallibilitate estque jus docentis, ut audiatur et ejus doctrina recipiatur. De essentia authentici judicis non est, ut ipse sibi normam statuat, secundum quam decernat, neque ut ejus sententia sit peremptoria, a qua non liceat appellare, ut liquet ex tot judicibus societatis civilis: eoque magis erit aliquis in Ecclesia doctor authenticus, quo majore jure licet praesumere eum docere in unione

sancto regere Ecclesiam Dei (Act. 20, 28), et eorum tamquam successorum apostolorum est doctrinam revelatam fidelibus annunciare atque proponere, secundum doctrinam jam definitam judicare, illam urgere, dubiis excitatis applicare, contumaces condemnare etc.; sed gravibus de causis nequeunt de controversiis fidei ita judicare, ut novam edant definitionem nisi congregati in concilium: neque ea erit peremptoria, nisi accesserit confirmatio pontificia. Ejusmodi causae sunt: gravitas negotii, cujusmodi est controversia de fide; universalitas negotii, fidei enim causa universalem spectat Ecclesiam, in qua una eademque vigere debet fides: unitas fidei, quae nimis facile laederetur, si episcopus quivis seorsim ab aliis in controversiis fidei authentice judicare posset. Quare, ut bene notat Scheeben l. 1 n. 122, episcopis competit quaedam potestas judicialis, prout eam exposuimus, non vero legislativa, qua aliquid statuant per modum legis fidei, quae est solius romani episcopi et conciliorum oecumenicorum.

2. Potestate authentice docendi a fortiori fruuntur concilia provincialia, quae secundum canonum praescripta celebrantur; inter quae praescripta haud infimum est, ne contra sedis apostolicae sententiam congregentur. alioquin ea ipso jure nulla, irrita, invalida, inania viribusque et effectu penitus et omnino vacua ab initio sunt eruntque, ut Alexander VIII. de declaratione famosa cleri gallicani a. 1682 statuit. Cum vero judicia peremptoria de fidei controversiis spectent ad causas majores, ideo ut vim habeant, approbanda sunt forma solemni vel saltem speciali a sede apostolica: quod si approbatione destituuntur tacitusque consensus supponi nequit, praesertim si ex culpabili negligentia seu virtuali contemptu sedis apostolicae relatio fuit omissa, auctoritate carent. Quare damnata fuit synodi pistoriensis prop. 85: „Propositio enuncians, qualemcunque cognitionem ecclesiasticae historiae sufficere, ut fateri quisque debeat, convocationem concilii nationalis unam esse ex viis canonicis, qua finiantur in ecclesia respectivarum nationum controversiae spectantes ad religionem; sic intellecta, ut controversiae ad fidem et mores spectantes in Ecclesia quacunque subortae per nationale concilium irrefragabili judicio finiri valeant; quasi inerrantia in fidei et morum quaestionibus nationali concilio competeret: schismatica, haeretica.“ Et in syllabo prop. 36: „Nationalis concilii definitio nullam aliam admittit disputationem civilisque administratio rem ad hosce terminos exigere potest.“

---

cum doctore maxime authentico et infallibili. Cf. Palmieri de rom. pontif. th. XXVIII. Quid de docendi jure et officio aliorum, qui episcopis sunt inferiores. ut parochi, concionatores, catechistae, parentes etc. sit tenendum, bene exponit Scheeben § 12, sunt scil. organa et media auxiliaria episcoporum regimini penitus subordinata.

515. *De congregationibus romanis.* — **3.** Potestate authentice docendi pollent etiam congregationes romanae cardinalium, quae ad custodiam depositi revelationis puritatisque fidei tutelam sunt institutae. Hujusmodi sunt praesertim congregatio s. Officii seu inquisitionis haereticae pravitatis, congregatio Indicis librorum prohibitorum et subinde congregatio Poenitentiariae in rebus moralibus. Congregationes hoc a conciliis provincialibus distinguuntur, quod **a.** earum judicia in universa Ecclesia vim habent, non horum decreta, saltem per se et immediate; quod **b.** concilia provincialia jure proprio sibique insito docent: congregationes vero potestate quidem ordinaria, sed vicaria, quam illis in bonum Ecclesiae et ad facilius regendam Ecclesiam communicat summus pontifex; quod **c.** ab episcoporum sententia datur recursus ad congregationes, quae sunt superior quaedam instantia.

Haec congregationum auctoritas colligitur ex ipsarum institutione, ex praxi jam plurium seculorum, et ex solemni declaratione romanorum pontificum. Huc referri debent verba Pii IX. in Brevi d. 15. Jun. 1857 ad archiepiscopum coloniensem, quibus de decreto congregationis indicis, quo Güntheri opera reprobata et prohibita fuere, dicit: »Rebus omnibus a Nobis etiam perpensis, eadem congregatio decretum illud, suprema nostra auctoritate probatum tibique notissimum edidit, quo güntheriana opera prohibentur et interdicuntur. Quod quidem decretum Nostra auctoritate sancitum Nostroque jussu vulgatum sufficere plane debebat, ut quaestio omnis penitus dirempta censeretur, et omnes, qui catholico gloriantur nomine, clare aperteque intelligerent, sibi esse omnino obtemperandum, et sinceram haberi non posse doctrinam güntherianis libris contentam, ac nemini deinceps fas esse doctrinam iis libris traditam tueri ac propugnare.« Et in lit. ad archiep. frising. 21. Dec. 1863 legimus: »Cum agatur de illa subjectione, qua ex conscientia ii omnes catholici obstringuntur, qui in contemplatrices scientias incumbunt, ut novas suis scriptis Ecclesiae afferant utilitates: idcirco ejusdem conventus (literarii Monachii habiti 1863) viri recognoscere debent, sapientibus catholicis haud satis esse, ut praefata Ecclesiae dogmata recipiant ac venerentur: verum etiam opus esse, ut se subjiciant tum decisionibus, quae ad doctrinam pertinentes a pontificiis congregationibus proferuntur, tum iis doctrinae capitibus, quae communi et constanti catholicorum consensu retinentur ut theologicae veritates et conclusiones ita certae, ut opiniones eisdem doctrinae capitibus adversae, quamquam haereticae dici nequeant, tamen aliam theologicam mereantur censuram.« Et cum congregationes s. Officii et Indicis in causa traditionalismi decreta edidissent, quae summus pontifex rata habuerat et suprema sua auctoritate confirmaverat, neque propterea controversiae cessarent, card. Patrizi ep. ad episcopos Belgii 30. Aug. 1866 rescripsit: »Per responsiones ss. congregationum s. Officii et Indicis tum a. 1864 tum a. 1866 ss. pontificis auctoritate sancitas quaestionem fuisse definitam . . . . Porro viri catholici, multo vero magis ecclesiastici id muneris habent, ut decretis s. Sedis *plene, perfecte absoluteque* se subjiciant ex medio sublatis contentionibus, quae sinceritati assensus officerent.« Hinc episcopi Belgii professoribus, de quorum opinionibus sententia lata fuerat, formulam proposuerunt subscribendam, in

qua singuli profitentur: „Decisionibus s. Sedis ap. . . . plene, perfecte absoluteque me subjicio et ex animo acquiesco etc.“

Cum autem summus pontifex nemini possit communicare infallibilitatem, neque primatum, cui illa est adnexa, quamvis possit quosdam in partem sollicitudinis vocare: hinc decreta congregationum non sunt infallibilia: divinae tamen providentiae dispositione factum est, ut vix unquam erraverint in solemni aliqua declaratione vel judicio. Neque infallibilia sunt, etiamsi illarum decreta pontificis nomine et auctoritate sunt edita, imo etiamsi eduntur facta ad ipsum relatione ipsoque sciente, consentiente et hoc modo ea approbante. Ut censeri possint infallibilia, necesse est, ut pontifex ea propria faciat proprioque nomine edat cum iis adjunctis, quae in definitione vaticana de romani pontificis infallibilitate indicantur: quo in casu congregatio se habet tantum consulentis modo.

Qua de re ita scribit em. card. Franzelin de hoc argumento egregie disserens de div. traditione et Scriptura ed. 2 Schol. 1 post thes. XII pag. 133: „Quod sententiam congregationis ratam habet et sua suprema auctoritate confirmat summus pontifex, id non efficit definitionem ex cathedra, nisi ipse suum faciat atque ex sese edat decretum, cum necessariis signis intentionis definiendi doctrinam ab universa Ecclesia tenendam, ita ut sententia non amplius sit congregationis tamquam judicantis, sed per modum dumtaxat consulentis. Hoc solum sensu praesertim post declarationem concilii vaticani admitti potest ac debet doctrina eorum theologorum, qui ut Cardenas et Lacroix etiam a Zaccaria historice citati (della proibizione de' libri, append. § 2 n. 6) dixerunt, decreta doctrinalia ss. congregationum, si specialiter approbata fuerint a pontifice, esse definitiones ex cathedra. Ne vero insistatur illi expressioni, sententiam congregationis esse confirmatam suprema auctoritate pontificis, advertatur supremam posse dici auctoritatem sive intensione exercitii, sive in sua substantia; hoc altero modo pontifex e. g. concedit indulgentias, privilegia, dispensationes, decernit servorum Dei beatificationes (citra ultimum definitivum judicium) suprema potestate, quin ideo semper sit suprema intensio in exercitio hujus potestatis. Ita ergo etiam non potest esse pontificia confirmatio decreti doctrinalis, quin sit ex suprema auctoritate, quae nimirum est pontificia; sed potest esse sine suprema intensione hujus auctoritatis ac magisterii, quae reperitur in solis definitionibus ex cathedra.“ Ita et Granderath in docta diss. in Zeitschr. für k. Theologie 1895 p. 623—50. Alterius sententiae est Bouix, Vermeulen et Scheeben § 34, secundum quem congregationum decreta, quae pontifex „sua suprema auctoritate confirmavit et promulgari mandavit,“ ita peremptoria sunt, ut sint etiam infallibilia. In praxi quaestionis decisio pendebit a diligenti adjunctorum consideratione, utrum scil. decretum censeri debeat pontificium ideoque definitio e cathedra, an tantum congregationis sententia potestate sibi communicata edita, etsi pontificia auctoritate confirmata. Ceterum de hoc argumento deque congregationum rom. auctoritate etc. bene quoque disserit Grisar Galileistudien, Regensburg 1882 partis theol. sect. 15 ss.

516. *De assensu magisterio authentico exhibendo.* — **IV.** Quod denique assensum judicio magisterii authentici exhibendum attinet, statuimus:

1. Assensus exhibendus veritati formaliter revelatae a magisterio infallibili et sua infallibili docendi auctoritate utenti debet esse actus fidei divinae et catholicae; quod si hujus magisterii judicium non versetur circa objectum formaliter revelatum, sed circa ea, quae recensuimus n. 507, assensus exhiberi debet indubius, excludens quodvis dubium voluntarium deliberatamque formidinem, non obstantibus rationibus gravissimis, quae illi contrariae videantur. Quare judicio illi non satisfit solo assensu externo et obsequioso silentio.

2. Assensus exhibendus judicio vel magisterii infallibilis infallibilitate tamen sua non utentis (neque enim qui potestate aliqua pollet, ea semper secundum totam illius intensionem uti solet vel debet), vel auctoritatis non infallibilis, de qua egimus n. 514 s., non debet esse absolute indubius et supra omnia firmus [1]).

3. Inde tamen non sequitur, licere fidelibus pro lubitu interius dubitare, assensum cohibere internum, silentio solum acquiescere obsequioso; nisi enim ordinem moralem et socialem, imo et rationalem subvertere velimus, admitti debent plures assensus interni species, quae inter indubium, super omnia firmum, infallibilem et dubitationem locum habere possunt; et ex eo quod pontifex non utitur suprema docendi auctoritate. non definit ex cathedra, non sequitur eum loqui ut doctorem privatum paris auctoritatis cum quolibet alio theologo.

4. Cujusmodi vero debeat esse assensus, non potest in genere facile definiri, cum id pendeat a variis adjunctis atque a judicii forma. Nisi ergo gravior aliqua auctoritas ejusmodi judicii vim ac robur rescindat vel infringat (ut si episcopus. concilium provinciale etc. aliquid doceret contra certam Ecclesiae universalis vel summi pontificis sententiam), exigitur a bonis Ecclesiae filiis **a.** ne obloquantur adversus magisterii authentici, sed non infallibilis, judicium, ideoque servent silentium obsequiosum; exigitur **b.** ut suum illi conforment judicium atque internum exhibeant assensum: cujus **c.** assensus interni firmitas pendebit a majori minorive docendi authentia, cura et sollicitudine, qua confectum est decretum, ab absentia rationum in contrarium, in primis vero a majori minorive praesumptione, qua supponi et praesumi potest consensus auctoritatis supremae atque infallibilis. Imo haud immerito censet Granderath l. c. pag. 631 ss. certis in adjunctis (quorum plura recenset Scheeben n. 567) assensum exhibendum esse plane indubium, qualem revera subinde exi-

---

[1]) Loquimur, ut per se patet, de assensu huic magisterio exhibendo propter ipsius auctoritatem, non de assensu in revelationem divinam vel dogmata jam definita, quae homini per pastores, episcopos etc., qui per se infallibiles non sunt, proponantur. Quomodo hoc in casu assensus fidei indubius gignatur. colligi debet ex dictis n. 486. Cf. Palmieri l. c. Scholion II. post thes. XXXII.

sunt congregationes romanae, ut videtur colligi posse ex verbis Pii IX. supra allatis et ex actis in causa traditionalistarum, quae auctor cit. exhibet p. 638 ss. (cf. supra n. 515). Quod si **d.** menti fidelis vere graves et solidae, theologicae praesertim, obversentur rationes in contrarium (quod quo altius tribunal vix continget), licitum est formidare, conditionate assentire, imo et suspendere assensum, donec innotescat consensus Ecclesiae universalis vel romani pontificis; ideoque etiam licebit ad altius appellare tribunal scil. vel ad concilium vel ad romanum pontificem. Ceterum **e.** quamvis ejusmodi judicium auctoritatis haud infallibilis non semper praebeat securitatem objectivam, praebet tamen generatim securitatem subjectivam: quatenus omnibus tutum est illud non quidem ex motivo fidei, sed ex motivo aliarum virtutum amplecti, et tutum non est, nedum licitum ob violationem debitae submissionis erga magisterium divinitus constitutum, ejusmodi auctoritatis contemnere decreta; praesertim si prohibent aliquam doctrinam ut noxiam. Ut enim ejusmodi prohibitio sit prorsus legitima et authentica non requiritur infallibilis certitudo ejusdem falsitatis, sed sufficit praesumptio et erroris probabile periculum. Atque in genere eo magis tutum est decretis illis incunctanter acquiescere, quod propter omnimodam fidelium subjectionem sub magisterii infallibilis auctoritate assensus omnis judiciis et declarationibus magisterii fallibilis exhibitus, habitu et aequivalenter vel interpretative est conditionatus, quamvis, quamdiu nulla prudens et gravis occurrit ratio dubitandi, formam prae se ferat absolutam.

517. **Scholion practicum.** Praeclara et utilia admodum concionum argumenta praebet disputatio *de fide*. Plura jam suppeditat tract. exordium *de fidei praestantia*. Et hanc ostendes

I. si fidem consideres ut salutis initium, radicem et fundamentum omnis justificationis, ut pharum pro praesenti vita, ut anticipationem vitae futurae seu visionis beatificae.

1. Fides est salutis supernaturalis initium, fundamentum et radix omnis justificationis. Id illustrabis, si comparationem instituas inter fidem et rationem (n. 454 [2]): haec enim plurimum lucis affert, ut intelligas fidei momentum pro vita humana. Hinc vero inferre licet corollaria practica. Sicut scil. hominem utpote rationalem decet rationi convenienter cogitari, loqui, agere, ut se a bruto distinguat: ita et fidelem oportet, ut se distinguat ab homine animali, a filiis hujus seculi, ex fide vivere i. e. fidei convenienter cogitari et loqui, in lumine fidei omnia considerare et dijudicare, fidei motivis omnia sua opera elevare, dignificare.

2. Fides est pharus in procelloso praesentis vitae mari **a.** contra tenebras ignorantiae circa veritates summi momenti, quas ne philosophi quidem poterant dilucidare (n. 13): **b.** contra tot dubiorum nebulas humanarumque opinionum commenta, *ut jam non simus parvuli fluctuantes et circumferamur omni vento doctrinae* Eph. 4, 14 in negotiis gravissimis; **c.** contra tentationum et difficultatum scopulos commonstrans tutam in salutis por-

tum semitam. Quapropter s. Petrus 1. ep. 5, 8 s. hortatur: *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret, cui resistite fortes in fide;* et Paulus: *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea exstinguere* Eph. 6, 16.

3. Fides est visionis beatificae anticipatio **a.** ratione dispositionis: *Credere enim oportet accedentem ad Deum* Hebr. 11, 6; et sicut vel in disciplinis humanis fides est via connaturalis ad cognitionem et intelligentiam, ita et in hac institutione divina fides via est ad visionem (n. 495 [3]), hinc illud patrum: „Credo ut intelligam." **b.** Ratione objecti: per eam enim jam modo introducimur (n. 488 s.) in secreta coelestia, quae nobis unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, enarravit Jo. 1, 18: **c.** ratione modi, quia motivum formale fidei est prima veritas, cui innixi attingimus veritates revelatas, qua sublevatis novus aperitur mundus (n. 454 [5]). Quare fides magna est hominis perfectio (454 [9]).

518. **II.** Alia ratione *fidei praestantia* illustrari potest: si scil. consideretur in sua causa, in sua natura seu in se, in suis effectibus.

1. Consideretur fides in sua causa: est enim nobilissimum ss. Trinitatis donum et ad eam gignendam, fovendam, nutriendam speciali modo concurrunt singulae ss. Trinitatis personae, ut diximus n. 454 [7].

2. Consideretur fides in se: est enim **a.** perfetio mentis, quia cognitio amplissima ratione objecti, certissima ratione motivi (n. 487), nobilissima ratione modi, ut supra diximus, homini maxime accommodata ratione methodi (n. 7 [2]). Est **b.** obsequium nobilissimum divinae auctoritati exhibitum (n. 475); est **c.** conditio absolute necessaria ad salutem.

3. Consideretur fides in suis fructibus: est **a.** radix novae vitae (n. 454 [2]), vitam enim carnalem, secularem, naturalem immutat in spiritalem, supernaturalem, divinam (sane si gratiae eam consequenti et comitanti non ponantur obstacula); hinc **b.** ferax est omnis virtutis, quatenus efficacissima suppeditat motiva ad omnem virtutem excitandam, fovendam, augendam; ut praeclare s. Paulus Hebr. 11 exemplo sanctorum V. T. ostendit: est **c.** armatura invicta ad omnium tentationum superanda pericula (454 [10]); est **d.** virtute vel miraculorum praedita (n. 303); **e.** homines ita brevi instituit, ut dicere possint: *Supra inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in aeternum mihi est. Supra omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est* etc. Ps. 118, 98 s. (n. 494 [2]).

519. **III.** Ut fideles magni faciant fidem intelligantque quare eadem apud Deum tanti sit pretii, ut legamus: *Credidit Abraham Deo et reputatum est illi ad justitiam* Rom. 4, 3 col. Gen. 15, 6; et *Omnia possibilia sunt credenti* Marc. 9, 22, considerentur hujus meriti radices. Ea tanti meriti est **1.** ob difficultatem actus, quam pluribus descripsimus n. 481 [3]; **2.** ob nobilitatem obsequii n. 454 [8]; **3.** ob innatam eidem efficaciam, qua nisi gratiae obstacula ponantur, omnis justificationis, vitae supernaturalis planeque divinae est radix fecunda, (cf. n. 518 [3]); **4.** ob humilitatem, quam supponit; ob docilitatem, quam includit; ob subjectionem, qua continetur, erga eum, qui salutis est auctor omnisque boni fons. Ob tantum fidei meritum fideles adniti debent, ut ea plane excellant.

520. **IV.** Plurimi ideo fidem aversantur, quod eam irrationalem, vel ratione saltem exculta indignam censent ideoque contemnunt. Hinc utile admodum erit ostendere *quam rationalis sit fides.* Rationalis est

1. quia generatim secundum rationem est testi fide digno credere (n. 193): quanto magis ergo testi tanta auctoritate praedito (475); rationalis est

2. speciatim fides divina, quia rationis jura non laedit et ratio ipsa omnia fidei postulata approbat (493 [4]); rationalis est

3. quia ratio logica necessitate adducit ad fidem: ostendit enim Deum esse summe veracem, certo esse locutum (n. 97); hominem teneri Deo loquenti credere (n. 98 : 474). Quare voluntas, nisi manifestae obligationi refragari velit, mentis assensum praecipiet. Ita „rationis usus fidem praecedit et ad eam hominem ope revelationis et gratiae conducit.“ Rationalis est

4. quia fides praecipua, una et unica via, qua de veritatibus summi momenti pro hominum salute instrui possimus (n. 10 ss. 493 [3]);

5. rationalis est, quia fides rationem non uno modo perficit (n. 494);

6. quia fides rationem ad altiorem Dei cognitionem disponit atque praeparat (n. 495). Quae innuisse sufficiat, fusius enim ea l. c. exposuimus.

521. **V.** Praeter alia, quae fidelibus utiliter commendari possunt et debent circa fidem quaeque abunde suppeditant auctores n. 454 [11] a. citati, inculcari magno cum fructu possunt *fidei necessitas, supernaturalitas, felicitas.*

1. Summa ejus n e c e s s i t a s: **a.** *qui non crediderit, condemnabitur* Marc. 16, 16: *sine fide impossibile est placere Deo* Hebr. 11, 6 (cf. th. 196); quare **b.** sine ea nihil ad salutem prosunt divitiae, scientia, potentia, nobilitas etc. (cf. th. 184 p. 2): cujus necessitatis **c.** ratio convenientiae admodum illustris reddi potest. Cultus scil. (Bildung) et institutio congruere debent conditioni status, ad quem quis vocatus est. Atqui vocati sumus in praesenti ordine ad statum filiorum Dei. Oportet ergo cogitemus, sentiamus non ut filii hujus seculi, filii Adam, homines animales, sed ut decet filios Dei, qui agnoscere debent Deum Patrem, imbuti esse ejus praeceptis, consiliis, sensis, quorum conversatio jam modo esse debet in coelo Phil. 3, 20. Verum **d.** ut huic necessitati satisfiat, non sufficit quaelibet fides, sed requiritur ejusdem professio: *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* Rom. 10, 10 (n. 290); requiritur **e.** fides operosa: *quid* enim *proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat. Numquid fides poterit salvare eum?* Jac. 2, 14.

2. Haec vero fides adeo necessaria debet esse s u p e r n a t u r a l i s: nam sine gratia non possumus credere sicut oportet (n. 481 s.). Ex qua supernaturalitate colligere licet

a. fidei p r a e s t a n t i a m, cum ad eam impotens sit natura, requiratur speciale Dei auxilium; quare eam magni faciamus, nostram infirmitatem agnoscamus:

b. fidei g r a t u i t a t e m, cum de ratione gratiae sit gratuitas; quare Deo gratos esse oportet pro dono fidei eoque magis, cum videamus eo dono tot homines destitui;

c. fidei u s u m faciendum: si enim de omni dono, supernaturali et gratuito ratio Deo est reddenda: quanto magis de tam pretioso, feraci, copioso talento.

3. Quia vero supernaturalis et plane divina (454 [11]) est fides, praebet ea

a. securitatem homini, qui alioquin omni circumferretur vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris Eph. 4, 14: hinc praebet

b. pacem in procellis hujus vitae, pacem quam mundus non novit;

c. solatium etiam in tribulationibus, quia nobis ostendit in illis patrem: *quem enim diligit Dominus castigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit* Hebr. 12, 6; patefacit illarum utilitatem, dicere enim licebit etiam, pie credentibus in Deum *omnia cooperantur in bonum;* supereffluens praemium promittit.

d. virtutem in tentationibus: *haec est victoria, quae vincit mundum fides nostra* 1. Joan. 5, 4, quod illustratur ex martyrum constantia (n. 89):

e. praebet felicitatem vel in hac vita mortali: est enim fides *sperandarum substantia rerum* Hebr. 11, 1; visionis beatificae anticipatio et ad eam introductio, hinc expers esse nequit cujusdam saltem gustus illius beatitudinis, cujus visio uberrimus est fons: unde scribit b. Petrus 1. ep. 1, 8: *In quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exsultabitis laetitia inenarrabili et glorificata reportantes finem fidei vestrae, salutem animarum.* Quare ut mercatores lucri avidi bene utamur fidei dono in omnem utilitatem nostram.

INDEX.

Prolegomena.

Theologia generalis.

Tractatus I.

Apologia revelationis christianae.

Sectio prima.

De nonnullis revelationis divinae proprietatibus.

Caput I.

De revelationis possibilitate et convenientia.

Caput II.

De revelationis necessitate.

Caput III.

De revelationis criteriis.

Sectio secunda.

De exsistentia divinae revelationis.

Caput I.

De divina Christi missione.

Articulus primus.

De vaticiniis messianis.

Caput III.

De romano pontifice Petri in primatu successore.

Caput IV.

De vi et ratione primatus romani pontificis.

Tractatus IV.

De genesi et regula fidei.

Sectio prima.

De fidei genesi.

Sectio secunda.

De habitu inter revelationem et rationem.

Sectio tertia.

De regula fidei.

A. M. D. G.

